

ilahiyyat akademi

yıl: 2017 sayı: 6

altı aylık uluslararası akademik araştırma dergisi

İSLAMOFOBİ

- Ön Yargı ve Ayrımcılık Bağlamında İslamofobi Dini-Sosyal Kimlikler Arası İlişkilerde Değişim ve Süreklilik - Asım YAPICI - Feyza YAPICI
- İslamofobinin İslam Araştırmaları Üzerindeki Etkisi - Cemil HAKYEMEZ
- İslamofobik Oyunda Müslümanlar - Ejder OKUMUŞ
- Batı'da İslam Karşıtlığının İcat Edilmiş Dili Olarak İslamofobi (Çatışmacı Sosyolojik Perspektiften Bir Analiz) - Hüsnü Ezber BODUR
- Batının Doğuda Bir Şeytan Yaratma Girişimi Olarak İslamofobi ve Anti-İslamizm - Kadir CANATAN
- Avrupa'da İntifada: İslamofobi ve Batı'da İslam'ın Geleceği Üzerine - Şaban Ali DÜZGÜN
- İslamofobi Oluşturmada Hz. Peygambere yapılan Atıflar - Recep TUZCU
- Akıl Dışı Bir Korku Olarak Phobia'nın İslam'a İlintilenme Obsesifliği - Mehmet Sabri GENÇ
- İslamofobi'de Müslümanların Sorumluluğu (Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması) - Salih AYDEMİR
- Islamophobia and Surveillance Directed at Muslims in the West - Zeynep S. TEKLEN AKSÜRMEİ
- İslamofobi Üzerine Söyleşi - Mehmet Ali KİRMAN
- Book Review: The Islamophobia Industry: How the Right Manufactures Fear Of Muslims - Mehmet AKSÜRMEİ

ISSN: 2149-3979

ilahiyat akademi

yl: 2017 sayı: 6

altı aylık uluslararası akademik araştırma dergisi

İSLAMOFOBİ

The Journal of Theologic Academy

year: 2017 issue: 6 a bi-annual international journal of academic research

ISSN: 2149-3979

ilahiyat akademi

yıl: 2017 sayı: 6 altı aylık uluslararası akademik araştırma dergisi

Gaziantep Ü. İlahiyat Fakültesi Resmî Dergisi | The Official Journal of the Faculty of Divinity
Gaziantep University

Genel Yayın Yönetmeni | Editor in Chief

Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Dekan V. | Surrogate Dean)

Editör | Editor

Doç. Dr. Mustafa ÜNVERDİ

Yrd. Doç. Dr. Muhyettin İÇDE

Sayı Editörü | Editor of This Issue

Yrd. Doç. Dr. Erol ERKAN

Editör Yardımcısı | Editorial Assistants

Arş. Gör. Tuba ERKUT

Yayın Kurulu | Editorial Board

Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Başkan | President)

Prof. Dr. Abdulkader N. Noor el-SHEİK

Prof. Dr. Eyüp BEKİR YAZICI

Prof. Dr. Mahfuz SÖYLEMEZ

Prof. Dr. Mehmet DAĞ

Doç. Dr. Halil ALDEMİR

Doç. Dr. Mahmut ÇINAR

Doç. Dr. Recep TUZCU

Yrd. Doç. Dr. Adnan ALGÜL

Yrd. Doç. Dr. A. Muhammed el-HALEF

Yrd. Doç. Dr. Abdimuhamet MAMYTOV

Yrd. Doç. Dr. Ayhan ERDOĞAN

Yrd. Doç. Dr. Ayşe EROĞLU

Yrd. Doç. Dr. Dilara TINAS

Yrd. Doç. Dr. Erol ERKAN

Yrd. Doç. Dr. Fehmi SOĞUKOĞLU

Yrd. Doç. Dr. Habip DEMİR

Yrd. Doç. Dr. Halil HACİMÜFTÜOĞLU

Yrd. Doç. Dr. İbrahim SALKİNİ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ULUKÜTÜK

Yrd. Doç. Dr. Muhammed EL-NECCAR
 Yrd. Doç. Dr. Muhammet Raşit AKPINAR
 Yrd. Doç. Dr. Muhyettin İÇDE
 Yrd. Doç. Dr. Mustafa KESKİN
 Yrd. Doç. Dr. Samir Omar SAYED
 Yrd. Doç. Dr. Zamira AHMEDOVA

Yayın Danışma Kurulu (Alfabetik Sıraya Göre) | Publishing Advisory Board (Inalphabeticalorder)

- Prof. Dr. Abdulaziz HATİP (Marmara Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN (Marmara Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN (İstanbul Ü. İlahiyat F.)
 Doç. Dr. Ahmed Muhammed Ahmed EL-ASİRÎ (Melik Halid Ü.)
 Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM (Yıldırım Beyazıt Ü. İslami ilimler F.)
 Prof. Dr. Ali Abdulkhak Muhammed EL-EĞBERÎ (Ta'z Ü. Edebiyat F.)
 Prof. Dr. Ali AKPINAR (Necmettin Erbakan Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ (Çukurova Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Asım YAPICI (Çukurova Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Bünyamin ERUL (Ankara Ü. İlahiyat F.);
 Doç. Dr. Hasan YILMAZ (Atatürk Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. İhsan Süreyya SİRMA (Siirt Ü. İslami İlimler F.)
 Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ (29 Mayıs Ü. Uluslararası İslam ve Din Bilimleri F.)
 Dr. Keis Reşid ALİ (Musul Ü. Eğitim F.)
 Prof. Dr. Lütfullah CEBECİ (Erciyes Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. M. Doğan KARACOŞKUN (Kilis 7 Aralık Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. M. Halil ÇİÇEK (Yıldırım Beyazıt Ü. İslami İlimler F.)
 Dr. İbrahim el-Hakk EL-HASEN (Uluslararası Afrika Ü. Eğitim F.)
 Prof. Dr. Mehmet Ali BÜYÜKKARA (İstanbul Şehir Ü. İslami İlimler F.)
 Prof. Dr. Mehmet EVKURAN (Hitit Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Mehmet Zeki İŞCAN (Atatürk Ü. İlahiyat F.)
 Dr. Muhammed Şeyh Ahmed MUHAMMED (Benadır Ü. Faculty of Shariah & Law)
 Prof. Dr. Musa BİLGİZ (Atatürk Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Metin YURDAGÜR (Marmara Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN (Atatürk Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU (Bayburt Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Osman TÜRER (Kilis 7 Aralık Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Sadık KILIÇ (Atatürk Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN (Ankara Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE (Atatürk Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN (Harran Ü. İlahiyat F.)
Sayı Hakemleri | Rewiwers of the Issue
 Prof. Dr. Abdulhamit SİNANOĞLU (Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Abdulvahap TAŞTAN (Erciyes Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN (Çukurova Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Muhammet YILMAZ (Çukurova Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Salih Sabri YAVUZ (Recep Tayyip Erdoğan Ü. İlahiyat F.)
 Doç. Dr. Abdullah ÖZBOLAT (Çukurova Ü. İlahiyat F.)
 Doç. Dr. Celil ABUZAR (Harran Ü. İlahiyat F.)
 Doç. Dr. Osman EYÜPOĞLU (Ondokuz Mayıs Ü. İlahiyat F.)

Doç. Dr. Özcan GÜNGÖR (Yıldırım Beyazıt Ü. İslami İlimler F.)
 Doç. Dr. Rifat ATAY (Akdeniz Ü. İlahiyat F.)
 Doç. Dr. Saffet KARTOPU (Gümüşhane Ü. İlahiyat F.)
 Doç. Dr. Veysi ÜNVERDİ (Mardin Artuklu Ü. İlahiyat F.)
 Yrd. Doç. Dr. Abdullah ALPEREN (Çanakkale Onsekiz Mart Ü. İlahiyat F.)
 Yrd. Doç. Dr. Aykut KÜÇÜKPARMAK (Muş Alparslan Ü. Fen Edebiyat F.)
 Yrd. Doç. Dr. Hamit AKTÜRK (Namık Kemal Ü. İlahiyat F.)
 Yrd. Doç. Dr. Mahmut KAYA (Harran Ü. Fen Edebiyat F.)
 Yrd. Doç. Dr. Mustafa ULU (Erciyes Ü. İlahiyat F.)
 Yrd. Doç. Dr. Salih AYDEMİR (Harran Ü. İlahiyat F.)

Düzeltili | Redaction

Arş. Gör. Edip YILMAZ

Arş. Gör. Esra DELEN

Arş. Gör. Hacer GENERAL

Arş. Gör. İslim GÜMÜŞTEKİN

Arş. Gör. Kevser ÖZTÜRK

Arş. Gör. Mehmet AKSÜRMELE

Makale Düzenleme | Editing Articles

Arş. Gör. Tuba ERKUT

Grafik-Tasarım | Graphics Design

Halime SARIKAYA

Dağıtım | Distribution

Arş. Gör. M. Kasım ERDEN

Yönetim Yeri | Head Office

Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Şehitkâmil/Gaziantep-TÜRKİYE

Baskı | Printing by

Gaziantep Üniversitesi Matbaası

Baskı Yeri ve Tarihi | Publication Place and Date

Gaziantep; 2017

Yazışma Adresi | Contact Adress

Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Dergi), Şehitkâmil/Gaziantep-TÜRKİYE

Tel: +90 342 360 69 65; Faks: +90 342 360 21 36

E-mail: ilahiyatakademi@gantep.edu.tr; Web: <http://ilahiyat.gantep.edu.tr/dergi>

Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Akademi Dergisi hakemli ve bilimsel bir süreli yayın organıdır. Yılda iki sayı olarak yayımlanır. Dergide yayınlanan yazıların her türlü içerik sorumluluğu yazarlarına ait olup Fakültemizin kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır. Yazılar, yayıncı kuruluştan izin alınmadan kısmen veya tamamen başka yerde yayınlanamaz.

The Journal of Theologic Academy of Gaziantep University is a peer-reviewed academic journal which is published twice per year. All the responsibility for the content of the papers published here belongs to the authors, and does not express the official view of the faculty.

Copyright ©: Without getting permission of the journal, papers published here cannot be published partially or totally on other media.

İçindekiler

Editörden

Yrd. Doç. Dr. Erol ERKAN IX

Makaleler

Ön Yargı ve Ayrımcılık Bağlamında İslamofobi:

Dini-Sosyal Kimlikler Arası İlişkilerde Değişim ve Süreklilik

Prof. Dr. Asım YAPICI – Arş. Gör. Feyza YAPICI 1

İslamofobinin İslâm Araştırmaları Üzerindeki Etkisi

Prof. Dr. Cemil HAKYEMEZ.....27

İslamofobik Oyunda Müslümanlar

Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ.....37

Batı'da İslâm Karşıtlığının İcat Edilmiş Dili Olarak İslamofobi

(Çatışmacı Sosyolojik Perspektif)

Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR.....69

“Batı”nın “Doğu”da Bir Şeytan Yaratma Girişimi Olarak İslamofobi ve Anti-

İslamizm: Tarihsel Bir Yaklaşım

Prof. Dr. Kadir CANATAN 87

Avrupa’da İntifada:

İslamofobi ve Batı’da İslam’ın Geleceği Üzerine

Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN.....105

İslamofobi Oluşturmada Hz. Peygamber'e yapılan Atflar Doç. Dr. Recep TUZCU.....	113
Akıl Dışı Bir Korku Olarak 'Phobia'nın İslâma İlintilenme Obsesifliği Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sabri GENÇ.....	157
İslamofobi Karşısında Müslümanların Sorumluluğu (Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması) Yrd. Doç. Dr. Salih AYDEMİR.....	171
Islamophobia and Surveillance Directed at Muslims in the West Arş. Gör. Zeynep Serap TEKTEN AKSÜRMELİ	183
İslamofobi Üzerine Söyleşi Prof. Dr. Mehmet Ali KIRMAN.....	197
Book Review Arş. Gör. Mehmet AKSÜRMELİ.....	203
Yayın İlkeleri	205

Editörden/ Editorial

İlahiyat Akademi Dergisi ailesi olarak siz değerli okuyucularla yeniden buluşmanın heyecanını yaşıyoruz. Konulu bir dergi çıkarmanın zorluğuna aldırmandan dergi sayılarını zamanında ulaştırma gayreti içindeyiz. Dergimizin Türkiye’de önemli bir açığı dolduracağı inancıyla gerek sayı konularını gerekse de yayımlanacak yazıları belirlerken hassasiyetle hareket etmekte, toplumsal öneme haiz konuları seçmeye çalışmaktayız. Bu bağlamda dergimizin 6. sayısında “İslâmofobi” konusu, akademik camianın önemli isimleri tarafından çeşitli açılardan ele alınmıştır.

İslâmofobi, farklı kültür ve dinlerin bir arada huzur içerisinde yaşamalarını tehdit etmektedir. Son zamanlarda İslâmofobi ile ilgili yapılan araştırmalar İslâmofobinin istihdamdan eğitime, medyadan hukuka, siyasetten gündelik hayata kadar farklı birçok alanda artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. İslâm ve Müslümanlar ile ilgili korku ve nefret, söylem düzeyini aşmış zaman zaman Müslümanlara ve onlara ait mekânlara dönük saldırılarla kendini göstermektedir. Özellikle Avrupa ve Balkanlar’da İslâmofobi ile ilgili yaşanan bu artış, İslâmofobi konusunun ciddi bir biçimde masaya yatırılmasını gerekli kılmaktadır.

“İslâmofobi” kavramı etimolojik olarak sorunlu bir kelimedir. “Barış” anlamına gelen bir dinin “korku” ile yanyana gelmesi ve şiddet, terör ile anılması son derece ilginçtir. Diğer yandan “el-Emin” ünvanına sahip bir peygamberin ümmetinin “güvensiz” olarak kodlanması da dikkat çeken, herkesçe ayrıca üzerinde durulması gereken bir husustur. Elbette çeşitli din mensuplarının tarihte ve günümüzde şiddet eylemleri söz konusu olmuştur. Ancak, hiçbir dinin referanslarıyla bağdaşmayacak eylemlerin sorumluluğu genelde aktörlere yüklenirken, Müslümanların karışmış olduğu şiddet eylemlerinin faturası kişilere değil, dinin çoklu yoruma imkânı ve şiddete neden olan siyasi, ekonomik vs. faktörler gözardı edilerek, sosyal olayların karşılıklı etkileşim içinde olduğu gerçeği ıskalanarak, ne yazık ki dine, İslâmiyet’e kesilmiştir. Kuşkusuz İslami yorumlar içerisinde şiddeti doğuran ve besleyen, sorgulanması gereken anlayışlar bulunmaktadır. Fakat bu anlayışların genellemeci bir yaklaşımla İslâm’a ve tüm Müslümanlara mâl edilmesi de bir o kadar eleştiriye hak etmektedir.

Önemli bir sorun olarak gördüğümüz İslâmofobi konusu dergimizin bu sayısında yazarlarımızca değişik boyutlarıyla ele alınmıştır. Konuyla ilgili röportaj ve kitap değerlendirmelerine yer verilmiştir. Dergimizin bu aşamaya gelmesinde emeği geçen herkese teşekkürlerimi arz eder, çalışmanın bir arada, barış ve huzur içerisinde yaşamaya katkı sunmasını temenni ederim.

Yrd. Doç. Dr. Erol ERKAN
Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Sayı Editörü

The Journal of Theologic Academy

year: 2017 issue: 6 a bi-annual international journal of academic research

ISLAMOPHOBIA

- Islamophobia in the Context of Prejudice and Discrimination: Changing and Continuity in Relations among Religious-Social Identities - Asım YAPICI- Feyza YAPICI
- Influence of Islamophobia on Islamic Research - Cemil HAKYEMEZ
- The Muslims in the Islamophobic Game - Ejder OKUMUŞ
- Islamophobia as an Invested Language of Anti - Islam in the West (Conflict Sociological Perspective) - Hüsnü Ezber BODUR
- Islamophobia and anti-Islamism as an Attempt to Create a Demon by the “Western” in the “East” - Kadir CANATAN
- Intifada in Europe: On the Islamophobia and the Future of Islam in Europe - Şaban Ali DÜZGÜN
- Creation of Islamophobia References to the Prophet - Recep TUZCU
- The Obsession of Linking Phobiato Islamas an Irrational Fear - Mehmet Sabri GENÇ
- Responsibility of Muslims Againts Islamophobia (Self-critical an Identity and Personality Inquiry) - Salih AYDEMİR
- Islamophobia and Surveillance Directed at Muslims in the West - Zeynep S. TEKTEN AKSÜRMELİ
- Interview - Mehmet Ali KİRMAN
- Book Review: The Islamophobia Industry: How the Right Manufactures Fear of Muslims - Mehmet AKSÜRMELİ

ISSN: 2149-3979

ilahiyat akademi

yl: 2017 sayı: 6

altı aylık uluslararası akademik araştırma dergisi

İSLAMOFOBİ

The Journal of Theologic Academy

year: 2017 issue: 6 a bi-annual international journal of academic research

ISSN: 2149-3979

ilahiyat akademi

yıl: 2017 sayı: 6 altı aylık uluslararası akademik araştırma dergisi

Gaziantep Ü. İlahiyat Fakültesi Resmî Dergisi | The Official Journal of the Faculty of Divinity
Gaziantep University

Genel Yayın Yönetmeni | Editor in Chief

Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Dekan V. | Surrogate Dean)

Editör | Editor

Assoc. Prof. Dr. Mustafa ÜNVERDİ

Asst. Assoc. Prof. Dr. Muhyettin İÇDE

Sayı Editörü | Editor of This Issue

Asst. Assoc. Prof. Dr. Erol ERKAN

Editör Yardımcısı | Editorial Assistants

Res. Asst. Tuba ERKUT

Yayın Kurulu | Editorial Board

Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Başkan | President)

Prof. Dr. Abdulkader N. Noor al-SHEİK

Prof. Dr. Eyüp BEKİR YAZICI

Prof. Dr. Mahfuz SÖYLEMEZ

Prof. Dr. Mehmet DAĞ

Assoc. Prof. Dr. Halil ALDEMİR

Assoc. Prof. Dr. Mahmut ÇINAR

Assoc. Prof. Dr. Recep TUZCU

Asst. Assoc. Prof. Dr. Adnan ALGÜL

Asst. Assoc. Prof. Dr. A. Muhammed al-HALEF

Asst. Assoc. Prof. Dr. Abdimuhamet MAMYTOV

Asst. Assoc. Prof. Dr. Ayhan ERDOĞAN

Asst. Assoc. Prof. Dr. Ayşe EROĞLU

Asst. Assoc. Prof. Dr. Dilara TINAS

Asst. Assoc. Prof. Dr. Erol ERKAN

Asst. Assoc. Prof. Dr. Fehmi SOĞUKOĞLU

Asst. Assoc. Prof. Dr. Habip DEMİR

Asst. Assoc. Prof. Dr. Halil HACİMÜFTÜOĞLU

Asst. Assoc. Prof. Dr. İbrahim SALKİNİ

Asst. Assoc. Prof. Dr. Mehmet ULUKÜTÜK

Asst. Assoc. Prof. Dr. Muhammed al-NECCAR
Asst. Assoc. Prof. Dr. Muhammet Raşit AKPINAR
Asst. Assoc. Prof. Dr. Muhyettin İĞDE
Asst. Assoc. Prof. Dr. Mustafa KESKİN
Asst. Assoc. Prof. Dr. Samir Omar SAYED
Asst. Assoc. Prof. Dr. Zamira AHMEDOVA

Yayın Danışma Kurulu (Alfabetik Sıraya Göre) | Publishing Advisory Board (Inalphabeticalorder)

Prof. Dr. Abdulaziz HATİP (Faculty of Divinity, Marmara University)
Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN (Faculty of Divinity, Marmara University)
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN (Faculty of Divinity, Istanbul University)
Assoc. Prof. Dr. Ahmed Muhammed Ahmed al-ASIRI (Melik Halid University)
Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM (Faculty of Islamic Sciences, Yıldırım Beyazıt University)
Prof. Dr. Ali Abdülhak Muhammed al-EĞBERİ (Faculty of Letters, Ta'z University)
Prof. Dr. Ali AKPINAR (Faculty of Divinity, Necmettin Erbakan University)
Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ (Faculty of Divinity, Çukurova University)
Prof. Dr. Asım YAPICI (Faculty of Divinity, Çukurova University)
Prof. Dr. Bünyamin ERUL (Faculty of Divinity, Ankara University)
Assoc. Prof. Dr. Hasan YILMAZ (Faculty of Divinity, Atatürk University)
Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA (Faculty of Islamic Sciences, Siirt University)
Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ (Faculty of International Islamic and Religious Studies, 29 Mayıs University)
Dr. Keis Reşid ALİ (Faculty of Education Musul University)
Prof. Dr. Lütfullah CEBECİ (Faculty of Divinity, Erciyes University)
Prof. Dr. M. Doğan KARACOŞKUN (Faculty of Divinity, Kilis 7 Aralık University)
Prof. Dr. M. Halil ÇİÇEK (Faculty of Islamic Sciences, Yıldırım Beyazıt University)
Dr. İbrahim el-Hakk EL-HASEN (Faculty of Education, International University of Africa)
Prof. Dr. Mehmet Ali BÜYÜKKARA (Faculty of Islamic Sciences, İstanbul Şehir University)
Prof. Dr. Mehmet EVKURAN (Faculty of Divinity, Hitit University)
Prof. Dr. Mehmet Zeki İŞCAN (Faculty of Divinity, Atatürk University)
Dr. Muhammed Şeyh Ahmed MUHAMMED (Faculty of Shariah and Law, Benadır University)
Prof. Dr. Musa BİLGİZ (Faculty of Divinity, Atatürk University)
Prof. Dr. Metin YURDAGÜR (Faculty of Divinity, Marmara University)
Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN (Faculty of Divinity, Atatürk University)
Prof. Dr. Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU (Faculty of Divinity, Bayburt University)
Prof. Dr. Osman TÜRER (Faculty of Divinity, Kilis 7 Aralık University)
Prof. Dr. Sadık KILIÇ (Faculty of Divinity, Atatürk University)
Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN (Faculty of Divinity, Ankara University)
Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE (Faculty of Divinity, Atatürk University)
Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN (Faculty of Divinity, Harran University)

Sayı Hakemleri | Rewiwers of the Issue

Prof. Dr. Abdulhamit SİNANOĞLU (Faculty of Divinity, Kahramanmaraş Sütçü İmam University)
Prof. Dr. Abdulvahap TAŞTAN (Faculty of Divinity, Erciyes University)
Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN (Faculty of Divinity, Çukurova University)
Prof. Dr. Muhammet YILMAZ (Faculty of Divinity, Çukurova University)
Prof. Dr. Salih Sabri YAVUZ (Faculty of Divinity, Recep Tayyip Erdoğan University)
Assoc. Prof. Dr. Abdullah ÖZBOLAT (Faculty of Divinity, Çukurova University)
Assoc. Prof. Dr. Celil ABUZAR (Faculty of Divinity, Harran University)
Assoc. Prof. Dr. Osman EYÜPOĞLU (Faculty of Divinity, Ondokuz Mayıs University)
Assoc. Prof. Dr. Özcan GÜNGÖR (Faculty of Islamic Sciences, Yıldırım Beyazıt University)
Assoc. Prof. Dr. Rifat ATAY (Faculty of Divinity, Akdeniz University)
Assoc. Prof. Dr. Saffet KARTOPU (Faculty of Divinity, Gümüşhane University);
Asst. Assoc. Prof. Dr. Veysi ÜNVERDİ (Faculty of Divinity, Mardin Artuklu University)
Asst. Assoc. Prof. Dr. Abdullah ALPEREN (Faculty of Divinity, Çanakkale Onsekiz Mart University)

Asst. Assoc. Prof. Dr. Aykut KÜÇÜKPARMAK (Faculty of Science and Letters, Muş Alparslan University)

Asst. Assoc. Prof. Dr. Hamit AKTÜRK (Faculty of Divinity, Namık Kemal University)

Asst. Assoc. Prof. Dr. Mahmut KAYA (Faculty of Science and Letters, Harran University)

Asst. Assoc. Prof. Dr. Mustafa ULU (Faculty of Divinity, Erciyes University)

Asst. Assoc. Prof. Dr. Salih AYDEMİR (Faculty of Divinity, Harran University)

Düzeltili | Redaction

Res. Asst. Edip YILMAZ

Res. Asst. Esra DELEN

Res. Asst. Hacer GENERAL

Res. Asst. İslim GÜMÜŞTEKİN

Res. Asst. Kevser ÖZTÜRK

Res. Asst. Mehmet AKSÜRMEİLİ

Makale Düzenleme | Editing Articles

Res. Asst. Tuba ERKUT

Grafik-Tasarım | Graphics Design

Halime SARIKAYA

Dağıtım | Distribution

Res. Asst. M. Kasım ERDEN

Yönetim Yeri | Head Office

Faculty of Divinity, Gaziantep University, Şehitkamil/Gaziantep, TURKEY

Baskı | Printing by

Gaziantep University Press

Baskı Yeri ve Tarihi | Publication Place and Date

Gaziantep; 2017

The Journal of Theological Academia

Scanned in Araştırmax, SOBIAD, ASOS İNDEX
and ISAM Databases.

Yazışma Adresi | Contact Address

Faculty of Divinity, Gaziantep University (Journal), Şehitkamil/Gaziantep, TURKEY

Tel: +90 342 360 69 65; Fax: +90 342 360 21 36

E-mail: ilahiyatakademi@gantep.edu.tr; Web: <http://ilahiyat.gantep.edu.tr/dergi>

The Journal of Theological Academia of Gaziantep University is a peer-reviewed, scientific, periodical publication. Two issues are published annually. Any liability for the content of the articles published in the journal lies with the authors and does not reflect the institutional view of our faculty. Papers may not be published elsewhere, either fully or partially, without the permission of the publisher.

The Journal of Theologic Academy of Gaziantep University is a peer-reviewed academic journal which is published twice per year. All the responsibility for the content of the papers published here belongs to the authors, and does not express the official view of the faculty.

Copyright ©: Without getting permission of the journal, papers published here cannot be published partially or totally on other media.

Table of Contents

Editorial

Asst. Assoc. Prof. Dr. Erol ERKAN

Papers

Islamophobia in the Context of Prejudice and Discrimination:

Changing and Continuity in Relations among Religious-Social Identities –

Prof. Dr. Asım YAPICI – Res. Asst. Feyza YAPICI

Influence of Islamophobia on Islamic Research – Prof. Dr. Cemil HAKYEMEZ

The Muslims in the Islamophobic Game – Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ

Islamophobia as an Invented Language of Anti-Islam in the West

(Conflict-Based Sociological Perspective) – Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR

Islamophobia and anti-Islamism as an Attempt to Create a Demon by the

“Western” in the “East”: A Historical Approach – Prof. Dr. Kadir CANATAN

Intifada in Europe: On Islamophobia and Future of Islam in Europe –

Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN

References Made to the Prophet to Create Islamophobia - Assoc. Prof. Dr. Recep TUZCU

The Obsession of Linking Phobia to Islam as an Irrational Fear –

Asst. Assoc. Prof. Dr. Mehmet Sabri GENÇ

Responsibility of Muslims Against Islamophobia

(A Self-Critical Inquiry of Identity and Personality) – Asst. Assoc. Prof. Dr. Salih
AYDEMİR

Islamophobia and Surveillance Directed at Muslims in the West –

Res. Asst. Zeynep Serap TEKTEN AKSÜRMEİİ

A Conversation of Islamophobia – Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN

Book Review:

The Islamophobia Industry: How the Right Manufactures Fear of Muslims –

Res. Asst. Mehmet AKSÜRMEİİ

Publication Principles

Editörden/ Editorial

The Journal of Theological Academia is excited to present its new issue to its esteemed readers. We have been making efforts to publish the issues without minding the difficulty of publishing a journal with specific topics. We have acted sensitively in determining the topics and papers to be published and to fill important gaps in this field in Turkey, and we have selected socially important topics. Accordingly, the topic of *"Islamophobia"* was reviewed through different aspects by the significant figures of the literature in the sixth issue of our journal.

Islamophobia threatens the coexistence of different cultures and religions. The recent studies on Islamophobia indicate that the problematic ideology has been seen more in many fields ranging from employment to education, media to law and politics to daily life. Fears and hatred toward Islam and Muslims sometimes become more than what they are and turn into physical assaults against Muslims and their properties. The increased number of Islamophobic incidents in Europe and Balkans makes it necessary to review the topic of Islamophobia seriously.

"Islamophobia" is an etymologically problematic concept. Associating Islam, literally meaning "peace", with fear, violence and terror is quite interesting. Moreover, considering the followers of a Prophet called "al-Amin" as "unreliable" is another interesting issue to be reviewed. Different followers of different religions have performed violent actions in the past and present time but the reasons and responsibility of the violent actions performed by Muslims have been directly attributed to Islam without regarding the political or economic factors enabling various interpretations and resulting in violence and without considering the fact that social cases are generally in mutual interaction although the responsibility for the actions that cannot be associated with any references of any religions is assigned to subjects when it comes to other religions. Islamic interpretations certainly have conceptions that cause and support violence and that need to be questioned. However, relating such conceptions to Islam and all Muslims with a generalizing attitude deserve criticism, too.

The topic of Islamophobia, which is quite an important issue, was reviewed from different dimensions by various authors in this issue. Relevant interviews and book reviews were also included. I extend my gratitude to anyone making efforts to help our journal reach its latest issue, and I hope that this issue will help people live collectively in peace.

Asst. Assoc. Prof. Dr. Erol ERKAN
Faculty of Divinity, Gaziantep University
Issue Editor

الإلهيات الأكاديمية

مجلة بحوث إسلامية دولية محكمة نصف سنوية العام: 2017 العدد: 6
جامعة غازي عنتاب - كلية الإلهيات - تركيا

الإسلاموفوبيا

- كلمة العدد - د. أزل أركان
- الإسلاموفوبيا في سياق التمييز والحكم المسبق: المتغير والثابت في العلاقات بين الهويتين الدينية والاجتماعية - أ.د. عاصم يابيجي، و أ. فيضة يابيجي
- تأثير الإسلاموفوبيا على الدراسات الإسلامية - أ.د. جميل حقيز
- المسلمون في لعبة الإسلاموفوبيا - أ.د. أجدر أوقموش
- الإسلاموفوبيا كلغة مصطنعة لمعاداة الإسلام في الغرب (منظور الصراع الاجتماعي) - أ.د. حسني أذرب بودر
- الإسلاموفوبيا ومعاداة الإسلام: محاولة من «الغرب» لخلق شيطان في «الشرق»؛ مقارنة تاريخية - أ.د. قدير جاناتان
- الانتفاضة في أوروبا: الإسلاموفوبيا ومستقبل الإسلام في الغرب - أ.د. شعبان علي دوزكون
- فكرة الإسلاموفوبيا وعلاقة النبي ﷺ بها - د. رجب توزجو
- الرعب اللامنطقي «هوس الرعب من الإسلام» - د. محمد صبري كنج
- مسؤولية المسلمين تجاه ظاهرة «الإسلاموفوبيا»؛ مراجعة الهوية والشخصية
- مراجعة نقدية ذاتية - د. صالح أي دمير
- الحوار عن الإسلاموفوبيا - أ.د. محمد علي كرمان

معلومات النشر

مجلة «الإلهيات الأكاديمية» بجامعة غازي عنتاب

«مجلة بحوث إسلامية دولية محكمة نصف سنوية»

كل ما ينشر في المجلة يعبر عن رأي الباحث، ويتحمل مسؤولية مضمونه، ولا يعبر بالضرورة عن رأي جامعة غازي عنتاب أو كلية الإلهيات، ولا يحق نشر هذه المقالات جزئياً أو كلياً بدون إذن خطي من الناشر

رئيس التحرير: أ.د. شيخ موسى ديمير (عميد كلية الإلهيات).

مديرا التحرير: د. مصطفى أونفيردي، د. محيي الدين إيغده.

محررا العدد: د. أرول أركان، د. محمد شيخ محمد النجار.

هيئة النشر: أ.د. شيخ موسى ديمير (رئيساً)، أ.د. عبد القادر نوري الشيخ، أ.د. أيوب بكر يازجي، أ.د. محفوظ سويله مز، أ.د. محمد طاغ، د. خليل آل ديمير، د. محمود جنار، د. رجب طوزجي، د. عدنان آل كول، د. عبد العزيز الخلف، د. عبيد محمد ماميتوف، د. أيهان أردوغان، د. عائشة أرا أوغلو، د. ديلارا أكرموا، د. أرول أركان، د. فهمي صوغوق أوغلو، د. حبيب ديمير، د. خليل حججي مفتي أوغلو، د. إبراهيم سلقيني، د. محمد أولوكوتوك، د. محمد شيخ محمد النجار، د. محمد راشد آقبيمار، د. محيي الدين إيغده، د. مصطفى كسكين، د. سمير عمر كامل حسن سيد، د. ضميرة أحمدوفا.

الهيئة الاستشارية للنشر: أ.د. عبد العزيز خطيب (جامعة مرمرة كلية الإلهيات)، أ.د. عبدالله قهرمان (جامعة مرمرة كلية الإلهيات)، أ.د. عدنان ديميرجان (جامعة إستانبول كلية الإلهيات)، د. أحمد محمد أحمد العسيري (جامعة الملك خالد)، أ.د. أحمد يلدريم (جامعة يلدريم بايزيد كلية العلوم الإسلامية)، أ.د. علي عبد الحق محمد الأغبري (جامعة تعز كلية الآداب)، أ.د. علي آقبنار (جامعة نجم الدين أرباكان كلية الإلهيات)، أ.د. علي عثمان آتش (جامعة جكور اووا كلية الإلهيات)، أ.د. عاصم يابجي (جامعة جكور اووا كلية الإلهيات)، أ.د. بنيامين أرول (جامعة أنقره كلية الإلهيات)، د. حسن يلماز (جامعة أتاتورك كلية الإلهيات)، أ.د. إحسان ثريا صرما (جامعة إسعيرت كلية العلوم الإسلامية)، أ.د. إلياس جليبي (جامعة ٢٩ أيار الجامعة الدولية للعلوم الإسلامية)، د. قيس رشيد علي (جامعة الموصل كلية التربية)، أ.د. لطف الله جبه جي (جامعة أرجيس كلية الإلهيات)، أ.د. محمد طوغان قره جوشكون (جامعة السابع من كانون الأول في كليس كلية الإلهيات)، أ.د. محمد خليل جيچك (جامعة يلدريم بايزيد كلية العلوم الإسلامية)، د. إبراهيم الحق الحسن (جامعة إفريقيا الدولية كلية التربية)، أ.د. محمد علي بيوك قره (جامعة مدينة إستانبول كلية العلوم الإسلامية)، أ.د. محمد أفكوران (جامعة هيتيت كلية الإلهيات)، أ.د. محمد زكي ايشجان (جامعة أتاتورك كلية الإلهيات)، د. محمد شيخ أحمد محمد (جامعة بانادر كلية الشريعة والحقوق) أ.د. موسى بيلكيز (جامعة أتاتورك كلية الإلهيات)، أ.د. متين يورداكور (جامعة مرمرة كلية الإلهيات)، أ.د. مصطفى أغيرمان (جامعة أتاتورك كلية الإلهيات)، أ.د. نصر الله حججي مفتي أوغلو (جامعة بابورت كلية الإلهيات)، أ.د. عثمان تورر (جامعة السابع من كانون الأول في كليس كلية الإلهيات)، أ.د. صادق

قيليج (جامعة أتاتورك_كلية الإلهيات)، أ.د. شعبان علي دوزكون (جامعة أنقره كلية الإلهيات)، أ.د. ويسل كوللوجه (جامعة أتاتورك كلية الإلهيات)، أ.د. يوسف ضياء كسكين (جامعة حران كلية الإلهيات).
هيئة التحكيم: أ.د. عبد الحميد سنان أوغلو (جامعة سوتجو إمام في مرعش كلية الإلهيات)، أ.د. عبد الوهاب طاشدن (جامعة أرجيس كلية الإلهيات)، أ.د. محمد علي كيرمان (جامعة جكور اووا كلية الإلهيات)، أ.د. محمد يلماظ (جامعة جكور اووا كلية الإلهيات)، أ.د. صالح صبري ياووز (جامعة رجب طيب اردوغان كلية الإلهيات)، د. عبدالله اوزبولاط (جامعة جكور اووا كلية الإلهيات)، ظ. جليل أبو ذر (جامعة حران كلية الإلهيات)، د. عثمان أيوب اوغلو (جامعة التاسع عشر من أيار كلية الإلهيات)، د. اوزجان كونكور (جامعة بلدريم بايزيد كلية العلوم الإسلامية)، د. رفعت أطاي (جامعة أقي دنيز كلية الإلهيات)، د. صفوت قارطوبو (جامعة كوموش خانة كلية الإلهيات)، د. ويسي أونفيردي (جامعة ماردن ارتوقلو كلية الإلهيات)، د. عبدالله ألبيران (جامعة جناق قلعة الثامن عشر من آذار كلية الإلهيات)، د. آيقوت كوجك بارمق (جامعة موش ألب أرسلان كلية الآداب والفنون)، د. حميد آق تورك (جامعة نامق كمال كلية الإلهيات)، د. محمود قايا (جامعة حران كلية الآداب والفنونكلية الإلهيات)، د. مصطفى اولو (جامعة أرجيس كلية الإلهيات)، د. صالح آي دمير (جامعة حران كلية الإلهيات).
هيئة الترجمة: د. مصطفى كسكين د. فهمي صوغوق أوغلو، د. عدنان ألكول، عادل أوزتكين، إسمايل يلماز، أحمد عبد الله، هاجر جنرال، محمد قاسم أردان، محمد طوبالجه.

مراجعة الترجمة: د. إبراهيم عبد الله سلقيني، د. سمير عمر كامل حسن سيد، د. عبد العزيز الخلف، د. محمد خالد الفجر، د. محمد شيخ محمد النجار، أ. سارة فاخوري.

تدقيق المقالات: أ. سارة فاخوري، د. سمير عمر كامل حسن سيد، د. محمد خالد الفجر.

القراءة الأخيرة: د. محمد شيخ محمد النجار.

التنسيق والإخراج الفني: د. إبراهيم عبد الله سلقيني.

تصميم الغلاف: حليلة صري قايا.

النشر والتوزيع: أ. محمد قاسم أردان.

العنوان: جامعة غازي عنتاب، كلية الإلهيات (مجلة الإلهيات الأكاديمية)، شهيد كامل، غازي عنتاب - تركيا.

ت: ٠٠٩٠٣٤٢٣٦٠٦٩٦٥ ف: ٠٠٩٠٣٤٢٣٦٠٢١٣٦ @: ilahiyatakademi@gantep.edu.tr

<http://ilahiyat.gantep.edu.tr/dergi>

المطبعة: مطبعة جامعة غازي عنتاب.

مكان وتاريخ الطباعة: غازي عنتاب - ٢٠١٧.

الفهرس

كلمة العدد

د. أروول أركان - محرر العدد

المقالات

الإسلاموفوبيا في سياق التمييز والحكم المسبق: المتغير والثابت في العلاقات بين الهويتين الدينية والاجتماعية -
أ.د. عاصم يابيجي، وأ. فيضة يابيجي

تأثير الإسلاموفوبيا على الدراسات الإسلامية - أ.د. جميل حقيمز

المسلمون في لعبة الإسلاموفوبيا - أ.د. أجدر أوقموش

الإسلاموفوبيا كلغة مصطنعة لمعاداة الإسلام في الغرب (منظور الصراع الاجتماعي) - أ.د. حسني أذير بودر

الإسلاموفوبيا ومعاداة الإسلام: محاولة من «الغرب» لخلق شيطان في «الشرق»؛ مقارنة تاريخية - أ.د. قدير جانانان

الانتفاضة في أوروبا: الإسلاموفوبيا ومستقبل الإسلام في الغرب - أ.د. شعبان علي دوزكون

فكرة الإسلاموفوبيا وعلاقة النبي ﷺ بها - د. رجب توزجو

الربع اللامنتقي «هوس الرب من الإسلام» - د. محمد صبري كنج

مسؤولية المسلمين تجاه ظاهرة «الإسلاموفوبيا»؛ مراجعة الهوية والشخصية مراجعة نقدية ذاتية - د. صالح أي دمير

الحوار عن الإسلاموفوبيا - أ.د. محمد علي كرمان

ضوابط النشر في المجلة

كلمة العدد

نشعر في أسرة مجلة «الإلهيات الأكاديمية» بمتعة اللقاء بكم من جديد معشر القراء الكرام، ونحن نجتهد لموافاة أعداد المجلة في وقتها غير مبالين بصعوبة إصدار مجلة ذات موضوع. نعمل لاختيار الموضوعات التي تنال أهمية اجتماعية ونعمل بدقة في اختيار موضوعات العدد والكتابات التي سنُنشر مؤمنين أن مجلتنا ستتملاً فراغاً مهماً في تركية، وفي هذا السياق كتب في العدد السادس من مجلتنا أسماً مهمة من الهيئة العلمية ومن زوايا مختلفة.

الرهاب من الإسلام (الإسلاموفوبيا) يهدد عيش الأديان والثقافات المختلفة في مكان واحد بسلام. الأبحاث المعمولة عن الرهاب من الإسلام في الحقبة الأخيرة تُظهر ازدياد الرهاب من الإسلام في مجالات عديدة مختلفة من الاستخدام والتوظيف إلى التربية ومن وسائل الإعلام إلى القانون، ومن السياسة إلى الحياة اليومية.

الخوف والكرهية المتعلقة بالإسلام والمسلمين تتجاوز مستوى الخطاب وتُبدى نفسها بهجمات كل حين تجاه المسلمين والأماكن التابعة لهم. والازدياد في الرهاب من الإسلام الواقع في أوروبا والبلقان - خاصة - يجعل وضعه بجديّة على طاولة البحث واجباً.

مصطلح الإسلاموفوبيا (الرهاب من الإسلام) كلمة مشكّلة من حيث الاشتقاق. فتجأورُ دين يحمل معنى «السلام» وكلمة «الخوف»، وذكره مع العنف والإرهاب أمرٌ عجيبٌ للغاية. ومن ناحية أخرى فإن الرمزَ بـ«عدم الأمان» لأمة نبيّ لقبه «الأمين» مثيرٌ للانتباه، وأمرٌ يقتضي أن يقف الجميع عنده خصوصاً.

لا شك أنه قد وقعت أفعال عنفٍ في التاريخ وفي زماننا لأتباع الأديان المختلفة. تُحمّل عموماً مسؤولية الأفعال التي لا تتسجم مع مرجعيات الأديان كلّها للعوامل، في حين يُحمّل الإسلام - لا الأشخاص - ثمنَ أفعال العنف التي يتدخل فيها مسلمون، وتُتجاهلُ قابلية الدين للتفسير المتعدّد والعوامل السياسية والاقتصادية وما شابه من أسباب العنف، وتُناسى حقيقة أن الأحداث الاجتماعية إنما تكون في تفاعلٍ متبادل.

لا شك في وجود فهمٍ وتأويلات تولّد العنف وتغذّيه، وينبغي أن تُناقش من بين التفسيرات الإسلامية، لكنّ تكليف الإسلام والمسلمين - بأسلوبٍ تعميمي - مسؤولية تلك الفُهوم أمر يستحق النقد بشدّة.

تناول كُتابنا في هذا العدد موضوع الرهاب من الإسلام - الذي نراه مشكلة مهمة - بأبعاده المختلفة. وقد أُدرجت مقابلاتٌ ومناقشاتٌ لكتب متعلّقة بالموضوع.

أقدّم شكري لكل من أسهم في وصول مجلّتنا لهذه المرحلة، وأتمنى أن يُسهم هذا العمل في العيش بسلامٍ وطمأنينة في مكان واحد.

د. أُرّول أركان

مُحرّر العدد

Ön Yargı ve Ayrımcılık Bağlamında İslamofobi: Dinî-Sosyal Kimlikler Arası İlişkilerde Değişim ve Süreklilik

Asım YAPICI*

Feyza YAPICI**

Özet

Sosyal psikolojik bakış açısından hareket eden bu çalışmanın konusu değişim ve süreklilik bağlamında İslamofobidir. Bu nedenle ön yargı, stereotip ve ayrımcılık kavramları üzerinden ele alınan İslamofobi olgusu tarihsel ve aktüel boyutlarıyla incelenmektedir. Kuramsal temelleri itibariyle sosyal kimlik ve gerçekçi çatışma teorilerine dayanan bu araştırma yöntem itibariyle nitel olup anlayıcı geleneğe bağlıdır. Literatür üzerinde yapılan analizler göstermektedir ki Müslümanlara yönelik ön yargılar İslâm dininin ilk yayılış döneminde başlamış, Haçlı Seferleri ile zirveye ulaşmıştır. Günümüzde ise özellikle 11 Eylül terör saldırısından sonra yeni bir boyut kazanan tarihsel ön yargılar, “terör” ile “İslâm” ve “Müslüman” kelimelerinin neredeyse eş anlamlı kullanılmasına neden olmuştur. Farklı sosyal psikolojik nedenlerden beslenen bu durum tarihten tevarüs eden ön yargıların sürekli güncellenerek yeniden üretildiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Stereotip, Ön yargı, Ayrımcılık, İslamofobi

Islamophobia in the Context of Prejudice and Discrimination: Changing and Continuity in Relations among Religious-Social Identities

Abstract

This study, which is based on a social psychological perspective, discusses Islamophobia in the context of change and continuity. For this reason, the phenomenon of Islamophobia which is discussed through the concepts of prejudice, stereotype and discrimination, is examined with its historical and actual dimensions. This research, which is

* Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, asimyapicu.edu.tr, (0322) 3387215/140.

** Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Bölümü, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı, feyzayapici@gazi.edu.tr.

based on social identity and realistic conflict theories by theoretical grounds, is qualitative in terms of method and depends on the tradition of understanding. Analyzes made on the literature show that the prejudices towards Muslims began at the time of the first spread of the Islam and came to a head with the Crusades. Today, historical prejudices, which have gained a new dimension especially after the September 11th terrorist attack, have led to almost synonymous use of the words "terror" and "Islam" and "Muslim". This situation, which is fed from different psychosocial reasons, demonstrates that the prejudices that inherit from history are constantly updated and reproduced.

Keywords: Stereotype, Prejudice, Discrimination, Islamophobia

Giriş

Bu çalışmanın konusu ön yargılar bağlamında İslamofobi ve anti-İslâm temelli tutum ve davranışları sosyal psikolojik bir perspektifle tartışmaktan ibarettir. Çalışmanın hareket noktasını stereotip, ön yargı ve ayrımcılık kavramları oluşturmaktadır. Buradan hareketle İslamofobinin gruplar arası düzeyde nasıl tartışılması gerektiği, dahası bu süreci besleyen bilişsel (cognitive) ve güdüsel (motivational) faktörlerin neler olduğu, söz konusu faktörlerin meşrulaştırılmasında tarihsel ve aktüel sürecin nasıl bir katkı sağladığı hususu analiz edilmeye çalışılacaktır.

Çalışmada cevap aranan sorular:

- a) Ön yargı ve ayrımcılık içeren İslamofobi neden ve nasıl ortaya çıkmaktadır?
- b) Batılı zihnin ürettiği İslamofobi onların sadece Müslümanlara yönelik ön yargılarından mı beslenmektedir?
- c) Tarihsel İslâm ve Müslüman ön yargılarıyla günümüzdeki İslamofobi arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?
- d) İslamofobinin mutlak anlamda ortadan kaldırılması mümkün müdür?

Nitel bir çalışma olan bu araştırmada anlayıcı geleneğe bağlı yorumlayıcı bir yöntem izlenmiştir.

Veriler ilgili literatürün taranmasıyla elde edilmiş, sosyal kimlik kuramının temel varsayımlarından hareketle yorumlanmıştır.

Temel Kavramlar

Stereotip

Türkçe'ye "kalıp yargı" ve "tek tipleştirme" olarak çevrilen stereotip kelimesi sözlük anlamı itibarıyla "sert karakter" demektir. Bu kavram ilk zamanlar matbaacılık dilinde "stereotipi" şeklinde kullanılmıştır. Söz konusu anlamıyla "stereotipi" denince, metinlerin metal klişelerle bir defa oluşturulduktan sonra istenildiği kadar basılmasını sağlayan, bir kez yazıldıktan sonra metnin bütünü

bozulmadan ilgili parça üzerinde düzeltme ve değiştirme yapılamayan bir tür kalıp akla gelmektedir (Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 22; Yzerbeyt & Schadron, 1994: 130; Yzerbyt & Schadron, 1996: 103).

Lippmann'a (1998) göre yarısı sosyal çevre, diğer yarısı ise kişinin kendisi tarafından oluşturulmuş "kafamızdaki resimler" olarak tanımlayabileceğimiz stereotipler, önceden var olan kültürel temsillerden süzülerek meydana gelmektedir. Buradan hareketle stereotipler, *dış sosyal gerçeğin basitleştirilerek algılanmasını kolaylaştıran ve biz istesek de istemesek de zorunlu olarak devreye giren eksik şematik temsiller* olarak tanımlanabilir (Amossy & Pierrot, 1997: 32; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 22; Vinsonneau, 1997: 156). Çünkü gerçeğ çevre çok büyük, son derece karmaşık ve doğrudan bir gözlemlenemeyecek kadar hızlıdır. İnsan, söz konusu bu çok karmaşık çevreyle baş edebilecek donanımda değildir. Bu sebeple insanlar dış sosyal gerçeği anlayabilmek, tanıyabilmek ve onunla baş edebilmek için zihinlerinde dünyanın öznel bir haritasına sahip olmak zorundadırlar. Bu anlamda stereotipler insanların sosyal gerçeğin dolambaçlı yollarındaki seyahat programlarını netleştiren, algıları ve bilgileri basitleştirip karikatürize etmelerini sağlayan ya da bu tür bir fonksiyon icra eden haritalar olarak değerlendirilebilir (Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 22). Bununla birlikte bireylerin algılama ve yargılamalarına kolaylık ve destek sağlayan stereotipler zaman zaman yanlış ve istenmedik durumlara yol açaabilmektedir.

Lippmann'a (1998) göre zihnimize stereotipik imgeler oluştuktan sonra gerçeğin sahidinden ne olduğunun hiçbir önemi yoktur. Bu noktada asıl önemli olan, bizim ona dair varsayımlarıdır. Beklentilerimizi, ümitlerimizi, çabalarımızı yalnızca bu varsayımlar belirlemektedir. Fakat bunlar da kendi içerisinde reel oldukları için umulmadık bir şekilde gerçeğ sonuçlar doğururlar (Noelle-Neumann, 1995: 172). Bu durumu şu şekilde de izah edebiliriz: Çevremizde gördüğümüz şeyleri kültürümüz bizim için önceden anlamlandırmıştır. Dolayısıyla birey önce görüp sonra gördüğü şeyi tanımlamaz, zaten tanımlanmış olan şeyi tanımlandığı şekliyle algılar. Zira algıların bilişsel yapıda var olan kolektif imajlar tarafından yönlendirilmesi söz konusudur (Amossy & Pierrot, 1997: 37; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 23). Bu bağlamda kısmen sosyal çevreden kısmen de kendi bilişsel yapıımızdan kaynaklanan bu imajların aslı gerçeğlikleri içinde değil, olmasını istediğimiz veya olduğuna inandıığımız bir tarzda yapılandığını söyleyebiliriz. Çünkü muhtevasını büyük ölçüde toplumsal yapı içerisinde kazanan stereotipler, aktüel durumun kognitif açıdan meşrulaştırılmasına hizmet etmektedir. Sosyal gerçeği aktif olarak gözlemleyen insanlar, bir yandan çevre tarafından biçimlendirilirken, öte yandan sosyal çevrelerini zihinlerinde yeniden şekillendirmektedirler. Bu da, öteki hakkında hüküm verilirken, ön kabullerden kaynaklanan sahte gerçeğlikle hareket edildiği anlamına gelmektedir (Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 14-15; Noelle-Neumann, 1995: 172-173; Yapıcı, 2004: 10-11).

Beklentilerimizi ve davranışlarımızı belirleyen, böylece muayyen olayları, kişileri ve grupları nasıl ve ne biçimde gözlemleyeceğimize ve anlamlandıracağımıza kılavuzluk eden stereotipler, dış dünyadaki objektif gerçekliği filtre etmemize imkân vermektedir. Buradan hareketle Maisonneuve (1985: 135) stereotipleri gerçeklik ile algılarımız arasına giren ve gerçekliği nesnel olarak algılamamızı engelleyen zihinsel tasavvurlar olarak tanımlamaktadır. Bu da insanların genellikle olayları, kişileri ve nesnelere yargılarken zihinlerinde önceden oluşmuş bulunan şemalarla ve temsillerle hareket ettiği anlamına gelmektedir. Öyleyse dünya ile bizim aramıza sürekli olarak klişelerin ve stereotiplerin girdiğini ve sosyal çevremizi tanımaya ve anlamaya çalışırken sık sık bunları kullanmak zorunda olduğumuzu söylemek durumundayız. Bununla birlikte hem eksik ve yanlış bilgiler içerdiği, hem de bireyin kendi konumunu meşrulaştırmaya hizmet ettiği için sosyal gerçekliğin nesnel olarak algılanmasında yetersiz kalan stereotipler; öteki hakkında yapılacak objektif değerlendirmeleri engelleyen kör noktalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Esasen bundan dolayı son derece katıdırlar, hatta yeni bilgi sağlayan eğitim programları uygulansa veya mevcut stereotiplere olumsuz eleştiriler getirilse bile, yine de değişime direnç gösterirler (Harlak, 2000: 43; Yapıcı, 2004: 12).

Kafamızdaki imgelerden yeni gerçeklikler oluşunca bundan da “kendini gerçekleştiren kehanet” diye bilinen bir durum ortaya çıkar, yani insanın sübjektif beklentileri kendini doğrulamaya başlar. Başka bir deyişle yanlış varsayımlardan hareketle gerçekleştirilen eylemler hiç beklenmedik, ama yadırganmayacak gerçeklikler doğurur. Bu süreçte çevremizdeki kişi ve grupları bir yandan stereotiplerle algılarken, öte yandan seçici bir algı ile beklentilerimizin doğrulanması söz konusu olur. Böylece stereotiplerle beklentiler arasında sebep-sonuç zinciri oluşur (Bourhis & Gagnon, 1994: 725; Pelletier & Vallerand, 1994: 253-255; Hilton & Hippel, 1996: 244). Neticede insan beklentilerini görmeye, gördüklerini de beklemeye başlar. Esasen onların büyük ölçüde değişime kapalılık ve süreklilik göstermesinin temel sebeplerinden birisi de budur. Beklentileri ve davranışları belirleyen, böylece muayyen olayların, kişilerin ve grupların nasıl ve ne şekilde gözlemlenip anlamlandıracağına kılavuzluk eden stereotipler, dış dünyadaki objektif gerçekliği filtre etme işlevi üstlenmektedir (Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 22-23; Yzerbyt & Schadron, 1994: 130; 1996: 103).

İlgili çalışmalar göstermektedir ki stereotipler, insanın kendi grubu (aidiyet hissiyle bağlı olduğu grup/iç grup) veya diğer gruplara (aidiyet hissetmediği gruplar/dış grup) yönelik örtük kişilik teorileridir (Leyens, 1983: 67; Bourhis & Gagnon, 1994: 717; Vinsonneau, 1997: 163). Bu tanımın iki önemli yönü vardır: Birincisi stereotipler öteki hakkında oluşturulan naif teorilerdir. İkincisi ise onlar gruptaki bütün üyelerin kişilik vasıflarıyla ilgili atıflar ve açıklamalar içerir (Arkonaç, 1998: 87). Öyleyse onları bir sosyal grup hakkında aşırı genelleştirme ve abartıya dayalı kanaatler şeklinde ifade etmek mümkündür (Hilton & Hippel, 1996: 240). Kuşkusuz stereotipler olumlu ya da olumsuz olabilir. Burada bizi asıl

ilgilendiren onların olumsuz tarafıdır. Bu yönüyle katı ve dogmatik bir zihinsel yapının ürünü olan stereotipler, yanlış kanaatler üzerine kurulu aşağılayıcı ve küçümseyici (pejoratif) etiketler olarak karşımıza çıkmaktadır (Yzerbyt & Schadron, 1996: 103). Buradan hareketle stereotip denince birbirini tamamlayan iki temel vurgunun ön plana çıktığını söyleyebiliriz: Birincisi; bir grubun bir başka grup hakkında paylaştığı inanışlar, ikincisi ise bir grubun adı duyulduğu zaman zihinlerde çağrışım yapan nitelikler (Yapıcı, 2004: 13). Bu noktada İslamofobinin stereotiplerden beslenen bir boyutunun olduğunu söylemeliyiz. Çünkü gerek Hıristiyanların gerekse diğer din mensuplarının İslâm dinine ve Müslümanlara yönelik her türlü olumsuz algı ve değerlendirmeleri bu kapsamda ele alınabilir. Bunun da ötesinde gayr-i müslim bir kişinin bir Müslümanla karşılaştığı zaman, onu bireysel kimliğiyle değil de ait olduğu sosyal kimliğiyle değerlendirmesi de yine stereotip kavramı içindedir.

Ön Yargı

Köken itibariyle “*delil ve ispata dayanmadan verilen peşin hüküm*” (prejudice) anlamına gelen ön yargı, sosyal psikolojide “bir grubun üyelerine sırf o gruba ait olmalarından dolayı olumsuz duygular beslemek, olumsuz yakıştırmalar yapmak, hatta olumsuz tutum ve davranışlar göstermek” anlamında kullanılmaktadır (Billig, 1984: 450; Allport, 1954: 6-7; Capozzo & Volpato, 1994: 14). “*Literatürde ön yargı deyince genellikle grup ön yargısı kastedilmektedir*” diyen Şerif ve Şerif’e göre (1996: 649) bir grubun üyelerinin bir başka gruba veya grup üyesine karşı yerleşmiş normlardan kaynaklanan olumsuz tutumları ön yargı olarak karşımıza çıkmaktadır¹. Bu ifadeler göstermektedir ki ön yargı, bireysel farklılıklara dikkat etmeksizin bir grubun bütün üyelerine aynı olumsuz tutumun genellenmesi hadisesidir. Kuşkusuz kişisel ön yargı ile grup ön yargısı birbirinden farklıdır. Çünkü kişisel ön yargı bireysel anlamda bir başkasından hoşlanıp hoşlanmama halidir. Bu tür bir tercih, tamamen şahsidir. Hoşlanılmayan kişinin aidiyetleri ve kimliği bu hususta etkili değildir. Grup ön yargısında ise ötekinden hoşlanıp hoşlanmama durumu doğrudan doğruya aidiyetlerle, yani kimlikle ilişkilidir. Bununla birlikte bireyin dış gruplara yönelik ön yargıları zamanla onun benlik (ego) sisteminin öyle bir parçası haline gelir ki o, bu tavrını kişisel bir tercih olarak algılayabilir (Şerif & Şerif, 1996: 649). Başka bir deyişle “bu benim şahsi kanaatimdir” diyen pek çok kişi çoğu zaman grup ön yargılarını tamamen içselleştirmiş, ancak bunun farkına varmamış olabilir. Bu noktada şu hususun altını çizmek gerekir ki, bir kişiyi sırf Müslüman olduğu için olumsuz görmek ve ondan

¹ Burada şu hususu hatırlatmak gerekir: Stereotip ile ön yargı kavramları zaman zaman birbirine karıştırılmaktadır. Bu iki kavram birbirinden farklıdır ancak aralarında sıkı bir ilişki vardır. Bu sebeple araştırmacılar bunların birbirinden ayrılmaz bir bütünlük oluşturduğunu ısrarla vurgulamaktadır (Rose, 1951: 29; Avigdor, 1979: 87). Hatta ön yargı ile stereotip bir paranın iki yüzü gibi değerlendirilmektedir. Ancak stereotiplerin bilişsel, ön yargıların ise duyusal bir karakter arz ettiği ileri sürülmektedir (De La Haye, 1998: 10).

nefret etmek ön yargı kaynaklı İslamofobi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta “ben onu Müslüman olduğu için değil birey olarak sevmiyorum” dese de bu ifadenin arkasında grup ön yargısı bulunabilir.

Ayrımcılık

Stereotipler ve ön yargılar sadece bireylerin algı ve yargılarını etkileyen zihinsel tasavvurlar ve duygusal tepkilerden ibaret değildir. Bununla birlikte onlar *ayrımcılık* (discrimination) gibi bir takım davranışsal sonuçları beraberinde getirebilmektedirler (Pelletier & Vallerand, 1994: 210). Esasen stereotipler ve ön yargılar ayrımcılığı, ayrımcılık da stereotipler ve ön yargıları sürekli beslemektedir. Nitekim yapılan çalışmalarda ötekine yönelik olumsuz algı ve yargıların davranışa dönüşme ihtimalinin sosyo-kültürel ve dinî sebepler başta olmak üzere, ideolojik ve ekonomik nedenler, ortamsal etkenler, bireyin kişilik yapısı, beklentiler, korkular, çevreye bırakılmak istenilen imaj, arkadaş grupları vs. pek çok faktörün etkisiyle belirlendiği tespit edilmiştir (Azzi & Klein, 1998: 33-34; Billig, 1984: 450-453; Yapıcı, 2004: 19).

Ayrımcılık bir dış grubun iç gruba yaklaşmasını imkansız kılacak şekilde ötede/dışarda bırakılması ve bunun az-çok formel bir yapı kazanması ya da aynı konuda farklı sosyal grup üyelerine eşit muamelede bulunulmamasıdır (Bilgin, 1996: 98). Buna göre insanlara sadece belli bir sosyal kimliğe aidiyetlerinden dolayı farklı davranılıyorsa, bunların tamamı ayrımcılık başlığı altında toplanabilir (Capozza & Volpato, 1994: 14). Ancak bunun sadece farklı sosyal grup mensuplarını dışlamak ve onlara olumsuz davranmak şeklinde değil, bununla birlikte iç grup tarafgirliği yapmak, yani kişinin kendi grubunu haksız yere desteklemesi biçiminde de ortaya çıktığını söylemek durumundayız (Hortaçsu, 1998: 229). Ayrıca ayrımcılığın *etnosantrizm*, *grup kapanması* ve *kaynak dağıtımından* kaynaklanan sıkıntılar eşliğinde tezahür ettiğini vurgulamak gerekir. Buna göre bir sosyal grubun kendini merkeze alarak hareket etmesi, başka gruplarla etkileşimde bulunmaması ve mevcut imkânları sadece grup içinde bölüşmeleri ayrımcılık kapsamındadır (Giddens, 2000: 229-230).

Allport (1954: 14-15) ayrımcı davranışları en hafifinden en şiddetlisine doğru şu şekilde sıralayabiliriz:

1) *Karşı olmayı ifade etme*: Bu aşamada birey belli gruplara yönelik olarak kendisi gibi düşünen kişilerle konuşur; antipatisini, düşmanca duygularını, stereotiplerini, kısaca o gruba yönelik olumsuz tepkilerini açıkça belirtir.

2) *Uzak durma*: Eğer hedef gruba yönelik karşı olma duygusu kuvvetli ise bu durum beraberinde onlardan uzak durmayı getirmektedir. Böylece birey hoşlanmadığı, olumsuz stereotiplerle yargıladığı ve mahkûm ettiği kişi ve gruplarla bir arada olmaktan kaçınmaya çalışır.

3) *Ayrımcılık*: Karşı olmayı ifade etme ve uzak durma genellikle dış gruplara pek fazla zarar verici değildir. Ancak işin içine fiilî ayrımcılık karıştığı andan itibaren, mesele artık kişisel bir tercih olmaktan çıkmıştır. Çünkü bu süreç, çok ciddi sosyolojik sonuçlara gebe dir. Öyle ki iç grup üyeleri olumsuz tutumlar besledikleri çeşitli dış grup üyelerinin iş, konut, eğitim, sağlık gibi hizmetlerden yararlanmasına, politik haklarını kullanmasına karşıdır. Bazen bu durumun kurumsallaşması bile söz konusu olabilir.

4) *Fiziksel saldırı*: Ayrımcılık bazen çok değişik sebeplerle de birleşerek hedef gruba yönelik şiddet ve saldırganlık içeren bir boyut kazanabilir. Bu noktada artık açık ya da gizli ayrımcılığın yavaş yavaş şiddete dönüştüğü görülür. Hatta bu süreçte hem hedefteki grubun üyelerine hem de onların evlerine, işyerlerine, ibadet yerlerine vs. çeşitli saldırılar yapılabilir. Kuşkusuz fiziksel saldırılar başladığı andan itibaren problem artık stereotipler ya da olumsuz antipatik tutumların ötesine geçerek patolojik bir hal almaya başlamıştır. Bu aşamada özellikle siyasî, ekonomik, kültürel, dinî vs. pek çok faktör devreye girer.

5) *Yok etme, linç ve toplu kıyım*: Burada ise ufak tefek fiziksel saldırıların da ötesine geçilerek hedef grupları topluca yok etme, linç, katliam ve soykırım türünden faaliyetlerin ortaya çıkması söz konusudur. İş bu noktaya geldikten sonra bazen bütün kötülüklerin asıl sebebi, bazen gelişmenin ve ilerlemenin tek engeli, bazen de yenilginin asıl sorumlusu olarak kabul edilen sosyal gruplara yönelik büyük çaplı saldırılar başlar. Geçmiş dönemlerde Haçlı ordularının Müslüman halka yönelik giriştiği katliamlar, daha yakın tarihsel periyotta ise Almanya'da Yahudilere, Cezayir ve Bosna'da Müslümanlara yönelik gerçekleştirilen toplu imha hareketlerini bu kapsamdadır. Vanbeselaere'ın da (1999: 1) belirttiği gibi bu süreçte sivil halk, hatta bebekler bile *sırf yanlış gruba ait olduklarından* dolayı öldürülmektedir.

Gruplar arası sürtüşmelerde stereotiplerden ayrımcılığa, buradan da saldırganlığa, şiddete ve nihayet savaşımlara kadar pek çok form gözlenebilir. Görünürde ilk ortaya çıkacak olan kalıp yargılardır. Ancak Şerif ve Şerif'in (1996) deneylerinde de tespit edildiği gibi stereotipler çok basit gerekçelerle her an fiilî saldırganlıklara dönüşebilmektedir. Bununla birlikte ayrımcılığın hemen hemen her şekilde grupların birbirlerine yönelik politik, siyasî ve ekonomik güç elde etme arzularının ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Dinî gruplar arası çatışmalarda da bu durum söz konusudur. Ancak onu diğerlerinden ayıran dinî özelliği, çoğu kere, çatışmaya göreceli olarak yücelik ve ulvilik kazandırmaktadır² (Rose, 1951: 14-

² Bu noktada şu hususu belirtmekte fayda vardır: Yapılan ampirik çalışmalardan çıkan genel temayüle göre dinî davranış ölçekleri ile ön yargı ve ayrımcılık ölçekleri arasında oldukça tutarlı bir ilişki mevcuttur (Argyle ve Beit-Hallahmi, 1975; Beit-Hallahmi ve Argyle, 1997; Yapıcı, 2004). Bu durum Loewenthal'ın da (2017: 146) belirttiği üzere büyük bir paradokstur: Çünkü daha dindar olanlar genellikle daha ön yargılı olma ve ayrımcılık yapma eğilimi göstermektedir. Gerçi bu çalışmalarda "dindarlık" olgusunun daha ziyade "kurumsal dindarlık" ile yakından ilişkili olduğunu söylemek durumundayız. Çünkü Allport (1966), Allport ve Ross (1967) iç güdümlü /olgunlaşmış dindarlık olarak

15; Yapıcı, 2004: 23). Bu da tarih boyunca gerçekleşen din savaşlarının son derece kanlı olmasına zemin hazırlayan en önemli sebeplerdendir. Günümüzde İslamofobi Müslümanları temel hak ve hürriyetlerinde kısıtlama, imkânları paylaşma hususunda dezavantajlı kılma, hatta filli saldırılara maruz bırakma şekline bürünmüştür. Müslümanlar Bosna ve Arakan başta olmak üzere Filistin, Çeçenistan ve Doğu Türkistan'da çok çeşitli şekillerde ayrımcılık ve şiddete maruz bırakılmıştır. Dahası Kıta Avrupası, İngiltere, özellikle de ABD'de hem Müslüman bireylere hem de onların mabetlerine, iş yerlerine ve evlerine yönelik sözlü ve fiili saldırılar yapılmaktadır. Bu tür durumlar İslamofobinin ön yargıları aşarak şiddet içeren bir forma dönüştüğünü göstermektedir.

Kuramsal Çerçeve

Bir kişiyi mensup olduğu grup kimliğinden dolayı ayıplayan, kınayan, aşağılayan tutum ve davranışların, kısaca ötekiyle kurulan olumsuz ilişkilerin nedenlerinin araştırıldığı çalışmalarda farklı teorik yaklaşımlar takip edilmiştir. Bunlar *"birey temelli kuramlar"* ile *"grup-içi ve gruplar arası ilişkileri önceleyen kuramlar"* olmak üzere iki temel başlık altında toplanabilir.

Birey Temelli Kuramlar

1960'lara kadar ön yargı, stereotip ve ayrımcılık olguları psikolog tarafından "sosyal öğrenme", "engellenme-saldırganlık", "günah keçisi arayışı", "yetkeci/otoriter kişilik", "dogmatik kişilik" gibi birey-içi psikolojik süreçlerle açıklanmıştır. Bu tür yaklaşımlar öznel ihtiyaç ve isteklerle birlikte bireylerin kişilik yapılarının içinde yetiştikleri toplumda yaygın olarak bulunan ön yargıları ve ayrımcı tutumları kabule hazır hale getirdiğini vurgulamaktadır (Allport, 1954; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996; Yapıcı, 2004).

Grup-İçi ve Gruplar Arası İlişkileri Önceleyen Kuramlar

Stereotip, ön yargı ve ayrımcılığı açıklamada bireyselci yaklaşımların yetersizliği yeni arayışları beraberinde getirmiş, son tahlilde söz konusu olguları "grup" düzeyinde çözümlenme çabalarını ön plana çıkaran iki farklı kuramsal yaklaşım filizlenmiştir.

---

kategorize ettiği dindarlık yönelimine sahip olanların daha az ön yargılı olduğu, dolayısıyla daha az ayrımcı davranış sergilediğini tespit etmiştir. Söz konusu çalışmaların genel bir değerlendirmesini yapan Gorsuch (1988), dindarlıkların içten ve yüzeysel olanların ön yargı ve ayrımcılık düzeylerinin farklılaştığını belirtmektedir. Bu bağlamda samimi dindarların daha az ön yargılı ve daha az ayrımcı olduğu söylenebilir. Bu da, ferдин iç dünyasına nüfuz eden dinî inanç ve ibadetlerin, o kişi de hoşgörülü tutum ve davranışların gelişmesine büyük bir destek sağladığı anlamına gelmektedir.

Birincisi *Gerçekçi Çatışma Teorisidir*. Şerif ve Şerif (1996) tarafından geliştirilen bu kurama göre gruplar kıt kaynaklara ulaşma hususunda rekabet halindedir. Bu rekabet ön yargı, ayrımcılık ve şiddeti beraberinde getirmektedir. Teorisini “Mağara Hırsızları” deneyiyle destekleyen Şerif ve Şerif’e (1996: 283-284) göre gruplar arası ilişkileri ve bu bağlamda ortaya çıkan stereotipleri, ön yargıları, düşmanlıkları, ayrımcı davranışları, şiddet ve saldırganlık içeren fiilleri, bireyin ruhsal ve zihinsel dünyasında cereyan eden hadiselerle, yani birey-içi süreçlerle açıklamak yetersizdir. Çünkü grup, bireylerin sadece ve basitçe sayısal toplamından ve onların bireysel psikolojileri ile bir araya gelmelerinden ibaret değildir. Kuşkusuz grupların oluşmasında psikolojik faktörler de önemli bir yer tutar. Fakat grup bir kere oluştuğundan sonra, orada cereyan eden hadiseleri sırf psikik süreçlerle izah etmeye çalışmak hatalı bir tutum olacaktır. Gerçekçi Çatışma Teorisini dinî gruplar üzerinde deneysel bir çalışmaya konu edinen Struch ve Schwartz’ın (1989) bulguları iki hususu ön plana çıkarmıştır: *Birincisi*, çıkar çatışmasının algılanmasıyla birlikte dış grup üyelerine karşı sert ve düşmanca tutumlar tezahür etmektedir. *İkincisi* ise dinî gruplarıyla ve kimlikleriyle özdeşleşmeleri kuvvetli olanlar diğer grup üyelerine göre özellikle kendi çıkarlarına yönelik bir tehdit algıladıkları zaman dış grupları daha olumsuz değerlendirmekte ve onlara karşı daha saldırgan olma eğilimi göstermektedirler. Bu araştırma gerek dinler (üst dinî kimlikler), gerekse mezhepler (alt dinî kimlikler) arası ön yargı ve stereotiplerin ortaya çıkmasında çıkar çatışmalarının çok önemli bir role sahip olduğunu ortaya koymuştur. Hindistan ve Bangladeş’te Hindularla Müslümanlar, Balkanlarda ve Endonezya’da Hristiyanlarla Müslümanlar, Filistin’de Yahudilerle Müslümanlar, Arakan’da Budistlerle Müslümanlar arasındaki stereotipler, ön yargılar ve çatışmalar bu bağlamda değerlendirilebilir (Yapıcı, 2004: 47).

Gruplar arası ilişkileri grup düzeyinde çözümlenmek isteyen ikinci kuramsal yaklaşım Tajfel (1972) ve Turner (1979) tarafından geliştirilen *Sosyal Kimlik Teorisidir*. Bu teoriye göre iç grup tarafgirliğinin, dış gruplara yönelik ayrımcılığın ve stereotiplerin ortaya çıkmasından sorumlu olan temel süreç *sosyal kategorizasyon* yani gruplamadır. Kategorizasyon, birbirine denk veya benzer olayları, objeleri ve kişileri bazı ortak niteliklerinden hareketle sınıflama anlamına gelmektedir. Buna göre kategorizasyon deyince bireyin zihninde çevresini düzene sokmasına imkân veren psikolojik süreçler kastedilmektedir. Bu süreçlerin en önemli fonksiyonu ise bireyin zihninde fiziksel ve sosyal çevresini sistemleştirmesidir. Kategorizasyon süreciyle birey, bir yandan çevreye uyum sağlarken, öte yandan çevreden aldığı enformasyonu kendisinde önceden var olan kategori sistemine uydurur ve ona göre yorumlar (Leyens, Yzerbyt & Schadronek, 1996: 179; Tajfel, 1972: 275). Bu noktada belirtmek gerekir ki kategorizasyon süreci yansız (nötr) değildir, temelde bir değerlendirme ve yargı içerir (Deschamps & Devos, 1999: 155). Bu ise sosyal çevrenin sadece gruplandırılmadığı, aynı zamanda onun anlamlandırıldığını göstermektedir. Çünkü bu süreçte Bar-Tal’ın (1999: 45) “*grupun inançlarını oluşturan unsurlar*” olarak tanımlandığı *değerler, normlar, amaçlar, beklentiler, ideolojiler* vs. için

içine karışmakta; bunlar da bireyin mensup olduğu ve olmadığı gruplar arasındaki sınır çizgilerini belirlemektedir. “Biz” ve “onlar” şeklinde ortaya çıkan sosyal kategorizasyonda “biz” olumlu ve iyi, “onlar” ise olumsuz ve aşağılayıcı niteliklerle değerlendirilir. İşte burada grup kimliğinin sunduğu özsaygıyı artıran bir işlev üstlenen motivasyonel temel karşımıza çıkmaktadır. Buna göre sosyal kategorizasyon sadece sosyal dünyanın basitleştirilerek sistemleştirilmesi demek değildir. Bunun da ötesinde o, bireyin kendilik tanımı için bir uygun oryantasyon sistemi üretmekte, böylece onun toplumdaki yerini tanımlamaktadır. Bu şekilde cereyan eden süreçle birlikte gruplar üyelerine sosyal bir *kimlik* edinme imkânı sunmaktadır. Bu ise büyük ölçüde *öteki ile sosyal ilişkilere* ve kendilerini olumlu görme ve değerlendirme arzusuyla gerçekleştirilen *sosyal kıyaslamalara* dayalıdır. İşte bu süreçte bireyin kendi kimliğini diğer grup kimlikleriyle karşılaştırarak inşa ettiğini görmekteyiz (Tajfel, 1972: 296; Turner, 1979: 154; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 89). Çünkü bireyler kendilerini başkalarıyla kıyaslama yapmaksızın değerlendirmeleri mümkün değildir. Buradan hareketle *her grubun başka bir grup karşısında, başka bir gruba rağmen ve başka bir grupta birlikte var olduğu, insanın kimliğinin de sadece bir grup içerisinde şekillenmediği* söylenebilir. Ayrıca *bir grup tek başına var olmadığı gibi grup aidiyetinden kaynaklanan sosyal kimlik de sırf bir grup içerisindeki ilişkilere göre biçimlenmez. Esasen o, başkalarıyla kıyaslanmak suretiyle oluşmaktadır* (Bilgin, 1996: 86). Ancak iki grup arasında gerçekleştirilen kıyaslamalar da kimliğin oluşumu için yeterli değildir. Mesela; bir kişiyi “Müslüman” olarak kategorize etme olgusu o kişinin sadece “Hıristiyan” kategorisiyle kıyaslanması sonucu ortaya çıkmaz. Zira burada davranışsal muhteva ile birlikte bireyin kimlik değerlerini oluşturan sosyal grubun inançları da devreye girmektedir. Sonra burada yapılan kıyaslamaların grup ve birey için hayati öneme sahip konularda meydana geldiğini hatırlatmamız gerekir. Zira birey olumlu bir sosyal kimliği hayati konularda yapılan kıyaslamalarla edinmektedir. Bu da kişiyi kendi grubunu olumlu stereotiplerle değerlendirmeye götürür (Bourhis & Gagnon, 1994: 748; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 89). Şu halde *sosyal kıyaslama*, aynı zamanda, *sosyal farklılaşmayı* da beraberinde getirmektedir, yani sosyal çevre içerisinde bir grup “öteki”, “başkası”, “onlar” vs. şeklinde algılanmıyorsa, diğerlerinden yeteri kadar farklılaşmadığı için, kendine has karakteri ile farklı bir grup olarak değerlendirilmeyecektir (Tajfel, 1972: 295; Turner, 1979: 153). Burada söz konusu edilen sosyal kıyaslamaya dayalı sosyal farklılaşma birey açısından istenen ve arzulanan bir durumdur. Çünkü Tajfel’in de (1972: 293) belirttiği gibi, herkes yaşadığı sosyal çevre içerisinde ya mevcut olan olumlu sosyal kimliğini sürdürmek veya kendisine saygınlık sağlayacak olan olumlu bir sosyal kimliğe sahip olmak arzusuyla hareket etmektedir. İslamofobi olgusunda da bu hususu gözlemek mümkündür. Özellikle Hıristiyanlar, Yahudiler ve Budistlerin stereotipler ve ön yargılarla mahkûm ettikleri Müslümanları kendilerine göre değersiz ve aşağı bir sosyal kategoriye yerleştirdiklerini, kendi sosyal kimliklerini ise evrensel değerleri oluşturan ve taşıyan bir statüye yerleştirerek yüceltiklerini görmekteyiz.

Teoriden Pratiğe

Fobi ve İslamofobi

Yunan mitolojisinde Dehşet Tanrısı'nın adı olan Phobos'dan türetilen fobi, kişinin yaşamını olumsuz etkileyecek şekilde herhangi bir şeye karşı duyulan tedirginlik ve olağan dışı korkuyu ifade etmektedir. Bireye fazlaca rahatsızlık vermeye başlayan herhangi bir korku anksiyeteye dönüşürse fobi adını almaktadır. Çünkü fobiler belli bir nesnenin durumun veya etkinliğin yarattığı akıldışı, aşırı, yoğun ve inatçı bir duygudur. Dahası bu korkuyu yaşayan kişi fobik uyarıcıdan kaçınmak için şiddetlice arzu hisseder. Kaçınmak mümkün olmadığı zaman da kaygı ve panik tepkisi alevlenir (Budak, 2009: 292). Tam da bu noktada şu ayrımı yapmak gerekir: normal korku insanı tehlikeye karşı uyarıcı ve önlem almaya iten sağlıklı bir tepki iken fobik korku insan için tehlike oluşturmayan nesne ya da durumlar karşısında yaşadığı anlamsız, gerçeğe uymayan, abartılı ve bilinçdışı bir korkudur (Bakırcıoğlu, 2012: 364).

İslamofobi kavramı Türkçe'ye *İslâm karşıtlığı* olarak çevrilmektedir, ancak bu basitçe bir İslâm karşıtlığı değildir. Irkçılık, yabancı düşmanlığı, ön yargı ve ayrımcılık gibi pek çok dışlayıcı tutumu içermektedir (Karlı, 2013: 80-81). Espozito (URL¹), Yeni Şafak Gazetesi'nde yayımlanan bir röportajında şöyle demektedir: *"Kanaatimce temel anlamda İslamofobi, Müslümanların din hürriyetini, sivil özgürlüklerini ve insan haklarını ihlal eden ve sıklıkla da ayrımcılığa, ön yargılara ve nefret suçlarına ya yol açan ya da bunların oluşmasını tahrik eden söz ve eylemlerdir."* Çünkü İslamofobi, İslâm dinine ve bu dinin mensuplarına karşı kendi varlıklarını tehdit ettikleri gerekçesiyle tedirginlik duyma ve korku yaşama anlamındadır.

İslamofobinin Tarihsel Kökenleri

İslamofobinin tarihini ilk vahyin geliş dönemine kadar götürmek mümkündür. Zira ilk vahiyde birlikte "biz", yani "Allah'a inananlar" ile "onlar", yani "putperestler" ayrımı şekillenmeye başlamıştır. Bilişsel ve duyuşsal anlamda muhtevası vahiyde doldurulan bu ayrımla birlikte nev-i şahsına münhasır Müslüman kimliğinin oluşmaya başlamıştır. Allah, insan ve toplum algısı itibarıyla Mekke döneminde Mekkeli müşriklerden farklılıklar vurgulanırken, Medine döneminde önce Yahudilerden daha sonra da Hıristiyanlardan ayrışma ve farklılaşma gerçekleşmiş, netice de spesifik bir Müslüman kimliği ortaya çıkmıştır (Yapıcı, 2004: 104-105). Bu noktada şu hususun altını önemle çizmek gerekir ki kimlik sadece grubun kendisini nasıl algıladığı ile oluşmaz. Bununla birlikte diğer grupların onları nasıl algıladığı da önemlidir. Çünkü kimlik karşılıklı etkileşim içinde oluşur. Süreci, İslâmiyetin tarihsel gelişimi ve Müslüman kimliğinin oluşumu açısından değerlendirecek olursak, hem Mekke hem de Medine döneminin "biz" ve "onlar" bağlamında dinî-sosyal kimlikler arası gerilim ve

çatışmaların psiko-sosyal, siyasal, ekonomik ve teolojik alt yapısını oluşturduğunu söyleyebiliriz.

İslâm ile edindikleri kimliğin kendilerine kazandırdığı yüksek moral ve sürekli başarının doğurduğu güvenle fetih hareketlerine girişen Müslümanlar (Parry, 1988: 399), başta Kudüs ve Filistin olmak üzere Anadolu ve İspanya'yı, yani Hıristiyanların topraklarını ele geçirince, bu gelişmeleri kimliklerine yönelik ağır bir tehdit olarak algılayan Hıristiyanlar, "dinsiz" ve "barbar" diye nitelendirdikleri Müslümanlara karşı Haçlı Seferleri düzenleyerek mücadeleye girişmişlerdir³ (Coşar, 2000: 51). Müslümanlar Hıristiyan devletlere karşı zafer kazandıkça Hıristiyan dünyasında İslâm'ın "şiddete dayalı" ve "sapık" bir din, Müslümanların da "zalim" ve "barbar" olduğu yönündeki ön yargılı kanaatler, özellikle papazların da kıskırtmasıyla son derece sertleşmiş ve on birinci yüzyılda Haçlı Seferleri ile zirveye ulaşmıştır (Miles, 2000: 31). Milton-Edwards da (2002: 33) İslamofobi kavramını Haçlı Seferleri ile başlayan tarihsel bir süreklilik bağlamında değerlendirmekte ve bu sürekliliğin bugün de devam ettiğini vurgulamaktadır.

"Bırakın" diyor Papa II. Urban, "özel hayatlarında iman sahiplerine karşı habişçe savaşmak alışkanlığında olanlar şimdi kâfirlere karşı savaşsın. Bırakın! Önceleri haydut olanlar şimdi düşmana karşı asker olsun. Bırakın! Önceleri birbiriyle çekişenler şimdi barbarlara karşı mücadele etsin". Bu konuşmada "kâfir", "düşman" ve "barbar" olarak nitelendirilen Müslümanlar da, aynı şekilde, Hıristiyanları "kâfir" olarak itham etmektedir. Çünkü Lewis'in de (1996: 19) vurguladığı gibi: "Müslümanların gözünde gerek Hıristiyanlar gerekse Yahudiler, dinleri eksik ve bozulmuş olduğu halde, kendilerine sunulan en son ve en mükemmel dini bile ve aptalca reddeden kimselerdir". Kuşkusuz "biz" in üstünlüğünü vurgulayan etnosantrik tutumlar her dinî grupta mevcuttur. Zira Watt'ın da (2002: 84) belirttiği üzere, hiçbir kişi hakikatin özünü temsil ettiğine inanmadığı bir dine mensup olmaz. Bununla birlikte şu hususun altını çizmek gerekir ki, her ne kadar kâfir olarak algılandılar da, gerek Yahudiler gerekse Hıristiyanlar "cizyelerini vermek şartıyla" (9/Tevbe, 29) inanç ve ibadet hürriyeti kazanarak İslâm toplumu içerisinde dışlanma ve fiilî saldırılara maruz kalmadan hayatlarını rahatlıkla sürdürmüşlerdir. Bu durumu Lewis (1996: 17-18): "Müslüman yönetimi altındaki Yahudi ve Hıristiyanlar imanları uğruna şehit olmak zorunda bırakılmamış ve onlar, İspanya'da Müslüman ve Yahudilere yapıldığı gibi sürgün, din değiştirme ve ölüm arasında bir tercihe mecbur edilmemiştir" şeklinde özetlemektedir.

Martin Luther'in İslâm'a ve Kur'an-ı Kerim'e yönelik ithamları Hıristiyanların Müslümanlara bakışının tarihsel köklerini gösterir mahiyettedir: "Kur'an" diyor Luther "ne kadar Tanrı belası, ne kadar bozuk, ne kadar umutsuz, yalanlarla ve uydurma efsanelerle dolu bir kitaptır." Kendi ifadesiyle o, Kur'an'ın

³ İslâm'ın ilk ortaya çıktığı yıllarda her ne kadar heretik kabul edilse de Hıristiyanlığın sapık bir mezhebi olarak değerlendirilmeyen, dolayısıyla mensuplarının aforoz edilemediği İslâm dini (Coşar, 2000: 50-51) özellikle Şamli Yuhanna ile başlayan süreçte farklı ve kendine özgü bir dinî gelenek olarak değil Arianizm gibi Hıristiyanlığın içinde zuhur etmiş heretik bir Hıristiyan mezhebi olarak nitelendirilmiş ve bu tür söylemler çok çeşitli sebeplerle de birleşerek iyice yaygınlaşmıştır (Ayдын, 2001: 37-40).

sahteliğini Hıristiyanlara göstererek hem Muhammed'e ve Türklere zarar vermek hem de Hıristiyanların moral motivasyonlarını yükseltmek istemektedir (Hıdır, 2007: 154). Luther'in İslâm dini ve onun birinci kaynağı Kur'an'a yönelik bu tutumu, teolojik olmaktan ziyade Osmanlı Devleti'nin Viyana kapılarına ulaşmasıyla yakından ilişkilidir, yani sosyo-politiktir. Esasen *"Türklere karşı savaşmak istiyorsak şimdi onların en az olduğu yer olan buradan [Viyana'dan] başlayalım"* demesi de bu bağlamda dikkat çekicidir (Hıdır, 2007: 166). Dolayısıyla onun ön yargılarının oluşmasında dönemin siyasal olaylarından mülhem İslâm'a yönelik negatif atmosferin belirleyici olduğu söylenebilir.

İlk oluşumundan sonra sosyal öğrenme süreciyle nesilden nesle aktarılan ön yargılar, toplumların kolektif şuurlarında sosyal temsiller olarak varlığını devam ettirir. Bugün Hıristiyanların Müslümanlara bakış açılarında böyle bir durumu gözleyebilmek mümkündür. İslâm'ı ve Hz. Muhammed'i anlamada Batılı Hıristiyanlar için çeşitli sıkıntılar olduğundan bahseden Watt (1988: 45) bunun sebebinin Hıristiyanların Orta Çağ'daki atalarından tevarüs eden ön yargılardan kendilerini kurtaramamış olmalarına bağlar. Ona göre, Haçlı Seferlerinin acıları ve Müslümanlarla yapılan diğer savaşlar Hıristiyanların Müslümanları, özellikle de Hz. Muhammed'i tüm kötülüklerin tecessüm etmiş hali (kötülüklerin anası) olarak görmelerine sebebiyet vermiştir. O dönemdeki propagandaların etkisinin bugün hâlâ Batılıların İslâm'a yönelik tasavvurlarını etkilemeye devam ettiğini söyleyen Watt (1988: 45), günümüzde Hıristiyan dünyada Budizm hakkında konuşacak güzel şeyler bulmanın, İslâm hakkında güzel şeyler bulmaktan daha yaygın ve kolay bir tavır olduğundan bahsetmektedir.

Miles (2000: 30-31) Avrupa'da İslâm'a bağlı olarak belirlenen öteki imgesinin "barbar", "yoz", "kötü" ve "zalim" olarak tanımlandığını, İslâm'ın "sahte" ve "sapık bir din" şeklinde değerlendirildiğini, Hz. Muhammed'in de şiddeti ve cinselliği ön plana çıkaran sahte bir peygamber ve İsa'ya düşman bir şeytan biçiminde tasvir edildiğini belirtmektedir. Hıristiyanlar İslâm dinini kendileri gibi Tanrı'ya inananların dini olarak değil, ya Hıristiyanlıktan sapmış bir akım, heretik bir mezhep ya da Hıristiyanlardan intikam almak için İsa'nın can düşmanı Şeytan tarafından Muhammed'e kurdurulmuş sahte bir din olarak görmüşlerdir. Hz. Peygamber'in yalancı ve sahtekâr olarak değerlendirildiği bu süreçte Kur'an-ı Kerim de "iğrenç ve şeytanî bir niyetin ürünü, yalan yanlış ve zararlı" bir kitap olarak tanımlanmaya başlamıştır (Watt, 1991; Aydın, 2001; Adam, 2002; Yapıcı & Albayrak, 2002). Aydın'ın da (2001: 42) belirttiği üzere Hıristiyanların öncelikle Hz. Muhammed'e ve Kur'an'a yönelik ön yargıların ve stereotiplerin temelinde, hem askerî, hem siyasî, hem de coğrafi olarak Müslümanların Hıristiyanların (Doğu Roma/Bizans'ın) aleyhine ilerlemelerini önleme arzusu yatmaktadır. Zira çok sayıda Bizanslı Hıristiyan'ın Müslümanlığı kabul etmesini engellemek için nesnel bilgiye dayalı olmayan ama Hıristiyan kimliğini korumayı hedefleyen aşağılayıcı ön yargıların ve stereotiplerin üretilmesi, yani Hz. Muhammed'in sahte ve yalancı bir peygamber olduğu fikrinin Hıristiyanlar arasında yayılması ilk planda hem

geçerli, hem de etkili bir çözüm olarak görülmüştür. Nitekim gelişmeler bu yönde devam etmiş, hatta daha sonraki devirlerde onların ön yargıları ve düşmanlıkları edebiyat ve sanat eserlerine de yansımıştır. Mesela Schimmel; Dante'nin 'İlahi Komedi'sinde Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin cehennem en alt tabakasında tasvir edilmesinin, dünyada Hıristiyanlıktan sonra evrensel iddialara sahip ve kitleleri peşinden sürükleyen büyük bir dinin (İslâm) ortaya çıkışını onaylamayan Hıristiyan çoğunluğun fikirlerini yansıttığını söylemektedir (akt. Aydın, 2001: 43-44). Miles'e (2000: 31) göre Hıristiyanların zihnine var olan bu tasvirler, sadece Hz. Muhammed ile ilgili kişisel nitelendirmeler değildir. Müslümanlar da aynı Muhammed gibi şiddet ve cinsellik yanlısı, barbar ve sapık inançlı kişiler olarak algılanmıştır. İslâm dini çok eşliliğe, eşcinselliğe ve genel bir cinsel gevşekliğe izin veren, hatta bu tür kötü fiilleri sürekli teşvik eden sahte bir inanç sistemi olarak tanımlanmıştır. "Saldırganlık" ve "savaş" üzerine kurulu İslâm'da Müslüman olmayan herkesin vahşice öldürüleceği veya köleleştirileceği bir "kutsal savaş" (cihat) inancının olduğu, bu sebeple Müslümanların her türlü kötülüğü yapabilecekleri iddia edilmiştir (Yapıcı, 2004: 123; Yapıcı & Albayrak, 2002: 39). Kanaatimizce bugün Hıristiyanlar tarafından İslâm'ın şiddete dayalı, fanatik, hoşgörüsüz, demokratik olmayan ve kaderci bir din (Öğütçü, 1997) olarak algılanmasında ilk dönemlerde oluşan bu tür ön yargıların büyük bir hissesi vardır. Şu halde diğer dinî gruplara yönelik tasavvurlar bir kere oluştuğundan sonra, onlar kolay kolay değişmeden sürüp gitme eğilimi göstermektedir. Ancak şu hususu da önemle vurgulamak gerekir ki, gruplar arası ilişkilerin niteliğinin dostça ya da düşmanca olması da stereotiplerin muhtevasının olumlu ya da olumsuz olmasını etkileyebilmektedir. Zira dinî gruplar arasındaki hasmane tutumlar, olumsuz ve antipatik değerlendirmeler, sadece dinî etnosantrizm ve olumlu bir sosyal kimlik ihtiyacı ile güdülenmiş değildir. Bununla birlikte dinî gruplar arası ilişkilerin doğası da bu hususta çok önemli bir rol oynamaktadır.

Müslümanlara Yönelik Tarihsel Ön Yargılardan İslamofobiye

Hıristiyanların Müslümanlara yönelik tarihsel ön yargıları İslamofobinin ilk temellerini oluşturmaktadır. Ancak günümüzdeki İslamofobiyi sadece ortaçağdan tevarüs eden stereotipik algılar ile ön yargılı tutum ve davranışlar üzerinden izah etmek yeterli değildir. Bu noktada sosyal kimlik teorisinin temel öngörülerinden olan "yeterli neden" ile "gerekli nedenler" arasını ayırarak yürümek gerekir. Kuşkusuz yeterli neden "biz" ve "onlar" algısıdır. İçeriği kültürle doldurulan bu algı, sosyal kimlik açısından insanları basitçe Hıristiyan ve Müslüman olarak sınıflamak demek değildir. Bu noktada sosyal evrimciliğe dayanan Batılı zihnin çalışma biçimine dikkat etmek gerekir. Evrimini tamamladığını düşünen Hıristiyan Batılı zihne göre "biz" ve "onlar" insanlar ve insanımsılar, evrimini tamamlamış olanlar ve tamamlanmamışlar, beyni gelişmiş olanlar ve olmayanlar, efendiler ve köleler, Avrupalılar ve ötekiler, medeniler ve vahşiler, dolayısıyla medeniyet kuranlar ve medeniyet yıkanlar şeklinde kesin hatlarla birbirinden ayrılan ikili

sınıflama içermektedir (Göka, 2016). Örneğin hümanist ve bireysel ahlakçı bir yazar ve düşünür olan André Gide gibi bir şahsiyet bile 1914'te İstanbul'a geldiğinde şöyle der: *"Konstantiniyye (İstanbul) bütün ön yargılarımı doğruluyor... Türklerin kıyafetleri dünyanın en çirkin kıyafeti. Zaten Türkler de bu çirkin kıyafeti hak eden bir millet. Batı medeniyeti sadece güzel değil, aynı zamanda tek medeniyettir"* (akt. Kalın, 2016: 245).

İslamofobinin anlaşılmasında Batının kolektif bilinç dışını mutlaka hesaba katmak durumundayız. Bu bağlamda Hıristiyanların XVI. yüzyıla kadar Müslümanlar karşısında sürekli gerilemelerinin beraberinde getirdiği ağır bir travma ile karşı karşıya oldukları bilinen bir gerçektir (Göka, 2016: 102; Kirman, 2010: 25-26). Bu kaygı hala yok olmamış, kolektif bilinç dışına süpürülmüştür. Bilindiği üzere kolektif bilinç dışı tutumları ve davranışları etkilemeye devam eder. Nitekim öyle de olmaktadır. Bununla birlikte özellikle coğrafi keşifler ve sanayi devrimi Batılılarda sömürgecilik ahlakını beraberinde getirmiştir. Rönesans ile birlikte yeniden Roma ahlakına dönen Avrupa (Esed, 2011) bu dünyanın inşasında insan-metafizik ilişkisini reddederek rant ve dünyevi haz merkezli insan-insan ilişkisine geçiş yapmıştır. Bu durum sömürgeci mantıkla birleşince zaten evrimini tamamlamamış olan Amerika, Afrika ve Asya halklarını "medeni hale getirme" adına köleleştirme ve o topraklardaki zenginlikleri fütursuzca kullanma noktasına götürmüştür. Avrupalılar gerek sömürgecilik sürecinde gerekse dünya savaşlarında yaptıkları zulümleri bilinç dışlarına itmişlerdir. Dahası sömürgecilik ve iki büyük dünya savaşında ortaya çıkan vahşetin travmalarıyla da yüzleşmemiş/yüzleşememişlerdir. Hatta kendi aralarındaki gerilimi bastırarak ortak bir düşman yaratma (günah keçisi) arayışına girişmişlerdir. İşte bu süreçte en iyi günah keçisi İslâm dini ve Müslümanlardır (Göka, 2016: 103-104).

ABD ve Avrupa başta olmak üzere Hıristiyanlar İslâm'a ve Müslümanlara yönelik tarihsel ön yargıları ile sömürgeci politikaları ve dünya savaşları dâhil insanlığa yaşattıkları vahşetleri önce inkâr etme mekanizmasıyla yok saymışlar daha sonra yansıtma ile kendi suçluluklarını Müslümanlara aktarmışlardır (Göka, 2016; Kirman, 2010). Aktüel durum da onları bu hususta desteklemiştir. Çünkü küreselleşmeyle beraber Müslümanlar bugün dünyanın dört bir yanında yaşamaktadırlar. Özellikle Avrupa'da Hıristiyanlardan sonra en büyük dinî grubu Müslümanlar oluşturmaktadır. Bu arada Avrupa'daki Müslümanların büyük bir çoğunluğunun Asya, Kuzey Afrika ve Ortadoğu kökenli olduğu bilinmektedir. Ayrıca Avrupa'daki Müslüman halkın yaşadığı topluma uyumu ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir (Kirman, 2010).

Avrupa ve ABD önce ılımlı İslâm, daha sonra Euro-İslâm kavramlarını geliştirmiş, İslâm'ı adeta kendi istedikleri şekilde ehlileştirme istemiştir. Anlaşılan bu projeler başarılı olmayınca Müslümanlara yönelik ötekileştirme hızlanmıştır. Zira Avrupalılara göre İslâmi değerler Batılı demokrasi ve insan hakları ile uyuşmamaktadır. Bu noktada bir iç eleştiri yapmamız da kaçınılmazdır. Müslümanlara yönelik olumsuz imajın, ön yargı ve stereotiplerin ortaya

çıkmasında bizzat Müslümanların da katkısı vardır. Özellikle bazı Müslüman topluluklarda kadın haklarının sınırlanıyor olması, işlenen namus ve töre cinayetleri de bu olumsuz algıları destekleyici mahiyettedir (UHİM, 2005). İşte bu noktada Batılılardaki temel korkunun, kendi kurdukları dünyada özellikle sayıları hızla artma eğilimi gösteren Müslümanların Batılı değerlere tam bir uyum göstermemesi, hatta bunlara düşman olarak algılanması olduğunu söylemek mümkündür. “Avrupa’da Yükselen Ayrımcılık Nefret, İslamofobi ve Irkçılık” (UHİM, 2005) araştırmasına göre Müslümanların 1950’li yıllarda Avrupa’da 800 bin Müslüman mevcutken, bugün rakam 23 milyonu aşkındır. Bu haliyle Müslümanlar Avrupa’nın %4,5’lik kesimini oluşturmaktadır. Her yıl bir milyon kadar Müslüman Avrupa’ya göç etmektedir. Avrupa’da Müslümanların doğum oranları, Müslüman olmayanlara göre 3 kat daha fazladır. Tahminlere göre 2050 yılında Müslümanların Avrupa’daki nüfus oranı %20 civarında olacaktır. Bu durum basitçe Müslümanların sayısının artması değil, bunun da ötesinde Avrupa’nın nüfus olarak kalabalıklaşması demektir. Dolayısıyla bir yandan var olan Müslüman nüfusun, diğer yandan mühtedilerin (başka bir dinden İslâmiyet’e geçen kimseler) artmasıyla, Avrupalılarda İslamofobinin yükselişe geçmesi arasında yakın ilişki var gibi görünüyor (UHİM, 2005; PEW FORUM, 2010). Bahsettiğimiz çok çeşitli sebeplerle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Müslümanlar, Yahudilerden sonra Avrupa’nın yeni ötekileri olmuşlardır. Batı antisemitizmden İslamofobiye doğru evrilmektedir.

Tarihin Sonu mu, Medeniyetler Çatışması mı?

Özellikle XIX. ve XX. Yüzyıllar Müslümanların bilimsel, siyasal, askeri ve toplumsal planda gerilediği ve tarihe yön veren aktörlük özelliğini kaybettiği dönemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte Batılılar sömürgeleştirilme faaliyetlerini (petrol, doğal kaynaklar ve iş gücü) olanca hızıyla devam ettirmişlerdir. Müslümanlar soğuk savaş yıllarında SSCB’ye karşı uygun ve elverişli bir koz ve silahlı kuvvet olarak kullanılmıştır. ABD merkezli liberal kapitalizmin tüm dünyaya hâkimiyetini ilan etmesi, yani SSCB tehdidinin ortadan kalkması, adeta ideolojilerin iflasını ve Fukuyama’nın (2016) ifadesiyle tarihin sonunu ilan etmiştir. Yeni kurulan bu sisteme kuvvetli bir öteki bulma ihtiyacı hâsıl olunca İslâm ve Müslümanlar devreye sokulmuştur. Medeniyetler çatışması tezi de bu anlamda dikkate değerdir (Huntington, 2014). Aslında burada çatıştırılan başka medeniyetler değil, doğrudan doğruya İslâm ile Hıristiyanlıktır. Batı, yeniden ürettiği “biz” ve “onlar” üzerinden kendini tanımlamaya başlamış, bu süreçte kolektif bilinç dışlarında tortulaşmış bulunan tarihsel korkularını yeniden güncellemiş, böylece güçlü bir öteki yaratarak kendi sosyal kimliğini yüceltme yoluna gitmiştir. Kanaatimizce Batılılar, şu anda olmayan ancak olmaması için olacakmış gibi mücadele ettikleri bir düşman inşa etmişlerdir. Kendilerine alternatif gördükleri İslâm medeniyetinin yeniden inşasına karşı kuvvetli bir mücadele ile yoğun tedbirler almaktadırlar.

Medeniyetler çatışması bağlamında düşünülecek olursa 11 Eylül hadisesi İslamofobinin yükselişinde merkezi öneme sahiptir. Ancak bu tarih, Batılıların zihninde hiç olmayan İslamofobinin ortaya çıkışına değil, zaten var olan İslâm karşıtlığının yeniden güncellenerek tüm dünyaya servis edilmesine işaret etmektedir (Kirman, 2010: 24). Örneğin 1997 yılında yayınlanan “Islamophobia: A Challenge For Us All” (İslamofobi: Hepimize Karşı Bir Meydan Okuma) başlıklı rapor, İslamofobinin sadece 11 Eylül’ün ürünü olmadığını, tarihsel olarak daha eski zamanlardan beri var olduğunu teyit edicidir. Bu rapora göre İslâm korkusu ve karşıtlığı Batılı insanın bilincinde yüzyıllardır mevcuttur, ancak bunun tehlikeli boyutlara ulaşması son yirmi yılda gerçekleşmiştir. “İslamofobi” kavramının teknik anlamda ilk kez kullanıldığı bu raporda, söylem analizi yöntemiyle Batılı zihnin İslâm algısı şu şekilde tasvir edilmiştir:

- 1) İslâm’ın yeknesak (monolitik) bir yapısı vardır. Bu nedenle hem diğer dinlerden farklı hem de değişime kapalıdır.
- 2) İslâm, diğer kültürlerle ortak değerleri olmayan apayrı bir dindir, bu anlamda o, tam bir “öteki”dir.
- 3) İslâm, Batı nazarında “aşağı”, “bayağı”, “barbar”, “irrasyonel”, “ilkel” ve “cinsiyet ayrımcılığı” yapan bir dindir.
- 4) İslâm; “düşman”, “acımasız”, “saldırgan”, “şiddet içeren”, “terörizme destek veren”, “medeniyetleri çatıştıran” bir dindir.
- 5) İslâm, dinî inançların siyasî ve askerî çıkarlar için kullanılan manipülatif bir siyasî ideolojidir.
- 6) Müslümanlar tarafından Batı kültürüyle ilgili yapılan eleştiriler hiçbir değer taşımaz, anında reddedilir.
- 7) İslâm, ana akım (Sünnilik) dışında kalan Müslümanları da dışladığı için ayrımcı ve ötekileştirici bir dindir.
- 8) Tüm bu nedenlerden dolayı İslâm karşıtlığı doğal ve normaldir (akt. Kirman, 2010: 24)

Söz konusu raporda İslâm dini ve Müslümanlar için kullanılan olumsuz ve aşağılayıcı ön yargıların tarihsel süreçte oluşan ve günümüze aktarılan ön yargılarla örtüşmesi, stereotipik algılardaki sürekliliği göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Çeşitli raporlarda 11 Eylül sonrasında Avrupa ve ABD’de İslamofobinin görünür hale geldiği ifade edilmektedir. Örneğin Almanya’da Müslümanlar, Cuma namazı çıkışında taciz noktasına varırcasına kitle kontrol operasyonuna tabi tutmuştur. Yapılan çalışmalarda Hıristiyanların Avrupa’da yaşayan Müslüman göçmenleri potansiyel tehdit olarak algıladıkları ve istemedikleri tespit edilmiştir (Open Society Institute, 2009). Londra’da yaşayan Müslümanlar da benzer durumlardan mustarıptir (Open Society Foundations, 2012) Müslümanların İslamofobi nedeniyle karşı karşıya kaldıkları ayrımcılığın boyutlarını ele alan çalışmalardan biri de 2005 yılında “Uluslar Arası Helsinki İnsan Hakları

Federasyonu” tarafından yayınlanan rapordur. On bir farklı ülkeden alınan sonuçlara göre Müslümanlar, “içimizdeki düşman” gibi görülmekte, İslâm’a yönelik hakaretler artmakta, dahası Arapça isme sahip her 5 kişiden birine iş kapısı kapatılmaktadır (Canatan, 2007: 38). Benzer şekilde Wilhelm Heitmeyer’in İslamofobi ile ilgili yapmış olduğu bir araştırmaya göre Almanların %28,5’i Müslümanların Almanya’ya göçünün yasaklanmasını talep etmektedir. Bu oran 4 yıl içinde %4,5 oranında artmıştır. Yine Almanların %80’i İslâm kelimesini “fanatizm” ve “kadına baskı” ile özdeşleştirmektedir (Yavuzcan, 2007: 316). “Muslim’s Right Belgium” platformu Belçika’da da durumun çok farklı olmadığını belirten bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda Müslümanlara yönelik bir yılda 713 ayrımcılık vakası listelenmiştir. Bununla birlikte ORİV (2014) tarafından “Fransızca Konuşulan Avrupalı Ülkelerde İslamofobi ve Irkçılık Üzerine Hazırlanan Rapor”da Müslüman karşıtı eylemlerin hangi düzeyde olduğunun hâlâ tam olarak bilinmediği, mevcut istatistiklerin yetersiz olduğu, pek çok şikâyetin kayıtlara geçmediği belirtilmektedir. ABD merkezli “The Pew Research Center’s Forum on Religion and Public Life” isimli sivil toplum örgütü tarafından yayımlanan “Medyada Din: 2010” başlıklı araştırma sonuçlarına göre, 2010 yılında Amerikan medyasında çıkan din konulu haberlerde en fazla İslâm ve Müslümanlık ele alınmakta, dahası Müslümanlara yönelik haberlerin içeriği diğer inanç sistemlerine kıyasla daha fazla şiddet unsuru içerecek şekilde verilmektedir. Ayrıca ABD’de insanların %35’i İslâm dini ve Müslümanlar hakkında olumsuz nitelendirmelerde bulunmaktadır (İKV Değerlendirme Notu, 2012).

Tüm bu veriler göstermektedir ki İslâm’a duyulan karşıtlık ile birlikte Müslümanların potansiyel tehdit olarak algılanması her geçen gün artmaktadır. Buradan hareketle tarihsel ön yargıların yeni şartlarla güncellenerek süreklilik kazandığı söylenebilir.

Müslümanlar İslamofobinin Neresinde?

Batılılar İslâm’ı ve Müslümanları yargılarken algıda seçicilik yapmakta, olumsuz örnekleri tüm Müslümanlara genellemektedirler. Sevmedikleri ve düşman olarak gördükleri için Müslümanları, Avrupa ve ABD’de, yani Hıristiyan kültürün hâkim olduğu bölgelerde istememektedirler. Son dönemlerde Arakan’da yaşanan hadiseler, Budistlerin de İslamofobiye teslim olduğunu gösterir mahiyettedir. Özellikle basın-yayın, TV ve internet Müslümanlara yönelik *enformatik cehaleti* (Avcı, 1990) artırıcı bir fonksiyon üstlenmektedir. Mevcut durum analiz edildiğinde siyasal, sosyal, ekonomik ve psikolojik faktörlerden beslenen İslamofobinin özellikle Hıristiyanları iyice sardığı, hatta onların duyuşsal ve düşünsel anlamda hastalıklı (fobik) bir görüntü çizdiği rahatlıkla söylenebilir. Tam da bu noktada sormak gerekir: Acaba Müslümanlar İslamofobinin gelişip yayılmasında Hıristiyanların eline bol miktarda malzeme vermekte midir? Maalesef bu soruya; “Evet” demek durumundayız. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz: Batılı zihnin

ürettiği İslamofobi ve onun istenmeyen sonuçları mutlaka eleştirilmeli, ancak özellikle günümüzde bu sürece Müslümanların farkında olarak ya da olmayarak verdiği olumsuz katkılar da göz ardı edilmemelidir. Sadece Batılıları suçlamak, İslâm dünyasının bunalımlarını görmemek, değer ve medeniyet üreten bir din ve dindarlıktan değer ve medeniyet tüketen bir yapıya doğru koşar adım ilerlemenin farkında olmamak Müslümanlar için ciddi bir handikaptır (Yapıcı, 2009). Kuşkusuz bu durum sosyal değişme ve modernleşme konusuyla da yakından ilişkilidir. Zira bireyin kimlik sisteminin bütünüyle sarsıntı geçirdiği küreselleşme sürecinde aidiyet hissini sağlayan kültürel ve dinî anlam kodları sürekli müphemleşmektedir (Sayar, 2003). Bu da beraberinde yabancılaşma, asimilasyon, değer yitimi ve değer erozyonu olarak da adlandırılan durumları beraberinde getirmektedir. Öyle ki siyasal, ekonomik, kültürel, teolojik ve etik bakımdan ya tamamen Batılı tarzda modernleşme (dışa açılma) ya da tamamen geleneğe tutunma (içe kapanma) şeklinde birbirini dışlayan iki farklı eğilim görülmektedir. Luckmann'a (2003: 34) dayanarak söyleyecek olursak, bu süreçte, hayatı bir bütün olarak kuşatan inançlar ve değerler, artık kuşatıcı değil, adeta part-time normlara dönüşmektedir. Dahası bu süreçte bir yandan dinî-sosyal kimlikler flu bir hal alırken bir yandan da kendilerini baskı altında hissedenler küresel emperyalizme dönüşen post moderniteye karşı fiili direnişlere başvurmaktadır. Bu direnişler çoğu kere şiddet içeren eylemlerle birlikte ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle Müslümanlar çeşitli coğrafyalarda şiddet ve terör içeren eylemlerle Batılı kültüre ve emperyalistlere meydan okumaktadırlar. Fakat bu meydan okuma biçimi bilim, ilahiyat, felsefe, sanat ve edebiyat alanında gerçekleşmediği, sadece şiddet içeren sözel ya da filli tepkilerden beslendiği için İslamofobiye daha da artırıcı olmaktadır. Yine Müslüman ülkelerin birlikte yaşama, demokrasi ve insan hakları gibi konularda geri kalmışlıklarından beslenen zafiyetlerini de burada hatırlamak gerekir. Zira modern dünyanın zorunlu şartı olarak kabul edilen bu değerlerin ihlali, zaten var olan İslamofobiye yeni bir kanıt olarak eklenmektedir. Bu noktada İslamofobiyle mücadelenin sadece Hıristiyan Batılılara yönelik: "Siz yanlış düşünüyorsunuz!" eleştirisiyle değil, "Biz bu işin neresindeyiz?" sorusuyla birlikte ele alınmasının elzem olduğu kanaatindeyiz.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmanın başında cevap aranan sorulara göre şunları söyleyebiliriz:

Ön yargı ve ayrımcılık içeren İslamofobi İslâm'ın Hıristiyanlığa galip geldiği ve Hıristiyan kimliğini tehdit ettiği dönemlere kadar uzanmaktadır. Haçlı seferleri İslamofobinin o dönemde zirveye ulaşmış şeklidir. Bununla birlikte günümüzde 11 Eylül hadisesi İslamofobinin yeniden üretilmesinde başat bir rol oynamıştır. Gerçi 11 Eylül hadisesi İslamofobinin görünen yüzüdür. Uzun zaman bilinç dışında mayalanan korku ve nefretin sadece ön plana çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Batılı zihnin ürettiği İslamofobi sadece Müslümanlara yönelik ön yargılardan ibaret değildir. Bunlar aşağılama, horlama, dışlama, ayrımcılık, yaşam hakkı vermeme, kısaca Müslümanları bütünüyle düşman görmeyi içermektedir. Zira İslâm ve Müslümanlar özellikle Hıristiyanlık ve Hıristiyanlar için yaşamsal bir tehdit olarak algılanmaktadır.

Kuşkusuz tarihsel açıdan İslâm ve Müslümanlara yönelik ön yargılarla günümüzdeki İslamofobi arasında ciddi benzerlikler vardır. Dahası tarihsel tortulara güncel ön yargılar ve korkular eklenerek İslâm ve Müslüman düşmanlığı yeniden inşa edilmektedir. Müslümanlar ekonomi, siyaset, sanat ve askerî alanda güçlüyken içten içe hayranlıkla birlikte nefret sarmalında ortaya çıkan İslamofobi Müslüman dünyanın eski gücünü kaybetmesiyle birlikte hayranlıktan arındırılmış sadece nefrete doğru evrilmiştir. Bu da Batılı insanın kendisini ve kurduğu medeniyeti eşsiz, biricik ve mutlak olarak algılamasından kaynaklanmaktadır. Bu medeniyete gerekli olan öteki, gerçekten de içinde alternatiflik potansiyelini taşıyan İslâm'dır.

Mevcut durumda İslamofobinin mutlak anlamda ortadan kaldırılması mümkün değildir. Çünkü ön yargı ve ayrımcılık bağlamında İslamofobiyi oluşturan, besleyip büyüten, kemikleştiren ve kolay kolay kırılmaz bir hal almasına neden olan pek çok faktör vardır. Bunlar tarihsel faktörler, kültürel gelenekler, aile, eğitim, ders kitapları, öğretmenler, din adamları, dinî öğretiler, basım-yayın, medya, siyasetçiler, iç ve dış politikalar vs. olarak sıralanabilir. Tüm bu faktörlerle mücadele edebilmek için Müslümanların yeniden aşk, adalet ve hoşgörü üzerine kurulu İslâm medeniyetini inşa edebilmek için var gücüyle çalışması gerekir. Buna ulaşmak için bilim ve teknik, sanat ve edebiyat, ilahiyat ve felsefe alanında güçlü olmak zaruridir. Batıyı dışlamadan bilgiyi yerelleştirmek elzemdir. Merdiven altı ve günümüze hitap etmeyen din eğitiminden uzak durmak hayati öneme sahiptir. İslâm'ın getirdiği vahdet temelli insan ve toplum modelini hayata geçirmek İslâm medeniyetinin olmazsa olmazıdır. Bu bağlamda akıl-kalp, madde-mana, ruh-beden, fizik-metafizik, ilim-din, dünya-ahiret, şekil-öz vahdetini sağlamak için tüm kurumlar ve kuruluşlar seferber edilmelidir. Siyaset ve ekonomide güçlü olmak Batı karşısında yaşanan komplekslerden kurtulmayı sağlayacaktır. Zira komplekslerle hastalıklı bir zihnin medeniyet inşa etmesi mümkün değildir.

KAYNAKÇA

- Allport, G. W. & Ross, J. M. (1967). Personal Religious Orientation and Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology* 5, 432-443.
- Allport, G. W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Cambridge: Addison Wesley.
- Allport, G. W. (1966). The Religious Context of Prejudice. *Journal for the Scientific Study of Religion* 5, 447-457.

-
- Amossy, R. & Pierrot, A. H. (1997). *Stéréotypes et Clichés*. Paris: Éditions Nathan Université.
  - Argyle, M. & Beit-Hallahmi, B. (1975). *The Social Psychology of Religion*. London & Boston: Routledge & Kegan Paul,
  - Arkonaç, S. A. (1998). *Sosyal Psikoloji*. İstanbul: Alfa Basım-Yayım Dağıtım.
  - Avcı, N. (1990). *Enformatik Cehalet - Kitle Kültürü*. İstanbul: Rehber Yayınları.
  - Avigdor, R. (1979). Etude Expérimentale De La Genèse des Stéréotypes. (Traduction De Jacqueline Deschamps), In: W. Doise & J. C. Deschamps (Ed). *Expérience Entre Groupes* (pp. 87-100), Paris: Mouton.
  - Aydın, M. (2001). *Monologdan Diyaloga: Çağdaş Hıristiyan Düşüncesinde Müslüman Hıristiyan Diyalogu*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
  - Azzi, A. E. & Klein, O. (1998). *Psychologie Sociale et Relations Intergroupes*. Paris: Dunod.
  - Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara Anı Yayınları.
  - Baki, A. (2002). *Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler*. İstanbul: Pınar Yayınları.
  - Bar-Tal, D. (1999). Croyances Ideologie et Construction du Groupes. In: J.-C. Deschamps, J. F. Morales, D. Páez & S. Worchel (Eds), *L'Identité Sociale* (pp. 43-66). Grenoble: PUG.
  - Beit-Hallahmi, B. & Argyle, M. (1997). *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience*. London & New York: Routledge.
  - Bilgin, N. (1996). *İnsan İlişkileri ve Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
  - Billig, M. (1984). *Racisme Préjugés et Discrimination*. In: S. Moscovici (Ed.) *Psychologie Sociale* (pp. 449-472). Paris: PUF.
  - Bourhis, R. Y. & Gagnon, A. (1994). Les Préjugés La Discrimination et Relations Intergroupes. In: R. J. Vallerand (Ed.) *Les Fondements De La Psychologie Sociale*, (Pp. 707-773). Paris: Gaëtan Morin.
  - Brown, R. (1995). *Prejudice: Its Social Psychology*. Oxford: Blackwell.
  - Budak, S. (2009). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları.
  - Canatan, K. (2007). İslamofobi ve Anti-İslâmizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım. K. Canatan & Ö.Hıdır (Ed.) *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslâmizm içinde* (ss. 19-63). Ankara: Eskiyei Yayınları.

-
- Capozza, D. & Volpato, C. (1994). Relations Intergroupes: Approches Classiques et Contemporaines. In: R. Y. Bourhis, J.-P. Leyens (Eds.), *Stéréotypes Discrimination et Relations Intergroupes* (pp. 13-39). Liège: Mardaga.
  - Coşar, F. M. (2000). *Din Savaşları*. İstanbul: Büke Yayıncılık.
  - De La Haye, A.-M. (1998). *La Catégorisation des Personnes*. Grenoble: PUG.
  - Deschamps, J.-C. & Devos, T. (1999). Les Relations Entre Identité Individuelle Et Collective Ou Comment La Similitude Et La Différence Peuvent Covarier. In: J.-C. Deschamps, J. F. Morales, D. Páez & S. Worchel, *L'Identité Sociale* (pp. 149-171). Grenoble: Presses Universitaire De Grenoble.
  - Esed, M. (2011). *Yolların Ayrılış Noktasında İslâm* (Çev. H. Karaman). İstanbul: İz Yayıncılık.
  - Fukuyama, F. (2016). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. (Çev. Z. Dicleli). İstanbul: Profil Yayınları.
  - Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (Yay. Haz. H. Özel & C. Güzel), Ankara: Ayraç Yayınları.
  - Gorsuch, R. L. (1998). Din Psikolojisi (Çev. Ali Kuşat). *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10, 226-248.
  - Göka, E. (2016). *Mutedil Müslümanların Günümüzdeki Düşmanları*. İstanbul: Kapı Yayınları.
  - Harlak, H. (2000). *Önyargılar: Psikososyal Bir İnceleme*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
  - Hıdır, Ö. (2007) Tarihte Bir 'Anti-Islamist' Olarak Martin Luther. K. Canatan & Ö. Hıdır (Ed.) *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslâmizm* içinde (ss. 145-178). Ankara: Eskiye yayıncılık.
  - Hilton, J. L. & Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual Review of Psychology* 47, 237-271.
  - Hortaçsu, N. (1998). *Grup İçi ve Gruplar Arası Süreçler*. Ankara: İmge Kitabevi.
  - Huntington, S. (2014). *Medeniyetler Çatışması* (Çev. M. Yılmaz). İstanbul: Vadi Yayınları.
  - İKV Değerlendirme Notu. (2012). *13 Dakika 51 Saniye'de İslamofobi* (Haz. M. Önsöz). İktisadi Kalkınma Vakfı. (www.ikv.org.tr).
  - Kalın, İ. (2016). *Ben, Öteki ve Ötesi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
  - Karşlı, N. (2013) İslamofobi'nin Psikolojik Olarak İncelenmesi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 13 (1), 75-100.

-
- Kirman, M. A. (2010). İslamofobinin Kökenleri: Batılı mı Doğulu mu? *İslâmî Araştırmalar* 21 (1), 21-39.
  - Lewis, B. (1996). *İslâm Dünyasında Yahudiler* (Çev. B. S. Şener). Ankara: İmge Kitabevi.
  - Leyens, J.-P. & Yzerbyt, V. & Schadron, G. (1996). *Stéréotypes et Cognition Sociale* (Traduction De: G. Schadron). Sprimont: Mardaga.
  - Leyens, J.-P. (1983). *Sommes-Nous tout des Psychologues? Approche Psychosociale des Théories Implicite de Personnalité*. Bruxelles: Mardaga.
  - Lippmann, W. (1998). *Public Opinion*. New Brunswick and London: Transaction Publishers.
  - Loewenthal, K. (2017). *Din Psikolojisi: Kısa Bir Giriş* (Çev. Mustafa Ulu). Kayseri: Kimlik Yayınları.
  - Luckmann, T. (2003). *Görünmeyen Din: Modern Toplumda Din Problemi* (Çev. A. Çoşkun & F. Aydın). İstanbul: Rağbet Yayınları.
  - Maisonneuve, J. (1985). *Introduction à La Psychologie Sociale*. Paris: PUF.
  - Miles, R. (2000). *İrkçilik* (Çev. S. Yaman). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
  - Milton-Edwards, B. (2002). *Researching The Radical: The Quest for a New Perspective, Interpreting Islam*, (Ed.) H. Donnan. Londra: Sage.
  - Noelle-Neumann, E. (1995). *Kamuoyu Suskunluk Sarmalının Keşfi* (Çev. M. Özkök). Ankara: Dost Kitabevi.
  - Open Society Foundations. (2012). *Muslims in London, At Home in Europe, report*. New York www.opensocietyfoundations.org.
  - Open Society Institute. (2009). *Ethnic profiling in the European Union: pervasive, ineffective and discriminatory*, report. New York.
  - ORİV/Organisation Islamophobia Watc. (2014). *Fransızca Konuşulan Avrupalı Ülkelerde İslamofobi ve İrkçilik Üzerine Hazırlanan Rapor*. Strasbourg.
  - Öğütçü, M. (1997). Batı İslâm Ve Türkiye: Önyargılı Hıristiyanlar. *Milliyet*, 18 Nisan 1997.
  - Parry, V. J. (1988). *Savaşçılık*. (Çev. Y. Yazar). P. M. Holt, A. K. S. Lambton & B. Lewis (Ed.). *İslâm Kültür Ve Medeniyeti* 5 içinde (ss. 399-422). İstanbul: Hikmet Yayınları.
  - Pelletier, L. G. & Vallerand, R. J. (1994). Les Perception Et Les Cognition Sociale: Percevoir Les Gens Qui Nous Entourent Et Penser À Eux. In: R. J. Vallerand (Ed.), *Les Fondements De La Psychologie Sociale* (pp. 193-258). Paris: Gaëtan Morin.

-
- PEW FORUM (2010). *Muslim Networks and Movements in Western Europe* (Director: Luis Logo; Research: A. Cooperman, D. Masci, E. Podrebarac). Washington: Pew Research Center.
  - Rose, A. M. (1951). *L'Origine des Préjugés*. Paris: UNESCO.
  - Sayar, K. (2003). *Küreselleşmenin Psikolojik Boyutları*. <http://psikiyatri.net/links2/pages/Detailed/91.shtml>
  - Struch, N & Schwartz, S. H. (1989). Intergroup Agression: Its Predictors And Distinctness From Ingroup Bias. *Journal Of Personality And Social Psychology* 56, 364-373.
  - Şerif, M. & Şerif, C. W. (1996). *Sosyal Psikolojiye Giriş I-II* (Çev. M. Atakoy & A. Yavuz). İstanbul: Sosyal Yayınları.
  - Tajfel, H. (1972). La Catégorisation Sociale. In: S. Moscovisi (Ed.) *Introduction À La Psychologie Sociale I* (pp. 272-302). Paris: Librairie Larousse.
  - Turner, J. C. (1979). Comparaison Sociale Et Identité Sociale: Quelques Perspectives Pour l'Étude Du Comportement Intergroupes (Traduction De: J. Deschamps). In: W. Doise & J. C. Deschamps (Ed.) *Expérience Entre Groupes* (pp. 151-184). Paris: Mouton.
  - UHİM (2005). *Avrupa'da Yükselen Ayrımcılık, Nefret, İslamofobi ve Irkçılık* (Haz. A. Temel, A. Küçük, H. Türkan, M. H. Alkan, M. Karaca, M. E. Altındaş, M. Özkaya, Ö. Özçelik & V. Başar). İstanbul: Uluslar Arası Hak İhlalleri İzleme Merkezi Yayınları.
  - URL¹. <Http://www.Yenisafak.Com.Tr/Roportaj/Obama-Da-İslamofobiye-Guclendirdi-568827>
  - Vanbeselaere, N. (1999). *Gruplar Arası Davranışın Sosyal Psikolojik Analizi: Bireyci Bir Yaklaşımdan Sosyal Kimlik Yaklaşımına*. S. A. Arkonaç (Ed.) *Gruplar Arası İlişkiler ve Sosyal Kimlik Teorisi* içinde (ss. 1-38). İstanbul: Alfa Basım-Yayım.
  - Vinsonneau, G. (1997). *Culture et Comportement*. Paris: Armand Colin.
  - Watt, M. M. (1991). *Günümüzde İslâm ve Hıristiyanlık* (Çev. T. Koç). İstanbul: İz Yayınları.
  - Watt, W. (2002). *Dinlerde Hakikat: Sosyolojik ve Psikolojik Bir Yaklaşım* (Çev. A.V. Taştan & A. Kuşat). İstanbul: İz Yayıncılık.
  - Watt, W. M. (1988). Hz. Muhammed (Çev. İ. Kutluer), P. M. Holt, A. K. S. Lambton & B. Lewis (Ed), *İslâm Tarihi Kültür Ve Medeniyeti I* içinde (ss. 45-70). İstanbul: Hikmet Yayınları.
  - Yapıcı, A. & Albayrak K. (2002). Ötekini Algılama Bağlamında Dini Gruplar Arası İlişkiler. *Dini Araştırmalar* 5, 35-60.

-
- Yapıcı, A. (2004). *Din Kimlik ve Ön Yargı: Biz ve Onlar*. Adana: Karahan Kitabevi.
  - Yapıcı A. (2009). Küreselleşme ve Değerler Krizi. *DEM Dergi* 3, 14-18.
  - Yavuzcan, H. G. (2007). Almanya'da İslamofobi. K. Canatan ve Ö. Hıdır (Ed.) *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslâmizm* içinde (ss. 309-329). Ankara: Eskiyei Yayınları.
  - Yzerbyt, V. & Schadron, G. (1994). Stéréotypes Et Judgement Sociale. In: R. Y. Bourhis & J.-P. Leyens (Eds.) *Stéréotypes Discrimination Et Relations Intergroupes* (pp. 127-160). Liège: Mardaga.
  - Yzerbyt, V. & Schadron, G. (1996). *Connaitre et Juger Autrui*. Grenoble: PUG.

Islamophobia in the Context of Prejudice and Discrimination: The Change and Continuity of Relations among Religious-Social Identities*

Asım YAPICI**

Feyza YAPICI***

Abstract

This study, which is based on a social psychological perspective, discusses Islamophobia in the context of change and continuity. For this reason, the phenomenon of Islamophobia which is discussed through the concepts of prejudice, stereotype and discrimination, is examined through historical and actual dimensions. This research, which is based on social identity and realistic conflict theories via theoretical grounds, is qualitative in terms of method and depends on the tradition of understanding. An analysis of the literature shows that prejudice towards Muslims began at the time of the first spread of Islam and came to the forefront with the Crusades. Today, historical prejudices, which have gained a new dimension especially after the September 11th terrorist attack, have led to almost synonymous use of the words "terror" and "Islam" and "Muslim". This situation, which is fed from different psychosocial reasons, demonstrates that the prejudices that are inherited from history are constantly updated and reproduced.

Keywords: Stereotype, Prejudice, Discrimination, Islamophobia

---

* This paper is the English translation of the study titled "Ön Yargı ve Ayrımcılık Bağlamında İslamofobi: Dinî-Sosyal Kimlikler Arası İlişkilerde Değişim ve Süreklilik" published in the 6th issue of *İlahiyat Akademi*. (Asım YAPICI, Feyza YAPICI, "Ön Yargı ve Ayrımcılık Bağlamında İslamofobi: Dinî-Sosyal Kimlikler Arası İlişkilerde Değişim ve Süreklilik", *İlahiyat Akademi*, sayı: 6, 2017, s. 1-26.) The paper in Turkish should be referred to for citations.

** Prof. Dr., Çukurova University, Faculty of Divinity, Religion Psychology Program Academic Member, asimyapiciu.edu.tr, (0322) 3387215/140

*** Research Asst., Gazi University, Faculty of Law, Public Law Dep., Law History Program, feyzayapici@gazi.edu.tr.

Ön Yargı ve Ayrımcılık Bağlamında İslamofobi: Dinî-Sosyal Kimlikler Arası İlişkilerde Değişim ve Süreklilik

Özet

Sosyal psikolojik bakış açısından hareket eden bu çalışmanın konusu değişim ve süreklilik bağlamında İslamofobidir. Bu nedenle ön yargı, stereotip ve ayrımcılık kavramları üzerinden ele alınan İslamofobi olgusu tarihsel ve aktüel boyutlarıyla incelenmektedir. Kuramsal temelleri itibariyle sosyal kimlik ve gerçekçi çatışma teorilerine dayanan bu araştırma yöntem itibariyle nitel olup anlayıcı geleneğe bağlıdır. Literatür üzerinde yapılan analizler göstermektedir ki Müslümanlara yönelik ön yargılar İslâm dininin ilk yayılış döneminde başlamış, Haçlı Seferleri ile zirveye ulaşmıştır. Günümüzde ise özellikle 11 Eylül terör saldırısından sonra yeni bir boyut kazanan tarihsel ön yargılar, “terör” ile “İslâm” ve “Müslüman” kelimelerinin neredeyse eş anlamlı kullanılmasına neden olmuştur. Farklı sosyal psikolojik nedenlerden beslenen bu durum tarihten tevarüs eden ön yargıların sürekli güncellenerek yeniden üretildiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Stereotip, Ön yargı, Ayrımcılık, İslamofobi

Introduction

The subject matter of this study is to discuss Islamophobia, from a sociopsychological point of view, together with anti-Islamic attributes and behaviors. The baseline of the study are the concepts of stereotype, prejudice and discrimination. Moving forward, the key points of analysis will be how Islamophobia should be discussed between groups, the cognitive and motivational factors that feed this process and how historical and actual processes contribute to the justification of the factors in question.

The questions addressed in this study include:

- a) Why and in what ways does Islamophobia, which is characterized by prejudice and discrimination, occur?
- b) As a product of Western thinking, does Islamophobia only feed on Western prejudice against Muslims?
- c) What are the similarities and differences between historical prejudice against Islam and Muslims, and Islamophobia today?
- d) It is actually possible to completely eradicate Islamophobia?

This study is of a qualitative nature and it employs an interpretivist method that is based on the tradition of understanding.

Data was acquired by scanning the related literature and then interpreted based on fundamental assumptions of social identity theory.

Fundamental Concepts

Stereotype

A stereotype is explained as a “judgment model” or “standardization” and it literally means “a stern character”. This concept was first used in printing industry as “stereotypy”. When used in this meaning, “stereotypy” refers to a mold which enables re-printing pages of text that is molded between metal lines and does not permit any text editing without ruining the page’s integrity (Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 22; Yzerbyt & Schadron, 1994: 130; Yzerbyt & Schadron, 1996: 103).

According to Lippmann (1998), stereotypes, of which half is made up of one's social circles, and the other half by the person itself and which we can define as “*images in our minds*”, are the current images of pre-existing cultural representations. Moving forward from this point, stereotypes can be defined as *incomplete schematic representations which facilitate the perception of an external social reality by simplifying it to exist in our minds independently of our will* (Amossy & Pierrot, 1997: 32; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 22; Vinsonneau, 1997: 156). As reality is highly complex and too quick to perceive and define with direct observation, a human being is not equipped to deal with such a sophisticated environment. Therefore human beings have to have a subjective map of the world in their minds in order to comprehend, recognize and cope with the external social reality. In this sense, stereotypes can be construed as maps which clarify a human being's travel routes through the meandering ways of social reality, simplify their perceptions and knowledge of them so they can caricature these perceptions and knowledge, or directly create such caricatures (Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 22). However, stereotypes which help an individual's perception and judgment can sometimes lead to incorrect and unwanted situations as well.

According to Lippmann (1998), once we build up a stereotypical image in our mind, from that point onwards reality does not matter. At this point, what really counts are our assumptions of reality. Our expectations, hopes and efforts are all governed by these assumptions only. However, since these are real in the context of their own, they lead to unexpectedly real outcomes (Noelle-Neumann, 1995: 172). We can explain this in these words as well: Our culture has already defined everything that we see in our environment for us. Therefore a person does not see and then describe a phenomena; rather they perceive it the way that is has been already described. This is because perceptions are directed by the collective images which reside in the cognitive structure (Amossy & Pierrot, 1997: 37; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 23). In this context, we can say that these images, which are partly constructed by the social environment and partly by our own cognitive structure, are perceived in a way that we want or believe them to exist, rather than as how they actually are. Because stereotypes are mostly defined within the public structure of perception, they serve to cognitively justify the actual situation. Actively observing social reality, human beings are formed by their environment,

while they reshape their social environment in their minds. This means that while judging the "other", the person acts on a fake reality that is the outcome of preliminary acceptances (Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 14-15; Noelle-Neumann, 1995: 172-173; Yapıcı, 2004: 10-11).

Stereotypes, which define our expectations and behaviors and by doing so guide us in how to observe and make sense of specific events, persons and groups, allow us to filter objective reality in the external world. Moving forward from this point, Maisonneuve (1985: 135) defines stereotypes as mental contemplations which come between reality and our perception, and prevent us from objectively perceiving reality. This means that while judging events, other people and objects, human beings act on the previously defined schemes and representations in their minds. Therefore we need to say that these "mental lines" and stereotypes always come between the world and us, and we often need to use them while trying to get to know and describe our social environment. Stereotypes also contain incomplete and biased information, and serve to justify one's perspective, therefore remain insufficient in helping a person to objectively perceive social reality; therefore they become blind spots which prevent any objective evaluation about the "other". In fact, they are very "strict" for this reason and they resist change even if education programs which provide new information were implemented or there is negative criticism towards stereotypes (Harlak, 2000: 43; Yapıcı, 2004: 12).

When we form new realities based on the images in our minds, a situation called "self-fulfilling prophecy" occurs, which can be explained as subjective expectations verifying themselves. In other words, actions based on incorrect assumptions give way to very unexpected, and at the same time natural, realities. In this process, we perceive the individuals and groups in our social circle through stereotypes, while at the same time verifying our expectations in our selective perception. Therefore a cause-and-effect relationship is formed between stereotypes and expectations (Bourhis & Gagnon, 1994: 725; Pelletier & Vallerand, 1994: 253-255; Hilton & Hippel, 1996: 244). As a result, the human being starts to see what they expect, and expect what they see. This is also the main reason how human beings can continuously remain indifferent to change. Stereotypes, which define expectations and behaviors and by doing so guide people in how to observe and make sense of specific events, persons and groups, allow us to filter an objective reality in the external world (Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 22-23; Yzerbyt & Schadron, 1994: 130; 1996: 103).

Related studies demonstrate that stereotypes are implicit personality theories of an individual regarding their own group (a so called "own group" which one feels a part of) or other groups ("other groups" which one doesn't feel a part of) (Leyens, 1983: 67; Bourhis & Gagnon, 1994: 717; Vinsonneau, 1997: 163). There are two important aspects of this definition: The first aspect involves stereotypes being naive theories regarding other people. The second aspect is that stereotypes contain references and explanations regarding personal traits of all the members in a group

(Arkonaç, 1998: 87). Therefore we can define stereotypes as opinions based on over-generalization and exaggeration regarding a group (Hilton & Hippel, 1996: 240). Undoubtedly, stereotypes may be positive or negative. What really concerns us though, are the negative aspects of stereotypes. By these aspects, stereotypes are products of a rigid and dogmatic mentality, and they manifest as derogatory and pejorative labels based on incorrect opinions (Yzerbyt & Schadron, 1996: 103). Based on this, we can say that a stereotype includes two fundamental emphases which are complementary to one another: The first is the beliefs that a group shares regarding another group, and the second is qualities evoked in mind when the name of a group is heard (Yapıcı, 2004: 13). At this point, we need to point out that Islamophobia has a dimension which is fed by stereotypes. This is due to all of the negative perceptions and evaluations by Christians and members of other religions of and towards Islam and Muslims, can be considered within this context. Beyond this, a case where a non-Muslim individual encounters a Muslim individual and evaluates them based on their social identity, rather than their individual identity, is within the realm of stereotype.

Prejudice

Prejudice originally means "*a preconception which is not based on evidence and justification*" and in social psychology, it means "feeling negative, ascribing negative traits and even demonstrating negative attitude and behaviors towards members of a group merely because they are members of that group" (Billig, 1984: 450; Allport, 1954: 6-7; Capozzo & Volpato, 1994: 14). According to Şerif and Şerif's study (1996: 649) where it was pointed out that "*Prejudice in literature generally means a prejudice against a group*", the negative attitude of a group's members towards another group of a member of another group, based on settled norms, can be qualified as prejudice¹. It is understood from these expressions that prejudice is the generalization of a standard attitude towards all members of a group, regardless of individual differences. Definitely, individual prejudice and group prejudice are different from each other, because individual prejudice is about liking or disliking another individual. This is a preference and it is completely of a personal nature. The affiliations and identity of a disliked person are not determining factors in this sense. However, group prejudice connects like or dislike towards a person directly to that person's affiliation, that is, their identity. Moreover, people's prejudices regarding external groups become a part of their ego system, which can be perceived as a personal preference (Şerif & Şerif, 1996: 649). In other words, many

---

¹ The following point should be noted here: The concepts of stereotype and prejudice are sometimes confused. They are different terms despite having a strict relationship. For this reason, researchers are insistent to point out that these concepts are integral parts of an overall whole (Rose, 1951: 29; Avigdor, 1979: 87). Moreover, prejudice and stereotype are regarded as two sides of the same coin. However, there are also arguments proposing that stereotypes are of a cognitive nature, and prejudices are of an affective nature (De La Haye, 1998: 10).

people saying "this is my personal view" may often internalize group prejudices totally but may not realize the details of the case. It should be noted that hating or approaching a person negatively just because that person is Muslim is actually a form of Islamophobia based on prejudice. Even if that person says "My dislike is not related to their Muslim characteristics", considerations based on group prejudices may be the reason in this regard.

Discrimination

Stereotypes and prejudices are not just mental projections and emotional reactions that affect an individual's perception and judgment. They can also bring about certain behavioral results such as *discrimination* (Pelletier & Vallerand, 1994: 210). In fact, stereotypes and prejudices feed discrimination; and discrimination continuously feeds stereotypes and prejudices. Hence, studies demonstrated that the likelihood of negative perception and judgments against "others" to transform into behaviors are largely affected by socio-cultural and religious factors, which is followed by many factors such as ideological and economic factors, environmental factors, individual personality, expectations, fears, and the image one intends to project to their social circles, friend groups, etc. (Azzi & Klein, 1998: 33-34; Billig, 1984: 450-453; Yapıcı, 2004: 19).

Discrimination is the exclusion shown toward an external group to prevent it from approaching the internal group, assigning a formal structure to this action, or failure in displaying equal treatment to the members of different social groups on an issue (Bilgin, 1996: 98). Accordingly, if people are treated differently based on a certain social identity, this act can be classified under the title of discrimination (Capozza & Volpato, 1994: 14). However, it should also be noted that discrimination shows itself not only as excluding the members of different social groups and treating them negatively, but also as supporting the internal group or defending the self-group unfairly (Hortaçsu, 1998: 229). In addition, we need to emphasize that discrimination manifests itself in the distress arising from *ethnocentrism*, *group closure* and *resource distribution*. According to this, the acts of a social group arising from a belief that they are the decision-making clique, abstaining that social group from interacting with other social groups and restricting distribution of available resources only within that social group can also be classified as discrimination (Giddens, 2000: 229-230).

Allport (1954: 14-15) We can sort discriminatory behaviors from the mildest to the most severe as follows:

1) *Expressing objection* In this stage an individual makes conversations with other individuals who share the same opinions regarding certain social groups, openly expressing their disaffection, hostile stance and stereotypes about them.

2) *Avoidance* If the urge to oppose the target group is strong, this leads to avoiding any contact with that group. Hence the individual avoids sharing the same space with individuals and groups whom they dislike, judge and condemn through negative stereotypes.

3) *Discrimination*: Expressing objection and avoidance does not generally result in any harm to external groups. However, as soon as there is physical discrimination involved, the approach is no more a personal choice, as it could lead to very critical sociological consequences. So much so that members of the internal group will object to external group members' utilization of their rights to working, housing, education, health and political vote. Sometimes this approach is institutionalized.

4) *Physical assault* Discrimination can be merged with various other factors to develop an aspect of violence directed against the targeted social group. At this point, overt or implied discrimination can slowly turn into physical violence. This can manifest in attacks to the very members of the targeted group, their homes, business places, or prayer locations, etc. Undoubtedly, once physical assaults start, the problem in question has long transitioned from being about stereotypes or dislike, into a pathological phenomena. At this stage, many factors led by political, economic, cultural and religious factors come into play.

5) *Eradication, lynching and massacre* In this scenario the actions are beyond small scale physical assault, and are at the scale of mass eradication, lynching, massacre and genocide against targeted groups. At this point there are large-scale attacks to social groups, whom by now are regarded as the fundamental reason for every unfavorable event, or the only obstacle barring the development of a nation, or are solely responsible for any defeat. The Crusaders' massacre of Muslim nations in the past, and in the more recent history, mass murdering of Jewish people in Germany and Muslim people in Algeria and Bosnia, are examples of such massacres. As expressed in the Vanbeselaere (1999: 1) study, such processes create targets from civil society and even infant members, *just because they're members of the wrong group*.

Friction between groups can manifest in many forms such as stereotypes and discrimination leading to physical aggression, violence or even wars. The first apparent proof of this is subjective judgment. However, as determined in the experiments of the Şerif and Şerif (1996) study, stereotypes can very easily turn into physical assaults with very simple reasons. However, we can say that discrimination, in all possible forms, results from a group's desire for political and economic power. This is also true for conflicts between religious groups. However, the religious aspect that is the differentiating factor often brings a glorious and

divine aspect to a conflict ² (Rose, 1951: 14-15; Yapıcı, 2004: 23). This is among the most critical reasons which led to the bloodbaths of the religious wars throughout history. Today, Islamophobia has transformed into the acts of restricting Muslims' fundamental rights and freedom, putting Muslims at a disadvantage in terms of opportunities, and even subjecting them to physical attacks. Muslims were subjected to many forms of discrimination and violence in Bosnia, Myanmar, Palestine, Chechnya and East Turkestan. What's more, Muslims living in Continental Europe, especially England and also the USA, are subject to verbal and actual assaults to their persons, prayer locations, business places and homes. Such events show that Islamophobia has now transitioned from being a prejudice, into violence.

Theoretical Framework

In studies which focus on the reasons for the attitudes and behaviors of condemning, reprimanding and humiliating another person due to their social group, which can shortly be expressed as the reasons of "negative relations with the other", various theoretical approaches were followed. These approaches can be gathered under two basic categories, namely "*individual-based theories*" and "*theories prioritizing intra-group and inter-group relations*".

Individual-Based Theories

Until the 1960s, the phenomena of prejudice, stereotype and discrimination had been explained by psychologists with intraindividual psychological processes such as "social learning", "inhibition-aggression", "the search for a scapegoat", "authoritarian personality" and "dogmatic personality". These approaches emphasize that subjective needs and desires, coupled with the personalities of an individual, make way for easy acceptance of prejudices and discriminating

---

² At this point we need to point out: According to the general tendency determined in empirical studies, there is a very consistent relation between measures of religious behaviors and measures of prejudice and discrimination (Argyle and Beit-Hallahmi, 1975; Beit-Hallahmi and Argyle, 1997; Yapıcı, 2004). As explained in the Loewenthal (2017: 146) study, this is a huge paradox: Because the more devout a person, the more they tend to be prejudiced and demonstrate acts of discrimination. Although, we need to point out that in these studies that the phenomenon of "devoutness" is rather more closely related with "institutional devoutness". The studies of Allport (1966) and Allport and Ross (1967) determined that people with intrinsic/fully matured devoutness are less prejudiced, and therefore, more rarely tend to demonstrate discriminating actions. In a general evaluation of these studies, the Gorsuch (1988) study points out that prejudice and discrimination behaviors differ largely, based on whether a person's devoutness is sincere or superficial. In this context, it can be said that sincerely devout people are less discriminatory. This also means that religious beliefs and prayers, which more deeply penetrate the inner nature of an individual, become a major factor in developing a tolerant attitude and tolerant behaviors in a person.

attitudes which are commonly found in the society where they were raised (Allport, 1954; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996; Yapıcı, 2004).

Theories Prioritizing Intra-Group and Inter-Group Relations

The inadequacy of personalist approaches in explaining the concepts of stereotype, prejudice and discrimination resulted in the search for new methods, and two different theoretical approaches highlighting the efforts to undertake analysis on a group level were developed.

The first of these approaches is the *Realistic Conflict Theory*. According to this theory developed by Şerif and Şerif (1996), groups compete with one another to reach scarce resources. This competition results in prejudices, discrimination and violence. According to this theory, which is backed up with the "Cave Robbers" experiment (Şerif and Şerif, 1996:283-284), using individual processes, that is, the processes which an individual goes through in their spiritual and mental world to explain intra-group relations and the stereotypes, prejudices, hostilities, discriminatory behaviors, actions of violence and aggression that occur in this context, is insufficient. Accordingly, explaining actions including inter-group relationships, relevant stereotypes, prejudices, oppositions, discriminatory behaviors, violence and aggressiveness with only spiritual and ideological actions of people, i.e. their intraindividual processes, is insufficient. A group is not simply a mathematical number of individuals which make a whole which consists of their total psychologies. Definitely, psychological factors play major roles in the formation of social groups. However, it would be wrong to explain the events happening in a group using psychic processes, once a group is formed. The findings of Struch and Schwartz (1989), who carried out an experimental survey of the Realistic Conflict Theory on religious groups demonstrated two major findings: *Firstly*, upon perception of a conflict of interest, harsh and hostile approaches are taken towards members of external groups. *Secondly*, individuals who strongly identify with their religious groups and identities, when they perceive a threat directed to their own benefits, take up a more negative and hostile approach towards external groups, compared to other members of their own group. This study firmly established that conflicts of interest played a major role in the occurrence of prejudices and stereotypes between religions (upper religious identities) and sects (sub religious identities). Stereotypes between Hindus and Muslims in India and Bangladesh, between Christians and Muslims in Indonesia, between Jewish and Muslims in Palestine and between Buddhists and the Muslims in Myanmar can be evaluated in this context (Yapıcı, 2004: 47).

The second theoretical approach which intends to deconstruct inter-group relations at group level is the *Theory of Social Identity* suggested by Tajfel (1972) and Turner (1979). According to this theory, the fundamental process which is responsible for the occurrence of internal group prejudice is *social categorization*, that

is, grouping. Categorization means to classify equivalent or similar events, objects or people based on shared attributes. According to this, categorization means the psychological processes of an individual's mind which enable the person to regulate their perception of their environment. The most important function of these processes is that the individual can systematize their physical and social environment in their mind. Categorization enables the individual to adjust to their environment and attune the information acquired from their environment to their previous knowledge to interpret it (Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 179; Tajfel, 1972: 275). At this point, we need to point out that the categorization process is not at all unbiased; it is built on an evaluation and the consequent judgment (Deschamps & Devos, 1999: 155). This indicates that the social environment is not only classified, but also ascribes meanings. Because this process also involves *values, norms, objectives, expectations, ideologies* etc. which the Bar-Tal (1999:45) study defines as *"the elements which constitute a group's beliefs"* which define the borderline between groups which the individual is a member of or not. In a typical social categorization which would occur as "us and them", with "us" as positive and good, and "them" as negative and derogatory. Here, the motivational basis occurs which works to boost the self-respect presented by the group identity. According to this, social categorization is not merely a simplification and systematization of the social world. It is more; it generates an orientation system adjusted to an individual's definition of their "selfdom", therefore enabling that individual's place in society. Such a process enables groups to offer their members an opportunity to assume an *identity*. This largely depends on *social relationships with the other* and *social comparisons* aiming to see and self-evaluate positively. In this very process, we can see that the individual constructs their own identity through comparisons with other group identities (Tajfel, 1972: 296; Turner, 1979: 154; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 89). This is because individuals cannot evaluate themselves without comparing themselves to others. From this point, it can be said that *every group exists in contrast to, despite of and together with another group, and a person's identity does not take form in one group. Furthermore, just like how a group cannot exist as an only group, a social identity based on belonging to a group cannot take form according to relations in only one group. In fact, this identity is formed through the comparisons with others* (Bilgin, 1996: 86). However, the comparisons between two groups are not enough for the formation of identity either. For instance, categorizing one as a *"Muslim"* does not arise from comparing one with the category of *"Christian"* because the beliefs of the social group forming the identity-based values, along with the behavioral contents also play a role in this regard. Moreover, it should be noted that the comparisons made here consist of the topics that are critical for groups and the people. People acquire a positive social identity through comparisons made in relation to critical topics, which causes people to assess their own groups through positive stereotypes (Bourhis & Gagnon, 1994: 748; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 89). Accordingly, *social comparison* results in *social differentiation*. In other words, if a group within a social environment is not

perceived as the “others”, “the others”, “them” etc., this group will not be regarded as a different formation with specific characteristics as it does not differ much from the others (Tajfel, 1972: 295; Turner, 1979: 153). The social differentiation based on the aforementioned social comparison is a desired and demanded concept for the people. As noted by Tajfel (1972: 293), everybody acts with the desire of maintaining their positive social identity within their social environment or achieving a positive social identity that will grant them prestige, which can be observed within the concept of Islamophobia. It is known that Christians, Jews and Buddhists position Muslims, who suffer from stereotypes and prejudice by these people, as being in a less valuable and lower category than theirs, and that they glorify their own social identities in a social status constituting and carrying universal values.

From Theory to Practice

Phobia and Islamophobia

The term “phobia”, derived from the name of Phobos—the God of Fear in Greek mythology—indicates extraordinary concerns and fears felt toward anything in a way that adversely affects one’s life. Any fears which extremely concerning for someone and turn into the source of anxiety become a phobia, because phobias are the irrational, extreme, intense and persistent emotions arising from a certain object, state or activity. Moreover, people experiencing such fears feel extreme desire to avoid phobic stimulants. The reactions related to concerns and panic are triggered when avoidance is not possible (Budak, 2009: 292). However, it should be noted that normal fears are healthy reactions warning people against threats and drive them to take precautions, however phobic fears indicate the meaningless, unreal, exaggerated and subliminal fears felt toward objects, or do not actually threaten in cases (Bakırcıoğlu, 2012: 364).

Islamophobia is translated into Turkish as *İslam Karşıtlığı*, meaning opposition or antagonism toward Islam, but the Islamophobia concept is not simply an antagonism. Racism consists of many exclusionary attitudes and concepts such as xenophobia, prejudice and discrimination (Karşlı, 2013: 80-81). Espozito (URL¹) makes the following statement in an interview published in Yeni Şafak Newspaper. *“Islamophobia basically consists of statements and actions which violate Muslims’ religious and civil freedoms or human rights, often resulting in discrimination, prejudice and hate crimes or triggers the idea of committing such violations.”* Islamophobia essentially reflects the feeling of concerns and fears toward Islam and Muslims, stating that they represent a threat.

Historical Background of Islamophobia

Islamophobia can be dated back to the period when the first verses were revealed. Upon the first instances of revelation, the separation started as “us” or “believers of Allah” and “them” or “idolaters”. The Muslim identity in particular was formed upon this discrimination that cognitively and affectively consists of revelations. The differences from the disbelievers of Mecca in regard to the perceptions toward Allah, humans and society were stressed, but separation and differentiation from the Jews and Christians, respectively, occurred before the Madinah period, and a specific Muslim identity emerged as a result (Yapıcı, 2004: 104-105). It should be particularly noted that an identity is not formed through how a person or group perceive themselves. However, how other people or groups perceive the aforementioned person or group is also important because identity is formed within mutual interaction. If the process is to be reviewed from the perspective of Islam’s historical development and formation of Muslim identity, both Mecca and Madinah periods formed the psycho-social, political, economic and theological background of the tension and conflicts between the religious-social identities in the scope of the differentiation as “us” and “them”.

Muslims who conducted conquests with self-confidence, high morale achieved continued success through Islam (Parry, 1988: 399) and captured Christian lands such as Jerusalem, Palestine, Anatolia and Spain. Upon such conquests, Christians organized Crusades against the Muslims who they called “disbelievers” and “barbaric” as they regarded these actions as a threat to their identities³ (Coşar, 2000: 51). As Muslims achieved victories against the Christian states, the prejudiced considerations of Islam being a “war-ridden” and “deviant” religion and that Muslims are “oppressive” and “barbaric” became quite severe upon the provocations of priests and peaked after the Crusades in the 11th century (Miles, 2000: 31). Milton-Edwards (2002: 33) explains the concept of Islamophobia in the context of a historical continuity that started with the Crusades, and he stresses that such continuity is also present in the modern times.

“Let them, let the people fighting against the believers malevolently in their personal lives fight against the disbelievers now. Let them! Let the bandits of the past be soldiers against the enemy. Let them! Let those conflicting with one another conflict with the barbaric people.” says Pope Urban II. Muslims reflected as “disbelievers”, “the enemy” and “barbaric” in this conversation, similarly call Christians “disbelievers”. As noted by Lewis (1996: 19): *Both Christians and Jewish are the people rejecting the latest and most perfect religion stupidly, although their religions are deficient and distorted for Muslims.*” The ethnocentric attitudes stressing the superiority of “us” are present in

---

³ Islam, the religion which was not considered as a deviant branch of Christianity and whose followers could not be banned accordingly although Islam was accepted as heresy, in the years it was revealed (Coşar, 2000: 50-51), Islam was qualified as a heretical sect of Christianity like Arianism, instead of being reflected as a different or particular religious tradition in the period that started with John of Damascus, and these discourses were united and generalized for various reasons (Aydn, 2001: 37-40).

every religious group because as noted by Watt (2002: 84), nobody believes in a religion which does not represent the essence of reality for them. However, it should be noted that both Jews and Christians comfortably lived in Islamic lands by maintaining their theological freedoms and practices without suffering from exclusion or actual attacks on the condition that *“they paid their jizya”* taxes (at-Tawbah 9/29) although they were perceived as disbelievers. Lewis (1996: 17-18) briefly explains the case as follows: *“Jews and Christians under the authority of Muslims were not forced to be martyred for their beliefs, or to have a preference between exile, religious conversion or death like how Muslims and Jews in Spain were obliged to do.”*

Martin Luther’s accusations toward Islam and the Quran reflect the historical roots of Christians’ perception toward Muslims: *“The Quran is a book full of damned, distorted, desperate, dishonest and false myths.* By indicating the falsehood of the Quran (in his words) to Christians, he aimed to blemish both Muhammad and Turks, to raise the mood and motivations of Christians (Hıdır, 2007: 154). Luther’s such attitude toward Islam and the Quran, Islam’s first source, is not theological. Instead, it is sociopolitical and closely related to the Siege of Vienna by the Ottoman Empire. His statement *“If we aim to fight against the Turks, we should start from this place (Vienna) where their number is the lowest”* is interesting in this regard (Hıdır, 2007: 166). Accordingly, it is fair to state that due to the negative atmosphere towards Islam, the religion was affected by the political incidents of the era, and influenced his prejudice.

Following the first formational period, prejudice is transferred from one generation to another, through the social learning period continuing to exist as social representations in the social collective senses. Such a case can be observed in the Christian perspectives of Muslims. Stating that there are different problems for the Western Christians in understanding Islam and Muhammad, Watt (1988:45) believes that the relevant reason arises from Christians’ failure to extinguish the influence of prejudices conveyed to them from their ancestors in Medieval Times. Accordingly, sufferings from the Crusades and other fights against Muslims caused Christians to perceive Muslims, particularly the Prophet Muhammad, as the reflection of all evil actions or as the root of evil. Stating that the propaganda from that time still influences considerations of modern Westerners toward Islam, Watt (1988: 45) explains that it is easier and more common to find positive or pleasant regards toward Buddhism than Islam in the modern Christian world.

Miles (2000: 30-31) noted that the Islamic image of the “other” in Europe is defined as “barbaric”, “corrupted”, “evil” and “cruel”, that Islam is assessed as a “false” and “deviant” religion, and that Prophet Muhammad is a false prophet stressing violence and sexuality and is a devil that opposes Jesus. Christians considered Islam as a trend that deviated from Christianity, a heretical sect or a false movement established by Muhammad upon the order of devil, the main enemy of Jesus, instead of accepting Islam as a religion followed by people obeying God. The Quran was defined as a “false, wrong and harmful product of a horrible

and evil intention" in the period when the Prophet was regarded as a liar and crook (Watt, 1991; Aydın, 2001; Adam, 2002; Yapıcı & Albayrak, 2002). As noted by Aydın (2001: 42), the basis of Christians' prejudices and stereotypes toward Muhammad and the Quran consists of Christians' plans to prevent Muslims' military, political and geographical advancements to the detriment of Christians (Eastern Rome/Byzantine Empire). A generation of insulting prejudices and stereotypes that are not based on objective information that aim to protect the Christian identity, or in other words, spread the idea that Muhammad is a false and liar prophet among Christians was first regarded as a valid and effective solution to prevent many Byzantium Christians from accepting Islam. Accordingly, the case evolved in this direction, and Christians' prejudices and hostility were reflected into the literary and artistic works in later periods. For instance, Schimmel states that Muhammad and Ali were depicted to have a place in the lowest layer of the hell in the *Divine Comedy* by Dante, and this depiction reflects the ideology of the Christian majority disapproving of the emergence of a great religion (Islam) with universal claims and numerous followers (conv. Aydın, 2001: 43-44). According to Miles (2000: 31), these depictions in Christians' minds are not the only personal considerations regarding the Prophet Muhammad. To them, Muslims were violent and sexuality-ridden, barbaric and deviant people, just like Muhammad. Islam was defined as a theological system permitting or even promoting polygamy, homosexuality and a general sexual frivolity. Their claim was that Islam had a "sacred war" (jihad) ideology where every non-Muslim would be cruelly killed or made a slave in this religious system based on "aggressiveness" and "wars", and that Muslims could do any form of malevolent acts (Yapıcı, 2004: 123; Yapıcı & Albayrak, 2002: 39). We believe that such prejudices from the early times have a great influence over the modern Christian perception toward Islam as a violent, fanatic, intolerant, undemocratic and fatalist religion (Öğütçü, 1997). Accordingly, depictions toward other religious groups are inclined to continue without easily changing following their emergence. However, it should be particularly stressed that the friendly or hostile quality of the relationships between certain groups may be affected by the positive or negative quality of the stereotypical content in stereotypes as hostile attitudes and negative assessments between religious groups are not solely related to religious ethnocentrism and the need for a positive social identity. However, the nature of relationships between the religious groups play a key role in this regard.

From Historical Prejudice Towards Muslims to Islamophobia

The historical prejudices of Christians toward Muslims formed the first grounds for Islamophobia. However, Islamophobia cannot be solely explained through the stereotypical perceptions from the Medieval Times and prejudiced attitudes and behaviors. The "adequate reasons" and "necessary reasons", which are among the basic assumptions and concepts of social identity theory, should be separated here. It is without doubt that the sufficient reason is the perception of

“us” and “them”. This perception with cultural content does not mean categorizing humans simply as Christian or Muslim. The working methods of Western ideology are based on social evolutionism. According to the Christian Western ideology stressing that it has completed its evolution, “us” and “them” has dual classifications with exact lines such as humans or human-like creatures, evolved or not evolved, those with developed brains or undeveloped brains, masters or slaves, Europeans or others, modern or uncivilized, and therefore civilization establishers or civilization destroyers (Göka, 2016). For example, even André Gide, a humanist, personalist and moralist author and philosopher, made the following statement when he came to Istanbul in 1914: *“Constantinople (Istanbul) confirms all of my prejudices... The clothes of Turks are the ugliest in the world. Turks deserve such ugly clothes though. Western civilization is not only beautiful but also the one and only civilization* (conv. Kalın, 2016: 245).

The collective unconscious of the West should be considered when understanding Islamophobia. Accordingly, it is a well-known fact that Christians faced severe trauma upon having constant regression against the advancements of Muslims until the 16th century (Göka, 2016: 102; Kirman, 2010: 25-26). This concern existed for some time and was pushed beyond the collective consciousness. As known to all, such a concern generally continues to influence collective unconscious states and behaviors, which is the case in this regard. Moreover, particularly when geographical discoveries and the Industrial Revolution resulted in colonialist morals among Westerners. Following the Renaissance, Europe returned back to the Romans’ ethics (Esed, 2011), rejected the relationship between humans and metaphysics in the construction of such a world, and adopted a human to human relationship based on interests and mortal pleasures. When this approach was combined with the colonialist logic, the US, whose evolution did not yet end began to colonize the people of Africa and Asia, and to use resources on these lands under the excuse of “modernization”. Europeans pushed the torments applied both in the colonialization process and in the world wars outside the borders of consciousness. Moreover, they did not/could not face the traumas of the barbarity that emerged during the colonialism period and the two great world wars. They even made efforts to suppress their internal tensions and create a common enemy (scape goat), which was Islam and Muslims (Göka, 2016: 103-104).

Christians, particularly those from the US and Europe, first disregarded or rejected their violent incidents including their historical prejudices and colonialist policies and world wars toward Islam and Muslims, then they transferred or reflected their guilt onto Muslims (Göka, 2016; Kirman, 2010). The actual case supported them in this regard because following globalization, Muslims started to live all around the globe. The greatest religious group after Christians consists of Muslims in Europe. It is a fact that majority of Muslims in Europe have their origins from Asia, Northern Africa and Middle East. In addition, the social adaptation

process experienced by the Muslim people in Europe differs by country (Kirman, 2010).

The concepts of modest Islam and euro-Islam was developed first in Europe and the US, with the aim of taming Islam in a plainer manner. It is clear that criticism towards Muslims increased as these aims resulted in failure because according to Europeans, Islamic values do not suit Western democracy and human rights. In this case, it is inevitable to direct criticism. Muslims themselves have a role in the formation of the image, prejudice and stereotypes against them. The fact that certain rights of females are limited in certain Muslim societies and honor killings committed there support these negative perceptions (UHİM, 2005). Accordingly, the main fears of Westerners are related to the failure of Muslims, whose numbers swiftly increase in their own world, to fully adapt to Western values, or have a perception of them as enemies. According to the research entitled "Avrupa'da Yükselen Ayrımcılık Nefret, İslamofobi ve Irkçılık" (UHİM, 2005), the population of Muslims was 800,000 in Europe in the 1950s and is more than 23 million today, constituting 4.5% of the European population. Approximately a million Muslims migrate to Europe every year. The birthrate of Muslims in Europe is three times higher than that of non-Muslims. According to estimations, the Muslim population rate in Europe will be approximately 20% by the year 2050, which simply indicates the case that is more than just the increase of Muslim population. Instead, it is the increase in the rate of the European population. Thus, the increase of Muslims and those people who converted to Islam seems closely related to the rise of Islamophobia in Europe (UHİM, 2005; PEW FORUM, 2010). With the aforementioned reasons, Muslims have been the new 'others' of Europe, after Jews, since the second half of the 20th century. Western anti-Semitism has evolved into Islamophobia.

End of History or Clash of Civilizations

The 19th and 20th centuries were the years when Muslims regressed scientifically, politically, militarily and socially, and lost their characteristics determining history. Westerners accelerated their colonialist activities (search for petroleum, natural resources and manpower) as much as possible in this period. Muslims were used as an appropriate armed power against the USSR during the Cold War years. A declaration of dominance to the entire globe by the US-based liberal capitalism, or the termination of the USSR threat resulted in the failure of ideologies and end of history in Fukuyama's words (2016). As the need to find a powerful "other" against this newly-founded system emerged, Islam and Muslims were employed. The thesis regarding the clash of civilizations is significant in this regard (Huntington, 2014). In fact, the civilizations clashing here are nothing but Islam and Christianity. The West began to define itself over the concepts of "us" and "them", upgraded its historical outdated fears regarding the collective

conscious, and made efforts to glorify its own social identity. According to us, Westerners have been making efforts to create an enemy that is not present now but that is regarded to be present in the future, and therefore making efforts accordingly. The West takes intense precautions against the reformation of an Islamic civilization, which is an alternative to Westerners.

The 9/11 attack has a particular importance for the rise of Islamophobia in the case of the clash of civilizations. However, this incident does not stress the emergence of Islamophobia, which was not even present in Westerners' minds. Instead, it reflects the update and service of the Islamophobia to the entire world (Kirman, 2010: 24). For example, the report entitled "Islamophobia: A Challenge For Us All" published in 1997, confirms that Islamophobia is not solely a product of 9/11 and that it has been present for a long time. Accordingly, Islamophobia and anti-Islamism have been present in the consciousness of Western people for centuries, however this phobia has reached dangerous dimensions in the last twenty years. The Western perception towards Islam was depicted in the following report where the concept of Islamophobia was first technically used as follows:

- 1) Islam has a monolithic structure. Thus, it is both different to other religions and is closed to change.
- 2) Islam is a totally separate religion with no common values with other religions, meaning it is totally the "other".
- 3) It is "low", "banal", "barbaric", "irrational", "primitive", and "discriminatory toward genders" for Westerners.
- 4) Islam is a religion that is "hostile", "cruel", "aggressive", "violent" and a "terrorism supporter" that "causes clashes among civilizations".
- 5) Islam is a political and manipulative ideology where religious beliefs are used for political and military purposes.
- 6) The criticism made by Muslims in regard to Western culture carry no values and are rejected immediately.
- 7) Islam is a discriminatory and marginalizing religion as it excludes all Muslims except Sunnis.
- 8) Therefore, anti-Islamism is natural and normal (conv. Kirman, 2010: 24).

The fact that the negative and insulting prejudice towards Islam and Muslims in the report match the prejudices formed in the past and is conveyed to the present time is interesting as it shows the continuity of stereotypical perceptions.

Different reports indicate that Islamophobia became visible in Europe and the US following the 9/11 incident. For instance, Muslims in Germany suffered from checks or even harassment following the Friday prayer. Studies indicated that Christians regarded Muslims in Europe as potential threats and that they did want to coexist with them (Open Society Institute, 2009). Muslims in London suffer from a same case (Open Society Foundations, 2012). One of the studies examining the

sufferings of Muslims from Islamophobia is the report published by International Helsinki Federation for Human Rights in 2005. According to the results from eleven different countries, Muslims are regarded as the “internal enemies, and insults toward Islam have increased, and every one in five people with an Arabic name is not employed deliberately (Canatan, 2007: 38). Similarly, according to a study on Islamophobia conducted by Wilhelm Heitmeyer, 28.5% of Germans demand that Muslim migration to Europe be banned. This rate has increased by 4.5% in four years. Moreover, 80% of Germans associate Islam with “fanaticism” and “oppression of females” (Yavuzcan, 2007: 316). The platform called “Muslim’s Right Belgium” prepared a report reflecting that the case is not so different in Belgium. The same report listed 713 discrimination reports on Muslims in a year. The report entitled “The Report on Islamophobia and Racism in French-speaking European Countries” and published by ORIV (2014) notes that the level of anti-Muslim actions is not known exactly, that the current statistics are not adequate, and that many complaints have not been recorded. According to the results of research entitled “Religion in Media: 2010” and published by the US-based non-governmental organization called “The Pew Research Center’s Forum on Religion and Public Life”, Islam and Muslims were reviewed the most in the religious news of US media in 2010. Moreover, the content of the news regarding Muslims contains more violence than other news regarding other religions. Another interesting result is that 35% of the people in US have negative considerations toward Islam and Muslims (İKV Değerlendirme Notu, 2012).

This statistical evidence indicates that along with the increasing opposition to Islam, Muslims have been regarded as a threat more and more in recent years. Accordingly, it can be stated that the historical prejudices have continued following updates under new conditions.

Where are Muslims Located within Islamophobia?

Westerners display perceptual selectivity in judging Islam and Muslims, and they generalize negative examples across all Muslims. They do not want Muslims in Europe and US, where Christian culture is dominant, as they do not like Muslims and consider them as enemies. The incidents that have occurred in Myanmar recently indicate that Buddhists have also succumbed to Islamophobia. In particular the media, TV and Internet have undertaken a function to increase the *informational ignorance* (Avcı, 1990) toward Muslims. An analysis of the current state indicates that Islamophobia, supported by political, social, financial and psychological factors has been thoroughly embraced by Christians and that people with Islamophobia reflect cognitively and ideologically, phobic characteristics. This question should be asked at this point: Do Muslims provide the necessary content supporting the development and spread of Islamophobia among Christians? This question is, unfortunately, answered as “Yes”. The following can be stated

accordingly: Islamophobia, generated by the Western ideology and its undesired results, should be definitely criticized, but the deliberate or accidental negative influences of Muslims on this period should not be disregarded either. Solely blaming the Westerners, neglecting the chaotic states of Islamic world, and failing to realize the transformation from a religion and religiousness generating values and civilizations, to a structure consuming values and civilizations, are serious handicaps for Muslims (Yapıcı, 2009). This is, without doubt, closely related to social changes and modernization. The cultural and religious meaning codes constantly become indefinite in the globalization period where the identity system of people is totally shaken (Sayar, 2003), which results in alienation, assimilation, loss of values and erosion of values. Accordingly, two different orientations of total modernization in Western style from political, financial, cultural, theological and ethical aspects (exteriorization) or total conservation of traditions (interiorization) occur. According to Luckmann (2003: 34), the beliefs and values embracing life as a whole are now part-time norms. Moreover, religious-social identities have become blurred and people who feel oppressed apply actual resistance to post-modernity that transformed into global imperialism. This resistance emerges with actions which often include violence. In other words, Muslims challenge Western culture and imperialists through the violent and terrorist actions on different geographies. However, this challenge increases Islamophobia as it is only supported by verbal or actual reactions and as it is not conducted in science, theology, philosophy, art or literature. Moreover, the weaknesses of Muslim countries supported by their outdated qualities in terms of coexistence, democracy and human rights should be noted here. The violation of these values, accepted as the obligatory conditions of the modern world, adds new evidence to the currently-present Islamophobia. This study suggests that the fight against Islamophobia should be conducted with the question "What is our role in this regard?" instead of the following criticism to Christians: "You are wrong!"

Conclusion and Recommendations

The following can be stated based on the questions to be answered in this study:

The concept of Islamophobia, including prejudice and discrimination, dates back to the periods when Islam beat Christianity and threatened the Christian identity. The Crusades reflected the top level of Islamophobia in this period. However, the 9/11 incident had a primary role in the reformation of Islamophobia. In fact, this incident is the visible side of Islamophobia. It only paved the way to highlight the fear that was developing in the sub-conscious for a long time.

Islamophobia, a product of Western thinking, does not only consist of the prejudice against Muslims. This concept also consists of insulting, despising, excluding, discriminating, preventing the right to live or totally considering

Muslims as enemies. Islam and Muslims are regarded as critical threats against Christianity and Christians.

There are certainly serious similarities between the historical prejudice towards Islam and Muslims, and the modern concept of Islamophobia. Moreover, the historical antagonism toward Islam and Muslims is reformed with the addition of modern prejudice and fears. Islamophobia emerged from the hatred and secret admiration toward Muslims when they were financially, politically, artistically and militarily powerful, but it evolved into a pure hatred as the Muslim world lost its old power, which arises from the Western perception that Western civilizations are unique and absolute. What is necessary for this civilization is the 'other' or Islam which actually contains the potential of being the alternative.

It is actually possible to completely eradicate Islamophobia because there are many factors forming, supporting and consolidating Islamophobia to make it unbreakable in terms of prejudice and discrimination towards Islam. These factors include historical elements, cultural traditions, family, education, books, teachers, religious authorities, religious teachings, publication, media, politicians, and internal and external policies. To fight against these factors, Muslims should work hard to reform the Islamic civilization based on love, justice and tolerance. It is obligatory to be competent in science, technology, art, literature, theology and philosophy in this regard. It is also a must to localize information without excluding the West. Staying away from the outdated religious education is highly critical. Fulfilling the unity-based human and society model introduced by Islam is a primary aim for the Islamic societies. Accordingly, all institutions and organizations should be activated to ensure unity between the mind and heart, material and essence, spirit and body, physics and metaphysics, science and religion, world and eternal life, and form and internal quality. Being politically and financially strong will ensure terminating the internal complicated issues in this regard. It should be noted that a problematic ideology with complexes cannot form a civilization.

REFERENCES

- Allport, G. W. & Ross, J. M. (1967). Personal Religious Orientation and Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology* 5, 432-443.
- Allport, G. W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Cambridge: Addison Wesley.
- Allport, G. W. (1966). The Religious Context of Prejudice. *Journal for the Scientific Study of Religion* 5, 447-457.
- Amossy, R. & Pierrot, A. H. (1997). *Stéréotypes et Clichés*. Paris: Éditions Nathan Université.
- Argyle, M. & Beit-Hallahmi, B. (1975). *The Social Psychology of Religion*. London & Boston: Routledge & Kegan Paul,
- Arkonaç, S. A. (1998). *Sosyal Psikoloji*. Istanbul: Alfa Basım-Yayım Dağıtım.
- Avcı, N. (1990). *Enformatik Cehalet - Kitle Kültürü*. Istanbul: Rehber Yayınları.
- Avigdor, R. (1979). Etude Expérimentale De La Genèse des Stéréotypes. (Traduction De Jacqueline Deschamps), In: W. Doise & J. C. Deschamps (Ed). *Expérience Entre Groupes* (pp. 87-100), Paris: Mouton.
- Aydın, M. (2001). *Monologdan Diyaloga: Çağdaş Hristiyan Düşüncesinde Müslüman Hristiyan Diyalogu*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Azzi, A. E. & Klein, O. (1998). *Psychologie Sociale et Relations Intergroupes*. Paris: Dunod.
- Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara Anı Yayınları.
- Baki, A. (2002). *Yahudilik ve Hristiyanlık Açısından Diğer Dinler*. Istanbul: Pinar Yayınları.
- Bar-Tal, D. (1999). Croyances Ideologie et Construction du Groupes. In: J.-C. Deschamps, J. F. Morales, D. Páez & S. Worchel (Eds), *L'Identité Sociale* (pp. 43-66). Grenoble: PUG.
- Beit-Hallahmi, B. & Argyle, M. (1997). *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience*. London & New York: Routledge.
- Bilgin, N. (1996). *İnsan İlişkileri ve Kimlik*. Istanbul: Sistem Yayıncılık.
- Billig, M. (1984). *Racisme Préjugés et Discrimination*. In: S. Moscovici (Ed.) *Psychologie Sociale* (pp. 449-472). Paris: PUF.
- Bourhis, R. Y. & Gagnon, A. (1994). Les Préjugés La Discrimination et Relations Intergroupes. In: R. J. Vallerand (Ed.) *Les Fondements De La Psychologie Sociale*, (Pp. 707-773). Paris: Gaëtan Morin.
- Brown, R. (1995). *Prejudice: Its Social Psychology*. Oxford: Blackwell.

- Budak, S. (2009). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları.
- Canatan, K. (2007). İslamofobi ve Anti-İslâmizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım. K. Canatan & Ö.Hıdır (Ed.), In: *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslâmizm* (pp. 19-63). Ankara: Eskiyei Yayınları.
- Capozza, D. & Volpato, C. (1994). Relations Intergroupes: Approches Classiques et Contemporaines. In: R. Y. Bourhis, J.-P. Leyens (Eds.), *Stéréotypes Discrimination et Relations Intergroupes* (pp. 13-39). Liège: Mardaga.
- Coşar, F. M. (2000). *Din Savaşları*. İstanbul: Büke Yayıncılık.
- De La Haye, A.-M. (1998). *La Catégorisation des Personnes*. Grenoble: PUG.
- Deschamps, J.-C. & Devos, T. (1999). Les Relations Entre Identité Individuelle Et Collective Ou Comment La Similitude Et La Différence Peuvent Covarier. In: J.-C. Deschamps, J. F. Morales, D. Páez & S. Worchel, *L'Identité Sociale* (pp. 149-171). Grenoble: Presses Universitaire De Grenoble.
- Esed, M. (2011). *Yolların Ayrılış Noktasında İslâm* (Trans. H. Karaman). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Fukuyama, F. (2016). *Tarihin Sonu ve Son İnsan* (Trans. Z. Dicleli). İstanbul: Profil Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (Pub. Prep. H. Özel & C. Güzel), Ankara: Ayrac Yayınları.
- Gorsuch, R. L. (1998). Din Psikolojisi (Trans. Ali Kuşat). *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10, 226-248.
- Göka, E. (2016). *Mutedil Müslümanların Günümüzdeki Düşmanları*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Harlak, H. (2000). *Önyargılar: Psikososyal Bir İnceleme*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Hıdır, Ö. (2007) Tarihte Bir 'Anti-Islamist' Olarak Martin Luther. K. Canatan & Ö. Hıdır (Ed.), In: *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslâmizm* (pp. 145-178). Ankara: Eskiyei yayınları.
- Hilton, J. L. & Hoppel, W. (1996). Stereotypes. *Annual Review of Psychology* 47, 237-271.
- Hortaçsu, N. (1998). *Grup İçi ve Gruplar Arası Süreçler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Huntington, I. (2014). *Medeniyetler Çatışması* (Trans. M. Yılmaz). İstanbul: Vadi Yayınları.
- İKV Değerlendirme Notu. (2012). *13 Dakika 51 Saniye'de İslamofobi* (Prep. M. Önsöz). İktisadi Kalkınma Vakfı. (www.ikv.org.tr).

- Kalın, İ. (2016). *Ben, Öteki ve Ötesi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Karşlı, N. (2013) İslamofobi'nin Psikolojik Olarak İncelenmesi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 13 (1), 75-100.
- Kirman, M. A. (2010). İslamofobinin Kökenleri: Batılı mı Doğulu mu? *İslâmî Araştırmalar* 21 (1), 21-39.
- Lewis, B. (1996). *İslâm Dünyasında Yahudiler* (Trans. B. S. Şener). Ankara: İmge Kitabevi.
- Leyens, J.-P. & Yzerbyt, V. & Schadron, G. (1996). *Stéréotypes et Cognition Sociale* (Traduction De: G. Schadron). Sprimont: Mardaga.
- Leyens, J.-P. (1983). *Sommes-Nous tout des Psychologues? Approche Psychosociale des Théories Implicite de Personnalité*. Bruxelles: Mardaga.
- Lippmann, W. (1998). *Public Opinion*. New Brunswick and London: Transaction Publishers.
- Loewenthal, K. (2017). *Din Psikolojisi: Kısa Bir Giriş* (Trans. Mustafa Ulu). Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Luckmann, T. (2003). *Görünmeyen Din: Modern Toplumda Din Problemi* (Trans. A. Çoşkun & F. Aydın). İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Maisonneuve, J. (1985). *Introduction à La Psychologie Sociale*. Paris: PUF.
- Miles, R. (2000). *İrkçilik* (Trans. S. Yaman). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Milton-Edwards, B. (2002). *Researching The Radical: The Quest for a New Perspective, Interpreting Islam*, (Ed.) H. Donnan. London: Sage.
- Noelle-Neumann, E. (1995). *Kamuoyu Suskunluk Sarmalının Keşfi* (Trans. M. Özkök). Ankara: Dost Kitabevi.
- Open Society Foundations. (2012). *Muslims in London, At Home in Europe, report*. New York www.opensocietyfoundations.org.
- Open Society Institute. (2009). *Ethnic profiling in the European Union: pervasive, ineffective and discriminatory, report*. New York.
- ORİV/Organisation Islamophobia Watc. (2014). *Fransızca Konuşulan Avrupalı Ülkelerde İslamofobi ve İrkçilik Üzerine Hazırlanan Rapor*. Strasbourg.
- Ögütçü, M. (1997). Batı İslâm Ve Türkiye: Önyargılı Hıristiyanlar. *Milliyet*, 18 April 1997.
- Parry, V. J. (1988). *Savaşçılık*. (Trans. Y. Yazar). P. M. Holt, A. K. S. Lambton & B. Lewis (Ed.), In: *İslâm Kültür Ve Medeniyeti* 5 (pp. 399-422). İstanbul: Hikmet Yayınları.

- Pelletier, L. G. & Vallerand, R. J. (1994). Les Perception Et Les Cognition Sociale: Percevoir Les Gens Qui Nous Entourent Et Penser À Eux. In: R. J. Vallerand (Ed.), *Les Fondements De La Psychologie Sociale* (pp. 193-258). Paris: Gaëtan Morin.
- PEW FORUM (2010). *Muslim Networks and Movements in Western Europe* (Director: Luis Logo; Research: A. Cooperman, D. Masci, E. Podrebarac). Washington: Pew Research Center.
- Rose, A. M. (1951). *L'Origine des Préjugés*. Paris: UNESCO.
- Sayar, K. (2003). *Küreselleşmenin Psikolojik Boyutları*. <http://psikiyatri.net/links2/pages/Detailed/91.shtml>
- Struch, N & Schwartz, S. H. (1989). Intergroup Agression: Its Predictors And Distinctness From Ingroup Bias. *Journal Of Personality And Social Psychology* 56, 364-373.
- Şerif, M. & Şerif, C. W. (1996). *Sosyal Psikolojiye Giriş I-II* (Trans. M. Atakoy & A. Yavuz). Istanbul: Sosyal Yayınları.
- Tajfel, H. (1972). La Catégorisation Sociale. In: S. Moscovisi (Ed.) *Introduction À La Psychologie Sociale I* (pp. 272-302). Paris: Librairie Larousse.
- Turner, J. C. (1979). Comparaison Sociale Et Identité Sociale: Quelques Perspectives Pour l'Étude Du Comportement Intergroupes (Traduction De: J. Deschamps). In: W. Doise & J. C. Deschamps (Ed.) *Expérience Entre Groupes* (pp. 151-184). Paris: Mouton.
- UHİM (2005). *Avrupa'da Yükselen Ayrımcılık, Nefret, İslamofobi ve Irkçılık* (Prep. A. Temel, A. Küçük, H. Türkan, M. H. Alkan, M. Karaca, M. E. Altındış, M. Özkaya, Ö. Özçelik & V. Başar). Istanbul: Uluslar Arası Hak İhlalleri İzleme Merkezi Yayınları.
- URL¹. <Http://www.Yenisafak.Com.Tr/Roportaj/Obama-Da-İslamofobiye-Guclendirdi-568827>
- Vanbeselaere, N. (1999). *Gruplar Arası Davranışın Sosyal Psikolojik Analizi: Bireyci Bir Yaklaşımdan Sosyal Kimlik Yaklaşımına*. S. A. Arkonaç (Ed.) *Gruplar Arası İlişkiler ve Sosyal Kimlik Teorisi* içinde (pp. 1-38). Istanbul: Alfa Basım-Yayım.
- Vinsonneau, G. (1997). *Culture et Comportement*. Paris: Armand Colin.
- Watt, M. M. (1991). *Günümüzde İslâm ve Hıristiyanlık* (Trans. T. Koç). Istanbul: İz Yayınları.
- Watt, W. (2002). *Dinlerde Hakikat: Sosyolojik ve Psikolojik Bir Yaklaşım* (Trans. A.V. Taştan & A. Kuşat). Istanbul: İz Yayıncılık.
- Watt, W. M. (1988). The Quran was defined Muhammed (Trans. İ. Kutluer), P. M. Holt, A. K. S. Lambton & B. Lewis (Ed), *İslâm Tarihi Kültür Ve Medeniyeti I* (pp. 45-70). Istanbul: Hikmet Yayınları.

- Yapıcı, A. & Albayrak K. (2002). Ötekini Algılama Bağlamında Dini Gruplar Arası İlişkiler. *Dini Araştırmalar* 5, 35-60.
- Yapıcı, A. (2004). *Din Kimlik ve Ön Yargı: Biz ve Onlar*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı A. (2009). Küreselleşme ve Değerler Krizi. *DEM Dergi* 3, 14-18.
- Yavuzcan, H. G. (2007). Almanya'da İslamofobi. K. Canatan ve Ö. Hıdır (Ed.), In: *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslâmizm* (pp. 309-329). Ankara: Eskiyei Yayınları.
- Yzerbyt, V. & Schadron, G. (1994). Stéréotypes Et Judgement Sociale. In: R. Y. Bourhis & J.-P. Leyens (Eds.) *Stéréotypes Discrimination Et Relations Intergroupes* (pp. 127-160). Liège: Mardaga.
- Yzerbyt, V. & Schadron, G. (1996). *Connaitre et Juger Autrui*. Grenoble: PUG.

الإسلاموفوبيا في سياق التمييز والحكم المسبق:

المتغير والثابت في العلاقات بين الهويتين الدينية والاجتماعية*

أ. فيضة يابيجي

جامعة غازي عنتاب - كلية الحقوق

قسم القانون العام - علم تاريخ القانون

feyzayapici@gazi.edu.tr

أ.د. عاصم يابيجي

جامعة جوكوروا - كلية الإلهيات

قسم علم الاجتماع الديني:

asimyapicicu.edu.tr

الخلاصة:

إن موضوع هذا البحث الذي ينطلق من زاوية علم النفس الاجتماعي هو ظاهرة الإسلاموفوبيا في سياق التغير والثبات. ولذلك فسوف تتم دراسة ظاهرة الإسلاموفوبيا المتناولة من خلال مفاهيم «الحكم المسبق»، و«الصورة النمطية»، و«التمييز»، بأبعادها التاريخية والمعاصرة. وإن هذه الدراسة معتمدة من حيث أسسها النظرية على نظرتي الهوية الاجتماعية والصدام الواقعي، وهي من حيث المنهج دراسة نوعية ومرتبطة بالتراث وفهمه. تظهر التحليلات والأبحاث التي أجريت على المدونات والوثائق أن الأحكام المسبقة تجاه المسلمين بدأت بالظهور في فترة انتشار الدين الإسلامي الأولى، ووصلت إلى ذروتها في مرحلة الحملات والحروب الصليبية. وأما في عصرنا الحاضر فإن الأحكام المسبقة التاريخية التي اكتسبت بعداً جديداً وخاصة بعد هجمات ١١ أيلول الإرهابية قد تسببت في استخدام كلمتي «الإسلام» و«المسلم» كمرادفتين لكلمة «الإرهاب» من حيث المعنى والدلالة. وتشير هذه الحالة التي تتغذى على الأسباب والعوامل النفسية الاجتماعية إلى أن الأحكام المتوارثة من التاريخ في حالة تحديث وإعادة إنتاج مستمرة.

الكلمات المفتاحية: الصورة النمطية، الحكم المسبق، التمييز، الإسلاموفوبيا (رهاب الإسلام)

Ön Yargı ve Ayrımcılık Bağlamında İslamofobi:

Dinî-Sosyal Kimlikler Arası İlişkilerde Değişim ve Süreklilik

Özet

Sosyal psikolojik bakış açısından hareket eden bu çalışmanın konusu değişim ve süreklilik bağlamında İslamofobidir. Bu nedenle ön yargı, stereotip ve ayrımcılık kavramları üzerinden ele alınan İslamofobi olgusu tarihsel ve aktüel boyutlarıyla incelenmektedir. Kuramsal temelleri itibarıyla sosyal kimlik ve gerçekçi çatışma teorilerine dayanan bu araştırma yöntem itibarıyla nitel olup anlayıcı geleneğe bağlıdır. Literatür üzerinde yapılan analizler göstermektedir ki Müslümanlara yönelik ön yargılar İslâm dininin ilk yayılış döneminde başlamış, Haçlı Seferleri ile zirveye ulaşmıştır. Günümüzde ise özellikle 11 Eylül terör saldırısından sonra yeni bir boyut kazanan tarihsel ön yargılar, “terör” ile “İslâm” ve “Müslüman” kelimelerinin neredeyse eş anlamlı kullanılmasına neden olmuştur. Farklı sosyal psikolojik nedenlerden beslenen bu durum tarihten tevarüs eden ön yargıların sürekli güncellenerek yeniden üretildiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Stereotip, Ön yargı, Ayrımcılık, İslamofobi

* وهذه هي الترجمة العربية للدراسة بعنوان «Ön Yargı ve Ayrımcılık Bağlamında İslamofobi: Dinî-Sosyal Kimlikler Arası İlişkilerde Değişim ve Süreklilik» التي نشرت في العدد السادس من مجلة الإلهيات الأكاديمية. (عاصم يابيجي، فيضة يابيجي، الإسلاموفوبيا في سياق التمييز والحكم المسبق: المتغير والثابت في العلاقات بين الهويتين الدينية والاجتماعية، الإلهيات الأكاديمية، ٢٠١٧، العدد: ٦، ص ٢٦-١). من الواجب أن يستند في الإقتباس إلى المقالة التركية.

Islamophobia in the Context of Prejudice and Discrimination: Changing and Continuity in Relations among Religious- Social Identities

Abstract

This study, which is based on a social psychological perspective, discusses Islamophobia in the context of change and continuity. For this reason, the phenomenon of Islamophobia which is discussed through the concepts of prejudice, stereotype and discrimination, is examined with its historical and actual dimensions. This research, which is based on social identity and realistic conflict theories by theoretical grounds, is qualitative in terms of method and depends on the tradition of understanding. Analyzes made on the literature show that the prejudices towards Muslims began at the time of the first spread of the Islam and came to a head with the Crusades. Today, historical prejudices, which have gained a new dimension especially after the September 11th terrorist attack, have led to almost synonymous use of the words "terror" and "Islam" and "Muslim". This situation, which is fed from different psychosocial reasons, demonstrates that the prejudices that inherit from history are constantly updated and reproduced.

Keywords: Stereotype, Prejudice, Discrimination, Islamophobia

مدخل:

إن هذه الدراسة عبارة عن دراسة لأنماط السلوك والتصرفات التي تكمن في أساسها معاداة الإسلام والإسلاموفوبيا بمنظور علم النفس الاجتماعي، وذلك في سياق الأحكام المسبقة. وتشكل مفاهيم «الصورة النمطية، والأحكام المسبقة، والتمييز» نقطة انطلاق الدراسة. وبناء على ذلك سوف يتم التوقف بالبحث والتحليل على مسألة كيفية مناقشة ظاهرة الإسلاموفوبيا بين الأطراف، ثم ماهية العوامل المعرفية والتحفيزية التي تغذي هذه العملية، و ماهية الدور الذي لعبته المرحلة التاريخية والراهنة في شرعنة هذه العوامل.

الأسئلة التي سنحاول الإجابة عنها في الدراسة:

- (أ) لم، وكيف ظهرت الإسلاموفوبيا التي تتضمن التمييز والأحكام المسبقة؟
 (ب) هل ظاهرة الإسلاموفوبيا التي أنتجتها العقلية الغربية تقوم وتتغذى على مواقفهم المسبقة تجاه المسلمين فقط؟
 (ج) ما هي أوجه الاختلاف والتشابه بين الأحكام المسبقة التاريخية تجاه الإسلام والمسلمين وبين ظاهرة الإسلاموفوبيا المعاصرة؟
 (د) هل يمكن القضاء على ظاهرة الإسلاموفوبيا بشكل نهائي؟

لقد تم في هذه الدراسة، التي تعد عملاً نوعياً، اتباع منهج تحليلي تفسيري متعلق بالتراث. وتم الحصول على البيانات والمعطيات من خلال البحث والتدقيق في المدونات والوثائق ذات الصلة، وجرى تحليلها وتفسيرها انطلاقاً من الفرضيات الأساسية لنظرية الهوية الاجتماعية.

المصطلحات الأساسية

إن كلمة «الصور النمطية stereotip / Stereotype» ترجمت إلى اللغة التركية بمعنى «الحكم الجاهز»، و«جعل الشيء على نمط واحد»؛ وهي تشير بالمعنى الدلالي إلى «الطبيعة القاسية». وأول ظهور لهذا المصطلح كان في عالم مهنة الطباعة، حيث كانت تدل في لغة أصحاب مهنة الطباعة على «ال قالب الجاهز». فأول ما يخطر في الذهن عند سماع كلمة «Stereotype» هو قالب أو صفيحة تحتوي على عبارة أو نص ثابت، وغير قابل للتصحيح والتغيير، ومن شأنه تأمين طباعة العبارة والنصوص المقبولة بقدر ما يريده صاحب القالب^(١).

وحسب والتر ليبمان فإن الصور النمطية «Stereotypes» هي «الصور الموجودة في أذهاننا» التي يتشكل نصفها من الوسط الاجتماعي، ونصفها الآخر من تخيل الشخص ذاته، وهي تظهر من التمثيلات الثقافية الموجودة مسبقاً. وبناء على ذلك يمكن تعريف الصور النمطية بأنها: تمثيلات تصنيفية ناقصة تحدث داخلنا شئنا أم أبينا، ومن شأنها تسهيل إدراك وتصور الواقع الاجتماعي الخارجي من خلال تبسيطه^(٢)؛ لأن محيط العالم الواقعي واسع، ومعقد للغاية، وسريع جداً بحيث لا يمكن متابعته ورؤيته بالملاحظة المباشرة، والإنسان غير مزود بقدرات وتجهيزات تمكنه من مجازة هذا المحيط بالغ التعقيد. ولهذا فإن الإنسان مضطر إلى امتلاك خارطة شخصية واعتبارية للعالم في ذهنه وتشكيلها، وذلك حتى يتمكن من فهم الواقع الاجتماعي الخارجي ومعرفته. وبهذا المعنى يمكن تقييم الصور النمطية على أنها خرائط من شأنها أن توضح اتجاهات رحلة الإنسان التي يخوضها على طرق الواقع الاجتماعي المتعرجة، أو من شأنها أن تبسط تصورات ومداركه ومعارفه ومعلوماته وتضفي عليها شكلاً أو طابعاً ما، أو تقوم بوظائف أخرى مشابهة^(٣). وإلى جانب ذلك فإن الصور النمطية التي من شأنها تدعيم إدراك الأفراد ومحاكمتهم وتسهيلها، قد تفتح الباب أحياناً أمام حدوث أخطاء وأحوال غير مرغوبة.

ووفقاً لرأي ليبمان (١٩٩٨) فإنه بعد تشكل الصور النمطية في الذهن لا يبقى لحقيقة الواقع أهمية أبداً. فالأمر المهم هنا هو تصوراتنا وافتراساتنا حول ذلك الواقع. وهذه الافتراضات التي تحدد وحدها تطلعاتنا وطموحاتنا وآمالنا وأعمالنا وجهودنا. ولكن لاحتواء هذه الافتراضات على حقيقة فإنها تؤدي إلى نتائج حقيقية

(١) Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 22; Yzerbeyt & Schadron, 1994: 130; Yzerbyt & Schadron, 1996: 103

(٢) Amossy & Pierrot, 1997: 32; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 22; Vinsonneau, 1997: 156

(٣) Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 22

بشكل غير متوقع^(٤). ويمكننا توضيح هذه الحالة بالشكل الآتي أيضاً: إن ثقافتنا قد أضفت لنا على الأشياء التي نراها في محيطنا معنى بشكل مسبق. لذا فإن الفرد لا يرى الشيء ثم يعرفه، وإنما يتصور ويدرك الشيء المعروف بالشكل الذي تم تعريفه به. لأن المدارك والتصورات يتم توجيهها من قبل صور جماعية مشتركة موجودة في البنية المعرفية^(٥). ويمكننا القول في هذا السياق: إن هذه الصور الناتجة في جزء منها عن الوسط الاجتماعي، وفي قسم منها عن بنيتنا المعرفية لم تتم صياغتها ضمن حقائقها وواقعيتها الأصلية، وإنما صيغت وصُنعت على النمط الذي أردناها عليه، أو النمط الذي آمنّا أو اعتقدنا أنها عليه. لأن الصور النمطية التي تكتسب محتواها بدرجة كبيرة ضمن البنية الاجتماعية تخدم من الناحية المعرفية شرعنة الحالة الراهنة. وإن الذين يرقبون ويرصدون الواقع الاجتماعي بشكل نشط يتشكلون ويتنمطون من قبل محيطهم من جهة، ومن جهة أخرى يعيدون تشكيل محيطهم الاجتماعي وتصويره في أذهانهم. وهذا يعني عند إصدار حكم بحق الآخر الانطلاق من واقعية مزيفة ناتجة عن القرارات والمواقف المسبقة^(٦).

إن الصور النمطية التي تحدد تطلعاتنا وطموحاتنا وتصرفاتنا، ومن ثمّ ترشدنا إلى كيفية النظر إلى أحداث وأشخاص وجماعات معينة، والشكل الذي يجب أن نراهم عليه وآلية فهمهم، تتيح لنا إمكانية فلترة الواقع الموضوعي القائم في العالم الخارجي وتصفيته. وانطلاقاً من ذلك يُعرف مايسونوف *Maisonneuve*^(٧) الصور النمطية على أنها تصورات ذهنية تدخل بين الواقع وتصوراتنا، وتعيق إدراكنا للواقع بشكل موضوعي ومادي. وهذا يعني أن الإنسان عندما يحاكم الأحداث والأشخاص والأشياء إنما ينطلق من التمثيلات والملاحم والصور الموجودة مسبقاً في الذهن. وعلى ذلك فلا بد من القول إن الصور النمطية والأوسمة المقولبة دائماً ما تتدخل بيننا وبين العالم، وإننا نضطر لاستخدامها وبشكل مستمر عندما نحاول تعريف محيطنا الاجتماعي وإدراكه وفهمه. وإلى جانب ذلك فإن الصور النمطية التي تبقى غير كافية في مسألة فهم الواقع الاجتماعي وإدراكه بشكل موضوعي تبدو أماننا كنقط سوداء عمياء تعيق قيامنا بتقييم وتناول موضوعي ومحسوس بشأن الآخر، وذلك لكونها تحتوي على معلومات ناقصة ومغلوطة من جهة، وتخدم شرعنة الفرد لوضعه وموقفه من جهة أخرى. وفي الواقع فإنها لهذا قاسية ومتصلبة للغاية، إذ إنها تبدي مقاومة شديدة وشرسة ضد التغيير حتى ولو تم تطبيق برامج تعليمية وتربوية تتيح معرفة وعلوماً جديدة، أو ظهرت وتطورت انتقادات سلبية بشأن الصور النمطية القائمة^(٨).

(٤) Noelle-Neumann, 1995: 172

(٥) Amossy & Pierrot, 1997: 37; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 23

(٦) Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 14-15; Noelle-Neumann, 1995: 172-173; Yapıcı, 2004: 10-11

(٧) ١٩٨٥ : ١٣٥

(٨) Harlak, 2000: 43; Yapıcı, 2004: 12

عندما تتشكل وقائع جديدة من الأخيلاء والتصورات الموجودة في أذهاننا تظهر أمامنا حالة تُعرف بـ«الكهانة المشرعة لذاتها»، أي تبدأ تطلعات الإنسان الشخصية وطموحاته بتصويب نفسها. وبعبارة أخرى: إن الأنشطة والعمليات التي يجري تنفيذها انطلاقاً من فرضيات خاطئة تولد وقائع غير منتظرة وغير متوقعة أبداً، ولكن لن تكون مستهجنة. وفي هذه العملية يحدث أمران، فمن جهة يتم إدراك وفهم الأشخاص والجماعات الموجودين في محيطنا من خلال الصور النمطية، ومن جهة أخرى يحدث تصويب تطلعاتنا وتوقعاتنا بتصور انتقائي. فتتكون عن طريق هذه الصور النمطية سلسلة السبب والنتيجة بين التطلعات^(٩). وفي النتيجة يبدأ الإنسان برؤية ما ينتظره، وانتظار ما يراه. وفي الواقع في فإن هذا هو أحد الأسباب الرئيسة لانغلاقها على التغيير، وإبدائها الثبات والاستمرارية لدرجة كبيرة. إن مثل هذه الصور النمطية التي تحدد تطلعاتنا وتصرفاتنا، وترشدنا إلى كيفية النظر إلى أحداث وأشخاص وجماعات معينة، وإلى الشكل الذي يجب أن نراهم عليه وكيفية فهمهم، تقوم بوظيفة فلتر الواقع الموضوعي القائم وتصنيفته في العالم الخارجي^(١٠).

تظهر الدراسات ذات الصلة أن الصور النمطية إنما هي نظريات شخصية مبطنة موجهة من الإنسان إلى جماعته (الجماعة الداخلية التي يرتبط بها من خلال الشعور بالانتماء إليها) أو إلى الجماعات الأخرى (الجماعات الخارجية التي لا يشعر بالانتماء إليها)^(١١). ولهذا التعريف جانبان مهمان، هما: الأول: هو أن الصور النمطية نظريات ساذجة متشكلة بحق الآخر. والثاني: هو أنها تتضمن توضيحات وبيانات وتنويعات تتعلق بالأوصاف الشخصية لكل الأعضاء في الجماعة^(١٢). ونظراً لذلك يمكن تعريفها بأنها قناعات معتمدة على المبالغة والتعميم المفرط بحق جماعة اجتماعية ما^(١٣). لا شك أن الصور النمطية يمكن أن تكون إيجابية، كما يمكن أن تكون سلبية. والذي يهنا هنا هو جانبها السلبي. فالصور النمطية التي هي بهذا الجانب نتاج لبنية ذهنية متشددة ومتعصبة ودوغمائية تظهر أمامنا كبطاقات أو لافتات تتضمن الإهانة والاحتقار ومبينة على قناعات وأفكار خاطئة^(١٤). وبناء على ذلك يمكننا القول إنه عند سماع مصطلح الصورة النمطية يبرز أمامنا أمران أساسيان يكملان بعضهما بعضاً؛ الأول: هو الاعتقادات التي تتقاسمها جماعة ما بحق فئة أخرى. وأما الثاني: فهو الصفات التي تخطر في الأذهان عند سماع اسم فئة ما أو ذكره^(١٥). وهنا يمكننا القول إن هذا هو أحد أبعاد ظاهرة الإسلاموفوبيا التي تستند أو تتغذى على الصور النمطية؛ لأنه يمكن تناول أشكال التقييمات

(٩) Bourhis & Gagnon, 1994: 725; Pelletier & Vallerand, 1994: 253-255; Hilton & Hippel, 1996: 244

(١٠) Leyens, Yzerbyt & Schadrone, 1996: 22-23; Yzerbyt & Schadrone, 1994: 130; 1996: 103

(١١) Leyens, 1983: 67; Bourhis & Gagnon, 1994: 717; Vinsonneau, 1997: 163

(١٢) Arkonaç, 1998: 87

(١٣) Hilton & Hippel, 1996: 240

(١٤) Yzerbyt & Schadrone, 1996: 103

(١٥) Yarıcı, 2004: 13

والتصورات السلبية كافة تجاه الدين الإسلامي والمسلمين سواء لدى المسيحيين، أم لدى أتباع الأديان الأخرى ضمن هذا الإطار. والأبعد من ذلك؛ فإن تقييم غير المسلم للمسلم عند اللقاء به على أساس هويته الاجتماعية التي ينتمي إليها وليس على أساس هويته الشخصية هو أيضاً داخل ضمن مفهوم الصورة النمطية.

الحكم المسبق:

إن الحكم المسبق من حيث اللغة يعني: «إصدار الحكم واتخاذ القرار دون دليل وإثبات». وأما في علم النفس الاجتماعي فيستخدم للدلالة على: المشاعر والمقاربات السلبية، والتصرفات والأعمال السلبية التي تصدر بحق أعضاء جماعة ما بمجرد انتمائهم إلى تلك الفئة^(١٦). ويقول شريف: «عندما يطلق مصطلح الحكم المسبق في الأدب فإننا يُقصد به الحكم المسبق الفتوي»، وحسب رأي شريف^(١٧) فإن المواقف أو أشكال السلوك السلبية الصادرة من أعضاء جماعة ما تجاه فئة أو أعضاء فئة أخرى الناتجة عن معايير وقواعد مستقرة، إنما هي أحكام مسبقة^(١٨). تدل هذه العبارات والأقوال على أن الحكم المسبق هو عملية تعميم السلوك السلبى ذاته على كل أعضاء جماعة ما بغض النظر عن الفروقات الفردية. لا شك أن الحكم المسبق الشخصي والحكم المسبق الجماعي مختلفان عن بعضهما. إذ إن الحكم المسبق الشخصي هو عبارة بحبة شخص ما أو كرهه بالمعنى الفردي. فهذا الصنف من الاختيار شخصي تماماً. فلا تأثير لانتفاء الشخص المكروه ولا لهويته في هذا الأمر. وأما في الحكم المسبق الجماعي فإن حالة بحبة الآخر أو كرهه متعلقة مباشرة بالانتماء؛ أي بالهوية. وإلى جانب ذلك فإن الأحكام المسبقة الصادرة من الفرد تجاه الجماعات الخارجية تتحول مع مرور الزمن إلى حالة ملازمة للأنا وتصبح جزءاً من منهجها بحيث يمكن أن يتصور ذلك الفرد أن هذا السلوك اختيار شخصي^(١٩). وبعبارة أخرى؛ فإن الكثيرين ممن يقولون: «هذه قناعاتي الشخصية» ينضون في كثير من الأحيان تحت تصنيف الأحكام المسبقة الجماعية، إلا أنهم قد لا يكونون مدركين وواعين ذلك. وهنا لا بد من الإشارة إلى الأمر الآتي: إن النظر إلى شخص نظرة سلبية، والشعور بالكراهية تجاهه لمجرد كونه مسلماً إنما هو من قبيل الإسلاموفوبيا الناجمة عن الحكم المسبق. حتى وإن قال الشخص: «إني لا أحب هذا الشخص لا لكونه مسلماً وإنما لكونه فرداً من الناس» فإن خلفية قوله قد تكون ظاهرة الحكم المسبق الجماعي.

(١٦) Billig, 1984: 450; Allport, 1954: 6-7; Capozzo & Volpato, 1994: 14

(١٧) ١٩٩٦: ٦٤٩.

(١٨) لا بد أن نشير هنا إلى الأمر الآتي: يحدث أحياناً خلط بين مفهومى الصورة النمطية والحكم المسبق. فهذا المفهومان/ المصطلحان مختلفان عن بعضهما إلا أن بينهما علاقة وطيدة. ولهذا فإن الباحثين يؤكدون على أنها يشكلان مع بعضهما كلاً لا يمكن التفريق بينهما فيه 87: Avigdor, 1979; 29: Rose, 1951). وحتى ذهب بعضهم إلى القول إن مصطلح الحكم المسبق والصورة النمطية بمثابة وجهين لعملة واحدة. إلا أنه قيل إن الصور النمطية تحمل طبيعة معرفية، وأما الأحكام المسبقة فتحمل طبيعة عاطفية (De La Haye, 1998: 10).

(١٩) Şerif & Şerif, 1996: 649.

التمييز:

إن الصور النمطية والأحكام المسبقة ليست عبارة عن تصورات ذهنية وردود أفعال عاطفية تؤثر على مدارك الأفراد وقراراتهم وأحاسيسهم فحسب. وإنما يمكن أن تجلب معها إلى جانب ذلك جملة من النتائج السلوكية مثل «التمييز» discrimination^(٢٠). وفي الواقع فإن الصور النمطية والأحكام المسبقة تغذي التمييز باستمرار، وكذلك العكس. كما أن الدراسات أثبتت أن هناك الكثير من العوامل التي من شأنها أن تلعب دوراً مؤثراً في احتمالية تحول الأحاسيس والأحكام السلبية تجاه الآخر إلى سلوك وفعال، ومن جملة هذه العوامل: الأسباب الثقافية والاجتماعية والدينية والأيدولوجية والاقتصادية وعوامل البيئة المحيطة، والتركيبية الشخصية للفرد، والتطلعات والطموحات، والمخاوف والهواجس، والصورة التي يراد إظهارها في المحيط، والأصدقاء^(٢١).

التمييز هو استبعاد جماعة ما لجماعة أخرى ونبذها ومنعها من الاقتراب منها، واكتساب هذا السلوك طابعاً أو صبغة رسمية بقدر ما؛ أو هو معاملة أعضاء الفئات الاجتماعية المختلفة معاملة متحيزة وغير متساوية في الموضوع الواحد^(٢٢). ووفقاً لذلك إذا تمت معاملة الناس معاملة مختلفة و متميزة لمجرد انتمائهم إلى هوية اجتماعية معينة فقط، فإن الأمر يصنف ضمن مفهوم التمييز^(٢٣). إلا أن التمييز لا يقتصر على إقصاء أعضاء فئة اجتماعية مختلفة، ومعاملتهم معاملة سلبية فحسب، وإنما ظهر التمييز أيضاً بصورة التحيز ضمن أعضاء الجماعة الواحدة، أي مناصرة الشخص لجماعته وتحيزه لها حتى وإن كانت جماعته معتدية وغير محقة^(٢٤). وكذلك لا بد من التأكيد على أن التمييز ترافق ظهوره أيضاً مع المشكلات الناتجة عن التعصب العرقي، وانغلاق المجتمعات على نفسها، وتوزيع الموارد والثروات. ووفقاً لذلك فإنه يدخل ضمن دائرة التمييز التفاضل بين فئات اجتماعية على ذاتها، وابتعادها عن التعامل والتفاعل مع الفئات الأخرى، وتوزيعها للثروات وتقاسمها مع أعضاء الجماعة فقط^(٢٥).

ويمكننا تصنيف الأفعال التمييزية من أخفها إلى أشدها درجة حسب Allport^(٢٦) وفق ما يلي:

(١) التعبير اللفظي عن المواجهة والكراهية: في هذه المرحلة يتحدث الفرد عن جماعات معينة مع أشخاص يحملون ذات أفكاره؛ فيعبر بشكل صريح عن كراهيته لتلك الفئات، ومعاداتها، والصور النمطية السلبية

(٢٠) Pelletier & Vallerand, 1994: 210

(٢١) Azzi & Klein, 1998: 33-34; Billig, 1984: 450-453; Yapıcı, 2004: 19

(٢٢) Bilgin, 1996: 98

(٢٣) Capozza & Volpato, 1994: 14

(٢٤) Hortaçsu, 1998: 229

(٢٥) Giddens, 2000: 229-230

(٢٦) ١٥-١٤: ١٩٥٤

التي يحملها تجاهها، وباختصار يصرح عن كل ما لديه من مواقف وردود أفعال سلبية بحق تلك الفئة. (٢) الابتعاد وتجنب التعامل: إذا كانت مشاعر الكراهية والمعاداة لدى الفرد قوية تجاه الفئة المستهدفة فإنها تؤدي إلى حالة من القطيعة وتجنب التعامل معها. وبذلك فإن الفرد يحاول جاهداً الابتعاد عن الأشخاص والجماعات الذين كرههم وحكم عليهم بالسوء بناء على الصور النمطية، والأحكام المسبقة السلبية التي كونها وأصدرها بحقهم، ويتجنب الاحتكاك بهم والتعامل معهم.

(٣) التمييز: إن التعبير اللفظي عن المواجهة والكراهية، والابتعاد وتجنب التعامل لا يسبب ضرراً كبيراً للجماعات المستهدفة. ولكن الأمر يختلف عندما يصل إلى مرحلة التمييز الفعلي، حيث تخرج المسألة عن كونها مجرد اختيار أو رأي شخصي. لأن هذه الحالة تؤدي إلى نتائج سوسولوجية في غاية الخطورة. حيث إن أعضاء الجماعة المرتكبة لفعل التمييز يحاولون حرمان أعضاء الجماعة المستهدفة من الخدمات والحقوق الاجتماعية الأساسية، مثل: العمل والسكن والتعليم والصحة، ومنعهم من ممارسة حقوقهم السياسية. وقد تتحول هذه الحالة أحياناً إلى مستوى مؤسسي منظم.

(٤) الاعتداء المادي: إن التمييز قد يكتسب نتيجة لتضافر عوامل وأسباب عدة بعداً هجوماً وعدوانياً، ويتحول إلى ممارسة العنف تجاه الفئة المستهدفة. ويلاحظ في هذه المرحلة تحول التمييز الظاهر أو المعلن إلى العنف تدريجياً. حتى يمكن أن تحدث في هذه المرحلة هجمات وأعمال عنف مختلفة سواء على أفراد الفئة المستهدفة، أم على منازلهم، وأماكن عملهم، وعباداتهم. ولا شك أنه عندما تبدأ الهجمات والاعتداءات المادية فإن المشكلة تكون قد تجاوزت مسألة الصور النمطية والأحكام المسبقة، أو المواقف العدائية والكراهية المستهجنة، وبدأت تتحول إلى طبيعة مرضية. وفي هذه المرحلة تتدخل عوامل كثيرة، وخاصة العوامل السياسية والاقتصادية والثقافية والدينية وغيرها.

(٥) القتل والإبادة الجماعية: يتجاوز الأمر في هذه المرحلة الهجمات وحالات الاعتداء الفردية والمتفرقة، لتظهر أعمال وأنشطة إجرامية بالغة الخطورة، مثل: ارتكاب المذابح وجرائم الإبادة والقتل الجماعي بحق أفراد الجماعة المستهدفة. وبعد أن يصل الأمر إلى هذه المرحلة تبدأ هجمات شاملة ومنظمة وكبيرة على الفئات الاجتماعية المستهدفة التي يُنظر إليها أحياناً على أنها أصل كل البلايا والشور، وتُعد أحياناً أنها المعيق الوحيد لعمليات التنمية والتطور، وتُعد أحياناً المسؤولة الرئيسة عن الهزائم والنكسات. فأعمال القتل الجماعي التي ارتكبتها الجيوش الصليبية بحق المسلمين في الماضي، والمحرقه التي ارتكبتها ألمانيا النازية بحق اليهود، وجرائم الإبادة العرقية والدينية التي ارتكبت بحق المسلمين في الجزائر والبوسنة والهرسك في التاريخ الحديث هي من هذا القبيل. وكما قال فان بيسلر Vanbeselaere^(٣٧): إنه في هذه الحالة يُقتل المدنيون الأبرياء، وحتى الأطفال والرضع لمجرد انتمائهم إلى الجماعة الخطأ.

يمكن رصد الكثير من الأشكال والصيغ في الاحتكاكات الحاصلة بين الفئات والجماعات، وذلك ابتداءً من الصور النمطية والأحكام المسبقة وصولاً إلى التمييز والهجمات العدوانية وأعمال العنف، وحتى القتال والحروب. وأول ما يظهر في المشهد هو الأحكام المقولبة. ولكن كما تبين من التجارب والدراسات التي أجراها شريف (١٩٩٦) فإن الصور النمطية قد تتحول لأسباب في غاية البساطة والتفاهة إلى هجمات وأعمال عدوانية فعلية. وإلى جانب ذلك يمكننا القول: إن ما يقف وراء التمييز وبكل أشكاله تقريباً هو رغبة الجماعات بالوصول إلى السلطة والسيطرة على القوى السياسية والاقتصادية. وينطبق هذا الأمر على الصراعات الحاصلة بين الجماعات الدينية أيضاً. إلا أن الطبيعة أو الخاصية الدينية التي تميزها من غيرها تضيف على الصراع في كثير من الأحيان نوعاً من القدسية نسبياً^(٢٨). ويُعد هذا أحد الأسباب المهمة التي مهدت الأرضية لأن تكون الحروب الدينية التي حدثت على مر التاريخ أكثر فتكاً ودموية. لقد تمثلت ظاهرة الإسلاموفوبيا في عصرنا بالتضييق على المسلمين في حقوقهم وحررياتهم الأساسية، والإساءة إليهم في مسألة توزيع الموارد والثروات، وحتى بتعرضهم للهجمات والاعتداءات بشكل فعلي ومادي. فقد تعرض المسلمون لمختلف أشكال التمييز العنصري والعنف في أصقاع العالم كافة، وفي مقدمتها البوسنة والمهرسك وأراكان وفلسطين والشيشان وتركمانستان الشرقية. وبالإضافة إلى ذلك فإن المسلمين في القارة الأوروبية وإنكلترا بشكل عام، وفي أمريكا بشكل خاص يتعرضون لمختلف أشكال الهجمات والاعتداءات القولية والفعلية، وهذه الاعتداءات تكون إما على أشخاصهم، أو على معابدهم، أو منازلهم، أو أماكن عملهم. وهذه الحالات تدل على أن ظاهرة الإسلاموفوبيا تجاوزت مرحلة الأحكام المسبقة وتحولت إلى صيغة تتضمن العنف والشدة.

الإطار النظري:

لقد أثبتت مقاربات نظرية مختلفة في الدراسات والأبحاث التي تناولت ما يقف وراء السلوكيات والتصرفات المشتملة على الإهانة والاستهزاء والاحتقار والازدراء لشخص ما بسبب هوية الجماعة التي ينتمي

(٢٨) Rose, 1951: 14-15; Yapıcı, 2004: 23 ومن المفيد هنا بيان الأمر الآتي: يشير الاتجاه العام الذي تشكل وظهر من الدراسات التجريبية إلى أن هناك علاقة متطابقة بين معايير السلوك الديني وبين معايير الحكم المسبق والتمييز (Argyle ve Beit- كبيرة: لأنها تعني أن الأشخاص الأكثر تديناً هم الأكثر ميلاً إلى الأحكام المسبقة والتمييز. غير أننا نذهب إلى أن ظاهرة «التدين» المتناولة في هذه الدراسات متعلقة أو أقرب إلى «التدين المؤسسي»؛ لأنه حسب التصنيف الذي أجراه ألبورت Allport (١٩٦٦)، وألبورت وروس (١٩٦٧) للذين يميلون إلى التدين «التدين الناضج/ الداخلي» تبين أنهم أقل إصداراً للأحكام المسبقة، والأقل لجوءاً إلى التمييز. وبين Gorsuch (١٩٨٨) الذي أجرى تقييماً عاماً للدراسات المذكورة أن مستويات الحكم المسبق والتمييز لدى من يكون تدينه داخلياً باطنياً مختلف عن من يكون تدينه ظاهرياً سطحياً. وفي هذا السياق يمكن القول إن المتدينين الصادقين أقل تديناً للأحكام المسبقة، وأقل تمييزاً. وهذا يعني أن المعتقدات والعبادات الدينية التي تنفذ إلى قلب الفرد وعالمه الداخلي تسهم بشكل كبير في رفع درجة التسامح لدى ذلك الشخص، وتحسين سلوكه وتصرفاته.

إليها، وباختصار أسباب العلاقات السلبية المبنية مع الآخر. ويمكن جمع هذه المقاربات وتصنيفها تحت عنوانين رئيسيين هما: «النظريات الفردية»^{٢٩} و«النظريات الجماعية التي تهتم بالعلاقات داخل الجماعة وبين الجماعات».

النظريات الفردية:

لقد كان علماء النفس حتى الستينات من القرن العشرين يقومون بتفسير ظواهر الحكم المسبق، والصور النمطية، والتمييز من خلال النظريات النفسية الداخلية الفردية، وذلك مثل: «التعلم الاجتماعي»، و«الإعاقة-العدوانية»، و«البحث عن كبش فداء»، و«الشخصية الاستبدادية»، و«الشخصية الدوغماتية». وهذا النوع من المقاربات يذهب إلى التأكيد على أن الأفراد إلى جانب احتياجاتهم ورغباتهم الشخصية الخاصة جعلوا الأحكام المسبقة أيضاً، وسلوكياتهم التمييزية التي نموها داخل تركيبتهم وبنيتهم الشخصية المنتشرة في المجتمع، جعلوها في حالة جاهزة للإقرار بها وتقبلها^(٢٩).

النظريات الجماعية التي تهتم بالعلاقات بين الجماعات وداخل الجماعة الواحدة:

إن عجز النظريات الفردية عن تفسير ظواهر الصور النمطية والحكم المسبق والتمييز وتوضيحها جلب معه دراسات وأبحاثاً جديدة، فظهرت البذور الأولى لمقاربة نظريتين مختلفتين صبتا جهودهما ومساعدتهما على تفسير الظواهر المذكورة على صعيد «الجماعة».

أما الأولى فهي «نظرية الصراع الواقعي». وحسب هذه النظرية التي تم تطويرها حسب نظرية «شريف وشريف» (١٩٩٦) فإن الجماعات في حالة تنافس بشأن الوصول إلى الموارد المحدودة والشحيحة. وهذه المنافسة تجلب معها ظواهر الحكم المسبق والتمييز والعنف. وحسب شريف وشريف^(٣٠) اللذين دعما النظرية بتجربة «لصوص المغارة» فإن تفسير العلاقات بين الجماعات وما يظهر في هذا السياق من الصور النمطية والأحكام المسبقة والعداوات والسلوكيات التمييزية وأعمال العنف والعدوان في الحوادث التي تجري في العالم الروحي والذهني لدى الفرد؛ أي من خلال العمليات الداخلية الفردية، غير كاف. وذلك لأن الجماعة ليست عبارة عن مجموع عددي بسيط للأفراد، واجتماع لهم معاً من خلال علم النفس الفردي. لا شك أن للعوامل النفسية مكانة مهمة في تشكل الجماعات، إلا أن محاولة تفسير الحوادث التي تجري داخل الجماعة بعد تشكلها من خلال العمليات النفسية سلوك خاطئ. فقد أجرى كل من ستروخ وشوارتز Struch ve Schwartz'in (1989) دراسة تجريبية حول الجماعات الدينية جاعلين موضوعها نظرية الصراع الواقعي. وأشارت النتائج إلى أمرين بارزين: الأول: هو أنه تظهر سلوكيات عنيفة وعدوانية تجاه أعضاء الجماعة الخارجية بالتزامن مع تصور صراع المصالح. وأما الثاني فهو أن الجماعات المتماهية والمتماثلة جداً مع الجماعات والهويات الدينية بالمقارنة مع

(٢٩) Allport, 1954; Leyens, Yzerbyt & Schadrone, 1996; Yapıcı, 2004

(٣٠) ٢٨٤-٢٨٣: ١٩٩٦

أعضاء الجماعات الأخرى تنظر بسلبية أكبر إلى الجماعات الخارجية وخاصة إذا استشعرت أو تصورت أنها تشكل تهديداً لمصالحها، وتظهر تجاهها ميولاً عدوانية أكثر. تبين هذه الدراسة أن لصراع المصالح دوراً مهماً وخطيراً للغاية في ظهور الأحكام المسبقة والصور النمطية سواء بين الأديان (الهويات الدينية العليا)، أم بين المذاهب والطوائف (الهويات الدينية الدنيا). ويمكن تقييم الصور النمطية والأحكام المسبقة والصراعات والصدامات الجارية بين الهندوس والمسلمين في الهند وبنغلادش، وبين المسيحيين والمسلمين في البلقان وإندونيسيا، وبين اليهود والمسلمين في فلسطين، وبين البوذيين والمسلمين في أراكان ضمن هذا السياق^(٣١).

وأما المقاربة النظرية الثانية التي تريد حل العلاقات بين الجماعات ودراستها على مستوى جماعي فهي «نظرية الهوية الاجتماعية» التي صاغها وطورها كل من تاجفيل Tajfel (١٩٧٢) وتورنر Turner (١٩٧٩). وحسب هذه النظرية فإن العامل أو العملية الأساسية المسؤولة عن ظهور التمييز والصور النمطية لدى أنصار وأتباع الجماعة الداخلية تجاه الجماعات الخارجية هي عملية التصنيف الاجتماعي، أي عملية التجمع. والتصنيف يعني وضع أشخاص وأشياء وأحداث متساوية أو متشابهة في صف أو بوتقة واحدة بناء على جملة من الصفات المشتركة. ووفقاً لذلك فعندما يذكر التصنيف فإننا يقصد به العمليات النفسية التي تمكن الفرد من وضع محيطه ضمن نظام ونسق معين في ذهنه. وأما أهم خصائص أو وظائف هذه العمليات فهي تنظيم الفرد لمحيطه وبيئته الاجتماعية والمادية المحسوسة وتنسيقها في ذهنه. فالفرد من خلال عملية التصنيف يؤمن من جهة تكيفه واندماجه مع محيطه، ومن جهة أخرى يكيف المعطيات والبيانات التي يتلقاها من محيطه مع نظام التصنيف الموجود لديه مسبقاً، ويفسرها على أساس ذلك^(٣٢). ولا بد أن نبين هنا أن عملية التصنيف ليست حيادية، وإنما تحتوي في أساسها على تقييم وحكم^(٣٣). وهذا يشير إلى أن المحيط الاجتماعي لم يُصنف فحسب، وإنما تم في الوقت ذاته تفسيره وإضفاء معنى عليه. لأنه في هذه العملية تتدخل «القيم والمعايير والأهداف والتطلعات والطموحات والأيديولوجيات» التي عرفها بار - تال^(٣٤) بـ«العناصر التي تشكل معتقدات الجماعة»؛ وتقوم هذه الأمور المذكورة بتوضيح الحدود والخطوط الفاصلة بين الجماعة التي ينتمي إليها الفرد والتي لا ينتمي إليها. فيظهر تصنيف اجتماعي على شكل «نحن» و«هم»، ويتم توصيف «نحن» بالخصائص والمزايا الإيجابية والحسنة، وأما «هم» فيتم توصيفه بالصفات السلبية والمشينة والمهينة. وهنا يظهر الأساس أو الدافع التحفيزي الذي يتولى مهمة زيادة "تقدير الذات" الذي تقدمه هوية الجماعة. ووفق ذلك فإن التصنيف الاجتماعي ليس مجرد تبسيط العالم الاجتماعي وتنظيمه وتنسيقه. وإنما هو أبعد من ذلك، حيث

(٣١) Yarıcı, 2004: 47

(٣٢) Leyens, Yzerbyt & Schadrin, 1996: 179; Tajfel, 1972: 275

(٣٣) Deschamps & Devos, 1999: 155

(٣٤) Bar-Tal'in, 1999: 45

إنه ينتج نظاماً توجيهياً مناسباً لتعريف ذات الفرد، ومن ثم تحديد مركزه وموقعه في الجماعة. وهذه العملية التي تجري بهذا الشكل يتاح لأعضاء المجموعات إمكانية اتخاذ هوية اجتماعية معينة. وهذا يرتكز إلى حد كبير على العلاقات الاجتماعية مع الآخر، وعلى المقارنات الاجتماعية التي تتم بالرغبة في النظر إلى ذواتهم وتقييمها بصورة إيجابية. إذن نجد أن الفرد في هذه العملية ينشئ هويته من خلال مقارنة هويته مع هويات الجماعات الأخرى^(٣٥)؛ لأنه لا يمكن للأفراد تقييم أنفسهم من دون المقارنة مع الآخر. وبناء على ذلك يمكن القول إن كل جماعة إنما وجدت في مواجهة مجموعة أخرى، ورغماً عن المجموعة الأخرى، ومع مجموعة أخرى، وإن هوية الإنسان بدورها لم تتشكل إلا ضمن جماعة ما. وكذلك فكما أن كل جماعة ليست موجودة وحدها، فإن الهوية الاجتماعية الناتجة عن الانتماء الجماعي لا تتشكل بدورها حسب العلاقات القائمة داخل الجماعة فقط. فهي في الواقع تتشكل عن طريق المقارنة مع الآخرين^(٣٦). إلا أن المقارنات التي تجري بين جماعتين غير كافية لتشكيل الهوية أيضاً. فمثلاً: إن ظاهرة تصنيف شخص ما كـ «مسلم» لا تكون نتيجة لمقارنة ذلك الشخص مع الصنف «المسيحي» فحسب. حيث إنه يوجد هنا دور كبير لمعتقدات الجماعة الاجتماعية التي تشكل قيم هوية الفرد بمحتواها السلوكي أيضاً. ثم لا بد لنا من التذكير أن المقارنات الجارية هنا تظهر في المسائل التي تتمتع بأهمية مصيرية للجماعة والفرد معاً. حيث إن الفرد يكتسب الهوية الاجتماعية الإيجابية من خلال المقارنات التي تجري في المسائل المصيرية. وهذا من شأنه أن يقود الفرد إلى تقييم جماعته من خلال الصور النمطية الإيجابية^(٣٧). وفي هذه الحالة فإن «المقارنة الاجتماعية» تجلب معها في الوقت ذاته «التباين الاجتماعي» أيضاً، أي إذا لم يكن يُنصّر أو ينظر إلى جماعة ما داخل الوسط الاجتماعي على أنها «الغير»، «الآخر»، «هم»، فإنها لن تُقيم ولن تُعدّ جماعة متميزة مختلفة بطبيعة خاصة بها، وذلك لكونها لم تتمايز عن الآخرين بما فيه الكفاية^(٣٨). إن التمايز الاجتماعي المستند إلى المقارنة الاجتماعية التي يجري الحديث عنها هنا هو حالة مطلوبة ومرغوبة من قبل الفرد. لأنه كما بين تاجفيل أيضاً^(٣٩) فإن كل إنسان يرغب داخل الوسط الاجتماعي الذي يعيش فيه إما بدوام هويته الاجتماعية الإيجابية الموجودة واستمرارها، أو بتحصيل هوية اجتماعية إيجابية تجلب له التقدير والاحترام وامتلاكها. ويمكن رصد هذا الأمر وملاحظته في ظاهرة الإسلاموفوبيا أيضاً. حيث إننا نشاهد المسيحيين واليهود والبوذيين قد صنّفوا المسلمين الذين أدانهم بالصور النمطية والأحكام المسبقة، ضمن فئة اجتماعية حقيرة ومنحطة وغير ذات قيمة في نظرهم، وفي المقابل رفعوا من شأن أنفسهم وسموا بها من خلال وضع هوياتهم الاجتماعية في مرتبة ومكانة رفيعة تبدو كأنها تحمل قيماً عالمية وتشكلها.

(٣٥) Tajfel, 1972: 296; Turner, 1979: 154; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 89

(٣٦) Bilgin, 1996: 86

(٣٧) Bourhis & Gagnon, 1994: 748; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 89

(٣٨) Tajfel, 1972: 295; Turner, 1979: 153

(٣٩) ٢٩٣ : ١٩٧٢

الفوبيا والإسلاموفوبيا من النظرية إلى التطبيق:

إن كلمة الفوبيا مشتقة من الكلمة اليونانية Phobos التي تُعد في الميثولوجيا اليونانية اسم «إله الخوف»، وهي تعني الاضطراب والقلق والهلع والخوف الشديد الذي يشعر به الشخص تجاه شيء ما بشكل يؤثر سلباً على حياته. فأي خوف عندما يبدأ بإحداث إزعاج واضطراب وضيق متزايد للفرد، ويتحول إلى حالة قلق فإنه يُسمى فوبيا. حيث إن المخاوف هي شعور قسري وشديد ومفرط ولا منطقي تجاه أشياء أو أحوال أو أنشطة معينة. وبالإضافة إلى ذلك فإن الشخص الذي يتعرض لمثل هذا الخوف والإحساس يشعر برغبة عارمة وشديدة في التخلص من التحذير الرهابي. وعندما يعجز الشخص عن التخلص من هذا الإحساس تشتد عليه الهواجس ومشاعر القلق والهلع وتزداد اتقاداً^(٤٠). وهنا لا بد من الإشارة إلى الأمر الآتي: إن الخوف الطبيعي هو خوف أو رد فعل سليم من شأنه تحذير الإنسان من المخاطر، ودفعه لاتخاذ التدابير المناسبة تجاهها، بينما الخوف الرهابي هو خوف مبهم ومبالغ به وغير عقلائي وغير واعٍ، ويعيد عن الحقيقة، يشعر به الإنسان تجاه أشياء أو حالات أو أنشطة لا تشكل خطراً عليه^(٤١).

ترجم ظاهرة الإسلاموفوبيا إلى اللغة التركية على أنها «مناهضة الإسلام»، إلا أنها ببساطة ليست مناهضة الإسلام. فهي تحتوي على كثير من السلوكيات الإقصائية والمهمشة، مثل: العنصرية والتمييز ومعاداة الأجنبي والأحكام المسبقة^(٤٢). يقول أسبوزيتو (URL1) في روبرتاج نشرته صحيفة يني شفق «Yeni Safak»: «أعتقد أن الإسلاموفوبيا حقيقة هي مقولة أو خطاب ينتهك الحريات الدينية، والحريات المدنية، وحقوق الإنسان للمسلمين، ودائماً ما يفتح الباب أمام العنصرية والتمييز والكرهية والأحكام المسبقة، أو يخرس عليها»؛ لأن الإسلاموفوبيا تعني الخوف والشعور بالقلق والاضطراب تجاه الدين الإسلامي وأتباعه بذريعة أنهم يشكلون تهديداً لوجود المصابين بهذه الحالة من الخوف والقلق.

جذور الإسلاموفوبيا التاريخية:

يمكن الرجوع بتاريخ ظاهرة الإسلاموفوبيا إلى الوراثة حتى الفترة الأولى لنزول الوحي. حيث إنه مع النزول الأول للوحي بدأ يتشكل التفريق بين «نحن»، أي «المؤمنون بالله»، وبين «هم»، أي «الوثنيون والمشركون». وبالتزامن مع هذا الفراق أو الانشقاق الذي اكتسب محتواه المعرفي والعاطفي بالوحي بدأ تشكل هوية إسلامية نوعية ومتميزة. فبناء على الفهم أو التصور المتكون عن الله والإنسان والمجتمع كان يتم في الفترة المكية التوقف أو التأكيد على الاختلاف والتمايز عن مشركي مكة؛ وأما في الفترة المدنية فحصل تمايز وانفصال

.Budak, 2009: 292 (٤٠)

.Bakircioğlu, 2012: 364 (٤١)

.Karlı, 2013: 80-81 (٤٢)

أولاً عن اليهود، ثم امتد فيما بعد ليشمل المسيحيين أيضاً، وفي النتيجة ظهرت هوية إسلامية نوعية^(٤٣). وهنا لا بد من الإشارة إلى أن الهوية لا تتشكل فقط بكيفية تصور الجماعة لذاتها وإدراكها لها. حيث إن لتصورات المجموعات الأخرى بحقها وكيفية نظرتها إليها دوراً مهماً في هذه العملية أيضاً. لأن الهوية تتشكل بالتفاعل والتأثير المتبادل. وإن كنا سنتناول العملية بالدراسة والتقييم من زاوية التطور التاريخي للإسلام وتشكل الهوية الإسلامية، فيمكننا القول: إن العهد المكي، والعهد المدني شكلا البنية النفسية والاجتماعية والسياسية والاقتصادية والدينية للأزمات والصراعات والصدمات بين الهويات الدينية – الاجتماعية وذلك في سياق «نحن» و«هم».

لقد توجه المسلمون إلى حركة الفتوحات مندفعين بالثقة الناتجة عن النجاحات المستمرة والمعنويات العالية التي أكسبهم إياها الإسلام والهوية الإسلامية التي حازوا عليها^(٤٤). ولما بسطوا سيطرتهم على مناطق واسعة من العالم وفي مقدمتها القدس وفلسطين ومناطق الأناضول وإسبانيا؛ أي أراضي المسيحيين، أثار الأمر مخاوف المسيحيين، وأخذوا ينظرون إلى هذه التطورات على أنها تهديد لهوياتهم، ونتيجة لذلك حاولوا مواجهة المسلمين الذين وصفوهم بـ«الملحدين» و«البربر»، ومحاربتهم من خلال الغزوات الصليبية المعروفة^(٤٥). ولما حقق المسلمون الانتصارات على الدول والبلدان المسيحية تزايدت في العالم الأحكام المسبقة والتصورات والأفكار السلبية والسيسة تجاه الإسلام والمسلمين، تلك التي كانت تتهم الإسلام بأنه «دين العنف» و«الضلال والوثنية والإلحاد»، وتصف المسلمين «بالظلم» و«الهمجية»، واشتدت حدة هذه الأفكار والتصورات بتحريض من القساوسة والباباوات حتى وصلت في القرن الحادي عشر الميلادي لذروتها متوجة بالحملات والغزوات الصليبية^(٤٦). وتذهب بيفرلي ميلتون إدواردز Milton-Edwards^(٤٧) إلى تقييم مصطلح الإسلاموفوبيا في سياق الاستمرارية التاريخية التي تبدأ مع الحملات الصليبية، وتؤكد على أن هذه الاستمرارية لا تزال قائمة حتى الوقت الحالي.

حيث يقول البابا أوربان الثاني، صاحب الخطبة الشهيرة التي كانت تحريضاً على الحملة الصليبية وإطلاقاً

(٤٣) Yarıcı, 2004: 104-105.

(٤٤) Parry, 1988: 399.

(٤٥) Coşar, 2000: 51. رغم أن الدين الإسلام في السنوات الأولى لظهوره اعتبر كافراً ووثنياً، إلا أنه لم يُنظر إليه على أنه مذهب أو طائفة ضالة ومنحرفة من طوائف المسيحية، ومن ثم لم يُعلن طرد أتباعه من الكنيسة (Coşar, 2000: 50-51)، ولكن في مرحلة لاحقة وخاصة في المرحلة التي بدأت مع يوحنا الشامي صار يوصف الإسلام على أنه مذهب مسيحي كافر ومنحرف ظهر داخل الدين المسيحي مثل الأريوسية، وليس باعتباره دين مختلف وقائم بذاته، وقد توحدت مثل هذه المقولات والخطابات لأسباب مختلفة، وانتشرت على نطاق واسع. (Aydın, 2001: 37-40).

(٤٦) Miles, 2000: 31.

(٤٧) ٢٠٠٢: ٣٣.

لشرارتها الأولى: «دعوا الذين اعتادوا على محاربة أهل الإيمان والتضييق عليهم في حياتهم الخاصة يحاربوا الكفار اليوم. دعوا الذين كانوا لصوصاً وقطاع طرق في الأمس يصيروا جنوداً ضد الأعداء اليوم. دعوا الذين كانوا يتصارعون ويقتتلون فيما بينهم بالأمس يحاربوا البرابرة والهمج اليوم». وإن المسلمين الذي يُوصفون في هذه الخطبة بصفات «الكافر»، و«العدو»، و«البربري» يتهمون بدورهم المسيحيين بالكفر، ويصفونهم بـ«الكفار» بالشكل ذاته. لأنه كما بين لويس Lewis^(٤٨) أيضاً: «إن المسيحيين واليهود أناس حمقى في نظر المسلمين حيث يردون آخر دين وأكمل دين يُقدم إليهم، بالرغم من فساد أديانهم وانحرافها وبطلانها». ولا شك ان السلوكيات والمواقف العنصرية التي تركز على أفضلية «الأنا» وتفوقها موجودة لدى أي جماعة من المجموعات الدينية. لأنه كما قال واط^(٤٩): لا ينتمي أحد إلى دين لا يعتقد أنه يمثل جوهر الحقيقة. وإلى جانب ذلك لا بد لنا من الإشارة إلى الأمر الآتي: وهو أن اليهود والمسيحيين رغم عدّهم كفاراً عاشوا حياتهم داخل المجتمع الإسلامي بكل راحة واطمئنان من غير إقصاء ونبد، ودون تعرض لأي اعتداء في المال أو النفس، وكما تمتعوا بحرية الاعتقاد والعبادة، كان كل ذلك بشرط واحد؛ وهو «دفع الجزية المفروضة عليهم»^(٥٠). ويلخص لويس Lewis^(٥١) هذه الحالة فيقول: «لم يُجبر اليهود ولا المسيحيون في ظل حكم المسلمين على الاستشهاد في سبيل دينهم وإيمانهم، كما لم يُكرهوا على الاختيار بين النفي والطرْد أو تغيير الدين، أو الموت كما حدث للمسلمين واليهود في إسبانيا».

إن الاتهامات التي يوجهها مارتن لوثر Martin Luther للإسلام والقرآن الكريم تبرز الجذور التاريخية لنظرة المسيحيين إلى المسلمين: حيث يقول لوثر: «القرآن كتاب بغيض وفظيع وملعون، ومليء بالكاذب والخرافات والفظائع»، فهو بقوله هذا يُظهر للمسيحيين كذب القرآن وبطلانه وفساده من جهة، ومن جهة أخرى يحاول إلحاق الأذى بالنبي محمد وبالأتراك، وتحفيز المسيحيين وتحريضهم ورفع معنوياتهم^(٥٢). إن موقف لوثر العدواني تجاه دين الإسلام ومصدره الأول القرآن الكريم له علاقة بوصول الدولة العثمانية إلى أبواب فيينا، أكثر من كونه موقفاً دينياً، أي إنه موقف اجتماعي سياسي. وفي الواقع له في هذا السياق مقولة ملفتة أيضاً، وهي قوله: «إن كنا نريد مواجهة الأتراك ومحاربتهم فعلياً أن نبدأ على الأقل من هنا (فيينا) حيث المكان الذي يقفون فيه الآن»^(٥٣). لذا يمكن القول إن العامل المحدد في تشكيل أحكامه المسبقة هو المناخ السلبي المتكون ضد الإسلام نتيجة الأحداث السياسية الجارية في ذلك العصر.

.١٩:١٩٩٦(٤٨)

.٨٤:٢٠٠٢(٤٩)

.٢٩ (٥٠) سورة التوبة:

.١٨-١٧:١٩٩٦(٥١)

.٢٠٠٧: 154 Hıdır خضر

.١٥٤:٢٠٠٧، خضر، Hıdır (٥٣)

إن الأحكام المسبقة التي تنتقل بعد تشكلها الأول إلى الأجيال اللاحقة عن طريق عملية التعلم الاجتماعي تحافظ على وجودها كتمثيلات اجتماعية في الوعي الجماعي للمجتمعات. ويمكن رصد مثل هذه الحالة وملاحظتها في نظرة المسيحيين إلى المسلمين اليوم. حيث يتحدث واط^(٤٦) عن مشكلات وأزمات مختلفة يعاني منها المسيحيون الغربيون في فهم الإسلام ونبية محمد ﷺ، ويعود السبب في ذلك إلى عدم تخلص المسيحيين من الأحكام المسبقة التي توارثوها فيما بينهم منذ العصور الوسطى. وحسب واط فإن الآلام والمعاناة التي تسببت بها الغزوات الصليبية، والحروب والمعارك الأخرى التي جرت مع المسلمين كانت سبباً لأن يعدّ المسيحيون أن الشرور كلها قد تجسدت في المسلمين، وخاصة نبيهم محمد، أي يدعوهم أصل الشرور. ويرى واط أن تأثير البروباغندا والأعمال الدعائية اللتين نظمتا في تلك الفترة ومفعولها لا يزال مستمرّاً في تصورات الغربيين تجاه الإسلام^(٤٧)، ويقول إنه من السهل أن تجد مقولات وأشياء جيدة وإيجابية تقال وتنتشر بحق البوذية في العالم المسيحي اليوم، ولكن من الصعب العثور على مثل تلك الأشياء الجيدة التي تقال بحق الإسلام.

يقول مايلز Miles^(٤٨): إنه جرى في الغرب ربط صفات «المهجي»، و«الفاسد» و«السيء الشرير»، و«الظالم» بالإسلام، وتم تقييم الإسلام على أنه دين «مزيف»، و«منحرف وضال»؛ وتم تصوير محمد ﷺ بصورة النبي الكذاب والمزيف، والمهووس بالعنف والجنس، والعدو الشيطاني للنبي عيسى عليه السلام. فالمسيحيون لم ينظروا إلى الدين الإسلامي على أنه دين أناس يؤمنون بالإله مثلهم، وإنما عدّوا الإسلام إما تياراً أو مذهباً أو طائفة ضالة ومنحرفة عن المسيحية، وإما ديناً ملفقاً ومزيفاً أسسه محمد بدفع وتحريض من الشيطان عدو عيسى اللدود بهدف الانتقام من المسيحيين. وخلال هذه المرحلة التي وصف فيها النبي محمد وقُيّم على أنه محتال وكذاب، صار ينظر إلى القرآن الكريم أيضاً على أنه كتاب «مليء بالكذب والأخطاء والأذى أنتجته نوايا شيطانية خبيثة»^(٤٩). وحسب ما يذهب إليه آيدن Aydın^(٥٠) فإن الدافع الأساس للأحكام المسبقة والتصورات النمطية التي شكلها المسيحيون تجاه النبي محمد والقرآن الكريم إنما هو رغبتهم الجاحمة في كبح جماح التقدم الذي حققه المسلمون ضد المسيحيين (روما الشرقية - البيزنطيين) وإيقافه في مختلف الميادين العسكرية والسياسية والجغرافية. حيث إنهم رأوا أن الحل الفعال والمجدي في المرحلة الأولى للحلولة دون قبول أعداد كبيرة من المسيحيين البيزنطيين للإسلام يكمن في إنتاج أحكام مسبقة وخلق صور نمطية سيئة ومهينة؛ أي نشر فكرة بين المسيحيين تقوم على أساس أن النبي محمداً نبي محتال وكذاب ومزيف، بهدف حماية الهوية المسيحية، حتى وإن كانت هذه الأحكام والصور أو الفكرة لا تستند على معلومات ومعرفة موضوعية.

٤٥: ١٩٨٨ (٥٤)

٤٥: ١٩٨٨ (٥٥)

٣١-٣٠: ٢٠٠٠ (٥٦)

Watt, 1991; Aydın, 2001; Adam, 2002; Yapıcı & Albayrak, 2002 (٥٧)

٤٢: ٢٠٠١ (٥٨)

وقد استمرت التطورات والأحداث في هذا الجانب، حتى إن أحكامهم المسبقة ومعاداتهم للإسلام والمسلمين انعكست في الفترات اللاحقة على الأعمال الأدبية والفنية أيضاً. فمثلاً تقول شimmel: «إن تصوير النبي محمد والإمام علي وهما في أدنى طبقات (قعر) جهنم كما ورد في رواية «الكوميديا الإلهية» لدانتي Dante» إنها يعكس آراء غالبية المسيحيين الرافضين لفكرة ظهور دين الإسلام في العالم بعد المسيحية، ذلك الإسلام الذي ينادي بمبادئ عالمية، ويتبعه خلق كثير^(٥٩). ووفقاً لرأي ميلز Miles^(٦٠) فإن هذه التصورات الموجودة في أذهان المسيحيين ليست توصيفات شخصية مقتصرة على النبي محمد ﷺ فحسب، وإنما يتصور المسيحيون أن المسلمين أيضاً مثل نبيهم محمد؛ أناس همجيون مهووسون بالجنس، وميالون إلى العنف، ومنحرفون في عقيدتهم. وتم إظهار الدين الإسلامي على أنه نظام عقائدي مزيف يسمح بتعدد الأزواج، وبالمثلية الجنسية، ويتهاون بشأن العلاقات الجنسية بشكل عام، وحتى إنه يحرص على مثل هذه الخبائث والشرو و يشجعها بشكل مستمر. وادعى المسيحيون أن الإسلام المؤسس على «العدوان» و«الحرب» هو معتقد يقوم على «الجهاد» (الحرب المقدسة) الذي يدعو إلى قتل غير المسلمين وإراقة دماهم أو استعبادهم. ولهذا فإن المسلمين مستعدون لارتكاب مختلف الشرور^(٦١).

أعتقد أن هناك دوراً وأثراً كبيراً لهذا النوع من الأحكام المسبقة التي تشكلت خلال العصور الأولى في التصور الذي يتبناه المسيحيون تجاه الإسلام اليوم، الذي يرى أن الإسلام دين متشدد، وامتزمت وجبري يقوم على العنف ولا يقبل بالديمقراطية^(٦٢). وهذا الحالة تدل على أن التصورات التي تشكلت تجاه الجماعات الدينية الأخرى تحافظ على استمراريتها بسهولة دون تعرض للتغيير. إلا أنه لا بد لنا من الإشارة إلى أن طبيعة العلاقات بين المجموعات إذا ما كانت علاقة عداوة أو صداقة تلعب دوراً مؤثراً في تحديد طبيعة محتوى الصور النمطية ما إن كانت إيجابية أو سلبية. لأن السلوكيات العدائية، والتقييمات السلبية والمنفرة، والكراهية بين الجماعات الدينية ليست مدفوعة بالتعصب الديني والحاجة إلى تحقيق هوية اجتماعية إيجابية فقط، وإنما إلى جانب ذلك يكون لطبيعة العلاقات بين الجماعات الدينية دور مهم للغاية في هذا المجال أيضاً.

من الأحكام المسبقة التاريخية بحق المسلمين إلى الإسلاموفوبيا:

إن الأحكام المسبقة التاريخية لدى المسيحيين تجاه المسلمين تشكل الأسس الأولى لظاهرة الإسلاموفوبيا. إلا أن تفسير ظاهرة الإسلاموفوبيا الموجودة في عصرنا هذا من خلال ما تم توارثه من العصور الوسطى من تصورات نمطية وأحكام مسبقة وأشكال معينة من السلوكيات والتصرفات فقط غير كاف. فينبغي هنا

(٥٩) akt. Aydın, 2001: 43-44

(٦٠) ٣١: ٢٠٠٠

(٦١) Yapıcı, 2004: 123; Yapıcı & Albayrak, 2002: 39

(٦٢) Ögütçü, 1997

الانطلاق من التمييز بين «الأسباب الضرورية» و«السبب الكافي» الذي يعد من المبادئ الأساسية لنظرية الهوية الاجتماعية. لا شك أن السبب الكافي هو تصور «نحن» و«هم». وهذا التصور الذي يمتلئ بمحتواه بالثقافة والتراث لا يعني تصنيف الناس من ناحية الهوية الاجتماعية إلى مسيحيين ومسلمين بكل بساطة. فهنا يجب الانتباه إلى شكل عمل العقل الغربي ونشاطه الذي يستند إلى نظرية التطور والارتقاء الاجتماعي. حيث إن تصور «نحن» و«هم» حسب الذهنية الغربية المسيحية، التي تعتقد أنها أكملت عملية التطور والارتقاء، يتضمن تصنيفاً ثنائياً ذا خطين متوازيين منفصلين على شكل الإنسان وأسلاف الإنسان، الذين أكملوا عملية التطور والذين لم يكملوها، الذين تطور دماغهم والذين لم يتطور دماغهم، الأسياد والعبيد، الأوروبيون والآخرون، المتحضرون والمتوحشون، ومن ثم الذين يبنون الحضارة والذين يهدمون الحضارة^(٦٣). فمثلاً؛ حتى المفكر والكاتب والأديب الفرنسي أندري جيد André Gide الذي يُعد من أتباع الفلسفة الإنسانية والأخلاق الفردية يقول عند زيارته لإسطنبول عام ١٩١٤: «إن القسطنطينية (إسطنبول) تصوب كل الأحكام المسبقة... فزي الأتراك وثيابهم من أبشع أشكال الثياب والأزياء في العالم. وبطبيعة الحال فإن الأتراك شعب يستحق هذه الثياب البشعة. وإن الحضارة الغربية ليست جميلة فحسب، وإنما هي في الوقت ذاته الحضارة الوحيدة»^(٦٤).

ولا بد أن نأخذ بعين الاعتبار اللاوعي الجماعي الغربي في مسألة فهم ظاهرة الإسلاموفوبيا. حيث إن المسيحيين يواجهون صدمة نفسية (جرحاً نفسياً) قوية سببتها انهماكاتهم وتراجعهم وتقهرهم المستمر أمام المسلمين حتى القرن السادس عشر الميلادي، وهذه حقيقة لا يمكن تجاهلها^(٦٥). وهذا الهاجس لم ينته إلى الآن، وإنما رُحل إلى منطقة اللاوعي الجماعي. ومن المعلوم أن اللاوعي الجماعي يستمر بتأثيره في السلوك والتصرفات لدى الإنسان. وهو كذلك في الواقع. وإلى جانب ذلك فإن الاكتشافات الجغرافية والثورة الصناعية قد جلبت معها الأخلاق الاستعمارية لدى الغربيين. وإن أوروبا التي عادت مع عصر النهضة إلى الأخلاق الرومانية مجدداً^(٦٦) قد عملت في عملية بناء العالم الجديد وضمن تلك المرحلة على رد العلاقة بين الإنسان والميتافيزيقيا (ما وراء الطبيعة)، وانتقلت إلى الاهتمام بالعلاقة بين الإنسان والإنسان، هذه العلاقة التي تقوم على النفعية والشهوات والملذات الدنيوية. وعندما التقت هذه الحالة مع المنطق الاستعماري دفعت بأمريكا التي أكملت دورة تطورها وارتقاؤها إلى استعباد الشعوب الأفريقية والآسيوية تحت غطاء «جلب الحضارة والمدنية»، واستغلال الثروات الباطنية وخيرات هذه الشعوب دون مبالاة بمصيرها. لقد دفع الأوروبيون بالفظائع والمظالم والأعمال الوحشية التي ارتكبوها سواء في المرحلة الاستعمارية أم خلال الحربين العالميتين إلى منطقة لا وعيهم.

.Göka, 2016 (٦٣)

.akt. Kalın, 2016: 245 (٦٤)

.Göka, 2016: 102; Kirman, 2010: 25-26 (٦٥)

.Esed, 2011 (٦٦)

وفضلاً عن ذلك فإنهم لم يتواجهوا ولم يستطيعوا أن يتواجهوا مع الصدمات النفسية الناجمة عن الوحشية التي ظهرت في فترة الاستعمار وفي الحربين العالميتين. وحتى إنهم دخلوا في محاولة البحث وخلق عدو مشترك (كبش فداء) متناسين التوترات القائمة فيما بينهم. وأفضل كبش فداء في هذه المرحلة هو دين الإسلام والمسلمون^(٦٧). قام المسيحيون وعلى رأسهم الأمريكيون والأوروبيون أولاً بإخفاء الأعمال الوحشية التي اقترفوها بحق الإنسانية بما ذلك الحروب العالمية والسياسات الاستعمارية والأحكام المسبقة التاريخية بحق الإسلام والمسلمين، وذلك عن طريق آلية الإنكار، ثم تحولوا فيما بعد إلى عملية تحويل جرائمهم إلى المسلمين وإلصاقها بهم عن طريق آلية العكس^(٦٨). وقد ساندتهم الوضع الراهن في هذا الأمر. حيث إن المسلمين اليوم ومع عصر العولمة ينتشرون في كل أنحاء العالم. والمسلمون يشكلون، خاصة في أوروبا، أكبر تجمع ديني بعد المسيحيين. ومعلوم أن أصول أغلب المسلمين الموجودين في أوروبا تعود إلى آسيا، وأفريقيا الشمالية، والشرق الأوسط. وبالإضافة إلى ذلك فإن تكيف الشعوب المسلمة مع المجتمع الذي يعيشون فيه في أوروبا واندماجهم معه يختلف من بلد لآخر^(٦٩).

لقد أوجدت أوروبا وأمريكا في البداية مصطلح الإسلام المعتدل، ثم طورت الأمر فخرجت بمصطلح الإسلام الأوروبي، وكأنها أرادت بذلك ترويض الإسلام وتشكيله وفق النمط الذي ترغب فيه. ولما ثبت إخفاق هذه المخططات ولم تؤت أكلها تسارعت وتيرة الإقصاء والنبذ بحق المسلمين. لأن الأوروبيين يرون أن القيم الإسلامية لا تتسجم ولا تتفق مع الديمقراطية الغربية وحقوق الإنسان. وهنا نجد أنه لا مفر لنا من إجراء نقد ذاتي داخلي. فللمسلمين أنفسهم دور في ظهور التصورات والأحكام المسبقة والصور النمطية السلبية تجاههم. ومن الظواهر الموجودة في بعض المجتمعات المسلمة التي تدعم وتثير هذه التصورات السلبية بحقهم هي تقييد حقوق المرأة وجرائم الشرف^(٧٠). وهنا يمكن القول إن مصدر الخوف الأساس لدى الغربيين هو عدم تكيف المسلمين الذين يزداد عددهم في العالم الذي أسسه الأوروبيون لأنفسهم مع قيم هؤلاء الأوروبيين، وحتى النظر إلى هؤلاء نظرة العدو. تبين الدراسات والأبحاث التي أجريت حول «العنصرية والإسلاموفوبيا والتمييز والكراهية المتزايدة في أوروبا» أن أعداد المسلمين في أوروبا كانت قرابة ثمانمئة ألف مسلم في الخمسينات من القرن العشرين، بينما وصل هذا الرقم اليوم إلى ثلاثة وعشرين مليوناً تقريباً. وبذلك فإن المسلمين يشكلون نسبة ٥, ٤٪ من المجتمع الأوروبي. وكل عام يهاجر إلى أوروبا ما يقارب المليون مسلم. وإن نسب مواليد المسلمين في أوروبا تفوق غير المسلمين بثلاثة أضعاف. وحسب التقديرات فإن نسبة

.Göka, 2016: 103-104 (٦٧)

.Göka, 2016; Kirman, 2010 (٦٨)

.Kirman, 2010 (٦٩)

.UHİM, 2005 (٧٠)

المسلمين في أوروبا حتى عام ٢٠٥٠ سوف تشكل ٢٠٪ من سكانها. وهذه الحالة لا تعني ازدياد عدد المسلمين، وإنما تعني زيادة عدد سكان أوروبا أيضاً. لذا فإنه يبدو وكأن هناك علاقة وثيقة بين تصاعد وتيرة الإسلاموفوبيا لدى الأوروبيين، وبين ازدياد عدد المسلمين الموجودين، وعدد المهتدين (أتباع الأديان الأخرى الذين يدخلون الإسلام)^(٧١). لقد صار المسلمون ابتداءً من النصف الثاني للقرن العشرين وللأسباب المختلفة التي ذكرناها الآخرون في أوروبا بعد اليهود. بحالة تدرج وتطور من معاداة السامية إلى الإسلاموفوبيا.

نهاية التاريخ، أم صراع الحضارات؟

يبدو لنا أن القرن التاسع عشر والقرن العشرين هما الفترة التي تخلف فيها المسلمون تحلفاً شاملاً، وذلك على الصعيد العلمي والسياسي والاجتماعي والعسكري، وفقدوا خلالها ميزتهم التي تجعلهم العامل المحدد لوجهة التاريخ ومساره. وخلال هذه الفترة زاد الأوروبيون من أنشطتهم وأعمالهم الاستعمارية بوتيرة هائلة، وذلك في ميدان: النفط، ومصادر الثروة والطاقة الطبيعية وقوة العمل. وقد استُخدم المسلمون خلال سنوات الحرب الباردة كقوة مسلحة وورقة ضغط ملائمة وفعالة في مواجهة الاتحاد السوفيتي (اتحاد الجمهوريات السوفيتية الاشتراكية). وإن إعلان الرأسمالية الليبرالية، التي تشكل الولايات المتحدة الأمريكية محورها الأساس، هيمنتها المطلقة على العالم كله؛ أي القضاء على تهديد الاتحاد السوفيتي، كان بمثابة إفلاس الأيديولوجيات، وإعلان نهاية التاريخ بحسب تعبير الفيلسوف السياسي الأمريكي فوكوياما Fukuyama (٢٠١٦). ولما ظهرت الحاجة إلى إيجاد آخر قوي لهذا النظام الذي تأسس حديثاً أقحم الإسلام والمسلمون في الأمر، وسلّطت الأضواء عليهم. وإن نظرية صدام الحضارات هي الأخرى تصب في هذا الاتجاه^(٧٢). فالحضارات المتصادمة والمتصارعة المقصودة هنا هي في الواقع الحضارة الإسلامية والحضارة المسيحية، وليست حضارات أخرى. فالغرب بدأ عن طريق مفهوم «نحن» و«هم» الذي أعاد إحياءه وإنتاجه بالتعريف عن نفسه، وعمل خلال هذه المرحلة على إعادة إحياء مخاوفه وهو جسده التاريخية المترسبة في لاوعيه الجماعي وتجديدها، وبذلك توجه إلى الإعلاء من شأن هويته الاجتماعية بخلق طرف آخر قوي. وبرأينا أن الغربيين عملوا على إنشاء عدو مفترض غير موجود في الوقت الحاضر إلا أنهم يتصارعون معه ويحاربونه وكأنه موجود من أجل عدم ظهوره مستقبلاً. إنهم يتخذون تدابير قاسية ومكثفة، ويذلون جهوداً كبيرة، ويخوضون صراعاً مريراً للحيلولة دون عودة الحضارة الإسلامية التي يرون أنها بديلة عنهم إلى الحياة مجدداً.

إذا ما تناولنا صراع الحضارات في هذا السياق نجد أن أحداث الحادي عشر من أيلول تتمتع بأهمية مركزية في تصاعد وتيرة ظاهرة الإسلاموفوبيا. إلا أن هذا التاريخ لا يشير إلى ولادة ظاهرة إسلاموفوبيا غير

.UHIM, 2005; PEW FORUM, 2010 (٧١)

.Huntington, 2014 (٧٢)

موجودة في الذهن الغربي، وإنما يشير إلى إعادة تجديد معاداة الإسلام الموجودة أساساً، وتسويقها ونشرها على نطاق عالمي^(٧٣). ومصدق ذلك التقرير الذي نشر عام ١٩٩٧ تحت عنوان: «Islamophobia: A Challenge For Us All» الإسلاموفوبيا هي التحدي الأول لنا جميعاً، فهذا التقرير يُعد دليلاً قاطعاً على أن ظاهرة الإسلاموفوبيا ليست وليدة أحداث ١١ أيلول، وإنما موجودة منذ فترات تاريخية سابقة. ويشير هذا التقرير إلى أن معاداة الإسلام والخوف منه موجود في وعي الإنسان الغربي منذ قرون طويلة، إلا أنها وصلت إلى أبعاد خطيرة خلال السنوات العشرين الأخيرة. لقد استخدم مصطلح «الإسلاموفوبيا» لأول مرة في هذا التقرير، وقد تم تصوير الإسلام في الذهن الغربي عن طريق منهج تحليل الخطاب بالشكل الآتي:

- ١) الإسلام كتلة واحدة مترابطة ومتجانسة (monolithic). ولهذا فإنه دين مختلف عن الأديان، وغير قابل للتغيير.
- ٢) الإسلام دين مختلف ومتميز تماماً من غيره من الأديان، وليست له قيم مشتركة مع الثقافات الأخرى أبداً، وبهذا المعنى فإنه «الآخر» تماماً.
- ٣) الإسلام في نظر الغرب دين «حقير»، و«دنيء»، و«همجي»، و«غير عقلائي»، «بدائي»، ويعمل على «التمييز بين الجنسين».
- ٤) الإسلام «عدو»، و«عديم الرحمة»؛ ودين يقوم على «العدوان»، و«العنف»، و«يدعم الإرهاب»، و«يخص على الصراع بين الحضارات».
- ٥) الإسلام أيديولوجيا سياسية مأكرة تُستخدم معتقداتها لتحقيق المصالح السياسية والعسكرية.
- ٦) انتقادات المسلمين بحق الثقافة الغربية لا تتمتع بأية أهمية، ولا تستحق التوقف عليها، ومفوضة جملة وتفصيلاً.
- ٧) الإسلام دين إقصائي وتمييزي لأنه ينبذ المسلمين الذين لا ينتمون إلى التيار الرئيس (أي التيار السني).
- ٨) ولهذا الأسباب فإن معارضة الإسلام ومواجهته أمر طبيعي وعادي^(٧٤).

إن تطابق الأحكام المسبقة المهينة والسلبية المستخدمة بحق الدين الإسلامي والمسلمين في التقرير المذكور مع الأحكام المسبقة التي تشكلت في التاريخ وانتقلت إلى عصرنا الحالي أمر ملفت للانتباه من ناحية دلالاته على خاصية الاستمرارية والديمومة الموجودة في الصور النمطية.

يتبين من مختلف التقارير أن الإسلاموفوبيا أصبحت بعد أحداث ١١ أيلول حالة ظاهرة ومنتشرة في أوروبا وفي الولايات المتحدة الأمريكية. فمثلاً أخضع المسلمون في ألمانيا لدى خروجهم إلى صلاة الجمعة إلى عملية مراقبة وتفتيش جماعية وصلت إلى درجة المضايقة والتحرش. وتبين من الدراسات والأبحاث التي أجريت أن المسيحيين ينظرون إلى المهاجرين المسلمين الذين يعيشون في أوروبا على أنهم تهديد وخطر داهم،

(٧٣) Kirman, 2010: 24

(٧٤) .akt. Kirman, 2010: 24

ولا يرغبون بوجودهم في أوروبا^(٧٥). ويعاني المسلمون الموجودون في لندن من حالات مشابهة^(٧٦). وكان من إحدى الدراسات التي تناولت أبعاد التمييز العنصري الذي يواجهه المسلمون بسبب ظاهرة الإسلاموفوبيا وجوانبه في التقرير الذي نشره «اتحاد هلسنكي الدولي لحقوق الإنسان» عام ٢٠٠٥. إذ تشير النتائج المأخوذة من إحدى عشرة دولة إلى أنه يُنظر إلى المسلمين على أنهم «العدو الداخلي»، وإلى ازدياد الحركات المناهضة والمعادية للإسلام، وأن كل شخص من خمسة أشخاص يرفض طلبه في العمل بسبب اسمه العربي^(٧٧). وحسب دراسة مشابهة أجراها ويلهام هايتماير Wilhelm Heitmeyer حول الإسلاموفوبيا فإن ٢٨,٥٪ من الألمان يطالبون بمنع هجرة المسلمين إلى ألمانيا. وازدادت هذه النسبة ٤,٥٪ خلال أربعة أعوام. وكذلك أثبتت الدراسة أن ٨٠٪ من الألمان ياثلون كلمة «الإسلام» ويساوونها مع «التعصب»، و«اضطهاد المرأة»^(٧٨). وأعدت منصة «بلجيكا لحقوق المسلم» تقريراً في المضمار ذاته يبيّن أن الوضع لا يختلف كثيراً في بلجيكا أيضاً. حيث سجل هذا التقرير ٧١٣ حالة تمييز عنصري وقعت ضد المسلمين في العام الواحد. وإلى جانب ذلك فقد تبين في «التقرير الذي أعدته (ORIV) حول ظاهرة الإسلاموفوبيا والعنصرية في البلدان الأوروبية الناطقة بالفرنسية» أنه: ما يزال مستوى الأعمال المعادية والمناهضة للمسلمين غير معروف بشكل تام؛ لأن الإحصاءات الموجودة غير كافية. وتشير نتائج الدراسة التي نشرت تحت عنوان «الدين في وسائل الإعلام: ٢٠١٠» من قبل منظمة المجتمع المدني «The Pew Research Center's Forum on Religion and Public Life» في الولايات المتحدة الأمريكية إلى أن الإسلام والمسلمين هم أكثر من تم تناوهم في الأخبار ذات الموضوعات الدينية المذاعة في الإعلام الأمريكي عام ٢٠١٠، وبالإضافة إلى ذلك فإن التقرير يشير إلى أن محتوى الأخبار المتعلقة بالمسلمين تم تقديمه بشكل يشتمل على عنصر العنف أكثر من غيرها من الأخبار المتعلقة بالمعتقدات والأديان الأخرى. وكذلك بيّن التقرير أن ٣٥٪ من الشعب في أمريكا يصف الدين الإسلامي والمسلمين بصفات سلبية^(٧٩).

تدل هذه البيانات والمعطيات على أن ظاهرة معاداة الإسلام ومعارضته، وما يترافق مع ذلك من تصور للمسلمين كتهديد وخطر محقق، تزداد يوماً بعد يوم. وانطلاقاً من ذلك يمكن القول: إن الأحكام المسبقة التاريخية اكتسبت استمرارية وديمومة من خلال إعادة تجديدها وتحديثها مع الظروف الجديدة.

ما دور المسلمين في ظاهرة الإسلاموفوبيا؟

عندما يحكم الغربيون على الإسلام والمسلمين فإنهم ينجحون إلى عملية انتقائية في اختيار الدلائل

.Open Society Institute, 2009 (٧٥)

.Open Society Foundations, 2012 (٧٦)

.Canatan, 2007: 38 (٧٧)

.Yavuzcan, 2007: 316 (٧٨)

.İKV Değerlendirme Notu, 2012 (٧٩)

والصور، حيث دائماً ما يختارون النماذج السلبية ويعممونها على جميع المسلمين. وإنهم يكونون الكراهية للمسلمين ويعدونهم عدواً لهم، ومن ثم لا يرغبون في رؤيتهم في أوروبا وأمريكا، أي في البلدان والمناطق التي تهيمن عليها الثقافة المسيحية. وإن الأحداث الأخيرة التي جرت في أراكان تشير إلى أن البوذيين بدورهم استسلموا لظاهرة الإسلاموفوبيا أيضاً. وإن التجهيل المعلوماتي^(٨٠) بحق المسلمين، وخاصة في ميدان الصحف وقنوات التلفزة الفضائية وشبكة الانترنت، يلعب دوراً بارزاً في تزايد هذه الظاهرة. وعند تحليل الحالة الراهنة يمكننا القول وبكل سهولة: إن الإسلاموفوبيا التي تتغذى من العوامل السياسية والاجتماعية والاقتصادية والنفسية قد هيمنت على المسيحيين، بل تحولت لديهم إلى ظاهرة مرضية (رهاية) على الصعيد العاطفي والفكري. وهنا لا بد لنا من التساؤل الآتي: هل أعطى المسلمون ذرائع كثيرة للمسيحيين في مجال نمو ظاهرة الإسلاموفوبيا وانتشارها؟ وإنما مضطرون للأسف للإجابة عن هذا التساؤل بـ«نعم». وانطلاقاً من ذلك يمكننا القول: لا شك أنه يجب انتقاد ظاهرة الإسلاموفوبيا التي أنتجها الذهن الغربي والنتائج السلبية وغير المرغوبة المترتبة عليها، والتنديد بها؛ ولكن في الوقت ذاته لا ينبغي غض النظر هنا، وخاصة في عصرنا الحالي، عن الإسهامات والأدوار السلبية التي لعبها المسلمون في هذه العملية سواء بوعي أم بغير وعي. فالتغاضي عن المصائب والأزمات التي تعصف بالعالم الإسلامي، وغض الطرف عن الخطوات الرجعية التي تحول الدين والتدين المنتج للقيم والحضارة إلى بنية أو عملية هادمة ومستهلكة للقيم والحضارة، والاكتفاء باتهام الغرب يُعد ضعفاً وإخفاقاً وعجزاً خطيراً للمسلمين^(٨١).

لا ريب أن هذا الوضع شديد الصلة بمسألة التغيير الاجتماعي والتجديد والتحول إلى الحداثة. حيث إنه في مرحلة العولمة التي تعرض خلالها نظام هوية الفرد بأكمله لاهتزاز وصدمة شديديتين تصبح الرموز والمعاني الثقافية والدينية، التي من شأنها توفير الإحساس بالانتماء، مبهماً وغامضة باستمرار^(٨٢). وهذا الأمر يجلب معه حالات وظواهر خطيرة مثل: الاغتراب والانصهار وفقدان القيم وتآكل القيم. فيبرز تياران مختلفان يقصي أحدهما الآخر، وذلك على الصعيد السياسي والاقتصادي والثقافي والنظري والأخلاقي؛ أولهما تيار (منفتح على الخارج)، يميل إلى الحداثة والتطور على النمط الغربي الأوروبي تماماً، وثانيهما تيار (منغلق على الداخل) يميل إلى التمسك بالتراث كلياً. ووفقاً لقمآن Luckmann^(٨٣) فإن القيم والمعتقدات التي تشمل وتحتضن الحياة بكليتها تفقد في هذه المرحلة خاصيتها هذه، وتتحول إلى معايير جزئية. وبالإضافة إلى ذلك فإن الهويات الدينية الاجتماعية تتخذ في هذه المرحلة حالة ضبابية من جهة، ومن جهة أخرى تلجأ إلى المقاومة الفعلية ضد مرحلة ما بعد الحداثة التي تحولت إلى إمبريالية عالمية تشعر هذه الهويات في الأصل أنها تشكل ضغطاً وتهديداً لها. وتظهر هذه المقاومة في كثير من الأحيان في أعمال وأنشطة تتضمن العنف. وبعبارة أخرى: إن المسلمين في

.Avci, 1990 (٨٠)

.Yapıcı, 2009 (٨١)

.Sayar, 2003 (٨٢)

.٣٤:٢٠٠٣ (٨٣)

مناطق جغرافية مختلفة يتحدثون الثقافة الغربية والقوى الإمبريالية بأعمال وأنشطة تحتوي على العنف والإرهاب. ولكن لكون هذا الشكل من التحدي ليس في ميدان العلم والإلهيات والفلسفة والفن والأدب، ومقتصرًا على ردود أفعال قولية أو فعلية تتضمن العنف فقط، فإنه يؤدي إلى تصاعد وتيرة الإسلاموفوبيا أكثر. ولا بد هنا من التذكير أيضاً بنقاط ضعف المسلمين الناتجة عن تخلفهم وتراجعهم في مسائل أو مجالات عدة أخرى مثل: العيش المشترك والديمقراطية وحقوق الإنسان. حيث إن الإخلال بهذه القيم التي تُعد من الشروط أو الأمور الضرورية للعالم الحديث يُضاف كدليل جديد على الإسلاموفوبيا الموجودة أساساً. وهنا أرى أن محاربة ظاهرة الإسلاموفوبيا ومكافحتها لا تكون بانتقاد الغرب المسيحي، وتخطئة فكره، وتوجيه اللوم إليه بالقول: «إنكم مخطئون بفكركم وتصوراتكم»، وإنما من الأولى إلى جانب ذلك مواجهة أنفسنا بتساؤل: «أين نقف نحن من هذه المسألة؟».

النتيجة والمقترحات:

حسب الأسئلة الواردة في بداية البحث التي نبحث عن إجاباتها يمكننا القول:

إن ظاهرة الإسلاموفوبيا التي تتضمن الأحكام المسبقة والتمييز تمتد بجذورها إلى العصور التي تغلب فيها الإسلام على المسيحية وشكل تهديداً للهوية المسيحية. وإن الحروب والحملات الصليبية هي شكل الإسلاموفوبيا وذروته في تلك الفترة. وإلى جانب ذلك فإن أحداث ١١ أيلول لعبت دوراً بارزاً ورئيساً في إعادة إنتاج الإسلاموفوبيا في عصرنا الحالي. ومع أن أحداث ١١ أيلول هي الوجه المرئي للإسلاموفوبيا، إلا أنها في الواقع ما كانت إلا تمهيداً لظهور الخوف والكرهية الكامنين والمختمرين في اللاوعي منذ زمن طويل. وإن الإسلاموفوبيا التي أبدعها العقل الغربي ليست عبارة عن أحكام مسبقة موجهة للمسلمين فقط، وإنما تتضمن إهانة للمسلمين وإقصاءً وتمييزاً، وإنكاراً لحقهم في الحياة، وباختصار هي عدّ المسلمين أعداء بكليتهم؛ لأنه ينظر إلى الإسلام والمسلمين على أنهم تهديد حيوي للمسيحية والمسيحيين.

ولا شك أن هناك تشابهاً كبيراً بين الأحكام المسبقة التي كانت موجودة ضد الإسلام والمسلمين عبر التاريخ، وبين الإسلاموفوبيا الموجودة في عصرنا الحالي. والأبعد من ذلك هو أنه تتم إعادة إنشاء العداوة للإسلام والمسلمين وتجيدها بإضافة المخاوف والهواجس والأحكام المسبقة المستحدثة على الرواسب التاريخية. فالإسلاموفوبيا التي ظهرت ملفوفة بالإعجاب والكرهية عندما كان المسلمون في أوج قوتهم في الميادين الاقتصادية والسياسية والفنية والصناعية والعسكرية تخلصت من الإعجاب مع فقدان العالم الإسلامي لقوته القديمة، ووصلت إلى الكراهية فقط. وهذا ناتج عن اغترار الإنسان الغربي بنفسه وبالحضارة التي أنشأها، وتصوره أنها الحضارة المثلى والوحيدة والمطلقة التي لا نظير لها. وفي الحقيقة فإن الآخر اللازم لهذه الحضارة، الذي يحمل في داخله الطاقة والقوة البديلة هو الإسلام.

من غير الممكن في الوضع الراهن القضاء على الإسلاموفوبيا وإنهاؤها بصورة مطلقة. لأن هناك عوامل وأسباباً كثيرة شكلت الإسلاموفوبيا في سياق الأحكام المسبقة والتمييز، وغذتها ونمتها، وقوتها وصلبتها حتى صارت بحالة غير قابلة للكسر بسهولة. ومن هذه العوامل والأسباب: الظروف التاريخية، والأعراف والتقاليد الثقافية، والعائلة، والتربية والتعليم، والكتب المدرسية، والمعلمون، ورجال الدين، والتعاليم الدينية، وسائل الإعلام المكتوبة منها والمسموعة والمرئية، والسياسيون، والسياسات الداخلية والخارجية وغيرها. فيجب على المسلمين بذل أقصى جهودهم والعمل بكل طاقتهم من أجل مكافحة آثار هذه العوامل السلبية ومحاربتها، وإعادة إنشاء حضارة إسلامية قائمة على العشق والمحبة والتسامح والفضيلة والعدالة. ولا بد لتحقيق ذلك من بناء أساس متين في ميادين العلم والصناعة والتقنية الحديثة والفن والأدب والعلوم الشرعية والإلهيات والفلسفة. ويجب تحويل المعلومة إلى حالة محلية دون إقصاء ونبد الغرب. ومن الأهمية بمكان الابتعاد عن التعليم والتعاليم الدينية التي أصبحت جزءاً من الماضي ولا تخاطب عصرنا الحالي. وإن تكوين نموذج الإنسان والمجتمع القائم على أساس الوحدة التي جاء بها الإسلام شرط ضروري لا بد منه للحضارة الإسلامية. وفي هذا السياق يجب إعلان حالة النفير العام من قبل المؤسسات والهيئات والتشكيلات كافة لتأمين الوحدة بين القلب والعقل، وبين المادة والمعنى، وبين الروح والبدن، وبين الطبيعيات وما وراء الطبيعة، وبين العلم والدين، وبين الدنيا والآخرة، وبين الشكل والجوهر. وإن تحقيق القوة في السياسة والاقتصاد من شأنه إتاحة إمكانية التخلص من العقد النفسية والشعور بالنقص تجاه الغرب. لأنه لا يمكن لذهن مصاب بالعقد النفسية والشعور بالنقص إنشاء الحضارة.

المراجع:

- Arkonaç, S. A. (1998). Sosyal Psikoloji. İstanbul: Alfa Basım-Yayım Dağıtım.
- Avcı, N. (1990). Enformatik Cehalet - Kitle Kültürü. İstanbul: Rehber Yayınları.
- Aydın, M. (2001). Monologdan Diyaloga: Çağdaş Hıristiyan Düşüncesinde Müslüman Hıristiyan Diyalogu. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Bakırcıoğlu, R. (2012). Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü. Ankara Anı Yayınları.
- Baki, A. (2002). Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Bilgin, N. (1996). İnsan İlişkileri ve Kimlik. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Budak, S. (2009). Psikoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları.
- Canatan, K. (2007). İslamofobi ve Anti-İslâmizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım. K. Canatan & Ö.Hıdır (Ed.) Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslâmizm içinde (ss. 19-63). Ankara: Eskiyeşi Yayınları.
- Coşar, F. M. (2000). Din Savaşları. İstanbul: Büke Yayıncılık.
- Esed, M. (2011). Yolların Ayrılış Noktasında İslâm (Çev. H. Karaman). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Fukuyama, F. (2016). Tarihin Sonu ve Son İnsan.(Çev. Z. Dicleli). İstanbul: Profil Yayınları.
- Giddens, A. (2000). Sosyoloji. (Yay. Haz. H. Özel & C. Güzel), Ankara: Ayraç Yayınları.
- Gorsuch, R. L. (1998). Din Psikolojisi (Çev. Ali Kuşat). Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 10, 226-248.
- Göka, E. (2016). Mutedil Müslümanların Günümüzdeki Düşmanları. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Harlak, H. (2000). Önyargılar: Psikososyal Bir İnceleme. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Hıdır, Ö. (2007) Tarihte Bir 'Anti-Islamist' Olarak Martin Luther. K. Canatan & Ö. Hıdır (Ed.) Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslâmizm içinde (ss. 145-178). Ankara: Eskiyeşi yayınları.

- Hortaçsu, N. (1998). Grup İçi ve Gruplar Arası Süreçler. Ankara: İmge Kitabevi.
- Huntington, S. (2014). Medeniyetler Çatışması (Çev. M. Yılmaz). İstanbul: Vadi Yayınları.
- İKV Değerlendirme Notu. (2012). 13 Dakika 51 Saniye'de İslamofobi (Haz. M. Önsöz). İktisadi Kalkınma Vakfı. (www.ikv.org.tr).
- Kalın, İ. (2016). Ben, Öteki ve Ötesi. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Karşlı, N. (2013) İslamofobi'nin Psikolojik Olarak İncelenmesi. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 13 (1), 75-100.
- Kirman, M. A. (2010). İslamofobinin Kökenleri: Batılı mı Doğulu mu? İslâmî Araştırmalar 21 (1), 21-39.
- Lewis, B. (1996). İslâm Dünyasında Yahudiler (Çev. B. S. Şener). Ankara: İmge Kitabevi.
- Loewenthal, K. (2017). Din Psikolojisi: Kısa Bir Giriş (Çev. Mustafa Ulu). Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Luckmann, T. (2003). Görünmeyen Din: Modern Toplumda Din Problemi (Çev. A. Çoşkun & F. Aydın). İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Miles, R. (2000). Irkçılık (Çev. S. Yaman). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Noelle-Neumann, E. (1995). Kamuoyu Suskunluk Sarmalının Keşfi (Çev. M. Özkök). Ankara: Dost Kitabevi.
- ORIV/Organisation Islamophobia Watc. (2014). Fransızca Konuşulan Avrupalı Ülkelerde İslamofobi ve Irkçılık Üzerine Hazırlanan Rapor. Strasbourg.
- Öğütçü, M. (1997). Batı İslâm Ve Türkiye: Önyargılı Hıristiyanlar. Milliyet, 18 Nisan 1997.
- Parry, V. J. (1988). Savaşçılık. (Çev. Y. Yazar). P. M. Holt, A. K. S. Lambton & B. Lewis (Ed.) İslâm Kültür Ve Medeniyeti 5 içinde (ss. 399-422). İstanbul: Hikmet Yayınları.
- Sayar, K. (2003). Küreselleşmenin Psikolojik Boyutları. <http://psikiyatri.net/links2/pages/Detailed/91.shtml>
- Şerif, M. & Şerif, C. W. (1996). Sosyal Psikolojiye Giriş I-II (Çev. M. Atakoy & A. Yavuz). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- UHİM (2005). Avrupa'da Yükselen Ayrımcılık, Nefret, İslamofobi ve Irkçılık (Haz. A. Temel, A. Küçük, H. Türkan, M. H. Alkan, M. Karaca, M. E. Altındiş, M. Özkaya, Ö. Özçelik & V. Başar). İstanbul: Uluslar Arası Hak İhlalleri İzleme Merkezi Yayınları.
- URL1. [Http://www.Yenisafak.Com.Tr/Roportaj/Obama-Da-İslamofobiye-Guclendirdi-568827](http://www.Yenisafak.Com.Tr/Roportaj/Obama-Da-İslamofobiye-Guclendirdi-568827)
- Vanbeselaere, N. (1999). Gruplar Arası Davranışın Sosyal Psikolojik Analizi: Bireyci Bir Yaklaşımdan Sosyal Kimlik Yaklaşımına. S. A. Arkonaç (Ed.) Gruplar Arası İlişkiler ve Sosyal Kimlik Teorisi içinde (ss. 1-38). İstanbul: Alfa Basım-Yayım.
- Watt, W. (2002). Dinlerde Hakikat: Sosyolojik ve Psikolojik Bir Yaklaşım (Çev. A.V. Taştan & A. Kuşat). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Watt, W. M. (1988). Hz. Muhammed (Çev. İ. Kutluer), P. M. Holt, A. K. S. Lambton & B. Lewis (Ed), İslâm Tarihi Kültür Ve Medeniyeti I içinde (ss. 45-70). İstanbul: Hikmet Yayınları.
- Yapıcı, A. & Albayrak K. (2002). Ötekini Algılama Bağlamında Dini Gruplar Arası İlişkiler. Dini Araştırmalar 5, 35-60.
- Yapıcı, A. (2004). Din Kimlik ve Ön Yargı: Biz ve Onlar. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı A. (2009). Küreselleşme ve Değerler Krizi. DEM Dergi 3, 14-18.
- Yavuzcan, H. G. (2007). Almanya'da İslamofobi. K. Canatan ve Ö. Hıdır (Ed.) Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslâmizm içinde (ss. 309-329). Ankara: Eskiye Yayınları.

İslamofobinin İslâm Araştırmaları Üzerindeki Etkisi*

Cemil HAKYEMEZ**

Özet

Günümüzde İslamofobia ismiyle anılan Batı'nın İslâm karşıtlığı meselesi, pek çok açıdan olduğu gibi Müslüman düşünürlerin çalışmalarını da olumsuz yönde etkilemektedir. Batı'daki Müslüman araştırmacılar, uzun süreli sömürge yaşamının psikolojisinden ancak 20. yüzyılın sonlarında kurtulmaya başlamışken birdenbire terör ithamlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum onlar üzerinde tekrar olumsuz tesirler oluşturmuştur. Müslüman araştırmacıların son dönemlerde yaptığı çalışmalarda, meselelere suçluluk psikolojisiyle bakan savunmacı bir yaklaşım tarzının görülmesi bunun en önemli göstergelerinden biridir. Bu psikolojik travmadan kurtulmalarına yardım edecek bilimsel ve kurumsal desteğe ihtiyaçları olduğunu düşünüyoruz. İçerisinde binlerce araştırmacı barındıran Türkiye'deki ilahiyat fakültelerinin, çağdaş bilimsel yöntemler çerçevesinde yaptırdığı yeni çalışmalarınıyla bu konuda ciddi katkı sağlayabilecek düzeye gelmesi çok önemlidir.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, İslam Araştırmaları

Influence of Islamophobia on Islamic Research

Abstract

In this article, the studies on the reconciliation between Shiism and Sunnism are discussed. In this frame, firstly, books written by some early scholars are mentioned. Secondly, the experience of the Kubraviyyah is emphasized. Later, the Nadir Shah attempted to impose the Jafarite as a Sunni sect, and then the politics of the "Islamic Union" of the Ottoman State were discussed. Later on, the studies of the "Dârü'd-Takrîb" institution were examined in detail. Finally, the approaches related to the subject are included and the evaluations are made in this framework.

Keywords: Islamophobia, Islamic Research

* Bu makale, 26-27 Nisan 2012'de Kazakistan Ahmet Yesevi Üniversitesi'nde düzenlenmiş olan Türk Dünyasında İslami İlimlerin Yeri isimli sempozyuma sunduğum tebliğin yeniden düzenlenmiş şeklidir.

** Prof. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Mezhepleri Tarihi Öğretim Üyesi. chyemez@gmail.com

Giriş

İslam korkusu anlamına gelen “İslamofobi” tabiri ilk olarak 1991 yılında kullanılmaya başlamıştır. Kökeni İspanya’nın Müslümanlar tarafından fethine kadar uzanan bu düşünce, Müslüman Türklerin batıya doğru ilerlemeleri ve buna karşı oluşan Haçlı seferlerinden dolayı asırlarca insanlığın gündemini meşgul etmiş, son zamanlarda özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika’da İkiz Kulelerin yıkılmasıyla tekrar popülerlik kazanmıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından, Huntington’un “Medeniyetler Çatışması” benzeri söylemlerle küresel çatışmanın dayanağı haline dönüştürülmüştür.

Gelinen bu noktada küresel konjonktürün de çok büyük etkisinin olduğu muhakkaktır. İki kutuplu dünyanın sona ermesiyle birlikte uluslararası ilişkilerde meydana gelen alt üs oluş, hem dinî hareketlerin yaygınlık kazanması, hem de yeni düşman olarak İslâm dünyasının hedef alınmasıyla sonuçlanmıştır. Zira Müslümanlar, bir buçuk milyarı aşan nüfusları ve yeni dünyanın oluşumunda aktif rol üstlenme konusundaki gayretleriyle kendilerini açık hedef haline getirmişlerdir. Kalıcı ve etkin bir güç görüntüsü veren bu durum, bir taraftan dikkatleri Müslümanlar üzerinde yoğunlaştırırken, diğer taraftan ise İslâmî hareketlere yönelik ilgiyi artırmıştır.¹

İslamofobia ve İslami Araştırmalar

Batılı araştırmacıların önemli bir kısmı, İslâmî hareketlerdeki canlanmayı kaba bir genellemeyle ve analize tabi tutmadan fundamentalist ve şiddet içeren akımlar olarak tanımlamışlardır. Özellikle Bernard Lewis, Huntington, J. Miller ve Fukuyama gibi sağcı yazarlar, Müslümanlar arasında ortaya çıkan bu kıpırdanmaları “aşırı, fanatik, akıldışı, hoşgörüsüz, terörist, aptalca ya da “yeşil tehdit” gibi sıfatlarla nitelendirmişlerdir. Onlar, tarihteki önyargı, kin, nefret ve korkuyla ilişkilendirerek kullandıkları bu kavramları, Dünya Ticaret Merkezi gibi yerlere yapılan saldırılarla örtüştürerek kendilerine yönelik kökleri çok derinlere inen bir İslâmî cihadın yansımaları olarak göstermeye çalışmışlardır.²

Oysa son dönemlerde ortaya çıkan İslâmî canlanmalar, Amerika’da 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan fundamentalizmle tanımlanamayacak kadar amaçsal ve aynı zamanda çok geniş kitlelerin masum sayılabilecek taleplerini içeren bir karaktere sahiptir. Bundan dolayı söz konusu dinî hareketlerde yer alanların önemli bir kısmı, siyasal bir gayenin ürünü olarak gözüken kendilerine yönelik bu benzetmeleri reddetme yoluna gitmişlerdir. Hatta onların büyük bölümü, kendi içlerinde fundamentalist veya köktenci olarak vasıflanabilecek gruplara mesafeli olduklarını özellikle dile getirmeye çalışmışlardır.

¹ John Esposito, *The Islamic Threat: Mythor Reality*, Oxford University Press, 1995, s. 4

² Kayhan Delibaş, “İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine: Batı Dünyasında Gelişmekte Olan İslamophobia Yeni Bir Eşitsizlik Kaynağı Olarak Görülebilir mi?”, *Bilgi* (9) 2004 / 2: 1-41, ss. 7-12.

Bazı Müslüman kişi ve grupların çağa hitap etmeyen din söylemleri ve yaklaşım biçimleri, yani onların İslam dini adına ortaya koydukları birtakım uygulamalar, kendilerine yönelik bu tepkiyi veya İslamofobiyi besliyor olabilir.³ Ancak bu durum, yukarıda bir kısmının adını andığımız yazarların, İslâm dinini ve Müslümanları, Batı medeniyetinin düşmanı olarak gösterip onları manipüle etme yoluna gitmelerine haklılık kazandırmaz.⁴ Mesela, bu yaklaşımın bir benzeri kendileriyle ilgili yapılmış olsa, yani Hıristiyan dünyasının uygulamalarından hareketle Hıristiyanlık hakkında bu tarz değerlendirmeler yapılsa, sonucun çok daha vahim ve trajik olacağından şüphe hiç yoktur. Onun için tikelden tümele giden bir yöntemle ve durumdan vazife çıkararak tüm İslâm'ı ve Müslümanları yargılamak pek sağlıklı olmasa gerekir. Bununla birlikte İslamofobinin, günümüzde Müslümanları bastırma ve ezmenin bir aracı olarak yaygın bir şekilde kullanılmaya devam ettiğini görüyoruz. Aslında özünde "Haçlı Seferleri"nden farklı olmayan bu anlayışın, modern bir forma dönüşerek varlığını devam ettirdiği söylenebilir.

İngiltere'de İslamofobiyi meşrulaştırma gayesiyle hazırlandığı anlaşılan⁵ ve "İslamofobia: A Challenge For All Us" (İslamofobi: Hepimize Karşı bir Meydan Okuma) başlığını taşıyan Runnymede Raporu'nda, bu kapsamdaki düşüncelerini meşrulaştıracak birtakım gerekçeler öne sürmektedirler. Buna göre İslâm'ın değişime kapalı, diğer kültürlerle ortak değerlere sahip olmadığı, irrasyonel ve cinsiyet ayrımcısı olduğu, şiddete yer verdiği, siyasi amaçlara uygun manipülatif bir din olduğu, Batı düşüncesini tutarsızca eleştirdiği ve Sünnilik dışı oluşumları sapkın kabul ettiği iddia edilmekte ve bundan dolayı da İslamofobi haklı gösterilmektedir.⁶ Ayrıca Batı medyası da, tüm Müslümanları tek bir kimlik altında ve aynı görüşleri paylaşan bir topluluk olarak göstererek tarihsel bir imaj oluşturmakta ve kendi toplumlarında İslamofobi algısını tetikleemektedir. Bu çerçevede Haçlı Seferleri ve Osmanlı'nın Viyana'yı kuşatması gibi tarihi meseleler zihinlerde sürekli canlı tutulmaya çalışılmaktadır.⁷

³ Nuri Yılmaz, "Din Tanımları ve İslamofobiye Etkileri", *İslami Yorum (İnternet Dergisi)*, Sonbahar 2010, s. 21.

⁴ "Kilise ile devletin Batı tarzı bir şekilde ayrımı İslâm geleneğinde herhangi bir tarihi temele dayanmamaktadır. Bu sebeple pek çok Batılı nazarında din ile kamusal alanı bir araya getirmeye çalışmak, dini aşırılık ve tutuculuk teşebbüsleri olarak algılanmaktadır." İbrahim Kalın, "Batı'daki İslâm Algısının Tarihine giriş", *DİVÂN İlmî Araştırmalar*, sayı: 15 (2003/2), s. 46.

⁵ Mehmet Evkuran, "Bir Kimlik Politikası Olarak İslamofobi", s. 9.

⁶ www.runnymedetrust.org

⁷ Hossein Godazgar, "İslâm Korkusu-Islamophobia- ve İngiliz Basın-Yayınında Müslümanların Muammalı İmajları", Tercüme: Nuri Tınaz, *II. Uluslararası Dinî Yayınlar Kongresi*, 05-07 Kasım 2004, Ankara 2005, s. 206. Avrupa ve Amerika'da yaşayan Müslümanların Batı'nın yeni Yahudileri olarak görülmesinin, onlar üzerinde çok ciddi travmalara yol açtığına şüphe yoktur. Ancak tüm bu mağduriyetlerin sonucunda onlara yeni imkân ve avantajların kapısını aralayacak birtakım emarelerin belirmeye başladığını görmekteyiz. Yeni yapılan bir araştırma, Müslüman mabetlerini hedef alan 11 Eylül protestolarına rağmen son on yıl içinde Amerika'daki cami sayısında ciddi artış meydana geldiğini göstermektedir. "Ulusal istatistik hazırlama görevlileri; 1994'te 962, 2000'de de 1.209 olan İslâm merkezleri sayısının 2.106'ya ulaştığını; Müslümanların resmi makamların birtakım kavuşturmalara maruz kalmalarına rağmen bu merkezlerin yaklaşık dörtte birinin 2000 ile 2011 yılları arasında açıldığını ortaya koymuştur. 2010 yılında neredeyse yok denecek seviyede seyreden protestolar, ulusal bir İslam, ekstremizm ve din özgürlüğü tartışmasına dönüşmüştür. Tennessee, California ve diğer eyaletlerde Cami karşıtı

Batı ile İslâm Dünyası arasındaki sorunların temelini tarihsel olmaktan ziyade zihinsel olduğunu düşünenler de bulunmaktadır. Özellikle ideolojik bir bakışın yansıması olan bu düalist yaklaşım çerçevesinde Batı; akıl, bilim, uygarlık, sofistike, hoşgörü ve özgürlük gibi değerlerle, Müslüman Doğu ise akıldışılık, ilkelik, hoşgörüsüzlük, cinsler arası ayırmacılık, şehvet, takıyyecilik, duygusallık ve baskıyla özdeşleştirilmektedir.⁸

Bir kısım Batılı araştırmacıya göre, tarihsel ve zihinsel gerekçelerin dışında İslamofobinin kökeninde yatan temel etmen, Müslümanlar arasındaki bazı teolojik yaklaşımlardır. Mesela John Kelsay, 11 Eylül saldırılarının ve Irak'taki çatışmaların temelini, İslâm diniyle, yani İslam'ın "cihad" anlayışıyla ilişkili olduğunu iddia etmektedir. Ona göre İslâmcı militanlar, faaliyetlerinde; Kur'an, Sünnet ve erken dönem ulemasının görüşleri üzerine bina edilen İslâm hukukunu referans almaktadırlar. Söz konusu İslâm uleması ise görüşlerini, 9. ve 10. asırda İslâm'ın emperyalist bir güç olduğu dönemde, yani tüm Müslümanların yabancı istilası altında olmadığı kendi hâkimiyetleri zamanında formüle etmişlerdir. Bu yüzden de üslup ve söylemlerinde sertlik içeren tek yönlü bir yasama biçimini esas almışlardır. Günümüzde ise hem çoğu Müslüman yöneticinin meşruiyeti bulunmamakta hem de Müslümanlar dünyanın her tarafında yaşamakta ve sahip oldukları Müslüman devletleri de zayıf durumdadır. Bugünkü Müslüman militanlar ise erken dönemde kaleme alınan hukukî kuralları bu tür farklı radikal bir bağlama uyarlama zorluğu yaşamaktadırlar.

Kelsay'a göre Müslümanlarla Batı arasında ilk ciddi çatışma, 8. yüzyılda Şeybanî'nin *Kitabu's-Siyer'i* ile başlamıştır. Zira Müslüman olanları "dârü'l-İslâm", olmayanları da "dârü'l-harp" bölgeleri sayarak dünyayı ikiye ayıran ve yerleşimcilerin statülerini İslâm'la olan ilişkisine göre belirleyen de ilk bu eserdir.⁹

İslâm'a yönelik Batılı eleştirilerin temelinde Müslümanların kâfirlere karşı "cihad" ve buna bağlı olarak öfke, nefret, öç alma gibi duyguların yattığı iddiası Bernard Lewis tarafından da paylaşılır. Ona göre de aşırılık ve köktencilik, İslâm'ın tarihi ve kültürel derinliklerinden gelen bir olgudur. Bu yüzden Müslümanlarda, "cihad" söylemine bağlı olarak, kâfirlere karşı öfke, nefret ve öç alma gibi duygular yatmaktadır.¹⁰

Batı'da sayıları her geçen gün artmakta olan Müslüman nüfus, aslında sîni bir şekilde üretilen İslamofobiden şüphesiz en çok muzdarip olan kesimdir. Onlar,

gösteriler görülmeye başlamıştır. Araştırmayı yöneten Profesör Ihsan Bagby'e göre bu bulgular, Müslüman toplumun muhalif tutumlara rağmen kendilerine toplum içinde bir yer edindiğinin göstergesidir. O, "Bu durum Amerika'ya entegre olan Müslüman toplumun sağlıklı bir biçimde büyüdüğünün bir işaretidir. Sanıyorum dünyaya ve özellikle İslâm dünyasına verebileceğimiz en önemli mesaj bu olsa gerek" ifadelerini kullanmıştır." <http://www.timesofummah.com/2012.03.03/American-mosques-increased-dramatically-by-74-after-september-11/>

⁸Mehmet Evkuran, "Bir Kimlik Politikası Olarak İslamofobi", s. 4; İbrahim Kalın, "Batı'daki İslâm Algısının Tarihine giriş", *DÎVÂN İlmî Araştırmalar*, sayı: 15 (2003/2), ss. 33-34; Kayhan Delibaş, "İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine", s. 21.

⁹ John Kelsay, *Arguing the Just War in Islam*, Harvard University Press, 2007.

¹⁰ Bernard Lewis, "The Roots of Muslim Rage", *The Atlantic Monthly*, September 1990, ss. 47-60.

yaşadıkları toplum tarafından indirgemeci bir anlayışla “geri kalmış, barbar ve despot” şeklinde ötekileştirilmelerinden bir hayli rahatsızlar. Bununla birlikte sayıları fazla olmasa da İslâm düşmanlığının anlamsız ve saçma bir durum olduğunu ifade eden bazı Batılı kesimler de vardır. Onlar ise Müslümanlara destek kapsamında birtakım faaliyetler gerçekleştirmektedirler. Örneğin, Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi (EUMC) tarafından hazırlanan bir raporda, özellikle İslamofobinin engellenmesine yönelik birtakım önlemler önerilmektedir. Bu çerçevede yapılan çalışmalar arasında; Almanya’da çoğunluğu oluşturan Hıristiyan sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilen “İslam Formu”, Britanya’da Müslüman, Yahudi ve Hıristiyan liderler tarafından ortaklaşa düzenlenen konferans, seminer ve “Üç Din Forumu” gibi faaliyetler bulunmaktadır.¹¹

İslamofobiyi önlemeye yönelik bu tür gayretler olmakla birlikte, Batı kamuoyunun büyük bölümü Müslümanlara karşı hala menfi bir tutum içerisinde olmaya devam etmektedir. Bu durum, Müslümanların psikolojik ve sosyal yaşamlarını ister istemez olumsuz etkilemektedir.

İslamofobinin sebep olduğu bu olumsuzluklar, en büyük etkilerinden birini İslam ilimleriyle alakalı çalışmalarda göstermektedir. Müslüman ilim adamları, yeni kazanmaya başladıkları özgüvenleri sayesinde özellikle Batı üniversitelerinde pek çok İslâmî araştırmaya imza atmaktadırlar. Ancak yaşanan bu olaylar sonucunda konsantrasyonları bozulmuş ve içlerine kapanma durumunda kalmışlardır. Kendilerine karşı uygulanan negatif ayrımcılık, onların psikolojileri üzerinde özgüven eksikliği, agresiflik ve çekingenlik gibi olumsuzluklara neden olmaktadır. Bu durum onların yeni çalışmalarında daha ziyade savunmacı bir üslup takınmalarına yol açmaktadır. Kendileri hakkında oluşturulmaya çalışılan despot, terörist vb. saldırgan imajlara karşılık, aksini ispat yönünde bir gayret içerisine girmektedirler. Özellikle İslâm dininin terör ve adam öldürmeye karşı olduğunu, insan haklarına saygıya önem verdiğini, diğer din ve kültürlerin korunmasına hassasiyet gösterdiğini sıkça telaffuz etmeye başlamışlardır. Bunlara ilaveten “İslâm ve terör”, “İslâm’ın diğer din mensuplarıyla olan ilişkileri”, “İslâm ve insan özgürlüğü”, “İslâm ve barış”, “İslâm’da kadının yeri”, “İslâm ve ekonomi” gibi konular bu süreçte öne çıkan çalışmalar olmaktadır. Ayrıca yine bu çerçevede “dinler veya kültürler arası diyalog”, “İslâm ve modernite” meseleleri hem teşvik edilmekte hem de araştırmacıların bu konu üzerinde daha fazla durmaları önerilmektedir.

İslâm’ı modernite karşısı post-modern, hatta fosilleşmiş bir fenomen olarak gören yaklaşımın¹² reddine yönelik gayretlerin özellikle son dönemlerde daha da

¹¹ “Avrupa Birliği’nde Müslümanlar: Ayrımcılık ve İslamofobi”, Haz. Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi (EUMC), s. 5.

¹² Haçlı seferleri ile başlayan İslamofobinin değişik yansımalarının Aydınlanma çağında da devam ettiği görülmektedir. Başta Ernest Renan olmak üzere birçok Batılı düşünür İslâm’ın aleyhine reddiyeler kaleme

arttığını görüyoruz. Bu çerçevede İslâm dininin sanayileşme, bilimsel ilerleme, modernizm ve modern hayata karşı olmadığını izah etmeye çalışan pek çok eser yazılmıştır.¹³ Örneğin Ali S. Asani, "So That You May Know One Another": A Muslim American Reflects on Pluralism and Islam" isimli makalesinde, 11 Eylül olaylarından sonra Amerikan toplumunda Müslümanlarla Müslüman olmayanlar arasında oluşan karşılıklı nefreti Kur'an çerçevesinde ele almış ve değerlendirmiştir. O, bu çalışmasında Kur'an'ın özellikle dinî çoğulculuk konusuna önem verdiğini, onun bu mesajının gayrimüslimler tarafından yanlış anlaşıldığını ifade etmiştir. Ayrıca insanlar arasındaki farklılığı bir güzellik olarak görerek gerek Yahudi, gerekse Hristiyan kaynaklarda anlatılan olayların Kur'an tarafından kabullenildiğini, hatta İslâm tarihinin de hoşgörü örnekleriyle dolu olduğunu izah etme gayretine girmiştir.¹⁴

Bazı yazarlar ise İslâm'a karşı saldırıların arttığı ve Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında gerilimin yükseldiği bir dönemde karşılıklı hoşgörü temelini oluşmasında teolojik bir zemin olarak, Swedenborg (1688-1772) ve Goethe (1793-1832) gibi Batılı düşünürlerin geçmişte kaleme aldıkları mutedil perspektifli eserleri önermektedirler.¹⁵

Müslüman ilim adamlarının kendi halklarının geleceğiyle ilgili kaygılarının onların akademik endişelerinden fazla olması son derece doğaldır. Onlar, Müslüman nüfusa yönelik artan baskılar karşısında önceliklerini ister istemez İslâm dininin savunmasına yöneltmişlerdir. Bu çerçevede pratik hayatta daha fazla karşılık bulan konuların öne çıkartıldığını görüyoruz. Özellikle fikhî konuların ağırlık kazanması kaçınılmaz olmaktadır. Örneğin, Müslümanlar hakkında "el-kol kesiciler" gibi birtakım olumsuz sıfatlardan söz edilmesi, onlarda ister istemez bu konuyla ilgili duyarlılıkları artırmakta, yani şeriatla el kesmeyle ilgili cezalar ve bunların yorumları üzerinde yoğunlaşılmasına yol açmaktadır.

Aslında günümüzde, Ernest Renan'ın yaklaşık bir buçuk asır önceki tahrik edici yaklaşımına tepki olarak üretilen literatürün benzerinin oluşumuna şahit olmaktayız. Renan'ın "İslâm bilime engeldir" tarzında ifadeleri karşısında Namık Kemal, Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh ve Said-i Nursi gibi âlimler, söz

almışlardır. Bu reddiyelerde yer alan iddialar, İslâm dünyasında büyük tepkilere yol açmış, birçok Müslüman düşünür söz konusu iddialara cevap vermişlerdir. (Dücan Cündioğlu, "Ernest Renan ve "Reddiyeler" Bağlamında İslâm- Bilim Tartışmalarına Bibliyografik Bir Katkı", *Divân: İlmî Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 1996, Sayı: 2, ss. 1-94, 3).

¹³ Daha önce de işaret edildiği gibi, Batılı düşünürlerin iddialarına karşılık verilme gayretleri uzun bir geçmişe dayanmaktadır. 18. ve 19. yüzyıllarda Batı'da bilimsel ve kültürel gelişmelerin etkin bir baskı oluşturması nedeniyle, Müslüman düşünürler, zirveye ulaşmış bir medeniyet tecrübesine sahip manevi birikimlerini yeniden canlandırma çabası içerisine girmişlerdir. Çağın sorunlarına İslâm'ın temel prensiplerinden hareket ederek çözüm bulma gayreti olarak nitelendirilebilecek bu girişimler bir dönüşüm programı, bir toplumsal seferberlik ilanı olarak da değerlendirilebilir. Bkz. İsmail Bulut, *Nübüvve Çağdaş Bir Yaklaşım*, Berikan Yay., Ankara, 2016, ss. 7-11.

¹⁴ Ali S. Asani, "So That You May Know One Another": A Muslim American Reflects on Pluralism and Islam", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 588, July 2003, pp. 40-51.

¹⁵ Bkz. İbrahim Kalın, "Batı'daki İslâm Algısının Tarihine giriş", *DİVÂN İlmî Araştırmalar*, sayı: 15 (2003/2), s. 22.

konusu iddiaların aksini ispat için ciddi bir gayret içerisinde girmişlerdi.¹⁶ Zira Aydınlanma felsefesinin etkisiyle pozitivistimin hâkimiyetini ilan ettiği o dönemde Müslümanlara karşı saldırılar bu yönden gelmekteydi. Bugün ise Batı'nın kendisini demokrasi, insan hakları, kadın-erkek eşitliği adı altında sloganlaştırdığı kavramlar üzerinden ifade ettiğini ve kendileri dışında kalan dünyayı da bunlarla baskı altına almaya çalıştığını görmekteyiz.

Politik ve kültürel açıdan bu şekilde taciz edilen Müslümanlar, çok doğal bir şekilde kendilerine yöneltilen bu ithamların aksini ispat gayretine girmektedirler. Örneğin, çok yönlü bir İslâm âlimi olan Abdülaziz Sachedina'nın, geçmişte ağırlıklı olarak Şia ve bu çerçevede imamet, mehdilik gibi Şîi düşüncenin önemli bazı konularının tarihî gelişimi üzerinde pek çok çalışma yaptığını biliyoruz. Ancak özellikle son dönemlerde İslâm ve demokrasi, İslâm ve insan hakları, İslâm ve etik gibi konular üzerinde yoğunlaşması bu durumun bir örneği olsa gerektir.¹⁷ Benzer durum Abdullahi Ahmed en-Na'im vb. pek çok diğer bazı Müslüman araştırmacılar için de söz konusudur.

Halen çalışmalarını ABD'de devam ettiren Sudanlı entelektüel ve hukuk âlimi Abdullahi Ahmed en-Na'im, İslâm hukukunu evrensel insan haklarıyla uyumlu hale getirecek reformlara ihtiyaç olduğunu düşünmektedir. O, Müslüman toplumların hukuk, devlet ve din konularındaki yaklaşımlarını tartıştığı *Islam and the Secular State* adlı kitabında, hukuk sistemlerinin insan hakları hukuku ve modern hukukla uyumlu olması gerektiğini savunmuştur. Örnek olarak da, dinin sadece ahlâkî konularla ilgilendiği ve yasama konularında otorite olmadığı yönünde Amerikan tarzı bir laiklik modeli önermiştir. Ayrıca bu çerçevede Türkiye, Endonezya ve Hindistan modellerini de tartışmaya açmış, sekülerizm, insan hakları ve İslâm arasında başarılı bir sentez kurmayı başaran Türkiye'nin iyi bir model olduğunu ileri sürmüştür.¹⁸

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Batı'nın İslâm ve Müslümanlara yönelik eleştirileri daha ziyade onların pratiğine yönelik olduğu için fikhî konular öne çıkmakta ve verilen cevaplar da daha ziyade İslâm hukuku çerçevesinde kalmaktadır. Özellikle insan hakları başta olmak üzere farklı din mensupları ve cinsiyet ayırımına yönelik birtakım fikhî yorumların tekrar ele alınıp değerlendirildiği bir sürecin içerisinde bulunuyoruz. Bu çerçevede bizzat

¹⁶ Geniş bilgi için bakınız: Süleyman Gezer, *Kur'an'ın bilimsel yorumu: Bir Zihniyet Tahlili*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2009, ss. 113-121.

¹⁷ Abdülaziz Sachedina'nın yayınlanmış kitapları şunlardır: *Islamic Messianism* (State University of New York, 1980); *Human Rights and the Conflicts of Culture*, co-authored (University of South Carolina, 1988); *The Just Ruler in Shiite Islam* (Oxford University Press, 1988); *The Prolegomena to the Qur'an* (Oxford University Press, 1998); *The Islamic Roots of Democratic Pluralism* (Oxford University Press, 2002); *Islamic Biomedical Ethics: Theory and Application* (Oxford University Press, February 2009); *Islam and the Challenge of Human Rights* (Oxford University Press, September 2009). Sachedina şu anda "geleneksel İslâm ahlakının oluşumunda aklın rolü" üzerinde çalışmaktadır.

¹⁸ Abdullahi Ahmed an-Na'im, *Islam and the Secular State*, Harvard University Press, 2008.

Müslüman âlimlere ait olmakla birlikte, bir kenarda unutulup toplumca fazla rağbet görmeyen birtakım fikirlerin öne çıkması olağan gözükmektedir. Hatta günümüz Müslümanları “hikmet müminin yitik malıdır, nerede bulursanız alınız” anlayışından hareketle “aslında bunlar Müslümanlara ait, Kur’an ve sünnetin vurguladığı temel değerlerdir” demek için yeterli altyapıya sahiptirler. Ancak hazırcılığın ve geleneksel fikhın daha fazla öne çıkarıldığı bir din algısının, günümüz İslâm düşüncesini hangi yönde etkileyeceği konusu yeni tartışmalara yol açacak gibi gözükmektedir.

İslâm dünyasının geneliyle ilgili olarak yaptığımız bu tespitler, sunulacak çözüm önerileri açısından Türkiye’deki ilahiyat çalışmalarını da ilgilendirmektedir. Batı’daki İslamofobinin de etkisiyle ülkemizde ve diğer İslam ülkelerindeki dindar kesim üzerinde zaman zaman oluşturulan baskılar hem toplumu hem de bilimsel faaliyetleri ciddi anlamda etkilemektedir. Süper güçlerin taşeronları olan dini terör örgütlerinin son dönemlerdeki faaliyetleri Müslümanlar üzerindeki bu baskıyı daha da artırmaktadır. Bu durum bir yönüyle tepkiselliği artırırken diğer bir yönüyle ise eğitilmiş Müslümanlar arasında sorgulayıcı bir damarın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Türkiye’de son iki yüzyılda oluşan ilmî ve siyasi birikim sonucunda yönetim biçimi olarak İslâm ve demokrasinin bir arada uyumlu olarak var olmaya devam etmesi önemli bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Bunun da sağladığı özgüvenle, özellikle modernle gelenegi bir arada buluşturan ilahiyat fakültelerinin varlığı, İslâm araştırmalarındaki bu eksikliğin giderilmesine ve tepkisellikten daha uzak bir söylem dilinin oluşmasına ciddi anlamda katkı sağlamaktadır.

Dünyadaki büyük değişim ve dönüşümlerin en önemli dinamiklerinden biri, genelde ilahiyat yani teoloji olmuştur. Toplumların sanat ve edebiyat gibi insanlığın gelişme aracı olan tüm beşeri bilimlere bakışını etkileyen en temel unsur ilahiyattır. Yani pozitif bilimlerin gelişimi için, hatta daha genel anlamda ifade edersek ciddi bir bilim politikası üretmek için başta ilahiyata ihtiyaç bulunmaktadır. Buradan yola çıkarak, ilahiyat alanının bilimin sınırları içerisinde tutulmasının hayati derecede önemli olduğunu ifade edebiliriz. Bunun aksinin ise, tüm sosyal ve beşeri bilimlerin gelişimini etkileyecek, dolayısıyla Müslümanları tepkisel müstemleke zihniyetinden uzaklaştıracak özgün fikirlerin oluşumunu engelleyici bir tutuma yönelteceği kanaatindeyiz.

Batı merkezli İslamofobik tutumların Müslümanlara yönelik indirgemeci tavırlarının diğer bir menfi etkisi de, yenilikçi söylemlere karşı oluşturulan tepkiselliktir. Toplumun sekülerleşmeye, hatta densizleşmeye doğru gidebileceği endişesinden kaynaklanan modernite karşıtı oluşumlar, ilmi faaliyetler üzerinde büyük baskı oluşturmaktadır. Örneğin kimileri, dini ilimler alanında eğitim veren fakültelerin müfredatlarının, halkın inançlarıyla uyum adına geleneksel eğitim kurumları olan medreselerle aynı olması gerektiğini düşünmektedir. Hâlbuki bir üniversite birimi olan bu fakültelerin, geçmişteki medreselerin işlevine uygun olarak tamamen pratik ihtiyaçlara göre yapılandırılması, İslamofobinin

Müslümanlara dayattığı tepkisellikten uzak bir söyleme imkân sağlayacak enstrümanların elden gitmesine sebep olabilecek bir durumdur. Din eğitimi veren kurumlarla ilgili yapılacak çalışmalarda, pek çok ilahiyat hocasının taşıdığı bu kaygıların da dikkate alınmasında ve düzenlemelerin çok daha titizlikle çalışılıp yapılmasında büyük fayda bulunmaktadır. Bu çerçevede özellikle Osmanlı Devleti'nin gerilemesinin sebeplerinden biri olarak gösterilen medrese müfredatlarına yönelik eleştirilerin çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Zira Günümüz İslâm düşüncesinin gelişmesine, özgüvenlerini kaybetmeye yüz tutmuş Batı'daki Müslüman araştırmacılar kadar Türkiye'de bu kurumlarda çalışan ilim adamlarının da önemli katkılarda bulunmaktadır. Özellikle kurumsallaşmasını tamamlamayı başarmış ilahiyat fakültelerinin akademik amaçlar için yapılandırılmasının bu yönde bir çözüm sunacağı ve aynı zamanda örnek bir model olacağı düşünülebilir.

Sonuç

İslamofobi, günümüz Müslüman araştırmacıların en büyük sorunlarından biri olarak gözükmektedir. İslam dünyasında Müslümanlara yönelik baskıların başlamasından kısa bir süre sonra Ortadoğu'da yaşanan yeni gelişmeler, İslam araştırmalarını tekrar sorgulamaya açmaktadır. Küresel ve bölgesel güçlerin piyon olarak kullandığı birtakım radikal dinî hareketlerin bölgeyi mezhep çatışmaları alanına dönüştürmesi, dikkatlerimizin bu konuya daha fazla yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede özellikle ülkemizdeki ilahiyat fakülteleri, günümüz İslâm düşüncesinin gelişiminde önemli katkı sağlayan kurumlar olarak gözükmektedir. Bu yönüyle söz konusu kurumlar, İslamofobi yüzünden içine kapanık ve savunmacı söylemlere sarılan Batı'daki Müslüman araştırmacılara da destek olabilir.

Yaklaşık 150 yıldan beri hem İslam düşüncesini hem de Batı'yı çok iyi bilen Müslüman âlimler yetişmiştir. Bunların önemli bir kısmı da çalışmalarını Batı ülkelerinde devam ettirmekte ve özellikle 11 Eylül 2001'den itibaren meydana gelen terör olaylarının sorumlularymış gibi kendilerini baskı altında hissetmektedirler. Bu durum onlarda özgüven eksikliği oluşturmakta ve savunmacı bir yaklaşım sergilemelerine neden olmaktadır. Hâlbuki onların, sosyal ve psikolojik baskılardan sıyrılarak eski çalışmalarını daha da geliştirerek devam ettirmeleri gerekmektedir. Bilimsel düşüncenin oluşumunda önemli yeri olan ilahiyat bilimleri, yukarıda ifade ettiğimiz kaygılar giderildiği takdirde, bugün karşı karşıya kaldığımız bu ve benzeri sorunlarını da aşabilecek tecrübeye sahiptir. Tarihte özellikle İmam-ı Azam Ebu Hanife, Ebu Hasan el-Maverdî, Ebu Hamid Gazali, Bedreddin İbn Cemâ'a, Namık Kemal, Cemaleddin Afgani, Ahmed Cevdet Paşa vb. gibi kendi dönemlerinin sorunlarını iyi kavramış teorisyenler, karşılaşılan çok ciddi krizleri aşmada teorik destek sağlamışlardır. Günümüzde ise ancak hem Müslümanların

hem de geri kalan dünyanın sorunlarını iyi bilen ufku açık bu tür yeni ilahiyatçılar ve bilim insanlarıyla yeni çözümler üretebiliriz.

KAYNAKÇA

- “Avrupa Birliği’nde Müslümanlar: Ayrımcılık ve İslamofobi”, hazırlayan: Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi (EUMC).
- Ahmed an-Na’im, Abdullahi, *Islam and the Secular State*, Harvard University Press, 2008.
- Asani, Ali S., "So That You May Know One Another": A Muslim American Reflects on Pluralism and Islam", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 588, July 2003, pp. 40-51.
- Bulut, İsmail, *Nübüvve Çeğdaş Bir Yaklaşım*, Berikan Yay., Ankara, 2016.
- Delibaş, Kayhan, “İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine: Batı Dünyasında Gelişmekte Olan İslamophobia Yeni Bir Eşitsizlik Kaynağı Olarak Görülebilir mi?”, *Bilgi* (9) 2004 / 2: 1-41.
- Esposito, John, *The Islamic Threat: Mythor Reality*, Oxford University Press, 1995.
- Evkuran, Mehmet, “Bir Kimlik Politikası Olarak İslamofobi, Kolektif Bir Korkunun Anatomisi”, *İslamofobi Sempozyumu*, Sivas, 18-19 Kasım 2011.
- Gezer, Süleyman, *Kur’an’ın bilimsel yorumu: Bir Zihniyet Tahlili*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2009.
- Godazgar, Hossein, “İslâm Korkusu-Islamophobia- ve İngiliz Basın-Yayınında Müslümanların Muammalı İmajları”, Tercüme: Nuri Tınaz, *II. Uluslararası Dinî Yayınlar Kongresi*, 05-07 Kasım 2004, Ankara 2005.
- <http://www.timesofummah.com/2012.03.03/American-mosques-increased-dramatically-by-74-after-september-11/>
- Kalın, İbrahim, “Batı’daki İslâm Algısının Tarihine giriş”, *DÎVÂN İlmî Araştırmalar*, sayı: 15 (2003/2).
- Kelsay, John, *Arguing the Just War in Islam*, Harvard University Press, 2007.
- Lewis, Bernard, “The Roots of Muslim Rage”, *The Atlantic Monthly*, September 1990.
- Sachedina, Abdülaziz, *Islam and the Challenge of Human Rights*, Oxford University Press, September 2009.
- www.runnymedetrust.org
- Yılmaz, Nuri, “Din Tanımları ve İslamofobiye Etkileri, *İslami Yorum (İnternet Dergisi)*, Sonbahar 2010.

Influence of Islamophobia in Islamic Research*

Cemil HAKYEMEZ**

Abstract

This study reviewed different research in which the reconciliation between Shiism and Sunnism was discussed. Accordingly, the works written by early scholars were mentioned first. Secondly, the experience of the Kubraviyyah was emphasized. Later, the historical incidents such as the attempt of Nadir Shah to impose the Jafarite as a Sunni sect were provided, and then the politics of the "Islamic Union" of the Ottoman State were discussed. Later on, the studies of the "Dârü'd-Takrîb" institution were examined in detail. Finally, the approaches related to the subject were included and evaluations were made in this framework.

Keywords: Islamophobia, Islamic Research

İslamofobinin İslâm Araştırmaları Üzerindeki Etkisi

Özet

Günümüzde İslamofobia ismiyle anılan Batı'nın İslâm karşıtlığı meselesi, pek çok açıdan olduğu gibi Müslüman düşünürlerin çalışmalarını da olumsuz yönde etkilemektedir. Batı'daki Müslüman araştırmacılar, uzun süreli sömürge yaşamının psikolojisinden ancak 20. yüzyılın sonlarında kurtulmaya başlamışken birdenbire terör ithamlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum onlar üzerinde tekrar olumsuz tesirler oluşturmuştur. Müslüman araştırmacıların son dönemlerde yaptığı çalışmalarda, meselelere suçluluk psikolojisiyle bakan savunmacı bir yaklaşım tarzının görülmesi bunun en önemli göstergelerinden biridir. Bu psikolojik travmadan kurtulmalarına yardım edecek bilimsel ve kurumsal desteğe ihtiyaçları olduğunu düşünüyoruz. İçerisinde binlerce araştırmacı barındıran Türkiye'deki ilahiyat fakültelerinin, çağdaş bilimsel yöntemler çerçevesinde yaptırdığı yeni çalışmalarıyla bu konuda ciddi katkı sağlayabilecek düzeye gelmesi çok önemlidir.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, İslam Araştırmaları

---

* This study is the revised form of the paper I presented in the symposium entitled *Türk Dünyasında İslami İlimlerin Yeri* and held in Kazakhstan Akhmet Yassawi University on 26-27 April 2012.

This paper is the English translation of the study titled "İslamofobinin İslâm Araştırmaları Üzerindeki Etkisi" published in the 6th issue of *İlahiyat Akademi*. (Cemil HAKYEMEZ, "İslamofobinin İslâm Araştırmaları Üzerindeki Etkisi", *İlahiyat Akademi*, sayı: 6, 2017, s. 27-36.) The paper in Turkish should be referred to for citations.

** Prof. Dr., Hitit University, Faculty of Theology, Department of the History of Islamic Sects, Academic Member. chyemez@gmail.com

Introduction

Islamophobia, meaning the fears related to Islam, was first used in 1991. This problematic ideology dates back to the conquest of Spain by the Muslims, and it has been in the agenda of humanity for centuries due to Muslim Turks' advancement toward the west and formation of the Crusades as a response. However, it regained its main popularity following the September 11, 2001 incident. After the dissolution of the Soviet Union, Islamophobia was turned into the grounds of global conflict through the discourses that are similar to *the Clash of Civilizations* by Huntington.

It is without a doubt that the global conjuncture has a great role in this regard. After the termination of the bi-polar world, the structural distortion in international relationships resulted in both the generalization of religious movements and consideration of the Islamic world as the new enemy. Muslims have made themselves the new open targets with their populations exceeding one and half million and their efforts to undertake active roles in the formation of the new world. This case, with a permanent and active appearance, directed attention to Muslims and increased the interest in Islamic movements.¹

Islamophobia and Islamic Researches

A significant number of Western researchers improperly defined the activities of the Islamic world as fundamentalist and violent trends without any analyses. The authors, who are also the right-wing supporters, such as Bernard Lewis, Huntington, J. Miller and Fukuyama, called these activities in the Islamic world "excessive, fanatic, irrational, intolerant, terrorist, foolish or a 'green threat'". They used these concepts associated with prejudices, grudge, hatred and fears, and related these to the attacks on the World Trade Center while making efforts to show these as the reflections of Islamic jihadist ideology which is a deep issue for the Westerners.²

However, the Islamic activities of the latest periods are teleological in a way that cannot be defined with the fundamentalism of the US from the late 19th century, and they have certain characteristics including the innocent demands of the masses. Therefore, a significant number of those included in the afore-noted religious movements rejected these metaphors which appear as the products of a political purpose. Moreover, some of them intentionally made efforts to reflect that they are not close to the internal groups which can be classified as fundamentalist or radical.

---

¹ John Esposito, *The Islamic Threat: Mythor Reality*, Oxford University Press, 1995, s. 4

² Kayhan Delibaş, "İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine: Batı Dünyasında Gelişmekte Olan İslamophobia Yeni Bir Eşitsizlik Kaynağı Olarak Görülebilir mi?", *Bilgi* (9) 2004 / 2: 1-41, p. 7-12.

The outdated religious discourses and approaches of certain Muslims and Muslim groups, in other words, their practices under the name of Islam, may support the reactions or Islamophobia toward Muslims.³ However, this does not justify the actions of afore-mentioned authors who reflect Islam and Muslims as the enemy of the West and make efforts to manipulate them.⁴ If a similar attitude is displayed against them, or in other words, if such assessments are made against Christianity based on the practices in the Christian world, it is clear that the result would be more severe and tragic. Thus, it is not proper to judge Islam and all Muslims through the method of particular to general, while creating an irrelevant meaning out of this context. Islamophobia is still used as the means of oppressing and overwhelming Muslims in the present time. This ideology is not so different from the Crusades, and it still exists in a modern form.

The Runnymede Report prepared to justify Islamophobia in England⁵ and entitled "*Islamofobia: A Challenge For All Us*" reports certain points which will justify the ideas in this regard. The claim of the West is that Islam is close to changes, and it does not have common values with other cultures while it is irrational and sexist. To them, Islam also includes violence, is a manipulative religion suiting the political purposes, inconsistently criticizing the western ideology, and accepting the non-Sunni formations as deviant. Therefore, Islamophobia is justified.⁶ In addition, the western media indicates the Muslims as a group under a single identity and as a society sharing the same ideas, forms a historical image, and triggers the Islamophobic image in their own societies. Accordingly, the historical issues, such as the Crusades and the Siege of Vienna by the Ottomans, are always kept in mind.⁷

---

³ Nuri Yılmaz, "Din Tanımları ve İslamofobiye Etkileri", *İslami Yorum (İnternet Dergisi)*, Fall 2010, p. 21.

⁴ "The differentiation of the church and state in a Western style is not based on any historical grounds in Islam. Therefore, making efforts to unite religion and public areas is perceived as the religious extremism and conservatism before many Westerners." İbrahim Kalın, "Batı'daki İslâm Algısının Tarihine Giriş", *DİVÂN İlmi Araştırmalar*, issue: 15 (2003/2), p. 46.

⁵ Mehmet Evkuran, "Bir Kimlik Politikası Olarak İslamofobi", p. 9.

⁶ www.runnymedetrust.org

⁷ Hossein Godazgar, "İslâm Korkusu-Islamophobia- ve İngiliz Basın-Yayınında Müslümanların Muammalı İmajları", Trans: Nuri Tınaz, *II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi*, 05-07 November 2004, Ankara 2005, p. 206. It is without a doubt that consideration of the Muslims living in Europe and the US, as the new Jews of the West, caused great trauma on them. However, as a result of these sufferings, certain indications, which will pave the way for new opportunities and advantages, have emerged. A recent study demonstrates that the number of mosques significantly increased in the US despite the protests regarding 9/11 and the targeting of Muslims' temples. "The officers of national statistics reported that the number of Islamic centers, which was 962 in 1994 and 1209 in 2000, reached 2106, and that approximately a quarter of these centers were opened between 2000 and 2011 although Muslims suffered from certain prosecutions from official bodies. There were almost no protests in this regard in 2010, but even a few of them were transformed into discussions related to national Islam, extremism and religious freedom. Protests against mosques emerged in Tennessee, California and other states. According to Professor Ihsan Bagby, the director of the study, this evidence indicates that Muslim people still managed to find a social place for themselves despite opposing attitudes. Ihsan Bagby said the following: 'This indicates that the Muslim society, which was integrated to United States (US), has grown properly. I believe this will be the most important message we can give to the entire, or at least the Islamic world.' <http://www.timesofummah.com/2012.03.03/American-mosques-increased-dramatically-by-74-after-september-11>.

There are people who believe that the roots of the issues between the Western and Islamic worlds are ideological rather than being historical. In accordance with this dualist approach as the reflection of an ideological perception, the West is associated with the concepts of ration, science, civilization, sophistication, tolerance and freedom while the Islamic East is related to irrationality, primitivity, intolerance, discrimination between genders, lust, hypocrisy, emotionality and pressures.⁸

According to certain Western researchers, in addition to the historical and ideological reasons, the main factor behind the concept of Islamophobia is the certain theological approaches among Muslims. For example, John Kelsay claims that the 9/11 attacks and conflicts in Iraq are related to Islam or jihadist ideology of Islam. According to him, Islamist militants refer to the Islamic law based on the Quran, Sunnah and ideas of the scholars from the early periods in their activities. These Islamic scholars formulated their ideas when Islam was an Imperialist power in the 9th and 10th centuries, and when Muslims did not suffer from the invasion of foreigners. Therefore, they focused on an unilateral legislation form that included violence in styles and discourses. Regarding present times, most Muslim administrators are not legitimate; Muslims live all around the globe; and Muslim states are weak. Modern Muslim militants experience the obligation to adapt the legal provisions from early times into a different radical scope.

According to Kelsay, the first serious conflict between Muslims and the West dates back to *Kitabu as-Siyar* by Shaybani in the eighth century. This is also the first work separating the world into two regions as "Daru al-Islam", the place of Muslims, and "Daru al-Harp", the place of non-Muslims. This work also determines the statuses of residents based on their relationships with Islam.⁹

The Western criticisms toward Islam are based on Muslims' "jihad" ideology and their anger, hatred and revenge desires against non-Muslims, which is also noted by Bernard Lewis. According to Lewis, extremism and radicalism arises from the history and cultural roots of Islam. Therefore, Muslims have emotions and desires based on anger, hatred and revenge against the disbelievers in relation to Islamic jihadist discourse.¹⁰

---

⁸Mehmet Evkuran, "Bir Kimlik Politikası Olarak İslamofobi", p. 4; İbrahim Kalın, "Batı'daki İslâm Algısının Tarihine giriş", *DÎVÂN İlmî Araştırmalar*, issue: 15 (2003/2), p. 33-34; Kayhan Delibaş, "İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine", p. 21.

⁹ John Kelsay, *Arguing the Just War in Islam*, Harvard University Press, 2007.

¹⁰ Bernard Lewis, "The Roots of Muslim Rage", *The Atlantic Monthly*, September 1990, ss. 47-60.

The Muslim population, whose number is increasing in the West every passing day, is actually the group that suffers from Islamophobia the most. These Muslim people are quite disturbed from local Westerners' marginalization as "outdated, barbaric and despotic" with a reductionist approach. However, there are certain but a few Western people who find Islamophobia meaningless and nonsense. They conduct certain activities to support Muslims. For instance, in a report prepared by the European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC), certain precautions to prevent Islamophobia are particularly suggested. Accordingly, the studies in this regard include the "Islamic Forum" held by the Christian non-governmental organizations that constitute the majority in Germany, and the activities such as conferences, seminars and "Forum of Three Religions" collectively held by Muslim, Jewish and Christian leaders in Britain.¹¹

There are such efforts to prevent Islamophobia but a significant part of the Western public still has negative ideas and attitudes toward Muslims, which inevitably affects the psychological and social state of Muslims.

These negative aspects arising from Islamophobia show some of their greatest influences over the studies related of Islamic sciences. Muslim scientists perform many Islamic studies particularly in Western universities thanks to their newly-acquired self-confidence. However, as a result of these incidents, their concentrations were disrupted and they were forced to become introverted. The negative discrimination against the Muslims causes problems for their psychologies, and creates deficiency of self-confidence, aggressiveness and diffidence, which is the reason for their defensive attitudes in their new studies. They often make efforts to prove the otherwise of the despotic, terrorist or aggressive images regarding Muslims and to state that Islam is against terrorism and homicide, that Islam values human rights, and that Islam is sensitive in terms of protecting other religions and cultures. Moreover, topics such as "Islam and terror", "Relationships of Islam with the followers of other religions", "Islam and human freedom", "Islam and peace", "Place of women in Islam", and "Islam and economy" have been commonly examined in this period. In addition, the subjects of "inter-religious or cultural dialogues" and "Islam and modernity" are both promoted, and researchers are recommended to focus on this subject more.

The efforts to reject the approach that regards Islam as a post-modern, outdated anti-modernity element¹² have increased recently. Accordingly, many works were written to explain that Islam is not against industrialization, scientific

---

¹¹ "Avrupa Birliği'nde Müslümanlar: Ayrımcılık ve İslamofobi", Issued by: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC), p. 5.

¹² It is clear that various reflections of Islamophobia that began with Crusades continued in the Age of Enlightenment. Many Western philosophers, particularly Ernest Renan, wrote works against Islam. The claims in these works caused great reactions in the Islamic world, and many Muslim philosophers responded to these claims. (Dücan Cündioğlu, "Ernest Renan ve "Reddiyeler" Bağlamında İslâm- Bilim Tartışmalarına Bibliyografik Bir Katkı", *Divân: İlmî Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 1996, Issue: 2, p. 1-94, 3).

advancement, modernism and modern life.¹³ For instance, in "So That You May Know One Another: A Muslim American Reflects on Pluralism and Islam", Ali S. Asani reviewed and examined the mutual hatred between Muslims and non-Muslims in US society in line with Quran following the 9/11 incidents. He reflected that the Quran gives particular importance to religious pluralism and that the Quran's message was misinterpreted by the non-Muslims. Moreover, he made efforts to explain that the Quran considers the differences between people as a richness and accepts the cases reflected both in Jewish and Christian sources, and that Islamic history is full of tolerant examples.¹⁴

Certain authors suggest the conservative works from certain western philosophers such as Swedenborg (1688-1772) and Goethe (1793-1832) as the theological grounds for mutual tolerance in a period when anti-Islamist attacks increased and tension between the Muslims and Christians reached to a higher level.¹⁵

It is natural for Muslim scientists to have more concerns regarding the future of their publics than the plans regarding their academic careers. They inevitably prioritized the defense of Islam against the ever-increasing pressures against Muslims. Accordingly, the topics that are referred to more in the practical life are highlighted. It is especially inevitable for the fiqh-related topics to be stressed more. For instance, making certain statements about Muslims such as "limb cutters" increases their sensitivity in this regard, meaning the punishments and interpretations of cutting limbs in Shariah are focused more.

We witness the formation of literature that is similar to the one formed as a response to the teasing approach of Ernest Renan from one and half century ago. Scholars, such as Namık Kemal, Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh and Said-i Nursi, made serious efforts to prove the otherwise of the following statement by Renan: "Islam is an obstacle before science."¹⁶ The attacks against Muslims were related to this scope in the period when positivism was dominant with the influence of the Enlightenment Philosophy. The West defines itself using the concepts that have been made mottos using the terms of democracy, human rights and gender equality, and westerners make efforts to oppress others using these mottos.

---

¹³ As noted before, efforts to respond to the claims of Western philosophers date back to earlier times. As the scientific and cultural developments of the 18th and 19th centuries created an effective pressure in the West, Muslim philosophers attempted to revive their spiritual experiences with the highest degree of civilizational aspects. These attempts, which can be considered efforts to find a solution to the problems of the time, based on the basic principles of Islam, can be assessed as a transformational program or social mobilization declaration. See: İsmail Bulut, *Nübüvvet'e Çağdaş Bir Yaklaşım*, Berikan Yay., Ankara, 2016, p. 7-11.

¹⁴ Ali S. Asani, "So That You May Know One Another": A Muslim American Reflects on Pluralism and Islam", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 588, July 2003, pp. 40-51.

¹⁵ See: İbrahim Kalın, "Batı'daki İslâm Algısının Tarihine giriş", *DİVÂN İlmî Araştırmalar*, issue: 15 (2003/2), p. 22.

¹⁶ For more details, see: Süleyman Gezer, *Kur'an'ın bilimsel yorumu: Bir Zihniyet Tahlili*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2009, p. 113-121.

Muslims who are politically and culturally harassed in this way naturally aim to prove the otherwise of the accusations directed to them. For example, it is a fact that Abdülaziz Sachedina, a multi-directional Islamic scholar, performed numerous studies on the historical development of Shiite and significant Shiite concepts such as imamah or Mahdi. However, he has recently focused on Islam and democracy, Islam and human rights, and Islam and ethics, which is another example in this regard.¹⁷ Another similar case is also valid for many other Muslim researchers such as Abdullahi Ahmad an-Naim.

Abdullahi Ahmad an-Na'im, a Sudanese intellectual and legal authority who is maintaining his studies in US, believes that the reforms to make Islamic law concordant to universal human rights are needed. He claimed in *Islam and the Secular State*, where he discussed the approaches of Muslim societies in legal, governmental and religious topics, that legal systems should suit the human rights laws and modern laws. He suggested an American secularism model reflecting that religion only concerns ethical topics and is not an authority in the legal issues. Moreover, he opened the models of Turkey, Indonesia and India to discussion and claimed that Turkey is a good model as the Turkish government managed to establish a successful synthesis between secularism, human rights and Islam.¹⁸

As noted before, fiqh-based topics are focused more as Westerners' criticism toward Islam and Muslims is related to their practices, and the responses are within the borders of Islamic law. We are in a period when certain fiqh-related comments regarding human rights and discrimination against different followers of different religions and genders are reexamined and reassessed. Accordingly, certain ideas that belong to certain Muslim ideas and that are forgotten and not adopted much can be highlighted. The Muslims of modern times have the necessary backgrounds to say "These are actually the basic values of Muslims stressed by the Quran and Sunnah" based on the ideology of "Wisdom is the lost property of believers. Get it at wherever you find." However, the question of how a religious perception with a more stress on cutting corners and adopting traditional fiqh influences the modern Islamic ideology seems to create new discussions.

These statements regarding the entire Islamic world also concern the theological studies in Turkey in relation to the recommendations for solutions. The occasional pressures on the religious people in Turkey and other countries due to Islamophobia affect both the society and scientific activities. The recent activities of

---

¹⁷The books published by Abdülaziz Sachedina are as follows: *Islamic Messianism* (State University of New York, 1980); *Human Rights and the Conflicts of Culture*, co-authored (University of South Carolina, 1988); *The Just Ruler in Shiite Islam* (Oxford University Press, 1988); *The Prolegomena to the Qur'an* (Oxford University Press, 1998); *The Islamic Roots of Democratic Pluralism* (Oxford University Press, 2002); *Islamic Biomedical Ethics: Theory and Application* (Oxford University Press, February 2009); *Islam and the Challenge of Human Rights* (Oxford University Press, September 2009). Sachedina currently works on "the rational role in the formation of traditional Islamic morals".

¹⁸Abdullahi Ahmed an-Na'im, *Islam and the Secular State*, Harvard University Press, 2008.

terrorist organizations, the subcontractors of super powers, increase the pressure on Muslims, which increases reactance and causes the emergence of a quality directing educated Muslims to question others. The coexistence of Islam and democracy as the regime in Turkey, which occurred as a result of the scientific and political experience from the last two centuries, can be considered as a significant advantage. With the self-confidence from such an advantage, the presence of theological faculties combining modernity with traditions can provide significant contributions to the termination of deficiencies in Islamic studies and formation of a discourse free from reactance.

One of the greatest dynamics regarding great changes and transformations is generally divinity or theology. The most basic element affecting societies' perceptions toward all human sciences such as, art and literature, which are the instruments of development for humanity, is theology. In other words, theology is the primary field needed for the development of positive sciences or the generation of a more severe scientific policy. Accordingly, it is fair to state that keeping the field of theology within the borders of science is highly critical. However, an attitude to prevent the authentic ideas which will affect the development of all social and human sciences, and which will deviate Muslims from the reactance-related approaches would be focused in this regard.

Another negative effect of Islamophobic attitudes on Muslims is the reactance formed toward the innovative discourses. The anti-modernity formations arising from the concerns that the society may go through secularization and even immorality create great pressures on scientific activities. For instance, some believe that the curricula of theological faculties should be the same with the curricula of traditional madrasahs to suit the beliefs of people. However, these faculties, which are certain units of universities, have been configured based on the practical needs and in relation to the functions of madrasahs from the past, which may result in the loss of instruments that can enable a discourse which has no relationships with the reactance obliged by Islamophobia on Muslims. These concerns of many theological authorities should be considered and amendments should be made more meticulously in the studies on the institutions providing religious education. The criticisms directed toward the curricula of the madrasahs, which is regarded as one of the reasons for the regress of the Ottoman Empire, should be analyzed well because scientists working in the relevant institutions in Turkey make significant contributions to the development of modern Islamic ideology as much as the Muslim researchers in the west who are about to lose their self-confidence. It can be stated that the academic formation of theological faculties that completed their institutionalization stages will provide such solutions and serve as an exemplary model.

Conclusion

Islamophobia is among the greatest problems for the modern Muslim researchers. After a short period of time from the emergence of pressures on Muslims, the new incidents in the Middle East open Islamic studies to questioning. The fact that certain radical religious movements used as a pawn by the global and regional powers transform the region into the field of sectarian clashes causes people to focus on this issue more. Accordingly, the theological faculties in Turkey are among the institutions providing significant contributions to the development of modern Islamic ideology. These institutions can support the Muslim researchers, who are introverted and defensive due to Islamophobia, in the west.

Muslim scholars, who know Islamic ideology and the West well, have been raised approximately in the last 150 years. A significant number of them maintain their studies in the West and feel the pressure as if they are the responsible people for the terrorist activities following the 9/11 incident, which decreases their self-confidence and causes them to reflect a defensive approach. However, these Muslims need to maintain or even improve their old studies by disregarding the social and psychological pressures. The theological sciences which have a particular place in the formation of scientific ideology will be able to overcome these and similar modern problems if the afore-noted concerns are terminated. The theoreticians such as Imam al-Azam Abu Hanifa, Abu Hasan al-Mawardi, Abu Hamid Gazali, Badraddin Ibn Jama'a, Namık Kemal, Jamaladdin Afgani and Ahmad Jawdat Pasha who understood the issues of their times provided theoretical support to the severe crises of the era. Regarding the present time, new solutions can be generated with the competent and conscious theologians and scientists who know the problems of Muslims and others well.

REFERENCES

- “Avrupa Birliği’nde Müslümanlar: Ayrımcılık ve İslamofobi”, issued by: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC).
- Ahmed an-Na’im, Abdullahi, *Islam and the Secular State*, Harvard University Press, 2008.
- Asani, Ali S., "So That You May Know One Another": A Muslim American Reflects on Pluralism and Islam", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 588, July 2003, pp. 40-51.
- Bulut, İsmail, *Nübüvvet Çığdaş Bir Yaklaşım*, Berikan Yay., Ankara, 2016.
- Delibaş, Kayhan, “İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine: Batı Dünyasında Gelişmekte Olan İslamofobia Yeni Bir Eşitsizlik Kaynağı Olarak Görülebilir mi?”, *Bilgi* (9) 2004 / 2: 1-41.
- Esposito, John, *The Islamic Threat: Mythor Reality*, Oxford University Press, 1995.
- Evkuran, Mehmet, “Bir Kimlik Politikası Olarak İslamofobi, Kolektif Bir Korkunun Anatomisi”, *İslamofobi Sempozyumu*, Sivas, 18-19 November 2011.
- Gezer, Süleyman, *Kur’an’ın bilimsel yorumu: Bir Zihniyet Tahlili*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2009.
- Godazgar, Hossein, “İslâm Korkusu-Islamophobia- ve İngiliz Basın-Yayınında Müslümanların Muammalı İmajları”, Trans: Nuri Tınaz, *II. Uluslararası Dinî Yayınlar Kongresi*, 05-07 Kasım 2004, Ankara 2005.
- <http://www.timesofummah.com/2012.03.03/American-mosques-increased-dramatically-by-74-after-september-11/>
- Kalın, İbrahim, “Batı’daki İslâm Algısının Tarihine giriş”, *DÎVÂN İlmî Araştırmalar*, issue: 15 (2003/2).
- Kelsay, John, *Arguing the Just War in Islam*, Harvard University Press, 2007.
- Lewis, Bernard, “The Roots of Muslim Rage”, *The Atlantic Monthly*, September 1990.
- Sachedina, Abdülaziz, *Islam and the Challenge of Human Rights*, Oxford University Press, September 2009.
- www.runnymedetrust.org.
- Yılmaz, Nuri, “Din Tanımları ve İslamofobiye Etkileri, *İslami Yorum (İnternet Dergisi)*, Fall 2010.

تأثير الإسلاموفوبيا على الدراسات الإسلامية*

أ.د. جميل حقيز

جامعة هيتيت - كلية الإلهيات؛ قسم تاريخ المذاهب الإسلامية: chyemez@gmail.com

الخلاصة:

تؤثر قضية معاداة الغرب للإسلام - والتي يطلق عليها الآن الإسلاموفوبيا - على عمل المفكرين المسلمين بشكل سلبي، كما تؤثر في كثير من النواحي الأخرى. وبدأ الباحثون المسلمون في الغرب بالتخلص في أواخر القرن العشرين من نفسية الحياة الاستعمارية التي كانوا يعايشونها منذ فترة طويلة، فواجهوا فجأة اتهامات بالإرهاب، ما أدى لنشوء تأثيرات سلبية عليهم مرة أخرى. وأحد أهم المؤشرات على ذلك هو ظهور النهج الدفاعي - والذي ينظر إلى القضايا من زاوية علم النفس من منظور الإحساس بالذنب - في الدراسات الحديثة للباحثين المسلمين. ونتيجة لذلك الأمر نعتقد أنهم - أي الباحثين المسلمين - بحاجة إلى دعم علمي ومؤسسي يساعدهم على التخلص من هذه الصدمة النفسية. ولا شك أن وصول كليات الشريعة في تركيا - التي تستضيف الآلاف من الباحثين والتي تعمل في إطار الأساليب العلمية المعاصرة - إلى مرحلة تقديم إسهامات جادة حول هذا الموضوع هام جداً.

الكلمات المفتاحية: الإسلاموفوبيا، الدراسات الإسلامية

İslamofobinin İslâm Araştırmaları Üzerindeki Etkisi

ÖZET

Günümüzde İslamofobia ismiyle anılan Batı'nın İslâm karşıtlığı meselesi, pek çok açıdan olduğu gibi Müslüman düşünürlerin çalışmalarını da olumsuz yönde etkilemektedir. Batı'daki Müslüman araştırmacılar, uzun süreli sömürge yaşamının psikolojisinden ancak 20. yüzyılın sonlarında kurtulmaya başlamışken birdenbire terör ithamlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum onlar üzerinde tekrar olumsuz tesirler oluşturmuştur. Müslüman araştırmacıların son dönemlerde yaptığı çalışmalarda, meselelere suçluluk psikolojisiyle bakan savunmacı bir yaklaşım tarzının görülmesi bunun en önemli göstergelerinden biridir. Bu psikolojik travmadan kurtulmalarına yardım edecek bilimsel ve kurumsal desteğe ihtiyaçları olduğunu düşünüyoruz. İçerisinde binlerce araştırmacı barındıran Türkiye'deki ilahiyat fakültelerinin, çağdaş bilimsel yöntemler çerçevesinde yaptırdığı yeni çalışmalarını bu konuda ciddi katkı sağlayabilecek düzeye gelmesi çok önemlidir.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, İslam Araştırmaları

* هذه المقالة هي نسخة معاد تنظيمها من بحثي الذي قدمته في الندوة حول مكان الدراسات الإسلامية في العالم التركي التي نظمتها

جامعة أحمد يسوي في كازاخستان في ٢٦-٢٧ أبريل ٢٠١٢.

وهذه هي الترجمة العربية للدراسة بعنوان "İslamofobinin İslâm Araştırmaları Üzerindeki Etkisi" التي نشرت في العدد السادس من مجلة الإلهيات الأكاديمية. (جميل حقيز، تأثير الإسلاموفوبيا على الدراسات الإسلامية، الإلهيات الأكاديمية، ٢٠١٧، العدد: ٦، ص ٢٧-٣٦). من الواجب أن يستند في الاقتباس إلى المقالة التركية.

Influence of Islamophobia on Islamic Research

Abstract

In this article, the studies on the reconciliation between Shiism and Sunnism are discussed. In this frame, firstly, books written by some early scholars are mentioned. Secondly, the experience of the Kubraviyyah is emphasized. Later, the Nadir Shah attempted to impose the Jafarite as a Sunni sect, and then the politics of the "Islamic Union" of the Ottoman State were discussed. Later on, the studies of the "Dârû'd-Takrîb" institution were examined in detail. Finally, the approaches related to the subject are included and the evaluations are made in this framework.

Keywords: Islamophobia, Islamic Research

المدخل:

مصطلح «الإسلاموفوبيا» -والذي يعني «الرهاب من الإسلام»- استخدم لأول مرة في عام ١٩٩١ م. هذه الفكرة -التي يعود تاريخها إلى فتح إسبانيا من قبل المسلمين- احتلت جدول الأعمال لعدة قرون بسبب تقدم الأتراك نحو الغرب والحملات الصليبية الموجهة ضده. وفي الآونة الأخيرة، وخاصة مع تدمير البرجين التوأمين للتجارة في أمريكا في ١١ سبتمبر/أيلول ٢٠٠١ اكتسبت شعبية كبيرة مرة أخرى. وفي أعقاب تفكك الاتحاد السوفييتي، تحولت إلى العمود الفقري للصراع العالمي، على غرار مقولة هنتنغتون في «صراع الحضارات».

من المؤكد أن للظاهرة العالمية تأثيراً كبيراً في هذه المرحلة. ومع نهاية العالم ثنائي القطب فإن ما حدث في العلاقات الدولية الجديدة أدى إلى انتشار الحركات الدينية، كما أدى في نفس الوقت إلى استهداف العالم الإسلامي كعدو جديد. حيث أصبح المسلمون عرضة للاستهداف نتيجة تجاوز عدد سكانهم المليار ونصف المليار ونتيجة جهودهم لتولي دور نشيط وفعال في تشكيل العالم الجديد. وهذا الوضع -الذي يعطي صورة قوة دائمة وفعالة- يركز الانتباه على المسلمين من ناحية، وكذلك يزيد الاهتمام بالحركات الإسلامية من ناحية أخرى^(١).

الإسلاموفوبيا والدراسات الإسلامية:

لقد عرّف جزء كبير من العلماء الغربيين الحركات الإسلامية بشكل عام على أنها تيارات أصولية وعنيفة دون إخضاعها لتحليل واقعي. وخاصة الكتاب اليمينيون -مثل: برنارد لويس، وهنتنغتون، وميلر، وفوكوياما -الذين وصفوا هذه التحركات التي ظهرت بين المسلمين بأنها «متطرفة، متعصبة، غير عقلانية، غير متسامحة، إرهابية، غبية» أو «التهديد الأخضر». لقد حاولوا إظهار هذه المفاهيم الموجودة في التاريخ -والتي يستخدمونها بتحيز وكرهية وخوف- مرتبطة بالهجمات العدائية على مركز التجارة العالمي، وحاولوا إظهار جذورها باعتبارها انعكاسات منحدرة بعمق من الجهاد الإسلامي^(٢).

(١) John Esposito, *The Islamic Threat: Myth or Reality*, Oxford University Press, 1995, s. 4

(٢) Kayhan Delibaş, "İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine: Batı Dünyasında Gelişmekte Olan

İslamophobia Yeni Bir Eşitsizlik Kaynağı Olarak Görülebilir mi?", Bilgi (9) 2004 / 2: 1-41, ss. 7-12

ومع ذلك، فإن النهضة الإسلامية التي ظهرت في السنوات الأخيرة لها شخصية هادفة لا يمكن تحديدها بالأصولية التي ظهرت في أمريكا في أواخر القرن التاسع عشر، وفي الوقت نفسه تتضمن تلك النهضة مطالب الجماهير الضخمة التي يمكن اعتبارها بريئة عكس ما في أمريكا. ومن ثم فقد ذهب عدد كبير من الناشطين في الحركات الدينية إلى رفض هذه المقارنات التي يبدو أنها نتاج الإرادة السياسية. وفي الواقع حاول معظمهم القول بأنهم يعيدون عن الجماعات الأصولية أو التي يمكن وصفها بأنها أصولية.

الخطابات الدينية والمقاربات لبعض المسلمين والجماعات التي لا تناسب للعصر الحالي - أي: بعض الممارسات التي طرحوها باسم الدين الإسلامي - قد تغذي هذا التفاعل تجاه المسلمين أو الرهاب من الإسلام (الإسلاموفوبيا)^(٣). لكن هذا لا يبرر إظهار الكُتَّاب - المذكور أساء بعضهم في الأعلى - للدين الإسلامي والمسلمين كأعداء للحضارة الغربية والتلاعب بالمفاهيم^(٤). على سبيل المثال، ليس هناك شك في أنه إذا تم اتباع مثل هذا النهج اتجاههم - أي: إذا تم تقييم المسيحية من خلال ممارسة العالم المسيحي - فإن النتيجة ستكون أسوأ بكثير ومأساوية. لذا لا يحسن الحكم على الإسلام والمسلمين من خلال ممارسات بعض المسلمين. ومع ذلك، نرى أن الإسلاموفوبيا لا تزال تُستخدم على نطاق واسع اليوم كأداة لقمع المسلمين. في الواقع، يمكن القول إن هذا المفهوم - الذي لا يختلف عن «الحروب الصليبية» في جوهره - قد واصل وجوده من خلال التحول إلى شكل حديث.

في تقرير رونيميد بعنوان «الإسلاموفوبيا تحدٍ لنا جميعاً»، والذي يبدو أنه قد تم إعداده لإضفاء الشرعية على الإسلاموفوبيا في المملكة المتحدة، فقد طرح بعض المبررات لتسويق تفكيرهم في هذا الصدد^(٥). ووفقاً لهذا، فإنهم يقولون: إن الإسلام هو دين مغلق، وليس له قيم مشتركة مع ثقافات أخرى، وأنه غير عقلائي، ويعاني من التمييز الجنسي، ويفسح المجال للعنف، ودين هلامي مناسب لأغراض سياسية متباينة، وينتقد الفكر الغربي بطريقة غير متسقة، وينظر للتكوينات غير السننية على أنها منحرفة، وبالتالي الرهاب من الإسلام/ الإسلاموفوبيا مسوّغ^(٦). بالإضافة إلى ذلك، فإن وسائل الإعلام الغربية تخلق صورة نمطية للمسلمين كمجتمع تحت هوية واحدة يتقاسم نفس الآراء، وتضخم تصور الإسلاموفوبيا في مجتمعاتها الخاصة. وفي هذا الإطار يتم

Nuri Yılmaz, "Din Tanımları ve İslamofobiye Etkileri", *İslami Yorum (İnternet Dergisi)*, Sonbahar 2010, (٣) .s. 21

(٤) لا يوجد في التقاليد الإسلامية والتاريخ الإسلامي أي تمييز كالذي يوجد بين الكنيسة والدولة في الأسلوب الغربي. ولهذا السبب، فإنه يُنظر إلى محاولة الجمع بين الدين والدوائر الرسمية في نظر العديد من الغربيين كمحاولات للتطرف الديني والتزمت. İbrahim Kalın, "Batı'daki İslâm Algısının Tarihine giriş", *DİVÂN İlmî Araştırmalar*, sayı: 15 (2003/2), .s. 46

.Mehmet Evkuran, "Bir Kimlik Politikası Olarak İslamofobi", s. 9 (٥)

.www.runnymedetrust.org (٦)

إحياء الأمور التاريخية في الأذهان، مثل الحروب الصليبية والحصار العثماني في فيينا^(٧).

وهناك من يعتقد أن أساس المشكلات بين الغرب والعالم الإسلامي أكثر ذهنية من كونها تاريخية. وخاصة في إطار هذا النهج المزدوج المتعكس في النظرة الأيديولوجية، حيث يتم تحديد الغرب بقيم مثل العقل والعلم والحضارة والرقي والتطور والتسامح والحرية، في حين يتم تحديد الشرق المسلم مع اللاعقلانية والبدائية وعدم التسامح والتمييز بين الأجيال والشهوة والتقية والعاطفة والقمع والظلم^(٨).

ووفقاً لبعض الباحثين الغربيين -وبغض النظر عن الأسباب التاريخية والفكرية- فإن العامل الرئيس وراء الإسلاموفوبيا هو بعض المناهج الدينية بين المسلمين. على سبيل المثال يزعم جون كيلساي أن أساس هجمات ١١ أيلول/سبتمبر والصراعات الموجودة في العراق مرتبطة بالدين الإسلامي، أي: بفكر الجهاد في الإسلام. ويرى جون كيلساي أن نشاطات المجاهدين الإسلاميين مأخوذة من القرآن الكريم والسنة النبوية وآراء علماء الفترة المبكرة من صدر الإسلام. ومن ناحية أخرى صاغ علماء الإسلام في القرن التاسع والعاشر آراءهم عندما كان الإسلام القوة العالمية المسيطرة، ولم يكونوا تحت أي احتلال أجنبي. لذلك استندوا إلى شكل من أشكال التشريع أحادي الاتجاه يتضمن الصلابة في الأسلوب والخطاب. وفي أيامنا هذه فإن معظم الحكام المسلمين ليس لديهم مشروعية، والمسلمون يعيشون في جميع أنحاء العالم، ودولهم الإسلامية ضعيفة. ويواجه المسلمون اليوم صعوبة في تكييف القواعد القانونية المتخذة في المرحلة المبكرة مع الأحداث المعاصرة.

ووفقاً لجون كيلساي فقد بدأ أول صراع بين المسلمين والغرب في القرن الثامن ابتداء بكتاب السير

Hossein Godazgar, "İslâm Korkusu-Islamophobia- ve İngiliz Basın-Yayınında Müslümanların (V) Muammalı İmajları", Tercüme: Nuri Tınaz, II. Uluslararası Dinî Yayınlar Kongresi, 05-07 Kasım 2004, Ankara 2005, s. 206. ليس هناك شك في أن النظر للمسلمين الذين يعيشون في أوروبا وأمريكا على أنهم كاليهود الجدد في الغرب قد أدى إلى صدمة خطيرة للغاية عليهم. ومع ذلك - فنتيجة لكل هذه المظالم - نرى بوادر معينة لانفتاح الباب أمام إمكانات ومزايا جديدة. وأظهر استطلاع أخير أنه على الرغم من احتجاجات ١١ سبتمبر التي استهدفت المعابد الإسلامية، فقد حدثت زيادة كبيرة في عدد المساجد في أمريكا على مدى العقد الماضي. والمسؤولون عن إعداد الإحصاءات الوطنية صرحوا بأنه قد بلغ عدد المراكز الإسلامية إلى ٢١٠٦ مركزاً، في حين كان عددها ٩٦٢ عام ١٩٩٤، و١٢٠٩ عام ٢٠٠٠. وكشف عن أن حوالي ربع هذه المراكز قد تم فتحها بين عامي ٢٠٠٠ و٢٠١١، على الرغم من أن المسلمين تعرضوا للمساءلة من قبل السلطات الرسمية. وتحولت المظاهرات - التي قلت إلى حد كبير بحيث لا تكاد تجدها في عام ٢٠١٠ - إلى مناقشة الإسلام الوطني والتطرف والحرية الدينية. وفي ولاية تينيسي وولاية كاليفورنيا والولايات الأخرى، بدأت المظاهرات المناهضة للمساجد في الظهور. ووفقاً للبروفيسور إحسان باجبي - الذي يدير البحث - فإن هذه النتائج تدل على أن المجتمع المسلم اتخذ مكانة في المجتمع على الرغم من المواقف المعارضة له. وقال: «هذه علامة على أن الجالية المسلمة - المندمجة في أمريكا - نشأت بطريقة صحية. وأعتقد أن هذه هي أهم رسالة يمكن أن نقدمها للعالم وخاصة للعالم الإسلامي».

<http://www.timesofummah.com/2012.03.03/American-mosques-increased-dramatically-by-74-after-september-11>

Mehmet Evkuran, "Bir Kimlik Politikası Olarak İslamofobi", s. 4; İbrahim Kalın, "Batı'daki İslâm (٨) Algısının Tarihine giriş", *DİVÂN İlmî Araştırmalar*, sayı: 15 (2003/2), ss. 33-34; Kayhan Delibaş, "İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine", s. 21

للإمام الشيباني. وهذا الكتاب هو الأول من نوعه الذي قسم العالم إلى قسمين، القسم الأول ما يسمى بدار الإسلام وهم المسلمون، والقسم الثاني ما يسمى بدار الحرب ويقصد به غير المسلمين، والذي حدد حالة المستوطنين وفقاً للإسلام^(٩).

وكذلك يرى برنارد لويس أن أساس النقد الغربي للإسلام يكمن في جهاد المسلمين ضد الكفار ومشاعرهم ذات الكراهية والغضب والانتقام تجاه الكفار. وفقاً له أيضاً فإن التطرف والأصولية هي حقيقة تأتي من الأعماق التاريخية والثقافية للإسلام. لذلك، فتبعاً لخطاب «الجهاد» عند المسلمين فهناك مشاعر مثل الغضب والكراهية والانتقام من الكفار^(١٠).

والمسلمون الذين يزداد عددهم يوماً بعد يوم في الغرب هم - بلا شك - الأكثر معاناة وتضرراً من إسلاموفوبيا المنتجة. إنهم ينزعجون إلى حد كبير من التهميش الذي يواجهونه من قبل المجتمع الذي يعيشون فيه وتسميتهم بالمتخلفين والبربريين والمستبدين. ومع ذلك هناك قسم لا بأس به من الغربيين يعدون العداة للإسلام ليس له معنىً وسخيف، وإنهم ينفذون بعض الأنشطة والفعاليات لدعم المسلمين. على سبيل المثال: فإن المركز الأوروبي لرصد العنصرية وكراهية الأجانب المسمى بـ (EUMC) أعد تقريراً خاصاً عن الإسلاموفوبيا، وتم اقتراح عدد من التدابير لمنع كراهية الإسلام. ومن بين الدراسات التي أجريت في هذا الإطار: «النموذج الإسلامي» الذي تقوم به المنظمات المسيحية غير الحكومية والتي تشكل الأغلبية في ألمانيا، والمؤتمر الذي نظمه بشكل مشترك قادة مسلمون ويهود ومسيحيون في بريطانيا، والندوات والأنشطة حول «نموذج الأديان الثلاثة»^(١١).

ومع هذه الجهود لمنع الإسلاموفوبيا، لا يزال الكثير من المجتمع الغربي له موقف سلبي تجاه المسلمين. وهذا الوضع يؤثر حتماً على الحياة النفسية والاجتماعية للمسلمين.

وأحد أكبر تأثيرات السلبيات الناجمة عن الإسلاموفوبيا يمكننا ملاحظتها في الدراسات المتعلقة بالعلوم الإسلامية. وهناك كثير من العلماء المسلمين في الجامعات الغربية يشاركون في العديد من الأبحاث المتعلقة بالدراسات الإسلامية، وذلك بفضل ثقتهم بأنفسهم التي اكتسبوها. ونتيجة لهذه الأحداث التي وقعت تدهور تركيزهم وأجبروا على الانغلاق. والتمييز السلبي ضدهم يتسبب بعدة سلبيات، مثل: انعدام الثقة والعدوانية والخجل من هويتهم. وهذا يقودهم إلى تبني الأسلوب الدفاعي في أبحاثهم الجديدة. ويحاولون إثبات عكس ما تكونت ضدهم من صورة الاستبداد والإرهاب والعدوان. وغالباً ما بدؤوا في التصريح بأن الدين الإسلامي

(٩) John Kelsay, *Arguing the Just War in Islam*, Harvard University Press, 2007

(١٠) Bernard Lewis, "The Roots of Muslim Rage", *The Atlantic Monthly*, September 1990, ss. 47-60

(١١) "Avrupa Birliği'nde Müslümanlar: Ayrımcılık ve İslamofobi", Haz. Avrupa İrkçılık ve Yabancı
Düşmanlığı İzleme Merkezi (EUMC), s. 5

هو ضد الإرهاب والقتل، وكذلك يحترم حقوق الإنسان، وفيه حساسية لحماية الأديان والثقافات الأخرى. بالإضافة إلى ذلك، هناك مواضيع مثل «الإسلام والإرهاب»، و«علاقة الإسلام بمنتسبي الأديان الأخرى»، و«الإسلام وحرية الإنسان»، و«الإسلام والسلام»، و«مكانة المرأة في الإسلام»، و«الإسلام والاقتصاد»، وهناك أبحاث تُجرى حول هذه المواضيع. علاوة على ذلك، وضمن هذا الإطار، فإنه يتم تشجيع كل من «الحوار الديني أو الثقافي»، وقضايا «الإسلام والحداثة»، وينصح الباحثون بمزيد من التركيز على أمثال هذه القضايا.

إننا نرى أن الجهود الرامية إلى رفض نهج الإسلام كحالة معادية للحداثة^(١٢)، أو ما بعد الحداثة، بل حتى ظاهرة متحجرة ازدادت في السنوات الأخيرة. وفي هذا الإطار تمت كتابة العديد من الآثار لتوضيح حقيقة الدين الإسلامي، حيث إن الدين الإسلامي لا يعارض التقدم العلمي والصناعة والحداثة والحياة الحديثة^(١٣). على سبيل المثال: علي س. آساني في مقالته المسماة "So That You Know One Another" (American Reflects On Pluralism and Islam) قد تناول الكراهية المتبادلة بين المسلمين وغير المسلمين في المجتمع الأمريكي بعد أحداث ١١ أيلول، وقام بتقييمها في إطار القرآن، وذكر في هذه الدراسة أن القرآن يولي أهمية خاصة لمسألة التعددية الدينية، وأن هذه الرسالة قد أسّء فهمها من قبل غير المسلمين. كما حاول توضيح أن الأحداث التي ذكرت في المصادر اليهودية والمسيحية صدقها القرآن الكريم، وأن التاريخ الإسلامي كان مليئاً بأمثلة عن التسامح^(١٤).

ويقترح بعض الكتاب - في الفترة التي ازدادت فيها الهجمات على الإسلام وتصاعد فيها التوتر بين المسلمين والمسيحيين - قراءة الكتب التي ألفها المفكرون الغربيون سابقاً؛ من أمثال سويدنبورغ (١٦٨٨-١٧٧٢)، وغوته (١٧٩٣-١٨٣٢)، والتي تحتوي على وجهات نظر عادلة، وذلك لتشكيل قاعدة دينية أساسها التسامح المتبادل^(١٥).

(١٢) يُرى أن الانعكاسات المختلفة للإسلاموفوبيا - التي بدأت بالحمولات الصليبية - استمرت أيضاً خلال عصر التنوير. وكتب العديد من المفكرين الغربيين - وخاصة إرنست رينان - ردوداً ضد الإسلام. وأدت الادعاءات في هذه الردود إلى ردود فعل كبيرة في العالم الإسلامي، واستجاب العديد من المفكرين المسلمين لها. (Dücan Cündioğlu, "Ernest Renan ve "Reddiyeler" Bağlamında İslâm- Bilim Tartışmalarına Bibliyografik Bir Katkı", Dîvân: İlmî Araştırmalar Dergisi, Yıl: 1996, Sayı: 2, ss. 1-94, 3).

(١٣) وكما أشر من قبل، فإن جهود الاستجابة لمطالب المفكرين الغربيين تستند إلى تاريخ طويل. وبسبب الضغط الفعال للتطورات العلمية والثقافية في الغرب خلال القرنين الثامن عشر والتاسع عشر، ناضل المفكرون المسلمون من أجل إحياء تراثهم الروحية القديمة، ذات التجربة الحضارية التي بلغت ذروتها. ويمكن اعتبار هذه المبادرات - التي يمكن وصفها بأنها محاولة لإيجاد حلول من خلال المبادئ الأساسية للإسلام للقضايا المعاصرة - بمثابة برنامج التحول وإعلان التعبئة الاجتماعية. Bkz. İsmail Bulut, Nübüvve Çağdaş Bir Yaklaşım, Berikan Yay., Ankara, 2016, ss. 7-11.

(١٤) Ali S. Asani, "So That You May Know One Another": A Muslim American Reflects on Pluralism and "Islam", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 588, July 2003, pp. 40-51.

(١٥) Bkz. İbrahim Kalın, "Batı'daki İslâm Algısının Tarihine giriş", *DİVÂN İlmî Araştırmalar*, sayı: 15 (10), s. 22. (2003/2).

من الطبيعي جداً أن تكون مخاوف العلماء المسلمين حول مستقبل شعبهم أكثر من مخاوفهم الأكاديمية. وفي مواجهة الضغوطات المتزايدة على السكان المسلمين حولوا اهتمامهم - بلا شك - إلى الدفاع عن الدين الإسلامي. وفي هذا الإطار نرى بروز الموضوعات المرتبطة بالحياة العملية، وخاصة أن الموضوعات الفقهية تكتسب وزناً كبيراً لا مفر منه. على سبيل المثال: وصف المسلمين ببعض الصفات السلبية - كقُطَاع الأيدي - والتي تؤدي حتماً إلى زيادة الحساسية حول هذا الموضوع - أي عقوبة قطع اليد في الشريعة - والتركيز على تفاسيرها والتعليقات عليها أكثر.

في الواقع، نحن نشهد اليوم تشكيل ما يشابه الأدبيات التي تم إنتاجها رداً على النهج الاستفزازي لأرنست رينان قبل قرن ونصف. وقد تدخل علماء مثل نامق كمال، وجمال الدين أفغاني، ومحمد عبده، وسعيد النورسي في مواجهة تصريحات رينان التي تقول: إن «الإسلام عقبة في طريق العلم» في مسعى جاد لإثبات نقيض هذه الادعاءات^(١٦)؛ لأن الهجمات ضد المسلمين في ذلك الوقت الذي أعلنت فيه الفلسفة الوضعية هيمنتها بتأثير فلسفة التنوير، كانت تأتي من هذا الاتجاه. إننا نرى اليوم أن الغرب يعبر عن نفسه من خلال مفاهيم تم ترميزها تحت مسمى الديمقراطية وحقوق الإنسان والمساواة بين الرجل والمرأة، وأنه يحاول قمع العالم الخارجي بهذه المفاهيم.

والمسلمون الذين يتعرضون للمضايقة بهذه الطريقة - سياسياً وثقافياً - يحاولون إثبات عكس هذه الاتهامات ضدهم بطريقة طبيعية جداً. على سبيل المثال، نحن نعلم أن «عبد العزيز ساشدينا» - وهو عالم إسلامي متعدد الأوجه - قد قام بدراسات كثيرة في الماضي حول التطور التاريخي لبعض الموضوعات الهامة للفكر الشيعي، مثل المهديّة والإمامة وما إلى ذلك في الإطار الذي يخص الشيعة. وتركيزه في الفترات الأخيرة على قضايا مثل الإسلام والديمقراطية، والإسلام وحقوق الإنسان، والإسلام والأخلاق وما شابهها ليس إلا مثلاً على تلك^(١٧). والوضع كذلك مماثل بالنسبة لعبد الله أحمد النعيم وأمثاله، والعديد من الباحثين المسلمين الآخرين.

يعتقد المفكر السوداني والعالم القانوني عبد الله أحمد النعيم - الذي لا يزال يتابع أعماله في الولايات المتحدة الأمريكية - أن هناك حاجة إلى إصلاحات تجعل الشريعة الإسلامية متلائمة مع حقوق الإنسان العالمية. ودافع

Geniş bilgi için bakınız: Süleyman Gezer, *Kur'an'ın bilimsel yorumu: Bir Zihniyet Tahlili*, Ankara Okulu (١٦)

.Yayımları, Ankara 2009, ss. 113-121

(١٧) هذه كتب عبد العزيز ساشدينا المنشورة: Islamic Messianism (State University of New York, 1980); Human Rights and the Conflicts of Culture, co-authored (University of South Carolina, 1988); The Just Ruler in Shiite Islam (Oxford University Press, 1988); The Prolegomena to the Qur'an (Oxford University Press, 1998); The Islamic Roots of Democratic Pluralism (Oxford University Press, 2002); Islamic Biomedical Ethics: Theory and Application (Oxford University Press, February 2009); Islam and the Challenge of Human Rights (Oxford University Press, September 2009). يعمل عبد العزيز ساشدينا الآن

على «دور العقل في تشكيل الأخلاق الإسلامية التقليدية».

عن رأيه في ضرورة توافق الأنظمة القانونية مع قانون حقوق الإنسان والقانون الحديث في كتابه المسمى «الإسلام والدولة العلمانية»، حيث ناقش موضوعات المجتمعات الإسلامية؛ مناهجها في القانون والدولة والدين. على سبيل المثال، فقد اقترح نموذجاً علمانياً على النمط الأمريكي، حيث لا يهتم الدين إلا بالقضايا الأخلاقية، ويفتقر إلى السلطة في المسائل التشريعية. وأيضاً في هذا الإطار، ناقش نماذج تركيا وأندونيسيا وهند، وقال: إن تركيا نموذج جيد، حيث إنها تمكنت من إنشاء توليفة ناجحة بين العلمانية وحقوق الإنسان والإسلام^(١٨).

وكما ذكرنا أعلاه، فإن انتقادات الغرب ضد الإسلام والمسلمين كانت موجهة إلى حد كبير نحو ممارساتهم، وبالتالي فإن القضايا الفقهية كانت في تقدم، والإجابات المعطاة بقيت إلى حد كبير في إطار الشريعة الإسلامية. ونحن الآن داخل عملية إعادة النظر مجدداً، وتقييم بعض التفسيرات الفقهية لمختلف المعتقدات الدينية والتمييز بين الجنسين، وخاصة حقوق الإنسان. ويبدو أنه من الطبيعي أن تظهر بعض الأفكار الخاصة بعلماء المسلمين والمنسوبة على طرف، والتي لم يرغب بها المجتمع كثيراً. حتى إن مسلمي اليوم لديهم خلفية كافية لأن يقولوا «في الواقع هذه القيم الأساسية التي ركز عليها القرآن والسنة وهي عائدة للمسلمين» انتقالاً من مفهومهم «الحكمة ضالة المؤمن، أينما وجدها أخذها». ومع ذلك فإن آلية تأثير الإدراك الديني الذي يجمع بين الفقه التقليدي والتحضير على الفكر الإسلامي الحالي قد تؤدي إلى نقاشات جديدة.

سوف نخدم هذه المحددات - التي توصلنا إليها فيما يتعلق بعامة العالم الإسلامي - دراسات الإلهيات في تركيا، من حيث توصيات الحلول المقترحة المناسبة. وبالإضافة إلى تأثير الإسلاموفوبيا التي في الغرب فإن الضغوط الخطيرة بين الحين والآخر على المجتمعات الدينية في بلادنا وغيرها من البلدان الإسلامية تؤثر على المجتمع والأنشطة العلمية تأثيراً خطيراً. كما أن الأنشطة الأخيرة للمنظمات الإرهابية الدينية، المتعاقدين باطنياً مع القوى العظمى، تزيد من الضغط على المسلمين. من جهة، يزيد هذا من ردود الأفعال، ومن جهة أخرى يؤدي إلى ظهور نافذة تساؤل جديدة بين المسلمين المتعلمين. ويمكن اعتبار استمرار الإسلام والديمقراطية في مزيج متناغم كشكل من أشكال الحكم ميزة هامة في تركيا، وذلك نتيجة للتراكم السياسي والعلمي خلال القرنين الماضيين. وما أتاحه هذا من ثقة بالنفس - وخصيصاً وجود كليات الإلهيات التي تجمع بين الحدائث والتقاليد - قدم إسهاماً جاداً في القضاء على هذا النقص في الأبحاث الإسلامية، وتكوين لغة خطاب أكثر بعداً عن ردود الأفعال.

إن أحد أهم أسباب آلية التغيرات والتحويلات الكبرى في العالم هي العلم الشرعي الإسلامي - أي القضايا الدينية بشكل عام -، فالعلم الديني هو العنصر الأساسي الذي يؤثر على نظرة المجتمع لجميع العلوم الإنسانية، كالفن والأدب، اللذين يعدان أداة للتنمية البشرية. أي لأجل تطوير العلوم الإيجابية، وبعبارة أخرى لأجل إنتاج سياسة علمية جادة فإننا بحاجة إلى العلوم الدينية.

.Abdullahi Ahmed an-Na'im, *Islam and the Secular State*, Harvard University Press, 2008 (١٨)

وانطلاقاً من هنا، يمكننا أن نعبر عن أهمية الحفاظ على مجال العلوم الدينية في حدود العلم. وإلا فسنعقد بأنه سيؤثر سلباً على تطور العلوم الاجتماعية والإنسانية، وبالتالي سيؤدي إلى توجيه المسلمين نحو نهج يعيق تشكّل الأفكار الخاصة بهم، والتي من شأنها حماية عقولهم من الاحتكار.

وهناك تأثير سلبي آخر من المواقف الاختزالية المتمركزة في الغرب تجاه المسلمين، ألا وهو ردة فعل على الخطابات المتكررة ضد المسلمين. فالتشكيلات المناهضة للحدائث - والتي تنشأ من قلق تحرك المجتمع نحو العلمنة، أو السير في اتجاه الإلحاد - تضع ضغوطاً كبيرة على الأنشطة العلمية. وعلى سبيل المثال، يعتقد البعض أن مناهج الكليات التي تُدرّس في مجال العلوم الدينية يجب أن تكون هي نفسها في مؤسسات التعليم التقليدي، باسم الانسجام مع معتقدات الناس. ومع ذلك، فتكوين هذه الكليات الجامعية على طراز المدارس القديمة - بحيث تلبّي الاحتياجات العلمية - قد يساعد المسلمين على التخلص من الوسائل التي تسببت في نشأة الإسلاموفوبيا. ويجب أن نأخذ بعين الاعتبار - أثناء عملية إعادة هيكلة المؤسسات الدينية - مخاوف أساتذة الإلهيات، ونقوم ببعض التعديلات بشكل دقيق وأكثر صرامة، فحينئذ ستكون هناك فوائد كبيرة حتماً. وفي هذا الإطار، لا بد من تحليل انتقادات مناهج المدارس - التي كانت أحد أسباب تراجع الدولة العثمانية - بشكل جيد للغاية. فالباحثون العاملون في المؤسسات التركية قدموا إسهامات هامة في تطور الفكر الإسلامي الحديث، كما أن الباحثين المسلمين في الغرب فقدوا ثقتهم بهويتهم. وعلى وجه الخصوص؛ فإذا تم تنظيم كليات الإلهيات - التي اكتمل طابعها المؤسسي - وفقاً للأغراض الأكاديمية فسوف توفر حلاً في هذا الاتجاه، وستعتبر أيضاً مثلاً نموذجياً يحتذى به.

النتيجة:

يبدو أن الإسلاموفوبيا واحدة من أكبر المشكلات التي يواجهها الباحثون المسلمون اليوم. فبعد فترة وجيزة من بدء الضغوط على المسلمين في العالم الإسلامي طرحت التطورات الجديدة في الشرق الأوسط مسألة البحوث والمناهج الإسلامية مرة أخرى. فتحويل بعض الحركات الدينية الراديكالية - والتي تستخدمها القوى العالمية والإقليمية كبيادق - المنطقة إلى ساحة للنزاعات الطائفية يؤدي إلى تركيز انتباهنا أكثر لهذه القضية. وخاصة في هذا الإطار، ينظر إلى كليات الإلهيات في بلادنا على أنها مؤسسات تسهم إسهاماً كبيراً في تطور الفكر الإسلامي المعاصر. وفي هذا الصدد، يمكن للمؤسسات المعنية دعم الباحثين المسلمين المغلقين على أنفسهم في الغرب، والذين تسيطر عليهم الخطابات الدفاعية بسبب الإسلاموفوبيا.

منذ حوالي ١٥٠ عاماً، نشأ علماء مسلمون يعرفون الفكر الإسلامي والغرب جيداً. ويستمر عدد كبير منهم في العمل بالدول الغربية، ويشعرون بأنفسهم تحت ضغط كبير كما لو كانوا مسؤولين عن الحوادث الإرهابية، لا سيما منذ ١١ أيلول ٢٠٠١م. وهذا الوضع يخلق لهم انعدام الثقة بالنفس، ويسبب لهم أسلوباً

دفاعياً. ومع ذلك فهم بحاجة إلى مواصلة تحسين عملهم القديم، من خلال التخلص من الضغوطات الاجتماعية والنفسية. وإذا تم القضاء على المخاوف المذكورة أعلاه فإن العلوم المدروسة في كليات الإلهيات - والتي لها مكان هام في تكوين الفكر العلمي - لديها الخبرة للتغلب على هذه المشكلات وغيرها من المشكلات التي نواجهها اليوم. فالأئمة في التاريخ الإسلامي - من أمثال الإمام الأعظم أبي حنيفة، وأبي الحسن الماوردي، وأبي حامد الغزالي، وبدر الدين بن جماعة، ونامق كمال، وجمال الدين الأفغاني، وأحمد جودت باشا، وغيرهم من العلماء والأئمة الذين كانوا في تلك الفترات مُنظِّرين جيِّدين لفهم بنية المشكلة، وحتى في الأزمات الخطيرة للغاية التي كانوا يواجهونها - كانوا يقدمون المساعدة النظرية لحل تلك المشكلات. واليوم يمكننا أن نجد - من خلال العلماء ورجال الدين المنفتحين والذين يعرفون قضايا العالم الإسلامي وغيره - حلاً جديداً.

المراجع:

- "Avrupa Birliği'nde Müslümanlar: Ayrımcılık ve İslamofobi", hazırlayan: Avrupa İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi (EUMC).
- Ahmed an-Na'im, Abdullahi, Islam and the Secular State, Harvard University Press, 2008.
- Asani, Ali S., "So That You May Know One Another": A Muslim American Reflects on Pluralism and Islam", Annals of the American Academy of Political and Social Science, vol. 588, July 2003, pp. 40-51.
- Bulut, İsmail, Nübüvete Çağdaş Bir Yaklaşım, Berikan Yay., Ankara, 2016.
- Delibaş, Kayhan, "İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine: Batı Dünyasında Gelişmekte Olan İslamophobia Yeni Bir Eşitsizlik Kaynağı Olarak Görülebilir mi?", Bilgi (9) 2004 / 2: 1-41.
- Esposito, John, The Islamic Threat: Mythor Reality, Oxford University Press, 1995.
- Evkuran, Mehmet, "Bir Kimlik Politikası Olarak İslamofobi, Kolektif Bir Korkunun Anatomisi", İslamofobi Sempozyumu, Sivas, 18-19 Kasım 2011.
- Gezer, Süleyman, Kur'an'ın bilimsel yorumu: Bir Zihniyet Tahlili, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2009.
- Godazgar, Hossein, "İslâm Korkusu-Islamophobia- ve İngiliz Basın-Yayınında Müslümanların Muammalı İmajları", Tercüme: Nuri Tınaz, II. Uluslararası Dinî Yayınlar Kongresi, 05-07 Kasım 2004, Ankara 2005.
- <http://www.timesofummah.com/2012.03.03/American-mosques-increased-dramatically-by-74-after-september-11/>
- Kalın, İbrahim, "Batı'daki İslâm Algısının Tarihine giriş", DİVÂN İlmî Araştırmalar, sayı: 15 (2003/2).
- Kelsay, John, Arguing the Just War in Islam, Harvard University Press, 2007.
- Lewis, Bernard, "The Roots of Muslim Rage", The Atlantic Monthly, September 1990.
- Sachedina, Abdülaziz, Islam and the Challenge of Human Rights, Oxford University Press, September 2009.
- www.runnymedetrust.org
- Yılmaz, Nuri, "Din Tanımları ve İslamofobiye Etkileri, İslami Yorum (İnternet Dergisi), Sonbahar 2010.

İslamofobik Oyunda Müslümanlar*

Ejder OKUMUŞ**

Özet

İslamofobia oyunu veya İslamofobik oyun, özellikle Batı'da ve ABD'de İslam'a ve Müslümanlara karşı nefreti, karşıtlığı, düşmanlığı, yani antiislamizmi konu edinen bir oyundur. Batı temelli küresel aktörler ve güçler, bu oyunu Müslümanlara karşı düzenlemişlerdir. Öyle düzenlemişlerdir ki, Müslümanlar, kendi iradelerinin dışında kurulan ve kurallarının konulmasında rol sahibi olmadıkları bu oyunda figüran olmak durumunda kalmaktadırlar. Tarihsel kökenleri çok gerilere gitse de, modern ve postmodern dönemde gittikçe kurumsallaşan ve endüstrileşen İslamofobi, Müslümanların Batı'da, Batı dışında ve Batı için güçlü, gücü/etkisi hissedilir denilebilecek düzeye gelmesine paralel olarak artmış, derinleşmiştir. Fakat 11 Eylül olaylarından sonra İslamofobi, çok daha derinleşmiştir. Müslümanlar söz konusu olduğunda özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'da çoğulculuk ve çok-kültürlülük yaklaşımından uzaklaşmaktadır. İşte bu çalışma, Müslümanların muhatap kılındığı İslamofobi gibi bir kötülük problemini oyun bakışı temelinde konu edinmektedir. Çalışmanın amacı, küresel Batılı aktörler tarafından oynanan İslamofobik oyunda Müslümanların durumunu anlamak ve anlamlandırmaktır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, İslam, antiislamizm, oyun, terör, küresel güçler

The Muslims in the Islamophobic Game

Abstract

The Islamophobia game or the Islamophobic game is a game/play about the hate, contrast, and hostility against Islam and the Muslims, that is, antiislamism especially in the West and in the USA. Western-based global actors and forces have organized this game against Muslims. They have organized so that Muslims are supposed to be extrinsic in this game, which is established outside their own will and does not have a role in the establishment of their rules. Islamophobia, which has become increasingly institutionalized and industrialized in the modern and postmodern era although their historical origins go back to the very end, has grown and deepened in parallel with the fact that Muslims have come to the point where they can be said to be and their might and dominance is sensible in

* "İslamofobik Oyunda Müslümanlar", *Uluslararası İslamofobi ve Terör Sempozyumu*, Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi 01-02 Aralık 2016. Ed. Azize T. Kaygın ve Cüneyd Aydın. Bartın/Türkiye: Bartın Üniv. İslami İlimler Fak. Yayınları. 2017, ss. 21-47.

** Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Dini İlimler Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, ejder.okumus@gmail.com.

the the West, outside the West and fort he West. But after the events of September 11, Islamophobia has become much deeper. In the case of Muslims, the approach of pluralism and multiculturalism especially in the United States and Europe, is moved away from. This work considers a problem of evil such as Islamophobia, which Muslims are the object of it, on the base of the view of the game. This study aims understanding position of Muslims in the Islamophobic game played by global Western actors and to give the meaning of it.

Keywords: İslamofobia, İslam, antiislamizm, game, terror, global powers.

Giriş

İslamofobia, İslam ve Müslüman karşıtı önyargı, nefret, ırkçılık ve düşmanlığı; antiislamizmi, İslam düşmanlığını, İslam karşıtlığını ifade etmektedir. İslam ve Müslüman korkusu ile nefreti, Müslümanlara karşı önyargıyı, ayrımcılığı, ayrıştırmayı, ötekileştirmeyi, damgalamayı, dışlamayı, yabancılaştırmayı, kin gütmeyi, aşağılamayı, saldırganlığı, şiddeti, çok-kültürlülüğü, çoğulcu yaklaşmamayı, düşmanlığı vs. beraberinde getirmektedir.

İslamofobia oyunu veya İslamofobik oyun, özellikle Batı'da ve ABD'de ve ayrıca İslam karşıtı olan birey ve grupların etkili olduğu diğer ülkelerde İslam'a ve Müslümanlara karşı duyulan korku ile bu korkunun getirdiği nefreti konu edinen bir oyundur. Batı temelli küresel aktörler ve güçler, bu oyunu Müslümanlara karşı düzenlemişlerdir. Öyle düzenlemişlerdir ki, Müslümanlar, kendi iradelerinin dışında kurulan ve kurallarının konulmasında rol sahibi olmadıkları bu oyunda figüran olmak durumunda kalmışlardır.

Tarihsel kökenleri çok gerilere gitse de (al-Shaikh-Ali 2015), modern ve postmodern dönemde gittikçe kurumsallaşan ve endüstrileşen İslamofobi, Müslümanların Batı'da ve Batı dışında Batı için güçlü, gücü/etkisi hissedilir denilebilecek düzeye gelmesine paralel olarak artmış, derinleşmiştir. Fakat 11 Eylül olaylarından sonra İslamofobi, çok daha derinleşmiştir. Müslümanlar söz konusu olduğunda özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'da çoğulculuk ve çok-kültürlülük yaklaşımından uzaklaşmaktadır.

Müslümanlar, bugünlerde Amerika ve Batı Avrupa'da had safhaya çıkan İslamofobiye maruz kalma durumu içinde yaşamaktadırlar. Bu bağlamda İslamofobi'nin Müslümanlar için acı verici, can yakıcı büyük bir kötülük problemi olduğu söylenebilir. Belirtilmelidir ki Batı'ya, Batılı islamofobik güçlere öykünen, modernleşme serüvenini batılılaşma olarak anlayıp kendi toplumunda öyle uygulamak isteyen İslam ülkelerinde ve diğer Batı dışı toplumlarda da İslamofobi, bir gerçeklik olarak mevcuttur. İslamofobik süreçte Müslümanlar aslında bir tür İslamofobik oyunun parçası haline gelmiş olmaktadır.

İslamofobi oyunu, yeni bir ilişki biçimi üretmektedir. Bu ilişkide Batı ve Batıcılar, kendini asıl/merkez, Müslümanları öteki olarak konumlandırmaktadır.

İşte bu çalışma, Müslümanların muhatap kılındığı İslamofobi gibi bir kötülük problemini oyun bakışı (Bkz. Metin 2014; Özarı, Turan ve Ulusoy 2016) temelinde konu edinmektedir. Çalışmanın amacı küresel Batılı aktörler tarafından oynanan İslamofobik oyunda Müslümanların durumunu anlamak ve anlamlandırmaktır.

İslamofobia hakkında gittikçe daha fazla literatür, Almanca, Fransızca, Felemenkçe, Hollandaca, Sırpça, İtalyanca, Danimarkaca, İspnyolca vd. bilhassa da İngilizce literatür birikmektedir. Bu durum, aynı zamanda İslamofobi'in özellikle İslam dışındaki toprak ve toplumlarda önemli bir gündem maddesi ve gerçeklik olduğuna işaret etmektedir. Bundan dolayı doğal olarak İslam dünyası ve diğer Batı dışı dünyalarda da ele alınan, araştırılan bir konu haline gelmektedir.

İslamofobi Oyunu

Teknik anlamda tarihsel olarak çok gerilere, Hz. Muhammed'in (s) Mekke'de İslam'ı anlatmaya ve yaymaya başlaması, Endülüs'te İslam'ın egemen hale gelişi ve Haçlı Seferlerine kadar gerilere dayandırılabilir İslamofobi, çağdaş dünyada Müslümanlara yönelik ortaya çıkan karşıtlık, korku, nefret, diskriminasyon ve ötekileştirmeyi ifade eder. Belirtmek gerekir ki, Batı toplumlarında evvela 11 Eylül (ABD), daha sonra 7 Ocak (Fransa'da Charlie Hebdo olayı), İslamofobi zihniyeti, kültürü ve endüstrisini daha bir yayan ve köklüleştirilen derin depresyon dalgalarıdır. Batı'nın geliştirip piyasaya sürdüğü; bazı İslamî grup ve örgütlerin yapıp ettikleriyle katkı sunduğu, fakat Batı'nın üretip geliştirerek derinleştirdiği İslamofobi, Batı ülkelerinde evvelemlerde İslam korkusunu yaydı, ardından bu korkuyu nefrete evriltti ve ondan sonra da bu nefreti düşmanlığa, şiddete, saldırganlığa taşıdı. Denilebilir ki İslamofobi, film sektörü (birçok sinema filminde işaretlenir), medyası (gazete, dergi, televizyon, internet vs.), retorik, akademik çalışmaları (Huntington'ın medeniyetler çatışması tezinde ile Lewis'in Müslümanları terörle bulaşık gösteren çalışmalarında görüldüğü gibi), Afganistan'a, Irak'a, Suriye'ye askerî, siyasî, kültürel vd. müdahaleler, Batılı ülkelerde camilere yapılan çeşitli boyutlardaki saldırılar, Ağustos 2014'te kurulan Almanya menşeli Pegida hareketi (Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Vatansız Avrupalılar: Patriotic Europeans Against the Islamization of the West), Hollanda, Danimarka vs. Avrupa ülkelerindeki İslam karşıtı davranışlar, ABD'deki İslamofobik tutumlar gibi durum, sebep veya etkenlerle (Bkz. Younes 2016) Müslümanlara karşı kurumsallaştı, piyasa mali haline getirildi, endüstrileştirildi (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b; Said 2001).

İslamofobi, bir tür oyun olarak görülebilir. Bu oyunun tarafları gayri Müslimlerle, özellikle Batılı gayri müslimlerle Müslümanlar olarak görünmekle birlikte oyunu kuranlar, Batılı ve küresel aktörlerdir. Bundan dolayı İslamofobi oyun teorisi perspektifiyle ele alınabilecek içerik ve boyutlara sahiptir.

İslamofobi oyunu, Huntington öncesinde de sonrasında da çatışmacı zihniyet ve teorilere sahip olanların kurduğu bir oyundur. İslamofobi, çatışmacılar tarafından uygulamaya konulurken, İslamofobi oyunu da aynı kişiler tarafından kurgulanan çatışma ve şiddet temelli bir oyundur.

İslamofobik Oyunda ABD Örneği¹

Amerika Birleşik Devletleri'nde son zamanlarda İslamofobi endüstrisi, hem de daha güçlü ve yoğun olarak işlemeye, işletilmeye devam etmektedir. Bundan dolayı ABD'de İslamofobi ve İslam karşıtlığına dair bazı hususlara işaret etmekte fayda mevcuttur.

11 Eylül Öncesi İslamofobia

ABD'de İslamofobi, 11 Eylül 2001'deki saldırı olaylarından çok öncelere dayanır. Bunun en iyi kanıtlarından biri, medya (Said 2001) ve Hollywood yapımı filmlerdir. Bu filmlerin bir kısmında Müslümanlar kötü, tehlikeli, şiddete başvuran, öldürücü, terörist vs. olarak gösterilmekte ve böylece bir İslamofobi oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca Amerikan medyası öteden beri İslam ve Müslümanlar hakkında verdiği yanlış bilgiler ve yaptığı kötü haberlerle İslamofobinin oluşmasında başat rol oynamıştır.

Bunun dışında Amerikan hükümetlerinin Müslümanlara karşı izlediği politika, uzun süredir İslamofobiyle birlikte kendini gösteren İslam karşıtlığını göstermektedir. Amerika'da İslam karşıtlığının tarihsel arkaplanına bakıldığında, Müslümanların ne tür durumlarla karşılaştıklarını görmek mümkün olacaktır (Okumuş 2007).

Tarihsel olarak Arap-Amerikalılar, Orta Doğu'da ne zaman kriz çıksa marjinalleşmiş ve sıkışmış bir azınlık olmuşlardır. 1967 ve 1973 Arab-İsrail savaşlarından sonra Arab-Amerikalılar, kendilerini hem medyadan hem de Amerikan toplumunun çoğundan gelen anti-Arap ırkçılığının tufanıyla mücadele edebilecek donanımdan yoksun buldular. Saldırıları gerçekte Arapkarşıtlığı, etnik sindirme, ırki stereotipleştirme, damgalama ve zaman zaman fiziksel saldırılar vs. şeklinde toplumsaldı (Terry 2006: 117).

Eylül 1972 Olimpiyatlarındaki Münih olayını² müteakip Nixon yönetimi, "Operasyon Boulder" kod adı altında birtakım önlemleri içeren direktifler çıkardı. Müslümanlar için vize sınırlandırmaları da dahil bir takım ciddi olumsuzluklar getiren bu direktiflerin Siyonist güçler ve İsrail'in isteği veya baskısıyla çıkarıldığı

¹ Çalışmanın bu kısmı yazarın daha önce yayımladığı "ABD'de İslamofobi ve Anti-İslamizm: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası" (2007) başlıklı makalesinden türetilmiştir.

² 1972'de Münih Olimpiyat Köyü'nde bir grup Filistinli'nin rehini aldığı 11 İsrailli sporcunun Alman güvenlik güçlerinin kurtarma operasyonunda öldürülmesi olayı.

iddia edilmektedir (Hagopian, 100-101). Denilebilir ki Nixon idaresinin “Operasyon Boulder”i, Amerikan hükümetinin ABD’deki Arapları soruşturma için hedef göstermede ve onların Orta Doğu meselelerindeki siyasal aktivizminin önünü kesmede erken bir çabaydı. Gerçekten de Nixon yönetimiyle birlikte Amerika’da resmi hükümet, özellikle Arapça konuşan toplumlara kuşkuyla yaklaştı. Arap ülkeleri ve Amerika’daki başta Arap kökenli vatandaş ve mukimler olmak üzere Müslümanlarla bu yaklaşım temelinde olumsuz bir ilişki geliştirmeye çalıştı. İsrail yanlısı bir politika benimsenerek Filistinli Müslümanların atakları “İslami terörizm” olarak tanımlandı ve bu tanımlamayla özellikle Ortadoğu kökenli Amerikan vatandaşı ve mukimi Müslümanların anayasal olarak garanti altına alınmış haklarını ihlal etmeyi meşrulaştırdı. Mezkur prensipler, FBI’ya “Arap kökenli” insanları, Arap-İsrail çatışması ile ilgili terörist eylemlerle potansiyel ilişkilerini belirlemek için soruşturma yetkisi veriyordu. Nitekim FBI hemen meşhur Detroit avukatı Abdeen Jabara’yı ve ardından Arap-Amerikan Üniversite Mezunlar Derneği’nin Başkanı’nı dinlemeye aldı (Akram ve Johnson, 2002; (Hagopian 1975-76: 101-102).

1970’lerde Carter Amerikan vatandaşlarının Tahran’da rehin tutulduğu krize cevaben İranlılara ve İran’a karşı çeşitli adımlar attı. Bu adımlardan diğer Müslümanlar da paylarına düşeni aldı.

1980’lerde Reagan yönetiminin dış politikası “terörizm”le savaşı da içine aldı. Libya’nın terörizm faaliyetlerinde bulunduğu iddia edildi ve Libya bombalandı. Bu hengamede Amerika’da oturan Müslümanlara karşı bir tür vandalizm ve şiddet devreye sokuldu ve onların toplanma merkezleri, camileri, iş yerleri ve evlerine çeşitli saldırılar yapıldı (Akram ve Johnson 2002).

Bir başka örnek, 1985’de bir Şii Lübnanlı tarafından gerçekleştirilen uçak kaçırma olayıyla birlikte bir Arap-Amerikan politik aktivistin katledilmesi ve kültürel ve dinî merkezlerin vandalizasyonu da dahil Müslümanlara karşı yönelen şiddet dalgaları kendini gösterdi. Bu uçak kaçırma olayıyla Şii Lübnanlı gerçekte Amerika ve Avrupa’nın Lübnan’a müdahalelerini ve 1986’da Reagan yönetiminin Libya’yı bombalamasını protesto ediyordu. Bu süreçte Müslümanların kurdukları merkezlere, camilere, organizasyonlara saldırılar oldu. Örneğin Houston’daki bir cami kundaklandı ve ateşe verildi. Boston’da Amerikan-Arab Anti-Discrimination Committee ofisinde bir bomba patladı ve iki polisi şiddetli bir biçimde yaraladı. Yine aynı Komite’nin bir başka ofisine bomba atıldı ve onun yerel yürütücü direktörü öldürüldü.

1990’larda ABD’nin Kuveyt istilasından sonra, Amerikan yönetiminin “terörizme savaş” siyaseti, Irak’a ve liderine odaklandı. Bu süreçte Müslümanlara çeşitli baskılar yapıldı, liderler, aktivistler, göstericiler vs. FBI tarafından sorgulandı. INS (The Immigration and Neutralization Service), federal hükümetin FKÖ’nün ABD’deki ofislerini kapatmasıyla eşzamanlı olarak Filistin kökenli olup ABD vatandaşı olmayan Müslümanları sınır dışı etmenin peşine düştü (Akram ve

Johnson 2002). Ayrıca Arap ve Müslüman işyerleri ve topluluk organizasyonları bombalandı, yağmalandı ve şiddete maruz kaldı (Akram ve Johnson 2002). Şu halde Amerika'nın Müslümanlara karşı geliştirdiği İslamofobi ve antiislamizm politikası, 1991 Birinci Körfez Savaşı boyunca da belli düzeylerde devam etti.

19.04.1995'de Oklahoma City'de federal bir binanın bombalanması olayından sonra bombalama eylemini gayri Müslim bir Amerikalı gerçekleştirdiği halde Müslümanların suçlu ilan edilmesinin de, Amerika'da İslamofobi'yi ve İslam karşıtlığını körüklediği malumdur (Heck 2007).

İslamofobik süreçte Amerikan yönetiminin "gizli delil" olarak bilinen "terörist ya da suçludur diye tespit edilip tutuklanan kimsenin suçunun ne olduğunu açıklamama hakkı"nın yaygın olarak kullanmasının Müslümanlar üzerindeki baskıyı nasıl şiddetlendirdiğini de belirtmek gerek. INS, gizli delili kullanmakla özellikle Müslümanları hedef almıştır. 1999'a kadar ABD'de 25 gizli delil davası söz konusuydu. Bu bağlamda Mazen Neccar ile Enver Haddam olayı örnek olarak zikre değerlidir. Bu ikisi, gizli delil muameleleriyle ilgili en uzun tutuklamaları tecrübe etti. İlk 1997 Mayıs'ında hapse atılan Neccar 3,5 yıl tutuldu. Haddam 4 yıl tutuklu kaldı. Neccar University of South Florida'da Kurulu bir think-tank kuruluşu olan the World and Islam Studies Enterprise'in (WISE) dergisinin editörüydü. INS Neccar'ı tutukladı. Tutuklama ve sorgulama gizli delile dayanıyordu. Enver Haddam, University of Algiers'de fizik profesörü olup Cezayir Parlamentosu'nun seçilmiş bir üyesiydi. İslami Kurtuluş Cephesi'nin (FIS) bir üyesi olarak Cezayir'de seçimlere girdi ve FIS kazandı. Fakat daha sonra malum olaylar cereyan etti. Haddam da 1992'de geçerli bir nonimmigrant (göçmen olmayan) vizeyle ABD'ye giriş yaptı ve daha sonra iltica talebinde bulundu. INS onu gözaltına aldı ve gizli delile dayanarak sorguladı. Her iki olayda da güvenilir deliller üzerine hareket edilmişti. Yukarıda belirtilen süreden sonra onlar serbest bırakıldılar. Buna benzer başka olayların olduğunu da söylemek gerek (Akram ve Johnson 2002).

11 Eylül ve İslamofobi

11 Eylül 2001 olayları, Amerikan tarihinde bir dönüm noktası olarak tespit edilebilir. 11 Eylül olayları, Amerika Birleşik Devletleri'nin iç ve dış politikasında temel değişikliklere gidilmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Bu değişimin birincil muhatabı ise Müslümanlar olmuştur. Amerikan yönetimi, 11 Eylül'den sözüm ona "İslami terörizmi" sorumlu tutarak hem Amerika'daki hem de Amerika dışındaki Müslümanlara karşı "kuşku", "baskı" ve "şiddet"e dayalı bir politika geliştirmeye başlamıştır.

Esasen genel olarak şiddet, özelde çatışma, terör, saldırganlık, bugünün dünyasında küreselleşmenin en ciddi boyutu haline gelmiştir. 9/11 saldırıları da küreselleşmeden bağımsız değerlendirilemez. Bu olaylarla beraber globalleşme,

şiddet ve terör boyutunu “uluslararası şiddet” veya “uluslararası terör” nitelemesiyle daha güçlü göstermeye başlamıştır (Okumuş 2007).

9/11 olaylarından sonra izlenen politikanın bir gereği olarak Müslümanlar ve İslam, sürekli olarak ve eskisinden daha sıkı bir şekilde terörle birlikte zikredilmeye başlanmıştır. Bu süreçte İslam’ın şiddet ve terör dini olduğunu ya doğrudan vurgulayan veya dolaylı bir şekilde ima eden bir politika izlenmiştir. Son çözümlemede Amerika’da İslam ve terör yanyana getirilerek derin bir İslamofobi oluşturulmuştur. Bugün gelinen noktada Amerikalıların önemli bir nüfusunun bu İslamofobiye yakalandığı söylenebilir. İslamofobi, Amerikan halkının Müslümanlarla ilişkisini olumsuz etkilemiştir. Bu fobinin oluşmasında baş aktör konumundaki Amerikan yönetimi de İslamofobinin etkisiyle Müslümanlara karşı daha baskıcı bir politika izlemektedir (Okumuş 2007).

11 Eylül olaylarından sonra yapılan araştırmaların da gösterdiği gibi Amerikan kamuoyu İslam’a ve Müslümanlara karşı eskisinden daha büyük bir fobi psikolojisi içine girmeye başladı. Amerikan halkının İslamofobi’si o boyutlardadır ki, Müslümanları kendileri için Nazilerden daha kötü, potansiyel bir tehdit, tehlike, katil, terrorist ve İslami, şeytani bir din olarak görmektedirler (Cainkar 2004).

İslamofobinin En Önemli Sonucu: Antiislamizm

Amerikan yönetimi, 11 Eylül terörist saldırılarından sonra ulusal güvenlik ve terörizmle savaş adı altında yasama, idare ve yargı ile ilgili bir takım iç tedbirler alma yoluna gitmiştir. Denilebilir ki ABD’de İslamofobi temelinde bir siyaset izlenmiştir. Amerika’da resmi ve gayr-i resmi düzlemde yönetici olan ve olmayan seçkinler tarafından izlenen İslamofobi politikasının bir sonucu olarak Amerikan halkı arasında gerçeklik bulan İslam korkusu, Amerikan yönetiminin ve bazı Amerikalıların, antiislamist olmasını ve Müslümanları yaygın anlamda rahatsız etmesini, damgalamasını, tehdit etmesini, Müslümanlara karşı ayrımcılık (diskriminasyon) yapmasını, ırkçı tavırlar geliştirmesini ve kötü davranışlarda bulunmasını, örneğin camilere saldırması, başörtülü insanlara hakaret etmesi, tacizde bulunması, hatta saldırması,³ Müslüman komşularıyla ilişkileri kesmesi, çocuklarının Müslüman çocuklarla birlikte bulunmasına izin vermemesi gibi rahatsız edici davranışlar geliştirmesini intaç etmiştir. Denilebilir ki İslamofobinin en önemli sonucu antiislamizmdir. İslam karşıtlığının önemli bir boyutu başta Araplar olmak üzere Müslümanlara karşı ırkçılık olarak gözükmektedir (Akram ve Johnson 2002: 301-313 vd.). İslamofobi, resmi kurumlarda da Müslümanlara karşı diskriminasyonu ve kötü muamaleyi beraberinde getirmiştir. Amerika Birleşik

³ New York’ta bir Müslüman’ın tanıklık ettiği bir olayda, bir Amerikalı erkek, bir grup Müslüman kadını onlardan birinin şoförlüğünü yaptığı arabalarıyla sefer halindeyken sıkıştırıyor, taciz ediyor, bağırıp çağırıyor ve korkuyla kaçan kadınlar, bir ara kurtulduklarını sanarak aracı park edip indiklerinde aynı kişinin fiilî saldırısına uğruyorlar ve mezkur şahıs bir kadının yüzünü tırmalıyor, başörtüsünü çekip çıkarıyor.

Devletleri, Müslüman Amerikan vatandaşlarını ayrımcı muameleyle kayıt sistemi, parmak izi alma, vize süreci, takip altına alma,⁴ işten çıkarma, çalışma iznini iptal etme, ev ve iş yerlerini ziyaret, tutuklama ve kötü mülakatlar gibi uygulamalarla veya tedbirlerle yüzyüze bırakmıştır⁵ (Cainkar, 2004). Bu noktada en başta polisiye muameleleri zikredebiliriz. Şüpheli bulunarak alınıp sorgulanan Müslümanları takip etmek, kimlik kontrolüne tabi tutmak, hapse atmak, Müslümanların evlerine girmek,⁶ onlara baskı ve şiddet uygulamak ve hatta sınırdışı etmek, camileri kontrol altında tutmak, bu kötü muameleler cümlesindedir. Başka resmi kurum ve kuruluşlarda da zaman zaman bazı memurların Müslümanlara karşı kötü muamelede bulunduğu, örneğin başörtülü bayanın ehliyet başvurusunda zorluk çıkardığı,⁷ okullarda bazı öğretmenlerin Müslüman öğrencilere karşı ayrımcılık yaptığı, başörtülerine müdahale ettiği, hatta bazı öğrencilerin Müslüman öğrencilere karşı olumsuz baktığı da bilinmektedir. Bunların dışında bazı Amerikalıların Müslümanlara karşı sonu öldürmeye kadar varan saldırıları söz konusudur.⁸ Ayrıca havaalanlarında uçağa binmeden önceki işlemlerde Müslüman ülkelerden gelenlere yapılan muameleler, örneğin daha sıkı ve fazla aramalar, şüpheli adı altında uçaktan indirmeler, yolcuların “bu uçakta Arap var, ben binmem!” diyerek uçaktan ayrılması vs., aynı antiislamist tutum ve davranışlara örnek verilebilir. Özetle Müslümanlara karşı dinî, eğitimsel, ulaşım, askerî, polisiye, ekonomik, siyasal, sosyal vs. alanlarda ırkçılık ve ayrımcılık temelinde kötü tutum ve davranışlar geliştirilmiştir (Stewart 2003). Bütün bunlarla Müslümanların “ötekiliği” koyulaşmıştır.

İslamofobi ve antiislamizmin boyutlarını anlamak bakımından bazı hususlara kısa kısa değinmek yararlı olacaktır. Örneğin 11 Eylül’den sonra

⁴ Nevada Eyaleti’nin kentlerinden Las Vegas’ta 2007’de Üniversite hocası bir Türk’ün (dindarlık düzeyi nispeten düşük veya popüler anlamda dindar değil), yine bir Filistinli (aynı şekilde dindarlık düzeyi nispeten düşük veya popüler anlamda dindar değil) ile birlikte çalıştığı ve kaldığı gerekçesiyle çalışma izni iptal edilmiş ve yeniden çalışma izni sürecinde pek çok zorluklar çıkarılmıştır. Çalışma izninin iptali nedeniyle Üniversite’deki işine de son verilmiştir.

⁵ Bu tür tedbirleri Amerika’daki Arap ve Müslümanlardan en az 100 bin kişi şahsen tecrübe etmiştir (Cainkar, 2004).

⁶ Nisan 2007’de Ohio Eyaleti’nde başarılı bir doktora öğrencisinin (Arap) evine gündüz gözü iki kişi gelerek kendilerini görevli diye tanıtmış ve kimlik ve pasaport kontrolü yaparak gitmişlerdir. Bunun sonuçlarının neler olabileceği açıktır. Nitekim bu olaydan sonra üniversitedeki ofisine gelen öğrenci, olayın etkisinden hala kurtulamamıştı.

⁷ Böyle bir olay, 2004’te Louisiana Eyaleti’nin başkenti Baton Rouge’da yaşanmıştır. Ehliyet almak için ilgili daireye başvuran bir başörtülü kadın Müslüman’a (Türk), söz konusu dairede görev yapan bir kadın memur tarafından kötü muamelede bulunmuş ve aynı memur tarafından başörtüsüyle ehliyet alamayacağı belirtilmiştir. Olaydan oldukça olumsuz etkilenen kadın ve eşi, dairenin yetkililerine anında durumu iletmış ve kendilerinden özür dilenerek başvuruları kabul edilmiştir. Bu olay, belki ilk bakışta sıradan gibi gözükebilir; fakat Amerika gibi özgürlüklerin ve demokrasinin en iyi işlediği ve de Müslümanların her şeye rağmen özgürce ibadetlerini yerine getirebildikleri ve başörtüsü yasağının olmadığı bir ülkede bu olayın cereyan etmesi, izahı kolay yapılabilir bir şey olmadığı için insanlar üzerinde ciddi olumsuz etkilerde bulunmaktadır.

⁸ Örneğin Arinoza’da ülkesinin intikamını alma peşine düşen bir Amerikan vatandaşı, Hindistan’dan gelen sarıklı ve sakallı bir Sih’i Arap olduğunu zannederek öldürmüştür (Akram ve Johnson, 2002: 296).

uygulanan *özel kayıt sistemi*, Müslümanlara karşı bir tür önlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sistem Amerikan hükümetinin özel kayıt programı olup the National Security Entry and Exit Registry System (NSEERS) olarak bilinir. 11 Eylül 2002'de the Immigration and Naturalization Service'de (INS) ve sonra the Department of Justice'da bu program yürürlüğe girdi. Göçmen olmayan yabancıların, bu sisteme göre Amerikan göçmen otoriteleriyle, parmak basma, fotoğraf çekirme, sorulan sorulara cevap verme ve rutin raporlamaya razı olma gibi uygulamalara tabi tutulması gerekiyor. Özel kayıt sisteminin öncelikle bu sisteme tabi tutulan insanlar üzerindeki etkisi derin olmuştur. The Department of Homeland Security'e göre 1 Haziran 2003'e kadar, Amerika'da yaşayan 82.880 kişi özel olarak kaydedilmiştir. Bunlardan hatırı sayılır bir miktarı sınır dışı edilmiş, bir kısmı farklı muamelelere tabi tutulmuş, örneğin bir kısmı tutuklanmış vs. (Cainkar 2004).

Nonimmigrant visa uygulaması da 11 Eylül'den sonra Müslümanlara yapılan İslamofobik ve antiislamik muamelelerdendir. Müslümanlar bu uygulamadan da oldukça olumsuz etkilenmişlerdir. Özellikle öğrencileri, misafir araştırmacıları, misafir öğretim üyelerini, bursiyerleri, medikal ve kemoterapi hastalarını, sanatçıları, müzisyenleri, işadamlarını vs. bu vize uygulaması daha olumsuz etkilemiştir (Cainkar 2004).

Müslümanlar için bir diğer kötü gelişme, *kin, nefret ve önyargıya dayalı cürümleridir* (hate crimes). Müslüman Amerikan toplulukları, kin ve nefret cürümleri, iftiralar, iş ayrımcılığı gibi olumsuzluklara maruz kalmışlardır. 11 Eylül'ü takip eden ilk 7 gün içinde, Araplar ve Güney Asyalılar CAIR'e (the Council on American-Islamic Relations) 645 "peşin hükümlü ve tarafgir olay ve nefret cürmü" rapor etmiştir. 2003 ve daha sonraki yıllarda nefret ve kin saldırıları devam etti. Örneğin 5 Ekim 2003'de bir Müslüman kadın Virginia Springfield'da arkadan saldırıya uğradı. Beyaz erkek genç saldırgan bağırarak "seni terörist domuz" demiş ve kaçmıştır. Eylül 2003'de bir kundakçı Georgia'da bir camiye saldırmıştır (Cainkar 2004).

Denilebilir ki Amerika'da İslamofobinin neden olduğu antiislamizm, Müslümanlar üzerinde tedirginlik, korku, stress gibi olumsuz etkilerde bulunmuştur. Hatta Amerikalıların Müslümanlara olumsuz yaklaşımlarından dolayı yıllardır burada yaşayan bazı Müslümanlar, daha önce geldikleri kendi ülkelerine dönmüşlerdir.

Antiislamizm, Amerika'da en çok Arapları vurmuştur. Bu noktada Araplardan sonra Pakistanlılar ve İranlılar zikredilebilir. Arapların imajı ABD halkı katında o kadar bozuk ki, Müslüman olmayan Araplar bile bu kötü imajın olumsuz sonuçlarına maruz kalabilmektedirler.

Amerikan halkının bu İslam karşıtı tutumlarından dolayı bazı Müslümanların, isimlerini değiştirdikleri dahi görülmektedir.

Amerikalılar, Müslümanlara karşı kuşkulu yaklaşımlarını komşuluk ilişkilerinde, işyerlerinde vs. de göstermektedirler.

İslamofobinin ürettiği İslam karşıtlığıyla, Amerikalılar Müslümanları etiketlemiş ve damgalamıştır. Bu tespit, Amerika'da Müslümanların mevcut durumlarını anlayabilmek bakımından son derece önemlidir. Söz konusu damgalama ve olumsuz yaklaşım, bazı yazarlarca "Yeni Makkartizm" (New-McCarthyism) olarak isimlendirilmiştir (Cole, 2003). Gerçekten de John le Carré'in dediği gibi Amerika, tıpkı McCarthy zamanlarındaki gibi, Amerika'yı Dünyanın gözdesi yapan özgürlükleri sistematik olarak kaybediyor (Le Carré 2003).

Amerikan yönetimi 11 Eylül'den sonra "terörizmle savaş" adı altında izlediği politikayla bir yandan toplum arasında İslam korkusunu yayarken, bir yandan da kendisi Müslümanların hakları konusunda bazı kısıtlamaları beraberinde getiren yeni yasal düzenlemeler yapmış ve kararlar almıştır. Tarihsel olarak Araplar da dahil Müslümanların stereotipleştirilmesinin, göç yasası ve siyaseti üzerinde dramatik bir etkisi olmuştur. 11 Eylül'den sonra geliştirilen "terörizme karşı savaş" politikası, önceki anti-terörist tedbirler üzerine bina edilmiştir (Akram ve Johnson 2002: 355).

Özetle 11 Eylül'den sonra Amerika'da yaşayan Müslümanları rahatsız eden ciddi gelişmeler olmuştur. Bazılarını toplu olarak vermek gerekirse, 11 Eylül saldırılarını takip eden ilk 9 hafta içinde Müslümanları hedef alan birkaç öldürme de dahil 700 şiddet içerikli olay olmuştur. 1 Ocak-11 Ekim 2002 arasında 165 şiddete dayalı olay gerçekleşmiştir. Bu olayların içerisinde kötü bakış ve sözlü saldırılardan tutun yaralama ve öldürmeye ve de iş merkezlerine, kültürel ve dinî merkezlere saldırılara kadar çok çeşitli olaylar vardır. Olayları ayrıntılandırdıkça ve çeşitlendirdikçe binlerce olaydan söz etmek mümkün hale gelmektedir. Uçak kalkmadan, fakat yolcular bindikten sonra yolcuların etnisitesine göre illegal ve ayrımcı bir yolla indirilmeleri noktasında 80 vaka meydana gelmiştir. Arap Amerikalıların aleyhine 800'ü aşkın istihdam ayrımcılığı vakası olmuştur (Stewart 2003; Heck 2007).

Kadınların, Post-9/11 Amerika'sında gelişen olaylardan en fazla etkilenen Müslümanlardan olduğu söylenebilir. Onların kılık kıyafetleri, yeterince dikkat çektiğinden kendilerini fazlasıyla ele veriyorlar! (Cainkar 2004). Bu durum sadece kadınları değil, bütün Müslümanları olumsuz etkilemiştir. Zira Müslüman kadınlar, özellikle İslam merkezlerinde ve diğer İslami organizasyonlarında oldukça aktif görev ve hizmetlerde bulunmaktadır.

Antiislamizmin en önemli sonuçlarından biri de, Amerika'daki çeşitli İslamî grupların -ki bu gruplar farklı ülkelerden gelmektedir- birbirleriyle ilişkileri noktasında kendini göstermiştir. Tam da bu noktada Fethullah Gülen hareketinin özellikle Araplara ve diğer çoğu İslamî gruplara karşı mesafeli olmayı tercih ettikleri hatırlanabilir. Araştırmacının gerek 2004'te gerekse 2007'deki Amerikan gözlemlerinden Örgütlü Paralel Dinsel Yapının Araplarla birlikte hareket etmekten

ve birlikte görülmekten azami ölçüde kaçınmayı bir politika olarak belirlediği anlaşılmaktadır. Amerika'da İslamofobiden genel olarak bütün Müslümanlar olumsuz etkilenseler de en çok etkilenenler Araplar olduğundan ve dolayısıyla Arapların imajı Amerika'da iyi olmadığından, Cemaat, onlardan uzak durmayı yeğlemekte ve özellikle "Türk İslamı" vurgulu bir Müslümanlığı öne çıkarmaktadır. Bu nedenle zorunlu durumlar dışında camilere gitmeyi de uygun bulmadıkları anlaşılmaktadır. Yazarın çeşitli yerlerde yaptığı gözlem ve görüşmelerde bu siyasetin izlendiği anlaşılmaktadır. Arapların Cemaatin bu davranış biçiminin de farkında olduğu söylenebilir. Cemaatin etkili olduğu yerlerde yapılan görüşmelerde bazı Araplar, Paralel Yapı mensuplarının böyle bir siyaset izlediğini söylemişlerdir.

Buraya kadar söz edilen hususlar, İslamofobi ve antiislamizmin Amerika içindeki sonuçlarıyla ilgilidir. İslamofobi ve antiislamizmin en önemli sonuçlarından biri ise Amerikan hükümetinin küresel düzlemde gerçekleşen terörizme karşı küresel savaş adı altında Lübnan, Filistin, Irak, Afganistan gibi ülkelerde izlediği politikalar ve yürüttüğü savaşlarla İslam dünyasında sebep olduğu kargaşa, şiddet, terör ve savaştır. Daha önce de belirtildiği gibi Amerika'nın içerde izlediği İslamofobik siyaseti dışpolitikada Müslüman ülkelere karşı izlediği siyasetten ayrı düşünmek olası değildir.

Amerika'da yaşayan Müslümanlar, Amerika'da gördükleri ve yaşadıkları olumsuzluklar karşısında sivil toplum örgütleri tesis etmeye ve bu örgütler etrafında organize olup haklarını savunma mücadelesi vermeye başlamışlardır. Özellikle de 11 Eylül olaylarından sonra örgütlenmeye daha bir önem verdikleri söylenebilir.

Yine İslamofobi ve İslam karşıtlığı, Amerika'daki Müslümanların siyasetle ilişkilerini, emniyet ve istihbarat kuvvetleriyle ilişkilerini vs. etkilemiş ve de Müslümanları bu noktada yeni yöntemler geliştirmeye itmiştir.

Müslümanlar, mezkur süreçle birlikte dinler arası diyalog çalışmalarına da ayrı bir önem vermeye başlamışlardır.

11 Eylül 2001'den sonra İslam karşıtlığının önemli bir sonucu da Amerika'da Müslümanlaşmanın çok hızlı bir trende girmesidir. İslam aleyhtarlığı ve Müslümanlara karşı kötü muamele ve ayrımcılık, özellikle entellektüel ve akademik düzeyde, araştırmaya dayalı Müslüman olmada hatırı sayılır bir artış olmuştur.

Sonuç olarak öncelikle belirtmek gerekir ki, Amerika'da İslam nefreti, düşmanlığı ve Müslümanlara yönelik karar, direktif, baskı, engelleme, sınırlandırma vs. gibi hususlarda, Amerikan hükümetlerinin dış politikaları büyük bir rol oynamıştır.

Ayrıca Amerika'da İslamofobi ve antiislamizm, 11 Eylül öncesinde çeşitli süreçlerle temellendirilmiş, oluşturulmaya çalışılmış ve 11 Eylül 2001 ile birlikte

netleştirilmiş, derinleştirilmiş, hatta kurumsallaştırılmıştır. İslam karşıtlığının kurumsallaşması, Amerikan resmi anlayışının ve bazı halk kesimlerinin, Müslümanlara karşı bir duruş sergilemelerini, kötü davranmalarını, onları potansiyel düşman görmelerini ve ona göre Müslümanlara karşı gardlarını almalarını intaç etmiştir. Amerika'nın dış politikasından, özellikle Ortadoğu politikasından ayrı değerlendirilemeyecek olan Amerika içindeki İslamofobi ve İslam karşıtlığı, Müslümanları korku psikolojisi içine sokmakta, marjinalize etmekte, ötekileştirmekte ve onların Amerika'daki yaşamlarını zorlaştırmaktadır. Bundan Amerikan yönetimi ve halkı da aslında zarar görmektedir. Zira Amerika, İslam karşıtlığıyla, kendi tarihsel demokratik ve özgürlükçü çizgisinden uzaklaşmakta ve böylece kendi değerleriyle çelişmektedir.

Farklı etnik kökene sahip Müslümanların birbirleriyle ilişkilerinin mesafeli oluşu da, uzun vadede hem Müslümanlar açısından hem de Amerikan toplumu açısından iyi bir olay değildir.

Son çözümlemede denilebilir ki ABD'de var olan İslamofobi ve antiislamizm, sadece Müslümanların değil, bütün Amerikalıların ve Amerika'da mukim olanların sivil haklarının ihlalini beraberinde getirmiştir. Amerikan toplumunda özgürlükler, İslamofobi ve antiislamizm sürecinde dikkat çekici bir biçimde kısıtlanmıştır. Bu süreçte özelde Amerika'da yaşayan Müslümanlar maddi ve manevi büyük zararlara maruz bırakılmışlardır.

Şu da belirtmelidir ki özellikle 11 Eylül'den sonra Müslümanlar, "Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayacaklarsa daha köklü ve kalıcı bir takım çabalar içerisine girmeleri gerektiğini" düşünmeye başlamışlardır. Bu düşünceyle eskiye oranla daha fazla örgütlenmeye ve sivil toplum örgütleri etrafında toplanarak aktiviteler geliştirmeye çalışmaktadırlar.

Ayrıca gerek genel olarak sosyal hayatta gerekse camilerdeki hutbelerde söylemlerinde bazı değişikliklere gitme ihtiyacı hissetmişlerdir. Bununla bağlantılı olarak da Amerika'nın Müslüman olmayan insanlarına İslam'ı doğru bir biçimde anlatmanın ve Müslümanların onlar için tehlikeli olmadığını göstermenin peşine düşmüşlerdir.

Son Gelişmeler

Son zamanlarda ABD'de İslamofobik olayların daha da arttığı söylenebilir. ABD'nin California eyaletinde üç camiye İslamofobik, zenofobik ve ırkçı ifadeler ihtiva eden tehdit mektupları gönderildi. Müslümanlara ağır hakaretlerin bulunduğu mektuplarda ABD'nin yeni başkanı Trump'ın yapacaklarından, 'Amerika'yı temizleme işine Müslümanlardan başlanacağından, Hitler'in Yahudilere yaptığını Trump'ın Müslümanlara yapacağından vs. bahsedilemsi dikkat çekicidir (<http://www.yeniakit.com.tr/haber/hitlerin-yahudilere-yaptigini-muslumanlara-239416.html> (Giriş: 27.11.2016)).

İsrail Örneği

İsrail'de İsrail devlet oldu olalı Müslümanlara ve Filistinlilere karşı izlenen politika, savaş siyaseti, kin ve nefret, düşmanlık, sürgünler, işgaller, arsa ve arazilere el koyma vs. Müslümanlara karşı nasıl bir İslamofobi kültürü, endüstrisi olduğunu gösterir (Bkz. Lean 2015).

İsrail'de son ezan yasağı çabaları dahi, İslamofobi'nin boyutlarını anlamak bakımından oldukça önemlidir. Fakat İsrail gerek kültür, gerek siyaset, gerek ekonomi ve gerekse sanat ve sinema vs. alanında ciddi ve zengin bir İslamofobi birikimine ve endüstrisine sahiptir.

İsrail'in ezanın cami hoparlöründen okunmasını yasaklamaya yönelik yasa tasarısını protesto için İsrail meclisinin (Knesset) kürsüsünden ezan okuyan Arap asıllı milletvekili Ahmed et-Tiybi, İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun, "ezanın hoparlörlerden okunmasını yasaklayan yasa tasarısından geri adım atmayacağını" belirtti.

Tasarının bu pazar yeniden Knesset'e getirilebileceğini söyleyen Tiybi, "Netanyahu bu yasayı geçirmeyi tekrar deneyecektir. Ancak bunun öncesinde bazı dindar Yahudilerin, 'yasasının kendi dini ritüellerini de yasaklayabileceği' yönündeki endişelerini gidermek isteyecektir. İsrail Sağlık Bakanı ve dindar Yahudi partisi Yahudot HaTora (Birleşik Tevrat) lideri Yakup Litzman'ın bu yöndeki çekincelerini giderip Yahudilerin hakkını garanti altına aldıktan sonra ezan yasağını geçirebilirler" diye konuştu.

Kamuoyunda "listin" olarak bilinen bu yasa tasarısının Knesset'e gelmesi halinde, kanunlaşacağını belirten Tiybi, "Sağlık Bakanı Litzman'ın dün sabah 'Eğer Yahudilerin kutsal cumartelerine (Şabat) dokunmayacak ise bu yasayı (ezan yasağı yasası) desteklerim' şeklindeki sözlerini duymaktan büyük üzüntü duydum. Bu kanunu sadece Müslümanlara karşı kullanma yönünde girişimleri var. İşte tam da bu nedenle Netanyahu'nun İslamafobik birisi olduğunu söylüyorum" ifadelerini kullandı.

İsrail meclisinin kürsüsünden ezan okuyarak bu yasaya hayır dediğini ve dünyaya bir mesaj vermek istediğini belirten, Tiybi, "Tüm dünyaya her yerde ezan okuyabileceğimizi ve bunun engellenemeyeceğini göstermek istedim. Eğer yasaklamayı denerseniz İsrail meclisinin kürsüsünden bile okuruz" dedi.

Meclis kürsüsüne çıkmadan önce orada ezan okumayı planlamadığını anlatan Tiybi, "Ancak kürsüye çıktığımda ezanın dilimden döküleceğini biliyordum. Kalbimin derinliklerinden geldi bu sözler ve dünyanın dört bir yanında insanların kalbine dokundu. İsrail meclisinde 'Allahu ekber' diyerek dünyaya mesaj gönderdim." ifadelerini kullandı.

İsrail Mesclisi Başkan Yardımcılığı görevini de yürüten Tiybi, "Bizler toleranslı insanlarız. Ben bir Müslüman olarak hoşgörülü biriyim. Diğer dinlere

saygı duyuyorum. Diğer dinlerin tüm ritüellerine de saygı duyuyorum. Yahudiler de bizim ezanımıza saygı duysun" diye konuştu.

Ezanın Filistinliler için sadece dini bir ritüel değil, aynı zamanda vatanlarının bir sembolü ve parçası olduğunu ifade eden Tiybi, "Yahudilerin Yom Kippur (Gufran Günü) bayramlarında araç kullanmak yasak. Müslümanlar olarak biz buna saygı gösteriyoruz. Yahudilerin cumartesilerinin (Şabat günü) başladığını ilan eden borazanlar (şofar) yüksek sesle çalındığında biz buna da saygı gösteriyoruz. Evet, bu borazanlar da yüksek sesle çalıyor ancak biz bunun yasaklanması için kanun çıkarılması çağrısında bulunmuyoruz. Çünkü birbirimize karşı toleranslı olmalıyız" görüşünü dile getirdi.

Türkiye'nin bölgede çok özel ve önemli bir konuma sahip olduğunu kaydeden ve İsrail'i ezan yasağından vazgeçirmek için Ankara'nın baskı yapabileceğini söyleyen Tiybi, "İsrail ile Türkiye arasında ilişkiler yeniden tesis edildi. Bu ilişkinin İsrail'e baskı yaparak bu konuda geri adım atması için kullanılabilmesine inanıyorum" ifadelerini kullandı (<http://www.haber7.com/ortadogu/haber/2216937-turkiye-israile-baski-yapabilir>).

Avrupa Örneği

Avrupa'da güçlü bir İslamofobi kültürü gelişmiştir. İslam nefreti ve karşıtlığı, Avrupa ülkelerinde çok ciddi düzeydedir (Cesari 2015; Cherribi 2015; Abbas 2015; al-Shaikh-Ali 2015).

Avrupa tarihi İslamofobi konusunda oldukça zengin bir birikime sahiptir. Seta'nın yayımladığı ve editörlüğünü Enes Bayraklı ve Farid Hafez'in yaptığı 2015 Avrupa İslamofobi raporuna göre (2016) Avrupa'da, örneğin Almanya, Fransa, İngiltere, Belçika, İtalya, İsviçre, Avusturya, Hollanda, İsveç, Yunanistan, İspanya, Norveç, Finlandiya, Danimarka, İzlanda, Macaristan, İrlanda, Polonya, Litvanya, Letonya, Çek Cumhuriyeti, Sırbistan, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Makedonya gibi ülkelerde İslamofobi, önemli bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa'da Müslümanlara karşı önyargı çok yaygın hale gelmiştir (Kalın 2015). Avrupa ülkelerinde psikolojik baskılardan tutun siyasal baskılara, sözlü saldırı ve hakaretlerden fiili saldırılara, hakaret içeren konuşmalardan hakaret içeren yazı ve karikatürlere, psikolojik şiddetten fiziki şiddete, sokak saldırılarından, medyanın baskısından tutun cami, ev ve mezarlık saldırılarına kadar birçok İslamofobik olay örnekleri getirilebilir. Avrupa'da Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İtalya, Danimarka, Avusturya gibi ülkeler, Avrupa'da İslamofobinin çok güçlü olduğu ülkelerdir. Avrupa'da İslamofobinin yayılmasında Hollanda'nın rolü büyüktür. Birçok İslamofobik tartışma, Hollanda'da ortaya çıkmış ve Almanya ve Avusturya dahil diğer Avrupa ülkelerine kopyalanmıştır. Hollanda'da İslamofobi, bazı siyasilerin ve medyanın da etkisiyle gelişmiş ve oradan da diğer Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Belirtilmelidir ki, Avrupa'da

“Avrupa İrkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu” gibi İslamofobiye karşı mücadele veren kuruluşlar da vardır (Cherribi 2015). Almanya’da kurulup bütün Avrupa’da Müslümanlara karşı konumlanan Pegida, İslamofobi denildiğinde ilk hatırlanması gereken örgütlerdendir (<http://www.takvim.com.tr/dunya/2015/06/07/islamofobi-danimarkada;> <http://www.dw.com/tr/danimarka-islamofobi-konusunda-uyar%C4%B1lm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1/a-2522459>).

İslamofobik Oyunda Sahaya Bırakılan Kavramlar

İslamofobi oyununda sahaya bırakılan bazı kavramlar vardır. Bu kavramlar, İslamofobiye haklılaştırıcı, geçerli hale getiren bir meşrulaştırma sürecinin üretilmesinde işlevsel olmak üzere istihdam edilmektedirler. Bunun için İslamofobi kavramının bizzat kendisi ve fundamentalizm, köktendincilik, radikalizm, aşırı dincilik, İslami terörizm, İslam terörü, İslamofaşizm, cihadizm gibi kavramlar piyasaya sürülmüştür.

İslamofobi: Çok-kültürlülük ve Müslümanları Ötekileştirme

İslamofobinin birçok boyutta ve toplumsal alanda etkileri olduğunu belirtmek gerekir. İş hayatında, eğitimde, siyasette, medyada, hukukta vs. İslamofobinin ağır etkilerinden Müslümanlar olumsuz etkilenmektedirler. Toplumun birçok sahasında Müslümanlar ötekileştirilmektedirler. Gerçekten de Batılılar, İslamofobi ile Müslümanları ötekileştirmeyi meşrulaştırmanın yolunu açmış olmaktadır. İslamofobi, Batı’nın İslam nefreti ve düşmanlığının bir tür savunma mekanizmasıdır. Sosyolojik düzlemde Müslümanlar, tarihte ve günümüzde gayrimüslimlerle aynı ortamlarda barış içinde yaşarken, bu yaşama dair çok güzel örnekler ortaya koymuş olmasına rağmen, Batı’da çeşitli düşünce sahipleri, entelektüeller, akademisyenler, siyasal aktörler, küresel güçler, İslamofobi üretmek Müslümanları ve Müslümanlığı çoğulcu bir anlayışla toplumsal hayatı paylaşmaya layık görmediklerini göstermiş bulunmaktadır. Bir yandan postmodern çoğulcu kültürün yaygınlaşmasını, farklı inanç, farklı hayat tarzı ve farklı kültürlere mensup toplumsal aktörlerin birarada yaşamasının yollarını geliştirmeyi savunurken, öte yandan İslam’a karşı bir korku, nefret, ayrımcılık, düşmanlık ve saldırganlık duygusu ve pratiği üretmesi, bugün Batı’nın en büyük tutarsızlıklarından, en derin çelişkilerinden biri olarak görülebilir (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b). Batı’da çok kültürlülük söz konusu olduğunda, hemen İslamofobi gündeme gelir ve konu İslam ile Müslümanlar hakkında olumsuz bir tartışma haline dönüşür (Taylor 2007). Taylor’ın (2017) yaklaşımında son zamanlarda çok kültürlülük, dünyada, ama özellikle Avrupa’da şüpheli bir terim haline gelmiş olup hoşgörünün itibardan düşmesi veya olumsuz çağrışımlar yapması, İslam ile ilişkilidir (Kalın 2015).

Gerçekten de Batı'da İslam söz konusu olduğunda çok kültürlülüğün ve hoşgörüyeye dayalı ilişki biçiminin, hoşgörüsüzlüğe dönüşmesi, İslam'a ve Müslümanlara karşı ayrımcılık, hoşgörüsüzlük, ırkçılık halini alması durumu kendini göstermektedir. Nitekim Avrupa'daki İslamofobik tutum ve davranışlardaki yaygınlık, bunu doğrulamaktadır (Kalın 2015).

İslamofobi Üreten Batı'nın Kendisidir

Gerçekte İslam, değişik din, inanç ve kültürlerin bir arada/birlikte yaşamasına her zaman imkân vermiştir. Müslümanlar arasında Müslüman olmayanların ve özelde Batılıların İslam'dan korkmasını besleyecek genel bir İslamî söylem ve pratiğin olduğunu iddia etmek güçtür. Müslümanlardan gelen çok kısmî, çok lokal bazı olaylar olmuş olabilir; ancak bu tür olaylarla İslamofobi izah etmek ve temellendirmek mümkün olmaz. Kaldı ki Batı'da, bilhassa Yahudi ve Hıristiyanların Müslümanlara yönelik diskriminatif yaklaşımlarının çok yeni olmadığı bilinmektedir (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b).

Müslümanlara Yönelik Korku Endüstrisi

Denilebilir ki, İslamofobi adı altında Müslümanlardan korku yaratma üzerinden işleyen bir endüstri var, bir kültür var, belki bir kültür endüstrisi var. (Bkz. Okumuş 2015a; Okumuş 2015b).

Bir Kötülük Problemi Olarak İslamofobi Oyunuyla Baş Etme Sorumluluğu

Gerçekte İslamofobi hem Müslümanlar, hem de Batılılar için bir kötülük problemi, bir teodise konusudur. İslam, birçok Amerikalı ve Avrupalının gözündeki beladan başka bir şey değildir (Said 2001). Toplumsal bir afettir. Batılılar bunu üretmek için ellerinden geleni yaptılar ve yapmaya da devam etmektedirler; fakat bu artık onların hesap ettiklerini çoktan aştı, hayatlarının kabusu oldu. Batılılar ve herkes için İslamsız bir dünya mümkün olmadığına göre (Fuller 2012) Batı, İslamofobi patolojisinden kurtulmak için elinden geleni ve üzerine düşeni yapmak zorundadır (Ahmed 2008). Müslümanlara yaşatılanlara bakıldığında, bu, Müslümanlar için de büyük bir fitne, imtihan ve şer kaynağıdır.

Müslümanların, bu kötülük problemini Batılıların nasıl aşacaklarından çok kendilerinin nasıl aşacakları üzerine düşünmeleri, strateji geliştirmeleri, bir zorunluluk olarak görünmektedir. Hz. Muhammed'e ve Müslümanların kutsallarına ve değerlerine hakareti hiçbir güç, anlayış ve siyaset savunamaz. Müslümanlar elbette teröre bulaşmadan, hukuksuzluklara başvurmadan değerlerine sahip çıkmak zorundalar; ancak İslamofobi illeti ve kötülüğüyle de mücadele etmelidirler. Denilebilir ki, Müslümanların bugün en acil işlerinden biri,

küresel ölçekte İslamofobi afetiyle nasıl baş edecekleri konusunda kafa yormalarıdır (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b).

İslamofobi Oyununda Oryantalizm⁹

İslamofobi oyununda en önemli ve en köklü araçlardan biri oryantalizmdir. Esasen oryantalizm, İslamofobinin ta kendisidir. İslam korkusu ve nefreti ve düşmanlığının akademik boyutta oryantalizm ile beslendiği, temellendirildiği söylenebilir. Edward Said (1982) ünlü eserinde bunu açıkça ortaya koymaktadır. Batı'da üniversitelerde ve diğer merkezlerde akademik çalışmalarda İslam ve Müslümanlar üzerine kullanılan dil, söylem, üslup, metodoloji, oryantalizmin İslamofobi boyutunu gözler önüne sermektedir (Turner 2002; Okumuş 2008; Okumuş 2002).

Okumuş (2002), "Güncelliğini Yitirmiş Bir Oryantalizmden Global Sosyolojiye Geçiş İmkânı" başlıklı makalesinde Turner'in bir kitabından (2002) hareketle oryantalizmin, sosyoloji örneğinden hareketle bilimsel saha ve çalışmalarda, İslam ve Müslümanlara karşı önyargılar oluşturmada, Müslümanları ötekileştirmede nasıl etkili olduğunu Marx, Weber gibi sosyologların yaklaşımları üzerinden ele almaya çalışmaktadır.

Dikkatlice bakılırsa görülebilir ki, genelde sosyal bilimlerin, özelde ise sosyolojinin oryantalist söylemin miras(çısı)ı olduğunu söylemeyi haklı çıkaracak durumlar söz konusudur. "Bugün oryantalizm, ideolojik olduğu gerekçesi ile ya da sömürgecilikle ilişkili görülüp eleştirilirken, oryantalizmdeki hakim şablonlar sosyal bilimlerde rahatlıkla ve yaygın bir biçimde kullanılabilir. Oryantalizme hakim olan temel zihniyet ve düşünce biçimi, günümüz sosyal bilimlerinde tartışılmakta olan modernleşme, azgelişmişlik, bağımlılık gibi pek çok teoride de varlığını sürdürmektedir. Sosyal bilim alanında "bilimsellik" zırhı ile gizlenen bu teoriler, Batı-dışı toplumlara, sorunlarının tek geçerli çözümü olarak sunuluyor." (Bulut 2002: 10).

Oryantalist teriminin 1973'te Paris'te yapılan "29. Uluslararası Oryantalistler Kongresi"nde resmen kaldırılması ve yerine "Kuzey Afrika ve Asya Konulu Uluslararası Beşerî Bilimler Kongresi" isminin konulması (Lewis 1982) dahi, sosyal bilimlerin oryantalizmin mirası olarak karşımıza çıkabileceğinin bir bakıma ifadesi olmaktadır.

Turner (2002), *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm'de Marks ve Oryantalizmin Sonu* (1985) ismiyle yayımladığı kitabıyla bağlantılı olarak demektedir ki "Benim çalışmamın eleştirel özü ise, Marx'ın da Orient'i, statükoculuk, sosyal değişim eksikliği, modernleşmeden yoksunluk ve bir *sivil*

⁹ Çalışmanın bu kısmı, yazarın daha önce yayımladığı "Güncelliğini Yitirmiş Bir Oryantalizmden Global Sosyolojiye Geçiş İmkânı" (2002) başlıklı makalesinden türetilmiştir.

toplumun yokluğu ile karakterize edilen bütüncül bir sistem olarak görmeyi içeren Batı mirasını büyük ölçüde paylaştığını göstermekti. Bu eleştirel noktadan bakıldığında, hem Marx hem de Weber'in Batı'nın Doğu analizi kalıplarının dışına çıkmadığı görülebilmektedir. Asya tipi üretim biçimine ilişkin Marksist nosyon ve Weber'in patrimonyalizm (Hanedancılık) kavramı ortak varsayımları paylaşmaktadır." Bu, bize sosyal bilimlerde oryantalist mirasın varlığına işaret etmektedir (Turner 2002).

Turner (1991), benzer hususları, *Max Weber ve İslam* adlı eserinde de ele alıp tartışmaktadır.

Gerçekten de Marx ve Engels tarafından Doğulu toplumları incelemek üzere kavramlaştırılan Asya tipi üretim tarzı, oryantalist yaklaşımın temel karakteristiklerinden birini ortaya koymaktadır. Bu ve benzeri yaklaşımlar, Marx'ın Doğu toplumları hakkındaki görüşlerinin, kapitalizmi ve onun toplumsal ve ekonomik kökenlerini meydana çıkarmak için kullandığı tarihsel materyalist yöntemin nesnellğine zıt bir biçimde, Avrupa-merkezli geliştirildiğini göstermektedir (Boztemur 2002).

Yukarıdaki düşünceleri destekler mahiyette, Karl Marx ve Engels'in İslâm toplumları hakkındaki olumsuz söylemleri ve bu toplumlar üzerindeki Batı sömürgeciliğini, örneğin İngilizlerin Hindistan sömürgeciliğini ve Fransızların Cezayir sömürgeciliğini kendi öngörülerinin gerçekleşmesi açısından olumlu bir gelişme olarak görmeleri (Turner 1985), oryantalist söylemin etkisiyle veya oryantalist zihniyetle izah edilebilecek bir şey olsa gerektir.

Bir sosyolog olarak Max Weber'in İslam toplumuna bakışı da, Orta Doğu'ya ilişkin oryantalist zihniyeti oluşturan tarihsel, ekonomik, dinsel ve sosyolojik bütün çözümlerinin geniş bir toplamı olarak değerlendirilmeye çok müsaittir. Weber'in oryantalizmi, Batı kapitalizminin doğuşunu bir dizi kültürler arası, dinler arası veya medeniyetler arası karşılaştırmalar bağlamında, yani kültür sosyolojisi, din sosyolojisi ve medeniyetler sosyolojisi çerçevesinde açıklama çabasından kaynaklanmaktadır. Weber, bu karşılaştırmaları yapabilmek için Batı'nın feodal ekonomileri ile Doğu'nun patrimonyal ekonomileri arasındaki temel ayrımı kullanmaktadır. Ne yazık ki Weber, sözkonusu İslam patrimonyalizmi incelemesini içselci gelişme yorumlamalarının hammaddesini oluşturmuş ek iki bileşenle – İslâmî ahlâk felsefesi ve girişimci kent burjuvazisinin yokluğu ile- çakıştırmaktadır. Weber'in İslâm'ın kişilik üzerinde dinamik ve çileci isteklerinin bulunmadığı ve bu dünyanın kabullenilmesini olumlu yönde desteklediği biçimindeki tezi inandırıcı görünmemektedir. Weber'in Kutsal Yasa'nın, ticari gelişmeyi, ticaretin ve tefeci sermayenin rasyonelleşmesini engelleme yollarına ilişkin diğer gözlemleri de aynı ölçüde problemlidir. Ancak Weber'in İslam kültürü hakkında ileri sürdüğü sınırlı görüşlerinin zaafı, sonraki akademisyenleri, Protestan ahlâkının değişik Müslüman toplumlardaki benzeşimlerini tespit etme girişimlerinden alıkoymamıştır (Subaşı 1999).

Bu genel işaretlemelerden sonra oryantalizmin sosyolojideki izdüşümlerinden öne çıkan bazı noktalar zikredilerek konunun açılması faydalı olabilir.

Sosyolojinin oryantalist söyleminde, asıl kalkış noktası, iki farklı toplum tipi olduğu tezidir. Buna göre Batı toplumları, Doğu toplumlarından farklı özelliklere sahiptirler. Geleneksel oryantalizm de, modern tarihin başlangıcından günümüze kadar geçen süre içinde, yabancı bir dünyayı ele alan düşünce sistemi olarak, farklılıklar üzerine kurulmuş bütün diğer bilim dalları gibi insan düşüncesini Doğu ve Batı diye iki bölüm içinde kanalize etmiştir. Bu eğilim, oryantalizmin özü, teorisi ve pratiğidir (Sid 1982: 84). Söz konusu farklılık, oryantalizmin çok büyük bir alanını oluşturan İslam'a ilişkin boyutu bağlamında Hıristiyan toplumların İslam toplumlarından üstün özellikler taşıdığı biçiminde ortaya konulan, yani Batı'nın üstünlüğünü vurgulayan bir farklılık olarak kabul edilmiştir.

Bu bağlamda denilebilir ki "Weber'in İslam toplumuyla ilgili görüşünün merkezinde, özellikle hukuk, bilim ve sanayi alanında olmak üzere, Batı toplumunun rasyonel ve sistematik karakteri ile, Doğulu uygarlıkların, özellikle de İslam uygarlığının, keyfi, istikrarsız siyasi ve ekonomik koşulları arasında bir karşıtlık vardı. Bu karşıtlaştırmayı yaparken Weber 19. yüzyıl siyasal kuramcıları, filozofları ve klasik iktisatçılarında ortak olan Doğu-Batı farklılıkları görüşünü tekrarlamış, aynı zamanda da özenle işlemiştir." (Turner 1991: 27) Esasen Marx'ta da aynı şeyi görmek mümkündür.

Mezkur farklılık ve ayırım temelinde Oryantalizm (Pruett ty.: 61), Doğu ve İslam'ı şu şekilde görür: "Güçlü bir düşman, yakın doğunun ürettiği sapkın ve egzotik bir yapı, yarı durağan ve içine dönük bir kitle, yeniden yapılanmayı becerememiş bir medeniyet ve modern çağa fanatik, hatta intiharvarî bir tepki." Bu bakış açısının klasik sosyolojide de hemen hemen var olduğunu söylemek mümkündür.

Oryantalist sosyolojik söylemin bu farklılıkla ilintili olarak önemli bir yönü, İslam toplumlarında bağımsız şehirlerin, özerk burjuva sınıfının, rasyonel bürokrasinin, yasal sorumluluğun, özel mülkiyet ve burjuva hukuk kültürünü kapsayan haklar mecmuasının ve bunlarla bağlantılı olarak sivil toplumun olmayışı üzerine vurgudur.

Oryantalist bakış açısında gerçekten de en çok vurgulanan hususların başında belki de Doğu'nun despotik yönü ve sivil toplum yoksunluğu gelir. Doğu Despotizmi, Batı'nın Doğu hakkındaki söyleminde hâkim bir anlayıştır. Batı Osmanlı Devleti'ni canlandıran bir imge olarak da Doğu Despotizmi savını bolca kullanmıştır (Mardin 2002: 113-14). Aynı savı Doğu ve İslam toplumları için Weber ve Marx başta olmak üzere birçok Batılı sosyolog da kullanmıştır.

Oryantal despotizm söylemini ve *durağan Doğu* nitelemesini destekler mahiyette oryantalistik mozayik toplum bakışı da, oryantalizmin ve

oryantalizmden menkul sosyolojinin Doğu yorumlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakışta İslam toplumu, sosyal gruplar mozayigiğinden oluşmuş bir yapı arz etmektedir. Bu haliyle Doğu ve İslam toplumu, kendi içinde "birleşik" bir farklı gruplar birlikteliğine sahip bulunup, bu toplumda muhalefetin çıkması da güç veya muhal olmaktadır. Toplumsal yapının mozayik çeşitliliği, toplumu bölüp bütünlenmiş ve düzenli bir muhalefet korkusu olmaksızın yönetebilen keyfi despot hükümrana tâbi bir ortam sağlamaktadır.

Görüldüğü gibi mozayik İslam toplumu modelinin, diğer oryantalist bakış açıları gibi ikna edici olmaktan uzak olduğu ortadadır (Subaşı 1999: 94-97).

Turner'e (2002: 63) göre İslâm'da sivil toplum yokluğu konusundaki oryantalist retorik, Batı'daki siyasal özgürlük konusundaki temel siyasal endişelerin bir tezahürüydü. Bu çerçevede oryantalizmin problemi Orient değil, Occident idi. Daha sonra bu problem ve endişeler Orient'e aktarıldı. Böylelikle Orient, Doğu'nun bir temsilcisi değil, Batı'nın bir karikatürü haline geldi. Doğu despotizmi, sadece Batılı monarşinin yüce buyruğuydu; bundan dolayı çağdaş oryantalizmin kriz ve çelişkileri, Batı toplumunun, küresel kontekste aktarılmış, devam edegelen krizlerinin bir cüzüdür.

Sosyolojinin oryantalistik yönlerine ilişkin örneklerden bir diğeri, yukarıdaki cümlelerle ilişkili olarak Doğu'nun ve İslam toplumunun toplumsal değişime kapalı, yani durağan oluşudur. Klasik sosyolojik perspektifte, oryantalizmin bakışına paralel olacak biçimde, Doğu *statik* –ve tabiatıyla *tembel*- bir toplumsallık arz eder.

Bir başka örnek *cinsellik* ve *tensellik* temelinde kendini göstermektedir. Oryantalizmin cinsellik ve tensellik teması, Max Weber sosyolojisinde de ileri sürülmektedir. Weber, karşılaştırmalı din sosyolojisinde, İslâm'ın tenselliğini Protestan ruhbanlığının lüksün reddi ve asketik istekleriyle karşılaştıran küresel bir asketizm teorisi ortaya koydu. Duyguların rasyonel disiplini, kapitalizmin ortaya çıkması için lazım olan alt yapıyı tesis etmişti. Çünkü red veya inkâr, iktisadî biriktirmenin psikolojik temelini meydana getiriyordu. Orient'in tenselliği, buna benzer disiplinleri geçersizleştirdi ve geleneksel ekonomiden serbest piyasa şartlarının egemen olduğu bir topluma geçiş imkanını kaldırdı. Doğu toplumunun oryantalist yapısının önemli bileşkelerinden biri olan rasyonalite teorisi, Weber'in sosyolojisindeki asketizm delili ve yaklaşımıyla çok bağlantılıdır. Weber'in sosyolojisinde rasyonalleşme teorisi, Batı'ya özgü bir kültürel değişim süreci olarak gerçekte Weber'in bütün sosyolojik bakış açısının zeminini meydana getiriyordu (Turner 2002: 152-154).

Esasen klasik oryantalist sosyolojik bakış açısında oryantal toplum, bir *yoksunluklar* bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Weber'in sosyolojisinde de bunu görmek mümkündür. Bu bakış açısında Doğu toplumu, olmayan kentler, kayıp orta sınıf, kayıp özerk kentsel kurumlar, kayıp mülkiyet, olmayan değişim, olmayan sosyal sınıflar vs. toplumudur (Turner 2002: 70-71). Bu demektir ki Batı toplumu

bunun tersine söz konusu niteliklere sahip bir toplumdur. Zaten Batı'nın kendi bilincine erişmesinin en önemli aracı anlamında oryantalizm, Batı'nın kendisine ait olup da görmek istemediği veya eleştirdiği özelliklerini Doğu'da görme/gösterme girişimi biçiminde anlaşılabilir. Bu manada Doğu var olmasaydı, Batı da var olmazdı. Batı, oryantalizmle bir Doğu imajı yaratarak, öteki bir Doğu oluşturarak, Doğu'yu doğulaştırarak kendini tanımayı (Bulut 2002: 25) dener. O halde denilebilir ki oryantalist retorik ve yaklaşım, son tahlilde Doğu'nun değil, Batı'nın kökenleri konusunda bir retorik ve yaklaşımdır. Toplumsal teorisyenler, 19. yüzyılda bu konuda çok farklı perspektifleri tercih veya kabul ettiler. Weber'in din sosyolojisinde, rasyonalliğin kökenlerini Batı kültüründe ve Hıristiyan geleneğinde tanımladığı ve bu tanımları açıkça occidental olarak nitelediği bilinmektedir (Turner 2002: 154).

11 Eylül, Medeniyetler Çatışması, Globalleşme ve Oryantalizm

11 Eylül Olayından sonra Amerika ve Avrupa'nın ortaya koyduğu tutum ve tavırlar, klasik oryantalizmin postmodern bir biçimde devam ettiğine dair bir his uyandırmaktadır. ABD, kendi içinde pek çok muhalif, şiddet yanlısı vb. olmasına rağmen hemen terörist düşmanın İslam dünyasından olduğunu ilan etti. Buna göre öteki, Müslümanların içindeydi. Afganistan'a müdahale, Irak'a saldırı hazırlıkları vs. "terörizm"le postmodern oryantalist bakış açısının bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Global terörizme karşı global savaş sloganıyla hareket eden ABD'nin terörizmin kaynağını Doğu'da araması, ister istemez insanın, klasik oryantalizmin değişik bir versiyonuyla karşı karşıya olduğumuz hissine kapılmasına vesile olmaktadır.

11 Eylül sonrasında biz ve ötekiler ayrımıyla dünya ölçeğinde ortaya konan politikalar, medeniyetler çatışması tezini de popülerleştirmiş ve hakim söylem konumuna getirmiştir. Batı, bu söylemle hareket edencesine Doğu ile ilişkilerinde savaş gibi en katı ve olumsuz yolu tercih ederek Doğu'ya bakışında esasta bir değişiklik olmadığını göstermiş veya gösterme yönünde bir mesaj vermeyi tercih etmiştir.

Ayrıca bir sosyal bilimci olan Huntington'un medeniyetler savaşı tezini öne sürmesi, oryantalizmle sosyal bilimcilerin bir tür ilişkisini de bize göstermektedir.

11 Eylül sonrası izlenen politikalar ve savaşı yaklaşımlar, genel olarak çeşitli şüphelere konu olan globalleşmeye karşı, bu şüphenin artmasına sebep olmuştur. Globalleşme çerçevesinde Doğu'ya ve İslam'a karşı ortaya konan davranışlar, globalleşmenin olumsuz imajının daha da olumsuzlaşmasına katkıda bulunmuş ve globalleşme ile oryantalizm arasında da bağıntı kurulmasına vesile olmuştur.

Kısaca 11 Eylül sonrası yaşananlar, "E. Said'in oryantalizm bağlamında Batı emperyalizmi için söylediklerini haklı çıkartacak boyutlarda değil mi?" sorusunu sordurtacak boyutlar taşımaktadır.

Velhasıl oryantalizm ve klasik sosyolojiye ilişkin yukarıda ortaya getirilen hususlar, Turner'ı oryantalizme alternatif aramaktan alıkoymamıştır. Turner, oryantalist yöntem yerine Marxist çözümleme anlayışını tercih etmekle birlikte bu anlayışın içindeki oryantalist unsurların ayıklanması gerektiğine de dikkat çekmektedir. Bu durum göz önüne alındığında Turner, Ortadoğu üzerine yapılan araştırmalarda hakim yaklaşımlar olan klasik Weber sosyolojisi, -tarihsel Marxizm ve oryantalizm metodolojilerinin sınırlarını aşacak- bir yaklaşımı önermektedir (Nyang ve Abed-Rabbos ty.: 206-207).

Turner'e (2002: 63) göre oryantalizmin sonu, bakış açılarıyla paradigmanın köklü olarak yeniden formüle edilmesine ihtiyaç duyar. Fakat bilginin bu yeniden yapılandırması, ancak Orient (Doğu) ile Occident (Batı) arasındaki siyasal münasebetlerde büyük kaymalar çerçevesinde gerçeklik kazanabilir. Çünkü retoriğin transformasyonu, ayrıca gücün transformasyonunu da gerekli kılar.

Kültür, Sanat ve Edebiyatta İslamofobi

İslamofobi çok yönlü çalışmalarla ve çok çeşitli sahalarda üretilmekte, beslenmekte, takviye edilmekte ve derinleştirilmektedir. Kültür, sanat ve edebiyat eserleri de İslamofobinin üretilip desteklendiği ve beslendiği bu çalışma alanları arasında en önemlilerindendir. Said (1998), bir çalışmasında bunu romanlar üzerinden emperyalizmi ele alırken incelemektedir. al-Shaikh-Ali (2015) de, bir çalışmasında Batı'da bazı kültür, sanat ve edebiyat eserlerinin, örneğin bazı şiirlerin, romanların, öykülerin, resimlerin vs., öteden beri İslam ve Müslümanları olumsuzlayan, ötekileştiren önyargı, dil ve söylemlerle dolu olduğunu belirtmektedir. al-Shaikh-Ali'ye (2015) göre "Birçok insan, edebi eserler ve sanat eserlerinin sadece popüler bilinci veya ruh halini değil, aynı zamanda politikaları da şekillendiren etkisini küçümsemektedir. 4 Ekim 2004'te *Washington Times* gazetesi, Türkiye'nin AB'ye geçişi ile alakalı gelişmeleri ve siyasetçilerin ve medyanın beyanatlarını yorumlayan Arnaud Borchgrave imzalı "Korkuları Kurtarmak" (Relieving Fears from Fiction) başlığını taşıyan bir makale yayınladı. Makale bir Fransız yazarın ödüllü ve çok satanlar listesindeki *Le Camp des Saints* (1973) başlığını taşıyan, 1975'te *The Camps of Saints* (Azizler Kampı) adıyla İngilizceye ve o günden beri de diğer Avrupa dillerine tercüme edilmiş romanına atıfta bulunuyordu. Borchgrave, 'Roman/kısa hikaye her yıl binlerce nüsha satmaya devam ediyor; büyük ihtimalle bunun nedeni, Kuzey Afrika, Sahra Altı Afrika, Orta Doğu, Güney ve Güneydoğu Asya kökenli tahmini 20 milyon Müslüman tarafından yavaş yavaş 'İslamlaştırıldığı' konusunda Avrupa'nın sahip olduğu korku' yorumunu yapmaktadır. Yazar, 'Türkiye'nin AB'ye girişinin 71 milyon Müslüman Türk'ün herhangi bir yere yerleşmesine ve Avrupa'nın Hıristiyan medeniyetini işgal etmesine imkan tanıyacağına ikna olmuş olan birçok Avrupalının buna karşı olduğunu' düşünmektedir. (...)"

İslamofobi Endüstrisi ve Medya

İslamofobi endüstrisi, mesajını, İslam korkusunu besleyen ürünlerini, söylemlerini vs. halka yaymak için elinden geleni yapar ve medyayı araç olarak kullanır. Hatta islamofobi endüstrisini ürününü yayan medya organlarının veya yayın ağlarının bizzat kendileri, halk arasında Müslüman korkusunu kamçılama oyununun ortaklarıdır. Bu ana televizyon ağlarında farklı kişilerin panik pazarlamacılarıyla ürünlerinin reklamını yaptıkları türden bir alıcı-satıcı ilişkisi değildir. Bu daha çok ideolojik ve politik eğilimlerin aynı gündemi öne çıkarmada bir noktada birleştikleri, karşılıklı menfaat ilişkileridir (Lean 2015).

Batı'da İslamofobinin yaygınlaştırılmasında en önemli ve güçlü araç gerçekten de medya ve basın yayın organlarıdır. Birçok televizyon kanalı, radyo, gazete, internet sitesi vs. İslamofobi endüstrisinin ürünlerini pazarlamada, reklamlarını yapmada önemli roller üstlenirler (Bkz. Said 2007; al-Shaikh-Ali 2015).

“Popülist medyanın Avrupa'daki İslam'ı ele alışı, belki de İslamofobiği yaratan önde gelen unsurdur.” (Cherribi 2015: 95).

Küreselleşme Sürecinde İslamofobi ve İslam ile Müslümanlara Atfedilen Terör

Batılılar ve İslamofobi endüstrisini besleyenler açısından İslam'a ve Müslümanlara atfedilen terör, bir yandan İslamofobiği meşrulaştırma aracı olarak görülürken, hatta kimi zaman istihdam edilirken, bazı gruplar açısından ise İslamofobiğiyle mücadelenin aracı olarak görülmektedir.

Esasen sorun oldukça karmaşıktır. Küreselleşme sürecinde küresel aktör veya güçlerin yaptıklarıyla, stratejileriyle, planlamalarıyla, siyasetleriyle, ticaretleriyle vs. ilişkili olarak İslamofobi, terör, çatışma, savaş ve genel olarak şiddet küresel ölçekte farklı biçim, içerik, söylem, dil, iddia ve tezlerle kendini göstermektedir.

İslamofobi küreselleşme süreçleri ile daha da yaygınlaşan bir kültür ve endüstri halini almıştır. Küreselleşme ile artık küresel bir İslamofobiden söz etmek mümkündür. Bazı İslam ülkelerinde dahi İslamofobi'nin varlığı da hesaba katılırsa İslamofobinin Müslümanlar açısından ne büyük bir bela olduğu anlaşılacaktır.

Küresel İslamofobi ile küresel terör, Müslümanlardan korku ve nefreti, Müslümanlara karşı önyargıları, düşmanca tutumları küresel hale getirmiştir. Dünyada birçok toplumun, hatta küresel güçlerin dahi bir “küresel durum problemi” ile yüz yüze oldukları söylenebilir. Belki de bu küresel durum probleminin en önemli özelliği, eşitsizlik, ayrımcılık, şiddet, çatışma ve terördür. Bu çerçevede “küresel durum problemi”nin en ciddi boyutu olan şiddet ve terör karşısında evrensel bir barış dini olarak İslam'ın durumu ve barışçı yaklaşımı üzerine eğilmek gerekmektedir (Okumuş 2008).

“Müslümanların İslam tarihinde diğer dinlerle mukayese edilemeyecek şekilde barışa dayalı dünyalar tesis ettikleri bir gerçektir. Bu varsayımla Hıristiyanlığın, Yahudiliğin veya dünyada etkili olmuş diğer herhangi bir dinin, İslam karşısında kötü veya şiddete dayalı olduğunu söylemek amaçlanmamaktadır. Burada tarihsel olarak -bazı yanlış örnekler de inkar edilmemek kaydıyla- Müslümanların dünyaya barışı getirebileceklerinin, tesis ve inşa ettikleri toplumsal ve siyasal düzenlerle anlaşılabilirdiği savunulmaktadır. Bu yaklaşıma bağlı olarak bugün İslam’ın terörle birlikte adının zikredilmesi, bir illüzyonun ve bazı ideolojik, siyasal olayların sonucudur. Müslümanların, küreselleşmenin baş aktörlerince küreselleşme sürecine şiddet ve terör tarafından dahil edilme politikaları sonucu İslam’la terör ve şiddet yan yana zikredilmektedir. Burada söz konusu baş aktörlerle, İslam’ı şiddetle yan yana kullananların aynı olduğuna dikkat etmek gerekmektedir. Müslümanların Ortadoğu’da ve dünyanın bazı yerlerinde şiddetle iç içe görüntülerini “fotoğraflayanlar”, onların objektiflerin karşısına geçmelerini sağlayanlardır. Burada iki husus önemlidir: Birincisi, Müslümanların bugün belli yerlerde icra ettikleri eylemleri terör olarak kabul etsek dahi -tabii ki terör terördür, şiddet şiddettir, azı da çoğu da reddedilmelidir-, bunun, medya ve internet gücüyle dünyaya abartılarak ve sanki bütün Müslümanlar terör yapabilecek potansiyel ve de amaca sahiplermiş gibi kötü propaganda edilmesiyle yakın ilişkisi vardır. İkinci husus, söz konusu eylemlerin ne gibi ölçütlerle terör olarak adlandırıldığına da dikkat etmek gerekir. Ölçütlerin oldukça göreceli olduğu aşikardır. Batı kendini esas alarak kendi çıkarları temelinde terör tanımı yaparak, en azından uygulamada böyle yaparak Müslümanların yaptığı her türlü savunma eylemini dahi şiddet ve terörle damgalarsa, evrensel ahlaki temelde bir terör karşıtlığına ulaşmak mümkün olabilir mi? Her halükarda Müslümanların bugün var olan fotoğraftan ders almaları gerektiği de bir gerçek olarak önümüzde durmaktadır. Müslümanlar, İslam’ın ve kendilerinin öyle olmadığını tüm dünyaya göstermek durumundadırlar. Bu fotoğrafın neresinden bakılırsa bakılınsın yanlış bir fotoğraf olduğunu, tarihsel misyonları gereği tüm dünyaya pratikleriyle, gönüllere hitap ederek göstermeleri mümkündür. Batı’nın da, -günümüzün en büyük sorununu kendi dünyasıyla İslam ülkeleri arasındaki gerginliğin oluşturduğunu¹⁰ ve maddi olarak kendisinin güçlü taraf olduğunu hiç unutmaksızın- barışın gerçekleşmesi ve Müslümanların barışçı olduklarını göstermesine engel çıkarmaması, kendi insanlarına layık gördükleri muameleye Müslümanların da layık olduğunu kabul etmesi, dahası empati yaparak Müslümanları anlamaya çalışması büyük önem arz etmektedir.” (Okumuş 2008).

İyi ve doğru gözlemler, bir problem olarak küresel durum karşısında dünyanın içinde bulunduğu şiddet ve terör dolu kaos ortamından çıkmasında

¹⁰ Gunter Verheugen'e göre "21. yüzyılın en büyük sorununu Batı dünyasıyla İslam ülkeleri arasındaki gerginlik oluşturmaktadır." (<http://www.tercumangazete.com/hoku.aspx?id=10661>, 07 Ekim 2004 Perşembe).

evrensel bir dünya dini olarak İslam'ın esaslı rolünün görülmesini sağlayacaktır. Küreselleşme süreçlerinde farklı hallerde ortaya çıkan İslamofobik oyunda İslam'ın terörizmle ilişkilendirilmesi yanlıştır. Bu noktada tarihsel olarak İslamiyetin terör ve şiddet yönünün ağır basmadığı, günümüzde de küreselleşmenin olumsuz sonuçları ve boyutlarından dolayı İslam toplumlarında yaşanan huzursuzlukların ve buna bağlı olayların dünyaya terör olarak yansımalarıyla İslam ve terör ilişkisinin kurulduğu üzerinde durulmalıdır (Okumuş 2008).

Belirtmek gerekir ki "Evrensel dinlerin küresel durum içinde ve karşısında "şiddet ve terör"e bulaştırılmış olmaları, onların küresel durumun olumsuzluklarına alternatif olmalarıyla açıklanabilir. Bu bağlamda dindarlar tarafından gelen yanlışların şiddet ve terör kısımlarının geçici olduğu söylenebilir. Dinler ve dünya açısından bir geçiş dönemi, bir sancılı dönem yaşanmaktadır. Dinler, insanların bu dönemi atlattıklarında temel rolü oynayacaklardır. En önemli rolü ise *ev-küyerel* boyutuyla İslam dini oynayacaktır. İslam dininin bu özelliğinin işaretlerini aldıklarından dolayı küresel güçler, Müslümanlara karşı sonucu şiddetle noktalanacak çeşitli politikalar uygulamaktadırlar. Müslüman toplumların içinden çıkan bazı birey veya grupların, din adına veya başka bir şey adına bir tepkide bulunmaları, hatta eylemde bulunmaları, İslamî terörizmden bahsetmeyi veya Müslümanlar arasında terörün yaygın olduğundan söz etmeyi ya da dünyada en çok Müslümanların şiddet ve terörle içiçe olduklarını söylemeyi haklılaştırmaz. Şiddet ve terör diye nitelendirilen olayları bağlamlarından kopararak ele almak ve ardından onları İslam ve Müslümanlara bağlı terör eylemleri olarak tanımlamak bilimsellikle bağdaşmaz. Elbette terör terördür, şiddet şiddettir. Kimden çıkarsa çıksın yanlıştır, kötüdür ve karşı çıkılmalıdır. Fakat son derece karmaşık olayların, oyunların oynandığı bir arenada, bir takım zayıf insanların ortaya koyduğu "şiddeti", salt şiddet veya terör olarak tanımlamak ve bunun üzerinden tüm dünyada, hassaten Avrupa ve Amerika toplumları nezdinde Müslümanları mahkum etmeye çalışmak, olayların anlaşılmasını ve dolayısıyla bitirilmesini engeller. Bu ise küreselleşmenin yıkıcı yönlerinin, yeni dünya düzeninin şiddet ve terör uzanımlarının daha da derinleşmesine ve katmerleşmesine yarar." (Okumuş 2008).

"Amerika'nın ve Batı'nın diğer etkili siyasi aktör devletlerinin, terörizmi kendilerini merkeze alarak tanımlamaktan da vazgeçmeleri gerekmektedir. Onlar, terörizme, kendilerini, kendi siyaset, ideoloji, güç ve iktidarlarını esas alarak tanım getirmekte, istediklerine terörist demekte, istediklerini de kahraman yapmaktadırlar. Bu çifte standard doğurmakta ve Batı'nın güvenilmezliğine yol açmaktadır. Terör konusunda evrensel yaklaşımlar geliştirme konusunda gerekli çabaların ilgili devlet ve aktörlerce gösterilmesi kaçınılmazdır. Ayrıca Amerika'nın halkına İslam'ı ve Müslümanları doğru bir şekilde öğretmesi şarttır. Bugün, Amerikalıların üzülen söylemek gerekirse İslam'ı bilmedikleri halde Müslümanlarla ilgili olumsuz önyargıları bulunmaktadır. Bu noktada 31 Ocak-19 Nisan 2007 tarihleri arasında bulunduğum ve bir kaç eyaletine gitme imkanı elde

ettiğim Amerika'da dikkatimi çeken bir hususu zikretmek istiyorum. Bu husus, Amerika'da İslam'ın şiddet dini olduğu yönünde, Müslümanların terörist oldukları yolunda ciddi bir propagandanın olduğu gerçeğidir. Gerçekten de Amerika'da bazı siyasal güçler, bazı akademisyenler, bazı kiliseler ve medya önyargılar ve ideolojik, siyasal amaçlarla İslam'ı hep terör ve şiddetle anmakta (Davidson, 2003: 71) ve bu da İslam hakkında maalesef son derece bilgisiz olan Amerikan halkının İslam ve Müslümanlarla ilgili olarak olumsuz düşünmesine, Müslümanları Amerika için çok tehlikeli görmesine ve dolayısıyla Müslümanlardan nefret etmesine yol açmaktadır. Bu gerçeği Amerika'da yaşayan Müslümanlar görmekte ve bundan olumsuz etkilenmektedirler. Ayrıca yazılan bazı kitaplarda Müslümanlar hakkında ciddi dezenformasyonlar yapılmaktadır. Bazı medya grupları aynı şekilde Müslümanlığı terörle ilişkilendirmeyi meslek edinmişlerdir. Avrupa'da da durumun farklı olduğunu söylemek güçtür. Bu durumu düşününce şu sorular, anlamlı hale gelmektedir: 1. Sürekli şiddet ve terörden bahsediliyor. Acaba terör, önce sanal olarak üretiliyor, sonra da gerçekleştiriliyor mu? Teröre belli uluslararası veya küresel merkezler mi kumanda ediyor? 2. Dünyanın en çok terörden bahsedilen yerlerinde, karmaşık ilişkileri çözümlenmeden terörü çözebilmek, hatta bizzat terörü yürütenlerin terör yaptıklarını söyleyebilmek mümkün müdür? İslamî bağlamda; terörizm, fundamentalizm, radikalizm, extremism, dindarlık, Müslümanlık ve İslam bilerek ve bilmeyerek birbirine karıştırılmak suretiyle, İslam'ın ve Müslümanların şiddet ve terörle ilişkilendirilmesi, Müslümanların barışçı yönlerini ortaya koymalarına engel teşkil etmektedir. Batı'nın bundan vazgeçmesi ve Müslümanların da kendilerini doğru ifade etmeleri gerekmektedir. Gerçekte İslam'ın ve kendilerinin öyle olmadığını iyi anlatmaları gerekmektedir. Sonuç olarak İslam, ev-küyerel yaklaşımıyla dünyada var olan şiddet ve terörü durdurmada çok büyük bir potansiyele ve tecrübeye sahiptir. İslam, küresel durumu ev-küresel duruma dönüştürerek hem evrensellik özelliğiyle dünyaya değerlerini yayabilecek, hem yerellikleri koruyacak, çoğulculuk temelinde farklı inançların kendi durumlarını devam ettirmelerini temin edecek birikimle küresel dünya düzeninin özellikle şiddet ve terör boyutuna set çekebilir. Küresel güçlerin, İslam ülkelerini kendi haline bırakması, İslam'ın bu potansiyel ve tecrübesini zamanında ortaya koyması ve dolayısıyla bütün dünyada barışa giden yolu açması için önemlidir. Müslümanların kendi haline bırakılması, Müslüman toplumların kendi ülkelerinde özgürlükçü yapılanmayı da beraberinde getirecektir. Tabii ki Müslümanların da ne tür olayların içinde olurlarsa olsunlar, İslam'ın temel prensiplerinin belirlediği şekilde şiddet ve teröre bulaşmamaya dikkat etmeleri şarttır." (Okumuş 2008).

Sonuç: İslamofobi'ye Çözüm İslam'ın Kendisi

İslamofobi oyununda Müslümanların durumunu anlama çabası olan bu çalışmada şu bulgulara erişilmiştir:

1. İslamofobi, yani kısaca İslam nefreti, karşıtlığı ve düşmanlığı, Batı'da oldukça yaygın bir durum, kültür ve endüstridir.

2. Buna bağlı olarak İslamofobi, dünyada birçok ülkede, hatta bazı İslam ülkelerinde dahi etkili olabilmektedir.

3. İslamofobi tarihsel temelleri itibariyle Hz. Muhamed'in (s) Mekke'de ilk İslam'ı anlatmaya başlaması, Medine döneminden itibaren İslam'ın farklı coğrafya ve kültürlerle yayılması, Endülüs'ün İslamlaşması, Haçlı Seferleri, oryantalizm, modern ve postmodern zamanlar olarak dönemleştirilebilir.

4. Medya, sinema, kültür, sanat ve edebiyat eserleri, İslamofobinin en önemli ve en etkili araçlarındandır.

5. İslamofobiyle mücadele noktasında bütün dünyada İslamofobinin bir suç olarak ilan edilmesi ve bütün ülkelerde mümkün olduğu ölçüde bu suça dair yasal düzenlemelerin yapılması için çaba harcanmalıdır.

6. Batılılar, İslamofobinin başta kendileri için ciddi bir kötülük problemi olduğunu görmeli ve İslamofobiyle mücadele etmelidirler ve kendi ülkelerinde Müslümanlara yardımcı olmalıdırlar. İslamofobiyi önlemek için bunu yapmalıdırlar.

7. Batı kaynaklı güçlerin kurduğu ve kurallarını belirlediği İslamofobik oyun, Müslümanlar için "yukarı tükürsen bıyık, aşağı tükürsen sakal" türündendir. Bu oyunda kurallar öyle konulmuştur ki bir bakıma "tavşana kaç, taziya tut" deyişiyile anlam kazanmaktadır. Öyleyse Müslümanların bu oyundan çıkışları, ancak oyunun kurallarını bozmakla ve kendi kurallarını koymakla mümkün görünmektedir. Sonuç olarak Mevlânâ'nın Aslan ile Tavşan metaforuyla hikaye ettiği oyunu oynamak, Müslümanlara çıkış yolu gösterebilir.

8. Müslümanlar, oyuna karşı oyun oynarken İslamofobiye karşı bizzat İslam'ı ortaya koyarak çözüm üretmeleri gerektiğini unutmamalıdırlar. Bu noktada şu ayetleri yeniden düşünmeli ve gereğini yerine getirmelidirler:

"Ey iman edenler! İman ediniz!..." (Nisa 4/136).

"Bir toplum kendinde olanı değiştirmedikçe, Allah o toplumu değiştirmez." (Ra'd 13/11).

9. İslamofobiyle mücadelenin en önemli boyutlarından biri de Müslümanların birlik olmaları, kardeşlik hukukuna tabi olmalarıdır. Örgütlü Paralel Dinsel Yapı'nın ve başka bazı grupların yaptığı gibi kendini merkeze koyarak ve Batı'nın İslamofobi oyunu ve stratejilerine destek çıkararak Müslümanlara karşı dışlayıcı, damgalayıcı, ötekileştirici tutum içine girmemeleridir.

10. Müslümanlar kendi içlerinde teröre, zulme meyleden, İslam'ın temel ilkelerine aykırı hareket ederek İslam'a ve Müslümanlara zarar veren grup veya yapılara karşı net bir tavır koymalı ve onları asla sahiplenmemelidirler. Batılı güçler de İslam topraklarında meydana gelen olaylara ne adına olursa olsun asla müdahale etmemelidirler.

KAYNAKÇA

- Abbas, Tahir (2015). "İngiltere'de İslamofobi: 21. Yüzyılda Müslüman Karşıtı İrkçılığın Şekillenışı Konuusunda Tarihe ve Günümüzde Siyaset ve Medya Tartışmaları". *İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 115-131.
- Ahmed, Akbar (2008). *İslâm'a Yolculuk: Küreselleşme krizi*. Çev. Faruk Tuncer. İstanbul: Ufuk Kitap Yayınları.
- Akram, Susan M. ve Johnson, Kevin R. (2002). "Race, Civil Rights, and Immigration Law after September 11, 2001: The Targeting of Arabs and Muslims". *NYU Annual Survey of American Law*. 58/3, ss. 295-355.
- al-Shaikh-Ali, Anas (2015). "Sanat ve Edebiyat Kılığına Girmiş İslamofobi Söylem: İlerleemeci Eğitim Yardımıyla Efsane ile Mücadele". *İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 217-254.
- Bauman, Zygmunt (1999). *Küreselleşme*. Çev. A. Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayraklı, Enes ve Hafez, Farid (ed.) (2016). *European Islamophobia Report*. Ankara: SETA.
- Beyer, P. (2002). "Globalization". <http://aix1.uottawa.ca/pbeyer/globalization.html>.
- Boztemur, Recep (2002). "Marx, Doğu Sorunu ve Oryantalizm", *Doğu Batı*. 5/20. Ağustos-Eylül-Ekim/1 2002, ss. 135-150.
- Bulut, Yücel (2002). *Oryantalizmin Eleştirel Kısa Tarihi*. İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Cainkar, Louise (2004). "The Impact of the September 11 Attacks and Their Aftermath on
- Arab and Muslim Communities in the United States". 13 *GSC Quarterly*. Yaz/Sonbahar, 2004.
- Cesari, Jocelyne (2015). "Batı'da İslamofobi: Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri Arasında Bir Mukayese". *İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 63-92.

-
- Cherribi, Sam (2015). "Bir Saplantının Canlanması: Hollanda, Avusturya ve Almanya'da İslamofobi". *İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 95-114.
  - Cole, David (2003). "The New McCarthyism: Repeating History in the War on Terrorism". *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review*. 38/1. Kış, ss. 1-30.
  - Davidson, Lawrence (2003). *Islamic Fundamentalism*. Westport, London: Greenwood Press.
  - Elliot, Andrew (2006). "After 9/11, Arab-Americans Fear Police Acts, Study Finds". *The New York Times*. June 12.
  - Esposito, John L. (1999). *The Islamic Threat: Myth or Reality?* 3. bs. New York, Oxford: Oxford University Press.
  - Fuller, Graham E. (2012). *İslamsız Dünya*. 4. bs. Çev. Hasan Kaya. İstanbul: Profil Yayınları.
  - Hagopian, Elaine (1975-76). "Minority Rights in a Nation-State: The Nixon Administration's Campaign against Arab-Americans". *Journal of Palestine Studies*. c. 5. No. 1/2. Sonbahar, 1975 - Kış, 1976, ss. 97-114.
  - Heck, Robert (2007). "Towards A Sociological Understanding of American Islamofobia". *70th Annual SSS Meeting'de (Southern Sociological Society, 10-14 Mart 2007, Atlanta, ABD) sunulan bildiri*.
  - Kalın, İbrahim (2015). "İslamofobi ve Çok Kültürlülüğün Sınırları". *İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 39-62.
  - Lang, Michael (2006). "Globalization and Its History". *The Journal of Modern History*. c. 78, ss. 899-931.
  - Lean, Nathan (2015). *İslamofobi Endüstrisi*. Çev. İbrahim Yılmaz. Ankara: DİB Yayınları.
  - Le Carré, John (2003). "The United States of America Has Gone Mad". *Times/UK*. Şubat 21 (<http://www.commondreams.org/views03/0115-01.htm>).
  - Lechner, Frank J. (1989). "Cultural Aspects of the Modern World-System". *Religious Politics in Global and Comparative Perspective*. Ed. W. H. Swatos. New York: Greenwood Press
  - Lewis, Bernard (1982). "The Question of Orientalism". *New York Review of Books*. 24 Haziran 1982.
  - Lewis, Bernard (2003). *The Crisis of Islam, Holy War and Unholy Terror*. New York: Modern Library.

-
- Mardin, Şerif (2002). "Oryantalizmin Hasıraltı Ettiği". *Doğu Batı*. 5/20. Ağustos-Eylül-Ekim/1 2002.
  - Mazrui, A. (1998). "Globalization: Homogenization or Hegemonization". *The American Journal of Islamic Social Science*. c. 15. Sayı: 3.
  - Metin, Sevtap (2014). "Oyun Teorileri Işığında Thomas Hobbes'un Sosyal Sözleşme Kuramının Analiz ve Yorumu". *ÜHFM*. LXXII/1, ss. 235-264.
  - Nyang, Süleyman S. ve Abed-Rabbos, S. (ty.). "Bernard Lewis ve İslamî Araştırmalar: Bir Değerlendirme". *Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*. Ed. Asaf Hüseyin vd. 2. bs. İstanbul: İnsan Yayınları.
  - Okumuş, Ejder (2002). "Güncelliğini Yitirmiş Bir Oryantalizmden Global Sosyolojiye Geçiş İmkânı". *Marife*. 2/3. Kış 2002, ss. 253-260.
  - Okumuş, Ejder (2005). "Secularization and Religion". *Euro Agenda Avrupa Günlüğü*. 4/6, ss. 335-356
  - Okumuş, Ejder (2007). "ABD'de İslamofobi ve Anti-İslamizm: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası". *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*. Ed. K. Canatan ve Ö. Hıdır. Ankara: Eski Yeni Yayınları, ss. 235-257.
  - Okumuş, Ejder (2008). "Küresel Durum-Problemi, Evrensel Barış ve İslam". *Diyanet İlmî Dergi*. 44/3. Temmuz-Ağustos-Eylül 2008.
  - Okumuş, Ejder (2012). *Toplumsal Değişme ve Din*. 4. bs. İstanbul: İnsan Yayınları.
  - Okumuş, Ejder (2015a). "İslamofobi: Bir Kötülük Problemi". *Yeni Şafak*. 13.02.2015 <http://www.yenisafak.com/hayat/islamofobi-bir-kotuluk-problemi-2080240>
  - Okumuş, Ejder (2015b). "Çağdaş Dünyada Birlikte Yaşama". *Hız Peygamber ve Birlikte Yaşama Ahlakı*. Koordinatör: Yunus Akkaya. Ankara: DİB Yayınları, ss. 101-112.
  - Özarı, Çiğdem, Turan, Kemal Kağan ve Ulusoy, Veysel (2016). *Oyun Teorisi*. Ankara: Pegem Akademi.
  - Pruett, Gordon E. (ty.). "İslam ve Oryantalizm". *Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*. Ed. Asaf Hüseyin vd. 2. bs. İstanbul: İnsan Yayınları.
  - Robertson, Ronald (1999). *Küreselleşme*. Çev. Ü. H. Yolsal. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
  - Said, Edward W. (1982). *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*. Çev. Nezhir Uzel. İstanbul: Pınar Yayınları.

-
- Said, Edward W. (1998). *Kültür ve Emperyalizm*. Çev. Necmiye Alpay. İstanbul: Hil.
  - Said, Edward (2001). "The Essential Terrorist". *Blaming the Victims: Spurious Scholarship and the Palestinian Question* 149. Ed. Edward Said ve Christopher Hitchens.
  - Said, Edward (2007). *Medyada İslam*. Çev. Aysun Babacan. İstanbul: Metis Yayınları.
  - Stewart, Anne (2003). *Report on Hate Crimes and Discrimination against Arab Americans: The Post-September 11 Backlash, September 11, 2001-October 11, 2002*. Ed. Ibish Hussein. American-Arab Anti-Discrimination Committee.
  - Subaşı, Necdet (1999). "Oryantalist Söylemin Sosyolojisi". *Kutsanmış Görüntüler*. İstanbul: Nehir Yayınları.
  - Terry, Janice J. (2006). "Arab-American Political Activism and Civil Liberties in the Post 9/11 Era". *American Arabs and Political Participation*. Ed. P. Strum. Washington DC: Woodrow Wilson International Center for Scholars, ss. 117-129.
  - Taylor, Charles (2007). "The Collapse of Tolerance". *The Guardian*. 17 Eylül 2007.
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2007/sep/17/thecollapseoftolerance>
(Giriş: 25.11.2016).
  - Turner, Bryan S. (1985). *Marks ve Oryantalizmin Sonu*. Çev. H. Çağatay Keskinok. İstanbul: Kaynak Yayınları.
  - Turner, Bryan S. (1991). *Max Weber ve İslam*. Çev. Yasin Aktay. Ankara: Vadi Yayınları.
  - Turner, Bryan S. (2002). *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm*. Çev. İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul: Anka Yayınları.
  - Waters, Malcolm (1996). *Globalization*. 2. bs. London-New York: Routledge.
  - Younes, Anna-Esther (2016). "Islamophobia in Germany". *European Islamophobia Report*. Ed. Bayraklı, Enes ve Hafez, Farid. Ankara: SETA, ss. 182-198.
  - <http://www.haber7.com/ortadogu/haber/2216937-turkiye-israile-baski-yapabilir> (Giriş: 18.11.2016).
  - <http://www.takvim.com.tr/dunya/2015/06/07/islamofobi-danimarkada>
(Giriş: 25.11.2016).
  - <http://www.dw.com/tr/danimarka-islamofobi-konusunda-uyar%C4%B1lm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1/a-2522459> (Giriş: 25.11.2016).

• <http://www.yeniakit.com.tr/haber/hitlerin-yahudilere-yaptigini-muslumanlara-239416.html> (Giriş: 27.11.2016).

• http://www.hackneyhomes.org.uk/hh-hate_crime_turkish.pdf (Giriş: 25.06.2007)

The Muslims in the Islamophobic Game*

Ejder OKUMUŞ**

Abstract

The Islamophobia game, or the Islamophobic game, is a concept of game/play of the hatred, opposition and hostility against Islam and Muslims. In other words, it is an anti-Islamist concept implemented, especially in the West and United States. Western actors and powers have organized this game against Muslims so that Muslims are supposed to be extrinsic in this game, which is conducted outside their own will and does not attribute a role to Muslims in the establishment of rules. Islamophobia has become increasingly institutionalized and industrialized in the modern and postmodern era although its origins go back to earlier times, and it has grown in accordance with the fact that Muslims have come to the point where they and their influence can be said to be sensible inside, outside and for the West. However, following the 9/11 incident, Islamophobia has become much deeper. Regarding the statuses of Muslims, the approach of pluralism and multiculturalism abstains, especially in the United States and Europe. This study reviews the problematic concept of Islamophobia, for which Muslims are the subjects, based on the views of the game. It also aims to examine the position of Muslims in the Islamophobic game played by global Western actors and to attribute a meaning to their statuses.

Keywords: İslamofobia, İslam, anti-Islamizm, game, terror, global powers.

İslamofobik Oyunda Müslümanlar

Özet

İslamofobi oyunu veya İslamofobik oyun, özellikle Batı'da ve ABD'de İslam'a ve Müslümanlara karşı nefreti, karşıtlığı, düşmanlığı, yani antiislamizmi konu edinen bir oyundur. Batı temelli küresel aktörler ve güçler, bu oyunu Müslümanlara karşı düzenlemişlerdir. Öyle düzenlemişlerdir ki, Müslümanlar, kendi iradelerinin dışında kurulan ve kurallarının konulmasında rol sahibi olmadıkları bu oyunda figüran olmak durumunda kalmaktadırlar. Tarihsel kökenleri çok gerilere gitse de, modern ve postmodern dönemde gittikçe kurumsallaşan ve endüstrileşen İslamofobi, Müslümanların Batı'da, Batı dışında ve Batı için güçlü, gücü/etkisi hissedilir denilebilecek düzeye gelmesine paralel olarak artmış, derinleşmiştir. Fakat 11 Eylül olaylarından sonra İslamofobi, çok daha

---

* "The Muslims in the Islamophobic Game", *Uluslararası İslamofobi ve Terör Sempozyumu*, Bartın University, Faculty of Islamic Sciences, 01-02 December 2016. Ed. Azize T. Kaygın and Cüneyd Aydın. Bartın/Turkey: Bartın Univ. İslami İlimler Fak. Yayınları. 2017, p. 21-47.

This paper is the English translation of the study titled "İslamofobik Oyunda Müslümanlar" published in the 6th issue of *İlahiyat Akademi*. (Ejder OKUMUŞ, "İslamofobik Oyunda Müslümanlar", *İlahiyat Akademi*, sayı: 6, 2017, s. 37-68.) The paper in Turkish should be referred to for citations.

** Prof. Dr., Social Sciences University of Ankara, Faculty of Islamic Studies, Department of Theological Sociology, ejder.okumus@gmail.com.

derinleşmiştir. Müslümanlar söz konusu olduğunda özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'da çoğulculuk ve çok-kültürlülük yaklaşımından uzaklaşmaktadır. İşte bu çalışma, Müslümanların muhatap kılındığı İslamofobi gibi bir kötülük problemini oyun bakışı temelinde konu edinmektedir. Çalışmanın amacı, küresel Batılı aktörler tarafından oynanan İslamofobik oyunda Müslümanların durumunu anlamak ve anlamlandırmaktır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, İslam, antiislamizm, oyun, terör, küresel güçler.

Introduction

Islamophobia reflects the prejudices, hatred, racism, and hostility against Islam and Muslims, while anti-Islamism indicates hostility or opposition toward Islam. Fear and hatred toward Islam and Muslims pave the way for the prejudices, discrimination, marginalization, stigmatization, exclusion, alienation, bearing a grudge, humiliating, aggression, violence, absence of multi-culturalism, failure in adopting a pluralist approach, hostility etc.

The Islamophobia game, or Islamophobic game, is a trick played against Islam and Muslims and the concept of phobia felt toward them in the west, the United States (US), and other countries hosting people or groups who oppose Islam and Muslims. Western actors and powers have organized this game against Muslims so that Muslims are supposed to be extrinsic in this game, which is conducted outside their own will and does not attribute a role to Muslims in the establishment of rules.

Islamophobia has become increasingly institutionalized and industrialized in the modern and postmodern era although its origins go back to earlier times (al-Shaikh-Ali 2015), and it has grown in accordance with the fact that Muslims have come to the point where they and their influence can be said to be sensible inside, outside and for the West. However, following the 9/11 incident, Islamophobia has become much deeper. Regarding the statuses of Muslims, the approach of pluralism and multiculturalism has abstained, especially in the United States and Europe.

Muslims have been recently facing the issue of Islamophobia, which reached its peak level in the US and Western Europe. Accordingly, it is fair to state that Islamophobia is a great malevolent issue hurting the feelings of Muslims. Moreover, it should be noted that Islamophobia is actually a reality in the Islamic and other non-western countries imitating the western Islamophobic powers, and considering and making efforts to implement the process of modernization as westernization in their own countries. Muslims have actually become a part of such a game in this regard.

The Islamophobic game creates a new form of relationship. The west and westerners reflect themselves as the primary/central actors while Muslims are positioned as the others.

This study aims to examine the position of Muslims in the Islamophobic game targeting Muslims (See: Metin 2014; Özarı, Turan and Ulusoy 2016). It also aims to examine the position of Muslims in this game played by global Western actors and to attribute a meaning to their statuses.

The number of German, French, Dutch, Serbian, Italian, Danish, Spanish, and particularly English pieces of literature regarding Islamophobia is increasing, which also indicates that Islamophobia is a significant topic and a reality in non-Islamic countries. Therefore, Islamophobia has naturally become a subject reviewed and studied in Islamic countries and other western countries.

Islamophobic Game

Islamophobia may technically date back to earlier times when Muhammad (p.b.u.h) began to reveal and spread Islam in Mecca, Islam became dominant in Andalusia, and Crusades started, but it refers to the opposition, fears, hatred, discrimination and marginalization toward the Muslims in the modern times. It should be noted that incidents such as 9/11 (US) and January 7 (Charlie Hebdo incident in France) are like earthquake waves spreading and deepening the Islamophobia ideology, culture and industry. This problematic concept, which was developed and launched by the westerners and worsened upon the efforts of certain Islamic groups and organizations, spread the fears related to Islam first in the western countries, turned this fear into hatred, and transformed this hatred into hostility, violence and aggression. It can be said Islamophobia was institutionalized, marketized and industrialized due to cases, reasons or factors such as the cinema sector (reflected in many films), media products (newspapers, journals, television, internet etc.), speeches and writings, academic studies (as indicated by Huntington's thesis on the international conflicts and by Lewis' studies reflecting Muslims as associated with terror), military, political and cultural interventions on Afghanistan, Iraq and Syria, various attacks on mosques in western countries, the German Pegida movement founded in August 2014 (Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar: Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes: Patriotic Europeans Against the Islamization of the West), anti-Islamic attitudes in European countries such as Netherlands, Denmark etc. (See: Younes 2016) (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b; Said 2001).

Islamophobia can be regarded as a sort of game. The parties of this game are western non-Muslims and Muslims, but the creators of it are the western and global participants. Therefore, Islamophobia has contents and dimensions, which can be examined through the perspective of game theory.

Islamophobic game is a concept established by the parties with conflicting ideologies and theories before and after Huntington. Islamophobia is implemented by these conflicting parties and the afore-noted game is a violence-based work set by the same people.

The Case of the USA in the Islamophobic Game¹

The recent industry of Islamophobia in the United States has been operating and managed more strongly and intensively than ever. Thus, certain points opposing Islamophobia and anti-Islamism should be mentioned here.

Islamophobia Before 9/11

Islamophobia in the US dates back to the periods earlier than the incident on 11 September 2001. One of the best pieces of evidence in this regard is the films produced by the media (Said 2001) and Hollywood. Muslims are reflected as evil, dangerous, violent and deadly people or terrorists in some movies, which serve the purpose of generating Islamophobia. Accordingly, American media plays the primary role in the production of Islamophobia due to the disinformation regarding Islam and Muslims and due to the malevolent news in this regard.

Moreover, the policy applied by the American governments toward Muslims reflects the anti-Islamic approach employed along with the concept of Islamophobia.

When we look at the historical background of anti-Islam in America, it will be possible to see what kind of situations Muslims face (Okumuş 2007).

Historically, Arabic Americans have become marginalized and turned into an oppressed minority whenever an issue has arisen in the Middle East. Following the Arab-Israeli wars in 1967 and 1973, Arabic Americans realized that they were deprived of the equipment, which they could use to fight against the Anti-Arabic racism movements arising from both American media and American people. The attacks were socialized in the forms of anti-Arabic movements, ethnical suppression, racial stereo-typification, stigmatization and occasionally physical assaults (Terry 2006: 117).

Following the Munich incident in the 1972 Olympics², the Nixon government issued directives, including certain precautions under the code "Operation Boulder." These directives brought certain negative results for Muslims, including visa restrictions, and it is claimed that these directives were enacted upon

---

¹ This part of the study was derived from the author's published article entitled "ABD'de İslamofobi ve Anti-İslamizm: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası." (2007)

² The incident where 11 Israeli athletes who were held captive by a group of Palestinian terrorists were killed during the rescue operation by German law enforcers in Munich during the 1972 Olympics.

the demand or pressures of Zionist powers and Israel (Hagopian, 100-101). It can be said that the Nixon administration's "Operation Boulder" was an early attempt by the US government to target the Arabs in the United States and to block their political activism on the Middle East issues. The official governments of the US, including that of President Nixon, were doubtful toward the Arabic-speaking nations in the US. Attempts were made to form a negative relationship with Muslims, particularly the Arabic citizens and residents in Arabic countries and the US, based on these approaches. A pro-Israeli policy was adopted and attacks of Palestinian Muslims were defined as "Islamic terrorism". Upon such a definition, violation of the constitutionally-protected rights of Muslims who were American citizens and residents with Middle Eastern origins, was justified. The aforementioned principles gave the authority of investigating the potential relationships between the people of Arabic origins and terrorist acts regarding the conflict with Israel to the FBI. Moreover, the FBI immediately questioned Abdeen Jabara, a well-known lawyer from Detroit, and the head of the Association of Arabic-American University Graduates (Akram and Johnson, 2002; Hagopian, 1975-76: 101-102).

In the 1970s, President Carter took various steps toward Iran and Iranians as a response to the crisis where American citizens were held captive in Tehran. Other Muslims had their shares from these steps.

The external policy of Reagan included the fight against "terrorism" in the 1980s. The claim was that Libya conducted terrorist activities and Libya was bombed for this reason. Vandalism and violence toward Muslims in the US and the places where they gathered, such as centers, mosques, workplaces and houses were attacked in various forms (Akram and Johnson, 2002).

Another example is that an Arab-American political activist was killed upon the hijacking incident by a Shiite Lebanon in 1985 and that cultural and religious centers were vandalized, which reflected the waves of violence toward Muslims. In this hijacking incident, the Shiite Lebanese person was actually protesting the interventions toward Lebanon by the US and Europe and the bombing on Libya by Reagan's government in 1986. The centers, mosques and organizations founded by Muslims were attacked in this period. For instance, a mosque in Houston was wrecked and set on fire. A bomb was detonated in the American-Arab Anti-Discrimination Committee office in Boston and two police officers were severely injured. Similarly, another office of the same committee was bombed and the local executive director of this office was killed.

Following the invasion of Kuwait by the USA in the 1990s, the policy of "fight against terrorism" employed by the US government focused on Iraq and its leader. In this period, Muslims suffered oppression in different forms. Moreover, leaders, activists, rioters and similar people were investigated by the Federal Bureau of Investigation (FBI). The Immigration and Neutralization Service (INS)

aimed to deport Muslims, who had Palestinian origins and were not US citizens; at the same time, the federal government closed the offices of Palestine Liberation Organization (PLO) in the US (Akram and Johnson 2002). Moreover, workplaces and social organizations of Arabs and Muslims were bombed and looted and had to suffer from violence (Akram and Johnson 2002). The Islamophobic and anti-Islamist policy developed by the US against Muslims continued at certain levels following the 1991 Gulf War.

Following the bombing on a federal building in Oklahoma City on April 19, 1995, although the incident was performed by a non-Muslim American, all Muslims were declared guilty, which triggered the Islamophobic attitude and anti-Islamist approaches in the US (Heck 2007).

How the philosophy or secret evidence of the US government, which is related to “the right to conceal what the crimes of the people arrested as a terrorist or criminal are” and which has often been used by the government, triggered the pressure over the Muslims should be noted. By using the secret evidence, INS particularly targeted Muslims. There had been 25 secret evidence-based trials in the US up to 1999. Accordingly, the cases of Mazan Najjar and Anwar Haddam can be regarded as an example. These two experienced the longest period of arrests regarding the secret evidence attitudes. Najjar was first imprisoned in May 1997 and kept there for 3.5 years. Haddam was imprisoned for 4 years. Najjar was the editor of the Journal entitled *World and Islam Studies Enterprise*, a think-tank organization located at the University of South Florida. INS arrested Najjar. The arrest and investigation were based on secret evidence. Anwar Haddam was a physics professor serving at the University of Algiers and a selected member of the Algerian Parliament. He was a candidate as a member of the Islamic Salvation Front (ISF) in the elections in Algeria, which resulted in the victory of ISF. However, the afore-noted incidents occurred later. Haddam went to the US with a non-immigrant visa in 1992 and demanded to take refuge. INS arrested him and investigated based on the secret evidence. Unreliable evidence was used in both cases. They were set free following the period mentioned earlier. It should be noted that there are similar cases in this regard (Akram and Johnson, 2002).

September 11 and Islamophobia

The September 11 incidents can be regarded as a milestone in American history. Incidents of the period had a significant role in the changes regarding the internal and external policies of the US. The primary interlocutor of this change was Muslims. The American government held the so-called “Islamic terrorism” responsible for the 9/11 incident and began to develop a policy based on “doubts”, “pressures” and “violence” toward the Muslims inside and outside the US.

Generally, violence and particularly conflicts, terror and aggressiveness have become the most serious dimensions of globalization in the modern world. The September 11 attacks cannot be evaluated without the concept of globalization. The concepts of globalization, violence and terror started to appear more influentially following the implications of “international violence” or “international terror” (Okumuş 2007).

As a requirement of the policy followed after the 9/11 incidents, Muslims and Islam began to be mentioned along with the concept of terror more than ever. The policy directly indicating or indirectly hinting that Islam is a religion of violence and terror was followed in this period. Islam and terror were used collectively to form the concept of Islamophobia in the US, according to the last analysis. A significant portion of the population in the US is now trapped by this problematic concept, which negatively affected the relationship of the American public with the Muslims. The American government, the primary actor in the formation of this phobia, followed an oppressing policy toward Muslims as a result of Islamophobia (Okumuş 2007).

As noted by the studies regarding the post 9/11 period, the American public had a greater phobia toward Islam and Muslims. This Islamophobia is at such a great level that they regard Muslims as worse and greater threats than Nazis and as murderers and terrorists. Moreover, they consider Islam as an evil religion (Cainkar 2004).

The Greatest Result of Islamophobia: Anti-Islamism

The American government of the era covering the post 9/11 period took certain internal precautions related to legislation, administration and jurisdiction under the title of national security and terrorism. It can be stated that the US followed an Islamophobia-based policy. The fears related to Islam, which arose from the Islamophobic policy followed by the administrators and non-administrators on a formal and informal level in the US, became a reality among the people of the US and yielded the development of disturbing results by the American government and people such as anti-Islamism, disturbing/stigmatizing/threatening Muslims in the country, performing discrimination against the Muslims, developing racist attitudes toward them and showing malevolent behaviors, attacking mosques, insulting/harassing or even attacking hijab-wearing women,³ ending the relationships with neighbors or preventing children from playing with Muslim children. It is fair to state that the most important result of Islamophobia is anti-Islamism. Another important

---

³ In an incident witnessed by a Muslim in New York, an American man harassed and shouted at a group of Muslim women who were traveling in a car while driving his car. While escaping the scene in fear, the women thought they got rid of him, parked the car and got out, but as soon as they did, they were physically attacked by the same man who then scratched the face of one of them and pulled her hijab.

dimension of anti-Islamism is racism toward Muslims, particularly the Arabs (Akram and Johnson 2002: 301-313 et al.). Islamophobia caused discrimination and a negative attitude toward Muslims in formal bodies. The US implemented discriminatory approaches and certain practices and actions toward Muslim Americans such as registration system, taking fingerprints, visa process, monitoring,⁴ dismissing, canceling work permits, visiting houses and workplaces, arrests, or unpleasant attitudes⁵ (Cainkar, 2004). The attitudes of law enforcers are clear in this regard. Following Muslims who were found suspicious and questioned, checking their IDs, imprisoning them, trespassing on Muslims' property,⁶ oppressing, exiling or applying violence to them, controlling mosques are among the malevolent attitudes toward the Muslims. Evidence indicates that certain officers of certain institutions occasionally maltreated Muslims, that they caused problems for the hijab-wearing woman,⁷ that certain teachers displayed discrimination toward Muslim students, that they interfered with their hijabs, and that certain students had negative attitudes toward the Muslim students. Moreover, certain Americans attacked Muslims, which sometimes resulted in death.⁸ Moreover, the attitudes shown toward the Muslim passengers before they board a plane, procedures and investigations that are stricter than ever, forcing people to leave planes stating that they are suspicious, and behaviors of passengers who say "There are Arabs on this plane, so I will not board!" can be among the anti-Islamist attitudes and behaviors. In short, malevolent attitudes and behaviors are developed based on racism and discrimination against Muslims in religious, educational, transportation, military, law enforcement, financial, political and social field (Stewart 2003). "Otherness" of Muslims is consolidated through these.

---

⁴ The work permit of a Turkish academic (who was not much religious or religious according to the popular belief) who was in Las Vegas, a city of Nevada, in 2007 was canceled as this academic worked or stayed with a Palestinian (who was also not much religious or religious according to the popular belief), and many difficulties were formed for the Turkish academic in the process of issuing a new work permit. As this academic's work permit was canceled, the job at the university was also terminated.

⁵ Such precautions have been experienced by at least 100,000 Arabs and Muslims in the US (Cainkar, 2004).

⁶ Two people came to the house of a successful Arabic doctoral student living in Ohio in April 2007, introduced themselves as officers, and checked the identity and passport of the student before leaving. The results of this process are actually quite clear. Moreover, the student returning to his office in the university was still under the influence of the incident.

⁷ This incident occurred in Baton Rouge, the capital province of Louisiana, in 2004. A hijab-wearing Turkish Muslim woman who applied to the relevant institution to receive a driver's license was unpleasantly treated by a female officer who stated that she could not have a license as she wore a hijab. Having been affected negatively by the incident, she and her husband reflected the issue to the superiors of the institution and were apologized to instantly, and their applications were accepted. This incident may look ordinary but the fact that such a case occurred in the US, where freedoms and democracy are of the utmost importance, where Muslims can pray freely despite all these, and where there is no such prohibition related to wearing a hijab cannot be explained easily, which leaves a negative effect on people.

⁸ For instance, an American citizen who aimed to take revenge for his country in Arizona killed a Sikh from India wearing an imamah and a beard as he thought the Sikh was an Arab (Akram and Johnson, 2002: 296).

Certain relevant points should be mentioned to understand the dimensions of Islamophobia and anti-Islamism. For example, *the particular registration system* adopted after 9/11 is a particular measurement against the Muslims. This system of the US government is also known as National Security Entry and Exit Registry System (NSEERS). This system was employed in INS on 11 September 2002 first and later in the Department of Justice. According to this system, non-immigrant foreigners have to accept certain procedures alongside relevant American authorities such as registering fingerprint, having a photo taken, answering questions and showing no resistance to routine reports. The effect of the special registration system on the relevant people has been extensive. According to The Department of Homeland Security, up to June 1, 2003, 82,880 people in the United States were privately registered. A significant number of them were deported, some of them were treated differently, and some were even arrested (Cainkar 2004).

The *non-immigrant visa* practice is among the Islamophobic and anti-Islamic treatments toward Muslims following the 9/11 incident. Muslims, particularly students, visiting researchers or academics, scholars, medical and chemotherapy patients, artists, musicians and business people, were negatively affected by these malevolent visa practices applied by the government (Cainkar 2004).

Other bad news for Muslims was the hate crimes based on *grudge, hatred* and *prejudices*. Muslim American societies were exposed to unpleasant incidents such as hate crimes, accusations and business discriminations. Arabs and Southern Asians reported 645 “prejudiced and subjective hate crimes” to the Council on American-Islamic Relations (CAIR) in the first seven days following the 9/11 incident. These hate crimes continued in 2003 and in the following years. For instance, a Muslim woman was attacked from behind in Springfield, Virginia, on 5 October 2003. The young, Caucasian attacker ran away saying “you terrorist pig”. An arsonist attacked a mosque in Georgia in September 2003 (Cainkar 2004).

It should be noted that anti-Islamism arising from Islamophobia caused anxiety, fears and stress on American citizens. Moreover, due to the negative attitudes of Americans toward Muslims, certain Muslims living here for years returned to their home countries. Anti-Islamism affected the Arabs most in the US. Pakistanis and Iranians followed Arabs in this regard. Arabs’ image is so disturbing and distorted for the US public that even the non-Muslim Arabs suffer from the negative results of this image.

Due to the anti-Islamist attitudes of the American public, certain Muslims changed their names. Americans show their doubtful attitudes toward Muslims in their neighboring relationships or workplaces. Through the concept of anti-Islamism generated by Islamophobia, Americans affected and stigmatized Muslims, which is highly important for understanding the current state of Muslims in the US. The stigmatization and negative attitude in this regard were called New-McCarthyism by certain authors (Cole, 2003). As noted by John le Carré, just like

the times of McCarthy, the US has been systematically losing the freedoms, which make the country unique for the globe (Le Carré 2003).

Through the policy followed under the ideology of “fight against terrorism” after 9/11, the American government spread Islamophobia among the people, enacted new legal amendments bringing certain restrictions on Muslims’ rights, and made decisions in this regard. Historically, the stereo-typification of Muslims, including Arabs, had a dramatic effect over the immigration law and policy. The policy of “fight against terrorism”, which was developed following the 9/11 incident, was first based on anti-terrorist precautions (Akram and Johnson 2002: 355).

Severe incidents disturbing the Muslims in the US occurred following 9/11. To reflect some of them collectively, 700 violent incidents targeting Muslims and including deaths occurred in the first nine weeks after the 9/11 attacks. 165 violent acts had been committed between 1 January and 11 September 2002. These acts included malevolent stances, verbal attacks, assaults resulting in injuries and deaths, and attacks on workplaces and cultural and religious centers. As the cases are detailed, they become various and a number of them even reached 1000 incidents. 80 cases occurred in regard to illegal and discriminatory passenger procedures (boarding and deplaning) based on passengers’ ethnicity. More than 800 employment-based discriminatory acts occurred to the detriment of Arabic Americans (Stewart 2003; Heck 2007).

It can be said that women are among the Muslims who were affected by the post 9/11 incidents in the US. As their dresses catch attention, they also reveal their identities! (Cainkar 2004). This period affected not only the women but also all Muslims because Muslim women actively serve, especially in Islamic centers and other Islamic organizations.

One of the most important results of anti-Islamism is associated with the mutual relationships of various Islamic groups in the US, members of which come from different countries. The movement of Fethullah Gülen prefers to keep its distance to Arabs and many other Islamic groups. The observations of the author in the US in 2004 and 2007 indicate that avoiding acting and being seen alongside Arabs was a policy for the Organized Parallel Religious Formation. Although all Muslims, in general, are adversely affected by Islamophobia in the United States, Arabs were the ones who were affected the most and therefore, their image is not good for the American people. Accordingly, the afore-noted movement preferred to be away from them and stressed the concept of “Turkish Islam”. Thus, it is understood that they do not prefer going to mosques unless it is necessary. Various observations and meetings of the author reflect this policy. It is fair to state that Arabs are aware of such approaches by the movement. In the interviews conducted in places where the congregation was influential, some Arabs said that members of the Parallel Structure pursued such a policy.

The issues mentioned so far are related to the consequences of Islamophobia and anti-Islamism in America. One of the most important results of Islamophobia and anti-Islamism is the policies followed by the US government under the ideology of global war in countries such as Lebanon, Palestine, Iraq and Afghanistan against terrorism on the global level. The important results also include chaos, violence, terror and fights caused by the same government in the Islamic world. As noted before, it is not possible to separate the internal Islamophobic policy of the US from the external policy of the government toward the Muslim countries.

Muslims in the US began to establish non-governmental organizations and to organize around these formations and to make efforts to defend their rights against what they saw and experienced in the US. Moreover, it can be said that they attributed more importance to the organization following the 9/11 incidents.

Islamophobia and anti-Islamism affected the relationships between the Muslims in the US and policy, law enforcers and investigation officers, and these issues forced Muslims to develop new methods. Muslims started to value the efforts in inter-religious dialogues, particularly upon the afore-noted period.

Another important result of Islamophobia is the Muslimization of people in the US at a faster rate following the 9/11 attacks. Anti-Islamist movements and malevolent treatment and discrimination toward the Muslims, particularly at intellectual and academic levels, and the rate of adopting Islam based on researches have significantly increased.

It should be noted that the external policies of the US government played a key role in the hatred and hostility toward Islam, and decisions, directives, oppression, preventions and restrictions regarding Muslims.

In addition, Islamophobia and anti-Islamism in the US were grounded through different periods before 9/11 or efforts were made in this regard. The case was clarified, deepened or even institutionalized after the incident. Institutionalization of anti-Islamism caused certain formal US bodies and people to take an opposite stance against Muslims, to treat them unpleasantly, to regard them as potential enemies, and take precautions against Muslims accordingly. Concepts of Islamophobia and anti-Islamism in the US, which cannot be assessed separately from the external and Middle East policy of the US, drag Muslims into the fear-related psychology, marginalize them, and make their lives in the US difficult. The American government and people are also harmed by this process because the US deviates from its own historical democratic and liberal line and conflicts with its own values due to anti-Islamism. The distant relationship between Muslims with different ethnical roots is not good for Muslims and American society in the long run.

In the final analysis, islamophobia and anti-Islamism in the United States have violated the civil rights not only of Muslims but of all Americans and residents of the United States. Freedoms in the US society were remarkably restricted during the process of Islamophobia and anti-Islamism. Muslims in the US were exposed to financial and mental losses in this regard.

It should be noted that following the 9/11 incident, Muslims believed the following: "More rooted and permanent efforts should be made to live in the US." Through this ideology, they aim to organize more and to develop activities around non-governmental organizations.

Moreover, they feel the need to change their remarks in their social lives and sermons in mosques. Accordingly, they make efforts to explain Islam properly to the non-Muslim people of the US and to show that Muslims are not dangerous.

Latest Developments

The number of Islamophobic cases has increased in the US recently. In the U.S. state of California, three mosques were sent threatening letters containing Islamophobic, xenophobic and racist statements. The interesting points in the insulting letters to Muslims are that Trump, the President of the US, said the US would be cleaned by starting from Muslims and that what Hitler did to Jews would be done by Trump to Muslims, which are among the actions to be taken by him. (<http://www.yeniakit.com.tr/haber/hitlerin-yahudilere-yaptigini-muslumanlara-239416.html>) (Date Accessed: 27.11.2016)).

The Case of Israel

The policy, war-based policy, grudge and hatred, hostility, exiles, occupations, confiscations on lands etc., which have been applied and performed by Israel toward Muslims as soon as it was established, indicate the Islamophobic culture and industry against the Muslims (See: Lean 2015).

The latest efforts in preventing adhan in Israel are important for understanding the dimensions of Islamophobia. However, Islam has serious and enriched Islamophobic experiences and industries in the fields of culture, policy, economy, art and cinema.

Ahmad at-Tiybi, an Arabic parliamentarian who recited adhan from the pulpit of Knesset to protest the Israeli resolution on preventing broadcasting adhan from the speakers of mosques in Israel, stated that he would not take a step back from protesting the statement of Benjamin Netanyahu, the Prime Minister of Israel, that "they would not take a step back from their resolutions."

Tiybi stated that the resolution could be brought to Knesset, and he added: "Netanyahu will try to enact this law once again. However, he will also attempt to terminate the concerns of certain religious Jews that laws may also prevent the religious rituals of Jews. Concerns of Yakup Litzman, Israeli Minister of Health and the leader of the Jewish Party Yahudot HaTora, can be ended, rights of Jewish people are guaranteed, and adhan prohibition may be implemented."

Stating that this resolution called "listin" will be enacted if it comes to Knesset, Tiybi added: "I was quite upset upon hearing the words of Litzman 'I support this prohibition (on adhan) if it does not affect the sacred Saturdays (Shabat) of Jews' yesterday morning. They just plan to use this law only on Muslims. Therefore, to me, Netanyahu is an Islamophobic person."

Reciting adhan from the pulpit of the Israeli parliament and opposing this law, Tiybi said he wanted to give a message to the world and added: "I wanted to show the whole globe that we can recite adhan wherever we like and this cannot be prevented. If you try to prevent it, we can even recite it from the pulpit of the Israeli parliament."

He said he did not plan to recite adhan there and he added: "But I knew that I would recite adhan soon as I stepped on behind the pulpit. These words arose from the depth of my heart and touched the hearts of people all around the world. I sent a message to the world, shouting "Allahu Akbar in the Israeli Parliament."

Also serving as the Deputy Head of the Israeli Parliament, Tiybi also made the following statement: "We are tolerant people. I am a tolerant person as a Muslim. I respect other religions. I respect the rituals of other religions, so Jews should respect our adhan."

Stating that adhan is not a religious ritual but also a symbol and part of Palestine, Tiybi said: "It is forbidden to use a vehicle during Yom Kippur day of Jews. We respect this as Muslims. We also respect Jews when they declare the beginning of Saturday by playing trumpets loudly. Yes, these trumpets are played loudly, but we do not call officials to enact a law against this. We have to be tolerant of us."

Tiybi stated that Turkey has a particularly important place in the region and the country can put the pressure on Israel for abolishing the law on prohibiting adhan, and he added: "The relationships between Israel and Turkey have been reestablished. I believe this relationship can be used to persuade Israel to abolish this law." (<http://www.haber7.com/ortadogu/haber/2216937-turkiye-israile-baski-yapabilir>).

The Case of Europe

A strong Islamophobia culture has been developed in Europe. The hatred and opposition toward Islam are at serious levels in European countries (Cesari 2015; Cherribi 2015; Abbas 2015; al-Shaikh-Ali 2015).

European history has a rich historical experience in this regard. According to the 2015 Europe Islamophobia report published by Seta and edited by Enes Bayraklı and Farid Hafez (2016), Islamophobia is a critical issue and reality seen in the countries such as Germany, France, England, Belgium, Italy, Switzerland, Australia, Holland, Sweden, Greece, Spain, Norway, Finland, Denmark, Iceland, Hungary, Ireland, Poland, Lithuania, Latvia, Czech Republic, Serbia, Croatia, Bosnia-Herzegovina, Albania and Macedonia. Prejudices against Muslims have become common in Europe (Kalin 2015). European countries have hosted many Islamophobic incidents such as psychological pressures, unpleasant political cases, verbal assaults, insults, physical attacks, insulting statements and letters, comics, psychological and physical violence, assaults on streets, media pressure, and attacks on mosques, houses and graveyards. These countries with common Islamophobic incidents include Germany, France, Belgium, Netherlands, Italia, Denmark and Austria. The Netherlands has a major role in the spread of Islamophobia in Europe. Many Islamophobic discussions have emerged in the Netherlands and copied to other European countries, including Germany and Austria. In the Netherlands, Islamophobia has developed under the influence of some politicians and the media, and from there it has spread to other European countries. It should be noted that there are European organizations such as "The European Commission against Racism and Intolerance" against Islamophobia (Cherribi 2015). Pegida, founded in Europe against the Muslims, is among the organizations that come to mind first when Islamophobia is mentioned (<http://www.takvim.com.tr/dunya/2015/06/07/islamofobi-danimarkada>; <http://www.dw.com/tr/danimarka-islamofobi-konusunda-uyar%C4%B1lm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1/a-2522459>).

Concepts Used in the Islamophobic Game

There are certain concepts used in Islamophobia. They are used as functional terms in the process of legalizations regarding the justification of Islamophobia. For that purpose, the concepts of Islamophobia, fundamentalism, religious fundamentalism, radicalism, extreme fundamentalism, Islamic terrorism, the terror of Islam, Islamofascism, or jihadism.

Islamophobia: Multi-Culturalism and Marginalization of Muslims

Islamophobia has many effects on many various levels in social fields. Muslims are adversely affected by Islamophobia in business, education, policy, media, law and so on. Muslims are marginalized in many social fields. Westerners actually open the way for justifying the process of marginalizing Muslims through Islamophobia. Islamophobia is a form of a defense mechanism of Western hatred and hostility to Islam. Although Muslims lived in peace with non-Muslims in the same environments and provided proper examples at a sociological level in this regard, various western philosophers, intellectuals, academics, political actors and global powers formed Islamophobia and indicated that they do not accept Muslims and Islam as valuable and worthy for sharing the social life through a pluralist approach. One of the greatest inconsistencies or contradictions of the west in the modern times is that it supports the efforts related to the generalization of postmodern multi-culturalism and coexistence of people with different beliefs, lifestyles and cultures while it justifies the formation of emotions and practices regarding fears, hatred, discrimination, hostility and aggressiveness toward Islam (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b). When multi-culturalism is mentioned in the western context, Islamophobia comes to mind first and the topic turns into negative discussions on Islam and Muslims (Taylor 2007). The modern concept of multi-culturalism in Taylor's (2017) approach is a suspicious term for the entire globe, particularly in Europe. Degradation of tolerance or adverse associations regarding tolerance is associated with Islam (Kalin 2015).

In fact, the forms of relationships based on multi-culturalism and tolerance turn into intolerance when Islam is mentioned in the west, which results in discrimination, intolerance and racism toward Islam and Muslims. Moreover, extensive rates of Islamophobic attitudes and behaviors in Europe confirm the afore-noted statement (Kalin 2015).

The West is the Generator of Islamophobia.

Islam has always enabled various religions, beliefs and cultures to coexist. It is hard to claim that there is a general Islamic discourse and practice, which will support the Islamophobic approaches of non-Muslims in general and westerners in particular. Certain partial or local incidents might have been done by Muslims, but Islamophobia cannot be explained and grounded based on these incidents. In addition, it is a fact that the discriminatory acts of Jews and Christians toward Muslims are not new (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b).

Phobia Industry Targeting Muslims

It is fair to state that there is an industry, culture or culture industry of generating phobia toward Muslims under the name of Islamophobia. (See: Okumuş 2015a; Okumuş 2015b).

The Responsibility of Fighting Against Islamophobia as a Malevolent Issue

Islamophobia is a malevolent issue and theodicy for both Muslims and westerners. Islam is nothing but a problem for many Americans and Europeans (Said 2001). It is just a social disaster. Western nations did and are actually doing their best to understand Islam in this way, but the limits of the case reached beyond the planned borders and became their nightmares. An Islam-free world is not possible for westerners or anybody (Fuller 2012), so the West has to do whatever is necessary to get rid of Islamophobic pathology (Ahmed 2008). Considering the sufferings of Muslims, this case is a serious social disorder, test and malevolent process for Muslims.

They have to think about how they can overcome this concept, instead of how westerners can do so, and they have to develop strategies. No power, ideology or policy can justify the insults on the Prophet Muhammad and Muslims' sacred values. Muslims need to protect their values without having any affiliations with terrorism or doing anything illegal, but they have to fight the issue of Islamophobia and its malevolence. It is fair to state that one of the most urgent tasks for Muslims today is to think about how to cope with the disaster of Islamophobia (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b).

Orientalism in Islamophobic Game⁹

One of the most important and rooted instruments of Islamophobia is orientalism. Orientalism is actually Islamophobic. Fear, hatred and hostility toward Islam are academically supported and grounded by orientalism. Edward Said (1982) reflects this in his well-known work. The relevant language, discourse, style and methodology used in relation to Islam and Muslims in western universities and other centers reflect the current status of orientalism in regard to Islamophobia (Turner 2002; Okumuş 2008; Okumuş 2002).

In his article titled "Güncelliğini Yitirmiş Bir Oryantalizmden Global Sosyolojiye Geçiş İmkânı", Okumuş (2002) makes efforts to indicate how orientalism has been effective in forming prejudices against Islam and Muslims and

---

⁹This part of the study is derived from the author's previous article titled "The Possibility of Transition from Outdated Orientalism to Global Sociology" (2002).

in marginalizing Muslims in scientific studies through a book by Turner (2002), through the sociological example and through the approaches of sociologists such as Marx or Weber.

From a careful perspective, it is clear that there are certain cases justifying the claim that social sciences, particularly sociology, are the inheritors of orientalist discourse. "Orientalism is criticized by stating that it is an ideological concept or it is related to imperialism, and the dominant patterns of orientalism are easily and commonly used in social sciences. The basic ideological approach that is dominant in orientalism also exists in many theories such as modernization, underdevelopment or addiction, all of which are still discussed in modern social sciences. These theories guarded with the armor of 'science' are reflected as the valid solutions of non-western societies." (Bulut 2002: 10).

Indications of accepting social sciences as the inheritance of orientalism may include the formal abolishment regarding the concept of orientalist in "29th International Congress of Orientalists" held in Paris in 1973 and formal adoption of the title "International Human Sciences Congress on Northern Africa and Asia" (Lewis, 1982).

Turner (2002) makes the following statement in accordance with the book entitled *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm'de Marks ve Oryantalizmin Sonu* (1985): "The critical essence of my study and Marx's Orient is to reflect that the western heritage, which is characterized status quo partisanship, absence of social change, deprivation of modernization and absence of a civil society, and which includes considering the case as a holistic system is majorly shared. From this critical point of view, both Marx and Weber reach beyond the borders of western analysis toward the east. The Marxist notion regarding the Asian type of production and Weber's patrimonialism share common assumptions." This indicates the presence of orientalist heritage in social sciences (Turner 2002).

Turner (1991) discusses the same points in *Max Weber and the Sociology of Islam*. The Asian type of production, which was conceptualized by Marx and Engels to review western societies, reflects one of the basic characteristics of Orientalism. This and similar approaches indicate that Marxist ideas on eastern societies have been developed based on Eurocentric ideology, but on the contrary of the objectivity of historical materialist administration used to reveal the social and financial roots of capitalism (Boztemur 2002).

Negative discourses of Karl Marx and Engels on Islamic societies and their considerations toward the western imperialist actions, such as English imperialist actions in India or exploitation of Algeria by the French, as positive actions in terms of fulfillment regarding their own assumptions (Turner 1985), which supports the afore-noted ideas, should be something which can be explained through orientalist ideology

The perception of Max Weber toward Islamic society as a sociologist can be easily regarded as a grand total of all historical, financial, religious and sociological analyses forming the orientalist ideology regarding the Middle East. Weber's orientalism arises from efforts to explain the birth of western capitalism in regard to a couple of inter-cultural, inter-religious or inter-civilizational comparisons, in other words, in the scope of cultural sociology, religious sociology and inter-civilizational sociology. Weber uses the main differentiation between the western feudal economies and eastern patrimonial economies to make such comparisons. Unfortunately, Weber has two conflicting concepts, which are the review of the afore-noted Islamic patrimonialism with two additional concepts, Islamic ethical philosophy and absence of interventionist urban bourgeois, which are the raw material for the internalist developmental interpretation. Weber's thesis that Islam does not have dynamic and ascetic demands on personality and it positively supports the acceptance of this world does not seem persuasive. The Sacred Law of Weber and his other observations on the ways of preventing the rationalization of commercial development, trade and moneylending capital are equally problematic. However, weak points of the limited ideas reflected by Weber in relation to Islamic culture did not prevent the following academics from determining the similarities of Protestant morals in various Muslims societies (Subaşı 1999).

Following these general remarks, certain points from the reflection of orientalism in sociology can be mentioned to detail the topic. The main point in the orientalist discourse of sociology is the thesis that there are two societies. Accordingly, western societies have different characteristics than the eastern societies. As with all other scientific branches based on differences, traditional orientalism as an ideological system reviewing the external world canalizes anthropological ideology as east and west throughout modern history. This orientation is the essence, theory and practice of orientalism (Sid 1982: 84). The difference in this regard is accepted as a concept stressing the superiority of the west by stating that Christian societies have superior qualities over the Islamic societies in the context of Islamic approaches constituting a great section or orientalism.

Accordingly, it is fair to state the following: "The essence of Weber's idea regarding the Islamic society consisted of an opposition between the rational and systematic characteristics of the west in regard to the fields of law, science and industry, and arbitrary and unsteady political and financial conditions of the eastern nations, particularly the Islamic states. While making such a comparison, Weber repeated and meticulously processed the east-west differences that are common for the political theoreticians, philosophers and classical economists of the 19th century." (Turner 1991: 27) The same is actually the case for Marx.

Based on the afore-noted differences and separations, Orientalism (Pruett ty.: 61) regards the east and Islam as follows: "A powerful enemy, a deviant and exotic structure formed by the near east, a semi-stable and introverted group of

people, a civilization that failed to reform itself, and a fanatic or suicidal reaction to the modern times." It can be stated that such a perspective is almost present in the classic sociology.

The important aspect of orientalist and sociological discourse, which is related to this difference, is the stress on the absence of independent cities, autonomous bourgeois class, rationalist bureaucracy, legal responsibility, the journal of rights covering the private properties and legal bourgeois culture, and relevant civil society in the Islamic societies.

The point that is emphasized the most in the orientalist point of view is possibly the despotic aspect of the east and the absence of civil society. Eastern Despotism is dominant in the eastern discourse of the west. The west often used the hypothesis of eastern despotism as an image reflecting the Ottoman Empire (Mardin 2002: 113-14). The same hypothesis was also used by many western sociologists, particularly Weber and Marx, in regard to the eastern and Islamic societies.

The orientalist mosaic social perspective, supporting the discourse of *oriental despotism* and phrase of *stable east*, is regarded as an eastern comment regarding orientalism and orientalist sociology. Accordingly, Islamic society reflects a structure consisting of the mosaic of social groups. The eastern and Islamic society hosts the unity of different united groups, and therefore, it is difficult or almost impossible to see opposition in this society. The mosaic variation of social structure paves the way for a despotic leader who divides or unites the society and manages the society without any concerns of opposition.

It is clear that the model of mosaic Islamic society is far from being persuasive like other orientalist perspectives (Subaşı 1999: 94-97). According to Turner (2002: 63), the orientalist rhetoric regarding the absence of civil society in Islam is a reflection of the basic concerns in terms of political freedom in the west. Accordingly, the problem of orientalism was not the orient but the occident. These problems and concerns were later transferred to orient. Therefore, orient became the comics of the west instead of being a representative of the east. Eastern despotism was just the sacred command of the western monarch. Thus, the crises and contradictions of the contemporary orientalism is just a fascicle of the continuing western crises that were transferred in the global context.

Another example regarding the orientalist aspects of sociology is that the east and Islamic society are close to the social changes, meaning they are stable. In the classic sociological perspective, the east normally reflects a *static* and *lazy* sense of communism.

Another example is related to the concepts of *sexuality* and *sensuality*. The Orientalism themes in the forms of afore-noted concepts are also claimed in the sociology of Max Webber. Weber reflects a global asceticism theory comparing the

sensuality in Islam with the rejection of luxury and ascetic demands by the Protestant priesthood. Rational discipline of emotions established the infrastructure that is necessary for the formation of capitalism because rejection or denial formed the psychological basis of financial experiences. The sensuality of the Orient made similar disciplines invalid and removed the chance of transition from a traditional economy to a society where the conditions for a free market are dominant. The rationality theory, one of the important components regarding the orientalist structure of eastern society, is significantly related to asceticism evidence and approach of Weber's sociology. The rationalism theory in Weber's sociology paves the way for all sociological perspectives of Weber as a cultural change process specific to the west (Turner 2002: 152-154).

Oriental society emerges as a total concept full of *deprivations* in the classical orientalist and sociological perspective. It is possible to see the same in the sociology of Weber. Accordingly, the eastern society hosts absent cities, missing middle class, missing autonomous urban institutions, missing properties, absent changes, and absent classes (Turner 2002: 70-71). It is clear that western society, on the contrary, has the afore-noted characteristics. Orientalism, as the most significant instrument for the western achievement of self-awareness, can be understood as the efforts reflecting the western characteristics, which the west does not like or criticizes and plans to see/display in the east. Accordingly, if the east had not existed, the west would not have existed either. West makes efforts to create an eastern image through orientalism, to marginalize the east, to make east more eastern, and to get to know itself (Bulut 2002: 25). Accordingly, it is fair to state that the orientalist rhetoric and approach was actually related to the roots of the west rather than east. Social theoreticians either preferred or accepted various perspectives in this regard in the 19th century. It is a fact that Weber defined the roots of rationality in the western culture and Christian traditions and that he clearly indicated these definitions as occidental (Turner 2002: 154).

September 11, Inter-Civilizational Conflict, Globalization and Orientalism

Attitudes and behaviors of the US and Europe following the 9/11 incident reflect that classic orientalism continues in a postmodern form. US immediately declared that the terrorist enemy was from the Islamic society, although there were many opponents or violence supporters within the country. Accordingly, the other was among the Muslims. Intervention to Afghanistan or preparations for the assaults on Iraq is actually a product of terrorism and postmodern orientalist perspective. The efforts of US, which acts in accordance with the motto of global fight against global terrorism, to seek the source of terrorism in the east inevitably cause people to think that they face another version of classic orientalism.

The policies formed on the global scale, along with the discrimination of us and others following the 9/11 incident, made the thesis of inter-civilizational conflicts popular and turned it into the dominant discourse. Acting on this rhetoric, the West has shown that there is no fundamental change in its view of the East by choosing the strictest and most negative way of dealing with the East, such as war, or has chosen to send a message to show that there is no fundamental change in its view of the East.

Moreover, the thesis of the war between the civilizations by Huntington, a sociologist, shows such a relationship between orientalism and sociologists. The policies and war-based approaches followed after 9/11 caused these doubts to increase toward globalization that has been the subject for various suspicions. The attitudes shown toward the east and Islam in the efforts to become globalized contributed to the process of making the negative image of globalization more negative and paved the way for establishing a relationship between globalization and orientalism.

In short, what was experienced following 9/11 evokes the following question: "Are not these at a level justifying what E. Said said about the western imperialism in regard to orientalism?" In other words, the afore-noted points regarding orientalism and classical sociology did not prevent Turner from seeking alternatives to orientalism. Turner preferred Marxist analysis ideology instead of the orientalist method, but he also stressed that the orientalist elements within this ideology should be cleared. Accordingly, Turner suggests an approach that will pass the borders of classical Weber sociology, historical Marxism and orientalism methodologies, which are the dominant concepts in the studies on the Middle East (Nyang and Abed-Rabbos y.: 206-207).

According to Turner (2002: 63), the end of orientalism requires the extensive formulation of perspectives and paradigms once again. However, reformation of such information occurs through great shifts in the political relationships between the orient and occident because the transformation of rhetoric also necessitates the transformation of power.

Islamophobia in Culture, Art and Literature

Islamophobia is generated through studies with multiple aspects in multiple fields, and it is supported and deepened by these fields. Cultural, artistic and literary works are among the most important fields where Islamophobia is formed and supported. Said (1998) reviews this issue through certain novels in one of his studies. Al-Shaikh Ali (2015) stresses that certain western cultural, artistic and literary works (for instance, certain poems, novels, stories or pictures) have prejudices, languages and discourses showing Islam as a negative religion and marginalizing it. Al-Shaikh Ali (2015) states the following: "Many people

underestimate the influence of literary and artistic works shaping the popular approaches and mentalities and relevant policies. The newspaper named *Washington Times* published an article entitled "Relieving Fears from Fiction" by Arnaud Borchgrave on 4 October 2004, reflecting the developments regarding Turkey's entrance to European Union (EU) and interpreting the statements of politicians and media. This article referred to a best-selling and award-winning novel entitled *Le Camp des Saints* (1973), which was translated to English under the title *The Camps of Saints* in 1975 and to other languages since that date, and written by a French author. According to Borchgrave, the novel/short story continues selling many copies every year. The possible reason is the fears of Europeans that Europe is being made Muslim or Islamic gradually by approximately 20 million Muslims from Northern Africa, Sub-Saharan Africa, Middle East, Southern and South-East Asia. The author believes that Many Europeans oppose Turkish entrance to the EU, stating that 71 million Muslim Turks can reside anywhere in Europe and occupy the Christian civilizations of Europe. (...)"

Islamophobic Industry and Media

Islamophobic industry does anything and uses the media as an instrument to spread its messages, products or discourses supporting Islamophobia among people. Moreover, the media channels or broadcasting networks spreading the products of the Islamophobic industry are the partners of the game of triggering the Islamophobia. This process does not indicate a buyer-seller relationship where different people advertise their products through panic marketing. Instead, it is based on the mutual benefit relationships where ideological and political orientations agree on bringing the same topic into attention (Lean 2015).

The most important and powerful instrument used to spread Islamophobia in the west is media and press organs. Many television channels, radio stations, newspapers, websites etc. undertake important roles in advertising the products of the Islamophobic industry (see. Said 2007; al-Shaikh Ali 2015). "Review of Islam in Europe by the populist media is possibly the primary element creating Islamophobia." (Cherribi 2015: 95).

Islamophobia in Globalization Process and the Terror Attributed to Islam and Muslims

The terror attributed to Islam and Muslims in regard to the west and actors supporting the Islamophobic industry is considered or even employed as an instrument of justifying Islamophobia, but it is also regarded as the means of fighting against Islamophobia for some groups.

The problem is actually quite complicated. Islamophobia shows itself with terror, conflicts, wars and violence through different styles, contents, discourses, languages, claims and theses, which occurs in relation to the actions, strategies, plans, policies and commercial activities of global actors or powers in the process of globalization.

Islamophobia has turned into a culture and industry that have become more common through the globalization periods. As a result of globalization, it is now possible to mention the concept of global Islamophobia. Considering the presence of Islamophobia, even in certain Islamic countries, the malevolent aspect and problematic side of Islamophobia is clear for Muslims.

Global Islamophobia and terror have made the fears, hatred prejudices and hostility toward Muslims global. It is fair to state that many societies or even the global powers face a "problem of the global state". The most important characteristic of the problem of the global state is possibly the inequality, discrimination, violence, conflict and terror. Accordingly, the state and peaceful approach of Islam should be detailed and reflected against the violence and terror from the problem of the global state (Okumuş 2008).

"It is a fact that Muslims established peaceful environments, which cannot be compared with other religions. This assumption does not aim to reflect that Christianity, Judaism, or any other popular religions are malevolent or violent against Islam. The claim here is that through the social and political orders Muslims established, people understood that Muslims could actually bring peace to the world. Accordingly, mentioning Islam, along with terror is a result of an illusion and certain ideological and political incidents. Terror and violence are associated with Islam due to the policies of including Muslims to the globalization process by the main actors of globalization. It should be noted that the actors here are those who mention Islam with violence. Those who capture the photos of Muslims in the frames of violence in the Middle East actually ensure that they stand before the cameras. There are two important points here: The first is that the terrorist actions performed by certain Muslims in certain places of the world are malevolently exaggerated by the media and internet and reflected in a way that this can be done by all Muslims around the globe, although there is no question that terror is terror or violence is violence, regardless of the dimensions in this regard. The second point here is that attention should be given to the question of what sort of criteria were effective in naming these actions as terrorist acts. It is clear that the aforementioned criteria are quite relative. If the west stigmatizes Muslims' all sorts of defense actions with violence and terror by making a specific or subjective definition regarding terrorism or reflects such a definition in its actions, would it be possible to achieve an anti-terrorist environment based on the global ethical grounds? It is a fact that Muslims still should take lessons from the current state in the world. They have to show the whole globe that they are not terrorists or violent. From any perspective, they can reflect that Islamophobia is totally wrong by using their

practices in line with their historical missions and earning people's hearts. In addition, to contribute to this process, westerners should not form any obstacles before the emergence of peace and Muslims' efforts to show that they are peaceful, and they should accept that Muslims deserve the attitude westerners show one another and efforts should be made to empathize and understand Muslims without forgetting that the greatest issue in the modern times is the tension between the West and Islamic countries¹⁰." (Okumuş 2008).

Benevolent and correct observations will help realize the role of Islam as a universal religion in the efforts to overcome the violent and chaotic environment of the world against global issues as problems. Associating Islam with terrorism in the Islamophobic game that emerged in different forms in the globalization processes is wrong. Therefore, it should be noted that Islam has had no dominant terrorist and violent aspects historically and that the association between Islam and terror has been founded based on the reflection of uneasiness in Islamic societies as a terror to other countries (Okumuş 2008).

Moreover, the association of universal religions with violence and terror in the global state can be explained with the claim that these religions are the alternatives to the negative qualities of global state. Accordingly, the violent and terrorist aspects of the problematic acts from the religious actors can be said to be temporary. A transitional or painful period is happening for the religions and the world. Religions play a key role for people to overcome this period. The most important role will be played by Islam through the dimension of *domestic-global*. Global powers apply certain policies, which result in violence against Muslims, as they realize the primary roles of Islam. Certain people or groups from Muslim societies may show different reactions or acts under the title of religion or any other concepts, which does not justify mentioning Islamic terrorism, indicating terror is common among Muslims or saying that Muslims are integrated into violence and terror. Reviewing violent and terrorist acts with no relation to their original contents, and defining these acts as terrorist incidents from Islam and Muslims do not suit science. There is no question that terror is terror, and violence is violence. These are wrong and malevolent regardless of who conducts. However, defining the violence reflected by a couple of weak people as pure violence or terror and making efforts to oblige Muslims before the entire globe, particularly the European and American societies, prevent people from understanding and terminating incidents in an arena where complicated incidents and games take place. This helps the process of deepening and making the violent and terrorist extensions of globalization and new world order more layered." (Okumuş 2008).

---

¹⁰ According to Gunter Verheugen, "The greatest issue of the 21st century arises from the tension between the West and Islamic countries." (<http://www.tercumangazete.com/hoku.aspx?id=10661>, 07 October 2004 Thursday).

“The US and other effective political actors of the west should give up defining terrorism subjectively. They define terrorism based on their characteristics, policies, ideologies, powers and authorities, calling anybody terrorist or hero as they wish. This results in double standards and unreliability toward the west. It is inevitable for the state and relevant actors to make necessary efforts to develop universal approaches in regard to terrorism. Moreover, it is a must for US to teach its public about Islam and Muslims in the best way possible. Unfortunately, Americans have negative prejudices against Muslims, although they do not know much about Islam. Accordingly, I would like to stress an interesting point I witnessed in the US, a couple of states of which I visited between January 31 and April 19 of 2007. There is serious propaganda in the US that Islam is the religion of violence, while Muslims are just terrorists. In fact, certain political powers, academics, churches and media in the US mention Islam, along with terror and violence based on prejudices and ideological and political purposes (Davidson, 2003: 71) which causes US people who are already quite ignorant in terms of Islam to have negative ideas toward Islam and Muslims, to consider Muslims highly dangerous for US, and to show hatred to Muslims. This fact is realized by the Muslims in the US and affects them adversely. Moreover, certain books in this regard spread disinformation about Muslims. Certain media groups consider associating Islam with terror as a duty for them. Moreover, it is hard to state that this case is different in Europe. Accordingly, the following questions become significant: 1. Terror and violence are constantly mentioned. Is terror virtually produced in advance and made more real later? Is it commanded by certain international or global centers? 2. Is it possible to overcome terror without analyzing the complicated relationships in the places where terror is mentioned the most or to state that those who conduct terrorism are actually the terrorists? Associating Islam and Muslims with violence and terror by mixing Islam with terrorism, fundamentalism, radicalism, extremism and religiousness deliberately or unintentionally is an obstacle before reflecting the peaceful aspects of Islam. The west should avoid this while Muslims should defend themselves in the correct way. They should explain that Islam and Muslims are actually not anything or anybody to be feared. In conclusion, Islam has great potential and experience in stopping the current violence and terror, thanks to its domestic-global approach. By turning the global state into the domestic-global form, Islam will be able to spread its values to the whole globe thanks to its universal characteristics, to protect its local qualities, and to prevent the violent and terrorist dimensions of the world thanks to its experiences enabling it to coexist with different beliefs, which will maintain their own states based on pluralism. It is important for the global powers to leave Islamic countries to themselves to ensure that Islam can reflect its potential and experience in time and pave the way for peace in the entire globe. Accordingly, Muslim societies will establish liberalist structures in their societies. It is without a doubt that Muslims should avoid violence and terror in a way set by the basic Islamic rules regardless of which state Muslims are in.” (Okumuş 2008).

Conclusion: Islam as the Solution to Islamophobia

This study focuses on understanding the state of Muslims in the Islamophobic game found the following results:

1. Islamophobia or hatred, opposition and hostility toward Islam is a common concept, culture and industry in the west.

2. Accordingly, it is effective in many western countries and even in certain Islamic countries.

3. Historical periods of Islamophobia can be divided as Prophet Muhammad's (p.b.u.h.) efforts to spread Islam in Mecca, the spread of the religion to different geographies and cultures following the Madinah era, Islamization of Andalusia, Crusades, orientalism, and modern and post-modern times.

4. Media, cinema, culture, art and literature are the most important and effective instruments of Islamophobia.

5. At the point of combating Islamophobia, efforts should be made to declare Islamophobia as a crime all over the world and to make legal arrangements for this crime as far as possible in all countries.

6. Westerners should understand that Islamophobia is essentially a serious malevolent issue for them and fight against it. Moreover, they should help the Muslims in their own countries. They should do so to prevent Islamophobia.

7. The Islamophobic game established and set by the western powers evokes the phrase "to be on the horns of a dilemma" for Muslims. The rules of this game are determined in such a way that it becomes meaningful with a "run and catch" ideology. Accordingly, termination of this game for Muslims can happen only through distorting the rules and setting personal rules. In conclusion, understanding the rules of the Lion and Rabbit metaphor reflected by Mawlana can indicate the way for ending this problematic concept for Muslims.

8. Muslims should remember that they should reflect Islam against Islamophobia while playing their game against the game of westerners. These verses should be remembered and what is necessary should be done:

"O you who have believed, believe in Allah and His Messenger... (an-Nisa 4/136).

"Indeed, Allah will not change the condition of a people until they change what is in themselves." (ar-Ra'd 13/11).

9. One of the most important dimensions of the fight against Islamophobia is related to Muslims' unity and acts in line with the Brotherhood ideology. As done by the Organized Parallel Religious Formation and some other groups, Muslims should not place themselves in the core of the global society, support the

Islamophobic games and strategies of the west, and exclude, stigmatize and marginalize other Muslims.

10. Moreover, they should show a clear attitude toward the groups of formations, which are interested in terror or oppression, act contrary to or harm Islam and Muslims, and they should never support or protect them. Western powers should never intervene in whatever happens in the Islamic countries.

REFERENCES

- Abbas, Tahir (2015). "İngiltere'de İslamofobi: 21. Yüzyılda Müslüman Karşıtı İrkçılığın Şekillenışı Konuusunda Tarihe ve Günümüzde Siyaset ve Medya Tartışmaları". *Islamophobia: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito and İ. Kalın. Trans. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, p. 115-131.
- Ahmed, Akbar (2008). *İslâm'a Yolculuk: Küreselleşme krizi*. Trans. Faruk Tuncer. İstanbul: Ufuk Kitap Yayınları.
- Akram, Susan M. and Johnson, Kevin R. (2002). "Race, Civil Rights, and Immigration Law after September 11, 2001: The Targeting of Arabs and Muslims". *NYU Annual Survey of American Law*. 58/3, p. 295-355.
- al-Shaikh-Ali, Anas (2015). "Sanat ve Edebiyat Kılığına Girmiş İslamofobi Söylem: İlerlemeci Eğitim Yardımıyla Efsane ile Mücadele". *Islamophobia: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito and İ. Kalın. Trans. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, p. 217-254.
- Bauman, Zygmunt (1999). *Küreselleşme*. Trans. A. Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayraklı, Enes and Hafez, Farid (ed.) (2016). *European Islamophobia Report*. Ankara: SETA.
- Beyer, P. (2002). "Globalization". <http://aix1.uottawa.ca/pbeyer/globalization.html>.
- Boztemur, Recep (2002). "Marx, Doğu Sorunu ve Oryantalizm", *Doğu Batı*. 5/20. August-September-October/1 2002, p. 135-150.
- Bulut, Yücel (2002). *Oryantalizmin Eleştirel Kısa Tarihi*. İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Cankar, Louise (2004). "The Impact of the September 11 Attacks and Their Aftermath on Arab and Muslim Communities in the United States". 13 *GSC Quarterly*. Summer/Fall, 2004.

- Cesari, Jocelyne (2015). "Batı'da İslamofobi: Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri Arasında Bir Mukayese". *Islamophobia: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito and İ. Kalın. Trans. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, p. 63-92.
- Cherribi, Sam (2015). "Bir Saplantının Canlanması: Hollanda, Avusturya ve Almanya'da İslamofobi". *Islamophobia: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito and İ. Kalın. Trans. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, p. 95-114.
- Cole, David (2003). "The New McCarthyism: Repeating History in the War on Terrorism". *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review*. 38/1. Winter, p. 1-30.
- Davidson, Lawrence (2003). *Islamic Fundamentalism*. Westport, London: Greenwood Press.
- Elliot, Andrew (2006). "After 9/11, Arab-Americans Fear Police Acts, Study Finds". *The New York Times*. June 12.
- Esposito, John L. (1999). *The Islamic Threat: Myth or Reality?* Third edition. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Fuller, Graham E. (2012). *İslamsız Dünya*. Fourth Edition Trans. Hasan Kaya. İstanbul: Profil Yayınları.
- Hagopian, Elaine (1975-76). "Minority Rights in a Nation-State: The Nixon Administration's Campaign against Arab-Americans". *Journal of Palestine Studies*. vol. 5. No. 1/2. Fall, 1975 - Winter, 1976, p. 97-114.
- Heck, Robert (2007). "Towards A Sociological Understanding of American Islamophobia". Paper presented in the 70th Annual SSS Meeting (Southern Sociological Society, 10-14 March 2007, Atlanta, USA).
- Kalın, İbrahim (2015). "İslamofobi ve Çok Kültürlülüğün Sınırları". *Islamophobia: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito and İ. Kalın. Trans. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, p. 39-62.
- Lang, Michael (2006). "Globalization and Its History". *The Journal of Modern History*. vol. 78, p. 899-931.
- Lean, Nathan (2015). *İslamofobi Endüstrisi*. Trans. İbrahim Yılmaz. Ankara: DİB Yayınları.
- Le Carré, John (2003). "The United States of America Has Gone Mad". *Times/UK*. Şubat 21 (<http://www.commondreams.org/views03/0115-01.htm>).
- Lechner, Frank J. (1989). "Cultural Aspects of the Modern World-System". *Religious Politics in Global and Comparative Perspective*. Ed. W. H. Swatos. New York: Greenwood Press

- Lewis, Bernard (1982). "The Question of Orientalism". *New York Review of Books*. 24 June 1982.
- Lewis, Bernard (2003). *The Crisis of Islam, Holy War and Unholy Terror*. New York: Modern Library.
- Mardin, Şerif (2002). "Oyantalizmin Hasıraltı Ettiği". *Doğu Batı*. 5/20. August-September-October/1 2002.
- Mazrui, A. (1998). "Globalization: Homogenization or Hegemonization". *The American Journal of Islamic Social Science*. vol. 15. Issue: 3.
- Metin, Sevtap (2014). "Oyun Teorileri Işığında Thomas Hobbes'un Sosyal Sözleşme Kuramının Analiz ve Yorumu". *İÜHFM*. LXXII/1, p. 235-264.
- Nyang, Süleyman S. and Abed-Rabbos, S. (ty.). "Bernard Lewis ve İslamî Araştırmalar: Bir Değerlendirme". *Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*. Ed. Asaf Hüseyin et al. Second edition. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Okumuş, Ejder (2002). "Güncelliğini Yitirmiş Bir Oryantalizmden Global Sosyolojiye Geçiş İmkânı". *Marife*. 2/3. Winter 2002, p. 253-260.
- Okumuş, Ejder (2005). "Secularization and Religion". *Euro Agenda Avrupa Günlüğü*. 4/6, p. 335-356
- Okumuş, Ejder (2007). "ABD'de İslamofobi ve Anti-İslamizm: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası". *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*. Ed. K. Canatan and Ö. Hıdır. Ankara: Eski Yeni Yayınları, p. 235-257.
- Okumuş, Ejder (2008). "Küresel Durum-Problemi, Evrensel Barış ve İslam". *Diyaret İlmi Dergi*. 44/3. July-August-September 2008.
- Okumuş, Ejder (2012). *Toplumsal Değişme ve Din*. Fourth Edition İstanbul: İnsan Yayınları.
- Okumuş, Ejder (2015a). "İslamofobi: Bir Kötülük Problemi". *Yeni Şafak*. 13.02.2015 <http://www.yenisafak.com/hayat/islamofobi-bir-kotuluk-problemi-2080240>
- Okumuş, Ejder (2015b). "Çağdaş Dünyada Birlikte Yaşama". *No power, ideology or policy can justify the insults on the Peygamber ve Birlikte Yaşama Ahlakı*. Coordinator: Yunus Akkaya. Ankara: DİB Yayınları, p. 101-112.
- Özarı, Çiğdem, Turan, Kemal Kağan ve Ulusoy, Veysel (2016). *Oyun Teorisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Pruet, Gordon E. (ty.). "İslam ve Oryantalizm". *Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*. Ed. Asaf Hüseyin et al. Second edition. İstanbul: İnsan Yayınları.

- Robertson, Ronald (1999). *Küreselleşme*. Trans. Ü. H. Yolsal. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Said, Edward W. (1982). *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*. Trans. Nezih Uzel. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Said, Edward W. (1998). *Kültür ve Emperyalizm*. Trans. Necmiye Alpay. İstanbul: Hil.
- Said, Edward (2001). "The Essential Terrorist". Blaming the Victims: Spurious Scholarship and the Palestinian Question 149. Ed. Edward Said ve Christopher Hitchens.
- Said, Edward (2007). *Medyada İslam*. Trans. Aysun Babacan. İstanbul: Metis Yayınları.
- Stewart, Anne (2003). *Report on Hate Crimes and Discrimination against Arab Americans: The Post-September 11 Backlash, September 11, 2001-October 11, 2002*. Ed. Ibish Hussein. American-Arab Anti-Discrimination Committee.
- Subaşı, Necdet (1999). "Oryantalist Söylemin Sosyolojisi". *Kutsanmış Görüntüler*. İstanbul: Nehir Yayınları.
- Terry, Janice J. (2006). "Arab-American Political Activism and Civil Liberties in the Post 9/11 Era". *American Arabs and Political Participation*. Ed. P. Strum. Washington DC: Woodrow Wilson International Center for Scholars, p. 117-129.
- Taylor, Charles (2007). "The Collapse of Tolerance". *The Guardian*. 17 September 2007. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2007/sep/17/thecollapseoftolerance> (Access: 25.11.2016).
- Turner, Bryan S. (1985). *Marks ve Oryantalizmin Sonu*. Trans. H. Çağatay Keskinok. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Turner, Bryan S. (1991). *Max Weber ve İslam*. Trans. Yasin Aktay. Ankara: Vadi Yayınları.
- Turner, Bryan S. (2002). *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm*. Trans. İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul: Anka Yayınları.
- Waters, Malcolm (1996). *Globalization*. Second edition. London-New York: Routledge.
- Younes, Anna-Esther (2016). "Islamophobia in Germany". *European Islamophobia Report*. Ed. Bayraklı, Enes and Hafez, Farid. Ankara: SETA, p. 182-198.
- <http://www.haber7.com/ortadogu/haber/2216937-turkiye-israile-baski-yapabilir> (Access: 18.11.2016).

- <http://www.takvim.com.tr/dunya/2015/06/07/islamofobi-danimarkada> (Access: 25.11.2016).
- <http://www.dw.com/tr/danimarka-islamofobi-konusunda-uyar%C4%B1lm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1/a-2522459> (Access: 25.11.2016).
- <http://www.yeniakit.com.tr/haber/hitlerin-yahudilere-yaptigini-muslumanlara-239416.html> (Access: 27.11.2016).
- http://www.hackneyhomes.org.uk/hh-hate_crime_turkish.pdf (Access: 25.06.2007)

المسلمون في لعبة الإسلاموفوبيا*

أ.د. أجدر أوقموش

جامعة أنقرة - كلية العلوم الدينية؛ قسم علم الاجتماع الديني: ejder.okumus@gmail.com

الخلاصة:

لعبة الإسلاموفوبيا أو المخطط ضد الإسلام هي لعبة تحاك من قبل الغرب والولايات المتحدة الأمريكية ضد الإسلام والمسلمين على وجه الخصوص لنشر الكراهية ومعاداة للإسلام. وقد نظمت الجهات الفاعلة والقوى العالمية الغربية هذه اللعبة ضد المسلمين. ورتبها بحيث يكون المسلمون خارج قواعد اللعبة وليس لديهم دور في تحديد قواعدها فهي خارجة عن إرادتهم فأصبحوا أدوات يلعبون الدور الذي يملئ عليهم. وإن كانت أسس الإسلاموفوبيا ترجع من الناحية التاريخية إلى الأزمنة القديمة إلا أنها أصبحت مؤسسية ومتطورة بشكل متزايد في عصر الحداثة وما بعد الحداثة حيث نمت وتعمقت بالتوازي مع وصول المسلمين إلى مستوى القوة الملموسة في الغرب وخارج الغرب. ولكن بعد أحداث ١١ سبتمبر أصبح الإسلاموفوبيا أعمق بكثير. عندما يكون الأمر متعلقاً بالمسلمين تبعد الولايات المتحدة وأوروبا خاصة عن التعددية والتعددية الثقافية. إن هذا البحث يتناول ما يتعرض له المسلمون من مشكلات كالإسلاموفوبيا من منظور أنه مخطط. الهدف من هذا البحث محاولة فهم وضع المسلمين تجاه مخطط الإسلاموفوبيا التي تسيرها المنظومة العالمية الغربية..

الكلمات المفتاحية: الإسلاموفوبيا، الإسلام، مناهضة الإسلام، اللعبة، الإرهاب، القوى العالمية

İslamofobik Oyunda Müslümanlar

Özet

İslamofobia oyunu veya İslamofobik oyun, özellikle Batı'da ve ABD'de İslam'a ve Müslümanlara karşı nefreti, karşıtlığı, düşmanlığı, yani antiislamizmi konu edinen bir oyundur. Batı temelli küresel aktörler ve güçler, bu oyunu Müslümanlara karşı düzenlemişlerdir. Öyle düzenlemişlerdir ki, Müslümanlar, kendi iradelerinin dışında kurulan ve kurallarının konulmasında rol sahibi olmadıkları bu oyunda figüran olmak durumunda kalmaktadırlar. Tarihsel kökenleri çok gerilere gitse de, modern ve postmodern dönemde gittikçe kurumsallaşan ve endüstrileşen İslamofobi, Müslümanların Batı'da, Batı dışında ve Batı için güçlü, gücü/etkisi hissedilir denilebilecek düzeye gelmesine paralel olarak artmış, derinleşmiştir. Fakat 11 Eylül olaylarından sonra İslamofobi, çok daha derinleşmiştir. Müslümanlar söz konusu olduğunda özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'da çoğulculuk ve çok-kültürlülük yaklaşımından uzaklaşmaktadır. İşte bu çalışma, Müslümanların muhatap kılındığı İslamofobi gibi bir kötülük problemini oyun bakışı temelinde konu edinmektedir. Çalışmanın amacı, küresel Batılı aktörler tarafından oynanan İslamofobik oyunda Müslümanların durumunu anlamak ve anlamlandırmaktır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, İslam, antiislamizm, oyun, terör, küresel güçler

* بحث في ندوة الإسلاموفوبيا والإرهاب الدولي، كلية العلوم الإسلامية، جامعة بارتين، ٠٢-٠١ ديسمبر ٢٠١٦. المحررت. كيجين وجنيد أيدن. بارتين / تركيا: جامعة بارتين. كلية العلوم الإسلامية. المنشورات. ٢٠١٧، ص. ٤٧-٢١.

وهذه هي الترجمة العربية للدراسة بعنوان "İslamofobik Oyunda Müslümanlar" التي نشرت في العدد السادس من مجلة الإلهيات الأكاديمية. (أجدر أوقموش، المسلمون في لعبة الإسلاموفوبيا، الإلهيات الأكاديمية، ٢٠١٧، العدد: ٦، ص ٣٧-٦٨). من الواجب أن يستند في الاقتباس إلى المقالة التركية.

The Muslims in the Islamophobic Game

Abstract

The Islamophobia game or the Islamophobic game is a game/play about the hate, contrast, and hostility against Islam and the Muslims, that is, antiislamism especially in the West and in the USA. Western-based global actors and forces have organized this game against Muslims. They have organized so that Muslims are supposed to be extrinsic in this game, which is established outside their own will and does not have a role in the establishment of their rules. Islamophobia, which has become increasingly institutionalized and industrialized in the modern and postmodern era although their historical origins go back to the very end, has grown and deepened in parallel with the fact that Muslims have come to the point where they can be said to be and their might and dominance is sensible in the the West, outside the West and fort he West. But after the events of September 11, Islamophobia has become much deeper. In the case of Muslims, the approach of pluralism and multiculturalism especially in the United States and Europe, is moved away from. This work considers a problem of evil such as Islamophobia, which Muslims are the object of it, on the base of the view of the game. This study aims understanding position of Muslims in the Islamophobic game played by global Western actors and to give the meaning of it.

Keywords: Islamophobia, Islam, antiislamism, game, terror, global powers

المدخل:

الإسلاموفوبيا هي: عداة وعنصرية وكرهية وحكم مسبق تجاه الإسلام والمسلمين. إن الخوف والكرهية من الإسلام والمسلمين يتسبب في التحيز ضد المسلمين والتمييز والتغريب والوصم والإقصاء والكرهية والإذلال والعدوان والعنف والفقير الثقافي وعدم التعددية والعداء وما شابه ذلك.

إن لعبة الإسلاموفوبيا هي لعبة موضوعها الخوف من الإسلام والمسلمين والحد الذي تسبب فيه هذا الخوف خاصة في الغرب والولايات المتحدة الأمريكية وأيضاً في الدول الأخرى التي يكون فيها الأفراد والجماعات المعادية للإسلام مؤثرين. وقد نظمت الجهات الفاعلة والقوى العالمية الغربية هذا المخطط ضد المسلمين. ولقد خططوا له بحيث يكون المسلمون خارج قواعد اللعبة وليس لديهم دور في تحديد قواعدها فهي خارجة عن إرادتهم فأصبحوا أدوات يلعبون الدور الذي يملئ عليهم.

ولإن كانت أسس الإسلاموفوبيا ترجع من الناحية التاريخية إلى الأزمنة القديمة (al-Shaikh-Ali 2015) إلا أنها أصبحت مؤسسية ومتطورة بشكل متزايد في عصر الحداثة وما بعد الحداثة حيث نمت وتعمقت بالتوازي مع وصول المسلمين إلى مستوى القوة الملموسة في الغرب وخارج الغرب. ولكن بعد أحداث ١١ سبتمبر أصبح الإسلاموفوبيا أعمق بكثير. عندما يكون الأمر متعلقاً بالمسلمين بتعدد الولايات المتحدة وأوروبا خاصة عن التعددية الثقافية.

يتعرض المسلمون اليوم في أمريكا وأوروبا الغربية لأقصى ما يمكن أن تصل إليه الإسلاموفوبيا ويعايشون ذلك. في هذا السياق يمكن القول إن الإسلاموفوبيا هي مشكلة مؤذية ومريرة يتعرض لها المسلمون. تجدر الإشارة إلى أن كراهية الإسلام موجودة واقعاً في الدول الإسلامية وغيرها من المجتمعات غير الغربية

التي تحاكي التغريب وتقلد القوى الغربية وتفهم مغامرة الحداثة على أنها تغريب وتحاول تطبيقه في مجتمعاتها. في مسيرة الإسلاموفوبيا أصبح المسلمون في الواقع أدوات في هذه اللعبة. أحدثت لعبة الإسلاموفوبيا علاقة من نوع جديد. في هذه العلاقة يعد الغرب والغربيون أنفسهم الأساس والمركز ويعدون المسلمين الآخر.

إن هذا البحث يتناول ما يتعرض له المسلمون من مشكلات كالإسلاموفوبيا من منظور أنه مخطط. الهدف من هذا البحث محاولة فهم وضع المسلمين تجاه مخطط الإسلاموفوبيا التي تسيرها المنظومة العالمية الغربية.

يزداد عدد المؤلفات المتعلقة بالإسلاموفوبيا ويتراكم وذلك بعدة لغات مختلفة مثل الألمانية، الفرنسية، الهولندية، الصربية، الإيطالية، الدنماركية، والإسبانية وعلى الأخص الإنجليزية. وهذا يدل في الوقت نفسه على أن الإسلاموفوبيا قضية مطروحة وواقع مهم لا سيما في الأراضي والمجتمعات غير الإسلامية. ومن الطبيعي أن تكون قضية مطروحة في ساحة الدول الإسلامية والدول غير الغربية وأن يجري حولها مناقشات وأبحاث.

مخطط الإسلاموفوبيا:

يعود مصطلح الخوف من الإسلام أو الإسلاموفوبيا إلى العصور القديمة بدءاً من تبليغ سيدنا محمد ﷺ دعوته في مكة وسيادة الإسلام في الأندلس وحتى الحروب الصليبية، وفي عالمنا اليوم يعني المصطلح: المعارضة والخوف والكرهية والتمييز والتهميش تجاه المسلمين. تجدر الإشارة إلى أن عقلية وثقافة وصناعة الإسلاموفوبيا بدأت في ازدياد في المجتمعات الغربية بدءاً من أحداث ١١ سبتمبر في الولايات المتحدة الأمريكية ثم ٧ يناير، أي حادث شارلي إيدو في فرنسا، حيث أحدثت موجات زلزالية تسببت في تعميق وترسيخ الفكرة. إن تطوير الغرب وتسويقه للخوف من الإسلام لأن الغرب هو الموجد والمطور والمعمق لها والذي أسهمت فيه بعض الجماعات والمنظمات الإسلامية من خلال ما يفعلونها فإن ما يفعلونه كان سبباً في بداية الأمر لنشر الرعب والخوف من الإسلام في الدول الغربية ومن ثم تحويل هذا الخوف إلى كراهية ثم إلى عداوة ثم إلى استعمال القوة ثم إلى تعدد وعدوان.

يمكن القول إن الإسلاموفوبيا صار سلعة رائجة ذات طابع مؤسسي وصناعي وبدأ الترويج لها من خلال المجال السينمائي وصناعة الأفلام ووسائل الإعلام (الصحف، المجلات، التلفزيون، الإنترنت، إلخ) والروايات، والدراسات الأكاديمية، كما يظهر في عمل هنتنغتون في صراع الحضارات وأعمال لويس الذي يظهر فيه المسلمين على أنهم مرتبطون بالإرهاب. والتدخل العسكري والسياسي والثقافي في أفغانستان والعراق وسوريا والهجوم على المساجد في شتى دول أوروبا وحركة بكيدا Pegida (الوطنيون الأوروبيون ضد أسلمة الغرب Patriotsche Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes: Patriotic Europeans Against the Islamization of the West) الألمانية التي أنشئت في أغسطس ٢٠١٤ والسلوك المناهض للإسلام في الدول الأوروبية كهولندا والدنمارك وهلم جرا. ومثل مواقف الولايات المتحدة حيال الإسلاموفوبيا. (Younes 2016) فصارت الإسلاموفوبيا صناعة وسلعة رائجة ذي خاصية مؤسسية ضد

المسلمين. (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b; Said 2001).

قد يظن أن الإسلاموفوبيا عبارة عن لعبة. إحدى أطراف هذه اللعبة فيما يرى للناس هم ممثلون من غير المسلمين وخاصة غير المسلمين من الغربيين والطرف الآخر مسلمون لكن الحقيقة أن الذين أحدثوا قواعد اللعبة هم القوى العالمية والغربية. لذا فإن علينا أن نتناول الإسلاموفوبيا من منظور نظرية المخطط من حيث المحتوى والأبعاد.

مخطط الإسلاموفوبيا هي لعبة أنشأها أولئك الذين لديهم عقلية ونظرية صراعية من قبل ومن بعد هنتنغتون. في حين أن الإسلاموفوبيا وضعت موضع التنفيذ من قبل المتصارعين إلا أن اللعبة مؤسسة على الصراع والعنف من طرف نفس الأشخاص.

النموذج الأمريكي في لعبة الإسلاموفوبيا^(١):

في الآونة الأخيرة تواصل الولايات المتحدة صناعة الإسلاموفوبيا والعمل عليها وتشغيلها بشكل مكثف. لذلك من المفيد الإشارة إلى بعض جوانب الخوف من الإسلام ومعاداة الإسلام في الولايات المتحدة.

الإسلاموفوبيا قبل ١١ سبتمبر:

يستند الإسلاموفوبيا في الولايات المتحدة على ما قبل أحداث ١١ سبتمبر ٢٠٠١ بزم طويل. وإن من أهم الأدلة على ذلك هو الإعلام والأفلام المنتجة من قبل هوليوود. ففي بعض هذه الأفلام، المسلمون سيئون، خطرون، عنيفون، ميمتون، إرهابيون، إلخ. وبالتالي فهي محاولة لإنشاء إسلاموفوبيا. بالإضافة إلى ذلك، لعبت وسائل الإعلام الأمريكية منذ البداية دوراً مهماً ورئيساً في تشكيل الإسلاموفوبيا بمعلومات كاذبة وأخبار سيئة عن الإسلام والمسلمين.

وفوق ذلك فإن السياسة التي تنهجها الحكومات الأمريكية ضد المسلمين والتي تتجلى منذ زمن طويل في فكرة الإسلاموفوبيا تظهر الموقف المعادي للإسلام. وعندما نظرت إلى الخلفية التاريخية لمعاداة الإسلام في أمريكا، سيكون من الممكن رؤية أي نوع من المواقف يواجهها المسلمون هناك (Okumuş 2007).

من الناحية التاريخية، كلما حدثت أزمة في الشرق الأوسط أصبح العرب الأميركيون أقلية مهمشة وفي وضع حرج. بعد الحروب العربية الإسرائيلية في عامي ١٩٦٧ و١٩٧٣، وجد العرب الأميركيون أنفسهم يفتقرون إلى وسائل مكافحة طوفان العنصرية المعادية للعرب من الإعلام ومن غالبية المجتمع الأمريكي. الهجمات كانت في الواقع اجتماعية تأخذ شكل معاداة العرب والإرهاب العرقي والقوالب النمطية العنصرية والوصم وأحياناً الهجمات الجسدية (Terry 2006: 117).

بعد حادثة أولمبياد ميونيخ في سبتمبر ١٩٧٢^(٢)، أصدرت إدارة نيكسون توجيهات تحتوي على عدد من

(١) هذا الجزء من البحث مستمد من مقالة الكاتب السابقة "الإسلاموفوبيا ومناهضة الإسلام في الولايات المتحدة الأمريكية: قبل وبعد ١١ سبتمبر" (٢٠٠٧).

(٢) مقتل ١١ رياضياً إسرائيلياً في عملية إنقاذ قوات الأمن الألمانية لهم كانوا رهائن في يد مجموعة من الفلسطينيين في قرية ميونيخ الأولمبية عام ١٩٧٢.

التدابير تحت الاسم الرمزي «عملية بولدر». ويقال إن هذه التوجيهات التي كان لها عواقب سلبية خطيرة على المسلمين بما في ذلك القيود المفروضة على التأشيرات قد صدرت بطلب من قبل القوات الصهيونية وإسرائيل وضغوطاتها (Hagopian, 100-101).

يمكن القول إن «عملية بولدر» التي أطلقتها إدارة نيكسون كانت محاولة مبكرة من قبل الحكومة الأمريكية تستهدف العرب المقيمين في أمريكا ليتم التحقيق معهم وقطع نشاطهم السياسي فيما يتعلق بالشرق الأوسط. في الواقع ومع إدارة نيكسون كانت الحكومة الرسمية في أمريكا تنظر إلى المجتمعات خاصة الناطقة بالعربية منها بعين الريبة. وعلى أساس هذا النهج حاولت تطوير علاقة سلبية مع الدول العربية والمسلمين المقيمين في أمريكا وخاصة المواطنين العرب منهم. ومن خلال تبنيها لسياسات مؤيدة لإسرائيل تم تعريف المسلمين الفلسطينيين ومحاولاتهم في صد العدوان على أنها «إرهاب إسلامي» وبهذه الطريقة شرعنت الانتهاكات المتعلقة بالحقوق المكفولة دستورياً للمواطنين الأمريكيين خاصة الذين هم من أصل شرق أوسطي والمسلمين المقيمين هناك. منحت المبادئ المذكورة آنفاً السلطة لمكتب التحقيقات الفيدرالي (إف بي آي) الحق في التحقيق مع أشخاص «من أصول عربية» لتحديد علاقاتهم المحتملة مع الأعمال الإرهابية المتعلقة بالصراع العربي الإسرائيلي. كما استمع مكتب التحقيقات الفيدرالي على الفور إلى محامي ديترويت الشهير بعبدان جبارة ثم رئيس رابطة خريجي الجامعة العربية الأمريكية (Akram ve Johnson, 2002; Hagopian 1975-76: 101-102).

في السبعينيات اتخذ كارتر خطوات مختلفة ضد الإيرانيين وإيران رداً على طلب المواطنين الأمريكيين

المحتجزين كرهائن في طهران. فأخذ مسلمون آخرون نصيهم من هذه الخطوات وتأثروا بها.

في الثمانينيات شملت السياسة الخارجية لإدارة ريجان الحرب على «الإرهاب». فادعت أن ليبيا كانت لديها أفعال إرهابية وتم ضرب ليبيا. وفي هذا المناخ العام تم شن نوع من التخريب والعنف ضد المسلمين في أمريكا وتم أيضاً شن هجمات مختلفة ضد مراكز التجمع والمساجد والمكاتب والبيوت (Akram ve Johnson 2002).

ومثال آخر هو اغتيال ناشط سياسي عربي أمريكي في عام ١٩٨٥ إثر حادثة اختطاف طائرة من قبل لبناني شيعي وموجة العنف الموجهة ضد المسلمين بما في ذلك تخريب المراكز الثقافية والدينية. كان اختطاف هذه الطائرة من قبل شيعي لبناني في الواقع احتجاجاً على التدخل الأمريكي والأوروبي في لبنان وقصف إدارة ريجان لليبيا عام ١٩٨٦. وفي هذه المرحلة تعرض المسلمون لهجوم على المراكز والجوامع والمنظمات التي أسسوها. على سبيل المثال تم حرق مسجد في هيوستن وأشعلت فيه النيران. انفجرت قنبلة في مكتب اللجنة الأمريكية العربية لمكافحة التمييز في بوسطن وأصيب شرطيان بجروح بالغة. وألقيت قنبلة أخرى في مكتب آخر للجنة نفسها وقتل مديره التنفيذي المحلي.

بعد غزو الكويت في التسعينيات ركزت الإدارة الأمريكية على العراق وقائده من منطلق سياسة «الحرب على الإرهاب» التي تبنتها. في هذه المرحلة تم فرض ضغوط مختلفة على المسلمين بما في ذلك القادة والنشطاء والمتظاهرين وما إلى ذلك وقد استجوبهم مكتب التحقيقات الفيدرالي. وسعت الحكومة الفيدرالية لإغلاق مكاتب منظمة التحرير الفلسطينية في الولايات المتحدة، وتابعت دائرة الهجرة والتجنيس في الوقت نفسه إلى

إبعاد المسلمين الفلسطينيين الذين ليسوا مواطنين أمريكيين (Akram ve Johnson 2002). بالإضافة إلى ذلك تعرضت شركات ومؤسسات مجتمعية عربية ومسلمة للقصف والنهب والعنف (Akram ve Johnson 2002). واستمرت سياسة الخوف من الإسلام ومعاداة الإسلام والتي طورتها أميركا ضد المسلمين على مستويات معينة خلال حرب الخليج عام ١٩٩١.

في ١٩ أبريل ١٩٩٥ وبعد حادثة تفجير مبنى فيدرالي في أوكلاهوما تم إعلان المسلمين متهمين مع أن الذي قام بالتفجير كان أميركياً غير مسلم مما يدل على أن أميركا تعزز وتقوي الإسلاموفوبيا والعداء للإسلام (Heck 2007).

وتجدر الإشارة أيضاً إلى أن ما يُعرف باسم «الدليل السري»، حيث يتم اعتقال أي شخص بتهمة الإجرام أو الإرهاب، مع حق عدم التصريح بالتهم الموجهة إليه، وكيف أدى استعمال هذا الحق في مرحلة الإسلاموفوبيا إلى ازدياد ضغط الإدارة الأمريكية على المسلمين، حيث استهدفت دائرة الهجرة والتجنيس المسلمين خصوصاً مستخدمة هذه الدليل السري. حتى عام ١٩٩٩ كانت هناك ٢٥ حالة أدلة سرية في الولايات المتحدة. في هذا السياق تعتبر حالة مازن نجار وأنور خدام مثالية وقد شهد هذان الشخصان أطول مدة اعتقال بسبب الأدلة السرية. وقد سُجن نجار للمرة الأولى في أيار / مايو ١٩٩٧ واحتُجز لمدة ٥, ٣ سنوات وتم سجن حدام لمدة أربع سنوات. كان نجار محرراً في مجلة World and Islam Studies Enterprise (WISE) وهي مؤسسة فكرية أنشئت في فلوريدا. فألقت دائرة الهجرة والتجنيس القبض على «نجار» واستجوبته استناداً للأدلة السرية. وكان أنور خدام أستاذاً للفيزياء بجامعة الجزائر وعضواً في البرلمان الجزائري. ولكونه عضواً في جبهة الإنقاذ الإسلامية (FIS) اشترك في الانتخابات في الجزائر وفاز. لكن وقعت الأحداث المعروفة فيما بعد. دخل خدام الولايات المتحدة بتأشيرة لغير المهاجرين في عام ١٩٩٢ وطالب لاحقاً باللجوء. أخذته دائرة الهجرة والتجنيس إلى الحجز واستجوبته بناء على الدليل السري. في كلتا الحالتين تم التعامل مع أدلة غير موثوق بها، وبعد المدة المذكورة أعلاه تم الإفراج عنها. يجب أن نبين أن هناك أحداثاً أخرى مماثلة (Akram ve Johnson 2002).

١١ سبتمبر والإسلاموفوبيا:

يمكن عدّ أحداث ١١ سبتمبر ٢٠٠١ نقطة تحول في التاريخ الأمريكي. فقد لعبت أحداث ١١ سبتمبر دوراً حاسماً في التغييرات الرئيسة في السياسة الداخلية والخارجية للولايات المتحدة. المسلمون هم المخاطبون (المتأثرون) الرئيسيون لهذا التغيير. بدأت الإدارة الأمريكية في تطوير سياسة قائمة على «الشك» و«القمع» و«العنف» ضد المسلمين في أميركا وخارج أميركا من خلال تحميلهم مسؤولية «الإرهاب الإسلامي» في أحداث ١١ سبتمبر.

في الواقع أصبح العنف بشكل عام لا سيما الصراع والإرهاب والعدوان أخطر أبعاد العولمة في عالم اليوم. لا يمكن تقييم هجمات ١١ سبتمبر بشكل مستقل عن العولمة. ومع هذه الأحداث بدأت العولمة والعنف والإرهاب أكثر قوة مع طابع «العنف الدولي» أو «الإرهاب الدولي» (Okumus 2007).

بعد أحداث الحادي عشر من سبتمبر وانطلاقاً من السياسة المتبعة بدأ الحديث عن الإسلام والمسلمين مقترناً بالإرهاب بشكل مستمر وأكثر كثافة من ذي قبل. في هذه المرحلة تم اتباع سياسة توحى بشكل مباشر أو غير مباشر بأن الإسلام هو دين العنف والإرهاب. في التحليل الأخير تم خلق خوف عميق من الإسلام بجعله جنباً إلى جنب مع الإرهاب. اليوم يمكن القول إن مجموعة كبيرة من الأمريكيين قد أصابهم هذا الخوف من الإسلام. لقد أثر الخوف من الإسلام سلباً على علاقة الشعب الأمريكي بالمسلمين. فالحكومة الأمريكية هي المسؤول الرئيس في تشكيل هذه الفوبيا؛ لأنها تتبع سياسة أكثر قمعية تجاه المسلمين تحت تأثير الإسلاموفوبيا (Okumus 2007).

كما أظهرت الأبحاث بعد الحادي عشر من سبتمبر أن الرأي العام الأمريكي أصيب بحالة فوبيا أكبر من ذي قبل تجاه الإسلام والمسلمين. إن الخوف من الإسلام لدى الشعب الأمريكي في أبعاده بدأ يرى في المسلمين تهديداً محتملاً خطراً وقاتلاً إرهابياً أكثر من النازين، والدين الإسلامي ديناً شيطانياً (Cainkar 2004).

أهم نتيجة للإسلاموفوبيا: معاداة الإسلام:

بعد الهجمات الإرهابية في ١١ سبتمبر ذهبت الإدارة الأمريكية إلى عدد من الإجراءات المحلية المتعلقة بالتشريعات والإدارة والقضاء تحت مسمى الأمن القومي والحرب على الإرهاب. يمكن القول إنه تم اتباع سياسة تستند على الإسلاموفوبيا في الولايات المتحدة الأمريكية. نتيجة سياسة الإسلاموفوبيا التي تنهجها النخبة الحاكمة وغير الحاكمة، الرسمية وغير الرسمية على السواء في الولايات المتحدة أصبح الخوف من الإسلام واقعاً ملموساً بين الشعب الأمريكي وجعلت الإدارة الأمريكية وبعض الأمريكيين يعادون الإسلام ويضطهدون المسلمين بشكل واسع النطاق وأنتج أيضاً وصمهم وتهديدهم والتمييز ضدهم واتخاذ مواقف عنصرية وسلوك سيئ تجاههم مثال على ذلك: الهجوم على المساجد، وإهانة المحجبات ومضايقتهن، بل الهجوم عليهن^(٣) وقطع العلاقات مع الجيران المسلمين وعدم السماح للأطفال بأن يكونوا مع أطفال مسلمين. يمكن القول إن أهم نتيجة للإسلاموفوبيا هو معاداة الإسلام. يبدو أن أهم انعكاس لمعاداة الإسلام هو العنصرية ضد المسلمين وخاصة العرب منهم (Akram ve Johnson 2002: 301-313). كما أن الإسلاموفوبيا جلبت التمييز وإساءة المعاملة ضد المسلمين في المؤسسات الرسمية. واجهت الولايات المتحدة المواطنين الأمريكيين المسلمين بممارسات تمييزية وإجراءات من أمثال أنظمة التسجيل وبصمات الأصابع ومدة التأشيرات والمراقبة والإبعاد عن العمل وإلغاء تصاريح العمل^(٤) ومداومة المنازل وأماكن العمل والاعتقالات والمقابلات

(٣) في حادثة شاهدها مسلم في نيويورك حيث قام رجل أميركي بالضغط والتحرش والصراخ لمجموعة من النساء المسلمات كانت إحداهن تقود السيارة فبهين خائفات ظنا منهن أنهن قد نجون فلما وقفن في الموقف فإذا بهن يتعرضن للهجوم من قبل نفس الشخص حيث قام بخدش وجه المرأة وبشد حجها.

(٤) في لاس فيجاس إحدى مدن ولاية نيفادا في عام ٢٠٠٧ تم إلغاء تصريح عمل أستاذ جامعي تركي الجنسية (مستوى تدينه منخفض نسبياً أو غير متدين بالشكل المعهود شعبياً) لاشتراكه في العمل والإقامة مع فلسطيني (مستوى تدينه منخفض نسبياً أيضاً أو غير متدين بالشكل المعهود شعبياً) وأوجدت العديد من الصعوبات خلال فترة تقديمه لتصريح العمل من جديد ثم فصل من عمله في الجامعة بسبب عدم وجود تصريح للعمل عنده.

السيئة (Cainkar, 2004)^(٥). في هذا الصدد يمكننا أن نذكر أولاً الإجراءات الأمنية. ومن جملة الإجراءات السيئة مراقبة المسلمين الذين تم استجوابهم وإخضاعهم لفحص الهوية وسجنهم ومداومة بيوت المسلمين^(٦)، فتمت مراقبة الجوامع وممارسة الضغط على المسلمين والعنف ضدهم حتى طردهم، وفي مؤسسات ومنظمات رسمية أخرى يتعرض المسلمون من قبل بعض المسؤولين لمعاملات سيئة من حين إلى حين. على سبيل المثال من المعروف أن المرأة المحجبة تواجه صعوبات في تقديم طلب للحصول على رخصة قيادة^(٧) وفي المدارس يوجد تمييز ضد الطالبات المسلمات من قبل بعض الأساتذة ومنعهن من تغطية رؤوسهن، حتى إن بعض الطلاب لديهم وجهة نظر سلبية تجاه الطلاب المسلمين. وغير ذلك مما يتعرض له المسلمون من هجوم عليهم من قبل بعض الأمريكيين ما يؤدي إلى قتلهم أحياناً^(٨). أضف إلى ذلك الإجراءات التي يتعرض لها القادمون من بعض الدول الإسلامية في المطارات قبل الصعود إلى متن الطائرة. من كثرة تفتيشهم وإنزالهم من الطائرة تحت مسمى المشتبه فيهم ومغادرة بعض الركاب الطائرة بذريعة أن: «هناك عرباً على هذه الطائرة فلن أقوم بالركوب!» وما شابه ذلك من نفس المواقف والسلوكيات التي تدل على الإسلاموفوبيا. باختصار قد تم تطوير مواقف وسلوكيات سيئة على أساس العنصرية والتمييز ضد المسلمين دينية وتعليمية ومواصلا وعسكرية وأمنية واقتصادية وسياسية واجتماعية إلخ (Stewart 2003). بسبب هذا كله ترسخت الندية ضد المسلمين بشكل أوضح وأعمق، وصاروا يمثلون «الآخر» داخل المجتمع.

سيكون من المفيد تناول بعض الجوانب باختصار لفهم أبعاد الخوف من الإسلام ومعاداة الإسلام. على سبيل المثال بعد ١١ سبتمبر يعد نظام التسجيل الخاص بإجراء تحفظاً ضد المسلمين. هذا النظام هو برنامج التسجيل الخاص للحكومة الأمريكية ويعرف بنظام تسجيل دخول وخروج القومي (NSEERS). في ١١ سبتمبر ٢٠٠٢ تم إدخال هذا النظام حيز التنفيذ في دائرة الهجرة والتجنيس (INS) ومن ثم في وزارة العدل. يجب أن يخضع الأجانب غير المهاجرين وفقاً لهذا النظام لسلطات الهجرة الأمريكية مثل أخذ البصمات والتصوير والإجابة على الأسئلة والموافقة على الإبلاغ الروتيني. لقد كان تأثير نظام التسجيل الخاص على الأشخاص التابعين لهذا النظام عميقاً. ووفقاً لوزارة الأمن الداخلي وحتى ١ يونيو ٢٠٠٣ تم تسجيل ٨٢،٨٨٠ شخص يعيشون في الولايات المتحدة بشكل خاص. وقد تم ترحيل عدد كبير منهم وتعرض بعضهم لمعاملة مختلفة على سبيل المثال بعضهم اعتقل إلخ (Cainkar 2004).

(٥) (Cainkar, 2004) لقد تعرض ما لا يقل عن ١٠٠,٠٠٠ شخص بالذات لمثل هذه الإجراءات من العرب والمسلمين في أمريكا. (٦) في أبريل / نيسان ٢٠٠٧ في ولاية أوهايو جاء شخصان إلى منزل طالب دكتوراه ناجح (عربي) فقدا أنفسهما كموظفين وتفقدوا الهوية والجواز وانصرفا. كيفية العواقب المترتبة على هذا واضحة فإن الطالب الذي جاء إلى مكتب الجامعة بعد هذا الحدث لا يزال متأثراً بما عايش. (٧) وقع مثل هذا الحادث في باتون روج عاصمة ولاية لويزيانا في عام ٢٠٠٤. وذكر أن امرأة مسلمة (تركية) كانت قد تقدمت إلى القسم المعني للحصول على رخصة قيادة تعرضت لمعاملة سيئة من قبل موظفة تعمل في القسم ولم تتمكن من الحصول على رخصة قيادة بسبب حجائها حيث صرحت الموظفة نفسها بذلك. وأبلغت المرأة زوجها اللذين تضررا سلباً من الحادث السلطات في القسم على الفور واعتذرت لها وتم قبول طلبهما. قد يبدو هذا الحدث عادياً للوهلة الأولى. لكن حقيقة أن مثل هذه الحوادث تحدث في بلد كالولايات المتحدة حيث الحرية والديمقراطية. ولما لها من تأثيرات سلبية خطيرة على الناس فإن تفسير هذا ليس بالأمر الهين في بلد يمكن المسلمين فيه أن يارسوا عباداتهم بحرية وليس فيه حظر على ارتداء الحجاب. (٨) على سبيل المثال قتل مواطن أمريكي في أرينوزا سيخياً قدم من الهند بسبب لحيته وعامته ظناً منه أنه عربي بدعوى السعي للانتقام لبلده (Akram ve Johanson, 2002: 296).

تطبيق التأشيرة لغير المهاجرين بعد ١١ سبتمبر هي من إجراءات إسلاموفوبيا المعادية للإسلام. فقد تأثر المسلمون بشكل كبير من هذه الممارسة. وقد أثر هذا على طلب التأشيرة بشكل أكثر سلبية خاصة للطلاب والباحثين الزائرين والمحاضرين الضيوف ومن لديهم منح دراسية والمرضى والمصابين بالسرطان والفنانين والموسيقيين ورجال الأعمال إلخ (Cainkar 2004).

هناك تطورٌ آخر سيءٌ ضد المسلمين هو الكراهية والبغض القائمة على التحيز (hate crimes). عانت المجتمعات الأمريكية المسلمة من سلبيات مثل الكراهية والبغض والافتراء والتمييز في العمل. في غضون الأيام السبعة الأولى التي أعقبت ١١ سبتمبر قدمت تقارير إلى مجلس العلاقات الإسلامية الأمريكية CAIR ٦٤٥ من قبل العرب والقادمين من جنوب آسيا عن «أحكام محسومة مسبقاً وأحداث مغرضة وجرائم كراهية». استمرت هجمات الكراهية والبغض في عام ٢٠٠٣ وما بعده. على سبيل المثال في ٥ أكتوبر ٢٠٠٣ تعرضت امرأة مسلمة للهجوم من خلفها في فيرجينيا سيرينغفيلد. صاح الشاب المعتدي الأبيض قائلاً «أنت إرهابية خنزيرة» ثم هرب. وفي سبتمبر ٢٠٠٣ هاجم أحد من مشغلي النار مسجداً في جورجيا (Cainkar 2004). يمكن القول إن معاداة الإسلام التي تسببت في الخوف من الإسلام في أمريكا كان لها تأثير سلبي على المسلمين من ناحية القلق والخوف وعدم الإحساس بالأمان. فإن بعض المسلمين الذين كانوا يعيشون هناك منذ سنوات قد عادوا إلى بلادهم بسبب النهج السلبي للأميركيين تجاه المسلمين.

الإسلاموفوبيا أكثر ما أضرت بالعرب المقيمين في أمريكا. عند هذه النقطة يمكن ذكر الباكستانيين والإيرانيين بعد العرب. إن صورة العرب كانت سيئة جداً عند الشعب الأمريكي لدرجة أن العرب غير المسلمين هم أيضاً كانوا عرضة للعواقب السلبية لهذه الصورة السيئة.

من الملاحظ أيضاً أن بعض المسلمين قد غيروا أسماءهم بسبب المواقف المعادية للإسلام من قبل الشعب الأمريكي. مواقف الأمريكيون المتشككة تجاه المسلمين انعكست على علاقات الجوار وفي أماكن العمل إلخ. مع معاداة الإسلام التي أنتجها الإسلاموفوبيا صار المسلمون موسومين ومشتبهاً فيهم من قبل الأمريكيين. هذه النتيجة مهمة جداً في فهم الحالة الراهنة للمسلمين في أمريكا. وقد وصف بعض المؤلفين هذا الوسم والنهج السلبي باسم «مكارثية جديدة» (New Mc Carthyism) (Cole, 2003). في الواقع وكما يقول جون لو كاريه فإن أمريكا مثل زمن مكارثي تفقد ميزتها بشكل منهجي ألا وهي الحرية والتي جعلت من أمريكا جاذبية عالمية (Le Carre 2003).

بعد ١١ سبتمبر نشرت الإدارة الأمريكية الخوف من الإسلام بين المجتمع من ناحية سياسة «الحرب على الإرهاب» ومن ناحية أخرى وضعت قوانين ولوائح جديدة واتخذت بعض القرارات التي تحد من حقوق المسلمين. تاريخياً كان للقوالب النمطية للمسلمين بما في ذلك العرب تأثير كبير على قانون الهجرة والسياسة. وتستند سياسة «الحرب على الإرهاب» التي تم تطويرها بعد ١١ سبتمبر على إجراءات سابقة لمكافحة الإرهاب (Akram ve Johnson 2002: 355).

باختصار بعد أحداث ١١ سبتمبر حدثت تطورات خطيرة أدت إلى التضييق على المسلمين الذين يعيشون في أمريكا. لو اختصرناها بشكل جامع لا بد أن نذكر أنه وقعت حوالي ٧٠٠ حادثة عنف بما في ذلك عدة عمليات قتل استهدفت المسلمين في الأسابيع التسعة الأولى بعد هجمات ١١ سبتمبر. بين ١ يناير و ١١ أكتوبر ٢٠٠٢ وقعت ١٦٥ حادثة عنف. هناك العديد من الأحداث التي جرت بدءاً من النظرة السيئة والاعتداءات اللفظية إلى الأذى والقتل والهجمات على المراكز التجارية والمراكز الثقافية والدينية. عندما نقوم بتفصيل الأحداث وتنوعها يصبح من الممكن التحدث عن آلاف الحقائق. كانت هناك ٨٠ حالة يُجر فيها الركاب بعد صعودهم متن الطائرة مع الركاب على تركها بطريقة غير قانونية وتمييزية حسب جنسياتهم. كانت هناك أكثر من ٨٠٠ حالة تمييز في التوظيف ضد العرب الأمريكيين (Stewart 2003; Heck 2007).

يمكن القول إن النساء هن من بين المسلمين الأكثر تأثراً بالأحداث التي وقعت في أمريكا بعد ١١ سبتمبر. ملابسهن كانت كافيةً بدرجة كبيرة لجذب الأنظار إليهن (Cainkar 2004). وقد أثر هذا الوضع ليس فقط على النساء ولكن على جميع المسلمين سلباً. لأن المرأة المسلمة نشطة بشكل خاص في نشاطات المراكز الإسلامية والمنظمات الإسلامية الأخرى وخدمات وخدماتها.

إن إحدى أهم نتائج معاداة الإسلام هي العلاقة الموجودة بين الجماعات الإسلامية المختلفة في أمريكا - هذه الجماعات القادمة من بلدان مختلفة - . عند هذه النقطة يمكن أن نتذكر أن حركة فتح الله جولد فضلنا أن تكون بعيدة عن العرب ومعظم الجماعات الإسلامية الأخرى على وجه الخصوص. صار من الواضح والمفهوم للباحث بسبب تتبعه للحالة الأمريكية سواء في عام ٢٠٠٤ أم ٢٠٠٧ أن الكيان الموازي الديني (حركة فتح الله جولد) اتخذ سياسة تجنب التحرك والعمل مع العرب أو الظهور معهم في عمل مشترك. وقد تأثر جميع المسلمين بشكل عام من الإسلاموفوبيا في أمريكا، إلا أن التأثير الأكبر وقع على العرب، وعليه فإن صورة العرب لم تكن جيدة في أمريكا. وقد أثرت الحركة البعد عنهم وركزت بشكل خاص على «الإسلام التركي». ومن ثم فإن من المفهوم عدم ذهابهم إلى المساجد إلا في حالات ضرورية؛ حيث بدأ واضحاً للمؤلف بسبب تتبعه للقاءته وملاحظاته في أماكن مختلفة أن هذه سياستهم. يمكن القول إن العرب كانوا يدركون جيداً سلوك هذه الحركة. وفي اللقاءات التي أجريناها في أماكن يقوى فيها نفوذ الحركة أفادنا بعض العرب أن الكيان الموازي كان هذا ديدنه. ما تم ذكره حتى الآن مرتبط بنتائج كراهية الإسلام ومعاداة الإسلام في الداخل الأمريكي. إن إحدى أهم عواقب الخوف من الإسلام ومعاداة الإسلام هي الاضطرابات والعنف والإرهاب والحرب التي تسببت بها الحكومة الأمريكية في العالم الإسلامي ومع السياسات التي اتبعتها والحروب التي شنتها في دول مثل لبنان وفلسطين والعراق وأفغانستان في إطار الحرب العالمية ضد الإرهاب العالمي. وكما ذكرنا سابقاً من غير المرجح أن ينظر إلى سياسة الإسلاموفوبيا في الداخل الأمريكي بمعزل عن سياساتها الخارجية تجاه الدول الإسلامية. لقد بدأ المسلمون الذين يعيشون في أمريكا في تأسيس منظمات المجتمع المدني في مواجهة المشكلات التي رأوها وعاشوها في أمريكا والالتفاف حول هذه المنظمات وكفاحهم للدفاع عن حقوقهم. يمكن القول خاصة بعد ١١ سبتمبر إنهم أعطوا أهمية أكبر لهذه المنظمات.

مرة أخرى الخوف من الإسلام ومعاداة الإسلام قد دفع بالمسلمين في أمريكا في هذه المرحلة لتطوير أساليب جديدة في علاقتهم بالسياسة وقوات الأمن والاستخبارات إلخ.. بدأ المسلمون في إيلاء اهتمام خاص للحوار بين الأديان في المرحلة المذكورة.

إحدى النتائج المهمة لمناهضة الإسلام بعد أحداث ١١ سبتمبر ٢٠٠١ هي أن اعتناق الإسلام في أمريكا بدأ يدخل في اتجاه سريع للغاية. لقد كانت معاداة الإسلام وسوء المعاملة والتمييز ضد المسلمين سبباً في زيادة معتنقي الإسلام عن قناعة وبحث خاصة على المستوى الفكري والأكاديمي.

وأخيراً يجب علينا أولاً أن نلاحظ أن السياسة الخارجية للحكومات الأمريكية قامت بدور كبير في أمريكا فيما يتعلق بكرهية الإسلام والعداء تجاهه والقرارات الموجهة ضد المسلمين والتوجيهات والقمع والعقاب والحد من الحركة.

بالإضافة إلى ذلك فإن الإسلاموفوبيا ومناهضة الإسلام في أمريكا استندتا إلى عمليات مختلفة قبل أحداث ١١ سبتمبر وحاولت أمريكا تأسيسها وتوضيحها وتعميقها وحتى إضفاء الطابع المؤسسي عليها مع ١١ سبتمبر. لقد أدى إضفاء الطابع المؤسسي على معاداة الإسلام لدى الجانب الرسمي الأمريكي وبعض طوائف الشعب إلى إتخاذ موقف ضد المسلمين والتصرف بشكل سيء معهم ورؤيتهم كأعداء محتملين واتخاذ موقفهم من المسلمين وفقاً لذلك. إن الخوف من الإسلام والمناهضة للإسلام في أمريكا - التي لا يمكن عدّها بعيدة عن السياسة الخارجية الأمريكية ولا سيما سياسة الشرق الأوسط - تدخل المسلمين في حالة خوف وتهميش وتغريب وتجعل حياتهم في أمريكا صعبة. الإدارة الأمريكية وشعبها يعانون في الواقع من هذا لأن أميركا بعيدة عن خطها التاريخي الديمقراطي والليبرالي مع معاداة الإسلام ومن ثمّ فهي تناقض مع قيمها. كان بعد المسلمين من ذوي الجذور العرقية المختلفة عن بعضهم وضعف روابطهم ليس بالأمر الجيد على المدى الطويل سواء من حيث المسلمين أم المجتمع الأمريكي.

يمكن أن يقال في التحليل الأخير إن الإسلاموفوبيا ومعاداة الإسلام في الولايات المتحدة جلبا معها انتهاكات للحقوق المدنية ليس فقط فيما يخص المسلمين ولكن أيضاً فيما يخص الأمريكيين والمقيمين في أمريكا. ضيق على الحريات في المجتمع الأمريكي بشكل ملحوظ في سياق الإسلاموفوبيا ومناهضة الإسلام. في هذه المرحلة لا سيما المسلمين الذين يعيشون في أمريكا تعرضوا للأذى المادي والمعنوي.

تجدر الإشارة أيضاً إلى أنه بعد الحادي عشر من سبتمبر، بدأ المسلمون يفكرون «إذا كانوا يعيشون في الولايات المتحدة فعليهم الدخول في جهود أكثر راديكالية واستمرارية». ومن هذا المنطلق حاولوا تنظيم مزيد من الفاعليات والأنشطة بالتناف حول منظمات المجتمع المدني انطلاقاً من الماضي وأكثر من ذي قبل.

كما شعروا بالحاجة إلى إجراء بعض التغييرات في حياتهم الاجتماعية بشكل عام وفي أسلوب خطبهم في المساجد. وفيما يتعلق بهذا فقد سعوا إلى بيان الإسلام بشكل صحيح لغير المسلمين في أمريكا وإظهار أن المسلمين ليسوا خطراً عليهم.

التطورات الأخيرة:

يمكن القول إن حوادث الخوف من الإسلام قد زادت في الآونة الأخيرة في الولايات المتحدة في ولاية كاليفورنيا الأمريكية تم إرسال رسائل تهديدية لثلاثة مساجد تحتوي على كراهية الإسلام ومعاداة للأجانب والبيانات العنصرية. وفي الرسائل التي تم إهانة المسلمين فيها بشدة قيل عن الرئيس الجديد للولايات المتحدة ترامب إنه سيفعل بالمسلمين ما فعله هتلر باليهود وأنه سيبدأ من المسلمين لتطهير أمريكا (http://www.yeniakit.com.tr/haber/hitlerin-yahudilere-yaptigini-muslumanlara-239416.html (Giriş: 27.11.2016)).

النموذج الإسرائيلي:

منذ أصبحت إسرائيل دولة تتبع سياسة الحرب ضد المسلمين والفلسطينيين والكراهية والبغض والعداء والنفي والاحتلال والاستيلاء على الأراضي... إلخ، ويظهر ذلك واضحاً في ثقافة كراهية الإسلام التي تصطنعها ضد المسلمين (Lean 2015).

وإن عملية منع الأذان في إسرائيل مهمة للغاية من حيث فهم أبعاد الإسلاموفوبيا حتى إن إسرائيل من ناحية الثقافة والسياسة والاقتصاد والفنون والسينما لديها خلفية ثرية وخطيرة في صناعة كراهية الإسلام. وقال رئيس الوزراء الاسرائيلي بنيامين نتنياهو إنه لن يتراجع عن القانون الذي يحظر من رفع الأذان عن طريق مكبرات الصوت عندما قام النائب أحمد الطيبي من أصول عربية برفع الأذان من مقر البرلمان الاسرائيلي (الكنيست) احتجاجاً على مشروع قانون البرلمان الإسرائيلي بحظر رفع الأذان في المساجد من خلال مكبرات الصوت. وقال الطيبي إنه ينوي تقديم الاقتراح للكنيست مرة أخرى هذا الأحد وإن «نتنياهو سيحاول مجدداً تمرير هذا القانون». ولكن قبل ذلك يريد إزالة قلق بعض اليهود المتدينين من أن «القانون قد يحظر أيضاً طقوسهم الدينية». وقال وزير الصحة الإسرائيلي ياكود ليتزمان وزعيم الحزب اليهودي المتدين يهودوتاورا (التوراة المتحدة) إنه قد يتم تمرير قانون حظر الأذان بعد إزالة تحفظاته وضمان حقوق اليهود. وأفاد الطيبي أنه إذا تم عرض مشروع القانون المعروف لدى الرأي العام باسم (لستن) على الكنيست فإنه سيتم تمريرها. «لقد شعرت بحزن عميق لسماح تصريحات وزير الصحة ليتزمان صباح أمس» الذي قال فيه «إذا لم يتم المساس بالسبب المقدس لليهود فسوف أؤيد هذا القانون (قانون حظر الأذان)». «إن لديهم محاولات لاستخدام هذا القانون ضد المسلمين فقط. هذا بالضبط هو السبب الذي يجعلني أقول إن نتنياهو معاد للإسلام».

وقد قال الطيبي مصرحاً بأنه أذن في البرلمان الإسرائيلي ليقول لا لهذا القانون وأراد أن يعطي رسالة للعالم: «أردت أن أثبت أنه في جميع أنحاء العالم يمكننا أن نرفع الأذان في كل مكان وأنه لا يمكن منعه. ولو حاولتم المنع فسوف نؤذن حتى ولو في البرلمان الإسرائيلي».

وأوضح أنه لم يكن يخطط لرفع الأذان قبل أن يصعد كرسي البرلمان ولكن كنت أعرف أنه عندما أصعد المقعد البرلماني فإن الأذان سيخرج من فمي تلقائياً. خرجت هذه الكلمات من أعماق قلبي وتطرقت إلى قلوب الناس في جميع أنحاء العالم. لقد بعثت رسالة إلى العالم بقول "الله أكبر" في البرلمان الإسرائيلي».

وقال الطيبي الذي يشغل أيضاً منصب نائب رئيس البرلمان «نحن أناس متسامحون. أنا كمسلم شخص

متسامح واحترم الديانات الأخرى واحترم جميع طقوس الديانات الأخرى فليحترم اليهود أذاننا». وأفاد الطيبي «أن الأذان ليس مجرد طقس ديني للفلسطينيين فحسب بل هو أيضاً رمز وجزء من وطنهم. قيادة السيارة في يوم عيد الغفران (يوم الغفران) ممنوعة ومحرمة عند اليهود ونحن كمسلمين نحترم ذلك. عندما ينفخ في الأبواق إعلاناً ببدء أيام السبت اليهودية بصوت عالٍ نحترم ذلك أيضاً. نعم ينفخ في هذه الأبواق ويخرج منها صوت مرتفع لكننا لا ندعو إلى حظرها قانونياً. لأننا يجب أن نكون متسامحين مع بعضنا بعضاً». مشيراً إلى أن تركيا لديها مكانة خاصة جداً ومهمة في المنطقة وأن أنقرة تستطيع الضغط على إسرائيل لتتخلى عن حظر الأذان، وأن العلاقات بين تركيا وإسرائيل أعيد تأسيسها وقال: «أعتقد أنه بالإمكان استخدام هذه العلاقات من خلال الضغط على إسرائيل لتراجع عن موقفها في هذا الصدد» (<http://www.haber7.com/ortadogu/haber/2216937-turkiye-israile-baski-yapabilir>).

النموذج الأوروبي:

لقد تطورت ثقافة الإسلاموفوبيا فصارت قوية في أوروبا. الكراهية والعداء الإسلامي في مستويات خطيرة للغاية في البلدان الأوروبية (Cesari 2015; Cherribi 2015; Abbas 2015; al-Shaikh 2015). التاريخ الأوروبي لديه خلفية ثرية جداً من الإسلاموفوبيا. وفقاً لتقرير (٢٠١٦) حول الإسلاموفوبيا الأوروبية الذي نشرته سيتا وحرره أنس بايراكلي وفريد حافظ ٢٠١٥ في أوروبا وعلى سبيل المثال نجد ظاهرة كراهية الإسلام حقيقة مهمة في دول مثل: ألمانيا وفرنسا وإنجلترا وبلجيكا وإيطاليا وسويسرا والنمسا وهولندا والسويد واليونان وإسبانيا والنرويج فنلندا والدنمارك وأيسلندا والمجر وأيرلندا وبولندا وليتوانيا ولاتفيا وجمهورية التشيك وصربيا وكرواتيا والبوسنة والهرسك وألبانيا ومقدونيا. أصبح التحيز ضد المسلمين في أوروبا شائعاً جداً (Kalın 2015). يمكن تقديم عدد من الأمثلة على الأحداث المعادية للإسلام في البلدان الأوروبية من الضغوط النفسية إلى القمع السياسي ومن الهجمات اللفظية والشتائم إلى الهجمات الفعلية ومن الكلام المهين إلى الكتابات والرسوم الكاريكاتورية التي تحتوي على إهانة ومن العنف النفسي إلى العنف الجسدي ومن هجمات الشوارع إلى الضغوط الإعلامية والهجمات على المساجد والمنازل والمقابر. في أوروبا دول مثل ألمانيا وفرنسا وبلجيكا وهولندا وإيطاليا والدنمارك والنمسا هي بلدان حيث الإسلاموفوبيا قوية جداً فيها. إن دور هولندا في نشر الخوف من الإسلام في أوروبا كبيراً. ظهرت العديد من مناقشات الإسلاموفوبيا في هولندا وتم نسخها إلى دول أوروبا أخرى بما في ذلك ألمانيا والنمسا. في هولندا تطور الإسلاموفوبيا بتأثير بعض رجال السياسة والإعلام ثم انتشر إلى دول أوروبية أخرى. تجدر الإشارة إلى أن هناك أيضاً منظمات في أوروبا تحارب الخوف من الإسلام مثل «المفوضية الأوروبية لمناهضة العنصرية والتعصب» (Cherribi 2015). إن أول منظمة تحظر بالبال عندما يذكر الإسلاموفوبيا هي Pegida التي تأسست في ألمانيا وانتشرت ضد المسلمين في كل أوروبا. (www.takvim.com.tr/dunya/2015/06/07/islamofobi-danimarkada; www.dw.com/tr/danimarka-islamofobi-konusunda-uyar%C4%B1lm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1/a-2522459).

مفاهيم تم تداولها على الساحة في لعبة الإسلاموفوبيا:

هناك مفاهيم تم تداولها على الساحة في لعبة الإسلاموفوبيا. يتم استخدام هذه المفاهيم لتوظيفها في إنتاج عملية إضفاء الشرعية التي تبرر وتحقق من الإسلاموفوبيا. لهذا تم تناول مفهوم «كراهية الإسلام» نفسه إلى الساحة ومفاهيم مثل: الأصولية، والتطرف، والتدين المتطرف، والإرهاب الإسلامي، وإرهاب الإسلام، والإسلام الفاشي، والجهاد.

الإسلاموفوبيا: التعددية الثقافية وحصار المسلمين:

تجدر الإشارة إلى أن الخوف من الإسلام له العديد من الأبعاد والتأثيرات على المشهد الاجتماعي. ففي مجال العمل، والتعليم، والسياسة، والإعلام، والقانون... إلخ. يتأثر المسلمون سلباً من الآثار الوخيمة للإسلاموفوبيا. المسلمون مبعدون في مجالات شتى من الحياة الاجتماعية. في الواقع فتح الغربيون الطريق لإضفاء الشرعية على إبعاد المسلمين من خلال الإسلاموفوبيا. الإسلاموفوبيا هو نوع من آليات دفاع الغرب عن كراهيته وعدائه للإسلام. على الرغم من أن المسلمين على المستوى الاجتماعي عاشوا في سلام في نفس البيئة مع غير المسلمين في الماضي والحاضر وعلى الرغم من أنهم قد أظهروا أمثلة جيدة جداً على هذا التعايش إلا أن العديد من المفكرين والمثقفين والأكاديميين والفاعلين السياسيين والقوى العالمية في الغرب أنتجوا الإسلاموفوبيا ليظهروا أن المسلمين لا يستحقون المشاركة في الحياة الاجتماعية بفهم تعددي من ناحية، دفاعهم عن نشر ثقافة تعددية ما بعد الحداثة وتطوير طرق التعايش بين الذين يمثلون الجانب الاجتماعي لمعتقدات وثقافات مختلفة وأنماط حياتها. ومن ناحية أخرى يمكن أن ينظر إليها اليوم على أنها من أحد أعمق وأعظم التناقضات في الغرب من حيث إنتاج إحساس بالخوف والكراهية والتمييز والعداء والعدوان ضد الإسلام (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b). عندما يتعلق الأمر بالتعددية الثقافية في الغرب يظهر الإسلاموفوبيا على الفور ويتحول الموضوع إلى نقاش سلبي حول الإسلام والمسلمين (Taylor 2007). في الآونة الأخيرة أصبحت التعددية الثقافية في نهج تايلور (٢٠١٧) مصطلحاً مشبوهاً فيه عالمياً وخاصة أوروبياً وفقدان قيمة التسامح وتداوياته السلبية أصبح مرتبطاً بالإسلام (Kalin 2015).

في الواقع عندما يتعلق الأمر بالإسلام في الغرب يتحول شكل التعددية الثقافية والتسامح إلى التعصب والتمييز وعدم التسامح والعنصرية ضد الإسلام والمسلمين. لذا فإن الموقف من الإسلاموفوبيا وانتشاره كسلوك في الغرب يؤكد ذلك (Kalin 2015).

الغرب هو نفسه الذي أنتج الإسلاموفوبيا:

في الواقع لقد استطاع الإسلام دائماً التعايش بين مختلف الأديان والمعتقدات والثقافات. ومن الصعب ادعاء أن هناك واقعاً ولغة إسلامية بوجه عام تغذي خوف غير المسلمين الذين يعيشون بين المسلمين وخاصة الغربيين من الإسلام. قد تكون هناك بعض الأحداث المحلية والجزئية جداً تسبب فيها المسلمون. لكن ليس من الممكن تفسير كراهية الإسلام وإثباتها بمثل هذه الأحداث. علماً بأن النهج التمييزي للغرب وخاصة اليهود والمسيحيين تجاه المسلمين ليس جديداً (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b).

صناعة الخوف ضد المسلمين:

يمكن القول إن هناك صناعة مؤسسية تعمل على خلق الخوف من المسلمين تحت مسمى الإسلاموفوبيا هناك ثقافة ربما هناك صناعة للثقافة (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b).

مسؤولية مقاومة وتخطي لعبة الإسلاموفوبيا باعتباره مشكلة الشر:

في الواقع الإسلاموفوبيا موضوع لمشكلة ونظرية الشر لكل من المسلمين والغربيين. الإسلام في نظر العديد من الأمريكيين والأوروبيين ليس إلا بلاء ومصيبة (Said 2001). إنه كارثة اجتماعية. لقد بذل الغربيون ما بوسعهم لإنتاج هذا وما زالوا ولكن هذا قد تجاوز بالفعل حساباتهم وصار كابوس حياتهم. فإنه مما لا شك فيه فيما يتعلق بالغربيين وبالجميع أنه لا يمكن محو الإسلام كلياً من عالمنا (Fuller 2012) لذا فإن الغرب مضطر إلى التفاني في الأمر والتخلص من مرضه الإسلاموفوبيا (Ahmed 2008). عندما ينظر إلى ما فرض على المسلمين معاشته فإننا نعلم أن هذه فتنة عظيمة واختبار ومصدر للشر حلت بالمسلمين.

يبدو أنه من الضروري على المسلمين أن يفكروا في كيفية التغلب على مشكلة الشر هذه وتطوير استراتيجيات تجاهها بدلاً من التفكير في كيفية تغلب الغربيين عليه. لا يمكن لأي قوة أو فكر أو سياسة أن تدافع عن إهانة سيدنا محمد وعن تحقير مقدسات المسلمين وقيمهم. من الواجب على المسلمين بالطبع أن يحافظوا على قيمهم دون أن يصابوا بالإرهاب وعدم الشرعية القانونية. ولكن يجب عليهم أيضاً محاربة مرض وشر الإسلاموفوبيا ومواجهته. يمكن القول إن إحدى أكثر المهام إلحاحاً للمسلمين اليوم هي التفكير في كيفية التعامل مع كارثة الإسلاموفوبيا على نطاق عالمي. (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b).

الاستشراق في لعبة الإسلاموفوبيا^(٩):

الاستشراق هو واحد من أهم الأدوات المتجذرة في لعبة الإسلاموفوبيا. في الواقع الاستشراق هو الإسلاموفوبيا بحد ذاته. يمكن القول إن الخوف والكرهية والعداء ضد الإسلام يستند إلى الاستشراق في البعد الأكاديمي. إدوارد سعيد (١٩٨٢) يشير إلى ذلك بوضوح في كتابه الشهير. يتبن بوضوح حجم تأثير الاستشراق على الإسلاموفوبيا المستخدمة ضد الإسلام والمسلمين في الغرب والجامعات والمراكز الأخرى بالنسبة للدراسات الأكاديمية من حيث اللغة والخطاب والأسلوب والمنهج المتبع (Turner 2002; Okumuş 2008; Okumuş 2002).

في مقال بعنوان «إمكانية التحول من الاستشراق الفاعل لفاعليته إلى علم الاجتماع العالمي» يشير إلى كتاب من تأليف تيرنر (٢٠٠٢) وإلى كيفية أن الإستشراق يخلق أفكار مسبقة ضد الإسلام والمسلمين وكيف أن له تأثيراً على إبعاد المسلمين وانطلاقاً من الناحية الاجتماعية للاستشراق في المجالات العلمية والدراسات يحاول تناول مقاربات علماء الاجتماع من أمثال ماركس ووبر.

يمكن أن نرى إذا أمعنا النظر أن هناك مواقف تبرر القول: إن العلوم الاجتماعية بشكل عام وعلم

(٩) هذا الجزء من البحث مأخوذ من مقالة المؤلف المنشورة سابقاً بعنوان "Güncelliğini Yitirmiş Bir Oryantalizmden "Global Sosyolojiye Geçiş İmkânı" (٢٠٠٢).

الاجتماع على وجه الخصوص هي تراث الخطاب الاستشراقي. يمكن استخدام النماذج المسيطرة في الاستشراق بسهولة وعلى نطاق واسع في العلوم الاجتماعية عندما ينظر إلى الاستشراق على أنه أيديولوجيا أو عندما ينتقد بسبب ارتباطه بالاستعمار. إن شكل العقلية والتفكير السائد لدى الاستشراق وإن النقاش حول مسألة التقدم والتخلف والتبعية في العلوم الاجتماعية المعاصرة يثبت وجوده واستمراره في عدة نظريات. هذه النظريات المخبأة في مجال العلوم الاجتماعية بذريعة أنها «علمية» تقدم للمجتمعات غير الغربية باعتبارها الحل الوحيد الصحيح لمشكلاتها (Bulut 2002: 10). إن إلغاء مصطلح المستشرق رسمياً في المؤتمر الدولي ٢٩ للمستشرقين بباريس عام ١٩٧٣ وجعله المؤتمر الإنساني الدولي لشمال إفريقيا وآسيا (لوس، ١٩٨٢). يفيد بأن العلوم الاجتماعية ستكون إرثاً للاستشراق وتحل محله.

يقول تيرنر (٢٠٠٢)، فيما يتعلق بكتابه (١٩٨٥) الذي نشره «ماركس والاستشراق وما بعد الحدائثة والعمولة ونهاية الاستشراق»: «إن الخلاصة النقدية لعملي أن ماركس أظهر قدراً كبيراً من المشاركة في التراث الغربي بما في ذلك رؤية الشرق كمنظومة شمولية تميزت بالتحفظ وعدم التغيير الاجتماعي والحرمان من الحدائثة وغياب المجتمع المدني. من وجهة النظر النقدية هذه يمكن ملاحظة أن ماركس وفير لم يتجاوزا أنماط التحليل الشرقية للغرب. إن المفهوم الماركسي عن نوع الإنتاج الآسيوي ومفهوم وير للترابط (السلالة الحاكمة) يشتركان في الافتراضات الشائعة. هذا يشير إلى وجود التراث الاستشراقي في العلوم الاجتماعية (Turner 2002)».

يناقش تيرنر (١٩٩١) قضايا مماثلة في مؤلفه «ماكس وير والإسلام».

في الواقع فإن أسلوب الإنتاج الآسيوي الذي صممه ماركس وإنجلز لدراسة المجتمعات الشرقية يكشف عن إحدى الخصائص الأساسية للمنهج الاستشراقي. تُظهر هذه التوجهات وأمثالها أن آراء ماركس حول المجتمعات الشرقية تم تطويرها بطريقة تتمحور حول أوروبا على عكس المنهج الذي استخدمه في الرأسمالية والطريقة المادية التاريخية لإظهار جذورها الاجتماعية والاقتصادية (Boztemur 2002). دعماً للأفكار السابقة فإن أقوال كارل ماركس وأنجلز السلبية حول المجتمعات الإسلامية والاستعمار الغربي في هذه المجتمعات مثل الاستعمار البريطاني في الهند والرؤية الفرنسية للاستعمار الجزائري على أنه تطور إيجابي من حيث تحقيق تنبؤاتهم الخاصة (Turner 1985) إنما هو من تأثيرات الخطاب الاستشراقي أو شيء يمكن تفسيره بعقلية الاستشراق.

فإن رؤية ماكس وير كواحد من علماء الاجتماع للمجتمع الإسلامي تعد مناسبة تماماً للحصيلة الواسعة لجميع التحليلات التاريخية والاقتصادية والدينية والاجتماعية التي تشكل العقلية الاستشراقية تجاه الشرق الأوسط. إن استشراقية وير تنبع من الجهد المبذول لتفسير ولادة الرأسمالية الغربية في سياق عدد من المقارنات بين الثقافات والأديان والحضارات وهي الاجتماعية الثقافية والاجتماعية الدينية والاجتماعية الحضارية. يستخدم وير التمييز الأساسي بين الاقتصادات الإقطاعية في الغرب والاقتصادات الوطنية في الشرق من أجل إجراء هذه المقارنات. مع الأسف فإن وير يحدث تضارب بين المكونين الإضافيين اللذين يشكلان المادة الخام

للتفسيرات التنموية الداخلية للتراث الإسلامي المذكور ألا وهما الفلسفة الأخلاقية الإسلامية وغياب البورجوازية الحضرية الريادية. لا يبدو أن أطروحة ويبر مقنعة في أن الإسلام ليس لديه أي ديناميكية تؤثر على الشخصية ولا رغبات محنية وأنه يدعم قبول هذا العالم بطريقة إيجابية. ملاحظات ويبر الأخرى هي إشكالية بنفس المستوى حول الطرق التي يمنع بموجبها القانون المقدس من التطور التجاري والتجارة وترشيد رأس المال الربوي. لكن نقاط الضعف في وجهات نظر ويبر المحدودة حول الثقافة الإسلامية لم تمنع الباحثين اللاحقين من محاولة تحديد أوجه التشابه بين الأخلاق البروتستانتية والمجتمعات الإسلامية المختلفة (Subaşı 1999). بعد هذه التوضيحات العامة قد يكون من المفيد التوسع في الموضوع بذكر بعض النقاط التي تبرز في انعكاسات الاستشراق على علم الاجتماع.

في الخطاب الاستشراقي لعلم الاجتماع فإن نقطة الانطلاق الرئيسة هي دعوى وجود نوعين مختلفين من المجتمع. وعليه فإن المجتمعات الغربية لها خصائص مختلفة عن المجتمعات الشرقية. لقد حوّل الاستشراق التقليدي كنظام فكري يتعامل مع العالم الأجنبي من بداية التاريخ الحديث إلى يومنا هذا، الفكر الإنساني إلى قسمين: الشرق والغرب، مثل جميع فروع العلم الأخرى القائمة على الاختلافات. هذا الاتجاه هو جوهر الاستشراق ونظريته وممارسته. يعد هذا الاختلاف في سياق البعد الإسلامي الذي يشكل مجالاً واسعاً جداً من الاستشراق هو نتيجة لفكرة أن المجتمعات المسيحية تفوق المجتمعات الإسلامية، أي يعد فارقاً يؤكد على تفوق الغرب. في هذا السياق يمكن القول إن وجهة نظر ويبر المركزية في المجتمع الإسلامي هي تباين بين الطابع العقلاني والمنهجي للمجتمع الغربي لا سيما في مجال القانون والعلوم والصناعة وبين الظروف السياسية والاقتصادية غير المستقرة وغير المتوازنة للحضارات الشرقية خاصة الحضارة الإسلامية منها. في هذه المقايسة أعاد ويبر فكرة الاختلافات الشرقية الغربية التي كانت شائعة لدى المنظرين السياسيين والفلاسفة والاقتصاديين الكلاسيكيين في القرن التاسع عشر وفي نفس الوقت ركز عليه بعناية (Turner 1991: 27). في الأساس من الممكن أن نرى الشيء نفسه في ماركس.

استناداً إلى الفرق المذكور و أسس التباين (Pruett.: ty 61) يرى الاستشراق الشرق والإسلام بالطريقة التالية: أنه «عدو قوي منحرف ودخيل أنتجته منطقة الشرق الأدنى وكتلة ثابتة ومنغلقة وحضارة غير قادرة على إعادة البناء حتى أنه رد فعل لعصبية حديثة وانتحارية». من الممكن أن نقول إن وجهة النظر هذه موجودة تقريباً في علم الاجتماع الكلاسيكي.

إن أحد الجوانب المهمة في الخطاب الاجتماعي الاستشراقي فيما يتعلق بهذا الاختلاف هو التأكيد على عدم وجود المدن المستقلة في المجتمعات الإسلامية، والحقوق التي تشمل الطبقة البرجوازية المستقلة والبيروقراطية العقلانية والمسؤولية القانونية والملكية الخاصة والثقافة القانونية البورجوازية وفيما يتعلق بهذا كله غياب المجتمع المدني.

من أهم النقاط التي يتم التركيز عليها في وجهة النظر الاستشراقية الجانب الاستبدادي للشرق ونقص المجتمع المدني. إن الاستبداد الشرقي هو الخطاب السائد لدى الغرب بالنسبة للشرق. كما استخدم الغرب

الاستبداد الشرقي بغزارة كحجة لتصوير الدولة العثمانية بذلك (Mardin 2002: 113-14). نفس الحجة استخدمت من قبل العديد من علماء الاجتماع الغربيين للمجتمعات الشرقية والإسلامية وخاصة فير وماركس. يظهر الاستشراق وعلم الاجتماع المنقول من الاستشراق كأحد التفسيرات الشرقية لوجهة نظر المجتمع الشرقي الخليط الداعم لخطاب الاستبداد الشرقي والطابع الشرقي الثابت. في هذه النظرة فإن المجتمع الإسلامي والمجموعات الاجتماعية مكونة من هذا الخليط. ونتيجة لذلك فإن المجتمعات الشرقية والإسلامية لديها مجموعة «موحدة» من المجتمعات المختلفة في حد ذاتها ونشوء المعارضة في هذه المجتمعات هو أيضاً صعب أو محال. يوفر التنوع الخليط للبنية الاجتماعية بيئة طبيعية للحاكم الاستبدادي التعسفي الذي يمكن أن يقسم المجتمع ويحكمه دون خوف من معارضة منتظمة ومجمعة.

كما ترون فإن نموذج المجتمع الإسلامي الخليط أبعد ما يكون عن الإقناع كوجهات النظر المستشرقة الأخرى (Subaşı 1999: 94-97).

وفقاً لتيرنر (٢٠٠٢: ٦٣)، الخطاب الاستشراقي حول غياب المجتمع المدني في الإسلام كان مظهرًا من مظاهر القلق السياسي الأساسي للحرية السياسية في الغرب. مشكلة الاستشراق في هذا الإطار لم تكن الشرق بل كانت الغرب. في وقت لاحق تم نقل هذه المشكلات والمخاوف إلى الشرق. وهكذا أصبح الشرق كاريكاتيراً للغرب وليس ممثلاً للشرق. الاستبداد الشرقي كان فقط النفوذ الأعلى للنظام الملكي الغربي ولذلك فإن الأزمة الشرقية المعاصرة وتناقضاتها هي جزء من أزمة المجتمع الغربي المستمرة في السياق العالمي.

مثال آخر عن الجوانب الاستشراقية في علم الاجتماع فيما يتعلق بالجملة السابقة أعلاه هو: أن التغيير الاجتماعي في الشرق والمجتمع الإسلامي مغلق أي ثابت. في المنظور الاجتماعي الكلاسيكي، ومع ما يوازئها من وجهة نظر الاستشراق، فإن الشرق راكد وبطيئته كسول.

مثال آخر يقوم على أساس الجنس والشهوانية. إن علاقة الاستشراق بالجنس والشهوانية يتم تناوؤها في علم اجتماع ماكس ووبر. إن ووبر في علم الاجتماع الديني المقارن أسس نظرية عالمية للاختناق تقوم على المقارنة بين الشهوانية في الإسلام ورفض الترف وجمع الرغبات في الرهبانية البروتستانتية. إن النظام العقلاني للعواطف قد أرسى البنية التحتية اللازمة للرأسمالية؛ لأن الرفض أو الإنكار جلبا الأساس النفسي للجمع والادخار الاقتصادي. إن دنوية أورينت وشهوانيته قضت على مجالات مماثلة وعلى إمكانية انتقال مجتمع ساد فيه ظروف السوق الحرة. إن واحدة من المكونات المهمة للهيكل الاستشراقي للمجتمع الشرقي هي نظرية العقلانية حيث يرتبط علم اجتماع ووبر ارتباطاً وثيقاً بدليل جمع الرغبات ونهجها. إن نظرية الواقعية في علم اجتماع ووبر كعملية تغيير ثقافية فريدة من نوعها بالنسبة للغرب شكلت في الواقع الأرضية لوجهة نظر علم الاجتماع لدى ووبر برمتها (Turner 2002: 152-154).

في الواقع في المشهد الاستشراقي الكلاسيكي يظهر المجتمع الشرقي على أنه يعاني من الحرمان الكلي. من الممكن أيضاً رؤية ذلك في علم اجتماع ووبر. من وجهة النظر هذه فإن المجتمع الشرقي هو مجتمع موصوف بعدم التمدن والطبقة الوسطى المفقودة والمؤسسات الحضرية المستقلة المفقودة والممتلكات المفقودة وعدم

التغيير وعدم الطبقات الاجتماعية إلخ (Turner 2002: 70-71). هذا يدل على أن المجتمع الغربي هو مجتمع لديه عكس هذه الصفات. في الواقع إن الاستشراق وهو أهم وسيلة للوعي الغربي يمكن فهمه في شكل محاولة لرؤية صفات الغرب الخاصة به أو إظهارها؛ تلك التي لا يريد أن يراها في نفسه أو التي ينتقدها في الشرق. في هذا الصدد لو لم يكن الشرق موجوداً لما وجد الغرب أيضاً. وبهذا المعنى فإن الشرق الغربي يحاول أن يعرف نفسه بخلق صورة شرق مع الاستشراق وخلق شرق آخر وتوجيه الشرق (Bulut 2002: 25). يمكن القول آنذاك إن الخطاب والنهج الاستشراقيين كانا منهجاً كلامياً لجذور الغرب وليس الشرق. في القرن التاسع عشر المنظرين الاجتماعيين يفضلون أو يقبلون وجهات نظر مختلفة للغاية في هذا الموضوع. يفيد وير في علم الاجتماع الديني بأنه عرف بأصول العقلانية في الثقافة الغربية والتقاليد المسيحية ومن المعروف أن هذه التعريفات تصف الغرب بشكل واضح (Turner 2002: 154).

١١ سبتمبر صراع الحضارات العولمة والاستشراق:

المواقف التي صرحت بها أميركا وأوروبا بعد أحداث ١١ سبتمبر تثير الشعور بأن الاستشراق الكلاسيكي مستمر في شكل ما بعد الحداثة. الولايات المتحدة أعلنت على الفور أن العدو الإرهابي هو من العالم الإسلامي مع أنه في الداخل الأمريكي العديد من المعارضين والمؤيدين للعنف إلخ. وفقاً لذلك فإن الآخر داخل المسلمين. الظاهر من التدخل في أفغانستان والاستعدادات للهجوم على العراق إلخ. إن «الإرهاب» إنها هو نتاج وجهة نظر استشراقية ما بعد الحداثة. إن بحث الولايات المتحدة عن مصدر الإرهاب في الشرق تحت شعار الحرب العالمية ضد الإرهاب العالمي يشعر الإنسان شئنا أم أبينا أننا نتجاه نسخة مختلفة من الاستشراق الكلاسيكي. السياسات التي تم وضعها على نطاق العالم من التفريق بين: «نحن» و«الآخر» بعد ١١ سبتمبر زادت من شهرة أطروحة الحضارات وجعلتها في موقف الخطاب السائد. في علاقاته مع الشرق يتصرف الغرب مع هذا الخطاب باختياره الطريق الأصعب والأسوأ ألا وهو الحرب ويفضل إعطاء رسالة لإظهار عدم وجود أي تغيير متأصل في الطريقة التي ينظر بها إلى الشرق.

بالإضافة إلى ذلك فإن أطروحة هنتنغتون وهو عالم اجتماعي عن حرب الحضارات تظهر لنا نوعاً من العلاقة بين الاستشراق وعلماء الاجتماع.

أدت السياسات ونهج الحرب التي تلت أحداث ١١ سبتمبر إلى زيادة هذا الارتياح ضد العولمة التي تخضع لشكوك مختلفة بشكل عام. وقد أسهمت السلوكيات ضد الشرق والإسلام في سياق العولمة في زيادة تدهور الصورة السلبية للعولمة وكان لها دور فعال في إقامة صلة بين العولمة والاستشراق.

باختصار: الأحداث التي تمت معاشتها بعد ١١ من سبتمبر تجعلنا نتساءل عن مدى أحقية أ. سعيد فيما يقوله في حق الإمبريالية الغربية في سياق الاستشراق؟

الجواب المذكورة أعلاه من الاستشراق وعلم الاجتماع الكلاسيكي لم تمنع تيرنر من أن يبحث عن بديل للاستشراق. إن تيرنر بدلاً من الأسلوب الاستشراقي يختار نهج التحليل الماركسي ولكن يشير أيضاً إلى أنه يجب تنقية هذا الفكر من العناصر الاستشراقية. مع أخذ هذا في الاعتبار يقترح تيرنر نهجاً قد يتجاوز حدود المناهج

المهيمنة على الأبحاث في الشرق الأوسط يتخطى علم اجتماع وير الكلاسيكي والماركسية التاريخية ومنهجيات الاستشراق (207-206: Nyang ve Abed-Rabbos ty.).

وفقاً لتيرنر (٢٠٠٢: ٦٣) إن نهاية الاستشراق تتطلب إعادة صياغة جذرية للنماذج من خلال وجهات النظر. لكن إعادة هيكلة المعرفة هذه لا يمكن أن تتحقق إلا في إطار التحولات الكبرى في العلاقات السياسية بين الشرق والغرب. لأن تحويل اللغة الخاصة بك يتطلب أيضاً تحويل السلطة.

الإسلاموفوبيا في الثقافة والفن والأدب:

يتم إنتاج الإسلاموفوبيا وتغذيته وتقويته وتعميقه في عدة دراسات واسعة وفي مختلف المجالات. تعد الأعمال الثقافية والفنية والأدبية من بين أهم مجالات الدراسة حيث يتم إنتاج ودعم الإسلاموفوبيا. يتناول سعيد (١٩٩٨) هذا الأمر في عمل له عندما يتعامل مع الإمبريالية من خلال الروايات. الشيخ-علي (٢٠١٥) في أحد أعماله يفيد بأن الأعمال الثقافية والفنية والأدبية إلخ في الغرب مثل بعض القصائد والروايات والقصص واللوحات وغيرها لطالما كانت مليئة بالأحكام المسبقة واللغة والخطابات التي تحط من شأن الإسلام والمسلمين. ووفقاً للشيخ علي (٢٠١٥)، فإن «الكثير من الناس لا يعيرون اهتماماً في تأثير الأعمال الأدبية والأعمال الفنية على الوعي الشعبي أو المزاج العام فحسب بل حتى على مدى تأثيره في تشكيل السياسة أيضاً». ٤ أكتوبر ٢٠٠٤، نشرت صحيفة واشنطن تايمز مقالاً بعنوان «إنقاذ الخوف من الخيال» (Relieving Fears from Fiction) بقلم «أرنود بورشغراف» حول التطورات المتعلقة بانضمام تركيا إلى الاتحاد الأوروبي وحول السياسيين والتصريحات الإعلامية وتقييمها. تعطف المقالة على رواية باسم Le Camp des Saints «معسكرات القديسين» (١٩٧٣) لكاتب فرنسي وهي على قائمة الحائزين على جوائز والأكثر مبيعا وترجمت في عام ١٩٧٥ إلى اللغة الإنجليزية The Camps of Saints وإلى لغات أوروبية أخرى منذ ذلك الحين. بورشغراف، يداوم على بيع آلاف النسخ من الرواية كل عام؛ يذكر بورشغراف أن السبب في ذلك هو خوف أوروبا من أسلمة شمال أفريقيا وأفريقيا جنوب الصحراء والشرق الأوسط والجنوب وجنوب شرق آسيا من قبل المسلمين الذين يقدر عددهم بـ ٢٠ مليون مسلم. يعتقد المؤلف أن كثيراً من الأوروبيين يرفضون فكرة انضمام تركيا إلى الاتحاد الأوروبي وإقامة ٧١ مليون مسلم تركي في أي مكان بها ومقتنعون بأن ذلك سيسمح لها باحتلال الحضارة المسيحية.

صناعة الإسلاموفوبيا والإعلام:

صناعة الإسلاموفوبيا ورسائله ومنتجاته التي تغذي الخوف من الإسلام وخطاباته إلخ. تعمل ما بوسعها لتشرها للجمهور وتستخدم وسائل الإعلام كأداة. حتى إن أجهزة الإعلام أو شبكات النشر التي تنشر صناعة الإسلاموفوبيا بين الشعب هي نفسها شريكة في لعبة الحث على الخوف من المسلمين. في شبكات التلفزيون الرئيسية هذه يقوم أشخاص مختلفون بتسويق الرعب ليعلموا عن منتجاتهم لكن ما نحن بصده ليست علاقة من هذا النوع بين البائع والمشتري. وإنما هي على الأخص علاقة المصلحة المتبادلة التي تتحد فيها الميول الأيديولوجية والسياسية في نقطة واحدة لتوجيه الرأي العام (Lean 2015).

إن الأداة الأهم والأكثر فاعلية في نشر الخوف من الإسلام في الغرب هي وسائل الإعلام والنشر. العديد من القنوات التلفزيونية والراديو والصحف ومواقع الإنترنت... إلخ. تقوم بدور مهم في تسويق منتجات صناعة الإسلاموفوبيا والإعلان عنها (Said 2007; al-Shaikh-Ali 2015).
 إن تعامل وسائل الإعلام -الراغبة في كسب الشعبية- مع الإسلام في أوروبا ربما تعد العامل الرئيسي في خلق الإسلاموفوبيا (Cherribi 2015: 95).

الإسلاموفوبيا في مرحلة العولمة والإرهاب المنسوب إلى الإسلام والمسلمين:

الإرهاب المنسوب للإسلام والمسلمين من طرف أولئك الغربيين الذين يغذون صناعة الإسلاموفوبيا يعد وسيلة لإضفاء الشرعية على الإسلاموفوبيا من جهة ومن جهة أخرى عندما يتم توظيفه فيما يتعلق ببعض المجموعات يُنظر إليه على أنه أداة للصراع ضد الإسلاموفوبيا.
 في الحقيقة المشكلة معقدة للغاية. إن ما تفعله الجهات الفاعلة أو القوى العالمية في مرحلة العولمة والاستراتيجيات والخطط والسياسة والتجارة وما إلى ذلك فيما يتعلق بالإسلاموفوبيا والإرهاب والصراع والحرب والعنف بشكل عام وعلى نطاق عالمي يتجلى في أشكال مختلفة ومحتوى وخطاب ولغة وادعاءات وأطروحات.

أصبح الإسلاموفوبيا ثقافة وصناعة وأصبح أكثر شيوعاً مع عمليات العولمة. ومع العولمة أصبح من الممكن الآن الحديث عن الإسلاموفوبيا العالمي. لو وضعنا في الحسبان وجود الإسلاموفوبيا حتى في بعض البلدان الإسلامية الأمر الذي يجعلنا نفهم أن الإسلاموفوبيا هي مشكلة كبيرة بالنسبة للمسلمين.
 الإسلاموفوبيا العالمية والإرهاب العالمي قد جعل الخوف والكرهية من المسلمين والتحيز ضد المسلمين والمواقف العدائية عالمية أيضاً. يمكن القول إن العديد من المجتمعات في العالم حتى القوى العالمية تواجه «مشكلة الوضع العالمي». ولعل أهم ميزة في مشكلة الوضع العالمي هذه هي عدم المساواة والتمييز والعنف والنزاع والإرهاب. من الضروري في هذا الإطار التركيز على وضع الإسلام ونهجه السلمي كدين سلام عالمي في مواجهة العنف والإرهاب الذي يعد أخطر أبعاد «مشكلة الوضع العالمي» (Okumuş 2008).

في الحقيقة إن المسلمين في التاريخ الإسلامي أسسوا عوالم قائمة على السلام لا يمكن مقارنتها بالأديان الأخرى. لا يقصد بهذا الافتراض القول إن المسيحية أو اليهودية أو أي دين آخر كان له تأثير على العالم بشكل سيئ أو يستند على العنف. من الناحية التاريخية نستطيع أن ندعي هنا أن المسلمين يستطيعون إحلال السلام في العالم من خلال فهمنا للنظام الاجتماعي والسياسي الذي أنشؤوه وبنوه مع عدم إنكارنا لبعض الأمثلة السيئة. وبسبب هذا الموقف فإن ذكر الإسلام إلى جانب الإرهاب اليوم هو نتيجة لخداع بصري ولبعض الأحداث الإيديولوجية والسياسية. من خلال أبطال فيلم العولمة تم إدراج المسلمين في عملية العولمة عن طريق العنف والإرهاب ونتيجة لذلك يتم ذكر الإرهاب والعنف جنباً إلى جنب مع الإسلام. من المهم أن نتنبه إلى أن الجهات الفاعلة الرئيسية هي نفسها أولئك الذين يستخدمون الإسلام جنباً إلى جنب مع العنف. إن الذين يصورون المسلمين تصويراً فوتوغرافياً مقترناً بالعنف في الشرق الأوسط وأماكن أخرى في العالم هم أنفسهم الذين

يجعلونهم أمام العدسات. هنا أمران مهمان: أولاً، حتى لو قبلنا اليوم أن الأعمال التي يقوم بها المسلمون في أماكن معينة على أنها أعمال إرهابية - بطبيعة الحال الإرهاب والإرهاب والعنف عنف وقليله وكثيره مرفوض - إلا أن هذا يرتبط ارتباطاً وثيقاً بالدعاية السيئة التي يقوم بها الإعلام وشبكة الإنترنت حيث يقدم المسلمون جميعهم للعالم على أن لديهم قوة كامنة وميولاً إرهابية وأن لديهم أهدافاً تجاه ذلك ويقدم هذا للعالم بشكل مبالغ فيه. ثانياً، من الضروري أيضاً التنبيه على المعايير التي من خلالها نستطيع أن نصف ونسمي أي عملية على أنها عملية إرهابية. من الواضح أن المعايير نسبية جداً. لو اتخذ الغرب نفسه معياراً في تعريف الإرهاب مستنداً في ذلك على مصالحه الذاتية، على الأقل لو فعل ذلك من الناحية التطبيقية ووصم كل ما يفعله المسلمون من الدفاع عن النفس بأنه عنف وإرهاب هل سيكون من الممكن الوصول إلى مكافحة الإرهاب على أساس أخلاقي عالمي؟ على كل حال إن الحقيقة الماثلة أمامنا اليوم أنه يجب على المسلمين أخذ دروس من الصورة الموجودة. يجب على المسلمين أن يظهروا للعالم كله أن الإسلام ليس كذلك وأنهم ليسوا كذلك. وفقاً لمهمتهم التاريخية فإنه من الممكن إظهار ذلك للعالم بأسره من خلال النواحي التطبيقية ومخاطبة الوجدان وأن هذه الصورة هي صورة زائفة حيثما نظر إليها. علاوة على ذلك فإنه من الأهمية بمكان أن يدرك الغرب إذا أراد تحقيق السلام أن لا يمنع المسلمين من إظهار أنهم سلميون وعليه أن يتقبل أن المسلمين يستحقون أيضاً المعاملة التي يستحقها شعوبهم ويحاول فهم المسلمين بالتعاطف معهم ودون أن ننسى أن أكبر مشكلة للغرب في عصرنا هي خلق التوتر بين عالمه والدول الإسلامية^(١٠) وأنه الطرف الأقوى من الناحية المادية (Okumus 2008).

إن الرصد الجيد والصحيح للمشكلة سيؤدي إلى رؤية الدور الأساس للإسلام كدين عالمي شامل في مواجهة الوضع العالمي وكيفية الخروج من مناخ الفوضى المليء بالعنف والإرهاب. إن ربط الإسلام بالإرهاب في سياق لعبة الإسلاموفوبيا التي ظهرت في أوضاع مختلفة خلال عملية العولمة أمر خاطئ. انطلاقاً من الناحية التاريخية للإسلام فإنه من المعلوم أن كفة الإرهاب والعنف لم تكن راجحة إلا أنه يوجد محاولة لربط الإسلام بالإرهاب نظراً لما تعيشه المجتمعات الإسلامية من اضطرابات بسبب النتائج والعواقب السلبية للعولمة اليوم وما يترتب عليه من أحداث الإرهاب المنعكسة على العالم (Okumus 2008).

تجدر الإشارة إلى أن توريط الأديان العالمية داخل الوضع العالمي وفي مواجهته بالإرهاب والعنف يمكن تفسيره من خلال كونه بديلاً لسلبية الوضع العالمي. في هذا السياق يمكن القول إن الأخطاء التي ترد من طرف المتدينين في مجالات العنف والإرهاب مؤقتة. فيما يتعلق بالأديان وبالعالم هناك فترة انتقالية وفترة من التألم تعيش وستقوم الأديان بدور أساسي في تحطيم الناس لهذه المرحلة. وإن أهم دور سيكون للدين الإسلامي في بعده الداخلي والعالمي. بسبب إرهابات هذه الميزة للدين الإسلامي تقوم القوى العالمية بتطبيق سياسات مختلفة تنتهي بالعنف ضد المسلمين. إن وجود ردود أفعال لدى بعض الأفراد أو الجماعات من داخل المجتمعات

(١٠) إن أكبر مشكلة في القرن الحادي والعشرين هي التوتر بين العالم الغربي والدول الإسلامية Gunter Verheugen. وفقاً لـ (http://www.tercumangazete.com/hoku.aspx?id = 10661, 07 Ekim 2004 Perşembe).

الإسلامية باسم الدين أو باسم شيء آخر أو حتى اشتراكهم في بعض أعمال العنف لا تجعل مقولة الإرهاب الإسلامي أو مقولة انتشار الإرهاب بين المسلمين أو أن معظم المسلمين في العالم مشتركون في العنف والإرهاب محقة فليس لذلك مبررات. إن فصل أحداث العنف والإرهاب عن سياقاتها ثم تعريفها على أنها أعمال إرهابية مرتبطة بالإسلام والمسلمين لا يتوافق مع المبادئ العلمية. بالطبع الإرهاب وإرهاب والعنف عنف فهو خطأ وجريمة يجب التصدي لها أياً كان فاعلها. ولكن تعريف الأحداث المعقدة للغاية والخطط التي تحاك وما يفعله بعض ضعاف الشخصية من أعمال عنف على أنه مجرد عنف أو إرهاب ومحاولة إدانة المسلمين في جميع أنحاء العالم وخاصة في المجتمعات الأوروبية والأمريكية بها سيكون مانعاً من فهم الأحداث ومن ثم إنهاؤها. وهذا من شأنه أن يفيد الجوانب المدمرة للعولمة ويعمق ويوطد من أعمال متخصصي العنف والإرهاب في النظام العالمي الجديد (Okumuş 2008).

يجب على أمريكا والغرب والدول الأخرى الفاعلة سياسياً والمؤثرة نبذ تعريف الإرهاب انطلاقاً من اعتباراتهم. فإنهم يعرفون الإرهاب على هواهم واستناداً إلى سياساتهم الخاصة وأيديولوجيتهم وسلطتهم وقوتهم ويصفون من أرادوا بالإرهابي ويجعلون من يريدونه بطلاً. وهذا يخلق معياراً مزدوجاً ويؤدي إلى عدم الوثوق بالغرب. الأمر الذي لا مفر منه بالنسبة للدول والجهات الفاعلة ذات الصلة أن يبذلوا جهدهم في اتخاذ موقف عالمي في مسألة الإرهاب. من الضروري أيضاً لأمريكا أن تعلم شعبها الإسلام والمسلمين بشكل صحيح. ومع الأسف اليوم يعاني الأمريكيون من أفكار مسبقة سلبية تجاه المسلمين مع عدم معرفتهم بالإسلام. في هذا الصدد أود أن أشير إلى ما لفت انتباهي عندما أقيمت في الولايات المتحدة في الفترة بين ٣١ يناير إلى ١٩ أبريل ٢٠٠٧ وتمكنت من الذهاب إلى عدة ولايات. هو أن هناك في أمريكا دعاية خطيرة تجاه المسلمين أنهم إرهابيون وأن الإسلام هو دين العنف. في الواقع بعض القوى السياسية وبعض الأكاديميين وبعض الكنائس ووسائل الإعلام في أمريكا بسبب أفكارها المسبقة وأغراضها الأيديولوجية والسياسية تتحدث دائماً عن الإسلام بأنه إرهاب وعن (Davidson, 2003: 71). وهذا يؤدي إلى أن الشعب الأمريكي الذي لسوء الحظ هو شديد الجهل بالإسلام يفكر سلباً في الإسلام والمسلمين ويرى المسلمين على أنهم خطر شديد على أمريكا وعليه يكرهون المسلمين. المسلمون الذين يعيشون في أمريكا يرون هذه الحقيقة ويتأثرون بها بشكل سلبي. بالإضافة إلى ذلك هناك بعض الكتب التي كتبت فيها معلومات مضللة خطيرة عن المسلمين. وتوجد بعض وسائل الإعلام اتخذت حرفة ربط الإسلام بالإرهاب أيضاً. من الصعب أيضاً القول إن الوضع في أوروبا مختلف. بالنظر إلى الحالة هذه تصبح الأسئلة التالية ذات مغزى: ١. ذكر العنف والإرهاب بشكل مستمر. هل الإرهاب يتم إنتاجه إعلامياً أولاً ثم يطبق؟ هل يقود الإرهابيون مراكز دولية أو عالمية معينة؟ ٢. في أكثر الدول ذكراً للإرهاب هل بالمقدور التخلص من الإرهاب دون تحليل العلاقات المعقدة أو أن الذين يجارون الإرهاب هم أنفسهم الذين يقومون بأعمال إرهابية؟ في السياق الإسلامي خلط الإرهاب والأصولية والتطرف بالتدين والمسلمين والإسلام عن قصد أو غير قصد وربط الإسلام والمسلمين بالعنف والإرهاب هو حاجز يعوق إظهار الجوانب السلمية للمسلمين. من الضروري أن يتخلى الغرب عن هذا وأن يعبر المسلمون عن أنفسهم

بشكل صحيح. في الواقع عليهم أن يشرحوا جيداً أن الإسلام وأنفسهم ليسوا كذلك. والنتيجة أن الإسلام يتمتع بإمكانيات وخبرات كبيرة في وقف العنف والإرهاب الموجودين في العالم من خلال نهجه المحلي. ومن خلال تحويل الوضع العالمي إلى وضع عالمي وطني وسينشر الإسلام قيمه إلى العالم بميزته العالمية ومحافظته على المحلية وبخلفيته القائمة على أساس التعددية وستضمن للمعتقدات المختلفة حالتها الخاصة وتحد من مستوى العنف والإرهاب لدى المنظومة العالمية. من المهم أن تترك القوى العالمية الدول الإسلامية لحال سبيلها وأن يظهر الإسلام عن إمكاناته وتجاربه في الوقت المناسب وعليه يتم فتح الطريق إلى السلام في العالم كله. إن ترك المسلمين لحال سبيلهم سيجلب للمجتمعات الإسلامية التشكل القائم على الحرية في بلادهم. بطبيعة الحال عندما يشارك المسلمون في أحداث من أي نوع كانت فعليهم الانتباه إلى عدم التورط في أعمال عنف وإرهاب كما تنص عليه المبادئ الأساسية للإسلام (Okumus 2008).

النتيجة: حل مشكلة الإسلاموفوبيا هو الإسلام نفسه:

في هذا البحث وهو جهد لفهم وضع المسلمين في الإسلاموفوبيا قد توصل إلى النتائج التالية:
الإسلاموفوبيا يعني باختصار كراهية الإسلام ومعارضته ومعاداته هي حالة وثقافة وصناعة شائعة جداً في الغرب.

وبناءً على ذلك يمكن القول إن ظاهرة كراهية الإسلام فعالة ومؤثرة في العديد من دول العالم حتى في بعض الدول الإسلامية.

يمكن تقسيم مراحل التأسيس التاريخية للإسلاموفوبيا إلى بدء تبليغ سيدنا محمد للإسلام في مكة وانتشار الإسلام إلى مناطق وثقافات مختلفة منذ العهد المدني ودخول الإسلام الأندلس والحروب الصليبية والاستشراق والعصر الحديث وما بعد الحداثة.

وسائل الإعلام والسينما والثقافة والفن والأدب هي أهم وسائل الإسلاموفوبيا. يجب بذل الجهود في سبيل النضال ضد الإسلاموفوبيا وإعلانه كجريمة في جميع أنحاء العالم وتفعيل الإجراءات القانونية إلى أقصى حد ممكن ضد هذه الجريمة في جميع البلدان.

يجب على الغربيين أن يروا أن الإسلاموفوبيا هو مشكلة خطيرة عليهم أولاً ويجب أن يكافحوا ضد فكرة الإسلاموفوبيا وأن يساعدوا المسلمين في بلادهم. يجب عليهم أن يفعلوا ذلك لمنع الإسلاموفوبيا.

إن لعبة الخوف من الإسلام التي أنشأتها القوى الغربية وحددت قواعدها هي نوع من «الانحصار بين شيئين» بالنسبة للمسلمين. في هذه اللعبة وضعت القواعد بحيث يطارد فيها المتضررون. لذا فإن خلاص المسلمين من هذه اللعبة والخروج منها إنما تكون ممكنة بكسر قواعد اللعبة ووضع قواعدهم الخاصة بهم. والنتيجة أن الحكاية التي حكاها مولانا والتي تدور بين الأسد والأرانب لا بد من تطبيقها فقد تكشف الطريق للمسلمين.

عندما ينشئ المسلمون لعبة ضد لعبهم وكيداً ضد كيدهم يجب ألا ينسى المسلمون أن يضعوا الإسلام نفسه في مواجهة الإسلاموفوبيا وأن يجدوا حلاً لذلك. عند هذه النقطة يجب عليهم إعادة التفكير في الآيات

التالية وتنفيذها: ﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ءَامِنُوا﴾ [النساء ٤-١٣٦]، ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ﴾ [الرعد ١٣-١١].

من أهم أبعاد التصدي للإسلاموفوبيا هي وحدة المسلمين فيما بينهم وانقيادهم لحقوق الأخوة. ويجب ألا يدخلوا في موقف تمييزي أو وصم أو تمييز تجاه المسلمين كما فعلت جماعة الكيان الموازي الديني وبعض الجماعات الأخرى من خلال جعل نفسها معياراً وتأييدها لمكائد واستراتيجيات الغرب بالنسبة للإسلاموفوبيا. يجب على المسلمين اتخاذ موقف واضح ضد الجماعات أو المنظمات التي تضر بالإسلام والمسلمين وتدعم الإرهاب وتميل إلى الظلم وتخالف المبادئ الأساسية للإسلام وعدم احتضانهم بتاتا. ويجب على القوى الغربية ألا تتدخل أبداً في الأحداث التي تجري في الأراضي الإسلامية تحت أي مسمى كان.

المراجع:

- Abbas, Tahir (2015). "İngiltere'de İslamofobi: 21. Yüzyılda Müslüman Karşıtı İrkçılığın Şekillenışı Konuusunda Tarihe ve Günümüzde Siyaset ve Medya Tartışmaları". İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 115-131.
- Ahmed, Akbar (2008). İslâm'a Yolculuk: Küreselleşme krizi. Çev. Faruk Tuncer. İstanbul: Ufuk Kitap Yayıncıları.
- Akram, Susan M. ve Johnson, Kevin R. (2002). "Race, Civil Rights, and Immigration Law after September 11, 2001: The Targeting of Arabs and Muslims". NYU Annual Survey of American Law. 58/3, ss. 295-355.
- al-Shaikh-Ali, Anas (2015). "Sanat ve Edebiyat Kılığına Girmiş İslamofobi Söylem: İlerlemeci Eğitim Yardımıyla Efsane ile Mücadele". İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 217-254.
- Bauman, Zygmunt (1999). Küreselleşme. Çev. A. Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayraklı, Enes ve Hafez, Farid (ed.) (2016). European Islamophobia Report. Ankara: SETA.
- Beyer, P. (2002). "Globalization". <http://aix1.uottawa.ca/pbeyer/globalization.html>.
- Boztemur, Recep (2002). "Marx, Doğu Sorunu ve Oryantalizm", Doğu Batı. 5/20. Ağustos-Eylül-Ekim/1 2002, ss. 135-150.
- Bulut, Yücel (2002). Oryantalizmin Eleştirel Kısa Tarihi. İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Cankar, Louise (2004). "The Impact of the September 11 Attacks and Their Aftermath on Arab and Muslim Communities in the United States". 13 GSC Quarterly. Yaz/Sonbahar, 2004.
- Cesari, Jocelyne (2015). "Batı'da İslamofobi: Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri Arasında Bir Mukayese". İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 63-92.
- Cherribi, Sam (2015). "Bir Saplantının Canlanması: Hollanda, Avusturya ve Almanya'da İslamofobi". İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 95-114.
- Cole, David (2003). "The New McCarthyism: Repeating History in the War on Terrorism". Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review. 38/1. Kış, ss. 1-30.
- Davidson, Lawrence (2003). Islamic Fundamentalism. Westport, London: Greenwood Press.
- Elliot, Andrew (2006). "After 9/11, Arab-Americans Fear Police Acts, Study Finds". The New York Times. June 12.
- Esposito, John L. (1999). The Islamic Threat: Myth or Reality? 3. bs. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Fuller, Graham E. (2012). İslamsız Dünya. 4. bs. Çev. Hasan Kaya. İstanbul: Profil Yayınları.
- Hagopian, Elaine (1975-76). "Minority Rights in a Nation-State: The Nixon Administration's Campaign against Arab-Americans". Journal of Palestine Studies. c. 5. No. 1/2. Sonbahar, 1975 - Kış, 1976, ss. 97-114.
- Heck, Robert (2007). "Towards A Sociological Understanding of American Islamofobia". 70th Annual SSS Meeting'de (Southern Sociological Society, 10-14 Mart 2007, Atlanta, ABD) sunulan bildiri.
- Kalın, İbrahim (2015). "İslamofobi ve Çok Kültürlülüğün Sınırları". İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 39-62.
- Lang, Michael (2006). "Globalization and Its History". The Journal of Modern History. c. 78, ss. 899-931.
- Lean, Nathan (2015). İslamofobi Endüstrisi. Çev. İbrahim Yılmaz. Ankara: DİB Yayınları.
- Le Carré, John (2003). "The United States of America Has Gone Mad". Times/UK. Şubat 21

(<http://www.commondreams.org/views03/0115-01.htm>).

- Lechner, Frank J. (1989). "Cultural Aspects of the Modern World-System". Religious Politics in Global and Comparative Perspective. Ed. W. H. Swatos. New York: Greenwood Press
- Lewis, Bernard (1982). "The Question of Orientalism". New York Review of Books. 24 Haziran 1982.
- Lewis, Bernard (2003). The Crisis of Islam, Holy War and Unholy Terror. New York: Modern Library.
- Mardin, Şerif (2002). "Oryantalizmin Hasıraltı Ettiği". Doğu Batı. 5/20. Ağustos-Eylül-Ekim/1 2002.
- Mazrui, A. (1998). "Globalization: Homogenization or Hegemonization". The American Journal of Islamic Social Science. c. 15. Sayı: 3.
- Metin, Sevtap (2014). "Oyun Teorileri Işığında Thomas Hobbes'un Sosyal Sözleşme Kuramının Analiz ve Yorumu". İÜHF. LXXII/1, ss. 235-264.
- Nyang, Süleyman S. ve Abed-Rabbos, S. (ty.). "Bernard Lewis ve İslamî Araştırmalar: Bir Değerlendirme". Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi. Ed. Asaf Hüseyin vd. 2. bs. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Okumuş, Ejder (2002). "Güncelliğini Yitirmiş Bir Oryantalizmden Global Sosyolojiye Geçiş İmkânı". Marife. 2/3. Kış 2002, ss. 253-260.
- Okumuş, Ejder (2005). "Secularization and Religion". Euro Agenda Avrupa Günlüğü. 4/6, ss. 335-356
- Okumuş, Ejder (2007). "ABD'de İslamofobi ve Anti-İslamizm: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası". Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm. Ed. K. Canatan ve Ö. Hıdır. Ankara: Eski Yeni Yayınları, ss. 235-257.
- Okumuş, Ejder (2008). "Küresel Durum-Problemi, Evrensel Barış ve İslam". Diyanet İlimi Dergi. 44/3. Temmuz-Ağustos-Eylül 2008.
- Okumuş, Ejder (2012). Toplumsal Değişme ve Din. 4. bs. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Okumuş, Ejder (2015a). "İslamofobi: Bir Kötülük Problemi". Yeni Şafak. 13.02.2015 <http://www.yenisafak.com/hayat/islamofobi-bir-kotuluk-problemi-2080240>
- Okumuş, Ejder (2015b). "Çağdaş Dünyada Birlikte Yaşama". Hz. Peygamber ve Birlikte Yaşama Ahlakı. Koordinatör: Yunus Akkaya. Ankara: DİB Yayınları, ss. 101-112.
- Özarı, Çiğdem, Turan, Kemal Kağan ve Ulusoy, Veysel (2016). Oyun Teorisi. Ankara: Pegem Akademi.
- Pruett, Gordon E. (ty.). "İslam ve Oryantalizm". Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi. Ed. Asaf Hüseyin vd. 2. bs. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Robertson, Ronald (1999). Küreselleşme. Çev. Ü. H. Yolsal. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Said, Edward W. (1982). Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu. Çev. Nezih Uzel. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Said, Edward W. (1998). Kültür ve Emperyalizm. Çev. Necmiye Alpay. İstanbul: Hil.
- Said, Edward (2001). "The Essential Terrorist". Blaming the Victims: Spurious Scholarship and the Palestinian Question 149. Ed. Edward Said ve Christopher Hitchens.
- Said, Edward (2007). Medyada İslam. Çev. Aysun Babacan. İstanbul: Metis Yayınları.
- Stewart, Anne (2003). Report on Hate Crimes and Discrimination against Arab Americans: The Post-September 11 Backlash, September 11, 2001-October 11, 2002. Ed. Ibish Hussein. American-Arab Anti-Discrimination Committee.
- Subaşı, Necdet (1999). "Oryantalist Söylemin Sosyolojisi". Kutsanmış Görüntüler. İstanbul: Nehir Yayınları.
- Terry, Janice J. (2006). "Arab-American Political Activism and Civil Liberties in the Post 9/11 Era". American Arabs and Political Participation. Ed. P. Strum. Washington DC: Woodrow Wilson International Center for Scholars, ss. 117-129.
- Taylor, Charles (2007). "The Collapse of Tolerance". The Guardian. 17 Eylül 2007. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2007/sep/17/thecollapseoftolerance> (Giriş: 25.11.2016).
- Turner, Bryan S. (1985). Marks ve Oryantalizmin Sonu. Çev. H. Çağatay Keskinok. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Turner, Bryan S. (1991). Max Weber ve İslam. Çev. Yasin Aktay. Ankara: Vadi Yayınları.
- Turner, Bryan S. (2002). Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm. Çev. İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul: Anka Yayınları.
- Waters, Malcolm (1996). Globalization. 2. bs. London-New York: Routledge.
- Younes, Anna-Esther (2016). "Islamophobia in Germany". European Islamophobia Report. Ed. Bayraklı, Enes ve Hafez, Farid. Ankara: SETA, ss. 182-198.
- <http://www.haber7.com/ortadogu/haber/2216937-turkiye-israile-baski-yapabilir> (Giriş: 18.11.2016).
- <http://www.takvim.com.tr/dunya/2015/06/07/islamofobi-danimarkada> (Giriş: 25.11.2016).
- <http://www.dw.com/tr/danimarka-islamofobi-konusunda-uyar%C4%B1m%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1/a-2522459> (Giriş: 25.11.2016).
- <http://www.yeniakit.com.tr/haber/hitlerin-yahudilere-yaptigini-muslumanlara-239416.html> (Giriş: 27.11.2016).
- http://www.hackneyhomes.org.uk/hh-hate_crime_turkish.pdf (Giriş: 25.06.2007).

Batı'da İslâm Karşıtlığının İcat Edilmiş Dili Olarak İslamofobi

(Çatışmacı Sosyolojik Perspektif)

Hüsni Ezber BODUR*

Özet

İslâm karşıtlığına ve İslâm düşmanlığına evrilen İslamofobiye giden yolda, oryantalizm, medeniyetler çatışması, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve nefret söylemi gibi ideolojik yaklaşımlar önemli rol oynamıştır. Anti-İslâm ve Müslüman karşıtlığının İslamofobik ifadelendirilmesi, Pierre Bourdieu'nun yaklaşımıyla fiziksel şiddetten daha tehlikeli olan sembolik şiddet olarak görülebilir. Bourdieu'nun sembolik şiddet tezine dayandırılan ve sosyolojik perspektiften ele alınan bu çalışma iki tür kaynaktan toplanan verilere dayanarak kalitatif yöntemle yürütülmüştür. Birinci tür kaynakları, konu ile ilgili yazılmış kitaplar, makaleler ve söyleşiler ile ana akım siyasetçilerin söylem ve demeçleri oluşturmuştur. İkinci tür veri kaynakları ise çeşitli sivil toplum ya da düşünce kuruluşlarının periyodik olarak yayınladıkları raporlardan meydana gelmektedir. Çalışmanın teorik çerçevesini, dinin toplumdaki rolünü makro düzeyde inceleyen iki ana perspektiften biri olan çatışmacı teori ve dini çatışma tezi oluşturmuştur. Bu yaklaşıma göre, temelde kıt kaynaklar üzerindeki hâkimiyet mücadelesi dini veya ideolojik söylemlerle yürütülmektedir. Bu çalışmada dini, sosyal ve ekonomik temelli çatışmanın İslâm ve Müslüman karşıtlığı anlamında İslamofobik bir ideolojinin doğuşunda etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Batı'da ve dünyanın her yerinde İslamofobinin yükselişini engellemede savunmacı söylemlerle enerjiyi tüketmeden, alanında uzmanlaşmış teolog, bilim adamları ve entelektüellerin İslâm'ın temel esaslarını insanlığa aktarmalarının önemli olacağı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sembolik Şiddet, Nefret Söylemi, Kültürel İrkçilik, İslâm Karşıtlığı

Islamophobia as an Invested Language of Anti- Islam in the West

(Conflict Sociological Perspective)

Abstract

On the way to Islamophobia evolving into Islam antagonism, theoretical frameworks such as clash of civilizations, orientalism, xenophobia, discrimination, and hate discourse and crime have played important roles. According to Pierre Bourdieu, articulating anti-İslâm and Muslim antagonism as Islamophobia could be regarded as symbolic violence which is more

* Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölüm Başkanı, hebodur@ksu.edu.tr, (0344) 3002726.

dangerous than physical violence. Gathering data from two different sources, this study has a qualitative approach based on Bourdieu's symbolic violence. First type of data are composed of books, articles, studies, and discourse and statement of mainstream politicians. Second type of data are collected from the reports released by civil society and think tanks. In this study, symbolic violence is used as an analytical tool. Also this study is based on conflict theory which is one of the two perspectives studying religion's role in society at the macro level and religious conflict thesis. According to this perspective, competitive struggle on scarce resources is maintained with religious and ideological discourse. This study demonstrated that how the conflict based on religious and economic reasons affected the rise of Islamophobic ideology defining Islam and Muslim antagonism. In conclusion, the importance of expert theologians and intellectuals' defensive discourse in preventing the rise of Islamophobia both in Western world and all over the world without wasting the energy was emphasized and their conveyance of basic principles of Islam to humanity was suggested.

Keywords: Symbolic Violence, Hatred Speech, Cultural Racism, Islam Antagonism

Giriş

Kavramlar, sosyal bilimsel çalışmalarda önemli analitik araçlar olarak kullanılır. Ancak kavramların bir yandan üretildikleri sosyo-kültürel bağlamlarda şekillendikleri diğer yandan da zaman içerisinde anlam kaymalarına maruz kaldıkları bilinmektedir. Ayrıca kimi kavramların bu değişken yapısına ilaveten taşıdıkları ideolojik öze bağlı olarak bir yönlendirme içerisine sokuldukları da görülmektedir. Buna göre İslamofobi kavramının da Batı dünyasının kendi siyasi, dini, kültürel ve ekonomik şartlarında İslâm'ı ve Müslümanları kötülemenin ideolojik dili olarak icat edilmiş olduğu söylenebilir.

Batı Hıristiyan dünyası kültürel gelişimini düalist çerçeveye oturtmuş ve hep çatışma halinde olacağı yabancı bir öteki inşa etme çabasında olmuştur. Bu yüzden daha İslâm ile ilk karşılaşmalarından itibaren "biz" ve "onlar" karşıtlığının dil ve söylemini geliştirmiştir. Aslında bu sürecin teorik çerçevesinin oryantalizm ve medeniyetler çatışması ile çizilmiş olduğunu belirtmekte fayda vardır. Yani Müslümanlara karşı nefret ve düşmanlığın kökleri İslâm'ın Avrupa içlerine ilk girdiği yüzyıllar öncesine kadar uzanır. İslâm'ın Hıristiyan Batı üzerindeki ilk başarılı konumu karşısında teolojik, siyasal ve kültürel olarak bir İslâm karşıtlığı gelişmeye başlamıştır (Roald, 2004:57). Bu süreçte Irkçılık, zenofobi (yabancı düşmanlığı), ayrımcılık, önyargı ve basmakalıp yargularla İslâm ve Müslüman karşıtlığı ya da İslamofobi inşa edilmiştir.

İslamofobi sözcüğü, İngiliz düşünce kuruluşu olan Runnymede Trust'ın İngiltere'de yaşayan Müslümanlara karşı nefret ve korkuya işaret etmek üzere 1997 yılında yayınladığı "*Islamophobia: A challenge for us all*" (İslamofobi: Hepimize bir meydan okuma) isimli ilk raporunda İslâm'a yönlendirilmiş temelsiz düşmanlık olarak tanımlanmıştır (Runnymede Trust, 1997:4). Raporun yayınlanmasından sonra bu kelime, İslamofobi konusunu ele alan sosyolojik çalışmalarda rastlanır olmuştur. Akademik çevrelerde bu kavramın ihtiva ettiği karmaşıklık ve muğlaklıkların kritik

edilmesinden çok, yüzeysel olarak kullanılması dikkat çekmiştir. İslamofobi kavramı, kimilerine göre Amerika'da 1980'li yılların sonlarında doğduğu ya da 20. yüzyılın başlarında görüldüğü iddia edilse de rapora göre yeni bir kavramdır (Runnymede Trust, 2017:13). Avrupa'da ve dünyanın birçok yerinde raporun yayınlanmasından evvel, yani 1980'lerde çok açık bir biçimde Müslümanlara karşı olumsuz tutum ve hislerin gelişmekte olduğuna şahit olmaktadır. Bunun görünür nedenleri arasında doktrin ve pratikleriyle İslâm'a karşı tarihi süreçte oluşmuş bir antipati ile İslâm ve Müslüman karşıtı ayrımcılığı ve kültürel ırkçılığı gösterebiliriz. Birbirleriyle yakından ilişkili olan bu iki durum İslâm korkusu ve nefreti ile tüm Müslümanları sevmeme yönünde bir tavır almaya yani İslamofobiye yol açmıştır (Runnymede Trust, 1997:2). Ülkemizde de 11 Eylül 2001 sonrası dönemde İslamofobi konusunu ele alan çalışmaların neredeyse tamamında bu kavramın ilk kullanıldığı bu rapora atıfta bulunmaktadır (bkz. Canatan, 2007). Son yıllarda İslamofobi kavramı Müslümanlara karşı son derece olumsuz tutumların ve hislerin dili olarak tanımlanmıştır. Ancak çeşitli sosyo-ekonomik bağlamlarda Müslüman ayrımcılığı olarak kullanılan İslamofobinin çeşitli formları ve yüzleri olduğunu belirtmekte fayda vardır.

İslamofobinin çeşitli siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel bağlamlarda farklı form ve yüzleri olduğu yönünde yaygın bir görüşün ilgili literatürde yer almasına rağmen, bu kavramla Müslümanların nefret ve korku objesi haline getirilerek İslâm düşmanlığının inşa edildiği hususu açıktır. Böylece İslamofobi sözcüğü ile Müslümanlara karşı önyargının nefretin ve her türlü şiddetin meşru hale getirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

İslamofobinin 'ne'liği hakkında fikir birliğine varılmış bir tanımın olmamasına rağmen, bu kavramın analitik olarak kullanışlı hale getirilmesi yönündeki girişimlere dikkat çekmekte fayda vardır. Yine İslamofobi konusunda oluşan literatür tarandığında bu kavramla İslâm'ın ve Müslümanların korku objesi haline getirildiği önyargının, nefretin ve bağnazlığın hedefi yapıldığı anlaşılmaktadır. Müslümanlara karşı yönlendirilmiş, ayırım gözetmeden negatif tutum ve duygular şeklindeki İslamofobik önyargılar Batı'da anti-İslâm ve anti-Müslüman şiddete yol açmaktadır (Akyol, 2017,20 Haziran). Aslında bu kavramın içerdiği manalar ne olursa olsun kullanılması doğru değildir. Çünkü İslamofobi veya Müslümanfobi, İslâm'a ve Müslümanlara karşı bir önyargı ve nefret olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramla İslâm ve Müslümanın korku objesi haline getirilmesi yalnızlık, karanlık ya da gece vakti mezarların yanından geçerken duyulan korkular gibi beşerî duyguyu ontolojik hale getirme çabası gibi bir art niyet söz konusudur (Subaşı, 2017). Ancak İslâm ve Müslümanlar hakkında üretilen korku, analitik olmaktan ziyade sosyolojiktir.

İslâm'a ve Müslümanlara karşı üretilen korku kapsamında bir husûmeti çağrıştıran kavram olduğu kesin olan İslamofobi, 11 Eylül terör saldırılarından sonra başta Batı olmak üzere bütün dünyada İslâm düşmanlığını belirtmek üzere başvurulan bir kavram olmuştur. İslamofobik tutum ve duyguların artması

İslâmofobların, yani İslâm nefretçilerinin her türlü araçtan yararlanarak bir İslâm düşmanlığını körüklemeleri elbette bu konu ile ilgili araştırma, analiz ve rapor oluşturma sürecini de hızlandırmıştır. Bu cümleden olarak makalede İslamofobi hakkında yazılan kaynaklardan, yine bu konu ile ilgili ülkemizde ve Batı'da aktif düşünce kuruluş ve organizasyonlarının hazırladıkları raporların bulgularından yararlanılmıştır.

İslamofobi hakkındaki çalışmalar, genel olarak İslâm'ın ön yargı ve basmakalıp klişelerle temsil edildiğini, anti-İslâm ve anti-Müslüman duygusunun kamusal hayatta kökleştirilmeye çalışılmasını ortaya koymaktadır. İslamofobiyi besleyen ana faktörler olarak kültürel ırkçılık, oryantalizm, medeniyetler çatışması, dışlama, yabancı düşmanlığı, korku ve nefret suçu gibi teorik çerçeve ve kavramlara dayalı analizler dikkat çekmektedir. Öte yandan, Runnymede Trust'ın 1997'de yayınladığı İslamofobi raporunda kapalı ve açık İslâm görüşlerinden bahisle, ikincisinin yani açık İslâm'ın geliştirilmesi ile İslamofobinin önüne geçilebileceği ifade edilmektedir. Bu tür analizler, Amerikalı fonksiyonist sosyolog Talcott Parsons'un geleneksel ve modern toplumların karakteristikleri olarak davranış biçimlerinin özelliklerini ortaya koyan A ve B kalıp değişkenlerini hatırlatmaktadır.

Sadece geleneksel ideal tipe dayandırılan bir İslâm algısı, bu algıya dayalı olarak tarihi süreçte inşa edilen Müslüman kesime dair kalıp yargıları beslemekte ve İslamofobinin ya da İslâm karşıtlığının sosyolojik temelini oluşturmaktadır. Çeşitli Avrupa toplumlarında yaşayan ve içinde yaşadığı topluma dini inançlarını koruyarak entegre olmak isteyen Müslümanların görünürlüklerini kısıtlamak şeklinde sembolik şiddet yoluyla İslamofobik tutum ve his etrafında İslâm düşmanlığı geliştirilmek istenmektedir. Minare, başörtüsü, helal gıda gibi Avrupa ülkelerinde tartışılan, aslında din ve vicdan özgürlüğü kapsamında ele alınması gereken konular üzerinden bir İslâm karşıtlığı üretilmektedir. Bu konularla ilgili tartışmalar ve yönetim birimlerinin bu dinî pratiklere yaklaşımı İslâm hakkında önyargıları besleyecek şekilde ele alınmaktadır. Çeşitli Avrupa ülkelerindeki medya kuruluşları "İslâm'a karşı Batı" paradigması perspektifinden İslâm ve Müslümanları ötekileştirmektedir. Bu çerçevede toplumda dinin rolünü makro düzeyde analiz eden yaklaşımlardan biri olan çatışmacı teori veya dinî çatışma perspektifi ile Batı'nın İslâm karşıtlığı, ekonomik çıkarlara dayalı çatışmaların bir tür yansıması olarak değerlendirilmektedir (Roberts, 1990: 61-70).

Bu makalenin planı çerçevesinde birinci bölümde, sembolik şiddetin ideolojisi olarak İslamofobi kavramının tarihsel arka planı çerçevesinde gelişimi analiz edilmiştir. İkinci bölümde ise dini çatışma teorisi bağlamında İslâm ve Hıristiyan mücadelesinin İslamofobiyi nasıl ürettiği konusu tartışılmıştır. Makalenin üçüncü kısmında ise kıt kaynaklar üzerindeki çatışmanın İslamofobik söylem ve ideolojiyi beslediği hususu açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Yani İslamofobinin ortaya çıkışı ve gelişiminde Müslümanların kamusal alanda ekonomik ve siyasi aktörler olarak görünür olmalarının istenmemesi ve bu konuda her türlü tedbire başvurulması etkili olmuştur. İslamofobi ile mücadele konusundaki önerilere sonuç bölümünde yer

verilmiş, ekonomik hayatta, siyasette, eğitimde, sosyal ve kültürel alanlarda yer alma talebinin çoğulculuğa imkân vereceği; toplumun tüm kesimlerinin daha dinamik bir etkileşime girebileceği ve bu çok kültürlü ortamın İslamofobi ile mücadelede müspet manada etkili olabileceği sonucuna varılmıştır.

Sembolik Şiddetin İdeolojisi: İslamofobi

İslâm'a ve Müslümanlara karşı menfi tutum ve duyguları belirtmek üzere birçok terim ve sözcük kullanılmıştır. İslâm ve Müslüman karşıtlığı ve düşmanlığının günümüzdeki ifadesi olarak en yaygın kullanılan kavram İslamofobidir. Ancak hususi bağlamlarda, ülkelerde, uluslararası organizasyonlarda ve akademik çevrelerde başka terimler de kullanılmıştır. Müslüman karşıtı ırkçılık, Müslümanlara karşı hoşgörüsüzlük, Müslüman karşıtı önyargı, Müslüman karşıtı şiddet, Müslümanlardan nefret etme, İslâm ve Müslüman karşıtlığı, Müslümanfobi ve Müslümanların şeytanlaştırılması gibi terim ve ifadeler bunlardan bazılarıdır (Richardson, 2012). İslâm düşmanlığının söylemini ve zihniyetini belirtmek üzere kullanılan İslamofobi kelimesi ile Müslümanlara yönelik nefret suçlarından tacize ve kamusal alanda her türlü ayrımcılık ve dışlamadan fiziki saldırı ve sözlü eyleme kadar şiddet suçlarının hafifletilmesi hatta meşrulaştırılmasının dili inşa edilmiştir.

İslamofobi kelimesi, İngilizce'de, Hristiyan Batı dünyasında İslâm düşmanlığı yani İslamofobi ile anti-semitizmin tarihsel süreçte el ele gittiğini konu edinen Edward Said'in 1985 tarihli makalesinde kullanılmıştır (Richardson, 2012). Ancak kavramın sosyal bilimsel çalışmalarda, siyasette, medyada yaygın kullanımı Runnymede Trust isimli İngiliz düşünce kuruluşunun 1997 yılında yayınladığı rapordan sonra olmuştur. İslamofobinin Avrupa'da farklı kültürlerin bir arada yaşamalarına tehdit oluşturması ve bununla mücadele edilmesinin zarureti, konuyla ilgili akademik ilgiyi artırmış ve İslamofobi hakkında bir literatür doğmuştur. Gerek İslamofobi ile mücadeleyi amaç edinmiş düşünce kuruluşları gerekse akademik çalışmalarda adı geçen rapor önemli bir referans kaynağı haline gelmiştir. Bu rapora atıfla İslamofobinin tanımı tarihsel gelişimi ve temel nitelikleri hakkında analizler yapılmıştır. İslamofobiye kavramsal ve tarihsel yaklaşan Canatan'ın (2007) makalesi de bu raporda belirtilen İslamofobik niteliklere atıf yapılarak kaleme alınmıştır. Aynı şekilde Ali Murat Yel'in (2017) "İslamofobi İle Mücadele Kapsamında İslamofobiye Karşı Örnek Bir Müslüman Toplum Oluşturmalı" başlıklı makalesinde olduğu gibi Hakan Taşdemir de (2017) "İslamofobi ve İnsan Hakları" konulu yazısında adı geçen rapora atıfta bulunmuşlardır. Böylece İslamofobi, Avrupa'nın psikik dünyasında kök salmış oldukça eski İslâm karşıtlığına dair basmakalıp yargılarının günümüzdeki ifadesinden başka bir şey olmamaktadır.

İslâm karşıtlığının bir ideolojisi olarak İslamofobinin tarihi, İslâm'ın daha doğduğu ilk yıllara kadar gerilere götürülebilir. İlk Mekke müşrikleri ve diğer Pagan ya da Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi dini geleneklere bağlı olanlar arasında, İslâm'ın hızla yayılmasını müteakiben, statülerinin devamından yana olup belli

çıklarlarını sürdürmek isteyen dinî ve siyasi otoriteler tarafından çeşitli formlarda bir İslâm düşmanlığı başlatılmıştır.

Müslümanlarla Hıristiyanların birbirleriyle yoğun olarak karşılaşmaları, 11. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar süren Haçlı seferleri (1095-1291) ile olmuştur. Müslümanlara saldıran Gayri Müslimler, nefret söylemi ve düşmanlık teolojisi çerçevesinde İslâm'ı ve Müslümanları ötekileştirme gayreti içerisine girmişlerdir. Ayrıca Endülüs Emevileri, İstanbul'un fethi ve Sicilya yoluyla İslâmiyet'in Avrupa'yı etkilemesi, İslâm düşmanlığının inşasında etkili olmuş tarihsel olaylardır (Ataman, 2017:16). Osmanlı İmparatorluğu'nun Hıristiyan Batı'yla karşılaşması sürecinde kilise, İslâm düşmanlığı temelinde halkı hep seferber etmek istemiştir. Geride bıraktığımız yılda birçok Avrupa ülkesinde yükselen Türkofobi ve bu bağlamda ana akım siyasetçiler arasında ve medyada hâkim söylem haline gelen Erdoğanfobi gibi İslamofobik kavramlarla Türkiye'nin başarısı engellenmek istenmektedir. Osmanlı Devleti'nin asırlarca Avrupa'da İslâm'ın temsilcisi ve savunucusu olması, Batılının zihin dünyasında İslâm'dan bahsedildiğinde Türkiye'yi akla getirmektedir. Bu yüzden İslamofobinin Avrupa'da yükselmesiyle beraber bir Türkofobinin öne çıkarılması tesadüfi değildir. Türkiye, ana akım siyasetçiler tarafından Müslüman kimliğinden dolayı Avrupa'ya ait olmadığı ve Batılı değerle uyummadığı iddiasıyla "öteki" olarak resmedilmektedir (Yanarışık, 2015:104). Dünya Değerler Araştırması verilerine atıfla Türkiye'nin muhafazakâr yapısında ve kadın karşıtı değerlerinde son yirmi yılda bir değişme olmadığından bahisle neo-oryantalist söylem oluşturularak İslamofobik yaklaşımlara meşruiyet sağlanmaya çalışılmaktadır. Aslında İslâm'ın demokrasi, kadın erkek eşitliği ya da Batılı değerlere karşı tehdit oluşturduğu yönündeki algının Edward Said'in oryantalizm olarak isimlendirdiği süreçte oluşturulduğu bilinmektedir (Yel ve Nas, 2014:568).

Günümüz Avrupa'sında kültürel ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık, medeniyetler çatışması, oryantalizm gibi tehlikeli ideolojilerin oluşturduğu İslamofobik tutum ve zihniyetten hareketle, cihad gibi bazı İslâmî kavramları çarpıtıp önyargılı biçimde kullanarak İslâm'la terörü yan yana getirme gayreti içerisine girildiği görülmektedir. İslâm düşmanlığı, ekonomik ve siyasi çıkarlarını korumak isteyen Batı tarafından yapay olarak üretilmiş bir dinsel ötekileştirme ile sürekli inşa edilmektedir. Batılı medya kuruluşları tarafından geride bıraktığımız asrın başlarında vücut bulan Evanjelik Protestan fundamentalizminin, 1979'da gerçekleşen İran İslâm Devrimi'ne referansla nasıl da İslâmî köktencilğe dönüştürdüğü hayretle müşahade edilmiştir (Kedikli ve Akça, 2017:74). Bu süreçte Müslümanlar, hem İslâmcı (İslâmist) hem de cihatçı (jihadist) olarak vasıflandırılıp entegrist, özcü ve indirgemeci bir yaklaşımla İslâm'ın totaliter bir din olduğuna hükmedilmiştir. Böylece 1989 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte bir öteki düşman olarak İslâm'ın ve Müslümanların gösterilmesi gecikmemiş, hemen Samuel Huntington'un 1993 yılında yayınladığı medeniyetler çatışması teziyle bu olgunun teorik çerçevesi çizilmiştir (Bayraktar, 07 Şubat 2017).

Müslümanların ötekileştirilmesinin İslamofobik tavırla pekiştirildiği Batı'da yükselen "yeni sağ" hareketin özünü teşkil eden Evenjalizm ya da dünyayı İncilleştirme ve çeşitli kültik çevrenin oluşturduğu köktencilik ve onların temsilcileri olan "neoon"lar ABD başkanı Trump'ın şahsında tecessüm etmiştir (Göka,2016).

Trump'ın İslamofobik nefret suçunu tüm dünyaya karşı, uluslararası hukuku hiçe sayarak işlemesi, Batı'da icat edilmiş İslamofobiye dört elle sarıldığıının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Son derece tehlikeli bir hal alan İslamofobi ile başta Müslüman entelektüeller olmak üzere tüm İslâm dünyasında hukuki zeminde bir mücadele başlatılmalıdır.

İslâm'a ve Müslümanlara karşı İslamofobi yoluyla önyargıların nasıl harekete geçirildiğine dair çarpıcı bir örnek verelim. Oklahoma City'de 1995 Haziran'ında terör eylemi gerçekleşmiş ve bir kamu binasının bombalanmasıyla çocuklar dâhil birçok masum insan hayatını kaybetmiştir. Ertesi gün bir İngiliz gazetesi olan "Today"de eylemcilerin İslâm adına bu terörü gerçekleştirdikleri duyurularak tüm Müslümanlar suçlanmıştır. Kısa zaman sonra bu terör eylemini gerçekleştirenlerin Hıristiyan militanlar olduğu yetkililer tarafından açıklanmıştır. Görüldüğü gibi İslâm'la terörü yan yana getirme gayreti içerisinde olan medyada açık seçik bir şekilde İslâm düşmanlığı sergilenmiş ve Müslümanlar, Batı'nın güvenliğine ve değerlerine karşı bir tehdit unsuru olarak gösterilmiştir.

Tekrarlanan klişeleşmiş basmakalıp yargularla ayrımcılığa ve ırkçılığa dayalı nefret söylemi çerçevesinde antipatinin ve Müslüman karşıtlığının sürekli beslendiği görülmektedir. Böylece İslamofobi çerçevesinde sürekli beşerî korku duygusu tahrik ve manipüle edilerek İslâm ve Müslüman düşmanlığının canlı tutulmasına çalışılmaktadır. Diğer yandan İslamofobi kavramı Müslümanların maruz kaldığı sembolik şiddeti İslâm korkusuna dayandırarak hafifletme hatta meşrulaştırma vasıtası olarak da kullanılmaktadır (Ataman, 2017:15). Buna göre İslamofobi, mistikleştirilerek kutsallaştırılmaya çalışılmakta, çeşitli araç ve yöntemlerle gündemde tutularak, İslâm düşmanlığı kalıcı hale getirilmektedir. Burada duygu ve bilişten meydana getirilen İslamofobi vasıtasıyla, bir yandan Müslümanlara ve İslâm'a yönelik korku hissi ile bir ruh hali inşa edilirken, diğer yandan da Hıristiyanlığa karşıt olacak şekilde bir İslâm algısı oluşturulmaktadır. Korkudan ve nefretten beslenerek önyargılara dayalı bir oryantalizmin oluşturduğu bilişsel süreç, bu yönüyle İslâm karşıtlığının motivasyon kaynağı olmaktadır. Sosyologlar ve sosyal psikologlar önyargının güçlü duygusal unsurla birlikte basmakalıp yargılara döküldüğünü ve dönüştürüldüğünü göstermektedir. (Borell,2015:411). İslâmofoblar yani İslâm düşmanları bu terimi kelime manası itibariyle İslâm dininden ve Müslümanlardan korkma anlamında kullanmaktadır. Ancak İslamofobi tabiri ile yalnızca bir korku ve nefret değil, ayrıca İslâm'a ve Müslümanlara karşı yöneltilmiş düşmanlık kampanyasını yürütmek ve bu süreçte aktif rol oynamak da kastedilmektedir (Roald, 2004:53).

Müslüman karşıtı tutum ve hislerle nefret söylemi ve suçları; önyargı; ayrımcılık ve toplumsal dışlama, İslamofobi yazınında ilk planda göze ilişen temalar olmaktadır. Vandalizm, fiziksel saldırı, yaralama ve öldürmeden, psikolojik baskı ve sembolik şiddete kadar uzanan bu tutum ile basmakalıp yargılar arasında güçlü bir ilişki vardır. Bu bağı güçlendirmede, siyaset ve medya el ele vererek bütün gücüyle çalışmaktadır. İslamofobik şiddet, oryantalist söylemin inşa ettiği ve mit haline getirdiği yanlı ve çarpıtılmış İslâm imajı çerçevesinde Müslümanlara karşı tüm hızıyla devam etmektedir. Kültürel ırkçılık temelinde kendini eşsizleştiren Batı dünyası, Müslümanlar üzerinde hak sahibi oldukları vehmine kapılarak İslamofobik tutum ve davranışları meşrulaştıracağını sanmıştır (Sambur, 2016:11). Müslümanları terörist olarak yaftalamanın, hem İslâm'a hem de çok geniş taraftar kitlesine sahip bu dinin mensuplarına karşı işlenmiş bir nefret suçu olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır. ABD merkezli PEW araştırma kuruluşunun bulgularına göre Müslümanların ezici çoğunluğu terörü lanetlemektedir. Aynı şekilde Müslümanların kahir ekseriyetinin demokratik değerlerle bir sorunu bulunmamaktadır. Diğer taraftan Batı'nın, Müslümanların yüksek doğum oranına sahip oldukları iddiasıyla önümüzdeki onlu yıllarda Avrupa'yı İslâmlaştıracakları; dolayısıyla bunu önlemek adına İslamofobik tutum içerisine girdikleri yaklaşımı da tamamen yanlış olduğu gibi bilimsel gerçeklerle uyuşmamaktadır.

Avrupa'da ırkçılığın yeni bir formu olarak da tanımlanabilen İslamofobinin ortaya çıkışı ve yükselişinde, eski Sovyetler Birliği'nin dağılması neticesinde komünizmin yıkılması ve kendince tarihin sonunu ilan eden medeniyetler çatışması tezi etrafında yeni öteki olarak zaten tarihi süreçte de çatışmacı ilişki içerisinde buldukları Müslümanların seçilmesi sürpriz olmamıştır. Elbette İslamofobinin yükselişinde dinî, siyasal, ekonomik ve kültürel ırkçı faktörlerin yanı sıra aşırı sağ partilerin de katkısı olmuştur. Ancak, Avrupa'da İslamofobinin yükselişinde esas neden olarak, kıt kaynaklar üzerinde hâkimiyet kurmanın dinî ya da ideolojik söylemle ifade edilebileceğini ileri süren çatışmacı din teorisi çerçevesinde İslâmî fikirlerin Batılı dünya görüşlerine tehdit oluşturduğu iddiasını ileri sürmek daha açıklayıcı gözükmektedir.

Dinî/Sosyal İslamofobi

İslamofobi, dinî, sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik nedenlerle ortaya çıkabilir. Dinî/sosyal İslamofobi kavramsallaştırmasıyla, Hıristiyan Batı'nın kıt kaynaklar üzerinde hâkimiyet kurma yolunda İslâm'ı ve Müslümanları bir tehdit olarak algılaması, maddi ve ruhsal çıkarları uğruna her türlü dinî-ideolojik söylemle üstünlük elde etme arayışı doğrultusunda bir anlam kastedilmektedir. Bugün İslâmiyet'in hızla dünya ölçeğinde gelişme eğilimine girmesiyle Hıristiyan Batı kilise öncülüğünde kültürel kodlarında kök salmış basmakalıp yargılara referansla İslâm karşıtlığını İslamofobi formunda yeniden üretmiştir.

Müslümanların parlak dönemlerinden sonra bilhassa 18. yüzyıldan itibaren kolonyal Batılı güçler, İslâm coğrafyasını sömürgeleştirme girişimlerine meşruluk kazandırmak için İslâm'ı kültürel ırkçı okumayla savaşçı, şiddet yanlısı, kadına düşman bir din olarak resmetmeye başlamıştır. Kıt ekonomik enerji kaynakları üzerinde hâkimiyet kurma teşebbüslerinde vahşetlerini meşrulaştırmak için İslamofobik söylemi inşa etmişlerdir. Avrupalıların kolonileştirme faaliyetlerinde ekonomik avantaj elde etme talepleri ana motivasyon kaynağı ve birincil öncelik olmuştur. Kilise ile birlikte harekete geçerek Hıristiyanlığın diğer dinlere karşı avantajlı konumda olduğunu gösterip, bu yolla da kıt kaynakları ele geçirmenin meşru zeminini oluşturmayı amaçlamışlardır.

İstilacılar, saldırgan faaliyetlerini kilise adamlarından ya da misyonerlerden yararlanarak yürütmüşler ve bu yolla sömürgeciliği meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Amerika'da misyonerlik faaliyetlerinde bulunan İspanyol asıllı Bartolome de Las Casas (1484-1566), Hıristiyanların vahşiliklerini gözler önüne seren ilk papazlardan biri olmuştur. Yeni işgal ettikleri topraklarda Avrupalıların sömürgeci faaliyetlerinin motivasyon kaynağı olarak "altın"ı gösteren Las Casas'ın bu konudaki bir hikayesi oldukça ibret vericidir. Las Casas, idam edilmek üzere olan yerli bir kabile liderine yağmacıların Hıristiyanlığı kabul etmesini, eğer bu dine girerse cennete gireceğini aksi takdirde cehennemlik olacağı yönünde bir tercih sunduklarını söylemektedir. Hıristiyanların yerlileri öldürme ya da köle olarak satma şeklindeki vahşice uygulamaları dikkat çeker. Las Casas gibi içeriden eleştiren Hıristiyan misyonerlerin sayısı şüphesiz fazla değildir. Altın gibi kıt kaynakları ele geçirme şeklinde ortaya çıkan çatışmanın dinî söylemlerle ifade edilmesi Hıristiyan kültüründe yaygın bir şekilde görülmektedir.

İslâm ve Müslümanlarla Hıristiyan Batı'nın karşı karşıya geldikleri ilk günlerden itibaren hem toplum hem de tabiat üzerinde hâkimiyet tesis etme bakımından ikincisinin yani Batı'nın, beslendiği dualist felsefeden dolayı daha fazla çatışmacı bir ilişkiyi tercih ettiğini söyleyebiliriz. Bunun temel nedenlerini anlayabilmemiz için her iki dinî geleneğin kurumsal çerçevesini oluşturan unsurlar arasında mukayese yapmamız, bilhassa ilk gelişim dönemlerinde reel hayattaki yansıma ve uygulamalarına bakmamız gerekir. İslâm, vahiy yoluyla Hz. Peygamber'e bildirilen idealizm ile bu idealizmin gerçek hayatta Hz. Peygamber örneğinde realizme dönüştürülmesiyle dünya ve ahiret dengesini dengeli kuran bir dindir. Yani Hz. Peygamber, İslâmiyet'in esaslarını vaz ederken bunların nasıl uygulanacağını göstermiş ve dünya-ahiret dengenin bozulması durumunda hangi prensiplerin devreye sokularak sağlıklı bir toplumun sürdürülebilir kılınabileceği konusunda rol model olmuştur. Aynı durum Hıristiyanlık için geçerli olduğunu söylemek zordur. Hz. İsa, vahye dayalı dinî ideali, genç yaşta çarmıha gerilmesinden dolayı reel hayata taşımada örneklik oluşturamamıştır. Hıristiyan Batı'nın materyalistik trendi, dünyayı sömürmede sınır tanımazlığı ve her türlü aşırılığı mubah gören yaklaşımında idealizm ve realizm dengesinin oluşturulamamasında bu tür bir rol modelinin olmamasının payı vardır.

İslâm etimolojik olarak barış ve Allah'ın iradesine teslim olma anlamına gelmektedir. Hz. Peygamber'in örneğinde İslâm, barış ve adalet dini olarak daha ilk doğduğu günden itibaren çeşitli dinî geleneklere mensup olan insanlar arasında geniş bir yayılma imkânı bulmuştur. Diğer yandan dönüşün yalnızca Allah'a olacağı ve kurtuluşun onun iradesine boyun eğme yoluyla gerçekleşeceği prensibi, Ortaçağ'da despotik kral ve imparatorların boyunduruğundan kurtulma yolunda bir iradenin gelişmesine yol açmıştır. İslâm inancının geniş coğrafyalara yayılmasında ve tüm işlerde yalnızca Allah'a sığınma ve onun dışında hiç kimsenin iradesine boyun eğmeme ilkesi önemli rol oynamıştır. Her türlü prangalardan kurtulma, irade özgürlüğüne ve akli kullanmaya yol açmıştır. İslâm'ın bu temel karakteristikleri karşısında Hristiyan Batı dünyası İslâm'ı küçük düşürme gayretleri çerçevesinde hep İslâm'a karşı nefret söylemi kullanmayı, suç işlemeyi ve teröre başvurmayı kendisine ilke edinmiştir.

Papa XVI. Benedict'in 12 Eylül 2006 yılında Almanya'nın Regensburg Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada İslâmiyet ve Hz. Peygamber hakkında olumsuz, önyargılı ve incitici sözler sarf etmesi İslâm dünyasında haklı bir infiale yol açmıştır. Papa bu konuşmasında İslâm'ın yeni bir şey getirmediğini ve şiddet yanlısı bir din olduğunu söylemiştir. Hristiyan Batı dünyası her zaman İslâm ve İslâm'ın tarihî tecrübesi hakkında yanlış ve çarpıtılmış sözler üreterek düşmanca tavrını devamlı canlı tutmak istemiştir. Çatışmacı zeminin her fırsatta inşasına gayret eden Papa da İslâm dünyasında yükselen protestolar üzerine özür dilemiş ancak sarf ettiği sözlerin kendisine ait olmadığını Ortaçağ'a ait bir metinden alıntı yaptığını söylemek suretiyle aslında Müslümanlardan özür dilememiştir (Yanarışik, 2015:108). Alıntılanan fikirlerle ilgili bir eleştiri, şerh ya da yorum yapmadan aynen aktarılması ve bunların 12 Eylül yıl dönümüne denk getirilmesi bu fikirlerin tamamen benimsendiği anlamına gelir. Zaten Papa'nın kullandığı dil Haçlı seferlerini düzenleyen kilisenin dilinden pek farklı değildir. Hristiyan Batı her zaman kendi dışındaki inançları Pagan ya da putperest olarak vasıflandırıp bunların "kutsal savaş" yoluyla Hristiyanlaştırmasına yönelik bir din politikası takip etmiştir (Abdul Hamid, 2010:157). Bugün Batı dünyasında İslâm hakkında üretilen jihadist (cihatçı) kavramı ve nitelemesiyle İslâm'ın şiddet yanlısı bir din olduğu vurgusu Batı Hristiyanlığının kendi söylemini meşrulaştırmak için kullandığı temelsiz iddialardan öteye gidememektedir. Burada kendileri dışındaki tüm insanları kutsal savaş yoluyla Hristiyanlaştırma girişimi "Avrosentrik" (Avrupa merkezci) bir anlayışın dini alandaki yansımalarından başka bir şey değildir. Bununla mücadele etmede "İslâmosentrik" bakış açısının geliştirilmesi ve bu yolla Hz. Peygamber'in örneğinin her platformda dile getirilmesinin uygun olacağı söylenebilir. Bu anlayış doğrultusunda İslâmiyet ve Hz. Peygamber'in uygulamalarının, insanların zor kullanılarak din değiştirmelerinin teminini benimseyen Hristiyan Batı'dan tamamen ayrı olduğu görülmektedir.

Bugün İslamofobik provokasyonlar, kiliseyle beraber, film, medya, kitaplar ve popüler kültür unsurları dâhil her türlü araçtan yararlanılarak yürütülmektedir.

Batı'da İslâm ve Müslüman karşıtı her türlü provokatif eylemlere siyasi otoriteler seyirci kaldığından ve bunları önleyici herhangi bir tedbire başvuramamalarından dolayı İslamofobik tutum ve davranışlar her yerde artarak devam etmektedir (Yanarışık, 2015:109). Toplumda tezahür eden çeşitli problemlerin kaynağı olarak çoğunluğunu Müslümanların temsil ettiği göçmenleri gösterme girişimi, İslâm'ı ve Müslümanları küçük düşürücü her türlü eylemi meşrulaştırmaya hazır bir çevrenin oluşturulmasına katkı sağlamıştır.

Hız. Peygamber Yahudi ve Hıristiyan topluluklara karşı saygılı davranmış, netice itibarıyla bu topluluklardan birçok kimse de onun karakter gücüne duyduğu hayranlıktan ve sevgisinden dolayı İslâm'ı seçmiştir. Hız. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra kurulan Medine şehir devletinin Medine vesikası olarak bilinen hukuki düzenlemesi, Yahudiler gibi çeşitli dinlere mensup olanlara eşit vatandaş statüsü kazandırmıştır. Hukukun üstünlüğü prensibi ve yönetim erkinde adaletten ayrılmama gibi prensipler Hız. Peygamber'in değer çizelgesinde en üst sıraları teşkil etmiştir. Servet, konum hiyerarşi ve sosyal sınıfa bakmaksızın adalet prensibinden asla taviz verilmemiştir. Yahudi ve Hıristiyanlara karşı bir ayrımcılık yapılması şöyle dursun nitelikli olanlar 'emaneti ehline veriniz' prensibi çerçevesinde yönetimde bürokrat olarak istihdam edilmiştir. Hız. Peygamber'in insanlara karşı samimi davranışı, tüm insanlığın takip edeceği karakter gücüyle donatılması, Hız. Peygamberi olumsuz betimleyen Ortaçağ Hıristiyanlığının ve Avrupa'sının ön yargılılığını yüze vurmaktadır. Batılıların Hız. Peygamber'in kılıç yoluyla İslâm dinini yaydığı şeklindeki tarihi gerçeklerle uyuşmayan asılsız iddiaları uzun dönem işlenerek günümüze kadar sürdürülmüştür.

Batı'da mesela İngiltere'de İslâmiyet hakkındaki tüm önemsizleştirme girişimlerine rağmen İslâm'ın en hızlı büyüyen din olması, bugün İslamofobik nefret ve düşmanlığın artmasında mühim nedenlerden biri olarak gösterilebilir. Bir araştırmaya göre İngiltere'de 20 binin üzerinde beyaz ve eğitimli Müslümanın olduğu tahmin edilmektedir. İslâm'ı seçen İngilizlerin hayat hikâyelerine referansla bu tercihlerinde birçok faktörün etkili olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre aile hayatı, yaşlılara yakınlık hissi, bireyciliğe karşı topluluğa aidiyet duygusu, insanı yabancılaştıran çıkarıcı eğilimleri azdıran ve bencilliği körükleyen modernitenin bazı unsurlarının reddi konusunda Müslümanlarla aynı düşünceyi paylaşma, İslâm'ı seçmede önemli motifler olarak belirlenmiştir (Soutar, 2010:13-14).

İslâm'ın hızla yayılmasına karşı üretilen korku ya da İslamofobi bir başka bakımdan sembolik şiddet yoluyla yürütülmektedir. Din kurumunun önemli kurucu öğelerinden biri sembollerdir. Batı'da İslâm'ın ve Müslümanların kamusal alandaki görünürlükleri sembolik şiddet yoluyla engellenmeye çalışılmaktadır. Bu konuyu kamusal alanda kültürel görünürlüğü mümkün kılan dolayısıyla birlikte yaşamının çerçevesini oluşturacak olan çok kültürlülüğün gelişmesine katkıda bulunacağına inandığım mabetler üzerinden tartışmanın gereğine işaret etmek istiyorum. Toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri büyük ölçüde farklı düşünen insanın birlikte hareket etmelerini sağlama kabiliyetine bağlıdır (Soutar, 2010:14).

Müslümanların ibadet yerleri ve bununla ilgili minare gibi dini semboller yoluyla görünür olmalarını engellenerek yani bir manada sembolik şiddet uygulanarak Müslümanlar korku objesi haline getirilmektedir. Farklılıkların ötekileştirilmesi toplumsal varlığın sürdürülebilir olmasını engelleyecektir. Bir mabedin sanat ve estetik bakımından tıpkı açık havada sergilenen müze gibi kamusal alanda yer alması yeni bir kültürel etkileşim kanalının geliştirilmesinde oldukça önemli rol oynayacaktır (Göle, T24).

Batı genel olarak homojen topluluklardan oluşmaktadır (Roald, 2004). Bu yüzden ana çoğunluk içerisinde azınlık konumunda olan gruplar öteki olarak daha düşük seviyede muamele ile karşılaşmaktadır. Homojenite durumu mabetlerin mimarisinde de kendini gösterir. Mesela, Meksiko City'de çok büyük bir Aztek piramidinin yıkılarak yerine inşa edilen katedral, İspanya'daki katedrallerden çok farklı değildir. Bunun gerisinde farklılığa tahammülsüzlük şeklinde tezahür eden Hıristiyan zihniyeti yatmaktadır. Oysa İslâm ülkelerindeki farklı dinlere ait mabetlerin, tevhit inancını bozacak unsurlara yer vermemek ve bulunduğu mekândaki ülkenin mimarisine uygun olmak şartıyla inşa edilmesinde bir beis görülmemiştir. Köln'de Diyanet tarafından yaptırılan caminin tasarımı Müslümanlara olduğu kadar Müslüman olmayanların beklentilerine de cevap verecek şekilde bir Gayri Müslim Alman mimar tarafından yapılmıştır. Şüphesiz bu durum karşılıklı etkileşimi mümkün kılacak kamusal kültürün doğmasında bir başka fonksiyonel iletişim kanalı olarak görülmelidir (Göle, T24). Toplumun sağlıklı bir biçimde canlılığını korumasında farklı düşüncelere mensup insanların birlikte hareket etmelerine imkân sağlayacak çok kültürlülüğün önemi bir kez daha kendini göstermektedir.

İslâm'a karşı negatif tavrın sebepleri arasında Hıristiyanlığın İslâm'ı kendisine rakip görmesi de sayılabilir. İslâm'ın hep çatışılacak öteki olarak konumlandırılması, ideolojik bir söylem olan İslamofobi ile yürütülmektedir. Batı'da İslâm karşıtlığının yükselmesinde kiliseyle mücadeleye giren 68 kuşağının varisleri olan bilimci, sekülerist çevrelerin faaliyetleri bir başka faktör olarak görülebilir. Göle'ye göre Fransa'da 1990'lı yıllarda İslâmiyet'in kamusal görünürlüğüne artması ile birlikte bu çevreler din karşıtlığını İslâmiyet üzerinden sürdürmeye başlamışlardır (Göle, T24). Daha sol içerikli söylemleriyle azınlık haklarının korunması dâhil temel hak ve özgürlükler konusunda mücadele ettiği söylenen yeni kuşak bazı entelektüellerin, İslâm ve Müslümanlar söz konusu olunca birden İslamofobik duyguların kabarması, egemen Hıristiyan kültürün bu düalist yapısının toplumsal hayattaki canlılığını göstermektedir.

Ekonomik İslamofobi

Başta Anglosakson ve Kuzey ülkeleri olmak üzere Batı dünyası, diğer taraftan da Budist ve Hindu inanç sistemlerinin tecrübe edildiği ülkelerde, İslâm-Müslüman karşıtlığı ve düşmanlığı çok açık bir biçimde görülmektedir. İslâm düşmanlığının küresel ölçekte yaygınlık kazanması ile ilgili bir açıklama getirmek istersek, bu

hususu çatışmacı din teorisi çerçevesinde analiz edebiliriz. Bu yaklaşım tarzı, ekonomik, siyasi ve sosyal içerikli kıt kaynaklar üzerinde hâkimiyet tesisinin dini ya da ideolojik söylemle ifade edilebileceğini ileri sürmektedir. Dini ekonomik çatışmayı, Avrupa'da Hıristiyanlarla bu dine mensup olmayanlar (mesela Yahudiler) arasında tarihi süreçte yaşanan ilişkiler ekseninde gösterebiliriz.

Batı'da geç Roma döneminden beri ana akım Hıristiyanlığın hâkim inanç sistemi olmasından dolayı bu hegemonik yapının Yahudilerle kurulan ilişkinin mahiyetini belirlediğini biliyoruz. Katolik Hıristiyanlık faiz yasağı konusundaki hassasiyetinden dolayı ticari alanı boş bırakmış ve bu nedenle Yahudilerin çeşitli Batı şehirlerinde faizli muameleler dâhil her türlü ticari faaliyette bulunmak üzere yerleşmelerine izin verilmiş, hatta teşvik edilmiştir. Ancak zaman içerisinde faiz hakkında Katolikliğin (genelde Hıristiyanlığın) yaklaşımında değişme gözlenmiştir. Weber'in kapitalizmin doğuşunda etkili olduğunu söylediği iki önemli değişimden biri olan Protestan reformasyon hareketinden sonra, Protestanlar arasında faiz karşılığı borç vermede yanlış bir şeyin olmadığına dair bir anlayış gelişmiştir. Bu süreçte Yahudilerin ekonomik faaliyet alanlarına Hıristiyan tüccarların girmeye başlamasıyla kıt kaynaklar üzerinde bir çatışma başlamıştır. Hıristiyanlar hâkim grup olma yönündeki avantajlarını kullanarak Yahudileri anti-semitik ideolojik söylemle ekonomik hayatın dışına itmişlerdir. Burada dinî ideolojik söylem kıt kaynaklar üzerindeki çatışmayı gizlemeye yönelik bir örtü görevi görmüştür.

Dinî söylem tamamen ayrımcı davranışı meşrulaştırmak üzere kullanılan bir ideolojiye dönüştürülmüştür. Yani çoğunluk grubun dışındakiler dinî-ruhsal olarak daha aşağı seviyede konumlandırılarak bunlara karşı bir suçluluk hissi duymadan her türlü gayri insani muamelelere meşruiyet kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu yeni süreçte Yahudi-Hıristiyan gelenek dünya nimetlerinden yararlanma konusunda bir sınır tanımamaktadır. Ünlü Amerikalı sosyolog Peter Berger, bu gelişmeleri sekülerleşme olgusunun önemli nedenleri arasında görür. Bu olumsuz gelişmede, Hıristiyan Batı'nın dünyaya çullanması ve kaynakları tüketme konusundaki açgözlülüğü ya da bilim ve teknoloji yoluyla tamamen tüketim odaklı dünyevileşme trendi ve Hıristiyanlığın kurumsallaşma sürecinde idealizm-realizm dengesini kurma örneğinden yoksun oluşu önemli birer etkidir.

Önyargı ve ayrımcılık temelli bir İslamofobik söylemin geliştirilmesinde, Hıristiyan Batı'nın Müslüman çoğunluklu ülkelerdeki petrol gibi birçok hammaddeyi ele geçirmek için İslâm'ı ve Müslümanları çatışılacak bir öteki konumuna getirmesinin payı vardır. İslamofobinin yükselmesinde, dolayısıyla İslâm hakkındaki önyargıların artırılmasında üç değişkenin merkezî önemi haiz olduğu görülmektedir:

Bunlardan birincisi, Batı'nın Orta Doğu petroleri üzerinde hâkimiyet kurma niyetini, İslâm ve Müslümanlar hakkında olumsuz imaj oluşturarak perdeleme girişimidir. Mesela 1970'li yılların başından itibaren yaşanan enerji krizi ve müteakiben petrol savaşları neticesinde, anti-Arap ve anti-İslâm önyargılarının

artırılmasıyla bir meşruiyet arayışına girişildiği görülmektedir. ABD'nin Irak petrol kaynaklarını ele geçirmek için bu ülkeyi işgalini insan hakları, demokrasi gibi ideolojik söylemlerle meşrulaştırma girişimi derin analizlere girme gereği duymadan hemen anlaşılabilir.

İkinci neden ise Müslümanların Batı sosyal hayatında başarılı olmalarının kiskanılmasıdır; bundan kaygı duyulmasıdır. Başta ABD olmak üzere Batı dünyası, İslamofobik söylemini meşrulaştırma adına nefret suçu olan kültürel milliyetçiliğe başvurmuştur. Buna göre Müslümanların Batı'da profesyonel iş hayatı ve eğitim alanlarında görünür olmaya başlamalarıyla beraber, giyim kuşam, inanç, dil gibi kültürel özelliklerin öne çıkarılarak önyargı ve ayrımcılığın artışına şahit olunması tesadüfi değildir.

Müslümanların çeşitli Batı ülkelerinde helal gıda, başörtüsü, cami ve minare inşası gibi inanca taalluk eden konulardaki talepleri İslamofobik söylemlerle engellenmektedir. Yine sembolik farklılıklar yoluyla güçlü bir "biz-onlar" duygusu oluşturularak çeşitli inanç göstergeleri İslâm düşmanlığı çerçevesinde yasaklanmaktadır. Batı'ya daha çok İslâm ülkelerinden getirilen iş gücünün, dikey hareketlilik içerisine girmeleri de engellenmek istenmektedir. Bugün birçok Batı ülkesinde İslamofobi kapsamında görebileceğimiz Türkofobinin gelişmeye başlamasının temelinde, iş gücü açığını kapatmak üzere Türkiye'den çeşitli Batı ülkelerine göç eden çok sayıda Müslüman Türkün bugün iş sahibi olmaları, daha iyi işlerde istihdam edilmeye başlamaları, profesyonellikleri, iyi eğitim fırsatlarından yararlanmaları ve sosyal statü elde etme gibi başarıları yatmaktadır. İslâm düşmanlığının geliştirilmesinde esas faktör ekonomik kaygı olduğuna göre, Müslümanların yakın gelecekte Hıristiyan dünyayı İslâmlaştıracakları, bu yüzden Hıristiyanlığı koruma adına şiddete başvurdukları şeklindeki iddialar anılan realite ile uyuşmamaktadır.

Üçüncü nedene gelince bunun da ayrımcılığın küreselleştirilmesi olduğu ifade edilebilir. Kıt ve değerli kaynakların kontrolünü güç kullanarak ele geçirmek isteyen ülkeler ayrımcılığı ve önyargıyı küreselleştirmek isterler (Roberts, 1990:277). Kültürel ırkçılığın gelişmesinde üçüncü bir neden olarak gördüğümüz bu faktöre dayanarak ayrımcı davranışı meşrulaştırmak ya da bunun ahlaki olarak doğru olduğunu iddia etmek konusunda Batı dışı gruplar (bilhassa Müslümanlar) hakkında basmakalıp önyargıların geliştiğini söyleyebiliriz. Kısaca anti-Müslim duyguların artmasında ekonomik çıkarların önemli rol oynamasının yanında, ötekileştirilen ve düşmanlaştırılan gruba mensup olanların fiziksel özellikleri, görünürlükleri, dilleri, kültürleri ve dinleri üzerinden bir önyargının ya da İslamofobinin de oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Batı'da başta kilise olmak üzere çeşitli toplumsal aktörlerin faaliyeti sonucu İslamofobik tavırların artmasının arkasında Müslümanların giderek sosyal hayatın her alanında başarılı olmalarının önünün kesilmesi anlayışı yatmaktadır.

Sonuç

İslamofobinin İslâm ve Müslüman karşıtı her türlü peşin hüküm ve kalıp yargıları içeren ırksal bir ayrımcılık formu olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu kavram Müslümanlara karşı toplumsal dışlayıcılık ve baskıcı uygulamaları içeren temelsiz korku ve nefret söylemi ve suçu ile menfi bir imaj oluşturma yönündeki kognitif ve duygusal çabaları ihtiva etmektedir. Mistifiye edilmiş, dolayısıyla kutsallaştırılmış bir kavrama dönüştürülen İslamofobi, korku hissine dayandırılarak içselleştirilmeye çalışılmıştır. Böylece kuşatıcı bir kavram haline getirilen İslamofobi ile anti-İslâm ve anti-Müslüman duygu ve tutumlar meşrulaştırılmak istenmektedir. Bu bakımdan İslamofobi kelimesi yerine İslâm ve Müslüman düşmanlığı tabirinin kullanılmasının uygun olacağı kanaatindeyim.

Müslümanların toplumsal hayatın tüm alanlarından dışlanması, horlanması, aşağılanması, ayrımcılığa tabi tutulması kısaca fiziki ve sözlü şiddetten daha tehlikeli olan sembolik şiddetle karşı karşıya getirilmesi İslâmaofobların faaliyetlerinin sonuçlarıdır. Bu menfi İslâm algısı ve Müslüman temsili karşısında bilhassa aydın kesimine, kelime anlamı itibariyle barış dini olan ve Allah'ın iradesinden başka hiçbir otoriteye boyun eğmeme anlamına gelen, aynı zamanda insanı en şerefli ve onurlu varlık haline getiren İslâm dininin temel prensiplerinin ve değerlerinin tüm insanlığa doğru aktarılmasında büyük görevler düşmektedir. İslâm düşmanlarının faaliyetleri karşısında yılmadan kendi alanında uzmanlaşmayı ilke edinmiş Müslüman aydınların yetiştirilmesi şarttır. Müslüman ve Müslüman olmayan Avrupalılar arasındaki karşılaşma yollarından biri olarak ekonomik, siyasi, kültürel ve eğitim gibi sosyal hayatın tüm alanlarında başarılı olma prensibinin benimsenmesi şarttır (Göle, T24). İçinde yaşanılan toplumda görünür olmak; çoğunluk toplumuyla karşılıklı etkileşimci ilişkiye girmek ve entegratif ilişki kanallarını artırmakla mümkün olur. Ayrıca bu yeni Müslüman entelektüel sınıf, İslâm karşıtlığı ve düşmanlığına karşı çeşitli düşünce kuruluşları bünyesinde organize olup iletişim kanallarını kullanarak sosyal görünürlüklerini artırmalıdır. Ancak İslamofobik duyguların oluşması ve yoğunlaşmasında Müslüman çevreden geldiği anlaşılan terörist eylemlerinin payı da olduğu unutulmamalıdır. Bu bakımdan el-Kaide ve DAİŞ gibi terör örgütlerinin sosyolojik incelemeleri üzerinde daha fazla yoğunlaşılmalıdır. (Akyol, 2017; Göle, T24).

Batı'da bir "ethos" (değer sistemi) oluşturularak İslâm düşmanlığı içselleştirilmeye çalışıldığından, bu kavramın kullanılmasının sakıncalı olduğu dolayısıyla bunun yerine İslâm düşmanlığı tabirinin tercih edilmesi gerektiği söylenebilir. Toplumsal hayatın tüm alanlarında Müslümanların dışlanması, horlanması, aşağılanması, her bakımdan kültürel ırkçılığa maruz bırakılması, bir bakıma sembolik şiddet uygulanması karşısında Müslüman entelektüeller, aydınlar, barış dini olan İslâmiyet'in ana değerlerini insanlığa aktarmada çaba sarf etmelidir. İslâm düşmanlığına karşı Müslümanların çeşitli düşünce kuruluşları bünyesinde organize olarak iletişim kanalları yoluyla tanınır olma ya da görünürlüklerini artırmaları zorunludur. İslâm nefretçilerinin faaliyetleri karşısında yılmadan kendi

alanında en üstlerde yer alma bilincine sahip Müslüman entelektüel sayısının artırılmasına önem verilmelidir. Bu yüzden çeşitli Batı üniversitelerinde akademik çalışmalar burs imkânlarıyla desteklenmelidir. Batı'da yakın zamana kadar etkin bir şekilde görülen Yahudi düşmanlığının dostluğa dönüştürülmesinde, çeşitli Batı üniversitelerinde Yahudi orijinli bilim adamlarının yaptığı çabaların önemli rol oynadığı bilinmektedir. Öte yandan İslâm'a ve Müslümanlara karşı uzun yıllar boyunca oluşturulmaya çalışılan menfi tutumun kısa zamanda giderilmesi zordur. Ancak Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle bir kişiyi diriltmenin tüm insanlığı diriltmek anlamına geleceği (Maide, 5/32) düsturu çerçevesinde, İslâm karşıtı mesnetsiz önyargıların giderilmesinde sabırla çalışmanın olumlu netice vereceğine şüphe yoktur. İslâmofobların İslâm'ı ve Müslümanları terörle bir görme gayretlerine karşı şu ilahi emrin gereklerini yerine getirmede çaba sarf etmeliyiz (Çağrı, 2017,08 Şubat).

"Ey inananlar! Siz kendinize bakın, siz doğru yolda olduğunuz takdirde sapan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O size ne yaptığınızı haber verecektir" (Maide, 5/105).

KAYNAKÇA

- Abdul Hamid, A. F. (2010). "The Prophet (peace be on him) as a Model for Universal Peace and Justice", *INSIGHTS*, 'Mercy for the Worlds' Number, 02: 2-3 (Winter 2009-Spring 2010), 153-178.
- Akyol, T. (2017, 20 Haziran). "İslamofobik Terör", *Hürriyet Gazetesi*.
- Alrassı, A. (2014). "Fighting Against Religious Extremism And Islamophobia - The Pillar For A Sustainable Harmony Between West And Islam", *SEA-Practical Application of Science*, Volume II, ISSUE 1(3), 39-47.
- Ataman, M.(2017). "Batı'daki İslâm ve Türk Algısı:Tıkanan Batı'da Yeniden Yükselen İrkçılık, Korku Endüstrisi İslamofobi", *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı:317, 15-17.
- Bayraklı, E. – Hafez, F. (2016). "The State Of Islamophobia In Europe", http://www.İslamophobiaeurope.com/wp-content/uploads/2017/03/Introduction_2016.pdf (Erişim Tarihi: 14.12.2017).
- Bayraktar, C. (2017, 07 Şubat). "Bir işgal biçimi: İslamofobi/İslâm Karşıtlığı", *Yeni Şafak Gazetesi*.
- Borell, K. (2015). "Islam and Christian-Muslim Relations", 26 (4), 409-421, <http://dx.doi.org/10.1080/09596410.2015.1067063>
- Böhürler, A. (2017, 18 Mart). "Katolik baharı/ İslamofobiye karşı çıkan Papa Francis", *Yeni Şafak Gazetesi*.
- Canatan, K. (2007). "İslamofobi ve Anti-İslâmizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım", *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-Semitizm*, K. Canatan ve Ö. Hıdır (ed.), Ankara: Eskiye Yayınları.
- Çağrı, M. (2017, 08 Şubat). "İslamofobi", *Karar Gazetesi*.
- Ekman, M. (2015). "Online Islamophobia and the politics of fear: manufacturing the green scare", 38 (11), 1986-2002.

- EUMC Annual Report (2005). “Racism and Xenophobia in the EU Member States”, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/103-ar05p2en.pdf, (Erişim Tarihi: 17.11.2017).
- EUMC, (2006). “Avrupa Birliği’nde Müslümanlar: Ayrımcılık ve İslamofobi”, file:///C:/Users/user/Downloads/1936-EUMC-highlights-TR.pdf (Erişim Tarihi: 17.11.2017).
- Faimau, G. (2015). “The Conflictual Model of Analysis in Studies on the Media Representation of Islam and Muslims: A Critical Review”, 9 (5), 321-335.
- Göka, E. (2016, 10 Ocak). “Günahlardan arınma aracı olarak İslamofobi”, *Yeni Şafak Gazetesi*.
- Göle, N. T24, “4 yıl boyunca 21 Avrupa kentinde araştırma yapan Prof. Nilüfer Göle, 'sıradan Müslümanlar'ın kitabını yazdı” <https://f.hypotheses.org/wp-content/blogs.dir/96/files/2012/11/T-24-siradan-muslimanlar.pdf> (Erişim Tarihi: 19.10.2017).
- Karaman, H. (2016, 07 Ocak). “İslamofobiye Malzeme Sunanlar”, *Yeni Şafak Gazetesi*.
- Kaya, S. (2015). “Islamophobia in Western Europe: A Comparative, Multilevel Study”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 35, No. 3, 450–465.
- Kedikli, U. ve Akça, M. (2017). “Soğuk Savaş Sonrası Avrupa’da Artan İslamofobi”, *TESAM Akademi Dergisi*, 4 (1), 57-95.
- Richardson, R. (2012). “Islamophobia or anti-Muslim racism – or what? – concepts and terms revisited”, <http://www.insted.co.uk/anti-muslim-racism.pdf> (Erişim Tarihi: 17.10.2017).
- Ring, N. C. – Nash, K. S. vd. (1998). “Introduction to the Study of Religion”, New York: Orbis Books.
- Roald, A. S. (2004). “New Muslims in the European Context: The Experience of Scandinavian Converts”, *Brill Academic Pub*.
- Roberts, K. A. (1990). *Religion in Sociological Perspective*, Wadsworth Publishing Company.
- Runnymede Trust (2017). “Islamophobia: Still a Challenge for Us All, London: Runnymede Trust, <https://www.runnymedetrust.org/uploads/Islamophobia%20Report%202018%20FINAL.pdf> (Erişim Tarihi: 15.12.2017).
- Sakellariou, A. (2011). “The 'Invisible' Islamic Community of Athens and the Question of the 'Invisible' Islamic Mosque”, *Journal of Shi’a Islamic Studies*, 4(1):71-89.
- Sambur, B. (2016). “İslâm’ı Anlamak, İslamofobiden Arınmak”, *Kamu’da SosyalPolitika*, 9 (14), 9-15.
- SETA, (2016). “European Islamophobia Report 2016”, http://www.İslamophobiaeurope.com/wp-content/uploads/2017/05/EIR_2016.pdf, (Erişim Tarihi: 17.12.2017).
- Subaşı, N. (2017). “İnsan Bilmediğinden Korkar, Korku Endüstrisi İslamofobi”, *Diyanet Aylık Dergi*, 317, 30-33.

-
- Taşdemir, H. (2016). "İslamofobi ve İnsan Hakları", *Kamu'da Sosyal Politika*, 9 (14), 32-34.
  - UHİM (2015). "Avrupa'da Yükselen Ayrımcılık Nefret, İslamofobi ve Irkçılık", Türkan, H. (Ed.), Şen Ofset: İstanbul.
  - Yanarışik, O. (2015). "Turkey-EU relations and the representation of AK Party in the western political and media discourse", *University of Warwick, Department of Politics and International Studies*, (Unpublished PHD Thesis), http://wrap.warwick.ac.uk/77659/1/WRAP_Thesis_Yanarisik_2015.pdf (Erişim Tarihi: 14.12.2017).
  - Yel, A. M. (2016). "İslamofobiye Karşı Örnek Bir İslâm Toplumu Oluşturulmalı", *Kamu'da Sosyal Politika*, 9 (14), 25-31.
  - Yel, A. M. ve Nas, A.(2014). "Insight Islamophobia: Governing the public visibility of Islamic Lifestyle in Turkey", *European Journal of Cultural Studies*, 17(5), 567-584.

Islamophobia as an Invented Language of Anti-Islam in the West (Conflict-Based Sociological Perspective)*

Hüsni Ezber BODUR**

Abstract

Theoretical frameworks such as clash of civilizations, orientalism, xenophobia, discrimination, and hate discourse and crime have played important roles on the way to Islamophobia evolving into Islam antagonism. According to Pierre Bourdieu, articulating anti-Islam and Muslim antagonism as Islamophobia could be regarded as symbolic violence, which is actually more dangerous than physical violence. This study has a qualitative approach based on Bourdieu's symbolic violence by gathering data from two different sources. The first type of data is composed of books, articles, studies, and discourse and statements of mainstream politicians. The second type of data is collected from the periodical reports released by civil society organizations and think tanks. Symbolic violence is used as an analytical instrument in this study. Moreover, this study is based on the conflict theory, which is one of the two perspectives examining the role of religion in society at the macro level, and religious conflict thesis. According to these perspectives, competitive struggle on scarce resources is maintained with religious and ideological discourses. This study demonstrated that the conflict based on religious and financial reasons affected the rise of Islamophobic ideology defining Islam and Muslim antagonism. In conclusion, the importance of expert theologians and intellectuals' defensive discourse in preventing the rise of Islamophobia both in the Western world and all over the world without wasting energy was emphasized and the conveyance of basic Islamic principles to humanity was suggested.

Keywords: Symbolic violence, hatred speech, cultural racism, Islam antagonism.

Batı'da İslâm Karşıtlığının İcat Edilmiş Dili Olarak İslamofobi (Çatışmacı Sosyolojik Perspektif)

Özet

İslâm karşıtlığına ve İslâm düşmanlığına evrilen İslamofobiye giden yolda, oryantalizm, medeniyetler çatışması, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve nefret

---

* This paper is the English translation of the study titled "Batı'da İslâm Karşıtlığının İcat Edilmiş Dili Olarak İslamofobi (Çatışmacı Sosyolojik Perspektif)" published in the 6th issue of *İlahiyat Akademisi*. (Hüsni Ezber BODUR, "Batı'da İslâm Karşıtlığının İcat Edilmiş Dili Olarak İslamofobi (Çatışmacı Sosyolojik Perspektif)", *İlahiyat Akademisi*, sayı: 6, 2017, s. 69-86.) The paper in Turkish should be referred to for citations.

** Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Faculty of Divinity, Head of the Department of Philosophy and Religious Sciences, hebodur@ksu.edu.tr, (0344) 3002726.

söylemi gibi ideolojik yaklaşımlar önemli rol oynamıştır. Anti-İslâm ve Müslüman karşıtlığının İslamofobik ifadelendirilmesi, Pierre Bourdieu'nun yaklaşımıyla fiziksel şiddetten daha tehlikeli olan sembolik şiddet olarak görülebilir. Bourdieu'nun sembolik şiddet tezine dayandırılan ve sosyolojik perspektiften ele alınan bu çalışma iki tür kaynaktan toplanan verilere dayanarak kalitatif yöntemle yürütülmüştür. Birinci tür kaynakları, konu ile ilgili yazılmış kitaplar, makaleler ve söyleşiler ile ana akım siyasetçilerin söylem ve demeçleri oluşturmuştur. İkinci tür very kaynakları ise çeşitli sivil toplum ya da düşünce kuruluşlarının periyodik olarak yayınladıkları raporlardan meydana gelmektedir. Çalışmanın teorik çerçevesini, dinin toplumdaki rolünü makro düzeyde inceleyen iki ana perspektiften biri olan çatışmacı teori ve dini çatışma tezi oluşturmuştur Bu yaklaşıma göre, temelde kıt kaynaklar üzerindeki hâkimiyet mücadelesi dini veya ideolojik söylemlerle yürütülmektedir. Bu çalışmada dini, sosyal ve ekonomik temelli çatışmanın İslâm ve Müslüman karşıtlığı anlamında İslamofobik bir ideolojinin doğuşunda etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Batı'da ve dünyanın her yerinde İslamofobinin yükselişini engellemede savunmacı söylemlerle enerjiyi tüketmeden, alanında uzmanlaşmış teolog, bilimadamları ve entelektüellerin İslâm'ın temel esaslarını insanlığa aktarmalarının önemli olacağı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sembolik Şiddet, Nefret Söylemi, Kültürel İrçılık, İslâm Karşıtlığı.

Introduction

Concepts are used as important analytic instruments in sociological studies. However, it is a fact that concepts are also shaped in the socio-cultural contexts where they are produced, and they are exposed to semantic shifts in time. In addition, certain concepts are used within an orientation based on their ideological essences along with their inconsistent structures. Accordingly, it is fair to state that the concept of Islamophobia was invented as the ideological language of blemishing Islam and Muslims under political, religious, cultural and financial conditions.

The western Christian world based its cultural development on a dualist ground and made efforts to create a marginal foreign actor with whom it has always fought. Therefore, the west has developed the language and discourse of "we" and "they" since it met Islam for the first time. It should be noted that the theoretical frame of this process was actually set by orientalism and intercivilizational clashes. In other words, roots of hatred and antagonism toward Muslims date back to the times when Islam spread to Europe for the first time. A theological, political and cultural antagonism was developed toward Islam as a response to the successful position of Islam over the Christian West (Roald, 2004:57). Moreover, Islamophobia was also developed along with the concepts of racism, xenophobia, discrimination, prejudices and stereotyped conclusions.

The afore-noted concept of Islamophobia was defined as a groundless antagonism toward Muslims living in England and toward Islam in the report

entitled *“Islamophobia: A challenge for us all”* and published by Runnymede Trust, an English ideological institution, to reflect the hatred and fears toward the Muslims in England (Runnymede Trust, 1997:4). After the report had been published, this term was employed in the sociological studies on Islamophobia. Academics superficially used the complications and dilemmas in this concept instead of criticizing these. The concept of Islamophobia is actually a new term, although some claim that it was used first in United States (US) in the late 1980s or that it was heard first in the early 20th century (Runnymede Trust, 2017:13). It is clear that adverse attitudes and feelings were obviously developed against Muslims in the 1980s before the publication of the report in Europe and many other regions of the world. The visible reasons include an antipathy, which was formed against Islam along with the relevant doctrines and practices, and discrimination and cultural racism against Islam and Muslims. These problematic concepts that are closely related to one another caused people to dislike all Muslims upon fears and hatred toward Islam, which is actually Islamophobia (Runnymede Trust, 1997:2). Almost all studies reviewing the concept of Islamophobia after the 9/11 incident referred the aforementioned report where Islamophobia was used first (see: Canatan, 2007). This concept has been recently defined as the language of negative attitudes and feelings toward Muslims. However, it should be noted that Islamophobia, reflected as the discrimination toward Muslims in various socio-economic contexts, has different forms and variations.

Although the afore-mentioned note is commonly indicated in the relevant literature, it is clear that such a concept is used to build an antagonism toward Islam by making Muslims an object of hatred and fear. Thus, through this concept, it is obvious the aim is to justify all sorts of hatred and violence toward Muslims.

Although there is no agreement regarding a definition of the quality of Islamophobia, the initiatives to analytically make this concept usable should be considered. In addition, a review on the literature of Islamophobia indicates that Islam and Muslims have been made the objects of fear and targets of prejudices, hatred and zealotry. The Islamophobic prejudices are shown as negative attitudes and emotions toward Muslims without making discrimination pave the way for anti-Islam and anti-Muslim approaches in the west (Akyol, 2017, June 20). In fact, this concept should not be used regardless of the meanings it has because Islamophobia or Muslimophobia is actually meant to be prejudice and hatred toward Islam and Muslims. Through this concept, there is a malevolent purpose of making Islam and Muslims a fear object or making human fears and concerns, such as solitude, darkness or feelings when passing nearby graves alone at night, more ontological (Subaşı, 2017). However, the fears generated toward Islam and Muslims are sociological rather than being analytical.

It is a fact that Islamophobia evokes an antagonism within the context of fears toward Islam and Muslims. It has been used by the entire globe, particularly the western countries, as a concept to reflect the antagonism toward Islam

following the 9/11 attacks. The increase of Islamophobic attitudes and emotions and promotion of antagonism toward Islam by the people with Islamophobia or antagonists accelerated the process of conducting studies, analyses and reports. This study used the sources on Islamophobia and resulted in the relevant reports prepared by the active ideological institutions and organizations in Turkey and the west.

Studies on Islamophobia reflect that Islam is generally represented through prejudices and stereotyped clichés and that efforts are made to make anti-Islam and anti-Muslim approaches more developed and rooted in public life. Analyses on theoretical frames and concepts such as cultural racism, orientalism, inter-civilizational clashes, exclusion, xenophobia and hate crime, which support Islamophobia, are remarkable. Moreover, while referring to the hinted and clear ideas in the report on Islamophobia published by Runnymede Trust in 1997, it is claimed that Islamophobia can be overcome by improving Islam. Such analyses remind the variables of patterns A and B created by Talcott Parsons, an American functionalist sociologist, to indicate the behavioral characteristics of traditional and modern societies.

An Islamic perception solely based on the traditional and ideal type supports the stereotyped historical considerations regarding the Muslims and forms the sociological basis of Islamophobia or antagonism toward Islam. Another aim of Islamophobic actors is to develop hostility toward Islam based on Islamophobic attitudes and feelings through the symbolic violence applied to restrict the visibility of Muslims who live in various European countries and make efforts to integrate themselves into the society where they live. Opposition to Islam is created over the topics regarding certain concepts or objects such as minarets, hijab or halal food, which should be examined within the context of religious and conscientious freedom. Relevant discussions and approaches of administrative units toward religious practices are assessed in a way to support the prejudices regarding Islam. Media institutions from various European countries marginalize Islam and Muslims through the perspective of “West against Islam”. Through the conflict theory or conflict-based religious perspective, one of the approaches analyzing the religious role from a macro level, the anti-Islamist approach of the west, is regarded as a reflection of the clashes based on financial interests (Roberts, 1990: 61-70).

The development of Islamophobia was analyzed as the ideology of symbolic violence in relation to the historical background of Islamophobia in the first section of this study while the second section of this study discussed how Islamic and Christian efforts generated Islamophobia in regard to the theory of religious clash, and the third section aimed to reveal the fact that the clash performed through scarce sources supports the Islamophobic discourse and ideology. In other words, the desire to prevent Muslims from appearing as financial and political actors in the public sector and use of every precaution has been effective in the emergence and development of Islamophobia. The suggestions regarding the fight against

Islamophobia were included in the conclusion section. Results indicated that the demands of taking part in financial activities, policy, education, and social and cultural fields would enable pluralism, that all sections of the society might experience a more dynamic interaction, and that a multi-cultural environment might be effective in the fight against Islamophobia.

The Ideology of Symbolic Violence: Islamophobia

Many concepts and terms were used to reflect negative attitudes and emotions toward Islam and Muslims. The concept that is used the most as the current expression of antagonism toward Islam and Muslims is Islamophobia. However, different terms were also used in particular scopes, countries, international organizations and academic environments. Racism against Muslims, intolerance to Muslims, prejudices against Muslims, violence against Muslims, hatred for Muslims and, opposition toward Islam and Muslims, Muslimophobia and demonization of Muslims are among these terms (Richardson, 2012). The concept of Islamophobia used to reflect the anti-Islamist discourse and ideology helped relevant actors build the language of alleviating or even justifying the violent crimes, including hate crimes against Muslims, all sorts of assaults, discrimination and exclusion toward Muslims in public places, and physical attacks against Muslims.

This concept was used in the article by Edward Said (1985), indicating that the western antagonism toward Islam, which is Islamophobia, and anti-Semitism have been interchangeably used (Richardson, 2012). However, a common use of the concept in social studies, policy and media has occurred after the report published by the English ideological institution called Runnymede Trust in 1997. Islamophobia as a threat to the coexistence of different cultures in Europe and an obligation to fight against this threat boosted the academic interest on this subject and created literature on Islamophobia. Both ideological institutions aiming to fight against Islamophobia and the report mentioned in the academic studies have become a significant source of reference. In reference to this report, analyses were made about the historical development and fundamental qualities of the definition of Islamophobia. The article by Canatan (2007), conceptually and historically examining Islamophobia, was written by referring to the Islamophobic characteristics in this report. Similarly, the article entitled "İslamofobi İle Mücadele Kapsamında İslamofobiye Karşı Örnek Bir Müslüman Toplum Oluşturmalı" by Ali Murat Yel (2017) and "İslamofobive İnsan Hakları" (2017) by Hakan Taşdemir referred to the afore-noted report. Therefore, Islamophobia turns into nothing but the current stereotyped considerations regarding the old antagonist approaches, which have become rooted in the psychic world of Europe toward Islamic.

As an ideology regarding the anti-Islam approach, history of Islamophobia can be dated back to the periods, Islam emerged for the first time. A hostile

approach was initiated toward Islam by the religious and political authorities aiming to maintain their statuses and interests after Islam was rapidly spread among the disbelievers from Mecca, Pagans, Jews and Christians who were committed to their religious values.

The intense contacts between Muslims and Christians arose from the Crusades lasting from the 11th to 13th centuries (1095-1291). Non-Muslims attacking Muslims made efforts to marginalize Islam and Muslims in a hatred discourse and antagonist theology. Moreover, Andalusia Umayyads, Fall of Istanbul and Islamic Influence on Europe through Sicily are among the historical incidents affecting the formation of the antagonism toward Islam (Ataman, 2017:16). The church always made efforts to trigger and organize people against Islam during the periods when the Ottoman Empire and western Christian countries contacted. Islamophobic concepts such as Turkophobia, which has been rising in many European countries recently, and Erdoğanphobia, which has become a major topic of discourse among the mainstream politicians and media members, are used to prevent Turkey's achievements. The fact that the Ottoman Empire had been the representative and defender of Islam in Europe for centuries brings Turkey to westerners' minds when Islam is mentioned. Thus, a concept of Turkophobia has been emphasized as Islamophobia has been rising in Europe, which is not coincidental. The mainstream politicians of Europe claim that Turkey does not belong to Europe due to its Islamic characteristics, marginalizing Turkey by stating that the country does not fit the western characteristics (Yanarışık, 2015:104). A neo-orientalist discourse is formed by referring to the World Values Survey and indicating that there have been no changes in the conservative and anti-feminine characteristics of Turkey in the last 20 years, and the purpose of justifying the Islamophobic approaches is followed. The perception that Islam is a threat to democracy, equality of women and men or western values has been formed in the process called orientalism by Edward Said (YelveNas, 2014:568).

Considering the Islamophobic attitudes and ideologies formed by dangerous approaches such as cultural racism, xenophobia, discrimination, clash of civilizations or orientalism, western actors make attempts to twist certain Islamic concepts such as jihad, form prejudices and associate Islam with terror. Antagonism toward Islam has been continually created through a religious marginalization formed artificially by the west, aiming to protect its financial and political interest. The Evangelist Protestant Fundamentalism, which was founded by the western media institutions in the early days of the previous century, was turned into Islamic fundamentalism by referring to the Iran Islamic Revolution of 1979, which was remarkable and interesting (Kedikli and Akça, 2017:74). Muslims were classified as Islamist and jihadist in this period, and Islam was regarded as a totalitarian religion through an integralist, essentialist and reductionist approach. Therefore, upon the dissolution of the Soviet Union in 1989 and the termination of Cold War era, Islam and Muslims were quickly reflected as another enemy, and the theoretical frame of

this reflection was set by the thesis entitled *Clash of Civilizations* (1993) by Samuel Huntington (Bayraktar, 07 February 2017).

Evangelism, reflecting the essence of “new right” movement that has been rising in the west with a strong emphasis on the marginalization of Muslims with an Islamophobic approach, making the world more Biblical, fundamentalism set by different cultic environments, and neo-conservationists represented by them were actually reflected by Trump, the current president of US (Göka, 2016).

The commitment of Islamophobic hate crime by Trump, who disregards the international laws can be regarded as his adaptation to Islamophobia invented in the west. Efforts should be made by the Islamic world, particularly the Muslim intellectuals, to conduct a fight against Islamophobia, a problematic concept that has been getting quite dangerous.

A remarkable example indicating how prejudices are activated toward Islam and Muslims through Islamophobia is as follows: A terrorist action took place in Oklahoma City in June of 1995, and many people, including children, were killed as a public building was bombed. All Muslims were blamed in the newspaper called “Today”, stating that the perpetrators committed the crime in the name of Islam. After a short period of time, officers declared that this terrorist action was conducted by Christian militants. An antagonist approach was clearly displayed toward Islam in the media, aiming to associate Islam with terror, and Muslims were reflected as threats to the security and values of the west.

It is clear that antipathy and anti-Islamic approaches are supported by repeated clichés, stereotyped expressions, and hate discourses based on discrimination and racism. Thus, human fear is constantly triggered and manipulated in line with Islamophobia and efforts are made to maintain the antagonism towards Islam and Muslims. In addition, the concept of Islamophobia is also used as the instrument of relieving or justifying the symbolic violence, which is applied to Muslims, through the fears related to Islam (Ataman, 2017:15). Accordingly, efforts are made to mystify and sacralize Islamophobia, and anti-Islamic ideology is made permanent by making this ideology a popular agenda topic through different instruments and methods. Through the concept of Islamophobia formed out of emotions and cognition, a spirit full of fears toward Muslims and Islam is built and perception toward Islam is formed, reflecting that Islam opposes Christianity. The cognitive period formed through orientalism, which is supported by fears and hatred, serves as the motivational source of anti-Islamic approaches. Sociologists and social psychologists indicate that prejudices are turned into stereotyped statements including, strong emotions. (Borell,2015:411). People with Islamophobia, i.e. the antagonists of Islam, use the concept of Islamophobia to reflect their fears toward Islam and Muslims. However, Islamophobia is not solely a fear and hatred concept. Instead, it also reflects the

malevolent campaigns against Islam and Muslims and playing active roles in this regard (Roald, 2004:53).

Hate discourse and crimes, prejudices, discrimination and social exclusion against Muslims are among the primary themes catching attention in the Islamophobia literature. These attitudes and stereotyped statements with the traces of vandalism, physical assaults, injuries, killing, psychological pressure and symbolic violence have a strong relationship. In strengthening this bond, politics and media work hand in hand with all their power. Islamophobic violence continues against Muslims in the fastest way possible within the frame of subjective and twisted Islamic images created and made a myth by the orientalist discourse. Making themselves unique in the discourse of cultural racism, the westerners thought that they could justify Islamophobic attitudes and behaviors upon the problematic belief that they had rights over Muslims (Sambur, 2016:11). It should be noted that stigmatizing Muslims as terrorists is a hate crime against this religion with a great number of believers. According to the data of the US-based PEW institution, the great majority of Muslims condemn terrorism. Similarly, most of the Muslims have no problems with democratic values. However, claims from the west that Muslims will make the Europe Islamic in the upcoming decades as they have a high birth rate and that they display Islamophobic attitudes to prevent Europe from becoming Islamic are totally wrong and fail to match with scientific facts.

Dissolution of Soviet Unions, establishment of communism, and selection of Muslims who have conflict-based relationships with the west as the others within the thesis regarding the clash of civilizations, which subjectively declares the end of time, are regarded as the reasons for the emergence and rise of Islamophobia, the new form of racism in Europe, which is not surprising. In fact, along with the religious, political, financial and cultural racist factors, extreme right wings have contributed to the rise of Islamophobia. However, claiming that Islamist ideas are the threats to the ideas of westerners is more explanatory as the main reason related to the rise of Islamophobia in Europe within the frame of conflict-based religious theory reflecting that establishing dominance over the scarce sources is possible through religious or ideological discourses.

Religious/Social Islamophobia

Islamophobia may arise due to religious, social, cultural, political and financial reasons. Christian westerners' perception of Islam and Muslims as a threat in the efforts to establish dominance on scarce sources through the conceptualization of religious-social Islamophobia reflects a meaningful ideology within the search for dominance via any religious or ideological discourses for the material or spiritual benefits. As Islam has been developing rapidly on a global scale, Christian westerners have created their anti-Islamic approaches in the form of

Islamophobia while referring to the stereotyped expressions rooted in the cultural codes under the leading of the church.

Following the powerful periods for Islam, particularly after the 18th century, western colonial powers began to reflect Islam as a war-ridden, violent and anti-feminine religion through the racist cultural assessments to justify their attempts to exploit the Islamic geography. They built the Islamophobic discourse to justify their violent acts and attempts to establish dominance over the scarce financial energy resources. Europeans' demands to achieve an economic advantage in the colonization process become their main motivational source and priority. They aimed to form the legal grounds for achieving their domination by acting alongside the church and showing that Christianity is more advantageous than other religions.

Invaders conducted their violent actions by benefiting from the church officials or missionaries and made efforts to justify colonialism in this way. Bartolome de Las Casas (1484-1566), a Spanish missionary performing missionary activities in America, was among the first priests reflecting the violent acts of Christians. Indicating gold as the motivational resource for the European colonialist acts on newly-occupied lands, Las Casas reflects an exemplary story in this regard. Las Casas states that invaders told the leader of a local tribe to adopt Christianity, stating that if he did so, he would go to paradise, but if he avoided accepting Christianity, hell would be his destination. Christians' violent practices, such as killing natives or selling them as slaves, are remarkable. The number of internal critics, such as Las Casas, criticizing Christianity is not that many. Expressing the conflict of dominating scarce resources such as gold through religious discourses is still common in the Christian culture.

It is fair to state that Christian west has preferred a more conflict-based relationship, due to the dualist philosophy, in the efforts to dominate the society and nature since the first days Islam and Muslims faced Christianity and Christians for the first time. In order to understand the main reasons for this, we need to compare the institutional framework of the two religious traditions and look at the reflections and practices in real life, especially in the early stages of development. Islam is a balanced religion setting the balance between this and the eternal world through the idealization revealed to the Prophet and transformation of this idealism to realism under the guidance of the Prophet. In other words, the Prophet showed how to implement the basics of Islam and acted as a role model reflecting how a society can be sustained properly by employing the relevant principles if the balance between both worlds is distorted. However, it is hard to say the same for Christianity. Jesus was unable to be a model in transferring a revelation-based religious idealism to realism as he was crucified at an early age. The absence of such a role model has a share in the failure in setting the balance between idealism and realism in the materialistic trend, limitless colonialism and positive perception toward all sorts of extremism by the Christian West.

Islam etymologically means peace and obeying Allah's will. With the pattern exhibited by the Prophet, has had the chance to spread peace and justice among the people from various religions since the day it was revealed. However, the principle that the return can only occur toward Allah and that salvation can be achieved by obeying Allah's will enabled people to develop a will to escape from the dominance of despotic kings and empires in the Medieval Times. Solely seeking help from Allah and obeying nobody but Allah in all actions played a significant role in the spreading of Islamic belief over a wide geography. Losing all sorts of restricting limits enabled people to have freedom of will and use their minds. Seeing such basic characteristics of Islam, Christian westerners preferred using the hate crime against Islam, committing a crime and using terrorist excuses within the efforts to blemish Islam.

The statement with negative, prejudiced and insulting words toward Islam and the Prophet Muhammad by Pope Benedict XVI in a conference in Regensburg University, Germany, on 12 September 2006 created rightful chaos in the Islamic world. Pope stated in this speech that Islam has not brought anything new and that Islam means violence. Christian westerners have always made wrong and twisted statements about Islam and Islamic history and maintained their hostile attitudes. Attempting to sustain such a conflict-based environment, Pope apologized to the Islamic world upon the protests from Muslims. Actually, he did not apologize to Muslims, stating that those words do not belong to him and that he referred to a text from the Medieval Times (Yanarışik, 2015:108). Conveying the referred ideas without making a criticism, refutation or comment and choosing the September 12 anniversary as the right time means these Medieval ideas are totally adopted. Moreover, the language used by the Pope is not so different from the language of the church that conducted the Crusades. Christian west regarded any other religions or beliefs as Pagan or idolatry and followed a religious policy to make these Christian through the "sacred war" (Abdul Hamid, 2010:157). The concept of jihadist generated by the West against Islam and the Christian stress that Islam is a violence-ridden religion does not go beyond the groundless claims used by western Christianity to justify the western discourse. The attempts to make all non-Christian people Christian through the sacred war are nothing but religious reflections of the Eurocentric ideology. Developing an Islamocentric view and mentioning the exemplary approaches of the Prophet in every platform would be suitable. Accordingly, practices in Islam and by the Prophet are totally different to the Christian western actions performed to ensure that people change their religions obligatorily.

The Islamophobic provocations of the present time are conducted through all sorts of instruments, including the church, cinema, media, books and popular culture. As all sorts of provocative actions of the West against Islam and Muslims are literally watched by the political authorities and no preventive actions are taken, Islamophobic actions and attitudes continue everywhere (Yanarışik,

2015:109). The efforts to point the migrants, the majority of whom are Muslims, as the source of many social problems contributed to the process of preparing an environment that is ready to justify any actions insulting and blemishing Islam and Muslims.

The Prophet respected the Jewish and Christian societies, and many people from these societies preferred Islam due to their admiration and love toward the strong characteristics of the Prophet. The legal amendment is known as the certificate of the Madinah urban state founded after the migration of the Prophet to Madinah assigned equal citizenship statuses to the people from different religions such as Judaism. The principles, such as the rule of law and following justice in the governance actions, are at the top of the chart indicating Prophet's personal values. The principle of justice was never neglected regardless of financial, hierarchical or social classes. Let alone discriminating against the Jews and Christians; qualified non-Muslims were employed as bureaucrats upon the principle of 'competent work for competent people'. The sincere attitude of the Prophet toward the people and his strong characteristics catching the attention of humanity reveal the prejudices of the Medieval Christianity and Europe reflecting Prophet as a malevolent person. The groundless and fake claims of the westerners that the Prophet spread Islam through wars have been assessed for a long time and reached the present times.

Despite the numerous numbers of attempts to blemish Islam in England, Islam is the religion developing at the highest rate, which is among the important reasons for the increase of the hatred and antagonism toward Islam. According to a study, the estimated number of educated, Caucasian Muslims in England is higher than 20,000. Referring to the life stories of Muslim English people, it is clear that many factors have been effective in their preferences. Accordingly, domestic life, closeness to the elderly, commitment to the society rather than individualism, and sharing the same feelings with Muslims in the rejection toward certain modernity elements triggering or promoting selfish approaches are among the significant motives in the acceptance of Islam (Soutar, 2010:13-14).

Fears or Islamophobia generated as a response to the spread of Islam is conducted or reflected through symbolic violence. Symbols are among the significant elements establishing the religious institution. In the West, the visibility of Islam and Muslims in the public sphere is tried to be blocked through symbolic violence. I would like to point out the necessity to discuss the issue in relation to the temples, which, to me, will contribute to the development of multi-culturalism that will enable the cultural visibility in the public area and form the frame of cultural visibility. The existence of societies is based on the ability of people with pretty different ideas to act concordantly (Soutar, 2010:14). Muslims are transformed into fear objects by preventing their visibility through relevant religious symbols such as mosques or minarets, i.e. applying symbolic violence on them. The marginalization of differences will prevent the sustainability of social presence. The presence of a temple in public areas, looking just like a museum that is artistically and

aesthetically displayed, will play a key role in the development of a new cultural interaction channel (Göle, T24).

The west generally consists of homogeneous societies (Roald, 2004). Therefore, groups as the minorities within the majority are treated less pleasantly than the others. Homogeneity shows itself in the architecture of temples. For instance, the cathedral constructed in the place of a great Aztec pyramid in Mexico City is no different than the cathedrals in Spain. The Christian ideology of intolerance to difference lies behind this construction. However, Islamic countries had no problems regarding the construction of temples of different religions on the condition that these temples have no elements that could distort the tawhid belief and that they suit the general architecture of the country. The design of the mosque built by the Presidency of Religious Affairs in Cologne was planned by a non-Muslim German architecture in a form that will meet the needs of both Muslims and non-Muslims. It is without a doubt that such a case should be regarded as another communicational channel for the emergence of a public culture that will enable mutual interaction (Göle, T24). The importance of multi-culturalism, which will enable people with different ideologies to act collectively in sustaining the activity of the society properly, can be clearly seen once again.

The reasons behind the negative attitudes of Christianity toward Islam includes considering the latter as an opponent. Positioning Islam as the other actor that will always cause conflicts is performed through Islamophobia, an ideological discourse. The activities of scientific and secularist actors who are the successors of the 68 generations that fought with the church as anti-Islamic voices increased in the west are among the other relevant factors. As the public visibility of Islam increased in the 1990s in France, people sustained their anti-religious approaches through Islam (Göle, T24). Certain new-generation intellectuals who are believed to have made efforts in defending basic rights and freedoms, including the rights of minorities through the left views, suddenly have Islamophobic emotions when Islam and Muslims are mentioned, which reflects the activity of this dualist structure from the dominant Christian culture in the social life.

Economic Islamophobia

The anti-Islamic approaches can be clearly seen in the western world, particularly Anglo-Saxon and Northern countries and other countries where Buddhism and Hinduism are lived. If an explanation is to be made in regard to the generality of anti-Islamic ideology on a global scale, this point can be analyzed in relation to the conflict-based religious theory. This approach reflects that the establishment of dominance over scarce resources with financial, political and social content can be explained through religious or ideological discourses. The religious-financial conflict can be witnessed within the relationships among the Christians in Europe and non-Christians (e.g. Jews).

As mainstream Christianity has been the dominant ideological system since the late Roman era in the west, this hegemonic structure determined the quality of the relationship with the Jews. Catholic Christianity ignored the commercial topics or questions due to its sensitivity regarding the issue of the prohibition on interests and therefore, Jews were permitted to reside in western cities to perform many sorts of commercial activities, including interest-based actions. However, attitudes of the Catholicism (or Christianity in general) regarding the topic of interest has changed. Following the Protestant Reformation movement, which is one of two concepts believed to have been effective in the birth of Weber's capitalism, a misconception that lending money (for a certain sum of interest) is not wrong has been developed among the Protestants. A conflict emerged on the scarce resources as Christian merchants started to take part in the financial activities of the Jews. Christians used their advantages to be the dominant group and pushed Jews out of economic life through the anti-Semitic ideological discourse. The religious, ideological discourse here serves as the cover to hide the conflict regarding the scarce resources.

The religious discourse was totally transformed into an ideology used to justify totally discriminatory behavior. In other words, those outside the majority were positioned on a lower level religiously and spiritually, and efforts were made to justify every non-human attitude without feeling any sense of guiltiness. The Jewish-Christian tradition in this new period accepts no limits in terms of benefiting the blessings in this world. Peter Berger, a well-known American sociologist, regards these developments as some of the important reasons behind the concept of secularization. The significant factors behind the afore-mentioned negative incidents include the efforts and greed of the Christian west to control the world and consume the resources, their consumption-based trend of profanation through science and technology, and absence of an exemplary character that will set the balance between idealism and realism in the process of becoming Christian.

Christian westerners' efforts to make Islam and Muslims the others with whom conflicts are to arise in the issue of capturing many forms of raw material such as petroleum in the countries where Muslims represent the majority have a share in the development of an Islamophobic discourse based on prejudices and discrimination. It is clear that there are three variables which have particular importance in the rise of Islamophobia and the increase of prejudices toward Islam accordingly:

The first is related to the efforts to cover the western intention of dominating petroleum in the Middle East by creating a negative image of Islam and Muslims. For instance, as a result of the energy crisis and following petroleum wars after the 1970s, the search for legitimacy becomes clear, considering the increase in the number of anti-Arabic and anti-Islamic prejudices. The efforts to justify the occupation of Iraq by the US to capture petroleum sources in this country through

the ideological discourses such as human rights or democracy are actually quite clear without the need to perform deep analyses.

The second reason is related to jealousy and concerns regarding the success of Muslims in western social life. The western countries, particularly the US, uses cultural racism, a hate crime, to justify the Islamophobic discourse. Accordingly, after Muslims started to be visible in the professional and educational areas of the west, cultural characteristics such as dressing, beliefs, or languages were highlighted, and prejudices and discriminative acts increased, which are not confidential.

Muslims' demands regarding theological issues such as halal food, hijab, mosque and minaret consumption are prevented through Islamophobic discourses. Moreover, a strong sense of "we-them" is founded through symbolic differences and various theological indicators are prohibited due to the antagonism toward Islam. Another aim is to prevent the manpower from Islamic countries from getting into vertical mobility. The reason or factor behind the development of Turkophobia which is present in many western countries within the context of Islamophobia includes the employment and higher professional positions of many Muslim Turks who moved to the west to meet the manpower deficit, to benefit from educational opportunities and to achieve a social status there. As the main factor in the development of antagonism toward Islam is financial concerns, the claims that Muslims will make the Christian world Islamic in the near future and that Christianity is protected for that reason do not match the reality in this regard.

The third reason in this regard can be explained as the globalization of discrimination. Countries that want to take control of scarce and valuable resources by force want to globalize discrimination and prejudice (Roberts, 1990:277). It is fair to state that stereotyped prejudices regarding the non-western groups (particularly the Muslims) were developed to justify discriminatory acts or to claim that this is morally correct based on the afore-noted factor as the third reason for the development of cultural racism. In addition to the important role played by the economic benefits in the increase of anti-Muslim emotions, prejudices or Islamophobia are formed through the physical characteristics, visibilities, languages, cultures and religions of the people who are from the marginalized or regarded as enemies. The reason behind the increase of Islamophobic attitudes due to the activities of various social actors, particularly the church, includes the approaches aiming to block the ever-increasing success of Muslims in every field of the social life.

Conclusion

It is clear that Islamophobia is a sort of discrimination with all kinds of prejudices and stereotyped expressions against Islam and Muslims. Moreover, this

concept includes groundless fears with a social exclusivist approach and oppressive practices against Muslims, hate crime and discourse, and cognitive and emotional efforts to form a negative image. Islamophobia was turned into a mystified and sacred term, and efforts were made to internalize this concept based on fears. Therefore, attempts were made to justify anti-Islam and anti-Muslim emotions and attitudes through the comprehensive concept of Islamophobia. Accordingly, the phrase of antagonism toward Islam and Muslims should be used instead of Islamophobia.

Muslims were neglected, insulted and excluded from all areas of social life and they suffered from discrimination, which means that they suffered from symbolic violence that is more dangerous than physical violence. These are the results of Islamophobic activities. Considering the negative perceptions toward Islam and representations regarding Muslims, intellectual people have important duties in reflecting the basic principles and values of Islam, which is literally the religion of peace, which means obeying nothing but the will of Allah, and which makes humans the most honorable creature. Raising Muslim intellectuals, who make efforts to improve themselves specifically against the activities of anti-Islamists, is a must. Adopting the principle of being successful in all fields of social life, including economy, politics, culture and education, which is one of the forms of contact between the Muslim and non-Muslim Europeans, is also a must (Göle, T24). Being visible in society occurs through being in a mutual interactive relationship with the majority and increasing the integrative relationship channels. In addition, this new Muslim intellectual class should organize itself within various ideological organizations against the anti-Islamic approaches, use the communicational channels, and increase its social visibility. It should be noted that the terrorist actions from Muslims have a major share in the formation and the increase of Islamophobic emotions. Accordingly, sociological acts of terror organizations such as al-Qaeda and ISIS should be detailed more (Akyol, 2017; Göle, T24).

As an “ethos” (value system) is formed and antagonism toward Islam is adopted in the west, it can be stated that using this concept is problematic, and therefore the concept of antagonism toward Islam can be preferred. Muslim intellectuals and scholars should make efforts to reflect the main values of Islam, the religion of peace, to people as a response to westerns who neglect, insult, exclude Muslims from all social fields, and apply cultural racism and symbolic violence on the Muslims. Muslims have to increase their reputation or visibility by organizing themselves within certain ideological institutions or using certain communicational channels in this regard. Attention should be given to the efforts to increase the number of Muslim intellectuals who have an awareness of staying at the top level against the unpleasant activities of anti-Islamists. Thus, academic studies in different western universities should be supported with grants. It is a fact that the studies and efforts of Jewish scientists who work in different western

universities have had a key role in transforming anti-Judaism, which was highly common until the recent periods, into friendly relationships. However, it is hard to change such negative attitudes with a history toward Islam and Muslims in a short period of time but it is without a doubt that patient efforts to terminate anti-Islamist prejudices will yield results considering the divine tips in Quran that reviving a person's mind means reviving the ideology of the entire humanity (al-Ma'idah, 5/32). We have to work hard to fulfill what is ordered in these divine words as a response to those with Islamophobia aiming to associate Islam and Muslims with terrorism (Çağrı, 2017, February 08).

"O you who have believed! Upon you is [responsibility for] yourselves. Those who have gone astray will not harm you when you have been guided. Together, to Allah you'll return; then He will inform you of your deeds (al-Ma'idah, 5/105)."

REFERENCES

- Abdul Hamid, A. F. (2010). "The Prophet (peace be on him) as a Model for Universal Peace and Justice", *INSIGHTS*, 'Mercy for the Worlds' Number, 02: 2-3 (Winter 2009-Spring 2010), 153-178.
- Akyol, T. (2017, June 20). "İslamofobik Terör", *Hürriyet Gazetesi*.
- Alrassi, A. (2014). "Fighting Against Religious Extremism And Islamophobia - The Pillar For A Sustainable Harmony Between West And Islam", *SEA-Practical Application of Science*, Volume II, ISSUE 1(3), 39-47.
- Ataman, M. (2017). "Batı'daki İslâm ve Türk Algısı: Tıkanan Batı'da Yeniden Yükselen Irkçılık, Korku Endüstrisi İslamofobi", *Diyanet Aylık Dergi*, Issue: 317, 15-17.
- Bayraklı, E. – Hafez, F. (2016). "The State Of Islamophobia In Europe", http://www.İslamophobiaeurope.com/wp-content/uploads/2017/03/Introduction_2016.pdf (Date Accessed: 14.12.2017).
- Bayraktar, C. (2017, February 07). "Birişgal biçimi: İslamofobi/İslâm Karşıtlığı", *Yeni Şafak Gazetesi*.
- Borell, K. (2015). "Islam and Christian-Muslim Relations", 26 (4), 409-421, <http://dx.doi.org/10.1080/09596410.2015.1067063>
- Böhürler, A. (2017, 18 Mart). "Katolik baharı/ İslamofobiyekarşıçkan Papa Francis", *Yeni Şafak Gazetesi*.
- Canatan, K. (2007). "İslamofobive Anti-İslâmizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım", *Batı Dünyasında İslamofobive Anti-Semitizm*, K. Canatan ve Ö. Hıdır (ed.), Ankara: Eski Yeni Yayınları.
- Çağrı, M. (2017, 08 Şubat). "İslamofobi", *Karar Gazetesi*.
- Ekman, M. (2015). "Online Islamophobia and the politics of fear: manufacturing the green scare", 38 (11), 1986-2002.

- EUMC Annual Report (2005). "Racism and Xenophobia in the EU Member States", http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/103-ar05p2en.pdf (Date Accessed: 17.11.2017).
- EUMC, (2006). "Avrupa Birliği'nde Müslümanlar: Ayrımcılık ve İslamofobi", file:///C:/Users/user/Downloads/1936-EUMC-highlights-TR.pdf (Date Accessed: 17.11.2017).
- Faimau, G. (2015). "The Conflictual Model of Analysis in Studies on the Media Representation of Islam and Muslims: A Critical Review", 9 (5), 321-335.
- Göka, E. (2016, January 10). "Günahlardan arınma aracılığıyla İslamofobi", *Yeni Şafak Gazetesi*.
- Göle, N. T24, "4 yıl boyunca 21 Avrupa kentinde araştırmayapan Prof. Nilüfer Göle, 'sıradan Müslümanlar'ın kitabını yazdı" <https://f.hypotheses.org/wp-content/blogs.dir/96/files/2012/11/T-24-siradan-muslimanlar.pdf> (Date Accessed: 19.10.2017).
- Karaman, H. (2016, January 07). "İslamofobiye Malzeme Sunanlar", *Yeni Şafak Gazetesi*.
- Kaya, S. (2015). "Islamophobia in Western Europe: A Comparative, Multilevel Study", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 35, No. 3, 450-465.
- Kedikli, U. and Akça, M. (2017). "Soğuk Savaş Sonrası Avrupa'da Artan İslamofobi", *TESAM Akademi Dergisi*, 4 (1), 57-95.
- Richardson, R. (2012). "Islamophobia or anti-Muslim racism – or what? – concepts and terms revisited", <http://www.insted.co.uk/anti-muslim-racism.pdf> (Date Accessed: 17.10.2017).
- Ring, N. C. – Nash, K. S. et al. (1998). "Introduction to the Study of Religion", New York: Orbis Books.
- Roald, A. S. (2004). "New Muslims in the European Context: The Experience of Scandinavian Converts", *Brill Academic Pub*.
- Roberts, K. A. (1990). *Religion in Sociological Perspective*, Wadsworth Publishing Company.
- Runnymede Trust (2017). "Islamophobia: Still a Challenge for Us All, London: Runnymede Trust, <https://www.runnymedetrust.org/uploads/Islamophobia%20Report%202018%20FINAL.pdf> (Date Accessed: 15.12.2017).
- Sakellariou, A. (2011). "The 'Invisible' Islamic Community of Athens and the Question of the 'Invisible' Islamic Mosque", *Journal of Shi'a Islamic Studies*, 4(1):71-89.
- Sambur, B. (2016). "İslâm'ı Anlamak, İslamofobiden Arınmak", *Kamu'da Sosyal Politika*, 9 (14), 9-15.
- SETA, (2016). "European Islamophobia Report 2016", http://www.İslamophobiaeurope.com/wp-content/uploads/2017/05/EIR_2016.pdf, (Date Accessed: 17.12.2017).
- Subaşı, N. (2017). "İnsan Bilmediğinden Korkar, Korku Endüstrisi İslamofobi", *Diyanet Aylık Dergi*, 317, 30-33.

- Taşdemir, H. (2016). "İslamofobi ve İnsan Hakları", *Kamu'da Sosyal Politika*, 9 (14), 32-34.
- UHİM (2015). "Avrupa'da Yükselen Ayrımcılık Nefret, İslamofobi ve Irkçılık", Türkan, H. (Ed.), Şen Ofset: İstanbul.
- Yanarışık, O. (2015). "Turkey-EU relations and the representation of AK Party in the western political and media discourse", *University of Warwick, Department of Politics and International Studies*, (Unpublished PHD Thesis), [http://wrap.warwick.ac.uk/77659/1/WRAP Thesis Yanarisik 2015.pdf](http://wrap.warwick.ac.uk/77659/1/WRAP%20Thesis%20Yanarisik%202015.pdf) (Date Accessed: 14.12.2017).
- Yel, A. M. (2016). "İslamofobiye Karşı Örnek Bir İslâm Toplumu Oluşturulmalı", *Kamu'da Sosyal Politika*, 9 (14), 25-31.
- Yel, A. M. and Nas, A.(2014). "Insight Islamophobia: Governing the public visibility of Islamic Lifestyle in Turkey", *European Journal of Cultural Studies*, 17(5), 567-584.

الإسلاموفوبيا كلغة مصطنعة لمعاداة الإسلام في الغرب

(المنظور الاجتماعي الصدامي - منظور الصراع الاجتماعي)*

أ.د. حسني أذرب بودر

جامعة إمام سوتشو؛ كهرمان مرعش - كلية الإلهيات؛ قسم العلوم الدينية والفلسفية: hebodur@ksu.edu.tr

الخلاصة:

لقد قامت المقاربات والاعتبارات الأيديولوجية مثل: الاستشراق، وصراع الحضارات، والتمييز، والعنصرية، وخطاب الكراهية، ومعاداة الأجنبي يدور مهم في ظهور الإسلاموفوبيا التي تطورت إلى محاربة الإسلام ومعاداته. ويمكن، حسب وجهة نظر بيير بوردر (Pierre Bourdieu)، النظر إلى التعبير عن معاداة الإسلام ومناهضة المسلمين بالإسلاموفوبيا (الرهاب من الإسلام) على أنه عنف رمزي معنوي أكثر خطورة من العنف المادي. وقد تم تناول هذا البحث من المنظور الاجتماعي وبالاستناد إلى نظرية العنف الرمزي لدى بوردر الذي يقوم في دراسته على أساس المنهج النوعي بالاعتماد على البيانات والمعطيات التي جمعت من نوعين من المصادر. أما النوع الأول من المصادر فيتكون من التحقيقات والحوارات والكتب والمقالات المتعلقة بالموضوع، بالإضافة إلى البيانات والخطابات الصادرة عن السياسيين من التيار الرئيسي. وأما النوع الثاني من مصادر البيانات فيتألف من التقارير الدورية التي تنشرها مؤسسات المجتمع المدني ومنظماته أو المؤسسات الفكرية. ويتشكل الإطار النظري للبحث من نظرية الصراع وأطروحة الصراع الديني التي تُعد إحدى وجهتي النظر اللتين تدرسان دور الدين في المجتمع على صعيد شامل. وحسب هذه المقاربة فإن صراع الهيمنة على الموارد والثروات المحدودة في أساسه إنما يتغذى على الخطابات الدينية أو الأيديولوجية. وتم التوصل في هذه الدراسة إلى نتيجة مفادها: أن للصراع القائم على الأساس الديني والاجتماعي والاقتصادي دوراً مهماً ومؤثراً في ولادة أيديولوجية إسلاموفوبوية تحمل معنى مناهضة الإسلام والمسلمين. وتبين لنا أنه من المهم أن يقوم المنظور ورجال العلم والمفكرون المتمرسون والمتمكنون في مجالاتهم بتعريف الإنسانية بأسس الإسلام الرئيسة ومبادئه، بدلاً من صرف الطاقات والإمكانات بالخطابات الدفاعية الرامية إلى الحد من انتشار ظاهرة الإسلاموفوبيا وتطورها في الغرب خاصة، وسائر أنحاء العالم عامة.

الكلمات المفتاحية: العنف الرمزي، خطاب الكراهية، العنصرية الثقافية، مناهضة الإسلام

وهذه هي الترجمة العربية للدراسة بعنوان (Çatışmacı Sosyolojik Perspektif) التي نشرت في العدد السادس من مجلة الإلهيات الأكاديمية. (حسني أذرب بودر، الإسلاموفوبيا كلغة مصطنعة لمعاداة الإسلام في الغرب (المنظور الاجتماعي الصدامي - منظور الصراع الاجتماعي)، الإلهيات الأكاديمية، ٢٠١٧، العدد: ٦، ص ٦٩-٨٦). من الواجب أن يستند في الإقتباس إلى المقالة التركية.

Batı'da İslâm Karşıtlığının İcat Edilmiş Dili Olarak İslamofobi (Çatışmacı Sosyolojik Perspektif)

Özet

İslâm karşıtlığına ve İslâm düşmanlığına evrilen İslamofobiye giden yolda, oryantalizm, medeniyetler çatışması, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve nefret söylemi gibi ideolojik yaklaşımlar önemli rol oynamıştır. Anti-İslâm ve Müslüman karşıtlığının İslamofobik ifadelendirilmesi, Pierre Bourdieu'nun yaklaşımıyla fiziksel şiddetten daha tehlikeli olan sembolik şiddet olarak görülebilir. Bourdieu'nun sembolik şiddet tezine dayandırılan ve sosyolojik perspektiften ele alınan bu çalışma iki tür kaynaktan toplanan verilere dayanarak kalitatif yöntemle yürütülmüştür. Birinci tür kaynakları, konu ile ilgili yazılmış kitaplar, makaleler ve söyleşiler ile ana akım siyasetçilerin söylem ve demeçleri oluşturmuştur. İkinci tür veri kaynakları ise çeşitli sivil toplum ya da düşünce kuruluşlarının periyodik olarak yayınladıkları raporlardan meydana gelmektedir. Çalışmanın teorik çerçevesini, dinin toplumdaki rolünü makro düzeyde inceleyen iki ana perspektiften biri olan çatışmacı teori ve dini çatışma tezi oluşturmuştur. Bu yaklaşıma göre, temelde kıt kaynaklar üzerindeki hâkimiyet mücadelesi dini veya ideolojik söylemlerle yürütülmektedir. Bu çalışmada dini, sosyal ve ekonomik temelli çatışmanın İslâm ve Müslüman karşıtlığı anlamında İslamofobik bir ideolojinin doğuşunda etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Batı'da ve dünyanın her yerinde İslamofobinin yükselişini engellemede savunmacı söylemlerle enerjiyi tüketmeden, alanında uzmanlaşmış teolog, bilim adamları ve entelektüellerin İslâm'ın temel esaslarını insanlığa aktarmalarının önemli olacağı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sembolik Şiddet, Nefret Söylemi, Kültürel İrkçılık, İslâm Karşıtlığı

Islamophobia as an Invested Language of Anti- Islam in the West (Conflict Sociological Perspective)

Abstract

On the way to Islamophobia evolving into Islam antagonism, theoretical frameworks such as clash of civilizations, orientalism, xenophobia, discrimination, and hate discourse and crime have played important roles. According to Pierre Bourdieu, articulating anti-İslâm and Muslim antagonism as Islamophobia could be regarded as symbolic violence which is more dangerous than physical violence. Gathering data from two different sources, this study has a qualitative approach based on Bourdieu's symbolic violence. First type of data are composed of books, articles, studies, and discourse and statement of mainstream politicians. Second type of data are collected from the reports released by civil society and think tanks. In this study, symbolic violence is used as an analytical tool. Also this study is based on conflict theory which is one of the two perspectives studying religion's role in society at the macro level and religious conflict thesis. According to this perspective, competitive struggle on scarce resources is maintained with religious and ideological discourse. This study demonstrated that how the conflict based on religious and economic reasons affected the rise of Islamophobic ideology defining Islam and Muslim antagonism. In conclusion, the importance of expert theologians and intellectuals' defensive discourse in preventing the rise of Islamophobia both in Western world and all over the world without wasting the energy was emphasized and their conveyance of basic principles of Islam to humanity was suggested.

Keywords: Symbolic Violence, Hatred Speech, Cultural Racism, Islam Antagonism

مدخل:

إن المفاهيم والمصطلحات تُستخدم كأدوات تحليلية مهمة في الدراسات والأبحاث العلمية الاجتماعية. ولكن من المعلوم أن المصطلحات تشكل ضمن السياقات الاجتماعية الثقافية التي أنتجت فيها من جهة، وتعرض مع مرور الزمن للتحول والتحول في الدلالات والمعاني من جهة أخرى. وبالإضافة إلى ذلك يلاحظ أن بعض المصطلحات علاوة على بنيتها وطبيعتها المتغيرة هذه يتم إدراجها ضمن منحى توجيهي معين بشكل مرتبط بالجواهر الأيديولوجي الذي تحمله. وانطلاقاً من ذلك يمكن القول: إن مصطلح الإسلاموفوبيا بدوره هو مصطلح ابتدعه العالم الغربي ضمن ظروفه السياسية والثقافية والدينية والاقتصادية كلغة أيديولوجية مسيئة للإسلام والمسلمين.

لقد أقام العالم المسيحي تطوره وتنميته الثقافية على أساس مزدوج، وسعى دائماً إلى إنشاء الآخر الأجنبي الذي سيكون بحالة صراع وصدام مستمر معه. ولهذا فإنه عمل منذ لقائه الأول بالإسلام على تطوير لغة وخطاب متضادين على أساس الـ«نحن» والـ«هم». وفي الواقع فإن الإطار النظري لهذه العملية مرسوم من خلال الاستشراق وصراع الحضارات. أي إن جذور كراهية المسلمين ومعاداتهم إنما تعود إلى القرون الأولى التي دخل فيها الإسلام إلى أوروبا. فقد بدأ تطوير خطاب مناهض ومعاد للإسلام على الصعيد الأيديولوجي والسياسي والثقافي لمواجهة الانتصار الأول الذي حققه الإسلام على العالم المسيحي، وأنشئت مناهضة الإسلام والمسلمين أو الإسلاموفوبيا في هذه المرحلة عن طريق العنصرية ومعاداة الأجنبي والتمييز والأحكام المسبقة والصور النمطية.

لقد ورد ذكر عبارة إسلاموفوبيا لأول مرة في التقرير الذي نشرته مؤسسة رنيميد تراست (Runnymede Trust) الفكرية البريطانية عام ١٩٩٧ تحت عنوان «الإسلاموفوبيا: تحدُّ لنا جميعاً» للإشارة إلى ظاهرة الكراهية والخوف المتناميين تجاه المسلمين في بريطانيا. وعرف التقرير ظاهرة الإسلاموفوبيا أنها عداوة غير مبررة ولا تستند إلى أساس تجاه الإسلام^(١). وبعد نشر هذا التقرير أصبحت هذه الكلمة تتردد بين الحين والآخر في الدراسات والأبحاث التي تتناول موضوع الإسلاموفوبيا. والملفت أن هذا المصطلح يتم استخدامه في الأوساط الأكاديمية بشكل سطحي للغاية، رغم التعقيدات التي يحتويها والغموض الذي يلفه. ورغم أن بعضهم يدعي أن مصطلح الإسلاموفوبيا إنما ظهر في أمريكا في نهايات ١٩٨٠ أو بداية القرن العشرين، إلا أنه يُعد حسب التقرير مصطلحاً جديداً^(٢). وإننا نشاهد تنامي المشاعر والمواقف السلبية والعدائية بصورة واضحة وجليّة في أوروبا وفي الكثير من بقاع العالم قبل نشر التقرير المذكور، أي في الثمانينات من القرن العشرين. ومن جملة الأسباب الظاهرية لهذه الحالة هي النفور من الإسلام والتمييز والعنصرية الثقافية بشقيها العقدي والتطبيقي التي تشكلت خلال المرحلة التاريخية تجاه الإسلام والمسلمين. وفتحت هاتان الحالتان شديداً الصلة

(١) Runnymede Trust, 1997: 4

(٢) Runnymede Trust, 2017: 13

ببعضها بعضاً الباب أمام كراهية الإسلام والخوف منه، وظهور موقف متمثل بعدم محبة المسلمين، أي فتحتنا الباب أمام بروز ظاهرة الإسلاموفوبيا^(٣). وتتجه تقريباً الأبحاث والدراسات كافة التي تجري في بلادنا حول ظاهرة الإسلاموفوبيا في الفترة التي تلت أحداث ١١ أيلول ٢٠١١ إلى أن المصطلح استخدم لأول مرة في هذا التقرير^(٤). وخلال السنوات الأخيرة أصبح مصطلح الإسلاموفوبيا يُعرف كلغة للمواقف والمشاعر السلبية للغاية تجاه المسلمين. ولكن من الجدير ذكره أن هناك أوجهاً وصيغاً مختلفة للإسلاموفوبيا مستخدمة كتمييز ضد المسلمين في السياقات الاجتماعية والاقتصادية المختلفة.

رغم أن الرأي القائل: إن للإسلاموفوبيا صيغاً وأشكالاً مختلفة في السياقات السياسية والاقتصادية والاجتماعية والثقافية المختلفة تحتل مكاناً في هذا المجال، إلا أنه من الواضح أنه قد تم بهذا المصطلح تجسيد المسلمين بالشيء المخيف والمكروه، ومن ثم خلق عداوة تجاه الإسلام. وهكذا يُستنتج أنه قد جرت محاولة شرعنة الأحكام المسبقة والكراهية وممارسة مختلف أشكال العنف ضد المسلمين من خلال عبارة الإسلاموفوبيا.

ورغم عدم وجود إجماع على تعريف الإسلاموفوبيا أو رأي محدد حول ماهيته، إلا أنه من الجدير لفت النظر إلى المحاولات التي جرت لجعل هذا المصطلح قابلاً للاستخدام بشكل تحليلي. وعند التدقيق في الأدبيات التي تشكلت بشأن الإسلاموفوبيا يتبين لنا أنه قد جُسد الإسلام والمسلمون بالشيء المخيف والمفزع، وجعلوا هدفاً للأحكام المسبقة والكراهية والتطرف.

إن الأحكام المسبقة من منطلق الإسلاموفوبيا، التي تكون على شكل المواقف والمشاعر السلبية تجاه المسلمين كافة دون تفریق، فتحت الباب في الغرب أمام ممارسة العنف ضد الإسلام والمسلمين^(٥). وفي الحقيقة ليس من الصواب استخدام المعاني التي يتضمنها هذا المصطلح بشكل من الأشكال. وذلك لأن الإسلاموفوبيا، أو المسلم-فوبيا يعني الأحكام المسبقة والكراهية ضد الإسلام والمسلمين، حيث إن هناك مساعي خبيثة مبيتة وراء هذا المصطلح، مثل: الإقدام من خلاله على محاولة تصوير الإسلام والمسلمين بصورة الشيء المخيف والمفزع، وتحويل المشاعر البشرية، مثل: مشاعر الخوف التي تسيطر على الإنسان عند سيره وحيداً في الظلام، أو مروره بجانب المقابر ليلاً إلى حالة أنطولوجية^(٦). إلا أن الخوف المختلق والمصنوع بحق الإسلام والمسلمين هو اجتماعي أكثر من كونه تحليلياً.

إن الإسلاموفوبيا يُعد بشكل قطعي مصطلحاً مستديعاً للخصومة والعداء ضمن نطاق الخوف المختلق والمصطنع تجاه الإسلام والمسلمين، وصار بعد الهجمات الإرهابية في ١١ أيلول ٢٠٠١ مصطلحاً مشهوراً يُلجأ إليه للإشارة إلى ظاهرة معاداة الإسلام في الغرب خاصة وفي العالم عامة. ولا شك أن تزايد المواقف والمشاعر

(٣) Runnymede Trust, 1997:2

(٤) انظر: Canatan, 2007

(٥) Akyol, 2017,20 Haziran

(٦) Subaşı, 2017

الإسلاموفوبوية، وسعي الإسلاموفوبويين، أو الكارهين للإسلام إلى تصعيد عداوتهم للإسلام بالاستعانة بمختلف الوسائل، لا شك أن كل هذا قد سرع من وتيرة الدراسات والتحليلات وإعداد التقارير التي تتناول هذه المسألة. ومن جملة ذلك مقالنا هذا، الذي حاولنا فيه الاستفادة من المراجع التي كتبت حول ظاهرة الإسلاموفوبيا، ومن التقارير التي أعدتها المؤسسات والمنظمات الفكرية الموجودة في بلادنا وفي العالم الغربي في شأنه.

إن الدراسات التي جرت حول الإسلاموفوبيا تكشف أنه جرى تمثيل الإسلام بشكل عام بالأحكام المسبقة، وبجملة من الصور والانطباعات النمطية الجاهزة، وتم تجذير مشاعر معاداة الإسلام والمسلمين في الحياة العامة. وإن التحليلات المستندة إلى المصطلحات والأطر النظرية مثل: العنصرية الثقافية والاستشراق وصدام الحضارات والإقصاء ومعاداة الآخر الأجنبي وجريمة الخوف والكراهية هي ملفتة للنظر بوصفها عوامل رئيسة مغذية للإسلاموفوبيا.

ومن جانب آخر يشار إلى أنه من خلال التطرق إلى الأفكار والآراء الإسلامية المغلقة والمنفتحة في تقرير الإسلاموفوبيا الذي نشرته مؤسسة رنيميد تراست عام ١٩٩٧ يتبين أنه يمكن وضع حد للإسلاموفوبيا عن طريق تطوير الإسلام الثاني، أي المنفتح. وهذا النوع من التحليل يذكرنا بمتغيرات نمط (أ) و (ب) لدى العالم الاجتماعي والوظيفي الأمريكي تالكوت بارسونز التي تبين خصائص أنماط السلوك كسمات ومزايا للمجتمعات التقليدية والحديثة.

وإن الاكتفاء بتصور الإسلام وإدراكه على أساس النمط النموذجي التقليدي فقط من شأنه تغذية ومفاجمة الأحكام المقولبة والجاهزة بحق شريحة من المسلمين قد تم إنشاؤها في مرحلة تاريخية ما استناداً إلى هذا التصور، ومن ثم تشكيل الأساس الاجتماعي للإسلاموفوبيا أو مناهضة الإسلام. وإن هناك رغبة وإرادة لتطوير معاداة الإسلام بالالتفاف والتركيز على المواقف والمشاعر الإسلاموفوبوية عن طريق العنف الرمزي المتمثل بالتضييق على تطلعات ورؤى المسلمين الذين يعيشون في المجتمعات الأوروبية المختلفة، ويرغبون بالاندماج في هذه المجتمعات مع المحافظة على معتقداتهم الدينية، ويتم ابتداء وخلق مناهضة الإسلام من خلال المسائل الجدلية في الدول الأوروبية مثل: المآذن، والحجاب، والطعام الحلال، التي يجب في الأصل تناولها ضمن إطار حرية الدين والمعتقد.

ويتم تناول ردود فعل النقاشات والجدالات والجهات المختصة مع هذه الممارسات الدينية بصورة تغذي الأحكام المسبقة بشأن الإسلام. فالمؤسسات الإعلامية في الدول الأوروبية المختلفة تعمل على إقصاء المسلمين من خلال وجهة نظر منمّطة متمثلة بـ«الغرب ضد الإسلام». وفي هذا الإطار يتم تقييم مناهضة الإسلام في الغرب على أنها نوع من منعكسات الصراعات القائمة على المصالح الاقتصادية، وذلك من منظور الصراع الديني، أو نظرية الصراع التي تُعد واحدة من المقاربات التي تحمل دور الدين في المجتمع على الصعيد الشامل^(٧).

(٧) Roberts, 1990: 61-70

تم في القسم الأول من هذا المقال تحليل تطور مصطلح الإسلاموفوبيا كأيدولوجيا للعنف الرمزي في سياق الخلفية التاريخية. وأما في القسم الثاني فتمت مناقشة مسألة كيفية إنتاج صراع الإسلام والمسيحية لظاهرة الإسلاموفوبيا وذلك في سياق نظرية الصراع الديني. وأما في القسم الثالث من المقال فتمت محاولة الكشف عن دور الصراع على الموارد والثروات المحدودة في تغذية الخطاب والأيدولوجيا الإسلاموفوبوية. أي إن عدم الرغبة في ظهور أو رؤية المسلمين كعوامل اقتصادية وسياسية فاعلة في الميدان العام، واللجوء إلى مختلف الوسائل والتدابير لتحقيق ذلك قامت بدور بارز في ظهور الإسلاموفوبيا وتطوره. وأفرد في قسم النتيجة مكاناً للمقترحات والتوصيات بشأن مكافحة الإسلاموفوبيا، وتم التوصل إلى نتيجة مفادها: أن هذه التوصيات سوف تتيح إمكانية توفر التعددية المطلوبة في الحياة الاقتصادية والسياسة والتعليم، وفي المجالات الاجتماعية والثقافية، وسوف تدفع شرائح المجتمع كافة لتكون أكثر ديناميكية وفعالية ونشاطاً، ومن ثم فإن هذه البيئة الغنية والمتنوعة ثقافياً سوف تكون مؤثرة وإيجابية في مكافحة الإسلاموفوبيا.

أيدولوجيا العنف الرمزي: الإسلاموفوبيا:

لقد استخدم الكثير من المفاهيم والمصطلحات والعبارات لتوصيف المواقف والمشاعر السلبية تجاه الإسلام والمسلمين وبيانها. وإن المصطلح الأكثر استخداماً وانتشاراً في عصرنا الحالي للتعبير عن مناهضة الإسلام والمسلمين ومعاداتهم هو مصطلح الإسلاموفوبيا. إلا أن هناك مصطلحات أخرى مستخدمة في السياقات الخاصة وفي الدول وفي المنظمات الدولية وفي الأروقة الأكاديمية. ومن جملة هذه المصطلحات والعبارات الشائعة: العنصرية ضد المسلمين، التطرف والتعصب ضد المسلمين، الأحكام المسبقة ضد المسلمين، العنف ضد المسلمين، كراهية المسلمين، مناهضة الإسلام والمسلمين، شيطنة المسلمين والتخويف منهم^(٨). وقد تم من خلال كلمة الإسلاموفوبيا المستخدمة أصلاً لبيان خطاب معاداة الإسلام وتحديده وتوصيفه، تم إنشاء لغة مخففة وحتى مشرعة لمختلف الجرائم المرتكبة بحق المسلمين، مثل: جرائم الكراهية والاضطهاد والتضييق والتمييز العنصري في مختلف الميادين العامة، والإقصاء والتهميش وجرائم العنف الفعلي والقولي وغيرها.

لقد استخدمت كلمة الإسلاموفوبيا في اللغة الإنكليزية في مقال إدوارد سعيد عام ١٩٨٥ الذي كان موضوعه معاداة الإسلام في الغرب المسيحي، أي سير الإسلاموفوبيا ومعاداة السامية جنباً إلى جنب من حيث المرحلة التاريخية^(٩). إلا أن المصطلح لم يلق هذا الراجح والانتشار الواسع المشاهد اليوم في الدراسات والأبحاث العملية الاجتماعية وفي السياسة وفي وسائل الإعلام إلا بعد التقرير الذي نشرته مؤسسة رنيميد تراست (Runnymede Trust) الفكرية البريطانية عام ١٩٩٧. وإن تشكيل ظاهرة الإسلاموفوبيا يعدّ تهديداً للعيش المشترك الذي تشهده الثقافات المختلفة في أوروبا، وضرورة مكافحة هذه الظاهرة أدى إلى زيادة الاهتمام الأكاديمي بالمسألة، وولّد أدبيات ومؤلفات خاصة بشأن الإسلاموفوبيا. وقد تحولت المؤسسات والخلايا

(٨) Richardson, 2012.

(٩) Richardson, 2012.

الفكرية التي جعلت مكافحة الإسلاموفوبيا هدفاً لها، كالتقرير المشار إليه آنفاً والمذكور في الدراسات الأكاديمية، إلى مصدر مهم للرجوع إليه بشأن هذه القضية. وبالاستناد إلى هذا التقرير أجريت تحليلات كثيرة حول تعريف الإسلاموفوبيا، وتطوره التاريخي، وخصائصه الأساسية. ومن جملة ذلك مقال جاناتان (Canatan) الذي يتضمن مقارنة اصطلاحية وتاريخية للإسلاموفوبيا، حيث تناول المسألة بالإشارة أو الاعتماد على خصائص الإسلاموفوبيا المبينة في هذا التقرير. والأمر ذاته ينطبق على مقال علي مراد يل (Ali Murat Yel) بعنوان «يجب في سياق مكافحة الإسلاموفوبيا تشكيل مجتمع إسلامي نموذجي ضد الإسلاموفوبيا»، وكذلك مقال هاكان طاش دمير (Hakan Taşdemir) حول «الإسلاموفوبيا وحقوق الإنسان»، فكلاهما أشارا في كتابتيهما إلى التقرير المذكور آنفاً. وعلى ذلك فإن ظاهرة الإسلاموفوبيا في وقتنا الراهن ليست إلا عبارة عن الأحكام المسبقة والصور النمطية التي تتمحور حول معاداة الإسلام ومناهضته، تلك المعادة القديمة والمتجذرة بقوة في النفس الأوروبية.

يمكن العودة بتاريخ الإسلاموفوبيا كأيدولوجيا مناهضة ومعادية للإسلام إلى السنوات الأولى لولادة الإسلام. فبعد الانتشار السريع للإسلام بدأت أشكال مختلفة من معاداة الإسلام أولاً بين المشركين والوثنيين بمكة، ثم بين أصحاب التقاليد الدينية مثل: اليهودية والمسيحية، وقاد دفة هذه العداوة أصحاب السلطة والنفوذ الديني والسياسي بغية الاستمرار في مناصبهم، والمحافظة على مصالحهم ومكاسبهم ومزاياهم.

إن المواجهات العنيفة والكبيرة التي وقعت بين المسلمين والمسيحيين تمثلت في الحملات والغزوات الصليبية التي بدأت في القرن الحادي عشر واستمرت حتى القرن الثالث عشر (١٠٩٥ - ١٢٩١).

وقد سعى غير المسلمين الذين هاجموا المسلمين إلى إقصاء وتمهيش الإسلام والمسلمين ضمن إطار خطاب الكراهية والأيدولوجيا العدوانية. ويُعد دخول الأمويين إلى الأندلس، وفتح اسطنبول وصقليا من الأحداث التاريخية التي أثر الإسلام عن طريقها في أوروبا، وقامت بدور بارز ومؤثر في نشوء العداوة ضد الإسلام^(١) وخلال مرحلة المواجهات التي حصلت بين الإمبراطورية العثمانية والغرب المسيحي أرادت الكنيسة استنفار الشعوب الأوروبية واستنهاض همهم على أساس معاداة الإسلام. وهناك إرادة ورغبة قوية لعرقلة نهوض تركيا والوقوف في وجه النجاحات التي تحققت عن طريق المصطلحات الإسلاموفوبوية؛ مثل: ظاهرة تركوفوبيا التي تصاعدت في الكثير من الدول الأوروبية خلال العام المنصرم، وما تبع ذلك من بروز ظاهرة أردوغانوفوبيا التي أصبحت خطاباً منتشرًا بين التيار العام من السياسيين، ومهيمنًا على الوسائل الإعلامية. وإن كون الدولة العثمانية كانت الممثل والمدافع عن الإسلام في أوروبا جعل الذهن الغربي يستحضر تركيا كلما جرى الحديث عن الإسلام. ولهذا فإن تزامن بروز ظاهرة التركوفوبيا مع تصاعد وتيرة الإسلاموفوبيا في أوروبا ليس من قبيل المصادفة. فبسبب هوية تركيا الإسلامية يتم رسمها وتصويرها من قبل التيار السياسي

العام على أنها «الآخر» بحجة أنها ليست أوروبية، ولا تنسجم ولا تتماشى مع القيم الغربية^(١١) وهناك سعي حثيث لتشكيل استشراف حديث يتضمن تأمين المشروعية للمقاربات الإسلاموفوبوية من خلال الحديث عن عدم حدوث تغيير في تركيبة وبنية تركيا المحافظة، وفي القيم المناهضة للمرأة فيها، وذلك استناداً إلى البيانات والمعلومات الصادرة عن دراسات القيم العالمية. وفي الواقع ومن المعروف أن تصور الإسلام من منطلق كونه تهديداً للديمقراطية، وللمساواة بين المرأة والرجل، أو للقيم الغربية إنما تشكل في المرحلة التي أطلق عليها إدوارد سعيد: (مرحلة الاستشراف)^(١٢).

ويلاحظ أن هناك محاولات ومساعي كبيرة في أوروبا اليوم لربط الإسلام بالإرهاب من خلال تحريف بعض المصطلحات والمفاهيم الإسلامية وإخراجها من سياقها من سياقاتها مثل مفهوم الجهاد، واستخدام الأحكام المسبقة، وذلك انطلاقاً من المواقف والذهنيات الإسلاموفوبوية التي شكلتها أيديولوجيات خطيرة للغاية مثل: العنصرية الثقافية ومعاداة الآخر والتمييز وصدام الحضارات والاستشراف.

ويتم باستمرار إنشاء معاداة الإسلام من قبل الغرب الراغب بالمحافظة على مصالحه الاقتصادية والسياسية، وذلك عن طريق الإقصاء والتهميش الديني المصطنع. وما يثير الدهشة هو أنه كيف قامت المؤسسات الإعلامية الغربية بتحويل الأصولية البروتستانتية الإنجيلية التي ظهرت في بدايات القرن المنصرم إلى أصولية إسلامية استرشاداً بالثورة الإسلامية الإيرانية التي حدثت عام ١٩٧٩^(١٣). فقد تم توصيف المسلمين في هذه العملية بأنهم إسلاميون وجهاديون، وحكم على الإسلام على أنه دين استبدادي شمولي من خلال مقارنة شمولية وجوهية واختزالية.

وهكذا لم يتأخر إظهار الإسلام والمسلمين بمظهر العدو الآخر بعد تفكك الاتحاد السوفيتي عام ١٩٨٩ وبعد انتهاء فترة الحرب الباردة، وعلى الفور مباشرة رُسم الإطار النظري لهذه الظاهرة من خلال أطروحة أو نظرية صامويل هنتنغتون التي نشرها عام ١٩٩٣^(١٤).

إن الإنجيلية أو التبشيرية الهادفة إلى تحويل العالم كله إلى الإنجيل، والأصولية التي شكلتها البيئات الثقافية المختلفة وممثلوها من «المحافظين الجدد»، تلك التي تشكل جوهر حركة «اليمين الجديدة» المتصاعدة في الغرب، والتي تعزز فيه تهميش المسلمين وإقصاءهم من خلال المواقف والسلوكيات الإسلاموفوبوية تجسدت كلها في شخص الرئيس الأمريكي دونالد ترامب^(١٥).

ويمكن أن يُقِيم ارتكاب ترامب لجريمة الكراهية الإسلاموفوبوية أمام مرآى العالم ودون أدنى حسابان

(١١) Yanarışık, 2015:104

(١٢) Yel ve Nas, 2014:568

(١٣) Kedikli ve Akça, 2017:74

(١٤) Bayraktar, 07 Şubat 2017

(١٥) Göka, 2016

للقانون الدولي على أنه دليل على احتضان الإسلاموفوبيا الذي تم اختراعه وتصنيعه في الغرب. فينبغي على العالم الإسلامي - وعلى رأسهم المفكرون والمتقنون - البدء وعلى أرضية قانونية بمكافحة ظاهرة الإسلاموفوبيا التي اتخذت منحى خطيراً للغاية.

أقدم هنا مثلاً ملفتاً حول كيفية تشغيل واستثمار الأحكام المسبقة ضد الإسلام والمسلمين عن طريق الإسلاموفوبيا. ففي شهر حزيران من عام ١٩٩٥ وقع عمل إرهابي في مدينة أوكلاهوما سيتي (Oklahoma City)، حيث تم تفجير بناء سكني وقتل على إثره الكثير من المدنيين الأبرياء ومن بينهم أطفال. وفي اليوم التالي أعلنت صحيفة «توداي» (Today) البريطانية أن الفاعلين أقدموا على هذه العملية الإرهابية باسم الإسلام؛ موجّهة أصابع الاتهام والإدانة إلى جميع المسلمين دون استثناء.

وبعد مدة قصيرة اكتشف المسؤولون المعنيون أن من ارتكب هذا الفعل الإرهابي هم مسلحون مسيحيون. فكما يتبين مما سبق فقد تم عرض معاداة الإسلام بشكل واضح وصریح في الإعلام الساعي إلى إقران الإسلام بالإرهاب، وأظهر المسلمون على أنهم عنصر تهديد للأمن الغربي وقيمه.

يُلاحظ أنه يتم باستمرار تغذية كراهية المسلمين وتحفيزها ومناهضتهم في إطار خطاب الكراهية المستندة إلى التمييز والعنصرية، وذلك عن طريق الأحكام المسبقة والجهازية التي أصبحت مثل الكليشيات. وهكذا يتم العمل على إبقاء مناهضة الإسلام والمسلمين حية متقدة بين جوانح الإنسان الغربي من خلال تحفيز مشاعر الخوف البشري والتلاعب بها باستمرار في سياق الإسلاموفوبيا. ومن جانب آخر يتم استخدام مصطلح الإسلاموفوبيا كوسيلة للتخفيف من جرمية العنف الرمزي الذي يتعرض له المسلمون وحتى تبريره وشرعته من خلال إرجاعه إلى الخوف الذي يبثه الإسلام^(١٦).

ووفقاً لذلك يتم تحويل معاداة الإسلام إلى حالة ثابتة وطويلة المدى من خلال العمل على إضفاء نوع من القدسية عليها، وجعلها حاضرة على الساحة بمختلف الوسائل والطرق. وهنا يتم بواسطة الإسلاموفوبيا التي تُنتج من الشعور والإدراك، يتم خلق وإنشاء حالة نفسية عن طريق الإحساس بالخوف تجاه الإسلام والمسلمين هذا من جهة، ومن جهة أخرى يتم تشكيل تصور عن الإسلام على أنه مناهض ومعاد للمسيحية. وإن العملية المعرفية التي يشكلها الاستشراق المستند إلى الأحكام المسبقة القائمة والمتغذية من الخوف والكراهية تصبح من هذه الناحية مصدراً محفزاً لمناهضة الإسلام ومعاداته. حيث يشير علماء الاجتماع وعلماء النفس الاجتماعي أن الحكم المسبق يتحول مع العنصر العاطفي القوي إلى أحكام مقولية جاهزة^(١٧). إن الفوبيايين؛ أي: أعداء الإسلام يستخدمون هذه الكلمة الاصطلاحية من حيث معناها بمعنى الخوف من دين الإسلام

(١٦) Ataman, 2017:15

(١٧) Borell, 2015:411

ومن المسلمين. ولكن في الحقيقة لا يقصد بعبارة الإسلاموفوبيا الخوف والكرهية فحسب، وإنما يُقصد بها بالإضافة إلى ذلك شن حملة عداوية ومناهضة موجهة ضد الإسلام والمسلمين^(١٨).

إن أولى المسائل التي يلمسها المرء في أدبيات الإسلاموفوبيا هي خطابات الكراهية وجرائمها والأحكام المسبقة والتمييز والإقصاء والتهميش الاجتماعي التي تتم ممارستها ضد المسلمين من خلال السلوكيات والمواقف والمشاعر والعواطف. وإن هناك علاقة قوية ووثيقة بين هذا السلوك الذي يمتد من تحريب الممتلكات والاعتداء المادي الجسدي والجرح والقتل إلى الضغط النفسي والعنف الرمزي وبين الأحكام المقبولة الجاهزة. وهناك تعاون كبير بين السياسة والإعلام وسعي حثيث منها لتقوية هذه الرابطة أو العلاقة. وإن العنف الإسلاموفوبوي مستمر بوتيرة سريعة ومتصاعدة ضد المسلمين في إطار صورة الإسلام المشوهة والفاصلة التي رسمها الخطاب الاستشراقي واصطنعها وأضفى عليها طبيعة أسطورية ميثولوجية. ويعتقد العالم الغربي الذي عد نفسه فريداً متميزاً ومتفوقاً لا مثيل له على أساس العنصرية الثقافية، يعتقد أنه سوف يضيفي الشرعية على سلوكياته وأفعاله الإسلاموفوبوية تجاه المسلمين مدفوعاً بالوهم الذي وقع فيه والمتمثل بتصور أن له حقاً على المسلمين^(١٩). ويجب ألا يغيب عنا أن وصف المسلمين وتصويرهم كإرهابيين إنما هو اقتراح لجريمة الكراهية بحق الإسلام، وبحق أتباع هذا الدين الذين يزيد تعدادهم عن المليار والنصف. حيث تشير نتائج وبيانات مؤسسة PEW الأمريكية للدراسات أن الغالبية الساحقة من المسلمين يرفضون الإرهاب ويدينونه، وكذلك فإنه ليس لدى الغالبية الساحقة من المسلمين مشكلة مع قيم الديمقراطية. ومن جهة أخرى فإن المقاربة التي تذهب إلى أن الغرب إنما اتجه إلى السلوك الإسلاموفوبوي للحيلولة دون أسلمة أوروبا خلال العقود المقبلة نظراً لما يتمتع به المسلمون من ارتفاع في نسبة المواليد هي مقاربة خاطئة، كما أنها لا تتسجم وتتوافق مع الحقائق العلمية.

لم يكن مفاجئاً اختيار المسلمين في الغرب على أنهم الآخر الجديد بعد انهيار الشيوعية نتيجة تفكك الاتحاد السوفيتي القديم، وذلك بالتمحور حول نظرية صدام الحضارات التي أعلنت نهاية التاريخ من تلقاء ذاته، وبروز ظاهرة الإسلاموفوبيا التي يمكن تعريفها أنها الصيغة الجديدة للعنصرية في أوروبا وتساعد وتيرته، خاصة أن هناك علاقة صراعية وصدامية في المراحل التاريخية. ولا شك أنه كان هناك دور لعوامل عدة في تصاعد الإسلاموفوبيا وهي: العوامل الدينية والسياسية والاقتصادية والعنصرية الثقافية إلى جانب دور الأحزاب اليمينية المتطرفة. ولكن يبدو أن السبب الرئيس الأكثر تفسيراً وعقلانية في تصاعد ظاهرة الإسلاموفوبيا في أوروبا هو الادعاء أن الفكر الإسلامي يشكل تهديداً على فكر العالم الغربي وذلك في إطار نظرية الصراع الديني التي يمكن التعبير عنها وتبريرها بالخطابات الدينية أو الأيديولوجية للسيطرة على الموارد المحدودة.

الإسلاموفوبيا الدينية الاجتماعية:

يمكن أن تظهر الإسلاموفوبيا للأسباب الدينية والاجتماعية والثقافية والسياسية والاقتصادية. ويقصد

.Roald, 2004:53 (١٨)

.Sambur, 2016:11 (١٩)

بتحويل الإسلاموفوبيا الدينية- الاجتماعية إلى مصطلح معنئ يفيد تصور الغرب المسيحي للإسلام والمسلمين كتهديد له لأجل السيطرة والهيمنة على الموارد والثروات المحدودة، والسعي إلى تحقيق تفوق وأفضلية من خلال مختلف الخطابات الدينية والأيدولوجية في سبيل مصالحه المادية والمعنوية. ومع توجه الإسلام اليوم نحو التنمية والتطور بسرعة على المستوى العالمي أقدم الغرب المسيحي وبقيادة الكنيسة على إعادة إنتاج مناهضة الإسلام ومعاداته بصيغة الإسلاموفوبيا، وذلك من خلال الاستعانة بالأحكام المقبولة الجاهزة المتجذرة في البنية والشفيرات الثقافية.

بعد العصور الإسلامية المزدهرة وخاصة ابتداءً من القرن الثامن عشر. بدأت القوى الاستعمارية الغربية من خلال نظرة مبنية على التطرف والعنصرية الثقافية برسم الإسلام وتصويره على أنه دين عدائي وقاتلي ومؤيد للعنف وامتزمت وعدو للمرأة ومجحف بحقها، وذلك بهدف شرعية عمليات احتلالها للعالم الإسلامي. فأنشأت الخطاب الإسلاموفوباي من أجل تبرير الأعمال الوحشية التي ارتكبتها للهيمنة على الموارد الاقتصادية ومصادر الطاقة المحدودة، وإضفاء المشروعية عليها. وقد صارت مطالب تحقيق التقدم والتفوق الاقتصادي المحفز الأول والدافع الرئيس في أنشطة الغرب الاستعمارية. فتعاون المستعمرون الغربيون مع الكنيسة، ورفعوا من شأن المسيحية وأظهروها بمكانة متفوقة على الأديان الأخرى هادفين بذلك إلى إيجاد الأرضية المشروعة للسيطرة على الموارد والثروات المحدودة.

لقد نفذ المحتلون أعمالهم وأنشطتهم العدوانية والوحشية بالاعتماد على رجال الكنيسة أو المبشرين، وحاولوا بهذه الطريقة إضفاء الشرعية على أعمالهم الاستعمارية. وقد كان المبشر إسباني الأصل بارتولومي دي لاس كاساس (Bartolome de Las Casas) (١٤٨٤)، الذي نهض بمهمة تبشيرية في أمريكا، أول القساوسة والباباوات الذين أباطوا اللثام عن وحشية المسيحيين، وكشفوها أمام العالم.

يروي الأب لاس كاساس في هذا المضمار حكاية مؤثرة ومعبرة، ويظهر فيها "الذهب" كدافع ومحفز للأعمال والأنشطة الاستعمارية التي مارسها الأوروبيون في البلاد والأراضي التي احتلوا حديثاً.

ويذكر أنه عندما كان الغزاة اللصوص على وشك إعدام زعيم إحدى القبائل المحلية وتعليق مشنقته، حاولوا استمالته للدين المسيحي قبل الموت، وأخبروه أنه إن دخل هذا الدين فسوف يذهب إلى الجنة، وإذا لم يقبل به فسوف يدخل النار. ويلفت الأنظار إلى أن الأعمال الوحشية التي اقترفها المسيحيون بحق السكان المحليين الأصليين كانت إما القتل بأبشع الطرق، وأما الاستعباد وتحويلهم إلى عبيد. ولا شك أن عدد المبشرين المسيحيين الذين ينتقدون هذه الممارسات والأعمال بصدق مثل هذا الأب لاس كاساس ليس بالكثير. ويلاحظ أن الصراع الذي يظهر على شكل محاولة الهيمنة على الموارد والثروات المحدودة مثل الذهب والمغلف والمبرر بالخطابات الدينية منتشر بشكل واسع في الثقافة المسيحية.

يمكن القول إنه منذ الأيام الأولى للمواجهة أو اللقاء الذي حدث بين الإسلام والمسلمين وبين الغرب

المسيحي اختار الغرب من حيث الهيمنة على كل من المجتمع والطبيعة علاقة صراعية صدامية أكثر بسبب الفلسفة الازدواجية التي تبناها. وحتى نفهم الأسباب الأساسية لذلك علينا إجراء مقارنة بين العناصر التي تشكل الإطار المؤسساتي للتراث والتقاليد الدينية لدى الدينين، ويجب علينا بشكل خاص النظر إلى الانعكاسات والممارسات في الحياة الواقعية خلال مراحل أو فترات التطور الأولى.

فالإسلام دين مثالي نزل على النبي ﷺ عن طريق الوحي، وحقق التوازن بين الدنيا والآخرة من خلال تحول هذه المثالية إلى واقع في شخصية النبي ﷺ في الحياة الحقيقية. أي إن النبي ﷺ عندما كان يبلغ الناس أسس الإسلام ومبادئه وبيئتها لهم بالمواعظ والإرشادات كان يريهم في الوقت ذاته كيفية تطبيقها بسلوكه، فيقوم بدور النموذج أو القدوة بشأن تحقيق التوازن بين الدنيا والآخرة، وبيان المبادئ والمعايير التي يتم اللجوء إليها في حال حدوث خلل في هذا التوازن من أجل إقامة مجتمع سليم. ومن الصعوبة بمكان القول: إن الأمر ذاته ينطبق على المسيحية أيضاً. فالنبي عيسى عليه السلام بسبب صلته لم يتمكن من تحقيق نموذج أو قدوة في تحويل المثالية الدينية التي تلقاها عن طريق الوحي إلى واقع في الحياة الفعلية. وإن لغياب مثل هذه النموذجية أو القدوة في الغرب المسيحي دوراً بارزاً في عدم تشكل توازن بين المثالي والواقعي، وفي انتشار التيار المادي، وتوسع الأعمال الاستعمارية للعالم، وظهور المقاربة التي تبيح كل شيء بشكل مفرط.

إن معنى الإسلام هو السلام والاستسلام لإرادة الله تعالى والخضوع له. وقد تمكن الإسلام المتجسد في شخصية النبي ﷺ النموذجية من الانتشار بين أتباع الديانات الأخرى ابتداءً من الأيام الأولى لظهوره باعتباره دين السلام والعدالة. ومن جهة أخرى فإن المبدأ القائل في الإسلام: إن التوجه والتضرع لا يكون إلا إلى الله تعالى، وإن الخلاص والنجاة لا يكونان إلا عن طريق الخضوع لإرادته وحده قد فتح الطريق أمام تشكل وتطور إرادة قوية للتححر من نير وتسلط الملوك والأباطرة الطغاة والظلمة في العصور الوسطى. فمبدأ عدم التوجه إلا إلى الله وحده في الأمور كافة، وعدم الخضوع إلا لإرادته دون غيره قد قام بدور مهم في انتشار عقيدة الإسلام في بلدان ومناطق جغرافية شاسعة. وفتح الآفاق أمام حركة التححر من مختلف القيود والأصفاد وحرية الإرادة واستعمال العقل. وأمام هذه الخصال والمزايا الأساسية للإسلام جعل الغرب المسيحي استخدام خطاب الكراهية ضد الإسلام، وارتكاب الجرائم واللجوء إلى العنف والإرهاب أولويته وديدنه في إطار مساعيه الخبيثة للنيل من الإسلام والخط من شأنه.

إن العبارات الجارحة والمؤذية والمهينة والسلبية والمستندة إلى الأحكام المسبقة التي استخدمها البابا بنديكت Benedict السادس عشر بحق الإسلام ونبيه محمد ﷺ في خطابه الذي ألقاه بتاريخ ١٢ أيلول ٢٠٠٦ في جامعة ريغينسبورغ (Regensburg) الألمانية فتح الطريق أمام صدور ردود فعل واحتجاجات عارمة محقة ومبررة في العالم الإسلامي. حيث أشار البابا في خطابه هذا إلى أن الإسلام لم يأت بشيء جديد، وهو دين مؤيد للعنف ومحرض عليه.

أراد العالم الغربي المسيحي الإبقاء دائماً على موقفه وسلوكه العدائي حياً ومستمراً من خلال دس المغالطات ونشرها بحق الإسلام وتجريته التاريخية وإنتاج مصطلحات وعبارات مضللة بشأنه. ونتيجة للاحتجاجات العارمة التي عمت العالم الإسلامي أبدى البابا، الذي سعى في كل مناسبة وفرصة متاحة لإنشاء أرضية صدامية، أسفه عن الحادثة. إلا أنه في الواقع لم يعتذر من المسلمين وذلك بقوله إن العبارات إنما اقتبسها من متن قديم يعود إلى العصور الوسطى وليست من كلامه هو^(٢٠).

فنقل الأفكار والآراء المقتبسة كما هي دون نقد أو تفسير أو تعليق وشرح عليها. ومزامنتها مع مناسبة ذكرى سنوية مثل ١١ أيلول إنما يعني تبنياً تاماً لهذه الأفكار. وبطبيعة الحال فإن اللغة التي استخدمها البابا ليست مختلفة كثيراً عن لغة الكنيسة التي نظمت الحملات الصليبية. وإن الغرب المسيحي دائماً ما نعت العقائد والأديان المختلفة عن معتقده بالوثنية والضالة، واتبع تجاهها سياسة دينية هادفة إلى إدخالها إلى المسيحية عن طريق إعلان «الحرب المقدسة»^(٢١). فمصطلح «الجهادي» المصطنع في العالم الغربي اليوم بحق الإسلام ولصقه به، والتأكيد على أن الإسلام إنما دين مؤيد للعنف ومعرض عليه ليس إلا ادعاءات كاذبة لا أساس لها تستخدمها المسيحية الغربية لشرعنة خطاياها؛ فالمحاولة التي تجري هنا لإدخال كل الذين يختلفون عن الغرب المسيحي في المعتقد إلى المسيحية عن طريق الحرب المقدسة ليست إلا انعكاساً لمفهوم «المركزية الأوروبية» على الساحة الدينية.

ويمكن القول إنه يمكن مقاومة ذلك ومحاربه من خلال تطوير وجهة نظر قائمة على «المركزية الإسلامية»، ومن ثم التطرق إلى ذكر نموذجية النبي ﷺ وشخصيته القدوة في كل مناسبة ومنصة. حيث يتبين وفق ذلك أن تطبيقات الإسلام وممارسات النبي ﷺ مختلفة تمام الاختلاف عن الغرب المسيحي الذي يتبنى استعمال الإكراه لتغيير عقيدة الإنسان وديانته.

يتم اختلاق الاستفزازات الإسلاموفوبوية اليوم بالاستعانة بمختلف الأدوات والوسائل المتاحة وبالتعاون مع الكنيسة، مثل: الأفلام والصحف والكتب والإعلام والمشاهير في عالم الثقافة والفن. ولأن السلطات السياسية في الغرب تقف موقف المتفرج أمام شتى أنواع الأعمال والسلوكيات الاستفزازية المعادية والمناهضة للإسلام والمسلمين، ولا تتخذ تدابير لمنعها أو الحد منها، فإن المواقف والتصرفات والسلوكيات الإسلاموفوبوية في تزايد مستمر في كل مكان^(٢٢). وإن محاولة إظهار المهاجرين الذين يشكل المسلمون غالبيتهم على أنهم مصدر كل المشكلات التي تحدث في المجتمع تسهم في تكوين بيئة جاهزة لشرعنة مختلف الأفعال التي من شأنها إهانة الإسلام والمسلمين والإساءة إليهم.

لقد أظهر النبي ﷺ الاحترام لكل المجتمعات اليهودية والمسيحية، وكانت النتيجة أن الكثير من أبناء هذه المجتمعات دخلوا الإسلام بسبب إعجابهم بقوة شخصيته ومحبتهم له. وإن النظام القانوني المعروف بـ:

(٢٠) Yanarşik, 2015:108

(٢١) الحميد عبد، ٢٠١٠: ١٥٧.

(٢٢) Yanarşik, 2015:109

«وثيقة المدينة»، الذي وضع لدولة المدينة التي قامت بعد هجرة النبي ﷺ إليها، كفل حق المواطنة لأتباع مختلف الأديان، مثل: اليهود وغيرهم، على أساس المساواة والعدالة. فقد احتلت المبادئ، مثل: مبدأ سيادة القانون، والالتزام بالعدالة في الحكم والإدارة صدارة قائمة القيم لدى النبي ﷺ. فلم يحدث تهاون في مبدأ العدالة في الحكم مهما كانت مكانة الشخص في المجتمع، أو مقدار ثروته أو منصبه.

ولا نقول إنه لم يكن هناك تمييز ضد اليهود والمسيحيين فحسب، وإنما بالإضافة إلى ذلك جرى تعيين أصحاب الخبرة منهم في مناصب كبيرة في إدارة الدولة وفي الدواوين وفق مبدأ «أدوا الأمانات إلى أهلها». فسلك النبي ﷺ وتعامله الصادق والمخلص مع الناس، وقوة شخصيته التي تشهد عليها الإنسانية كلها وتقتدي بها توجه صفة قوية للأحكام المسبقة لدى الأوروبيين ومسيحية العصور الوسطى التي تصوره بصورة سلبية سيئة.

إن ادعاءات الغربيين المخالفة للحقائق التاريخية التي تقول إن النبي ﷺ إنما نشر الإسلام بقوة السيف ظلت تفعل فعلها فترة طويلة، ولا يزال تأثيرها مستمراً إلى يومنا هذا.

يمكن عدّ تسارع انتشار الدين الإسلامي في أوروبا أكثر من الأديان الأخرى كافة، وخاصة في بريطانيا، رغم كل المحاولات التي تحط من شأن الإسلام وتشوهه، يمكن عدّ ذلك أحد الأسباب المهمة في تصاعد وتيرة العداوة والكرهية الإسلاموفوبوية المرّضية تجاه الإسلام اليوم. حيث تذهب إحدى الدراسات إلى أن هناك ما يزيد عن ٢٠ ألفاً من البيض وأصحاب المؤهلات العلمية دخلوا الإسلام في بريطانيا. ويتبين من خلال الرجوع إلى قصص حياة البريطانيين الذين اختاروا الإسلام أنهم تأثروا بعدة عوامل في اختيارهم. ومن جملة هذه الدوافع المهمة في اختيار الإسلام هي: الحياة العائلية والشعور بالقرب من كبار السن، والشعور بالانتماء للجماعة بدل الأنا، وتقليل الإسلام للميول النفعية والمصلحية التي تغرب الإنسان، والاشتراك مع المسلمين بنفس الفكرة أو الرأي بشأن رفض بعض الأمور الحداثية التي تثير وتؤجج الأناية^(٢٣).

إن الخوف أو ظاهرة الإسلاموفوبيا المصطنعة ضد الانتشار السريع للإسلام تُمارس من ناحية أخرى عن طريق العنف الرمزي. فالرموز هي إحدى المقومات أو العناصر التأسيسية المهمة للمؤسسة الدينية. فيتم العمل في الغرب على منع الإسلام والمسلمين من الظهور وإثبات أنفسهم في الميادين العامة عن طريق العنف الرمزي.

أود الإشارة إلى ضرورة مناقشة هذه المسألة من خلال المعابد التي أعتقد أنها سوف تجعل الظهور الثقافي على الساحة العامة ممكناً، ومن ثم سوف تسهم في نمو وتطوير تعدد الثقافات الذي سيشكل بدوره الإطار المطلوب للعيش المشترك. فقدرته المجتمعات في الحفاظ على استمراريتها مرتبطة بدرجة كبيرة باستعدادها وقدرتها على تأمين التضامن والتعاون بين أفرادها من ذوي الأفكار والاتجاهات المختلفة^(٢٤). يتم عن طريق

.Soutar, 2010:13-14 (٢٣)

.Soutar, 2010:14 (٢٤)

الرموز الدينية مثل أماكن العبادة، والأجزاء المرتبطة بها مثل المآذن منع ظهور المسلمين وإثبات وجودهم في الساحات؛ أي بمعنى آخر يتم تحويل المسلمين إلى شيء مخيف ومرعب من خلال ممارسة العنف الرمزي. وإن تهميش الاختلافات والتنوعات وإقصاءها سوف يحول دون إمكانية استمرار وجودها الاجتماعي. وإن وجود معبد ما في ساحة عامة مثل متحف معروض في الهواء الطلق سوف يلعب من الناحية الفنية والجمالية دوراً بارزاً في نمو وتطور قناة تفاعل ثقافي جديدة^(٢٥).

إن الغرب يتكون بشكل عام من مجتمعات ومجموعات متجانسة^(٢٦) ولهذا فإن المجموعات التي تشكل أقلية ضمن الأثرية الرئيسة تلقى معاملة ذات مستوى أدنى باعتبارها الآخر. وإن حالة التجانس والتماثل تظهر نفسها في الطراز المعماري للمعابد أيضاً. فمثلاً الكاتدرائية التي بنيت في مكسيكو سيتي مكان الهرم الأزتك الضخم بعد هدمه، لا تختلف كثيراً عن الكاتدرائيات الموجودة في إسبانيا. وإن الذي يقف وراء ذلك هو الذهنية المسيحية التي تبرز بصورة عدم تحمل الاختلاف والتنوع. هذا بينما ليس هناك مانع أو بأس في الدول الإسلامية أن يبني أتباع الديانات الأخرى معابدهم بشرط عدم احتوائها على عناصر تحمل بعقيدة التوحيد، وتجانسها مع الطراز المعماري للدولة التي توجد فيها. فمصميم المسجد الذي بني من قبل مديرية الديانة في مدينة كولن (Köln) تم تنفيذه على يد مهندس معماري ألماني غير مسلم وبشكل يستجيب لتطلعات غير المسلمين بقدر استجابته لتطلعات المسلمين أنفسهم. ولا ريب أنه ينبغي النظر إلى هذه الحالة على أنها قناة تواصل عملية أخرى ومختلفة تسهم في ولادة ثقافة عامة تجعل التفاعل والتأثير المتبادل أمراً ممكناً^(٢٧) فمرة أخرى يثبت تعدد الثقافات الذي من شأنه أن يتيح إمكانية تعاون أتباع التيارات الفكرية المختلفة وتكاتفهم في الحفاظ على حيوية المجتمع بشكل سليم، يثبت أهميته وجدارته.

يمكن عدّ نظرة المسيحية إلى الإسلام نظرة المنافس من بين الأسباب التي تدفعها للسلوك السلبي تجاه الإسلام. وإن عملية تصنيف الإسلام في صنف الآخر الذي سوف يجري معه صراع وصدام مستمران يتم تنفيذها عبر الإسلاموفوبيا التي تُعد إحدى الخطابات الأيديولوجية. ويمكن عدّ الأنشطة التي تقوم بها الأوساط العلمية والعلمانية، وريثة جيل الـ ٦٨ الذي دخل في صراع مع الكنيسة، عاملاً آخر يصاعد وتيرة مناهضة الإسلام في الغرب. حيث يرى غولي (Göle) أنه مع تزايد ظهور الإسلام في الساحة العامة في فرنسا خلال تسعينات القرن العشرين بدأت هذه الأوساط بمتابعة مناهضتها ومعاداتها للدين من خلال الإسلام^(٢٨) وإن تأجج المشاعر الإسلاموفوبوية بشكل مفاجئ عند تعلق الأمر بالإسلام والمسلمين لدى بعض المثقفين والمفكرين من الجيل الجديد الذين يقال عنهم إنهم مناضلون بخطاباتهم اليسارية في ميدان الحقوق والحريات

.Göle, T24 (٢٥)

.Roald, 2004 (٢٦)

.Göle, T24 (٢٧)

.Göle, T24 (٢٨)

الأساسية بما فيها حماية حقوق الأقليات، دليل واضح على أن البنية الازدواجية للثقافة المسيحية السائدة لا تزال حية ومؤثرة في الحياة الاجتماعية.

الإسلاموفوبيا الاقتصادية:

إن مناهضة الإسلام والمسلمين ومعاداتهم ظاهرة بشكل جلي وواضح للغاية في العالم الغربي وعلى رأسه البلاد الأنجلوسكسونية والدول الشمالية، ومن جهة أخرى في الدول التي تسود فيها المعتقدات البوذية والهندوسية. وإذا أردنا إيراد تفسير بشأن انتشار معاداة الإسلام على مستوى عالمي فيمكن إجراء تحليل للمسألة في إطار نظرية الصراع الديني. وهذه المقاربة تذهب إلى أنه يمكن تفسير السعي للهيمنة والسيطرة ذات الجوانب الاقتصادية والسياسية والاجتماعية على الموارد المحدودة، وتوضيحه بالخطاب الديني أو الأيديولوجي. وبإمكاننا مشاهدة الصراع الاقتصادي الديني في محور العلاقات التاريخية التي كانت قائمة في أوروبا بين المسيحيين وأتباع الديانات الأخرى (اليهود على سبيل المثال).

فنحن نعلم أن الهيكلية أو البنية المتجانسة في الغرب نتيجة هيمنة النظام العقائدي المسيحي كتيار رئيس منذ العهد الروماني المتأخر قد حددت ماهية العلاقة القائمة مع اليهود. فالميدان التجاري ترك فارغاً بسبب حساسية المسيحية الكاثوليكية بشأن حرمة الربا، ولهذا فقد سمح لليهود بالإقامة والعيش في مختلف البلدان والمدن الأوروبية لممارسة الأعمال والأنشطة التجارية بما في ذلك المعاملات الربوية، لا بل كانوا يُشجَعون على القدوم والإقامة. ولكن مع مرور الزمن لوحظ تغير في نظرة الكلاثوليكية (والمسيحية عامة) نحو المعاملات الربوية. فبعد حركة الإصلاح البروتستانتية التي عدّها وبير أحد أهم تغييرين مؤثرين في ولادة الرأسمالية، تغيرت النظرة إلى الربويين البروتستانت، فلم يعد القرض الربوي أمراً خاطئاً. ومع دخول التجار المسيحيين إلى ميادين النشاط الاقتصادي في هذه المرحلة، الذي كان حكراً على اليهود، بدأ الصراع على الموارد المحدودة. فاستخدم المسيحيون المزايا التي يتمتعون بها كونهم المجموعة المهيمنة، وأخرجوا اليهود من الحياة الاقتصادية بالاعتماد على الخطاب الأيديولوجي القائم على معاداة السامية. وهنا قامت الأيديولوجيا الدينية بمهمة التغطية لإخفاء الصراع على الموارد المحدودة.

لقد تحول الخطاب الديني بشكل تام إلى أيديولوجية مستخدمة لإضفاء الشرعية على السلوك التمييزي. أي تم العمل على تصنيف المجموعات التي تشكل أقلية في مستوى ديني-نفسى أدنى، وإضفاء الشرعية على مختلف المعاملات والتصرفات غير الإنسانية التي تجري بحقهم دون أدنى شعور بالذنب.

وفي هذه المرحلة الجديدة لم تعد التقاليد والأعراف اليهودية أو المسيحية تعرف حدوداً بشأن الانتفاع والتمتع بموارد الدنيا ونعمها. ويرى عالم الاجتماع الأمريكي الشهير بيتر بيرغر أن هذه التطورات هي من بين الأسباب المهمة لظاهرة العلمانية. ومن العوامل المهمة لهذا التطور السلبي هي: انكباب الغرب المسيحي على الدنيا، والجشع في استهلاك الموارد والثروات والدينيوية التي تقوم تماماً على الاستهلاك عن طريق تسخير العلم والتكنولوجيا

لذلك، وفقدان الشخصية النموذجية التي تقيم التوازن بين المثالية والواقعية في مرحلة تأسيس المسيحية.

وإن لمحاولة الغرب المسيحي وضع الإسلام والمسلمين في موضع الآخر الذي يتصارع معه، بهدف السيطرة على الكثير من المواد والثروات الأولية التي تمتلكها البلدان ذات الغالبية المسلمة، دوراً في تطور خطاب إسلاموفوبوي قائم على الحكم المسبق والتمييز. ويلاحظ أن هناك ثلاث متغيرات تتمتع بأهمية محورية في تصاعد ظاهرة الإسلاموفوبيا، ومن ثم في تزايد الأحكام المسبقة بحق الإسلام:

الأول: محاولة الغرب التغطية على نيته في الهيمنة على نفط الشرق الأوسط من خلال تشكيل صورة مشوهة سلبية عن الإسلام والمسلمين. فمثلاً نشاهد أنه نتيجة لأزمة الطاقة التي حدثت ابتداءً من أوائل السبعينات من القرن العشرين، وحروب النفط التي أعقبتها جرت محاولة البحث عن مشروعية من خلال زيادة الأحكام المسبقة ضد العرب وضد الإسلام. فنحن لا نحتاج إلى كثير بحث وتحليل لنذكر أن الخطابات الأيديولوجية، مثل: حقوق الإنسان والديموقراطية التي أعلنتها الولايات المتحدة الأمريكية إبان احتلالها للعراق ما كانت إلا لإضفاء الشرعية على احتلال هذه الدولة بغية السيطرة على منابع النفط فيها.

أما الثاني: فهو الغيرة والحسد من نجاح المسلمين في الحياة الاجتماعية الغربية والتوجس من ذلك. فالعالم الغربي -وعلى رأسه الولايات المتحدة الأمريكية- يلجأ إلى القومية الثقافية التي تُعد جريمة كراهية من أجل شرعنة الخطاب الإسلاموفوبوي. وحسب ذلك فإنه ليس من قبيل المصادفة أن نشاهد تزايداً في مظاهر التمييز والعنصرية والأحكام المسبقة من خلال الاعتماد على المزايا والخصائص الثقافية، مثل: نمط اللباس والمعتقد واللغة، وذلك بالتزامن مع بدء المسلمين بالظهور في ميادين التعليم والعمل المحترف والتميز في الغرب.

إن مطالب المسلمين المتعلقة بالعقيدة، مثل: الطعام الحلال والحجاب والمساجد والمآذن يتم منعها أو إعاقتها في مختلف البلدان الغربية من خلال الخطاب الإسلاموفوبوي. وكذلك يتم في إطار معاداة الإسلام حظر مختلف المظاهر الاعتقادية بتشكيل إحساس قوي حول «نحن، وهم» عن طريق الفروقات والتباينات الرمزية. وهناك رغبة وإرادة أيضاً في منع قوة العمل القادمة إلى الغرب من كثير من البلدان الإسلامية من الدخول إلى حركة السوق العمودية. وإن الذي يقف وراء تطور ظاهرة تركوفوبيا التي نشاهدها في سياق الإسلاموفوبيا في كثير من الدول الأوروبية اليوم هو تحقيق الكثير من الأتراك المسلمين الذين هاجروا من تركيا إلى مختلف البلدان الأوروبية لسد العجز في قوة العمل نجاحاتٍ في ميادين ومجالات مختلفة؛ مثل: تحولهم إلى أصحاب العمل، والبدء باستخدامهم وتشغيلهم في أعمال أفضل، واحترافهم في مهن ومجالات متنوعة، واستفادتهم من فرص التعليم الجيد، وتحقيقهم مكانة اجتماعية مهمة. ونظراً لكون الهاجس الاقتصادي هو العامل الأساس في تطور معاداة الإسلام فإن الادعاءات القائلة بأسلمة العالم الغربي على يد المسلمين في المستقبل القريب هي ادعاءات غير متناقضة مع الحقيقة المذكورة؛ ولذا فإن اللجوء إلى العنف إنما هو لحماية المسيحية.

وأما الثالث: فيمكن التعبير عنه أنه عولمة التمييز. فالدول الطامحة إلى السيطرة على الموارد ومصادر الثروة

والقيم المحدودة تريد عوالة التمييز والحكم المسبق^(٢٩) ويمكننا القول: إنه تم في قضية شرعة السلوك التمييزي، أو الادعاء بصوابه أخلاقياً، تم تطوير الأحكام المقبولة الجاهزة بحق الجماعات غير الأوروبية (وخاصة المسلمين) استناداً إلى هذا العامل الذي عدده السبب الثالث في تطور العنصرية الثقافية. بإمكاننا القول باختصار: إلى جانب الدور المهم للمصالح والمنافع الاقتصادية في زيادة المشاعر المعادية للمسلمين، فقد تم أيضاً تشكيل ظاهرة الحكم المسبق أو الإسلاموفوبيا عبر الصفات والمزايا المادية لأبناء الجماعات المهمشة والمصنفة كأعداء ومظاهريهم ولغاتهم وثقافتهم وأديانهم. فالذي يقف وراء تزايد السلوكيات والتصرفات الإسلاموفوبوية نتيجة تأثير عوامل اجتماعية متعددة بما فيها نشاط الكنيسة هو قطع الطريق أمام النجاحات التي يحققها المسلمون باضطراد في مختلف ميادين الحياة الاجتماعية.

النتيجة:

يتبين لنا أن ظاهرة الإسلاموفوبيا اتخذت صيغة من صيغ التمييز العنصري العرقي المتضمنة مختلف الأحكام المسبقة والمقبولة والصور النمطية ضد الإسلام والمسلمين. ويحتوي هذا المصطلح في الوقت ذاته جهوداً ومساعي عاطفية ومعرفية بغية تشكيل صورة سلبية عن طريق خطاب الخوف والرعب، والكرهية المتوهمة التي لا أساس لها تلك التي تتضمن ممارسات الاضطهاد والتهميش الاجتماعي ضد المسلمين. وقد جرى العمل على إدخال الإسلاموفوبيا التي حُوت إلى مصطلح محاط بهالة من الغموض، ومن ثم القدسية، جرى إدخالها إلى العقل الباطن بالاستناد إلى إحساس الخوف والرعب. وهكذا يُراد من خلال الإسلاموفوبيا التي تحولت إلى مصطلح شمولي شرعنة كل المشاعر والتصرفات والسلوكيات السلبية الموجهة ضد الإسلام وضد المسلمين. ومن هنا فإني أرى أنه سيكون من الأنسب استخدام عبارة معاداة الإسلام والمسلمين بدل كلمة الإسلاموفوبيا.

إن تهميش المسلمين وإقصاءهم عن مختلف ميادين الحياة الاجتماعية وإهانتهم وتحقيرهم والإساءة إليهم وممارسة التمييز ضدهم، وباختصار تعريضهم للعنف الرمزي الذي يُعد أخطر من العنف المادي واللفظي، هي من نتائج الأعمال والأنشطة الإسلاموفوبوية. وأما هذا التصوير والتمثيل السلبي والمسيء للإسلام والمسلمين يوقع على عاتق المسلمين، وخاصة شريحة المفكرين والمثقفين منهم، مهماتٍ ومسؤوليات جسيمة في نقل مبادئ دين الإسلام الأساسية وقيمه وبياناتها للإنسانية بأكملها. هذا الدين الذي يعني السلام وعدم الخضوع والاستسلام لسلطة أحد غير إرادة الله تعالى، والذي كرم الإنسان وجعله أشرف المخلوقات. ومن الضروري إعداد مثقفين مسلمين يجعلون مبدأهم في الحياة تحصيل العلوم والتمكن في مجال تخصصهم والوقوف في وجه أنشطة أعداء الإسلام وأعمالهم كافة دون كلل أو ملل. ويضاف إلى ذلك أيضاً تبني مبدأ تحقيق النجاح في ميادين الحياة كافة؛ مثل: الميادين الاقتصادية والسياسية والثقافية والتربوية والتعليمية كإحدى طرق المواجهة بين

المسلمين غير المسلمين من الأوروبيين^(٣٠). وإن الظهور وإثبات الذات في المجتمع الذي يعيش فيه الإنسان يكون بالدخول في علاقات تفاعلية متبادلة مع مجتمع الأغلبية، والعمل على زيادة قنوات التواصل والعلاقات التكاملية. وكذلك يجب على هذه الشريحة المثقفة من المسلمين لمواجهة مناهضة الإسلام ومعاداته تأسيس منظمات فكرية، وتنظيم أنفسهم في بنية المؤسسات الفكرية المختلفة، والعمل على زيادة ظهورهم الاجتماعي باستخدام مختلف قنوات التواصل. ولكن ينبغي ألا ننسى أن للأعمال والأنشطة الإرهابية التي تصدر عن الأوساط المسلمة دوراً في تشكل المشاعر الإسلاموفوبائية وتصاعدها. وبناء على ذلك ينبغي تكثيف الدراسات والأبحاث السيسولوجية حول المنظمات الإرهابية مثل القاعدة وداعش^(٣١).

لأنه تم العمل في الغرب على إدخال معاداة الإسلام في العقل الباطن بتشكيل روح الجماعة، فقد أصبح استخدام هذا المصطلح محظوراً. ولذا يمكن القول: إنه من الضروري استخدام عبارة معاداة الإسلام بدل هذا المصطلح. ويجب على المفكرين والمثقفين المسلمين بذل قصارى جهودهم لتعريف الإنسانية بدين الإسلام دين السلام وبيان قيمه ومبادئه الأساسية لهم مقابل تهميش المسلمين وإقصائهم في ميادين الحياة الاجتماعية كافة، وكذلك تجاه الإساءة إليهم وإهانتهم وتحقيرهم وتعريضهم للعنصرية الثقافية وممارسة العنف الرمزي ضدهم. ولا بد للمسلمين في مواجهة معاداة الإسلام من التعريف بأنفسهم والظهور في الميادين، وإثبات أنفسهم فيها عبر الانتساب إلى المؤسسات الفكرية المختلفة، واستخدام مختلف قنوات التواصل مع الآخر. ويجب لمواجهة أنشطة إثارة الكراهية ضد الإسلام إيلاء الأهمية لزيادة أعداد المفكرين والمثقفين المسلمين الذين يسعون لنيل أعلى المراتب في مجالاتهم دون كلل أو ملل. ولذلك ينبغي تقديم مختلف أشكال الدعم والمنح للدراسات والأبحاث الأكاديمية في مختلف الجامعات الغربية. حيث من المعروف أنه كان للجهود التي بذلها رجال العلم اليهود المخلصين في مختلف الجامعات الغربية دور بارز في تحويل معاداة اليهودية التي كانت منتشرة وظاهرة حتى وقت قريب في الغرب إلى صداقة. ومن جانب آخر فإنه من الصعوبة القضاء على المواقف والسلوكيات السلبية التي جرى العمل على تكوينها لسنوات طويلة ضد الإسلام والمسلمين، وإزالة أثرها في وقت قصير. ولكن لا شك أن الجهود التي تبذل بصر ووثبات للقضاء على الأحكام المسبقة التي لا أساس لها ضد الإسلام، وذلك في إطار المبدأ القرآني ﴿ وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا ﴾ [المائدة: ٣٢]، سوف تأتي بنتائج إيجابية حتماً. وينبغي علينا في مواجهة المساعي والجهود المبذولة من قبل متبني فكر الإسلاموفوبيا للصق صفة الإرهاب بالمسلمين، أن نبذل جهدنا ضمن نطاق الأمر الإلهي الآتي^(٣٢).

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَبِئْسَ كَرِيمًا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴾ [المائدة: ٣٥].

.Göle, T24 (٣٠)

.Akyol, 2017; Göle, T24 (٣١)

.Çağrıç, 08 Şubat, 2017 (٣٢)

المراجع:

- Abdul Hamid, A. F. (2010). "The Prophet (peace be on him) as a Model for Universal Peace and Justice", INSIGHTS, 'Mercy for the Worlds' Number, 02: 2-3 (Winter 2009-Spring 2010), 153-178.
- Akyol, T. (2017, 20 Haziran). "İslamofobik Terör", Hürriyet Gazetesi.
- Alrassı, A. (2014). "Fighting Against Religious Extremism And Islamophobia - The Pillar For A Sustainable Harmony Between West And Islam", SEA-Practical Application of Science, Volume II, ISSUE 1(3), 39-47.
- Ataman, M.(2017). "Batı'daki İslâm ve Türk Algısı:Tıkanan Batı'da Yeniden Yükselen İrkçılık, Korku Endüstrisi İslamofobi", Diyanet Aylık Dergi, Sayı:317, 15-17.
- Bayraklı, E. – Hafez, F. (2016). "The State Of Islamophobia In Europe", http://www.İslamophobiaeurope.com/wp-content/uploads/2017/03/Introduction_2016.pdf (Erişim Tarihi: 14.12.2017).
- Bayraktar, C. (2017, 07 Şubat). "Bir işgal biçimi: İslamofobi/İslâm Karşıtlığı", Yeni Şafak Gazetesi.
- Borell, K. (2015). "Islam and Christian-Muslim Relations", 26 (4), 409-421, <http://dx.doi.org/10.1080/09596410.2015.1067063>
- Böhürler, A. (2017, 18 Mart). "Katolik baharı/ İslamofobiye karşı çıkan Papa Francis", Yeni Şafak Gazetesi.
- Canatan, K. (2007). "İslamofobi ve Anti-İslâmizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım", Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-Semitizm, K. Canatan ve Ö. Hıdır (ed.), Ankara: Eskiyeini Yayınları.
- Çağrı, M. (2017, 08 Şubat). "İslamofobi", Karar Gazetesi.
- Ekman, M. (2015). "Online Islamophobia and the politics of fear: manufacturing the green scare", 38 (11), 1986-2002.
- EUMC Annual Report (2005). "Racism and Xenophobia in the EU Member States", http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/103-ar05p2en.pdf, (Erişim Tarihi: 17.11.2017).
- EUMC, (2006). "Avrupa Birliği'nde Müslümanlar: Ayrımcılık ve İslamofobi", <file:///C:/Users/user/Downloads/1936-EUMC-highlights-TR.pdf> (Erişim Tarihi: 17.11.2017).
- Faimau, G. (2015). "The Conflictual Model of Analysis in Studies on the Media Representation of Islam and Muslims: A Critical Review", 9 (5), 321-335.
- Göka, E. (2016, 10 Ocak). "Günahlardan arınma aracı olarak İslamofobi", Yeni Şafak Gazetesi.
- Göle, N. T24, "4 yıl boyunca 21 Avrupa kentinde araştırma yapan Prof. Nilüfer Göle, 'sıradan Müslümanlar'ın kitabını yazdı" <https://f.hypotheses.org/wp-content/blogs.dir/96/files/2012/11/T-24-sıradan-muslimulanlar.pdf> (Erişim Tarihi: 19.10.2017).
- Karaman, H. (2016, 07 Ocak). "İslamofobiye Malzeme Sunanlar", Yeni Şafak Gazetesi.
- Kaya, S. (2015). "Islamophobia in Western Europe: A Comparative, Multilevel Study", Journal of Muslim Minority Affairs, Vol. 35, No. 3, 450-465.
- Kedikli, U. ve Akça, M. (2017). "Soğuk Savaş Sonrası Avrupa'da Artan İslamofobi", TESAM Akademi Dergisi, 4 (1), 57-95.
- Richardson, R. (2012). "Islamophobia or anti-Muslim racism – or what? – concepts and terms revisited", <http://www.insted.co.uk/anti-muslim-racism.pdf> (Erişim Tarihi: 17.10.2017).
- Ring, N. C. – Nash, K. S. vd. (1998). "Introduction to the Study of Religion", New York: Orbis Books.
- Roald, A. S. (2004). "New Muslims in the European Context: The Experience of Scandinavian Converts", Brill Academic Pub.
- Roberts, K. A. (1990). Religion in Sociological Perspective, Wadsworth Publishing Company.
- Runnymede Trust (2017). "Islamophobia: Still a Challenge for Us All, London: Runnymede Trust, <https://www.runnymedetrust.org/uploads/Islamophobia%20Report%202018%20FINAL.pdf> (Erişim Tarihi: 15.12.2017).
- Sakellariou, A. (2011). "The 'Invisible' Islamic Community of Athens and the Question of the 'Invisible' Islamic Mosque", Journal of Shi'a Islamic Studies, 4(1):71-89.
- Sambur, B. (2016). "İslâm'ı Anlamak, İslamofobiden Arınmak", Kamu'da SosyalPolitika, 9 (14), 9-15.
- SETA, (2016). "European Islamophobia Report 2016", http://www.İslamophobiaeurope.com/wp-content/uploads/2017/05/EIR_2016.pdf, (Erişim Tarihi: 17.12.2017).
- Subaşı, N. (2017). "İnsan Bilmediğinden Korkar, Korku Endüstrisi İslamofobi", Diyanet Aylık Dergi, 317, 30-33.
- Taşdemir, H. (2016). "İslamofobi ve İnsan Hakları", Kamu'da Sosyal Politika, 9 (14), 32-34.
- UHİM (2015). "Avrupa'da Yükselen Ayrımcılık Nefret, İslamofobi ve İrkçılık", Türkan, H. (Ed.), Şen Ofset: İstanbul.
- Yanarışik, O. (2015). "Turkey-EU relations and the representation of AK Party in the western political and media discourse", University of Warwick, Department of Politics and International Studies, (Unpublished PHD Thesis), http://wrap.warwick.ac.uk/77659/1/WRAP_Thesis_Yanarisik_2015.pdf (Erişim Tarihi: 14.12.2017).
- Yel, A. M. (2016). "İslamofobiye Karşı Örnek Bir İslâm Toplumu Oluşturulmalı", Kamu'da Sosyal Politika, 9 (14), 25-31.
- Yel, A. M. ve Nas, A.(2014). "Insight Islamophobia: Governing the public visibility of Islamic Lifestyle in Turkey", European Journal of Cultural Studies, 17(5), 567-584.

“Batı”nın “Doğu”da Bir Şeytan Yaratma Girişimi Olarak İslamofobi ve Anti-İslamizm: Tarihsel Bir Yaklaşım

Kadir CANATAN*

Özet

Bugün Batı dünyasında sıkça konuşulan İslamofobi ve anti-İslamizm, kavramsal ve olgusal olarak yeni gibi görünse de aslında tarihsel temelleri ve uzun bir geçmişi olan bir vakıadır. İslamofobi'nin tarihini, İslam'ın doğduğu ve Hristiyanlıkla teması geçtiği günlere kadar geri götürebiliriz. Hristiyanlık, ilk önce Yahudilere karşı bir düşmanlık şekli olan antisemitizmi, sonra da anti-İslamizmi yaratmıştır.

Bu çalışmada nasıl olup da Hristiyanlığın İslam'ı şeytanlaştırdığı tarihsel süreç içinde ele alınmaktadır. Gerçekte anti-İslamizm ve İslamofobi, ötekileştirici ve kutuplaştırıcı bir düşüncenin ürünüdür. Hristiyanlık hem kendi tarihsel arkaplanı olarak Museviliği, hem de kendisinden sonra gelen bir din olarak İslamiyet'i kendi karşıtı ve düşmanı ilan etmiştir. Tarihsel ve kültürel arkaplanın incelenmesi, anti-İslamizmin tarihsel ve kültürel bir kurgu olduğunu ve bugün de yeniden üretildiğini açıkça göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğu-Batı, İslamofobi, Anti-İslamizm, Şeytanlaştırma.

Islamophobia and anti-Islamism as an Attempt to Create a Demon by the “Western” in the “East”

Abstract

Islamophobia and anti-Islamism, often spoken in the western world today, seem conceptually and factually new, but in fact are a historical fact and a long history. We can take the history of Islamophobia back to the days when Islam was born and encountered with Christianity. Christianity first created anti-Semitism, then anti-Islamism, as a form of hostility against the Jews and Muslims.

In this work is handled how Christianity demonized Islam in the historical process. In fact, anti-Islamism and Islamophobia are products of an otherization and polarizing logic. Christianity has declared the religions it has encountered both before (Judaism) and after (Islam) its opposition and enemy. The examination of historical and cultural backgrounds

---

* Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi, kadir.canatan@izu.edu.tr

clearly demonstrates that anti-Islamism is a historical and cultural fiction and that it is reproduced today.

Keywords: East-West, Islamophobia, Anti-Islamism, Demonization

Giriş

Tam bir tarih belirlemek zor olsa da kavram olarak İslamofobi ve anti-İslamizm, Soğuk Savaş’ın bitimine denk düşen günlerde ve akabinde kullanılmaya başlanmıştır. Bu hiç de tesadüf değildir: Batı dünyası, ideolojik rakibi olan Komünist Blok’un dağılmasından sonra, bu eski düşmanın yerine yeni bir düşman ikame etmek ihtiyacı hissetmiş ve Ortadoğu’da meydana gelen bazı gelişmeleri bahane ederek yeni tip bir soğuk savaş sürecini başlatmıştır. Bir başka deyişle “kızıl tehlike”nin yerine “yeşil tehlike”yi ihdas etmiştir.

Aktüel İslamofobi olgusunun ortaya çıkmasında, İran İslam Devrimi başlangıç noktasını oluşturmaktadır. 1979 yılında yayınlanan kitabına İngiliz yazar John Laffin, dikkat çekici bir isim vermiştir: “İslam’ın Tehdidi”.¹ Bu kitap birçok dile çevrilmiş ve anti-İslamist hareketlere esin kaynağı olmuştur. Göç ve göçmenliğe karşı çıkan cılız ırkçı ve yabancı düşmanı politik hareketlerin zayıf olduğu ve henüz Soğuk Savaş’ın sürdüğü bu dönemde anti-İslamizm bir akım haline dönüşmemiştir. Anti-İslamizm’in entelektüel ve politik bir eğilim olmaya başlaması için ikinci kırılma noktası olan Berlin Duvarı’nın yıkılmasına kadar beklemek gerekecektir.

Amerikalı yazar Samuel Huntington’ın “Medeniyetler Kavgası”² (1993) adlı makalesi ve burada önerdiği tez, Amerika ve Batı dünyasında Soğuk Savaş sonrası durumu yansıtması bakımından önemlidir. Bu makale ve burada ifade edilen tez, şüphesiz ki dünyada varolduğu veya varolacağı düşünülen çelişkileri ortaya çıkarması açısından önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde bir yandan içerde gelişen göç ve göçmenlik karşıtı hareketler, diğer yandan da uluslararası değişen dengeler çatışma söylemlerini yaygınlaştırmıştır. Fakat anti-İslamizm ve İslamofobinin esas sorun haline gelmesi; çok-dinli ve çok-kültürlü Batılı toplumlarda Müslüman gruplarla yerleşik toplumlar arasında bir gerilim yaratması, 11 Eylül saldırılarının akabinde olacaktır.

Aktüel İslamofobinin bu üç aşamalı gelişme çizgisi, günümüze kadar literatürde kavramsal olarak belirsiz bırakılan bir noktanın açıklığa çıkarılmasına da fırsat vermektedir. Uluslararası literatürde eş anlamlı olarak kullanılan İslamofobi ve anti-İslamizm kavramları farklı olgulara işaret etmektedir: İlki, sosyolojik bir gerçeklik iken, ikincisi siyasal ve ideolojik bir gerçekliktir. Yakın tarihte ilk önce anti-İslamizm, politik ve entelektüel bir eğilim olarak ortaya çıkmış

---

¹ The Dagger of Islam, Sphere Books Ltd, Aylesbury, Bucks.

² The Clash of Civilizations?, Foreign Affairs, Yaz 1993, s. 22-49.

ve bu, ikincisinin ortaya çıkmasında bağımsız bir değişken olarak işlev görmüştür. Daha basit bir ifadeyle İslamofobi, önemli oranda anti-İslamizmin ürünüdür. Eğer geçmiş ve günümüz itibarıyla bu gerçek göz ardı edilirse, İslamofobi tam olarak anlaşılacaktır.

Bu tespit, İslamofobiyi tek etkenle açıklamaya çalışan bir indirgemecilik olarak görülmemelidir. İslamofobi, görüldüğünden daha karmaşık bir olgudur. Son 20-30 yılın bir olgusu gibi görünen bu olgu, aynı zamanda tarihsel bir derinliğe de sahiptir. Eğer, biraz sonra resmetmeye çalışacağımız tarihsel arka plan olmasaydı, İslamofobi ve bunu da kışkırtan anti-İslamizm bu kadar hızlı yayılmayacaktı. Aslına bakılırsa, İslamofobi ve anti-İslamizm Batı dünyasında tarihsel, toplumsal ve kültürel olarak sürekli bir biçimde yeniden üretilen eski bir refleksin güncelleşmiş halleridir. Eğer İslamofobi, anti-İslamizmin bir ürünü ise, bu iki olgu da tarihsel bir çatışma kategorisi olarak Doğu-Batı kutuplaşmasının yeni bir ifade biçimidir.

Ortaçağ Hıristiyanlığının ve Kilisesinin gözünde İslamiyet, en azından Hıristiyanlığın heretik bir kolu, dahası İsa karşıtı, şeytani bir olgudur. İslam'ı şeytanla özdeşleştiren bu yaklaşım, tüm tarih boyunca hem Müslüman ve Hıristiyan ilişkilerini, hem de Doğu ve Batı ilişkilerini zehirlemiş ve çatışmalı bir hale getirmiştir. Bu yaklaşım, dün Haçlı Seferleri'ne kaynaklık ederken, bugün de 11 Eylül sonrası gelişmelere ideolojik ve politik bir meşruiyet sağlamaktadır. 11 Eylül'ün hemen akabinde Amerikan Devlet Başkanı'nun "Haçlı Seferlerine Gidiyoruz" açıklaması, daha sonra açıklandığı üzere maksadı aşan yanlış bir ifade değil, Batı dünyasındaki insanların bilinçaltını ortaya koyan önemli bir göstergedir.

Şeytan Hakkında Bazı Mülâhazalar

Kur'an'a göre şeytan, insana secde emrine uymadığı için Allah'a isyan etmiş ve bu isyanını bir üstünlük teziyle temellendirmeye ve meşrulaştırmaya çalışmıştır. Söz konusu hikâyeyi Kur'an bir diyalog biçiminde şöyle anlatır:

"Andolsun, sizi yarattık. Sonra size şekil verdik. Sonra da meleklerle, "Âdem için saygı ile eğilin" dedik. İblis'ten başka hepsi saygı ile eğildiler. O, saygı ile eğilenlerden olmadı. Allah, "Sana emrettiğim zaman seni saygı ile eğilmekten ne alıkoydu?" dedi. (O da) "**Ben ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten yarattın. Onu ise çamurdan yarattın**" dedi. Allah, "Şimdi in aşağı oradan. Çünkü senin orada büyüklük taslamak haddine değil! Hemen çık! Çünkü sen aşağılıklardansın" dedi. Şeytan dedi ki: "(Öyle ise) bana insanların tekrar diriltilecekleri güne kadar süre ver." Allah da, "Sen süre verilenlerdensin" dedi. Şeytan dedi ki: "(Öyle ise) beni azdırmana karşılık, yemin ederim ki, ben de onları saptırmak için senin dosdoğru yolunun üzerinde elbette oturacağım." "Sonra (pusu kurup) onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım ve sen onların çoğunu şükreden (kimse)ler bulamayacaksın." Allah, dedi ki: "Yerilmiş ve kovulmuş olarak

çık oradan. Andolsun, onlardan sana kim uyararsa sizin, hepinizi cehenneme doldururum.” (A’râf, 7:11-18).

Gerek eski Yunan düşüncesinde, gerekse İslam düşüncesinde toprak, hava, su ve ateş varlığın yapı yaşları olarak sayılmıştır. Bu dört unsur, sadece varlığın temel yapı taşları değil, aynı zamanda sembolik dilde farklı anlamları da dile getirir. Sözelimi toprak alçaklığı, alçakgönüllülüğü, adiliği ifade eder. Söz konusu nesnelere anlam vermek masum bir davranış değildir. Şeytan, kendi yaratıldığı ateşe üstünlük, insanın yaratıldığı nesneye aşağılık anlamı yükleyerek kendince bir seçkinlik örneği sergilemiş ve varlıklar arasında bir hiyerarşi kurmuştur. Şeytan, yeryüzünde ontolojik olarak üstünlük iddiasında bulunan ve Allah’ın belirlediği düzenin dışında, varlık kategorileri arasında kendince bir hiyerarşi kuran, yani ilk kez ırkçılık yapan bir varlıktır. Buna rağmen o serbest bırakılmıştır. Çünkü onun bir işlevi bulunmaktadır. Yaratılış, bir diyalektik; yani iyilik ve kötülük karşıtlığı temelinde inşa edilmiştir. İyilik, ancak kötülüğün olduğu bir ortamda anlamlıdır. İnsanın erdemli olması, bu diyalektik olmadan söz konusu olamaz. Gerçek erdemlilik, kötülüğün de bulunduğu bir ortamda iyiliği seçmek ve onu savunmaktır. Ya değilse sadece iyiliğin ya da sadece kötülüğün kendi başına bulunduğu bir dünya sınav dünyası olmayacaktır. Böyle bir hayat olsa olsa zorunluluktan ibaret olacaktır. Seçme imkânın olmadığı bir yerde insanın hayatı anlamsız ve amaçsızdır.

Tektanrı dinlerde şeytan Tanrı’nın karşıtı değildir. Böyle bir inanç, düalist bir Tanrı anlayışına yol açacağı için tevhidi ortadan kaldırır. Şeytan, Tanrı tarafından yaratılmış bir yaratıktır ve ona bir işlev yüklenmiştir. Zıtlık, Tanrı ile Şeytan arasında değil, iyilik ile kötülük arasındadır. Yaratılış düzeni içinde bu kadar işlevsel ve anlamlı olan şeytan ne zaman sorun haline gelmektedir. Bir tanesini demin zikrettik. Eğer o, Tanrı’nın karşıtı ve dengi bir varlık olarak algılanırsa monoteizminden sapma baş gösterir. Diğer sorun ise, onun bir sıfat olarak genelleştirilmesi ve başka varlıkların sıfatı olarak kullanılmasıdır.

Şeytan, İbranice bir kelime olup iftiracı, talip, arabozan, rakip, karşıt ve avare anlamlarına gelmektedir.³ Dilbilimsel açıdan isim değil, sıfat olarak kullanılması dikkat çekicidir. Hıristiyanlar ve Müslümanlar, şeytanı daha çok bir varlık ve bir varlığın ismi olarak telakki ederler. O, kötülüğü temsil eder ve insanları kötülüğe yönlendirir. Daha genel anlamda ise, şeytan kötülüğün temsilini üstlenmiş her şeydir. Bu genel anlamından dolayı şeytan sadece gizil ve olağanüstü bir varlık değil, her yerde ve her zaman karşımıza çıkan farklı türden kötülüklerdir. Burada bir genelleştirme ve şeyleri “şeytanlaştırma” işlemi yapıldığı açıktır. Şeytanlaştırma, şeytana özgü olan iş, eylem ve özelliklerin başka varlıklara

³ Wikipedia, “Satan” maddesi,

<http://www.wikizero.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9ubC53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvU2F0YW4> (27-12-2017). Ayrıca bkz: Derveze, İ. (1989), Kur’an’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı, C. I, Sh. 355, Yöneliş Yayınları, İstanbul.

atfedilmesidir. Atfedilen şey, bir kişi olabileceği gibi bir hayvan ya da nesne de olabilir. Şeytanı sıfat olarak ifade etmek, bu işlemi daha da kolaylaştırmaktadır. Eğer şeytan iftiracı, isyancı ve arabozanlık gibi sıfatlarla ifade ediliyorsa, o zaman bu özelliklere sahip olan herkes şeytan olma riskiyle karşı karşıya kalacaktır.

Bir şeytanlaştırma ideolojisi olarak ırkçılığın ne olduğunu ve nasıl işlediğini anlamak için bu olgunun felsefi öncüllerine yakından bakmak gerekir. Albert Memmi, ırkçı ideolojinin üç önemli postülatı olduğunu saptamıştır.⁴ İlk olarak ırkçılık, yeryüzünde saf ırkların bulunduğunu varsayar. Bu öncül, kutsal metinlerde anlatılan insanın aynı kökenden geldiği şeklindeki çok köklü bir inançla çelişmekle kalmaz, tarih içinde farklı türden ırkların karışımını da göz ardı eder. İkinci olarak ırkçılık, ırklar arasında bir hiyerarşi kurar. Bir başka deyişle bazı ırkların üstün, bazılarının da aşağı statüde olduğunu iddia eder. Bu nokta, tam da ırkçılığın başladığı noktadır. Bu öncül, insanların eşitliğini esas alan geleneksel anlayışla çeliştiği gibi modern eşitlik düşüncesiyle de karşıtlık oluşturur. Buradaki temel yanlış, etnik ve ırksal farkların üstünlük ve aşağılık gibi terimler yardımıyla değer yargısına oturtulmasıdır. Gerçekte farklılıkların hiyerarşik bir düzen içinde kurgulanması keyfi bir çabadır. Sözelimi dillerin farklı olması ayrı bir şeydir, bunların bir kısmının üstün bir kısmının aşağı olduğunu iddia etmek ayrı bir şeydir. Farklılıkların üstün ve aşağı biçiminde kategorize edilmesinin hiçbir bilimsel dayanağı yoktur.

İrkçılığın ikinci postülatı ile şeytanın insan karşısında üstünlük iddiası kesişen bir noktadır. Şeytan, insanın arketipi olan toprak ile kendisinin yaratıldığı ateş arasında hiyerarşik bir ilişki kurmuştur. Yani ateşin topraktan üstün olduğunu iddia etmiştir. Oysa bu arketipler farklı türden nesnelere. Birinin diğerine üstünlüğü ya da aşağılığı gibi bir şey söz konusu olamaz. Elma ve armut nasıl farklı meyveler ise ve bunların biri diğerinden üstün veya aşağı değilse, toprak ile ateş de sadece farklı türden nesnelere. Kaldı ki bu nesnelere dini metinlerde mecazi bir anlam ifade etmiş olması da muhtemeldir. İnsanın temel maddesi olan toprak, farklı kültürlerde bedenini adiliğini, faniliğini ve aşağılığı ifade eder. Ancak insan bedenden ibaret değildir. O, ruh bakımından üstün bir varlıktır. Bu anlamda insan zıtların birliğidir; bedeniyle dünyaya aittir, ama ruhuyla öteye aittir. Allah karşısında kul, diğer varlıklar karşısında ise efendidir. Bu pozisyon, Kur'an'ın deyimleriyle, insana en yüksek seviyeye çıkma imkânı tanıdığı gibi en aşağıya düşme imkânı da vermektedir. "Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir. Onu kötülöklere gömüp kirleten kimse de ziyana uğramıştır." (Şems, 91:7-10).

İkinci öncülün mantıksal sonucu, üstün olan ırkın diğerleriyle eşit muameleyi hak etmediği gibi üstün olanın diğerleri üzerinde egemenlik

⁴ Memmi, A. (1983), Racisme hoezo? : ontmasking van een onderdrukingsmechanisme, Masusa, Nijmegen.

kurmasının doğal olmasıdır. Bu ırkçılığın üçüncü ilkesidir. Demek ki ırkçı bir siyasetin ve iktidarın amacı, düşünsel anlamda soyut bir üstünlük fikri değildir. Bilakis başka halkların üzerinde bir hâkimiyet kurmak ve bunu meşrulaştırmak üzere kullanılan ideolojik bir temel oluşturmaktır. Nitekim modern tarihte ırkçılık kolonyalizm çağında Avrupalı sömürgeciler tarafından işlevsel bir ideoloji olarak kullanılmıştır. Uygarlık götürme iddiasıyla çeşitli kıtalar işgal edilmiş ve halklar üzerinde hegemonya kurulmuştur.

Doğu ve Batı Ayrımı

İslamiyet’in ortaya çıkışına kadar “Doğu” ve “Batı” kavramları negatif yük ve çağrışımlardan uzaktır. Kur’an’ın ifade ettiği gibi “Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah’ındır. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü⁵ işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.” (Bakara, 2:115). Fakat “kutuplaştırıcı” düşünce tarzı, bu iki dünyayı birbirine karşıt bir hale getirmiştir. “Bilinmeyen bir şeyi izah etmek için oldukça sık kullanılan yöntem, zıtlılaştırma yöntemidir. Yani bilinen bir kavramın karşıtını bulmaktır. Batı’da İslam, bütün yönleriyle Hıristiyanlığın bir karşıtı olarak tasarılanmaktadır. Sözgelimi, Hıristiyanlar barışseverdir, Müslümanlar savaşçıdır; İsa ruhbandı, Muhammed çok evliydi; İncil aslidir, Kur’an kopyedir vs. Bu batılıların İslam hakkındaki düşüncesidir. Batılılar, İslam’ı önceki peygamberlerin getirdiği dinlerin bir devamı olarak görmüyorlar. İslam’ı Mekke ve Medine’de başlatıyorlar. Onlara göre İslam, manevi boyutu olmayan maddeci bir dindir: Fetih ve dine zorla sokmanın adıdır. Bu şekilde batılılar, İslam’ı ve Müslümanları savunma pozisyonuna itmekte ve Hıristiyanlarla sonuna kadar ayrıntılarda bir çekişmeyi sürdürmek istemektedir.”⁶

Pekiye Doğu ve Batı, İslam ve Hıristiyanlık arasındaki bu kutuplaşma ne zaman başlamış ve nasıl gelişmiştir?

Tarihsel olarak İslam, Hıristiyanlıktan yaklaşık 600 sene sonra ortaya çıkmış ve çok hızlı bir biçimde yayılmıştır. Hıristiyan teolog ve bilim adamları, hem İslam’ın yeni bir din olarak ortaya çıkışını hem de bu hızlı yayılışını izah etmekte zorlanmışlardır. İslam’ın yeni bir din olarak doğuşunu teolojik olarak izah etmenin zorluklarından en önemlisi, Hıristiyanlığın bazı merkezi inançlarıyla çelişik görülmesidir. “Bu merkezi inanç değerlerinden biri İsa’nın yaşamı, ölümü ve yeniden doğuşuyla Tanrı’nın insanlığa vahyinin tamamlanmış olması fikridir. Bu şüphesiz ki beraberinde yeni bir peygamberin gelişinin nasıl mümkün olacağı sorununu beraberinde getirmiştir. Bu soruya bazı Hıristiyan teologlar, İslam gibi yeni bir dinin doğuşunu şeytanın işi şeklinde cevaplandırmışlardır. Tanrı, salt Hıristiyanları

⁵ “Allah’ın yüzü” ifadesi, mecazî bir anlatım olup, burada “Allah’ın rahmeti, rızası ve nimeti” demektir. Kul, tümüyle Allah’a ait olan yeryüzünün neresinde ve hangi cihetinde, ne tür bir taat ve işe girişse, Allah’ın lütuf ve rahmetini orada bulur.

⁶ Van Bommel, A. (2005), “Müslüman Doğu” ile “Hıristiyan Batı”nın Birbirleri Hakkındaki İmajları, Sh. 264, Beyan Yayınları, İstanbul.

denemek ve isyankârlıklarından dolayı cezalandırmak amacıyla şeytanın İslam'ı ortaya çıkarmasına müsaade etmiştir. İslam peygamberi Muhammed sahte bir peygamberdir; şeytanın bir aracıdır; ortaya koyduğu vahiyleri kendisi uydurmuş, vicdansız, güç düşkününü bir sahtekârdır; İsa karşıtlığının (*Antichrist*) bir öncüsüdür. İslam, başka bir deyişle şeytani bir karaktere sahiptir.”⁷

İsa karşıtlığı olarak çevrilen “Antichrist” kavramı, İncil’de geçen bir sözcüktür. Yuhanna’nın 1. ve 2. mektuplarında geçen bu ifade, tarih boyunca kimi insanları nitelenecek üzere kullanılmıştır. Yunanca’da “anti” kelimesi, karşıt anlamına gelebileceği gibi “yerine geçen” anlamında da kullanılmaktadır. Bu anlamda Antichrist, dünyanın son saatlerinde ortaya çıkacak ve İsa Mesihî yalanlayacak ve onun yerine geçmek isteyen bir kişidir (Yuhanna, 1. Mektup, Bab 2:18-23). Bu figür tam da İslam literatüründe geçen “Deccal”in kendisidir.⁸ Tarih boyunca Deccal’in kim olduğuna dair hem Hıristiyan dünyasında hem de İslam dünyasında spekülasyonlar yapılmıştır. Birçok tarihi kişilik Deccal olarak etiketlenmiştir. Roma kralı Nero, Roma’daki papalar (bazı Protestanlara göre), kilise ıslahatçısı Marten Luther (bazı Katoliklere göre), Napolyon ve Hitler bunlara örnek olarak verilebilir. Rum-Katolik Kilisesi, dünyanın sonuna doğru son bir kez deneme olacağını ve bu denemeden pek çok dindarın küfre düşeceğini beklemektedir. En kötü dinsel sapma teorisi, Hıristiyan teolojisine göre Deccal inancıdır, çünkü insan burada Tanrı yerine kendisini yüceltecek ve kutsayacaktır.

İslam’ın erken bir döneminde Hz. Muhammed’in Hıristiyan teologlar tarafından Deccal’in öncüsü olarak nitelenmesi, bu silahın sadece dünyevi iktidarı elinde tutan ve Hıristiyanlara inançlarından dolayı baskı yapan politik liderlere değil, Hıristiyanlığın rakibi olabilecek dini liderlere karşı ideolojik bir silah olarak da kullanılmış olduğunu göstermektedir. Bu, dini metinlerin yorumlanmasında dikkate alınması gereken çok önemli bir noktadır. Çoğu kişinin zannettiğinin zıddına din yorumcuları, asla kendi dönemlerinin siyasal ve toplumsal gelişmelerinden bağımsız olamamaktadırlar. Bilakis onlar, dini metinleri tarihsel-toplumsal ve kültürel bir bağlam içinde okumakta ve yorumlamaktadırlar. Bu sadece Hıristiyanlık için değil, aynen İslam için de, başka dinler için de geçerli bir durumdur. Eğer Hıristiyan teologlar dini metinlere sadakatle bağlı kalıp yorumlarını metin-merkezli yapmış olsalardı, Yuhanna’nın 1. Mektubunda dile getirildiği üzere Mesih muhaliflerinin “Bizden çıktılar, ama bizden değildirler” ifadesi üzerinde iyice düşünürler ve Deccal’in başka bir toplumdan değil, kendi içlerinden çıkacağını bilirlerdi. Öte taraftan İncil, bize Deccal’i çoğul olarak bildirmektedir; anlaşılan o ki dünyanın sonuna doğru birçok deccal çıkacaktır.

⁷ Van Koningsveld, P. S. (1993), Sprekend Over de İslam en de Modern Tijd, Sh. 12-13, Prometheus&Teleac, Amsterdam.

⁸ Nitekim bu benzerlikten dolayı Alman filozof Friedrich Nietzsche’nin “Antichrist” adlı kitabı Türkçeye “Deccal” olarak çevrilmiştir.

İslam’ın ortaya çıkışını ve hızla dünyaya yayılışını açıklamakta zorluk çeken Hıristiyan teologlar ve başka bilim adamları, İslamolog P. S. Van Koningsveld’in yazdığına göre bir de komplo teorisi geliştirmişlerdir. Bu teoriye göre Kur’an metinleri ile Tevrat ve İncil metinleri arasında benzerliklerin bulunması boşuna değildir. Çünkü Muhammed’in gizli bir hocası olmuş ve Muhammed dini bilgilerini ondan almıştır. Bu kişi, uygunsuz davranışlarından dolayı dini görevinden uzaklaştırılan Hıristiyan bir din adamından başkası değildir. Bu ruhani, Kilise’den intikam almak için Arap yarımadasına gitmiş ve orada Muhammed’i sahte bir peygamber olarak yetiştirmiştir. Bu durumda İslam, Hıristiyanlığı içinden çöktürmek üzere hazırlanmış bir komplodan başka bir şey değildir. Kısacası İslam, Hıristiyanlığın gayri meşru çocuğudur.⁹

İslam’ın ortaya çıkışını ve Hz. Muhammed’in yeni bir peygamber olarak kendisini ilan etmesini anlamadaki güçlük, kelimelere de yansımıştır. Hıristiyanlık dünyası “Peygamber” ve “elçi” sıfatını Hz. Muhammed için nadiren kullanılır. Daha çok çölden gelen “barbarlar” şeklinde nitelenen Araplar, İsmail’in ve Hacer’in soyundan gelenler anlamında “Hacer’in Oğulları” ve “İsmail’in Oğulları” diye isimlendirilirler. Hakimiyetlerinin yalnızca dünyevi hakimiyet anlamında anlaşıldığının bir göstergesi olarak Süryani yazarlar, halifelere ve Hz. Muhammed’in kendisine “krallar” olarak gönderme yaparlar; Muhammed, Arap krallarının ilkidir.... Ortaçağ Latin Hıristiyan yazarları için “İslam” ve “Müslüman” kelimeleri, birkaç istisna dışında hemen hemen bilinmeyen kelimelerdir. Onlar da doğudaki dindaşlarının yaptıkları gibi Müslümanları ifade etmek için Araplar, Türkler, Morlar, Sarazenler şeklindeki etnik çağrışımlara sahip terimleri kullanmaktaydılar.¹⁰

Neredeyse yakın zamanlara kadar “Müslüman” ve “İslam” terimlerini kullanmama konusunda bir direniş sürüp-gelmiştir. Altmışlı yıllardan itibaren Akdeniz çevresindeki Müslüman ülkelerden (Türkiye, Fas gibi) Avrupa’ya göç eden konuk işçiler için “Muhammedan”, onların dini için ise “Muhammedanizm” kavramını kullanmışlardır. Bu kavram, İslam’ın Hz. Muhammed tarafından kurulan bir din olarak algılandığını göstermekle kalmaz, Müslümanları da onun takipçileri olarak ifade eder. Oysa Müslümanlar için Hz. Muhammed, Tanrı tarafından görevlendirilen ve İslam’ı tebliğ eden bir elçidir. O, kendi kafasına göre bir din kurmamıştır. Aslında bu ifadeler Müslümanlardan ziyade Hıristiyanların düşüncesini yansıtmaktadır. Bu yaklaşım etnosantrik bir bakış açısının ürünüdür. Hıristiyanlıkta Hz. İsa merkezi bir figür olduğu için, onlar İslam’da da Hz. Muhammed’in merkezi bir figür olduğunu sanmışlardır. Oysa Hz. Muhammed’in tebliğini üstlendiği İslam’da, Tanrı merkezde olup Muhammed sadece O’nun elçisidir. Nitekim bu husus İslam’ın amentüsünde açıkça ifade edilmiştir.¹¹

⁹ Van Koningsveld, P. S. (1993), Sprekend Over de İslam en de Modern Tijd, Sh. 13-24, Prometheus&Teleac, Amsterdam.

¹⁰ Aydın, Fuat (2011), Batı İslam Algısının Arkeolojisi, Sh. 19-20-24, EskiYeni Yayınları, Ankara.

¹¹ İslam’ın amentüsü, “Şahitlik ederim ki Allah’tan başka Tanrı yoktur ve Muhammed, Allah’ın elçisidir” şeklinde ifade edilir.

Daha sonraki tarihi seyri izlediğimizde, eski Yunanlılarda geçerli olan uygar ile barbar arasındaki ayrım, Doğu ve Batı merkezli olarak yeniden tanımlanmış ve bu kez Batı “uygar”, Doğu ise “barbar” olarak tanımlanmaya başlamıştır. İslam ile Hıristiyanlık arasındaki tarihsel rekabet, bu iki dünya arasındaki ilişkiyi çatışmalı bir hale getirmekle kalmamış, aynı zamanda kutupsal bir düşünce tarzının da gelişmesine zemin hazırlamıştır. “Platon ve Aristoteles kadar Hıristiyan din bilimcileri de, doğal dünyadaki sonsuz farklılıklardan duydukları çok daha büyük zevk ile ahlaki monizme bağlılığı birleştirdiler. Tanrı kolaylıkla tekdüze bir evren yaratabilirdi. Bunu yapmamış olması farklılığa ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Augustine, Tanrı’nın neden her şeyi benzer yaratmadığını sormuş ve “her şey benzer olsaydı hiçbir şey olmazdı” diye cevap vermiştir.... Dünyadaki her türün eşsiz bir doğası, evrende farklı bir yeri vardır ve dünyadaki kusursuzluk ve uyuma kendilerine özgü mükemmellik durumuna ulaşarak katkıda bulunurlar.”¹² Aquinas, bu tezi daha da geliştirmiş ve evrene mükemmelliğin hâkim olduğunu söylemiştir. Evrendeki mükemmellik, her biri “kendi ölçüsüne göre” Tanrı’nın suretini yansıtan “şeylerin düzenli çeşitliliğinden” kaynaklanıyordu.

Evrendeki çeşitlilik ve farklılık konusunda düşünce üreten Hıristiyanlığın bu iki önemli düşünürü, gelin görün ki Hıristiyanlık dışındaki dinler ve gruplar için acımasız bir eleştiri ve hoşgörüsüzlüğün temsilcisi olmuşlardır. İlkçağ ile Ortaçağın sınırında duran Augustinus (354-430) Kilise babalarının en büyüğü olup, Hıristiyan olduktan sonra tüm hayatını Kilise’ye vakfetmiş ve Kuzey Afrika’da piskopos olarak ölmüştür. İslam’ın ortaya çıkmasından önce yaşayan bu düşünür, Hıristiyanlığı tek gerçek din, Katolik kilisesini de bu dinin tek yetkili sözcüsü görmüş ve kiliseden başka bir kurtuluş yolu olmadığını söylemiştir. Yaşadığı dönemde dört büyük sapkınlık olarak gördüğü Manikeizm, Donatizm, Pelagianizm ve Aryanizm ile savaşmakla kalmamış, Yahudileri şer bir güç olarak tasvir etmiştir. “Agustin için Musevi kanunu ve tüm Yahudi tarihi yalnızca Hıristiyanlığa hazırlık olarak önem taşıyordu. Musa ve Eski Ahit’teki diğer peygamberler Kanunun çok yetersiz olduğunu ve İsa şeklinde gelecek asıl gerçeğin yalnızca bir gölgesinden ibaret olduğunu biliyorlardı. Bu yüzden Musa’nın asıl mirasçıları Hıristiyanlardı ve Hıristiyanlığı seçmeyen Yahudiler dinden dönmekle suçluydular. Augustine, İbrani metinleri Musa’nın Kanunu’nun Mesih’in gelişiyle feshedileceğini ve geçerlilik süresinin sınırlı olduğunu belirtiyordu. Onun emirlerine uymaya devam eden Yahudiler ruhsal açıdan kör, inatçı, “dünyevi” ve putperesttiler. O kadar yozlaşmışlardı ki, İsa’nın kendilerine sunduğu kurtuluşu geri çevirmekle kalmamış onu reddedip çarına gerdirerek Şeytana alet olmuşlardı.”¹³

Augustinus, donatistlere karşı yürütülen kovuşturmayı meşrulaştırmak için kilisenin sevgiden kaynaklanan bir sebeple kovuşturma yaptığını iddia etmiş ve bu

¹² Parekh, Bhikhu (2002), Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori, Sh. 30-31, Phoenix Yayınları, Ankara.

¹³ Parekh, Bhikhu (2002), Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori, Sh. 35, Phoenix Yayınları, Ankara.

iddiasını Luca İncil’inde yer alan bir hikâyeye dayandırmıştır. Bu hikâyeye göre zengin bir adam büyük bir akşam yemeği hazırlar ve şehirdekilere ziyaret vermek ister. Fakat şehrin zenginleri birer bahane göstererek bu yemeğe katılmak istemezler. Bunun üzerine ev sahibi kâhyaya der ki, şehrin meydanlarına ve sokaklarına git, ne kadar yoksul ve özürlü varsa topla getir. Hizmetçi bunu yaptıktan sonra efendisine sofrada hala yer bulunduğunu söyler. Bunun üzerine ev sahibi, “Yollara ve çitlerin boyuna çık, bulduklarını içeri girmeye zorla da evim dolsun.” (14:23). Bu hikâye sembolik bir dille anlatılmış olup, zorla içeriye almaya, yani zorla hidayete bir kanıt olarak kullanılmıştır. Hikâyede ev sahibi, Tanrı’yu; kâhya, elçiyi; yemek, göksel mesajı ve hidayeti, davetliler ise mesaja muhatap olanları dile getirmektedir.

Augustinus, “Tanrı Devleti” (De Civitate Dei) adlı kitabında sadece Hıristiyanlığı savunmamıştır, burada aynı zamanda bir tarih felsefesi ortaya atmıştır. Buna göre insanlık tarihi iki ruhsal akım arasındaki amansız bir savaş tarihi olarak resmedilmiştir. Bir tarafta Tanrı’nın şehri, diğer tarafta ise düşmüş insanların yaşadığı dünya şehri bulunmaktadır. Bu kitapta sergilenen düalist fikirler onun neden bir süre manişezimin doğulu mezhebine girdiğine de ışık tutmaktadır. Bu inanışa göre de ışık ile karanlık arasında ezeli bir mücadele söz konusudur. Işığın temsilcisi Tanrı ve onun iyilik fikri, karanlığı ise Şeytan ve kötülük fikri temsil etmektedir.

Augustinus, iyilik ve kötülük, Tanrı ve Şeytan konusunda ne kadar düalist ise devlet ve din konusunda da o kadar monist bir görüş sahibidir. Onun görüşleri Kral Büyük Konstantin’in kiliseyi ayrıcalıklı ilan etmesine ve M. 380 yılında Kral 1. Theodosius’un Hıristiyanlığı devlet dini haline getirmesinde etkili olmuştur. Bundan böyle kiliseye üyeliğinin kaybı, vatandaşlık haklarının da yitirilmesi anlamına geliyordu. Teokratik devlet yapısı içinde kâfirler ve Yahudiler kaçınılmaz bir biçimde ikinci sınıf vatandaş haline gelmişler, Hıristiyan ‘sahte öğretmenler’ ise dayak cezasına maruz kalmışlardır. Siyaset ve din birliğinden oluşan sosyal monizm din politikasında toleransı dışlıyordu.¹⁴

Ortaçağda Hıristiyanlığın en yetkin düşünürü olan Akinolu Thomas (1225-1274), Augustinus’un izinden giderek “Tek gerçek din, Hıristiyanlıktır; Tek yetkili kurum Kilisedir; Kilisenin dışında kurtuluş yoktur” tezini savunmaya devam etmiş ve Yahudiler karşısında da farklı bir tutum ortaya koymamıştır. Şüphesiz ki Thomas, İslam karşısında da etkili bir şekilde görüş bildirmiş ilk kişilerden biridir. “*Summa Contra Gentiles* adlı eseri, İspanya’daki misyonerlere Hıristiyan olmayanlarla yaptıkları tartışmalarda rehberlik eden, dinbilimsel bir el kitabıdır. Kitap Hıristiyan olmayanlara bu dini kabul ettirmek için yazıldığından ve bu konuda İncil’den alınan savların bir yardımı olmadığından, Aquinas çalışmayı tarafsız olduğunu iddia ettiği felsefi öncüllere dayandırıyordu. Elbette öncüller tarafsız değildi ve Hıristiyan inancının doğru olduğunu büyük ölçüde peşinen kabul ediyordu. Aquinas, İslam ile

¹⁴ Hoogerwerf, Andries (2002), *Wij en Zij, Intolerantie en verdraagzaamheid in 21 eeuwen*, Damon, Sh. 56, Budel.

diyaloğa girmek bir yana, onu anlamakla bile pek ilgilenmiyordu. Onun asıl amacı, İslam'ın sahte ve ahlaksız bir din olduğunu göstermekti."¹⁵

Ortaçağ boyunca Katolik kilisesi ve din adamları, İslam'la kavgalarını hem pratik anlamda Haçlı Savaşları yoluyla hem de teolojik (ideolojik) saldırılar yoluyla sürdürmüşlerdir. Ama Haçlı Seferleri Müslümanları daha yakından tanıma fırsatı da sağlamıştır. "Avrupalılar arasında İslam'ı bir din olarak ilmi bir şekilde tetkik etme arzusu ve arzusunun zamanla aleni bir şekilde artması, Haçlı Seferleri sırasında meydana geldi. Daha evvel İslam hakkında, kısmen Bizans kaynakları, kısmen de İspanya'daki Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki münasebetler sebebiyle şüphesiz bir şeyler biliyorlardı. Ancak bu bilinenler, içinden çıkılmaz surette hatalarla dolu idi. Müslümanları, Muhammed'e ibadet eden putperestler olarak telakki ediyorlardı. Yahut Peygambere sihirbazlık isnad ediyorlardı. Muhammed'in adından bozularak meydana getirilen İngilizce'deki Mahound kelimesinden de anlaşılacağı gibi, bizzat Ona şeytan diyorlardı. İslam dininin, fuhşa ve gayri meşru cinsi münasebetlere müsaade ettiğine inanıyorlardı."¹⁶ Fakat Ortaçağ'daki çatışmalı ilişkiler ve bunun yarattığı gerilimler dolayısıyla Hıristiyan bilim adamları hiçbir zaman İslam'ı kendi kaynaklarını dikkate alarak ve aslına uygun olarak ortaya koyamamışlardır.

İslam hakkında tüm Ortaçağ boyunca etkili olan ve hatta bazı bakımlardan günümüzü de önemli ölçüde etkileyen görüşleri bu dönemde geliştirmişlerdir. Watt'ın ortaya koyduğu üzere Ortaçağ Hıristiyanlığının İslam algısı şu dört iddia tarafından belirlenmiştir.¹⁷

- 1) İslam dini batıl ve hakikatin zıddıdır.
- 2) İslam, şiddet ve kılıç dinidir.
- 3) İslam, nefse düşkünlüğü öğretir.
- 4) Muhammed, İsa'nın karşıtıdır.

İlk nokta, Hıristiyanlığın kendisi hakkında üretilmiş olan görüşle uyumlu bir iddiadır. Yukarıda ifade edildiği üzere Hıristiyanlık kendini tek gerçek din, Kiliseyi tek yetkili gördüğü ve Kilise dışında kurtuluşu mümkün görmediği için kaçınılmaz bir şekilde İslam da dâhil olmak üzere bütün dinler ve dini kurumlar batıl ve hakikat dışı olmak zorundaydılar. İkinci nokta, hem İslam'ın neden hızlı yayıldığı sorusuna bir cevaptır, hem de Haçlı Seferleri'ni meşrulaştırmak için ileri sürülmüş bir gerekçedir. Oysa birçok sosyalbilimcinin söylediği üzere bu Hıristiyanlığın kendi yaptıklarını İslam'a (ya da ötekine) projekte etmesinden başka bir şey değildir.

¹⁵ Parekh, Bhikhu (2002), Çokkültürlüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori, Sh. 35, Phoenix Yayınları, Ankara.

¹⁶ Watt, Montgomery (1989), İslam Avrupa'da, Sh. 28-29, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

¹⁷ Watt, Montgomery (1989), İslam Avrupa'da, Sh. 28-29, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

Dolayısıyla bu iddia İslam hakkında bir şey söylemekten ziyade, Hıristiyan Katolik Kilisesi hakkında bir fikir vermektedir.

Üçüncü nokta, tıpkı ikincisinde olduğu gibi Hıristiyanlık inancının cinsellik ve evlilik konusundaki perspektifleriyle yakından ilişkilidir. Hıristiyanların bu konuda ortaya koydukları tek veri, İslam’ın dört kadınla evliliği kabul etmesi ve Hz. Muhammed’in birden fazla evlilik yapmış olmasıdır. İslam’da çokevlilik konusu çok tartışılmış bir konudur: İslam, çokevliliği getirmiş bir din değildir; tek yaptığı şey sınırsızca yapılan çokevliliği dörtle sınırlamış olması ve çokevlilik durumunda eşler arasında adaleti emretmiş olmasıdır. Nisa Suresi’nde ortaya konulduğu üzere İslam’da esas öngörülen tek evlilik kuralıdır. Çokevlilik, savaş ya da benzer durumlar nedeniyle yetim kalan kız çocuklarına Müslümanların sahip çıkması ve onlarla, gerekirse çok evlilik yapmalarıdır. Sosyal güvencenin ve refah devletinin olmadığı bir dönemde evlilik bir güvence anlamına da gelmekteydi. Öte taraftan Hz. Muhammed’in çok evlenmiş olması, onun nefesine düşkünlüğünden değil, sosyal ve politik nedenlerle evlilik yapmış olmasından kaynaklanmaktadır. Tarihsel olayları bugünün perspektifinden anlamak isteyen anakronik yaklaşımlardan uzaklaşmadıkça, bu meseleleri anlamak neredeyse imkânsız görünmektedir. Fakat daha önemli bir husus, bu dönemde Hıristiyanlığın cinsellik konusuna yaklaşımındaki çarpıklıktır. Ortaçağ Hıristiyanlığına göre cinsellik zorunlu bir günahdır, evlilik salt çocuk dünyaya getirmek ve nesli devam ettirmek içindir. Boşanmak ise bir tabudur. Din adamları, bekâr kalmayı büyük bir erdem olarak karşılamalı ve evlenmemelidir. Cinsellik konusuna böyle katı ve negatif yaklaşan bir zihniyetin İslam’ın olumlu ve hoşgörülü tavrını anlaması elbette imkânsızdır. Burada da etnosantrik yaklaşım kendini açığa vermektedir.

Son nokta, İslam düşmanlığının yaratılmasında daha önemli bir noktadır. Burada, “İsa aleyhtarlığı”ndan maksat onun bir “Deccal” şeklinde resmedilmesidir. Bu, Ortaçağ dini toplumlarında en etkili silahtır, öteki iddia ve suçlamalar bunun sonuçları olarak görülmelidir. Deccal etiketinin İslam ve Muhammed’e atfedilmesi, onu doğrudan doğruya Hıristiyan Batı’nın karşı kutbu ve düşmanı kılmaktadır. Bu şekilde yaratılan Doğu ve Batı kutuplaşması, İyilik ve Kötülük arasındaki kavgaın mekânsal olarak somutlaştırılmasıdır. Bundan böyle Kur’an’ın söylediği “Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah’ındır. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.” (Bakara, 2:115) ayetinin ifade ettiği gerçek ters yüz edilmiştir. Bu anlamda Hıristiyanlığın ortaya çıkmasından sonraki tarih, daha önce içi pozitif ve en azından nötr olan Doğu-Batı kavramlarının içinin negatifleştirilmesinin ve kurmaca bir Doğu-Batı karşıtlığının yaratılması tarihidir.

Doğu ve Batı Hıristiyanlığının İslam algısını karşılaştıran bir çalışmada ortak unsurların çok fazla olduğu gösterilmiştir.¹⁸ Bu, Batı Hıristiyanlığının Doğulu kaynaklara dayandığını da göstermektedir. Çünkü yakın temas içinde olan Doğu

¹⁸ Aydın, Fuat (2011), Batı İslam Algısının Arkeolojisi, Sh. 41-54, EskiYeni Yayınları, Ankara.

Hıristiyanları İslamı kendilerine bir rakip olarak görmüşler ve İslam'ın hızlı yayılışı karşısında şaşkına dönmüşlerdir. Özellikle şu noktalarda bir ortak algı olduğu görülmektedir:

- 1) Muhammed, Mesih'in karşıtıdır (yani Deccaldır);
- 2) İslam, putperest bir dindir;
- 3) Muhammed bir peygamber değildir, çünkü mucize göstermemiştir;
- 4) İslam kılıçla yayılan bir dindir;
- 5) Kur'an ilahi olmayıp, Muhammed'in başkalarının yardımıyla yazdığı bir kitaptır;
- 6) Muhammed şehvet düşkünü biridir ve İslam cinselliğin öne çıktığı bir cennet anlayışına sahiptir.

Bu kalıp yargıların Hıristiyanlar arasındaki etkisi, Müslümanlara karşı nefret ve İslam düşmanlığı şeklinde iken, Müslümanlarda da aşırı bir savunma edebiyatının gelişmesine yol açmıştır. İkinci noktayla ilgili bir örnek vermek gerekirse, Kur'an geçmişte pek çok kavme peygamberlerin mucizelerle gelmesine rağmen bunun pek fazla fayda vermediği, çünkü bu onların sihirbaz ve büyücü şeklinde damgalanmasına da sebep olduğunu anlatır. Böyle olduğu halde Hz. Muhammed'in mucizelerinin yokluğu meselesinde Müslümanlar onu başka peygamberlerle yarıştıracasına ona mucizeler yakıştırmaya yönelmişlerdir. Bunun tipik örneklerinden biri Suyuti'nin (1445-1505) "Olağanüstü Yönleriyle Peygamberimiz" adlı eseridir.¹⁹ Bu eserinde yazar, çok ileri giderek Hz. Muhammed'in tüm organlarında bir mucize saklı olduğunu ispat etmeye çalışmıştır.

Hıristiyanlarla Müslümanlar arasındaki ilişki, Ortaçağda sadece askeri bir ilişki değildi. Haçlı seferleriyle birlikte ticaret ve kültür alanlarında da alışverişler başladı. Bu şekilde Latin Katolik dünyası, İslam dünyası ve kültürüyle yoğun bir ilişkiye girdi. Müslümanlardan elde edilen yerlere Avrupalı bilginler gitmeye ve orada İslam bilimlerini Arapça bilen Hıristiyanlar ve Yahudiler yoluyla öğrenmeye başladılar. Bu alışveriş bir anlamda eski Yunan mirasını keşfetmek anlamına geliyordu. Arapça'dan çevrilen metinler çoğu kez tıp, matematik, astronomi ve felsefe gibi pratik kullanım değeri yüksek olan bilimlerdi. Bu kültürel etkileşim Avrupa'da "Onikinci Yüzyıl Rönesansı"na yol açmıştır.

Onbeşinci yüzyılın ortalarından itibaren bildiri ve kitaplarda Türkler hakkında haber ve hikâyeler yazılmaya başlanmıştır. Osmanlılar ve Türkler hakkında yazılan literatüre "Turcica" adı veriliyor ve bu eserler Türklerle en fazla ilişkisi olan Avusturya, Almanya, İtalya ve Fransa gibi ülkelerde yayınlanıyordu. Osmanlının siyasi ve askeri gücü Avrupa'da ilerledikçe olumsuz haberler ve

¹⁹ İzyayıcılık-Gerçek Hayat, İstanbul 2003.

bilgiler de gittikçe genişleyerek yayılıyordu. Özellikle İstanbul'un fethinden sonra Türk kelimesi, korku ve nefret çağrışımı yapıyordu. Üstelik Avrupa'da "Türk" ve "İslam" kavramları sürekli olarak özdeş ve birbiriyle yer değiştirebilir bir şekilde kullanılıyordu. Avrupa Hıristiyanlık dünyası bir taraftan Türkler hakkında negatif bir imaj yayarak halkı harekete geçirebiliyor, diğer taraftan da Roma kilisesinin hükümlerini altında bütün Hıristiyanları birleştirmeyi amaçlıyordu.²⁰

Kilise tarafından yazılan bildiri ve kitaplarda Türkler, Hıristiyanların baş düşmanı olarak gösteriliyor ve Osmanlı sultanları İsa aleyhtarı (Deccal) olarak damgalanıyordu. Bütün bu yayınlarda merkezi tema Türklerin barbarlığı idi. Türkler, suçsuz Hıristiyanları vahşice öldüren, etrafı yakıp yıkan ve eline değerli ne geçerse onu çalan kimselerdi. Bu tür propagandaya dayalı haber işleme tarzı, elbette realiteden kopuktu. Gerçekte acımasız olan savaş ve savaşın koşullarıydı. Zira bu koşullarda Hıristiyanlar da acımasızca davranıyorlardı.

Onaltıncı ve Onyedinci yüzyılda gerçekleşen Reformlar ve Aydınlanma Çağ'ında Batıdaki İslam imajı, bazı önemli klasik öğeleri yeni döneme taşıırken, kısmi değişimleri de beraberinde getirdi. Düşman imajı İspanya'da artarak devam etti. Zira burada engizisyon dolayısıyla Müslümanlar ve Yahudiler inançlarından dolayı kovuşturuluyor, işkencelere maruz kalıyorlardı. Neticede Müslümanlar 1609 yılında Kuzey Afrika'ya sürülmüşlerdir. Bu yüzyıllardaki Türk imajı da son derece olumsuzdu. Türkler hakkındaki bilgiler, geleneksel Hıristiyan önyargılar temeline dayanıyordu. Bugün bile Avrupa'da "Türk" kelimesi hala birilerini azarlamak ve kötülemek için kullanıyorsa, bu söz konusu dönemin bir armağanıdır.

Onyedinci yüzyıla damgasını vuran Reformlar ve Aydınlanma Çağ'ında, aydınların da İslam imajı pek net değildi. Bu dönemde etkili olan yazarlardan Hollandalı bir teolog ve hukukçu olan Hugo de Groot, hapiste kaldığı yıllarda yazdığı bir kitapta, bir taraftan Hıristiyanların birleşmesini savunurken, diğer taraftan da kâfirler, Yahudiler ve Müslümanlara karşı keskin eleştiriler yapıyordu. İslam hakkındaki kullandığı kaynaklar, eski ortaçağ kaynakları olduğu için doğal olarak eski imaja ait unsurları muhafaza ediyordu. Hollanda kökenli bir başka kişi, Profesör Adriaan Reland, kalvenist biri olarak İslam'ın bilimsel bir şekilde incelenmesi gerektiğini açıklıyordu. Nitekim 1705 yılında yayınlanan "Muhammed'in Dini Hakkında" adlı eserinde Batılı önyargıları eleştiriyor ve Arapça kaynaklara dayalı olarak daha tam bir İslam imajı çiziyordu. Çünkü kendisi hem doğu dillerini biliyor, hem de bir teolog olarak dinlerin kendine özgü yapılarını dikkate alıyordu. Ona göre dinlerin birbirlerine karşı olan saldırıları akılcılıktan ziyade duygusallıktan kaynaklanıyordu. Bir dinin mensubu başka bir din hakkında olumsuz imajlar çizirken, aslında kendi karanlık boyutunu ona yansıtıyordu.²¹

²⁰ Canatan, Kadir (1995), Avrupa'da Müslüman Azınlıklar, Sh. 309-310, İnsan Yayınları, İstanbul.

²¹ Canatan, Kadir (1995), Avrupa'da Müslüman Azınlıklar, Sh. 314, İnsan Yayınları, İstanbul.

Aydınlanmacı düşünürler genelde bütün dinler hakkında iyi şeyler düşünmüyorlardı. Ama onların İslam'a yönelik eleştirisi, bir başka anlam taşıyordu. Onlar İslam'a yönelik eleştirilerde bir taraftan eleştiriye en layık bir din olarak İslam'ı birinci sırada gördükleri gibi, öte taraftan da İslam'ın şahsında Hıristiyanlığı yargılıyorlardı. Zira Hıristiyanlığa doğrudan saldırmak rizikolu bir işti. Bu dönemde hâkim olan anlayışa göre dinler, fanatizm, ilerlemeye karşı ayakbağı ve gericilik demektir. Buna Voltaire'in çalışması iyi bir örnektir. Fransız düşünürü Voltaire "Muhammed veya Fanatizm" adlı tiyatro çalışmasında dinsel fanatizm olgusunun psikolojik bir analizini yapmaktadır. O, İslam'ı seçerken içeriksel bir tartışmadan ziyade dinlerin genel olarak fanatizme yol açan özelliklerini irdelemeyi düşünmüştür. Voltaire de kaynaklarını ortaçağdan alıyordu. Bu eserindeki dinlere yönelik eleştiri o kadar şiddetli idi ki, kilise bile buna dayanamayarak piyesin oynanmasını yasaklamıştır.

Kolonyalizm döneminde, ortaçağ İslam imajının yeniden canlandırıldığını görüyoruz. Bunun gerekçeleri hakkında Amsterdam Üniversitesi Arap ve İslam Araştırmaları Enstitüsü öğretim görevlisi Rudolph Peters şöyle demektedir: "Ortaçağda gelişen bu İslam ve Müslüman imajı, Avrupa emperyalizmi döneminde yeni bir canlılık ve enerji kazandı. Müslümanlar gerici, fanatik ve kavgacı tipler olarak gösterilerek, medeniyetin yayılmasına hizmet iddiası ile sömürgeci genişleme haklı gösterilmek istendi. Bu aynı zamanda, sömürgecilerin yerli halka karşı zor kullanmaları için bir bahane oluyordu."²² Gerçekten de Müslüman dünya ile Hıristiyan dünya arasındaki tarihsel ilişkilere şöyle kuşbakışı bir göz attığımız zaman olumsuz İslam imajının Batının kendi saldırılarına ve İslam dünyasında gerçekleştirdiği insanlık dışı eylemlere karşı meşru bir kılıf işlevi gördüğüne tanık oluyoruz. Saldırganlık ve imaj arasındaki etkileşim her zaman karşılıklıydı. Savaş ve genişleme anlarında, imaj olumsuzlaşıyor ve tekrar bu temelde saldırganlık haklılaştırılıyordu.

Batı kökenli oryantalizm de zanlı bir kimlikten asla kurtulamamıştır. Oryantalizm temel paradigması Doğu ve Batı arasında uzlaşmaz karşıtlığı göstermektir. Buna göre Batı dünyası dinamik, yenilikçi, açık, hoşgörülü ve girişimci; İslam dünyası ise eski geleneklere kapanmış, statik, fanatik, pasif ve gelişmeye karşı bir dünyadır. Bir Amerikalı bilimadamı oryantalizmin ürettiği İslam imajı hakkında şunları söylemektedir: "Güçlü bir düşman, yakın doğunun ürettiği sapık ve egzotik bir yapı, yarı durağan ve içine dönük bir kitle, yeniden yapılanmayı becerememiş bir medeniyet ve modern çağa fanatik hatta intiharvari bir tepki."²³

²² Peters, R. (1989), İslam ve Sömürgecilik, Modern Zamanlarda Cihat Öğretisi, Sh. 31, Nehir Yayınları, İstanbul.

²³ Prueett, Gordon E. (1989), "İslâm ve Oryantalizm", Oryantalistler ve İslâmiyatçılar, Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi, Sh. 61-62, İstanbul.

Sömürgecilik sonrası dönemde, Ortadoğu merkezli yaklaşımlar nedeniyle, uzun süre Batı edebiyatında uzun elbiseli, elinde parıldayan palası ile Muhammed'in dinine girmeyi reddeden her kâfiri boğazlamaya hazır Ortaçağ'ın "Korkunç Türk" imajı yerini, savaş kıyafetiyle, omuzunda kalaşnikofu olan, masum Yahudi ve Hıristiyan kadın ve çocukları bile gözünü kırpmadan katletmeye hazır "Arap terörist" imajı almıştır.²⁴

Edward Said'in Şarkiyatçılık eserinde dile getirdiği üzere Şarkiyatçılık Şark'a ilişkin uçuk bir Avrupalı hülyası değildir. Şarkiyatçılık, Şark ile Garp arasındaki iktidar ilişkisini tanımlayan söylemdir. Bu söylem, Şark ile Garp arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayanan bir düşünce biçimidir (1999:12). Eğer Batılı sıradan bir insan bugün Yunan'daki *barbar*, Ortaçağdaki *putpreset-kafir*, sömürgecilik zamanındaki *vahşi-yerli*, Aydınlanma sonrası *kültürel-geri* ve Soğuk Savaş dönemindeki *komünist-şeytan* ile *Müslüman fundamentalist*'i aynı uğursuz ve tehdit edici düşman şeklinde algılıyorsa,²⁵ bu sahip olduğu tarihsel mirasın onda oluşturduğu geleneksel refleksler nedeniyledir.

Sonuç

Bir toplumun “öteki”ne ilişkin imajı, algısı ve önyargıları tarihsel süreç içinde yeniden üretilen ve kuşaktan kuşağa aktarılan bir fenomendir. Bu anlamda Batı dünyasında, bugün rastladığımız İslam imajı, önemli oranda yeni koşullar altında yeniden üretilen tarihsel bir birikimi yansıtmaktadır. Bunun en önemli kanıtı da, söz konusu imajı oluşturan unsurlardaki sürekliliktir. İslam, Batı'nın gözünde çoğu zaman sapkın, sahte, karşıt, şiddetsever ve tehdit edici bir olgu olarak tanımlanmıştır. Müslümanların özellikleri ve davranışları çoğu zaman özsel ve değişmeyen bir yapı olarak tasvir edilmektedir. Bu özcü yaklaşım, her şeyi İslam'la ilişkilendirme ve açıklama peşinde olmuştur. Müslüman ülkelerin geri kalmışlığı da, kadınların ikincil statüsü de, çeşitli grupların şiddete dayalı eylemleri de, kısacası her şey İslam'dan neşet etmektedir. Bu sorunların oluşumunda ekonomik, siyasal ve demografik unsurlar sadece tali etkenlerdir. İslam öylesine büyük bir güçtür ki, her şeye damgasını vurmaktadır!

Bu algı, şimdilerde bazı ırkçı ve İslamofobik gruplarda “Müslümanları seviyoruz, ama İslam'dan nefret ediyoruz” şeklinde bir slogana yol açmıştır. Müslümanlar, aslında temelde Batılılar ve tüm insanlar gibi iyi ve masum insanlardır, ama İslam onları değiştirmekte ve sevimsiz bir yaratık haline dönüştürmektedir. Bu durumda Müslümanları da, İslam'ın pençesinden kurtarmak gerekir. Çünkü gerçek Deccal Müslüman figürler değildir, onların dini ve bu dinin kurucusu olan Muhammed'dir!

---

²⁴ Peters, R. (1989), İslam ve Sömürgecilik, Modern Zamanlarda Cihat Öğretisi, Sh. 30, Nehir Yayınları, İstanbul.

²⁵ Bulaç, Ali (1997), İslam ve Fundamentalizm, Sh. 49, İz Yayıncılık, İstanbul.

Oysa Batılılar, biraz kendi tarihlerine dönüp baksalardı ve bu tarihi, başka konularda olduğu gibi cesaretle İslam imajı açısından da kritik edebilselerdi, İslam'la ve Müslümanlarla ilişkili kanaatlerinde büyük değişiklikler gerçekleştirebilirlerdi. Çünkü İslam'ın imajı, sanıldığı aksine, sadece Müslüman dünyasındaki olumsuz gelişmeler tarafından değil, daha çok bu olumsuz gelişmeleri olumlu gelişmelerden titizlikle ayırt eden ve seçen kendi bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Onların bakış açılarını belirleyen paradigma, "biz" ve "öteki" ayrımına dayalı düalist ve kutuplaştırıcı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım nedeniyle Doğu, karanlıkların dünyası, Batı da aydınlıkların dünyası olarak resmedilmektedir. İslam bir şiddet ve nefret dinidir, Hıristiyanlık ise sevgi ve merhamet dinidir. Batı dünyası ileri, Doğu dünyası ise geridir. Oysa dünya bu kadar basit bir siyah-beyaz ikilemine indirgenemeyecek kadar karmaşık bir yapıya sahiptir. Bergson'un söylediği üzere "Hayat, çoğu zaman zekâyı aşmaktadır."

KAYNAKÇA

- Aydın, Fuat (2011), Batı İslam Algısının Arkeolojisi, EskiYeni Yayınları, Ankara.
- Bulaç, Ali (1997), İslam ve Fundamentalizm, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Canatan, Kadir (1995), Avrupa'da Müslüman Azınlıklar, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Canatan, Kadir (2005), Avrupa'da İslam (Edisyon), Beyan Yayınları, İstanbul.
- Canatan, K. ve Hıdır, Ö. (2007), Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm (Edisyon), EskiYeni Yayınları, Ankara.
- Derveze, İ. (1989), Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı, C. I, Sh. 355, Yöneliş Yayınları, İstanbul.
- Huntington, Samuel P. (1993) "The Clash of Civilizations?", Foreign Affairs, Vol. 72, No. 3, pp. 22-49
- Hoogerwerf, Andries (2002), Wij en Zij, Intolerantie en verdraagzaamheid in 21 eeuw, Damon, Budel.
- Kitabı Mukaddes (1997), Eski ve Yeni Ahit, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul.
- Kur'an Meali (2013), Diyanet İşleri Başkanlığı, <http://kuran.diyanet.gov.tr/Kuran.aspx#1:1> (08.03.2013)
- Laffin, John (1979), The Dagger of Islam, Sphere Books Ltd, Aylesbury, Bucks.

- Memmi, A. (1983), *Racisme hoezo? : ontmaskering van een onderdrukkingsmechanisme*, Masusa, Nijmegen.
- Parekh, Bhikhu (2002), *Çokkültürlüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori*, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Peters, R. (1989), *İslam ve Sömürgecilik, Modern Zamanlarda Cihat Öğretisi*, Nehir Yayınları, İstanbul.
- Pruet, Gordon E. (1989), *“İslâm ve Oryantalizm”*, Oryantalistler ve İslâmiyatçılar, Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi, İstanbul.
- Said, Edward (1999), *Şarkiyatçılık, Batı’nın Şark Anlayışları*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Suyuti, Olağanüstü Yönleriyle Peygamberimiz (el-Hasaisu’l-kübra), 1-2-3 Cilt, Çev: Naim Erdoğan, İzyayıcılık, Gerçek Hayat, İstanbul 2003.
- Van Bommel, A. (2005), “Müslüman Doğu” ile “Hristiyan Batı”nın Birbirleri Hakkındaki İmajları, Sh. 256-272, In: Canatan, Kadir (2005), *Avrupa’da İslam*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Van Koningsveld, P. S. (1993), *Sprekend Over de İslam en de Modern Tijd*, Prometheus&Teleac, Amsterdam.
- Watt, Montgomery (1989), *İslam Avrupa’da*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

Islamophobia and anti-Islamism as an Attempt to Create a Demon by the “Western” in the “East”: A Historical Approach*

Kadir CANATAN*

Abstract

Islamophobia and anti-Islamism, often mentioned in the western world today, seem conceptually and factually new. In fact, they are the historical facts that have a long history. Islamophobia dates back to the days when Islam was born and encountered Christianity. Christianity first created anti-Semitism and then anti-Islamism as a form of hostility against the Jews and Muslims.

This study reviews how Christianity demonized Islam in the historical process. In fact, anti-Islamism and Islamophobia are products of marginalization and polarizing logic. Christianity has declared the religions it encountered before (Judaism) and after (Islam) its oppositions and enemies. The examination of historical and cultural backgrounds clearly demonstrates that anti-Islamism is historical and cultural fiction and that it is reproduced today.

Keywords: east-west, Islamophobia, anti-Islamism, demonization

“Batı”nın “Doğu”da Bir Şeytan Yaratma Girişimi Olarak İslamofobi ve Antiİslamizm: Tarihsel Bir Yaklaşım

Özet

Bugün Batı dünyasında sıkça konuşulan İslamofobi ve anti-İslamizm, kavramsal ve olgusal olarak yeni gibi görünse de aslında tarihsel temelleri ve uzun bir geçmişi olan bir vakıadır. İslamofobi'nin tarihini, İslam'ın doğduğu ve Hristiyanlıkla temasa geçtiği günlere kadar geri götürebiliriz. Hristiyanlık, ilk önce Yahudilere karşı bir düşmanlık şekli olan antisemitizmi, sonra da anti-İslamizmi yaratmıştır.

---

* This paper is the English translation of the study titled ““Batı”nın “Doğu”da Bir Şeytan Yaratma Girişimi Olarak İslamofobi ve Antiİslamizm: Tarihsel Bir Yaklaşım” published in the 6th issue of *İlahiyat Akademi*. (Kadir CANATAN, ““Batı”nın “Doğu”da Bir Şeytan Yaratma Girişimi Olarak İslamofobi ve Antiİslamizm: Tarihsel Bir Yaklaşım”, *İlahiyat Akademi*, sayı: 6, 2017, s. 87-104.) The paper in Turkish should be referred to for citations.

* Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Health Sciences, Academic Member, kadir.canatan@izu.edu.tr.

Bu çalışmada nasıl olup da Hristiyanlığın İslam'ı şeytanlaştırdığı tarihsel süreç içinde ele alınmaktadır. Gerçekte anti-İslamizm ve İslamofobi, ötekileştirici ve kutuplaştırıcı bir düşüncenin ürünüdür. Hristiyanlık hem kendi tarihsel arkaplanı olarak Museviliği, hem de kendisinden sonra gelen bir din olarak İslamiyet'i kendi karşıtı ve düşmanı ilan etmiştir. Tarihsel ve kültürel arka planın incelenmesi, anti-İslamizmin tarihsel ve kültürel bir kurgu olduğunu ve bugün de yeniden üretildiğini açıkça göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğu-Batı, İslamofobi, Anti-İslamizm, Şeytanlaştırma.

Introduction

Although it is hard to set an exact date, Islamophobia and anti-Islamism were used first during and after the last days of the Cold War, which is not coincidental at all. The western world needed to create a new enemy itself after the Communist Bloc, its ideological opponent, was dissolved, and it initiated a new period of cold war while indicating certain issues in the Middle East as excuses. In other words, the "scarlet threat" was replaced with the "green threat".

The Iranian Islamic Revolution constitutes the beginning point of the actual Islamophobia concept. John Laffin, an English author, gave an interesting name to his book published in 1979: "The Dagger of Islam".¹ This book was translated into many languages and served as an inspiration and source for the anti-Islamist movements. Anti-Islamism was not transformed into a movement in the era when racist and xenophobic political movements were just weak and the Cold War was continuing. However, Anti-Islamism started to become an intellectual and political orientation after the fall of the Berlin Wall, which is the second breaking point.

The article entitled "Clash of Civilizations"² (1993) by Samuel Huntington, an American author, and his thesis in this article are important as these reflect the situation following the Cold War in the United States (US) and the western world. This article and the thesis here certainly have played a key role in revealing the contradictions which are present or believed to be present in the near future. The internal anti-migrative and anti-migrational movements and unstable international balances of the era generalized the conflict discourses. However, anti-Islamism and Islamophobia became the main issue and created a tension between Muslims and local groups in the multi-religious and multi-cultural western societies after the 9/11 attacks.

This three-phase development of the actual Islamophobia makes it possible to reveal and clarify a point that has been left conceptually unclear in the literature thus far. The concepts of Islamophobia and anti-Islamism, which are interchangeably used in the international literature, reflect different cases. The former is a sociological reality, while the latter is a political and ideological fact.

---

¹ The Dagger of Islam, Sphere Books Ltd, Aylesbury, Bucks.

² The Clash of Civilizations?, Foreign Affairs, Summer 1993, p. 22-49.

Anti-Islamism was a political and intellectual orientation a short time ago, which served as an independent variable in the emergence of the latter. In simpler words, Islamophobia is significantly the product of anti-Islamism. If this fact is neglected by paying no attention to the past and present, Islamophobia cannot be understood thoroughly, which should not be regarded as reductionism aiming to explain Islamophobia through a single factor. Islamophobia is a more complicated phenomenon than it seems. This concept, which is believed to cover the last 20-30 years, has a long past. If the historical background to be reflected in the upcoming sections had not existed, Islamophobia and anti-Islamism as the promoter of the former had not spread so swiftly. In fact, Islamophobia and anti-Islamism are the updated versions of an old reflex that has been socially and culturally reproduced in the western world. If Islamophobia is a product of anti-Islamism, these two concepts are the new forms of expression regarding the polarization or a conflict category between the east and west.

Islam was an anti-Christ, evil and heretical branch of Christianity for Christianity and the Church of Medieval Times. This approach associating Islam with the devil has distorted the relationships between Muslims and Christians, and the East and the West, making them clash. Such an approach was the source of Crusades in the past, which ideologically and politically justified the incidents following 9/11 in modern times. The statement by the President of the US "We are going for another Crusade" after the 9/11 incident is not a misconception, as explained later. Instead, it is a significant indicator reflecting the subconscious of western people.

Certain Considerations Regarding the Devil

According to the Quran, the devil protested Allah as it did not follow the order of bowing down to humans, making efforts to justify its protest through a thesis of superiority. The Quran reflects this story as follows:

"And We have certainly created you, [O Mankind] and given you [human] form. Then We said to the angels, "Prostrate to Adam"; so they prostrated, except for Iblees. He was not of those who prostrated. [Allah] said, "What prevented you from prostrating when I commanded you?" [Satan] said, "**I am better than him. You created me from fire and created him from clay.**" [Allah] said, "Descend from Paradise, for it is not for you to be arrogant therein. So get out; indeed, you are of the debased. [Satan] said, "Reprieve me until the Day they are resurrected." [Allah] said, "Indeed, you are of those reprieved." [Satan] said, "Because You have put me in error, I will surely sit in wait for them on Your straight path. Then I will come to them from before them and from behind them and on their right and on their left, and You will not find most of them grateful [to You]." [Allah] said, "Get out of Paradise, reproached and expelled. Whoever follows you among them - I will surely fill Hell with you, all together." (al-A'raf, 7:11-18).

Soil, air, water and fire are regarded as the main ingredients of existence in ancient Greek ideology and Islam. These four concepts are not only the basic elements of existence. Instead, they also reflect different meanings in the symbolic language. In other words, soil represents modesty, humbleness or normality. Attributing meaning to the afore-noted objects is not an innocent act. The devil believed it was superior to fire and to the material used to create humans, showing an example of so-called elitism itself, and it founded a hierarchy among the creatures. It is the first creature that ontologically claimed to be superior, established a hierarchy among the creatures outside the order set by Allah, and committed racism in other words. However, it was still freed because he has a function. Creation is performed based on a dialectics or the contradiction between benevolence or malevolence. Benevolence is only meaningful wherever there is malevolence. Virtuousness of humans cannot be present without this dialectic. True virtuousness is to select and defend benevolence in the environments where there are malevolent acts. A world consisting of only benevolence or malevolence would not be a world of tests for humans. Life in such a world would be nothing but an obligation. Human life would be meaningless and purposeless in an environment when there is no option to select.

The devil does not oppose God in monotheist religions. Such a belief would terminate the tawhid ideology as it results in an understanding of dualist God. The devil was created by God and assigned a function. Opposition is not present between God and the devil. Instead, it is between benevolence and malevolence. When did the devil, who has a function and meaning in the creational order become a problem? One of these problematic periods was mentioned earlier. If the devil is perceived as the opposition or equal to God, a deviation from monotheism occurs. Another problem is the generalization of the devil as an adjective and using it as the title for other creatures.

Shaitan is the Hebrew equivalent of the devil in Islam, meaning maligner, hell-raiser, enemy, opposition and wanderer.³ Linguistically, it is used as an adjective, rather than as a noun, which is interesting. Christians and Muslims mention the devil as a creature and a name of a creature. The devil represents malevolence and directs people to malevolence. Generally, the devil is the representation of anything evil. Therefore, the devil is not solely a secret and extraordinary creature. Instead, it is the performer of various evil acts seen anytime and anywhere. It is clear that generalization and demonization are applied here. Demonization is the action of assigning devilish actions and characteristics to other creatures. What is assigned can be a human, animal or object. Explaining the devil as an adjective facilitates this process. If the devil is mentioned along with certain

---

³ Wikipedia, “Satan” article,

<http://www.wikizero.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9ubC53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvU2F0YW4> (27-12-2017). See also: Derveze, İ. (1989), Kur’an’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı, C. I, p. 355, Yöneliş Yayınları: İstanbul.

titles such as a rioter or a hellraiser, anybody with such characteristics faces the risk of being a devil.

The philosophical background of this concept should be reviewed specifically to understand what racism is and how it works as a demonization ideology. Albert Memmi indicated that racist ideology has three significant postulates.⁴ First of all, racism assumes that there are pure races in the world. Not only does this assumption contradict with the rooted ideology in the sacred texts that all people come from the same origin, but it also neglects the mix of different races in history. Secondly, racism establishes a hierarchy between the races. In other words, it claims that some races are superior, while some are inferior, which is where racism starts. This approach contradicts the traditional ideology based on human equality and opposes the modern equality approach. The main misconception here is that ethnical and racial differences are based on the concept of value through the terms of superiority or inferiority. The organization of differences in hierarchical order is nothing but arbitrary efforts. The difference between languages is a different topic, but making efforts to find a superiority between them is totally something else. The categorization of differences as superior or inferior has no scientific grounds.

The second postulate of racism and the devil's claim of being superior to humans have a common point. The devil set a hierarchical relationship between soil, the archetype of humans, and fire, the ingredient of its existence. In other words, the devil claimed that fire is superior to soil. However, these archetypes are different objectives. There can be no such superiority or inferiority between them. As how apples and pears are different fruit and cannot be superior to one another, soil and fire are different objects. Moreover, it is possible for the objects to reflect a figurative meaning in religious texts. Soil, as the basic ingredient in the creation of humans, indicates the normality, mortality and inferiority of the human body in other cultures. However, humans are not solely made of a body. People are spiritually superior. Accordingly, people are like the unity of oppositions. They bodily belong to this world, but their spirits are from eternal life. He is a servant before Allah and a master before other beings. Such a position provides the opportunity to reach the top spot to people and causes them to fall to the bottom. "And [by] the soul and He who proportioned it, and inspired it [with discernment of] its wickedness and its righteousness, He has succeeded who purifies it. And he has failed who instills it [with corruption] (ash-Shams 91:7-10).

The logical result of the secondary consideration is that superior race does not deserve the same treatment with the others and that the superior establishes dominance over the others. This is the third principle of racism. Accordingly, the purpose of a racist policy and authority is not an ideological or abstract idea of

---

⁴ Memmi, A. (1983), *Racisme hoezo? : ontmasking van een onderdruk kings mechanisme*, Masusa, Nijmegen.

superiority.

On the contrary, it is an ideological basis used to establish and justify dominance over other people. Moreover, racism was used by the European colonialists as a functional ideology in modern period of racist colonialism. Different continents were occupied under the motto of bringing civilization, and hegemony was established over the people.

Separation Between the East and West

The concepts of east and west were far from the negative scopes and connotations until the emergence of Islam. As noted by the Quran, "And to Allah belongs the east and the west. So wherever you [might] turn, there is the Face of Allah⁵. Indeed, Allah is all-Encompassing and Knowing" (al-Baqarah, 2:115) However, the "polarizing" ideology has made these two worlds opposite to one another. "The method commonly used to explain anything unknown is the method applied through opposition. In other words, it is to find the antonym of a known concept. Islam is defined as a concept totally opposite to Christianity in the west. In other words, Christians are peaceful, while Muslims are belligerent. Jesus was a clergy while Mohammad was married to many women. The Bible is original, while the Quran is a copy, and so on. These are the westerners' ideas on Islam. They do not regard Islam as a continuation of the religions revealed by the previous prophets. They initiate Islam in Mecca and Madinah. To them, Islam is a materialist religion with no spiritual aspects. It is the name of conquests and forcing people to embrace a religion. Accordingly, westerners push Islam and Muslims to the position where they defend themselves, and they aim to maintain detailed conflicts with Muslims."⁶

When and how did this polarization between east and west or Islam and Christianity start and develop?

Historically, Islam emerged almost 600 years later than Christianity and spread rapidly. Christian theologians and scientists had difficulties in explaining the emergence and spreading of Islam as a new religion. The most important difficulty in explaining the emergence of Islam is related to Islam as contradictory to central Christian beliefs. "One of these central theological values is the idea that revelation to humans was completed through the life, death and resurrection of Jesus, which certainly paved the way for the question of how the emergence of a new prophet is possible. Certain Christian theologians asked this question saying that the emergence of Islam as a new religion is quite devilish. God permitted the devil to reveal Islam to test Christians and punish them for their rebelliousness. Muhammad, the Prophet of

---

⁵ The phrase "Allah's face" is a metaphoric concept meaning "Allah's mercy, permission and blessings." Wherever creatures do anything in this world, they can find the mercy and blessings of Allah there.

⁶ Van Bommel, A. (2005), "Müslüman Doğu" ile "Hristiyan Batı"nın Birbirleri Hakkındaki İmajları, p. 264, Beyan Yayınları, İstanbul.

Islam, is a fake messenger. He is the messenger of the devil. The revelations he reflected are false. He is a fraud with an ambition to have power. He is the leader of the anti-Christ movement. In other words, Islam has devilish characteristics.”⁷

The concept of the anti-Christ, translated as the opposition to Jesus, is a concept from the Bible. This letter from the first and second letters from the Revelation of John has been used to qualify certain people. The Greek term “anti” means both opposition and replacement. Accordingly, the anti-Christ will emerge in the last hours of the world, refute Jesus Christ, and aim to replace him (Revelation of John, First Letter, Section 2:18-23). This figure is actually the ad-Dajjal in Islam literature.⁸ Speculations regarding the identity of ad-Dajjal emerged in both the Christian and Islamic worlds. Many historical people were labeled as ad-Dajjal. Neron, a Roman emperor, Roman priests (to certain Protestants), Martin Luther, a church reformist (to certain Catholics), Napoleon and Hitler are among these people. The Roman-Catholic Church expects that the last test will take place during the final years of the world and that many religious people will deviate after this test. The worst religious deviation theory is the ad-Dajjal belief, according to Christian theology, because humans will glorify and bless themselves instead of God in this belief.

The fact that Muhammad was indicated as the leader of ad-Dajjal in an early period of Islam by the Christian theologians, which indicates that such a problematic approach was used as an ideological weapon not only toward the political leaders having the authority in this world and oppressing Christians for their beliefs but also toward the religious leaders who might be the opponents of Christianity. This is an important aspect that should be considered in the interpretation of religious texts. On the contrary to what most people know, religious interpreters are never independent of the political and social developments of their eras. They read and review religious texts within a historical-social and cultural scope, which is valid not only for Christianity but also Islam and other religions. If the Christian theologians had been committed to the theological texts and made textual comments, they would have meticulously thought over the phrase of the Messiah’s opponents “They are from our environment but not one of us” in the first letter of the Revelation of John and know that ad-Dajjal would come from their society, not any other societies. Moreover, the Bible indicates ad-Dajjal as multiple creatures to us. It is clear that many Dajjals will emerge in the last days of the world.

Christian theologians and other scientists having difficulties in explaining the emergence and spread of Islam also developed a conspiracy theory according to what P. S. Van Koningsveld, an Islamologist, wrote. According to this theory, the

---

⁷ Van Koningsveld, P. S. (1993), *Sprekend Over de Islam en de Modern Tijd*, p. 12-13, Prometheus&Teleac, Amsterdam.

⁸ Due to this similarity, “Anti-Christ” by Friedrich Nietzsche, a German philosopher, was translated as “Deccal” in Turkish.

similarities between the Quran, the Torah and the Bible texts are not coincidental because Mohammad had a secret master who has religious knowledge of him. This person is nobody but a Christian religious person who was discharged from his religious position. He went to the Arabic peninsula to take his revenge from the Church and raised Mohammad as a fake Prophet. Accordingly, Islam is nothing but a conspiracy theory prepared to destroy Christianity from inside. Islam is briefly the illegal child of Christianity.⁹

The difficulty in understanding the emergence of Islam and Mohammad as a new Prophet was also reflected in the statements. Christianity rarely uses the titles of Prophet or messenger for Muhammad. Arabs, considered as the "barbarians" from the desert, are named "Hasar's Sons," and "Ismael's Sons" meaning those from the lineage of Ismael and Hajar. Assyrian authors refer caliphs and Mohammad as "kings" to indicate that their dominances in this world are just mortal; Muhammad is the first Arabic king... The concepts of Islam and Muslims are almost unknown to the Latin Christian authors of Medieval Times, despite a couple of exceptions. They used ethnical concepts such as Arabs, Turks, Mors or Sarazans to indicate the Muslims just like how the religious people in the east did.¹⁰

A resistance to avoid using the concepts of "Muslim" and "Islam" has continued almost until recent times. After the 1960s, the term "Muhammadian" was used to call the guest workers migrating to Europe from Muslim countries in the Mediterranean region such as Turkey or Morocco, while "Muhammadianism" was used to mean their religions. Not only does this concept indicate that Islam was perceived as a religion established by Mohammad, it also reflects Muslims as his followers. However, Mohammad is a messenger assigned by God to reveal Islam for Muslims. He did not establish a religion subjectively. These statements actually reflect the ideology of Christians rather than Muslims. This approach is a product of ethnocentric ideology. As Jesus is a central figure for Christianity, Christians believed that Mohammad is the central figure of Islam. However, God is the central figure of Islam, which was revealed by Mohammad, the messenger of God. This point was clearly reflected in the Islamic creed.¹¹

Regarding the incidents in the later periods, the discrimination between the modern and barbaric people in the ancient Greeks was redefined in relation to the east and west, and west was indicated as modern while the east was barbaric in this regard. Not only did the historical competition between Islam and Christianity make the relationship between these two worlds problematic, but it also paved the way for developing a polarized ideology. "Christian theologians consolidated their

---

⁹ Van Koningsveld, P. S. (1993), *Sprekend Over de Islam en de Modern Tijd*, p. 13-24, Prometheus&Teleac, Amsterdam.

¹⁰ Aydın, Fuat (2011), *Bati İslam Algısının Arkeolojisi*, p. 19-20-24, EskiYeni Yayınları, Ankara.

¹¹ Islamic creed is as follows: "I witness that there is no God but Allah and that Mohammad is Allah's messenger."

commitment to moral monism due to the greater pleasures from the limitless differences in the natural world, just like Plato and Aristoteles. God could easily create a monotonous universe. The fact that God had not done so reflects the importance of differences for God. Augustine asked why God did not create everything similarly and replied as follows: "If everything had been similar, nothing would have been remarkable..." Every creature in this world has a unique nature and different place in the universe, and they contribute to the impeccability and concordance in the world by achieving their own perfectness."¹² Aquinas improved this thesis, saying that perfectness dominates the world. The perfectness of this world arose from the "regular variety of the things" reflecting God's characteristics based on these things' dimensions.

These two important philosophers of Christianity, who produced ideas regarding the variety and difference in the universe, somehow became the representatives of merciless criticism and intolerance to the religions and groups other than Christianity and Christians. Augustinus (354-430), standing between the borders of Ancient and Medieval Times, is the greatest father of churches. He dedicated his whole life to the church after accepting Christianity and died as a bishop in Northern Africa. This philosopher who lived before the emergence of Islam regarded Christianity as the only real religion and considered the Catholic church as the only representative of this religion, stating that there is no means but the church for salvation. Not only did he fight against Manicheism, Donatism, Pelagianism and Arianism, which are four great deviations according to him, but he also reflected Jews as a malevolent power. "Jewish laws and all Jewish history just meant a preparation period for Christianity for Augustin. Moses and other prophets in the Old Testimony knew that the laws were too inadequate and nothing but the reflections of the truth to be revealed as Jesus. Therefore, the real heirs of Moses were the Christians and Jewish people who did not accept Christianity were guilty and accused of deviating from the religion. Augustine stated that Hebrew texts or Moses' Laws could be terminated upon the emergence of Messiah and that these laws were valid for a limited time. Following his orders, Jews were spiritually blind, persistent, "non-spiritual" and idolater. They were corrupted to such a great degree that they rejected the salvation offered by Jesus to them, and they crucified him, acting in line with the devil."¹³

Augustinus claimed that the church conducted a hearing based on love to justify the hearings against Donatists. This claim was based on a story in the Bible of Luca. Accordingly, a rich man prepares a flamboyant dinner and wants to give a great feast to the people in the city. However, rich people of the city do not attend, stating different excuses. Upon this attitude, the host tells his housekeeper to call any poor or disabled people in the streets of the city. The housekeeper says there are still

---

¹² Parekh, Bhikhu (2002), *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori*, p. 30-31, Phoenix Yayınları, Ankara.

¹³ Parekh, Bhikhu (2002), *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori*, p. 35, Phoenix Yayınları, Ankara.

places for more people in the table. Accordingly, “hit the road and force whoever you see to come to my house so that this place gets filled with people.” (14:23). This study was narrated through a symbolical style and forcing people to accept the invitation was accepted as evidence to the true path. The host reflects God while the housekeeper is the messenger; food is the divine message and true path, and invited are the addressee.

Augustinus defended Christianity in his book entitled *De Civitate Dei* and he proposed a historical philosophy. Accordingly, the history of humanity was reflected as a cruel war between two spiritual trends. God’s city was on one side while the mortal city with fallen people was on the other side. The dualist ideas reflected in this book indicate why he took part in the eastern sect of Manichaeism for a certain period. Accordingly, there is an eternal fight between the light and darkness. God represents the light and benevolence, while the devil indicates the darkness and malevolence.

Augustinus had monist ideas in relation to the government and religion, like how he was dualist regarding malevolence and benevolence or God and the devil. His ideas influenced King Constantine the Great in declaring the church as privileged and making Christianity the religion of the state by King Theodosius in AC 380. From then on, loss of church membership also meant the loss of citizenship rights. Disbelievers and Jews inevitably became second-class citizens in the governmental structure, and Christians ‘fake teachers’ were punished by beating. Social monism consisting of political and religious unity, excluded tolerance in the religious policy.¹⁴

Thomas Aquinas (1225-1274), the most competent Christian philosopher of the Medieval Times, followed the path of Augustinus and continued defending the thesis “Christianity is the only real religion. The Catholic church is the only representative of this religion. There is no means but the church for the salvation”, displaying nothing different against the Jews. It is without a doubt that Thomas is among the first people reflecting anti-Islamist ideas. His work entitled *Summa Contra Gentiles* is a theological handbook guiding the discussions between the missionaries in Spain and non-Christian people. As the book was written to make sure non-Christians accept Christianity and as the theses from the Bible provided no assistance in this regard, Aquinas based his on the objective (to him) philosophical considerations. Ancestors were, for sure, not objective. They accepted that Christianity was not correct almost in advance. Aquinas was not interested in understanding Islam, let alone getting in a dialog with Islam. His main purpose was to show that Islam is a fake and amoral religion.”¹⁵

---

¹⁴ Hoogerwerf, Andries (2002), *Wij en Zij, Intolerantie en verdraagzaamheid in 21 eeuwen*, Damon, p. 56, Budel.

¹⁵ Parekh, Bhikhu (2002), *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori*, p. 35, Phoenix Yayınları, Ankara.

The Catholic church and religious people maintained their fights against Islam both practically through the Crusades and theologically through the ideological assaults. However, Crusades enabled Christians to get to know Muslims more closely. "Europeans wanted to examine Islam as a religion more and more during the Crusades. They knew a couple of things about Islam partially through Byzantine sources and through the conflicts between the Muslims and Christians in Spain. However, this knowledge was full of complicated mistakes. They reflected Muslims as the idolaters obeying Muhammad. Moreover, they called the Prophet wizard. They called the Prophet a devil, twisting his name (Muhammad) and making it Mahound. They thought Islam permitted prostitution and illegal relationships."¹⁶ However, due to the conflict-based relationships in Medieval Times and tensions arising from these relationships, Christian scientists could never present Islam considering their own sources and suiting the original messages.

They developed these Islamic ideas, which influenced Medieval Times or even modern times from certain aspects, in this period. As noted by Watt, the Islamic perception of Medieval Christianity was determined through these four claims.¹⁷

- 1) Islam is superstitious and the opposite of reality.
- 2) Islam is war-ridden and belligerent.
- 3) Islam teaches fondness of the self.
- 4) Muhammad is the opponent of Jesus.

The first point is concordant to the idea generated about Christianity. As noted above, all religions and religious institutions had to be superstitious and unreal as Christianity considered itself as the only real religion, regarded the church as the only official institution and believed no other means of salvation but the church. The second point is both a response to the question of why Islam spread quickly and an excuse to justify Crusades. However, as noted by many sociologists, this is nothing but the Christian act of projecting the Christian actions and efforts to Islam (or another religion). Therefore, this claim gives an idea about the Christian Catholic Church instead of reflecting anything about Islam.

The third point is closely related to the perspective of Christianity in regard to the topics of sexuality and marriage. The only relevant data provided by the Christians are related to Islam's permission to marry four women and Muhammad's multiple marriages. Polygamy is a controversial topic in Islam: Islam did not bring polygamy forward; what Islam did was to limit the number of unlimited marriages to four and to order the establishment of justice among the spouses. As indicated by Surah al-Nisa, the main priority of Islam is actually monogamy. Polygamy is

---

¹⁶ Watt, Montgomery (1989), *İslam Avrupa'da*, p. 28-29, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

¹⁷ Watt, Montgomery (1989), *İslam Avrupa'da*, p. 28-29, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

performed when Muslims protect or even marry the orphan girls who lost their fathers in wars. In a period when social assurance and wealthy states were not present around, marriage meant assurance. Moreover, Muhammad's multiple marriages arose from social and political reasons instead of being fond of the self. It is almost impossible to understand these matters thoroughly as long as one considers the anachronical perspectives aiming to understand the historical events from the perspective of the modern times. However, the more important point here is the problematic structure of the Christian ideology related to sexuality in that era. According to Christianity of Medieval Times, sexuality is an obligatory sin committed to have a child and sustain the lineage. Divorce, on the other hand, is a taboo. Religious people should regard being single as a great virtue and never marry. A strict and negative approach toward sexuality certainly cannot understand the positive and tolerant aspects of Islam. The ethnocentric approach shows itself here.

The last point here is more significant than the creation of Islamic antagonism. Burada, "İsa aleyhtarlığı"ndan maksat onun bir "Deccal" şeklinde resmedilmesidir. most effective weapon in the religious societies of Medieval Times and other claims and accusations should be regarded as its results. Assigning the label of Dajjal to Islam and Muhammad directly, makes them the opposite and opponent of the Christian west. The polarization between the east and west is the spatial concretization of the fight between the benevolence and malevolence. The reality in the following verse was therefore twisted: "And to Allah belongs the east and the west. So wherever you [might] turn, there is the Face of Allah. Indeed, Allah is all-Encompassing and Knowing." (al-Baqarah, 2:115). Accordingly, the period following the emergence of Christianity reflects the time when the concepts of east and west, which were once positive or neutral at least, were made negative and when a conflict was created between the east and west.

The number of common elements was quite high in a study comparing the Islamic perceptions of eastern and western Christianity.¹⁸ This just shows that western Christianity is based on the eastern sources because the eastern Christians with close ties regarded Islam as an opponent and were surprised seeing the rapid spread of Islam. A perception operation was particularly made in these points:

- 1) Muhammad is the opponent of Messiah (he is ad-Dajjal);
- 2) Islam is the religion of idolatry;
- 3) Muhammad is not a prophet because he had no miracles.
- 4) Islam is spread through wars.
- 5) The Quran is not a divine book. Instead, it was written by Muhammad with assistance from others.

---

¹⁸ Aydın, Fuat (2011), *Batı İslam Algısının Arkeolojisi*, p. 41-54, EskiYeni Yayınları, Ankara.

- 6) Muhammad is fond of lust and he has a paradise concept where sexuality is dominant.

The effect of these stereotyped considerations among the Muslims indicated itself as the hatred and hostility toward the Muslims, causing Muslims to develop extreme defense literature. An example regarding the second point is that the Quran states Prophets were sent to many nations with miracles, but this caused Prophets to be stigmatized as wizard and sorcerer. Accordingly, regarding the absence of miracles from the Prophet, Muslims almost compared him with other prophets to find and assign a miracle to the Prophet. One of the typical examples is as-Suyuti's (1445-1505) work entitled "Our Prophet with his Extraordinary Characteristics".¹⁹ The author made extreme attempts to prove that there is a miracle in all organs of Muhammad.

The relationship between Christians and Muslims was not military in Medieval Times. Transactions were also initiated in the fields of commerce and culture after the Crusades. Accordingly, the Latin Catholic world had an intense relationship with the Islamic world and culture. European intellectuals started to migrate to the places captured from Muslims and learned Islamic sciences through the Arabic-speaking Christians and Jews. This relationship meant discovering ancient Greek heritage. Texts translated from Arabic mostly reflected the fields with high practical value such as medicine, mathematics, astronomy and philosophy. This cultural interaction paved the way for the "Thirteenth Century Renaissance" in Europe.

After the mid-fifteenth century, news and stories about Turks were written in reports and books. The literature about the Ottomans and Turks was called "Turcica", and these works were published in countries such as Austria, Germany, Italy and France, which have intense relationships with the Turks. Ottomans' political and military power increased as the negative news and information regarding Turks increased as Ottomans advanced toward Europe. The term "Turkish" evoked fears and hatred, particularly after the fall of Istanbul. Moreover, the concepts of Turkish and Islam were interchangeably used in Europe. The Christian world of Europe created a negative image about the Turkish people and triggered the public, and aimed to unite all Christians under the dominance of the Roman church.²⁰

Turks are reflected as the main enemy of Christians in the reports and books written by the church, while Ottoman sultans were stigmatized as the opponents of Jesus (ad-Dajjal). The central theme in these works was based on the barbaric characteristics of the Turks. Turks were the people who cruelly killed innocent Christians, destroyed the Christian environments, and stole whatever valuable Christians had. A style of conveying news based on such propaganda is, of course,

---

¹⁹ İzyayıncılık-Gerçek Hayat, İstanbul 2003.

²⁰ Canatan, Kadir (1995), *Avrupa'da Müslüman Azınlıklar*, p. 309-310, İnsan Yayınları, İstanbul.

deviated from reality. What was cruel was the war and its conditions. Christians were also cruel under these conditions.

The reforms of the 16th and 17th century and Islamic image in the west during the Enlightenment Age conveyed certain classical concepts to the new period and caused partial changes. The image of the enemy increased and continued in Spain. Because of the inquisition here, Muslims and Jews were prosecuted and tortured for their beliefs. Accordingly, Muslims were exiled to Northern Africa in 1609. The Turkish image was also highly negative in these years. The information about the Turks was based on the traditional Christian prejudices. The term "Turk" is nowadays used to scold and blemish someone in Europe, which is a result of those years.

The Islamic image of the intellectuals was not clear in the significant reforms of the 17th century and the Enlightenment Age. Hugo de Groot, a remarkable Dutch author, theologian and lawyer of the era, defended the unity of Christians and directed criticisms to disbelievers, Jews and Muslims in one of his books he wrote in the penitentiary. The sources about Islam, which was used by him, were old Medieval books and works, so they kept the concepts regarding the old Islamic image. Professor Adriaan Reland, another Dutch intellectual, stated that Islam should be scientifically reviewed as a Calvinist. He criticized the western prejudices and drew a better Islamic image based on Arabic sources in his work entitled "About Muhammad's Religion" and published in 1705. Not only did he know the western languages, but he also considered the specific characteristics of religions as a theologian. Accordingly, assaults of religions toward one another arose from emotionality rather than rationality. When the follower of a religion drew negative images about another religion, that follower reflected his/her own dark dimensions.²¹

Enlightened intellectuals did not have positive ideas about all religions. However, their criticism of Islam had another meaning. They considered Islam as the primary religion deserving all sorts of criticisms, and they judged Christianity in relation to Islam because attacking Christianity directly, was risky. According to dominant ideology of the era, religions meant a fanaticism drawback against development and bigotry. Voltaire's work is a good example in this regard. He performs the psychological analysis regarding the concept of religious fanaticism in his drama work *Mahomet*. While selecting Islam, he thought about detailing the religious qualities that generally cause fanaticism instead of performing a contextual discussion. Voltaire took his sources from Medieval Times. His criticism of the religions was so severe that even the church could not accept the work and prohibited any plays on this work.

---

²¹ Kadir Canatan, (1995), *Avrupa'da Müslüman Azınlıklar*, p. 314, İnsan Yayınları, İstanbul.

Medieval Islamic image was resurrected in the Colonialism period. Rudolph Peters, an academic from the Institute of Arabic and Islamic Studies at Amsterdam University, makes the following statement: "This Islam and Muslim image from Medieval Times gained new momentum and energy in the period of European imperialism. Muslims were indicated as reactionary, fanatic and aggressive people, and colonialist expansion was justified upon the claim of contributing to the spread of civilization. This was also a justified excuse for the colonialists to use force over the local people."²² A general review of the historical relationships between Muslim and Christian worlds indicates that the negative Islamic image served as a legal cover for the western attacks and inhuman actions conducted by the western actors in the Islamic world. The interaction between aggressiveness and image was always mutual. The image became negative in the war and expansion moments, and aggressiveness was justified on this ground.

The western orientalism never managed to get rid of the accused identity. The main paradigm of orientalism reflects the uncompromising opposition between the east and west. Accordingly, the western world is dynamic, innovator, open, tolerant and active while the Islamic world is traditional, static, fanatic, passive and opposes development. An American scientist says the following about the Islamic image generated by orientalism: "A powerful enemy, a deviant and exotic structure formed by the near east, a semi-stable and introverted group of people, a civilization that failed to reform itself, and a fanatic or suicidal reaction to the modern times."²³

The Medieval image of "Scary Turk" with a long shirt and shiny machete who is ready to kill any people who reject accepting Muhammad's religion was replaced with the image of "Arab terrorist" with a war uniform and AK-47 on his shoulder who is ready to kill innocent Jewish and Christian women and children in the western literature due to the Middle Eastern approaches in the period following the colonialism.²⁴

As noted by Edward Said in *Orientalism*, Orientalism is not an extreme European dream regarding the east. Instead, it is the discourse completing the authority-based relationship between the east and west. This discourse is an ideology based on the ontological and epistemological discrimination between the east and west (1999:12). If any ordinary westerner considers a *barbaric* Greek person, the *idolater-disbeliever* from Medieval Times, *uncivilized-aborigines* during the colonialism period, *cultural-uneducated* people following the Enlightenment period, the *communist-devil* in the Cold War era and *Muslim fundamentalist* as the same

---

²² Peters, R. (1989), *İslam ve Sömürgecilik, Modern Zamanlarda Cihat Öğretisi*, p. 31, Nehir Yayınları, İstanbul.

²³ Pruet, Gordon E. (1989), "İslâm ve Oryantalizm", *Oryantalistler ve İslâmiyatçılar, Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*, p. 61-62, İstanbul.

²⁴ Peters, R. (1989), *İslam ve Sömürgecilik, Modern Zamanlarda Cihat Öğretisi*, p. 30, Nehir Yayınları, İstanbul.

malevolent and threatening enemy,²⁵ this is related to the traditional reflexes generated by their historical heritage.

Conclusion

The image, perception and prejudices of society toward the other are the phenomena that are reproduced and transferred from one generation to another. Accordingly, the Islamic image we find in the western world today significantly reflects the historical experience generated under new conditions. The most important evidence in this regard is the continuity of the elements constituting the afore-noted image. Islam is often defined as a deviant, fake, opposite, violent and threatening concept by the west. Characteristics and behaviors of Muslims are often reflected as essential and stationary structures. This essential approach aimed to associate anything with Islam and make relevant explanations. The inferior quality of Islamic countries, the secondary status of women, and violent acts of various groups are associated with Islam. Financial, political and demographic concepts are just the auxiliary instruments in the formation of these issues. Islam is such a great power that it stigmatizes anything.

This perception created the following motto among the racist and Islamophobic groups: “We love Muslims but we hate Islam.” Muslims are actually western, good and innocent, but Islam changes them and makes them unpleasant creatures. In this case, Muslims should also be saved from the claw of Islam because the real Dajjal was not the Muslims figure. Instead, it is Islam and Muhammad, the establisher of Islam!

However, if the westerners had considered their own histories and could have criticized this history in regard to the image of Islam, their considerations regarding Islam and Muslims could have changed significantly because the image of Islam is affected not only by the negative developments in the Muslim world but also by the perspectives meticulously separating these negative aspects from the positive ones. The paradigm determining their perspectives is a dualist and polarizing approach based on the separation between “we” and “others”. Accordingly, the east is reflected as the world of darkness while the west is the place of enlightenment. To them, Islam is violence and hatred of religion, while Christianity brings love and mercy. The western world is advanced while the eastern is far behind. However, the world has such a complicated structure that cannot be reduced to the dichotomy of black and white. As noted by Bergson, “Life often goes beyond the mind.”

---

²⁵ Bulaç, Ali (1997), *İslam ve Fundamentalizm*, p. 49, İz Yayıncılık, İstanbul.

REFERENCES

- Aydın, Fuat (2011), *Batı İslam Algısının Arkeolojisi*, EskiYeni Yayınları, Ankara.
- Bulaç, Ali (1997), *İslam ve Fundamentalizm*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Canatan, Kadir (1995), *Avrupa'da Müslüman Azınlıklar*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Canatan, Kadir (2005), *Avrupa'da İslam (Edisyon)*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Canatan, K. and Hıdır, Ö. (2007), *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm (Edition)*, EskiYeni Yayınları, Ankara.
- Derveze, İ. (1989), *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, C. I, p. 355, Yöneliş Yayınları, İstanbul.
- Huntington, Samuel P. (1993) "The Clash of Civilizations?", *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 3, pp. 22-49.
- Hoogerwerf, Andries (2002), *Wij en Zij, Intolerantie en verdraagzaamheid in 21 eeuwen*, Damon, Budel.
- Kitabı Mukaddes (1997), *Eski ve Yeni Ahit*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul.
- Kur'an Meali (2013), Presidency of Religious Affairs, <http://kuran.diyinet.gov.tr/Kuran.aspx#1:1> (08.03.2013)
- Laffin, John (1979), *The Dagger of Islam*, Sphere Books Ltd, Aylesbury, Bucks.
- Memmi, A. (1983), *Racisme hoezo? : ontmaskering van een onderdrukingsmechanisme*, Masusa, Nijmegen.
- Parekh, Bhikhu (2002), *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek*, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Peters, R. (1989), *İslam ve Sömürgecilik*, Modern Zamanlarda Cihat Öğretisi, Nehir Yayınları, İstanbul.
- Pruett, Gordon E. (1989), *"İslâm ve Oryantalizm"*, Oryantalistler ve İslâmiyatçılar, Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi, İstanbul.
- Said, Edward (1999), *Şarkiyatçılık*, Batı'nın Şark Anlayışları, Metis Yayınları, İstanbul.
- Suyuti, Olağanüstü Yönleriyle Peygamberimiz (el-Hasaisu'l-kübra), Volume 1-2-3, Trans.: Naim Erdoğan, İzyayınılık, Gerçek Hayat, İstanbul 2003.

- Van Bommel, A. (2005), "Müslüman Doğu" ile "Hristiyan Batı"nın Birbirleri Hakkındaki İmajları, p. 256-272, In: Canatan, Kadir (2005), Avrupa'da İslam, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Van Koningsveld, P. S. (1993), Sprekend Over de İslam en de Modern Tijd, Prometheus&Teleac, Amsterdam.
- Watt, Montgomery (1989), İslam Avrupa'da, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

الإسلاموفوبيا ومعاداة الإسلام

محاولة من «الغرب» لخلق شيطان في «الشرق»؛ مقارنة تاريخية*

أ.د. قدير جانانان

جامعة صباح الدين زعيم؛ إسطنبول - كلية العلوم الصحية: kadir.canatan@izu.edu.tr

الخلاصة:

رغم أن الإسلاموفوبيا ومعاداة الإسلام اللذين يكثُر الحديث عنها في الغرب اليوم قد يبدوان كأمرين جديدين من الناحية الاصطلاحية والظاهرية، إلا أنهما في الحقيقة واقع ذو جذور وأصول تاريخية وماضٍ يمتد لقرون طويلة. فيمكن العودة بتاريخ الإسلاموفوبيا إلى الأيام الأولى لظهور الإسلام ولفائه أو احتكاكه بالمسيحية. فالمسيحية في البداية خلقت عداوة ضد اليهود على شكل معاداة السامية/antisemitism، ثم فيما بعد خلقت معاداة الإسلام/anti-Islamism.

سوف نتناول في هذه الدراسة كيفية شيطنة المسيحية للإسلام في السياق التاريخي. وفي الحقيقة إن معاداة الإسلام والإسلاموفوبيا ما هي إلا نتاج لفكر إقصائي واستقطابي. فقد أعلنت المسيحية كلاً من الموسوية التي تعد خلفيتها التاريخية، والإسلام باعتباره الدين الذي جاء بعدها، أعلنتها عدوين ومناهضين لها. وإن دراسة وتحليل الخلفية التاريخية والثقافية تثبت بشكل واضح أن معاداة الإسلام إنما هي اختلاق وخيال تاريخي وثقافي، وتم اليوم إعادة نسجه وإنتاجه من جديد.

الكلمات المفتاحية: الشرق والغرب، الإسلاموفوبيا، معاداة الإسلام، الشيطنة

“Batı”nın “Doğu”da Bir Şeytan Yaratma Girişimi Olarak İslamofobi ve Anti-İslamizm: Tarihsel Bir Yaklaşım

Özet

Bugün Batı dünyasında sıkça konuşulan İslamofobi ve anti-İslamizm, kavramsal ve olgusal olarak yeni gibi görünse de aslında tarihsel temelleri ve uzun bir geçmişi olan bir vakıadır. İslamofobi'nin tarihini, İslam'ın doğduğu ve Hristiyanlıkla temasa geçtiği günlere kadar geri götürebiliriz. Hristiyanlık, ilk önce Yahudilere karşı bir düşmanlık şekli olan antisemitizmi, sonra da anti-İslamizmi yaratmıştır.

Bu çalışmada nasıl olup da Hristiyanlığın İslam'ı şeytanlaştırdığı tarihsel süreç içinde ele alınmaktadır. Gerçekte anti-İslamizm ve İslamofobi, ötekileştirici ve kutuplaştırıcı bir düşüncenin ürünüdür. Hristiyanlık hem kendi tarihsel arkaplanı olarak Museviliği, hem de kendisinden sonra gelen bir din olarak İslamiyet'i kendi karşıtı ve düşmanı ilan etmiştir. Tarihsel ve kültürel arkaplanın incelenmesi, anti-İslamizmin tarihsel ve kültürel bir kurgu olduğunu ve bugün de yeniden üretildiğini açıkça göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğu-Batı, İslamofobi, Anti-İslamizm, Şeytanlaştırma

* وهذه هي الترجمة العربية للدراسة بعنوان "Batı'nın "Doğu"da Bir Şeytan Yaratma Girişimi Olarak İslamofobi ve Anti-İslamizm: Tarihsel Bir Yaklaşım" التي نشرت في العدد السادس من مجلة الإلهيات الأكاديمية. (قدير جانانان، الإسلاموفوبيا ومعاداة الإسلام محاولة من «الغرب» لخلق شيطان في «الشرق»؛ مقارنة تاريخية، الإلهيات الأكاديمية، ٢٠١٧، العدد: ٦، ص ٨٧-١٠٤). من الواجب أن يستند في الاقتباس إلى المقالة التركية.

Islamophobia and anti-Islamism as an Attempt to Create a Demon by the “Western” in the “East”

Abstract

Islamophobia and anti-Islamism, often spoken in the western world today, seem conceptually and factually new, but in fact are a historical fact and a long history. We can take the history of Islamophobia back to the days when Islam was born and encountered with Christianity. Christianity first created anti-Semitism, then anti-Islamism, as a form of hostility against the Jews and Muslims.

In this work is handled how Christianity demonized Islam in the historical process. In fact, anti-Islamism and Islamophobia are products of an otherization and polarizing logic. Christianity has declared the religions it has encountered both before (Judaism) and after (Islam) its opposition and enemy. The examination of historical and cultural backgrounds clearly demonstrates that anti-Islamism is a historical and cultural fiction and that it is reproduced today.

Keywords: East-West, Islamophobia, Anti-Islamism, Demonization

المدخل:

مع أنه من الصعب تحديد تاريخ دقيق لبدء استخدام مصطلح الإسلاموفوبيا ومعاداة الإسلام، إلا أنه بدأ بالتزامن مع انتهاء مرحلة الحرب الباردة وفي الأيام التي تلتها. وهذا الأمر ليس من قبيل المصادفة أبداً: حيث إن العالم الغربي بعد انهيار منافسه الأيديولوجي المتمثل بالمعسكر أو السد الشيوعي شعر بالحاجة إلى إيجاد عدو جديد له ليحل محل هذا العدو القديم، فبدأت مرحلة حرب باردة من نوع جديد متذرعة بجملته من التطورات والأحداث التي ظهرت في الشرط الأوسط. وبعبارة أخرى إنه أحدث «الخطر الأخضر» ليحل محل «الخطر الأحمر».

تشكل الثورة الإسلامية الإيرانية نقطة البدء في بروز ظاهرة الإسلاموفوبيا الراهنة. فقد أطلق الكاتب الإنكليزي «جون لافن John Laffin» في كتابه المنشور عام ١٩٧٩ اسماً ملقباً للأنتظار، ألا وهو: «التهديد الإسلامي»^(١). وترجم هذا الكتاب إلى عدة لغات، وأصبح المرجع المهم للحركات المعادية للإسلام. ولم تكن معاداة الإسلام قد نجحت بعد في التحول إلى تيار خلال الفترة التي كانت فيها الحركات السياسية العنصرية والمعادية للأجنبي والمعارضة للهجرة والمهاجرين ضعيفة، وكانت الحرب الباردة ما تزال قائمة. وكان يجب الانتظار حتى انهيار جدار برلين الذي يعد نقطة الانهيار الثانية لبدء تحول معاداة الإسلام إلى تيار سياسي وفكري.

إن مقالة الكاتب الأمريكي صامويل هينتينجتون (Samuel Huntington) المعنونة بـ«صراع الحضارات»^(١) والمنشورة عام ١٩٩٣ والأطروحة أو النظرية التي قدمها فيها تتمتع بأهمية كبيرة من ناحية عكسها للوضع السائد في أمريكا والعالم الغربي بعد الحرب الباردة. ولا شك أن هذه المقالة والأطروحة المقدمة فيها قد لعبت دوراً مهماً من حيث ظهور التناقضات الموجودة في العالم أو التي يتوقع ظهورها في المستقبل. ففي هذه الفترة كانت الحركات المناهضة والمعارضة للهجرة والمهاجرين المتنامية في الداخل تنتشر من جهة، ومن جهة أخرى كانت خطابات صراع التوازنات المتغيرة على الصعيد الدولي تنتشر أيضاً. إلا أن تطور معاداة الإسلام وظاهرة الإسلاموفوبيا وتحولها إلى قضية أو مشكلة أساسية؛ وخلق توتر وتصعيد بين المجموعات المسلمة وبين السكان المحليين في المجتمعات الغربية متعددة اللغات والثقافات سيكون عقب هجمات ١١ أيلول.

إن هذا الخط التطوري المكون من ثلاث مراحل للإسلاموفوبيا الراهنة يتيح المجال للكشف أيضاً عن نقطة تركت مبهمة كمصطلح في الكتابات أو الأدبيات حتى وقتنا الحالي. فمصطلح الإسلاموفوبيا ومعاداة الإسلام اللذان يتم استخدامهما في الأدبيات والكتابات العالمية كمترادفين في المعنى يشيران في الحقيقة إلى ظاهرتين مختلفتين: أما الأولى فهي واقعة سوسولوجية، وأما الثانية فواقعة سياسية وأيديولوجية. فالأولى ظهرت في التاريخ الحديث أولاً كتيار سياسي وفكري معاد للإسلام، ولعبت دوراً كمتغير مستقل في ظهور الثانية. وبعبارة أبسط؛ إن الإسلاموفوبيا هي نتاج معاداة الإسلام بدرجة كبيرة. وإذا تم تجاهل هذه الحقيقة من حيث الماضي والحاضر فلن تُفهم الإسلاموفوبيا بشكل تام.

ولا ينبغي عدُّ هذا الأمر على أنه اختزال يعمل على تفسير الإسلاموفوبيا من خلال عامل أو مؤثر وحيد. حيث إن الإسلاموفوبيا ظاهرة معقدة أكثر مما تبدو في الظاهر. فهذه الظاهرة، التي تبدو كأنها تعود للعشرين أو الثلاثين سنة الأخيرة، لها عمق وجذور تاريخية. فلولا الخلفية التاريخية، التي سوف نأتي على بيانها، لما شهدت الإسلاموفوبيا ومحرضتها معاداة الإسلام هذا الانتشار السريع. وفي الواقع إذا ما تأملنا قليلاً سوف نجد أن الإسلاموفوبيا ومعاداة الإسلام ما هما إلا حالتان محدثتان لموقف قديم تتم إعادة إنتاجه بشكل مستمر تاريخياً واجتماعياً وثقافياً. وإذا كانت الإسلاموفوبيا نتاج معاداة الإسلام، فإن الظاهرتين بدورهما تعبير جديد عن الاستقطاب بين الشرق والغرب كنوع من الصراع التاريخي.

إن الإسلام في نظر الكنيسة المسيحية خلال العصور الوسطى هو على أحسن الأحوال طائفة ضالة ومنحرفة عن المسيحية، وهناك من يذهب أبعد من ذلك فيعدُّه ظاهرة شيطانية معادية لعيسى عليه السلام. وإن هذه النظرة أو المقاربة التي تماثل الإسلام مع الشيطان تسبب على مدى التاريخ بتسميم العلاقات وإفسادها بين

(٢) The Clash of Civilizations?, Foreign Affairs, Yaz 1993, s. 22-49.

المسلمين والمسيحيين من جهة، والعلاقات بين الشرق والغرب من جهة أخرى. وتحولها إلى حالة صراع وصدام. وكانت هذه المقاربة مرجعاً ومستنداً للحروب والحملات الصليبية في الماضي، وغطاء لتأمين المشروعية الأيديولوجية والسياسية للتطورات الحاصلة بعد أحداث ١١ أيلول في الوقت الحاضر. حيث إن عبارة «إننا مقبلون على الحرب الصليبية» التي استخدمها رئيس الولايات المتحدة الأمريكية في تصريحه الذي أدلى به عقب أحداث ١١ أيلول مباشرة، ليست خطأ تعبيرياً غير مقصود كما صرح فيها بعد، وإنما إشارة مهمة تكشف عن العقل الباطن لدى شعوب العالم الغربي.

بعض الملاحظات عن الشيطان:

حسب القرآن فإن الشيطان عصا الله تعالى برفضه أمر السجود للإنسان، وحاول تبرير هذا العصيان وشرعته بمنطق الأفضلية والفوقية. ويتحدث القرآن عن هذه القصة بصورة حوارية، فيقول:

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَاكَ نُورًا صَوْرًا نَكْمُرُ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿١٧﴾ قَالَ مَا مَنَعَكَ آلَا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴿١٨﴾ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿١٩﴾ قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٢٠﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿٢١﴾ قَالَ فِيمَا أُغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ لَا يَتَذَكَّرُونَ لِيَوْمَ يَأْتِيهِمْ وَمَن خَلْفَهُمْ وَمَن سَمَاءُ عَلَيْهِمْ وَأَنزِلُ مِنْهُمُ سُلُوكِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُومًا مَّدْحُورًا لَّمِن تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٢٤﴾﴾ [الأعراف].

لقد عُد كل من التراب والهواء والماء والنار الحجر الأساس بالنسبة للوجود، وذلك سواء في الفكر اليوناني القديم، أم في الفكر الإسلامي. وهذه العناصر الأربعة ليست الحجر الأساس للوجود فحسب، وإنما في الوقت ذاته تشير أو تعبر باللغة الرمزية عن معاني مختلفة. فالتراب مثلاً يعبر عن الذل والهوان والتواضع والوضاعة والدناءة. وإن إعطاء المعاني للأشياء المذكورة ليس مصادفة أو سلوكاً بريئاً. وقد قدم الشيطان نموذجاً انتقائياً من تلقاء ذاته بتحميله النار التي خلق منها معنى يدل على الأفضلية والفوقية والخيرية، وتحميله الشيء الذي خلق منه آدم معنى يشير إلى المهانة والدونية. وبذلك أسس للتسلسل الهرمي بين الكائنات. فالشيطان هو الكائن الذي ادعى الأفضلية والخيرية أنطولوجياً، وأسس لنظام تسلسلي هرمي انتقائي بين أصناف الكائنات من تلقاء نفسه بعيداً عن التنظيم الذي وضعه الله تعالى، أي إنه الكائن الذي مارس العنصرية لأول مرة على الأرض. ورغم ذلك تُرك طليقاً، لأن له مهمة ووظيفة. لقد أوجد الخلق على أساس ديالكتيكي، أي على أساس صراع الخير والشر. فالخير لا يكتسب معنى إلا في البيئة التي يوجد فيها الشر. ولا يمكن الحديث عن صلاح الإنسان وامتلاكه الفضيلة من دون هذه الديالكتيكية. فالفضيلة الحقيقية هي اختيار الخير والدفاع في بيئة يوجد فيها الشر أيضاً. وإلا فلن تكون الدنيا التي تحتوي على الخير أو على الشر فقط دنيا امتحان. فمثل

هذه الحياة لن تكون إلا عبارة عن حياة قسرية وجبرية. فحياة الإنسان في مكان لا يتوفر فيه الاختيار حياة بلا معنى ولا هدف وغاية.

إن الشيطان في الأديان التي تعتقد بالإله الواحد ليس ضد الإله أو مقابله. إذ إن مثل هذه العقيدة من شأنها أن تفتح الباب أمام مفهوم الثنائية الإلهية، ومن ثم يُلغى التوحيد. فالشيطان مخلوق أو كائن خلقه الإله، وأُسندت إليه مهمة. والضدية أو المعاكسة ليست بين الإله والشيطان، وإنما بين الخير والشر. فمتى يتحول الشيطان الذي حُمِّل بهذه المهمة والمعنى ضمن نظام الخلق إلى إشكالية؟ إن الإشكالية الأولى كما ذكرنا وأشرنا آنفاً تظهر عند إخراج مفهوم الشيطان من إطاره؛ أي يبدأ الانحراف عن التوحيد عندما يُتصور الشيطان على أنه كائن مضاد وموازٍ للإله. وأما الإشكالية الثانية فتبرز عندما يتم تعميم الشيطان وتحويله إلى صفة، وتوصيف الكائنات الأخرى بهذه الصفة.

إن كلمة الشيطان كلمة عبرية، وهي تعني: المفترى والمضلل والمخادع والمفسد للعلاقات والمنافس والمعارض والمتمرد والشرير⁽³⁾. وما يلفت النظر هو استخدام هذه الكلمة في اللغة العلمية كصفة، وليس كاسم. ويتناول المسيحيون والمسلمون الشيطان على أنه كائن، واسم كائن. فهو يمثل الشر والسوء، ويدفع الناس نحو الشرور والسيئات. والشيطان بمعنى أعم هو كل شيء اعتُبر ممثلاً للشر. ونتيجة لهذا المعنى العام فإن الشيطان ليس ذاك الكائن الخفي والغامض والاستثنائي فحسب، وإنما هو مختلف أنواع وأشكال الشرور التي نواجهها ونراها في كل مكان وزمان. إن عملية التعميم، و«شيطنة» الأشياء واضحة وجليّة هنا. فالشيطنة هي إصاق الأفعال والأعمال والصفات الخاصة بالشيطان إلى كائنات أخرى. وهذا الكائن المضاف إليه الأعمال والصفات الشيطانية يمكن أن يكون إنساناً، كما يمكن أن يكون حيواناً أو شيئاً أيضاً. وإن تعريف الشيطان أو اعتباره كصفة من شأنه تسهيل هذه العملية بشكل أكبر.

فإذا عرّف الشيطان بصفات مثل: المفترى والعاصي والمتمرد والمفسد للعلاقات، فحينها يواجه كل من يحمل هذه الصفات والخصائص خطر أن يصبح شيطاناً.

إن فهم طبيعة العنصرية كأيدولوجيا مشيطة وكيفية عملها يقتضي الرجوع إلى الفرضيات الفلسفية لهذه الظاهرة والتمعن فيها عن كثب. يذهب ألبير ميمي Albert Memmi إلى أن هناك ثلاث مرتكزات مهمة

(3) ويكيبيديا، مادة الشيطان،

<http://www.wikizero.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9ubC53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvU2F0YW4>

وراجع أيضاً: Derveze, İ. (1989), Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı, C. I, Sh. 355, Yöneliş Yayınları,

.İstanbul

لأيدولوجيا العنصرية^(٤)؛ فأما الأول: فهو أن العرقية تفترض وجود أعراق صافية على وجه الأرض. وهذه الفرضية لا تتناقض مع عقيدة الأصل الواحد للإنسان القديمة والمتجذرة الواردة في النصوص المقدسة فحسب، وإنما تتجاهل اختلاط الأعراق المختلفة وامتزاجها عبر التاريخ أيضاً. وأما الثاني فهو أن العنصرية تؤسس أو تقيم هرمية بين الأعراق. وبعبارة أخرى إنها تدعي أن هناك أعراقاً عليا، وأعراقاً أخرى دنيا. وهذه هي نقطة بداية العنصرية. وهذه الفرضية تتناقض مع المفهوم التقليدي القائم على المساواة بين الناس، كما أنها تتعارض مع فكرة المساواة الحديثة. وإن المغالطة أو الخطأ الأساسي هنا يتمثل في عدّ الاختلافات الإثنية والعرقية بحكم القيمة. وفي الحقيقة فإن تخيل الاختلافات ضمن نظام هرمي عملي كافي اعتباطي. فمثلاً: اختلاف اللغات شيء، والادعاء أن بعضها في مرتبة أعلى وبعضها الآخر في مرتبة أدنى شيء آخر. فليس هناك أي مستند علمي لتصنيف الفروقات والاختلافات بصيغة الأعلى والأدنى أبداً.

إن مركز العنصرية الثاني يتقاطع مع ادعاء الشيطان الفوقية والأفضلية تجاه الإنسان. فقد أقام الشيطان علاقة هرمية بين التراب، الذي يمثل الإنسان أو نموذجه الأصلي الأولي، وبين النار التي خلق هو منها؛ أي نموذجه الأولي. أي إنه ادعى أن النار في مرتبة أعلى من التراب. والحال أن هذه النماذج الأولية هي عبارة عن أشياء من أصناف وأنواع مختلفة. ولا يمكن الحديث عن أن بعضها أعلى أو أدنى مرتبة من الآخر. فكما أن التفاح والإجاص صنفان مختلفان من الفاكهة، ولا يُعد كل صنف أدنى أو أعلى مرتبة من الصنف الآخر، كذلك فإن التراب والنار هما صنفان من أصناف مختلفة ولا سبيل للتفضيل بينهما. وعدا عن ذلك فإن هناك احتمالاً لأن يكون قد تم التعبير عن هذه الأشياء في النصوص الدينية بمعنى مجازي أيضاً. حيث إن التراب الذي يعد المادة الأساس في تكوين الإنسان يعبر في ثقافات مختلفة عن دونية البدن وسفاليته وقبحه وفنائه. إلا أن الإنسان ليس عبارة عن البدن فحسب، فهو كان متفوقاً وسامياً من حيث الروح. والإنسان بهذا المعنى اتحاد أو اجتماع للأضداد؛ فهو ينتمي ببدنه إلى الدنيا، ولكن ينتمي إلى الآخرة بروحه. وهو عبد أمام الله تعالى، وسيد أمام الكائنات الأخرى. وهذه المكانة أو الميزة تتيح للإنسان المجال لأن يرتقي إلى أعلى عليين أو يهبط إلى أسفل سافلين حسب التعبير القرآني. ﴿وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ﴿٧﴾ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ﴿٨﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا ﴿٩﴾ وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّاهَا ﴿١٠﴾﴾ [الشمس].

إن النتيجة المنطقية للمركز أو الفرضية الثانية هي أن العرق الأعلى لا يليق به أن يُعامل معاملة متساوية مع الأعراق الأخرى، كما أنه من الطبيعي أن يسيطر هذه العرق الأعلى المتفوق على الأعراق الأخرى ويهيمن

Memmi, A. (1983), Racisme hoezo? : ontmaskering van een onderdrukingsmechanisme, Masusa, (٤) Nijmegen.

عليها. وهذا هو مبدأ العنصرية الثالث. إذاً إن هدف السياسات والقوى العنصرية ليس فكرة التفوق المجردة على الصعيد الفكري، وإنما الهدف هو تشكيل أساس أيديولوجي يُستخدم للهيمنة على الشعوب الأخرى، وإضفاء الشرعية على هذه الهيمنة. حيث استخدمت العنصرية في التاريخ الحديث كأيديولوجيا وظيفية من قبل المحتلين الأوروبيين في الفترة الاستعمارية. فقد تم احتلال الكثير من المناطق والبلدان، والهيمنة على الكثير من الشعوب حول العالم بذريعة جلب الحضارة والمدنية.

التمييز بين الشرق والغرب:

لقد كان مصطلح «الشرق» و«الغرب» حتى ظهور الإسلام بعيداً عن المضامين والتصورات والتداعيات السلبية. فكما بين القرآن الكريم: ﴿وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولَّوْا فَوَجَّهُ لِيهِ إِنَّ اللَّهَ وَسِعَ عَلَيْهِ﴾^(٥) [البقرة]. إلا أن نمط الفكر «الاستقطابي» وضع هذين العالمين في مواجهة مع بعضهما.

«إن المنهج الأكثر شيوعاً واتباعاً لتعريف شيء مجهول وتفسيره هو منهج الضدية. أي إيجاد مقابل لمصطلح معروف. وقد تم تصوير وتصميم الإسلام في الغرب باعتباره ضداً للمسيحية بكل جوانبه. فعلى سبيل المثال: المسيحيون محبوبون للسلام – المسلمون محبوبون للحرب؛ عيسى كان راهباً – محمد كان متعدد الزوجات؛ الإنجيل أصلي – القرآن مزيف، وهكذا فيما يتعلق ببقية المسائل والأمور. فهذا تفكير الغربيين ورأيهم في شأن الإسلام. فالغربيون لا يعدّون الإسلام استمراراً للأديان التي جاء بها الأنبياء السابقون. وإنما ينظرون إلى الإسلام على أنه بدأ في مكة والمدينة. وحسب رأيهم فإن الإسلام دين مادي لا يحتوي على جانب معنوي: فهو عنوان الفتح وإدخال الناس إلى الدين بالإكراه. وبذلك فإن الغربيين يدفعون الإسلام والمسلمين لاتخاذ موضع الدفاع، ويريدون الحفاظ على نوع من الصراع والصدام المستمرين مع المسيحيين في التفاصيل والفروع إلى ما لا نهاية»^(٦).

فمتى بدأ هذا الاستقطاب بين الشرق والغرب، والإسلام والمسيحية، وكيف تطور؟

لقد ظهر الإسلام تاريخياً بعد المسيحية بقرابة ستمئة عام، وانتشر في العالم بسرعة كبيرة جداً. وقد وجد علماء الدين ورجال العلم من المسيحيين صعوبة في تفسير ظهور الإسلام كدين جديد من جهة، وسرعة انتشاره من جهة أخرى. ومن أهم مصاعب تفسير ولادة الإسلام كدين جديد لاهوتياً هو عدّه متعارضاً ومتضارباً مع جملة من المعتقدات المسيحية المحورية. «فإحدى هذه المعتقدات الأساسية والمحورية هي فكرة اكتمال الوحي وختامه، ذلك الوحي الذي أنزله الرب على البشرية عن طريق حياة عيسى وموته وقيامته من جديد. ولا شك أن هذه

(٥) إن عبارة وجه الله تعبير مجازي، ويعني هنا «رحمة الله تعالى، ورضاه ونعمته». أي إن العبد إذا أقدم على أي عمل وطاعة سوف يجد لطف الله ورحمته أينما وجد في الأرض وأينما كانت وجهته.

(٦) Van Bommel, A. (2005), "Müslüman Doğu" ile "Hristiyan Batı"nın Birbirleri Hakkındaki İmajları, Sh. 264, Beyan Yayınları, İstanbul

الفكرة جلبت معها مسألة إشكالية حول إمكانية مجيء نبي جديد. وقد أجاب بعض اللاهوتيين المسيحيين عن هذه الإشكالية بالادعاء أن ولادة دين جديد كالإسلام إنما هي من عمل الشيطان. فالرب أذن للشيطان بتشكيل الإسلام بهدف اختبار عامة المسيحيين ومعاقبة العصاة منهم. فنبى الإسلام محمد نبي مزيف؛ ووسيلة من وسائل الشيطان؛ والوحي الذي جاء به إنما وضع وتلفيق منه، وهو محتمل مجرد من الضمير، ومغرم بالقوة والسلطة والعنف؛ وهو (Antichrist) عدو للمسيح عيسى. وبعبارة أخرى الإسلام ذو طبيعة شيطانية^(٧).

إن مصطلح (Antichrist)، الذي يعني ضد المسيح، كلمة واردة في الإنجيل. وقد استخدمت هذه العبارة المذكورة في رسائل يوحنا الأولى والثانية لتوصيف الكثير من الناس عبر التاريخ. وإن كلمة «Anti» التي تعني في اللغة اليونانية ضد، تُستخدم أيضاً بمعنى «الذي يحل محل». وبهذا المعنى فإن «Antichrist / ضد المسيح» هو شخص سوف يظهر في الساعة الأخيرة من نهاية العالم، ويجاول الحلول محل المسيح عيسى (يوحنا، الرسالة الأولى، الباب ٢: ١٨ - ٢٣). وهذه الشخصية في الأدبيات الإسلامية هي «الدجال» ذاته^(٨). وقد وردت على مر التاريخ تخمينات حول شخصية الدجال سواء في العالم المسيحي أم في العالم الإسلامي. وثم وصف الكثير من الشخصيات التاريخية بالدجال. ومن الأمثلة على ذلك نرون ملك روما، الباباوات في روما (حسب وصف بعض البروتستانتيين)، والإصلاحى مارتن لوتر (حسب توصيف بعض الكاثوليكين)، وكذلك نابليون، وهتلر. فالكنيسة الكاثوليكية الرومانية تتقرب حدوث الامتحان الأخير في نهاية العالم، وتذهب إلى أن كثيراً من المتدينين سوف يفشلون في اجتياز هذا الامتحان، ويسقطون في الكفر والضلال. وحسب علم اللاهوت المسيحي فإن أسوأ انحراف وضلال ديني هو عقيدة الدجال، لأن الإنسان هنا سوف يرفع من شأن ذاته ويقدها بدل الرب.

وحسب ما كتبه العالم الإسلامي فان كونينكسفلد Van Koningsveld فإن علماء اللاهوت وغيرهم من رجال العلم المسيحيين الذين وجدوا صعوبة بشأن تفسير ظهور الإسلام وسرعة انتشاره في العالم طوروا نظرية المؤامرة. ووفقاً لهذه النظرية فإن وجود أوجه التشابه بين نصوص القرآن وبين نصوص التوراة والإنجيل ليس من فراغ. حيث إنه كان للنبي محمد معلم في الخفاء، وتلقى على يد معلوماته الدينية. وهذا الرجل ليس سوى رجل دين مسيحي تم طرده من منصبه ووظيفته الدينية بسبب تصرفات وأفعال سيئة وغير لائقة صدرت عنه. فذهب هذا الراهب إلى شبه الجزيرة العربية، وأعد هناك محمداً كنبى مزيف انتقاماً من الكنيسة. وبناء على

Van Koningsveld, P. S. (1993), Sprekend Over de Islam en de Modern Tijd, Sh. 12-13, Prometheus & (V) Teleac, Amsterdam

(٨) وبسبب هذا التشابه فقد تم ترجمة كتاب الفيلسوف الألماني فريديك نيتشه «ضد المسيح / Antichrist» إلى اللغة التركية تحت عنوان «الدجال».

ذلك فإن الإسلام ليس إلا عبارة عن مؤامرة محاكاة لتدمير المسيحية من داخلها. وباختصار فإن الإسلام ليس سوى الولد غير الشرعي للمسيحية^(٤).

وإن الصعوبة في فهم ظهور الإسلام وإعلان محمد نفسه نبياً جديداً انعكست على الكلمات أيضاً. فالعالم المسيحي نادراً ما يستخدم بشأن النبي محمد صفة «النبي» و«الرسول». حيث يُطلق على العرب الذين يتم وصفهم غالباً بالهملج والمتوحشين القادمين من الصحراء، يطلق عليهم تسمية «أبناء هاجر»، و«أبناء إسماعيل» التي تعني: الذين ولدوا من نسل إسماعيل وهاجر. يستخدم الكتاب السريان بحق الخلفاء والنبي محمد عبارة «الملوك» في إشارة إلى اعتبار حكمهم وسلطانهم إنما هو حكم وسلطة دنيوية؛ وأن النبي محمداً هو أول ملوك العرب... وإن كلمة «الإسلام» و«المسلمين» تكاد تكون ما عدا بعض الاستثناءات كلمات مجهولة بالنسبة للكتاب المسيحيين في العصور الوسطى. وإنهم يستخدمون للتعبير أو الإشارة إلى المسلمين مصطلحات المتدينين في الشرق التي تشمل على خطابات إثنية كما يفعل المتدينون في الشرق، وذلك مثل مصطلحات: العرب، والأتراك، وسكان الصحراء، والموريون^(٥).

لقد كان هناك حتى وقت قريب مقاومة ومصارعة مستميتة ومستمرة بشأن تفادي استخدام مصطلح «المسلم» و«الإسلام». فقد كان يستخدم مصطلح «محمدي» للإشارة إلى العمالة المسلمة المقيمين في البلدان الأوروبية والذين هاجروا إليها من دول حوض البحر المتوسط المسلمة اعتباراً من ستينات القرن الماضي، ويستخدم مصطلح «المحمدية» للإشارة إلى دينهم. وهذا المصطلح يدل على أنه تم تصور الإسلام باعتباره ديناً أسسه محمد، وإلى جانب ذلك فإنه يشير إلى المسلمين باعتبارهم من أتباعه. والحال أن محمداً في اعتقاد المسلمين إنما هو رسول مرسل من الرب عز وجل، ومبلغ للإسلام. فهو لم يؤسس ديناً من تلقاء ذاته وحسب رأيه. وفي الواقع فإن هذه العبارات هي نمط تفكير المسيحيين أكثر من المسلمين. فهذا الفكر أو هذه المقاربة نتاج لوجهة النظر القائمة على المحورية. فلكون عيسى يُعد شخصية مركزية في المسيحية، فقد ساد الاعتقاد لديهم أن محمداً أيضاً شخصية مركزية في الإسلام. بينما نجد أن الذي يشكل المركز والمحور في الإسلام هو الذي كلف محمداً بالتبليغ عنه؛ وهو الرب، وما محمد إلا رسوله. وقد تم بيان ذلك بشكل جلي في شهادة الإسلام^(٦).

وإذا ما تتبعنا سير التاريخ نجد أن التمييز بين المتمدين والمتوحش الذي كان سائداً لدى قدماء اليونان قد

Van Koningsveld, P. S. (1993), Sprekend Over de Islam en de Modern Tijd, Sh. 13-24, Prometheus & Teleac, Amsterdam

(١٠) Aydın, Fuat (2011), Batı İslam Algısının Arkeolojisi, Sh. 19-20-24, EskiYeni Yayınları, Ankara

(١١) شهادة الإسلام هي: «أشهد أن لا إله إلا الله، وأن محمداً رسول الله».

تم تجديده وإعادة توصيفه على صورة تتمحور حول الشرق والغرب، وبدأ هذه المرة يصف الغرب بـ «المتمدن»، والشرق بـ «المتوحش». وإن المنافسة التاريخية بين الإسلام والمسيحية لم تتوقف عند حد خلق علاقة صراعية وصدامية بين هذين العالمين، وإنما أعدت في الوقت ذاته تلك الأرضية لتنامي فكرة الاستقطاب. «لقد وحد أفلاطون وأرسطو وكذلك رجال العلم المسيحيين التبعية والارتباط بالأحادية الأخلاقية من خلال النشوة والمتعة واللذة العظيمة التي شعروا بها تجاه الفروقات والاختلافات اللامتناهية السائدة في عالم الطبيعة. فالرب كان قادراً على خلق عالم موحد بكل سهولة. وإن عدم فعله ذلك يشير إلى مدى الأهمية التي أولاهها للاختلاف. وقد تساءل أوغسطينوس Augustine قائلاً: «لم يخلق الرب كل شيء متشابهاً؟»، ثم أجاب عن تساؤله بقوله: «لو كان كل شيء متشابهاً، لما كان هناك أي شيء... فلكل نوع في الدنيا طبيعة فريدة، ومكانة متميزة ومختلفة في الكون، ودور يسهم في الكمال والانسجام والوئام في العالم من خلال الصعود بذاته إلى حالة كمال خاصة»^(١٢). وقد طور توما الأكويني هذه النظرية أكثر وذهب إلى أن الكمال مهيمن على الكون. وأن الكمال في الكون نابع من «التنوع المنظم للأشياء» التي يعكس كل واحد منها صورة الإله «حسب حجمه وموضعه».

فتعالوا نرى ماذا حل بهذين المفكرين المهمين في المسيحية، اللذين أنتجا وأبدعا فكراً بشأن التنوع والاختلاف في الكون. لقد أصبحا ممثلين للنقد والتهجم والتعصب المقيت والقاسي بحق الأديان والجماعات غير المسيحية. فأوغسطينوس الذي تصادف حياته بين العصور الأولى والوسطى (٣٥٤-٤٣٠) صار أكبر رهبان وقساوسة الكنيسة، وبعد اعتناقه الدين المسيحي أوقف حياته كلها للكنيسة، وتوفي وهو يشغل منصب الأسقف في أفريقيا الشمالية. لقد عاش هذا المفكر قبل ولادة الإسلام، ورأى أن المسيحية وحدها الدين الحق، وأن الكنيسة الكاثوليكية هي الممثلة الوحيدة، والمخولة الوحيدة للحديث باسم هذا الدين، ولا يوجد طريق للخلاص والنجاة غير طريق الكنيسة. ولم يكتف هذا المفكر بمحاربة المانوية والدوناتية والبيلاجيانية والأريوسية التي اعتبرها الضلالات والانحرافات الأربعة الكبيرة، وإنما صور اليهود على أنهم قوة الشر أيضاً. «فالشريعة الموسوية والتاريخ اليهودي بأكمله لا يحمل بالنسبة لأوغسطينوس أهمية سوى من جهة كونه إعداداً وتحضيراً للمسيحية. وكان يعدّ أن شريعة موسى الواردة في العهد القديم، وشريعة الأنبياء الآخرين إنما هي شريعة قاصرة جداً، وإنما ليست سوى ظل للحقيقة الأصلية التي ستأتي متمثلة في عيسى. ولهذا كان يُعد المسيحيون أنهم ورثة موسى الحقيقيون، ويتم اتهام اليهود الذين يرفضون اختيار المسيحية بالارتداد والمروق من الدين. وكان أوغسطينوس يقول: إن النصوص العبرانية وشريعة موسى سوف تُنسخ بمجيء المسيح، وإن صلاحيتها محدودة بمدة معينة. واليهود الذين يستمرون في اتباع أوامر هذه النصوص وهذه الشريعة معاندون

(١٢) Parekh, Bhikhu (2002), Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori, Sh.

ودنيويون ووثنيون وقد عميت بصائرهم، وبلغوا من الفساد درجة لم يكتفوا فيها برد الخلاص الذي قدمه لهم عيسى فحسب، بل تحولوا إلى أداة للشيطان فعلقوه على الصليب»^(١٣).

لقد ادعى أوغسطينوس في معرض ملاحظته لأتباع الحركة الدوناتيّة ومحامتهم لإضفاء الشرعية على فعلته هذه أنه: «إنما يفعل ذلك لمحبهته الكنيسة. واستند في ادعائه هذا على قصة مذكورة في إنجيل لوقا. وتفيد هذه القصة أن رجلاً غنياً أعد ذات يوم مائدة عشاء عظيمة، ودعا الكثيرين من سكان المدينة إليها، ولما جهز العشاء أرسل خادمه ليدعو الناس. إلا أن كل واحد من أغنياء المدينة اختلق عذراً وامتنع عن تلبية الدعوة إلى هذا العشاء. ولما عاد العبد وأخبر سيده بالأمر، غضب صاحب البيت كثيراً، وقال لعبده: اخرج عاجلاً إلى شوارع المدينة وأزقتها، وادع إلى هنا المساكين والجذع والعرج والعمي. ولما فعل العبد، وأخبر سيده أنه لا يزال هناك مكان، قال له سيده صاحب البيت: اخرج إلى الطرق والسيارات وألزمهم بالدخول حتى يمتلئ بيتي». (١٤ : ٢٣). لقد اعتبرت هذه القصة رمزية، ومن ثم فُسر إدخال الناس عنوة إلى الداخل، على أنه دليل على هداية الناس بالإكراه. فصاحب البيت هنا هو الإله الرب، والعبد هو الرسول، والطعام هو الرسالة السماوية والهداية، والمدعوون هم المخاطبون بهذه الرسالة.

إن أوغسطينوس في كتابه «مدينة الرب» لم يدافع عن المسيحية فحسب، وإنما في الوقت ذاته وضع فلسفة تاريخية. وحسب هذه الفلسفة فإن تاريخ الإنسانية هو تاريخ صراع وحرب مريرة بين تيارين روحيين. فيوجد مدينتان؛ مدينة الرب، ومدينة الدنيا التي يعيش فيها الساقطون والمنحرفون وأهل الرذيلة من البشر. وإن الأفكار الثنائية الواردة في هذا الكتاب تسلط الضوء أيضاً على سبب انتمائه إلى الطائفة المانوية المشرقية مدة من الزمن. فحسب هذه العقيدة هناك صراع أزلي بين النور والظلام. والنور يمثل الرب وفكره الخير، والظلام يمثل الشيطان وفكره الشرير.

مع أن أوغسطينوس ثنائي في قضايا مثل الخير والشر، والرب والشيطان، إلا أنه صاحب رأي أحادي بشأن مسألة الدولة والدين. وقد كان لأفكاره وآرائه تأثير بارز في إعلان الملك قسطنطين العظيم الامتياز للكنيسة، وفي اعتماد الملك ثيودوسيوس الأول المسيحية ديناً للدولة عام ٣٨٠م. ومن ثم فإن فقدان عضوية الكنيسة والانتفاء إليها كان يعني إهدار حقوق المواطنة. وأصبح الكافرون واليهود ضمن هذه الدولة الثيوقراطية مواطنين من الدرجة الثانية بصورة حتمية، وأما «المعلمون المزيّفون» من المسيحيين، فكانوا يتعرضون لعقوبة الجلد. وكانت الأحادية الاجتماعية الناتجة عن اتحاد السياسة والدين تستبعد التسامح والتساهل في السياسة الدينية^(١٤).

(١٣) Parekh, Bhikhu (2002), Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori, Sh.

.35, Phoenix Yayınları, Ankara

(١٤) Hoogerwerf, Andries (2002), Wij en Zij, Intolerantie en verdraagzaamheid in 21 eeuwen, Damon, Sh.

.56, Budel

لقد سار توما الأكويني Tommaso d'Aquino، الذي يُعد من أبرز المفكرين المسيحيين وأكثرهم تأثيراً في العصور الوسطى (١٢٢٥-١٢٧٤)، سار على درب أوغسطينوس، فتابع الدفاع عن النظرية أو الفكرة القائلة: «إن المسيحية هي الدين الحقيقي الوحيد، والكنيسة المؤسسة هي الوحيدة صاحبة السلطة والسلطة، وطريق الكنيسة هو طريق الخلاص الوحيد»، ولم يتخذ موقفاً وسلوكاً مختلفاً في مواجهة اليهود. ولا شك أن توما يُعد واحداً من الأوائل الذين أعلنوا أفكاراً وآراء مؤثرة بشأن الإسلام أيضاً. ويُعد كتابه «Suma Contra Gentiles» مخطوطة علمية دينية لعبت دوراً استرشادياً بارزاً في النقاشات والجدالات التي خاضها المبشرون في إسبانيا مع غير المسيحيين. لقد كان توما يعتمد في دراسته على المبادئ والفرضيات الفلسفية التي ادعى حياديتها، لأنها كتبت لإقناع غير المسيحيين بالقبول بهذا الدين واعتناقه، ولم يستعن في هذه المسألة بالحجج والبراهين المأخوذة من الإنجيل. ولا ريب أن المعايير والفرضيات لم تكن حيادية أبداً، حيث كان هناك إقرار مسبق وبنسبة كبيرة بصحة العقيدة المسيحية. وبصرف النظر عن عدم دخول توما في حوار مع الإسلام فإنه لم يكن يهتم كثيراً حتى بفهم الإسلام. فهدفه الأساس كان ينصب على إظهار الإسلام على أنه دين مزيف ولا أخلاقي»^(١٥).

لقد استمرت الكنيسة ورجال الدين الكاثوليك طوال العصور الوسطى في صراعاتهم ونزاعاتهم مع الإسلام، سواء على الصعيد العملي والفعلية متمثلاً في الغزوات والحملات الصليبية، أم على الصعيد النظري متمثلاً في الهجمات الأيديولوجية. ولكن الحملات الصليبية أتاحت فرصة التعرف على المسلمين عن قرب أيضاً. "إن رغبة الأوروبيين في دراسة الإسلام كدين بشكل علمي، وازدياد هذه الرغبة وظهورها إلى العلن مع مرور الزمن تعود إلى فترة الحملات الصليبية. ولا شك أنهم كانوا يعرفون أموراً عن الإسلام من قبل، وذلك من المصادر البيزنطية من جهة، ونتيجة للعلاقات التي كانت قائمة بين المسلمين والمسيحيين في إسبانيا من جهة أخرى. إلا أن هذه المعلومات كانت مليئة بالأخطاء والمغالطات إلى درجة كبيرة. فقد كانوا يعدّون المسلمين وثنيين يعكفون على عبادة محمد. أو ينسبون السحر إلى النبي. وحتى كانوا يقولون عنه إنه: «الشیطان»، كما يفهم من الكلمة الإنكليزية «Mahound ماهوند» التي استحدثت بتحريف اسم محمد. وكان يسود لديهم اعتقاد بأن الدين الإسلامي يبيح الفاحشة ويسمح بالعلاقات الجنسية غير المشروعة"^(١٦). ولكن بسبب العلاقات الصراعية التي كانت سائدة في العصور الوسطى، والتوترات والاضطرابات التي خلقتها لم يتناول رجال العلم المسيحيين الإسلام بالاعتماد على مصادره، ولم يكشفوا عن حقيقته الأصلية أبداً.

Parekh, Bhikhu (2002), Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori, Sh. (١٥) 35, Phoenix Yayınları, Ankara

Watt, Montgomery (1989), İslam Avrupa'da, Sh. 28-29, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (١٦) Yayınları, İstanbul

لقد تم في هذه الفترة تطوير الآراء والأفكار الدائرة حول الإسلام، تلك التي ظلت مؤثرة على مدى العصور الوسطى، وحتى كان لها من بعض الجوانب تأثير مهم في وقتنا الحاضر أيضاً. وحسب ما بينه «واط» فإن تصور مسيحية العصور الوسطى للإسلام تحدد بهذه الادعاءات الأربعة^(١٧):

- (١) دين الإسلام باطل ومخالف للحقيقة.
- (٢) الإسلام دين العنف والسيوف.
- (٣) الإسلام يحث على اتباع شهوات النفس.
- (٤) محمد ضد عيسى.

إن النقطة الأولى متوافقة مع الرأي الذي أنتجته المسيحية بحق نفسها. فحسب النظرية أو المبدأ الذي تبنيه المتمثل، كما بينا في الأعلى، في أن المسيحية هي الدين الحق الوحيد، والكنيسة هي صاحبة السلطة والسلطة الوحيدة، وطريق الكنيسة هو طريق الخلاص الوحيد، فلا بد حتماً أن تكون الأديان والمؤسسات الدينية الأخرى كافة، بما في ذلك الإسلام، أدياناً باطلة ومخالفة للحقيقة. وأما النقطة الثانية فهي إجابة عن التساؤل حول سبب سرعة انتشار الإسلام من جهة، ومن جهة أخرى هي حجة أو ذريعة مقدمة لإضفاء الشرعية على الحملات والغزوات الصليبية. هذا في حين كون هذه النقطة، كما قال كثير من علماء الاجتماع، ليست سوى محاولة من المسيحية لإلصاق أفعالها بالإسلام (أو بالآخر).

لذا فإن هذا الادعاء يمثل تقديم رأي أو فكرة عن الكنيسة المسيحية الكاثوليكية أكثر من كونه قول شيء ما عن الإسلام.

وأما النقطة الثالثة فهي كالنقطة الثانية؛ حيث إنها قريبة الصلة بوجهات نظر العقيدة المسيحية وأفكارها في شأن الجنس والزواج. فالمعطى الوحيد الذي قدمه المسيحيون في هذه المسألة هو إقرار الإسلام تعدد الزوجات (الزواج بأربعة نساء)، وزواج النبي محمد بأكثر من امرأة. إن مسألة تعدد الزوجات في الإسلام خضعت للجدل والنقاش كثيراً؛ فالإسلام ليس بالدين الذي جاء بتعدد الزوجات وابتدعه؛ وإن الشيء الوحيد الذي فعله هو أنه حدد تعدد الزوجات وحصره بأربع، وأمر بالعدالة بين الزوجات في حال التعدد. فالمبدأ أو القاعدة الأساسية التي اعتمدها الإسلام في الزواج، كما يتبين في سورة النساء، هو الزواج من امرأة واحدة. وأما تعدد الزوجات فهو من قبيل اهتمام المسلمين بالفتيات اليتامى اللاتي تعرضن للبيوت بسبب الحروب أو أحوال مشابهة، والزواج بهن يكون حين تقتضي رعايتهن ذلك. حيث كان الزواج يُعد ضماناً في الفترات التي لا تتوفر فيها الضمان الاجتماعي ودولة ترعى شؤون الرعايا. ومن جانب آخر فإن زواج النبي محمد بأكثر من

(١٧) Watt, Montgomery (1989), İslam Avrupa'da, Sh. 28-29, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı .Yayınları, İstanbul

امرأة لم يكن بسبب اتباع النفس وشهواتها، وإنما كان ناتجاً عن أسباب اجتماعية واقتصادية. وإن فهم هذه المسائل والقضايا يبدو مستحيلاً طالما لم يتعد الذين يريدون فهم الأحداث التاريخية من زاوية اليوم عن المقاربات والأساليب المريضة التي عفا عليها الزمن. إلا أن الأمر الأهم هنا هو التضارب والتناقض في المقاربة المسيحية بشأن الجنس في هذه الفترة. فهذه المسيحية العصور الوسطى ترى الجنس معصية اضطرارية لا بد منها، وهدف الزواج هو إنجاب الأطفال والحفاظ على النسل فقط. وأما الطلاق فأمر محرم ومحذور. ويعد عدم زواج رجال الدين فضيلة عظيمة، ويجب عليهم الامتناع عن الزواج. ولا شك أن ذهنية تمتلك مثل هذه المقاربة الفاسية والسلبية والمتمزمة في مسألة الجنس يستحيل عليها فهم الموقف الإسلامي الإيجابي والمتسامح في هذه المسألة. وهنا تكشف مقاربة التمحور حول الذات (المركزية) عن نفسها أيضاً.

أما النقطة الأخيرة فتحمل أهمية أكبر من حيث دورها في خلق معاداة الإسلام. فالقصد هنا من «ضد أو عدو عيسى» هو رسمه وتصويره بصورة «الذجال». وهذا أمضى وأخطر الأسلحة في المجتمعات الدينية خلال العصور الوسطى، وينبغي النظر إلى الادعاءات والالتهامات الأخرى على أنها نتائج لهذا الادعاء. وإن إصاق لافتة «الذجال» بالإسلام والنبى محمد هو وضع لهما في موضع القطب والعدو أمام الغرب المسيحي. وإن خلق القطبية الشرقية والغربية بهذا الشكل هو تجسيد مكاني للصراع بين الخير والشر. ومن ثم فإنه قلب للحقيقة التي بينها القرآن رأساً على عقب، هذه الحقيقة المتمثلة بالآية: ﴿وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَجْهَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿١٥﴾﴾ [البقرة]. وبناء على ذلك فإن التاريخ اللاحق لظهور المسيحية هو تاريخ لتحويل مضمون مصطلحي: الغرب والشرق، اللذين كانا من قبل إيجابيين، أو على الأقل محايدين، إلى مضمون سلبي، وخلق عداء أو تضاد مختلف وصورى بين الشرق والغرب.

لقد ثبت في دراسة مقارنة أن لدى المسيحية الشرقية والغربية الكثير من العناصر المشتركة في تصور الإسلام^(١٨). وهذا يشير إلى اعتماد المسيحية الغربية على المصادر الشرقية. لأن المسيحيين الشرقيين اعتبروا الإسلام الذي كانوا على تماس قريب معه أنه منافس لهم، وقد أصابتهم حالة من الحيرة والذهول أمام الانتشار السريع للإسلام. ويبدو أن هناك تصوراً مشتركاً في النقاط الآتية بشكل خاص:

- ١) محمد ضد للمسيح (أي ذجال).
- ٢) الإسلام دين وثني.
- ٣) محمد ليس نبياً؛ لأنه لم يأت بمعجزات.
- ٤) الإسلام دين انتشر بقوة السيف.
- ٥) القرآن ليس كتاباً سماوياً، بل كتاب خطه محمد بمساعدة غيره.

(١٨) Aydın, Fuat (2011), Batu İslam Algısının Arkeolojisi, Sh. 41-54, EskiYeni Yayınları, Ankara

٦) محمد مهووس بالشهوة، والإسلام صاحب مفهوم الجنة الذي يطغى عليه الجنس.

لقد تجسد تأثير هذه الأحكام الجاهزة والمقولة بين المسيحيين في شكل كراهية المسلمين ومعاداة الإسلام، ومن جهة أخرى فتح الطريق أمام تطور أدبيات دفاعية مفرطة لدى المسلمين. ونقدم مثلاً بشأن النقطة الثالثة^(١٩): لقد بين القرآن أنه رغم أن الأنبياء السابقين جاؤوا لقومهم بالكثير من المعجزات إلا أنهم لم تنفع معهم ولم تحقق فائدة تذكر، حيث إنهم اتهموا هؤلاء الأنبياء بالسحر والشعوذة. ورغم ذلك فإن المسلمين توجهوا في مسألة قلة أو عدم وجود معجزات للنبي محمد إلى نسب المعجزات إليه لدرجة وضعه بموضع التسابق أو التنافس مع الأنبياء الآخرين. ومن الأمثلة النموذجية لذلك هو كتاب «كفاية الطالب اللبيب في خصائص الحبيب»^(٢٠) للسيوطي (١٤٤٥ - ١٥٠٥). فالكتاب في مؤلفه هذا يذهب في المبالغة مذهباً بعيداً، حيث يحاول أن يثبت أن في كل عضو من أعضاء النبي محمد معجزة.

لم تكن العلاقة بين المسيحيين والمسلمين في العصور الوسطى علاقة حرب فحسب، وإنما بدأت مع الحملات الصليبية علاقات متبادلة على الصعيد التجاري والثقافي أيضاً. وبذلك فقد دخل العالم الكاثوليكي اللاتيني في علاقة وطيدة مع العالم الإسلامي وثقافته. وقد بدأ العلماء الأوروبيون بالتوجه إلى المناطق الجغرافية التي انتزعت من المسلمين، وتعلم العلوم الإسلامية عن المسيحيين واليهود الذين يعرفون اللغة العربية. وكان هذا التبادل يأتي من ناحية ما بمعنى اكتشاف التراث اليوناني القديم. وإن أغلب النصوص المترجمة من اللغة العربية كانت علوماً ذات أهمية وقيمة كبيرتين من حيث التطبيق العملي، وذلك مثل: الطب والرياضيات والفلك والفلسفة. وقد مهد هذا التفاعل الثقافي الطريق أمام «عصر النهضة» في أوروبا الذي انطلق خلال القرن الثاني عشر.

ابتداءً من أواسط القرن الخامس عشر شرعت تظهر في الكتب والبيانات والمخطوطات أخبار وقصص حول الأتراك. وقد كان يُطلق على الأدب المكتوب حول العثمانيين والأتراك تسمية «تورسيكا Turcica»، وكانت الأعمال تُنشر في الدول التي لها علاقات أكبر مع الأتراك، مثل: النمسا وألمانيا وإيطاليا وفرنسا. وكان كلما تقدمت قوة العثمانيين السياسية والعسكرية في أوروبا، كانت الأخبار والمعلومات السلبيّة تتسع وتنتشر بشكل أكبر. حتى أصبحت كلمة «التركي»، وخاصة بعد فتح إسطنبول، تستدعي في الأذهان الخوف والكراهية. وبالإضافة إلى ذلك فقد وصل مصطلح «التركي» و«الإسلام» إلى درجة من الاقتران والتماثل في أوروبا، وكان يُستخدم كل منهما كمرادف أو بديل للآخر. وكان العالم المسيحي الأوروبي يهدف من خلال نشر

(١٩) ورد في النص: بشأن النقطة الثانية، وربما هو سهو.

(٢٠) İz yayıncılık-Gerçek Hayat, İstanbul 2003.

صورة سلبية حول الأتراك إلى تحريك الشعب وإثارته من جهة، وإلى توحيد جميع المسيحيين تحت سلطة الكنيسة الرومانية من جهة أخرى^(٢١).

لقد كان يتم إظهار الأتراك في الكتب والبيانات التي تصدرها الكنيسة على أنهم العدو اللدود والرئيس للمسيحيين، ويتم وصف السلاطين العثمانيين وتصويرهم بصورة عدو عيسى، يعني: الدجال. وقد كانت همجية الأتراك الموضوع أو الخط المحوري والرئيس في كل هذه الكتابات والمنشورات. فقد كان الأتراك أناساً متوحشين يقتلون المسيحيين الأبرياء بوحشية بالغة، ويعيثون فساداً في البلدان، وينشرون الخراب والدمار حيثما حلوا، ويسرقون وينهبون كل ما يقع تحت أيديهم من أشياء وأموال قيمة. ولا شك أن هذا النمط من الأخبار المعتمد على البروباغندا كان بعيداً عن الواقع والحقيقة تماماً. وفي الحقيقة كانت حرباً وظروفاً حرب مريعة وقاسية. حيث إن المسيحيين كانوا بدورهم يتصرفون بلا رحمة ولا شفقة في هذه الظروف.

إن صورة الإسلام في الغرب خلال عصر التنوير والإصلاح الذي حدث في القرنين السادس والسابع عشر نقلت بعض العوامل والمقومات الكلاسيكية المهمة إلى مرحلة جديدة، وجلبت معها جملة من التغيرات أيضاً. فصورة العدو استمرت بازدياد في إسبانيا. حيث كان المسلمون واليهود يتعرضون هناك إلى الملاحقة والاضطهاد والتعذيب على يد محاكم التفتيش بسبب معتقداتهم. وبالنتيجة تم طرد المسلمين وترحيلهم إلى أفريقيا الشمالية عام ١٦٠٩. لقد كانت المعلومات حول الأتراك تعتمد على الأحكام المسبقة المسيحية التقليدية. وما استخدام كلمة «التركي» في أوروبا على سبيل الإهانة والإساءة إلى شخص ما حتى في وقتنا الحالي إلا نتيجة لهذه الفترة التي نتحدث عنها.

وإن صورة الإسلام لدى المثقفين والمتنورين في عهد التنوير والإصلاحات التي تركت بصمتها في القرن السابع عشر لم تكن واضحة كثيراً. فاللاهوتي والحقوقى الهولندي هيغو دي غروت Hugo de Groot الذي يُعد أحد الكتاب البارزين والمؤثرين في هذا العصر، كان في كتابه الذي ألفه خلال سنوات سجنه، يدافع عن وحدة المسيحيين ويدعوهم إلى الاتحاد من جهة، ومن جهة أخرى يوجه انتقادات لاذعة وقاسية إلى الكفار واليهود والمسلمين. وباعتبار أن المصادر التي اعتمد عليها بشأن الإسلام كانت مصادر العصور الوسطى القديمة، فمن الطبيعي أن يكون قد حافظ على عناصر الصورة القديمة. وهناك عالم آخر من أصل هولندي، وهو البروفيسور أدريان ريلند Adriaan Reland، كان هذا العالم كالفينياً، ويرى ضرورة دراسة الإسلام دراسة علمية. وكان في كتابه «حول دين محمد» يوجه انتقادات إلى الأحكام المسبقة والصور النمطية لدى الغرب، ويرسم صورة الإسلام بالاعتماد على المصادر والمراجع العربية. حيث إنه كان يعرف اللغات الشرقية

(٢١) Canatan, Kadir (1995), Avrupa'da Müslüman Azınlıklar, Sh. 309-310, İnsan Yayınları, İstanbul

من جهة، ومن جهة أخرى يأخذ بعين الاعتبار كعالم لاهوتي الهياكل أو البنى الخاصة بالأديان. ويرى أن اعتداءات أو هجمات الأديان على بعضها كانت نابعة من الدوافع العاطفية أكثر من الدوافع العقلية. وأنه عندما كان أحد أتباع دين ما يرسم صوراً سلبية عن دين أو أديان أخرى، فهو في الواقع كان يعكس جانبه المظلم على ذلك الدين^(٣٣).

بشكل عام لم يكن لدى المفكرين المتنورين آراء وأفكار جيدة حول الأديان كافة. إلا أن انتقادهم للإسلام كان يحمل معنى مغايراً ومختلفاً. فهم كانوا خلال انتقاداتهم للإسلام يرون من جهة أن الإسلام يحتل المرتبة الأولى بين الأديان التي تستحق النقد، ومن جهة أخرى كانوا يحاكمون المسيحية في شخص الإسلام. حيث إن التهجم على المسيحية بصورة مباشرة كان يُعد مجازفة خطيرة. وحسب المفهوم السائد في هذه الفترة كانت الأديان تعدّ تعصباً ورجعية ومعيقة لعجلة التقدم. ويُعد العمل الذي قدمه فولتير Voltaire خير مثال على ذلك. حيث إن المفكر الفرنسي فولتير كان في عمله المسرحي «محمد أو التعصب» يقوم بتحليل نفسي لظاهرة التعصب الديني. فهو عندما اختاره إنما أراد من خلاله وبشكل مبطن الإشارة إلى خصائص الأديان بصورة عامة، والأسباب التي تفتح الطريق أمام ظهور التعصب والتزمت. وقد كان يعتمد في عمله على مصادر من العصور الوسطى. وكانت انتقاداته للأديان في عمله من الشدة والقسوة إلى درجة لم تستطع الكنيسة تحملها، فتدخلت ومنعت عرض المسرحية.

ونجد في الفترة الاستعمارية أنه تم إعادة إحياء صورة الإسلام التي كانت سائدة في العصور الوسطى من جديد. ويتحدث عن أسباب وموجبات هذه الظاهرة رودولف بيترس Rudolph Peters عضو الهيئة التدريسية في معهد الدراسات العربية والإسلامية بجامعة أمستردام، فيقول: «إن صورة الإسلام والمسلمين التي نمت وتطورت في العصور الوسطى اكتسبت طاقة وحيوية جديدة في فترة الاستعمار الأوروبي. وقد أُريد من توصيف المسلمين ونعتهم بالرجعية والتعصب والعنف، والادعاء بنشر الحضارة والمدنية، إضفاء الشرعية على عمليات التوسع الاستعماري والاحتلالي. وكان هذا الأمر يشكل في الوقت ذاته ذريعة لاستخدام المستعمرين والمحتلين القوة مع الشعوب والسكان المحليين»^(٣٤). وفي الحقيقة عندما نلقي نظرة خاطفة على العلاقات التاريخية السائدة بين العالم الإسلامي والعالم المسيحي فإننا نشاهد أن صورة الإسلام السلبية تقوم بمهمة التغطية الشرعية على الهجمات والاعتداءات والأعمال الوحشية التي ارتكبتها الغرب في العالم الإسلامي. فالتفاعل والتأثير بين العدوان والصورة كان متبادلاً دائماً. ففي أوقات الحرب والتوسع كانت الصورة تكتسي بالسلبية، وتعود من جديد لإضفاء الشرعية على العدوان.

.Canatan, Kadir (1995), Avrupa'da Müslüman Azınlıklar, Sh. 314, İnsan Yayınları, İstanbul (٢٢)
Peters, R. (1989), İslam ve Sömürgecilik, Modern Zamanlarda Cihat Öğretisi, Sh. 31, Nehir Yayınları, (٢٣)
.İstanbul

لم يستطع الاستشراق الغربي التخلص من هويته المشبوهة أبداً. فالصيغة أو التحليل الأساسي للاستشراق يشير إلى تناقض أو تضاد غير قابل للالتئام والتوافق بين الشرق والغرب. وحسب هذا التحليل أو الصيغة فإن العالم الغربي عالم ديناميكي وتجديدي ومنفتح ومتسامح ومبادر؛ وأما العالم الإسلامي فهو عالم منغلق على التراث والتقاليد القديمة، وهامد ومتعصب وسلبى ومعارض للتجديد والتطور. ويقول عالم أمريكي عن صورة الإسلام التي أنتجها الاستشراق: «إنه عدو قوي، وبنية دخيلة ومنحرفة وضالة أنتجها الشرق الأدنى، وكتلة شبه ثابتة ومنغلقة على ذاتها، وحضارة فاشلة في إعادة التجديد والبناء، ورد فعل متعصب وحتى انتحاري ضد العصر الحديث»^(٢٤).

بسبب المقاربات التي تمحورت حول الشرق الأوسط في الفترة اللاحقة للفترة الاستعمارية حلت صورة «الإرهابي العربي» بلباسه العسكري، وبارودته الروسية التي يحملها على ظهره، والمستعد لذبح وقتل نساء اليهود والمسيحيين وأطفالهم الأبرياء دون أن يرف له جفن، حلت تلك الصورة محل صورة «التركي المرعب» التي بقيت معروفة خلال العصور الوسطى في الأدبيات الغربية لمدة طويلة بلباسه الطويل، وبلطته الحادة واللامعة التي يلوح بها في يده، والمستعد لذبح وضرب رقبة كل كافر رافض الدخول في دين محمد^(٢٥).

إن الاستشراق كما يذكره إدوارد سعيد في كتابه "الاستشراق" ليس استيهاماً أو تصوراً خيالياً أوروبياً بسيطاً بشأن الشرق. وإنما الاستشراق خطاب يفسر ويعبر عن علاقة السلطة والسيطرة بين الشرق والغرب. وهذا الخطاب نمط من أنماط التفكير القائم على التمييز والفصل الوجودي والمعرفي بين الشرق والغرب (١٩٩٩: ١٢). وإن كان الإنسان الغربي العادي اليوم يساوي في نظره التساؤمية بين «الأصولي الإسلامي»، وبين ما كان يُعرف بالهمجي في العهد اليوناني، وبالهمجي والوثني والكافر في العصور الوسطى، وبالوحشي والمحلي في عهد الاستعمار، وبالمختلف بعد عصر التنوير، وبالشيوعي والشيطان خلال فترة الحرب الباردة، ويعده عدواً وتهديداً له مثلهم^(٢٦) فإن ذلك يعود إلى ردود الفعل التقليدية التي شكلها لديه إرثه التاريخي.

النتيجة:

إن الصور والمفاهيم والتصورات، والأحكام المسبقة التي يمتلكها مجتمع ما عن «الآخر» ظاهرة يُعاد إنتاجها خلال المرحلة التاريخية، وتنتقل من جيل إلى جيل. وبناء على ذلك فإن صورة الإسلام التي نصادفها

Pruett, Gordon E. (1989), "İslâm ve Oryantalizm", Oryantalistler ve İslâmiyatçılar, Oryantalist (٢٤) İdeolojinin Eleştirisi, Sh. 61-62, İstanbul.

Peters, R. (1989), İslam ve Sömürgecilik, Modern Zamanlarda Cihat Öğretisi, Sh. 30, Nehir Yayınları, (٢٥) İstanbul.

.Bulaç, Ali (1997), İslam ve Fundamentalizm, Sh. 49, İz Yayıncılık, İstanbul (٢٦)

اليوم في العالم الغربي تعكس بدرجة كبيرة تراكمًا تاريخياً أعيد إنتاجه ضمن ظروف جديدة. وأجل دليل وأهم شاهد على ذلك هو الاستمرارية والديمومة البادية في العناصر التي تشكل هذه الصورة. فالإسلام يوصف غالباً في نظر الغرب باعتباره ظاهرة ضالة منحرفة ومزيفة وعدوانية وميالة للعنف، وتشكل تهديداً محدقاً. ويتم في غالب الأحيان تصوير خصائص المسلمين وتصرفاتهم وسلوكياتهم على أنها بنية أو كتلة ثابتة وجامدة وجوهرية وغير قابلة للتغيير. وأصبحت هذه المقاربة الانفرادية تصر على ربط كل شيء بالإسلام وتفسيره من خلاله. وحسب هذا النهج فإن التخلف الذي تعاني منه الدول الإسلامية، واضطهاد المرأة وتصنيفها درجة ثانية في المجتمع، وأعمال العنف التي ترتكبها الجماعات المختلفة.. وباختصار: كل شيء سلبي هو ناشئ عن الإسلام. وما دور العوامل الاقتصادية والسياسية والديموغرافية إلا دور ثانوي في بروز هذه المشكلات. فالإسلام قوة عظيمة لدرجة تمكنه من ترك بصمته على كل شيء!

وقد أسهم هذا التصور وهذا الفهم بفتح الطريق أمام ظهور عبارة أو شعار يتم ترديده لدى المجموعات العنصرية والإسلاموفوبوية، والمتمثل بقولهم: «نحن نحب المسلمين، ولكن نكره الإسلام». فالمسلمون في الحقيقة أناس أبرياء وجيدون مثلهم مثل الغربيين وباقي الشعوب، إلا أن الإسلام قد غيرهم، وحوّلهم إلى كائنات بغيضة وبشعة. وبناء على ذلك فيجب تخلص المسلمين وإنقاذهم من براثن الإسلام أيضاً. لأن الدجال الحقيقي ليس الأشخاص المسلمين، وإنما الدجال هو دينهم، ومحمد الذي أنشأ دينهم!

والحال أن الغربيين لو التفتوا إلى تاريخهم وتأملوا فيه قليلاً، ودرسوا هذا التاريخ دراسة نقدية جريئة من ناحية صورة الإسلام كما يفعلون في القضايا الأخرى لاستطاعوا إحداث تغييرات كبيرة في قناعاتهم وأفكارهم المتعلقة بالإسلام والمسلمين. لأن صورة الإسلام ليست ناتجة فقط عن التطورات والأحداث السلبية التي يشهدها العالم الإسلامي كما يُعتقد، وإنما ناتجة بنسبة كبيرة عن منظورهم الانتقائي والتمييزي الذي يعمل بدقة وعناية شديدة على انتقاء هذه التطورات السلبية وفرزها عن التطورات والجوانب الإيجابية. وإن الصيغة التحليلية التي تحدد منظورهم ومنهجهم هي المقاربة الثنائية القطبية المعتمدة على التمييز بين «نحن» و«هم» أو «الآخر». وبسبب هذه المقاربة يتم تصوير الشرق على أنه عالم الظلمات، والغرب على أنه عالم النور؛ والإسلام دين العنف والكرهية، والمسيحية دين المحبة والرحمة؛ والعالم الغربي متقدم، والعالم الشرقي متخلف. والحال أن العالم ذو بنية معقدة بحيث لا يمكن اختزاله بصورة الأبيض والأسود البسيطة. وكما قال بيرجسون Bergson «الحياة تتجاوز الذكاء في كثير من الأحيان».

المراجع:

- Aydın, Fuat (2011), Batı İslam Algısının Arkeolojisi, EskiYeni Yayınları, Ankara.

- Bulaç, Ali (1997), İslam ve Fundamentalizm, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Canatan, Kadir (1995), Avrupa'da Müslüman Azınlıklar, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Canatan, Kadir (2005), Avrupa'da İslam (Edisyon), Beyan Yayınları, İstanbul.
- Canatan, K. ve Hıdır, Ö. (2007), Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm (Edisyon), EskiYeni Yayınları, Ankara.
- Derveze, İ. (1989), Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı, C. I, Sh. 355, Yöneliş Yayınları, İstanbul.
- Huntington, Samuel P. (1993) "The Clash of Civilizations?", Foreign Affairs, Vol. 72, No. 3, pp. 22-49
- Hoogerwerf, Andries (2002), Wij en Zij, Intolerantie en verdraagzaamheid in 21 eeuwen, Damon, Budel.
- Kitabı Mukaddes (1997), Eski ve Yeni Ahit, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul.
- Kur'an Meali (2013), Diyanet İşleri Başkanlığı, <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#1:1> (08.03.2013)
- Laffin, John (1979), The Dagger of Islam, Sphere Books Ltd, Aylesbury, Bucks.
- Memmi, A. (1983), Racisme hoezo? : ontmaskering van een onderdrukingsmechanisme, Masusa, Nijmegen.
- Parekh, Bhikhu (2002), Çokkültürlüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Peters, R. (1989), İslam ve Sömürgecilik, Modern Zamanlarda Cihat Öğretisi, Nehir Yayınları, İstanbul.
- Pruet, Gordon E. (1989), "İslâm ve Oryantalizm", Oryantalistler ve İslâmiyatçılar, Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi, İstanbul.
- Said, Edward (1999), Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları, Metis Yayınları, İstanbul.
- Suyuti, Olağanüstü Yönleriyle Peygamberimiz (el-Hasaisu'l-kübra), 1-2-3 Cilt, Çev: Naim Erdoğan, İz Yayıncılık, Gerçek Hayat, İstanbul 2003.
- Van Bommel, A. (2005), "Müslüman Doğu" ile "Hristiyan Batı"nın Birbirleri Hakkındaki İmajları, Sh. 256-272, In: Canatan, Kadir (2005), Avrupa'da İslam, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Van Koningsveld, P. S. (1993), Sprekend Over de İslam en de Modern Tijd, Prometheus&Teleac, Amsterdam.
- Watt, Montgomery (1989), İslam Avrupa'da, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

Avrupa'da İntifada: İslamofobi ve Batı'da İslam'ın Geleceği Üzerine

Şaban Ali DÜZGÜN*

Özet:

Çağdaş dünyada İslamofobinin gittikçe zemin kazandığı görülmekte, İslam her türlü mecrada medeniyete düşman ve terörle bağlantılı bir din olarak anılmaktadır. Bu tutumun yeni olmadığını tarihsel köklere sahip olduğunu biliyoruz. Bununla birlikte günümüzde yaşanan 11 Eylül benzeri bazı feci olaylar İslamofobiye yeni boyutlar kazandırmıştır. Bu olayların tetiklediği ilk refleks, bütün bu şiddetin kaynağı olarak Müslümanları değil, Kur'an'ı görmek şeklinde kendini ortaya koymuştur. Bu yaklaşımın yanlışlığından hareket ederek, meselenin İslam değil Müslümanların içinde bulunduğu kültürel, dinsel ve sosyopolitik şartların analiz edilmesiyle elde edilecek verilerin daha sağlıklı değerlendirmelerde bulunmayı mümkün kılacağını düşünüyoruz. Başka bir ifadeyle tartışma teolojik bir zeminden antropolojik bir zemine kaydırılmalıdır. Müslümanlar tartışmasız kendileri dışındaki insanlarla barışçıl bir yaşam sürmek isterler. Ama dinlerine ve kutsal değerlerine yapılan hakaretler ve hak ihlalleri onları kendilerini savunma ve başkalarına tolerans gösterme gibi bir ikileme sürüklemektedir. Müslümanlara karşı biriktirilen öfke sebebiyle İslamofobinin bir insan hakları meselesine dönüştüğünü söylemek gerekir. Meydana gelen her kötülüğü Müslümanlarla irtibatlı düşünmek bu ihlalin ilk şeklidir. Bu fobinin bir dereceye kadar haklı sebepleri olduğunu biliyoruz. Bu da bizi iki şeyi yapmaya yönlendirmelidir: İlk olarak bu fobinin kaynaklarını kurutmak, ikinci olarak da bunu kullanarak İslam'ı ve Müslümanları mahkûm etme stratejisi geliştirenlere karşı bir strateji geliştirmek. Aşağıdakiler bu stratejinin bir parçası olarak görülmelidir: Çoğulculuk ve başkasına tolerans; ilişkileri temel hak ve özgürlükler temelinde yürütmek; insanın bağımsız varlığına saygı duymak başka bir ifadeyle dinden, etnik kökenden, kültürden, coğrafyadan bağımsız olarak insana sırf insan olduğu için saygınlığını koruyacak muamelede bulunmak ve hukukun temel normlarını evrensel bir hâkimiyete kavuşturmak: Dürüst bir yaşam sürmek ve bunu herkes için talep etmek (honestevivere); başkalarının haklarını ihlal etmemek (alterumnonleadere); herkese hak ettiğini eksiksiz vermek (suumcuiquetribuere). Doğu'da da Batı'da da insan ilişkilerine bu kavramlar hayat verdiğinde, İslamofobi gibi bir marazı ortadan kaldırmak için iyi bir başlangıç yapılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, Çoğulculuk, Temel haklar ve sorumluluklar

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, duzgun@ankara.edu.tr.

Intifada in Europe: On the Islamophobia and the Future of Islam in Europe

Abstract:

It seems that Islamophobia is becoming both increasingly prevalent and societally acceptable in the contemporary world. Islam is seen as a threat to civilisation and is connected to terrorism through all channels of society. But it should be added that the issue is not a new event but rather it is the continuum of historical anti-Muslimism. But with the new catastrophic events it got new dimensions. Texts regarding Islamophobia take the outset of this phenomenon as 9/11 and treat Muslims' Holy Book, i.e. the Qur'an as the main source of all malign events. Our text proposes the opposite way. Muslims rather than Islam is to be analyzed with all their economic, cultural and political background and the studies must be transformed into anthropological ones rather than theological. Of course, majority of Muslims would want to live in a peaceful environment in harmony with a multicultural culture. But they many times are faced with the dilemma of dealing with the blasphemous acts of non-muslims towards their religious values and with tolerating them. It must be kept in mind that Islamophobia is increasingly becoming a human rights issue with the rage and fury hoarded against Muslims worldwide. This violation starts with identification of everything bad with Muslims. A sui generis McCarthyism in on the process against them. To some extent unfortunately this phobia has its own right ground. This requires to do at least two things: To get rid of the sources of this phobia first. And then to develop new strategies in view of the strategies that misuses all malign event to condemn Muslims and Islam. And the following terms should be fostered among all: pluralism and tolerance; to interact on the basis of rights and responsibility; to respect the independent existence of human kind, i.e. to treat him irrespective of his religion, race, gender, etc. and to focus on the basics of law, i.e. live an honest life (honestevivere); do not violate others' rights (alterumnonleadere) andgiveevery single body his rihgts (suumcuiquetribuere).

Keywords: Islamophobia, Pluralism, Basicrights and responsibilities

İslamofobiye Kaynaklık Eden Öfkenin Kaynağına Dair

Öncelikle iç ve dış etkenler karşısında Müslümanları öfke patlamasıyla militanlaşmaya iten ve nihayetinde onları bir korku kaynağına dönüştüren sebeplere ilişkin bir analiz elzem görünmektedir. Batı'da ya da İslam dünyasının kendi içinde oluşan İslamofobiye kaynaklık eden bu olaylara kısaca göz atmak, meselenin bileşenlerini analiz etmede yardımcı olacaktır.

Hz. Peygamber'le ilgili Batı'da yaratılan kasıtlı bozuk imaj çabası, özellikle Güney Asya Müslümanlarını duygusal bir tepkiye itmektir. Batı'da üç Monoteist dinin her birine ayrı muamele edildiğinin görülmesi Müslümanların kızgınlığını tetiklemektedir. Onlara göre, kutsala hakareti (*blasphemy*) yasaklayan kanunlar, Hıristiyanları ve Yahudileri korumakta ama Müslümanların haklarını önemsememektedir. Ülkelerindeki dışlayıcı ve baskıcı politik çevre, siyasal

İslamcılarını birçok isyan hareketine şahitlik eden evrensel bir radikalleşme sürecine sokmaktadır.

Batı, gözle görülür bir şekilde bugün çok daha az Hıristiyan bir karakter çiziyor olsa da Müslümanlar onları hâlâ Hıristiyan olarak görmektedir. Hz. Muhammed'den bugüne bin yılı aşkın bir süre içerisinde İslam, sadece Haçlı Seferleri'yle kesilen büyük bir zafer tarihi yaşadı. Fetihler dönemi 1683'teki başarısız Viyana kuşatmasına kadar devam etti. Viyana'dan sonra, özellikle de 19. ve 20. yüzyıllarda Batı sömürgeciliği döneminde İslam tarihin bir köşesine itildi. Gelenen bu durum, günümüz cihatçılarındaki öfkenin ve kızgınlığın kaynaklarından biri durumundadır.

11 Eylül olayları, bazı gayr-i müslimleri giderek artan bir şekilde, İslam'ın demokratik değerlerle uyum göstermeyen bir din olduğu yönünde ikna etti. Diğer taraftan bazı Müslümanlarda da Batı'nın İslam'ı hem bir din hem de kimlik olarak inkâr ettikleri yönünde güçlü bir kanaat oluştu. Müslümanlarla gayr-i müslimler arasındaki ilişkilerin büyük kısmına tek tipleştirme ve önyargılar hâkim olmaya başladı. Bu da karşılıklı olarak birbirini anlamaya yardım etmeyen, aksine güvensizliği tetikleyen bir ortam yarattı ve her iki taraf üzerinde olumsuz etkileri olacak şekilde, Müslümanların bir tür kültürel ve coğrafi gettolaşma sürecine girmelerine sebep oldu. Müslümanlar Batı'da bütünüyle reddedilmese bile 'yabancı', 'farklı' ve 'normal olmayan' vatandaşlar kategorilerine yerleştirildiler ve Batı kurumları onları, 'yeni dünya düzeninde bir yerlere konumlandırılması gereken özel bir nüfus' olarak algılamaya başladı.

G. Kepel, 11 Eylül olayının, genç insanları siyasal İslamcı örgütlerden uzaklaştırmanın aksine, özellikle Avrupalı Müslüman gençlerin içine kayacağı bir anafor yarattığını yazmaktadır.¹ Bunun sonucunda da Batılı ülkelerde yaşayan Müslümanlar, kendi zihinlerinde tek tip ve ideolojik bir kalıba oturttukları bir 'Batı' ve bunun karşıtı olarak da yine tek tip bir Müslüman algısı yaratmışlardır. Bu yüzden cihat teriminin, geleneksel anlaşılma biçiminden farklı olarak, bağımsız bir yaşam biçimini geliştirmenin aygıtı olarak görülmesi şaşırtıcı değildir.²

Bu sorunları çözümlmek isteyen politikacılar ve akademisyenler, olaylara birer politik mesele olarak yaklaştılar ve sözüml ona medeniyetler çatışması, çok kültürlülüğün başarısızlığı, Irak'ın işgali, Müslümanların yabancılaşması, genç Güney Asyalıların toplumsal olarak gettolaşması, radikal imam ve vaizler gibi temalara odaklanmaya başladılar. Bütün bu unsurlar neden elimizdeki mozağin karışık parçalardan oluştuğunu açıklamaktadır ama bu, yine de neden böyle bir insan mozağinin elimizde bulunduğunu açıklamamaktadır. Neden kendilerini Müslüman olarak adlandıran insanların bir kısmı cihat adı altında hem kendilerini hem de masum insanları öldürme kararını verebilmektedirler? Neden bazı Müslümanlar bu

¹ Kepel, G., *The War for the Muslims, Islam and the West*, Cambridge, MA: Melnap Harvard, 2004, s. 271.

² Marranci, Gabriele, *Jihad Beyond Islam*, Oxford and New York: Berg Publishers, 2006, s. 9.

tür bir cihadı cinayet olarak adlandırırken, diğerleri böyle bir adlandırmaya karşı çıkmaktadırlar?

Bu tür hareketlerin tek tip olarak algılanmasını sağlamak için İslam dünyasında ilginç bir plan uygulamaya konulmuştur. Cihadın dinî ve ruhsal boyutundan ziyade politik bir aygıt olarak algılanmasını sağlamak üzere, geleneksel İslami bilginin ve bu bilginin propagandasının yapıldığı camilerin alternatifleri başka bir ifadeyle paralel camiler yaratılmaya başlanmış ve geleneksel cami algısına alternatif olarak bu yeni bağımsız mescitlerde aşırılıklar anlatılmaya çalışılmıştır. Bunun en iyi örnekleri olarak Mısır'da Hasan el-Bennâ'yı, Pakistan'da da Mevdûdî'yi verebiliriz.

Hasan el-Bennâ, gittikçe büyüyen Kahire şer odağının üstesinden gelmek için geleneksel cami vaazlarının yetmeyeceğini hissetmiş ve kahvehanelere gençleri seferber ederek daha kökten söylemleri halka ulaştırmaya başlamıştı. Bu genç insanlar daha sonra *İhvân-ı Müslimîn* (Müslüman Kardeşler) denen organizasyonun embriyosunu oluşturdular. Mevdûdî Pakistan'da neden alternatif bir yapılanmaya gitmek zorunda olduğunu şöyle ifade etmektedir:

*"Son çare olarak böyle bir organizasyon kurmak zorunda kaldık. Yıllarca Müslümanları, yanlış yollardan dönmeye ve gayretlerini Allah'ın kendilerine emanet ettiği görevi yerine getirmeye çağırıyorum. Bütün Müslümanlar bu çağrıya kulak vermiş olsalardı, hepsi cemaat statüsünü elinde bulunduran tek bir örgüt yaratabilirlerdi."*³

Aslında İslam insanlara 'dinî' sıfatını başına eklemeyen bu tür bir otorite kullanma konusunda izin veriyor görünmektedir. İslam'da ruhban ve ruhban olmayan ayırımının olmaması, dinî metnin herkes tarafından yorumlanabilmesinin yolunu açmaktadır. Bu da bu insanların, metni kendilerine otorite sağlayan bir yorumlamaya tabi tutmalarına ve kendilerini desteklemek için birçok ayeti bağlamından koparma yoluna gidebilmelerine neden olmuştur. Özellikle Amerika ve Avrupa'da imamların çoğu klasik imam görevinin yanına birçok görevi kendilerine eklemiş bulunmaktadır. İslam'ı öğretmek, buldukları yabancı kültüre ayak uyduramayan cemaate liderlik etmek, hastalara ve matemlilere ziyarette bulunmak, aile danışmanlığı yapmak gibi görevler, imama geniş bir faaliyet alanı yaratmıştır. Müslüman olmayan ülkelerin anılan alanlarda yaşadığı boşluk sebebiyle cami, geleneksel fonksiyonunun dışında birçok vazifeyi üstlenmek zorunda kalmakta, imamlar da eğitim almadıkları birçok alanda iş görmeye başlamaktadırlar. Amerika'da bir mescit çoklu bir organizasyon görünümündedir: içinde namaz kılınacak bölümü, eğitim merkezini, politik ve sosyal mekânları, gayr-i resmî mahkeme salonunu, sağlık kliniğini barındırmaktadır. İmam hem bir namaz kıldırıcı ve dinî bilgileri aktaran kişidir hem de eğitimcidir, muhasebecidir, hayır için para toplayandır, politik hatiptir, gayr-i resmî yargıç ve danışmandır. Her bir caminin tek

³ Mevdûdî, *Witnesses unto Mankind: The Purpose and Duty of the Muslim Ummah*, trans. By Murad, Khurram, Leicester: The Islamic Foundation, 1986, s. 73-74.

bir imamı olduğunu düşündüğümüzde, doğal olarak hiçbir imamın, bu kadar görevi etkin bir şekilde yerine getirmesi beklenmemelidir.

Caminin bir İslam merkezine dönüştürülmesi, bazı ihtiyaçların karşılanmasını sağlamıştır, fakat aynı zamanda bu kurumun dinî karakterinin zayıflaması gibi bir sonuç da doğurmuştur. Amerika'da bazı Müslüman kuruluşlar yerel bir kulüpten yahut locadan ayrılamayacak bir yapıdadır ve aynı etnik kökten insanları kendine çeken bu yerler, bu kulüp ve loca imajını gittikçe güçlendirmektedir. Bazı durumlarda bu kuruluşlara dans salonlarının eklendiği bile gözlenmektedir.⁴

Müslümanları tek merkezden yönetecek bir güç olarak hilafetin ortadan kalkması da bu çoklu yapının oluşmasında etkili olmuştur. Eğer hilafet yaşamış olsaydı, Roma Katolik bürokrasinin kurduğu monastik düzene benzer bir şekilde bir cami yapılanması yaratılabilir ve bu yapılanmanın otoritesiyle Müslüman dünyası kontrol edilebilirdi. Böyle bir merkezî otoritenin olmayışı, Müslümanları kendi organizasyonlarını yaratmaya itmiştir.⁵

İslamofobi ve Müslümanların Batı'daki Varlığı

İslam'ın ve Müslümanların Batı'da özel olarak da Avrupa'daki varlığı, ilgili ilgisiz çok farklı tartışmalara konu yapılmaktadır. İslam'ın kutsal kitabını Hitler'in *Kavgam*'ıyla karşılaştırıp ortadan kaldırmak isteyenlerden, Müslümansız bir Avrupa özlemine dile getirenlere kadar uzanan fikirler seslendirilmektedir. Hitler Almanya'sında, Yahudilere uygulanan soykırım öncesinde, Yahudileri itibarsızlaştırarak onlara karşı nefreti zirveye taşıyan *Der Stürmer* (*Saldırgan*) karikatür dergisinin misyonunun bir benzeri, bugün Avrupa genelinde benzer yayın organlarının Müslümanlara karşı yapılmaktadır. Bu da Müslümanlara karşı nefreti körükleyen her türlü söylemin bütün ciddiyetiyle ele alınıp mücadele edilmesi gereken bir dönemden geçtiğimizi göstermektedir.

Bu mücadelenin önemli bir kısmı zamanın ruhuna uygun olarak kelimeler üzerinden semantik bir zeminde yürüyecek gibi görünmektedir. Buna *semantik savaş* adı verilmektedir. Kelimeler üzerinden yaratılan algıyla İslam'ın ve Müslümanların küresel ölçekte nasıl mahkûm edilmeye çalışıldığını hepimiz görmekteyiz. Bütün bu algı operasyonlarının sonucunda *Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı Gözlem Merkezi*'nin (EUMC) raporuna göre Müslümanlar; İngiltere, Hollanda, İsveç ve Danimarka gibi ülkelerde gittikçe artan fiziki saldırılara maruz kalmaktadır. Avrupa'da 11 Eylül saldırılarından sonra yabancılara saldırının on üç kat arttığı rapor edilmektedir. Mademki medeniyetler arası mücadele, kelimeler üzerinden devam edecek; o zaman Müslümanların bütün tarihsel birikimlerini gözden geçirerek İslam'ı modern dünyanın zihnine hitap eden bir söylemle

⁴ Poston, Larry, *Islamic Da'wah in the West: Muslim Missionary Activity and the Dynamics of Conversion to Islam*, Oxford: Oxford University Press, 1992, s. 96.

⁵ Poston, Larry, *op.cit.*, s. 97.

insanlığa sunmaları gerektiği açıktır. Avrupa'da en fazla Müslüman nüfusa sahip ülke durumundaki Fransa'nın İçişleri Bakanının "Yahudi-Hıristiyan geleneğini derinden laikleştiren Fransa, kendi Müslümanlarının da bir kimlik inşa etmelerine yardımcı olacaktır..." (*Le Monde*, Paris, 13.09.2005) ifadesi Avrupa'nın Müslümanlardan böyle bir beklentisi olduğunu ipuçlarını vermektedir.

Ama bunun çok da kolay olmadığını söylemek gerekir. Zira sömürgecilikten kurtulmak için milyonlarca kurban veren Müslümanların kolektif hafızalarındaki derin yaralar, Avrupa'ya entegrasyonunu doğal olarak zorlaştırmaktadır. Filistin, Irak, Afganistan, Çeçenistan, Bosna gibi coğrafyalarda Amerika'nın ve Batı'nın sebep olduğu katliamlar da bu hafızaya yeni yaralar eklemektedir. Bütün bunlarla birlikte Batı kaynaklı bu olumsuzluklara yüksek sesle itiraz eden ve Müslümanları yargılamayı değil anlamayı önceleyen sağduyu sahibi Batılıların varlığı da unutulmamalıdır. Müslümanların radikalleşmesini Bush'un Irak saldırısına bağlayıp neo-con'ları şiddetle eleştiren Londra'nın eski belediye başkanı Ken Livingston'un bu sözleri aslında akl-ı selim sahibi Batılı entelektüellere tercüman olmaktadır. (BBC News Online, London -13 September 2005). Ama Batılı zihnin, bu söylemin çok daha ötesine geçen bir metodoloji farklılığına ihtiyaç duyduğu açıktır. Bu kaleminden olmak üzere eskiden İslam ve Batı yahut Müslümanlar ve Batı şeklinde yapılan kategorik ayırım yerini, Batı'da İslam veya Batı'da Müslümanlar şeklinde bir entegre kullanıma bırakmalıdır. Müslümanları kendi topraklarında azınlık olarak gören ve onların dinlerini, kültürlerini oryantalist zaviyeden inceleyen Batılı akademisyenler, çalışmalarını hızlı bir şekilde antropolojik araştırmalara kaydırmak durumundadır. Şüphesiz bunu yaparken Andrew Hussey'in *French Intifada* adlı eserinde kullandığı gibi suçlayan ve küçümseyen bir dil kullanmamalıdır. Fransa ile sömürdüğü Arapların şimdi Fransa'da nasıl bir hesaplaşma içine girdiklerini göstermeye çalışan Hussey'in çalışması meseleyi antropolojik (bir insan sorunu) olarak temellendirmesi açısından önemlidir. Ama kullandığı dil, son derece itici ve provokatiftir. Batılı entelektüeller, Müslümanları yargılamayı değil anlamayı, kurulması gereken ilişkinin omurgası olarak kabul etmelidirler. İnsan odaklı sosyoekonomik, politik sorunları din üzerinden analiz etmenin hiçbir sonuç vermeyeceği görülmelidir. Müslümanları şimdiye kadar yabancı yahut göçmen olarak tanımlayan Batı, onları kendi medeniyetlerinin geçmişteki kurucu unsurlarından biri olarak kabul etmelidir. Endülüs'te 800, Sicilya'da 250 yıllık Müslüman varlığının Avrupa'nın medeniyet karakterine kalıcı etkisi unutulmamalıdır. David Levering'in *God's Crucible: Islam and the Making of Europe, 570-1215* adlı eserinde Müslümanları Avrupa medeniyetinin öncü ilk dalgası olarak tanımlaması boşuna değildir.

Sonuç

İslamofobi bugün Batı'da, İslam'a ve Müslümanlara karşı biriktirilen öfkeyle bir insan hakları ihlali ve nefret suçu olma sürecine girmiş bulunmaktadır.

Algının gerçeklerin önüne geçtiği, İslam ve Müslümanlarla ilgili değerlendirmelerin sığ ve yapay bir karaktere büründüğü bu süreçte 'iyi', 'doğru', 'güzel' ve 'faydalı' olan hiçbir şey Müslümanlarla ilişkilendirilmemekte, 'kötü' olan her şey Müslümanlarla bağlantılı olarak tartışılmaktadır. Tabiri caizse Müslümanlara karşı bir McCarthyism yürütülmektedir. İslamofobi kelimesinin analizinin ele verdiği gibi bütün bunlar *akıl dışı, kaynaksız* bir fobi mi yoksa bir gerçekliği var mı? sorusunu dürüstçe sorup cevabını vermek gerekir. Bu korkunun kaynağı maalesef var. Bu yazı bu kaynağın haklılığını ya da haksızlığını tartışma niyetinde değil. Ama iki öncelikli sorunumuzun olduğu açıktır: İlki, bu korkunun kaynaklarını ortadan kaldırmaya yönelmek. İkincisi de, bu fobiden beslenerek İslam'la ve Müslümanlarla mücadele stratejisi geliştiren güçleri boşa düşürmek için geliştirilecek karşı stratejilere odaklanmak. Uzun erimli bir mücadelenin bu bilgi zeminin tahkim edilmesi en elzem husus gibi görünmektedir. Bu zeminin tahkimi de ancak şu kavramlar üzerine oturabilir: Çoğulculuk ve başkasına tolerans; ilişkileri temel hak ve özgürlükler temelinde yürütmek; insanın bağımsız varlığına saygı duymak başka bir ifadeyle dinden, etnik kökenden, kültürden, coğrafyadan bağımsız olarak insana sırf insan olduğu için saygınlığını koruyacak muamelede bulunmak; ve hukukun temel normlarını evrensel bir hâkimiyete kavuşturmak: Dürüst bir yaşam sürmek ve bunu herkes için talep etmek (*honestevivere*); başkalarının haklarını ihlal etmemek (*alterumnonleadere*); herkese hak ettiğini eksiksiz vermek (*suumcuiquetribuere*). Doğu'da da Batı'da insan ilişkilerine bu kavramlar hayat verdiğinde, İslamofobi gibi bir marazı ortadan kaldırmak için iyi bir başlangıç yapılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Kepel, G., *The War for the Muslims, Islam and the West*, Cambridge, MA: Melnap Harvard,

2004.

- Marranci, Gabriele, *Jihad Beyond Islam*, Oxford and New York: Berg Publishers, 2006.

- Mevdûdî, *Witnesses unto Mankind: The Purpose and Duty of the Muslim Ummah*, trans. By

Murad, Khurram, Leicester: The Islamic Foundation, 1986.

- Poston, Larry, *Islamic Da'wah in the West: Muslim Missionary Activity and the Dynamics of Conversion to Islam*, Oxford: Oxford University Press, 1992.

Intifada in Europe: On Islamophobia and Future of Islam in Europe*

Şaban Ali DÜZGÜN**

Abstract:

Islamophobia is becoming both increasingly prevalent and societally acceptable in the contemporary world. Islam is seen as a threat to civilization and is connected to terrorism through all channels of society. However, it should be added that the issue is not a new concept but rather the continuum of historical anti-Islam. With the new catastrophic events, it has gained new dimensions. Texts regarding Islamophobia consider 9/11 as the essence of this issue and treat the Muslims' Holy Book, i.e. the Quran, as the main source of all malign incidents. This study proposes the opposite. Muslims, rather than Islam, are to be analyzed with all their economic, cultural and political background, and studies should be transformed into anthropological ones rather than theological papers. The majority of Muslims would want to live in a peaceful environment that is in harmony with the multicultural world. However, they often face the dilemma of dealing with the blasphemous acts of non-Muslims towards their religious values and tolerating them. It should be noted that Islamophobia is increasingly becoming a human rights issue with rage and fury against Muslims worldwide. This violation starts with the identification of anything problematic from Muslims. A sui generis McCarthyism is in the process against them. To some extent, unfortunately, this phobia has its own right ground. There are at least two requirements in this regard: To get rid of the sources of this phobia first, and then to develop new strategies considering the plans that misuse all malign incidents to condemn Muslims and Islam. And the following terms should be fostered among all: pluralism and tolerance; to interact on the basis of rights and responsibility; to respect the independent existence of human kind, i.e. to treat people irrespective of their religion, race, gender, etc.; and to focus on the basics of law, i.e. to live an honest life (*honeste vivere*); not to violate others' rights (*alterum non ledere*) and give every single people their rights (*sum cuique tribuere*).

Keywords: Islamophobia, Pluralism, Basic Rights and Responsibilities

---

* This paper is the English translation of the study titled "Avrupa'da İntifada: İslamofobi ve Batı'da İslam'ın Geleceği Üzerine" published in the 6th issue of *İlahiyat Akademi*. (Şaban Ali DÜZGÜN, "Avrupa'da İntifada: İslamofobi ve Batı'da İslam'ın Geleceği Üzerine", *İlahiyat Akademi*, sayı: 6, 2017, s. 105-112.) The paper in Turkish should be referred to for citations.

** Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Divinity, Department of Kalam, Academic Member, duzgun@ankara.edu.tr.

Avrupa'da İntifada: İslamofobi ve Batı'da İslam'ın Geleceği Üzerine

Özet:

Çağdaş dünyada İslamofobinin gittikçe zemin kazandığı görülmekte, İslam her türlü mecra da medeniyete düşman ve terörle bağlantılı bir din olarak anılmaktadır. Bu tutumun yeni olmadığını tarihsel köklere sahip olduğunu biliyoruz. Bununla birlikte günümüzde yaşanan 11 Eylül benzeri bazı feci olaylar İslamofobiye yeni boyutlar kazandırmıştır. Bu olayların tetiklediği ilk refleks, bütün bu şiddetin kaynağı olarak Müslümanları değil, Kur'an'ı görmek şeklinde kendini ortaya koymuştur. Bu yaklaşımın yanlışlığından hareket ederek, meselenin İslam değil Müslümanların içinde bulunduğu kültürel, dinsel ve sosyo-politik şartların analiz edilmesiyle elde edilecek verilerin daha sağlıklı değerlendirmelerde bulunmayı mümkün kılacağını düşünüyoruz. Başka bir ifadeyle tartışma teolojik bir zeminden antropolojik bir zemine kaydırılmalıdır. Müslümanlar tartışmasız kendileri dışındaki insanlarla barışçıl bir yaşam sürmek isterler. Ama dinlerine ve kutsal değerlerine yapılan hakaretler ve hak ihlalleri onları kendilerini savunma ve başkalarına tolerans gösterme gibi bir ikileme sürüklemektedir. Müslümanlara karşı biriktirilen öfke sebebiyle İslamofobinin bir insan hakları meselesine dönüştüğünü söylemek gerekir. Meydana gelen her kötülüğü Müslümanlarla irtibatlı düşünmek bu ihlalin ilk şeklidir. Bu fobinin bir dereceye kadar haklı sebepleri olduğunu biliyoruz. Bu da bizi iki şeyi yapmaya yönlendirmelidir: İlk olarak bu fobinin kaynaklarını kurutmak, ikinci olarak da bunu kullanarak İslam'ı ve Müslümanları mahkûm etme stratejisi geliştirenlere karşı bir strateji geliştirmek. Aşağıdakiler bu stratejinin bir parçası olarak görülmelidir: Çoğulculuk ve başkasına tolerans; ilişkileri temel hak ve özgürlükler temelinde yürütmek; insanın bağımsız varlığına saygı duymak başka bir ifadeyle dinden, etnik kökenden, kültürden, coğrafyadan bağımsız olarak insana sırf insan olduğu için saygınlığını koruyacak muamelede bulunmak ve hukukun temel normlarını evrensel bir hâkimiyete kavuşturmak: Dürüst bir yaşam sürmek ve bunu herkes için talep etmek (honestevivere); başkalarının haklarını ihlal etmemek (alterumnonleadere); herkese hak ettiğini eksiksiz vermek (suumcuiquetribuere). Doğu'da da Batı'da da insan ilişkilerine bu kavramlar hayat verdiğinde, İslamofobi gibi bir marazı ortadan kaldırmak için iyi bir başlangıç yapılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, Çoğulculuk, Temel haklar ve sorumluluklar

Regarding the Source of Anger Feeding Islamophobia

An analysis regarding the reasons causing Muslims to become militants as a result of anger bursts toward internal and external factors and to be the sources of fear for others should be performed. Briefly reviewing the reasons feeding the concept of Islamophobia in the Western or Islamic world will help analyze the relevant factors in this regard.

The malevolent image deliberately formed by the West toward the characteristics of the Prophet causes Southern Asia Muslims to show an emotional

reaction. The Muslims' anger is triggered more and more seeing that each of three monotheist religions is treated specifically in the Western countries. According to them, laws prohibiting blasphemy protect Christians and Jews, but they do not observe the rights of Muslims. The exclusionary and oppressive political environments there direct political Islamists to a universal radicalization process where they witness many protests.

Although Western countries reflect a minor Christian quality today, Muslims still regard them as Christians. For more than a thousand years, since Prophet Mohammad, Islam has experienced a great history of victory, cut only by the Crusades. Conquests continued until the unsuccessful siege of Vienna in 1683. After then, Islam was put aside during the era of Western colonialism in the 19th and 20th centuries, which was among the sources of anger for the modern jihadists.

The 9/11 attacks made certain non-Muslims believe that Islam is a religion that does not suit democratic values. Moreover, certain Muslims strongly believed that Westerners rejected Islam as a religion and identity concept. Standardizations and prejudices began to be dominant over most of the relationships between Muslims and non-Muslims, which created an environment where people do not help understand one another and trigger the distrust among them. This process had negative effects on both sides and culturally and geographically created a ghetto environment for Muslims. Muslims were positioned in the categories of "foreign", "different" and "abnormal" citizens even if they are not totally rejected in Western countries, institutions of which started to consider them "a population to be randomly positioned somewhere in the new world order."

G. Kepel states that the September 11 attacks created an anaphor which would catch the European Muslim youth instead of detracting young people from political Islamist organizations.¹ As a result, Muslims in Western countries formed a "Western" perception which they related with a standardized ideological pattern, and they created a single-type Muslim perception. Therefore, it is not surprising to see that the concept of jihad is regarded as the means of developing an independent lifestyle that is different from the traditional conceptions.²

Aiming to solve this issue, politicians and academics considered the issues from a political aspect and began to focus on certain themes such as the so-called clash of civilizations, failure of multiculturalism, occupation of Iraq, alienation of Muslims, social ghettoization of young Southern Asians, radical imams and preachers. This evidence indicates why the mosaic we have consists of various pieces, but they still do not explain why we have such a human mosaic. Why do some people calling themselves Muslims decide to kill themselves and innocent people

---

¹ Kepel, G., *The War for the Muslims, Islam and the West*, Cambridge, MA: Melnap Harvard, 2004, p. 271.

² Marranci, Gabriele, *Jihad Beyond Islam*, Oxford and New York: Berg Publishers, 2006, p. 9.

under the excuse of jihad? Why do certain Muslims call such a form of jihad a murder, while such a consideration is rejected by others?

An interesting planning has been executed in the Islamic world to ensure that these movements are perceived as a single type. Alternatives of mosques where traditional Islamic information is spread and promoted, which are also known as parallel mosques, were generated and excessive acts of non-Muslims were reflected in these mosques to ensure that jihad is understood as the political means rather than a religious and spiritual element. Hasan al-Banna in Egypt and Mawdudi in Pakistan can be the best examples in this regard.

Hasan al-Banna felt that the traditional mosque sermons would not be enough for overcoming the ever-developing malice groups from Cairo. Thus, he warned young people in cafés and made efforts to deliver more rooted statements to the people. These young people later formed the basis of the organization called *Ikhwan al-Muslimin* (Muslim Brothers). Mawdudi explains why he had to perform an alternative formation in Pakistan as follows:

*"We had to form such an organization as a last option. I have been inviting Muslims to stop all wrong acts and to make efforts to fulfill what God ordered them to do. If all Muslims had accepted this invitation, they could have formed a single organization with congregation status."*³

Islam seems to let people use such an authority without adding the "religious" title. The absence of a differentiation between the concepts of clergy and non-clergy in Islam paves the way for the interpretation of religious texts by anybody, which caused people to perform this action to gain authority and twist the meanings of verses to support themselves. Most of the imams in Europe and United States perform other duties along with the classical religious missions. Duties such as teaching Islam, leading the congregation which does not follow the foreign culture, visiting the ill and bereaved, and conducting familial supervising created a broad field of activity for imams. Mosques must undertake many untraditional duties due to the relevant deficiencies in Muslim countries, and imams have to perform many activities for which they have not been trained. A masjid in the US serves as an organization with multiple functions. They have sections to pray, educational areas, political and social sections, unofficial hearing rooms, and a medical clinic. An imam both leads people in praying and conveys religious information. He also serves as an educator, accountant, charity officer, political preacher, unofficial judge, and a supervisor. Considering that every mosque has one imam, these imams should not be expected to perform such activities effectively.

Transformation of mosques into an Islamic center helped people meet some of their needs, but it also caused mosques to have weakened religious characteristics. Certain Muslim institutions in the US cannot be separated from a local club or lodge.

---

³ Mawdudi, *Witnesses unto Mankind: The Purpose and Duty of the Muslim Ummah*, trans. By Murad, Khurram, Leicester: The Islamic Foundation, 1986, p. 73-74.

These institutions draw people from the same ethnical background and strengthen images related to that club or lodge. In certain cases, dance halls are added to these institutions.⁴

Termination of caliphate as the single authority administering Muslims helped form this structure with multiple aspects. If caliphate had still existed, a mosque configuration like the monastic structure of Roman Catholic bureaucracy could have been formed and the Muslim world could have been controlled. Absence of such a central authority directed Muslims to create their own organizations.⁵

Presence of Islamophobia and Muslims in the West

Presence of Islam and Muslims in the West, particularly Europe, has been controversial for any related or unrelated parties. There have been different opinions from those, which compare the Quran with *Mein Kampf* by Hitler and aim to terminate it, to those which reflect the longing for a Muslim-free Europe. A similar and modern form of the mission undertaken by a journal of comics named *Der Stürmer* (Attacker), which blemished Jewish people and brought the level of hatred toward them to another point before the massacre applied to Jews in Hitler's Germany, is applied toward the Muslims across Europe. This reflects that all discourses triggering hatred toward Muslims should be reviewed seriously, and that we are living in a period when Muslims need to fight against this hatred.

A significant part of this fight appears to continue over a semantic ground through the words suiting the spirit of time. This is called *semantic fight*. How people make efforts to harm Islam and Muslims on the global scale through the semantic perceptions is obvious to all. According to the report by *European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia* (EMCRX), Muslims have been suffering from increasing number of physical attacks in England, Netherlands, Sweden and Denmark as a result of these perception operations. It is reported that attacks against the foreigners increased by thirteen-fold in Europe following the 9/11 incident. If the fight between civilizations will continue through words, Muslims should revise their historical experiences and present Islam to the people with a discourse attracting the interest of the modern world. The statement by the Minister of the Interior of France, the European country with the highest number of Muslims, "Secularizing the tradition of Jewish-Christian extensively, France will help its Muslims build an identity ..." (*Le Monde*, Paris, 13.09.2005) indicates the traces that Europe has such an expectation from Muslims.

However, it should be noted that this will not be easy. The deep wounds in the collective memory of Muslims, who sacrificed millions of victims of colonialism,

---

⁴ Poston, Larry, *Islamic Da'wah in the West: Muslim Missionary Activity and the Dynamics of Conversion to Islam*, Oxford: Oxford University Press, 1992, p. 96.

⁵ Poston, Larry, *op.cit.*, p. 97.

naturally complicate European integration. The massacres conducted by the US and Western countries in Palestine, Iraq, Afghanistan, Chechnya and Bosnia add new wounds to these memories. However, there are still some prudent Western people who object these western negativities aloud and prioritize understanding Muslims instead of judging them. These words from Ken Livingstone, the ex-mayor of London who related radicalization of Muslims with Bush's attacks on Iraq and severely criticized neo-conservationists, reflect the ideology of rational Western intellectuals. (BBC News Online, London -13 September 2005). However, Western ideology needs a methodology passing the borders of this discourse. The relevant categorical differentiation from the past as Islam and the West or Muslims and the West should be replaced with an integrated concept such as Islam in the West or Muslims in the west. Western academics who regard Muslims as a minority in their own lands and examine their religions from an orientalist aspect must swiftly focus on anthropological studies. It should be noted that they should not use a sardonic language used by Andrew Hussey in *French Intifada*. Hussey's work which aims to reflect how France and Arabs exploited by France settled, is important for basing the issue on an anthropological ground. However, the language he uses is extremely repulsive and provocative. Western intellectuals should regard understanding Muslims, rather than judging them, as the backbone of the relationship to be founded. Analysis of anthropometric socio-economic and political issues would yield no results. The Western countries which have defined Muslims as foreigners or migrants thus far should consider them one of the founding members of their civilizations. A Muslim presence lasting 800 years in Andalusia and 250 years in Sicilia and its permanent effects over the characteristics of European civilizations should not be forgotten. *God's Crucible: Islam and the Making of Europe, 570-1215* by David Levering defines Muslims as the first primary members of the European civilizations for a reason.

Conclusion

Islamophobia of the Western countries started to be a violation of human rights and a hate crime along with the anger shown toward Islam and Muslims. In a period where perceptions passed the limits of reality and assessments regarding Islam and Muslims became shallow and artificial, anything "good", "correct", "nice" and "beneficial" are not associated with Muslims, and all "malevolent" acts are discussed in line with Muslims. As the phrase goes, a McCarthyism is conducted against Muslims. As understood from the analysis of the concept of islamophobia, the question "*Are these irrational or groundless phobias or is there a reality?*" should be honestly answered. Unfortunately, this phobia has a source. This study does not discuss whether this source is right or wrong. However, it is clear that there are two prioritized issues: The first is related to terminating the sources of this phobia while the other is associated with focusing on counter strategies developed to disappoint the power which plans other strategies to fight against

Islam and Muslims using this phobia. Analysis toward the informational basis of a long-term fight appears as the most important aspect. The analysis of this basis can occur only through these concepts: Pluralism and tolerance toward others, managing relationships based on basic rights and freedoms, respecting one's free presence or treating one properly and deferentially just because one is a human regardless of ethnical roots, culture and geography, and providing a universal authority to the basic legal norms: Living an honest life and demanding this for everybody (*honest evivere*); avoiding from violating others' rights (*alterum non ledere*); and fully providing people whatever they deserve (*suum cuique tribuere*). A proper beginning to the activities of terminating an issue such as Islamophobia can be set when these concepts are used within the human relationships in the East and West.

REFERENCES

- Kepel, G., *The War for the Muslims, Islam and the West*, Cambridge, MA: Melnap Harvard, 2004.
- Marranci, Gabriele, *Jihad Beyond Islam*, Oxford and New York: Berg Publishers, 2006.
- Mawdudi, *Witnesses unto Mankind: The Purpose and Duty of the Muslim Ummah*, trans. By Murad, Khurram, Leicester: The Islamic Foundation, 1986.
- Poston, Larry, *Islamic Da'wah in the West: Muslim Missionary Activity and the Dynamics of Conversion to Islam*, Oxford: Oxford University Press, 1992.

الانتفاضة في أوروبا: الإسلاموفوبيا ومستقبل الإسلام في الغرب *

أ.د. شعبان علي دوزكون

جامعة أنقرة - كلية الإلهيات؛ قسم علم الكلام: duzgun@ankara.edu.tr

الخلاصة:

نرى أن الإسلاموفوبيا تكتسب أرضية في عالمنا المعاصر؛ فالدين الإسلامي بات يجلب للأذهان ارتباطاً بالعدائية والإرهاب في كثير من المجالات. نحن على علم أن جذور هذه العقلية ليست بالجديدة، بل تعود إلى أصول تاريخية قديمة. إلى جانب هذا ما حدث في الحادي عشر من أيلول والأحداث المؤلمة المشابهة لها أضافت إلى الإسلاموفوبيا أبعاداً جديدة.

تبيّن في ردة الفعل الأولى للغرب أنهم لا يرون أن المسلمين فقط مصدر كل هذا العنف، بل إن القرآن أيضاً كما في نظرهم هو من أسباب ذلك. وإذا اقتنعنا بعدم صحة هذا المنهج، أي أن المشكلة ليست في الإسلام، وقمنا بدراسة قضايا المسلمين الثقافية والدينية والظروف الاجتماعية-السياسية وتحليل نتائج هذه الدراسة سنحصل على نتائج صحيحة ومنطقية أكثر. أو بعبارة أخرى يجب إسناد القضية إلى منحنى إنساني بدلاً من إعطائها منحنى لاهوتياً. ومن المؤكد أن المسلمين يرغبون بحياة خالية من المشكلات، لكن انتهاك الحقوق والإساءة للدين وللقيم المقدسة يجعلهم يتكبدون معضلة دفاعهم عن أنفسهم وتسامحهم مع الآخرين. ويجب القول إنه بسبب الغضب الذي تراكم ضد المسلمين أصبح موضوع الإسلاموفوبيا قضية من قضايا حقوق الإنسان. إن أول شكل من أشكال الانتهاك هو نسب كل شرٍّ أو إساءة تقع إلى المسلمين وربطها بهم. لكننا نعلم أن هذا الرهاب صحيح إلى حد ما. وهذا بدوره يرشدنا إلى فعل أمرين:

أولاً: تخفيف مصادر هذا الرهاب. وثانياً: تطوير استراتيجية ضد هؤلاء الذين يطورون استراتيجيات لإدانة الإسلام والمسلمين.

يجب جعل ما يلي جزءاً من هذه الاستراتيجية:

التعددية والتسامح مع الآخرين، وجعل العلاقات قائمة على الحقوق والحريات الأساسية، واحترام استقلالية الإنسان أو بمعنى آخر لنصل إلى القواعد العامة والأساسية للكون وبموجب المسلمات الحقوقية يجب معاملة الإنسان بشكل يصون كرامته دون النظر إلى أصله العرقي وثقافته وموطنه، فيجب احترامه كونه إنساناً فقط، ودعوة الجميع لحياة صادقة مستقيمة، وعدم انتهاك حقوق الآخرين، وإعطاء كل ذي حق حقه دون نقص.

عندما تطبق هذه المفاهيم الأصيلة للعلاقات الإنسانية في الشرق والغرب، سيكون هذا بداية جيدة للقضاء على مشكلة الإسلاموفوبيا.

الكلمات المفتاحية: إسلاموفوبيا، جمهورية، الحقوق الأساسية، المسؤولية

* هذه هي الترجمة العربية للدراسة بعنوان "Avrupa'da İntifada: İslamofobi ve Batı'da İslam'ın Geleceği Üzerine" التي نشرت في العدد السادس من مجلة الإلهيات الأكاديمية. (شعبان علي دوزكون، الانتفاضة في أوروبا: الإسلاموفوبيا ومستقبل الإسلام في الغرب، الإلهيات الأكاديمية، ٢٠١٧، العدد: ٦، ص ١٠٥-١١٢). من الواجب أن يستند في الإقتباس إلى المقالة التركية.

Avrupa'da İntifada: İslamofobi ve Batı'da İslam'ın Geleceği Üzerine

Özet

Çağdaş dünyada İslamofobinin gittikçe zemin kazandığı görülmekte, İslam her türlü mecrada medeniyete düşman ve terörle bağlantılı bir din olarak anılmaktadır. Bu tutumun yeni olmadığını tarihsel köklere sahip olduğunu biliyoruz. Bununla birlikte günümüzde yaşanan 11 Eylül benzeri bazı feci olaylar İslamofobiye yeni boyutlar kazandırmıştır. Bu olayların tetiklediği ilk refleksi, bütün bu şiddetin kaynağı olarak Müslümanları değil, Kur'an'ı görmek şeklinde kendine ortaya koymuştur. Bu yaklaşımın yanlışlığından hareket ederek, meselenin İslam değil Müslümanların içinde bulunduğu kültürel, dinsel ve sosyo-politik şartların analiz edilmesiyle elde edilecek verilerin daha sağlıklı değerlendirmelerde bulunmayı mümkün kılacağına düşünüyoruz. Başka bir ifadeyle tartışma teolojik bir zeminden antropolojik bir zemine kaydırılmalıdır. Müslümanlar tartışmasız kendileri dışındaki insanlarla barışçıl bir yaşam sürmek isterler. Ama dinlerine ve kutsal değerlerine yapılan hakaretler ve hak ihlalleri onları kendilerini savunma ve başkalarına tolerans gösterme gibi bir ikileme sürüklemektedir. Müslümanlara karşı biriktirilen öfke sebebiyle İslamofobinin bir insan hakları meselesine dönüştüğünü söylemek gerekir. Meydana gelen her kötülüğü Müslümanlarla irtibatlı düşünmek bu ihlalin ilk şeklidir. Bu fobinin bir dereceye kadar haklı sebepleri olduğunu biliyoruz. Bu da bizi iki şeyi yapmaya yönlendirmelidir: İlk olarak bu fobinin kaynaklarını kurutmak, ikinci olarak da bunu kullanarak İslam'ı ve Müslümanları mahkûm etme stratejisi geliştirenlere karşı bir strateji geliştirmek. Aşağıdakiler bu stratejinin bir parçası olarak görülmelidir: Çoğulculuk ve başkasına tolerans; ilişkileri temel hak ve özgürlükler temelinde yürütmek; insanın bağımsız varlığına saygı duymak başka bir ifadeyle dinden, etnik kökenden, kültürden, coğrafyadan bağımsız olarak insana sırf insan olduğu için saygınlığını koruyacak muamelede bulunmak ve hukukun temel normlarını evrensel bir hâkimiyete kavuşturmak: Dürüst bir yaşam sürmek ve bunu herkes için talep etmek (honestevivere); başkalarının haklarını ihlal etmemek (alterumnonleadere); herkese hak ettiğini eksiksiz vermek (suumciquetribuere). Doğu'da da Batı'da da insan ilişkilerine bu kavramlar hayat verdiğinde, İslamofobi gibi bir marazı ortadan kaldırmak için iyi bir başlangıç yapılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, Çoğulculuk, Temel haklar ve sorumluluklar

Intifada in Europe: On the Islamophobia and the Future of Islam in Europe

Abstract

It seems that Islamophobia is becoming both increasingly prevalent and societally acceptable in the contemporary world. Islam is seen as a threat to civilisation and is connected to terrorism through all channels of society. But it should be added that the issue is not a new event but rather it is the continuum of historical anti-Muslimism. But with the new catastrophic events it got new dimensions. Texts regarding Islamophobia take the outset of this phenomenon as 9/11 and treat Muslims' Holy Book, i.e. the Qur'an as the main source of all malign events. Our text proposes the opposite way. Muslims rather than Islam is to be analyzed with all their economic, cultural and political background and the studies must be transformed into anthropological ones rather than theological. Of course, majority of Muslims would want to live in a peaceful environment in harmony with a multicultural culture. But they many times are faced with the dilemma of dealing with the blasphemous acts of non-muslims towards their religious values and with tolerating them. It must be kept in mind that Islamophobia is increasingly becoming a human rights issue with the rage and fury hoarded against Muslims worldwide. This violation starts with identification of everything bad with Muslims. A sui generis McCarthyism in on the process against them. To some extent unfortunately this phobia has its own right ground. This requires to do at least two things: To get rid of the sources of this phobia first. And then to develop new strategies in view of the strategies that misuses all malign event to condemn Muslims and Islam. And the following terms should be fostered among all: pluralism and tolerance; to interact on the basis of rights and responsibility; to respect the independent existence of human kind, i.e. to treat him irrespective of his religion, race, gender, etc. and to focus on the basics of law, i.e. live an honest life (honestevivere); do not violate others' rights (alterumnonleadere) and give every single body his rights (suumciquetribuere).

Keywords: Islamophobia, Pluralism, Basic rights and responsibilities

أسباب ظهور الإسلاموفوبيا وحالة الغضب من الإسلام:

أولاً: ضغط المؤثرات الداخلية والخارجية أدى إلى انفجار غضب المسلمين وثورتهم، ودفعمهم ليكونوا مقاتلين، وفي النهاية جعلهم مصدراً للخوف والقلق. وذلك لعدة أسباب سنقوم بتحليلها واستعراضها واستعراض الأحداث والأمور التي أدت إلى ظهور الإسلاموفوبيا في الغرب، كما سيساعد هذا في تحليل مكونات هذه الظاهرة وفهمها في البلاد الإسلامية نفسها.

محاولات الغرب اختلاق ورسم صورة سلبية عن النبي الكريم أدت إلى نشوء ردة فعل عاطفية لدى المسلمين، لما للنبي من مكانة عظيمة في قلوبهم وخاصة في مناطق جنوب آسيا، وكذلك معاملة الأديان السماوية الثلاثة بشكل مختلف وغير متساو والكيل بمكيالين في الغرب، أدى إلى إغضاب المسلمين وإغاظتهم، حيث توجد قوانين لمنع الإساءة للمقدسات الدينية عند اليهود و المسيحيين، ولا تشمل هذه القوانين مقدسات المسلمين، كما تسود في الغرب سياسة الضغط والإقصاء للمسلمين، ويواجه رجال السياسة المسلمون معارضة شديدة ويتم وصفهم بالتطرف العالمي.

على الرغم من أن الغرب يحاول إظهار نفسه كدول علمانية وغير متدينة إلا أن المسلمين مازالوا يرونهم تابعين الدين المسيحي. ومنذ عهد النبي الكريم إلى الآن هناك فترة تناهز الألف سنة حقق فيها المسلمون انتصارات تاريخية كبيرة خاصة على الحملات الصليبية، واستمر عهد الفتوحات حتى عام ١٦٨٣ حين أخفقت الحملة في ضم فيينا. وبعدها خاصة في القرن ١٩ و ٢٠ ومع ظهور الاستعمار الغربي تم تجميد الدور التاريخي الإسلامي. وهذا الوضع هو أحد أسباب الغيظ والغضب عند الجهاديين.

أحداث ال ١١ من أيلول نتج عنها ازدياد عدد الأفراد من غير المسلمين الذين أصبحت لديهم قناعة أن الدين الإسلامي لا يتفق مع مبادئ الديمقراطية، ومن جهة أخرى فإن بعض أفراد المسلمين أصبحوا على قناعة أن الغرب يحاول إنكار الإسلام كدين وهوية. ونتيجة ذلك نشأ بين المسلمين وغير المسلمين علاقات ذات طابع نمطي بالإضافة إلى إطلاق الأحكام المسبقة وأخذ فكرة سلبية عن الآخر. وهذا الأمر المتبادل بين الطرفين أدى إلى عدم فهم كل طرف للآخر، وظهور بيئة تسودها عدم الثقة والارتياب، وتسبب كل ذلك في إدخال أفراد المسلمين في حالة من التوقع الثقافي والجغرافي. وعلى الرغم من أن الغرب لا يرفض المسلمين بشكل كامل إلا أنه يتم تصنيفهم كمواطنين مختلفين وشاذين. والهيئات الغربية في نظام العالم الجديد باتت تُفكر في إعطائهم هوية خاصة لتُميِّزهم من غيرهم.

قد ذكر ق. كَبِيل أن أحداث الحادي عشر من سبتمبر بدلاً من أن تبعد الشباب عن المنظمات الإسلامية السياسية، خلقت دوامة تأثر بها وبشكل خاص بالشباب المسلم الأوروبي^(١). فهذا الأمر قد خلق في أذهان

(١) Kepel, G., The War for the Muslims, Islam and the West, Cambridge, MA: Melnap Harvard, 2004, s. 2

المسلمين الذين يعيشون في الدول الغربية قالباً ذا نوعٍ وإيديولوجيا واحدة تجاه الغرب. وفي مقابل ذلك تولدت لدى الغرب صورة نمطية واحدة تجاه المسلمين. وعليه فليس من المستغرب أن يُنظر إلى مصطلح الجهاد على أنه أداة لتطوير أسلوب حياة مستقلة. وذلك على عكس الطريقة التقليدية في فهم هذا الاصطلاح^(٢).

السياسيون والأكاديميون الذين سعوا إلى حل هذه المشكلات استعرضوا الأمر كمسألة سياسية، وبدؤوا يركزون على موضوعات مثل: صراع الحضارات وإخفاق التعددية الثقافية والغزو على العراق واغتراب المسلمين والتوقع الاجتماعي لشباب جنوب آسيا والأئمة والخطباء المتطرفين، وكل هذه العوامل تُفسّر فسيفساء ما لدينا وما يتكوّن منه من قطع مختلفة، ولكنه لا يوضح سبب اختلاف الفسيفساء البشرية لدينا. ولماذا بعض الناس الذين يصفون أنفسهم بالمسلمين قادرين على قتل أنفسهم وقتل أشخاص أبرياء تحت مسمى الجهاد؟ لماذا يسمّى بعض المسلمين مثل هذا الجهاد جريمة قتل بينما يعارض آخرون مثل هذه التسمية؟ للتأكد من اعتبار هذه الحركات نوعاً واحداً تم وضع خطة مثيرة في العالم الإسلامي من أجل ضمان اعتبار الجهاد أداة سياسية زيادة على البعد الديني والروحي، وابتداءً تشكيل الجوامع الموازية في مقابل المساجد والجوامع التي تدرس فيها التعاليم الإسلامية الكلاسيكية وما أنتجها من الفكر الإسلامي الأصيل، وبُذلت الجهود في نشر التطرف من خلال هذه الجوامع الموازية، ومن أفضل النماذج لنجاح هذا الأسلوب، ما فعله «حسن البنا» في مصر و«المودودي» في باكستان.

لقد أحسّ «حسن البنا» عدم كفاية الخطب والدروس في المساجد لكسر شوكة الشر المتزايد في مصر فبدأ بإيصال الخطابات الأصولية في المقاهي من خلال الشباب، وفيما بعد شكلت هذه الجموع من الشباب ما يسمى بـ«حركة الإخوان المسلمين» ويصرح «المودودي» عن سبب وجوب تشكيل الكيانات البديلة في باكستان بقوله: «أجبرنا على أن نشكّل هذه المنظمة كحلٍّ أخير، منذ سنين أحاول أن أدعو المسلمين إلى الرجوع عن أخطائهم وإلى أداء وظائفهم التي كلفهم الله تعالى بها، ولو استجاب المسلمون لهذه الدعوة لشكلوا منظمة فريدة تحت سقف منظمة واحدة»^(٣).

وفي الحقيقة إنّ الإسلام لا يمنع الناس من تشكيل مثل هذه الكيانات ولكن دون وضع الصفة الدينية عليها. لأنه لا يوجد في الإسلام طبقة مميزة مثل الرهبانية في المسيحية. وذلك يفتح الإمكانية للجميع في شرح النصوص الدينية وفهمها. ولكن هذا الأمر قد يؤدي إلى استخدام النصوص لشد الناس إلى غايات بعض المجموعات ودعم النفس باقتباس بعض الآيات القرآنية وإخراجها عن سياقها.

إن أئمة المساجد والمشايع في الدول الأوروبية وأمريكا لديهم مهام ومآرب أخرى بجانب مهامهم

(٢) Marranci, Gabriele, Jihad Beyond Islam, Oxford and New York: Berg Publishers, 2006, s. (٢)

(٣) Mevdûdî, Witnesses unto Mankind: The Purpose and Duty of the Muslim Ummah, trans. By Murad, (٣)

.Khurram, Leicester: The Islamic Foundation, 1986, s. 73-74

الأساسية؛ مثل تعليم الإسلام ورياسة الجماعات التي لا تدعم ثقافة الدولة التي يعيشون فيها وزيارة المشافي وأهالي المفقودين والاستماع إلى المشكلات العائلية. وكل هذه المهام أتاحت للأئمة هناك مجال نشاطات واسعة. وهذه المجالات متروكة في الدول غير المسلمة للمساجد، فلذلك يضطر الأئمة أن يتحملوا هذه المسؤوليات دون أن يكون لديهم علم وخبرة بها. المساجد في أمريكا تحضن في بنيتها أموراً كثيرة مثل، المصلى والمركز التعليمي والمركز الاجتماعي والسياسي ومحكمة غير رسمية وعبادة صحية؛ فالإمام بهذه الحالة يكون إماماً وخطيباً وأستاذاً ومحاسباً يقوم بجمع الأموال الخيرية وخطيباً سياسياً ومستشاراً وقاضياً غير رسمي. وعندما نتأمل أن لكل مسجد إماماً واحداً فمن الخطأ أن نتظر أن يقوم الإمام بكل هذه الأعمال على أكمل وجه.

تحويل المساجد إلى مراكز إسلامية قد سد بعض الحاجات، ولكن أنتج الضعف الديني في هذه المؤسسات، ولذلك فبعض المؤسسات الإسلامية في أمريكا تشبه النوادي والمحافل. ويقوى هذا المظهر عندما يجتمع فيها أناس من أصل واحد عرقاً وفكراً. ويلاحظ أيضاً أنه في بعض الأحيان توجد في هذه المؤسسات صالونات ومهرجانات للرقص^(٤).

كان اختفاء الخلافة كقوة تحكم المسلمين من مركز واحد مؤثراً أيضاً في تشكيل هذه الهياكل المتعددة. ولو كانت الخلافة قائمة، فلربما كان تنظيم المساجد مائلاً لنظام البيروقراطية الرومانية الكاثوليكية، وكان التحكم في العالم الإسلامي من خلال هذا التنظيم. وقد أدى عدم وجود مثل هذه السلطة المركزية إلى قيام المسلمين بإنشاء منظماتهم الخاصة^(٥).

الإسلاموفوبيا ووجود المسلمين في الغرب:

إن وجود الإسلام والمسلمين في الغرب، وخاصة في أوروبا، هو موضوع يفتح النقاش بين الموضوعات المرتبطة وغير المرتبطة به. إن هذه الأفكار تعبر من خلال هؤلاء الذين يقومون بمقارنة كتاب الإسلام المقدس مع كتاب هتلر «كفاحي» هادفين إلى محاربة الدين، وصولاً إلى الذين يدعون ويهتفون لأوروبا غير مسلمة في ألمانيا هتلر.

قبل التطهير العرقي ضد اليهود تم النشر في مجلة دير ستورمر (العدائية) كاريكاتور وعبارات مهينة تحمل الكراهية ضد اليهود. واليوم يتم تنفيذ مهمة مماثلة لها ضد المسلمين في أنحاء أوروبا من خلال وسائل الإعلام. وهذا يعني أننا مررنا بفترة عصيبة كان يجب فيها أن نأخذ الأمر على محمل الجد، ونحارب ضد كل العبارات التي تحمل الكراهية للإسلام، وتسيء له بشكل أو بآخر.

Poston, Larry, *Islamic Da'wah in the West: Muslim Missionary Activity and the Dynamics of Conversion to* (٤)

Islam, Oxford: Oxford University Press, 1992, s. 96

.Poston, Larry, *op.cit.*, s. 97 (٥)

القسم المهم من صراعنا هذا يجب أن يستند إلى المنطق، وأن يتم من خلال أدلة وكلمات مناسبة تتلاءم مع روح العصر؛ ونسمي هذا بحرب المنطق. يمكننا جميعاً أن نعرف قوة الكلمة وقدرتها على الإقناع خصوصاً فيما نراه من خلال الإسلام والمسلمين على المستوى العالمي.

نتيجة لجميع العمليات التصورية ووفقاً لتقرير المركز الأوروبي لرصد العنصرية وكرهية الأجانب فإن المسلمين في دول مثل: إنكلترا وهولندا والسويد والدانمارك يتعرضون لهجمات جسدية بشكل مستمر بعد هجمات الحادي عشر من أيلول. وقد رد عن التقرير أن الاعتداء على الأجانب زاد ثلاثة عشر ضعفاً عن ذي قبل. ولربما الصراع بين الحضارات ما زال بإمكانه أن يستمر من خلال النقاش والحوار، وإذن يجب الأخذ بعين الاعتبار خلفية المسلمين عبر التاريخ وعرضه على البشرية في عالم الإسلام الحديث من خلال عبارات تحاطب العقل والمنطق.

فرنسا من أكثر الدول الأوروبية التي يقطنها أكبر عدد من المسلمين في أوروبا. وسيقوم وزير الشؤون الداخلية فيها بمنح هوية لمواطنيها المسلمين كما قام بتوطين المسيحيين واليهود بشكل يليق بمعتقداتهم. تقدم صحيفة اللوموند (Paris, Le Monde, 13.09.2005) أدلة على أن أوروبا لديها مثل هذه التوقعات من المسلمين. ولكن يجب ألا ننسى أن هذا ليس بالأمر السهل. حتى إن تقديم المسلمين ملايين الضحايا للتخلص من الاستعمار ترك جرحاً عميقاً ما زال في أذهانهم. وإن ما قامت به أمريكا ودول الغرب من مجازر في فلسطين والعراق وأفغانستان والشيشان والبوسنة يضيف إلى تلك الذاكرة جروحاً جديدة. ولكن إلى جانب كل هذا يجب ألا ننسى وجود أوروبيين أصحاب ضمير حي يضعون الأولوية في فهم المسلمين قبل معارضتهم وذمهم.

إن خطاب رئيس بلدية لندن السابق كين ليفينغ ستون وربطه هجوم جورج بوش على العراق بتطرف المسلمين وانتقاده للمحافظين الجدد بشدة هو بحد ذاته ترجمة وتمثيل لفكر المثقفين الأوروبيين^(٦). لكن الفكر الغربي لا يقتصر على هذه العبارة فحسب بل يحتاج إلى التفكير بطريقة مختلفة ومتشعبة أكثر.

الأكاديميون الغربيون، الذين ينظرون إلى المسلمين على أنهم أقلية على أرضهم، وينظرون إلى دينهم وثقافتهم من زاوية المستشرقين، يحاولون تحويل دراساتهم إلى أبحاث أنثروبولوجية. ولا شك أنه يجب على «انديو حسين» ألا يستخدم أسلوب تقليل الشأن وإلقاء اللوم في كتابه الانتفاضة الفرنسية. إن محاولة «حسين» إعطاء قضية احتلال العرب واستغلالهم من قبل فرنسا، وكيف سيدخل العرب في موضوع المسألة، إعطاء ذلك منحى إنسانياً، أو النظر إليه على أنه مشكلة إنسانية له أهمية بالغة. لكن الأسلوب الذي استخدمه كان فظاً ومستفزاً للغاية.

(٦) بي بي سي نيوز مباشر - لندن - ١٣ سبتمبر ٢٠٠٥.

يجب على المثقفين الغرب تقبل فكرة أن العمود الفقري للعلاقة هو فهم المسلمين بدلاً من الحكم عليهم. إنسانياً يجب أن نعرف أن دراسة المشكلات السياسية والاقتصادية الاجتماعية من منطلق الدين لن يعطي نتائج مجدية، فيجب تقبل أن تاريخ المسلمين منذ القدم كان من المكونات الأساسية لحضارة الغرب بدلاً من وصفهم أنهم يهود أجنب مسلمون. ويجب عدم نسيان أن وجود المسلمين في الأندلس لـ ٨٠٠ عاماً، وفي صقلية لـ ٢٥٠ عاماً، كان له تأثير كبير في طابع الحضارة الأوروبية.

ليس عبثاً وصف دايفيد ليفرينغ لحضارة المسلمين بالهجرة الأساسية والأولية لحضارة أوروبا في كتابه المسمى: دور الإسلام في صنع أوروبا ٥٧٠-١٢١٥.

النتيجة:

بسبب الغضب المتراكم ضد الإسلام والمسلمين دخل الإسلاموفوبيا في الغرب في مرحلة الكراهية والانتهاك لحقوق الإنسان. وأصبح هذا المفهوم شائعاً ومغطياً للحقيقة، إنهم يقيّمون الإسلام والمسلمين بشكل سطحي ومصطنع، ولا يربطون أي شيء حسن أو صحيح أو مفيد بالإسلام والمسلمين، وينسبون كل ما هو قبيح للمسلمين. وإن جاز التعبير فإنه يتم تنفيذ ما يسمى بـ McCarthyism ضد المسلمين.

وبعد تحليل كلمة الإسلاموفوبيا نسأل: هل هذا الرهاب ليس له مصدر أم إنه يحمل شيئاً من الحقيقة؟ يجب الإجابة عن هذا السؤال بكل صدق. نقول: يوجد مصدر لهذا الخوف مع الأسف. وهذا المقال لا ينوي مناقشة ما إذا كان هذا المصدر محقاً أم غير محق.

لكن من الواضح أن لدينا مشكلتين لهما أولوية: أولاًهما: هو القضاء على جذور هذه المخاوف. وثانيهما: أنه يجب التركيز على تطوير استراتيجيات من أجل إضعاف القوى التي تتغذى على هذا الرهاب الذي يعمل على تطوير استراتيجيات لمحاربة الإسلام والمسلمين.

يبدو أن تحكيم أساس هذا النضال طويل المدى هو الأهم في هذه القضية. وتحكيم أساسه لا يتم إلا بإسناده إلى المفاهيم التالية: التعددية والتسامح مع الآخرين، وتنفيذ العلاقات على أساس الحق والحريات الأساسية، واحترام وجود الفرد أو بعبارة أخرى: يجب معاملة الفرد بشكل يحمي كرامته وكيانه بغض النظر عن دينه وأصله العرقي وثقافته وموطنه، ويجب احترام الإنسان بناء فقط على كونه إنساناً، وتوصيل القضايا الأساسية للحقوق إلى القواعد العامة الأساسية والعالمية مثل: إدامة حياة صادقة والمطالبة بذلك للجميع وعدم انتهاك حقوق الآخرين وإعطاء كل ذي حق حقه بشكل كامل.

عندما تعطي هذه المفاهيم الحياةً لأجل العلاقات الإنسانية في الغرب والشرق سيكون هذا بدايةً جديدةً للقضاء على الإسلاموفوبيا.

المراجع:

- Kepel, G., The War for the Muslims, Islam and the West, Cambridge, MA: Melnap Harvard, 2004.
- Marranci, Gabriele, Jihad Beyond Islam, Oxford and New York: Berg Publishers, 2006.
- Mevdûdî, Witnesses unto Mankind: The Purpose and Duty of the Muslim Ummah, trans. By
- Murad, Khurram, Leicester: The Islamic Foundation, 1986.
- Poston, Larry, Islamic Da'wah in the West: Muslim Missionary Activity and the Dynamics of Conversion to Islam, Oxford: Oxford University Press, 1992.

İslamofobi Oluşturmada Hz. Peygamber'e yapılan Atıflar

Recep TUZCU*

Özet:

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte uluslararası politika önemli değişimlere sahne olurken İslam, komünizm yerine en önemli düşman olarak ikame edilerek, Medeniyetler Çatışması tezi, Batı ile Müslümanlar arasında çatışmayı savunan en önemli araçlardan biri olarak kullanıldı. Günümüzde Batı'da ve dünyanın diğer bölgelerinde oluşan İslamofobi ve yapılan analizler bu konuyu daha da önemli hale getirmiştir. Batılı müsteşrikler Hz. Muhammed'in peygamber olmadığı ve İslam'ı kılıçla yaydığını iddia etmekte onu terörist, şiddet yanlısı ve şehvet düşkünü olarak resmetmektedirler. Bu iddialarında bazı Kur'an ayetlerine ve hadislere atıfla onu eleştirmektedirler. Atıf yaptıkları ayet ve hadisleri, tikel yöntemle ve lafzi yoruma tabi tuttıkları görülür. Ayrıca tarihi bağlam ve kültür kodları farkı dikkate alınmadan bu yorumlara dayanarak Hz. Peygamber'e eleştiriler yöneltildiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: İslamofobia, Hadis, Peygamber, Terör, Kadın.

Creation of Islamophobia References to the Prophet

Abstract:

The end of the Cold War has included major changes in international politics and Islam has rapidly replaced "communism" in the role of principal enemy of the Western world. The Clash of Civilizations theory has been used as one of the main instruments of the conflict between Islam and Western world. Nowadays in the West and the other parts of the world, Islamophobic sentiments and analyses made the matter more important. The Western Orientalists alleged that Muhammad did not have as a prophet and that he had Islam with a sword. The West depicts Muhammad, terrorist, pro-violent and lustful. The verses and hadiths cited in this regard seem to have been subjected to specific methods and literal interpretations. In addition to, it can be said that criticisms are directed towards the Prophet without regard to historical context and different of cultural code.

Keywords: Islamophobia, Hadith, Prophet, Terrorism, Women.

---

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, KONYA, recep.tuzcu@selcuk.edu.tr.

İslamofobi

İslamofobi¹, “İslam” ve “fobi” kelimelerinin yan yana gelmesi ile aslında İslam'ın yaratmadığı, İslam'dan kaynaklanmayan bir korkuya, başka bir deyişle, “yaratılmış” ya da “icat edilmiş” bir korkuya işaret etmektedir. İslamofobi genel olarak: İslam ve/veya Müslümanlara karşı kin, nefret veya düşmanlık besleme veya onlara güvenmeme, onlardan şüphe duyma, İslam'dan korkma şeklinde tanımlanabilir. Genellikle İslam dairesinin dışında kalan insanların, İslam hakkında duyduklarından icat edilmiş bu korkunun temelinde ise çok daha basit ve temel bir “öteki” korkusunun yeniden ve yeni biçimler altında üretilmiş olması yatmaktadır. Bu durum Batı toplumlarında gayrimüslimlerin, İslam karşısındaki korku, nefret, kınama, küçümseme gibi tutumlarını dile getirmektedir. Bu duyguların temelinde aile, sosyal çevre, eğitim ve medya gibi kurumlar aracılığıyla aktarılan ve yeniden üretilen tarihsel ve kültürel önyargılar yatmaktadır. Bu durumda İslamofobinin iki boyutunu birbirinden ayırt etmek mümkündür: Tutum, kanaat ve davranışlarda görünür hale gelen “güncel” boyutu (güncel İslamofobi olarak adlandırılabilir) ve ikincisi bu görünür olguları besleyen tarihsel ve kültürel kaynaklar yönü. Bu boyutu da ön yargılar ve basmakalıp yargılar olarak adlandırılabilir.²

İslamofobi, ilk olarak baskısı Eylül 1988'de İngiltere'de basılan *Şeytan Ayetleri* (*Satanic Verses*) kitabının bir bölümünde Hz. Muhammed'in içinde bulunduğu pagan toplumun desteğini almak için Kur'an'ı Kerim'e şeytan tarafından putlara övgü karıştırdığı iddiasında bulunan Selman Rüşdi için de kullanıldı. Selman Rüşdi'ye İngiltere'de kraliçe II. Elizabeth tarafından şövalyelik unvanı verilmesi İran tarafında açık bir İslamofobi olarak ifade edildi. Humeyni Hint asıllı İngiliz yazar hakkında ölüm fetvası verdi. Bu kitabı ilk olarak İran'da Humeyni yasakladı ve arkasından birçok İslam ülkesinde yasaklandı.³ İslamofobi kavramı ilk olarak 1979'da İran devriminden sonra, rehinerler krizi, İranlı İslamcılar tarafından kapanmayı reddeden kadınları “kötü Müslümanlar” olarak tanımlamak amacıyla” kullanıldı. Bu kadınların ‘İslamofobi’ oluşturmakla suçlandıkları basında yer aldı.

¹ İslamofobi olarak adlandırılan bu İslam karşıtlığı, İslam kelimesine phobia kelimesi eklenerek türetilmiştir. Yunan mitolojisinde dehşet ve korku tanrısı olarak bilinen “phobos” kelimesinden türetilen fobi (phobie veya phobia) genel olarak korkuyu ifade etmekte ve eklendiği kelimelere korku anlamı yüklemektedir. Fobi veya fobia, normal koşullarda korkulmayacak belli bir durum ya da nesne karşısında ortaya çıkan olağan dışı korku halini anlatmaktadır. Bk. Orhan Öztürk, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Ankara, Hekimler Yayın Birliği, 1. Baskı, 1992, s. 241.

² Kadir Canatan ve Özcan Hıdır, (eds.), *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, Ankara, Eski Yeni Yayınları, 1. Basım, 2007, s. 42.

³ By Lawrence Pollard *Satanic Verses' polarising untruths*. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/entertainment/7889974.stm> (3.10.2017); bk. Hilal Barın, *Tedirgin Nefret İslamofobi*, İstanbul, Tezkire yayıncılık, 1. Baskı, 2016, s. 134.

Fourest ve Venner'in iddialarına göre, Salman Rüşdü olayı ile beraber 1989'da medyaya yansıyan kitap yakma olayları ile bu kavram tekrar gündeme getirildi.⁴

İslafomofobinin Tarihi

Müşriklerin ve ehli kitabın, yaşadığı dönemde Hz. Peygamber'e sihirbaz,⁵ kâhin, çocuklarını anne ve babalarının dininden döndüren Sabî⁶ ve sahte Peygamber⁷ şeklindeki eleştirileri de⁸ insanları Hz. Peygamber'den getirdiği İslam dininden uzak tutmak gayesi taşımaktadır. Müşrikler Hz. Peygamber'i değil ona gelen vahyi reddederken, Allah Kur'an'ın, Kerim bir elçinin (Cebrail'in) sözü olduğunu ifade etmektedir.⁹ Kur'an buna karşılık müşriklere karşı meydan okumuş "Kulumuza indirdiğimizde (Hz. Peygamber'e indirilende) şüpheniz varsa Kur'an'ın, on suresinin ve hatta bir suresinin benzerini getirin¹⁰ diyerek müşrikleri susturmuştur.

VIII. Yüzyılda İslam karşıtı görüşlerini kaleme alan Şamlı St. John'un (Yuhanna ed-Dımaşkî) Hz. Peygamber'i "yalancı" bir peygamber olarak nitelemekte, Muhammed'in Eski ve Yeni Ahid hakkında kısmen mâlûmatı bulunduğunu, hatta Ariusçu bir rahipten ders aldığını, Kur'an'ı kutsal kitap diye takdim ettiğini ve bazı "gülünç" kurallar koyduğunu, dindar görünerek halkın güvenini kazandığını iddia etmektedir. İslâm'ın Tanrı ve Mesih'le ilgili görüşlerini ele almakta, İsa'nın ulûhiyetinin bu din tarafından reddedildiğini söylemekte, Muhammed'in peygamberliğini ispatlayacak bir delilinin bulunmadığını ileri sürmektedir. Ayrıca Kur'an'ın vahyediliş tarzını, Müslümanların Hristiyanları müşrik olarak nitelendirmelerini, haça taptıklarını ileri sürmelerini ve onların Kâbe'yi tazimlerini tenkit etmekte, bazı Kur'an surelerine de eleştiriler yöneltmektedir. Bu bağlamda Nisâ süresinde yer alan çok kadınla evliliğe dair hükmü ve boşamanın erkeğe ait oluşunu zikretmekte, Zeyd-Zeyneb olayını aktarmakta, bu konuda da Hz. Peygamber'i suçlamaktadır.¹¹ İslam dünyası için "Batı", iki asırlık olgudur. XI. ya da XVI. Yüzyılda İslam coğrafyasında yaşayan bir aydın yahut sanatçı için "Batı" diye bir şey yoktur. Ed-Dımaşkî'nin bu iddiaları ile iki binli yıllarda Amerikalı Evangelist Jerry Falwell'in "Hz. Peygamber'in terörist" olduğunu

⁴ Caroline Fourest ve Fiammetta Venner, "Islamophobie?", *Prochoix*, No: 26-27, Paris, Automne Hiver, 2003, s. 28; Christopher Allen, *Islamophobia*, England, Ashgate Publishing Limited, 2010, s. 9.

⁵ İsrâ 17/47.

⁶ Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *Mu'cemul-Kebir*, thk. Hamdi b. Abdilmecid es-selefi, Musul, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2. Baskı, 1983, V/61.

⁷ Enbiya 21/7; Zuhruf 43/90-94.

⁸ Tur 52/29; Hakka 69/41-42; Ebû Leheb, dışarıdan onu soranlara Hz. Muhammed'e inanmasın diye Sabî, Şair, Sahir, Mecnun derdi, bk. Taberânî, *Mucemu'l-Kebir*, I, 266.

⁹ Hakka 69/ 40.

¹⁰ Bakara 2/23; İsrâ 17/88; Hûd 11/13; Yûnus 10/38.

¹¹ Harman, Ömer Faruk, "Yuhannâ Ed-Dımaşkî", *DİA*, İstanbul, İSAM, 2013, XXXIII/581.

söylemesi arasında göz ardı edemeyeceğimiz bir süreklilik olduğu görülür. İslâm dünyasının Batı algısına baktığımızda da benzer sorunlarla karşılaşmaktadır.¹²

İslamofobi, 19. Ve 20. yüzyıla geldiğimizde, antropoloji, sosyoloji ve benzeri ilim dallarının ortaya çıkışı ile kurumsallaştı ve akademik bir hüviyet kazandı. İslam'ın sosyal hayatını belirleyen Hz. Peygamber'i ve sözlerini¹³ değersizleştirme gayretine düşen oryantalistler çalışmalarına hız verdiler. Cambridge Üniversitesi Arap Dili Kürsüsü Kurucusu Oryantalizmin hedefi için şöyle demektedir: "Asıl amacımız, Doğu ülkeleri ile olan ticaretimiz aracılığı ile krala ve devlete yararlı bir hizmet sunmak, kilisenin sınırlarını genişletmek ve şu anda karanlıklar içerisinde yaşayan insanları Hristiyanlığa davet etmek sureti ile Allah'ın şanını yüceltmektir."¹⁴ Son iki yüzyılda hadis tarihi, hadis usulü, hadis literatürü konularında 60 bin akademik çalışma yaptılar. Ignaz Goldziher (ö. 1921), Reinhart Dozy (ö. 1883) Alois Sprenger (ö. 1893), William Muir (ö. 1905), Leon Caetani (ö. 1935), Arent Jan Wensinck (ö. 1939), Snouck Hurgronje (ö. 1940), Arthur John Arberry (ö. 1969), Hamilton A. R. Gibb (ö. 1971) gibi birçok oryantalist hadisle ilgili çalışmalar ortaya koydu. Alfred Von Kremer (ö. 1889), Aloys Sprenger (ö. 1893) ve Ignaz Goldziher (ö. 1921) şüpheciliği açık ve net bir şekilde geliştirerek hadisleri sıhhatlerinin güvenilirliği açısından önyargılı bir şekilde tenkide tabi tutmaktadırlar. Hz. Peygamber ve hadisleri değersizleştirme çabasının altındaki durumu John Voll şöyle itiraf etmektedir: "Hadis külliyatının çizdiği şekliyle sünnet, İslam'ın değişimlere karşı kullanılan en büyük mukavemet gücüydü. Bu sebeple son dönemde "militan, aktivist ve fundamentalist" hareketlerin bütün İslam dünyasında gerçekleştirmek istedikleri toplumsal-ahlakı yeniden inşa etmelerinde en temel zemini Hz. Peygamber'in hadisleri ve hadis ilmi ile meşguliyet oluşturmaktaydı. Farklı coğrafyalarda yaşayan Müslümanlar arasındaki kültür birliği ortak hayat tarzını sağlayan yegâne şey Hz. Peygamber'in sünnetiydi. Bu durum, oryantalistler için hadis araştırmaları yapmayı zorunlu hale getirmiştir.¹⁵

Oryantalist çalışma hadisler konusundaki şüphecilik etkilerini, ilk olarak Hindistan ve Mısır'da gösterdi. Hindistan'da İngilizlerin Sir ünvanı verdiği Seyyid Ahmed Han (ö. 1316/1898), Seyyid Emir Ali (ö. 1347/1928), Abdullah Çakrâlevi (ö. 1914) ve Fazlurrahman (ö. 1409/1988) bu hareketin öncüleri sayılmaktadır. Hindistan'da oryantalistlerle yakın ilişki içerisinde bulunan Seyyid Ahmed Han, birer misyoner olan William Muir ve Alois Sprenger gibi oryantalistlerle bir araya

¹² Karen Armstrong, *İslam*, Modern Library, USA, 2000, s. 141; *İslam*, (Çev. Selim Yeniçeri), İstanbul: Koridor Yay., 2008, s. 161.

¹³ İslâm dininin köklü bir gelenek oluşturmasının hadislere dayandığını vurgulamaktadır. Bk. Wensinck, "The importance of Tradition for the Study of Islam"; Margoliouth, "On Moslem Tradition" makalelerine bakınız.

¹⁴ Said, Edward, *Oryantalizm*, (çev. Nezh Uzel), İstanbul 1998, s. 280-306, 365-366.

¹⁵ Oryantalistleri hadis araştırmalarına sevk eden faktörler hakkında geniş bilgi için bk. Mehmet Görmez, *Klasik Oryantalizmi Hadis Araştırmalarına Sevk Eden Temel Faktörler*, *İslamiyât* III (2000) sy. 1, s. 12-30.

gelme fırsatını bularak batılı ilmî araştırma tekniklerinden etkilendi. Mısır'da Reşid Rıza (ö. 1354/1935), Muhammed Tefvik Sıdkî (ö.1920)'nin *el-Menar* dergisindeki "İslam Huve'l-Kuran Vahdehu" makalesi Mısır'da büyük yankı uyandırdı. Seyyid Ahmed Han, Ahmed Emin (ö.1954) ve Taha Hüseyin (ö.1956) ile Kur'an İslam'ını savunan günümüz sünnet inkârcılarının da ortak söylem ve iddialarını şöylece özetleyebiliriz.

1-Hz. Peygambere itaati emreden ayetler Kur'an'la sınırlıdır.

2-Sünnet geçici değişken ve başlangıç niteliği taşımaktadır.

3-Hz. Peygamber'in sünnetine uymak ihtiyaridir.

4-Hz. Peygamber'e isnad edilen az miktarda sahih hadis vardır.

Bütün bu çabaların hedefinde Hz. Peygamber ve İslam medeniyetinin değersizleştirilmesi bulunmaktadır. Oryantalistlerin iddiası, Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarının günümüze çoğunun ulaşmadığı, ulaşıya da içtihatları iptidai ve ihtiyari olduğudur. Hz. Peygamber ve Müslümanların ortak yaşamını tesis eden sünneti devreden çıkarılabilirse istedikleri içtihadı yapmanın önü açılacak, İslam birliği de sonsuza kadar hayal olacaktır.

Doğu -Batı veya İslam -Hıristiyan dünyası arasındaki çelişkilerin karşılıklı bazı siyasi güçler eliyle dini olmaktan çok ekonomik sebeplerle devam ettirildiğini görmekteyiz. Amerikalı düşünce kuruluşları ve medya organları yeni bir düşman arayışına girerken, Batı ile İslam uygarlıklarını karşı karşıya getiren Amerikalı siyaset bilimci Samuel Huntington'ın *Medeniyetler Çatışması* tezi kabul görmüştür. İslam, yıkılan komünist bloğun yerine, Batı uygarlığına karşıt olarak yerleştirildi ve bunu destekleyecek fikirler üretilmeye başlandı. Huntington'a göre gelecekte medeniyetler arası bir savaş olacaktı. Batı'ya özgü bir toplumsal kültürel, felsefi ilkeler ve değerler; "demokrasi", "hukuk devleti", "insan hakları", "halk egemenliği" ve "laiklik" gibi aydınlanma ilkeleri Batı medeniyetine aittir.¹⁶ Samuel Huntington'ın *Medeniyetler Çatışması* tezi ile Francis Fukuyama'nın *Tarihin Sonu* gibi tezleri ve çalışmaları bu çelişkilere teorik malzeme sağlamakta ve hatta entelektüel dünyada terör eylemlerine zemin hazırlayarak teröre bir tür meşruluk ve saygınlık sağlamaktadır.¹⁷

İslam korkusu oluşturmada 11 Eylül 2001 tarihi oldukça önemlidir. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'de artmaya başlayan Müslüman karşıtlığı, Almanya, Avusturya, İngiltere, Hollanda ve Fransa gibi Avrupa ülkelerinde de giderek yayılmıştır. İslamofobi kavramının bu olaydan sonra daha çok kullanıldığı

¹⁶ Zbigniew Berzezinski, *Tercih, Küresel Hâkimiyet mi? Küresel Liderlik mi?*, çev. Cem Küçük, İstanbul, İnkılâp Yayınevi, 2. Baskı, 2005, s.14; Samuel Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Yeni Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, çev. Mehmet Turhan ve Cem Soydemir, İstanbul, Okyanus Yayınları, 2006, s. 237-268.

¹⁷ Fulya Atacan, "Radikal İslam'ın Küresel Bir Tehdit'e Dönüşüm Süreci: Afganistan Deneyimi", *YDU Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt/Volume I Sayı/Number 1 Nisan/April 2008, s. 35-52.

söylenebilir. ABD eski Başkanı George Bush'un yeni bir Haçlı seferinden söz ederek dünyayı kendi yanlarında ve karşılarında yer alanlar şeklinde ikiye ayırması da Medeniyetler Çatışması tezinin resmi olarak kabulü ve bizzat bir devlet başkanı tarafından ilanı anlamına gelmiyor muydu? 11 Eylül 2001'de Amerika terörizmle vurulduğunda, İngilizler ve dünyanın pek çok ülkesi, Amerikan'ın küresel terörizme karşı savaş ilan etmesini hızla kabul ederek desteklemiştir.¹⁸

11 Eylül korkusunda öne çıkarılan, İslam dini ile terörün ayrılmaz bir bütünlük oluşturduğudur. Bu anlamda Hz. Muhammed'in şahsiyeti ile ilgili olumsuz birtakım kanaatlerin de basın ve yayında artan bir sıklıkla dile getirildiği görülmektedir. Her ne kadar İslamofobi söylemlerinin daha çok terör ve şiddet konusu ile özdeşleştirilmesi yönünde bir izlenim varsa da Batıda söylemlerin sırf şiddetten ibaret kalmayıp, başka boyutlar taşıdıkları hususu gözden kaçmamaktadır. Nitekim Hz. Peygamber'in Usame b. Ladin suretinde bir bombacı şeklinde karikatürize edilme girişimleri yanında kadınlara ilgisi noktasında ortaya konulan tabloda İslamofobi amaçlanmaktaydı. Bu noktada onun şehvetperest bir kadın düşmanı ve kadınlar hakkında en olumsuz kanaatlerin sahibi olduğu ithamı ve karalama kampanyası yapıldı.

Almanya'da ise İslamofobi'nin sorumlusu yüzde 80 oranında medyadır. Özellikle Der Spiegel dergisi Almanya'da seviyeli geçinip önemli yanlışlar yaparak, İslam ülkelerinden gelmiş olanları, ayırım yapmadan teröristle aynı kefeye koydu. Medyada, 'İslami terör' kavramı sık sık kullanılarak bununla herkes aynı kefeye konulmuş oluyordu.¹⁹ 1997 raporda da İslâm'ın dominant temsilinde üç başlık öne çıkmaktadır: Cinsiyet ayrımcılığı, sokak çeteleri ve terörist/aşırı uç gruplar.²⁰ "İslam kültürleri yeknesak, tek tip ve dolayısıyla değişime kapalıdır" ve "İslam tehlikeli ve tehditkârdır"²¹ görüşlerinin hala baskın bir şekilde devam ettiği ortaya konulmaktadır. Müslüman karşıtlığının ırkçı bir söylem oluşturmadığı kanısı da her iki raporun yazıldığı tarihte geçerliliğini sürdürmektedir.²²

Müslümanları kötü göstermenin, İslam ve Peygamber'inden uzak tutabilmenin diğer önemli yolu olarak çağımızın dijital oyunlarını kullanmaktadırlar. Her gün milyonlarca kişi tarafından oynanan dijital oyunlardaki İslam karşıtı ses, görsel ve karaktere vurgu yapılan oyunların en popüler olanları şunlardır. *Resident Evil*: Milyonlarca kullanıcısı olan oyunda Hz. Muhammed'in mezarının kapısı, düşmanların ordular halinde geldiği kötülüğün kaos ortamının

¹⁸ Berzezinski, "Tercih, Küresel Hâkimiyet mi? Küresel Liderlik mi?", s. 13-14, 178.

¹⁹ Cihan haber Ajansı "Medya İslamofobiyi Körüklüyor" <https://www.uhim.org/medya-islamofobiyi-korukluyor.html> (2.10.2017)

²⁰ Runnymede Trust, *The New Muslims*, London, 2013, s. 6.

https://www.runnymedetrust.org/uploads/publications/Runnymede_The_New_Muslims_Perspective.pdf (6.10.2017).

²¹ Runnymede Trust, *Islamofobia: a challenge for us all*, Great Britain, 1997, s. 4.

²² Runnymede Trust, *The New Muslims*, London, s.6; Runnymede Trust, *Islamofobia: a challenge for us all*, s. 4.

kaynağı olarak lanse ediliyor. *Counter Strike*: Dünyaca ünlü asker terörist çatışmasına dayalı keskin nişancı oyunu Counter Strike'ta teröristler yaralanırken ya da ölürken 'Allahu Ekber' ve 'La ilahe illallah' çığlıkları atıyor. İslam dünyasının yoğun tepkisi üzerine oyun kurucular tarafından oyuna güncelleme getirilerek ses efektleri oyundan çıkarıldı. *Muslim Massacre*: Oyun çarşafli kadınlar ve sakallı adamları öldürme üzerine kuruludur. Oyun sonunda Hz. Muhammed'in öldürülmesi isteniyor."²³

Bu oyunların, Hz. Peygamber'e ve İslam'a karşı bir ön yargı; korku, kin ve nefret uyandırdığı aşikârdır. Bu yapılanların Avrupa ve Amerika'da Hıristiyanlar arasında hızla yayılan İslam'ı önlemek ve Hz. Peygamber'i kötülemek hedefi güdüldüğü açıktır.

Bu algıyı destekleyen son dönemde İslam adıyla ortaya çıkan DAESH gibi terör grupları da Avrupa ve ABD gibi ülkelerin desteklemesi de manidardır. Örneğin Irak'ın işgalinden sonra neşet ettirilen DAESH militanları ABD'li gazeteci James Foley'in hunharca kafasının vücudundan ayırması ve bunun video ile dünyaya yayınlanması ile dünyada en tanınan bir terör örgütü haline gelmiştir.²⁴ Bu görüntülerin İslam karşıtlığını Avrupa'da arttırdığı açıktır. – 7 Ocak 2015 – Charlie Hebdo saldırılarında 12 ölü –13 Kasım 2015– Paris saldırılarında 130 ölü olması üzerine Fransa Başbakan'ı Manuel Valls bir televizyon programında yaptığı açıklamada şu sözleri kullanmıştır: "Fransızlara söylemek istediğim, 'savaştayız'. (...) Evet, savaştayız ve eyleme geçip bu cihatçı düşmanları vuracağız, onları Fransa'da, Avrupa'da, Suriye'de ve Irak'ta yok etmek için. (...) Bu savaşı kazanacağız." Başbakan'ın bu sert tavırları Fransa'nın günlük işleyişine de yansdı elbette, tüm ülkede özel hal ilan edildi, sokaklarda askerler çoğaldı ve denetimler en üst safhaya çıktı. Müslüman derneklere polis tarafından baskınlar düzenlendi ve dolaylı yollardan Müslümanlar hedef olarak gösterildi.²⁵ Avrupa'daki ırkçı Slavoj Zizek, bu olaylardan hemen sonra Suriyeli mülteci krizini DAESH ile ilişkilendirerek Avrupalılara yaptığı çağrıda serbest dolaşım konusunda şu görüşleri dile getirmiştir: "Kökten Müslümanlar, İslam'a küfrü ve lezbiyeni çekilmez ve pervasız karikatürü katlanamaz bulurken biz de bunu özgürlüklerimizden sayıyoruz. Geleneksel Fransız yurttaşları olarak çarşafa bürünmüş bir kadını Fransız kimliğine saldırı kabul ederek sessiz kalmayı imkânsız buluyoruz. Bu eğilimi gemlemek için iki şeyi yapmak zorunludur. Grup baskısına karşı bireysel özgürlüğün korunması için bu normların Avrupa merkezci görüneceğinden korkmaksızın normlar kümesi ortaya koymak ve hukuki olarak bunları uygulamak gerekir." demektedir.²⁶

²³ [Dijital oyunlarda "İslamofobi" tehlikesi -infografik- Anadolu Ajansı, http://aa.com.tr/tr/turkiye/dijital-oyunlarda-islamofobi-tehlikesi/660381](http://aa.com.tr/tr/turkiye/dijital-oyunlarda-islamofobi-tehlikesi-660381). (5.10.2017).

²⁴ Barn, Tedirgin Nefret, s. 225.

²⁵ Bk. Sümeyye Gedikoğlu, "İslamofobia", Kamuda Sosyal Politika, sayı: 34, Ocak-Şubat Mart-2016, s. 72.

²⁶ Slavoj Zizek, *In the wake of Paris Attacks The left Must Embrace Its Radical Western Roots*, <http://inthesetimes.com/article/18605/breaking-the-taboos-in-the-wake-of-paris-attacks-the-left-must-embrace-its> (2.10.2017)

Avrupa'da 2013 tarihli yayınlanan raporda Müslüman karşıtı tutumun artmakta olduğu belirtilmektedir.²⁷ İslamofobik olayların bildirildiği bir telefon yardım hattına 12 aylık süreç içinde rapor edilen fiziksel saldırıların %58'inin Müslüman kadınlara karşı gerçekleştirildiği açıklanmaktadır. Batının bu saldırılarının büyük bir kısmının hedefinde, Hz. Peygamber vardır. İslam Peygamberi hakkında şiddet yanlısı, şehvetperest ve sahte peygamber olduğu iddiaları öne çıkmaktadır.²⁸ Oryantalistlere göre Muhammed'in kendi amacı için yarattığı dininde şiddet ve cinsellik ön plandadır ve bu dine inananlar da kaçınılmaz olarak aynı şekilde davranmaktadır. İslam, saldırganlık ve savaş üzerine kurulu, bu temelde yayılan ve çok eşliliğe, eşcinselliğe ve genel cinsellik gevşekliliğe izin veren bir din biçiminde tasvir edilmektedir. İslam'ın, Müslüman olmayan herkesin vahşice öldürüleceği ya da köleleştireceği bir 'kutsal savaş' fikri yarattığı ve cenneti cinsel tutku ve zevklerden oluşan bir bahçe olarak tanımladığı iddia edilmektedir.²⁹

Daniel'in yukardaki beyanı esas alındığında Hz. Peygamber'e atfettiği iddialarını üç başlıkta ifade edebiliriz:

1. Hz. Muhammed sahte bir peygamber ve İslam'ın, Hıristiyanlığın batıl bir mezhebi olduğu iddiası.

2. İslam'ın şiddet ve terör dini olduğu iddiası.

3. Şehvetine düşkün biri olduğu yönündeki iddiası

a. Sahte Peygamber Algısı

Hz. Peygamber'e yöneltilen eleştirilerin başında yukarıda zikrettiğimiz Yuhanna ed-Dimeşki'nin Hz. Muhammed'in sahte peygamber olduğu, Eski ve Yeni Ahid hakkında kısmen mâlûmat sahibi olduğu ve hatta Ariuşçu bir rahipten ders aldığı, Kur'an'ı kutsal kitap diye takdim ettiği şeklindeki iddiaları St. Thomas Aquinas,³⁰ Leone Caetani (ö. 1935),³¹ Cardini Franko³² ve Emile Dermanghem (ö. 1971) gibi oryantalistler tarafından çeşitli tonlarda tekrarlanmaktadır.

Kur'an, Hz. İsa'nın Hz. Peygamber'i müjdelediğini dile getirmekte ve Hz. İsa'nın nübüvvetine yönelik delilini de Yahudilerin kabul etmediklerini, sihir dediklerini ifade etmektedir.³³ Hz. Peygamber'den delil istediklerinde daha önce

²⁷ Trust, *The New Muslims*, London, s. 15.

²⁸ Norman Daniel, *The Arabs and Medieval Europe*, London: Longman, 1975, s. 109, 220, 229, 314-17.

²⁹ Norman Daniel, *Islam and the West: The Making of the Image*, Edinburgh: Edinburg University Press, 1960, s. 123-125, 136-154.

³⁰ Montgomery Watt, *İslam'ın Avrupaya Tesiri*, (Çev. Hilmi Yavuz), İstanbul, Boğaziçi yayınları, 1986, s. 82.

³¹ Leone Caetani, *Maometta profeta d'Arabia*, Roma 1910, I, 7, 156-157, II, 61, 76, 77; *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924-27, I, 310-322, 374-379bk. Mahmut H. Şakiroğlu, "Caetani, Leon" *DİA*, VI, 545.

³² Cardini, Franko, *Avrupa ve İslam*, (Çev. Gürol Koca) İstanbul, Literatür Yayınları, 2004, s. 175.

³³ Saf 61/6.

insanların mucizeleri sihir diyerek reddettiğini dile getirerek Mekke müşriklerin bu isteğini reddetmektedir. Vahiy ve nübüvvet konusunda şüphesi olanlara, Kur'an, bir mucize olduğunu, Kur'an'ın bir benzerini getirme konusunda insan ve cinlerden yardım almalarını teklif etmektedir. İncillerde ve özellikle Yuhanna İncilinde dört yerde Paraklit'in geleceği zikredilmektedir:³⁴ Yuhanna İncilinin Bab 16, 13. ayetinde zikredilen bilgilerle Necm Suresinin üçüncü ve dördüncü ayetleri tamamen örtüşmektedir: "O, kendi arzusuna göre konuşmaz. Onun konuşması, (Allah tarafından) kendisine vahyedilen bir vahiyden başka bir şey değildir." İslam Peygamberi Muhammed (sav)'in isimlerinden biri olan Ahmed de "övlümüş" anlamına gelmektedir. Bu nedenle bazı İslam âlimlerince Parakletos sözcüğü Periklutos ile aynı sözcüktür ve Ahmed ile anlam olarak örtüşmektedir.³⁵ Barnaba incilinde de Hz. İsa benden önce yaratılmış ve benden sonra gelecek ve inancı (dini) son bulmasın diye gerçeğin sözlerini getirecek olan Allah'ın Elçisi'nin ayakbalarının iplerini veya çoraplarının bağlarını çözecek değerinde değilim³⁶ dediği devamında İshak'ın değil İsmail'in soyundan geleceği ve adının Muhammed olduğu ifade edilir.³⁷ Sonuç olarak bu durum Hz. Peygamber'in ve Kur'an'ın ifadesi ile ehli kitabın kendi oğullarından daha iyi tanıdıkları³⁸ halde tasdik edip destek sözlerine rağmen sırt çevirip aleyhinde çalışmışlardır. Bunu bilen Necran Hıristiyanları mübahaleye (karşılıklı lanete)³⁹ yanaşmamışlardır. Hz. Peygamber'in Tevrat ve İncil'in delillerini tahrif ettiği iddiasının tam aksine Kur'an ehli kitabın aslı bozdukları bilgisini⁴⁰ vermektedir. Her grup kendi yanında olanla mutlu olur⁴¹ kaidesinde tam bu noktada gerçek gibidir. İslam'ın sapkın bir Hıristiyan mezhebi ve Müslümanların da Kâbe'ye taptığı iddiaları izahtan varestedir. Ehli kitabın da Kudüs'te mescidi Aksa kiblesi olup, kibleye yönelmek putperestlik olsa ilahi dinlerin tamamı putperest dinler kabul edilmesi gerekirdi. Ancak bu durum meleklerin Âdem'e secde etmeleri emredildiği gibi⁴² Allah'ın bir emri olarak Kâbe'ye değil Allah'a secdedir.⁴³

Hz. Peygamber'in Arius mezhebine ait bir rahipten İslam'ı öğrendiği iddiasının delili yoktur. Hz. Peygamber'in çocuk yaşta Suriye yolculuğunda bir görüşmede Bahira'dan bütün bilgileri aldığı iddiası da kabul edilebilecek tutarlılıkta değildir. Bahîrâ'nın yaşadığı bu küçük manastırda eskiden beri bir kitap bulunuyor ve bunu okuyan her rahip Hristiyanların en bilgili din adamı oluyordu.

³⁴ İncil (Müjde) Türkçe Tercümesi, İstanbul, Yei Yaşam Yayınları, 1996, Yuhanna, Bab: 14: Ayet 16,26 Bab: 15, Âyet, 26-27 Bab: 16, Âyet, 7-13

³⁵ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, İstanbul, Eser, 1971, VIII/12-17

³⁶ Barnabas, Bab: 42: 13 Ayet. (Çev. Halil, Saade) by., Matbatı Menar, ts., s.41-2.

³⁷ Barnabas, Bab:43-44.

³⁸ Bakara 2/146.

³⁹ Ali İmran 3/61.

⁴⁰ Nisa 4/46

⁴¹ Mü'min 23/53.

⁴² Sad 38/73.

⁴³ Necm 53/62

İbnü'n-Nedîm, Bahîrâ'nın elindeki dinî metinlerin suhuf tercümelere olabileceğini söyler.⁴⁴ Bahira Hz. Muhammed'i bir bulutun gölgelendirdiğini, bir ağacın altında oturduğu zaman dallarının onun üzerine eğildiğini gördü. Bunun üzerine hemen bir sofraya hazırlayıp kabile mensuplarını yemeğe davet etti. Kureyşliler o güne kadar kendileriyle hiç ilgilenmeyen Bahîrâ'nın bu davetini biraz da hayretle kabul ettiler ve yaşı küçük olduğu için Hz. Muhammed'i kervanın yanında bırakıp manastıra gittiler. Ancak Bahîrâ yemeğe onun da gelmesini istedi ve kendisiyle bizzat ilgilendi, ona çeşitli sorular sordu, sırtına bakarak peygamberlik mührünü (hatm-i nübüvvet) gördü. Bahîrâ daha sonra Ebû Tâlib'e Muhammed'in kimin oğlu olduğunu sordu. Yetim kaldığını öğrenince ona iyi bakmasını ve Yahudilerden korumasını tavsiye etti. Bunun üzerine Ebû Tâlib Suriye'deki işlerini hemen bitirip onu Mekke'ye götürdü. Bu rivayetin sonunda, Ehl-i kitap'tan üç kişinin Hz. Muhammed'i görünce ona kötülük yapmak istedikleri, ancak Bahîrâ'nın buna engel olduğu da zikredilir.⁴⁵

Bazı âlimler, Bahîrâ hadisesine ait rivayetin sahih olmadığını, senedinin mürsel olduğunu, râvilerinden hiçbirisinin olayı görmediğini, bunlardan Abdurrahman b. Gazvân'ın "münker" hadisler rivayet ettiğini⁴⁶, olayı naklettiği ileri sürülen sahâbî Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin bu olayı görmesine imkân bulunması sebebi ile tenkit etmişlerdir. Ayrıca o sıralarda henüz çocuk yaşta olan Hz. Peygamber'in Bahîrâ ile kısa görüşmesinden, Hristiyanların iddia ettikleri gibi, İslâm dininin esaslarına ait bazı şeyler öğrenmesinin akıl ve mantığa ters düştüğünü belirterek bu hadiseyi ya tamamen reddetmişler veya üzerinde durmaya ve reddetmeye bile değer bulmamışlardır. İbn Hişâm, "İbn İshak'ın zikrettiği ve fakat şiirle uğraşanların doğru kabul etmedikleri birtakım şiirleri" kendi eserine almadığını belirtmesi, bu şiirlerin Ebû Tâlib'e ait olduğunda şüphe edilmesi için yeterli bir sebeptir. Bununla birlikte Bahîrâ hadisesinin doğru olup olmadığına yalnızca bu şiirlere bakarak karar verilemeyeceği de açıktır. Esasen Bahîrâ olayını kabul veya reddetmenin Hz. Peygamber'in şahsiyeti ve İslâm dini bakımından herhangi bir önemi de yoktur.⁴⁷

Sonuç itibarı ile Bahira ile ilgili rivayetlerin tenkide uğraması bir yana Hz. Peygamber'in tarihen böyle bir yolculuğa çıkmış olması ihtimal dâhilindedir. Ancak Hz. Peygamber bir görüşmede Bahira'dan İslâm'ı ya da Kur'an-ı almış olması imkânsız.

⁴⁴ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 24

⁴⁵ Tirmizî, Muhammed b. İsa, *el-Camiu's-Sahih Sunen et-Tirmizî*, (Tahk. Ahmed Muhammed Şakir) Beyrut, Daru İhyau turasilarabi, ts., "Menakıb" 3; Beyhâkî, *Delâilü'n-nübüvve* (nşr. Abdülmü'tî Kal'acı), Beyrut 1405/1985, II, 24-29; Suyûtî, *el-Hasâisü'l-kübrâ*, (nşr. M. Halil Herrâs), Kahire 1386-87/1967, I, 206-213; Nebhânî, *Hucetü'llâh ale'l-âlemîn*, Beyrut 1316, s. 157-160; Mevlânâ Şiblî, *İslâm Tarihi, Asr-ı Saâdet: Peygamberimizin Sîreti*, (trc. Ömer Rıza [Doğrul]), İstanbul 1346/1921, I, 198-202.

⁴⁶ Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah, *Duafa*, Tahk. Faruk Hamede, by., Daru's-Sakafe, 1984, I, 144; Darekutnî, Ali b. Ömer, *Sualatu'l-Hakim*, Thak. Muhammed b. Abdullah, Riyad, Mektebetu'l-Marif, 1.bs. 1984, I, 123.

⁴⁷ Bkz. Mustafa Fayda, "Bahîrâ" *DİA*, İstanbul, İSAM, 1993, IV/487.

b. Terör ve Şiddet Yanlısı Algısı

ABD'nin Irak işgali, İran'ın Irak ve Suriyedeki istikrarsızlığı kötüye kullanması, Beşşar Esed gibi diktatörlerin acımasızlığı ve ardından gelen mezhepsel güvensizlerin sonucu DAEŞ gibi örgütleri doğurdu. Terör örgütleri kendilerini İslamî isimlerle ansalar bile gerçekleştirdikleri eylemlerin İslam'la bağdaştırılması on derece yanlıştır. Terörün çok başlı bir canavar olduğu ve tek bir nedene indirgenemeyeceği açıktır.

1095'te I. Haçlı Seferini ilan edilen Papa II. Urbanus'a göre, Müslümanlar şeytanın uşaklarıydı. Bu yüzden Müslümanlar ile savaş aslında Tanrı'nın düşmanları ile dostları arasında yaşanan bir savaştır.⁴⁸ Luther, La Noue, Abercromby, Francis Bacon acımasız, tiran, vahşi ve barbar⁴⁹, Voltaire "kelle kesen"⁵⁰, Montesquieu, Botero ve Lewis'e göre şiddetin ve despotizmin etkenlerin başında bizatihi İslam dininin kendisi gelmektedir. Ali ve Hz. Muhammed'in Batılı standartlara göre müstebit, gaddar (tyrant) bir kişi olduğunu da iddia etmektedirler.⁵¹ 30 Eylül 2005 yılında *Jyllands Posten* isimli bir gazetede Danimarkalı bir karikatüristin Hz. Muhammed'i (sav) canlı bomba eylemcisi ve teröristlere cennet vadeden Usame b. Laden bir kişi olarak karikatürize edilmiştir. İnançlarına göre peygamberlerinin normal bir şekilde resmedilmesi de haram olan Müslüman ülkelerde, bu durum büyük bir infiale yol açmış ve çıkan olaylar neticesinde yüzlerce kişi hayatını kaybetmiştir.⁵² Başta Türkiye olmak üzere Danimarka'da bulunun Müslüman ülke misyonları söz konusu karikatürün etnik ve dini gruplar arasında ilişkilere hizmet etmeyeceği açıklanmıştır. Dönemin Danimarka başbakanı Anders Fogh Rasmussen'den randevu talep edilmiş ancak talepler geri çevrilmiş; Müslümanlardan gelen yoğun tepkiler üzerine kendisinin dini inançlara saygı gösterdiğini ve dini figürleri rencide edecek şekilde tasvir edilmesini onaylamadığını dile getirmek zorunda kalmıştır.⁵³

⁴⁸ Dominique Schnapper, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, (çev., Aşegül Sönmezay), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 45.

⁴⁹ Francis Bacon, *Denemeler*, (Çev. Elif Günçe), İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2004, s. 45111.

⁵⁰ Voltaire, *Candide ya da İyimserlik*, (Çev. Server Tanilli), İstanbul, Cem Yayınları, 1994, s.242.

⁵¹ Galen Johnson, "Muhammad and Ideology in Medieval Christian Literature", *Islam and Christian-Muslim Relations*, XI-, 2000, s. 336-338; Albert Hourani, *Avrupa ve Orta Doğu*, (Çev: Ahmet Aydoğan, Fahrettin Altun), İstanbul 2001, s.60; Alain Servante, "Batılıların Gözünde Türk İmajının Geçirdiği Değişimler", (Ed. Özlem Kumrullar), *Dünyada Türk İmgesi*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2. Basım, 2008, s.59; Aslı Çarkman, "Avrupa ve Öteki: Avrupa İmgesinin Osmanlı Aydınlanmasından Yansıması", (Der.E. Fuat Keyman), *Türkiye'nin Yeniden İnşası*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 55-58.

⁵² Barn, *Tedirğin Nefret İslamofobi*, s. 137; Canatan, *Batı Dünyasında İslamofobi*, s.422.

⁵³ Vinocur, J., ve Bilefsky D., "Dane Sees Greed and Politics In The crisis", *Newyork Times*, 10.02.2006. <http://www.nytimes.com/2006/02/10/world/europe/dane-sees-greed-and-politics-in-the-crisis.html>. (3.10.2017)

Dünyanın en güvenli ülkelerinden biri sayılan Norveç'te halk, ikinci dünya savaşından bu yana Avrupayı sarsan en korkunç katliamı yaşamıştır. Oslo katliamından hemen sonra ajanslarda Batılı terör uzmanları saldırıyı 11 Eylül'e benzeterek İslâmi terör örgütlerinden birinin yaptığını iddia etmişler, oysa katliam Norveçli Anders Behring Breivik tarafından planlanmıştı. Bereivik Oslo'nun merkezinde gübre bombasıyla sekiz kişiyi öldürmüş, arkasında Utoya adasında altmış dokuz kişiyi katletmişti.⁵⁴ Breivik kendisini bir "tapınak şövelyesi" olarak Haçlı ve Hıristiyanlık adına ve hayrına savaştığını itiraf etmektedir. Olay ilk gerçekleştiğinde, medyada 11 Eylül saldırısından sonra gerçekleşen her terör eylemi İslâmî terör saldırısı olarak nitelendirip İslamofobi oluşturulmuştur. Katil Müslüman olsaydı medya adını hemen dini kimlik ön plana çıkarılarak İslami terör olarak lanse edilecekti. Fakat katilin Müslüman olmadığı anlaşılınca akıl sağlığı ön plana çıkartılmıştır.⁵⁵ Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra İslam ile terör kavramlarının özdeşleştirilmeye çalışılması Avrupada zaten ayrımcılığa maruz kalan Müslümanları "olağan" şüpheli haline getirmiştir. Batı dünyasında Müslümanların karşılaştığı zorluklar, onların problemin temel merkezi olarak algılamasıyla katlanmaktadır. Amerika'da Teksas eyaletinde, pazar ayını için First Baptist kilisesinde bulunan kalabalığın üzerine ateş açıldı. Gelen ilk bilgilere göre saldırıda 26 kişi öldü, 30 kişi de yaralandı.⁵⁶ Kilise baskını yapan ve onlarca kişinin ölümüne sebep olan katil Devin Patrick Kelley Hıristiyan olunca Trump değerlendirmesi ruh sağlığı bozuk çok kişi olduğu açıklaması yapmıştır.⁵⁷ Bu bir Müslüman olsaydı Dünya ayağa kalkardı.

Hz. Peygamber ve İslam'a 1.7 milyar insan inanmaktadır. Sorun İslam'ın teolojisinde değildir. Her ilahi din gibi İslam barışı, adaleti, kardeşliği, sevgiyi, yardımlaşmayı önerirken; tüm dinlerin mensupları arasında şiddete başvuranlar ortaya çıkmaktadır. Günümüzde İsrail'in Filistin halkına karşı saldırı ve şiddet eylemleri devlet terörünün en canlı örneği olarak uluslararası kamuoyunun gözü önünde yaşanmaktadır. Birmanya'da Arakan Budist toplulukların, Arakan Müslümanlarına, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde Hıristiyan Anti-Balaka örgütünün, Müslümanlara yönelik soykırımı varan şiddet eylemleri ve Katolik ve protestan çatışmalarına sahne olan İrlanda ve İngiltere arasında devlet terör eylemleri yaşanmaktadır. Bunların hiçbirinde Hıristiyan, Katolik veya Protestan teröristler gibi dini inançlarına izafeten bir nitelemeye gidilmemektedir ve gidilmemelidir de. Aynı saygı ve tutarlılığın İslam için gösterilmesi gerekir. Taliban, Hizbullah ve DAESH gibi örgütlerin doğumuna sebep olan Batı ve Amerika, 11 Eylül saldırılarını medeniyetler çatışması tezini doğrulamak için şiddet eksenli radikal gruplarla tezgâhladıkları ve kurguladıkları anlaşılmaktadır. Bunun arka planında İslam'ı

⁵⁴ Küçükcan, T. (2009). Avrupa İslamofobiye teslim mi?, Ankara, SETA Vakfı Yayınları, 2009. <https://www.setav.org/avrupa-islamofobiye-teslim-mi/> (3.10.2017)

⁵⁵ Barın, *Tedirgin Nefret İslamofobi ve DAESH*, s., 119.

⁵⁶05 Kasım 2017, Pazar 22:18. <http://www.posta.com.tr/abd-de-kiliseye-saldiri-cok-sayida-olu-ve-yarali-var-haberi-1349257>. (6.11.2017)

⁵⁷ <http://edition.cnn.com/2017/11/05/politics/trump-texas-shooting-act-evil/index.html>.

seçenleri ustaca engellemek yanında İslam coğrafyasındaki çıkarlarını kargaşa ortamında sürdürmek yatmaktadır. Bunu yapabilmek için Hz. Peygamber ve Müslümanları terörle yaftalamaktadırlar.

Birçok Avrupa ülkesinin mahkemeleri bu yayınların bütün Müslümanları değil sadece terörizme destek veren Müslümanları hedef aldığını ve dolayısıyla bu yayınların düşünce ve eleştiri özgürlüğü sınırları çerçevesinde olduğuna hükmetmişlerdir. Oysaki terörist ve ahlaki zaafı olan bir kişi olarak resmedilen Hz. Muhammed yalnızca terör saldırılarını gerçekleştirdiği iddia edilenlerin değil, bütün Müslümanların yücelttiği ve rehber olarak kabul ettiği dini sembol niteliğinde bir şahsiyettir. Bu yayınlar bütün Müslümanları rencide etmektedir. Avrupa hukuk müktesebatında temel insan hakkı olarak yer alan dini hassasiyetlere saygı ve kutsala hakaret etmeme kuralının açık bir şekilde ihlali de söz konusudur.

“İslam” kelime itibarı ile “barış” anlamındadır. Kur’an-ı Kerim kasten, haksız yere adam öldürmeyi haram kılmış, cezasının sonsuza kadar cehennemde kalmak olduğunu ifade etmiştir. Haksız yer bir kişiyi öldürmeyi bütün insanları öldürmeye eşit tutmuş, bir insanın canını kurtarmanın bütün insanlarını hayatını kurtarmaya denk olduğunu bildirmiştir. Kuran’ı Kerim “Ey iman edenler hep birden barışa girin. Şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır”.⁵⁸ Hz. Peygamber (sav) gerektiğinde savaşlar yapmıştır. Ancak savaş esnasında Müslümanlarla savaşmayan Gayri Müslim çocukların, kadınların⁵⁹, yaşlıların, yalnızca ibadetle uğraşan din adamlarının öldürülmesini yasakladığı gibi, ibadethanelerin yıkılmasını, hayvanların öldürülmesini, ağaçların kesilmesini de yasaklamıştır.⁶⁰

İslam dinin bu ilahi prensipleri göz önünde tutulduğunda terör, şiddet, bunalım ve anarşinin İslam’la yakından uzaktan alakasının olmadığı görülecektir. Batıda “tapınak şövalyesi” olduğunu ifade edenler nasıl Hıristiyanlık adına bu işi yaptıkları söylenmemesi gerektiği gibi; İslam âleminde bazı terör grupların İslam adına yaptıkları yanlışlar, Hz. Peygamber’e veya bütün Müslümanlara fatura edilmesi kabul edilemez.

Watt’ın bu konudaki tespitlerini şu şekilde özetlemektedir: “Hıristiyan düşünürlerin birçoğu Hz. Muhammed’in, dini askeri kuvvetle yayıldığına; Peygamber ve Allah düşmanlarını öldürmek, kendilerine her türlü zulmü yapmak gibi suçların, İslam dinin bir emri olduğuna inanmaktadır. Avrupa’nın İslam hakkında tasarladığı imaj, hakikat olmaktan çok uzaktır. İslam veya kılıcı tercih etmek hususi olarak, Yahudi, Hıristiyan ve diğer Ehl-i Kitaptan olanlara tatbik

⁵⁸ Bk. Nisa 4/93; Maide 5/32; Bakara 2/208.

⁵⁹ Buhârî, *es-Sahih*, (Tahk. W. Jounboll), leyde, 1862-1908, “*Cihad ve’s Siyer*” 145; Ebu Dâvud, “*Cihad*” 121.

⁶⁰ Sanânî, Abdurrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, (Tahk. Habiburrahman el-Azami), Beyrut, Mektebetu’l-İslami, 2. bs.1403, IV, 453.

edilmemiştir. Müslümanların askeri faaliyetleri sadece siyasi bakımından büyüme için kullanılmaktadır. İslam'ın şiddet dini olduğundaki imaj, Hıristiyanlığın ikna yolu ile yayılmış bir sulh dini olduğu hakkındaki imajla çelişki halindedir. Haçlı seferlerine katılanlar, kendi dinlerinin bir sulh dini, muhaliflerininkini ise bir şiddet dini olduğuna inanmaktadırlar.⁶¹ Müslümanların ortaya koyduğu fetih hareketleri, Müslümanlar açısından meşru ve haklı gerekçelere sahip gösteriliyor olsa da, karşı taraf açısından bir tehdit olarak algılanmış ve bu durum "İslamofobik" ve "anti-İslamist" duyguları beslemiştir.⁶²

Watt bu söyledikleri de Müslümanlar hakkında kasıtlı algı operasyonu olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak ikinci önemli konu ise Kuran ve hadisler yer alan "cihad" kelimesi her zaman savaş anlamına da gelmemektedir. "Cihad" kelimesi "savaş" anlamı yanında çaba ve gayret anlamına gelmektedir. Kendini İslamî ifade eden terör grupları bu anlamada ayet ve hadisleri bağlamından kopararak delil aldıkları görülmektedir. Bu kavramın tevil yöntemi ile her ayet ve hadiste savaşmak anlamı yüklenmesi de ayrı bir problem gibidir. Bazı gruplar, Nisa suresinde "*Müminlerden –özür sahibi olanlar dışında- oturanlarla malları ve canları ile cihad edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kıldı...*"⁶³ Ayetini ve Ankebut suresi "*Ama bizim uğrumuzda cihad edenlere elbette kendi yolumuza eriştireceğiz. Hiç Şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir*"⁶⁴ ayetlerini delil almaktadır. Daiş'e göre yeryüzünde "İslam devleti" hâkim oluncaya kadar savaşmak Müslümanların temel görevidir. Daeş taraftarları "İslam devleti"nin bekasının önünde engel teşkil eden her şeyle mücadele etmek, savaşmak vacip, bu anlamda cihad, kıtal, emr-i bi'l-maruf nehyi ani'l-münker gibi kavramlara atıfla yapılan faaliyetin insanları Allah'ın rızasına ve cennete ulaştıracağını telkin etmektedirler. Örgüt, öncelikli olarak yayılmasına destek vermeyenler gençleri İslam'a karşı çıkmış ve mürted olmuş kabul etmektedir. Daiş, neredeyse kendinden olmayan bütün Müslümanları tekfir edip onlarla savaşmayı bir vecibe olarak telakki etmektedir. Kendisine saldırmayan pek çok masum insana dahi, bazı cihat ayetlerini sebep-i nüzulü ve tarihsel bağlamından koparıp delil göstererek eziyet etmekte veya çeşitli şekillerde cezalandırmaktadır.⁶⁵

Ankebut suresinin son ayeti cihad teşrî kılınmadan önce nazil olmuştur. Müfessirlerin açıklamalarına göre Ankebut suresi Mekki surelerdendir. Bu sebeple ayet savaş meydanında savaşanlara has kılınamaz. Burada cihadla kastedilen küfrün her türlü ile mücadele anlamındadır. İbnü'l-Cevî (ö. 751/1350) bu konuda ayeti şu şekilde tefsir etmektedir: "Yani Küffarın eziyetlerine karşı nefisle mücadeledir. Vatandan hicret etmek ve buna benzer şeylere sabredin anlamındadır.

⁶¹ Montgomery, *İslamın Avrupa'ya Tesiri*, s.82.

⁶² Canatan, *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, s. 83,70.

⁶³ Nisa5/95

⁶⁴ Ankebut, 29/69.

⁶⁵ İmadüddin Haytî, *şübehât tazîmi 'd-devleti'l-İslâmî ve'r-red aleyha*, yy., Heyetü'ş-Şamî'l-İslamiyye, 1. bs. 2015, s. 70, 71

Bu savaşmaktır da denildi. Bu zayıf bir ihtimaldir. Çünkü ayet indiği dönemde henüz inananlara savaş emredilmemiştir.⁶⁶ Abdullah b. Abbas'ın "Allah'ın "Sizi hidayet yoluna ileteceğim" sözüne şu tefsiri yaptığı nakledilmektedir: "Bize itaat konusunda gayret gösterenleri sevap yoluna ulaştıracağız" demektedir. Bu tefsir bütün itaatleri ve sözleri içerir. Buna benzer bir tefsir Abdullah b. Zübeyr'den de nakledilmiştir. Kurtubî (ö. 656/1258), "Kâfirlerle yolumuzda mücadele edin" yani "rızamıza ulaşma isteğinde çaba gösterin" demektir. Süddî (ö. 127/745) ve diğer müfessirler de ayetin savaşın farz kılınmasından önce indiğini ifade etmişlerdir.⁶⁷ İbn Kayyim el-Cevzî, "Yolumuzda mücadele eden" ayetinde Yüce Allah hidayeti nefsin gayretine bağladı. İnsanların hidayette en üstünü çok mücadele edenlerdedir. Cihadın en farz olanı nefisle mücadele, şeytanla mücadele, dünya ile mücadeledir. Kim bu dört şey konusunda Allah yolunda mücadele ederse Allah onu razı olduğu yola cennete ulaşmasına hidayet eder. Kim cihadı terk ederse, cihaddan terkettiği konuda hidayeti kaçırmıştır. Cüneyd el-Bağdâdî (ö. 297/909) ayeti tefsirde şöyle dedi: "Bizde (dergâhımızda) tevbe ederekarzu ve isteklerinizle mücadele ediniz. Sizi İhlas yollarına ulaştıralım."⁶⁸ Muaz b. Cebel de: "İlmde araştırma yapmak cihaddır. Allah dilediğini seçer, (inabe edene) yoluna yönelene hidayet eder."⁶⁹

Kur'an'a parçacı bir yaklaşımla ve bağlamından kopararak yorumlayan bazı gruplar, inananlara karşı sürekli savaş halinde olunması gerektiğini düşünseler de Kuran'da zalimlerden başkasına düşmanlık edilmeyeceği açıkça ifade edilmektedir. "Cihad" kelimesi konusunda aynı yanlış algı gayri Müslimlerde de görülmektedir. Bazı gayri müslimler cihadın kendilerini tehdit eden önemli bir unsur olduğunu, dolayısıyla Müslümanların başka ülkelere yayılmasının önlenmesi gerektiği ifade edilmektedir. İslamofobinin cihad ayetlerine dayandırılmasında ilgili ayetleri bağlamından kopararak yanlış yoruma dayalı algı olduğu anlaşılmaktadır.

Buharî ve diğer bazı hadis kitaplarında yer alan bir rivayette lafza itibar edildiğinde Hz. Peygamber: "İnsanlar Allah'tan başka ilah olmadı ve benim Allah'ın kulu ve Resulü olduğuma şahitlik edip, namaz kılıp, zekât verinceye kadar cihad (mücadele etmekle / savaşmakla) emrolundum. Bunu yapanlar canını, malını benden korumuş ancak İslam'ın hakkı Allah'a kalmıştır."⁷⁰

Rivayetin sonunda verilen bilgiler "cihad" kelimesine kıtal anlamı vermenin daha uygun olduğunu göstermektedir. Ancak Rivayetin sahih hadis kaynaklarındaki tariklerinin büyük çoğunluğunda rivayetin sonundaki kısım yer

⁶⁶ İbn Cevzî, Muhammed b. Ahmed, *Teshili li ulumi't-Tenzil*, (Tahk. Muhammed salim Haşim), yy., Daru'l-Kütübi'l-İlimiyye, 1995, II, 129.

⁶⁷ Kurtubî, *el-Câmiu Li Ahkami'l-Kurân*, XIII, 264;-5

⁶⁸ İbn Kayyim, *Fevâid*, I, 59.

⁶⁹ İbn Teymiye, *Câmiu't-Tahsil*, VI, 82.

⁷⁰ Buhari, "İman" 15; Müslim, *Sahih*, (Tahk. Muhammed Fuad Abdulbaki, Kahire, 1955-1956, "İman" 8.

almamaktadır. Sadece “İnsanlar Allah’tan başka ilah yok deyinceye kadar savaşmakla emrolundum” şeklinde Hz. Peygamber’e isnad edilmekte geri kalan kısmı Ebû Bekr’e ait olduğu haber verilmektedir.⁷¹ Kelimeî şahadet getiren kimselerin İslam dairesinde kalacakları ve tekfir edilemeyeceği anlaşılır. Ebu Bekr’den rivayet edilen bu hadisin kendi döneminde devlete zekâtı (vergiyi) vermeyip müslüman olduğunu ifade edenlere karşı açıldığını ifade edebiliriz. Bu savaşın sebebinin zekâtтан çok devlete bir baş kaldırı ya ad devlete isyan olduğu söylenebilir. Ayrıca Kur’an’da insanların İslam’a girmesinde zor kullanılması yasaklanmıştır. Gayri Müslimlerle İslam’a girsinler diye savaşmaya “Sen ancak hatırlatıcısın, zorlayıcı değilsin”⁷² ayeti engeldir. Hak batıldan ayrıldıktan sonra dinde zorlama yoktur.⁷³ Bu ayetlerden İslam’a girmeyenlerin İslam’a zorlanmayacağı ancak bir Müslümanında Allah’a, devletine, İslam milletine, ailesine ve şahsına ait görevlerinin yerine getirmekten sorumlu olduğu aşikârdır.

c. Kadın Algısı

Watt’ın aşağıdaki kayıtları Batının Hz. Peygamber algısı konusunda önemli tespitleri içermektedir. “Ortaçağ Avrupa’sının gözündeki İslam nefse düşkünlük dini olarak görülüyordu. Bir adamın istediği kadar evlenebileceğini ve hanımların sayısını cüzdanın şişkinliğinden başka hiçbir şeyin tesir edemeyeceği zannediliyordu. Bazı müellifler dörtten fazlasına müsaade edilmediğini bildikleri halde, sınırın yedi veya on olduğunu söylemek için, Kur’an-ı Kerim’in ayetlerini umumiyetle yanlış tercüme ediyorlardı. Kur’an homoseksüelliğe dahi müsaade etmiş deniyordu. Bazılarına göre de İslam’ın meşru olmayan cinsi münasebetlere müsaadesi, Kurandaki cennet tasvirleri ile son hadde varmıştı. Tenkitler umumiyetle yanlış iddia ve abartılara dayanıyor, Hz. Muhammed’in aile hayatı da haddinden fazla tenkide uğruyordu. Bu bakımdan ortaçağın çizdiği İslam imajındaki şehvîlik İslam’ı birçok bakımından gülünç duruma düşürmek içindi. Avrupalılara göre Müslümanlar başka bakımlardan da nefislerine düşkündürler...”⁷⁴ Leone Caetani (ö. 1935), Emile Dermanghem (ö. 1971) ve benzeri bazı modernist oryantalistler, Muhammed’in başarısını, çok evlilikle cinsel hürriyeti ilan etmesinden kaynaklandığını ileri sürmektedirler. Hz. Muhammed’in (sav) Hz. Zeyneb binti Cahş ile evlenmesini son derece çarpıtılmış yorumlarla Hz. Muhammed’e (sav) ağır itham ve iftiralarda bulunmaktadırlar.⁷⁵ Hz. Peygamber’in dokuz yaşındaki Ayşe ile elli iki yaşında yaşında evlendiği de bu tenkitlerin başında gelmektedir. Hz. Peygamberin dokuz yaşındaki Hz. Aişe ile evlenmesi olayını "elli dört yaşlarında bir erkeğin oyuncaklarla oynama çağındaki bir çocukla

⁷¹ Buhârî “İstitabe” 3; “Cihad” 101; “İ’tisam”2; Müslim “İman” 8; Ebû Davud, Süleyman b. Eşas es-Sicistânî, *Sünen*, (Tahk. Muhammed Muhyiddin Abd al-hamid), Kahire 1935, “Zekat” 1; “Cihad” 104

⁷² Gaşiye 88/21-22

⁷³ Bakara 256

⁷⁴ Montgomery, *İslamın Avrupaya Tesiri*, s.83.

⁷⁵ Caetani, *Maometta profeta d’Arabia*, II, 61, 76, 77.

evlenmesi"⁷⁶ olarak nitelendirilerek, bu evliliği bir anlamda şehvetperestlik, hatta daha da ileri götürerek sübyancı olarak nitelendirmişler⁷⁷ yaşlı bir erkeğin, bakire bir kız çocuğuyla "garip evliliği" diye yorumlamışlardır.⁷⁸ Hz. Peygamber'i eleştirmek isteyenler, bilhassa Hz. Aişe'nin evlenme yaşını gündeme getirerek, O'nun çocuk yaşta bir kızla evlendiğini, hatta "oyun çocuğu" ile evlenecek kadar kadınlara düşkün⁷⁹ olduğu şeklinde iddialar ileri sürmüşlerdir.

1. Şehvetine Düşkün Olduğu Yönündeki İddia

Hz. Peygamber evlilik akdi konusunda önemli değişiklikler, düzenlemeler getirmiştir. Fakat evliliğin yaşı, evlilik merasimi vs. gibi geleneğin hâkim olduğu cihetlere dokunmamıştır. Hatta kendisi de bu alandaki geleneğe tabi olmuştur. VII.yy. Arap kültürünün bir üyesi olmasına bağlı olarak yapmış olduğu bir kısım davranışları, zaman zaman eleştiri konusu olmuştur. Çok evliliği, Zeyneb Binti Çahş ve Hz. Aişe ile evliliği de eleştiriye konu olan hususların başında gelmektedir. Özellikle bazı Oryantalistler, Arap örfüne ve dönemin kültürüne ait gelenekleri kendi kültürlerine ve yaşadıkları dönemin algılarına kıyaslayarak eleştirilerinde ileri gitmişlerdir.

a. Çok Evli Olması

Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde çok evlilik ve özelde kralların çok eşli olmalarının sosyal ve siyasi sebepleri vardı. Hz. Peygamber de, değişik kabile ve milletlerden 12 kadınla evlilik yapmıştır. Bunlardan beş tanesi Kureyşli olup, Hz. Aişe de Kureyş'in Teym kolundandır. Hz. Peygamber, Hz. Aişe dışında, Hatice binti Huveylid, Sevde bt. Zem'a, Hafsa binti Ömer, Zeyneb binti Huzeyme, Ümmü Seleme binti Ebi Ümeyye, Zeyneb binti Cahş, Cüveyriye binti el-Hâris, Safiyye binti Huyey, Ümmü Habîbe binti Ebi Süfyan, Mısırlı Mariye ve Meymûne binti el-Hâris ile evlenmiştir.⁸⁰ Evliliklerinin çoğunluğu iki çocuklu olarak Hz. Haticenin vefatından sonra ve Medine döneminde olup Hz. Peygamber de devlet başkanı sıfatı da taşımaktadır.

Hz. Peygamber'in birden fazla kadınla evlenmesine, özellikle Batılı bilginler tarafından, çok evliliğin o dönemin sosyal sisteminin bir parçası olduğu ve birçok ahlaki, sosyal ve iktisadi sorunların çözümünde gerekli bir olgu olduğu

⁷⁶ Reinhart Dozy, *Tarihte İslamiyet*, (çev: Abdullah Cevdet -Osmanlıca metin-), İstanbul 1908, I, 105

⁷⁷ Bkz.Ebu'l-Ala el-Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber*, (çev: Ahmet Asrar), İstanbul, Pınar Yayınları, 1984, II, 533

⁷⁸ Aişe Abdurrahman, *Rasulullahın Annesi ve Hanımları*, çev: İsmail Kaya, Konya 1987, II, 72.

⁷⁹ Turan Dursun, *Din Bu*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2000, I, 26, IV, 97-98.

⁸⁰ Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (Çev. Salih Tuğ), İstanbul, İrfan Yayıncılık, 1990, II, 676-691; Ziya Kazıcı, *Hz.Muhammed'in Eşleri ve Aile Hayatı*, İstanbul, Çağ Yayınları, 1991, s. 73-331; Aişe, Abdurrahman, *age.*, s. 399-400.

düşünülmeden, tarafgir bir anlayışla tenkitler yöneltilmiştir.⁸¹ Bu tenkitleri yapan Batılı bilginlerin, aynı geleneğin mensubu olan, Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın evlilikleri konusunda hiçbir eleştiride bulunmamaları, tenkitlerinde tarafsız olmadıklarını göstermektedir.⁸²

Kendisinden on beş yaş büyük olan, Hz. Hatice ile elli yaşına kadar yirmi beş yıl evlilik yaşayan Hz. Peygamber, elli yaşında iken yaşıtı olan Sevde ile evlenmiş ve evliliklerinin büyük çoğunluğu Medine'de elli üç yaşından sonra ve devlet başkanı olduğu dönemde gerçekleşmiştir. Ayrıca evlendiği hanımlardan biri hariç tümü, ya dul yada önceki evliliklerinden çocukları olan kadınlardır. Bu da, evliliğin ana saikinin "şehvet" olmadığını göstermektedir. Hz. Peygamber'in çok evlenmesinde, siyasi amaçların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Örneğin, Hz. Aişe ve Hz. Hafsa ile evlenerek, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'le ilişkilerini güçlendirmiştir. Beni Mahzum'dan Ümmü Seleme ile evlenerek, İslam'a en büyük düşmanlığı yapan Ebu Cehil'in kabilesinin düşmanlığını önlemiştir. Ümmü Habibe ile evlenerek, Mekke lideri olan babası Ebu Süfyan'la ilişkilerini yumuşatmaya çalışmış, bir daha savaşta kendisinin karşısına çıkmamasını sağlamıştır. Benî Nadir liderinin kızı Safiyye ile evlenerek Yahudilerin düşmanlığını azaltırken, Benî Mustalik'in liderinin kızı Cüveyriye ile evlenerek de, bu kabilenin İslam'a girmesini sağlamıştır. Meymune, ile evlenerek Meymune'nin dokuz kız kardeşinin evli olduğu dokuz ünlü kabile lideriyle bacanak olmuş ve onlarla yakınlık sağlamıştır. Zeyneb binti Cahş'la evliliğini, bir Cahiliyye âdetini yıkmak için Allah istemiş ve Kuran'da bu konuyla ilgili ayetler indirmiştir. Diğer hanımı Zeyneb binti Huzeyme ise, Hevazin'in çok güçlü bir kabilesine mensuptur.⁸³

Bu durum döneminde diğer devlet başkanları gibi onun evlilikler siyasidir. Ayrıca Hz. Peygamber'in bu evlilikleri gençlik döneminde değil nispeten yaşlılık dönemindedir. Ayrıca Mekke müşrikleri daha genç olduğu kırklı yaşlarda Hz. Peygamber'e her kabilenin en güzel kadını ile evlilik, başkanlık ve para teklif etmişler bunu reddetmiştir.⁸⁴ Bu durum onun cinsellikten çok o dönemin kabulü ve siyasi sebeplerle evlendiğinin açık kanıtıdır.

b. Hz. Aişe ile Evliliği

Evlilik yaşı, evlilik şekli ve kuralları, adet ve uygulamaları kültürlere, toplumlara ve dinlere göre farklılık arz etmektedir. Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile evliliği, günümüzde özellikle Hz. Aişe'nin yaşından dolayı eleştirilere maruz

⁸¹ Bu konudaki iddialar için Bkz: Abdülaziz Hatip, *Kuran ve Hz. Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar*, İstanbul 1997, 164 vd.

⁸² Fazlurrahman, *Siret Ansiklopedisi*, (çev: Heyet), İstanbul 1990, II, 197 vd.

⁸³ Mehmet Azimli, "Hz. Aişe'nin evlilik yaşı tartışmaları ya da savunmacı tarihçiliğin çıkmazı", *İslami Araştırmalar*, Ankara, 2003, XVI. cilt, 1. sayı, 28, s. 2-3.

⁸⁴ Maverdi, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, *Alamun-Nübüvve*, (tahk. Muhammed Mutasım Billah), Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-Arabi, 1.bs. 1987, I, 100.

kalmıştır. Hz. Peygamber'in yaşı ellinin üzerinde iken Hz. Aişe'nin yaşının onun altında küçük çocuk olduğu halde evliliği eleştirilmiştir. Bazı âlimler yorumları ile Hz. Aişe'nin evlenme yaşını 17-18'e çıkartsalar da, ilk dönem kaynakları nişanın altı, evliliğin ise dokuz yaşında olduğu noktasında hemfikir gibidirler. Bu âlimlerin değerlendirmesindeki hata Hz. Aişe'nin evlilik yaşını, kendi kültürlerindeki ortalama evlenme yaşı olan 15-20 arasına çekmeye çalışmış olmalarıdır. Hz. Peygamberin 9 yaşında bir kız çocuğuyla evlenemeyeceğini, bunun bir iftira ve düzeltilmesi gereken bir yanlış olduğunu savunup, Hz. Aişe ile 17-18 yaşlarındayken evlendiği görüşünü dile getirmişlerdi.⁸⁵

Bir ateist olan Ayaan Hirsi Ali, İslamofobik kampanya çerçevesinde İslam Peygamber'i Batılı ölçütlerde (pervert) bir cinsel sapkıncı demiştir. Bu hususta ona atıfta bulunduğu şey ise Peygamber'in kendisi elli iki yaşında iken dokuz yaşındaki Aişe ile evliliğidir. Hz. Peygamber küçük bir kız olan Hz. Aişe ile gerdeğe girdiğinde "Kocasının evine giden bu küçük kıza oyuncaklarını ve bebeklerini verdiler" Oyun oynamaktan hoşlanan bu çocuk, Allah'ın yaşlanmakta olan Peygamberinin eşi oldu" "Hz. Aişe Peygamber karısı olsa da hala çocuktur ve çocukça şeyleri de terk etmeye hazır değildi. Yaşlı Muhammed bunu anlamış ve olayı kendi akışına bırakmıştır. Peygamber eve geldiğinde "çocuk karısını" oyuncaklarıyla meşgulken görür, bazen kendisi de onunla oynardı şeklinde eleştirilmiştir.⁸⁶ İlhan Arsel de farklı bir bakış açısıyla konuya şöyle yaklaşır: "Yaşlı erkeklerle evlenen kız çocukları kocasını baba gibi görerek ve ona körü körüne bağlanarak hayat boyu sürecek köleliğe erken yaşta evlilikle adım atarlar." Dahası "kız çocuğunun çok küçük yaşta evlendirilip eve kapatılması, onu çok şeyden mahrum etmek, ezmek, şahsiyetini yok etmek, Şeriat'a göre sosyal düzenin bir gereğidir ve Müslüman toplumların geri kalmalarının nedenlerinden biridir. Kızların erken evlendirilerek kocalarının kölesi durumuna getirilmeleri, sosyal hayattan uzak tutulmalarının toplumun ilerlemesine engel teşkil ettiğini" savunan İlhan Arsel, bizzat Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile evlenerek bu konuda topluma örnek olduğunu ve sözleriyle de bunu tavsiye ettiğini ifade eder.⁸⁷

Hz. Aişe'nin evlilik yaşı ile ilgili açıklamalara geçmeden önce Cahiliyye Araplarında, Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve diğer bazı toplumlarda kadının evlilik yaşı hakkında kısaca bilgi vermemiz, konuyu daha anlaşılır kılacaktır. Her toplumun temelini oluşturan ailenin evlilik merasimleri, evlenme yaşları, görevleri gibi ilişkiler bir kültürden diğerine değişir, hatta aynı toplumun tabakaları arasında bile farklılık gösterebilmektedir. Her toplumun aile ile ilgili örf ve adetleri, kendi kültürel yapısı doğrultusunda oluşmuştur. Bu gerçekten hareketle Hz. Peygamber'in yaşadığı Arap toplumunun da kendine özgü evlenme şekli, gelenek, görenek, örf ve adetleri çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Mekkeliler ergenlik

⁸⁵ Bk. Akkad, Abbas Mahmud, *es-Siddika bintü's-Siddik*, Kahire Dârü'l-Ma'arif, 1963, 39.

⁸⁶ Toker, "Kadınların Peygamber Algısı Müslüman Kadınlar ve Hz. Muhammed", s. 139.

⁸⁷ İlhan Arsel, *Şeriat ve Kadın*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1995, s. 145,151

çağına gelmiş kızlarının, evlilik yaşına geldikleri anlamına gelen elbise giydirmeye işini Dâru'n-Nedve'de yaparlardı.⁸⁸ Bu bölgede kızlar genellikle 12 yaşına basmadan evlendirilir; ancak çocuk doğurduktan sonra aileye dahil edilir, eğer çocuk doğurmadan ölürlerse kocasına başsağlığı dilenmezdi.⁸⁹ Çoğu zaman babası ya da velisi, kızın bu evliliği isteyip istemediğine, erkeğin yaşlı olup olmadığına bakmadan kızı istediği erkeğe verebilirdi.⁹⁰ Ehl-i Kitaba gelince, Yahudilikte evliliğin sahil olabilmeye için kızların 12, erkeklerin 13 yaşında olmaları gerekmektedir ki bu yaşlar, Yahudilerde buluş çağına erme yaşlarıdır.⁹¹ Hıristiyanlarda ise, evlenme yaşı zamana ve ülkelere göre değişmektedir. Roma ve Eski Kilise Hukukunda evlenme yaşı kız için 12, erkek için 14 iken, Yeni Kilise Hukukunda kız için 14, erkek için 16 olarak belirlenmiştir.⁹²

Bizans imparatoru Yuannis'in 10 yaşındaki kızını Orhan Bey'in oğlu Halil ile evlendirmesi,⁹³ farklı toplum ve kültürlerde tarih boyunca kadınların küçük yaşta evlendiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Dahası kadınların erken yaşlarda evlenmesi sadece geçmişte, bazı toplumlarda ve dinlerde değil, günümüzde de Asya'da, Avrupa'da, özellikle Portekiz ve İspanya'da, hatta Birleşik Amerika'nın uzak, dağlık bölgelerinde hala görülebilen bir uygulamadır.⁹⁴ İlk dönem İslam kaynaklarında Hz. Aişe'nin genellikle altı yaşında nikâhlanıp, dokuz yaşında zifafa girdiği⁹⁵ ifade edilmektedir. Hz. Hatice vefat ettikten sonra Havle binti Hakim, yalnız kalan Hz. Peygamber'e dullardan Sevde ve bekarlardan Aişe ile evlenebileceğini teklif eder. Hz. Peygamber bu iki teklifi onaylar ve Havle'yi kendi adına elçi olarak gönderir.⁹⁶ Ebû Bekr, önce "kardeşinin kızıyla nasıl evlenir?" düşüncesiyle tereddüt eder, daha sonra bu kardeşliğin "din kardeşliği" olduğunu ve evliliğin haram olmadığını öğrenince, kızını Hz. Peygamber'e beş yüz dirhem mehir ile nikâhlar.⁹⁷ Hicret'ten iki yıl önce gerçekleşen bu nikâh / nişan, Hz. Peygamber ve Mekkeli Müslümanların Medine'ye hicretinden bir süre sonra da zifaf ile tamamlanacaktır. Hicret'ten yedi-sekiz ay sonra Ebû Bekr, Hz. Peygamber'e,

⁸⁸ M. Şemseddin Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 1997, s. 56; Ramazan Altıntaş, *Bütün Yönleriyle Cahiliye*, Konya, Ribat Yayınları, ts., s.37.

⁸⁹ Abdülkerim Özyayın, "Arap", *DİA*, İstanbul, İSAM,1991, III, 321.

⁹⁰ Ateş, Ali Osman, *İslam'a Göre Cahiliyye ve Ehli Kitap Örf ve Adetleri*, İstanbul, Beyan Yayınları, 1996, s. 281; Neşet Çağatay, *İslam Dönemine Dek Arap Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s. 35-36.

⁹¹ Asife Ünal, *Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da Evlilik*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, s. 22.

⁹² Ünal, *age.*, s. 80-81

⁹³ İsmail Hakkı Uzun Çarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, ts, I, 139

⁹⁴ Aişe Abdurrahman, Rasûlullah'ın Annesi ve Hanımları, s. 240

⁹⁵ Muhammed İbn İshak, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, (tahk. Muhammed Hamidullah), Konya, Hayra Hizmet Vakfı Yayınları,1981, s. 239; İbn Sa'd, Muhammed, et-*Tabakâtü'l-Kübrâ*, Tunus, Garbi'l-İslami 1. bs., 2009, VIII, 58-60; Buhari, "Nikâh", 39-40; Müslim, "Nikâh", 69-72; Belazuri, Ahmed b. Yahya b. Cabir (279/892), *Ensâb*, Beyrut, Daru'l-Fikr, 1996, II, 38; İbn'ül Esîr, İzzuddin Ebu'l-Hasan b. Ebi'l-Kerem (630/1233), *Üsdü'l Çabe*, Beyrut 1996, V, 205.

⁹⁶ Aişe Abdurrahman, *age.*, s. 235

⁹⁷ İbn Sa'd, *age.*, VIII, 59

Aişe'yi niçin yanına almadığını sorar ve mehir verecek durumu olmadığını öğrenince, O'na borç para verir. Bu borç para ile Hz. Aişe'nin mehri ödenir ve evlilik gerçekleştiği⁹⁸ rivayet edilir.

Babası İslam'a ilk giren erkek olduğu için Hz. Aişe, çok küçük yaşlardan itibaren İslam terbiyesi alarak yetişmiştir. Oyun oynamayı çok seven bir çocuktur. "Evimizde Allah Resulü ve Ensar'dan bazı kadın ve erkekler toplandılar. Ben iki hurma dalı arasında salıncakta sallanırken annem beni alıp, saçlarımı düzeltti, yüzümü sildi ve beni içeri soktu, artık bunlar senin ailen diyerek beni Peygamber'in yanına götürdü." rivayetini Hz. Aişe'nin evlenme yaşını dokuz kabul edenlere göre değerlendirirsek, bu yaş oyun oynayan bir çocuk yaşıdır. Aynı rivayetten hareketle Hz. Aişe'nin evlenme yaşını daha büyük kabul edersek, bundan Hz. Aişe'nin oyun oynamaktan çok zevk alan, genç bir kız olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Kaldı ki, Hz. Aişe Hz. Peygamber'le evlendikten sonra da kız arkadaşları ve oyuncakları⁹⁹ ile oynamaya devam etmiştir. Hz. Aişe'nin oyundan zevk aldığını bilen Hz. Peygamber daha sonraki dönemlerde de Hz. Aişe ile beraber koşu yapacak ve Mescid-i Nebevi'de savaş oyunu oynayan Habeşli¹⁰⁰ köleleri birlikte seyredeceklerdi.¹⁰¹

Sıcak bölgelerde iklim şartları gereği Arap kadınlarının kendilerine has bir şekilde çabucak geliştikleri, çok erken yaşlarda ergen oldukları, süratli gelişme sonucunda yirmi yaşını izleyen yıllarda da çabucak yaşlandıklarını savunurlar. Hatta bu rivayetleri olduğu gibi alıp, bir kızın altı yaşında nikâhlanıp dokuz yaşında zifafa girmesinde herhangi bir problemin olmadığını, o toplumda küçük yaşta evliliklerin örfü uygun ve normal olduğunu iddia ederler. Bu görüşün savunucularına göre, şayet Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile olan evliliği de örfü aykırı olsaydı, başta Hz. Peygamber'in en azılı düşmanları olmak üzere, Mekke toplumu bu evliliği onamadığını açıkça belli ederdi. Ancak o dönem ve toplumda Hz. Aişe'nin evliliğinde kötülenecek ya da itham edilecek bir yön olmadığı için toplum, bu evliliğe herhangi bir tepki göstermemiştir.¹⁰²

Hz. Aişe'nin evlenme yaşının dokuz olduğunu içeren rivayetleri dikkate almaksızın, başka rivayetler üzerinde yorum yaparak Hz. Aişe'nin evlenme yaşını 17-18'e çıkartan görüşü savunanların yanı sıra Hz. Aişe'nin altı yaşında nişanlanıp dokuz yaşında nikâhlandığı hakkındaki rivayetlerin doğru olmayıp tamamen tarihi gerçeklere aykırı olduğunu savunanlar da vardır.¹⁰³ Bu gruptakiler iddialarını yine rivayetlere dayandırarak ispatlamaya çalışmaktadırlar. Buna göre Hz. Aişe Hz. Peygamber'le nişanlanmadan önce Mut'im b. Adiy'in oğlu Cübeyr ile nişanlı idi.

⁹⁸ İbn Sa'd, *age*, VIII, 63

⁹⁹ İbn Sa'd, *age*, VIII, 61-62.

¹⁰⁰ Aşık, Nevzat, *Hz. Aişe'nin Hadisçiliği*, İzmir, Öğrenci Basımevi, 1987, s. 1

¹⁰¹ Fayda, Mustafa, "Aişe", *DİA.*, İstanbul, İSAM, 1989, II, 20.

¹⁰² Aişe Abdurrahman, *age*, s. 239

¹⁰³ Konrapa, Zekai, *Peygamberimiz İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere*, İstanbul, Fatih Yayınevi, ts, s.478.

Mut'im'in ailesi Müslüman olan Ebû Bekr'in kızını oğluna almaktan vazgeçince Ebû Bekr kızını Hz. Peygamber'e nikâhladı. Bu konuda Yaşar Nuri Öztürk'ün yaptığı değerlendirmeyi aktarmanın yararlı olduğunu düşünüyoruz: "Hz. Peygamber Hz. Aişe'yi nikâhladığında altı yaşındaysa nübüvvetten dört yıl sonra doğmuş olmalıdır. Daha ilk günlerde Müslüman olmuş Ebû Bekr'in, putperest bir aileye kızını gelin vermek üzere anlaşmış olması, bu şartlar altında nasıl mümkün olur? Anlaşılan odur ki Hz. Aişe, Ebû Bekr'in Müslüman oluşundan epey önce, putperest bir aile tarafından istenmiş ve babası da bunu kabul etmiştir. Eğer bu istek, Ebû Bekr'in Müslümanlığı kabulünden sonra olsaydı, Peygamber dostu bir Ebû Bekr, kızını putperest bir aileye asla vermeye kalkmazdı. O halde Hz. Aişe, Müslümanlığın zuhurundan önce doğmuş ve hatta o sıralarda, bir aile tarafından gelin edilmek üzere istenecek duruma gelmişti. Hz. Aişe'nin İslam'ın zuhurundan en az beş-altı yıl önce doğmuş olduğunu kabul etmek gerekir. Buna göre de, Hz. Aişe'nin Peygamber tarafından istendiği sırada en az 14-15 yaşlarında olması icap eder."¹⁰⁴ Bu grubun bir başka delili de Hz. Ayşe'nin ablası Esmâ'nın ölüm yaşı ve tarihidir. Esmâ H. 73 senesinde oğlu Abdullah öldürüldükten birkaç gün sonra Mekke'de 100 yaşında vefat eder. Hz. Esmâ H. 73 yılında 100 yaşında vefat etmişse, Hicret'te 27-28 yaşında; Hz. Esmâ'dan on yaş küçük olan Hz. Aişe de Hicret'te 17 yaşında olmalıdır. Hz. Peygamber'le de Hicret'ten sekiz ay sonra evlendiğine göre, Hz. Aişe'nin evlendiğinde yaklaşık 18 yaşında olduğu savunulur. Bu görüşü savunanlardan Rıza Savaş da konuya Habeşistan'a hicret açısından yaklaşarak şunları söyler: Hz. Aişe, "Benim aklım kesti keseli anne-babamı dindar olarak gördüm. Peygamber hemen her gün sabah akşam vakitlerinde bize uğradı. Müslümanlar sıkıştırılınca Ebû Bekr de Habeşistan'a hicret için yola çıktı." rivayeti, Mekke dönemi Ebû Bekr ailesinin Habeşistan'a hicret öncesini anlatmaktadır. Eğer Hz. Aişe'nin Hicret esnasında 8-9 yaşında olduğu kabul edilirse, Habeşistan'a hicret esnasında daha doğmamış olması gerekir. Bu olayı anlattığına göre, Hz. Aişe'nin Habeşistan hicretinden önce doğmuş olması gerekir. Bu da Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber'le evlenme yaşının dokuz değil, daha büyük olduğu anlamına gelir.¹⁰⁵

Hz. Aişe'nin evlilik yaşı için kesin bir rakam vermekten ziyade, bu evliliğin erken yaşta olduğu bir vakiadır. Ancak bu yaş, o toplumun evlilik kültürüne ters değildir. Şayet Hz. Aişe'nin evlenme yaşı Arap toplumunun gelenek, görenek ve örfüne aykırı olsaydı, Medine'de Yahudi ve Münafıklar başta üzere Hz. Peygamber, en azılı düşmanları tarafından ağır bir şekilde eleştirilirdi. Nitekim Hz. Peygamber'in Zeyneb ile evliliği, kiblenin değiştirilmesi ve Abdullah b. Cahş'ın komutanlık ettiği Nahle Seriyyesi'nde yasak aylarda kan dökülmesi gibi olaylar Mekkeli Müşriklerin ve Yahudilerin Hz. Peygamberi ve arkadaşlarını ağır bir şekilde eleştirmelerine neden olmuştur. Her hareket ve davranışları muarızlarınca

¹⁰⁴ Öztürk, *age*, s. 3.

¹⁰⁵ Rıza Savaş, "Hz. Aişe'nin Evlenme Yaşı ile İlgili Farklı Bir Yaklaşım", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1995, sayı IX, s. 140-141.

takip edilen Hz. Peygamber ve Müslümanlar o toplumun örfüne aykırı hareket ettikleri zaman eleştiri ile karşılaşmışlardır. Buradan, Hz Aişe'nin evlenme yaşının o toplumun kabullendiği bir uygulama olduğu sonucuna varılabilir.¹⁰⁶

Arap toplumunda insanların yaşı genelde tahmini olarak biliniyordu. Hz. Aişe'nin doğumu, Hz. Peygamber'le evliliğini dokuz yaş olarak kabul edenlere göre bi'setten dört yıl sonra¹⁰⁷evliliğini 17–18 kabul edenlere göre ise bi'setten öncedir.¹⁰⁸ Hz. Aişe'nin vefat tarihi ve yaşı esas alındığında yaklaşık olarak doğum tarihi bulunabilir. Kaynaklarda altı veya yedi yaşında nikâhlanıp dokuz yaşında zifafa girdiği de rivayet edilir.¹⁰⁹Yedi yaşında nikâhlanıp dokuz yaşında veyahut yedi yaşında nikâhlanıp 10 yaşında zifafın gerçekleştiği¹¹⁰zikredilir. Kaynaklarda İslam tarihçileri, Hz. Aişe'nin ölüm tarihi H. 56–59, ölüm yaşı 65–67 arasında değişmektedir.¹¹¹ Hz. Aişe'nin vefat esnasındaki yaşından, vefat tarihini çıkardığımızda (66-58=8) hicret sırasında Hz. Aişe'nin yaşının 8 olduğu ortaya çıkar. Hicretten bir yıl sonra evlendiğine göre ise evlilik yaşı 9 olacaktır.¹¹² Hz. Aişe'nin vefat tarihi H. 56 yaşı 67 alındığında hicret ve evlilik yaşının 11 olacaktır. O dönemde kızların ergenlikten hemen sonra evlendikleri ve sıcak bölge olması ile erken ergen oldukları göz önüne alındığında Hz. Aişe'nin evlilik yaşı ve Hz. Peygamber'in yaşı oryantalistlerin dediği şekildedir. Problem bu günün normları ile o dönemi değerleri eleştirmektir.

c. Zeyneb Binti Çahş

Hz. Peygamber'e yöneltilen diğer bir eleştiri de Zeyneb Binti Çahş ile olan izdivacıdır. Cahiliyye Arap toplumunda evlatlık ile öz oğul, bazı hususlarda aynı konuma sahiptir. Toplumun geleneklerine göre evlatlığın hanımı ile evlenilmez, böyle bir evlilik zina olarak telakki edilirdi. Ama bu konudaki kabullerin yanlış olduğu ve değişmesi gerektiği belirtilip, Yüce Allah'ın açık onayı ile¹¹³ Hz. Peygamber ve Zeyneb evlenmiştir. Fakat toplumun eleştirisi ve hoşnutsuzluğu hala devam edince gelen vahiyle¹¹⁴ tüm eleştirilere cevap verilmiş oldu.

¹⁰⁶ Suzan Yıldırım, Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar, *İstem*, Yıl:2, Sayı:4, 2004, s. 237 – 245.

¹⁰⁷ Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003, s. 138.

¹⁰⁸ Yaşar Nuri Öztürk, *Asrı Saadet'in Büyük Kadınları*, İstanbul, Yeni Boyut Yayınları, 1998, s. 33

¹⁰⁹ İbn Sa'd, *age*, VIII, 60; İbn Habîb, Ebu Cafer Muhammed b. Habîb, *Kitabu'l-Muhabber*, Beyrut, ts., I, 80–81; İbnü'l-Esir, *age*, V, 501–502

¹¹⁰ İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdülmelik, *es-Sire*, Beyrut, Daru'l-Marife Yayınları, ts., IV, 644

¹¹¹ Muhammed İbn Sad, *et-Tabakatü'l-Kübra*, Beyrut, ts., VIII, 80; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, Beyrut, 1979, IV, 363; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut 1974, VIII, 94; Zehebi, *el-İber*, Beyrut 1987, I, 60; İbnü'l-İmad, *Şezeratü'z-Zeheb*, by. ts. I, 308; Azimli, "Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı", s. 30.

¹¹² İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 131; İbn Hacer, *el-İsabe*, Beyrut 1328, IV, 230

¹¹³ Ahzab 33/37

¹¹⁴ Ahzab 33/40

Leon Caetani, Emile Dermenghem, Savary gibi bazı müştelikler bu tarihi ve sosyolojik yönü olan bu olayı çarpıtarak, Hz. Peygamber'in evlatlığı Zeyd b. Harise'nin hanımı Zeyneb binti Caş'a göz koyduğu iftirasını ortaya atmışlar, bu konuda İbn İshak (v. 151), İbn Sad (v. 230), Taberi (v. 310) ve İbn Ebi Hatim (v 327) gibi bazı İslam tarihçilerinin hiçbir ilmi değerlendirmeye tabi tutmadan eserlerine aldıkları bazı rivayetlere sarılmışlardır. İslam düşmanları, müşrikler, Yahudiler, münafıklar da bu rivayetlere dayanarak Hz. Peygamber'e eleştiri oklarını yöneltmiştir.

Caetani'nin bu konuda Hz. Peygamber'e yönelttiği eleştirilerde kaynaklardaki bilgiler ilave yorumların kasıt içerdiği açıktır." Pek haifi surette giyinmiş olan zevcesi Zeyneb binti Caş Peygamber'i içeri girmeye davet etti. Zevcinin babası sıfatı ile ona gayet samimi muamelede bulundu. Muhammed bu meşhur kadının cazibe-i hüsnünden hayretlere düştü. Bunu Ya rabbel azim kalbleri alt üst eden şeklinde ifade etti. Bu sözleri yavaşça etmiş olmakla birlikte zeki Zeyneb'in kulağından kaçmadı." İkinci yorumu "Muhammed'in aşkı Zeyd'in evine tesadüfen girdiği sırada bir rüzgar eserek, Zeyneb'in kapısındaki perdeyi havalandırması ve kadını adeta çıplak bir halde Peygamber'e göstermesi neticesinde vucud bulmuştur. Muhammed kadının güzelliklerini görünce şaşırıldı. İzdivaca mani olan müşkülât bu aşkı bütün bütün arttırdı. Fakat Zeyd Muhammed'in aşkına vakıf olunca Zeyneb'ten ayrıldı" şeklindedir.¹¹⁵ Hz. Peygamberin evlatlığının karısına aşık olduğunu, haşa ona göz diktiğini İslam Tarihi ile ilgili birtakım kaynaklardaki önemsiz ve değersiz bazı rivayetlere dayanarak ileri sürdü.

John Davenport, Montgomery Watt, Maxime Rodinson gibi insaf sahibi bazı batılı araştırmacıların konuyu gerçeklere daha uygun ve hakkaniyet ölçüsünde yaklaştıklarını da kaydetmek gerekir.

Caetani'nin naklettiği bu olayı İbn İshak (v. 151) bu rivayeti Yunus, Şa'bi'nin kölesi Ebu Seleme el-Hemedani vasıtasıyla Şa'bi'den şu şekilde rivayet etmektedir: "Hz. Peygamber'in evlatlığı Zeyd b. Harise hastalandığında onu ziyarete gitti. Hanımı Zeyneb binti Caş, Zeyd'in başında oturdu. Zeyneb bazı işleri için kalktı. Bu sırada Hz. Peygamber'in ona bakıp başını eğdiği sırada şöyle dedi: "kalpleri çevirenin şanı ne yücedir" dedi. Bunun üzerine Zeyd b. Harise (ra), "Onu senin için boşayayım, ya Rasulallah" dedi. Bu sebeple Cenab-ı Hakk Ahzab suresi 37. ayeti indirdi."¹¹⁶

Bu rivayetin isnadında sahabe yer düşmesi sebebiyle inkıta (kopuluk) olması sebebiyle rivayet zayıftır. Hadis âlimleri rivayeti Şa'bi'den alan Ebu Seleme el-Hemedani'nin "meçhul" bir kimse olduğunu ve diğer ravi Yunus'un da,

¹¹⁵ Leon Caetani, *İslam tarihi*, (Çev. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924-1927, IV, 169-171; Emile Dermenghem, *Muhammed'in Hayatı*, (Çev. Reşat Nuri), İstanbul 1930, s. 367-370, 402; Savary, *Mahomet Le Koran*, Paris, ts.46-47.

¹¹⁶ İbn İshak, *es-Sire*, s. 244.

"münkeru'l-hadis" olduğunu kaydetmektedirler.¹¹⁷ İsnadında inkıta olan ve ravilerinden ikisi tenkide uğramış bu rivayet hadis ilmi açısından çok zayıf ve delil alınmaz niteliktedir.

İkinci olarak İbn Sad, bu rivayeti hocası Muhammed b. Ömer el-Vakıdi, Abdullah b. Amir el-Eslemi ve Muhammed b. Yahya b. Habban'dan nakletmiştir. Aynı şekilde rivayeti Hz. Peygamber'in ashabından nakleden herhangi bir kimse mevcut değildir. Rivayetin bu tariki de İbn İshak'ın rivayeti gibi isnadında inkıta sebebiyle zayıftır. Buna ilaveten İmam eş-Şafi'i, Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Ma'in Ali b. el-Medini, Ebu Hatim, İshak b. Rahuye, el-Buhari ve en-Nesai, gibi hadis âlimleri, İbn Sad'ın bu rivayetinde yer alan ravilerden Muhammed b. Ömer el-Vakıdi, hakkında Abbasiler'in ahlaka uymayan hareketlerini haklı göstermek için bu gibi rivayetleri uydurduğunu "Kezzab" yalancılığı meşhur bir kimse olduğunu, bu sebeple "Metrukul-Hadis" hadis rivayetinde terk edildiğini söylemişlerdir. Ebu Zür'a, Ukayli ve Ebu Bişr ed-Dolabi, hadis âlimlerinin el-Vakıdi'nin hadisini terk ettiklerini bildirmişlerdir. ez-Zehebi, İbn Mace'nin Sünen'indeki bir tek rivayet (hadis no: 1095) hariç, Kütüb-ü Sitte'de el-Vakıdi'den yapılmış bir tek rivayet yoktur, bu da el-Vakıdi'nin alimler tarafından zayıf kabul edilmesine delildir demektedir.¹¹⁸ Hadis âlimleri, İbn Sad rivayetindeki ikinci ravi olan Abdullah b. Amir el-Eslemi'nin de zayıflığı üzerinde ittifak etmişlerdir.¹¹⁹ Üçüncü ravi Muhammed b. Yahya b. Habban ise munkatı hadis rivayet etmekle tanınmıştır¹²⁰ Bütün bu sebeplerden dolayı İbn Sad'ın bu konudaki naklettiği rivayet zayıftır. Bunun gibi önemli bir konuda zayıf bir rivayetin muhtevasına güvenmek doğru değildir.

Taberi (v. 3 10) ise, Tefsirinde bu konuda İbn Sad'ın, hocası el-Vakıdi'den naklettiği tarihte rivayeti aynı muhtevada naklettiği görülür. Taberi, Yunus, İbn Vehb, İbn Zeyd vasıtasıyla rivayetinde de, Hz. Peygamber'in evlatlığı Zeyd b. Harise'yi ziyarete gittiği, Zeyd'(in bu sırada evde olmadığı, kapıdaki perdenin rüzgârdan açıldığı, Hz. peygamberin de bu sırada yan çıplak vaziyette içerde bulunan Zeyneb binti Çahş'ı gördüğü ve içinden onu beğendiği, daha sonra Zeyd b. Harise'nin Hz. Peygamber'e gelerek, hanımı Zeyneb binti Çahş'ı boşamak istediğini söylediği gibi hususlar kaydedilmektedir¹²¹ Müsteşriklerin dört elle sarıldıkları bu rivayeti Taberi'nin aslında İbn Sa'd'ın el-Vakıdi'den naklettiği rivayet olduğu anlaşılmaktadır. El-Vakıdi hakkındaki görüşler ise yukarıda kaydedilmiştir. Taberi'nin ravileri arasında da makbul olmayan meçhul ve münker kimseler vardır.

¹¹⁷ Zehebî, *Mizanü'l-İtidal*, Mısır 1382, IV, 481-53

¹¹⁸ Ebu Muhammed Abdurrahman b. Ebi Halim er-Razi, *el-Cerh ve't-Tadil*, Haydarabad-Dekkan, 1372, VIII, 21 ; Ebu Abdillâh Şemsüddin ez-Zehebi, *Tezkiretü'l-Huffaz*, Haydarabad-Dekkan 3. Baskı, 1375, I, 348, *Mizanü'l-İtidal*, III, 662 ; *Siyeru A'lami'n-Nebevî*, Beyrut 1402, IX, 457, 462-464; İbn Hacer el-A'skalanî, *Tehzibü't-Tehzib*, Beyrut ts., IX, 364, 366-367.

¹¹⁹ Zehebi, *Mizanü'l-İtidal*, II, 448-449

¹²⁰ Zehebi, *age*, IV, 590.

¹²¹ Taberi, *Camiu'l-Beyan*, XXII, 13

Daha önce kaydedilen rivayetlere güvenilemeyeceği gibi Taberi'nin bu rivayetine de güvenilemez. Bu asılsız rivayeti Taberi'den başka kimseler de nakletmişlerdir. İbn Hacer el-Askalani "İbn Ebi Hatim ile Taberi'nin naklettikleri bazı rivayetler vardır ki, müfessirlerin çoğu onları nakletmiş iseler de, onlarla meşgul olmaya değmez" demiştir. İbn Kesir ise, "İbn Ebi Hatim ile Taberi, burada seleften bazı garib haberler nakletmişlerse de sahih olmadıkları için biz onları nakletmeye lüzum görmedik" demiştir. el-Buhari, Müslim gibi büyük hadis imamları da bu rivayetleri kitaplarına almamışlardır; Bu sebeple bu rivayetlerin aslı yoktur. Akıl da bunların uydurma olduğunu ortaya koyar. Çünkü bir kimsenin beraber büyüyüp, yetiştiği bir akraba kızını ta evlenip de üzerinden aylar geçtikten sonra görmüş olmasına adeten imkân yoktur. Bekârlığında gördüğü farz edildiği takdirde bile, bütün tazelik ve güzelliği üzerindeyken beğenmeyip te, yıllar geçip yaşlandıktan sonra bir görüşte aşık olacak derecede sevmesi yine adeten mümkün değildir.¹²²

Dikkat edildiğinde ilk rivayette Hz. Peygamber Zeyd'i hasta ziyaretine gittiği ve Zeyd'in evde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca hadis tahric yöntemleri açısından delil alınmayacak bu rivayetleri tenkide tabi tutmadan İbn İshak, İbn Sad ve Taberi, eserlerinde naklederek, gelecek nesillere aktarmakla yetinmişler. Bu bakımdan onların eserlerinde yer alan rivayetlerin hepsi aynı derecede güvenilirlik taşımazlar.

Konuyla ilgili ayetten de anlaşılacağı gibi, Hz. Peygamber bir insan olarak Zeyd ve Zeyneb geçimsiz oldukça ve bu geçimsizlik ve mutsuzluğun onları boşanmaya doğru götürdüğünü gördükçe, boşanırlarsa kendim Zeyneb'i nikâhuma alayım; buna layıktır diye, bir insan olarak düşünmüş, bu duygu ve düşünceleri kalbinden geçirmiş olabilir.¹²³ Evlilik gönülsüz olduğu için huzursuzluk ve geçimsizlik içinde sürmüştür. Nitekim Zeyd b. Harise'nin Hz. Peygambere Zeyneb'i (ra) şikâyete geldiği kaydedilmektedir. Bu geçimsizliğinin sonununda ayrılık ve boşanma getireceği tahminden uzak bir husus da değildir. Nitekim Zeyneb (ra), Zeyd b. Harise'den (ra) boşanıp Hz. Peygamber'in kendisiyle evlenmek istediği bildirilince sevicinden secdeye kapanmış ve iki ay oruç tutmayı adamıştır.¹²⁴ Bunu da Zeyd'i (ra) istemediği, onu kendisine denk görmediği, kedisine Hz. Peygamber'i münasip ve denk gördüğü için yaptığı açıktır? Evlendiği zaman da Zeyneb (ra) Arabistan şartlarına göre pek genç çağda değil, 35 yaşında idi.¹²⁵

Cahili toplumun kendisine sunulan ilahi mesaj gereği, hayat tarzını, örf ve adetini değiştirmesi isteğine karşı kendi direnmesini haklı çıkarmak için "Biz atalarımızı bu hal üzere bulduk, onlar böyle yapıyorlardı" dediklerini Kur'an-ı Kerim çeşitli ayetlerinde haber vermektedir.¹²⁶ Yüce Allah Cahiliye devri

¹²² Ebu1-Fida İsmail İbn Kesir, *Tefsiru1-Kur'ani'l-Azim*,(Tahk. M. İbrahim el-Benna vdg.), İstanbul 1985, VI, 420; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VI 3901.

¹²³ Ahzab 33/37.

¹²⁴ İbn Sad, *age*, VIII, 102-103, İbnü1-Esir, *age*, VII. 125

¹²⁵ İbn Sad, a.g.e., VIII, 11

¹²⁶ Maide 104; 7.A'raf 28; 10. Yunus 78 ; 21. Enbiya 53 ; 26. Şuara 74; 31. Lokman 21 ; 43. Zuhuf 22-23.

toplumunda yerleşmiş olan evlatlıkların hanımlarıyla evlenmeme adetini de kaldırmış, kökleşmiş ve Sökülüp atılması son derece zor olan bu adeti ilga etmek için, buna aykırı uygulamayı bizzat Hz. Peygamber'e yaptırmış, Hz. Peygamber'i evlatlığı Zeyd b. Harise'nin boşadığı hamını Zeyneb bint Cahş'la evlendirmiştir. Sökülüp atılmasına ancak Hz. Peygamber'in güç yetirip toplumun direnmesine, ayıplamasına ancak kendisinin göğüs gerebileceği, önemli birinin toplum telakkilerine aykırı olarak ilk defa böyle bir davranışı yapmaya cesaret edemeyeceği hususta Kur'an-ı Kerim: 'Ey Muhammed! Allah'ım nimet verdiği ve senin de nimet bahsettiğin kimseye, "Eşini bırakma, Allah'tan sakın" diyor, Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde saklıyordun. İnsanlardan çekiniyordun; oysa Allah'tan çekinmen daha uygundu. Sonunda Zeyd, eşiyile ilgisini kestğinde onu seninle evlendirdik ki, evlatlıkları eşleriyle ilgilerini kestiklerinde onlarla evlenmek hususunda mü'minlere bir sorumluluk olmadığı bilinsin, Allah'ın buyruğu yerine gelecektir"¹²⁷ demektedir.

Katade, İbn Abbas ve Mücahid'den riyavet edildiğine göre Hz. Peygamber daha önce evlat edindiği Zeyd b. Harise'yi halasının kızı olan Zeyneb binti Cahş ile evlendirmek isteyince Zeyneb, Peygamberimizin bu teklifi kendisi için yaptığını zannetti. Fakat daha sonra Zeyd için istediğini öğrenince bundan hoşlanmadı ve kendisinin nesep yönünden soylu olduğunu, Zeyd'in kendisine denk ve layık olmadığını söyleyerek bu evliliği kabul etmedi. Zeyneb 'in kardeşi Abdullah b. Cahş da kendilerinin Kureyş kabilesinden, Zeyd'in ise azat edilmiş bir köle olduğunu ileri sürerek bu evlilik teklifini onaylamadı. Bunun üzerine "*Allah ve Peygamberi bir iş hakkında hüküm verdiği zaman, inanan erkek ve kadın için ona aykırı olacak şekilde diledikleri gibi davranmaya hakları yoktur. Allah'a ve Peygambere başkaldıran şüphesiz apaçık bir şekilde sapmış olur*"¹²⁸mealindeki ayet nazil oldu. Bu ayete göre onların kendi tercihlerini Allah ve Resulünün seçimine tabi kılmaları gerekiyordu. Toplumda sınıflaşmaları ve ayrımcılığı kaldırmak isteyen ve kendileriyle ilgili olarak nazil olan Kur'an'ın bu emri ile Hz. Peygamber'in ısrarı üzerine Kureyş'in seçkinlerinden olan Zeyneb: "*O halde Resulullah'ın arzusunu yerine getiriyorum. Oysa ben kendimi kendisininikâhlamak istemişim*"¹²⁹ diyerek Zeyd ile evlenmeyi kabul etti. Bu kabul üzerine Hz. Peygamber onları evlendirdi. Zeyneb Binti Cahş'ın Zeyd'le evlenmesi insanlar arasında eşitliğin ilan edilmesi ve nesep farklarının ortadan kaldırılması bakımından önem taşımaktadır. Zira insanlar arasında üstünlük ancak takva ve amel-i salih ile mümkündür.

Övdüğü veya eleştirdiği tam belli olmayan ve iğneli bir ifade ile Cemil Sena da, Caetani ve benzerleri gibi Hz. Peygamber'in Zeyneb'e meftun olduğunu iddia ederek, şunları ilave ediyor: "Açıkça anlaşılıyor ki, bu evlenmede (Hz. Peygamber)

¹²⁷ Ahzab 33/ 3

¹²⁸ el-Ahzab 33/36

¹²⁹ Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensari, el-Camiati'l-ahkami'l-Kur'an, Kahire 1987, XIV, 186-187.

babalıkların evlatlıklarının eşleriyle evlenmelerinde bir sakınca olmayacağını bildiren şeri bir yenilik getirmiştir ki, bu, çağımızın uygar kanununa uygundur"¹³⁰ John Davenport da bu konuda şunları kaydetmektedir: "Bu sıralarda, Hz. Muhammed'in, evlatlığı olan Zeyd'in boşadığı karısını kendi nikâhı altına alması yüzünden, Peygamber'e gayet haince iftiralarda bulunulduğundan, bu iftiraya karşı savunmak ve yalanlamak için biraz durumun: İslamlık'tan çok zaman önce Araplar arasında yaygın olan bir örf'e göre bir insan bir kadına "Anam ol" diyecek olursa, o adam artık o kadınla evlenemezdi. Nasıl ki, bir çocuğa "Oğlum, ol" diyecek olursa, o çocuk evlatlığı olur ve gerçekten bir evladın bütün haklarını kazanırdı. Kur' an, bu iki örfü de kaldırdı. Böylece bir insan bir kadına "Anam ol" derse evlilik bağı bozulmuyor, ya da bir evlatlığı tarafından boşanan bir kadınla evlenebiliyordu. Hz. Muhammed, Zeyneb adındaki kıza saygı ile duygulandığı için, onu yine çok sevdiği bir genç olan Zeyd'e almıştı. Fakat bu karı-koca mutlu olamadıklarından Zeyd, Hz. Muhammed'in sözlerini dinlemeyerek karısını boşamaya karar vermişti. Hz. Muhammed, evliliğe kendisi sebep olduğu için, kendisine söz geleceğini düşünerek ve ayrıca Zeyneb'in etkili şikâyetini duyarak, onu nikahı altına almakla sorunu çözümlenmek istemişti. Hz. Muhammed, yukarıda bildirdiğimiz örf'e göre, bu kadını aldığı zaman Araplarca saldırılara uğrayacağını, suçlu sayılacağını bildiği halde ödev ve görev yüzünden bütün bu karşı koymaları dinlemeyerek Zeyneb 'le evlenmiştir"¹³¹

Watt ise bu konuda şu gerçekçi görüşleri ileri sürmektedir: "Muhammed'in bütün evlenmeleri arasında, üzerinde en çok tartışılacak 627 Martın sonuna doğru oldu. Bu evliliğinde Muhammed başka bir Zeyneb ile, Zeyneb binti Cahş'la evlenmişti. Bu olay hem Muhammed'in çağdaşlarınca kınandı hem de Avrupalı bilginlerin zehirli hücumlarına vesile oldu... Zeyneb, istemeye istemeye, Muhammed'in evlatlığı Zeyd b. Harise ile evlendirilmişti. 626 yılı içinde Muhammed Zeyd'le konuşmak için onun evine gider, Zeyd evde değildir, fakat Muhammed Zeyneb'i yarı giyinik olarak görür ve bazılarının göre ona aşık olur... Bu kısa hikayenin özünden şüphe edilemez ama birçok ayrıntıları güvenilir şeyler değildir ve tümünün manası da tartışma konusudur. Muhammed'in gerek kendisi, gerek yakınları için tertiplendiği evlenmelerin hepsinde olduğu gibi bu evlenmede de siyasi bir maksat vardı. Zeyneb, annesi tarafından Muhammed'in yakını'n akrabası idi ve bu sebeple de Peygamber belki kendisini biraz ondan sorumlu saymaktaydı. Zeyneb'in babası Ebu Süfyan'ın himayesindeydi, yahut vaktiyle öyleydi. Ebu Süfyan'ın, Muhammed'e karşı Mekke'nin savaşını idare ettiği sırada bu evliliğin bu tarafı onun gözünden kaçmamıştı. O devre doğru Zeyneb'in iki kız kardeşi de muhacirlerin ileri gelen ikisiyle evlenmişti. Kendisinin de Zeyd'le evliliği de önemli bir kişi sayıldığını gösterir. Çünkü Zeyd, Muhammed'in çok değer verdiği bir insandı ve eğer vakitsiz ölmeseydi ona halef olabilirdi. Ne yazık ki, Zeyneb'in Zeyd'i neden istemediğini bilmiyoruz. Onun kendisine denk

¹³⁰ Cemil Sena, *Muhammed'in Felsefesi*, İstanbul 1975, s. 23

¹³¹ J. Davenport, *Hz. Muhammed ve Kur'an-ı Kerim*, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1967, s. 25-26

olmadığını düşünemezdi. Bununla beraber gözü yüksekte olan bir kadındı ve ta önceden Muhammed'le evlenmeyi istemiş olabilirdi. Onun, Muhammed'in siyasi sebeplerle uygun bulmadığı biriyle evlenmek istemiş olması da mümkündür. Her ne hal ise, Zeyneb 626 sonundan önce Muhammed'le evlenmenin yolunu hemen hemen en emin şekilde bulmuştu. Muhammed'in, Zeyd evde yokken Zeyneb'le rastlaşması ve onun güzelliği karşısında kendini kaybetmesi hikâyesini pek ciddiye almaya gelmez. Bunlar ilk kaynaklarda yoktur. Üstelik Zeyneb, Muhammed'le evlendiği sırada otuz beş veya otuz sekiz yaşındaydı ki o devirdeki bir Arap kadını için bu ileri bir yaştı. Muhammed'(in, Hatice' den başka bütün eşleri evlendikleri sırada daha gençtiler; hatta içlerinden çoğu bu evlenme sırasında da Zeyneb'ten daha genç yaştaydılar. Zeyneb, güzelliğinin geri kalanından faydalanmış olabilir ama bu hikâyenin gerçek bir temeli olsa bile, bunun daha sonradan bazı tasarruflara uğradığından şüphe etmemek lazımdır... Daha ilk bakışta, bu evlenmedeki aşk temasında Muhammed'in biyograflarının hayal güçlerinde geliştirdikleri duygularının ürünü olduğunu uyandırmaktadır. Elli altı yaşında bir adamın, otuz altı, belki de daha fazla yaştaki bir kadına karşı böyle bir tutkuya kapılması pek de akla uygun gelmez... Bu evlenmede beğenilmeyen taraf, bunun mahremler arasında zina sayılması idi. Bir adamın kendi oğlundan ayrılmış bir kadınla evlenmesi mahremler arasında zina idi, bir evlatlık da öz evlat gibi sayılmaktaydı. İşte Medine halkından birçoklarını Muhammed aleyhine çeviren de bu idi... Çok muhtemel olarak bu hısmılık anaerik ve bunun sonucu olan evlilik müessesesinin gevşekliğiyle sıkı sıkıya bağlıydı. Bu olayla ilgili başka bir ayette de, insanların ancak kendi hakiki babalarının evladı sayılmaları gerektiği söylenmektedir. Bu da "bekleme müddeti" zorunluluğu içindeki bir adamın babasının kim olduğunun açıkça anlaşılması prensibiyle aynı amacı gütmektedir. Bundan başka bir şey söylemenin imkânı yoktur. Sosyal reformun bu noktası istenir bir şeydi, ama geciktirilmez bir şey miydi? Bunun için hiçbir şey söyleyemeyiz. Ama bu işin içinde hem siyasi, hem de sosyal reform düşüncesi hâkimdi ve romantik aşka, olsa olsa pek küçük bir pay ayrılabilir."¹³²

Radinson, Watt'ın iddiasına katılarak, olayın cinsellik dışı özelliği üzerinde ısrarla durmuşlardır. Zeyneb otuzbeş yaşındaydı ve arzulanacak bir tazeliği yoktu. Bu evlilik daha çok politik bir uzlaşmayı sağlamak amacına dayanıyordu."¹³³ Çünkü Muhammed, bu sayede Ebu Süfyan'ın müttefiklerine akraba oluyordu. Ayrıca evlattık almanın hukuki yönden yanlış yorumlamalara yol açabilecek kargaşasını da düzeltmiş, geçerli bir örnek yaratmış oluyordu

Son devir âlimlerimizden Kamil Miras da bu konuda şunları kaydetmektedir : "Zeyneb , Beni Esed'in en şerefli bir aile kızı olmakla Zeyd'i kendisine küfüv ve muadil addetmeyerek hırçınlık ediyor ve bir türlü geçinemiyordu. Nihayet Zeyd, Zeyneb'i bırakmakla Rasulü Ekrem izdivaç ile taltif buyurdu: Bu defa Yahudiler ve

¹³² Montgomery Watt, *Hiz. Muhammed*, (Çev. Hayrollah Örs), İstanbul 1963, s. 164

¹³³ Maxsime Rodinson, *Hiz. Muhammed*, (Çev. Atilla Tokatlı), İstanbul 1968. s. 209-210

münafıklar: "Muhammed oğlunun karısı ile evlendi" demeye başladılar. Bunun üzerine Ahzab suresi ayetleri inip, arada nesebi ve hakiki bir evlatlık bulunmayıp, Cahiliye âdeti olmaktan ibaret olduğu bildirildi. Bundan böyle evlatlıkların, kendi valideleri olan babaları adıyla çağrılması emredildi. Aynı zamanda bu cahiliyye adetlerine ait hukuki münasebetler de kaldırıldı. Onun yerine dini kardeşlik ve dostluk ikame edildi.¹³⁴

Kitab-ı Mukaddes'te İsrailoğullarının peygamberleri ile ilgili yer alan rivayetler arasında peygamberleri küçük düşüren onları, heva ve heveslerinin düşkünü, aciz, zavallı, sıradan insanlardan farkı olmayan şahsiyetler olarak değerlendirmeye yol açacak bazı olaylar anlatılmaktadır. Bunlar arasında Davud'un komutanı Uriya'nın eşi Bat-Şava'ya aşık olması, onu savaşa göndererek öldürülmesini sağlaması ve daha sonra da Bat-Şava ile evlenmesi bizim konumuza oldukça benzerlik taşımaktadır.¹³⁵

Sonuç olarak Caetani ve Emile Dermenghem'in bu hikâyeleri asılsız ve kasıtlıdır. Bazı İslam Tarihi kaynaklarında yer alan bu konudaki rivayetler de asılsızdır. Hz. Peygamber, kabilesinin en güzel kızı olan Zeyneb binti Cahş'la karşılaşılıyor, ona âşık oluyor, gençliğinin bütün taraveti içinde olan Zeyneb Hz. Peygamber'e etki yapıyor. Bütün bu iddialar doğru olmayıp, Batılıların Harem hikâyeleri gibi tamamı hayal ürünü iftirallardan ibarettir. Çünkü Hz. Peygamber; Zeyneb binti Cahş'ı Zeyd b. Harise ile bizzat kendisi evlendirmiştir. Zeyneb binti Cahş onun halasının kızıdır. Sonuç olarak, Hz. Peygamber'in Zeyneb binti Cahş'la evlenmesi olayını bazı müsteşriklerin yaptığı gibi saptırarak anlamaya, maalesef bu konuda bazı İslami kaynaklardaki asılsız rivayetler dayanak teşkil etmektedir.

2. Kadınları Aşağıladığı Algısı

Bazı araştırmacı kadınlar da Hz. Peygamber'in düşünce özgürlüğüne karşı olduğunu, onun söylediği gibi davranmayan herkesi cezalandırdığı, Hz. Muhammed'i Orta Doğu'daki bugünün şiddet yanlısı erkeklerin rol modeli olarak takdim etmeye teşebbüs etmektedirler.¹³⁶ Hz. Muhammed'in kadınları aşağıladığı ve kötü davrandığı iddiası gerçekleri yansıtmamaktadır. Bu konuda Hz. Muhammed'in kadınlarla ilgili olarak şu tür sözler söylemiş olduğu rivayet edilmektedir. Barlas, Grunebaum'a göndermede bulunarak, hadislerin bu eski kültürel etkilerin formüle edilmesini ifade ettiklerini belirtmektedir. Buna göre Yahudilik, Hristiyanlık ve bunların yanında Arap ve Akdeniz kültürü ile bağlantılı birçok düşünce ve adet, derinden derine yerleşen bir kadın düşmanlığını tecessüm ettirmişlerdir. Bunlar da sonuçta kadın üzerine İslam söyleminin bir parçası olagelmışlerdir. Barlas, böyle bir arkaplandan hareketle "ahlaken ve dinen noksan",

¹³⁴ Kamil Miras, *Sahih-i Buhari Muhtasan Tecrid-i Sarih Tercümesi*, Ankara, ts., XI, 261

¹³⁵ Tevrat, Yaratılış, II: 1-27; hikayenin devamında bu çocuğun Süleyman olduğu kaydedilmektedir.

¹³⁶ Bk. Ali İhsan Tokar, "Kadınların Peygamber Algısı Müslüman Kadınlar ve Hz. Muhammed", *Usul, Usûl*, 7 (2007/1), s. 139.

“erkekler için ayartıcı, büyük fitne”, “ayhalinden dolayı pis”, “kocalarına itaatsizlikleri ve nankörlüklerinden ötürü cehennem halkının büyük kısmını oluşturan”, “zihin güçleri zayıf” ve bu yüzden siyasi görevler için elverişli olmayan kadın imajlarını İslam’a dâhil eden kanalın hadisler olduğunu açıkça belirtmektedir.¹³⁷ Kecia Ali, büyük ölçüde kadınlar konusunda olumsuz içeriklere sahip hadislerin öne çıkması sebebiyle feminist ve değişim yanlısı çoğu Müslümanın, İslami evlilik hususunu yeniden düşünme girişimlerinde bu hadislere başvurmaksızın işlerini yapmayı tercih etmeye başladıklarını bildirmektedir. Bunun yerine onlar Kur’an’ın yeniden yorumlanması üzerine odaklanmaktadır. Mesela Amina Wadud da, hadis edebiyatındaki zorlukların, Kur’an’a başvurulmadan yorumlanmasını gerektirecek kadar önem taşıdığı kanaatinde dir.¹³⁸

Tuksal da, hadisleşen rivayetlerin dini dogmalar olmak yerine binlerce yıla dayanan bir süreçteki ataerkil yapılanmalardan kaynaklanan insani süreçler olduğu sonucuna varmaktadır. Bu durum ona göre bir taraftan kasıtlı kötüye kullanmalar, diğer taraftan ise ataerkil kabullerle şekil kazanmış anlama ve yorumlamalardan kaynaklanmaktadır. Sebepler çeşitli olmakla birlikte, bu rivayetlerde “kadın kişiliği erkek kişilik karşısında küçümsenmekte ve o, ‘sorumlu bir özne/halife’ olmaktan çok, bir nesne olarak değerlendirilmekte, dolayısıyla haksızlığa uğramaktadır.”¹³⁹

Eleştiriye tabi tutulan rivayetleri şu şekilde verebiliriz: “Benden sonra erkeğe kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım.”¹⁴⁰ “Başlarına bir kadını geçiren bir topluluk asla iflah olmayacaktır.”¹⁴¹ “Koca karısını yatağına davet eder de o bunu reddedip, kocası kızgın bir şekilde uyursa, melekler ona sabaha kadar lanet edeceklerdir.”¹⁴² “Cehennemi gördüm, oradakilerin çoğu kadınlardı.”¹⁴³ İbn Ömer’den nakledilen bir rivayette bir kadının Peygamber’e şu soruyu sorduğu belirtilmektedir: ‘Ey Allah’ın Rasûlü, eşin (zevce) kocasına karşı yükümlülükleri nedir?’ Peygamber buna karşı kadının kocasına karşı yükümlülüğünün, onun izni olmadan evi terk etmemesi olduğunu; bunu yapması durumunda ise rahmet ve gazap meleklerinin kadın pişmanlık getirip ya da eve dönünceye kadar lanet okuyacaklarını söylemiştir. Kadının, kocanın karısına zulmetmesi durumunda da

¹³⁷ A. Barlas, “Believing Women” In Islam. *Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur’an*, Austin: University of Texas Press, 2002, s.45

¹³⁸ Kecia Ali, “A Beautiful Example”: The Prophet Muhammad as a Model for Muslim Husbands’, *Islamic Studies*, 43:2 2004, s.286

¹³⁹ Bu yaklaşım tipleri için bkz. Toker, *age*, s. 144-152.

¹⁴⁰ Buhârî, “Nikah” 17; Muslim, “Zikr” 97,98; Tirmizi, “Edeb” 31, İbn Mace, Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sunen*, (Tahk. Muhammed Fuat Abdalbaki), Kahire, 1952-1953, “Fiten” 19; İbn Hanbel, Ahmed, *Musned*, (Tahk. Ahmed Muhammed Şakir), Kahire, Daru’l-hadis, 1.bs., 1949, V/ 100,210.

¹⁴¹ Buhârî, “Meğazi” 82, “Fiten” 18; Tirmizi, “Fiten” 8; İbn Hanbel, *Musned*, 43, 47,5.

¹⁴² Buhari, “Bed’ul Halk” 7; Ebu Davud, “Nikah” 41; Tirmizi, “Rada” 1.

¹⁴³ Buhari, “İman” 21; Muslim “Zikr” 95.

mı bunun geçerli olacağı yolundaki sorusuna karşılık, Peygamber'in cevabı "zulmetse bile" olmuştur.¹⁴⁴

Yukarda zikri geçilen rivayetleri hadis ilmi açısından ve anlarken bağlamında değerlendirmek gerekir bu anlamda ilgili rivayetleri değerlendirmek istiyoruz.

1. Sahih olan ilk rivayet Buhari'de yer almaktadır: "*Benden sonra bir erkeğe karısından, çocuklarından ve komşularından daha zararlı bir fitne bırakmadım.*" Aslında "İnsan zayıf yaratılmış ayetinin tefsirinde de ifade edildiği gibi âlimlerin bunu erkeğin doğasının kadına karşı genel zaafına zayıflığına işaret olarak anlamaktadır. Böylece kadınların erkekler için ayartma nesnesi oldukları iddiası, genel bir gözlem olmaktadır. Bu gözlem, insanları bu zaafın üstesinden gelebilmeleri için erkek kadın ilişkisinde bir kurallar ve düzenlemeler zorunluluğunu ifade etmektedir. Burada gözardı edilmemesi gereken kavramsal ayırım kadınların, özne mi 'ayartıcı mı, sonuç mu 'ayartma (fitne sebebi) mi olduklarıdır.

Fitne kelimesinin anlaşılmasının, ister ayartma isterse deneme biçiminde olsun, kültürel bağlamla ilgili olduğu da görülmektedir. Fitne, tarihi bakımdan hem ayartma hem de deneme olarak anlaşılmaktadır. Ancak Arapça konuşan İslamcıların çoğu fitneyi cinsel bakımdan yorumlama eğilimi içerisinde olup, terimin ayartma yönünü vurgulamış olmaktadır. Buna karşılık terimin cinsellik bağlamında yorumlanmasına dair örnekler 'Batılı kültürel temel modeli'ne dair bir görüşten kaynaklanan bir okumayı ortaya koymaktadır. Bu, 'Arap kültürel temel modeli' olarak adlandırılan birincisi ile çalışmaktadır. Çünkü birincisinde, hadisin son kısmını görmezden gelecek bir şekilde kadınların anlaşıldığı bir fitne kavramlaştırması söz konusudur.

2. "*Kadınları başlarına geçiren toplulukların iflah olmayacakları*" şeklindeki hadisin Buhari ve diğer hadisçiler tarafından sahih olarak nitelendirilmektedir.

Hz. Peygamber İran Kisra'sının kızı tahta geçtiğinde bu sözü söylediği bilinmektedir.¹⁴⁵ Bu has olayı genel olarak kadınları aşağıladığı ifade edilerek birçok kimse tarafından eleştirilmiştir. Yine ona göre fakihler kadınlar ve siyaset ilişkisi konusunda söz konusu hadisin uygulanabilirliği noktasında görüş birliği içerisinde olmamışlardır. Bu hadisi kadınları karar mekanizmalarının dışında tutmak için kullananların varlığı kesindir. Taberi, bu hadisi, kadınları karar alıcı güçlerinden yoksun bırakmak ve onları siyaset hayatından dışlamak noktasında yeterli bir temel olarak bulmamıştır. Kadınların devlet başkanlığını olumsuz gören bu hadisin ravisi olan Abu Bakra'nın aslında güvenilmez olarak kabul edilmesi gerektiği yolundaki bir düşünce tarafından dile getirilmiş bulunmaktadır. Çünkü ona göre Abu Bekre'nin yaşam öykülerinden birinde onun gerçeğe aykırı şahitlikten dolayı suçlu bulunup kırbaçlandığı anlatılmaktadır. Hidayet Şefkatli

¹⁴⁴ Tayalisi, *Musned*, I/263, no.1951; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, III/557, no.17124.

¹⁴⁵ Buhârî, "megazî" 77.

Tuksal da, Peygamber'in döneminde kadınların İslamlaşma esnasında erkekler gibi mücadele ettiklerine, benzer sorumluluklar aldıklarına, birlikte hicret edip, gerekli durumlarda savaşımlara katıldıklarına, siyasi tercihlerini ifade edecek bir durum olarak biat ettiklerine ve eman verdiklerine dikkat çekmektedir. Peygamber döneminde kadınlar, Tuksal'ın deyişiyle "cahiliye statükosunun kendilerine reva gördüğü 'ikincil statü'ye dair kalıp yargıları aşmış" ve "kendilerini İslam toplumunun eşdeğer üyeleri olarak görmüş"lerdir.¹⁴⁶ Cihan Aktaş'a göre de İslam tarihinde sadece asr-ı saadet döneminde kadınlar siyasi, askeri ve kültürel yönlerden etkin roller yüklenmişlerdir.¹⁴⁷

3. Roald'ın "*kadınların kocalarının izni dışında evi terk etmemeleri*" gerektiği için "*Arap kültürel temel modeli*" dediği çerçeveden büyük ölçüde etkilendiğini düşündürmektedir.¹⁴⁸

4. Arapça konuşulmayan ülkelerde "*Kadınların dinen ve aklen eksik oldukları*" şeklindeki hadis ise İskandinavya'da yaşam Somali'li bir grupta toplumsal cinsiyet tartışmalarında bu hadise atıf yapıldığı araştırmalarda tespit edilmiştir.. Bu da muhtemelen Suudi Arabistan'da eğitim gören Somali'li hocaların etkisinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla coğrafi ve kültürel farklılıklar ya da farklı nüfuz bölgeleri hadislerin dolaşımı ve rolünü etkileyebilmektedir.

5. Hz. Peygamber'in kadınların kırılğanlıklarına dikkat çekmek üzere onları kristal vazolarla ve eğe kemiklerine benzetmektedir. Bu tür rivayetleri kadının eğri olduğuna yorumlayanlar ve reddedenler de vardır.

Hz. Peygamber bir ifadesinde kadınlara kibar davranılmasını şu şekilde ifade etmektedir: "*Kadınlara nazik davranın. Kadın eğe kemiğinden yaratılmıştır ve eğe kemiğinin en eğik kısmı üst bölgedir. Düzeltmeye kalkmanız halinde onu kırarsınız. Onu kendi haline bırakırsanız eğik kalmaya devam edecektir. Bu yüzden kadınlara nazik davranın.*"¹⁴⁹

Tuksal ise hadis hakkında şunları söylemektedir: "*Erkek egemen anlayışın insanlık tarihinde öteden beri erkeği önceleyip kadını aşağıladığını belirtmekte, bunun aynı zamanda Peygamber'e ait olduğu iddia edilen rivayetlere de sokuşturul olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre bu bir rastlantı değildir. Çünkü her yerde olduğu gibi yerleşik zihniyet burada da kendi kalıp yargılarını haklı çıkartmak amacıyla dine başvurmuştur. Bu durum, Peygamber'in kadınlar konusundaki görüş ve tutumları bakımından daha önce anılan çerçevedeki içeriğe ters düşen birtakım rivayetlerin varlığına yol açmıştır. Bu zıt yöndeki rivayetler paradoksal bir şekilde peygamberin dini konumunun meşrulaştırıcılığından*

¹⁴⁶ Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, s.237.

¹⁴⁷ Cihan Aktaş, *Sistem İçinde Kadın*, İstanbul: Beyan Yayınları, 3.bs., 1991, s.128.

¹⁴⁸ A. S. Roald, *Women in Islam. The Western Experience*, London and New York: Routledge, 2001, s.14

¹⁴⁹ Buhari, "Enbiya" 5; Muslim, "Rada" 65; Tirmizi, "Talak ve Lian" 12.

faydalanmaktadırlar. Zikredilen rivayetler topluluğu, tam anlamıyla kadın aleyhtarı bir tutumu tebarüz ettirmektedir."¹⁵⁰

Hz. Peygamber, insanlığın yarısı olan kadınları; fitne çıkaran bir varlık, kocalarının cinsel metayı olduğu ve kocasının cinsel isteğini reddettiğinde lanetlenmesine sebep olacağı, kadının yönetici olduğu toplumun iflah olmayacağı ve kocası zulmetse de kadın izinsiz evinden çıkamayacağı rivayet edilmektedir. Bu rivayetler ait oldukları bağlamlardan kopartılıp günümüzün kadın ve erkek eşitliğini savunan söylemi esas alacak olursak; Hz. Peygamber'i gaddar biri olarak nitelemek kaçınılmazdır. Bu rivayetlerin söylenildiği ortam ve bağlamda ele alınması gerekir. Aksi takdirde bu rivayetleri literal okuma ile Hz. Muhammed'in kadın düşmanı, despot biri olduğu iddiası veya bu rivayetlerin ona ait olmadığı şeklinde savunmacı bir yaklaşım ilmi olmayacaktır.

Barlas'a göre, Peygamber hem erkekler hem de kadınlar için bir rol modelidir. Her şeyden önce kadınlara karşı nazikliği ile tanınan bir Peygamber'in mirasının, onu en yakından takip ettiği iddiasında olan Ehli Sünnet'e, ne Kur'an'ın öğretilerinden, ne de Peygamber'in kadınlara davranışlarından çıkartılamayacak olan aleyhte hususu hatırlatması tam bir ironidir. Barlas, yetmiş bin hadisten oluşan ve sahih olarak nitelendirilen bir koleksiyondan yalnızca altı civarında hadisin kadın düşmanlığını ifade ettiğini düşünmekte ve buna karşılık, erkeklerin, onlarca olumlu hadis dururken, cinsiyet eşitliğine karşı bu altısını ileri sürmelerinin de ironik bir durum oluşturduğunu belirtmektedir.¹⁵¹

Roald rivayetleri değerlendirme babında şunları ifade etmektedir: "Bazı yerlerde kadın erkek ilişkileri sevgi ve mahremiyete dayalı olarak ele alınırken, diğer bazı yerlerde ise bu ilişkiler, güçlü cinsiyet eşitliği kavramıyla doğup büyüyen insanların bir bütün olarak, kadınları olumsuz şekilde niteleyici ve aşağılayıcı olarak değerlendirebilecekleri kelimelerle tasvir olunmaktadır.¹⁵² Roald'ın aslında sözün bağlamında ve tarihinde farklı algılanacağını ifade ettiğini söyleyebiliriz.

Hz. Peygamber'in kadına yaklaşımın nazik, kibar ve onun rızası çerçevesinde olduğunu bildiren rivayetleri göz ardı etmemek gerekir. Ancak kadının yaratılışı ve özel durum ve kişilere yaptığı açıklamaları çarpıtarak anlamak art niyet içerir. Hz. Peygamber'in aile içindeki eşlere yüklediği sorumluluğu ve uygulamasını şu rivayetler ifade etmektedir: "*Aranızda en iyiniz ailesine en iyi şekilde davranmanızdır. Ben de ailesine karşı en iyi davrananlarınız arasındayım.*"¹⁵³ "*Size kadınlara iyi davranmanızı salık veririm, çünkü onlar sizin gözetiminiz altındadırlar. Onlar*

¹⁵⁰ Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara: Kitabiyat: 2000,s.236-237

¹⁵¹ A. Barlas, "Believing Women" *In Islam. Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur'an*, Austin: University of Texas Press, 2002, s.45

¹⁵² Roald, *Women in Islam*, s. 146.

¹⁵³ İbn Mace, "Nikah" 50.

açıkça kötü işler yapmadıkları sürece sizin onlar üzerinde bundan başka bir hakkınız bulunmamaktadır. Eğer böyle yaparlarsa onları yataklarında yalnız bırakın, onlara vurun, fakat şiddetle değil. Eğer bunun üzerine size itaat ederlerse onlara zarar vermek için başka bir yol aramayın.”¹⁵⁴ “Bir adam Hz. Peygamber’e: Kocanın karısına karşı vazifeleri nelerdir? Diye sorar. Hz. Peygamber şöyle cevap verir: Yediğinden yedir. Giydiğinden giydir. Yüziüne vurma. Ona karşı kötü konuşma.”¹⁵⁵ “Hiçbiriniz karısına, bir köleye vurur gibi vurup da ondan sonra akşam onunla birlikte yatmasın”¹⁵⁶ “Aranızda en iyiniz ailesine en iyi şekilde davranmanızdır. Ben de ailesine karşı en iyi davrananlarımız arasındayım.”¹⁵⁷ Aişe şöyle demiştir: “Hz. Peygamber, eşlerine ya da uşaklarına asla vurmamıştır. Ve o Allah rızası ya da yasakları önlemek için olanların dışında eliyle herhangi bir şey yapmamıştır; çünkü onun öfkesi Allah içindir.”¹⁵⁸

Mernissi, konuyu daha da ileri boyutlara taşıyarak Medine dönemi için geçerli olmak üzere bizzat Peygamber’in cinsiyet eşitliğine ilişkin bir projesinin varlığından söz etmektedir.¹⁵⁹ Bu ikinci grupta yer alan sözler, açık bir şekilde kadın yanlısı ya da onları olumlu bir toplumsal çerçeveye yerleştiren içerikler taşımaktadır. İbn Sa’d, Hz. Peygamber’in ne kendi eşlerine, ne bir köleye ne de herhangi bir kişiye asla el kaldırmadığını kaydetmektedir. Öyle ki Peygamber evinde bir başkaldırıyla karşılaştığı tek örnekte de onlara karşı şiddet kullanmamakla kalmamış, evini terk etmiş ve bir ay süreyle mescide bitişik bir odaya taşınmıştır.¹⁶⁰

Fatma Ünsal da, bugün kadınların cemaatten soyutlanmaya çalışılıp, uygun yer olarak kendilerine evlerinin, hatta yatak odalarının gösterilmesine karşılık, Peygamber döneminin üniversitesi, parlamentosu durumunda olan mescide cemaate katılım konusunda kadınları teşvik ettiğinin altını çizmektedir. Hz. Muhammed’in rüyası, kadınların serbestçe dolaşabildikleri bir toplumdur. Döneminde kadınların yolculukta yakınları ile yolculuk etmesini tavsiye ederek gelecekte kadınların serbestçe seyahat edecekleri ortamın geleceğini vurgulamıştır.¹⁶¹ Onun adalet hususunda sert ve boyun eğmez olduğu, ama aynı zamanda nezaket, kibarlık, dürüstlük ve tevazu adamı olduğu, yumuşak ve affedici

¹⁵⁴ Tirmizi, “Radaat” 11; İbn Mace, “Nikah” 3.

¹⁵⁵ Ebu Davud, “Nikah” 42; İbn Mace, “Nikah” 3.

¹⁵⁶ Buhari, “Nikah” 93; İbn Mace, “Nikah” 51.

¹⁵⁷ İbn Mace, “Nikah” 50.

¹⁵⁸ Muslim, “Fadail” 79; “İbn Mace, “Nikah” 51; Darimi, Abdullah b. Abdurrahman, *es-Sunen*, (Tahk. Fauad Ahmed zemirli), Beyrut, Daru’l-Kütübü’l-Arabi, 1.bs., 1407, “Nikah” 34; İbn Hanbel, *Musned*, VI, 229, 232.

¹⁵⁹ Mernissi, *age.*, s.184

¹⁶⁰ Mernissi, Fatima, *The Veil and Male Elite. A Feminist Interpretation of Women’s Rights in Islam*, (transl. Mary Jo Lakeland, Reading), Mass.: Addison-Wesley Publishing Company, 1991, s.156 vd

¹⁶¹ Fatma Ünsal, ‘Türkiye’de Kadın Hareketinin Parçalı Yapısı’, konuşma kaydı, Kadın Sorunları Bağlamında Örnek Bir Eş ve Baba Modeli Olarak Hz. Peygamber (s) Paneli, *İran İslam Cumhuriyeti Büyükelçiliği Kültür Müsteşarlığı*, Ankara: 17 Mart 2007.

bir mizaca sahip olduğu, nahoş davranışlardan ve gaddarlıktan hoşlanmadığı kaydedilmektedir.¹⁶²

Hadisler alanında bu durumdan dolayı yaygın olan bir tutum, rivayetler arasında seçici davranmaktır. Bu durum ona göre hem erkek merkezli, hem de feminist yaklaşımlar için geçerlilik taşımaktadır. Bir başka deyişle dini metinleri okuyan erkek merkezli düşünen Müslümanlar bu metinleri kendi cinsiyetleri çevresinde seçerlerken, kadın bakış açısından yaklaşan kadınlar da kendileri açısından bu seçimi gerçekleştirmektedirler. Müslüman feministler erkek merkezli bakış açısına sahip Müslümanlara benzer bir şekilde dini metinleri okuma işinde seçici olma eğilimi taşımaktadırlar. Müslüman feministler kadınlar lehindeki hadisleri almakta, buna karşılık kadınları olumsuz niteliklerle anan hadisleri eleştirip reddetmektedirler.¹⁶³

Sonuç olarak kadınları aşağıladığı düşünülen hadisler üzerinden Hz. Muhammed'i bir kadın düşmanı ilan etmekte hiçbir tereddüt göstermeyenler; metheden hadislerini esas aldıklarında kadınları büstlere yerleştirme ya da abideleştirme diye ifade edebileceğimiz abartılı bir soyutlama yolunu tercih etmektedirler. Bu yanlış olan bir husustur. Hz. Peygamber'i kendi döneminin normları ile değerlendirmek ve lafzî çarpıtılmış yorumlar yerine İslam'ın temel ilkeleri çerçevesinde ve rivayetleri bütüncül okumak gerekmektedir.

Sonuç

Küreselleşmenin getirdiği veya ifade ettiği kültürel eğilimlerin karşısında İslam, güçlü bir rakip olarak toplumsal ve kültürel varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda İslam'la rekabete yönelik girişimler çerçevesinde onun Peygamberine yönelik saldırılar doğrudan İslam'ı hedef almaktadırlar. Hz. Peygamber'e atıfla oluşturulmak istenen İslam karşıtlığında günümüz olaylarını değerlendirmede art niyet yanında tarihi günümüz normları ile çarpıtılarak okuma söz konusudur. Hz. Peygamber'i terörün kaynağı ve şehvet düşkünü resmeden batının zihni müktesebatı temiz değildir. Ayrıca Oryantalistlerin ayet ve hadisleri çarpıtılarak değerlendirmeleri buna veri sağlamaktadır. En kötüsü de batı basını ve siyasileri bundan rant elde etmektedirler.

İslam'ın bir rahipten alınmış sapkın bir Hıristiyan mezhebi olduğu ve doalyısıyla Hz. Peygamber'in nübüvvetinin sahteliği iddiası altında siyasi, ekonomik ve en son dini sebepler vardır. En önemlisi Hıristiyanları İslam'a girmelerinin önünü kesmek ve İslam hakkında bilgi edinmelerini önleme çabasıdır. Hz. Peygamber'in ve Müslümanların İslam'ı savaşıyla yaydığı şiddet ve terör estirdiği ve bu günkü terörün kaynağının da Hz. Peygamber ve İslam olduğu iddiaları batının sömürü düzeni için çıkardıkları fitne ve iftiralara üstünü örtmek

¹⁶² Toker, *agm*, 145.

¹⁶³ Toker, *agm*, 151.

için uydurdıkları açıktır. İslam ve başta peygamberleri olmak üzere bütün Müslümanları bu kefeye koyarak insanlığı ve özelde Yahudi ve Hıristiyanları İslam'dan uzak tutmak asıl hedeflerdir.

Hiz. Peygamber'in çok evliliği, Hiz. Aişe ve Zeyneb binti Çahş ile evliliği üzerinden şehvet düşkünü olduğu iddiası doğru değildir. Hiz. Peygamber'i ve sözlerini yaşadığı dönemin şartlarında ve kabullerinde değerlendirmek gerekmektedir. Bunu yapan bazı batılı âlimler de yukarıda ifade edildiği gibi Hiz. Peygamber'e yapılan bu eleştirileri yersiz bulmakta ve reddetmektedir. Hiz. Peygamber'in kadınları aşağıladığı konusunda zikredilen rivayetleri çarpıtarak anlamak yerine bağlamına ve Hiz. Peygamber'in hayatına ve konu ile ilgili rivayetler çerçevesinde anlamak meseleye bütüncül bakarak anlamak gerekmektedir. Parçacı ve literel okumalarla rivayetler bağlamından koparılarak günümüzün kabulleri ile okunduğunda Hiz. Peygamber'i kadın düşmanı ilan edilmesi kaçınılmazdır. Müslüman kadınlar pasif ve uysal yaratıklar olmadıkları gibi içinde yaşadıkları dünyayı da aktif tutumlar geliştirmekte dini bir sakınca görmemektedirler. Kadınların bu tutum, Peygamber'in eşleri de dahil ilk İslam'ın yıllarından bugüne kadar böyledir. Kadınların tabiatları gereği sınırlı faaliyet gösterdikleri bir yana bırakacak olursak, örf adı altında her konuda sınırlayan ve aşağılayan düşünce dini temelli değildir. Burada ele alınan konuda kadınların ulaştıkları ortak nokta, Hiz. Muhammed'in bir yüksek ahlak örneği olarak, kadın dostu olduğudur.

Araştırmada sonuç olarak Hiz. Peygamber'e yapılan atıflarda yaşadığı dönemin şart ve kabulleri ile ilgili anlayış sebebi ile kısmi gerçekliklerin bağlamından koparıldığı ve günümüz şart ve kabulleri ile çarpıtılarak yorumlanarak Hiz. Peygamber ve İslam hakkında yanlış algı oluşturmak istenmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman, Aişe, *Rasulullahın Annesi ve Hanımları*, (Çev. İsmail Kaya), Konya 1987.
- Akkad, Abbas Mahmud, *es-Siddika bintü's-Siddik*, Kahire Dârü'l-Ma'arif, 1963.
- Aktaş, Cihan, *Sistem İçinde Kadın*, İstanbul: Beyan Yayınları, 3.bs., 1991Allen, Christopher, *Islamophobia*, England, Ashgate Publishing Limited, 2010.
- Altıntaş, Ramazan, *Bütün Yönleriyle Cahiliye*, Konya, Ribat Yayınları, ts.
- Armstrong, Karen, *İslam*, Modern Library, USA, 2000, s. 141; *İslam*, (Çev. Selim Yeniçeri), İstanbul: Koridor Yay., 2008.
- Arsel, İlhan, *Şeriat ve Kadın*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1995.

-
- Aşık, Nevzat, *Hız. Aışe'nin Hadisçiliği*, İzmir, Öğrenci Basımevi, 1987.
  - Atacan, Fulya, "Radikal İslam'ın Küresel Bir Tehdit'e Dönüşüm Süreci: Afganistan Deneyimi", *YDU Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt/Volume I Sayı/Number 1 Nisan/April 2008, s. 35-52.
  - Ateş, Ali Osman, *İslam'a Göre Cahiliyye ve Ehli Kitap Örf ve Adetleri*, İstanbul, Beyan Yayınları, 1996.
  - Azimli, Mehmet, "Hz. Aışenin Evlilik Yaşı Tartışmaları Yada Savunmacı Tarihçiliğin Çıkması", *İslami Araştırmalar*, Ankara, XVI. cilt, 1. sayı, 28, 2003, s. 2-3.
  - Bacon, Francis, *Denemeler*, (Çev. Elif Günçe), İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2004.
  - Barın, Hilal, *Tedirgin Nefret İslamofobi*, İstanbul, Tezkire yayıncılık, 1. Baskı, 2016.
  - Barlas, A. "Beliveing Women" *In Islam. Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur'an*, Austin: University of Texas Press, 2002.
  - Barnabas, Bab: 42: 13 Ayet. (Çev. Halil, Saade) by., Matbatı Menar, ts.
  - Belazurî, Ahmed b. Yahya b. Cabir (279/892), *Ensâb*, Beyrut, Daru'l-Fikr, 1996.
  - Bernard Lewis, *Islam and the West*, New York, Oxford University Press, 1993.
  - Berzezinski, Zbigniew, *Tercih, Küresel Hâkimiyet mi? Küresel Liderlik mi?*, çev. Cem Küçük, İstanbul, İnkılâp Yayınevi, 2. Baskı, 2005.
  - Beyhâkî, *Delâilü'n-nübüvve* (nşr. Abdülmü'tî Kal'acî), Beyrut 1405/1985.
  - Buhârî, *es-Sahih*, (Tahk. W. Jounboll), leyde, 1862-1908.
  - Canatan, Kadir vdğ., *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, Ankara, Eski Yeni Yayınları, 1. Basım, 2007.
  - Cardini, Franko, *Avrupa ve İslam*, (Çev. Gürol Koca) İstanbul, Literatür Yayınları, 2004.
  - Caroline Fourest ve Fiammetta Venner, "Islamophobie?", *Prochoix*, No : 26-27, Paris, Automne Hiver, 2003, s. 28.
  - Christopher Allen, *Islamophobia*, England, Ashgate Publishing Limited, 2010.
  - Çağatay, Neşet, *İslam Dönemine Dek Arap Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

- Çarkman, Aslı, “Avrupa ve Öteki: Avrupa İmgesinin Osmanlı Aydınlanmasından Yansıması”, (Der.E. Fuat Keyman), Türkiye'nin Yeniden İnşası, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Daniel, Norman, *The Arabs and Medieval Europe*, London: Longman, 1975.
- *İslam and the West,: The Making of the Image*, Edinburgh: Edinburg University Press, 1960.
- Darekutnî, Ali b. Ömer, *Sualatu'l-Hakim*, Thak. Muhammed b. Abdullah, Riyad, Mektebetu'l-Marif, 1.bs. 1984.
- Darimi, Abdullah b. Abdurrahman, es-Sunen, (Tahk. Fauad Ahmed zemirli), Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-Arabi, 1.bs., 1407.
- Dozy, Reinhart, *Tarihte İslamiyet*, (çev: Abdullah Cevdet -Osmanlıca metin-), İstanbul 1908.
- Dermenghem, Emile, *Muhammed'in Hayatı*, (Çev. Reşat Nuri), İstanbul 1930.
- Dursun, Turan, *Din Bu*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2000.
- Ebû Davud, Süleyman b. Eşas es-Sicistanî, *Sunen*, (Tahk. Muhammed Muhyiddin Abd al-hamid), Kahire 1935.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah, *Duafa*, Tahk. Faruk Hamede, by., Daru's-Sakafe, 1984.
- Edward, Said, *Oryantalizm*, (çev. Nezh Uzel), İstanbul 1998.
- Fayda, Mustafa, “Bahîrâ” *DİA*, İstanbul, İSAM, 1993, IV/487.
- Francis Bacon, *Denemeler*, (Çev. Elif Günçe), İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2004.
- Fazlurrahman, *Siret Ansiklopedisi*, (çev: Heyet), İstanbul 1990.
- Galen Johnson, “Muhammad and Ideology in Medieval Christian Literature”, *Islam and Christian-Muslim Relations*, XI-, 2000.
- Gedikoğlu, Sümeyye, “İslamafobia”, *Kamuda Sosyal Politika*, sayı: 34, ocak-şubat mart-2016.
- Görmez, Mehmet, *Klasik Oryantalizmi Hadis Araştırmalarına Sevk Eden Temel Faktörler*”, *İslamiyât III* (2000) sy. 1. 12-30.
- Günaltay, M. Şemseddin, *İslam Öncesi Araçlar ve Dinleri*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 1997.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (Çev. Salih Tuğ), İstanbul, İrfan Yayıncılık, 1990.

- Harman, Ömer Faruk, "Yuhannâ Ed-Dımaşkî", DİA, İstanbul, İSAM, 2013, XXXXIII/ 581.
- Hatip, Abdülaziz, *Kuran ve Hz. Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar*, İstanbul 1997.
- Hayfî, İmadüddin, *Şübehât tazimi'd-devleti'l-İslâmî ve'r-red aleyha*, yy., Heyetü'ş-Şamî'l-İslamiyye, 1. bs. 2015.
- Hourani, Albert, *Avrupa ve Orta Doğu*, (Çev: Ahmet Aydoğan, Fahrettin Altun), İstanbul 2001.
- Huntington, Samuel, *Medeniyetler Çatışması ve Yeni Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, (çev. Mehmet Turhan ve Cem Soydemir), İstanbul, Okyanus Yayınları, 2006,
- İbn Cevzî, Muhammed b. Ahmed, *Teshili li ulumi't-Tenzîl*, (Tahk. Muhammed salim Haşim), yy., Daru'l-Kütübi'l-İlimiyye, 1995.
- İbn Ebi Hatim, Ebu Muhammed Abdurrahman er-Razi, *el-Cerh ve't-Tadil*, Haydarabad·Dekkan, 1372.
- İbn'ül Esîr, İzzuddin Ebu'l-Hasan b. Ebi'l-Kerem (630/1233), *Üsdü'l Ğabe*, Beyrut 1996.
- *el-Kamil fiT-Tarih*, Beyrut 1979.
- İbn Habîb, Ebu Cafer Muhammed b. Habîb (245/859), *Kitabu'l-Muhabber*, Beyrut ts.
- İbn Hacer el-A'skalanî, *el-İsabe fi Temzi's-sahabe*, Beyrut 1328.
- *Tehzibü't-Tehzib*, Beyrut ts.
- İbn Hanbel, Ahmed, *Musned*, (Tahk. Ahmed Muhammed Şakir), Kahire, Daru'l-hadis, 1.bs., 1949.
- İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdülmelik, *es-Sire*, Beyrut, Daru'l-Marife Yayınları, ts.,
- İbnü'l-İmad, *Şezeratü'z-Zeheb*, by. ts.
- İbn İshak, Muhammed, (ö151/768), *es-Siretü'n-Nebi*, (tahk. Muhammed Hamidullah), Konya, Hayra Hizmet Vakfı Yayınları, 1981.
- İbn Kesîr Ebu'l-Fida İsmail, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, (Tahk. M. İbrahim el-Benna vdg.), İstanbul 1985.
- İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-nihaye*, Beyrut 1974.
- İbn Mace, Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sunen*, (Tahk. Muhammed Fuat Abdulbaki), Kahire, 1952-1953.
- İbn Sad, et-Tabakatü'l-Kübra, Beyrut, ts..

- İncil (Müjde) Türkçe Tercümesi, İstanbul, Yei Yaşam Yayınları, 1996.
- Johnson, Galen, “Muhammad and Ideology in Medieval Christian Literature”, *Islam and Christian-Muslim Relations*, XI-, 2000, s. 336-338.
- Kazıcı, Ziya, *Hz.Muhammed’in Eşleri ve Aile Hayatı*, İstanbul, Çağ Yayınları, 1991.
- Kecia Ali, “A Beatiful Example”: The Prophet Muhammad as a Model for Muslim Husbands’, *Islamic Studies*, 43:2 2004.
- Konrapa, Zekai, *Peygamberimiz İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere*, , İstanbul, Fatih Yayınevi, ts
- Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensari, *el-Camiati'l-ahkami'l-Kur'an*, Kahire 1987.
- Leon Caetani, *İslam tarihi*, (Çev. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924-1927.
- *Maometta profeta d'Arabia*, Roma 1910.
- Maverdi, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, '*Alamun-Nübüvve*,(tahk. Muhammed Mutasım Billah), Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-Arabi, 1.bs. 1987.
- Mevdudi, Ebul-Ala, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber*, (çev: Ahmet Asrar), İstanbul, Pınar Yayınları, 1984.
- Mernissi, Fatima, *The Veil and Male Elite. A Feminist Interpretation of Women's Rights in Islam*, (transl. Mary Jo Lakeland Reading, Mass Addison), Wesley Publishing Company, 1991.
- Miras, Kamil, *Sahih-i Buhari Muhtasan Tecrid-i Sarih Tercümesi*, Ankara, ts
- Müslim, Sahih, (Tahk. Muhammed Fuad Abdalbaki, Kahire, 1955-1956.
- Nebhânî, *Huccetüllâh ale'l-âlemîn*, Beyrut 1316.
- Özeydin, Abdülkerim, “Arap”, *DİA*, İstanbul, İSAM,1991, III, 321.
- Öztürk, Orhan *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Ankara, Hekimler Yayın Birliği, 1. Baskı, 1992.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Asrı Saadet'in Büyük Kadınları*, İstanbul, Yeni Boyut Yayınları, 1998.
- Roald, A. S. *Women in Islam. The Western Experience*, London and New York: Routledge, 2001.
- Rodinson, Maxime, *Muhammed*, Çev. Atilla Tokatlı, İstanbul, Özne Yayınları,1998.
- Sanânî, Abdurrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, (Tahk. Habiburrahman el-Azamî),Beyrut, Mektebetu'l-İslami, 2. bs.1403.

- Savary, *Mahomet Le Koran*, Paris, ts.
- Savaş, Rıza, "Hz.Aişe'nin Evlenme Yaşı ile İlgili Farklı Bir Yaklaşım", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1995, sayı IX, s. 140-141.
- Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, çev., Aşegül Sönmezay, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005
- Sena, Cemil, *Muhammedin Felsefesi*, İstanbul 1975.
- Servante, Alain, "Batılıların Gözünde Türk İmajının Geçirdiği Değişimler", (Ed. Özlem Kumrullar), *Dünyada Türk İmgesi*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2. Basım, 2008.
- Suyûtî, *el-Hasâisü'l-kübrâ*, (nşr. M. Halil Herrâs), Kahire 1386-87/1967.
- Şakiroğlu, Mahmut H., "Caetanı, Leon" *DİA*, VI, 545.
- Şiblî, Mevlânâ, *İslâm Tarihi, Asr-ı Saâdet: Peygamberimizin Sîreti*, (trc. Ömer Rıza [Doğrul]), İstanbul 1346/1921.
- Şulul, Kasım, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *Mu'cemul-Kebir*, thk. Hamdi b. Abdilmecid es-selefi, Musul, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2. Baskı, 1983.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa, *el-Camiu's-Sahih Sunen et-Tirmizî*, (Tahk. Ahmed Muhammed Şakir) Beyrut, Daru ihyau turasilarabi, ts.
- Toker, Ali İhsan, "Kadınların Peygamber Algısı Müslüman Kadınlar ve Hz. Muhammed", *Usul*, 7 (2007/1), s. 139.
- *Bir Yapılaşma İlişkisi Olarak Kadınlar ve Din*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005
- *İslamofobia: a challenge for us us all*, Great Britain, 1997.
- Tuksal, Hidayet Şefkatli, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara: Kitabiyat: 2000.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, ts.
- Ünal, Asife, *Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslam'da Evlilik*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Ünsal, Fatma, 'Türkiye'de Kadın Hareketinin Parçalı Yapısı', konuşma kaydı, 'Kadın Sorunları Bağlamında Örnek Bir Eş ve Baba Modeli Olarak Hz. Peygamber (s) Paneli, *İran İslam Cumhuriyeti Büyükelçiliği Kültür Müsteşarlığı*, Ankara: 17 Mart 2007.

• Watt, Montgomery, *İslam'ın Avrupaya Tesiri*, (Çev. Hilmi Yavuz), İstanbul, Boğaziçi yayınları, 1986.

- Hz. Muhammed, (Çev. Hayrollah Örs), İstanbul 1963

• Voltaire, *Candide ya da İyimserlik*, (Çev. Server Tanilli), İstanbul, Cem Yayınları, 1994

• Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kuran Dili*, İstanbul, Eser, 1971.

• Yıldırım, Suzan, Hz.Aişe'nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar, *İstem*, Yıl:2, Sayı:4, 2004, s. 237 – 245.

• ez-Zehebi, Ebu Abdillah Şemsüddin *Tezkiretü'l-Huffaz*, 3. Baskı, Haydarabad-Dekkan 1375.

- *Mi'zanü'l-İtidal*, Mısır 1382

- *el-İber*, Beyrut 1987.

- *Siyeru A'lami'n-Nebevî*, Beyrut 1402.

• Internet Kaynakları

• Cihan haber Ajansı "Medya İslamofobiye Köroklüyor"<https://www.uhim.org/medya-islamofobiye-korukluyor.html> (2.10.2017).

• Dijital oyunlarda "İslamofobi" tehlikesi - infografik - Anadolu Ajansı,<http://aa.com.tr/tr/turkiye/dijital-oyunlarda-islamofobi-tehlikesi/660381>. (5.102017).

• Gençlik ve Spor Bakanlığı, <http://aa.com.tr/tr/turkiye/dijital-oyunlarda-islamofobi-tehlikesi/660381>. (5.102017).

• Küçükcan, T. (2009). Avrupa İslamofobiye teslim mi?, Ankara, SETA Vakfı Yayınları, 2009. <https://www.setav.org/avrupa-islamofobiye-teslim-mi/> (3.10.2017).

• By Lawrence Pollard Satanic Verses' polarising untruths. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/entertainment/7889974.stm> (3.10.2017).

• Slow Zizek, *İn the wake of Paris Attacs The left Must Embarce Its Radical Western Roots*, <http://inthesetimes.com/article/18605/breaking-the-taboos-in-the-wake-of-paris-attacks-the-left-must-embrace-its>. (2.10.2017).

• Trust, Runnymede, *The New Muslims London*, 2013, s.6. https://www.runnymedetrust.org/.../Runnymede_The_New_ (6.10.2017).

• Vinocur, J, ve Bilefsky D. (2006), "Dane Sees Greed and Politics İn The crisis", *Newyork Times*, 10.02.2006.

<http://www.nytimes.com/2006/02/10/world/europe/dane-sees-greed-and-politics-in-the-crisis.html>. (3.10.2017).

• 05 Kasım 2017, Pazar 22:18. <http://www.posta.com.tr/abd-de-kiliseye-saldiri-cok-sayida-olu-ve-yarali-var-haberi-1349257>. (6.11.2017)

• <http://edition.cnn.com/2017/11/05/politics/trump-texas-shooting-act-evil/index.html>.

References of the Prophet Made to Create Islamophobia*

Recep TUZCU**

Abstract:

With the end of the Cold War, while international policy was the scene of significant changes, Islam was substituted as the most important enemy, instead of communism, and the theory of the Clash of Civilizations was used as one of the most important means for advocating conflict between the West and Muslims. Today, Islamophobia in the West and in other parts of the world and the analyses made has brought up this issue as an even more important one. The Western Orientalists allege that the claim that Muhammad was not a prophet and spread Islam by sword, portraying him as a terrorist, violent and lustful person. In these claims, they refer to some verses of the Qur'an and Hadith and criticize them. It is seen that they subject the verses and Hadiths referred to as a specific method and a literal interpretation. In addition, it can be said that criticisms are directed towards the Prophet without reference to the difference between the historical context and cultural codes.

Keywords: Islamophobia, Hadith, Prophet, Terrorism, Women.

İslamofobi Oluşturmada Hz. Peygamber'e yapılan Atıflar

Özet:

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte uluslararası politika önemli değişimlere sahne olurken İslam, komünizm yerine en önemli düşman olarak ikame edilerek, Medeniyetler Çatışması tezi, Batı ile Müslümanlar arasında çatışmayı savunan en önemli araçlardan biri olarak kullanıldı. Günümüzde Batı'da ve dünyanın diğer bölgelerinde oluşan İslamofobi ve yapılan analizler bu konuyu daha da önemli hale getirmiştir. Batılı müsteşrikler Hz. Muhammed'in peygamber olmadığı ve İslam'ı kılıçla yaydığını iddia etmekte onu terörist, şiddet yanlısı ve şehvet düşkünü olarak resmetmektedirler. Bu iddialarında bazı Kur'an ayetlerine ve hadislere atıfla onu eleştirmektedirler. Atıf yaptıkları ayet ve hadisleri, tikel yöntemle ve lafzi yoruma tabi tuttıkları görülür. Ayrıca tarihi bağlam ve kültür kodları farkı dikkate alınmadan bu yorumlara dayanarak Hz. Peygamber'e eleştiriler yöneltildiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: İslamofobia, Hadis, Peygamber, Terör, Kadın.

* This paper is the English translation of the study titled "İslamofobi Oluşturmada Hz. Peygamber'e yapılan Atıflar" published in the 6th issue of *İlahiyat Akademi*. (Recep TUZCU, "İslamofobi Oluşturmada Hz. Peygamber'e yapılan Atıflar", *İlahiyat Akademi*, sayı: 6, 2017, s. 113-156.) The paper in Turkish should be referred to for citations.

** Assoc. Prof. Dr., Selçuk University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Hadith, KONYA, recep.tuzcu@selcuk.edu.tr.

Islamophobia

Islamophobia¹, as seen in the juxtaposition of the words “Islam” and “phobia”, refers to a fear that Islam does not actually cause, nor originates from Islam, in other words, a fear that has been “created” or “invented” by others. Islamophobia can be defined in general as: A grudge, hatred or hostility towards Islam and/or Muslims, or not trusting them, doubting them, or being afraid of Islam. The basis of this fear, which was invented by people outside the circle of Islam because of what they heard about Islam, lies in the fact that a much simpler and basic fear of the “other” has been reproduced under new forms. This situation expresses the attitudes of non-Muslims in Western societies such as fear, hatred, condemnation and disdain towards Islam. These feelings are rooted in historical and cultural prejudices that are transmitted and reproduced through institutions such as family, social environment, education and media. In this case, it is possible to distinguish the two dimensions of Islamophobia: The “current” dimension that becomes visible in attitudes, opinions and behaviors (so-called current Islamophobia), and the second aspect of historical and cultural sources that feed these visible phenomena. This dimension can also be called as prejudice or stereotypical judgments.²

Islamophobia was used for Salman Rushdie, who claimed in the book *Satanic Verses* (first printed on September 1988 in England) that Muhammad included the Satan’s compliments to idols in order to gain the support of the pagan community in which He was present. The granting of a knighthood by the Queen Elizabeth II to Salman Rushdie was understood as clear Islamophobia on the Iranian side. Khomeini issued a death fatwa on this British author of Indian descent. This book was first banned in Iran by Khomeini and many other Islamic countries followed the policy.³ The concept of Islamophobia was first used after the Iranian revolution in 1979, the hostage crisis, by Iranian Islamists in an attempt to describe women who refused veiling as “evil Muslims.” It was discussed in the press that these women were accused of creating ‘Islamophobia’. According to Fourest and Venner's claims, this concept was brought up again with the Salman Rushdie incident and the book burning events that were issued in the media in 1989.⁴

---

¹ This anti-Islamism, called Islamophobia, is derived by adding the word phobia to the word Islam. Phobia (phobie or phobia), derived from the word “phobos”, known in Greek mythology as the God of terror and fear, generally refers to fear and attributes the meaning of fear to the words to which it is added. Phobia describes an unusual state of fear that arises in the face of a situation or object that would not be feared in normal circumstances. See. Orhan Öztürk, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Ankara, Hekimler Yayın Birliği, 1st Edition, 1992, p. 241.

² Kadir Canatan and Özcan Hıdır, (eds.), *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, Ankara, Eski Yeni Yayınları, 1st Edition, 2007, p. 42.

³ By Lawrence Pollard *Satanic Verses’ polarising untruths*. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/entertainment/7889974.stm> (3.10.2017); see. Hilal Barın, *Tedirgin Nefret İslamofobi*, İstanbul, Tezkire yayıncılık, 1st Edition, 2016, p. 134.

⁴ Caroline Fourest and Fiammetta Venner, “Islamofobie?”, *Prochoix*, No: 26-27, Paris, Automne Hiver, 2003, p. 28; Christopher Allen, *Islamophobia*, England, Ashgate Publishing Limited, 2010, p. 9.

History of Islamophobia

The criticism of polytheists against believers and their claims that declared the Prophet as a magician,⁵ see a traitor and a false prophet that converted their children from their religion to his own^{6,7}, This was intended to keep people away from the religion of Islam which was taught by the Prophet. While the polytheists reject the revelation that came to him, not the Prophet himself, Allah states that the Qur'an is the word of a noble Messenger (Gabriel).⁹ In response, the Qur'an challenged the polytheists, saying "And if you are in doubt about what We have sent down upon Our Servant [Muhammad], then produce a surah the like thereof and call upon your witnesses other than Allah, if you should be truthful"¹⁰ and silenced them.

John of Damascus (Yuhanna al-Dimashqi), who authored anti-Islamist texts during the 8th century, describes the Prophet as a "liar", claims that Muhammad was partially aware of the old and new Testament, even learned lessons from an Ariusian priest, presented the Qur'an as a holy book, set some "ridiculous" rules, and gained the trust of the people by appearing religious. He considers the views of Islam regarding God and Christ, saying that the divinity of Jesus is rejected by this religion, and asserts that there is no evidence to prove the prophethood of Muhammad. It also criticizes the way in which the Qur'an is revealed, Muslims attribute Christians as idolaters, claiming that they worship the cross, and their irreverence of the Kaaba, and criticise some of the Qur'an's surahs. In this context, he mentions the provisions regarding polygyny as stated in an-Nisa and the fact that the right to divorce is given only to men, narrates the case of Zayd-Zeyneb, and in this regard, blames the Prophet.¹¹ For the Islamic world, "the West" is a two-century-old phenomenon. There is no such thing as "the West" for an artist or intellectual living in Islamic geography of the 11th or 16th century. There appears to be a continuity that we cannot ignore between Jerry Falwell's, an American Evangelist, claim that "the Prophet was a terrorist" and these claims of al-Dimashqi. Similar problems are encountered when we look at the Western perception of the Islamic world.¹²

---

⁵ al-Isra', 17/47.

⁶ al-Tabarani, Sulaiman bin Ahmad, *al-Mu'jam al-Kabeer*, ed. Hamdi 'Abd al-Majid al-Salafi, Mosul, Maktabat al'Ulum wa al-Hikam, 2nd Edition, 1983, V/61.

⁷ al-Anbiya' 21/7; az-Zukhruf 43/90-94.

⁸ at-Tur 52/29; al-Haqqah 69/41-42; Abu Lahab used to describe the prophet as a poet and a madman, to those who ask about him. See. al-Tabarani, *al-Mu'jam al-Kabeer*, I, 266.

⁹ al-Haqqah 69/ 40.

¹⁰ al-Baqarah 2/23; al-Isra' 17/88; Hud 11/13; Yunus 10/38.

¹¹ Harman, Ömer Faruk, "Yuhanna Ed-Dimaşki", DİA, İstanbul, İSAM, 2013, XXXXIII/581.

¹² Karen Armstrong, *Islam*, Modern Library, USA, 2000, p. 141; *İslam*, (Transl. Selim Yeniçeri), İstanbul: Koridor Yay., 2008, p. 161.

Islamophobia, institutionalized and gained an academic identity in the 19th and 20th century, with the emergence of anthropology, sociology and similar branches of science. The Orientalists, who were determined to show the Prophet, the guide for social lives of Muslims, and his words¹³ as worthless, accelerated their studies. The founder of the Chair of Arabic Language at Cambridge University describes the target of Orientalism as follows: "Our actual goal is to provide a useful service to the state and the King through trade relations with Eastern countries and to glorify Allah by expanding the boundaries of the Church through inviting people who currently live in darkness to join Christianity."¹⁴ In the last two centuries, 60,000 academic studies were conducted on the history of the Hadith, Hadith procedure and Hadith literature. Ignaz Goldziher (d. 1921), Reinhart Dozy (d. 1883) Alois Sprenger (d. 1893), William Muir (d. 1905), Leon Caetani (d. 1935), Arent Jan Wensinck (d. 1939), Snouck Hurgronje (d. 1940), Arthur John Arberry (d. 1969), Hamilton A. R. Gibb (d. 1971) and many other orientalists researched the Hadith field. Alfred Von Kremer (d. 1889), Aloys Sprenger (d. 1893) and Ignaz Goldziher (d. 1921) criticized the Hadith based on prejudices in terms of reliability by developing an explicit skepticism. John Voll admits the derogatory efforts against the Prophet and his words, saying: "The Sunnah, as illustrated by the Hadith collection, was the greatest strength of Islam against changes. For this reason, the most fundamental ground for the 'militant, activist and fundamentalist' movements to rebuild the social-moral values they want to realize in the whole Islamic world was formed by the Prophet's Hadith and engagement with its science. The Prophet's Sunnah was the only common denominator for the cultural unity among Muslims living in different geographies. This made it mandatory for Orientalists to conduct research on the Hadith."¹⁵

The Orientalist studies showed the effects of skepticism on the Hadiths, first in India and Egypt. Sayyid Ahmad Khan (d. 1316/1898), Sayyid Amir Ali (d. 1347/1928), Abdullah Chakralawi (d. 1914) and Fazlur Rahman (d. 1409/1988), given the title of Sir by the British in India, are considered the pioneers of this movement. Sayyid Ahmad Khan, who had a close relationship with Orientalists in India, was influenced by Western scientific research techniques after finding the opportunity to meet with Orientalists such as William Muir and Alois Sprenger, who were missionaries. In Egypt, the article of Rashid Reza (d. (d. 1354/1935) and Muhammad Tawfiq Sidki (d.1920) titled as "Islam Huw Al-Qur'an Wahdehu" and published in *Al-Manār* magazine, had great impacts in the country. Sayyid Ahmad Khan, Ahmad Amin (d.1954) and Taha Hussein (d.1956) and the common discourse,

---

¹³ It is emphasized that Islam, as a religion, has established a rooted culture based on Hadiths. See. Wensinck, "The importance of Tradition for the Study of Islam"; Margoliouth, "On Moslem Tradition".

¹⁴ Said, Edward, *Oryantalizm*, (Transl. Nezh Uzel), İstanbul 1998, p. 280-306, 365-366.

¹⁵ For more information about the factors that have driven orientalists to conduct studies on Hadiths, see. Mehmet Görmez, "Klasik Oryantalizmi Hadis Araştırmalarına Sevk Eden Temel Faktörler", *İslamiyat* III (2000) Issue. 1, p. 12-30.

claims of today's Sunnah deniers who defend the Islam of the Qur'an can be summarized as follows.

1- The verses that command obedience to the Prophet are limited to the Qur'an.

2-The Sunnah is a temporary variable and has an initial nature.

3- It is voluntary to follow the Sunnah of the Prophet.

4- There is a small quantity of true Hadiths attributed to the Prophet.

The target of all these efforts is the deification of the Prophet and Islamic Civilization. The claim of the Orientalists is that most of the words and practices of the Prophet have not reached the present day, and even if they have, jurisprudence based on narrations is primitive and voluntary. If the Sunnah, which established the common life of the Prophet and Muslims, can be removed, the way will be opened to make the jurisprudence however they want, and the Islamic Union will be a dream forever.

We see that the East-West or Islamic-Christian conflicts are perpetuated based on some economic reasons, rather than religious, by political forces. American political scientist Samuel Huntington's theory of Clash of Civilizations, which makes the West and Islamic civilizations confront each other, gained acceptance as American think tanks and media outlets were seeking a new enemy. Islam was replaced by the collapsed communist bloc as the opposition to Western civilization, and ideas to support it began to be produced. According to Huntington, there would be an inter-civilization war in the future. There are social, cultural, philosophical principles and values unique to the West. Enlightenment principles such as "democracy", "rule of law", "human rights", "people's sovereignty" and "secularism" belong to Western civilization.¹⁶ Samuel Huntington's thesis of *Clash of Civilizations* and Francis Fukuyama's thesis and works such as *End of History* provide theoretical material for these contradictions and even provide a kind of legitimacy and respect for terrorism by laying the groundwork for acts of terrorism in the intellectual world.¹⁷

September 11, 2001 was critical in creating fear of Islam. The anti-Muslim sentiment, which began to increase in the United States especially after the September 11 attacks, has also spread increasingly in European countries such as Germany, Austria, Britain, the Netherlands and France. It can be suggested that the

---

¹⁶ Zbigniew Brzezinski, *Tercih, Küresel Hâkimiyet mi? Küresel Liderlik mi?*, Transl. Cem Küçük, İstanbul, İnkılâp Yayınevi, 2nd Edition, 2005, p. 14; Samuel Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Yeni Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, Transl. Mehmet Turhan and Cem Soydemir, İstanbul, Okyanus Yayınları, 2006, p. 237-268.

¹⁷ Fulya Atacan, "Radikal İslam'ın Küresel Bir Tehdit'e Dönüşüm Süreci: Afganistan Deneyimi", *YDU Sosyal Bilimler Dergisi*, Volume I, Number 1, April 2008, p. 35-52.

concept of Islamophobia was more used after this incident. Doesn't the former U.S. President George Bush's formal acceptance of the Clash of Civilizations' theory by declaring a new crusade of dividing the world into two parts, namely, friends and foes, mean a personal declaration of this theory by a state president? When America was hit by terrorists on September 11, 2001, the British and many countries of the world quickly accepted and supported the American declaration of war against terrorism on a global scale.¹⁸

What was brought forward during the fear of September 11 is that Islam and terror form an integral unity. In this regard, a few negative opinions regarding the personality of Prophet Muhammad were also expressed with increasing frequency in the press and publications. Although there is an impression that Islamophobic discourse should be identified more with terrorism and violence, we should not overlook the fact that it is not only violence mentioned in the West but also some other dimensions of the issue. Accordingly, in addition to the attempts to caricature the Prophet in the form of Osama b. Laden like a bomber, there were some other attempts claiming that he was excessively interested in women, all of which aimed to increase Islamophobia. It was at this point that he was claimed to have been a lustful misogynist and owner of the most negative convictions about women. It was apparently a smear campaign against his personality.

In Germany, on the other hand, the media is responsible for almost eighty percent of Islamophobic attitudes. Der Spiegel, which claims to be a high-level publication, made significant mistakes in Germany and put those who came from Islamic countries in the same category, as terrorists. In the media, the concept of 'Islamic terror' was often used and everyone was put in the same position.¹⁹ The 1997 report also highlights three titles in the dominant representation of Islam: Sexism, street gangs and terrorist/extremist groups.²⁰ It is proved that the views suggesting that "Islamic cultures are uniform, stereotypical and therefore closed to change"²¹ and that "Islam is dangerous and threatening" are still dominant in these countries. The belief that anti-Islamism does not constitute a racist discourse was valid at the time when both reports were written.²²

They used digital games of our times as another important way to make Muslims be perceived as evil and keep people away from Islam and the Prophet. The following are the most popular games with an emphasis on anti-Islam audio effects, visuals and characters in digital games played by millions of people every

---

¹⁸ Brzezinski, "Tercih, Küresel Hâkimiyet mi? Küresel Liderlik mi?", p. 13-14, 178.

¹⁹ Cihan haber Ajansı "Medya İslamofobiyi Körüklüyor" <https://www.uhim.org/medya-islamofobiyi-korukluyor.html> (2.10.2017)

²⁰ Runnymede Trust, *The New Muslims*, London, 2013, p. 6.

https://www.runnymedetrust.org/uploads/publications/Runnymede_The_New_Muslims_Perspective.pdf (October 6, 2017).

²¹ Runnymede Trust, *Islamofobia: a challenge for us all*, Great Britain, 1997, p. 4.

²² Runnymede Trust, *The New Muslims*, London, s.6; Runnymede Trust, *Islamofobia: a challenge for us all*, p. 4.

day. *Resident Evil*: In this game with millions of users, the gate of Muhammad's tomb is touted as the source of the chaos of evil, where enemies come in armies. *Counter Strike*: In this world-famous video game which is based on a war between soldiers and terrorists, terrorists used to shout as 'Allah Akbar' and 'La ilaha illallah' when they were captured or shot. Due to the intense reaction of the Islamic world, the owners of the game updated the game and these sound effects were removed. *Muslim Massacre*: This game is based on killing fully-veiled women and men with beards. At the end of the game, the player is commanded to kill Muhammad.²³

It is obvious that these games arouse prejudice against the Prophet and Islam as well as fear, grudges and hatred. These actions aims at preventing Islam from spreading rapidly among Christians in Europe and America, and to discredit the Prophet.

Therefore, it is meaningful that European countries and the United States support terrorist organizations, such as ISIS, which have recently emerged under the name of Islam. For example, after the invasion of Iraq, ISIS militants have become the most recognized terrorist organization in the world with the brutal decapitation of US journalist James Foley and the release of its video record to the world.²⁴ It is clear that these images increased anti-Islamism in Europe. After 12 deaths in the Charlie Hebdo attacks (January 7, 2015) and 130 deaths in Paris attack (November 13, 2015), the French Prime Minister Manuel Valls stated the following words in a TV program: "What I want to say to the French is, 'we are at war'. (...) Yes, we are at war and we will act and shoot down these jihadist enemies, to destroy them in France, in Europe, in Syria and in Iraq. (...) We're going to win this war." The Prime Minister's tough attitude affected the daily life in France, as a special rule was declared throughout the country, soldiers proliferated in the streets and inspections were at the highest level. Police raids were carried out on Muslim associations and indirectly put Muslims as the targets.²⁵ Slavoj Zizek, a racist in Europe who immediately linked the Syrian refugee crisis to ISIS, expressed the following views on free movement in his call to Europeans: "Fundamentalist Muslims find blasphemy of Islam and lesbians unbearable and reckless caricatures intolerable, while we consider them our freedoms. As traditional French citizens, we find it impossible to keep silent by accepting a woman dressed in a veil as an attack on her French identity. It is imperative to do two things to prevent this trend. In order to protect individual freedoms against group oppression, it is necessary to set out a set of norms and apply them legally, without fear that these norms will

---

²³ [Dijital oyunlarda "İslamofobi" tehlikesi -infografik- Anadolu Ajansı, http://aa.com.tr/tr/turkiye/dijital-oyunlarda-islamofobi-tehlikesi/660381](http://aa.com.tr/tr/turkiye/dijital-oyunlarda-islamofobi-tehlikesi-660381). (October 5, 2017)

²⁴ Barın, Tedirgin Nefret, p. 225.

²⁵ See: Sümeyye Gedikoğlu, "İslamofobia", Kamuda Sosyal Politika, Issue: 34, January-February-March 2016, p. 72.

appear to be European centrist.”²⁶ In Europe, a 2013 report stated that anti-Muslim attitudes are on the rise.²⁷ A phone helpline used for reporting Islamophobic incidents reported that 58% of physical assaults during the 12-month period were carried out against Muslim women. The target of most of these attacks by the West is the Prophet. Allegations about the Prophet of Islam being violent, lustful and a false prophet stand out among others.²⁸ According to Orientalists, violence and sexuality are at the forefront of Muhammad’s religion, which he created for his own purpose, and those who believe in this religion inevitably behave in the same way. Islam is portrayed as a religion based on aggression and war, which spreads on this basis and allows polygyny, homosexuality and promiscuity. It is alleged that Islam created the idea of a ‘holy war’ in which anyone who is not a Muslim would be brutally killed or enslaved, and described heaven as a garden of sexual passion and pleasures.²⁹

Based on Daniel’s statement above, the claims attributed to the Prophet can be expressed in three titles:

1. The claim that Muhammad is a false prophet and Islam is a superstitious sect of Christianity.
2. The claim that Islam is a religion of violence and terror.
3. The claim that the Prophet was a lustful person.

a. False Prophet Perception

At the top of the criticisms directed to the Prophet, the claims of Yuhanna al-Dimashqi, who states that Muhammad was a false prophet, he had some knowledge of the Old and New Testament, and even took lessons from an Ariusian priest, were repeated in certain tones by Orientalist such as Thomas Aquinas,³⁰ Leone Caetani (d. 1935),³¹ Cardini Franko³² and Emile Dermanghem (d. 1971).

The Qur’an states that the birth of the Prophet Muhammad was mentioned by Jesus and the Jewish did not even accept the prophecy of Jesus and considered it

---

²⁶ Slavoj Zizek, *In the Wake of Paris Attacks the Left Must Embrace Its Radical Western Roots*, <http://inthesetimes.com/article/18605/breaking-the-taboos-in-the-wake-of-paris-attacks-the-left-must-embrace-its> (October 2, 2017).

²⁷ Trust, *The New Muslims*, London, p. 15.

²⁸ Norman Daniel, *The Arabs and Medieval Europe*, London: Longman, 1975, p. 109, 220, 229, 314-17.

²⁹ Norman Daniel, *Islam and the West: The Making of the Image*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 1960, p. 123-125, 136-154.

³⁰ Montgomery Watt, *İslam’ın Avrupaya Tesiri*, (Transl. Hilmi Yavuz), İstanbul, Boğaziçi yayınları, 1986, p. 82.

³¹ Leone Caetani, *Maometta profeta d’Arabia*, Roma 1910, , I, 7, 156-157, II, 61, 76, 77; *İslâm Tarihi* (Trans. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924-27, I, 310-322, 374-379, see. Mahmut H. Şakiroğlu, “Caetani, Leon” *DİA*, VI, 545.

³² Cardini, Franko, *Avrupa ve İslam*, (Transl. Gürol Koca) İstanbul, Literatür Yayınları, 2004, p. 175.

as magic.³³ When they asked the Prophet for evidence, he rejected this request of the polytheists of Mecca by saying that people had previously rejected miracles as magic. The Qur'an is a miracle in itself and offers to those who have doubts about the Revelation and Prophethood that they should seek help from humans and Jinn in creating the like of it. In the Gospels, and especially in the Gospel of John, the future coming of Paraclete is mentioned in four places:³⁴ The revelation stated in Chapter 16, Verse 13 of the Gospel of John corresponds to the third and fourth verses of An-Najm: "Nor does he speak from [his own] inclination. It is not but a revelation revealed." Ahmed, one of the names of the Islamic Prophet Muhammad, also means "praised". For this reason, by some Islamic scholars, the word Parakletos is the same word as Periklutos and corresponds to Ahmed in the same meaning.³⁵ In the Gospel of Barnabas, Jesus says, "For I am not worthy to unloosen the ties of the hosen or the latches of the shoes of the messenger of Allah whom ye call "Messiah," who was made before me, and shall come after me, and shall bring the words of truth, so that his faith shall have no end."³⁶ and this is interpreted as someone who will be the descendant of Ismael and whose name will be Mohammad.³⁷ As a result, in the words of the prophet and the Qur'an, the people of the book were better acquainted with them than their own sons, but they turned their backs on them, despite their affirmation and support.³⁸ The Christians of Najran, who knew this, did not resort to conjecture.³⁹ Contrary to the claim that the Prophet falsified proof of the Torah and the Bible, the people of the Qur'an say that they have corrupted the original of the book.⁴⁰ The suggestion exists that everybody becomes happy with what he has applied to this situation.⁴¹ The claims that Islam is a heretical Christian sect and that Muslims also worship the Kaaba are unexplainable. If worshipping towards Al-Aqsa was heresy, all divine religions had to be accepted as pagan beliefs. However, as the Angels are commanded to prostrate to Adam,⁴² humans are also commanded to pray to Allah, not the Kaaba.⁴³

There is no evidence for the claim that the Prophet learned Islam from a priest belonging to the Arius sect. The claim that the Prophet received all the information from Bahira in a meeting during his childhood journey to Syria is also not in an acceptable consistency. This small monastery where Bahira lived always

---

³³ as-Saf 61/6.

³⁴ Bible (Incil) Turkish Translation, Istanbul, Yei Yaşam Yayınları, 1996, Yuhanna, Chapter: 14: Verse 16, 26 Chapter: 15, Verse 26-27 Chapter: 16, Verse 7-13.

³⁵ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, İstanbul, Eser, 1971, VIII/12-17.

³⁶ Barnabas, Chapter: 42: 13th Verse (Trans. Halil, Saade), Matbatı Menar, nd., p. 41-2.

³⁷ Barnabas, Chapter: 43-44.

³⁸ al-Baqarah 2/146.

³⁹ Ali 'Imran 3/61.

⁴⁰ an-Nisa, 4/46.

⁴¹ al-Mu'min 23/53.

⁴² Sad 38/73.

⁴³ an-Najm 53/62.

had a book, and every priest who read it became the most knowledgeable of Christians. Ibn al-Nadīm says that there may be translations of the religious texts kept by Bahira.⁴⁴ Bahira saw Muhammad shadowed by a cloud, and when he sat under a tree, its branches bent over him. So, he immediately prepared a feast and invited members of the caravan to dinner. The Quraysh accepted this invitation of Bahira, who had never been interested in them until that day, with a bit of amazement. They left Muhammad by the caravan and went to the monastery. However, Bahira asked him to come to dinner and he took care of himself, asked him various questions, and he looked at his back and saw the seal of Prophethood (Khatam an-Nabiyyin). Bahira then asked Abu Talib whose son Muhammad was. When he learned that he had been orphaned, he advised to take good care of him and to protect him from the Jewish. So, Abu Talib ended his affairs in Syria and took him to Mecca. At the end of this narration, it is also mentioned that three people from the people of the book tried to harm Muhammad but Bahira stopped them from doing so.⁴⁵

Some scholars say that the Hadith about the Bahira incident is not authentic, that none of the narratives witnessed it, and that 'Abd al-Rahmān ibn Ghazwan, who was one of them, used to narrate "suspicious"⁴⁶ Hadiths, criticizing the narrators claiming that it was impossible for Abu Musa al-Ash'ari to witness this incident. In addition, the Prophet's brief meeting with Bahira at that early age, as Christians claim, is contrary to reason and logic to learn some of the principles of the religion of Islam. Accordingly, they have either completely rejected this incident or they not even considered it worth to dwell on. Ibn Hisham stated that he did not take into his own work "some poems that Ibn Ishaq chanted, but which those who engaged in poetry did not accept as true", which is reasonable enough to doubt that these poems belonged to Abu Talib. In addition, it is also clear that whether the Bahira incident is true or not cannot be decided by simply looking at these poems. In fact, accepting or rejecting the Bahira incident has no importance in terms of the Prophet's personality or the religion of Islam.⁴⁷

As a result, aside from the criticism of the narrations related to Bahira, it is possible that the Prophet may have gone on such a journey in history. However, it is impossible that the Prophet received Islam or the Qur'an from Bahira during this meeting.

---

⁴⁴ Ibn al-Nadim, *Kitab al-fihrist*, p. 24.

⁴⁵ At-Tirmidhi, Muhammad ibn 'Isa, *Jami' at-Tirmidhi*, (Ed. Ahmad Muhammad Shakir) Beirut, Dar Ihya al-Turath al-Arabi, nd., "al-Manaqib" 3; al-Bayhaqi, *Dala'il an-Nubuwwa* (ed. 'Abd al-Mu'ti Amin Qal'aji), Beirut 1405/1985, II, 24-29; Al-Suyūṭī, *Al Khasais-ul-Kubra*, (ed. M Khalil Harras), Cairo 1386-87/1967, I, 206-213; al-Nabhani, *Hujjat Allah 'ala'l-'Alamin*, Beirut 1316, p. 157-160; Maulana Shibli, *Islām Tarihi, Asr-i Saadet: Peygamberimizin Sireti*, (Trans. Ömer Rıza [Doğrul]), İstanbul 1346/1921, I, 198-202.

⁴⁶ Abu Nu'aym, Ahmad ibn Abdullah, *Al-Du'afā'*, Ed. Fārūq Hamāda, by., Dar ats-Tsaqafah, 1984, I, 144; al-Daraqutni, 'Ali ibn 'Umar, *Sualatu'l-Hakim*, Ed. Muhammad ibn Abdullah, Riyad, Maktabat al-Ma'arif, 1st Edition 1984, I, 123.

⁴⁷ See. Mustafa Fayda, "Bahîrâ" *DĪA*, İstanbul, İSAM, 1993, IV/487.

b. The Perception of Terror and Violent Inclinations

The U.S. invasion in Iraq, Iran's abuse of instability in Iraq and Syria, the brutality of dictators such as Bashar al-Assad, and the ensuing sectarian insecurity have spawned organizations like ISIS. Even if terrorist organizations name themselves using Islamic words, it is wrong to associate their actions with Islam. Terror is a multi-headed monster and cannot be reduced to a single cause.

According to the Pope Urbanus II, who declared the first Crusades in 1095, Muslims were the servants of Satan. For that reason, war with Muslims was actually considered a war between God's enemies and his friends.⁴⁸ According to Luther, La Noue, Abercromby, Francis Bacon it was brutal, tyrant, savage and barbarian⁴⁹, while for Voltaire believers were "head hunters"⁵⁰, and according to Montesquieu, Botero and Lewis, the Islamic religion itself was the main factor in violence and despotism. They also claim that Ali and Muhammad were tyrants, by Western standards.⁵¹ On September 30, 2005, published by a newspaper called *Jyllands Posten* where a Danish cartoonist depicted Muhammad as a suicide bomber and in the shape of Osama bin Laden, who used to say that terrorists would go to heaven after death. In Muslim countries, where it is forbidden to portray their Prophet in any normal manner according to their beliefs, this situation has caused a great disruption and hundreds of people died as a result of the events.⁵² The Muslim state missions in Denmark, especially the Turkish Consulate, explained that the cartoon in question would not bring beneficial relations between ethnic and religious groups. Anders Fogh Rasmussen, the Prime Minister of Denmark at the time, was asked for an appointment, but the requests were turned down; he was forced to express his respect for religious beliefs and disapprove of the depiction of religious figures in a way that offended Muslims.⁵³

In Norway, which is considered one of the safest countries in the world, people have experienced the most horrific massacre to rock Europe since the Second World War. Immediately after the Oslo massacre, Western terror experts at the agencies likened the attack to September 11, claiming that it was one of the

---

⁴⁸ Dominique Schnapper, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, (Transl. Aşegül Sönmezay), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, p. 45.

⁴⁹ Francis Bacon, *Denemeler*, (Transl. Elif Günçe), İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2004, p. 45111.

⁵⁰ Voltaire, *Candide ya da İyimserlik*, (Transl. Server Tanilli), İstanbul, Cem Yayınları, 1994, p. 242.

⁵¹ Galen Johnson, "Muhammad and Ideology in Medieval Christian Literature", *Islam and Christian-Muslim Relations*, XI-, 2000, p. 336-338; Albert Hourani, *Avrupa ve Orta Doğu*, (Transl. Ahmet Aydoğan, Fahrettin Altun), İstanbul 2001, p. 60; Alain Servante, "Batılıların Gözünde Türk İmajının Geçirdiği Değişimler", (Ed. Özlem Kumrullar), *Dünyada Türk İmgesi*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2nd Edition, 2008, p. 59; Aslı Çarkman, *Avrupa ve Öteki: Avrupa İmgesinin Osmanlı Aydınlanmasından Yansıması*, (Ed. Fuat Keyman), Türkiye'nin Yeniden İnşası, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, p. 55-58.

⁵² Barın, *Tedirgin Nefret İslamofobi*, p. 137; Canatan, *Batı Dünyasında İslamofobi*, p. 422.

⁵³ Vinocur, J., and Bilefsky D., "Dane Sees Greed and Politics in the Crisis", *Newyork Times*, October 02, 2006. <http://www.nytimes.com/2006/02/10/world/europe/dane-sees-greed-and-politics-in-the-crisis.html>. (October 03, 2017).

Islamic terrorist organizations, whereas the massacre was planned by Anders Behring Breivik of Norway. Breivik killed eight people with a fertilizer bomb in central Oslo, behind which he massacred sixty-nine people on the island of Utoya.⁵⁴ Breivik admits himself to be a “templar”, a crusader, and fighting in the name and good of Christianity. The media described every terrorist act that took place after September 11 as Islamic terror, thus creating Islamophobia. If the killer were a Muslim, the media would immediately name it as Islamic terrorism, putting religious identity in the fore front. But when it was understood that the killer was not a Muslim, his mental health was brought to the fore.⁵⁵ The attempt to identify the concepts of Islam and terrorism, especially after the September 11 attacks, has made Muslims who are already discriminated against in Europe “usual” suspects. The challenges faced by Muslims in the Western world are exacerbated by the perception that regards the religion at the center of conflicts. In the U.S. State of Texas, shots were fired at the crowd at the First Baptist Church during Sunday Mass. According to primary reports, 26 people were killed and 30 wounded in the attack.⁵⁶ When Devin Patrick Kelley, the killer who carried out the church raid and killed dozens of people, was understood to be a Christian, the Trump claimed that there were many people in the country whose mental health was impaired.⁵⁷ If he were a Muslim, the world would certainly rise up.

Today, 1.7 billion people believe in the Prophet and Islam. The problem is not caused by Islam’s theology. Islam, like every divine religion, offers peace, justice, brotherhood, love and solidarity. Within groups of believers, in all religions, there are people who resort to violence. Today, Israel's attacks and violent acts against the Palestinian people are the most vivid examples of the state terror in the eyes of the international public. In Myanmar, there are acts of state terrorism committed by the Arakan Buddhist communities against the Arakan Muslims, the Christian anti-Balaka organization carries out genocidal violence against Muslims in the Central African Republic, and there are conflicts between Catholic and Protestant Christians in Ireland and the UK. None of these is or should be considered relevant to religious beliefs, and perpetrators should not be named as Christian, Catholic or Protestant terrorists. The same respect and consistency must also be adopted for Islam. The West and the United States, which gave birth to organizations such as the Taliban, Hezbollah and ISIS, are understood to have staged and orchestrated the September 11 attacks with violent extremist groups to validate the thesis of a Clash of Civilizations. The background of this lies in subtly preventing those who choose Islam, as well as pursuing their interests in the

---

⁵⁴ K uc kcan, T. (2009). Avrupa İslamofobiye teslim mi?, Ankara, SETA Vakfı Yayınları, 2009. <https://www.setav.org/avrupa-islamofobiye-teslim-mi/> (October 3, 2017).

⁵⁵ Barın, *Tedirgin Nefret İslamofobi ve DAES*, p. 119.

⁵⁶ November 05, 2017, Sunday 22:18. <http://www.posta.com.tr/abd-de-kiliseye-saldiri-cok-sayida-olu-ve-yarali-var-haberi-1349257>. (November 6, 2017).

⁵⁷ <http://edition.cnn.com/2017/11/05/politics/trump-texas-shooting-act-evil/index.html>.

Islamic geography in a climate of turmoil. In order to achieve this, they identify the Prophet and Muslims with terror.

The courts of many European countries have ruled that these publications target only those who support terrorism, not all Muslims, and therefore they are within the limits of freedom of thought and criticism. However, the Prophet, portrayed as a terrorist and a person with moral weaknesses, is not only the symbol of so-called perpetrators of terrorist attacks but also a person who is praised and accepted as a model by all Muslims. These publications offend all Muslims. This is also a clear violation of the rule of respect for religious sensitivities and non-blasphemy, which is enshrined in the European legal *acquis* as a fundamental human right.

“Islam” literally means “peace”. The Qur'an has forbidden deliberate and unjust killing and stated that the murderer's punishment is to stay in hell forever. The Book regards killing one person equal to killing all people and declared that saving one person's life equals saving all people's lives. O you who have believed, enter Islam completely [and perfectly] and do not follow the footsteps of Satan. Indeed, he is to you a clear enemy”.⁵⁸ The Prophet fought in wars when necessary. However, he prohibited the killing of children, women⁵⁹, the elderly, and religious people engaged in worship as long as they did not fight against Muslims during the war, as well as the destruction of places of worship, the killing of animals, and the cutting of trees.⁶⁰

Considering these divine principles of Islam, it will be seen that terror, violence, depression and anarchy have nothing to do with it. Just as those in the West who claim to be “templars” should not be considered representatives of Christianity; in the Islamic world, the mistakes that some terrorist groups make in the name of Islam cannot be referred to the Prophet or to all Muslims.

Watt's findings on this subject are as follows: “Many Christian scholars believe that Muhammad spread his religion by military force; and killing the enemies of the Prophet and Allah and doing all kinds of cruelty to them are orders of the religion. The image that Europe has devised about Islam is far from the truth. It was not specifically asked of Jewish, Christians, or other people of the book to choose Islam or the sword. The military activities of Muslims are only used to grow in political terms. The image that Islam is a violent religion is at odds with the image that Christianity is a religion of peace spread by persuasion. Those who participated in the Crusades believe that their religion is a religion of peace, while that of their opponents is a religion of violence.”⁶¹ Although the Muslim conquests

---

⁵⁸ See: an-Nisa 4/93; al-Maidah 5/32; al-Baqarah 2/208.

⁵⁹ *Ṣaḥīḥ al-Bukhārī*, (Ed. W. Jounboll), Leyde, 1862-1908, “*Al-Jihad wa As-Siyar*” 145; Abu Dawud, “*Kitab al-Jihad*” 121.

⁶⁰ Al-San'ani, 'Abd al-Razzaq ibn Hammam, *Musannaf*, (Ed. Habib al-Rahman A'zami), Beirut, Al-Maktabah Al-Islamiyyah, 2nd Edition, 1403, IV, 453.

⁶¹ Montgomery, *Islam in Avrupa Tesiri*, p. 82.

were proven to have legitimate and justifiable reasons for Muslims, they have been perceived as a threat to the other side and this has led to “Islamophobic” and “anti-Islamist” sentiments.⁶²

By these words, Watt reveals that there is a deliberate perception operation against Muslims. However, the second important point is that the word “jihad” in the Qur’an and Hadith does not always mean war. The word “jihad” refers to effort and struggle besides meaning “war”. In this sense, it is seen that the terrorist groups that identify themselves as Islamic have taken evidence by drawing the verses and Hadiths out of context. The fact that this concept is interpreted as a call to war in every verse and Hadith poses another concern. Certain groups take the verse of an-Nisa, “Allah has preferred the mujahideen through their wealth and their lives over those who remain [behind], by degrees”⁶³ and “And those who strive for Us - We will surely guide them to Our ways. And indeed, Allah is with the doers of good” from Al-‘Ankabut⁶⁴ as their bases. According to ISIS, fighting until the “Islamic State” prevails on Earth is the core duty of Muslims. ISIS supporters suggest that the activity, which refers to concepts such as jihad, *qital*, *Amr bil Ma’ruf wa Nahy an al Munkar*, will bring people to Allah’s pleasure and heaven, and to fight and struggle against everything that is an obstacle to the survival of the “Islamic State” is obligatory. The organization considers young people who are not primarily supportive of its spread to be opposed to Islam and apostates. ISIS considers it as a duty to fight against almost all Muslims who are not beside them. Including many innocent people who do not attack them, they harass or punish people based on the jihadist revelations by keeping them apart from their cause and historical context.⁶⁵

The last verse of Surat al-Ankabut was revealed before jihad was allowed. According to the explanations of the commentators, al-Ankebut was one of the chapters revealed in Mecca. For this reason, the verse cannot be specific to those who fight on the battlefield. What is meant by jihad here is to fight against all forms of disbelief. Ibn al-Jawzi (d. 751/1350) interprets the verse on this subject as follows: “That is a struggle against the torments of the disbelievers with the soul. It means patience for emigration and similar incidents. It was also said to be fighting. This is a weak possibility. Because at the time of the revelation, war had not yet been ordered for the believers.”⁶⁶ It is narrated from ‘Abd Allāh ibn al-‘Abbās that the verse “Allah will guide you to the path of guidance” refers to the following: “We will guide those who strive to obey us to the path of reward.” This exegesis contains all the obedience and words. A similar interpretation is narrated from ‘Abd Allāh ibn al-Zubayr. According to Al-Qurtubi (d. 656/1258), this means “strive in our way

---

⁶² Canatan, *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, p. 83,70.

⁶³ An-Nisa 5/95

⁶⁴ Al-‘Ankabut, 29/69.

⁶⁵ İmadüddin Haytî, *şübehât tazîmî ‘d-devleti’l-İslâmî ve’r-red aleyha*, yy., Heyetü’ş-Şamî’l-İslamiyye, 1st edition. 2015, p. 70, 71

⁶⁶ Ibn al-Jawzi, Muhammad ibn Ahmad, *Kitāb al-Tashîl li-’ulūm al-tanzîl*, (Ed. Muhammad Salim Hashim), Darul Kutub Al-Ilmiyah, 1995, II, 129.

against the infidels”, or, “strive in the will to attain our mercy”. Al-Suddī (d. 127/745) and other interpreters also stated that the verse had been revealed before war was ordained.⁶⁷ According to Ibn Qayyim al-Jawzi, Allah relates the verse “strive in our way” to the struggle against desires. Those who are superior to others in truth are those who strive harder. The most significant type of struggle is the one against desires, Satan, and worldly things. Whoever strives for the cause of Allah in these four things, Allah guides him to the path he has pleased. Whoever leaves jihad, has missed the guidance. Junayd of Baghdad (d. 297/909) interprets this verse as: “Fight against your desires and repent with us (in our school). Let us lead you to the path of righteousness.”⁶⁸ Muadh ibn Jabal: “It is jihad to research to achieve knowledge. Allah chooses whom he will, and guides to his path.”⁶⁹

Although some groups who interpret the Qur'an with a piecemeal approach and dissociate it from its context think that there should be a constant war against non-believers, the Qur'an gives doesn't give space to hostility against anyone other than the wrongdoers. The same false perception about the word "jihad" is also seen among non-Muslims. Some non-Muslims claim that jihad is a significant element that threatens them, so that Muslims should be prevented from spreading to other countries. Basing Islamophobia on the verses of jihad, it is understood that there is a perception based on misinterpretation by dissociating these verses from their context.

In a narrative mentioned in Sahih al-Bukhari and some other Hadith books, the Prophet says: “I have been ordered (by Allah) to fight against the people until they testify that none has the right to be worshipped but Allah and that Muhammad is Allah's Messenger, and offer the prayers perfectly and give the obligatory charity, so if they perform that, then they save their lives and property from me except for Islamic laws and then their reckoning (accounts) will be done by Allah.”⁷⁰

The information given at the end of the narrative suggests that it is more appropriate to refer the word “jihad” to “fighting”. However, most of the narrations in the well-accepted Hadith sources do not include the part stated at the end. Only the first part of the narrative, which is “I have been ordered (by Allah) to fight against the people until they testify that none has the right to be worshipped but Allah” is mentioned and attributed to the Prophet while the rest is described as words of Abu Bakr.⁷¹ It is understood from this narrative that anyone who accepts the basic principles of Islam will be considered a believer, and cannot be declared

---

⁶⁷ al-Qurtubi, *al-Jamiu li-Ahkami al-Qur'an*, XIII, 264; -5

⁶⁸ Ibn Qayyim, *Al-Fawa'id*, I, 59.

⁶⁹ Ibn Taymiyyah, *Jami' al-tahsil*, VI, 82.

⁷⁰ Sahih al-Bukhari, “Kitab Al-Iman” 15; *Sahih Muslim*, (Ed. Muḥammad Fu'ād 'Abd al-Bāqī, Cairo, 1955-1956, “Iman” 8.

⁷¹ Ṣaḥīḥ al-Bukhārī “Kitab Istitabah Al-Murtaddin” 3; “Jihad” 101; “T'tisam”2; Sahih Muslim “Iman” 8; Abu Dawud, Suleiman ibn Sulaymān ibn al-Ash'ath al-Sijistānī, *Sunan*, (Ed. Muhammad Muhyiddin Abd al-Hamid), Cairo 1935, “Kitab Al-Zakat” 1; “Jihad” 104

otherwise. We can say that this Hadith narrated from Abu Bakr was used against those who did not give tax to the state during his time, but still claimed to be Muslim. It can be said that the cause of this war was more of a rebellion against the state, than taxation. It is also forbidden in the Qur'an to use force on people to convert them into Islam. The verse "So remind, [O Muhammad]; you are only a reminder."⁷² is an obstacle to fight. There is no compulsion in religion after the truth is separated from falsehood.⁷³ It is obvious from these verses that those who do not convert to Islam will not be forced, but a Muslim is responsible for carrying out the duties of Allah, his state, the nation of Islam, his family and himself.

c. Perception of Women

The following statements of Watt shows significant determinations about the Western perception of Muhammad. "In the eyes of medieval Europe, Islam was a religion of self-indulgence. It was supposed that a man could marry as many women as he wanted and that nothing could affect the number of ladies except the bulge of the purse. Although some authors knew that no more than four were allowed, they were often misinterpreting the verses of the Qur'an to say that the limit was seven or ten. It was said that the Qur'an even allowed homosexuality. According to some, Islam's permission for illegitimate sexual relations had reached its final point with the descriptions of paradise in the Qur'an. The criticisms are generally based on false claims and exaggerations, Muhammad's family life was also subject to much criticism. In this respect, the sensuality in the image of Islam drawn in the Middle Ages was to make Islam nonsense in many ways. According to Europeans, Muslims were self-indulgent in other aspects also..."⁷⁴ Leone Caetani (d. 1935), Emile Dermanghem (d. 1971) and some similar modernist Orientalists suggest that Muhammad's success was due to his proclamation of sexual freedom through polygyny. The Prophet's marriage with Zaynab bint Jahsh was distorted through misinterpretations and they accused and slandered Him in this way.⁷⁵ The fact that the Prophet married Aisha when she was nine years old was one of the first claims mentioned as criticism. This marriage of the Prophet with Aisha, who was nine years old then, was described as "the marriage of a man of fifty-four years of age to a child of the age of playing with toys"⁷⁶ and defined it as lustfulness and even as "pedophilia" by exceeding the limits of tolerance.⁷⁷ They also described it as a "strange marriage" of an old man with a virgin girl.⁷⁸ Those trying to criticize the

---

⁷² Surah Al-Ghashiyah 88/21-22

⁷³ al-Baqarah 256

⁷⁴ Montgomery, *İslamın Avrupaya Tesiri*, p. 83.

⁷⁵ Caetani, *Maometta profeta d'Arabia*, II, 61, 76, 77.

⁷⁶ Reinhart Dozy, *Tarih-i İslamiyet*, (Transl: Abdullah Cevdet -Osmanlıca metin-), İstanbul 1908, I, 105

⁷⁷ See. Ebu'l-Ala el-Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber*, (Transl: Ahmet Asrar), İstanbul, Pınar Yayınları, 1984, II, 533

⁷⁸ Aisha, Abd al-Rahman, *Rasulullahın Annesi ve Hanımları*, Transl: İsmail Kaya, Konya 1987, II, 72.

Prophet brought up the age of Aisha when she got married and claimed that the Prophet married a child, a girl “playing”, as He was too much fond of women.⁷⁹

1. Claims Regarding His Being Lustful

The Prophet brought important changes and regulations regarding the covenant of marriage. But the age of marriage, the marriage ceremony, etc. were not changed as traditions were dominant in these issues. He even followed this tradition. Some of his actions, due to being a member of Arab culture in the 7th century, have been the subject of criticism from time to time. Polygyny and marrying Zainab bint Jahsh and Aisha were the most criticized topics among others. Some Orientalists went further in their criticism by comparing the traditions of the Arab tradition and culture of the period to their own cultures and perceptions of the period in which they lived.

a. His Polygyny

There were social and political reasons behind polygyny, especially polygyny of kings, during the Prophet's time. The Prophet also married 12 women of different tribes and nationalities. Five of them were from Quraysh and Aisha was a member of Banū Taym, a sub-tribe of it. Besides Aisha, the Prophet also married Khadija bint Khuwaylid, Sawda bint Zam‘a, Hafsa bint ‘Umar, Zainab binti Khuzaimah, Ummu Salamah binti Abi Umayyah, Zainab bint Jahsh, Juwayriya bint al-Harith, Safiyyah bint Huyayy, Umm Habiba bint Abi Sufyan, Maria bint Sham‘un and Maymunah bint al-Harith.⁸⁰ Most of His marriages were after the death of Khadija, when He had two children already, and in the period He lived in Medina as the leader of the Islamic state.

The Prophet's marriage to more than one woman was biasedly criticized by Western scholars, without considering that polygyny was a part of the social system of that period and was a necessary phenomenon for solving many moral, social and economic problems.⁸¹ The fact that the Western scholars who directed these criticisms made no criticism of marriages of prophets David and Solomon points out that they were not neutral in their criticism.⁸²

---

⁷⁹ Turan Dursun, *Din Bu*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2000, I, 26, IV, 97–98.

⁸⁰ Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (Transl. Salih Tuğ), İstanbul, İrfan Yayıncılık, 1990, II, 676–691; Ziya Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Eşleri ve Aile Hayatı*, İstanbul, Çağ Yayınları, 1991, p. 73–331; Aisha, Abd al-Rahman, *ibid.*, p. 399–400.

⁸¹ For relevant allegations, see. Abdülaziz Hatip, *Kuran ve Hz. Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar*, İstanbul 1997, 164 et al.

⁸² Fazlur Rahman, *Siret Ansiklopedisi*, (Transl. Heyet), İstanbul 1990, II, 197 et al.

The Prophet married Khadija, who was five years older than Him, and stayed with her until He turned to fifty, and only after her death married Sawda, who was at the same age with the Prophet. Most of his marriages took place in Medina after the age of fifty-three and during his time as the head of state. In addition, all but one of the women he married are either widows or women with children from previous marriages. This suggests that the main motive of His marriages was not "lust". It is seen that political aims weigh heavily on the Prophet's marriages. For instance, He improved his relations with Abu Bakr and 'Umar by marrying Aisha and Hafsa. Through His marriage with Ummu Salamah from Bani Makhzum, He prevented the enmity of Abu Jahl's tribe, which had the greatest hostility to Islam. By marrying Umm Habiba, who was the daughter of Abi Sufyan, the leader of Mecca, He tried to soften her relations and ensured that He would never face him again in a battle. With His marriage to Safiyyah, the daughter of the leader of Banu Nadir, he reduced the enmity of the Jewish and by marrying Juwayriya, who was the daughter of the leader of Banu Mustaliq, He encouraged this tribe to convert to Islam. He became a brother-in-law to nine famous tribal leaders, of whom Maymunah's nine sisters were married, and maintained an affinity with them, after His marriage to her. Allah wanted the Prophet to marry Zainab bint Jahsh to destroy a tradition of the age of ignorance and revealed verses to Qur'an about this. His other wife, Zainab binti Khuzaimah, was a member of a very powerful tribe called Hawazin.⁸³

Like the other state leaders during this period, His marriages had political aspects. Moreover, these marriages of the prophet were not in the youth but relatively old period of Him. In addition, the polytheists of Mecca offered the Prophet the most beautiful woman of every tribe, besides presidency and money. He refused all of these offers although He was in his forties, which correspond to an earlier period of His life.⁸⁴ This is a clear evidence that He married for political reasons and not for sexuality.

b. His Marriage to Aisha

Marriage age, marriage form and rules, customs and practices vary according to cultures, societies and religions. The Prophet's marriage to Aisha is a subject of criticism today due to the age of Aisha. While the Prophet was over fifty, Aisha was younger than ten, which makes this marriage a matter of criticism. Although some scholars declare Aisha's marriage age as 17-18 through interpretations, the sources from the first period seem to agree that the engagement was when she was six and the marriage was when she was nine years old. The mistake in these scholars'

---

⁸³ Mehmet Azimli, "Hz. Aişe'nin evlilik yaşı tartışmaları ya da savunmacı tarihçiliğin çıkmazı", *İslami Araştırmalar*, Ankara, Volume XVI, Issue 1, 28, 2003, p. 2-3.

⁸⁴ Al-Māwardī, Abū al-Hasan ibn Muḥammad, *Kitāb Alām al-nubuwwa*, (Ed. Muḥammad al-Mu'taṣim bi-llāh al-Baghdādī), Beirut, Dār al-Kitāb al-'Arabī, 1st Edition 1987, I, 100.

interpretations is that they tried to raise Aisha's age to the range 15-20, which was the average age of marriage in their culture. They argued the prophet could not have married a 9-year-old girl and that this was a slander and a mistake that needed to be corrected. Accordingly, they expressed the view that He married Aisha when she was 17-18 years old.⁸⁵

Ayaan Hirsi Ali, an atheist, called the Islamic Prophet a pervert in Western criteria as a part of an Islamophobic campaign. What she refers to is his marriage to Aisha, who was nine years old when the Prophet himself was fifty-two. At the first night of that marriage, "they gave toys and dolls to this little girl who went to her husband's house. This girl, who liked to play, became the wife of the aging prophet of Allah." "Even though Aisha was the wife of the Prophet, she was still a child and was not ready to abandon childish things. The Elder Muhammad understood this and left it to its own course. When the prophet came home, He saw his "child wife" busy with her toys, and sometimes He himself played with her."⁸⁶ İlhan Arsel approaches the subject with a different perspective: "Girls who marry older men take a step into slavery at an early age by seeing their husband as a father and blindly adhering to him." Moreover, "the marriage of a girl at a very young age, depriving her of much, oppressing her, destroying her personality, is a requirement of social order according to the Sharia and one of the reasons why Muslim societies remain behind. The fact that the girls are married early and kept away from social life constitutes an obstacle to the progress of the Society" argues İlhan Arsel and criticizes the Prophet's marriage to Aisha, claiming that He was a model for society and encouraged that kind of marriage.⁸⁷

Before analyzing explanations regarding Aisha's marriage age, mentioning women's age of marriage in the ignorance period of Arabs, Judaism, Christianity and some other societies would give better insights in this regard. Marriage ceremonies, marriage ages and duties of the family that form the basis of each society vary from one culture to another, and may even differ among the strata of the same society. The customs and traditions of each community related to the family have been formed according to their own cultural structure. Based on this fact, the Arab society in which the Prophet lived must be evaluated within the framework of its own unique way of marriage, customs and traditions. The Meccans used to dress their adolescent daughters in *Dār al-Nadwa*, meaning that they had reached the age of marriage.⁸⁸ In this region, girls were usually married before they turned 12; however, after giving birth, they were included in the family, and if they died without giving birth, their condolences would not be offered to her

---

⁸⁵ See: Al-Aqqad, Abbas Mahmoud, *Al-siddiqa bint al-Siddiq*, Cairo Dârü'l-Ma'arif, 1963, 39.

⁸⁶ Toker, "Kadınların Peygamber Algısı Müslüman Kadınlar ve Hz. Muhammed", p. 139.

⁸⁷ İlhan Arsel, *Şeriat ve Kadın*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1995, p. 145, 151

⁸⁸ M. Şemseddin Günaltay, *İslam Öncesi Araçlar ve Dinleri*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 1997, p. 56; Ramazan Altıntaş, *Bütün Yönleriyle Cahiliye*, Konya, Ribat Yayınları, nd., p. 37.

husband.⁸⁹ Most of the time, the father or guardian could give the girl to the man he wanted, regardless of whether the girl wanted this marriage or whether the man was old or young.⁹⁰ As for the people of the book, in Judaism, girls must be 12 and boys must be 13 years old for the marriage to be legitimate, which is the age of puberty in Jews. ⁹¹In Christianity, the age of marriage varies according to time and countries. In Rome and the Old Church law, the age of marriage was 12 for the girl and 14 for the boy, while in the new church law it was 14 for the girl and 16 for the boy.⁹²

The marriage of the 10-year-old daughter of the Byzantine Emperor Iōannēs to Halil, son of Orhan Gazi,⁹³ can be regarded as an indication that women in different societies and cultures throughout history were married at an early age. Moreover, the marriage of women at an early age is a practice that can still be seen not only in the past, in some societies and religions, but also today in Asia, Europe, especially Portugal and Spain, and even in the remote, mountainous regions of the United States.⁹⁴ In early period sources of Islam, it is generally stated that Aisha was married at the age of six and had her wedding night⁹⁵ at the age of nine. After Khadija passed away, Khawlah bint Hakim suggested the Prophet to marry Sawda, who was a widow, and Aisha, who was a virgin. The Prophet approved these two proposals and sent Khawlah as a messenger on his behalf.⁹⁶ First, Abu Bakr hesitated considering that it might not be appropriate to marry the daughter of His brother, then when he realized that this brotherhood was a “brotherhood of religion” and that marriage was not haram in this case, He let her daughter marry the Prophet for five hundred dirham.⁹⁷ This marriage/engagement, which took place two years before the Hijrah, was completed with marriage life after the Prophet and Muslims of Mecca settled in Medina. Seven to eight months after the Hijrah, Abu Bakr asked the Prophet why he did not take Aisha with him, and when he realized that He could not afford a dowry, he lent Him some money. The dowry for Aisha was paid with this money and the marriage was realized.⁹⁸

---

⁸⁹ Abdülkerim Özeydin, “Arap”, *DİA*, İstanbul, İSAM,1991, III, 321.

⁹⁰ Ateş, Ali Osman, *İslam'a Göre Cahiliyye ve Ehli Kitap Örf ve Adetleri*, İstanbul, Beyan Yayınları, 1996, p. 281; Neşet Çağatay, *İslam Dönemine Dek Arap Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, p. 35–36.

⁹¹ Asife Ünal, *Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da Evlilik*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, p. 22.

⁹² Ünal, *ibid.*, p. 80-81

⁹³ İsmail Hakkı Uzun Çarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, nd., I, 139

⁹⁴ Aisha, Abd al-Rahman, Rasülullah'ın Annesi ve Hanımları, p. 240

⁹⁵ Muhammad ibn Ishaq, *Al-sira al-Nabawiyya*, (Ed. Muhammed Hamidullah), Konya, Hayra Hizmet Vakfı Yayınları,1981, p. 239; Ibn Sa'd, Muhammad, *Kitāb at-ṭabaqāt al-kabīr*, Tunis, Dār al-Garb al-Islāmi 1st Edition, 2009, VIII, 58–60; Sahih Al-Bukhari, “Kitab Al-Nikah”, 39–40; Sahih Muslim, “Kitab Al-Nikah”, 69–72; Al-Baladhuri, Ahmad ibn Yahya ibn Jabir (279/892), *Ansab al-Ashraf*, Beirut, Dar al-Fikr, 1996, II, 38; Ibn al-Athir, Izz al-Din Abu al-Hassan ibn Abi al-Karam (630/1233), *Ussd al-Ghābah fi ma'rifat al-ṣaḥābah*, Beirut 1996, V, 205.

⁹⁶ Aisha, Abd al-Rahman, *ibid*, p. 235

⁹⁷ Ibn Sa'd, *ibid*, VIII, 59

⁹⁸ Ibn Sa'd, *ibid*, VIII, 63

As her father was the first man who accepted Islam, Aisha was educated according to Islamic thoughts from a very young age. She was a child who loved to play games. "The Messenger of Allah gathered with some men and women from the Ansar in our house. While I was swinging on swing between two date palms, my mother took me, straightened my hair, wiped my face, and let me in, and took me to the prophet, saying that they were my new family". If we consider this narrative above according to those who accept her marriage age as nine, it is an age of play. Based on the same narrative, if we accept Aisha's marriage age as older than nine, it will mean that Aisha was a young girl who liked to play games. Accordingly, Aisha continued to play with her friends and toys⁹⁹ even after she married to the Prophet. The Prophet, who knew that Aisha enjoyed playing games, ran together with her and watched the slaves from Abyssinia¹⁰⁰, who were playing a war game around Al-Masjid an-Nabawī.¹⁰¹

They argue that due to the climatic conditions in hot areas, Arab women develop quickly in their own way, they become adolescents at an early age, and grow old quickly in the years following the age of twenty. Based on these narratives, they even claim that there is no problem for a girl to get married at six and live a marriage life at nine, and that marriages at a young age are appropriate and normal in that society. According to the proponents of this view, if the Prophet's marriage with Aisha went against traditions, the society in Mecca, being the most notorious enemies of the Prophet, would clearly state that they did not approve that marriage. However, in that period and society, as there was no aspect of Aisha's marriage to be vilified or accused, they did not react anyway.¹⁰²

Regardless of the narratives mentioning that Aisha's age of marriage was nine, when we take the other narratives into account, we will see that, besides those arguing that she was 17-18, there are scholars who argue that the narratives about Aisha being engaged at the age of six and married at the age of nine are not true and are completely contrary to historical facts.¹⁰³ Those in this group are trying to prove their claims by basing them on narrations. According to them, before her engagement with the Prophet, Aisha was engaged with Jubayr ibn Mut'im. When Mut'im ibn 'Adi's family refused Abu Bakr's daughter, who was Muslim, for their son, Abu Bakr offered her to the Prophet. It could be useful to convey the assessment made by Yaşar Nuri Öztürk on this issue: "Thinking that Aisha was six years old when the Prophet married her, she must have been born four years after the prophethood was revealed. How could it be possible under these circumstances that Abu Bakr, who became a Muslim in the early days, agreed to offer his daughter

---

⁹⁹ Ibn Sa'd, *ibid*, VIII, 61-62

¹⁰⁰ Aşık, Nevzat, *Hiz. Aişe'nin Hadisçiliği*, İzmir, Öğrenci Basımevi, 1987, p. 1

¹⁰¹ Fayda, Mustafa, "Aişe", *DİA.*, İstanbul, İSAM, 1989, II, 20.

¹⁰² Aisha, Abd al-Rahman, *ibid*, p. 239

¹⁰³ Konrapa, Zekai, *Peygamberimiz İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere*, İstanbul, Fatih Yayınevi, nd., p. 478.

to a pagan family as a bride? It is understood that long before Abu Bakr became a Muslim, Aisha had been asked by a pagan family and her father had accepted it. If this request had happened after Abu Bakr's acceptance of Islam, as a firm follower of the Prophet, Abu Bakr would never have tried to offer his daughter to a pagan family. Therefore, Aisha was born before the advent of Islam, and even at that time, she was in a condition to be asked by a family to be her bride. It is necessary to accept that Aisha was born at least five or six years before the advent of Islam. According to this, Aisha must be at least 14-15 years old at the time she was asked by the Prophet."¹⁰⁴ Another claim put forward by this group is the age and date of death of Aisha's older sister Asma. Asma died in Mecca at the age of 100, in 73 Hijri, a few days after her son, Abdullah, was killed. If Asma died in 73 Hijri, at the age of 100, she could be 27-28 years old during the Hijrah and Aisha, ten years younger than her, had to be 17. Since she married the Prophet eight months after the Hijrah, it is argued that Aisha was about 18 years old when she married. Rıza Savaş, one of the proponents of this view, approaches the issue in terms of migration to Abyssinia and says the following: The narrative from Aisha, "I have known my parents as religious people since I began reasoning. The prophet would come to us almost every morning and evening. When the Muslims were trapped, Abu Bakr set out to emigrate to Abyssinia" tells about the period of Mecca before the migration of Abu Bakr's family to Abyssinia. If it is assumed that Aisha was 8-9 years old at the time of the Hijrah, she must not have been born at the time of the Hijrah to Abyssinia. On the other hand, if it is true that she talked about this incident, she must have been born before the migration to Abyssinia. This would mean that Aisha's age of marriage to the Prophet was not nine but older.¹⁰⁵

Rather than giving an exact figure for Aisha's age of marriage, we should know that this was certainly a case of marriage at an early age. This age, however, was not countering society's marital culture. If the age of marriage of Aisha had been contrary to the traditions and customs of the Arab community, especially by the Jews and hypocrites in Medina, the Prophet would have heavily been criticized by His most notorious enemies. Accordingly, the Prophet's marriage to Zainab, the change of the Qibla and the bloodshed during sacred months committed by the army commanded by 'Abd-Allāh ibn Jaḥsh and similar other incidents were causes of heavy criticisms by the polytheists and the Jewish community against the Prophet and His companions. The Prophet and the Muslims, at almost every step was observed by others, faced criticism when they acted against the custom of that society. Based on these facts, it can be concluded that Aisha's age when she married to the Prophet was accepted by the society.¹⁰⁶

---

¹⁰⁴ Öztürk, *ibid.*, p. 3.

¹⁰⁵ Rıza Savaş, "Hz. Aişe'nin Evlenme Yaşı ile İlgili Farklı Bir Yaklaşım", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1995, Issue IX, p. 140-141.

¹⁰⁶ Suzan Yıldırım, Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar, *İstem*, Year: 2, Issue: 4, 2004, p. 237 - 245.

In Arab society, the age of a person was generally known as estimated. Aisha's birth, according to those who accept her age of marriage to the Prophet as nine, was four years later than the prophecy¹⁰⁷, while it was before that for those who accept the marriage age as 17-18.¹⁰⁸ Her age can be estimated taking her age and date of death into consideration. It is also said in the sources that she was married at the age of six or seven and began to live a marriage life at nine.¹⁰⁹ There are also narratives claiming that she was married at the age of nine or seven and became a wife at the age of 10.¹¹⁰ Sources of Islamic historians suggest 56-59 Hijri as the estimated period Aisha died within, while estimating her age of death between 65-67.¹¹¹ When we deduce the age of Aisha at the time of her death, the date of her death (66-58 = 8), it is revealed that Aisha was eight during the Hijrah. Since he married one year after the Hijrah, the age of marriage will be nine.¹¹² When Aisha's age of death is accepted as 67 and the year of death is taken as 56 Hijri, the age of marriage will be counted as eleven. Given that the girls were married immediately after puberty and that they became adolescents earlier due to the hot weather, it is seen that the Orientalists are true in their claims about Aisha's and the Prophet's ages of marriage. However, the problem is to criticize the past based on today's values.

c. Zainab bint Jahsh

Another criticism against the Prophet is His marriage with Zainab bint Jahsh. In Arab society of the age of ignorance, the adopted and biological sons had the same position in some matters. According to the traditions of the society, the men were not allowed to marry wives of their adopted children. This would cause adultery. However, it was stated that the admissions on this issue were wrong and had to change. With the clear approval of Almighty Allah¹¹³, the Prophet and Zainab got married. But as the criticism and discontent of society continued¹¹⁴, all the criticisms were answered with the revelation.

Some Orientalists, such as Leon Caetani, Emile Dermenghem and Savary, falsified this historical and sociological aspect, and blamed the Prophet for wishing Zaid ibn Kharisah's wife, Zainab bint Jahsh. To do this, they resorted to narratives mentioned by Ibn Ishaq (d. 151), Ibn Sa'd (d. 230), al-Tabari (d. 310), Ibn Abi Hatim

---

¹⁰⁷ Kasım Şulul, *Hız. Peygamber Devri Kronolojisi*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003, p. 138.

¹⁰⁸ Yaşar Nuri Öztürk, *Asrı Saadet'in Büyük Kadınları*, İstanbul, Yeni Boyut Yayınları, 1998, p. 33

¹⁰⁹ Ibn Sa'd, *ibid*, VIII, 60; 'Ibn Hābīb, Abū Ja'far Muḥammad ibn *Kitāb 'al-muḥabbar*, Beirut nd., I, 80–81; Ibn al-Athir, *ibid*, V, 501–502

¹¹⁰ Ibn Hisham, Abu Muhammad 'Abd al-Malik, *As-Sirah an-Nabawiyyah*, Beirut, Dār al-Ma'rifah, nd., IV, 644

¹¹¹ Muhammad Ibn Sa'd, *Tabaqat Al-Kubra*, Beirut, nd., VIII, 80; Ibn al-Athir, *al-Kamil fi at-Tarikh*, Beirut, 1979, IV, 363; Ibn Kathir, *Al-Bidaya wa'l-Nihaya*, Beirut 1974, VIII, 94; Al-Dhahabī, *al-'Ibar*, Beirut 1987, I, 60; Ibn al-'Imād, *Shadharāt al-dhahab*, by. nd. I, 308; Azimli, "Hız. Aişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkması", p. 30.

¹¹² Ibn Kathir, *Al-Bidaya wa'l-Nihaya*, 131; Ibn Hajar, *al-Isaba fi tamyiz al-Sahaba*, Beirut 1328, IV, 230

¹¹³ Al-Ahzab 33/37

¹¹⁴ Al-Ahzab 33/40

(d. 327) and some other Islamic historians, without any scientific evaluation. The enemies of Islam, the polytheists, the Jewish and the hypocrites also relied on these narrations and directed arrows of criticism at the Prophet.

It is clearly seen that the additional information given in Caetani's criticism against the Prophet in this regard were intentionally falsified. "His wife, Zainab bint Jahsh, who was very well dressed, invited the Prophet to come in. As the father of her husband, she treated him very sincerely. Muhammad was astonished by the attraction of this famous woman. He expressed this in the form of perseverance that turned hearts upside down. Although he said these words slowly, they could not escape clever Zainab's ear." The second comment is "Muhammad's love began when he entered Zaid's house, and by chance a wind blew, the curtain in Zainab's door lifted, and showed the woman as almost naked to the Prophet. Muhammad was surprised to see the beauty of this woman. The impossibility of this marriage flamed this love. However, Zaid divorced Zainab when he learned Muhammad's love".¹¹⁵ He claimed that the Prophet had fallen in love with his adopted son's wife, and that he had coveted her, based on some trivial and worthless narrations in some sources related to Islamic history.

It should be noted that John Davenport, Montgomery Watt, Maxime Rodinson, and some of the other relentless Western researchers approached this topic with sounder facts and within the limits of fairness.

This incident narrated by Caetani is narrated by Ibn Ishaq (d. 151) by Yunus, who heard it from Abu Salama al-Hamadani, who was Sha'bi's slave: "The Prophet visited His adopted son Zaid ibn Kharisah when he was sick. His wife, Zainab bint Jahsh sat beside Zaid. Zainab left the room for some reason. Meanwhile, the Prophet leaned toward him and said, "Blessed is the one who changes the hearts". Upon this, Zaid Ibn Kharisah said, "Let me divorce her for you, O Messenger of Allah." For this reason, Allah Almighty revealed the 37th verse of al-Ahzab."¹¹⁶

As the Sahaba did not agree on that, the narrative is considered weak. Scholars of the Hadith record that Abu Salama Al-Hamadani, who received the Hadith from Sha'bi, was an "unknown" person, and that the other narrator Yunus was a "Munkar" (denounced).¹¹⁷ This Hadith is very weak due to the gaps in terms of the science of the Hadith and cannot be taken as evidence.

Secondly, Ibn Sa'd reported the narrative from his teacher, Muhammad ibn 'Umar al-Waqidi, Abdallah ibn Amir al-Aslami and Muhammad ibn Yahyā ibn Habban. Accordingly, no one from the Prophet's Sahaba is among the narrators. This chain of the narrations is weak due to the gap in the Hadith, as is the

---

¹¹⁵ Leon Caetani, *Islam tarihi*, (Transl. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924-1927, IV, 169-171; Emile Dermenghem, *Muhammed'in Hayati*, (Transl. Reşat Nuri), İstanbul 1930, p. 367-370, 402; Savary, *Mahomet Le Koran*, Paris, nd., 46-47.

¹¹⁶ Ibn Ishaq, *Al-Sira*, p. 244.

¹¹⁷ Al-Dhahabi, *Mizan al-i'tidal*, Egypt 1382, IV, 481-53

narrations of Ibn Ishaq. In addition to this, Imam ash-Shāfi‘ī, Ahmad ibn Hanbal, Yaḥyā ibn Ma‘īn ‘Alī ibn al-Madīnī, Abu Hatim, Ishaq ibn Rahwayh, Al-Bukhari, Al-Nasa‘i and other Hadith scholars stated that, one of the narrators mentioned by Ibn Sa‘d, namely, Muhammed ibn ‘Umar al-Waqidi, had fabricated such narrations to justify the Abbasids’ immoral actions. Therefore, he was declared as a “liar” and his narratives were considered “suspected”. Abu Zur‘a, Al-Uqayli and Abu Bishr al-Dūlābī stated that the scholars of Hadith did not take al-Waqidi’s narrative seriously. Al-Dhahabī expressed that there is no narrative from al-Waqidi mentioned in the six biggest Hadith books, except for one in Ibn Mājah’s Sunan (Hadith no: 1095), and this proves that his narratives are considered weak by the scholars.¹¹⁸ The scholars also agreed upon the weakness of narratives conveyed by Ibn Sa‘d from Amir al-Aslami, who is the second narrator of this incident.¹¹⁹ The third narrator, Muhammad ibn Yaḥyā ibn Habban, was known for conveying “disconnected” Hadiths.¹²⁰ For all these reasons, this narrative of Ibn Sa‘d’s is regarded unreliable. It is not true to rely on the content of a weak narrative in such an important matter.

Al-Tabari (d. 310), on the other hand, explains in his interpretation that Ibn Sa‘d narrates this incident in the same form as his teacher, al-Waqidi. In his narrative through Yunus, Ibn Wahb and Ibn Zaid, al-Tabari states that when the Prophet visited Zaid ibn Kharisah, His adopted son, Zaid was not at home and the wind lifted the curtain when the Prophet saw Zainab bint Jahsh half naked. The Prophet liked Zainab bint Jahsh and then Zaid ibn Kharisah came to the Prophet to say that he would divorce his wife, Zainab bint Jahsh.¹²¹ However, it is understood that this narrative, to which the Orientalists resort, is the same narrated by Ibn Sa‘d through al-Waqidi. And the scholars’ thought about al-Waqidi are mentioned above. Also, among the narrators mentioned by al-Tabari there are some unauthorized and unknown people. The previously recorded narrations cannot be trusted, nor can this narration of al-Tabari be. This unsubstantiated narrative has also been conveyed by people other than al-Tabari. Ibn Ḥajar al-‘Asqalānī said, “there are some narrations that Ibn Abi Hatim and Tabari convey, even if most of the commentators narrate the same, it is not worth engaging with them.” Similarly, Ibn Kathir stated, “although Ibn Abi Hatim and Tabari conveyed some strange news from the *salaf* here, we did not see the need to convey them because they were not authentic.” The great Hadith imams, such as al-Bukhari and Muslim, have not included these narrations in their books; therefore, these narrations are not true.

---

¹¹⁸ Abi Muhammad ‘Abdul Rahman Ibn Abi Hatim, Muhammad ibn Idris al-Razi, *Al-Jarh wa Al-Ta’dil*, Hyderabad Deccan, 1372, VIII, 21; Al-Dhahabī, Shams al-Dīn Abū ‘Abdallāh, *Tadhkirat al-huffa*, Hyderabad Deccan 3. Edition, 1375, I, 348, *Mizan al-i’tidal*, III, 662; *Siyar A‘lam al-Nubala*, Beirut 1402, IX, 457, 462-464; Ibn Ḥajar al-‘Asqalānī, *Tahdhib al-Tahdhib*, Beirut nd., IX, 364, 366-367.

¹¹⁹ Al-Dhahabī, *Mizaan-ul-I’tidaal*, II, 448-449

¹²⁰ Al-Dhahabī, *ibid.*, IV, 590.

¹²¹ Al-Tabari, *Jāmi‘ al-bayān*, XXII, 13

The reason also reveals that these are fabricated narratives. Because it is not possible for anyone to have seen a relative's daughter, whom he grew up with, months after they got married. Even if it is assumed that he saw her before marriage, it is still not possible for him not to like the woman with her youth and beauty, but to love her at one sight after years have passed.¹²²

In the first narration, it is understood that the Prophet goes to visit Zaid, who is sick, and that Zaid is at home when he arrives. In addition, there is no evidence in terms of the methods of Hadith incitement regarding these narratives and Ibn Ishaq, Ibn Sa'd and Al-Tabari, without subjecting these narrations to criticism, conveyed them in their works and passed on to future generations. In this respect, not all the narrations in their works have the same degree of credibility.

As can be seen from the verse on the subject, the Prophet may have thought as a human to marry Zainab if Zaid and Zainab would keep on arguing and having disagreement. As a human being, these feelings and thoughts may have passed through his heart because, He regarded her as worthy of it.¹²³ The marriage continued in unrest and discord, as both were reluctant. Thus, it is narrated that Zaid ibn Kharisah came to the Prophet and complained about Zainab. It is not far from predictions that this dissension would bring about separation and divorce. Accordingly, it is reported that Zainab prostrated when she was told that Zaid ibn Kharisah was planning to divorce her and the Prophet would marry her and have dedicated two months for fasting.¹²⁴ It is clear that she did it as she didn't want Zaid, didn't see him equal, and considered the Prophet worthy and equal to herself. When they got married, Zainab was thirty-five years old, which was not a young age for Arabia of the time.¹²⁵

In order to justify their resistance against the wish of the ignorant society to change its way of life, customs and traditions in accordance with the divine message presented to them, the Qur'an informs them in various verses that they say "we found our ancestors in this state, they were doing so".¹²⁶ Allah has also abolished the custom of not marrying the wives of the adopted children, which was a settled tradition within an ignorant society, and in order to repeal this tradition, which was ingrained and extremely difficult to remove and dispose of, the practice contrary to this was carried out personally by the Prophet and He married His adopted son's, Zaid ibn Kharisah's former wife, Zainab bint Jahsh. Thus, the Qur'an states the following for such a behavior which could only be abolished by the Prophet Himself, as only He could have the courage to resist the common social

---

¹²² Ibn Kathir Abu al-Fida' 'Imad Ad-Din Isma'il, *Tafseer al-Qur'an al-'Azeem*, (Ed. Ibrahim Muhammad Salih al-Banna et al.), Istanbul 1985, VI, 420; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VI 3901.

¹²³ Al-Ahzab 33/37.

¹²⁴ Ibn Sa'd, *ibid*, VIII, 102-103, Ibn al-Athir, *ibid*, VII, 125

¹²⁵ Ibn Sa'd, *ibid*, VIII, 11

¹²⁶ Al-Ma'idah 104; Al-A'raf 28; 10. Yunus 78; 21. Al-Anbiya' 53; 26. Ash-Shu'ara 74; 31. Luqman 21; 43. Az-Zukhruf 22-23.

behaviors and the possible results it would brought about: "And [remember, O Muhammad], when you said to the one on whom Allah bestowed favor and you bestowed favor, "Keep your wife and fear Allah," while you concealed within yourself that which Allah is to disclose. And you feared the people, although it was more convenient that you fear Allah. So, when Zayd had no longer any need for her, We married her to you in order that there not be upon the believers any discomfort concerning the wives of their adopted sons when they no longer have need of them. And ever is the command of Allah accomplished."¹²⁷

Qatadah, Ibn Abbas and Muhajid narrates that the Prophet asked Zaid bin Haritsah, His adopted son, to marry Zainab bint Jahsh, who was his cousin. Zainab thought that the Prophet would ask her hand for Himself. But when she found out that He wanted marriage for Zaid, she did not like it and refused that marriage, saying that she was a noble and that Zaid was not worthy and equal to her. Zainab's brother, 'Abd-Allāh ibn Jaḥsh also did not approve of this marriage proposal, claiming that they were from the Quraysh tribe and that Zaid was a freed slave. Upon this incident, the verse that means "*It is not for a believing man or a believing woman, when Allah and His Messenger have decided a matter, that they should [thereafter] have any choice about their affair. And whoever disobeys Allah and His Messenger has certainly strayed into clear error.*"¹²⁸ According to this verse, they had to make their own choices subject to the choice of Allah and his Messenger. After this command of the Qur'an, which wants to abolish the classification and discrimination in society, Zainab, one of the elites of the Quraysh, said upon the Prophet's wish that: "*Then I am fulfilling the wish of the messenger of Allah. However, I wanted to marry myself to Him (the Prophet)*"¹²⁹ and agreed to marry Zaid. After this approval, the Prophet arranged their marriage. Zainab bint Jahsh's marriage to Zaid is important for the declaration of equality between people and the elimination of tribal differences. Because superiority among people is only possible through piety and righteous deeds.

Cemil Sena, like Caetani and others, claims that the Prophet was in love with Zainab using ambiguous and sarcastic words: "Clearly it is understood that in this marriage brought an innovation that allows fathers to marry wives of their adopted son's and this complies with the modern law also"¹³⁰. John Davenport, on the other hand, states the following in this regard: "Meanwhile, as the Prophet was subject to unjust treatment and slander as He married his adopted son's, Zaid's divorced wife, the following suggestion has been put forward to defend the Prophet and refute the claims: According to a custom common among Arabs long before Islam,

---

¹²⁷ Al-Ahzab 33/3

¹²⁸ al-Ahzab 33/36

¹²⁹ Al-Qurtubi, Abu 'Abdullah Muhammad ibn Ahmad al-Ansari, Al-Jami al-Ahkam al-Qur'an, Cairo 1987, XIV, 186-187.

¹³⁰ Cemil Sena, *Muhammedin Felsefesi*, İstanbul 1975, p. 23

if a man said to a woman, "be my mother," he could no longer marry that woman. Just as she would say to a child, "Be my son," that the child would be adopted and indeed earn all the rights of a child. The Qur'an abolished both these customs. Thus, if a person said to a woman, "Be my mother," the bond of marriage would not break, or he could marry a woman who had been divorced by a foster child. The Prophet Muhammad had married Zainab to Zaid, a young man whom he loved very much, because he was moved by respect for that woman. But since these husband and wife could not be happy, Zaid decided to divorce his wife, without asking the Prophet's opinion. The Prophet Muhammad wanted to resolve the problem by marrying her, thinking that he would be criticized as the facilitator of that marriage, especially after hearing Zainab's effective complaint. The Prophet, according to the above-reported custom, knew that when he married that woman, he would be considered guilty. However, He resisted these rules and customs as He had a purpose to do so."¹³¹

Watt asserts the following realistic views on this issue: "Of all the marriages of Muhammad, the most controversial one happened towards the end of March 627. It was the marriage of Zainab bint Jahsh and the Prophet. This event was condemned by Muhammad's contemporaries and was instrumental in the poisonous attacks of European scholars. Zaynab, unwillingly, was asked to marry the adopted son of Muhammad, Zaid ibn Kharisah. In 626, Muhammad went to his house to talk to Zaid, Zaid was not at home, but Muhammad saw Zainab as half-clothed and according to some, fell in love with her. The essence of this short story cannot be doubted, but many of its details are not reliable, and the meaning is a matter of debate. As with all the marriages that Muhammad arranged for himself and his relatives, there was a political purpose in this marriage. Zaynab was a relative of Muhammad by her mother, and for this reason, the prophet considered himself somewhat responsible. Zainab's father was a protégé of Abi Sufyan or was once so. When Abi Sufyan led the Battle of Mecca against Muhammad, this side of the marriage did not escape his sight and thought. Within the same period, Zainab's two sisters had married two of the foremost men of the emigrants. Her marriage to Zaid also indicates that he was considered an important person. Because Zaid was a man who Muhammad valued greatly, and if he had not died prematurely, he would have succeeded him. Unfortunately, we don't know why Zainab didn't want Zaid. She couldn't have thought he was no match for her. However, she was a woman wishing to be respected, and she may have wanted to marry Muhammad. It is also possible that she wanted to marry someone whom Muhammad did not approve of for political reasons. In any case, Zainab had almost certainly found a way to marry Muhammad before the end of 626. The story of the Prophet's encounter with Zainab when Zaid was not home and his losing himself in the face of her beauty is not worthy of serious attention. These are not mentioned in the first sources. Moreover, Zainab was thirty-five or thirty-eight

---

¹³¹ J. Davenport, *Hiz. Muhammed ve Kur'an-ı Kerim*, (Transl. Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1967, p. 25-26

years old when she married Muhammad, which was an old age for an Arab woman at that time. All of Muhammad's wives, apart from Khadija, were younger at the time of their marriage, and most of them were younger than Zainab's age of marriage. Zeyneb may have benefited from the rest of her beauty, but even if there is a true basis to this story, there is no doubt that it has undergone some later interpretations. At first glance, the theme of love in this marriage evokes that Muhammad's biographers are the product of feelings developed in their imaginations. It is inconceivable that a man of fifty-six would have such a passion for a woman of thirty-six, perhaps older. The unpopular part of this marriage was that it was considered adultery among those privately. A man's marriage to a woman, separated from his own son, was adultery among the privations, and adoption was considered as your own son. It was this concern that turned many people of Madinah against Muhammad... It is very likely that this kinship was closely tied to the matriarchal and consequent looseness of the institution of marriage. In another verse about this incident, it is said that people should only be considered children of their own true fathers. This is for the same purpose as the principle of clear understanding of who is the father of a man under the obligation of "waiting period". There's no way to say anything more than that. This point of social reform was desirable, but was it something irrecusable? We can't say anything about that. But the idea of both political and social reform prevailed, and romantic love, at least, could only have a small share among others."¹³²

Radinson accepted Watt's claim, insisting on the non-sexual nature of the incident. Zeyneb was thirty-five years old and had no freshness to desire. This marriage was more based on the goal of securing a political compromise."¹³³ This is because Muhammad would be a relative to Abi Sufyan by this way. He also corrected the legal confusion of adoption which could lead to misinterpretations and created a valid example.

Kamil Miras, one of the scholars of the last period, also records the following: "Zainab, most honorable daughter of a family, was harrowing and could not get along with Zaid, claiming that he could not be equal to her. Eventually, Zaid decided to divorce Zainab and offered her to the Prophet. Therefore, the Jewish and hypocrites began to say, "Muhammad married his son's wife". Thereupon when the verses of Surat Al-Ahzab were revealed, and it was reported that there was no family or a genuine foster child in between, but that it was a habit of ignorance. Henceforth, adoptions were ordered to be called by the name of their father. At the same time, the legal relations of these traditions of ignorance were also abolished. Instead, religious brotherhood and friendship were substituted."¹³⁴

---

¹³² Montgomery Watt, *Hiz. Muhammed*, (Transl. Hayrollah Örs), İstanbul 1963, p. !64

¹³³ Maxsime Rodinson, *Hiz. Muhammed*, (Transl. Atilla Tokatlı), İstanbul 1968. p. 209-210

¹³⁴ Kamil Miras, *Sahih-i Buhari Muhtasan Tecrid-i Sarih Tercümesi*, Ankara, nd., XI, 261

Among the narrations concerning the prophets of the Children of Israel in the Holy Book, some events that humiliate prophets may lead them to be regarded as no different from ordinary people. Among these, the fact that David fell in love with Bat-Shava, the wife of his commander Uriya, ensured his death by sending him to battle, and then married Bat-Shava bears a great resemblance to our case.¹³⁵

In conclusion, these stories told by Caetani and Emile Dermenghem are unsubstantiated and intentional. The narrations on this subject in some Islamic historical sources are also unsubstantiated. The Prophet meets Zainab bint Jahsh, who is the most beautiful woman of the tribe, falls in love with her, that is to say, Zainab's beauty affects the Prophet. All these claims are untrue, and all of them are fictitious slanders, like the *harem* stories of Westerners. Because the Prophet himself is the one who offered Zainab bint Jahsh for Zaid ibn Kharisah as wife. Zainab bint Jahsh is his aunt's daughter. Eventually, The Prophet's marriage to Zaynab binti Jahsh made some of the Orientalists to distort this fact. And unfortunately, the unsubstantiated narrations in some Islamic sources are the basis for this.

2. Perception that He Humiliated Women

Some female researchers also attempt to present Muhammad as a role model for today's violent men in the Middle East by claiming that the Prophet was against freedom of thought, and that He punished anyone who did not act as He said.¹³⁶ The claim that He humiliated and mistreated women does not reflect the facts. In this regard, Muhammad is said to have uttered such words about women as follow. Barlas, in reference to Grunebaum, states that the Hadiths refer to formulation of ancient cultural influences. According to this, many ideas and traditions connected with Judaism, Christianity, as well as Arab and Mediterranean culture have manifested a deeply entrenched misogyny. They have become part of the Islamic discourse on women as a result. Barlas, based on this background, explicitly states that the source which creates a woman image that is "religiously and morally" deficient, "seductive for men, the great tribulation", "dirty due to menstruation", "the people of hell because of their disobedience and ingratitude to their husbands", "people with weaker minds" and thus not suitable for political duties through the channel of Hadiths.¹³⁷ Kecia Ali reports that most feminist and pro-change Muslims have started to prefer conducting their research without resorting to these Hadiths in an attempt to rethink the issue of Islamic marriage, largely because of the prominence of Hadiths which have negative content on women. They, instead, focus on the reinterpretation of the Qur'an. For example, Amina

---

¹³⁵ Torah, Genesis, II: 1-27; in the continuation of the story it is recorded that this child was Solomon.

¹³⁶ See: Ali İhsan Toker, "Kadınların Peygamber Algısı Müslüman Kadınlar ve Hz. Muhammed", *Usul, Usûl*, 7 (2007/1), p. 139.

¹³⁷ A. Barlas, "Believing Women" *In Islam. Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur'an*, Austin: University of Texas Press, 2002, p. 45

Wadud believes that the difficulties in Hadith literature are important enough to require the interpretation of the Qur'an without recourse.¹³⁸

Tuksal also concludes that the narrations that have become Hadiths are human processes that result from patriarchal structures that date back thousands of years, rather than being religious dogmas. According to her, this is due to deliberate abuse on the one hand and the understanding and interpretation that has been shaped by patriarchal acceptance on the other. Although the reasons are varied, in these narrations "the female personality is underestimated in the face of the male personality and she is treated as an object rather than as a 'responsible subject/caliph', thus she is wronged."¹³⁹

We can list the criticized narratives as follows: "I have not left a more harmful sedition to man, after me, than the women."¹⁴⁰ "People who choose a woman as their head will never prosper."¹⁴¹ "If the husband invites his wife to his bed, and she refuses, and the husband sleeps angry, the Angels will curse her until the morning."¹⁴² "I saw hell, most of those there were women."¹⁴³ It is stated in a narrative conveyed from Ibn 'Umar that a woman asked the Prophet the following question: 'O Messenger of Allah, what are the obligations of a wife to her husband? The Prophet said that the woman's obligation to her husband was not to leave the house without his permission, and that if she did, the Angels of mercy and wrath would bring her regrets or curse her until she returned home. In response to the woman's question whether this would be valid even if the husband was persecuting the wife, the Prophet's answer was "even if he was unjust".¹⁴⁴

It is necessary to evaluate the narrations mentioned above from the point of view of Hadith science.

1. The first true narrations are in mentioned in Ṣaḥīḥ al-Bukhārī: "I have not left a man after me a more harmful sedition than his wife, his children, and his neighbors." In fact, as stated in the interpretation of the verse "man is weakly created", scholars understand this as a sign of the weakness of man's nature to the general weakness of woman. Thus, the claim that women are the object of seduction for men is a general observation. This observation expresses the necessity of rules and

---

¹³⁸ Kecia Ali, "A Beautiful Example": The Prophet Muhammad as a Model for Muslim Husbands', *Islamic Studies*, 43:2 2004, p. 286

¹³⁹ For these types of approaches, see. Toker, *ibid.*, p. 144-152.

¹⁴⁰ Ṣaḥīḥ al-Bukhārī, "Nikah" 17; Sahih Muslim, "Kitab Al-Dhikr" 97, 98; at-Tirmidhi, "Adab" 31; Ibn Mājah, Muhammad ibn Yazīd al-Qazwīnī, *Sunan*, (Ed. Muḥammad Fu'ād 'Abd al-Bāqī), Cairo, 1952-1953, "Kitab al-Fitan", 19, Ibn Hanbal, Ahmad, *Musnad*, (Ed. Ahmad Muhammad Shakir), Cairo, Dar al-Hadith, 1st Edition, 1949, V/100, 210.

¹⁴¹ Ṣaḥīḥ al-Bukhārī, "Kitāb al-maghāzī" 82, "Kitab al-Fitan" 18; At-Tirmidhi, "Al-Fitan" 8; Ibn Hanbal, *Musnad*, 43, 47, 5.

¹⁴² Ṣaḥīḥ al-Bukhārī, "Ba'd al-Khalq" 7; Abu Dawud, "Nikah" 41; at-Tirmidhi, "Rada" 1.

¹⁴³ Ṣaḥīḥ al-Bukhārī, "Kitab Al-Iman" 21; Sahih Muslim "Kitab Al-Dhikr" 95.

¹⁴⁴ Al-Tayālīsī, *Musnad*, I/263, no.1951; Ibn Abi Shaybah, *Musannaf*, III/557, no.17124.

regulations in the relationship between men and women for people to overcome these weaknesses. The conceptual distinction that should not be ignored here is whether women are the subject or the result or the cause of sedition.

It is also seen that the understanding of the word sedition is related to the cultural context, whether in the form of seduction or test. Sedition is historically understood as both seduction and test. However, many Arabic-speaking Islamists tend to interpret sedition sexually, and emphasize the seductive aspect of the term. In contrast, examples of interpreting the term in the context of sexuality reveal a meaning that derives from a view on the 'Western cultural base model'. This contrasts with the former, which has been called the 'Arab cultural base model'. Because in the former, sedition is conceptualized in a way that ignores the last part of the Hadith and reminds of women.

2. The Hadith, which states that "*communities that choose women as their heads will not prosper*", is described as accurate by Bukhari and other Hadith scholars.

It is known that the Prophet uttered these words when the daughter of the Kisra of Iran ascended the throne.¹⁴⁵ This Hadith has been criticized by many and claimed to be denigrating women in general. Again, according to him, the scholars of fiqh did not agree on the applicability of this Hadith regarding the relation between women and politics. The existence of those who use this Hadith to keep women out of decision-making processes is certain. Al-Tabari did not find this Hadith as an enough of a basis to deprive women of their decision-making powers and exclude them from political life. Abu Bakra, the narrator of this Hadith, who views women's presidency negatively, has been expressed by a thought that he should have regarded as unreliable. Because, according to him, one of Abu Bakra's life stories describes that he once was found guilty and flogged for false testimony. Hidayet Şefkatlı Tuksal also points out that during the time of the Prophet, women fought like men throughout the Islamization process, took similar responsibilities, migrated together, participated in wars when necessary, swore allegiance to, ensured security and expressed their political preferences. During the time of the Prophet, women, as Tuksal put it, "exceeded the stereotypes regarding the 'secondary status' of which the status quo of ignorance regarded themselves as worthy" and "considered themselves equivalent members of the Islamic Society".¹⁴⁶ According to Cihan Aktaş, women were active in the political, military and cultural aspects of Islamic history only during the reign of the Prophet.¹⁴⁷

---

¹⁴⁵ Şahîh al-Bukhârî, "Kitâb al-maghâzî" 77.

¹⁴⁶ Tuksal, *Kadın Karşılı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, p. 237.

¹⁴⁷ Cihan Aktaş, *Sistem İçinde Kadın*, İstanbul: Beyan Yayınları, 3rd Edition, 1991, p. 128.

3. It is suggested that Roald was greatly influenced by what he called the “Arab cultural basic model” as “*women should not leave the house except without the permission of their husbands*”.¹⁴⁸

4. It was identified in discussions of gender regarding a Somalian group living in Scandinavia that the Hadith, which states that “*women are lacking in religion and reason*” have been referred to. This is probably due to the influence of Somalian scholars who studied in Saudi Arabia. Therefore, geographical and cultural differences or different regions of influence can affect the circulation and role of Hadith.

5. The Prophet likens them to crystal vases and rib bones to draw attention to the fragility of women. There are also those who interpret such narrations as women are crooked and reject them.

In a statement, the Prophet states that women should be treated kindly: “*Treat women nicely, for a woman is created from a rib, and the most curved portion of the rib is its upper portion, so, should you try to straighten it, it will break, but if you leave it as it is, it will remain crooked. So, treat women nicely.*”¹⁴⁹

Tuksal says the following about the Hadith: “*It states that the male-dominated understanding has prioritized the man and insulted the woman since a long time in human history, and it also emphasizes that it has been implicated in the narrations attributed to the Prophet. To him, this is no coincidence. Because, like everywhere else, the established mindset here has resorted to religion in order to justify its own stereotypes. This has led to some narrations that contradict the content of the previously mentioned framework in terms of the Prophet's views and attitudes regarding women. These opposite narrations paradoxically benefit from the legitimization of the religious position of the Prophet. The group of narrations, which is mentioned, has a completely anti-women attitude.*”¹⁵⁰

It is narrated that the Prophet regards women, half of humanity, as beings that cause unrest and states that they are their husbands’ sexual commodities and that when they refuse their husbands’ sexual desire, it will cause them to be cursed, that the society in which the woman is a ruler will not prosper, and that the woman cannot leave her house without permission, even though her husband oppresses her. If these narrations are moved out of their respective contexts and based on today's discourse advocating the equality of men and women, it is inevitable to characterize the Prophet as a tyrant. However, these narrations need to be addressed in the environment and context in which they were said. Otherwise, reading their literal meanings would lead to the claim that Muhammad was a

---

¹⁴⁸ A. S. Roald, *Women in Islam. The Western Experience*, London and New York: Routledge, 2001, p. 14

¹⁴⁹ Şahîh al-Bukhârî, “*Kitab al-Anbiya*” 5; Sahih Muslim, “*Rada*” 65; at-Tirmidhi, “*al-Talâq wa-al-Li’ân*” 12.

¹⁵⁰ Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylenin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara: Kitabiyat: 2000, p. 236-237

misogynist, a despot or even claim a defensive approach claiming that these narratives do not belong to the Prophet, and do not have any scientific basis.

According to Barlas, the Prophet is a role model for both men and women. It is an irony that the legacy of a prophet known for his kindness towards women reminds the people of the Sunnah, who claim to follow him most closely, something that can be concluded neither of the teachings of the Qur'an nor of the Prophet's behavior to women. Barlas considers that only about six Hadiths, from an accurate collection of seventy thousand, express misogyny, and in turn, it is ironic that men, while there are dozens of positive Hadiths, assert these six against gender equality.¹⁵¹

In regard to the interpretation of these narratives, Roald says: "In some cases, men and women's relationships are treated based on love and privacy, while in other cases, these relationships are portrayed in words that people born and raised with the strong concept of gender equality as a whole can negatively characterize and demean women."¹⁵² Roald actually meant that the word would be perceived differently in its context and history.

The the narratives which state that the Prophet's approach to women is kind, polite and within the framework of his consent should not be ignored. Understanding his statements regarding the creation of women and their special situations or personal descriptions would mean malevolence. The responsibilities and practices the Prophet assigned to His wives are mentioned in the narratives below: "*The best of you is the one who is best to his wife, and I am among the best of you to the wives.*"¹⁵³ "*And indeed I order you to be good to the women, for they are but captives with you over whom you have no power than that, except if they come with manifest Fahishah (evil behavior). If they do that, then abandon their beds and beat them with a beating that is not harmful. And if they obey you then you have no cause against them.*"¹⁵⁴ "*A man asked the Prophet: What are the responsibilities of a husband to his wife? He said: A husband should feed her as he feeds himself. and clothe her as he clothes himself; he should not strike her on the face nor use bad language...*"¹⁵⁵ "*You cannot whip your wife like a slave, then lie with her at the end of the day*"¹⁵⁶ "*The best of you is the one who is best to his wife, and I am among the best of you to the wives.*"¹⁵⁷ Aisha said: "*The Messenger of Allah never beat any of his servants, or wives, and his hand never hit anything. And he has not*

---

¹⁵¹ A. Barlas, "Believing Women" In *Islam. Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur'an*, Austin: University of Texas Press, 2002, p. 45

¹⁵² Roald, *Women in Islam*, p. 146.

¹⁵³ Ibn Mājah, "Nikah" 50.

¹⁵⁴ at-Tirmidhi, "Rada'at " 11; Ibn Mājah, "Nikah" 3.

¹⁵⁵ Abu Dawud, "Nikah" 42; Ibn Mājah, "Nikah" 3.

¹⁵⁶ Ṣaḥīḥ al-Bukhārī, "Nikah" 93; Ibn Mājah, "Nikah" 51.

¹⁵⁷ Ibn Mājah, "Nikah" 50.

done anything with his hand except for those who consent to Allah or to avoid prohibitions; for his anger is for Allah."¹⁵⁸

Mernissi takes the issue further and mentions the existence of a project of the Prophet himself regarding gender equality, which is valid for the Medina period.¹⁵⁹ The words in this second group are clearly pro-women or have content that places them in a positive social framework. Ibn Sa'd states that the Prophet never raised his hand to his wives, to a slave, or to any person. In the only instance in which the Prophet encountered a rebellion in his house, he not only did not use violence against them, but he left his house and moved to a room adjacent to the mosque for a month.¹⁶⁰

Fatma Ünsal also underlines that women were encouraged to join the mosque community, which was the university of the Prophet's era, as opposed to today's understanding that shows them their houses or even their bedrooms as a suitable place to be isolated from the community. The Prophet's dream is a society in which women can roam freely. He advised the women to travel with relatives during journeys and emphasized the future of the environment in which women would move freely.¹⁶¹ It is noted that he was tough and unyielding about justice, but was also a man of kindness, politeness, honesty and humility, had a gentle and forgiving temperament, and disliked unpleasant behavior and cruelty.¹⁶²

A common attitude in the field of Hadith because of this situation is to be selective among the narrations. This applies to both male-centric and feminist approaches. In other words, while male-centered Muslims who read religious texts choose these texts around their own gender, women who approach them from a female perspective make this choice according to their preferences. Muslim feminists tend to be selective in reading religious texts in a similar manner to Muslims with male-centered perspectives. Muslim feminists take the Hadith in favor of women, and in turn criticize and reject those which recognize women with negative qualities.¹⁶³

---

¹⁵⁸ Sahih Muslim, "Kitab Al Fada'il" 79; Ibn Mājah, "Nikah" 51; Al-Darimi, Abdullah ibn Abdur Rahman, *Sunan*, (Ed. Fauad Ahmad), Beirut, Dar al-Kutub al-Arabi, 1st Edition, 1407, "Nikah" 34; Ibn Hanbal, *Musnad*, VI, 229, 232.

¹⁵⁹ Mernissi, *ibid.*, p. 184

¹⁶⁰ Mernissi, Fatima, *The Veil and Male Elite. A Feminist Interpretation of Women's Rights in Islam*, (Transl. Mary Jo Lakeland, Reading), Mass.: Addison-Wesley Publishing Company, 1991, p. 156 et al.

¹⁶¹ Fatma Ünsal, 'Türkiye'de Kadın Hareketinin Parçalı Yapısı', speech record, 'Kadın Sorunları Bağlamında Örnek Bir Eş ve Baba Modeli Olarak Hz. Peygamber (s) Paneli, *İran İslam Cumhuriyeti Büyükelçiliği Kültür Müsteşarlığı*, Ankara: March 17, 2007.

¹⁶² Toker, *ibid.*, 145.

¹⁶³ Toker, *ibid.*, 151.

As a result, those who have no hesitation in declaring Muhammad a misogynist based on the narratives that, allegedly, humiliate women, prefer an exaggerated abstraction when it comes to positive Hadiths, which manifests itself as creating busts of women or monumentalizing them. This cannot be justified. It is necessary to evaluate the Prophet with the norms of his own time and to read the narrations in the framework of the basic principles of Islam, instead of the literal distorted interpretations.

Conclusion

In the face of the cultural trends, brought about or expressed by globalization, Islam maintains its social and cultural presence as a strong competitor. In this context, within the framework of attempts to compete with Islam, attacks against the Prophet are aimed directly at Islam itself. Islamophobia, which is intended to be created with reference to the Prophet, involves distorting history based on modern norms, besides the malevolence in evaluating today's events. The Western mindset, which depicts the Prophet as the source of terror and as a lustful person, is not a clean understanding. In addition, Orientalists distort verses and Hadiths and provide data for this purpose. Worst of all, the Western press and politicians try to gain favor through this approach.

Under the pretense of claims that define Islam as a heretical Christian sect learned from a priest and the prophecy as false, there are political, economic and religious reasons. Most important is the effort to prevent Christians from converting to Islam and to prevent them from learning about Islam. It is clear that the claims about the Prophet's and Muslims' war-centric approach to proselytize religion and Islam's so-called position as a basis for terrorist attacks that have happened recently are fabricated to cover up the sedition and slander that the West has produced for the sake of the system of exploitation. The main goals are to keep humanity and especially Jews and Christians away from Islam by putting Islam and all Muslims, especially the Prophet, into this category.

The claims about Prophet's polygyny and those based on his marriage to Zainab bint Jahsh that regard him as a lustful person. It is necessary to evaluate the Prophet and his words in the conditions and understanding of the period in which he lived. Some Western scholars mentioned above follow this pattern and find these criticisms against the Prophet unwarranted and rejects them. It is necessary to understand the life of the prophet and within the framework of the narrations related to the subject instead of distorting and understanding the narrations to conclude that he humiliated women throughout his life. When narrations are separated from the context by fragmentary and literal readings and read with the admissions of today, it is inevitable that the Prophet will be declared a misogynist. Muslim women are not passive or docile creatures, nor do they see any religious harm in developing active attitudes in the world in which they live. This attitude of

women, including the wives of the Prophet, has been the case from the early years of Islam until today. Aside from the limit of activities that can be performed by women due to their nature, the thought that limits and humiliates them in all matters in the name of custom, is not based on religion. The common point reached by women on the subject discussed here is that Muhammad was a model of high morality and a female-friendly human.

As a result of the research, it is seen that the references directed at the Prophet are removed from the relevant context and acceptance of his period and have falsified and interpreted based on today's conditions and acceptances to create misled perceptions about the Prophet and Islam.

REFERENCES

- Abd al-Rahman, Aisha, *Rasulullahın Annesi ve Hanımları*, (Transl. İsmail Kaya), Konya 1987.
- Al-Aqqad, Abbas Mahmud, *Al-siddiqa bint al-Siddiq*, Cairo Dârü'l-Ma'arif, 1963.
- Aktaş, Cihan, *Sistem İçinde Kadın*, İstanbul: Beyan Yayınları, 3rd Edition, 1991; Allen, Christopher, *Islamophobia*, England, Ashgate Publishing Limited, 2010.
- Altıntaş, Ramazan, *Bütün Yönleriyle Cahiliye*, Konya, Ribat Yayınları, nd.
- Armstrong, Karen, *İslam*, Modern Library, USA, 2000, p. 141; *İslam*, (Transl. Selim Yeniçeri), İstanbul: Koridor Yay., 2008.
- Arsel, İlhan, *Şeriat ve Kadın*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1995.
- Aşık, Nevzat, *Hız. Aişe'nin Hadisçiliği*, İzmir, Öğrenci Basımevi, 1987.
- Atacan, Fulya, "Radikal İslam'ın Küresel Bir Tehdit'e Dönüşüm Süreci: Afganistan Deneyimi", *YDU Sosyal Bilimler Dergisi*, Volume I, Number 1, April 2008, p. 35-52.
- Ateş, Ali Osman, *İslam'a Göre Cahiliyye ve Ehli Kitap Örf ve Adetleri*, İstanbul, Beyan Yayınları, 1996.
- Azimli, Mehmet, "Hz. Aişe'nin evlilik yaşı tartışmaları ya da savunmacı tarihçiliğin çıkmazı", *İslami Araştırmalar*, Ankara, Volume XVI, Issue 1, 28, 2003, p. 2-3.
- Bacon, Francis, *Denemeler*, (Transl. Elif Günçe), İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2004.
- Barın, Hilal, *Tedirgin Nefret İslamofobi*, İstanbul, Tezkire Yayıncılık, 1st Edition, 2016.

References of the Prophet Made to Create Islamophobia

- Barlas, A. "Believing Women" In *Islam. Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur'an*, Austin: University of Texas Press, 2002.
- Barnabas, Chapter: 42: 13th Verse (Trans. Halil, Saade), Matbatı Menar, nd.
- Al-Baladhuri, Ahmad ibn Yahyā ibn Jabir (279/892), *Ansab al-Ashraf*, Dar al-Fikr, 1996.
- Bernard Lewis, *Islam and the West*, New York, Oxford University Press, 1993.
- Berzezinski, Zbigniew, *Tercih, Küresel Hâkimiyet mi? Küresel Liderlik mi?*, Transl. Cem Küçük, İstanbul, İnkılâp Yayınevi, 2nd Edition, 2005.
- Al-Bayhaqi, *Dala'il an-Nubuwwa* (ed. 'Abd al-Mu'ti Amin Qal'aji), Beirut 1405/1985.
- Bible (İncil) Turkish Translation, İstanbul, Yei Yaşam Yayınları, 1996.
- *Bukhari, Şaḥīḥ al-Bukhārī*, (Ed. W. Jounboll), Leyde, 1862-1908.
- Canatan, Kadir et al., *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, Ankara, Eski Yeni Yayınları, 1st Edition, 2007.
- Cardini, Franko, *Avrupa ve İslam*, (Transl. Gürol Koca) İstanbul, Literatür Yayınları, 2004.
- Caroline Fourest and Fiammetta Venner, "Islamophobie?", *Prochoix*, No: 26-27, Paris, Automne Hiver, 2003, p. 28.
- Christopher Allen, *Islamophobia*, England, Ashgate Publishing Limited, 2010.
- Çağatay, Neşet, *İslam Dönemine Dek Arap Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.
- Çarkman, Aslı, "Avrupa ve Öteki: Avrupa İmgesinin Osmanlı Aydınlanmasından Yansıması", (Ed. Fuat Keyman), Türkiye'nin Yeniden İnşası, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Daniel, Norman, *The Arabs and Medieval Europe*, London: Longman, 1975.
- *Islam and the West: The Making of the Image*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 1960.
- al-Daraqutni, 'Ali ibn 'Umar, *Sualatu'l-Hakim*, Ed. Muhammad ibn Abdullah, Riyad, Maktabat al-Ma`arif, 1st Edition 1984.
- al-Darimi, Abdullah ibn Abdur Rahman, Sunan, (Ed. Fouad Ahmad), Beirut, Dar al-Kitab al-Arabi, 1st Edition, 1407.
- Dozy, Reinhart, *Tarihte İslamiyet*, (Transl. Abdullah Cevdet -in Ottoman Turkish-), İstanbul 1908.

- Dermenghem, Emile, *Muhammed'in Hayatı*, (Transl. Reşat Nuri), İstanbul 1930.
- Dursun, Turan, *Din Bu*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2000.
- Abu Dawud, Suleiman ibn al-Ash'ath al-Sijistānī, *Sunan*, (Ed. Muhammad Muhyiddin Abd al-Hamid), Cairo 1935.
- Abu Nu'aym, Ahmad ibn Abdullah, *Al-Du'afā'*, Ed. Fārūq Hamāda, by., Dar ats-Tsaqafah, 1984.
- Edward, Said, *Oryantalizm*, (Transl. Nezh Uzel), İstanbul 1998.
- Fayda, Mustafa, "Bahîrâ" *DİA*, İstanbul, İSAM, 1993, IV/487.
- Francis Bacon, *Denemeler*, (Transl. Elif Günçe), İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2004.
- Fazlur Rahman, *Siret Ansiklopedisi*, (Transl. Heyet), İstanbul 1990.
- Galen Johnson, "Muhammad and Ideology in Medieval Christian Literature", *Islam and Christian-Muslim Relations*, XI-, 2000.
- Gedikoğlu, Sümeyye, "İslamafobia", Kamuda Sosyal Politika, Issue: 34, January-February-March 2016.
- Mehmet Görmez, Klasik Oryantalizmi Hadis Araştırmalarına Sevk Eden Temel Faktörler", *İslamiyât III* (2000) Issue. 12-30.
- Günaltay, M. Şemseddin, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 1997.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (Transl. Salih Tuğ), İstanbul, İrfan Yayımcılık, 1990.
- Harman, Ömer Faruk, "Yuhannâ Ed-Dımaşkî", *DİA*, İstanbul, İSAM, 2013, XXXXIII/ 581.
- Hatip, Abdülaziz, *Kuran ve Hz. Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar*, İstanbul 1997.
- Al-Hayti, İmad al-Din, *Shubahat Tazim Al-Dawlat al-Islam wa Al-Ra'd Alayha*, yy., Hayat al-Sham al-Islamiyya, 1st Edition. 2015.
- Hourani, Albert, *Avrupa ve Orta Doğu*, (Transl. Ahmet Aydoğan, Fahrettin Altun), İstanbul 2001.
- Huntington, Samuel, *Medeniyetler Çatışması ve Yeni Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, (Transl. Mehmet Turhan and Cem Soydemir), İstanbul, Okyanus Yayınları, 2006,

References of the Prophet Made to Create Islamophobia

- Ibn al-Jawzi, Muhammad ibn Ahmad, *Kitāb al-Tashīl li-'ulūm al-tanzīl*, (Ed. Muhammad Salim Hashim), Darul Kutub Al-Ilmiyah, 1995.
- Ibn Abi Hatim, Muhammad ibn Idris al-Razi, *Al-Jarh wa Al-Ta'dil*, Hyderabad Deccan, 1372.
- Ibn al-Athir, 'Izz al-Din Abu al-Hassan ibn Abī al-Karam (630/1233), *Usd al-Ghābah fī ma'rifat al-ṣaḥābah*, Beirut 1996.
  - *Al-Kamil fī 'al-tarikh*, Beirut 1979.
- 'Ibn Ḥabīb, Abū Ja'far Muḥammad (245/859), *Kitāb 'al-muḥabbar*, Beirut nd.
- Ibn Ḥajar al-'Asqalānī, *al-Isaba fī tamyiz al-Sahaba*, Beirut 1328.
  - *Tahdhib al-Tahdhib*, Beirut nd.
- Ibn Hanbal, Ahmad, *Musnad*, (Ed. Ahmad Muhammad Shakir), Cairo, Dar al-Hadith, 1st Edition, 1949.
- Ibn Hisham, Abu Muhammad 'Abd al-Malik, *As-Sīrah an-Nabawīyyah*, Beirut, Dār al-Ma'rifah, nd.
- Ibn al-'Imād, *Shadharāt al-dhahab*, by. nd.
- Ibn Ishaq, Muhammad, (d. 151/768), *Sirat al-Nabi*, (Ed. Muhammed Hamidullah), Konya, Hayra Hizmet Vakfı Yayınları, 1981.
- Ibn Kathir Abu al-Fida' 'Imad Ad-Din Isma'il, *Tafseer al-Qur'ān al-'Azeem*, (Ed. Ibrahim Muhammad Salih al-Banna et al.), Istanbul 1985.
  - Ibn Kathir, *Al-Bidaya wa'l-Nihaya*, Beirut 1974.
- Ibn Mājah, Muhammad ibn Yazīd al-Qazwīnī, *Sunan*, (Ed. Muḥammad Fu'ād 'Abd al-Bāqī), Cairo, 1952-1953.
- Ibn Sa'd, *Tabaqat Al-Kubra*, Beirut, nd.
- Johnson, Galen, "Muhammad and Ideology in Medieval Christian Literature", *Islam and Christian-Muslim Relations*, XI-, 2000, p. 336-338.
- Kazıcı, Ziya, *Hz. Muhammed'in Eşleri ve Aile Hayatı*, İstanbul, Çağ Yayınları, 1991.
- Kecia Ali, "A Beautiful Example": The Prophet Muhammad as a Model for Muslim Husbands', *Islamic Studies*, 43:2 2004.
- Konrapa, Zekai, *Peygamberimiz İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere*, İstanbul, Fatih Yayınevi, nd.
- Al-Qurtubi, Abu 'Abdullah Muhammad ibn Ahmad al-Ansari, *Al-Jami'li-Ahkam*, Cairo 1987.
- Leon Caetani, *İslam tarihi*, (Transl. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924-1927.

- *Maometa profeta d'Arabia*, Roma 1910.

• Al-Māwardī, Abū al-Hasan ibn Muhammad, *Kitāb Alām al-nubuwwa* (Ed. Muḥammad al-Mu‘taṣim bi-llāh al-Baghdādī), Beirut, Dār al-Kitāb al-‘Arabī, 1st Edition 1987.

• Mawdūdī, Abul Alā, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber*, (Transl: Ahmet Asrar), İstanbul, Pınar Yayınları, 1984.

• Mernissi, Fatima, *The Veil and Male Elite. A Feminist Interpretation of Women's Rights in Islam*, (Transl. Mary Jo Lakeland Reading, Mass Addison), Wesley Publishing Company, 1991.

• Miras, Kamil, *Sahih-i Buhari Muhtasan Tecrid-i Sarih Tercümesi*, Ankara, nd.

• Sahih Muslim, (Ed. Muḥammad Fu‘ād ‘Abd al-Bāqī), Cairo, 1955-1956.

• Al-Nabhani, *Hujjat Allah 'ala'l-'Alamin*, Beirut 1316.

• Özyayın, Abdülkerim, "Arap", *DİA*, İstanbul, İSAM, 1991, III, 321.

• Öztürk, Orhan, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Ankara, Hekimler Yayın Birliği, 1st Edition, 1992.

• Öztürk, Yaşar Nuri, *Asrı Saadet'in Büyük Kadınları*, İstanbul, Yeni Boyut Yayınları, 1998.

• Roald, A. S. *Women in Islam. The Western Experience*, London and New York: Routledge, 2001.

• Rodinson, Maxime, *Muhammed*, Transl. Atilla Tokatlı, İstanbul, Özne Yayınları, 1998.

• Al-San'ani, 'Abd al-Razzaq ibn Hammam, *Musannaf*, (Ed. Habib al-Rahman A'zami), Beirut, Al-Maktabah Al-Islamiyyah, 2nd Edition, 1403.

• Savary, *Mahomet Le Koran*, Paris, nd.

• Savaş, Rıza, "Hz. Aişe'nin Evlenme Yaşı ile İlgili Farklı Bir Yaklaşım", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1995, Issue IX, p. 140-141.

• Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, Transl., Aşegül Sönmezay, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005

• Sena, Cemil, *Muhammedin Felsefesi*, İstanbul 1975.

• Servante, Alain, "Batılıların Gözünde Türk İmajının Geçirdiği Değişimler", (Ed. Özlem Kumrullar), *Dünyada Türk İmgesi*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2nd Edition, 2008.

• Al-Suyūfī, *Al Khasais-ul-Kubra*, (ed. Muhammad Khalil Harās), Cairo 1386-87/1967.

- Şakiroğlu, Mahmut H., "Caetanı, Leon" *DİA*, VI, 545.
- Maulana Shibli, *İslâm Tarihi, Asr-ı Saâdet: Peygamberimizin Sîreti*, (Trans. Ömer Rıza [Doğrul]), İstanbul 1346/1921.
- Şulul, Kasım, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003.
- Al-Tabarani, Sulaiman bin Ahmad, *Al-Mu'jam al-Kabeer*, ed. Hamdî 'Abd al-Majîd al-Salaî, Mosul, Maktabat al'Ulum wa al-Hikam, 2nd Edition, 1983.
- At-Tirmidhi, Muhammad ibn 'Isa, *Jami' at-Tirmidhi*, (Ed. Ahmad Muhammad Shakir) Beirut, Dar Ihya al-Turath al-Arabi, nd.
- Toker, Ali İhsan, "Kadınların Peygamber Algısı Müslüman Kadınlar ve Hz. Muhammed", *Usul*, 7 (2007/1), p. 139.
  - *Bir Yapılaşma İlişkisi Olarak Kadınlar ve Din*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005
  - *İslamafobia: a challenge for us all*, Great Britain, 1997.
- Tuksal, Hidayet Şefkatli, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara: Kitabiyat: 2000.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, nd.
- Ünal, Asife, *Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslam'da Evlilik*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Ünsal, Fatma, 'Türkiye'de Kadın Hareketinin Parçalı Yapısı', konuşma kaydı, 'Kadın Sorunları Bağlamında Örnek Bir Eş ve Baba Modeli Olarak Hz. Peygamber (s) Paneli, *İran İslam Cumhuriyeti Büyükelçiliği Kültür Müsteşarlığı*, Ankara: March 17, 2007.
- Watt, Montgomery, *İslam'ın Avrupaya Tesiri*, (Transl. Hilmi Yavuz), İstanbul, Boğaziçi yayınları, 1986.
  - *Hz. Muhammed*, (Transl. Hayrollah Örs), İstanbul 1963
- Voltaire, *Candide ya da İyimserlik*, (Transl. Server Tanilli), İstanbul, Cem Yayınları, 1994
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kuran Dili*, İstanbul, Eser, 1971.
- Yıldırım, Suzan, *Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar*, *İstem*, Year: 2, Issue: 4, 2004, p. 237 – 245.
- Al-Dhahabî, Shams al-Din Abū 'Abdallāh *Tadhkirat al-huffaz*, 3rd Edition, Hyderabad Deccan 1375.
  - *Mizan al-i'tidal*, Egypt 1382.

- *al-'Ibar*, Beirut 1987.
- *Siyar A'lam al-Nubala*, Beirut 1402.

• **Internet Resources**

- Cihan Haber Ajansı "Medya İslamofobiyi Körüküyor" <https://www.uhim.org/medya-islamofobiyi-korukluyor.html> (October 2, 2017)
- Dijital oyunlarda "İslamofobi" tehlikesi -infografik- Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/turkiye/dijital-oyunlarda-islamofobi-tehlikesi/660381>. (October 5, 2017)
- Gençlik ve Spor Bakanlığı, <http://aa.com.tr/tr/turkiye/dijital-oyunlarda-islamofobi-tehlikesi/660381>. (October 5, 2017)
- Küçükcan, T. (2009). Avrupa İslamofobiye teslim mi?, Ankara, SETA Vakfı Yayınları, 2009. <https://www.setav.org/avrupa-islamofobiye-teslim-mi/> (October 3, 2017).
- By Lawrence Pollard Satanic Verses' polarising untruths. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/entertainment/7889974.stm> (October 3, 2017).
- Slavoj Zizek, *In the Wake of Paris Attacks the Left Must Embrace Its Radical Western Roots*, <http://inthesetimes.com/article/18605/breaking-the-taboos-in-the-wake-of-paris-attacks-the-left-must-embrace-its>. (October 2, 2017).
- Trust, Runnymede, *The New Muslims London*, 2013, p.6. https://www.runnymedetrust.org/.../Runnymede_The_New_ (October 6, 2017).
- Vinocur, J, and Bilefsky D. (2006), "Dane Sees Greed and Politics in the crisis", *Newyork Times*, October 2, 2006. <http://www.nytimes.com/2006/02/10/world/europe/dane-sees-greed-and-politics-in-the-crisis.html>. (October 3, 2017).
- November 05, 2017, Sunday 22:18. <http://www.posta.com.tr/abd-de-kiliseye-saldiri-cok-sayida-olu-ve-yarali-var-haberi-1349257>. (November 6, 2017)
- <http://edition.cnn.com/2017/11/05/politics/trump-texas-shooting-act-evil/index.html>.

فكرة الإسلاموفوبيا وعلاقة النبي ﷺ بها *

د. رجب توزجو

جامعة سلجوق - كلية الإلهيات؛ قسم الحديث: recep.tuzcu@selcuk.edu.tr

الخلاصة:

بعد انتهاء الحرب الباردة بدأت في السياسة الدولية تغيراتٌ مهمّةٌ جذرية، منها أنه قد تمّ استخدام مصطلح «صدام الحضارات» كواحدٍ من أهمّ وسائل التعبير عن الصراع بين الغرب والشرق، وذلك بإقامة الإسلام كعدوٍ مُحارَبٍ مقام الشيوعية، إنَّ الخوف من الإسلام، والتركيز الذي تمّ إجراؤه اليوم عليه في الغرب وفي مناطق أخرى من العالم جعل هذه القضية أكثر أهميةً، فالمستشرقون الغربيون يزعمون أنّ محمداً ليس نبياً ويصوّرونه كإرهابي عنيف وشهواني، ويدّعون بأنّه نشر الإسلام بالسيف، ويتقدونه بالإشارة إلى بعض الآيات القرآنية والأحاديث المجترأة من سياقها، فمن الواضح أنّ الآيات والأحاديث التي يشيرون إليها تخضع للفهم اللَّفْظِيّ للنصوص بطريقةٍ خاصّةٍ بغضّ النظر عن السياق التاريخيّ والقيّم الثقافية التي وردت فيها.

الكلمات المفتاحية: الإسلاموفوبيا، الحديث، النبي، الإرهاب، المرأة

İslamofobi Oluşturmada Hz. Peygamber'e Yapılan Atıflar

Özet

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte uluslararası politika önemli değişimlere sahne olurken İslam, komünizm yerine en önemli düşman olarak ikame edilerek, Medeniyetler Çatışması tezi, Batı ile Müslümanlar arasında çatışmayı savunan en önemli araçlardan biri olarak kullanıldı. Günümüzde Batı'da ve dünyanın diğer bölgelerinde oluşan İslamofobi ve yapılan analizler bu konuyu daha da önemli hale getirmiştir. Batılı müsteşrikler Hz. Muhammed'in peygamber olmadığı ve İslam'ı kılıçla yaydığını iddia etmekte onu terörist, şiddet yanlısı ve şehvet düşkününü olarak resmetmektedirler. Bu iddialarında bazı Kur'an ayetlerine ve hadisler atıfla onu eleştirmektedirler. Atıf yaptıkları ayet ve hadisleri, tikel yöntemle ve lafzi yorumla tabi tuttukları görülür. Ayrıca tarihi bağlam ve kültür kodları farkı dikkate alınmadan bu yorumlara dayanarak Hz. Peygamber'e eleştiriler yöneltildiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: İslamofobia, Hadis, Peygamber, Terör, Kadın

Creation of Islamophobia References to the Prophet

Abstract

The end of the Cold War has included major changes in international politics and Islam has rapidly replaced "communism" in the role of principal enemy of the Western world. The Clash of Civilizations theory has been used as one of the main instruments of the conflict between Islam and Western world. Nowadays in the West and the other parts of the world, Islamophobic sentiments and analyses made the matter more important. The Western Orientalists alleged that Muhammad did not have as a prophet and that he had Islam with a sword. The West depicts Muhammad, terrorist, pro-violent and lustful. The verses and hadiths cited in this regard seem to have been subjected to specific methods and literal interpretations. In addition to, it can be said that criticisms are directed towards the Prophet without regard to historical context and different of cultural code.

Keywords: Islamophobia, Hadith, Prophet, Terrorism, Women

* وهذه هي الترجمة العربية للدراسة بعنوان "İslamofobi Oluşturmada Hz. Peygamber'e Yapılan Atıflar" التي نشرت في العدد السادس من مجلة الإلهيات الأكاديمية. (رجب توزجو، فكرة الإسلاموفوبيا وعلاقة النبي ﷺ بها، الإلهيات الأكاديمية، ٢٠١٧، العدد: ٦، ص ١١٣-١٥٦).

من الواجب أن يستند في الاقتباس إلى المقالة التركية.

إسلاموفوبيا (الخوف من الإسلام):

إنَّ هذا التعبير^(١) «إسلاموفوبيا» المؤلف من كلمتين هما «الإسلام» و«فوبيا» يدل على الخوف «المخترع» من الإسلام مع أنه لا ينشأ منه، ويمكن تعريف المصطلح بشكل عام على أنه: الكراهية والعداء تجاه الإسلام والمسلمين وعدم الوثوق بهم، والرعب منهم ومن دينهم، وعلى أساس هذا الرعب، الذي عادة ما تم اختراعه خارج الدائرة الإسلامية، ممَّا سمع عن المسلمين، تكمن حقيقة «إخافة الآخر» لقد تمَّ إنتاج هذا الخوف التقليدي القديم وإعادته تحت أشكال جديدة، وتَظهر هذه الفوبيا من الإسلام في مواقف غير المسلمين في المجتمعات الغربية مثل: الخوف والكراهية والإدانة والاحتقار لهذا الدين وأتباعه، وتستند هذه المشاعر إلى التحيزات التاريخية والثقافية التي يتمُّ نقلها وإعادة إنتاجها من خلال المؤسسات الاجتماعية والتعليمية والإعلامية، وفي هذه الحال يمكن التمييز بين بُعدين في الإسلاموفوبيا: البعد «الآني» الذي يظهر في المواقف والآراء والسلوكيات الحالية خاصةً في المجتمعات الغربية، والبعد القديم المتمثل في الأسباب التاريخية والثقافية التي تُغذي هذه الأحداث المرئية، ويمكن تسمية هذا البعد بالتحيزات المُسبَّقة والقوالب النمطية الجاهزة أيضاً^(٢).

وقد تمَّ استخدام هذا المصطلح أوَّل مرَّة في الغرب سنة ١٩٧٩م بعد نجاح الثورة الإيرانية (بهدف التحذير منها)، عندما نظر الثائرون إلى الإيرانيات الراضيات للحجاب (بالمفهوم الخميني) نظرةً ازدراءً واتهام، فكان ردُّ الفعل الغربي واسعاً باستخدام المصطلح. وقد أُعيد تدوير المصطلح نفسه في الأذهان سنة ١٩٨٩م مع أحداث إحراق كتاب سلمان رشدي «آيات شيطانية» في إيران التي رفضت قطعاً ذلك الكتاب وأفتى مرشدتها «الخميني» باستباحة دم الكاتب الهندي، ولم يتوقف الأمر عند إيران، بل صودر الكتاب في عدد من البلاد الإسلامية الأخرى، ووفقاً لتأكيدات «فورست» Fourest و«ونر» venner وجد المصطلح بيئةً خصبةً مرَّةً أخرى مع هذه الأحداث^(٣).

لقد كان لهذا الكتاب صدى مدوّ، حيث نُشر لأوَّل مرةً بإنجلترا في سبتمبر / أيلول ١٩٨٨م، وأدعى فيه كاتبه: أن القرآن الكريم قد أشاد بالمجتمع الوثني ودعمه، واستحقَّ كاتبه بسببه لقب Lord، الذي منحتة إياه الملكة «إليزابيث» الثانية ملكة بريطانيا... ممَّا شكَّل ردَّ فعلٍ غاضبٍ وقويٍّ في الغرب ضدَّ المجتمعات الإسلامية التي رفضت الكتاب ومؤلفه عبَّر عنه بوضوح بالإسلاموفوبيا^(٤)، ممَّا ساعد على نمو المصطلح واستقراره في الأذهان الغربية لعقودٍ طويلةٍ تالية.

(١) Bk. Orhan Öztürk, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Ankara, Hekimler Yayın Birliği, 1. Baskı, 1992, s. 241

(٢) Kadir Canatan ve Özcan Hıdır, (eds.), *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, Ankara, Eski Yeni Yayınları, 1. Basım, 2007, s. 42

(٣) Caroline Fourest ve Fiametta Venner, *İslamophobie? prochoix*, no:26-27paris, Automenna Hiver, 2003, s.28

(٤) Christopher Allen, *İslamophobia*, England Ashgate Publishing Limited, 2010, s.9
By Lawrence Pollard *Satanic Verses' polarising untruths*. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/entertainment/7889974.stm> (٤)
(3.10.2017); bk. Hilal Barn, *Tedirgin Nefret İslamofobi*, İstanbul, Tezkire yayıncılık, 1. Baskı, 2016, s. 134

تاريخ الإسلاموفوبيا:

كان المشركون في عهد النبي ﷺ يتهمونه بالسحر والكهانة؛ لأنه يحول الأبناء عن دين آبائهم^(٥) ويقولون إنه كاذب في دعواه^(٦) كل ذلك^(٧) بهدف إبعاد الناس عن الإسلام، وكانوا يرفضون ما يوحى إليه، فردّ الله عليهم بأنه قول رسول كريم^(٨) وتحداهم القرآن حيث قال: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَأْتُوا بِنَبَأٍ يَقِينٍ ﴿١٤﴾﴾ [البقرة] وقد اتهم يوحنا الدمشقي المعادي للإسلام النبي محمداً بالكذب، وادّعى أن دينه مأخوذ من التوراة والإنجيل، وأنه قدّم القرآن الكريم للناس على أنه وحى من الله في حين أنه مقتبس من الكتاب المقدس مع وضعه بعض القواعد «السخيفة»، وأنه كبّس على الناس وخدعهم بدعوته وكسب ثقتهم باسم الدين. ويتناول نظرية الإسلام حول الإيمان بالله وحول المسيح، ويقول إن ألوهية المسيح مرفوضة في الإسلام، ويؤكد أنه لا يوجد دليل يثبت نبوة محمد، وينتقد أيضاً طريقة وحى القرآن واعتبار المسلمين المسيحيين عباد صليب، وينتقد تعظيم المسلمين الكعبة أيضاً ويعترض على سور من القرآن وهنا يشير إلى آية التعدد في سورة النساء وتمليك الرجل حق الطلاق، ويذكر في هذا الصدد مسألة زواج النبي بزَيْنَب وبتهمه بها^(٩).

إن قضية «الغرب» بالنسبة للعالم الإسلامي قضية منذ قرنين من الزمن لأنه لم يكن شيء اسمه «الغرب» لثقف أو عالم يعيش في العالم الإسلامي في القرن التاسع الهجري / السادس عشر الميلادي. فاتهمات الدمشقي وما قاله «جري والول» Jrrry Falwell الأمريكي في حق النبي «إنه إرهابي» تشير إلى الاستمرار في هذا المسلسل ضد الإسلام، فإننا نشاهد مشكلات مماثلة عندما ننظر إلى التصور الغربي للعالم الإسلامي^(١٠). وعندما وصلنا إلى القرنين التاسع عشر والعشرين أصبح مفهوم الإسلاموفوبيا ذا طابع أكاديمي ومؤسسي خاصة مع ظهور الأنثروبولوجيا وعلم الاجتماع وغيرها من العلوم المماثلة، فأسرع المستشرقون يهمشون أقوال النبي التي تنظم الحياة الاجتماعية للمسلمين^(١١). يقول مؤسس نادي اللغة العربية بجامعة «كامبريدج» حول هدف

(٥) الطبراني، سليمان بن أحمد المعجم الكبير، تحقيق حمدي بن عبد المجيد السلفي، الموصل مكتبة العلوم والحكم، الطبعة الثانية، ٥، ١٩٨٣ / ٦١.

(٦) الأنبياء / ٧ - الزخرف / ٩٠.

(٧) الطور / ٢٩.

(٨) الحاقة / ٦٩.

(٩) Harman, Ömer Faruk, "Yuhannâ Ed-Dimaşkî", DİA, İstanbul, İSAM, 2013, XXXXIII/581

(١٠) Karen Armstrong, *İslam*, Modern Library, USA, 2000, s. 141; *İslam*, (Çev. Selim Yeniçeri), İstanbul: Koridor Yay., 2008, s. 161

(١١) İslâm dininin köklü bir gelenek oluşturmasının hadislere dayandığını vurgulamaktadır. Bk. (١١) Wensinck, "The importance of Tradition for the Study of Islam"; Margoliouth, "On Moslem Tradition"

.makalelerine bakınız

الاستشراق: هدفنا الرئيسي هو تقديم خدمة مفيدة للملك والدولة من خلال تجارنا مع دول الشرق، وتوسيع حدود الكنيسة ودعوة الناس الذين يعيشون في الظلام إلى المسيحية^(١١) وفي القرنين الأخيرين قام الغرب بإجراء ٦٠ ألف دراسة أكاديمية في تاريخ الحديث وطرقه وعلم المصطلح، فكان من نتيجة ذلك أن طور «اغنازغولدزر» Egnaz Goldziher (١٩٢١م) «ورينهارت دوزي» Reinhart Dozy (١٨٨٣م) «وألوايس سبرينغر» Alois Sprenger (١٨٩٣م) التشكيك في الأحاديث وجعلوا ينتقدون الروايات بشكلٍ فجٍّ ومكشوف، ويعترف «جون فول» بهذا قائلاً: كانت السُّنة، كما هو موضَّح في مجموعات الحديث، أعظم قوة للمقاومة الإسلامية ضد التغيرات، فمن الطبيعي أن تهتم الحركات «المناضلة والأصولية» في الفترة الأخيرة بعلم الحديث لإعادة بناء القيم الأخلاقية الاجتماعية في العالم الإسلامي كله، مما دفع المستشرقين إلى إجراء دراسات حديثة مستقلة ووضعها في دائرة الاهتمام الاستشراقي^(١٢).

ونتيجةً لتشكيكات المستشرقين حول صحة الأحاديث سنداً ومنتأً بدأت حركة التشكيك من داخل المجتمع الإسلامي نفسه في الهند ومصر، حيث يعتبر «السيد أحمد خان Seyyid Ahmed Han» (ت 1316/1898) الذي لقبه الإنكليز في الهند بـ «السيد أمير علي Seyyid Emir Ali» (ت 1347/1928)، و«عبد الله شاعر علي Abdullah Çakrâlevi» (ت 1914)، و«فضل الرحمن Fazlurrahman» (ت 1409/1988) في طليعة هذه الحركة. لقد تأثر «السيد أحمد خان» بمنهج المستشرقين لاسيما المبشر «وليام موير William Muir» و«الويس سبرنغر Alois Sprengel» وقد أحدثت مقالة «الإسلام هو القرآن وحده» لـ «محمد توفيق صدقي» (ت 1920) والتي نشرت في مجلة المنار المصرية لـ «رشيد رضا» (ت 1354/1935) في مصر صدى كبيراً فيما بعد، ويمكننا تلخيص ادعاءات وأقوال السيد أحمد خان وأحمد أمين (ت 1954) وطه حسين (ت: ١٩٦٥م) و منكري السنة في يومنا هذا ممن يدافعون عن إسلام القرآن على الشكل التالي:

١. الآيات التي تأمر بطاعة النبي مقيدة في القرآن.

٢. السنة تحمل خاصية التشريع الابتدائي المؤقت.

٣. اتباع سنة النبي أمرٌ اختياريٌّ.

٤. هناك قدرٌ قليلٌ من الأحاديث الصحيحة المسندة للنبي ﷺ.

إن من ضمن أهداف جميع هذه الجهود هو الانتقاص من النبي ومن مدينة الإسلام، حيث إن ادعاءات المستشرقين هي عدم وصول معظم أقواله وأفعاله إلينا، أو أنها ابتدائية واختيارية في حال صحة وصولها. فلو

(١٢) Said, Edward, *Oryantalizm*, (çev. Nezir Uzel), İstanbul 1998, s. 280-306, 365-366.

(١٣) Mehmet, *Oryantalistleri hadis araştırmalarına sevk eden faktörler hakkında geniş bilgi için bk. Mehmet Görmez, Klasik Oryantalizmi Hadis Araştırmalarına Sevk Eden Temel Faktörler*, İslamiyât III

.(2000) sy. 1, s. 12-30

أمكن تعطيل السنة التي تربط الحياة المشتركة بين النبي والمسلمين؛ لأدّى ذلك إلى فتح الباب أمام الاجتهاد غير المنضبط، وستصبح وحدة الإسلام شيئاً من الخيال إلى الأبد.

نرى أن التناقضات بين العالمين الشرقي والغربي أو الإسلامي والمسيحي تستمر لأسباب اقتصادية أكثر من كونها دينية بأيادي بعض القوى السياسية. إنّ أطروحة صراع الحضارات لعالم السياسة الأمريكي: صاموئيل هونتینگتون Samuel Huntington الذي جابه حضارات الغرب بالإسلام نالت قبولاً على نطاق واسع. حيث تمّ استبدال المعسكر الشيوعي المنهار بالإسلام في مواجهة الحضارة الغربية وبدأ إنتاج أفكار تدعم ذلك. وبرأيه: إنّ حرباً بين الحضارات على وشك الحصول في المستقبل.

إن مبادئ التنوير، والثقافة المجتمعية، والديمقراطية، ودولة القانون، وحقوق الإنسان، وحاكمة الشعب، والعلمانية، كلها تعود إلى الحضارة الغربية^(١٤). فالأطروحات التي نادى بها صاموئيل هونتینگتون Samuel Huntington، حول صراع الحضارات، ونهاية العالم لفرانسيس فوكوياما Frangis Fukuyama كلها تعزز من الإسلاموفوبيا في الشعور الجمعي الغربي وتغذيه في الوقت ذاته^(١٥). وقد جاء تاريخ ١١ من أيلول ٢٠٠١م علامةً فارقةً في هذا المجال، حيث انتشر العداء للإسلام والذي بدأ بالتزايد في أمريكا ثم انتقل إلى بلدان أوربا مثل ألمانيا، والنمسا، وإنجلترا، وهولندا، وفرنسا، ويمكن القول إنّّه بدأ ذبوع استعمال المصطلح بعد قيام الرئيس الأسبق لأمريكا «جورج بوش» بتقسيم العالم إلى قسمين: قسم موالٍ لأمريكا، وقسم معادٍ لها عند حديثه المشهور عن حملة صليبية جديدة، ألم يكن هذا التقسيم أيضاً هو بمثابة قبول وإعلان غير رسميٍّ من قبَل رئيس أكبر دولة لأطروحة صراع الحضارات؟

فعندما ضربت أمريكا بالإرهاب في ١١ أيلول ٢٠٠١م قام الإنجليز والعديد من دول العالم بالقبول السريع لإعلان الحرب ضد الإرهاب الكوني ودعم ذلك^(١٦). وضمن مخاوف ١١ من أيلول تم تصدير فكرة ربط الإسلام بالإرهاب وأنها كل متكامل لا يتجزأ أحدهما عن الآخر، كما لوحظ إقبالاً متزايداً على تشويه صورة النبي ﷺ، وفي الحقيقة كانت محاولات الرسومات الكاريكاتورية للنبي على أنّه إرهابي انتحاري في صورة «أسامة بن لادن» من جهة، وتصويره بأنّه يسعى لتلبية رغباته الجنسية من جهةٍ أخرى تصب في مصلحة الإسلاموفوبيا، حيث تمّ استهدافه بحملة تشويهٍ قويّةٍ ومُنهجةٍ تحمل أسوأ الافتراءات بحقّه باعتباره عدواً للنساء وعبداً لشهوته في الوقت ذاته.

Zbigniew Berzezinski, *Tercih, Küresel Hâkimiyet mi? Küresel Liderlik mi?*, çev. Cem Küçük, İstanbul, (١٤) İnkılâp Yayınevi, 2. Baskı, 2005, s.14; Samuel Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Yeni Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, çev. Mehmet Turhan ve Cem Soydemir, İstanbul, Okyanus Yayınları, 2006, s. 237-268

Fulya Atacan, "Radikal İslam'ın Küresel Bir Tehdit'e Dönüşüm Süreci: Afganistan Deneyimi", *YDU* (١٥) *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt/Volume I Sayı/Number 1 Nisan/April 2008, s. 35-52

.Berzezinski, "Tercih, Küresel Hâkimiyet mi? Küresel Liderlik mi?", s. 13-14, 178 (١٦)

أما في ألمانيا فكان ضحّ وسائل الإعلام لهذه الأفكار يمثل نسبة ٨٠٪. خاصة مجلة دير شبيجيل Der Spiegel، فلقد وضعت القادمين من بلدان مسلمة ممن يحترمون القانون ويعيشون بمستوى معيشة جيد في ذات الكفة مع الإرهابيين وبدون تمييز بينهم، نتيجة للاستخدام المستمر لمصطلح الإرهاب الإسلامي في الإعلام^(١٧). حيث تصدّر تقرير صادر عام ١٩٩٧م على ثلاثة عناوين تشرح تمثيل الإسلام للهيمنة^(١٨) وهي: التمييز بين الجنسين، عصابات الشوارع، والمجموعات المتطرفة الإرهابية. كما يتم باستمرار طرح أفكار مثل «الثقافات الإسلامية ذات النمط الواحد والشكل الواحد، وبالتالي فهي منغلقة تجاه التغيير» و«الإسلام خطير وذو تهديد»^(١٩) فتلك الأفكار مازالت مستمرة حتى الآن، على الرغم من تأكيدهم أن هذه الأقوال ليست عنصرية ضد المسلمين^(٢٠)!

وتمّ استخدام الألعاب الرقمية في عصرنا كطريقة مهمة أخرى لإبعاد المسلمين عن الإسلام والنبي، وإظهارهم بشكل مرعب ومقزز وتمثل لعبة: Resident Evi، ذات الانتشار الواسع بين ملايين الشباب قمة هذا، حيث يتمّ فيها تقديم باب الحجرة الشريفة لقبر النبيّ على أنّه مصدر حالة الفوضى والشر القادم من قبل جيوش الأعداء. وفي لعبة القناص المشهورة Counter Strike يصبح الإرهابيون عند إصابتهم أو موتهم: «الله أكبر» و«لا إله إلا الله». ولقد تمت إزالة المؤثرات الصوتية من اللعبة عبر تحديثها بناءً على ردّة فعل كبيرة من العالم الإسلامي. أما في آخر مرحلة من لعبة Muslim Massacre المبنية على قتل النساء المنتقبات والرجال الملتحين، يُطلب من اللاعب قتل سيدنا محمد^(٢١)!

ومن الواضح قيام هذه الألعاب بإشاعة الخوف والحقد والكراهية كأحكام مسبقة تجاه النبيّ والإسلام، ومن الظاهر أنّ هذه الأفعال تهدف إلى منع انتشار الإسلام بسرعة بين المسيحيين في أوروبا وأمريكا والإساءة المتعمدة للنبي، وفي الفترات الأخيرة كان دعم بلاد كبرى كدول الاتحاد الأوروبي وأمريكا للمجموعات الإرهابية التي تدعم هذا المفهوم مثل داعش التي ظهرت باسم الإسلام دعماً لأجل أهداف خفية، والدليل على ذلك تلك الحملة الإعلامية الكبيرة التي نالتها حادثة قتل الصحفي الأمريكي جيمس فولي James Foley بفصل رأسه عن بدنه، والتي انتشرت ونُقلت للعالم كله بالصوت والصورة، مما أدّى إلى تحول منتمي تنظيم داعش من مجموعة صغيرة نشأت في العراق بعد الاحتلال الأمريكي لها إلى أشهر وأكبر مجموعة إرهابية في العالم^(٢٢).

Cihan haber Ajansı "Medya İslamofobiye Köreliyor" <https://www.uhim.org/medya-islamofobiye-korukluyor.html> (2.10.2017) (١٧)

Runnymede Trust, *The New Muslims*, London, 2013, s. 6. https://www.runnymedetrust.org/uploads/publications/Runnymede_The_New_Muslims_Perspective.pdf (6.10.2017) (١٨)

Runnymede Trust, *Islamofobia: a challenge for us all*, Great Britain, 1997, s. 4 (١٩)

Runnymede Trust, *The New Muslims*, London, s.6; Runnymede Trust, *Islamofobia: a challenge for us all*, s. 4 (٢٠)

Dijital oyunlarda "İslamofobi" tehlikesi -infografik- Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/turkiye/dijital-oyunlarda-islamofobi-tehlikesi/660381>. (5.10.2017) (٢١)

Barn, Tedirgin Nefret, s. 225 (٢٢)

من الواضح أنّ هذه الصور أدت إلى ازدياد العداء للإسلام والمسلمين، ففي تاريخ: ١٣/١١/٢٠١٥م أدى مقتل ١٣٠ شخصاً في هجمات باريس و١٢ شخصاً آخر بعدها بشهرين تقريباً في هجمات شارلي هابديو Charlie Hebdo إلى استخدام رئيس الوزراء الفرنسي مانويل فالس Manuel Valls لغة التهديد في برنامج تلفازي عندما قال نصّاً: «نحن في حرب، وستتحرك لضرب أعدائنا الجهاديين حتى القضاء عليهم في فرنسا وأوروبا وسوريا والعراق... وسيكون النصر حليفنا» الشيء الذي أدى إلى انعكاس هذا الطور العنيف على مجرى الحياة اليومية الفرنسية، حيث تمّ إعلان حالة الطوارئ في كافة البلاد وكثر انتشار الدوريات الأمنية في الطرقات وارتفعت أنظمة المراقبة إلى أعلى مستوى، كما نُظِّمت اقتحاماتٌ من قِبَل الشرطة على المنظمات والجمعيات الإسلامية هناك، وأظهر المسلمون بشكل غير مباشر على أنهم الهدف^(٢٣). وقد قام العنصري سالفوج سيزك Slavoj Zizek بعد هذه الهجمات في أوروبا بتوجيه نداءٍ للأوروبيين بربط أزمة اللاجئين السوريين بداعش، كما صرّح: «إنّه من المستحيل أن نبقي صامتين أمام الهجوم على الهوية الفرنسية من امرأة متقبة، ويجب قيامنا كمواطنين فرنسيين بشيءٍ ما من أجل التصدي لهذه الهجمات، ويجب وضع مجموعة من القوانين وتطبيقها بشكل عادل من أجل حماية الحرية الفردية تجاه الضغط العام»^(٢٤).

ولقد لوحظ ازدياد الهجمات العدائية ضد المسلمين هناك كما ورد في التقرير الذي صدر عام ٢٠١٣م بأوروبا^(٢٥) ومفاده: أنّ ٥٨٪ من هجمات العنف الجسدية ضدّ النساء كانت ضدّ المسلمات، من تأثير ما انتشر من أفكار الإسلاموفوبيا، وأصبح النبي هدف الكثير من الحملات والهجمات التي شنت عليه من الغرب، كما أنهم ادعوا أنّه ﷺ كاذب يدعو للعنف واتباع الشهوات^(٢٦). وأنّ العنف والجنس في الدين هما من الأساسيات التي خلقت من أجلها محمد، وأنّ المؤمنين بهذا الدين يفكرون بالضرورة بنفس الشكل أيضاً. حيث تمّ تصوير الإسلام على أنه مبنيٌّ أساساً على الحرب والاعتداء، وأنه يعطي الإذن بتعدد الزوجات، والمثلية الجنسية والتلذذ بشكل عام. كما يدعون أن الإسلام يخلق فكرة الحروب المقدسة حيث يقتلون ويسبون من خلالها كل من هو غير مسلم وبشكل وحشي، وأنّ الإسلام يصوّر الجنة على أنها حديقة تحوي كل أنواع الشغف الجنسي والملاذات^(٢٧). واستناداً إلى بيان دانيال أعلاه، يمكننا التعبير عن ادعاءاته المنسوبة إلى النبي في ثلاثة محاور:

١. يدّعي أنّ سيدنا محمداً نبي كاذب، والإسلام مذهبٌ منحرفٌ عن الديانة المسيحية.

٢. يدّعي أنّ الإسلام دين العنف والإرهاب.

٣. يدّعي أنّ سيدنا محمداً مدمنٌ للشهوات والملاذات.

.Bk. Sümeyye Gedikoğlu, "İslamafobia", Kamuda Sosyal Politika, sayı: 34, Ocak-Şubat Mart-2016, s. 72 (٢٣)
Slavoj Zizek, *In the wake of Paris Attacks The left Must Embrace Its Radical Western Roots*, (٢٤)
<http://inthesetimes.com/article/18605/breaking-the-taboos-in-the-wake-of-paris-attacks-the-left-must-embrace-its> (2.10.2017)

.Trust, *The New Muslims*, London, s. 15 (٢٥)

.Norman Daniel, *The Arabs and Medieval Europe*, London: Longman, 1975, s. 109, 220, 229, 314-17 (٢٦)
Norman Daniel, *Islam and the West: The Making of the Image*, Edinburgh: Edinburg University Press, (٢٧)
.1960, s. 123-125, 136-154

ب. ادعاء كذب النبي:

على رأس ذلك تأتي الانتقادات الموجهة إلى النبي ﷺ بأنه دجال يدعي النبوة، تماماً كما ادعى يوحنا الدمشقي السالف ذكره، وأنه ﷺ صاحب فكرٍ محدودٍ وجزئيٍّ، تعلّم القرآن على يد الراهب الأريوسي فقدّمه للناس على أنه كتابٌ مقدّسٌ كما يردّد توما الأكويني Thomas Aquinas^(٢٨)، وقريبٌ من هذا ما ادعاه مستشرقون آخرون من أمثال: ليون كابتاني Leone Caetani (ت ١٩٣٥)^(٢٩)، وكارديني فرانكو Cardini Franko^(٣٠) وأميل درمنغهام Emile Dermanghem (ت ١٩٧١).

إنّ صدق نبوته ﷺ جاءت من بين سطور الكتاب المقدس ذاته، فلقد ذُكر في الأناجيل وخاصةً إنجيل يوحنا في أربعة أماكن مختلفة أنّه سيأتي براكليت (Paraklit)^(٣١) حيث يتفق المعنى المذكورة في إنجيل يوحنا في الإصحاح ١٦ آية ١٣ تماماً مع سورة النجم الآية الثالثة والرابعة ﴿وَمَا يَطْنُ مِنْ أَلْهَىٰ ۖ إِن هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۗ﴾. وإنّ معنى اسم أحمد المذكور في القرآن هو الحمد والفخر. حيث ذُكر كذلك اسم براقليطوس (Parakletos) في إنجيل يوحنا بمعنى أحمد^(٣٢). في حين أن عيسى عليه السلام في إنجيل برنابا قد ذُكر أنه ولد قبله وسيبعث بعده، وسيأتي بالحق والقرآن وليس لي مقام أن أعقد له حذاءه^(٣٣) ويتابع أنه لن يأتي من نسل إسحاق، وإنما من نسل إسماعيل عليها السلام، وسيكون اسمه محمد^(٣٤).

فلقد ورد في القرآن الكريم أنّ سيدنا عيسى عليه السلام بشرٌ بمجيء سيدنا محمد ﷺ وأن عدم قبول اليهود لسيدنا عيسى وادعاءهم أنه ساحر هو دليل بحد ذاته على نبوة عيسى^(٣٥). لقد طلب مشركو مكة من الرسول معجزاتٍ فلم يقبل مطالبهم؛ لأنّ اليهود والأقوام السابقين كانوا ينكرون المعجزات بعد حدوثها، واكتفى بالمعجزة الكبرى حيث طلب من مشككي الوحي والنبوة أن يأتوا بمثله ولو بمساعدة الجن فلم يستطيعوا. والخلاصة أنّ هؤلاء الأقوام من أهل الكتاب ومع وجود هذه الدلائل^(٣٦) فإنهم لم يؤمنوا بل أعرضوا بدليل أنّ مسيحيي نجران لم يقبلوا المباهلة (الملاعنة)؛ لأنّهم يعلمون علم اليقين حقيقة النبوة^(٣٧).

(٢٨) Montgomery Watt, *Islam'in Avrupa Tesiri*, (Çev. Hilmi Yavuz), İstanbul, Boğaziçi yayınları, 1986, s. 82
 (٢٩) Leone Caetani, *Maometta profeta d'Arabia*, Roma 1910, I, 7, 156-157, II, 61, 76, 77; *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924-27, I, 310-322, 374-379bk. Mahmut H. Şakiroğlu, "Caetani, Leon" *DİA*, VI, 545

(٣٠) Cardini, Franko, *Avrupa ve İslam*, (Çev. Gürol Koca) İstanbul, Literatür Yayınları, 2004, s. 175
 (٣١) İncil (Müjde) Türkçe Tercümesi, İstanbul, Yei Yaşam Yayınları, 1996, Yuhanna, Bab: 14: Ayet 16,26
 .Bab: 15, Âyet, 26-27 Bab: 16, Âyet, 7-13

(٣٢) Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, İstanbul, Eser, 1971, VIII/12-17

(٣٣) Barnabas, Bab: 42: 13 Ayet. (Çev. Halil, Saade) by., Matbatı Menar, ts., s.41-2

(٣٤) Barnabas, Bab:43-44

(٣٥) Saf 61/6

(٣٦) Bakara 2/146

(٣٧) Ali İmran 3/61

إن ادعاء أهل الكتاب أن النبي قد حرّف أدلة التوراة والإنجيل، كان على عكس قول المسلمين فيهم، حيث يراهم قوماً محرّفين عابثين في نصوص العهدين القديم والجديد^(٣٨). وكلّ طرفٍ من الطرفين سعيّده بما لديه من أدلة^(٣٩). وكأنّه وصل إلى الحقيقة بنفسه. وادعوا أنّ الإسلام مذهبٌ منحرفٌ عن الديانة المسيحية، وأنّ المسلمين يسجدون للكعبة. لكنّ هذه الادعاءات فارغةٌ وباطلة؛ لأنّه لو كنا نسجد للكعبة كما ادعوا فإنّ أتباع أهل الكتاب يسجدون كذلك للمسجد الأقصى الموجود في القدس. ولو أردنا النظر بهذه الطريقة لوجدنا جميع الأديان هي أديانٌ وثنيّة؛ لأنّ كلّ دينٍ يمتلك أشياء مقدّسةً يسجد لها. كما الحال عندما أمر الله الملائكة أن تسجد لأدم عليه السلام^(٤٠). وإنّ علة سجودنا باتجاه الكعبة هو ليس للكعبة بذاتها وإنما هو سجود لله تعالى^(٤١). ولا يوجد دليلٌ على أنّ سيدنا محمداً أخذ تعاليم الإسلام من مذهب الراهب أريوس، كما أنّ ادعاء أخذ النبي تعاليم الإسلام من الراهب بحيرا عندما مرّ بسوريا حين كان مسافراً وهو صبيٌّ صغيرٌ هي ادعاءاتٌ واهيةٌ ومتناقضةٌ أيضاً. فإنّ الراهب بحيرا^(٤٢) عندما رأى الغيمة تظلل النبي والأشجار تنحني له، دعا رجال قريش لوليمة، مما أثار فضول وتعجب رجال قريش من دعوته لهم، فأوقفوا النبي عند متاعهم بالقافلة كونه صبيّاً صغيراً، مما زاد من إصرار الراهب على حضوره والإصرار عليه ثم سأله بعضاً من الأسئلة ونزع ملابسه عن كتفه ليرى خاتم النبوة، وعندما رآه على ظهره توجه مسرعاً إلى أبي طالب عمّ رسول الله وسأله عن والده هذا الطفل، وفور علمه أنه يتيم أوصى به أبا طالب وطلب منه الاعتناء به كثيراً وأن يحميه من اليهود، الشيء الذي أدّى إلى إنهاء أبي طالب أعماله هناك وعودته مسرعاً إلى مكة. وفي آخر هذه الرواية يذكر أنّ الراهب بحيرا صدّ ثلاث محاولات اعتداء صدرت من أهل الكتاب كادت أن تودي بحياة سيدنا محمد ﷺ^(٤٣).

وقد اختلف بعض العلماء حول صحة هذه الرواية حيث أكدوا عدم صحتها بسبب سندها المرسل خصوصاً وأنّ هذه الحادثة لم يرها أحدٌ ممن رووها على الإطلاق^(٤٤). وعلى الرغم من كون هذه الرواية غير صحيحة فلو افترضنا صحتها، وأنّ النبي محمداً التقى الراهب وأخذ عنه تعاليم الإسلام الذي هو مذهبٌ

.Nisa 4/46 (٣٨)

.Mü'min 23/53 (٣٩)

.Sad 38/73 (٤٠)

.Necm 53/62 (٤١)

.İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 24 (٤٢)

(٤٣) Tirmizî, Muhammed b. İsa, *el-Camiu's-Sahih Sunen et-Tirmizî*, (Tahk. Ahmed Muhammed Şakir) (٤٣) Beyrut, Daru ihyau turasilarabi, ts., "Menakıb" 3; Beyhâkî, *Delâilü'n-nübüvve* (nşr. Abdülmü'tî Kal'acı), Beyrut 1405/1985, II, 24-29; Suyûtî, *el-Hasâisü'l-kübrâ*, (nşr. M. Halil Herrâs), Kahire 1386-87/1967, I, 206-213; Nebhânî, *Huccetüllâh ale'l-âlemîn*, Beyrut 1316, s. 157-160; Mevlânâ Şiblî, *İslâm Tarihi, Asr-ı Saâdet: Peygamberimizin Sîreti*, (trc. Ömer Rıza [Doğrul]), İstanbul 1346/1921, I, 198-202 Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah, *Duafa*, Tahk. Faruk Hamede, by., Daru's-Sakafe, 1984, I, 144; (٤٤) Darekutnî, Ali b. Ömer, *Sualatu'l-Hakim*, Thak. Muhammed b. Abdullah, Riyad, Mektebetu'l-Marif, 1.bs. 1984, I, 123

منحرفاً عن الديانة المسيحية على حدّ زعمهم، فلن يستطيع أن يتعلم ويحفظ كل هذه التعاليم والمعلومات الهائلة الموجودة في الإسلام؛ ولهذا فإنّ رواية الراهب بحيرا على افتراض قبولها أو ردّها لا تزيد ولا تنقص من جوهر الدين الإسلامي شيئاً^(٤٥).

ب- شبهة تأييد الإسلام للإرهاب والعنف:

أدى غزو الولايات المتحدة للعراق، وإساءة استغلال إيران الوضع هناك إلى عدم الاستقرار في المنطقة، إضافةً إلى اعتداءات الدكتاتور بشار الأسد في سوريا وما ترتّب على ذلك من انعدام الأمن كل ذلك أدى إلى ظهور منظمة مثل داعش وغيرها من المنظمات الإرهابية ولو اتخذت لها أسماء تُشعر بالإسلام إلا أنّها بما فعلت من أفعالٍ تتعارض مع الإسلام. وفي البدء أعلن البابا «أورانوس» الثاني الحرب الصليبية الأولى في عام ١٠٩٥ م وقال إنّ «المسلمين خُدّام الشياطين؛ ولذا فإنّ الحرب معهم في الواقع معركة بين أعداء الله وأوليائه»^(٤٦). وقال «لوتر لانو وأبرو كومي و فراجيس باجون»: «المسلمون متوحشون وبربريون وطغاة وقساء القلوب»^(٤٧) وقال: «ولتري إنهم قطاع الرؤوس»^(٤٨). وقال «مونتسكيو وبترو ولاويس» مصدر العنف هو الإسلام نفسه، ووفقاً للمعايير الغربية فكلّ من على دين محمد يُعد من المستبدّين والظالمين. وفي ٣٠ سبتمبر ٢٠٠٥، قامت صحيفة «جيانلدس بوستن» بنشر صورة كاريكاتورية رسمها أحد الرسّامين الساخرين الدنماركيين يرسم فيها النبي محمداً عليه السلام في صورة قبلة مفخخة ويرسم صورة أسامة بن لادن كشخص يعدّ الإرهابيين بالجنة^(٤٩). فأدّى هذا إلى ردود فعلٍ في البلدان الإسلامية، وتسبّب في فقدان مئات الأشخاص حياتهم نتيجة للأحداث؛ لأنّه ووفقاً لمعتقدات المسلمين يحظر تصوير أنبيائهم ولو بطريقة طبيعية^(٥٠). وأوضحت الدول الإسلامية بما في ذلك تركيا والمسلمون الذين يعيشون في الدنمارك، والبعثات الدنماركية أنّ هذا ليس له أيّ مصلحة في العلاقات بين الشعوب، وطُلب من رئيس الوزراء الدنماركي «أندرس فوغ راسموسين» موعد لكن الطلب رُفض، وبعد ردود فعل شديدة من المسلمين بدأ يعترف بأنه يحترم المعتقدات الدينية ولا يوافق على تصوير شخصيات دينية

.Bkz.Mustafa Fayda, "Bahîrâ" DÎA, İstanbul, İSAM, 1993, IV/487 (٤٥)

Dominique Schnapper, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, (çev., Aşegül Sönmezay), (٤٦) İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 45

.Francis Bacon, *Denemeler*, (Çev. Elif Günçe), İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2004, s. 45111 (٤٧)

.Voltaire, *Candide ya da İyimserlik*, (Çev. Server Tanilli), İstanbul, Cem Yayınları, 1994, s.242 (٤٨)

Francis Bacon, *Denemeler*, (Çev. Elif Günçe), İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2004, s. 45111. (٤٩)

Galen Voltaire, *Candide ya da İyimserlik*, (Çev. Server Tanilli), İstanbul, Cem Yayınları, 1994, s.242.

Johnson, "Muhammad and Ideology in Medieval Christian Literature", *Islam and Christian-Muslim Relations*, XI-, 2000, s. 336-338; Albert Hourani, *Aوروبا ve Orta Doğu*, (Çev: Ahmet Aydoğan, Fahrettin Altun), İstanbul 2001, s.60; Alain Servante, "Batılıların Gözünde Türk İmajının Geçirdiği Değişimler",

(Ed. Özlem Kumrullar), *Dünyada Türk İmgesi*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2. Basım, 2008, s.59

Çarkman, "Aوروبا ve Öteki: Aوروبا İmgesinin Osmanlı Aydınlanmasından Yansıması", (Der.E. Fuat

.Keyman), *Türkiye'nin Yeniden İnşası*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 55-58

.Barın, *Tedirğin Nefret İslamofobi*, s. 137; Canatan, *Batı Dünyasında İslamofobi*, s.422 (٥٠)

بطريقة تؤدي إلى تحويرها^(٥١). وفي النرويج، التي تُعتبر واحدة من أكثر بلدان العالم أماناً، عاش الناس أفضح مذبحة هزّت أوروبا منذ الحرب العالمية الثانية بعد مذبحة أوسلو مباشرة، شُبهت في وكالات الأنباء بهجمات ١١ من سبتمبر، زاعمين أن إحدى المنظمات الإرهابية الإسلامية قامت بذلك، على الرغم من أنّ المذبحة كانت مخططة من قبل النرويجي «Bereivik Anders»، حيث قُتل ثمانية أشخاص بقنبلة مفخخة في وسط أوسلو وبعده سُنّ الهجوم في جزيرة «Utoya» مما أسفر عن مقتل تسعة وستين شخصاً^(٥٢). ويعترف «Bereivik» بأنه «فارس المعبد» ويحارب باسم الصليبية والمسيحية ومن أجل الخير، فلو كان القاتل مسلماً، فسيتم وضع الهوية الدينية في مقدمة وسائل الإعلام على الفور وسيتم إطلاق الإرهاب على الإسلام، لكن عندما يفهم أنّ القاتل ليس مسلماً، فإنّ الخلل العقلي يتصدّر الأسباب، والأمر ذاته في ولاية تكساس الأمريكية، حيث أطلق أحد الأشخاص النار على من في الكنيسة، ووفقاً للمعلومات الأولية قتل ٢٦ شخصاً في الهجوم وأصيب ٣٠ آخرون^(٥٣). وبعد أن تبيّن أنّ القاتل «Devin Patrick» الذي أغار على الكنيسة مسيحياً أوضح «Trump» أنّ هناك الكثير من الناس الذين يعانون من مرض عقلي^(٥٤). فلو كان هذا مسلماً لاهتز العالم برمته، إنّ كلّ نشاط إرهابي بعد هجمات سبتمبر ألصق بالإسلام وذلك للتأكيد على التخويف منه^(٥٥) إنّ هذه المحاولات جعلت الاشتباه والتمييز الذي يتعرض له مسلمو أوروبا أمراً روتينياً عادياً مما يضاعف الصعوبات التي يواجهونها باعتبارهم محل شك وريبة في هذه المجتمعات.

إنّ ١,٧ مليار شخص يؤمنون بالرسول والإسلام فالمشكلة إذاً ليست في معتقدات الإسلام أو تعاليمه، فهو مثل باقي الأديان الساموية يقترح السلام والعدل والأخوة والحب والمساعدة بين البشر، لكن هناك من يلجؤون إلى العنف من بين منتسبيه كما هو الحال في كلّ الأديان، فعلى سبيل المثال اليوم تُعتبر الهجمات الإسرائيلية والعنف ضد الشعب الفلسطيني أكثر الأمثلة الحية على إرهاب الدولة في نظر الرأي العام الدولي، وفي بورما هناك أعمال إرهاب بوذية وحشية ضد المسلمين الأركانين، وكذا ما تقوم به منظمة كريستيان أنتي بالাকা في جمهورية أفريقيا الوسطى ضد المسلمين، والصراعات العنيفة بين الكاثوليك والبروتستانتية، والأعمال الإرهابية التي ترتكبها الدولة في أيرلندا وبريطانيا، فلا يُنسب أيّ منها إلى معتقدات دينية أو مذهبية، مثل المسيحية أو الكاثوليك أو البوذية، ولا ينبغي نسبتها. فيجب حينئذٍ معاملة ما يقوم به بعض المنتسبين إلى الإسلام

(٥١) Vinocur, J., ve Bilefsky D., "Dane Sees Greed and Politics In The crisis", *Newyork Times*, 10.02.2006. <http://www.nytimes.com/2006/02/10/world/europe/dane-sees-greed-and-politics-in-the-crisis.html>. (3.10.2017)

(٥٢) Küçükcan, T. (2009). *Avrupa İslamofobiye teslim mi?*, Ankara, SETA Vakfı Yayınları, 2009. <https://www.setav.org/avrupa-islamofobiye-teslim-mi/> (3.10.2017)

(٥٣) 05 Kasım 2017, Pazar 22:18. <http://www.posta.com.tr/abd-de-kiliseye-saldiri-cok-sayida-olu-ve-yarali-var-haberi-1349257>. (6.11.2017)

(٥٤) <http://edition.cnn.com/2017/11/05/politics/trump-texas-shooting-act-evil/index.html>

(٥٥) Barn, *Tedirgin Nefret Islamofobi ve DAEŞ*, s., 119 (٥٥)

بالمثل، حيث لا تنسب أفعالهم إلى الإسلام، بل تنسب لذوات من قام بها. ومن المفهوم أن الغرب وأمريكا هما من تسببا في ولادة منظمات مثل طالبان وحزب الله وداعش، وهما من خطّطا ونفذتا هجمات ١١ من سبتمبر مع الجماعات المتطرفة من أجل تأكيد ادعاء صدام الحضارات وفي خلفية تلك المخططات إعاقة متعمدة لأولئك الذين يمتارون الإسلام ديناً، والحفاظ على مصالحهم في العالم الإسلامي في جو من هذا الاضطراب، وللقيام بذلك يسمون النبي والمسلمين بالإرهاب.

لقد قضت محاكم العديد من الدول الأوروبية بأن المطبوعات الصحفية المسيئة تستهدف المسلمين الذين يدعمون الإرهاب فقط وليس كل المسلمين، وبالتالي فهي تدخل في إطار حرية الفكر والتقدم. لكنّ محمداً الذي يُصوّر كشخصٍ إرهابيٍّ شهواني، ليس رمزاً للذين يشنون الهجمات المزعومة فقط، بل هو رمزٌ دينيٌّ لجميع المسلمين بلا استثناء، وهذه الأحكام القضائية لا تُغيّر من الأمر الواقع شيئاً، فهناك انتهاك واضح ومتعمد لقاعدة احترام الحساسيات الدينية، وهو حقٌ أساسيٌّ من حقوق الإنسان في المقتضيات القانونية الأوروبية.

«الإسلام» يعني «السلام» في اللغة، وقد ورد في القرآن أنه من المحظور قتل رجلٍ عمداً بغير حقٍّ، وأنّ عقابه هو البقاء في الجحيم إلى الأبد. لقد ذُكر في القرآن أنّ قتل شخصٍ يساوي قتل جميع الناس، وأنّ إنقاذ حياته يعادل إنقاذ حياة الجميع. قال تعالى: ﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِناً مُتَعَمِّداً فَجَزَاءُ لَهُ جَهَنَّمُ خَالِداً فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَوَعَدَ اللَّهُ عَذَابًا عَظِيماً﴾ [النساء ٤/٩٣، المائدة ٥/٣٢، البقرة ٢/٢٠٨].

لقد حارب النبي ﷺ عند الضرورة ومع ذلك منع من قتل الأطفال الذين لا يقاتلون المسلمين أثناء الحرب، والنساء^(٥٦) والمسنين والمتعبدين ومنع من تدمير المعابد، وقتل الحيوانات وقطع الأشجار^(٥٧). عندما تؤخذ هذه المبادئ الإلهية في الدين الإسلامي بعين الاعتبار فإنّ الإرهاب والعنف والاكنتاب والفوضى لن يكون له أيُّ صلةٍ بالإسلام. كما أنّ الذين يقولون إنهم «فرسان المعبد» في الغرب لا ينبغي القول بأنهم فعلوا ذلك باسم المسيحية، وكذلك نسبة ما تفعله بعض الجماعات الإرهابية في العالم الإسلامي من الهجمات باسم الإسلام لا يصح نسبتها إلى النبي أو لجميع المسلمين. ويلخص «Watt» النتائج التي توصل إليها في هذا الصدد على النحو التالي: «معظم المفكرين المسيحيين يعتقدون أنّ محمداً نشر الإسلام بالقوة العسكرية الدينية، وأنّه كان يعتقد أنّ الإسلام يأمره أن يحارب أعداء الله ويعتدي عليهم ويقتلهم. فالتصوير الأوروبي للإسلام بعيدٌ عن الحقيقة كل البعد. لقد استخدم المسلمون الأنشطة العسكرية للنمو سياسياً فقط. فتصميم صورة الإسلام كدين العنف مع تقديم المسيحية كدين السلام ينتشر عن طريق الإقناع بصورةٍ مغلوطة. يعتقد المشاركون في الحروب الصليبية أنّ دينهم دين السلام وأنّ دين المعارض هو دين العنف^(٥٨). على الرغم من أنّ حركات الغزو التي قدّمها المسلمون قد ثبت أنّ لها أسساً شرعية ومبررة للمسلمين، إلا أنّها اعتُبرت تهديداً للطرف الآخر وأدى ذلك إلى

(٥٦) البخاري، الجهاد والسير، ١٤٥: أبو داود الجهاد، ١٢١.

(٥٧) السمعاني عبد الرزاق بن همام، المصنف، مكتبة الإسلام، ١٤٠٣، ٤، ٤٥٣.

(٥٨) Montgomery, *Islam in Aorupaya Tesiri*, s.82.

مشاعر «معاداة الإسلام» و«الرب من الإسلام» -إسلاموفوبيا-^(٥٩). وما أوضحه «Watt» من هذه التصريحات يشير إلى أن هناك تصوراتٍ متعمدة حول الإسلام والمسلمين. ومع ذلك، فإنَّ النقطة المهمة هنا هي أن كلمة «الجهاد» في القرآن والأحاديث لا تعني القتال دائماً. فكلّمة «جهاد» كما تعني «القتال» كذلك تعني بذل الجهد والسعي أيضاً. فمن الواضح أنّ الجماعات الإرهابية التي تعبّر عن نفسها في الإسلام قد أخذت أدلّة من الآيات والأحاديث في هذا السياق، ولكنّ تفسير كلمة الجهاد في كلّ الآيات بالقتال مشكلةٌ لا بدّ من اجتنابها، وبالأخصّ آية سورة النساء: ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرَ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَّ اللَّهُ الْحَسَنَىٰ وَقَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٥﴾﴾ [النساء] وآية سورة العنكبوت: ﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦١﴾﴾ [العنكبوت] حيث تدّعي المنظمات الإرهابية كداعش أنّ الآيتين تأمران بالقتال حتّى تؤسّس دولة الإسلام فتعتبر هذه المنظمة كلّ المسلمين الذين ليسوا منهم ضالين ويجب قتلهم حتى الأبرياء الذين لم يهاجمهم يعذبونهم مستلدين ببعض الآيات الجهادية بقطعها عن السياق^(٦٠). فالآية من سورة العنكبوت نزلت قبل تشريع القتال، يقول المفسرون إنها مكيةٌ فلا تُفسّر بالحرب، بل بالكفاح بأنواعه ضد الكفر. يقول ابن الجوزي (١٣٥١هـ-١٣٥٠م) معنى الآية: جهاد النفس والصبر عند أذى الكفار والشدائد، والثبات في الهجرة، وقيل القتال، وهذا ضعيف لأنّ القتال لم يكن مشروعا عند نزول الآية^(٦١). ويقول القرطبي (٦٥٦-١٢٥٨) إنّ معنى الآية: ارغبوا في الوصول إلى رضا الله، وأفاد السدي وغيره من المفسرين أنّ الآية نزلت قبل تشريع القتال^(٦٢). وقال ابن القيم الجوزية معنى الآية: قد وجه الله سبحانه وتعالى الناس إلى الهداية بجهاد النفس والشيطان والدنيا، فمن جاهد في الله مع هذه المعوقات هداة الله إلى رضاه ومن ترك الجهاد بسبب هذه المفاسد حرم من الهداية^(٦٣). وقال الجنيد البغدادي (٢٩٧هـ-٩٠٩م) في تفسير الآية: توبوا إليّ وخالفوا النفس بترك المعاصي أهدكم إلى رضاي وجنتي^(٦٤). ولو كان هناك بعض المجموعات التي تفسّر القرآن بطريقة جزئية منفصلة عن سياقها، فإنّ هناك آياتٍ تُصوّح على أنّ القرآن لا يأمر بمعاداة أيّ شخصٍ لا يجارب الإسلام، يقول بعض غير المسلمين إنّ الجهاد عنصر مهم يهددهم، وبالتالي يجب منع المسلمين من الانتشار إلى دول أخرى، وهذا وهمٌ خاطئ.

(٥٩) Canatan, *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, s. 83,70

(٦٠) Imadüddin Haytî, *şübehât tazimî 'd-devleti'l-İslâmî ve'r-red aleyha*, yy., Heyeti'ş-Şamî'l-İslamiyye, 1. (٦٠)

.bs. 2015, s. 70, 71

(٦١) ابن الجوزي، محمد بن أحمد، التسهيل لعلوم التنزيل، دار الكتب العلمية ١٩٩٥، ٢، ١٢٩.

(٦٢) القرطبي، الجامع لأحكام القرآن، ١٣، ٥-٢٦٤.

(٦٣) ابن القيم، الفوائد، ١، ٥٩.

(٦٤) ابن تيمية، جامع التحصيل، ٦، ٨٢.

ج-التصوّر الغربي عن المرأة في الإسلام:

إنّ السائد في أوروبا في العصور الوسطى بحسب «وات» تصوير رجال الدين النصرانيّ عليه السلام بأنّه رجل شهوانيّ يدعو لدين شهواني، حيث فسّرت آيات القرآن عمداً وبشكل غير صحيح في مجال التعدّد بأنه يسمح للمسلم بسبع نساءٍ أو عشرة، وأنّ القرآن يسمح للرجال بالشذوذ الجنسي! على الرغم من أنهم كانوا يعلمون أنه لم يُسمح بأكثر من أربعة. فهم يعتمدون على الادعاءات الكاذبة والمبالغة، وفي سبيل ذلك انتقدوا حياة النبي الأسرية أقصى انتقاد؛ كي يخرج الإسلام من منظور القرون الوسطى بصورة سخيّة في كثير من النواحي^(٦٥). أما في ذلك العصر، فقد زعم بعض المستشرقين الحدائين مثل «Leone Caetani (1935)» (١٩٧١) Emile Dermanghem وآخرون أنّ نجاح محمد كان بسبب إعلانه للحرية الجنسية في الزواج، ووجّهوا اتهاماتٍ كثيرةً حول زواج النبي بزَيْنَب بنت جحش مع تعليقات مشوهة للغاية، حيث افتروا عليه كثيراً من الافتراءات^(٦٦). وفي مقدمة هذه الانتقادات يأتي زواجه بعائشة، حيث صوّروه برجلٍ في سن الرابعة والخمسين تزوّج من طفلةٍ كانت تلعب مع البنات^(٦٧). لقد وصفوا هذا الزواج بأنّه زواجٌ شهواني، وقالوا: رجلٌ ميسرٌ يتزوج فتاة عذراء! «زواج غريب!»^(٦٨) فقد ادّعوا أنه كان مولعاً بالنساء رغم ما لديه من الزوجات.

١- الادعاءات الكاذبة حول الشهوانية:

شرع النبي عليه السلام في موضوع عقد الزواج تغيرات هامّة، لكن لم يتدخل في موضوع سنّ الزواج وحفله حتى إنّ كان تابعاً للتقاليد في هذا المجال وبعض التصرفات التي قام بها كعضو في المجتمع العربي في القرن السابع كانت محل انتقادات، ومن بينها تعدّد الزوجات، وزواجه بزَيْنَب بنت جحش وعائشة، على وجه الخصوص، فقد بالغ بعض المستشرقين في انتقاداتهم من خلال مقارنة العادات والتقاليد العربية لتلك الفترة بثقافتهم وتصورات العصر الذي يعيشون فيه.

١- تعدّد الزوجات: كانت في الفترة التي عاش فيها النبي عليه السلام أسبابٌ اجتماعيةٌ وسياسيةٌ لتعدّد الزوجات خاصة للملوك والرؤساء، وتزوّج النبي باثنتي عشرة امرأة من مختلف القبائل والأمم، من هؤلاء خمسة من قريش، وزوجات النبي عليه السلام هنّ: عائشة بنت أبي بكر، وخديجة بنت خويلد، وسودة بنت زمعة، وحفصة بنت عمر، وزَيْنَب بنت خزيمة، وأمّ سلمة بنت أبي أمية، وزَيْنَب بنت جحش، وجويرية بنت الحارث، وصفية بنت حُبيّ، وأمّ حبيبة بنت أبي سفيان، ومارية القبطية، وميمونة بنت الحارث^(٦٩). وكانت معظم

.Montgomery, *İslamın Avrupa'ya Tesiri*, s.83 (٦٥).Caetani, *Maometta profeta d'Arabia*, II, 61, 76, 77 (٦٦).Reinhart Dozy, *Tarihite İslamiyet*, (çev: Abdullah Cevdet -Osmanlıca metin-), İstanbul 1908, I, 105 (٦٧).Aişe Abdurrahman, *Rasulullahın Annesi ve Hanımları*, çev: İsmail Kaya, Konya 1987, II, 72 (٦٨)Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (Çev. Salih Tuğ), İstanbul, İrfan Yayıncılık, 1990, II, 676-691 (٦٩)691; Ziya Kazıcı, *Hız. Muhammed'in Eşleri ve Aile Hayatı*, İstanbul, Çağ Yayınları, 1991, s. 73-331; Aişe,.Abdurrahman, *age.*, s. 399-400

زوجاته نبياتٍ ولهن أطفال وكان زواجه بعد وفاة خديجة في المدينة المنورة وبصفته رئيساً للدولة. تم انتقاد زواج النبي بأكثر من امرأة من قبل المستشرقين الغربيين لعدم ملاحظتهم تعدد الزوجات كجزء من النظام الاجتماعي في تلك الفترة، ولعدم اعتبارهم تلك القضية ضرورةً في حلّ العديد من المشكلات الاجتماعية والاقتصادية والأخلاقية^(٧٠). لم يتناول العلماء الغربيون الذين قدّموا هذه الانتقادات موضوع تعدد الزوجات لداود عليه السلام مما يشير إلى أنّهم غير محايدين في انتقاداتهم^(٧١). تزوّج النبي عليه السلام بخديجة وهو في الخامسة والعشرين من عمره وهي كانت في الأربعين من عمرها، حيث كانت تكبره بخمسة عشر عاماً ولم يتزوّج غيرها مدة حياتها، وتزوج بعد وفاتها وهو رجلٌ مسنٌّ في سن الخمسين، وكان معظم زوجاته في المدينة المنورة عندما كان في الثالثة والخمسين من عمره وهو رئيسٌ للدولة الإسلامية، ومع ذلك فإنّ جميع نساته كنّ نبياتٍ ولديهن أطفال من زواجهن السابق، وهذا يدلّ على أنّ الدافع الرئيسي لزواجه ليس «شهوة»، بل السبب الرئيسي هو الهدف السياسي، مثلاً زواج النبي بعائشة وحفصة كان سبباً لتعزيز العلاقة بأبي بكر وعمر، وزواجه بأُمّ سلمة المخزومية منع العداء مع قبيلة أبي جهل المخزومي، وهو أعظم عدو للإسلام، وتزوّج من أمّ حبيبة فحاول من خلاله أن يخفّف من عداوته لأبي سفيان والدها وهو زعيم مكة، وجعله لا يواجهه في المعركة. وتزوّج صفية بنت بني النضير فخفّف من عداء اليهود، وتزوّج جويرية ابنة زعيم بني المصطلق، وكان هذا وسيلةً لدخولهم الإسلام، وتزوّج ميمونة فحقّق القرابة من تسعة زعماء قبائل مشهورين كانوا متزوجين من تسع شقيقات لميمونة، وأصبحوا قرييين منه، وزواجه من زينب كان بأمرٍ من الله بهدف إلغاء عادة جاهلية وبشأنها نزلت الآيات من القرآن، وزوجته زينب بنت خزيمة كانت من قبيلة هوازن وكانت قبيلةً قويةً جداً وبهذا عزز العلاقة معهم أيضاً^(٧٢). ومع ذلك فإنّ هذا الزواج من النبي كان في سن الشيخوخة وليس الشباب، بالإضافة إلى ذلك كان المشركون في مكة وهو شاب قد عرضوا عليه الزواج بأجمل البنات من كل قبيلة والرئاسة والمال فلم يقبل منهم ورفضه^(٧٣). وهذا دليلٌ واضح على أنّ زواجه كان لأسبابٍ سياسية واقتصادية وثقافية وليس لأسبابٍ شهوانية خاصة.

ب- زواج النبي بعائشة: يختلف سنّ الزواج ونوع الزواج والتقاليد والممارسات باختلاف الثقافات والمجتمعات والأديان. فزواج النبي عليه السلام بعائشة، قد تعرّض لانتقاداتٍ لصغر سنّها وخاصة في يومنا هذا. في حين كان عمّر النبي فوق الخمسين، وعلى الرغم من تحريجات بعض العلماء حول سنّ السيدة عائشة عند زواجها بالنبي أنها قد بلغت ١٧ أو ١٨ إلا أنّ مصادر الفترة الأولى توافق على أنّ خطبتها كانت في السادسة

Bu konudaki iddialar için Bkz: Abdülaziz Hatip, *Kuran ve Hz. Peygamber Aleyhindeki İddialara* (٧٠) *Cevaplar*, İstanbul 1997, 164 vd

.Fazlurrahman, *Siret Ansiklopedisi*, (çev: Heyet), İstanbul 1990, II, 197 vd (٧١)

Mehmet Azimli, "Hz. Aişe'nin evlilik yaşı tartışmaları ya da savunmacı tarihçiliğin çıkmazı", *İslami* (٧٢) *Araştırmalar*, Ankara, 2003, XVI. cilt, 1. sayı, 28, s. 2-3

(٧٣) الماوردي، أبو الحسن علي بن محمد، عالم النبوة، بيروت، دار الكتب العربي ١٩٨٧، ١، ١٠٠.

وأنّ الزواج كان في التاسعة. هؤلاء العلماء أخطؤوا في تقييم سنّ الزواج، حيث حاولوا تحديد سنّ الزواج بين ١٥-٢٠ سنة وهو ما في ثقافتهم، وقاسوا سنّ زواج عائشة على ذلك، حيث قالوا إنه لا يمكن للنبي عليه السلام أن يتزوَّج بطفلة لها تسع سنوات، وإنّ ذلك «من الافتراء والخطأ الذي يجب تصحيحه وقالوا إنَّها تزوّجت ولها ١٧-١٨ سنة من العمر»^(٧٥) في إطار الحملة ضد الإسلام، قال الملحد، «على حربي أعيان»، «إنّ هذا الزواج نموذج للانحراف الجنسي حسب المعايير الغربية» وقال عندما أراد محمد الزفاف كانت عائشة تلعب بلعبتها، هذه الطفلة التي كانت تحبّ اللعب صارت زوجةً لنبِيٍّ بلغ حد الشيخوخة! ولم تكن زوجة النبي مستعدةً لترك الطفولة والألعاب الطفولية، لقد فهم محمد هذا الأمر وتركها على سجيتها^(٧٦). ويقول إلهان آرسلان: «الفتيات المتزوجات في سنّ مبكرةٍ من الرجال المسنين يرين أزواجهن كآباء ويطعنهم على الإطلاق، مما يؤدي إلى استعبادهن مدى الحياة؛ لأنّ الفتاة المتزوجة في سن مبكرة، والمحبوسة في المنزل، تُحرّم من أشياء كثيرة، ويؤدي ذلك إلى ضغطها وتدمير شخصيتها وهي ضرورة للنظام الاجتماعي وفقاً للشرعية الإسلامية، وهي من أسباب تخلف المجتمعات الإسلامية. فالزواج المبكر للبنات ينتج استعبادهنّ لأزواجهن ويكون سبباً لاضطرابات اجتماعية ومن العقبات التي تتعرض لتقدم المجتمع»، ويقول «آرسلان»: «إنّ النبي عليه السلام كان مثلاً للمجتمع من خلال هذا الزواج وأوصى به أيضاً»^(٧٧). قبل أن نبدأ بشرح سنّ زواج عائشة، يجب أن نوضح بإيجاز عمر زواج المرأة في عرب الجاهلية واليهودية والمسيحية وفي بعض المجتمعات الأخرى.

تختلف مراسم الزواج للأسرة التي تشكّل أساس كل مجتمع من ثقافة إلى أخرى، حتى من طبقة إلى أخرى. مثل سنّ الزواج وواجبات الزوجين وغيرها من العلاقات بينهما، حتى بين طبقات المجتمع نفسه. فيتمّ تشكيل عادات وتقاليد كل مجتمع حول الأسرة في اتجاه هيكله الثقافي الخاص به. وانطلاقاً من هذه الحقيقة يجب تقييم المجتمع العربي الذي يعيش فيه النبي عليه السلام في سياق طريقته الخاصة بالزواج من خلال التقاليد والعادات الحاكمة. كان أهل مكة يقومون بالباس ملابس الزواج للبنات في دار الندوة مما يعني أنّهنّ وصلن إلى سنّ الزواج^(٧٨). والفتيات في هذه المنطقة عادة يتزوجن في سن الثانية عشرة، ولكن بعد ولادة الطفل يتم ضمّهنّ في الأسرة، وإذا متن دون ولادة لا يعزى أزواجهنّ^(٧٩). وفي الغالب كان والدها يمنحها الرجل الذي يريده، سواءً أرادت هذا الزواج أم لا، وسواء أكان الرجل مستأماً^(٨٠). أمّا بالنسبة إلى أهل الكتاب في اليهودية فلكني يكون الزواج صحيحاً فمن

(٧٤) العقاد، عباس الصديقة بنت الصديق، القاهرة، دار المعارف، ١٩٦٣، ٣٩.

(٧٥) Toker, "Kadınların Peygamber Algısı Müslüman Kadınlar ve Hz. Muhammed", s. 139.

(٧٦) İlhan Arsel, *Şeriat ve Kadın*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1995, s. 145,151.

(٧٧) M. Şemseddin Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 1997, s. 56.

(٧٨) Ramazan Altıntaş, *Bütün Yönleriyle Cahiliye*, Konya, Ribat Yayınları, ts., s.37.

(٧٩) Abdülkerim Özaydın, "Arap", *DİA*, İstanbul, İSAM, 1991, III, 321.

(٨٠) Ateş, Ali Osman, *İslam'a Göre Cahiliyye ve Ehli Kitap Örf ve Adetleri*, İstanbul, Beyan Yayınları, 1996, s. 281.

.Neşet Çağatay, *İslam Dönemine Dek Arap Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s. 35-36.

الضروري أن تبلغ البنت ١٢ سنة وأن يبلغ الرجال ١٣ سنة، فهذا سنّ البلوغ عند اليهود^(٨٠). وفي المسيحية، يختلف عمر الزواج باختلاف الوقت والبلدان، في روما وقانون الكنيسة القديم، كان سن الزواج ١٢ سنة للفتاة و ١٤ للصبى، في حين صار ١٤ للفتاة و ١٦ للصبى في القانون الجديد^(٨١). ويمكن اعتبار زواج ابنة الإمبراطور يوانيس البيزنطية البالغة من العمر ١٠ سنوات بـ«خليل بن أورهان»، دليلاً على زواج المرأة عبر التاريخ في المجتمعات والثقافات مختلفة^(٨٢). ومع ذلك، فإنّ الزواج المبكر للبنات ليس في الماضي فقط، بل لا يزال جارياً في آسيا وأوروبا، وخاصة في البرتغال وإسبانيا، وحتى في المناطق الجبلية النائية في الولايات المتحدة في يومنا هذا^(٨٣). وتشير المصادر الإسلامية القديمة إلى أنّ النبي قد عقد على عائشة في السادسة من عمرها ودخل بها في التاسعة^(٨٤). وهذا الأمر كان بعد وفاة خديجة حيث اقترحت خولة بنت حكيم على النبي عليه السلام أن يتزوج من الثيبات بسودة ومن الأباكار بعائشة، فيوافق النبي على هذا الاقتراح ويرسلها كرسول يتكلم باسمه^(٨٥). ولما تكلمت خولة مع أبي بكر في أمر الزواج تردد في «كيفية زواج الرسول من ابنة أخيه؟» ثم علم أن هذه الأخوة هي «أخوة الدين» وأنّ هذا الزواج ليس ممنوعاً، فأنكحه على خمسمئة درهم^(٨٦). فهذا النكاح الذي جرى قبل عامين من الهجرة، سيتم إنجازه بعد الهجرة بسبعة أشهر، فعندها سأل أبو بكر النبي عليه السلام لماذا لم يأخذ معه عائشة؟ فأجابته بأنّه ليس لديه ما يعطيه من المهر فأقرضه ما يحتاج إليه ودفع النبي المهر لعائشة وتزوج بها^(٨٧). كان والدها أوّل من دخل الإسلام؛ ولذا نشأت عائشة منذ صغرها نشأةً إسلامية، وكانت طفلة تحب اللعب بالألعاب، وروي عن عائشة: «بينما كنت أَلعب اجتمع في بيتنا أناسٌ من الأنصار، فأخذتني أُمي، فغسلت شعري، ومشطته ثم قالت الآن يأخذونك إلى النبي وتكونين زوجة له. وانطلاقاً من هذه الروايات يمكننا القول: إنّ عائشة كانت فتاة صغيرة تستمتع باللعب كثيراً، حيث كانت بعد زواجها من النبي تلعب مع صديقاتها أيضاً^(٨٨). وكان النبي يتفهّم ذلك؛ فتارة يسابقها في الركض، وتارة يحملها لترى عبيد الحبشة وهم يلعبون بالحراب في مسجده^(٨٩).

(٨٠) Asife Ünal, *Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da Evlilik*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, s. (٨٠)

22. Ünal, *age*, s. 80-81

(٨١) Ünal, *age*, s. 80-81

(٨٢) İsmail Hakkı Uzun Çarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek

Kurumu Yayınları, ts, I, 139

(٨٣) Aişe Abdurrahman, *Rasülullah'ın Annesi ve Hanımları*, s. 240

(٨٤) Muhammed İbn İshak, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, (tahk. Muhammed Hamidullah), Konya, Hayra

Hizmet Vakfı Yayınları, 1981, s. 239

یحیی، بن جابر، الأنساب، بيروت، دار الفكر، ١٩٩٦، ٨: ٥٨-٦٠. ابن سعد، الطبقات الكبرى، تونس، ١٩٩٦، ٥، ٢٠٥.

ابن الأثير، عز الدين أبو الحسن، أسد الغابة، ٢٠٠٩، ٢، ٣٨.

(٨٥) Aişe Abdurrahman, *age*, s. 235

(٨٦) İbn Sa'd, *age*, VIII, 59

(٨٧) İbn Sa'd, *age*, VIII, 63

(٨٨) İbn Sa'd, *age*, VIII, 61-62

(٨٩) Fayda, Mustafa, "Aişe", *DİA*, İstanbul, İSAM, 1989, II, 20

يقول بعض العلماء: في المناطق الحارة، تتطلب الظروف المناخية أن تبلغ البنت في سنٍّ مبكرة، ومن ثم تتطور بيولوجياً بما يخدم عملية الإنجاب بسرعة، وإذا أخذنا بهذا الرأي؛ فيمكننا حينئذٍ التسليم بقبول الروايات التي بين أيدينا؛ حيث لا توجد أيُّ مشكلة على الإطلاق عندما يعقد على الفتاة في سن السادسة وينبى بها في سن التاسعة، وأن الزواج في هذه السن مناسبٌ وطبيعي في ذلك المجتمع. بل ويزعمون أن هذه الروايات هي نفسها دليل على ذلك. وتعضيداً لهذا الرأي أنه لو كان في زواج النبي بعائشة أية مخالفة اجتماعية، إذن لشنع المشركون واليهود والمنافقون عليه أيما تشنيع، أما وقد مرَّ الأمر دون هجوم، أو تجريح من قبل هذا المعسكر، فإن ذلك يؤكد طبيعية الأمر حيث لا مخالفة اجتماعية أو عرفية من أي نوع^(٩٠).

بينما هناك من يزعمون أن الروايات القائلة بأن عائشة كان عمرها ست سنوات عند العقد وتزوجت في التاسعة من عمرها ليست صحيحةً وتعارض تماماً مع الحقائق التاريخية، ويدعون أنها تزوجت وهي في السابعة عشرة أو الثامنة عشرة من عمرها^(٩١). فهؤلاء العلماء يحاولون إثبات ادعاءاتهم استناداً إلى رواياتٍ أخرى. ويقولون إنها كانت مخطوبة لمطعم بن عدي قبل أن يخطبها النبي، فعندما تخلَّى أهل مطعم عن خطبة ابنة أبي بكرٍ لإسلامه خطبها النبي.

يقول يشار نوري أوزتورك في هذا الصدد: لو كانت عائشة في سن السادسة عندما تزوج النبي بها، فيجب أن تكون قد وُلدت بعد النبوة بأربع سنوات؛ لأنه كيف يمكن لأبي بكر، الذي أصبح مسلماً في الأيام الأولى من ظهور الإسلام، أن يُسلم ابنته لعائلة وثنية؟ فإنَّ عائشة قد حُطبت من قبل عائلة وثنية قبل الإسلام بفترة طويلة وأجابهم أبو بكر في تلك الخطبة، فهذا يعني أنَّ عائشة قد ولدت قبل النبوة على الأقل بخمس أو ست سنوات وبلغت سن الزواج فطلبتها عائلة وثنية ولم يكن أبوها مسلماً حينئذٍ؛ لأنه لو كانت هذه الرغبة بعد قبول أبي بكر الإسلام فكيف يقبل عائلةً وثنيةً وهو صديق النبي؟ وكيف يعطي ابنته لعائلة وثنية؟ فلا بدَّ أن يكون عمرها من ١٤ إلى ١٥ سنة على الأقل عندما خطبها النبي^(٩٢). ويستدل هؤلاء بأنَّ أسماء أخت عائشة الكبيرة قد توفيت عند مقتل ابنها في الثالثة والسبعين للهجرة ولها مئة سنة، فإذا توفيت أسماء عن عمر يناهز ١٠٠ عام سنة ٧٣ هجري كما هو ثابت، فلا بدَّ أن يكون عمرها ٢٧-٢٨ سنة عند الهجرة، ولما كانت عائشة أصغر من أسماء بعشر سنوات، فيجب أن يكون عمر عائشة ١٧ عاماً في الهجرة، وتزوج بها النبي بعد ثمانية أشهر من الهجرة، فتكون عائشة قد بلغت من العمر ١٨ عاماً عندما تزوج بها النبي عليه السلام. ومن المدافعين عن هذا الرأي «رضا ساواش» يقول: «لما اشتدَّ المشركون على المسلمين هاجر أبو بكر إلى الحبشة؛ فلو كانت عائشة عند الهجرة إلى المدينة في التاسعة من عمرها، فلا بدَّ ألا تكون مولودةً عند الهجرة إلى الحبشة؛ لأنها قالت: «إني تربيت في عائلةٍ متدينةٍ منذ طفولتي، وكان النبي يأتينا كل يوم»، فلما كانت عائشة تتذكر هذا كله فلا بدَّ أن تكون

(٩٠) Aişe Abdurrahman, age, s. 239

(٩١) Konrapa, Zekai, Peygamberimiz İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere, İstanbul, Fatih Yayınevi, ts, s.478

(٩٢) Öztürk, age, s. 3

قد وُلدت قبل الهجرة إلى الحبشة، وهذا يدل على أن عائشة كان عمرها أكثر من تسع سنوات عند الزواج^(٩٣). وخلاصة القول إن زواج عائشة كان في وقت مبكر. ومع ذلك فإن هذا الزواج ليس مخالفاً لثقافة الزواج في ذلك المجتمع. فلو كان زواج عائشة يتعارض مع تقاليد وعادات المجتمع العربي لتعرض النبي لانتقادات شديدة من قبل أعدائه من اليهود والمنافقين في المدينة، كما انتقدوا زواج النبي بزَيْنَب، وتغيير القبلة. ويمكن الاستنتاج من هنا أن سن الزواج بعائشة هو تطبيق يقبله المجتمع العربي^(٩٤). فيكون مولد عائشة بعد البعثة بأربع سنوات حسب من يقولون إن عمرها عند الزواج كان في التاسعة^(٩٥)، وأما باعتبار من يقولون بأن عمرها كان في الـ ١٧ أو ١٨ عند الزواج فسيكون مولدها قبل البعثة بأربع سنوات^(٩٦). وخلاصة القول إنه كان في المجتمع العربي الفتيات يتزوجن مباشرة بعد المراهقة؛ لأنهن كن في منطقة حارة والبلوغ مبكر في مثل تلك المناطق، فسن زواج عائشة هو كما يقول المستشرقون ولكن المشكلة هي انتقاد قيم تلك الفترة بالنظر إلى معايير اليوم.

ج- زينب بنت جحش: من الانتقادات الموجهة للنبي عليه السلام زواجه «بزينب بنت جحش» حيث كان في المجتمع العربي الجاهلي الابن من الصلب والمتبنى في نفس المكانة، فلا يتزوج المتبنى بزوجة المتبنى وفقاً لتقاليد المجتمع، حيث يُعدّ هذا الزواج زناً، ومع ذلك قرر الإسلام أن تلك العادات خطأ يجب أن تتغير، وبأمر واضح من الله سبحانه وتعالى^(٩٧) تزوّج النبي زينب، ولكن مع استمرار الانتقادات وعدم الرضا من المجتمع نزل الوحي بالرد على كل الانتقادات، ومن المستشرقين مثل «لاون جتاني، وأميلة درمنغه» من افترى على النبي من خلال تشويبه لهذه الظاهرة التي لها جانب تاريخي واجتماعي بأنه طمع في زينب زوجة ربيبه زيد بن حارثة، حيث اعتنق بعض الروايات التي كتبها بعض المؤرخين المسلمين مثل ابن إسحاق (ت: ١٥١هـ) وابن سعد (ت: ٢٣٠هـ) والطبري (ت: ٣١٠هـ) وابن أبي حاتم (ت: ٣٢٧هـ) فوجه أعداء الإسلام من المشركين، واليهود، والمنافقين، سهام النقد للنبي مستندين لتلك الروايات، وما قاله «Caetani» في هذا الصدد يحتوي على سوء قصد كبير، حيث قال: «إن محمداً طمع في زوجة ربيبه وعشقها، فلما اطّلع زيد علي ذلك فارقها»^(٩٨) وما نقله «Caetani» ذكره ابن إسحاق فيما رواه يونس وأبو سلمة الهمداني عن الشعبي مولاه أنه قال: «مرض زيد فزاره النبي عليه السلام وكانت زينب بنت جحش جالسة عند زيد فلما حضر النبي قامت وانصرفت، فنظر إليها النبي وقال: سبحان من يقلب القلوب، فقال زيد: أطلقها لك يا رسول الله؟ فنزلت الآية في سورة الأحزاب»^(٩٩). هذه الرواية

Rıza Savaş, "Hz. Aişe'nin Evlenme Yaşı ile İlgili Farklı Bir Yaklaşım", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat* (٩٣)

Fakültesi Dergisi, İzmir, 1995, sayı IX, s. 140-141

.Suzan Yıldırım, *Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar, İstem*, Yıl:2, Sayı:4, 2004, s. 237 - 245 (٩٤)

.Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003, s. 138 (٩٥)

.Öztürk, *age*, s. 33 (٩٦)

.الأحزاب، ٣٧/٣٣ (٩٧)

Leon Caetani, *İslam tarihi*, (Çev. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924-1927, IV, 169-171; Emile (٩٨)

Dermenghem, *Muhammed'in Hayatı*, (Çev. Reşat Nuri), İstanbul 1930, s. 367-370, 402; Savary, *Mahomet*

Le Koran, Paris, ts.46-47

(٩٩) ابن إسحاق، السيرة، ٢٢٤.

ضعيفة؛ لأنَّ الصحابي سقط من الإسناد ويسمى حديثاً منقطعاً، ويقول علماء الحديث إنَّ أبا سلمة الهمداني، الذي تلقى الحديث من الشعبي، كان «مجهولاً» وأنَّ يونس الراوي الآخر كان أيضاً «منكر الحديث»^(١٠٠). فهذا الحديث ضعيفٌ جداً ولا يعوّل عليه بسبب نقد راويين في إسناده. وما نقله ابن سعد أيضاً فيه انقطاع ولهذا فهو ضعيف. ولا يوجد سندٌ لهذا الحديث ولم ينقله أحد من الصحابة. وإضافةً لذلك فإنَّ بعض علماء الحديث مثل الإمام الشافعيّ وأحمد بن حنبل ويحيى بن معين وعلي بن المديني وأبي حاتم والبخاري والنسائي حكموا على الواقدي الراوي في رواية ابن سعد بالكذب وقالوا إنَّه كان مشهوراً بهذا الوصف؛ ولذا كانت رواياته متروكة. وكذا قال أبو زرعة العجلي وأبو بشر الدولابي إنَّ العلماء تركوا مرويات الواقدي. وقال الذهبي: لا يوجد في الكتب الستة أيّة رواية عن الواقديّ غير رواية في ابن ماجه. فكلُّ هذا يدل على أنَّ الواقديّ اعتُبر ضعيفاً لا يعتبر بما رواه^(١٠١). وعلماء الحديث اتفقوا على ضعف الراوي الثاني في رواية ابن سعد، والراوي الثالث في هذا السند وهو محمد بن يحيى بن حبان اشتهرت رواياته بالانقطاع^(١٠٢). وما نقلناه من العلماء يدل على أنَّ رواية ابن سعد ضعيفة، فليس من الصواب الاعتماد على مضمون الروايات الضعيفة في مثل هذه القضية المهمة. ونقل الطبري (ت: ٣١٠هـ) ما رواه ابن سعد عن شيخه الواقدي هذه الرواية بنفس الطريق^(١٠٣). فكما لا يمكن الاعتماد على ما سبق من الروايات فكذلك لا يُعتمد على ما نقله الطبري أيضاً، ولم ينقل أحد تلك الروايات الضعيفة غير الطبري، ولا توجد تلك الروايات في كتب أئمة الحديث مثل البخاريّ ومسلم، فكل هذا يفيد بأنَّه لا أصل لتلك الروايات، والعقل يحكم بأنَّها من الموضوعات أيضاً؛ لأنه لا يوجد أي احتمال أن يكون رجل قد رأى فتاة ذات قرابة نشأ معها ولم يطلبها بكرأ، ولكن بعد ما تزوجت وانتقلت لبيت زوجها يطلبها^(١٠٤). وكما يُفهم من الآية في هذا الصدد يمكن أن يكون الرسول قد فكّر في نفسه كإنسانٍ بأنَّ عدم التوافق بين زيد وزينب ربما يؤدي إلى الطلاق ولو حصل ذلك فأنا أحقُّ بزواجها^(١٠٥)؛ لأنَّ زيدا كان يشكو من زوجته للنبي مراراً قبل الطلاق، واعتبر النبي هذا الاضطراب بينها قد يؤدي إلى الطلاق والانفصال. ولا سيما بعدما طلقها زيد وأخبرت بأنَّ النبي يريد الزواج بها حرَّت ساجدةً من الفرح ونذرت أن تصوم شهرين^(١٠٦). وتجدر الإشارة إلى أنَّ بعض الباحثين الغربيين قد اقتربوا من المسألة منصفين مثل: «John Davenport, Montgomery Watt, Maxime Rodinson».

(١٠٠) الذهبي، ميزان الاعتدال، مصر، ١٣٨٢، IV، ٥٣ - ٤٨١.

(١٠١) ٢١: أبو عبد الله شمس الدين الذهبي، تذكرة الحفاظ، حيدر آباد، ١٣٧٥، VIII، ١٣٧٢. حيدرآباد، حليم أبو محمد عبد الرحمن بن أبي حليم الرازي، الجرح والتعديل: ابن حجر العسقلاني، تهذيب التهذيب، بيروت، بلا تاريخ، ٩، ٤٥٧، ٤٦٢ - ٤٦٤. سير الأعلام النبوي، ١٤٠٢، ٣، ٦٦٢، ٣٤٨، ٩، ٣٦٤، ٣٦٦ - ٣٦٧.

(١٠٢) الذهبي، تذكرة الحفاظ، ٤، ٥٩٠.

(١٠٣) الطبريّ جامع البيان، ٢٢، ١٣.

(١٠٤) ١٠٤: Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, VI 3901.: VI, 420. أبو الفداء إسماعيل بن كثير، تفسير القرآن العظيم، تحقيق إبراهيم البناء، إسطنبول، ١٩٨٥.

(١٠٥) الأحزاب، ٣/٣٧.

(١٠٦) ابن سعد، ٨، ١٠٢ - ١٠٣. ابن الأثير، ٦، ١٢٥.

ومن الواضح أن ما قامت به زينب بسبب أنها لم تر زيدا مكافئاً لها، وكانت ترى النبي أحق بزواجها منه، ولم تكن في سن مبكرة يسمح لها بتعدد فرص الزواج، فقد كانت في الخامسة والثلاثين من عمرها مما يضيق الفرص أمامها وفقاً للعادة والأعراف^(١٠٧). كان المجتمع الجاهلي عند نزول الوحي يعتز بالأعراف والتقاليد البالية في السلوك الاجتماعي والديني: ﴿حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أُولَٰئِكَ هُم لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ﴾ [المائدة: ١٠٤، الأعراف: ٢٨، بونس: ٧٨، الأنبياء: ٥٣، الشعراء: ٧٤، لقمان: ٤٣، الزخرف: ٢٢].

لقد أراد الله عز وجل أن يغيّر ممارسة تقليدية قد استقرت في المجتمع الجاهلي من تحريم الزواج بزواج المتبين، فكلف نبيه بإلغاء هذه العادة التي من الصعب عليهم أن يخالفوها، فزوجه بزيب بنت جحش التي أحلاها زيد. حيث قال تبارك وتعالى: ﴿وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَ بِهَا لِأَنَّكَ لَمْ تَكُنْ عَلَىٰ الْمُؤْمِنِينَ حَرَجًا فِي أَرْوَاحِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا﴾ [الأحزاب] روي عن قتادة وابن عباس ومجاهد أن النبي حينما خطب زينب ابنة عمته لزيد بن حارثة ظنّت زينب أن النبي يخطبها لنفسه ولم تعرف أنه يخطبها لزيد كرهت وقالت إنه ليس كفؤاً لي ولم ترد زواجه، وقال أخوها عبد الله بن جحش نحن من قريش وزيد من الموالي ولهذا لم يوافق على زواج أخته بزيد. فأنزل الله عز وجل: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا﴾ [الأحزاب] وامثالاً لأمر الله كان على المؤمنين أن يختاروا أمر الله على اختيارهم. وبعد نزول الآية قالت زينب أمثل أمر النبي عليه السلام فكنت أريد الزواج به^(١٠٨). وعلى هذا القبول زوجهما النبي ﷺ. ومن جهة أخرى هذه الآية التي نزلت بشأنها مهمة جداً؛ لأنها تهدف إلى إلغاء التمييز بين طبقات المجتمع، وتشير إلى أن أكرم الناس عند الله هو أتقاهم.

وبالنسبة لهذه القضية قال «جميل سنا» و«جتاني» Cemil Sena ve Caetani كان النبي مفتوناً بزيب ولم ير بأساً بزواج الرجل بزوجة متبينه فشرع هذا الأمر بالزواج بزيب وهذا يوافق القوانين المدنية المعاصرة^(١٠٩). ويقول «John Davenport» إن زواج محمد بزيب أثار جدلاً حول الإسلام وكان سبباً لافتراءات على محمد والسبب الوحيد لهذا الأمر أنه كان في الجاهلية تقاليد حيث كان الرجل إذا قال لولد أنت ابني كان ابناً له، وإذا قال الرجل لامرأة «أنت كظهر أمي» صارت المرأة أما له، ولا يتزوج بها فجاء الإسلام وألغى تلك التقاليد وفي هذه القصة كان محمد يحب زينب ويوقرها فزوجهما بزيد ولما لم يتفق الزوجان وطلقها زيد فكر محمد بأنه كان سبباً في هذا الزواج، وأراد أن يحل هذه المشكلة بالزواج بها، وكان يعلم أنه سيهاجم من العرب ويطعنونه بسبب

(١٠٧) ابن سعد، ٨، ١١.

(١٠٨) القرطبي، أبو عبد الله محمد بن أحمد الأنصاري، الجامع لأحكام القرآن، القاهرة، ١٩٨٧، ١٤، ١٨٦-١٨٧.

(١٠٩) Cemil Sena, Muhammedin Felsefesi, İstanbul 1975, s. 23.

هذا الزواج ولكنه كان بأمر من الله فأطاعه^(١١٠). وأما «Watt» فيقترح الآراء الواقعية التالية حول هذه المسألة: من بين كل زيجات محمد، كان أكثر الجدل حول زواجه بزینب بنت جحش. وقد أُدين هذا الحادث من قبل المعاصرين لمحمد وكان له دور فعال في الهجوم السام من العلماء الأوروبيين، فكان تزويج زينب بغير رضا منها في سنة ٦٢٦ م، ولقد ذهب محمد إلى منزل زيد للتحديث معه، ولم يكن زيد في البيت، لكن محمدا يرى زينب بثياب رفاق فيقع في قلبه حبه، لا يمكن التشكيك في جوهر هذه القصة القصيرة، لكن العديد من التفاصيل ليست أشياء جديرة بالثقة، والأمر كله موضوع للنقاش، كان لمحمد مصلحة سياسية في الزواج منها كما كان في جميع زيجاته من قريباته الأخريات، كانت زينب بنت عمته، ولهذا ربما فكر النبي أنه مسؤول عنها. فقصّة مصادفة محمد زينب في البيت وحبّه لها لا وجود لها في المصادر الأولى. ومع ذلك، كانت زينب في الخامسة والثلاثين أو الثامنة والثلاثين من عمرها عندما تزوجت من النبي، وتعد هذه السن متقدمة بالنسبة للمرأة العربية. في حين أن أكثر الزوجات الأخريات اللاتي كنّ متزوجات بمحمد غير خديجة كنّ أصغر سنًا من زينب آنذاك. حتى لو كانت لهذه القصة أساسًا حقيقيًا، لا شك في أنها قد وضعت فيها بعض الإضافات في وقت لاحق، فليس من المعقول أن يحصل لرجل يبلغ من العمر ٥٦ عاماً هذا الشغف بامرأة لها ستة وثلاثون عاماً، فالجانب المرفوض في هذا الزواج هو الجانب الاجتماعي المتمثل في الزواج بين المحارم؛ لأنّه كان يعتبر المتبنى ابناً من الصلب ولهذا استغرب ورفض من قبل المناقنين في المدينة، كانت هذه النقطة من الإصلاح الاجتماعي مرغوبة، ولكن هل كان هذا أمراً مستعجلاً؟ لا يمكننا القطع بأي شيء، ولكن يمكننا القول بأنّ كلّ القضايا من هذا النوع كانت موجهة إلى الإصلاحات السياسية والاجتماعية، ولا يهتم توجيهاً إلى الحب الرومانسي إلا بشكل طفيف جداً^(١١١).

وافق «Radinson» على ما ذكره «Watt» وأصرّ على الجانب الاجتماعي غير العاطفي، وقال إنّ زينب كانت في الخامسة والثلاثين من عمرها ولم تكن في سن مرغوبة، كان الزواج يقوم على هدف توفير المزيد من الإجماع السياسي^(١١٢)؛ لأنّ محمداً كان على صلةٍ بحلفاء أبي سفيان في هذه النقطة. بالإضافة إلى ذلك، فإنه بهذا الزواج قد ألغى التقليد السيء المتعلق بالتبني وأدى إلى تصحيح هذا الجانب بأن كان مثلاً صالحاً. ومن العلماء المتأخرين «Kamil Miras» كامل ميراث يقول: كانت زينب من بني أسد وتعدّ نفسها غير كفاء لزيد وتعانده، وفي النهاية تخلى زيد عنها وتزوجها الرسول، فبدأ اليهود والمنافقون يقولون: «محمد تزوج من زوجة ابنه». ثم نزلت الآيات من سورة الأحزاب وأفادت بأنّ تلك من تقاليد الجاهلية وأزالتها. وأمرت بدعوة المتبنيين بأسساء آبائهم، في نفس الوقت تمت إزالة العلاقات الجاهلية التقليدية وأقيمت بدلاً منها الأخوة الدينية^(١١٣). من بين الروايات حول أنبياء بني إسرائيل في الكتاب المقدس، بعض الروايات التي تجعل الأنبياء في

J.Davenport' Hz.Muhamed ve kuran(çev.Ömer Riza Doğrul) Ankara1969;s25-26 (١١٠)

.Montgomery Watt, Hz. Muhammed, (Çev. Hayrollah Örs), İstanbul 1963, s. 64 (١١١)

.Maxsime Rodinson, Hz. Muhammed, (Çev. Atilla Tokatlı), İstanbul 1968. s. 209-210 (١١٢)

.Kamil Miras, Sahih-i Buhari Muhtasan Tecrid-i Sarih Tercümesi, Ankara, ts., XI, 261 (١١٣)

موقف ذلّة وضعف وشهوة، من بين تلك الحكايات حكاية داود أنّه أحبّ زوجة قائد من قاداته «أوريا» فأرسله إلى الحرب وقتل، ثم تزوج بزوجته «بات شفا»^(١١٤).

ونتيجةً لذلك، فإنّ هذه القصص التي نُقلت عن «Caetani» و«Emile Dermenghem» لا أساس لها من الصحة وغير متعمدة. وما في بعض مصادر التاريخ الإسلامي من الروايات في هذا الموضوع أيضاً لا أساس له. فكلها ملاحظاتٌ وهميةٌ مثل قصص الغرام الغربية، وللأسف فإن بعض الروايات التي لا أصل لها في بعض المصادر الإسلامية هي التي تشكل الأساس لادّعاءات المستشرقين في هذه القضية.

٢- محاولة إشاعة إهانة النساء:

تحاول بعض الناشطات في المجال النسائي تقديم النبيّ على أنّه معارضٌ لحرية الفكر والمرأة بشكل عام، فهو النموذج الأوّل لكل أشكال الإهانة والتعصب ضد المرأة في الشرق الأوسط في هذا العصر^(١١٥). وفي هذا الصدد يروى بأنّ محمداً قال: بأنه مرّ على جهنم ليلة المعراج ورأى أكثر أهلها من النساء، فقليل له لماذا كان أكثر أهلها من النساء؟ فأجاب بأنهن ناقصات العقل والدين. فيقول «بارلاس» مُعتمداً على «غروبناموما» بأن مثل تلك الأحاديث تُشكل التأثيرات الثقافية القديمة، وفي هذا السياق تجسّدت اليهودية والمسيحية، بالإضافة إلى العديد من الأفكار والعادات المتعلقة بثقافة البحر الأبيض المتوسط والثقافة العربية حيث أثارت عداوة عميقة للمرأة^(١١٦). ويقول (Tuksal) إنّ روايات الأحاديث النبوية ما هي إلا عملياتٌ بشريةٌ ناشئة عن أفكار تقليدية تمتد لآلاف السنين، ولا علاقة لها بالدين من قريب أو بعيد. ويرجع ذلك إلى حبّ التملُّك والسيطرة والهيمنة التي مارسها الرجال لقرون طويلة ضد النساء، إضافةً إلى ثقافة المجتمع الذكوري الغالبة آنذاك. ومع أنّ هناك عديداً من الأسباب فإن في تلك الروايات «تحقيراً لشأن المرأة تجاه شخصية الرجل» وهذا اعتداء على شخصية المرأة وتضييع لحقوقها^(١١٧).

ويمكن أن تُقدّم الأحاديث المتعلقة بالمرأة والواقعة تحت مجهر النقد الغربي كالتالي: «ما تركت بعدي فتنة أضرّ على الرجال من النساء»^(١١٨)، «لن يفلح قوم ولّوا أمرهم امرأة»^(١١٩)، «إذا دعا الرجل امرأته إلى فراشه فأبت فبات غضبان عليها لعنتها الملائكة حتى تصبح»^(١٢٠)، «اطلعت في النار فرأيت أكثر أهلها النساء»^(١٢١)، ويروى

(١١٤) Tevrat, Yaratiş, Il: 1-27; hikayenin devamında bu çocuğun Süleyman olduğu kaydedilmektedir.
Bk. Ali İhsan Tokar, "Kadınların Peygamber Algısı Müslüman Kadınlar ve Hz. Muhammed", *Usul*, (١١٥)
Usûl, 7 (2007/1), s. 139

A. Barlas, "Believing Women" In Islam. *Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur'an*, Austin: (١١٦)
University of Texas Press, 2002, s.45

Tokar, *age*, s. 144-152 (١١٧)

(١١٨) مسلم، الذكر، ٩٨، ٩٧، الترمذي، الأدب، ٣١، ابن ماجه، محمد بن يزيد القزويني، السنن، تحقيق محمد فؤاد عبد الباقي، القاهرة، ١٩٥٢-٥٣ الفتنه، ١٩، ابن حنبل، أحمد، المسند، تحقيق أحمد محمد شاكر، القاهرة، دار الحديث، الطبعة الأولى،

١٩٤٩، خ، ١٠٠-٢١٠. البخاري، النكاح، ١٧.

(١١٩) البخاري، المغازي، ٨٢، الفتن، ١٨، ابن حنبل، المسند، ٤٣، ٤٧٥.

(١٢٠) البخاري، بدأ الخلق، ٧، أبو داود، النكاح، ٤١، الترمذي، الرضاع، ١.

(١٢١) البخاري، الإبان، ٢١، مسلم الذكر، ٩٥.

من طريق ابن عمر أن امرأة أتت رسول الله فقالت ما حقّ الزوج على امرأته؟ فقال: لا تمنعه نفسها وإن كانت على ظهر قتب، ولا تعطي من بيته شيئاً إلا بإذنه، فإن فعلت ذلك كان له الأجر وعليها الوزر ولا تصوم تطوعاً إلا بإذنه، فإن فعلت أمتت ولم تؤجر، وألا تخرج من بيته إلا بإذنه، فإن فعلت لعنتها الملائكة: ملائكة الغضب وملائكة الرحمة حتى تتوب أو ترجع. قيل: وإن كان ظالماً؟ قال: وإن كان ظالماً^(١٢١). فنحن نريد تقييم الروايات الواردة في الموضوع ونحاول فهمها في سياق ما وردت فيه وفي إطار علم الحديث.

١- الرواية الأولى: «ما تركت بعدي فتنة أضرّ على الرجال من النساء» حديث صحيح ورد في البخاري، وقد شرحه العلماء بالضعف العام لطبيعة الرجال تجاه المرأة، وبالتالي فإنّ كون المرأة موضوع إغراء ملاحظة عامة، وهذه الملاحظة تدلّ على ضرورة وجود قواعد وأنظمة في العلاقة بين الذكور والإناث للتغلب على نقاط الضعف هذه. كما يرى أن فهم كلمة «فتنة» مرتبطٌ بالسياق الثقافي، سواء كان ذلك إغراءً أم اختباراً، فمن المفهوم أنّ كلمة «فتنة» تفيد معنى التجربة والاختبار من وجهة النظر التاريخية، وإذا كان معظم المسلمين من العرب الآن يميلون إلى تفسير كلمة «فتنة» من الناحية الجنسية، وبهذا يؤكدون جانب الإغراء للمصطلح، مما يتماشى مع قراءته في النموذج الثقافي الغربي، إلا أن ذلك يتناقض مع ما يسمى «بالنموذج الثقافي العربي الأساسي» من معاني التجربة والاختبار.

٢- الرواية الثانية: «لن يُفْلح قوم ولّوا أمرهم امرأة» فهذا الحديث عند البخاري وغيره من المحدثين، ومن المعروف أن النبي عليه السلام قال هذا عندما جلست ابنة كسرى إلى العرش، وقد وُجّهت انتقادات كثيرة لهذا الحديث خاصة في مجال شجب النساء من الحياة السياسية العامة، لكنّ الفقهاء لم يتفقوا على مسألة تطبيقه وحده في هذا المجال، قال الطبري: «هذا الحديث لا يكفي أن يكون دليلاً برأسه لحرمان النساء من صلاحيات اتخاذ القرار واستبعادهن من السياسة، ويقال في مجال نقد الرواية: إنّ راويه غير ثقة قد أُدين وجلد بسبب شهادته الكاذبة». وقال «Cihan Aktaş'a»: «إنّ المرأة قد لعبت دوراً نشطاً في المجالات العسكرية والثقافية في عصر النبي وفي التاريخ الإسلامي، وكان لها أيضاً مكانة في السياسة والثقافة وكثير من جوانب الحياة»^(١٢٢).

٣- الرواية الثالثة: «إذا دعا الرجل امرأته إلى فراشه فأبت فبات غضبان عليها لعنتها الملائكة حتى تصبح» وحديث ابن عمر: «أنّ امرأة أتت رسول الله فقالت ما حق الزوج على امرأته، فقال لا تمنعه نفسها وإن كانت على ظهر قتب ولا تعطي من بيته شيئاً إلا بإذنه، فإن فعلت ذلك كان له الأجر وعليها الوزر ولا تصوم تطوعاً إلا بإذنه فإن فعلت أمتت، ولم تؤجر وألا تخرج من بيته إلا بإذنه، فإن فعلت لعنتها الملائكة ملائكة الغضب وملائكة الرحمة حتى تتوب أو ترجع. قيل: وإن كان ظالماً؟ قال: وإن كان ظالماً»^(١٢٣). يميل «Roald» إلى أنّه قد تأثر إلى حدّ كبير بـ«النموذج الثقافي العربي الكلاسيكي»، حيث «يجب على الزوجات ألا يغادرن المنزل دون إذن»^(١٢٤).

٤- الرواية الرابعة: «أطلعت في النار فرأيت أكثر أهلها النساء» قد ثبت أنّه أشير إلى هذا الحديث في جدال

(١٢٢) الطيالسي، المسند، ١، ١٩٥١، ابن أبي شيبة، المصنف، ١٧١٢٤، ٣٥٥٧.

(١٢٣) Cihan Aktaş, *Sistem İçinde Kadın*, İstanbul: Beyan Yayınları, 3.bs., 1991, s.128.

(١٢٤) الطيالسي، المسند، ١، ١٩٥١، ابن أبي شيبة، المصنف، ١٧١٢٤، ٣٥٥٧.

(١٢٥) A. S. Roald, *Women in Islam. The Western Experience*, London and New York: Routledge, 2001, s.14.

بين الجنسين في جالية صومالية تعيش في الدول الإسكندنافية؛ ولهذا فإن الاختلافات الجغرافية والثقافية يمكن أن تؤثر على فهم الأحاديث وتداولها ودورها، وإكسابها معانٍ إضافية غير التي قصدها النبي ﷺ. فالثابت عنه ﷺ أنه أوصى بالرفق بالنساء في أكثر من حديثٍ من مثل قوله عليه السلام: «يا أنجشة رفقاً بالقوارير...»^(١٢٦). يقول «Tuksal» إنَّ المفهوم الذي يسيطر عليه الذكور قد تحكَّم ومنذ زمن طويل في تاريخ الإنسان، ويؤكد أنَّ الروايات المزعومة المنسوبة للنبي في هذا المجال فيها تداخلٌ مقصودٌ وكبير، فليس من قبيل المصادفة استغلال العقلية التقليدية القديمة الدين لتطبيق الأحكام الثابتة أو لتبريرها، وقد أدَّى ذلك إلى وجود تعارض مع الإطار الديني الصحيح الذي تمثله أفعال الرسول، وبين الإطار المشكوك فيه الذي تمثله بضعة أحاديث هنا أو هناك^(١٢٧). فيروى عن النبي في حق المرأة التي هي نصف الجنس البشري أنها هي الفتنة للمجتمع، وأنها سلعةٌ جنسية لزوجها، وعليها اللعنة عندما ترفض رغبات زوجها الجنسية، وأنَّ المجتمع الذي تكون المرأة حاكمةً فيه لن يفلح، وأنها لا تستطيع الخروج من منزلها بغير إذن زوجها. إذا اعتمد على تلك الروايات التي تسند إلى النبي فسيؤدي ذلك إلى وصف النبي كشخصٍ قاسٍ ومعارضٍ للمرأة خصوصاً عند من يدافع عن المساواة بين الرجل والمرأة اليوم، ومن ثم يجب التعامل مع هذه الروايات في السياق الذي وردت فيه. وقال «Barlas» إنَّ النبي هو مثال يُتخذى لكلِّ من الرجال والنساء. وأضاف: «هناك مجموعة من سبعين ألف حديث موصوفة بالصحة، ولا يوجد سوى ستة أحاديث تعبر عن عداوة المرأة، فموقف الرجال ضدَّ المساواة بين الجنسين متمسكين بتلك الروايات يعد من السخرية في حين أن العديد من الأحاديث الإيجابية لا تزال قائمة»^(١٢٨). يقول «Roald»: «في صدد نقد الروايات، في عديد من الروايات تجد الحث على معاشررة الرجال للنساء على أساس المودة والرحمة، بينما تجد في أماكن أخرى روايات مناقضة»^(١٢٩). يمكننا أن نقول إنَّ «Roald» أعرب في الواقع عن تصوره في فهم الكلام بشكل مختلف عند اختلاف السياق، فمن الضروري ألا نتجاهل الروايات التي تعبر عن أسلوب النبي تجاه المرأة بلطف ووقار، لكن موضوع خلق المرأة، ووضعها الخاص، والتفسيرات حول تلك الروايات تؤدي إلى التشويه والفهم الخاطيء.

تصف الروايات التالية مسئولية الرسول ﷺ وكونه قدوةً للأمة: خيركم خيركم لأهله وأنا خيركم لأهلي^(١٣٠). استوصوا بالنساء خيراً فإتتهن عندكم عوان، ليس تملكون منهن شيئاً غير ذلك، إلا أن يأتين بفاحشة مبينة، فإن فعلن فاهجروهن في المضاجع واضربوهن ضرباً غير مبرح، فإن أطعنكم فلا تبغوا عليهن سبيلاً، إنَّ لكم من نساءكم حقاً ولنساءكم عليكم حقاً، فأما حقكم على نساءكم فلا يوطئن فرشكم من تكرهون، ولا يأذن في بيوتكم لمن تكرهون، ألا وحقهن عليكم أن تحسنوا إليهن في كسوتهن وطعامهن^(١٣١). عَنْ حَكِيمِ بْنِ مُعَاوِيَةَ الْقَشِيرِيِّ عَنْ

(١٢٦) البخاري، الأنبياء، ٥، مسلم، الرضاع، ٦٥، الترمذي، الطلاق واللعان، ١٢.

(١٢٧) Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara: Kitabiyat: 2000, s.236-237.

(١٢٨) A. Barlas, "Believing Women" In Islam. *Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur'an*, Austin: University of Texas Press, 2002, s.45.

(١٢٩) .Roald, *Women in Islam*, s. 146.

(١٣٠) ابن ماجه، النكاح، ٥٠.

(١٣١) الترمذي، الرضاة، ١١، ابن ماجه، النكاح، ٣.

أَبِيهِ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا حَقُّ زَوْجَةٍ أَحَدِنَا عَلَيْهِ قَالَ: «أَنْ تُطْعِمَهَا إِذَا طَعِمْتَ وَتَكْسُوَهَا إِذَا اكْتَسَيْتَ - أَوْ اكْتَسَبْتَ - وَلَا تَضْرِبَ الْوَجْهَ وَلَا تُقَبِّحَ»^(١٣٢) قالت عائشة ما ضرب رسول الله ﷺ خداماً له ولا امرأة ولا ضرب بيده شيئاً^(١٣٣). ويشير «Mernissi» إلى وجود مشروع للنبي ﷺ حول المساواة بين الجنسين في المدينة المنورة^(١٣٤). وهناك كثير من الأحاديث تعبر بوضوح عن المرأة بشكل إيجابي. يقول ابن سعد: إن النبي لم يضرب زوجته ولا عبده أو أي شخص آخر قط. حتى إن النبي ترك منزله وانتقل إلى غرفة مجاورة للمسجد لمدة شهر عند مواجهته. تمرّد بعض زوجاته ولم يستخدم العنف ضدهن^(١٣٥). وتؤكد «فاطمة أونصال» أيضاً أن هناك محاولة لعزلة النساء اليوم عن المجتمع، مع أنهن كنّ يشاركن الرجال في مسجد النبي، وهو آنذاك كان كالجامعة والبرلمان، فكان يحلم محمد بمجتمع تستطيع فيه النساء التنقل بحرية، ووصيته في عصره بسفر النساء مع أقاربهنّ تدلّ على التأكيد على إنشاء بيئة ستسافر فيها النساء بحرية في المستقبل^(١٣٦). ومع أن النبي كان واضحاً وغير خاضع لأحد لكن في الوقت نفسه كان حليماً ومتواضعاً، لا يحبّ العنف والكبر^(١٣٧). والحاصل أنّ لا يمكن الادّعاء بأن النبي كان عدواً للمرأة، من خلال بعض الروايات، لأنّ سلوكه الاجتماعي وأحاديثه الكثيرة تشير إلى أنّه كان يوقّر المرأة ويوصي بذلك أصحابه. فمن الضروري تقييم النبي وفق معايير عصره، وقراءة الروايات في إطار المبادئ الأساسية للإسلام بدلاً من التفسيرات الحرفية المشوهة.

الخاتمة:

في مواجهة الاتجاهات الثقافية التي تجلبها العولمة أو تعبر عنها، يواصل الإسلام وجوده الاجتماعي والثقافي كمنافس قوي، وفي هذا السياق ذاته تأتي الهجمات مباشرة على الإسلام ونيبه. فإنّ معاداة الإسلام التي يُراد إنشاؤها بالإشارة إلى النبي لا تقتصر على تقييم أحداث اليوم بسوء الظنّ فحسب، بل إنّها تعكس التاريخ عن طريق تشويهه بمعايير الحاضر. فالعقل الغربيّ الذي يصوّر الرسول عليه السلام كأنّه مصدرٌ للإرهاب ورجل شهوانيّ ليس مخلصاً. وتفسير المستشرقين الآيات والأحاديث مشوهة تساعد على تلك التقييمات والتفسيرات. والأسوأ هو أنّ الصحافة والسياسة الغربية بدأت تستغلّ ذلك الأمر، وتكمن الأسباب الاقتصادية والسياسية قبل الأسباب الدينية وراء الادّعاء بأنّ الإسلام مذهب مسيحي منحرف مأخوذ عن كاهن. والأهم أن هذه المحاولات تهدف إلى صد المسيحيين عن دخولهم الإسلام ومنعهم من تعلمه. إنّ الادّعاءات بأنّ النبي والمسلمين نشروا الإسلام بالسيف ومارسوا الإرهاب، قد اختلقها الغرب للتغطية على الفساد والافتراءات وامتصاص دماء الشعوب المسلمة.

(١٣٢) أبو داود، النكاح، ٤٢، ابن ماجه، النكاح، ٣.

(١٣٣) مسلم، الفضائل، ٧٩، ابن ماجه، النكاح، ٥١، الدارمي، عبد الله بن عبد الرحمن السنن، تحقيق، فؤاد أحمد، بيروت، دار الكتاب العربي، ١٤٠٧: ابن حنبل، المسند، ٥٠٢٢٩-٢٣٢.

(١٣٤) Mernissi, age., s.184.

(١٣٥) Mernissi, Fatima, *The Veil and Male Elite. A Feminist Interpretation of Women's Rights in Islam*, (transl. Mary Jo Lakeland, Reading), Mass.: Addison-Wesley Publishing Company, 1991, s.156 vd.

(١٣٦) Fatma Ünsal, 'Türkiye'de Kadın Hareketinin Parçalı Yapısı', konuşma kaydı, 'Kadın Sorunları' Bağlamında Örnek Bir Eş ve Baba Modeli Olarak Hz. Peygamber (s) Paneli, *İran İslam Cumhuriyeti*

.Büyükelçiliği Kültür Müsteşarlığı, Ankara: 17 Mart 2007

.Toker, agm, 145 (١٣٧)

والهدف الرئيس من خلال هذا الغرض إبعاد الناس عامّةً والمسيحيين واليهود خاصةً عن الإسلام؛ فأتاهم النبي بالشهوانية بسبب تعدد الزوجات، وزواجه بعائشة وزينب بنت جحش ليس صحيحاً. فمن الضروري النظر إلى النبي وأحاديثه في ظروف الفترة التي عاش فيها. على أنه من الإنصاف أن نذكر أن من الغربيين من يرون تلك الادّعاءات عبثاً ويرفضونها كما ذكرنا من قبل.

فبدلاً من نشر الروايات المذكورة في إهانة المرأة وفهمها بهذه الصورة، ينبغي فهم سياق حياة النبيّ وأحاديث الباب كلّ بالمعنى الشامل، إن تجرئة الروايات عن سياقاتها التاريخية، ومحامتها بأحكام القرن الحادي والعشرين تنتهي بالضرورة إلى اعتبار النبيّ عدوًّا للمرأة. إنّ النساء المسلمات من لدن زوجات النبيّ إلى يومنا الحاضر لسنّ مستعبداتٍ للرجال، فهنّ لا يرين أيّ مضايقاتٍ دينيةً في المجتمع الذي يعشن فيه، إنّ كلّ ما يحدّ من حرية المرأة أو يهينها أعرافٌ باليةٌ ليس لها كبير مستندٍ من الدين.

والنقطة الأخيرة التي وصلنا إليها في هذا البحث هي أنّ النبي كان منحازاً للمرأة. وفي نتيجة البحث يمكننا القول إنّ سوء فهم الإسلام ونبيّه منشؤه تشويه الروايات وقطعها عن سياقها، والنظر إليها بالمفهوم الغربيّ الحديث.

المراجع العربية:

- الذهبي، ميزان الاعتدال، مصر، ١٣٨٢،
- ابن الأثير، عز الدين أبو الحسن، أسد الغابة، ١٩٩٦.
- ابن الجوزي، محمد بن أحمد، التسهيل لعلوم التنزيل، دار الكتب العلمية ١٩٩٥ م.
- ابن سعد، الطبقات الكبرى، تونس ٢٠٠٩.
- أبو عبد الله شمس الدين الذهبي، تذكرة الحفاظ، حيدر آباد، ١٣٧٥ هـ.
- أحمد بن يحيى، بن جابر، الأنساب، بيروت، دار الفكر، ١٩٩٦.
- السمعاني عبد الرزاق بن همام، المصنف، مكتبة الإسلامي، ١٤٠٣
- الطبراني، سليمان بن أحمد، المعجم الكبير، تحقيق حمدي بن عبد المجيد السلفي، الموصل، مكتبة العلوم والحكم، الطبعة الثانية، ١٩٨٣، ٥.
- العقاد، عباس الصديقة بنت الصديق، القاهرة، دار المعارف، ١٩٦٣.
- القرطبي، أبو عبد الله محمد بن أحمد الأنصاري، الجامع لأحكام القرآن، القاهرة، ١٩٨٧ م.
- الماوردي، أبو الحسن علي بن محمد، عصمة النبوة، بيروت، دار الكتب العربي ١٩٨٧ م.

المراجع التركية:

- A. Barlas, "Believing Women" In Islam. Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur'an, Austin: University of Texas Press, 2002.
- A. S. Roald, Women in Islam. The Western Experience, London and New York: Routledge, 2001.
- Abdülaziz Hatip, Kuran ve Hz. Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar, İstanbul 1997.
- Abdülkerim Özeydin, "Arap", DİA, İstanbul, İSAM, 1991
- Aişe Abdurrahman, Rasulullahın Annesi ve Hanımları, çev: İsmail Kaya, Konya 1987
- Asife Ünal, Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslam'da Evlilik, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Aşık, Nevzat, Hz. Aişe'nin Hadisçiliği, İzmir, Öğrenci Basımevi, 1987.
- Ateş, Ali Osman, İslam'a Göre Cahiliyye ve Ehli Kitap Örf ve Adetleri, İstanbul, Beyan Yayınları, 1996.
- Barin Hilal, Tedirgin Nefret İslamofobi, İstanbul, Tezkire yayıncılık, 1. Baskı, 2016

- Canatan Kadir ve Özcan Hıdır, (eds.), Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm, Ankara, Eski Yeni Yayınları, 1. Basım, 2007
- Caroline Fourest ve Fiametta Venner, *İslamophobie? prochoix*, no:26-27paris,Automenna Hiver,2003
- Cemil Sena, Muhammedin Felsefesi, İstanbul 1975.
- Christopher Allen, *İsalomophobia*, England Ashgate Publishing Limited, 2010
- Cihan Aktaş, Sistem İçinde Kadın, İstanbul: Beyan Yayınları, 3.bs., 1991.
- Çarkman Aslı, “Avrupa ve Öteki: Avrupa İmgesinin Osmanlı Aydınlanmasından Yansıması”, (Der.E. Fuat Keyman), Türkiye’nin Yeniden İnşası, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013
- Edward, Said, Oryantalizm, (çev. Nezh Uzel), İstanbul 1998
- Emile Dermenghem, Muhammed’in Hayatı, (Çev. Reşat Nuri), İstanbul 1930.
- Fatma Ünsal, ‘Türkiye’de Kadın Hareketinin Parçalı Yapısı’, Örnek Bir Eş ve Baba Modeli Olarak Hz. Peygamber (s) Paneli, İran İslam Cumhuriyeti Büyükelçiliği Kültür Müsteşarlığı, Ankara: 17 Mart 2007.
- Fayda, Mustafa, “Aişe”, DİA., İstanbul, İSAM,1989, II, 20.
- Fazlurrahman, Siret Ansiklopedisi, (çev: Heyet), İstanbul 1990, II, 197.
- Francis Bacon, Denemeler, (Çev. Elif Günçe), İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2004
- Galen Johnson, “Muhammad and Ideology in Medieval Christian Literature”, *Islam and Christian-Muslim Relations*, XI-, 2000
- Görmez, Mehmet Klasik Oryantalizmi Hadis Araştırmalarına Sevk Eden Temel Faktörler”, *İslamiyat III* (2000)
- Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, (Çev. Salih Tuğ), İstanbul, İrfan Yayıncılık, 1990, II, 676–691; Ziya Kazıcı, Hz.Muhammed’in Eşleri ve Aile Hayatı, İstanbul, Çağ Yayınları, 1991, S. 73–331;
- Harman, Ömer Faruk, “Yuhannâ Ed-Dımaşkı”, DİA, İstanbul, İSAM, 2013
- Haytî, İmadüddin şübehât tazimî ‘d-devletî’l-İslâmî ve’r-red aleyha, yy., Heyetü’ş-Şamî’l-İslamiyye, 1. bs. 2015
- Hidayet Şefkatli Tuksal, Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri, Ankara: Kitabiyat: 2000.
- Hourani, Albert Avrupa ve Orta Doğu, (Çev: Ahmet Aydoğan, Fahrettin Altun), İstanbul 2001
- İlhan Arsel, Şeriat ve Kadın, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1995.
- İsmail Hakkı Uzun Çarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, ts.
- Kamil Miras, Sahih-i Buhari Muhtasan Tecrid-i Sarih Tercümesi, Ankara, ts.
- Karen Armstrong, İslam, Modern Library, USA, 2000, s. 141; İslam, (Çev. Selim Yeniçeri), İstanbul: Koridor Yay., 2008
- Kasım Şulul, Hz. Peygamber Devri Kronolojisi, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003.
- Kecia Ali, “A Beatiful Example”: The Prophet Muhammad as a Model for Muslim Husbands’, *Islamic Studies*, 43:2 2004.
- Konrapa, Zekai, Peygamberimiz İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere, , İstanbul, Fatih Yayınevi, ts.
- M. Şemseddin Günaltay, İslam Öncesi Araplar ve Dinleri, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 1997.
- Maxsime Rodinson, Hz. Muhammed, (Çev. Atilla Tokathı), İstanbul 1968.
- Mehmet Azimli, “Hz. Aişe’nin evlilik yaşı tartışmaları ya da savunmacı tarihçiliğin çıkmazı”, *İslami Araştırmalar*, Ankara, 2003, XVI.
- Mernissi, Fatima, *The Veil and Male Elite. A Feminist Interpretation of Women’s Rights in Islam*, (transl. Mary Jo Lakeland, Reading), Mass.: Addison-Wesley Publishing Company, 1991.
- Montgomery Watt, Hz. Muhammed, (Çev. Hayrollah Örs), İstanbul 1963.
- Muhammed İbn İshak, es-Siretu’n-Nebeviyye, (tahk. Muhammed Hamidullah), Konya, Hayra Hizmet Vakfı Yayınları,1981
- Neşet Çağatay, İslam Dönemine Dek Arap Tarihi, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.
- Öztürk Orhan, Ruh Sağlığı ve Bozuklukları, Ankara, Hekimler Yayın Birliği, 1. Baskı, 1992
- Ramazan Altıntaş, Bütün Yönleriyle Cahiliye, Konya, Ribat Yayınları, ts.
- Reinhart Dozy, *Tarihte İslamiyet*, (çev: Abdullah Cevdet -Osmanlıca metin-), İstanbul 1908, I, 105
- Rıza Savaş, “Hz.Aişe’nin Evlenme Yaşı ile İlgili Farklı Bir Yaklaşım”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1995.
- Servante Alain, “Batlıların Gözünde Türk İmajının Geçirdiği Değişimler”, (Ed. Özlem Kumrullar), *Dünyada Türk İmgesi*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2. Basım, 2008
- Suzan Yıldırım, Hz.Aişe’nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar, *İstem*, Yıl:2, Sayı:4, 2004.
- Voltaire, *Candide* ya da İyimserlik, (Çev. Server Tanilli), İstanbul, Cem Yayınları, 1994.

Akıl Dışı Bir Korku Olarak 'Phobia'nın İslâma İlintilenme Obsesifliği

Mehmet Sabri GENÇ*

Özet

İslâmofobi, küresel güçlerin ve sermayeciliğin tek rakip olarak gördüğü İslâm'a ve Müslümanlara karşı, tüm dünyada; medya, halkla ilişkiler, eğitim-öğretim, siyaset vb. gibi unsurları kullanarak; oluşturmaya çalıştığı bir algının kavramıdır. Algı yöneticileri, evvela ad koymakta ve daha sonra da bu adın ya da kavramın altını türlü manipülasyonlarla doldurmaktadırlar. Bu makalede, İslâmofobi meselesi, 19. Yüzyılda ortaya çıkmış ve modern psikolojiyi derinden etkilemiş olan Yönelmişlik Teorisi çerçevesinde ele alınmış, insanların korku fenomenlerinin mevzubahis teorisinin tersyüz edilmesiyle nasıl manipüle edildiği analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yönelmişlik, Manipülasyon, Algı Yönetimi, Korku, Psikik Fenomenler

The Obsession of Linking Phobias to Islam as an Irrational Fear

Abstract

Islamophobia is the concept of perception which through by using media, public relations, education etc. Managing by global Powers and Capitalism. Perception managers are first giving a name or devising a Word and afterwards they replace the meaning of the Word, by manipulating. In this article, the issue of Islamophobia was examined in the framework of the Intentionality Theory, which emerged in the 19th century and deeply influenced on modern psychology, and attempted to analyze how people's fear phenomenon is manipulated by inverting this theory.

Keywords: Intentionality, Manipulation, Perception Management, Fear, Psychological Phenomena

Herhangi bir felsefi, toplumsal ya da sosyal bir meseleyi layıkıyla anlayabilmek için, mevzubahis sorunun kavramlarına eğilmek elzemdir. Kavramların anlamlarını ya da oluşmuş/oluşturulmuş manasını bilmeden, herhangi bir konuyu esaslı bir

---

* Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi, msgench@gmail.com.

şekilde anlamak ve kavrayabilmek mümkün değildir. Bu sebeple, "İslâmofobi" adlandırmasının ve bu ad koymanın beraberinde getirdiği sorunların ne'liğini ya da mahiyetini anlayabilmemiz için "fobi" kelimesinin kökenine odaklanarak meseleyi açıklığa kavuşturmamız gerekmektedir. Kavramın kökenini, Grekçe deyimle "etymos"unu yani doğru anlamını açıkladıktan sonra meseleyi farklı veçheleriyle ele alacağız.

Phobia kavramı, "akıldışı korku, korku ve nefret" anlamlarına gelmektedir.¹ Grekçe kökenli "Phobos" kelimesinden evvela Latinceye sonra Fransızcaya oradan da diğer Batı dillerine geçmiş olan bu kavramın aslı "panik ya da endişe hâlindeki korku" ya da "korkunun objesi" anlamlarına gelmektedir. *Phobia* kavramı, toplumsal ve kültürel anlamda "aşırı ve çoğunlukla da sebepsiz yere korkmak" demektir. Kelimenin gerçek anlamda herhangi bir olgu adına eklenerek yerleşmesine, 18. yy.'ın sonunda ve 19. yy.'ın başında ortaya çıkmış bazı metinlerde rastlanmaktadır.²

Phobia kavramının psikoloji felsefesindeki kuramsal zeminini daha iyi anlayabilmek için psikik fenomenlerin nazarî temellerine inmek gereklidir. Korkmak, sevmek, inanmak, nefret etmek gibi fenomenler insanoğlunun fıtratında yer alan nefsî fenomenlerdir (Psychological Phenomena). Bu her bir nefsî fenomen ise, bir olguya ya da nesneye yönelmek zorundadır. Buna, filozof Franz Brentano (1838-1917) "yönelmişlik" (Intentionality) demektir.³ Almanya doğumlu, İtalyan asıllı Avusturyalı filozof Brentano çağdaş felsefenin tam merkezinde yer almaktadır. Brentano, sadece psikoloji alanını değil çağdaş batı edebiyatını, felsefesini ve sosyolojisini de etkilemiştir. Brentano, başta Franz Kafka, Robert Musil gibi edebiyatçıların, Edmund Husserl, Martin Heidegger, Alexios Meinong gibi filozofların ve Sigmund Freud gibi sermayecilik düzeninin psikolojik alt yapısını hazırlamış olan kişilerin çok derinden etkilendikleri ancak çok da görünür ya da bilinir olmayan bir filozoftur.⁴

Sanayi Devrimi'nden bu yana; edebî, ekonomik, toplumsal paradigmlar, dönüşümler, devinimler, Batı'daki felsefî gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan 'Psikoloji' dairesinin etrafında dönmektedir. Yani, günümüz dünyasını tüm unsurlarıyla belirleyen şey, insanların nefsî dönüşümleridir ya da devinimleridir. Psikoloji ruhun bilimi değildir, nefsin bilimidir.⁵ Hatta bizim

¹ Bkz: William Collins Sons & Co. Ltd., *The New Dictionary of Cultural Literacy*, Boston, 2005, Phobia Maddesi.

² Bkz: Editör: John McHardy Sinclair, *Collins English Dictionary - Complete & Unabridged 3rd Edition*, 1994, Phobia Maddesi

³ Bkz: Franz Brentano, *Psychologie vom empirischen Standpunkt Band I*, Hamburg, Felix Meiner Verlag, 1973, s. 111

⁴ Bkz: Mehmet Sabri Genç, "Franz Brentano'nun Çağdaş Batı Felsefesine Etkileri", İstanbul, *Kutadgubilig Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 12, Dergâh Yay., Ekim 2007, s. 109-119.

⁵ Bkz: Ahmet Yüksel Özemre, *Türkçe Kur'ân Çevirilerinde "Nefs - Rûh", "Resûl - Nebî", "Yakıyn - Meot" Kelime Çiftlerindeki Kavram Kargaşası*, ozemre.com, 31.12.2006

dimağımıza, ilim ve irfanımıza göre bilim dahi değildir.⁶ İnsanın, metafizik bir varlık olmasını hiçe sayıp nesneleştirmek ilim anlayışımıza ters düşmektedir. Küresel dünyanın psikoloji etrafında dönüyor olmasından ötürü, bu alana layıkıyla hâkim olunabilmesi, dıştan gelecek her türlü soyut tehditlere karşı gelebilmek ya da bir fikir sahibi olabilmek için elzemdir. Bu durumdan mühlhem, Amerika'nın komünizm ile mücadelesinde, askerlerine *Karl Marks*'ın eseri "Das Kapital"ın özetini dağıtmış olması hususu kayda değerdir. Onlara; "Düşmanınızı tanıyın!" diyerek, Marks okumaları yaptırmışlardır. Çünkü, bir kişinin ya da toplumun; tanımadığı, bilmediği bir unsura karşı düşmanlık etmesi akıl dışıdır. Bizdeyse, gerek Marks'ı savunanlar gerekse onu yerenler, Marks'ı yeterince anlayabilmiş değillerdir. Aynı şekilde *Hıristiyan Teolojisi* uzmanlarımız da yok denecek kadar azdır. Ancak, bugün bizleri çözmeye, birbirimizden ayırmaya, darmadağın etmeye çalışan bir uygarlığın, birçok alanda en geniş İslâm araştırmalarına ev sahipliği yapıyor olması ve adlandırmalar yapıp o adlandırmaların ya da hastalıklı tanımların peşi sıra bizleri ve dünya kamuoyunu sürüklemesi de boşuna değildir. Kapitalizm yani sermayecilik karşısında bir güç olan komünizmin çökmesinden sonra, kapitalizm karşısında yeni düşman olarak İslâm ve Müslümanlar görülmüştür. Nitekim Canatan, bu durumun neticelerini şu şekilde ifade etmektedir:

"Komünizmin yıkılmasından sonra icat edilen 'yeni düşman' fikri de bu komplo teorisine uyumludur. İslâm tehlikesi efsanesi, Batı'nın yeni dönemde sosyal-psikolojik ve politik ihtiyaçlarına cevap olmak üzere uydurulmuş bir efsanedir. Bu efsane, özellikle Batı'da yaşayan Müslümanları olumsuz yönde etkilemekte ve onların Batı toplumlarına entegre olmalarını engellemektedir. Çünkü İslâm tehlikesi, yerleşik toplumu Müslümanlar hakkında endişe ve kaygılara sürüklerken, Müslümanların da toplumdan soyutlanmasına ve kabuğuna çekilmesine sebep olmaktadır. Bu süreçler, bu efsaneye güç katmaktan başka bir işe yaramamaktadır."⁷

"İslâmofobi" denilen kavramın tam olarak neye işaret ettiğini, sosyokültürel ve psikolojik zeminini tespit ve tetkik edebilmemiz için Brentano'nun *Yönelmişlik Teorisi*'ni⁸ bilmemiz şarttır. Bu teori, bütün bir yüzyılı, Sigmund Freud'un (1856-1939) yeğeni ve halkla ilişkiler alanının, ayrıca "Kamu Manipülasyon Sanatı"nın⁹ kurucusu Edward Bernays (1891-1995) üzerinden, sermayecilik düzeninin insanların nefis düzlemini manipüle etmek için tersyüz ettikleri bir teoridir. *Halkla İlişkiler* adı altında modern propagandanın kurucusu olan Bernays, 20. yy.'ın en büyük şeytanlarından ya da toplumları yoldan çıkarıp onları tüketim tuzağına

⁶ Bkz: Ş. Teoman Duralı, *Sorun Nedir?*, İstanbul, Dergâh Yay., 2006, s. 37.

⁷ Kadir Canatan, Özcan Hıdır, *Batı Dünyasında İslâmofobi ve Anti-İslâmizm*, Ankara, Eskiye Yay., 2007, s. 22.

⁸ Alm *Thorie der Intentionalität*.

⁹ Ing *The Art of Public Manipulation*.

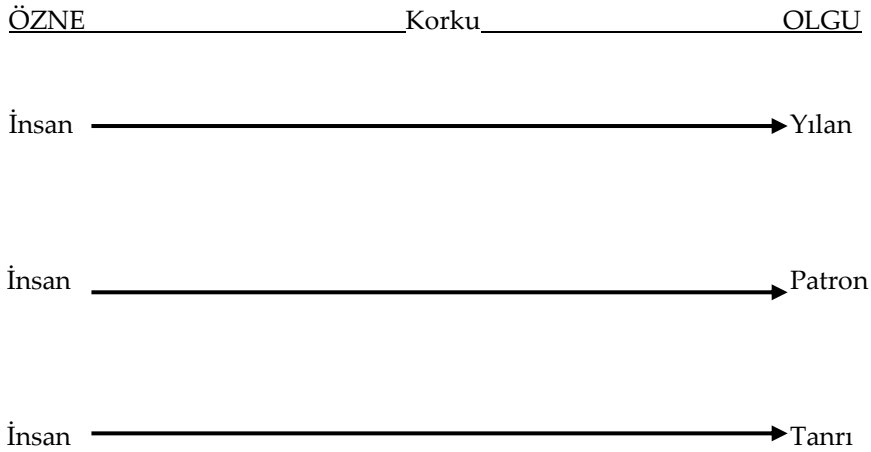
düşüren biridir. Freud'un yeğeni olan Bernays, ailesiyle birlikte henüz bir yaşındayken Avusturya'dan New York'a yerleşmiştir. Bernays, propaganda kelimesini daha evvel Hitler tarafından kullanıldığı için tercih etmemiş ve bu kelimenin yerine "Public Relations" yani "Halkla İlişkiler" adlandırmasını kullanmış ve "Halkla İlişkiler" adı altında 20. yy.'ın en dehşet propaganda faaliyetleriyle meşgul olmuştur. Freud'un kitaplarının İngilizceye tercüme edilerek dünya çapında şöhret olmasına da kendisi vesile olmuştur. Freud'un düşüncelerinden yola çıkarak ya da en başta onun düşüncelerini manipüle ederek, insanların zihninin medya (TV, Sinema, Radyo, Gazete vs.) ve siyaset kanalıyla kapitalizmin acımasızlığı altında ezilmesine sebep olan kişidir. Kapitalist kültürün¹⁰, Amerika'dan başlayarak tüm dünyaya medya yoluyla aktarılması fikri de ona aittir. Hollywood sinema kültürünü bir propaganda aracı olarak kullanılmasına yol açan da odur. Mesela, bir sigara şirketinin kadınların sigara içmemesinden dolayı müşterilerinin yarısını kaybettikleri şikâyeti üzerine, Freud'un Amerika'da yaşayan eski bir psikanalist öğrencisini arayarak buna çözüm bulmuştur. New York'taki bir yürüyüşte önceden ayarladığı en gösterişli kadınların ellerinde sigarayla cinsel cazibelerini ön plana çıkararak çekici bir şekilde yürümelerini ve "özgürlük", "eşitlik"ten dem vurmalarını salık vermiştir. Yine önceden ayarladığı gazeteciler de orada bulunmuştur. Ertesi gün bütün gazeteler para karşılığında bunu haber yapmıştır. "Özgürlük", "eşitlik" adı altında kadınların da sigara içmeye başlamasına sebep olur ve bu başarısından ötürü milyonlar kazanmıştır. "Tüketici" kavramını ortaya atarak insanların ihtiyaçlarından fazla tüketmesine, "demokrasi" kavramının Amerikan siyasetinde diğer ülkelere karşı en şeytanice kullanılmasına sebep olan da kendisidir.¹¹ İnsanların nefsi ve zihni yapısıyla oynayıp, onları salt biyolojik bir varlığa dönüştürerek, sadece tüketen ve onlardan kendine özgü bir ahlâk anlayışı olan bir canavar yaratmıştır. Sinema, edebiyat, siyaset, müzik, kadın, erkek, çocuk, teknik vs. her şey bu uğurda harcanmıştır. Kişisel gelişim kitapları bu minvalde yazılmıştır. Edebiyat, şiir dahi buna alet edilmiştir. Tüm bu manipülasyon yöntemleri Brentano'nun "yönelmişlik teorisi" temel alınarak geliştirilmiştir. Burada Brentano'nun hiçbir kabahati yoktur, ama onun Viyana Üniversitesi Felsefe Bölümü'ndeki derslerine katılmış olan Freud'un, onun nazariyelerini farklı kulvara dönüştürerek aktarması söz konusu olmuştur. Yönelmişlik Teorisi'ne göre, insanların psikik fenomenlerinden olan ve fitratımızda var olan; korku, sevgi, inanç, nefret gibi fenomenlerin her biri bir olguya yönelmek zorundadır. Örneğin; biri "korkuyorum," dediğinde, bizler "Ne'den korkuyorsun?" diye ona sorarız. O da; "yıldandan korkuyorum,", "patronumdan korkuyorum," veya "Tanrı'dan korkuyorum," diye cevap verebilir. Burada "korku" fenomeninin yöneldiği olgular "yılan", "patron" ya da "Tanrı"dır. Yani her bir nefsi fenomenimiz bir olguya yönelmek zorundadır. Olgusuz korku yoktur. Yani durduk ettik yere hiç kimse

¹⁰ Fast Food kültüründen, kıyafet, aile, eğlence, spor, tüketim kültürüne kadar.

¹¹ Bkz: Mücahit Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, İstanbul, Pınar Yay., 2016, s. 23-25.

hiçbir olguya yönelmeden “korkuyorum” diyemez. İlginçtir ki Phobia kavramı “sebepsiz yere korkmak” anlamına da gelmektedir. Sebepsiz yani psişik fenomenin herhangi bir olguya yönelmeksizin ortaya çıkması nefis ve akıl hastalığının belirtilerindedir. Aynı durum; “sevmek”, “nefret etmek”, “inanmak” fenomenleri için de geçerlidir. İşte 1800lü yıllardan başlayarak, Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan büyük kıyâmetvari ayrışmalar, insanların psişik fenomenlerinin herhangi bir olguya yönelmesi zorunluluğunu bilen batılılar, onların psişik fenomenlerinin yöneldiği olgularla oynayarak ve bizatihi onlara daha da “özgür” olduklarını hissettirerek, hürüklerini ele geçirdiler. Reklamlarla ve telkin edilen yaşam tarzlarıyla ve manipülasyon yoluyla onlara; “X’den korkmayın!”, “Y’den korkun!” ya da “X’i sevin!”, “Y’yi sevmeyin!” denildi.¹² Bu konuyu bir şemayla gösterecek olursak;

Şema I: *Yönelmişlik Teorisi'nin Özet Şeması*

Yukarıdaki şemada sorunu daha iyi anlayabilmek adına, Brentano'nun “Psişik Fenomenler” dediği ve bizlerde doğuştan var olan; korkma, sevme, nefret etme ve inanma gibi fenomenlerimizden “korku” fenomenini seçtik. Korku fenomeni de diğer psişik fenomenlerimiz gibi herhangi bir olguya yönelmek zorundadır. Yani “Yılandan korkuyorum,” dediğimde “korku” fenomenim “yılan” olgusuna yönelmektedir. “Patrondan korkuyorum,” denildiğinde “korku” fenomeni “patron” a yönelmiş demektir. “Tanrı’dan korkuyorum,” denildiğindeyse

¹² Ayrıntılı bkz: Mehmet Sabri Genç, “Modern Batı Edebiyatı'nın Felsefî ve Psikolojik Arka Planı”, İstanbul, *Karabatak Dergisi*, Mayıs-Haziran 2016, Sayı 26, s. 66

"korku" fenomeni "Tanrı"ya yönelmiştir. Brentano'nun "Yönelmişlik Teorisi" özetle budur. Yani; "Her bir psişik fenomen, bir olguya yönelmek zorundadır."¹³

Brentano'nun bu tespiti ve beyanında bir sıkıntı yoktur. Sıkıntı bu tespitteki bilgilerin, insanları ve toplumları yönlendirmek adına manipüle edilmesidir. İşte bu noktada "Phobia" kelimesinin de "korku" anlamına gelmesi ilginçtir. "Korku", insanoğlunun belki de en zayıf ve en aciz psişik fenomenidir. Zihin manipülasyonlarının ekseriyeti "korku" fenomeni üzerinden gerçekleştirilir, çünkü korkan insan teslim olur. Küresel Düzen neredeyse tüm tahakkümünü gerek somut gerekse soyut yollardan oluşturduğu bir korku atmosferi temeli üstüne inşa etmiştir. İşte, Nathan Lean'ın "İslâmofobi Endüstrisi" adlı eseri, bu atmosferin naçiz bir ifşasından ibarettir.¹⁴Lean, bu eserinde, bahsettiğimiz "korku" fenomeninin nasıl üretilip pazarlandığını gözler önüne sermektedir. İşte bu "korku" fenomeni, "İslâmofobi" adı altında "İslâm"a yönlendirilmektedir. Peki yukarıda bahsetmeye çalıştığımız psişik fenomenlerimiz nasıl manipüle edilmektedir? Bu sorunun cevabı çok basittir: Nefsîya da psişik fenomenlerimizin herhangi bir olguya yönelmek zorunda olma durumu manipüle edilmektedir. Peki manipülasyon ne demektir? Manipülasyon şu şekilde tanımlanmaktadır;

"Yönlendirme, seçme, ekleme ve çıkarma vb, yollarla bilgileri değiştirmektir. Bilgileri kendi çıkarı için kullanma, hile yaparak istediği şekilde değiştirme; kendi bilgi ve öğretileri dışında kişileri etkileme ve yönlendirmedir."¹⁵

Manipülasyon kendine, akıp yolunu bulacak bir menzil geliştirmiştir. Buna Amerikalılar "Perception Management" yani "Algı Yönetimi" adını koymuşlardır. Gültekin'e göre:

"Manipülasyon algı yönetimi süreçlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Algı yönetimi, manipülatif bilgilere ihtiyaç duyduğu gibi, doğrular/gerçekler de algı yönetiminin bir parçası hâline getirilebilir. Yani algı yönetimi, sadece çarpıtılmış, gizlenmiş, eklenmiş ve değiştirilmiş bilgilerin/haberlerin/yorumların yer aldığı bir süreç değildir; daha karmaşık, tedrici, kapsamlı ve uzun vadeli bir organizasyonu gerekli kılabilir."¹⁶

İşte bu manipülasyon meselesinin nazarı temeli, yönelmişlik teorisinin içeriğinde aranmalıdır. Yönelmişlik Teorisi'nin en önemli kavramlarından biri de

¹³ Bkz: Franz Brentano, *Psychologie vom empirischen Standpunkt Band I*, Hamburg, Felix Meiner Verlag, 1973, s. 111-112.

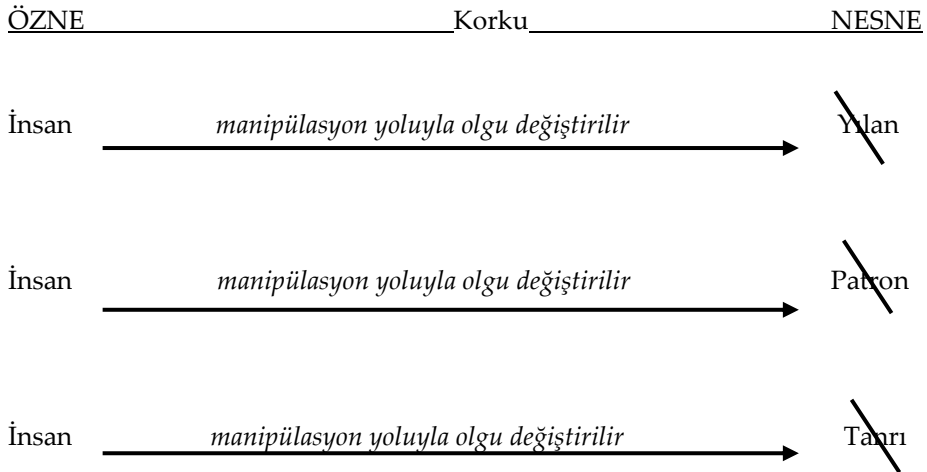
¹⁴ Nathan Lean, *İslâmofobi Endüstrisi*, Diyanet Yay., Ankara, 2013.

¹⁵ (Özer, 2011)'den aktaran Mücahit Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, İstanbul, Pınar Yay., 2016, s. 16.

¹⁶ A.g.e.: s. 16.

“algı”dır. Hatta Brentano, algıyı ikiye ayırır: *İç Algı, Dış Algı*.¹⁷ Algı, psikolojinin ve bilgi teorisinin de mühim kavramlarından ve konularındandır. Türkçemizde “algı alanı” dediğimizde, sadece gerçeklik alanının yani duyu organlarımızla algılanabilen somut, duyulur ve evren düzleminde tecrübe edebildiğimiz alandan bahsederiz. Tecrübe edebildiğimiz, duyu organlarımıza hitap eden ve ispat edilebilir pozitif alan algılanabilir. Tecrübe edemediğimiz, duyu organlarımızla algılayamadığımız, pozitif olmayan yani “gerçeklik ve algı dışı” alanın algılamıyorsa “idrak” diyoruz. Bizler gerçekliği algılar, hakikati idrak ederiz. Şu hâlde esas itibariyle, “algı yönetimi”, “idrak”e giden tüm yolları kapatmakta ve insanları hakikatten kopararak, sadece gerçeklik düzlemine hapsetmektedir. Hapsetmekle kalmayıp, onların psişik fenomenlerinin yönelmek zorunda oldukları olguları değiştirmektedir.

Yönelmişliğin manipülasyonunu bir önceki şema üzerinden şu şekilde izah edebiliriz:

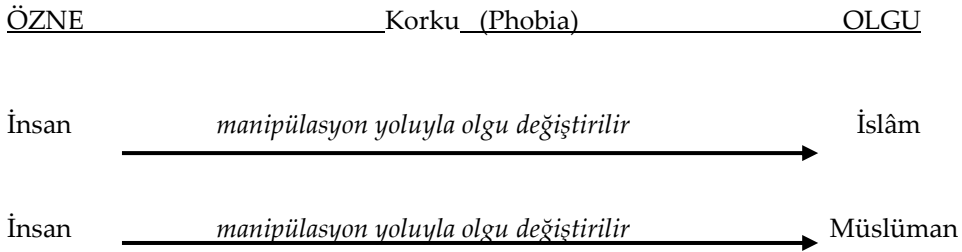
Şema II.:Yönelmişliğin Manipülasyonunun Özet Şeması

Yukarıdaki şemadan anlamamız gereken nokta, her bir psişik fenomenimizin yöneldiği olgunun değiştirilmesi noktasıdır. Medya, internet¹⁸, moda, halkla

¹⁷ Bkz: Mehmet Sabri Genç, “Franz Brentano’da İç Algı ve İç Gözlem Arasındaki Fark”, İstanbul, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 11, Dergâh Yay., Mart 2007, s. 109-119.

¹⁸ Nathan Lean, *İslâmofobi Endüstrisi*, s. 79-119

ilişkiler, siyaset, eğitim-öğretim, istihbarat, belirli gruplar ve hatta kitap gibi unsurlar aracılığıyla, kitlelere; ne'den korkup korkmayacakları, ne'yi sevip sevmeyecekleri, ne'ye inanıp inanmayacakları, ne'den nefret edip etmeyecekleri hususunda soyut aşılar yapılıdır. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve esnasında korkulan ve sevilmeyen olgu "Yahudi" ve "Yahudilik" iken, şimdi "Müslüman" ve "İslâm"dır. O dönem Yahudi karşıtlığına "antisemitizm" denirken, şimdiyse en basit tabirle İslâm ve Müslümanlara duyulan korkuya "İslâmofobi" denmektedir.¹⁹Ancak, "antisemitizm", bir ırka veya ırklara karşı düşmanlığa işaret ederken, "anti-İslâmizm" siyasî bir doktrine işaret etmektedir.²⁰Dolayısıyla, küresel medya ve yukarıda bahsi geçen unsurlar aracılığıyla kitlelerin "korkuları"nın sorun düzlemimizde yöneldiği olgu "X'den korkma, İslâm'dan ve Müslümandan kork!" manipülasyonlarıyla, "İslâm" ve "Müslümanlık" olmuştur. Dolayısıyla,

Şema III.: *Yönelmişliğin manipülasyonu üzerinden "İslâmofobi"nin oluşumu*

Tüm bunların yani algı yönetiminin ve manipülasyonunun esas amaçlarından biri de kısa süreli bir duygu ya da karakter dönüşümü (transformasyonu) değil, uzun süreçte cibilliyetleri ve tutumları dönüştürmektir.²¹*Algı yönetimi* veya *yönelmişliğin manipülasyonu* düşmanlar açısından çok daha az masraflıdır. Klasik yani topla tüfekle olan savaşlarla yapamayacakları yıkımı, uzun süreli ve hatta kalıcı zararlar verecek şekilde, zihin ve seciye manipülasyonlarıyla yapmaktadırlar. Nitekim, Gültekin bu hususu şu şekilde belirtmektedir:

"Savaş ve askeri stratejiler üzerine yazılan kitaplar klasik savaş ve psikolojik savaşın birlikte yürütülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Klasik savaş; bedenleri, cepheleri, cephaneleri, stratejik mekânları ve toprakları

¹⁹ A.g.e.: s.38.

²⁰ Bkz: Kadir Canatan, Özcan Hıdır, *Batı Dünyasında İslâmofobi ve Anti-İslâmizm*, s. 95.

²¹ Bkz: Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, s. 17.

hedeflerken, psikolojik savaş; beyinleri, düşünceleri, algıları, yorumları ve gönülleri hedeflemektedir. Psikolojik savaşın maliyeti daha az, sonuçları ise daha kalıcıdır. Klasik savaşta yenilen bir grubun/toplumun, yeniden kendini toparlayıp ayağa kalkması mümkün olabilir ama psikolojik savaşta kaybetmiş, zihinleri esir olmuş kişi ve kitlelerin özgürleşmeleri mümkün değildir.”²²

Phobia yani “akıl dışı/irrasyonel korku”, bir akıl hastalığıdır. Yönelmişlik Teorisi’ne göre her bir psişik fenomen bir olguya yönelmek zorundadır ancak; olgusu olmayan, yersiz bir “korku”nun esintisine kapılmak bir nefes/akıl hastalığıdır. İslamofobi’de *phobia* yani korku bir olgu olarak İslâm’a yönlendirilmektedir, çünkü Yönelmişlik Teorisi’ne göre her bir psişik fenomen bir olguya yönelmek zorundadır. *Phobia* kelimesinin *akıl dışı korku* anlamına gelmesi ve buna rağmen bu akıl dışı korkunun bir olguya yönlendirilmesi irrasyonelliği katmerleştirmektedir. Bu anlamda, sadece olgularla değil yönelmişliğin muhatabı olan öznenin aklıyla da oynanıp, yersiz bir psişik fenomen oluşturulmaktadır. İslamofobi meselesinde işte bu çift kutuplu manipülasyon küresel ölçekte bir obsesyona sürüklenmiş ve sürükletilmiştir. Nitekim, “algı yönetimi ve manipülasyon, hedef kitlenin istenmeyen inançlarının yerine yenilerini koymayı amaçlayan zorlu ve uzun bir süreçtir.”²³ İslâmofobi propagandalarıyla yayılmış olan korku, suni bir korkudur. Evvela bir korku ve sonra da bu korkunun yöneleceği bir olgu üretilmiştir. Zira, akıl sağlığı yerinde olan birisi olgusuz korkamaz. Yani “korku” herhangi bir olguya kesinlikle yönelmek zorundadır. Kimse durduk yere “ben korkuyorum,” diyemez, derse akıl hastalığı vardır. Dolayısıyla, hem korku fenomeninin hem de bu fenomenin yöneleceği olgunun türlü yollarla dikte ettirilmesi, irrasyonelliği derinleştirmiştir. Bu hususta, Okumuş şunları belirtmektedir:

“Bu korku yapay, fabrikasyon bir korkudur ve ‘korkunun ecele faydası yoktur,’ atasözündeki türdendir. Krishnamuti’nin *Korku Üzerine*’de tanımladığı türden, başınıza gelmeden önce yersiz, başa geldikten sonra ise anlamsız bir korkudur. Birinci türden gerçek ve doğal korku yararlı sonuçlara yol açabilir. Sizi korktuğunuz şeyi tanımaya, gerçekten zararlı ise ona karşı tedbirler almaya yöneltebilecek bir etken olabilir. İkinci türden korku ise marazidir. Saplantılara, saçma ve gerçek dışı hükümlere ulaşmanıza yol açabilir.”²⁴

İslâmofobi bir endüstriye dönüşmemiştir, İslâmofobi küresel patolojik bir vak’aaya evrilmiştir. Algı yönetiminin ve zihin manipülasyonunun uygulayıcıları; psikolojiye, sosyolojiye dair yaklaşık iki yüz yıllık birikimlerini kullanarak “sosyal

²² A.g.e.: s. 16.

²³ A.g.e.: s.17.

²⁴ Kadir Canatan, Özcan Hıdır, *Batı Dünyasında İslâmofobi ve Anti-İslâmizm*, s. 125.

psikoloji" alanını yönetmektedirler. Bu manipülasyon sürecinin dört unsuru vardır. Gültekin bu dört unsuru şu şekilde belirtmektedir²⁵:

- I. Kandıran
- II. Kandırılan
- III. Kandırma Konusu
- IV. Bağlam

Gültekin, bu dört bileşenden en kritiğinin ya da algı yöneticileri için en mühim bileşenin "kandırılan" yani "subjektif" bileşeni olduğunu ileri sürmektedir. Kandırma sürecinin doğası gereği bazı hatalar barındırabileceğini ve bu hataların da "kandırılan" tarafından fark edilebilme olasılığının, sonucu tersine çevirmede ya da değiştirmede önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. İşte bu yüzden, küresel ölçekteki algı yönetimi uzmanları, amaçlarını her daim gizlemek zorundadırlar. *Kandırılanın* ayıkmaması için amacın gizlenmesi, *kandıranların* baş sorumluluklarından biridir. Bu sebeple, manipülasyonda "niçin" sorusunun sorulmasına kesinlikle izin verilmemektedir. "Niçin?" sorusunda amaç ve gelecek gizliken, "Neden?" (Sebeup) sorusunda mevzubahis olayın öncesi yani geçmişini saklıdır. Dolayısıyla, sebep ve amaç arasında ortaya çıkabilecek farklılıklar, algı yöneticilerinin işlerini kolaylaştırmakta; sadece sebeplere odaklanmak amaçları görmemizi engelleyen birer duvara dönüşebilmektedir. Amaçların saklı tutulması içinse, kitleler için gerçekçi gözükecek ve onların "amaçları" görmesini engelleyecek bir sebebin perde olarak kullanılması oyununa başvurulmaktadır.²⁶

Propaganda, phobia'yı yani "korku"yu pazarlamaya ve bu pazarlama esnasında "kandıran-kandırılan" ilişkisini sıkı tutmaya yaramaktadır. Propaganda yoluyla her zaman "korku" pazarlanmayabilir, ancak mevzubahis "İslâmfobi"ye pazarlanan ya da olguları manipüle edilen psikik fenomenlerin "korku" ve "nefret" olduğu bilinmektedir.²⁷ Propaganda kelimesi, Latince *propagare* yani "genişletmek, yaymak" anlamında ilk defa 1622 yılında Hıristiyanlığı yaymak için Papalık makamı tarafından hazırlanan bir bildirmede kullanılmıştır. Misyonerlik ile propaganda aslında aynı anlamda kullanılmıştır. Fransız Devrimi sonrasıya günümüzdeki gibi yani siyasî fikirlerin yayılması anlamında kullanılmaya başlanmıştır.²⁸

Propaganda tecrübelerine ve birikimlerine sahip olan batının, bu husustaki tarihî deneyimlerinin ve bilinçaltının, küresel uygarlığın tahakküm düzleminde ortaya çıkan görüntüsü "İslâmfobi" sorununun sadece bir vechesidir. Avrupa'nın sömürgecilik geçmişi ve oryantalizmin tarihsel süreci, "İslâmfobi Endüstrisi"ni ve

²⁵ Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, s.21.

²⁶ A.g.e.: s.21-22.

²⁷ Bkz: Nathan Lean, *İslâmfobi Endüstrisi*, s. 41-79.

²⁸ Mehmet Sabri Genç, "Propagandaya Karşı Edebiyat", İstanbul, *Karabatak Dergisi*, Mart Nisan 2016, Sayı 25, s. 62.

“küresel/emperyal İslâmofobi siyaseti”ni ortaya çıkarmıştır.²⁹ Bu hususta, Diyanet İşleri eski Başkanı Sayın Prof. Dr. Mehmet Görmez’in ifadeleri önemlidir:

“İslâmofobia, aslında büyük bir sürecin yalnızca görünen yüzüdür. İslâmofobia, hiçbir zaman uluslararası siyasetten, ekonomiden, çıkar ilişkilerinden, üstünlük taslama iddialarından ve küresel hegomonya hedeflerinden bağımsız değildir. Şurası bir gerçek ki İslâmofobi endüstrisini üretenler, aslında kendilerinden korkuyorlar. Yıllarca işgallerle, istilalarla, sömürgelerle, istibdatlarla, haksızlıklarla, adaletsizliklerle, zulümlerle kurdukları düzenlerinin bir gün yok olmasından korkuyorlar. Tıpkı Mekke müşrikleri gibi. Korku endüstrisinden nemalananlar, İslâm’ın hak, hukuk, adalet, ahlâk ve fazilet dini olduğunu, yeryüzünde barışı, huzuru ve güveni tesis etmeye geldiğini, canı, malı, nesli, aklı ve dini korumayı esas aldığını, tüm insanlığı selamete ulaştırarak yegâne hayat ölçüsünün ve kurtuluş reçetesinin sadece ve sadece son hak din İslâm, son hak kitap Kur’ân-ı Kerim ve son hak peygamber Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)’nin mesajlarında mündemiç olduğunu pekâlâ biliyorlar. Bu nedenle İslâm korkusunu sürekli gündemde tutuyorlar.”³⁰

Phobia kavramının anlamı ile *İslâm* kelimesinin anlamının birbirlerine zıt olması da manidardır. Zihin işgal yöntemlerinde hep uygulanan, ters işgal yöntemini burada da uygulamaya çalışmışlardır. Kelimelerin, anlamların, manaların ve olguların tersyüz edilmesi, algı yöneticilerinin başat işlerindedir. İslâmofobi kavramının dinî bir kavramsal içeriğe sahip olmadığını, siyasî bir manaya büründürülme işleminin ve sürecininse *Dünya Psikolojik Harbi* sahnesinde her veçesiyle işlenmeye ve oynanmaya devam ettiğini bilmek ve bu hususta her türlü ilmi mücadeleyi vermek elzemdir.

Kültürlerarası farklılıklar, cemiyetin tabiatındandır. Hiçbir cemiyet birbirinin aynısı değildir. Küresel düzenin insana, topluma dair hemen her şeyi tek biçimli hâle sokma çabasına ve tahakkümüne suigeneris olan tüm toplulukların karşı çıkışları, küresel güçlerin karşı çıkan bu toplumlara hasımlık etmelerine neden olmuştur. Böyle bir psikolojik harp metoduyla ortaya çıkmış olmaları doğal bir düşmanlık içgüdüsünün neticesidir. Rakip görülen, düzen dışı tüm toplumlara karşı yapılan savaş klasik savaştan öte psikolojik bir savaştır. Medya, internet, eğitim-öğretim, halkla ilişkiler, bilgisayar oyunları³¹, çizgi filmler, bankalar, dinî istismar eden gruplar, oluşumlar, bazı tarikatlar psikolojik savaşın piyonlarıdır, akıncılarıdır. Bu savaşın metotlarının bilinmemesi ya da görmezden gelinmesi,

²⁹ Bkz: Deepa Kumar: *İslâmofobi, İmparatorluğun Siyaseti*, İstanbul, Pınar Yay.,2016, s. 19-65.

³⁰ Mehmet Görmez,“Korku Endüstrisi İslâmofobia”, Ankara, *Diyanet Dergisi*, Mayıs 2017, Sayı: 317, s. 4-5.

³¹ Henry Kissinger’in eski bir söyleşisinde, “Ürettiğimiz savaş oyunlarının, ne zaman gerçekleşeceğini sabırsızlıkla bekliyoruz,” demesi ve Suriye’deki savaşta terörist örgütlere katılan Avrupalı gençlerin ekseriyetinin oyun bağımlısı olması dikkat çekicidir. *Call of Duty* gibi yüksek bütçeli ve gelirlili oyunlardaki sahnelerin çoğu Kissinger’in arzusunu yerine getirmişe benzemektedir.

manipülasyonlara maruz kalan milletleri oluşturan unsurların yok edilmesi demektir. Küresel düzen artık klasik savaştan öte, psikolojik savaş ile rakiplerini alt etmektedir. Aynı global güçler, klasik savaşları da dini motifli terörizm temeli üzerine inşa etmektedirler.³²

Klasik savaştan öte, algı yönetimi kaynaklı psikolojik savaş öneren küresel düzenin stratejistlerinden Joseph Nye, bu savaşa “yumuşak güç” demekte ve Amerika'nın bu gücü kullanmasının daha az maliyetli, kesin ve kalıcı sonuçlar getireceğini söylemektedir.³³ “Yumuşak güç” kavramının kendisi dahi, zihin işgal taktiğine uygundur. “Yumuşak” demek aslında burada “sert” demektir. Bu gücün esas amacı davranışların değil, bilakis tutumların dönüştürülmesidir. Çünkü; “davranışların değişmesi, tutumların değiştiği anlamına gelmeyebilir. Ancak tutumların değişmesi, duygu, düşünce ve davranış değişimini beraberinde getirecektir.”³⁴ Tutumlarımız, kolay değiştirilememekle birlikte, kararlarımıza ve davranışlarımıza yön vermektedir. Tutumlarımız değişir ya da dönüşürse; bu her şeyimize sirayet edecektir.³⁵

Sonuç olarak, sadece İslâmofobi kavramıyla değil, birçok kavramla psikolojik harp devam etmektedir. Psikolojik harbin ana ve en keskin silahlarından biri de, telkin ve tekrar yoluyla insanların zihnine anlayamayacakları kelimeleri yüklemektir. Türkiye'nin başına bela olmuş bütün örgütler farklı kulvarlarda da olsalar, bu taktiği uygulamışlardır ve uygulamaktadırlar. Her gün anlayamadığı kelimeleri, zihin yazılımına yüklemeye çalışan bir insan bir süre sonra alıktır ve *mankurtlaşır*. Sonra, örgütün ya da hâkim küresel güçlerin bir maşası hâline dönüşür. Her şey, kavramların kendine yer edindiği zihnimizde ve psişik fenomenlerimizin yöneldiği olgularda vuku bulmaktadır. Buna karşı gelmenin yollarından biri de, zihni yazılımımızı sağlam kavramlarla güçlendirmek ve lisanımızı diri tutmaktır. Bilgisayarın yazılımında herhangi bir eksiklik olduğunda, o bilgisayarın sorun çıkarması gibi; insan zihninin yazılımında da eksiklikler ya da anlamsız kelimeler olduğunda, o insan da kendilik bilincini yitirecek ve köleleşecektir. İnsan hürdür, irade sahibidir, akıllıdır. Algı yönetimi; icat ettiği kelimelerle, yaşam tarzlarıyla, modayla, eğitim-öğretimle, medyayla vs. insanların hürlüğünü, iradelerini teslim almakta ve akıllarının üzerini önyargı ve hastalıklı mana atfetmelerle doldurmaktadır. Görmez'in dediği gibi, onlar da İslâm'ın aslında barış dini olduğunu ve Müslümanların irfan sahibi ve metafizikleriyle barışık bir kuvveye sahip olduklarını bilmektedirler. Zaten, esas sorun da budur. Sorun, küresel gücün insanı ezen tüm tahakkümlerine karşı gelmektir. Küresel güce karşı duran ne varsa, bir şekilde yok edilmelidir. Bu sebeple, İslâm'dan korkmaktalar ve

³² Bkz: Osman Şen, “Küreselleşen Terörizm Stratejisi”, Ankara, 2017, *Diyanet Dergisi*, Sayı 317, s. 22-24.

³³ Bkz: Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, s. 16-17.

³⁴ Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, s. 17.

³⁵ Bu bağlamda, 60lı yıllardan beri Türkiye'nin tüm soyut hücrelerini işgale yeltenmiş olan FETÖ örgütü tam olarak bir “zihin manipülasyon örgütü”dür. Soyut işgaller her zaman somut işgale evrilmeye çalışır. 15 Temmuz Darbe girişimi bu evrilme çabalarının bir göstergesidir.

bu korkunun altını İslâm dünyasının zihnî ve ahlâkî unsurlarıyla oynayarak doldurmaktadırlar. Müslümanların bu suni korkuyu pekiştirecek herhangi bir bahaneye meydan bırakmamaları ve her hâllerıyla insanlara/insanlığa örnek olmaları gerekmektedir. Hâsılı, duygusallıktan uzak bir şekilde, zihnî ve ahlâkî sorunlarımızı bir an evvel giderip dirilmemiz, tüm dünyanın geleceğini belirleyecektir. Aksi hâlde, dünyanın geleceği biz olmadan belirlenecek ve buhranlarımız artacaktır. Akıl dışı bir korkunun, İslâm'a ilintilenme obsesifliğine, ancak ve ancak akıl temelli bir ahlâk ve tutumdan neşet edecek zihnî bir devrimle karşı gelebiliriz. Bu devrimi gerçekleştirecek kudret bizde mevcuttur. Bu kudretin farkına varabilmemiz için, evvela zihin ve seciye işgalinden, bu işgallerin mahiyetlerini tespit ederek kurtulmamız ve temizlenmemiz zaruridir.

KAYNAKÇA

- Brentano Franz, *Psychologie vom empirischen Standpunkt Band I*, Hamburg, Felix Meiner Verlag, 1973.
- Canatan Kadir, Hıdır Özcan, *Batı Dünyasında İslâmofobi ve Anti-İslâmizm*, Ankara, Eskiyei Yay., 2007.
- Durallı Ş. Teoman, *Sorun Nedir?*, İstanbul, Dergâh Yay., 2006.
- Genç Mehmet Sabri, "Franz Brentano'da İç Algı ve İç Gözlem Arasındaki Fark", İstanbul: *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 11, Dergâh Yay., Mart 2007, s. 109-119.
- Genç Mehmet Sabri, "Franz Brentano'nun Çağdaş Batı Felsefesine Etkileri", *Kutadgubilig Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 12, Dergâh Yay., Ekim 2007, s. 109-119.
- Genç Mehmet Sabri, "Modern Batı Edebiyatı'nın Felsefi ve Psikolojik Arka Planı", İstanbul, *Karabatak Dergisi*, Mayıs-Haziran 2016, Sayı 26.
- Genç Mehmet Sabri, "Propagandaya Karşı Edebiyat", İstanbul, *Karabatak Dergisi*, Mart-Nisan 2016, Sayı 25.
- Görmez Mehmet, "Korku Endüstrisi İslâmofobia", Ankara, *Diyanet Dergisi*, Mayıs 2017, Sayı: 317.
- Gültekin Mücahit, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, İstanbul, Pınar Yay., 2016.
- Kumar Deepa, *İslâmofobi, İmparatorluğun Siyaseti*, İstanbul, Pınar Yay., 2016.
- Lean Nathan, *İslâmofobi Endüstrisi*, Diyanet Yay., Ankara, 2013.
- Özemre Ahmet Yüksel, *Türkçe Kur'ân Çevirilerinde "Nefs – Rûh", "Resûl – Nebî", "Yakıyn – Mevt" Kelime Çiftlerindeki Kavram Kargaşası*, ozemre.com, 31.12.2006.

- Sinclair John McHardy, *Collins English Dictionary - Complete & Unabridged* 3rd Edition, 1994.
- Şen Osman, "Küreselleşen Terörizm Stratejisi", Ankara, 2017, *Diyanet Dergisi*, Sayı 317, s. 22-24.
- William Collins Sons&Co. Ltd., *The New Dictionary of Cultural Literacy*, Boston, 2005.

The Obsession of Linking 'Phobia' to Islam as an Irrational Fear*

Mehmet Sabri GENÇ**

Abstract

Islamophobia is the concept of perception which occurs through media, public relations, education etc. This concept is managed by global powers and Capitalism. Perception managers first determine a name or devise a term, and then they twist or manipulate the meaning of the term. This study examines the issue of Islamophobia in the framework of the Intentionality Concept, which emerged in the 19th century and deeply influenced the modern psychology, and it analyzes how people's fear phenomenon is manipulated by inverting this theory.

Keywords: Intentionality, Manipulation, Perception Management, Fear, Psychological Phenomena

Akıl Dışı Bir Korku Olarak 'Phobia'nın İslâma İlintilenme Obsesifliği

Özet

İslâmofobi, küresel güçlerin ve sermayeciliğin tek rakip olarak gördüğü İslâm'a ve Müslümanlara karşı, tüm dünyada; medya, halkla ilişkiler, eğitim-öğretim, siyaset vb. gibi unsurları kullanarak; oluşturmaya çalıştığı bir algının kavramıdır. Algı yöneticileri, evvela ad koymakta ve daha sonra da bu adın ya da kavramın altını türlü manipülasyonlarla doldurmaktadırlar. Bu makalede, İslâmofobi meselesi, 19. Yüzyılda ortaya çıkmış ve modern psikolojiyi derinden etkilemiş olan Yönelmişlik Teorisi çerçevesinde ele alınmış, insanların korku fenomenlerinin mevzubahis teorisinin tersyüz edilmesiyle nasıl manipüle edildiği analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yönelmişlik, Manipülasyon, Algı Yönetimi, Korku, Psikik Fenomenler

---

* This paper is the English translation of the study titled "Akıl Dışı Bir Korku Olarak 'Phobia'nın İslâma İlintilenme Obsesifliği" published in the 6th issue of *İlahiyat Akademi*. (Mehmet Sabri GENÇ, "Akıl Dışı Bir Korku Olarak 'Phobia'nın İslâma İlintilenme Obsesifliği", *İlahiyat Akademi*, sayı: 6, 2017, s. 157-170.) The paper in Turkish should be referred to for citations.

** Asst. Assoc. Prof. Dr., Gaziantep University, Faculty of Science and Letters, Department of Philosophy, Academic Member, msgench@gmail.com.

Concepts of a philosophical or social issue should be examined thoroughly to understand the roots of that issue. It is not possible to understand or perceive an issue fully without knowing the conceptual or formed meanings, in this regard. Therefore, to understand the logic behind the title "Islamophobia" and the qualities of the issues arising from this title, the base of the concept "phobia" should be focused to clear the issue. The subject will be reviewed from various aspects after the roots of the concept, or the "etymos" of it in Greek, is explained.

The concept of *phobia* means "extraordinary fear, fear and hatred".¹ This term was derived from the Greek concept of "phobos" and conveyed to Latin first and then French and other Western languages. It essentially means "fear in the state of panic or anxiety" or "fear object". The social and cultural meaning of *phobia* is "to fear excessively and generally for no reason". The term is added to the name of any phenomena in certain texts from the late 18th and early 19th centuries.²

Theoretical roots of psychic phenomena should be examined to understand the theoretical basis of *phobias* within the discipline of psychological philosophy. Phenomena, such as fearing, loving, believing, or hating, are the psychological elements that are in the nature of humans. Each psychological phenomenon has to focus on a fact or object. This is called intentionality by the Italian-Austrian philosopher Franz Brentano (1838-1917), who was born in Germany.³ He is regarded as the central person of modern philosophy. Brentano affected not only the field of psychology but also contemporary Western literature, philosophy and sociology. He was not much visible or a well-known philosopher who deeply influenced literature artists such as Franz Kafka or Robert Musil, philosophers such as Edmund Husserl, Martin Heidegger or Alexios Meinong, and people such as Sigmund Freud who prepared the psychological background of capitalism order.⁴

The literary, economic and social paradigms, transformations and motions have been reviewed within the circle of 'Psychology', which emerged as a result of Western philosophical developments since the Industrial Revolution. In other words, what determines the world of the current time is the psychological transformations or motions of people. Psychology is actually related to the self of people.⁵ Moreover, it is not even science based on our logic, science and experiences.⁶ Objectification of people while neglecting their metaphysical

---

¹ See: William Collins Sons & Co. Ltd., *The New Dictionary of Cultural Literacy*, Boston, 2005, Phobia Article.

² See: Editor: John McHardy Sinclair, *Collins English Dictionary - Complete & Unabridged 3rd Edition*, 1994, Phobia Article

³ See: Franz Brentano, *Psychologie vom empirischen Standpunkt Band I*, Hamburg, Felix Meiner Verlag, 1973, p. 111

⁴ See: Mehmet Sabri Genç, "Franz Brentano'nun Çağdaş Batı Felsefesine Etkileri", İstanbul, *Kutadgubilig Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi*, Issue 12, Dergâh Yay., October 2007, p. 109-119.

⁵ See: Ahmet Yüksel Özemre, *Türkçe Kur'ân Çevirilerinde "Nefs - Rûh", "Resûl - Nebî", "Yakıyn - Mevt" Kelime Çiftlerindeki Kavram Kargaşası*, ozemre.com, 31.12.2006

⁶ See: Ş. Teoman Durallı, *Sorun Nedir?*, İstanbul, Dergâh Yay., 2006, p. 37.

characteristics contradicts with our scientific ideology. As the world rotates around the discipline of psychology, it is necessary to be fully competent in this field to resist any external abstract threats or to have an idea, in this regard. Accordingly, the US delivered *Das Kapital* by Karl Marx to its soldiers during the fight against communism, which is interesting. Soldiers read the work of Marx upon the statement, "Know Your Enemy!" It is irrational for a person or society to fight against somebody or something they do not know. Those who defend or criticize Marx in our country do not know him well. Similarly, there are not many people competent in regard to *Christian Theology*. A civilization aiming to dissolve, separate or destroy us today hosts the broadest Islamic studies in many fields and leads us and the world following the concepts or problematic definitions made in these studies, all of which have been done for a reason. After communism fell as a power against capitalism, Islam and Muslims were regarded as the new enemies of capitalism. Canatan reflects the results of this issue as follows:

"The idea of 'new enemy' developed after the fall of communism matches with this conspiracy theory. The myth of Islamic threat is just a false concept made to meet the social, psychological and political needs of the west in the new era. This myth adversely affects the Muslims in the west and prevents them from integrating themselves into Western societies. Islamic threat, in this regard, creates concerns and worries toward the Muslims while causing Muslims to isolate themselves from society. These issues and processes do nothing but strengthen this myth."⁷

Learning the *Intentionality Theory*⁸ is a must to determine and analyze what the concept of islamophobia exactly indicates and the socio-cultural and psychological basis of this concept. This theory was an approach inverted by Sigmund Freud (1856-1939) through Edward Bernays (1891-1995), Freud's nephew and founder of the discipline of public relations and "Art of Public Manipulation"⁹, to manipulate the capitalist order and self-related concepts and statuses of people. Bernays is the founder of modern propaganda under the title of *Public Relations*. He is one of the greatest evils of the 20th century or a malevolent person who deviated people from the true path and directed them to the consumption culture. Bernays, Freud's nephew, moved from Austria to New York with his family when he was just a year old. He did not prefer the term propaganda as it was used by Hitler earlier. Instead, he used the concept of Public Relations and conducted the most terrific propaganda of the 20th century. He initiated the process of translating Freud's books into English and making them well-known across the globe. He is the person causing people's ideologies to be overwhelmed by media (TV, cinema, radio, newspapers etc.) and merciless capitalist activities performed through policy

---

⁷ Kadir Canatan, Özcan Hıdır, *Batı Dünyasında İslâmfobi ve Anti-İslâmizm*, Ankara, Eskiyei Yay., 2007, p. 22.

⁸ Ger *Thorie der Intentionalität*.

⁹ Eng *The Art of Public Manipulation*.

by considering or manipulating Freud's ideas. The idea of conveying the capitalist culture to the whole globe through media from the United States¹⁰ was reflected by him. He is also the one who caused Hollywood cinema culture to be used as a propaganda instrument. For instance, upon a tobacco company's complaint that it lost half of its customers as women did not smoke, he called one of Freud's psychoanalyst students living in the US and found a solution. He pre-organized some attractive women who walked on New York streets with cigarettes in their hands and mentioned the concepts of "freedom" and "equality". Moreover, there were also journalists pre-organized by him. All newspapers published this incident the next day for a sum. He caused women to smoke under the mottos of "freedom" and "equality" and earned millions doing so. He is the person who proposed the concept of "consumer" and caused people to consume more than necessary and to use the concept of democracy in the US against the other countries in the most malevolent way possible.¹¹ He manipulated the psychology and ideology of people, transformed them into pure biological creatures and formed monsters that only consume and have a specific consumption culture. Many objects and subjects such as cinema, literature, policy, music, females, males, children etc. were used for that purpose. Self-help books were written, in this regard. Even proses and poems were written for this. All these manipulation methods were developed based on Brentano's "intentionality theory". Brentano had no responsibilities, in this regard, but Freud, who took his classes in the Department of Philosophy at the University of Vienna, changed his approaches and conveyed them in a different manner. According to the Intentionality Theory, phenomena of fear, love, belief and hatred, which are among the natural psychic phenomena of humans, have to focus on a specific fact. For instance, when one says, "I am afraid", one is asked, "what are you afraid of?" In this case, one may reply as "I am afraid of snakes, my boss or God." The concepts indicated by the phenomenon of "fear" is "snake", "boss" or "God." In other words, each of our psychological phenomena has to focus on a fact. There is no fear without a phenomenon. In other words, one does not say, "I fear" without focusing on a phenomenon. As noted before, the concept of phobia means "fearing for no reason", which is interesting. The emergence of a psychic phenomenon for no reason or without focusing on a fact indicates a psychological and mental disease. The same case is also valid for the phenomena of "loving", "hating", and "believing." All great divisions, which started in the 1800s after the Industrial Revolution and the Western people who knew the obligation of people's psychic phenomena to be directed into any facts, actually played with these facts, made people feel that they are freer, and captured their freedoms. People were told "Do

---

¹⁰From *Fast Food* culture to clothing, family, entertainment, sports and consumption culture.

¹¹ See: MÜCAHİT GÜLTEKİN, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, İstanbul, Pınar Yay., 2016, p. 23-25.

not fear X!", "Fear Y!", "Love X!" or "Hate Y!" through advertisements or suggested lifestyles and manipulation.¹² This can be reflected in a chart as follows;

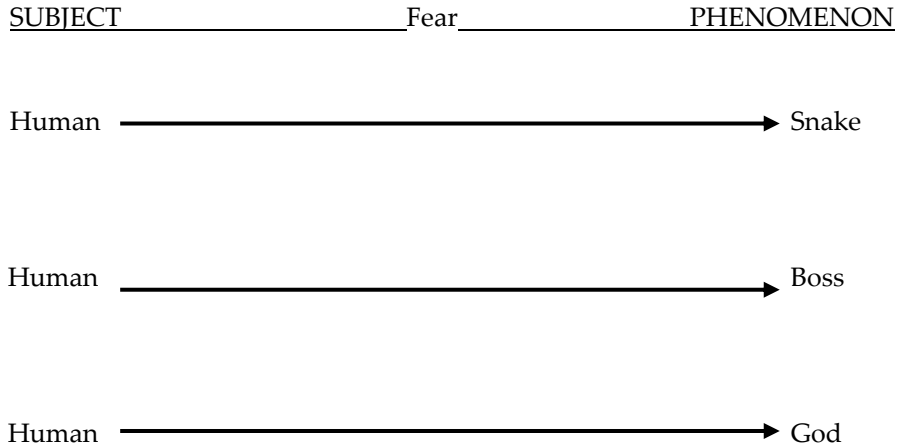

Chart I: A Brief Chart of Intentionality Theory

The phenomenon of "fear" among the phenomena of fearing, loving, hating or believing, which are called "Psychic Phenomena" by Brentano and which we naturally have, was selected to understand the issue better. The phenomenon of fear should be focused on any facts, just like other psychic phenomena. In other words, when one says, "I fear snakes," the phenomenon of "fear" is directed to the fact of "snake". When one says, "I fear the boss", the phenomenon of "fear" is directed to the boss, or When one says, "I fear God", the phenomenon of "fear" is directed to God. This is a brief explanation of Brentano's "Intentionality Theory." In other words, "Every psychic phenomenon has to focus on a fact."¹³

This statement or reflection by Brentano is not problematic. The problem is this statement of reflection is manipulated to direct people or societies. The concept of "fear" as the meaning of "phobia" is interesting, in this regard. "Fear" is maybe the weakest psychic phenomenon of humans. Most of the mind manipulations are performed through the phenomenon of "fear" because a person who has fears bows down. Global Order based almost all of its domination on a fear atmosphere consisting of both concrete and abstract ways. *The Islamophobia Industry* by Nathan

---

¹² For more details, see: Mehmet Sabri Genç, "Modern Batı Edebiyatı'nın Felsefî ve Psikolojik Arka Planı", İstanbul, *Karabatak Dergisi*, May-June 2016, Issue 26, p. 66

¹³ See: Franz Brentano, *Psychologie vom empirischen Standpunkt Band I*, Hamburg, Felix Meiner Verlag, 1973, p. 111-112.

Lean is an insignificant revelation of this atmosphere.¹⁴ In this work, Lean reflects how the phenomenon of “fear” is created and marketed. This phenomenon of fear is directed toward Islam under the concept of “Islamophobia”. How are the psychic phenomena mentioned above manipulated? The answer is actually clear: The obligation of psychological or psychic phenomena to focus on any facts is manipulated. What does manipulation mean in this case? It is defined as follows:

“It means changing facts by directing, selecting, adding or omitting anything. It is the method of using or changing information for personal interests or affecting or directing people without making them aware of the situation.”¹⁵

The concept of manipulation has developed a route for itself to follow. This is called perception management. According to Gültekin:

“Manipulation is an integral part of perception management. Perception management requires manipulative information, while truth/facts can be made a part of perception management. In other words, perception management is not solely a process including twisted, hidden, added or changed information/news/comments. It may require a more complicated, progressive, comprehensive and longer-term organization.”¹⁶

The theoretical basis of the issue of manipulation should be sought in the intentionality theory. One of the most important concepts of intentionality theory is “perception”. Brentano divides this concept into two categories: *Internal Perception*, *External Perception*.¹⁷ Perception is also among the important concepts and topics of psychology and informational theory. The phrase “field of perception” reflects the concrete and perceivable area, which we can sense through our sensory organs on the universal axis. The positive area that we can experience that appeals to our sensory organs, and that can be proved is perceivable. The perception toward the negative “non-concrete and extrasensory” area that we cannot perceive through our sensory organs is called comprehension. We perceive reality and comprehend the truth. In this case, “perception management” blocks all paths to “comprehension”, deviates people from the truth, and limits people’s borders on the reality axis. Not only does it limit, but it also changes the facts on which the psychic phenomena have to focus.

---

¹⁴ Nathan Lean, *İslâmofobi Endüstrisi*, Diyanet Yay., Ankara, 2013.

¹⁵ Mücahit Gültekin conveying from (Özer, 2011), *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, İstanbul, Pınar Yay., 2016, p. 16.

¹⁶ *ibid.* p. 16.

¹⁷ See: Mehmet Sabri Genç, “Franz Brentano’da İç Algı ve İç Gözlem Arasındaki Fark”, İstanbul, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, Issue 11, Dergâh Yay., March 2007, p. 109-119.

Manipulation of intentionality can be explained through the previous chart as follows:

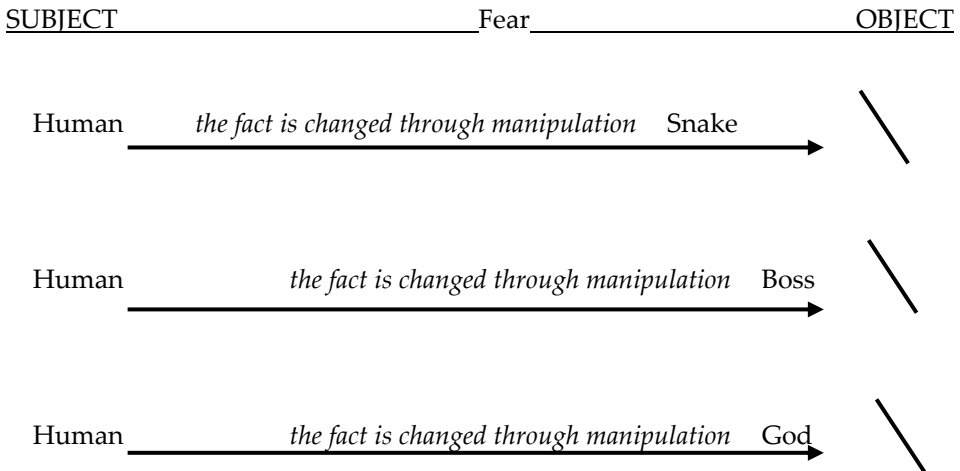

Chart II.: A Brief Chart of Intentionality Manipulation

What should be understood from the chart above is that the facts focused of every psychic phenomenon are changed. Masses are directed about what they should or should not fear, love, believe or hate through media, internet¹⁸, fashion, public relations, policy, education and training, intelligence, certain groups or even books. For instance, while the fact feared and hated before World War II was Jews and Judaism, it is Muslims and Islam now. Anti-Semitism was the name of the anti-Judaism movement then. The fear felt toward Islam and Muslims is simply called “Islamophobia” now.¹⁹ While “Anti-Semitism” indicates hostility against a race or races, “Anti-Islamism” reflects a political doctrine.²⁰ Therefore, the fact, in which the fears of masses are directed on the axis of issues, included the manipulations “Do not fear X!” and “Fear Islam and Muslims!”, and Islam and Muslims. Therefore,

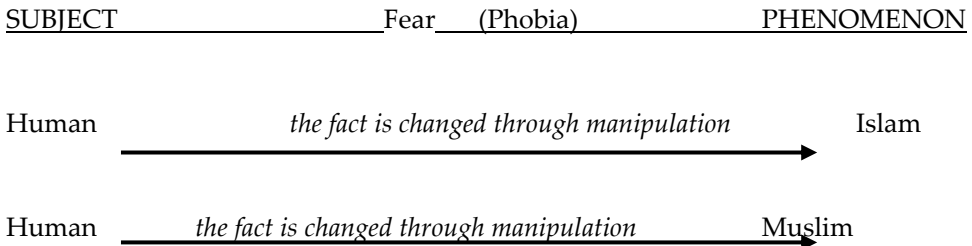

Chart III.: Formation of Islamophobia through the manipulation of intentionality

¹⁸ Nathan Lean, *İslâmfobi Endüstrisi*, p. 79-119

¹⁹ *ibid.* p. 38.

²⁰ See: Kadir Canatan, Özcan Hıdır, *Batı Dünyasında İslâmfobi ve Anti-İslâmizm*, p. 95.

One of the main aims of perception management and manipulation is not a temporary emotional or characteristic transformation, but the transformation of personalities and attitudes in the long run.²¹ *Perception management or manipulation of intentionality* is less expensive for the enemies, in this regard. The destruction they cannot do through classical wars, which are performed with weapons, is done by the ideological and characteristics-related manipulations which cause long-term or even permanent harms. Gültekin indicates the following, in this regard:

“Books on wars and military strategies indicate that classical and psychological wars should be conducted simultaneously. Classical wars target bodies, fronts, arsenals, strategic locations and lands while psychological war targets minds, ideas, perceptions, interpretations and hearts. Psychological war is less expensive but it yields more permanent results. The defeated parties in the classical wars may stand up once again, but the defeated sides from psychological wars whose minds are trapped cannot free themselves.”²²

Phobia, the “irrational fear”, is a mental disorder. According to intentionality theory, every psychic phenomenon has to focus on a fact, but getting dragged into the influence of “fear” is a personal or ideological disease. Fear is directed toward Islam as a phobia in Islamophobia because, according to the Intentionality Theory, every psychic phenomenon has to focus on a fact. Meaning of *phobia* as *irrational fear* and directing the irrational fear toward a fact do nothing but strengthen the influence of irrationality. Accordingly, both the facts and minds of subjects, who are the addressee of intentionality, are played, and an inappropriate psychic is formed. Regarding the issue of islamophobia, this bipolar manipulation was directed and dragged into an obsession on a global scale. Moreover, “perception management and manipulation is a long and difficult process aiming to replace the unwanted goals of the target section.”²³ The fear spread through the Islamophobia propagandas is artificial. A fear generated first, and then the fact on which this fear will focus is formed later. People with proper mental health do not fear without a fact. In other words, fears have to focus on a fact. One does not say, “I am afraid” for no reason. If one does so, one has a mental disorder. Therefore, the dictation of the phobia phenomenon and this phenomenon through various ways deepened irrationalism. Okumuş stated the following, in this regard:

“This fear is just an artificial or apocryphal phobia and has the quality reflected with the phrase ‘cowards die many times before their deaths’. As noted by Krishnamurti in *On Fear*, it is a fear which is groundless before we experience, and which becomes nonsense after we feel. A real, natural fear can yield positive results. It may direct you to learn

---

²¹ See: Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, p. 17.

²² *ibid.* p. 16.

²³ *ibid.*: p. 17.

about what you fear and take action if it is really dangerous. The second type of fear is morbid. It may cause people to get stuck in nonsense and unreal obsessions.”²⁴

Islamophobia has not turned into an industry. It has evolved into a logical pathology. Implementers of perception management and ideological manipulation use their experiences covering 200 years and regarding psychology and sociology to manage the field of “social psychology”. This manipulation process has four elements. Gültekin reflects these four elements as follows ²⁵:

- I. Deceiver
- II. Deceived
- III. Topic of Deceit
- IV. Scope

Gültekin claims that the most critical one among these four elements or the most important element for the perception managers is “deceived”, i.e. the “subject”. As a natural result of deceiving, certain mistakes may be included in this process and the possibility for the deceived to realize these mistakes may have an important role in reversing or changing the result. Therefore, experts in perception management on a global scale have to hide their purposes all the time. Hiding the purpose to prevent the deceived from understanding is among the main responsibilities of the deceiver. Thus, the question “why” is not allowed to be asked during the manipulation process. The purpose and future are hidden in the question of “Why?”. Moreover, the past of the incident involved in this question is also hidden. Therefore, differences that may emerge between the targets and purposes facilitate the works of perception managers, and solely focusing on the reasons may turn into a wall preventing us from realizing our goals. A reason that will appear realistic and prevent people from realizing their “targets” is used as a curtain to hide the purposes, in this regard, which is among the tricks used.²⁶

The concept of propaganda aims to market phobia, i.e. the “fear”, and maintain the relationship of “deceiver-deceived” in this marketing process. “Fear” may not always be marketed through propaganda, but if Islamophobia is the concept reviewed, it is known that the psychic phenomena that are marketed or manipulated through its facts are “fear” and “hatred”.²⁷ The word propaganda was first used in a declaration issued by Papacy in 1622 to reflect the meaning of Latin term *propagareyanic*, meaning “to expand and spread”. The title of missionary and

---

²⁴ Kadir Canatan, Özcan Hıdır, *Batı Dünyasında İslâmfobi ve Anti-İslâmizm*, p. 125.

²⁵ Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, p. 21.

²⁶ *ibid.*: p. 21-22.

²⁷ See: Nathan Lean, *İslâmfobi Endüstrisi*, p. 41-79.

concept of propaganda were used to reflect the same. After the French Revolution, it was used to spread political ideas, which is also the case now.²⁸

The reflection regarding the historical experiences and subconsciousness of the Western countries, which have propaganda-related experiences over the domination ground of the global civilizations, is just an aspect of the issue of "Islamophobia". The imperialist experiences of the Europe and historical process of orientalism revealed the "Islamophobia Industry" and "global/imperial Islamophobia policy".²⁹ Prof. Dr. Mehmet Görmez, the ex-Head of the Presidency of Religious Affairs, made a significant statement, in this regard.

"Islamophobia is just the visible aspect of a long and great process. It has never been independent of international policy, economy, interest-based relationships, claims of showing superiority and global hegemony targets. It is a fact that those who form the Islamophobia industry are actually afraid of themselves. They fear that the orders they found through occupations, invasions, colonies, tyrannies, injustices and torments will disappear one day. Just like the polytheists of Mecca. Those who use the industry of fear implicitly know that Islam is a religion of rights, law, justice, morals and wisdom. It was revealed to establish peace and faith in this world, It is based on protecting life, goods, generations, minds and itself. The only remedies which will help humanity achieve salvation are included in the messages of Islam, the latest religion, the Quran, the latest divine book, and Muhammad (p.b.u.h) the latest Prophet. Therefore, they keep their Islam-related fears alive."³⁰

The contradiction between the meanings of the concepts of *Phobia* and *Islam* is meaningful. The reverse occupation method that is always used in ideological occupation methods is also used, in this regard. Reversion of concepts, meanings, indications and facts is among the primary works of perception managers. It is a must to know that the concept of Islamophobia does not have a religious and conceptual meaning and that the efforts to attribute a political meaning to this concept are reflected along with all related aspects in the *World of Psychological War*, and to make every scientific effort in this regard.

Intercultural differences are natural for nations. No nation is equal to another nation. Efforts and oppression of global powers to stereotype all social concepts are objected by all societies with particular qualities, which caused these powers to take sides against these societies. The fact that they emerged through such a psychological war method is a result of the hostility approach. The war fought against all societies without order is more than a classical war. Instead, it is a

---

²⁸ Mehmet Sabri Genç, "Propagandaya Karşı Edebiyat", İstanbul, *Karabatak Dergisi*, March-April 2016, Issue 25, p. 62.

²⁹ See: Deepa Kumar: *İslâmofobi, İmparatorluğun Siyaseti*, İstanbul, Pınar Yay., 2016, p. 19-65.

³⁰ Mehmet Görmez, "Korku Endüstrisi İslâmofobia", Ankara, *Diyanet Dergisi*, May 2017, Issue: 317, p. 4-5.

psychological war. Media, internet, education-training, public relations, video games³¹, cartoons, banks, groups abusing others religiously, formations, and certain cults are the pawns or raiders of psychological war. Negligence or failure in learning the methods of this war means the termination of the factors constituting the nations that are exposed to manipulations. Global powers defeat their enemies not only through classical wars but also via psychological war. The same global powers perform the classical wars through terrorism with religious motives.³²

Joseph Nye, one of the strategists of global order who recommends psychological war based on perception management, calls this war “soft power”, and states that the use of this power by the US will be less expensive while yielding exact and permanent results.³³ Even the concept of “soft power” suits the tactic of ideological occupation. The term “soft” actually refers to “hard”. The main purpose of this power is the transformation of attitudes instead of behaviors because “change of behaviors does not indicate the change of attitudes. However, change of attitudes creates emotions, ideologies and behaviors.”³⁴ Our attitudes cannot be changed easily, but our decisions and behaviors can be changed. If our attitudes change or transform, this will reflect onto everything we own.³⁵

In conclusion, the psychological war continues not only through the concept of Islamophobia but also via many other concepts. One of the main and most definitive weapons of psychological war is to load many non-understandable concepts to people’s minds through suggestions and repetitions. Although all organizations causing problems for Turkey have different goals and work in different fields, they have applied and continue to apply this method. One who tries to load the words that are not used every day into one’s mind becomes astounded and *mankurt*, a senseless slave in Turkish mythology. That person becomes the pawn of an organization or dominant global powers later. Everything unfolds in minds where concepts are present and in facts on which the psychic phenomena are focused. One of the ways of objecting to this for us is to strengthen our rational structure and keep our minds alive. When a problem occurs in a computer program, for example, that computer becomes problematic. Similarly, when one has deficiencies or senseless worlds or concepts in mind, one loses one’s sense and becomes a slave. Humans are free, rational, and strong-willed. Perception

---

³¹ Henry Kissinger’s old statement “We are looking forward to seeing when the war games we generated will be played”, and the evidence that the most of the young European people who took part in the civil war in Syria are addicted to video gaming are interesting. Most of the scenes in the games, such as *Call of Duty*, which have high budgets and income levels, seem to have fulfilled the wish of Kissinger.

³² See: Osman Şen, “Küreselleşen Terörizm Stratejisi”, Ankara, 2017, *Diyanet Dergisi*, Issue 317, p. 22-24.

³³ See: Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, p. 16-17.

³⁴ Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, p. 17.

³⁵ Accordingly, the terrorist organization named FETO, which had been occupying different governmental and public sections of Turkey since the 1960s, is a total example of “ideological manipulation organization”. The aim was to turn the abstract occupations into concrete ones. The July 15 Failed Coup Attempt is a clear example, in this regard.

management captures people's freedom and will through its concepts, lifestyles, fashion, education and training activities, media, etc., and it fills people's minds with prejudices and problematic concepts. As also noted by Görmez, those who use perception management actually know that Islam is actually the religion of peace, that Muslims have knowledge, and that they are in peace with their metaphysical beliefs. This is actually the main issue, which is the objection to all aspects of global power overwhelming people. Whatever stands against global power should be terminated. Therefore, they dear Islam and fill the basis of Islam by playing with the ideological and moral elements of Islam. Muslims should not let anything or anybody to consolidate this fear and be a model for humans/humanity in their every state. Quickly solving the rational and moral issues away from emotional approaches and awakening ourselves will determine the future of the entire globe. Otherwise, the future will be determined without us, and issues will just increase. The obsession of relating an irrational fear to Islam can only be overcome through an ideological revolution that will arise from a set of ideological ethics and approaches. We have the power for such a revolution. To be aware of this power, we need to get rid of ideological and ethical occupations after determining their characteristics and to purifying ourselves.

REFERENCES

- Brentano Franz, *Psychologie vom empirischen Standpunkt Band I*, Hamburg, Felix Meiner Verlag, 1973.
- Canatan Kadir, Hıdır Özcan, *Batı Dünyasında İslâmofobi ve Anti-İslâmizm*, Ankara, Eskiyei Yay., 2007.
- Durallı Ş. Teoman, *Sorun Nedir?*, İstanbul, Dergâh Yay., 2006.
- Genç Mehmet Sabri, "Franz Brentano'da İç Algı ve İç Gözlem Arasındaki Fark", İstanbul: *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, Issue 11, Dergâh Yay., Mart 2007, p. 109-119.
- Genç Mehmet Sabri, "Franz Brentano'nun Çağdaş Batı Felsefesine Etkileri", *Kutadgubilig Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi*, Issue 12, Dergâh Yay., October 2007, p. 109-119.
- Genç Mehmet Sabri, "Modern Batı Edebiyatı'nın Felsefi ve Psikolojik Arka Planı", İstanbul, *Karabatak Dergisi*, May-June 2016, Issue 26.
- Genç Mehmet Sabri, "Propagandaya Karşı Edebiyat", İstanbul, *Karabatak Dergisi*, March-April 2016, Issue 25.
- Görmez Mehmet, "Korku Endüstrisi İslâmofobia", Ankara, *Diyanet Dergisi*, May 2017, Issue: 317.
- Gültekin Mücahit, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, İstanbul, Pınar Yay., 2016.

- Kumar Deepa, *İslâmofobi, İmparatorluğun Siyaseti*, İstanbul, Pınar Yay., 2016.
- Lean Nathan, *İslâmofobi Endüstrisi*, Diyanet Yay., Ankara, 2013.
- Özemre Ahmet Yüksel, *Türkçe Kur'ân Çevirilerinde "Nefs – Rûh", "Resûl – Nebî", "Yakıyn – Mevt" Kelime Çiftlerindeki Kavram Kargaşası*, ozemre.com, 31.12.2006.
- Sinclair John McHardy, *Collins English Dictionary - Complete & Unabridged 3rd Edition*, 1994.
- Şen Osman, "Küreselleşen Terörizm Stratejisi", Ankara, 2017, *Diyanet Dergisi*, Issue 317, p. 22-24.
- William Collins Sons&Co. Ltd., *The New Dictionary of Cultural Literacy*, Boston, 2005.

الرعب اللامنطقي «هوس الرعب من الإسلام» *

د. محمد صبري كنج

جامعة غازي عنتاب - كلية الآداب؛ قسم الفلسفة: msgench@gmail.com

الخلاصة:

الإسلاموفوبيا هو المصطلح الذي تروج له القوى العالمية والرأسمالية ضد الإسلام والمسلمين، مستخدمة جميع وسائل الإعلام والعلاقات العامة والتعليم والسياسة وما شابه ذلك من وسائل لخلق مثل هذا التصور، كونها ترى في المسلمين المنافس الوحيد لها. حيث يقوم المروجون لهذا التصور بوضع المصطلح أولاً ثم يقومون بالتلاعب على هذه الألفاظ كما يشاؤون. ففي هذه المقالة، تمت دراسة موضوع الخوف من الإسلام ضمن إطار نظرية توجيه العقول التي ظهرت في القرن التاسع عشر والتي أثرت بعمق في علم النفس الحديث. كما تم السعي لتحليل مظاهر الخوف لدى الناس وكيفية التلاعب على المصطلحات من خلال دراسة هذه النظرية دراسة دقيقة.

الكلمات المفتاحية: التوجيه، التلاعب، التحكم بالمفاهيم، الخوف، الظواهر النفسية

Akıl Dışı Bir Korku Olarak 'Phobia'nın İslâm'a İlintilenme Obsesifliği

Özet

İslâmofobi, küresel güçlerin ve sermayeciliğin tek rakip olarak gördüğü İslâm'a ve Müslümanlara karşı, tüm dünyada; medya, halkla ilişkiler, eğitim-öğretim, siyaset vb. gibi unsurları kullanarak; oluşturmaya çalıştığı bir algının kavramıdır. Algı yöneticileri, evvela ad koymakta ve daha sonra da bu adın ya da kavramın altını türlü manipülasyonlarla doldurmaktadırlar. Bu makalede, İslâmofobi meselesi, 19. Yüzyılda ortaya çıkmış ve modern psikolojiyi derinden etkilemiş olan Yönelmişlik Teorisi çerçevesinde ele alınmış, insanların korku fenomenlerinin mevzubahis teorisinin tersyüz edilmesiyle nasıl manipüle edildiği analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yönelmişlik, Manipülasyon, Algı Yönetimi, Korku, Psikik Fenomenler

The Obsession of Linking Phobiatto Islamas an Irrational Fear Abstract

Islamophobia is the concept of perception which through by using media, public relations, education etc. Managing by global Powers and Capitalism. Perception managers are first giving a name or devising a Word and afterwards they replace the meaning of the Word, by manipulatings. In this article, the issue of Islamophobia was examined in the framework of the Intentionality Theory, which emerged in the 19th century and deeply influenced on modern psychology, and attempted to analyze how people's fear fenomen a manipulated by inverting this theory.

Keywords: Intentionality, Manipulation, Perception Management, Fear, Psychological Phenomena

* وهذه هي الترجمة العربية للدراسة بعنوان "Akıl Dışı Bir Korku Olarak 'Phobia'nın İslâm'a İlintilenme Obsesifliği" نشرت في العدد السادس من مجلة الإلهيات الأكاديمية. (محمد صبري كنج، الرعب اللامنطقي «هوس الرعب من الإسلام»، الإلهيات الأكاديمية، العدد: ٦، ص ١٥٧-١٧٠). من الواجب أن يستند في الاقتباس إلى المقالة التركية.

ولكي تكون قادرًا على فهم أي مسألة فلسفية أو اجتماعية، يجب أولاً معالجة المفاهيم المثيرة للجدل، حيث لا يمكن فهم أي موضوع بشكل صحيح دون معرفة معاني المصطلحات أو المعنى الذي تم اختراعه. ولهذا السبب، فإننا نحتاج إلى توضيح المشكلة من خلال التركيز على أصل كلمة «فوبيا» حتى نتمكن من فهم ماهية الخوف من الإسلام أو طبيعة المشكلات المرتبطة بهذا الاسم. كما سنتناول الموضوع من جوانب عديدة بعد شرح المعنى الحقيقي للمصطلح والذي يقابل كلمة «etymos» في اللغة اليونانية القديمة. وتعني مصطلح «الفوبيا» الرعب اللامنطقي، أو الخوف والكرهية لأسباب غير منطقية^(١). حيث انتقل مصطلح «Phobos» من اللغة اليونانية إلى اللغة اللاتينية ومنها إلى الفرنسية ثم إلى اللغات الأوروبية الأخرى، والتي تعني «الذعر أو القلق الناتج عن الرعب» أو «الإحساس بالرعب». وأيضاً من الناحية الاجتماعية والثقافية؛ يستخدم مصطلح الفوبيا بمعنى الرعب بلا سبب. كما تم العثور على هذا المصطلح في بعض النصوص التي ظهرت في نهاية القرن الثامن عشر وفي بداية القرن التاسع عشر الميلادي للتعبير عن بعض الوقائع^(٢). ومن أجل فهم الخلفية النظرية لمصطلح الفوبيا في فلسفة علم النفس بشكل أفضل، لا بدّ من البحث في الأسس النظرية للظواهر النفسية. فالظواهر الموجودة لدى الإنسان مثل الخوف والحب والإيثار والكرهية، هي ظواهر نفسية موجودة في الطبيعة البشرية، حيث يجب أن تتوجه كل واحدة من هذه الظواهر النفسية نحو حدث أو شيء ما. كما يطلق الفيلسوف فرانز برينتانو (١٨٣٨م-١٩١٧م) على هذه العملية اسم «النية»^(٣). ويحتل الفيلسوف النمساوي برينتانو الذي ينحدر من أصول إيطالية والمولود في ألمانيا، موقعاً متميزاً في بنية الفلسفة المعاصرة. ولم يؤثر الفيلسوف برينتانو على مجال علم النفس فحسب، بل أثر أيضاً على الفلسفة وعلم الاجتماع والأدب الغربي المعاصر. فبالرغم من تأثر الكثير من الشخصيات بأراء الفيلسوف «برينتانو» أمثال الأدباء: «فرانز كافكا» و«روبرت موسيل» والفلاسفة أمثال: «إدموند هوسيرل» و«مارتن هايدجر» و«ألكسيسوس مينونغ»، بالإضافة إلى من قاموا بتأسيس البنية النفسية للنظام الرأسمالي مثل «سيغموند فرويد»، إلا أنه لم يكن فيلسوفاً مشهوراً لدرجة كبيرة^(٤).

ومنذ إنطلاقة الثورة الصناعية حتى يومنا هذا؛ فإن النماذج الأدبية والاقتصادية والاجتماعية، وحركات التغيير لا تزال تدور حول دائرة علم النفس الذي ظهر نتيجة التطورات الفلسفية في الغرب. وهذا يعني أن التغيرات النفسية أو الحركية لل بشر هي التي تحدد عالمنا اليوم بكل عناصره. ولا يمكن اعتبار علم النفس بمثابة علم الروح، بل هو علم مرتبط بالنفس فقط^(٥). وحتى إنه لا يعد علماً من أنواع العلوم وفقاً للرؤية العلمية

Bkz: William Collins Sons & Co. Ltd., *The New Dictionary of Cultural Literacy*, Boston, 2005, Phobia (١) Maddesi

Bkz: Editör: John McHardy Sinclair, *Collins English Dictionary - Complete & Unabridged 3rd Edition*, (٢) 1994, Phobia Maddesi

.Bkz: Franz Brentano, *Psychologie vom empirischen Standpunkt Band I*, Hamburg, Felix Meiner Verlag, 1973, s. 111 (٣)

Bkz: Mehmet Sabri Genç, "Franz Brentano'nun Çağdaş Batı Felsefesine Etkileri", İstanbul, *Kutadgubilig* (٤) Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi, Sayı 12, Dergâh Yay., Ekim 2007, s. 109-119

Bkz: Ahmet Yüksel Özemre, *Türkçe Kur'an Çevirilerinde "Nefs - Rûh", "Resûl - Nebî", "Yakın - Mevt"* (٥) *Kelime Çiftlerindeki Kavram Kargaşası*, ozemre.com, 31.12.2006

الموجودة لدينا اليوم^(٦). كما أن تجاهل حقيقة أن للإنسان جانباً روحانياً، واعتباره مجرد جسم مادي يتناقض مع فهمنا للعلم. ونظراً لأهمية علم النفس الذي يدور العالم حول فلكه؛ لا بد من السيطرة على هذا المجال بالشكل المطلوب ومكافحة أي شوائب خارجية تهدد وجوده. كما يشار إلى أن أمريكا قدمت لجنودها ملخصاً عن كتاب «رأس المال» للمؤلف «كارل ماركس» في نضالها ضد الشيوعية، قائلة لهم: «تعرفوا على عدوكم!» لأنه ليس من المنطق أن يعادي شخص ما أو مجتمع ما عنصراً لا يعرفه. أما عندنا نحن، فإن مؤيدي ماركس ومعارضيه على حد سواء لا يعرفون ماركس حق المعرفة. وكذلك الأمر بالنسبة للمتخصصين لدينا في علم اللاهوت المسيحي فإنهم نادرون جداً. لكن بالمقابل ليس من الصدفة أن يقوم أصحاب الحضارات الأخرى الذين يحاولون فهمنا جيداً، ثم تفريقنا وتشتيتنا، باستضافة الأبحاث الإسلامية الأكثر شمولاً في العديد من المجالات، ووضع المصطلحات، ثم تقديم التعريفات الفاسدة التي توجهنا كما توجه الرأي العام العالمي. فبعد انهيار الشيوعية أمام القوى الرأسمالية، اتخذوا الإسلام والمسلمين أعداء لهم. حيث أشار جانانان إلى نتائج هذا الموقف على النحو التالي:

إن إختراع فكرة «عدو جديد» بعد انهيار الشيوعية مباشرةً تتوافق مع نظرية المؤامرة هذه. حيث تم اختراع أسطورة الخطر الإسلامي استجابة للاحتياجات الاجتماعية والنفسية والسياسية للغرب في العصر الحديث. وتؤثر هذه الأسطورة سلباً على المسلمين الذين يعيشون في الغرب، كما تعيق اندماجهم في المجتمعات الغربية. لأن الخطر الإسلامي يتسبب بقلق المجتمعات الأصلية من وجود المسلمين بينهم، بالإضافة إلى عزل المسلمين عن المجتمع أيضاً. فهذه الأفكار لا تساهم إلا في دعم هذه الأسطورة وتثبيتها في أذهان الناس^(٧). وحتى نكون على معرفة بما يشير إليه مصطلح الإسلاموفوبيا بالضبط، ونكون قادرين على تحديد ودراسة خلفيته الاجتماعية والثقافية والنفسية، لا بد لنا من معرفة النظرية التوجيهية للفيلسوف بريتناو كشرط أساسي لذلك^(٨). وتعود هذه النظرية لابن شقيق سيغموند فرويد (١٨٥٦-١٩٣٩) وهو إدوارد بيرنايس (١٨٩١-١٩٩٥) الذي يعتبر مؤسس مجال العلاقات العامة ونظرية «فن التلاعب بالرأي العام»^(٩) من أجل إظهار الوجه الآخر للنظام الرأسمالي من خلال نظرية التلاعب في المستوى النفسي للبشر. كما يعتبر بيرنايس مؤسس الدعاية الحديثة تحت اسم العلاقات العامة، كأحد أكبر شياطين القرن العشرين، حيث نجح في إبعاد المجتمعات عن الطريق الصحيح وإيقاعها في فخ الاستهلاك. وكان قد انتقل برنايس مع عائلته من النمسا إلى نيويورك عندما كان طفلاً لا يتجاوز عمره السنة. كما أنه لم يفضل مصطلح الدعاية كونه كان يستخدمه هتلر من قبل، وبدلاً من هذا المصطلح قام باستخدام تسمية «العلاقات العامة»، حيث شارك في أكثر أنشطة الدعاية بشاعة في القرن العشرين تحت مسمى العلاقات العامة. كما قام بترجمة مؤلفات سيغموند فرويد إلى اللغة الإنجليزية، مما ساعد

(٦) Bkz: Ş. Teoman Durah, *Sorun Nedir?*, İstanbul, Dergâh Yay., 2006, s. 37

(٧) Kadir Canatan, Özcan Hıdır, *Batı Dünyasında İslâmofoobi ve Anti-İslâmizm*, Ankara, Eskiyei Yay., 2007, s. 22

(٨) .AlmThorie der Intentionalität (٨)

(٩) .IngThe Art of PublicManipulation (٩)

فرويد في نيل الشهرة في جميع أنحاء العالم. ومن خلال تبنيه أفكار فرويد أو تلاعبه فيها في المقام الأول، تسبب في سحق عقول الناس تحت وحشية الرأسمالية من خلال السياسة ووسائل الإعلام (التلفزيون والسينما والإذاعة والصحف إلخ...). كما أسهم في نقل الثقافة الرأسمالية^(١٠) من الولايات المتحدة إلى العالم من خلال وسائل الإعلام. بالإضافة إلى استخدام ثقافة السينما في هوليوود كأداة للدعاية. وعلى سبيل المثال، بناءً على شكوى من شركة سجن عن خسارة أكثر من نصف زبائنها بسبب عدم استهلاك السجناء من قبل شريحة كبيرة من النساء، قام فرويد بإيجاد حل لهذا الأمر من خلال الاتصال بأحد تلامذته السابقين في أمريكا ممن لديهم الخبرة في التحليل النفسي. حيث تم جلب مجموعة من النساء الفاتنات للمشاركة في إحدى المسيرات في مدينة نيويورك، والتي رتبت لها مسبقاً، وهن يمسكن بعلب السجناء ويطلقن هتافات تدعو إلى الحرية والمساواة مع الرجل بهذا الخصوص. وكذلك أيضاً تم إحضار عدد من الصحفيين الذين تم الإتفاق معهم مسبقاً من أجل تصوير المشهد ونشره. ففي اليوم التالي، قامت جميع الصحف بنشر هذا الخبر مقابل مبلغ مالي معين. وهذا ما ساهم في انتشار التدخين بين النساء باسم الحرية والمساواة بين الرجال والنساء، مما أكسبه الملايين بسبب نجاحه في هذه المهمة. وهو أيضاً من قام باختراع مصطلح «المستهلك»، ما جعل الناس يستهلكون أكثر من احتياجاتهم. كما قام بإيجاد مصطلح «الديمقراطية» التي تم استخدامها في السياسة الأمريكية ضد البلدان الأخرى بأسلوب شيطاني عجيب^(١١). كما حاول العبث بالبنية النفسية والعقلية للناس، وتحويلهم إلى كائنات بيولوجية بحتة، فقد خلق وحشاً لا يعرف سوى الاستهلاك وفقاً للحس الأخلاقي الخاص به. حيث تم استغلال السينما، والأدب، والسياسة، والموسيقى، والنساء، والرجال، والأطفال، والتقانة، وما شابه ذلك، في سبيل هذا الغرض. كما تم تأليف كتب التنمية الشخصية بما يتوافق مع هذه الغاية. وقد استغل الأدب والشعر أيضاً كأدوات في خدمة هذا الهدف. حيث تم تطوير كل طرق المعالجة هذه بناءً على «نظرية التوجيه» للفيلسوف برينتانو. وهنا ليس لدى برينتانو أي ذنب، لأن سبب المشكلة هو فرويد الذي كان يحضر دروسه في قسم الفلسفة بجامعة فيينا، حيث قام بترجمة نظرياته وتحريف مسارها نحو منحى مختلف. فكل واحدة من الظواهر النفسية الموجودة لدى الإنسان بالفطرة مثل الخوف والحب والإيمان والكراهية يجب أن تتجه نحو سبب ما. فعلى سبيل المثال عندما يقول أحدهم: أنا خائف، نسأله: ممن تخاف؟ فيمكنه أن يجيب قائلاً: أخاف من الثعبان، أو أخاف من مديري، أو أخاف من الله. هنا تم توجيه ظاهرة «الخوف» نحو الأسباب وهي «الثعبان» أو «المدير» أو «الله». بمعنى آخر، يجب أن تتجه كل ظاهرة من الظواهر النفسية الخاصة بنا نحو سبب معين. فلا يوجد خوف بلا سبب. وبعبارة أخرى، لا يمكن لأحد أن يقول أنا خائف من دون وجود شيء يخيفه. ومن المثير للاستغراب أن مفهوم الفوبيا يعني أيضاً «الرعب من دون سبب». كما أن ظهور مثل هذه الظاهرة النفسية بلا أي سبب؛ ما هي إلا ظاهرة من ظواهر المرض النفسي والعقلي. وهذا ما ينطبق أيضاً على ظواهر «الحب»، و«الكراهية»، و«الإيمان». وابتداءً من القرن التاسع عشر الميلادي، وبعد انطلاق الثورة الصناعية في أوروبا،

(١٠) بدءاً من ثقافة الوجبات السريعة انتهاءً باللباس والعائلة والهوايات والرياضة وثقافة الاستهلاك.

(١١) Bkz: Mücahit Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, İstanbul, Pınar Yay., 2016, s. 23-25

ظهرت الاختلافات الكبيرة في الرؤى، حيث تمكن الغربيون من اللعب على الوتر النفسي لدى الأشخاص وتوجيههم، كونهم على معرفة جيدة بحالاتهم النفسية، فسلبوا حريتهم الحقيقية مقابل خداعهم بشعارات الحرية الزائفة. ومن خلال الإعلانات والتلاعب بالألفاظ وفرض أنماط حياة معينة عليهم قيل لهم: أخشوا فلاناً ولا تخشوا فلاناً، وأحبوا فلاناً ولا تحبوا فلاناً^(١١). فإذا أردنا توضيح هذه المسألة من خلال المخطط تكون كالتالي:

الشخص	الرعب	السبب
الإنسان	.....	الأفعى
الإنسان	.....	المدير
الإنسان	.....	الله

المخطط الأول: مخطط نظرية التوجيه:

ولكي يتم فهم المشكلة التي جاءت في المخطط أعلاه بشكل أفضل، قمنا باختيار ظاهرة الرعب من ضمن مجموعة من الظواهر النفسية كما أسماها بريتناو والتي هي موجودة في الإنسان بالفطرة مثل الخوف والحب والكرهية والإيثار. فيجب أن تكون ظاهرة الرعب موجهة أيضاً نحو سبب ما، مثلها مثل الظواهر النفسية الأخرى الموجودة لدينا. وبمعنى آخر، عندما أقول إنني أخاف من الثعبان، فإن ظاهرة «الخوف» تتجه نحو سبب ما ألا وهو الثعبان. وعندما أقول إنني خائف من «المدير» هنا يتم توجيه ظاهرة «الخوف» نحو «المدير»، وعندما أقول «أخاف الله»، فإن ظاهرة «الخوف» تتجه نحو «الله». فهذه هي نظرية بريتناو التي يطلق عليها اسم «نظرية التوجيه». أي أن كل ظاهرة نفسية يجب أن تتجه نحو سبب معين^(١٢).

كما أنه لا توجد هناك أية مشكلة بخصوص هذا المخطط الذي توصل إليه بريتناو. لكن المشكلة تكمن في طريقة التلاعب بالمعلومات الموجودة في هذا المخطط الذي من شأنه القيام بتوجيه الناس والمجتمعات. ومن المثير للاستغراب هو وضع كلمة «الخوف» وكلمة «فوبيا» هنا في نفس الكفة من حيث المعنى.

ولعل أضعف ظاهرة نفسية لدى الإنسان هي ظاهرة «الخوف». حيث تتم معظم عمليات التلاعب بالعقول من خلال ظاهرة «الخوف»؛ لأن الشخص الخائف يستسلم بكل سهولة. ولقد قام النظام العالمي بفرض هيمنته من خلال جو يسوده الخوف عبر وسائل كثيرة سواءً كانت ملموسة أم مجردة. وهنا يمكن الإشارة إلى الكتاب الذي ألفه (ناثان لين) الذي يحمل عنوان «صناعة الإسلاموفوبيا» وهو بمثابة إيجاء مبسط عن هذه الحالة^(١٣). كما يبين لنا لين من خلال هذا الكتاب كيفية صناعة ظاهرة «الرعب» التي تحدثنا عنها ومن ثم كيفية تسويقها فيما بعد. وهكذا فإنه يتم توجيه ظاهرة الخوف نحو «الإسلام» تحت اسم «الإسلاموفوبيا». لكن كيف يتم التلاعب بالظواهر النفسية التي حاولنا ذكرها أعلاه؟ الإجابة على هذا السؤال بسيطة للغاية: إنه

Ayrıntılı bkz: Mehmet Sabri Genç, "Modern Batı Edebiyatı'nun Felsefi ve Psikolojik Arka Planı", (١٢) İstanbul, Karabatak Dergisi, Mayıs-Haziran 2016, Sayı 26, s. 6

Bkz: Franz Brentano, *Psychologie vom empirischen Standpunkt Band I*, Hamburg, Felix Meiner Verlag, (١٣) 1973, s. 111-112

.Nathan Lean, *İslâmofobi Endüstrisi*, Diyanet Yay., Ankara, 2013 (١٤)

يتم التلاعب بالحالة الاضطرارية للظواهر العقلية والنفسية في التوجه نحو سبب معين. إذن ماذا يعني التلاعب؟ يتم تعريف التلاعب على النحو التالي: إن توجيه المسار يكون عن طريق تحريف المعلومات وذلك من خلال الانتقاء والزيادة والنقصان وما شابه ذلك من أمور. أما استخدام المعلومات من أجل المصلحة الشخصية الخاصة، فهذا يكون من خلال تغيير طريقة التوجيه التي يريدها الشخص عن طريق الغش للتأثير على الأشخاص الذين لا يتوافق معهم فكرياً وتوجيههم كما يتوافق مع وجهة نظره^(١٥).

فهذا النوع من الخداع وجد لنفسه طريقاً يسير ويتطور من خلاله. حيث أطلق عليه الأمريكيون اسم «توجيه العقول» أي التحكم بالإدراك. وحسب ما يرى غولتكن فإنه يعتبر الغش جزءاً لا يتجزأ من عمليات توجيه العقول. ومثلاً أن توجيه العقول يتطلب معلومات محرفة، كذلك أيضاً يمكن للحقائق أن تكون جزءاً من العملية التوجيهية. أي أن توجيه العقول لم تكن فقط من خلال عملية تشويه المعلومات والأخبار ووجهات النظر أو إخفائها أو تعريضها للتحريف؛ بل يتطلب الأمر تنظيمًا أكثر تعقيداً وبشكل تدريجي من خلال وضع خطة شاملة وطويلة الأمد^(١٦).

لذا، يجب البحث عن الأسس النظرية لمسألة التلاعب هذه ضمن محتوى نظرية التوجيه. كما يعتبر مصطلح «التصور» واحداً من أهم مصطلحات نظرية التوجيه. حتى أن برينتانو يقسم التصور إلى قسمين وهما: التصور الداخلي، والتصور الخارجي^(١٧). والتصور يعتبر أحد أهم مصطلحات وموضوعات علم النفس والنظرية المعلوماتية. فعندما نتحدث عن مجال الإدراك باللغة التركية، فإننا غالباً ما نقصد به العالم المرئي فحسب، أي المجال الذي يمكننا الشعور به من خلال حواسنا وتجاربنا. فالمجال الحسي الذي تدركه حواسنا والذي يمكن إثباته من خلال العملية التجريبية فهذا يمكن إدراكه بسهولة. لكن المجال الذي لا يمكن أن تدركه حواسنا، ولا يمكن تصوره، ولا يخضع للعملية التجريبية، فهذا المجال يقع خارج نطاق الحقائق، والمعرفة بهذا المجال تسمى «الإدراك». ولذلك نقول بأن الواقع يعرف، والحقيقة تدرك. ففي هذه الحالة، ومن خلال التحكم بالعقول يتم إغلاق جميع المسارات المؤدية إلى «الإدراك» وحصر الناس ضمن إطار معرفة الواقع فقط ومنعهم من إدراك الحقيقة الأصلية. بل إنهم لا يكتفون بحصرهم ضمن إطار الواقع فحسب، بل يقومون بتغيير الأسباب التي تتجه نحوها ظواهرهم النفسية أيضاً.

ويمكننا شرح التلاعب في التوجيه من خلال المخطط السابق على النحو التالي:

السبب	الرعب	الشخص
الأفعى	يمكن أن يتم تغيير سبب الرعب من خلال الخداع	الإنسان
المدير	يمكن أن يتم تغيير سبب الرعب من خلال الخداع	الإنسان
الله	يمكن أن يتم تغيير سبب الرعب من خلال الخداع	الإنسان

(١٥) (Özer, 2011)den aktaran Mücahit Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, İstanbul, Pınar Yay., 2016, s. 16

(١٦) A.g.e.: s. 16

Bkz: Mehmet Sabri Genç, "Franz Brentano'da İç Algı ve İç Gözlem Arasındaki Fark", İstanbul, *Kutadgubilig* (١٧)

.*Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 11, Dergâh Yay., Mart 2007, s. 109-119

المخطط الثاني: ملخص الرسم البياني للتلاعب بطريقة التوجيه:

ما نحتاج إلى فهمه من المخطط أعلاه هو مسألة تغيير السبب الذي يتم توجيه كل ظاهرة نفسية نحوه. فمن خلال وسائل الإعلام والإنترنت^(١٨) والموضة والعلاقات العامة والسياسة والتربية والتعليم والاستخبارات يتم تطعيم المجتمعات بأفكار خيالية عن طريق مجموعات معينة أو حتى بعض الكتب التي تتحدث حول الشيء الذي يجب الخوف منه أو لا، والشيء الذي يجب أن يكون له المحبة أو لا، والشيء الذي يجب أن يعتقدوا به أو لا. وعلى سبيل المثال، في حين أن الظاهرة التي كانت تخشى ولا تحظى بشعبية قبل وأثناء الحرب العالمية الثانية كانت «اليهودية» و«اليهود»، نراها قد تحولت نحو «الإسلام» و«المسلمين» في وقتنا الحاضر. وكما كانت معاداة اليهود في ذلك الوقت يطلق عليها «معاداة السامية» فقد أطلق على الرعب من الإسلام والمسلمين اسم «إسلاموفوبيا»^(١٩). إلا أن مصطلح «معاداة السامية» كانت موجهة ضد عرق معين أو مجموعة أعراق، في حين يشير مصطلح «معاداة الإسلام» إلى معتقد سياسي^(٢٠). ولذلك تحول «الإسلام» و«المسلمين» إلى مصدر الرعب بسبب توجيه مخاوف الجماهير عبر وسائل الإعلام العالمية والعناصر المذكورة أعلاه نحو الخوف من «الإسلام» و«المسلمين» بدلاً من الخوف من شيء آخر.

السبب	الرعب (فوبيا)	الشخص
الإسلام	يمكن أن يتم تغيير سبب الرعب من خلال الخداع	الإنسان
المسلمين	يمكن أن يتم تغيير سبب الرعب من خلال الخداع	الإنسان

المخطط الثالث: خلق «الإسلاموفوبيا» عن طريق التلاعب في التوجيه:

إن أحد الأهداف الرئيسية من كل هذا، أي من التحكم في توجيه العقول هو تغيير المواقف والتصورات لدى الإنسان على المدى البعيد، وليس فقط تحويل العاطفة وتغيير الشخصية على المدى القريب^(٢١). فيقومون بإحداث أضرار جسيمة ودائمة بالآخرين وبأقل التكاليف المالية من خلال التأثير في الأذهان والعقول، وليس كما كانت في العصور القديمة من خلال المعارك التي تستخدم فيها الأسلحة النارية. في الواقع، لقد بين گولتكنين هذه النقطة على الشكل التالي:

إن مما جاء في الكتب التي تتحدث عن الحرب والاستراتيجيات العسكرية أنه ينبغي أن يتم تنفيذ الحرب الكلاسيكية والحرب النفسية في آن معاً. فالحرب الكلاسيكية تستهدف الأجسام والجبهات والذخائر والأماكن والمواقع الإستراتيجية، في حين تستهدف الحرب النفسية العقول والأفكار والتصورات والآراء والعواطف. كما أن التكلفة المالية للحرب النفسية أقل من الحرب الكلاسيكية، ولكن عواقبها أكثر ديمومة. وقد يتمكن أي مجتمع ما قد انهزم في الحرب الكلاسيكية أن يستعيد عافيته، لكن ليس من الممكن تحرير الناس والجماهير الذين تم غسل أدمغتهم من خلال الحرب النفسية^(٢٢).

(١٨) NathanLean, *İslâmofobi Endüstrisi*, s. 79-119

(١٩) .A.g.e.: s.38

(٢٠) .Bkz: KadirCanatan, *ÖzcanHıdır, Batı Dünyasında İslâmofobi ve Anti-İslâmizm*, s. 95

(٢١) .Bkz: Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, s. 17

(٢٢) .A.g.e.: s. 16

الفوبيا يعني الرعب لأسباب لامنطقية وهو مرض عقلي. ووفقاً لنظرية التوجيه، فإنه يجب أن تتأثر كل ظاهرة نفسية بسبب معين؛ لكن عندما لا نجد هناك سبباً للخوف، فهذا ليس إلا نوعاً من أنواع المرض العقلي والنفسي. وفيما يتعلق بالإسلاموفوبيا فإنه تم توجيه ظاهرة الرعب نحو الإسلام، لأنه وفقاً لنظرية التوجيه، يجب أن تتجه كل ظاهرة نفسية نحو سبب معين كما هو معروف. فكلمة فوبيا تعني الرعب اللامنطقي، وتوجيهها نحو سبب ما يجعلها تتنافى مع المنطق أكثر فأكثر. أي لا يتم الاكتفاء بالتلاعب في ماهية أسباب الرعب فحسب، بل يتم استهداف عقول الناس، حتى يتم إنشاء ظاهرة نفسية لا مبرر لها. وفيما يخص الإسلاموفوبيا، فإنه تم تحويل هذا التلاعب ثنائي القطب إلى هاجس عالمي. كما تعد عملية التحكم بالتصورات عملية معقدة وطويلة الأمد، حيث تهدف إلى استبدال الأفكار غير المرغوب فيها من وجهة نظرهم بأفكار جديدة لدى الفئة المستهدفة^(٢٣). لذا فإن الرعب الذي ينتشر عبر الدعاية لظاهرة «الإسلاموفوبيا»، هو رعب مصطنع. حيث تم إنتاج ظاهرة الرعب أولاً ثم بعد ذلك تم إنتاج سبب لهذه الظاهرة التي ستتجه نحوه؛ لأن أي شخص يتمتع بصحة عقلية لا يمكن أن يخاف دون سبب. أي يجب أن تتجه ظاهرة الخوف نحو سبب معين. ولا يمكن لأحد يتمتع بكامل قواه العقلية أن يقول «أنا خائف» بدون سبب، وإلا يعتبر مصاباً بمرض عقلي. لذلك، فإن كلاً من ظاهرة الخوف وفرض السبب الذي تتجه نحوه قسراً بطرق مختلفة، تزيد من عدم منطقية هذه العملية. وفي هذا الصدد أشار أوكوموش إلى أن هذا الخوف عبارة عن خوف مصطنع وملفق، حيث ينطبق عليه المثل الذي يقول إن «الخوف لا يؤثر على الأجل». كما عرف كريشناموتي الخوف بأنه الشيء الذي لا مبرر له قبل أن يشعر به الشخص، وبعد الشعور به عندئذ يعتبر خوفاً لا قيمة له. فالخوف الحقيقي والطبيعي من النوع الأول يمكن أن يؤدي إلى نتائج مفيدة. وربما يكون ذلك عاملاً يدفعك إلى معرفة الشيء الذي تحشاه، وفي حال كان هذا الشيء ضاراً فعلياً، قد يدفعك هذا الخوف إلى اتخاذ التدابير اللازمة ضده. أما الخوف من النوع الثاني هو خوف مرضي قد يؤدي إلى هواجس وأحكام لا معنى لها وغير واقعية لدى الإنسان^(٢٤).

فالإسلاموفوبيا لم يتحول إلى صناعة، بل تحول إلى حالة مرضية عالمية. كما أن خبراء التحكم بعقول الأشخاص وصناعة التصورات؛ يديرون مجال علم النفس الاجتماعي منذ ما يقرب من مائتي عام من خلال استغلال خبرتهم في علم النفس وعلم الاجتماع. وهناك أربعة عناصر لعملية الخداع. حيث يصنف گولتكين هذه العناصر الأربعة على النحو التالي^(٢٥):

- ١- المخادع.
- ٢- المخدوع.
- ٣- موضوع الخداع.
- ٤- السياق.

(٢٣) A.g.e.: s.17.

(٢٤) Kadir Canatan, Özcan Hıdır, *Batı Dünyasında İslâmofobi ve Anti-İslâmizm*, s. 125.

(٢٥) Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, s.21.

فيقول غولتكين: إن العنصر الأهم بين هذه المكونات الأربعة والأكثر أهمية بالنسبة لخبراء التحكم بالعقول هو العنصر المخدوع أي الطرف الذي يمارس عليه الخداع. وقد تنتج عن عملية الخداع بعض الأخطاء، وهذا ما يؤدي إلى احتمالية اكتشاف هذه الأخطاء من قبل الطرف المخدوع، وهذا الأمر ربما يلعب دوراً مهماً في عكس النتيجة أو تغييرها. ولهذا السبب يتعين على خبراء توجيه العقول على المستوى العالمي إخفاء أهدافهم دائماً. حيث يعتبر إخفاء الغرض من الخداع هو أحد الشروط الرئيسة لعملية الخداع. لهذا السبب، فإن السؤال بصيغة «لماذا» غير مسموح به في عملية الخداع. لأن السؤال بصيغة «لماذا» يتضمن الغرض والمستقبل، بينما يتضمن السؤال بصيغة «ما هو السبب» كل ما يسبق الحدث. لذلك، فإن الاختلافات التي قد تنشأ بين السبب والغرض تسهل عمل خبراء توجيه العقول، لأن مجرد التركيز على الأسباب يمكن أن يتحول إلى عائق يمنع الأشخاص من معرفة الأهداف المخفية. حيث يجب استخدام سبب من الأسباب التي تبدو وكأنها واقعية بنظر الأشخاص، كستار لمعهم من معرفة أهدافهم المخفية^(٢٦).

كما تعمل الدعاية من خلال تسويق الفوبيا أي الرعب للحفاظ على علاقة مباشرة بين الخداع والمخدوع. وقد لا يتم تسويق «الخوف» من خلال الدعاية باستمرار، إلا أن ظاهرتي «الخوف» و«الكرهية» هما من الظواهر النفسية التي يتم تسويقها على وجه الخصوص في تكريس فكرة الإسلاموفوبيا كما هو معروف^(٢٧).

واستخدمت كلمة الدعاية في اللغة اللاتينية بمعنى «توسيع» و«انتشار» لأول مرة في عام ١٦٢٢م من خلال إعلان صدر عن السلطة البابوية من أجل نشر المسيحية. كم تم استخدام كلمة الدعاية وكلمة التبشيرية بنفس المعنى. فبعد الثورة الفرنسية، بدأت تستخدم بمعنى انتشار الأفكار السياسية كما هو الحال في يومنا هذا^(٢٨).

فالغرب لديه الخبرة الكافية في عملية الترويج، ومشكلة الإسلاموفوبيا التي ظهرت مع سيطرة الحضارة العالمية، ما هي إلا صورة عن تجاربهم التاريخية وما هو موجود في اللاشعور لديهم. حيث كشف التاريخ الأوروبي الاستعماري والمراحل التاريخية للاستشراق، «صناعة الإسلاموفوبيا» و«سياسة الإسلاموفوبيا لدى الامبريالية العالمية»^(٢٩). حيث توجد تصريحات مهمة في هذا الصدد للرئيس السابق للشؤون الدينية التركية الأستاذ الدكتور محمد غورماز، حيث يقول: إن الإسلاموفوبيا هو في الحقيقة يمثل الجزء المكشوف فقط من مشروع كبير، فالإسلاموفوبيا ليس مستقلاً أبداً عن السياسة والاقتصاد والمصالح الدولية وادعاءات التفوق والهيمنة العالمية. ففي حقيقة الأمر إن أولئك الذين يقومون بصناعة الإسلاموفوبيا والترويج له، يخافون على أنفسهم. حيث يخشون على انبيار النظام الذي قاموا بإنشائه على أساس الحرب والاحتلال والاستعمار والاضطهاد والظلم والجور، مثل مشركي مكة تماماً. فهؤلاء الذين يتغذون على الإسلاموفوبيا يعرفون حق

.A.g.e.: s.21-2 (٢٦)

.Bkz: NathanLean, *İslâmofobi Endüstrisi*, s. 41-79 (٢٧)

Mehmet Sabri Genç, "Propagandaya Karşı Edebiyat", İstanbul, *Karabatak Dergisi*, Mart Nisan 2016, (٢٨)

.Sayı 25, s. 62

.Bkz: Deepa Kumar: *İslâmofobi, İmparatorluğun Siyaseti*, İstanbul, Pınar Yay., 2016, s. 19-65 (٢٩)

المعرفة أن الإسلام هو دين الحقوق والقانون والعدالة والأخلاق والفضيلة، وأنه جاء لإحلال الأمن والسلام والطمأنينة في الأرض، ومن أجل الحفاظ على النفس والمال والنسل والعقل والدين. وأنه منهج حياة يهدف إلى خلاص البشرية جمعاء. ويدركون أن كل هذا يكمن في رسالة خاتم الأديان الحقّة، وهو الإسلام وخاتم الكتب الساوية الحقّة وهو القرآن الكريم، وخاتم الأنبياء وهو النبي محمد المصطفى ﷺ. لهذا السبب، فإنهم يسعون دائماً إلى إدخال الرعب في نفوس الناس من الإسلام^(٣٠).

إن التضاد في المعنى بين كلمتي الفوبيا والإسلام مهم أيضاً. لقد حاولوا تطبيق طريقة الغزو العكسي كما يطبق دائماً في أساليب الغزو الفكري. حيث يعد عكس الكلمات والمعاني والمصطلحات والظواهر أحد أهم وظائف موجهي العقول. كما يحمل مصطلح الإسلاموفوبيا معنىً سياسياً وليس دينياً. لذا يجب معرفة أنه يتم تطبيق الحرب النفسية بكافة أشكالها. ولذلك لا بد من مكافحة هذه الظاهرة من خلال العلم.

إن الاختلافات بين الثقافات هي من طبيعة المجتمعات. حيث إنه لا يوجد أي مجتمع متجانس تماماً. فالمجتمعات التي لم ترسخ أمام محاولات هيمنة النظام العالمي عليها من خلال فرض المجانسة عليها ووضعها في قالب واحد قوبلت بعداء شديد تجاهها من قبل القوى العالمية تلك. فهذه الحرب النفسية هي نتيجة غريزة العداء الطبيعي لديهم. كما أن الحرب ضد المجتمعات الخارجة عن منظومتهم هي حرب نفسية أكثر من كونها حرباً كلاسيكية. فوسائل الإعلام، والإنترنت، والتعليم، والعلاقات العامة، وألعاب الكمبيوتر^(٣١)، والأفلام الكرتونية، والبنوك، والجماعات التي تستغل الدين، وبعض التكتلات والطرق الدينية ما هي إلا بياق الحرب النفسية، وأدوات الغزو. كما يعتبر عدم معرفة أساليب هذه الحرب أو تجاهلها بمثابة تدمير للعناصر الأساسية التي تتكون منها هذه الشعوب المعرضة لعملية الخداع. فالنظام العالمي اليوم لم يعد يشن حرباً كلاسيكية للتغلب على خصومه، بل يعتمد على الحرب النفسية. كما تقوم هذه القوى العالمية بالاعتماد على الحروب الكلاسيكية التي تبني على أساس الدوافع الدينية بحجة الإرهاب^(٣٢).

جوزيف ناي، هو أحد الاستراتيجيين في النظام العالمي الذي يقترح الحرب النفسية من توجيه العقول بدلاً من الحرب الكلاسيكية، حيث يصف هذه القوة بأنها القوة الناعمة ويقول إن استخدام أمريكا لهذه القوة سيحقق لها نتائج هامة وبأقل تكلفة، بالإضافة إلى كونها مضمونة ودائمة^(٣٣). وحتى إن مصطلح «القوة الناعمة» مناسبة جداً من أجل خطة التأثير في العقول. فكلمة «الناعمة» هنا بمعنى «الصلبة» في حقيقة الأمر. والغرض الرئيسي من هذه القوة ليس تغيير السلوكيات، بل تغيير المبادئ الثابتة والراسخة. لأن تغيير السلوكيات لا

(٣٠) Mehmet Görmez, "Korku Endüstrisi İslâmofobia", Ankara, *Diyanet Dergisi*, Mayıs 2017, Sayı: 317, s. 4-5
(٣١) إن قول هنري كسنجر في تصريح سابق له: «نتظر بفاغ الصبر تنفيذ الألعاب الحربية التي أنتجناها» وإدمان معظم الشباب الأوروبيين الذين التحقوا، التي يخصص لها ميزانية كبيرة بالإضافة إلى مثل هذه الألعاب التي تضخ أرباحاً ضخمة تحقق أمنيات كسنجر. بالمنظمات الإرهابية call duty خلال الحرب في سوريا مثيلاً للاهتمام. كما أن لعبة.

(٣٢) Bkz: Osman Şen, "Küreselleşen Terörizm Stratejisi", Ankara, 2017, *Diyanet Dergisi*, Sayı 317, s. 22-24

(٣٣) Bkz: Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, s. 16-17

يؤدي بالضرورة إلى تغيير المواقف والمبادئ. لكن تغيير المواقف والمبادئ سيؤدي بطريقه إلى تغيير المشاعر والأفكار والسلوكيات بالتأكيد^(٣٤). وبالإضافة إلى عدم سهولة تغيير هذه المواقف، فهي أيضاً تقوم بدور مهم في توجيه القرارات والسلوكيات. وفي حال تم تغيير المواقف والمبادئ فإن هذا سينعكس سلباً على جميع مناحي الحياة^(٣٥). وفي نهاية المطاف، فإن الحرب النفسية مستمرة ليس فقط من خلال مصطلح الإسلاموفوبيا فحسب، بل من خلال استخدام مصطلحات عديدة. حيث يعتبر دس الأفكار في الأذهان وتكرارها مراراً هي واحدة من أهم أدوات الحرب النفسية، وذلك من خلال كلمات غامضة وغير مفهومة لدى الناس. إن جميع المنظمات التي ابتليت بها تركيا قامت بتطبيق وبتنفيذ هذه الخطة في مختلف المجالات ولا زالت تطبقها حتى يومنا هذا. فالشخص الذي يحاول استيعاب الكلمات الغامضة التي لا يمكنه فهمها، يعتاد عليها بعد فترة، ثم يصبح أحد أدوات هذه القوى العالمية المهيمنة من تلقاء نفسه. فكل شيء يظهر من خلال المصطلحات التي ترسخت في العقول والوقائع التي تتجه نحوها الظواهر النفسية والذهنية لدينا. وتتمثل إحدى طرق مواجهة هذه الظاهرة في تزويد البرمجة الذهنية لدينا بمصطلحات قوية والحفاظ على لغتنا حية. فمثلاً إذا كان هناك أي خلل في برمجة الكمبيوتر، سيؤدي إلى ظهور مشاكل في الكمبيوتر؛ وهكذا أيضاً بالنسبة للبرمجة الذهنية لدى البشر، فعندما يكون هناك خلل في برمجيات العقل لدى الإنسان من خلال حشو الذهن بكلمات لا معنى لها، فإن هذا الشخص سيفقد هويته الشخصية فيما بعد ويصبح عبداً لغيره. فالإنسان ولد حراً، ولديه إرادة حرة خاصة به، وهو كائن ذو عقل. وتقوم الجهة المتحكمة في عملية توجيه العقول من خلال الكلمات التي اخترعتها، بالإضافة إلى أنماط الحياة، وشكل الأزياء والتعليم والإعلام، وغيره بتحجيم حرية الناس وإرادتهم، وحشو أذهانهم بأحكام مسبقة ومعان معتلة. وكما قال رئيس الشؤون الدينية التركي السابق الأستاذ الدكتور محمد كورماز بأن هؤلاء يعرفون حق المعرفة أن الإسلام هو دين السلام وأن المسلمين هم أصحاب بصيرة مؤمنون بالأمور الغيبية التي جاء بها دينهم. فهذه هي المشكلة بحد ذاتها بالنسبة للقوى العالمية، لأن المشكلة من وجهة نظرهم تكمن في عدم الرضوخ لهيمنتهم التي تسحق الإنسان في كل المجالات. فهم يرون ضرورة القضاء على كل من يقف أمامهم ويعيق تحقيق أهدافهم. ولهذا السبب هم يخافون من الإسلام، وهذا ما يجعلهم يقومون بالعبث في الأسس الفكرية والأخلاقية الخاصة بالعالم الإسلامي. فيجب على المسلمين ألا يتحججوا بأي عذر من شأنه تعزيز هذا الخوف المصطنع في النفوس. كما يجب أن يكونوا مثلاً يحتذى للناس وللإنسانية مهما كانت الحالة التي يعيشونها. وحاصل الكلام، فإن خلاصنا من مشاكلنا الفكرية والأخلاقية الموجودة بعيداً عن العاطفة في أقرب وقت والعمل من أجل نهضتنا ستساهم في تحديد مستقبل العالم بأسره. وإلا، فإن مستقبل العالم سيتم تحديده من دوننا وستزداد أزماتنا تفاقماً. ولا يمكننا التغلب على فكرة الإسلاموفوبيا والخوف اللامنطقي من

(٣٤) Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, s. 17

(٣٥) وفي السياق ذاته، يمكن اعتبار منظمة «فيتو» بمثابة تنظيم يحاول السيطرة على العقول منذ ستينات القرن الماضي من خلال التلاعب بها، فالغزو الفكري دائماً ما يتحول إلى غزو فعلي على أرض الواقع. ويمكن الإشارة إلى المحاولة الانقلابية في ١٥ تموز كمثال على ذلك.

الإسلام إلا من خلال ثورة فكرية ناتجة عن المبادئ الأخلاقية المبنية على العقل. فنحن لدينا القدرة الكافية للقيام بهذه الثورة. ولذلك يجب علينا أولاً كشف طبيعة هذا الغزو الفكري الذي يستهدف كياننا، ثم بعد ذلك التخلص منه لاحقاً.

المراجع:

- Brentano Franz, Psychologie vom empirischen Standpunkt Band I, Hamburg, Felix Meiner Verlag, 1973.
- Canatan Kadir, Hıdır Özcan, Batı Dünyasında İslâmofobi ve Anti-İslâmizm, Ankara, Eskiye Yay., 2007.
- Duralı Ş. Teoman, Sorun Nedir?, İstanbul, Dergâh Yay., 2006.
- Genç Mehmet Sabri, "Franz Brentano'da İç Algı ve İç Gözlem Arasındaki Fark", İstanbul: Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi, Sayı 11, Dergâh Yay., Mart 2007, s. 109-119.
- Genç Mehmet Sabri, "Franz Brentano'nun Çağdaş Batı Felsefesine Etkileri", Kutadgubilig Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi, Sayı 12, Dergâh Yay., Ekim 2007, s. 109-119.
- Genç Mehmet Sabri, "Modern Batı Edebiyatı'nın Felsefi ve Psikolojik Arka Planı", İstanbul, Karabatak Dergisi, Mayıs-Haziran 2016, Sayı 26.
- Genç Mehmet Sabri, "Propagandaya Karşı Edebiyat", İstanbul, Karabatak Dergisi, Mart-Nisan 2016, Sayı 25.
- Görmez Mehmet, "Korku Endüstrisi İslâmofobia", Ankara, Diyanet Dergisi, Mayıs 2017, Sayı: 317.
- Gültekin Mücahit, Algı Yönetimi ve Manipülasyon, İstanbul, Pınar Yay., 2016.
- Kumar Deepa, İslâmofobi, İmparatorluğun Siyaseti, İstanbul, Pınar Yay., 2016.
- Lean Nathan, İslâmofobi Endüstrisi, Diyanet Yay., Ankara, 2013.
- Özemre Ahmet Yüksel, Türkçe Kur'an Çevirilerinde "Nefs - Rûh", "Resûl - Nebî", "Yakın - Mevt" Kelime Çiftlerindeki Kavram Kargaşası, ozemre.com, 31.12.2006.
- Sinclair John McHardy, Collins English Dictionary - Complete & Unabridged 3rd Edition, 1994.
- Şen Osman, "Küreselleşen Terörizm Stratejisi", Ankara, 2017, Diyanet Dergisi, Sayı 317, s. 22-24.
- William Collins Sons & Co. Ltd., The New Dictionary of Cultural Literacy, Boston, 2005.

İslamofobi Karşısında Müslümanların Sorumluluğu (Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması)*

Salih Aydemir**

Bütün Kur'an'ları yaksak, bütün camileri yıksak Avrupalının gözünde Osmanlıyız; Osmanlı, yani İslâm. Karanlık, tehlikeli, düşman bir yığın!

Avrupa maddeciliğine rağmen Hristiyan'dır; sağcısıyla, solcusuyla Hristiyan. Hristiyan için tek düşman biziz: Haçlı ordularını bozgunundan bozguna uğratan korkunç ve esrarlı kuvvet.
(C. Meriç, *Umrandan Uygurluğa*, 1.)

Özet

İslâm âlemi ile Hristiyan dünyası arasında İslâm'ın doğuşundan beri farklı zamanlarda farklı boyutlarda ortaya çıkan çatışma ve çekişmeler olmuştur. Bu anlaşmazlıkların en son şekli Batı'nın İslâm dünyasına karşı tutumunu belirleyen "İslamofobi"dir. Günümüzde Batılılar, islamofobinin Müslümanların terörist ve zorba eylemlerinden, şiddet yanlısı oluşlarından, fikir ve basın özgürlüğüne tahammülsüzlüklerinden kaynaklandığını düşünmektedirler. Buna karşın Müslümanlar ise islamofobiyi, Batı'nın İslâm'a ve Müslümanlara karşı nefretlerinin, önyargılarının, düşmanlıklarının ve ötekileştirmek için zoraki ürettiği korkularının bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Karşılıklı muhatabını suçlama üzerine kurgulanan bu tutum, taraflarca öz eleştiriye tabi tutulup 'Bizim kabahatimiz veya eksiğimiz nedir?' biçiminde yeterince sorgulanmamaktadır. Bu çalışmada Müslümanlar açısından bu özeleştirel yaklaşımın denemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, güven, şiddet, nefret

* Bu çalışma, 20 Nisan 2017 tarihinde düzenlenen "Şanlıurfa Uluslararası XI. Kutlu Doğum Sempozyumu: Hz. Peygamber ve Güven Toplumu" adlı etkinlikte sunulan, "Güven Açısından Çağdaş Müslümanların İslamofobiadaki Sorumluluğu: Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması" başlıklı tebliğden türetilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, saydemirs@gmail.com, (0414) 3183517.

Responsibility of Muslims against Islamophobia (Self-critical an Identity and Personality Inquiry)

Abstract

Between the Islamic world and the Christian world have been conflicts and controversies that have arisen in different dimensions at different times since the birth of Islam. The last of these conflicts is "Islamophobia" which ultimately determines the way the Western world behaves against the Islamic world. Nowadays, the Westerners portrays Islamophobia as the origin of Muslims' tendency to terrorism, tyranny, pro-violence, and intolerance to freedom of opinion, freedom of the press. Muslims, on the other hand, treat Islamophobia as fears forcefully produced by the West to reflect its prejudices against Islam and Muslims as discrimination, racism, alienation, hostility and hatred. This attitude, which is based on accusation of mutual accusations, is not adequately questioned in the form of our culpability or lack of reason by subjecting it to self-criticism. In this study, a trial of this self-critical approach was made for Muslims.

Keywords: Islamophobia, confidence, violence, hatred

İslamofobi, sulh, barış anlamına gelen "İslâm" kelimesine Yunanca korku, ürkme anlamına gelen "-phobos" veya "-phobia" kelimesinin eklenmesi ile elde edilmiş galat bir birleşimdir. Psikiyatride irrasyonel korku muhtevalı zihni rahatsızlıkları izah etmek için kullanılan -phobia ekinin İslâm kelimesine eklenmesi ile elde edilen bu kavramı, İslâm ve/veya Müslümanlara karşı duyulan irrasyonel korku biçiminde tanımlayanlar varsa da bu tanım, bugün kavrama yüklenen manayı bütünüyle ihtiva etmekten çok uzaktır. İslamofobi denince anlaşılması gereken şudur: İslamofobi, İslâm ve/veya Müslümanlara karşı duyulan önyargı, nefret, düşmanlık ve (yersiz) korku gibi halleri, bu hallerden yola çıkarak dile getirilen aşağılayıcı ve şeytanlaştıran söylemi ve ayrımcı eylemleri ifade eden bir kavramdır (Kirman, 2017).

Terminolojik olarak islamofobi kelimesi ilk olarak 1997 yılında İngiltere'de bir düşünce kuruluşu olan Runnymede Trust tarafından, dünyada yükselen İslâm trendine bağlı olarak İslâm algısının, özellikle batı kamuoyunda oluşturduğu olumsuz etki üzerine hazırladığı raporda kullanılmıştır.¹ Ancak yaygınlaşması ve medyada sık sık yer bulması 11 Eylül 2001 tarihinde İkiz Kuleler olarak da meşhur olan New York'ta bulunan "Dünya Ticaret Merkezine" el-Kaide tarafından yapıldığı ileri sürülen saldırı ile zirveye ulaşmıştır. Daha sonra değişik Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar, olayın meydana geldiği ülkenin 11 Eylül'ü olarak değerlendirilmeye başlanmış ve bu değerlendirmelerde bir yandan İslâm şiddetle özdeşleştirilir olmuş, bir yandan da Müslümanlara karşı düşmanlık ve

¹ <http://www.yenisafak.com/yenisafakpazar/dun-barbar-turkler-bugun-islamofobi-2065935> 23.03.2017

nefret körüklenmiştir. Hollanda’da İslâm’ı karalamak için yapılan *İtaat (Submission)* isimli kısa filmde sonra filmin yönetmeni Theo Van Gogh’un Fas’lı bir saldırgan tarafından sokak ortasında hunharca öldürülmesi, Fransa’da 7 Ocak 2015 tarihinde yaşanan Charlie Hebdo olayı, Manchester Arena’da 23 Mayıs 2017 de yaşanan patlama Batı’da uzun zamandan beri Müslümanlara karşı var olan korkuyu nefret ve düşmanlığa dönüştürmüştür. Esasen bu olaylar; olayların sebebi olarak gösterilen eylemler ve olayı gerçekleştirenler tek tek analiz edildiğinde, onları İslâm ve Müslüman kimliği ile bütünleştirmenin dahi zorlama olduğu görülmektedir.

İslamofobi her ne kadar 21. yy. başında ortaya atılmış bir kavram olsa da kavramın içeriğinde bulunan İslâm karşıtlığı, İslâm düşmanlığı, İslâm’ı ötekileştirme eğilimi, İslâm- Hristiyan rekabeti, haçlı seferlerinin başlangıcına dayandırılacak bir tutumdur. Tarih boyunca farklı şekillerde tezahür eden bu eğilimin en belirgin olanları haçlı seferleri, oryantalizm ve islamofobi kavramlarında tecessüm etmiştir (Lean, 2015).

Dünya/insanlık var olduğu günden beri “eşya zıddıyla kaimdir.” prensibi doğrultusunda varlığını zıddıyla, ötekiyle birlikte sürdürmüştür. Bu dikotomi manevi dünyamıza ilişkin olan dünya-ahiret, şeytan-melek, hayır-şer, günah-sevap vb. kavramlarda olduğu gibi insan ve toplumsal varlığın varoluşunda da Habil-Kabil, İbrahim-Nemrut, Musa-Firavun gibi ikilemlerde de sürdürülmüştür. Batı, Rönesans’tan beri süregelen Aydınlanma ve sonrasında iyice gün yüzüne çıkan dünyayı Batı merkezli değerlendirme anlayışını yaklaşık 16. yüzyıldan beri geliştirerek devam ettirmektedir (Amin, 1993: 457; Wallerstein, 2003; 527).

20. yüzyılın başlarında Sovyetler Birliği ve Amerika’nın süper güç olarak ortaya çıkmasıyla birlikte dünya, komünist-kapitalist/liberal, Varşova-NATO, Demir Perde-Özgür Dünya gibi karşıtlıklar ile varoluşunu sürdürmüştür. 1989 yılında Sovyetler birliğinin dağılmasıyla birlikte Amerika merkezli Batı, karşısız/ötekisiz/düşmansız kalır düşüncesi hâkim olunca kendisine bir öteki yaratma ihtiyacı duymuş ve bunu İslâm/Müslümanlar olarak belirlemiştir.

Batı’nın islamofobi zihniyetini sadece birkaç şiddet olayına sıkıştırarak Müslümanların başta fikir ve sanatsal etkinlikler olmak üzere her türlü eleştiriye tahammülsüzlüğü gibi algılamak ve değerlendirmek eksik ve yanlış değerlendirme olacaktır. Zira Batı başta inanç özgürlüğü olmak üzere temel insan hakları konusunda oldukça duyarlı olmasına karşın, söz konusu İslâm ve Müslümanlar olduğu zaman tüm değerlerini bir kenara bırakabilmekte veya tutum ve davranışlarını meşrulaştıracak ortamı hazırlamaktadır. Böyle konulardaki Batı’nın tutumunu Kadir Canatan çok iyi özetlemektedir:

Bu tür olayların basit bir senaryosu bulunmaktadır: Önce İslâm’a karşı veya Müslümanların duyarlı olduğu bir konuda aşağılayıcı bir yayın yapılmakta, sonra da Müslümanların gösterdiği tepkiler gerekçe gösterilerek saldırganlar kendi tezlerini ‘kanıtlamış’ olmaktadır (Canatan’dan aktaran Ataman-Er, 2008; 760).

Son çeyrek yüzyılda Avrupa ülkelerinden bazılarında yaşanan, Müslümanları saldırgan olarak gösteren olaylara kabaca bakıldığında dahi bu basit senaryonun hayata geçirildiğini takip etmek hiç de zor olmayacaktır. Örneğin, Danimarka'da yaşanan çirkin karikatür krizi de, bu karikatürün Fransa'da tekrar yayınlanması ve bunun neticesinde Paris'te yaşanan Charlie Hebdo olayı da, Hollanda'da yaşanan Theo Van Gogh'un kısa filmi de bu basit senaryonun uygulanmasından başka bir şey değildir. Aynı şekilde bu olaylardan çok daha önce yaşanan Salman Rüştü olayı da Müslümanların duyarlı olduğu, kutsal saydığı değerlere hakaret içeren bir olay olmasına rağmen, hakareti fikir özgürlüğü olarak değerlendirmekten geri durmamışlardır. Bununla da yetinilmemiş Batı'da islamofobinin şiddetlendiği döneme gelindiğinde (Haziran 2007) Salman Rüştü'ye İngiliz Hükümeti tarafından şövalyelik madalyası verilerek bir yandan İslâm'a hakaret adeta devlet düzeyinde ödüllendirilmiş, öte yandan Müslümanlar yeniden tahrik edilerek şiddet alanına teşvik edilmiştir.² İsviçre'nin minare ile ilgili referandumunda kullandığı tüm afişler İslâm'ı ve Müslümanları rencide edecek türdendir. Örneğin bir afişte minare bir füze biçiminde, bir başkasında İsviçre bayrağını parçalayan bir süngü biçiminde tasarlanmıştır (Çebi, 2015). Baştan aşağı tahrik dolu bu uygulamaları düşünce özgürlüğü, basın özgürlüğü gibi kavramlarla savunmak samimi yetersizlik ve ikiyüzlülüktür.

Bir din ve o dinin mensupları, geniş bir topluluk tarafından bir tehdit unsuru olarak algılanıp korku ve kaygı yaratıyorsa çözüm, muhakkak bu korkunun sebeplerinin araştırılıp bulunması ve üzerine gidilmesiyle bulunacaktır. Avrupa kamuoyu, kurumları ve medyası bir bütün halinde bu endişenin realitesini sorgulamalı ve giderilmesi için çalışmalıdır. Çünkü ülkelerinde yoğunlukla yaşayan ve bütünü bir parçasını oluşturan Müslümanların tehdit olarak algılanması ve tarafların bu sebeple tedirgin bir hayat yaşaması, modern, çağdaş, demokratik, hukuku ve insan haklarını önemseyen Avrupa ülkelerinin imajını zedelemektedir. Peki, ne oldu da bugün, derin bir kültürel mirasa sahip Müslümanlar, Avrupa tarafından bir tehdit unsuru olarak görülmeye başlandı (Değirmenci, 2010).

Bunu sadece Batı'nın tek taraflı belirlediğini ve ortaya attığını ifade etmek, durumun ciddiyetinden ve sorumluluğundan kaçmak olacaktır. Söz konusu dönemde İslâm dünyası/Müslümanlar da böylesi bir konumlandırmaya uygun ve birçok açıdan yetersizliği ile edilgen bir durumdaydı. Bu koşullar, Batı'nın görevlendirmesi, İslâm/Müslümanların da bunu kolaylıkla üstlenmesi sonucunu doğurmuştur. Netice olarak, "kendilerinden emin olunamayan toplum/din" rolü biçildiğinde Müslümanlar da adeta inançları tarafından biçilen "güven veren toplum" rolünü unutmuşçasına, karşıtı, düşmanı veya öteki tarafından yüklenen bu vazifeyi üstlenmişlerdir.

² http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/06/070619_rushdi_update.shtml (erişim tarihi, 20.03.2017)

Oysa Allah'ın gönderdiği; elçisinin tebliğ ettiği bu dinin deyim yerindeyse her zerresi güven üzerine inşa edilmişti. Şöyle ki;

✓ **el- Mü'min:** Allah'ın isimlerinden birisidir: Güven veren, emin kılan, koruyan.

✓ **el- Emin:** Rasulullah'ın sıfatlarının en başta gelenidir (Atay, 2007); kendisi henüz kutsal vazife ile görevlendirilmeden öncesinde bile insanların "Muhammedü'l-Emin" diye çağırdığı ve nitelediği bir insandır. Peygamberlik görevi verildikten sonra ise, zatı ile mücadele içerisinde olup her türlü düşmanlığı yapmaktan geri kalmazken bile düşmanları olan müşrikler onun "emin olma" vasfına hiçbir şekilde söz söyleyememişlerdir. Söz söylemek şöyle dursun her bir şeylerini emanet etmekte de, aralarında hakem olarak belirlemede de hiç tereddüt göstermemişlerdir.

✓ **Mü'min:** Müslüman olduğunu ikrar eden kişinin en temel vasfıdır ve güven anlamının kökü ile anlamdaştır. Yani *el-Mü'min'e* ve *el-Emin'e* güvenip teslim olmuş, onlara güvendiği gibi kendisi de güven veren olmuştur.

Hz. Peygamber güven toplumunu inşa babında;

* الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ *

"Müslüman, diğer Müslümanların, elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir." buyurmaktadır.³

Hz. Peygamber ve güven toplumu kavramsallaştırması bu üç noktadan Allah-güven ismi, peygamber-güven sıfatı, mümin-emin ol(un)an, kendisine güven duyulan, inanılan, iman edilen, itimat edilen vb.'den oluşmaktadır. Bu üçleme ele alındığında "güven" kavramının İslâm ile özdeşleşmiş, İslâm ile bütünleşmiş, güven olmazsa İslâm olmaz, İslâm olmazsa güven olmaz bir aşamaya gelmiş kavram olduğu görülür. Hülasa bu kavram Allah'ın kavramıdır, Resulullah'ın kavramıdır, İslâm'ın kavramıdır, Müslümanın kavramıdır. Hz. Peygamber'in hayatını takip ettiğimizde bu dinin nüzulünden önce ve nüzülü esnasında güven referanslı, güven eşgüdümünde ve güven merkezli inşa olduğunu görmekteyiz. Daha peygamberlik gelmeden önce kendine *el-emin* diye hitap eden Arap toplumu, peygamberlik geldikten sonra Resulullah'ın karşısında onun düşmanı olarak da *el-emin* demekten geri kalmamış ve her türlü düşmanlıklarına rağmen ona olan güvenlerini mal ve canlarını emanet ederek fiili olarak da göstermişlerdir. Bunun en çarpıcı örneklerinden birisine de Hz. Peygamber'in hicreti esnasında rastlamaktayız. Bilindiği üzere Hz. Peygamber, Hicret öncesi akşamı Hz. Ali'den sadece yatağında kendisi yerine yatmasını istememiştir. Ondan aynı zamanda Mekke müşriklerinin kendisine emanet olarak bıraktıkları eşya ve mülkün listesini ve sahiplerini tek tek sayarak onlara teslim edilmesini istemiştir.⁴ Buradaki asil

³ Buhârî, *Sahîh*, "İmân", 4, 5 (10, 11); Tirmizî, *Sünen* "İmân", 12, (2629).

⁴ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو عَمْرٍو، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: «لَمَّا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْمَدِينَةِ فِي الْهَجْرَةِ أَمَرَنِي أَنْ أَقِيمَ بَعْدَهُ حَتَّى أُوَدِّيَ وَدَانِعَ كَاتِبَ عِدَّةِ لِلنَّاسِ، وَلِذَا كَانَ يُسَمِّي الْأَمِينَ، فَأَقَمْتُ ثَلَاثًا كُؤْبَرًا، c. 3, s. 22).

davranış, sadece Hz. Peygamber'in *el-emin* vasfının eşi benzeri görülmeyecek boyutta oluşuyla izah edilebilir. Zira bir tarafta kendisini öldürmek üzere geleceklerin fenalığından kurtulmak üzere çaba sarf ederken, öte yandan bu kişilerin kendi üzerinde emaneten bulunan mallarını onlara teslim etmek gibi bir mükellefiyeti öncelemesi tarihte örneği görülmeyecek bir davranıştır.

Resulullah 63 yıllık ömrü boyunca ne sözünde ne düşüncesinde ne de fiil ve davranışlarında karşısındakilere güven verici vasfından zerre kadar bir şey kaybetmemiştir. Bu aşama, bizi çok doğru olmasa da şöyle bir karşılaştırmaya sevk etmektedir. Bir yanda müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanlara karşı tutumu; Hz. Peygamber'in onların tavır ve davranışlarını hiç dikkate almadan kendi kişilik, karakter ve inancının gereğini ne ise o şekilde davranmaktan hiç geri kalmaması; öte yanda günümüz Batı dünyasının İslâm'a/Müslümanlara karşı tutumu, Müslümanların güven bakımından peygamberlerine ne kadar layık oldukları dikkate alındığında islamofobi karşısında Müslümanların sorumluluğu çözülmesi gereken devasa bir problem olarak karşımızda durmakta olduğu görülecektir. Şöyle de denilebilir: Yedinci yüzyıl Arabistan müşriklerinin İslâm karşıtlığının 20. ve 21. yy. Batı dünyasının İslâm karşıtlığından daha az olduğunu söyleyemeyiz. Öyleyse bugün içinde bulunduğumuz islamofobik durumdan sadece Batı'yı ve Batılıları suçlayarak kurtulamayız. Bu süreçte biz Müslümanların da ne tür katkılarının olduğunu sorgulamak durumundayız.

Müslümanlara dinlerinin temel iki kaynağında (Kur'an ve hadisler) biçilen toplumsal ilişki ve davranış rolü, islamofobi üreticilerine kolay kolay fırsat vermeyecek türdendir:

İyiliği tavsiye edip kötülöklere engel olmak (Al-i İmrân 3/104, 110, 114; Tevbe 9/71, 112; Hac 22/41; Lokman 31/17); iyilikte yardımlaşma (Mâide 5/2.); iyiliği başa kakmamak (Bakara 2/264; Müddessir 74/6); kusurları affetmek (Al-i İmrân 3/134, 159; Mâide 5/13) fedakârlık yaparak diğer insanları kendi nefesine tercih etmek (Haşr 59/9), kötülüğü iyilikle ve güzellikle savmak (Ra'd 13/22; Müminûn 23/96; Kasas 28/54); insanlarla alay etmemek (Hucurât 49/11; Hümeze 104/1) fitne ve fesat çıkarmamak (Bakara 2/11, 27; Ra'd 13/25)

Ümmetimden müflis olan o kimsedir ki, kıyamet günü namazı, orucu ve zekâtı olduğu halde gelir. Ancak birine küfretmiş, diğerinin kanını dökmüş, bir başkasının da malını yemiştir. Bu kişinin iyilikleri, şuna, buna, öbürüne dağıtılır. Üzerindeki borçlar (haklar) bitmeden iyilikleri tükenirse, onların (haksızlık yaptığı kimselerin) günahlarından alınır, bu kişinin üzerine yüklenir ve böylece cehenneme atılır (Müslim, İmaret 118).

Kim (herhangi bir Müslüman'a canı, malı, ırzı yönünden bir) zarar verirse Allah da ona zarar verir. Kim (haksız yere Müslüman'lara husumet edip onlara) sıkıntı verirse Allah da ona sıkıntı ve zorluk verir (Ebû Davud, Akdiye 31).

İslâm'ın temel kaynaklarında Müslüman tanımlaması, Müslüman ahlâkı, Müslüman toplumsal ilişkileri bu kadar açık olmasına rağmen, günümüz Batı toplumlarında İslâm'ın bir korku ve nefret nesnesi olarak algılanmasında Müslümanların sorumluluğu var mıdır varsa ne boyuttadır?

Günümüz Müslümanlarının yaşadığı fiili durum ile İslâm'ın emir ve tavsiyelerinin uyumlu olup olmadığını gözlemlediğimiz ve bizzat müşahede eden tanıklarından dinlediğimiz birkaç örnek üzerinden değerlendirmek istiyorum:

Bundan birkaç yıl önce uzun yıllar Amerika'da yaşayan bir dostumuz Türkiye'ye geldiğinde Müslümanların oradaki durumları üzerine değerlendirme yaparken şöyle bir anekdot nakletmişti: Amerika'ya gittikten bir iki yıl sonra ikinci el bir otomobil almak istediğinde çevresindeki insanların kendisine Müslümanlardan değil, gayrimüslimlerden almalarını tavsiye ettiklerini ve bu tavsiye doğrultusunda bir Amerikalıdan aldığı aracın satıcısının aracı satarken aracın tüm kusurlarını tek tek saydığını ifade ettiler. Buna karşı Pakistanlı bir Müslümandan ikinci el araç satın alan bir arkadaşının Müslüman satıcının inancıyla ilgili her türlü değerleri referans göstererek yemin ile sattığı aracının satış sonrası birçok kusurunu fark ettiklerini ifade etmiştir.

Diğer bir örnekte ise şöyledir: Göçmen Müslüman kadınlar üzerine bir araştırma yapmak üzere Danimarka'ya gittiğimizde görüşme yaptığımız bir kadın grubunda 82 yaşında ve yaklaşık kırk beş yıldır Danimarka'da yaşayan Uşaklı bir kadın mülakat esnasında şöyle bir ifade kullanmıştı: *"Çalıştığımız iş yerinde 40 kişi olsa, 39'u Danimarkalı biri Müslüman olsa aynı yerde o 39 kişiden her biriyle tek başımıza kalmaktan çekinmeyiz, ama bizim Müslümanla aynı yerde tek başımıza kalmaktan çekiniriz"* demişti. Bu konu en az 5, en fazla 15 kadının bir arada olduğu 80 yaşından 20 yaşına kadar birinci, ikinci ve üçüncü kuşak olarak Danimarka'da yaşayan farklı görüşme gruplarında gündeme getirilmiş ve hiçbir cevapta o ilk bilgiyi veren kadının söylediği ifadenin hilafına bir ifade ortaya çıkmamıştır. Ayrıca dolaylı olarak güven vermemekle itham edilen Müslüman erkek tiplmesi üzerine analizi derinleştirilmek için söz konusu erkeğin gündelik dini yaşayışıyla ilgili de sorgulama yapılmış; namazını kılan, orucunu tutan ve haramlardan kaçınan gibi değişkenlerle güvensizlik-dindarlık ilişkisi basit düzeyde de olsa ölçülmeye çalışılmıştır. Ancak her hâlükârda sonuç değişmemiş *"Müslüman erkeklerle yalnız başımıza bir arada kalmaktan çekiniriz ya da korkarız."* cevabı alınmıştır.

Lisansüstü çalışmalarını tamamlamak üzere uzun süre İngiltere'de kalan bir meslektaşım da Müslümanların zaman algısı konusunda şöyle bir vakiayı nakletmişti. Müslüman öğrenciler herhangi bir etkinlik düzenleyeceklerinde afişin zamanla ilgili bölümünün altına ısrarlı bir not olarak her defasında şöyle yazmaktadırlar: *"Lütfen Dikkat: Batılı Zamanlamasına Göredir, Müslüman Zamanlaması Değil!"* Dostumuza bunun ne anlama geldiğini sorduğumda, *"Etkinlik tam zamanında başlayacak, gecikerseniz kaçırırız!"* demek olduğunu ifade etti. Zaman

ontolojisini beş vakit namazla sağlamaya çalışan bir dinin müntesipleri olarak düşmanımız olduklarını zannettiğimiz Batılıları, zaman disiplini konusunda örnek almak durumunda kalmamızda Batı'nın katkısının ne olduğunu takdirlerinize sunmak isterim.

Batı ülkelerinde yaşayan Müslümanların kendi aralarında yaşadıkları ve Batılılar şöyle dursun kendi aramızda bile inandığı dinin gerektirdiği güven verme vasfına hiç de layık olmayan bu gözlem ve anekdotlara ilaveten ülkemizde yaşadığımız bir tecrübeden de örnek vermek isterim:

2006 yılının Nisan ayının son günlerinde Şanlıurfa'da düzenlenen bir sempozyuma katılmak üzere gelmiş olan emekli bir ilahiyat fakültesi profesörü hocamız, sabah namazı için Dergâh Camii'ne gittiğinde sabahın alaca karanlığında orta yaşlarda birkaç kadının tek başına camiye geldiğini, o kadınların herhangi bir endişe duymaksızın sabahın o saatinde gelebilmelerinin şehrin güvenliği açısından gurur verici, güzel bir gösterge olarak ifade etmişlerdi. Hocamın bu takdir ve hayranlığını görünce ben "*Hocam bunların bir Müslüman toplumunda sıradan bir davranış olması gerekmez mi?*" diye sorduğum soru ile diyalogumuzu başka bir mecrada devam ettirmiştik.

Bu örnekleri çok daha fazla artırabiliriz. Bunun aksi olarak "islamofobi" dediğimiz tutumda, Batılıların İslâm'a ve Müslümanlara karşı olumsuz tutumlarının, ön yargılarının örneklerini de istemediğiniz kadar bulabiliriz. Ancak İslâm ve güven-güvensizlik meselesinde ister Müslümanların lehinde ister aleyhinde bu örneklerin hiçbirisi günümüz İslâm/Müslüman dünyanın durumunu haklı çıkarmaz ve bu örneklerle Müslümanlar İslâm'ı temsilden çok uzak kalmaktadır. Esasen İslâm'ın oryantalizm, terör ve fobi kavramlarıyla birlikte anılması gibi İslâm'a yönelik olumsuz algılarda günümüz Müslümanlarının vebalini, Müslümanların İslâm'a ters anlayış ve davranışlarını en iyi özetleyen tespiti, o çok eleştirdiğimiz Batı'nın önyargısız Marksist düşünüründe buluyoruz. Terry Eagleton, İslâm hakkında şu değerlendirmelerde bulunur:

'Teslim olmak' anlamına gelen *İslâm*, temel ilkeleri merhamet, eşitlik, şefkat ve yoksulların koruyuculuğu olan Allah'a tümüyle kendini adamayı gerektirir... Şiddet karşıtlığı, cemaat ve toplumsal adalet, teolojik spekülasyona özellikle kapalı olan İslâmi inanç sisteminin kalbinde yatar... Zamanımızda petrol zengini otokratlarla kadın taşlayıcılarının, faşist kafalı mollalarla cani yobazların doktrini haline gelmiş olan, aslında işte bu hayranlık verici inanç sistemidir (Eagleton, 2004; 181).

Sonuç olarak, çağdaş Müslümanların tipik toplumsal ve kişilik tepkilerinden olarak, durumlarını izahta sıklıkla başvurduğu yol olan zıtlık üzerinden kendini tanımlama savunmasının islamofobiye uygulanmasının çok doğru olmadığı kanaatindeyim. Postmodern düşünürlerin terminolojisi ile ifade edersek, ikili karşıtlık (binary opposition) üzerinden problemlerimizi izah etmek ve bir savunma

mekanizması geliştirmek maalesef mümkün olmadığı gibi, ikna edici de değildir. Dolayısıyla *“Niçin bu (güvensiz) haldeyiz?”* sorusunun cevabı, alışageldiği şekilde, *“kahrolası Batı, Siyonist tuzaklar ve onların yerel uşakları yüzünden.”* sloganı değildir. (Atay, 2012; 16-18) Batı, elbette bir imaj inşası peşindedir ve bunun da gereklerini yapmaktadır. İslamofobi icadı da bunlardan biridir. Ama bu inşada modern çağdaş Müslümanlar olarak bizim katkımız da hiç yadırganmayacak ölçüdedir. Bu bağlamda, hangi Tanrı'ya inandığımızı, nasıl bir peygambere tabi olduğumuzu ve ne tür bir mümin olduğumuzu yeniden gözden geçirerek bulunduğumuz her ortamda güven inşasında üzerimize düşen her türlü görevi yapmak durumunda olduğumuzu vurgulamak isterim. İsmet Özel'in yerinde tespitiyle *“hak”* yemenin *“sol elle yemek kadar”* dikkat çekmediği bir ülkede yaşıyorsak,⁵ temel suçlu karşı tarafta duran Batı/lı değil kendimiziz; onları suçlamak yerine kendimize bakmak ve yine Özel'in ifadesi ile *“dişlerimiz arasındaki ceset”*leri (Özel, 2016; 227-228) yoklamak zorundayız. Bu cesetler bizi *“tahrik”* etmeli ve kendimize getirmelidir. (Özel, 2016; 167-18).

Sonuç

Tomas Hobbes'in *“İnsan insanın kurdudur.”* özdeyişi insan ilişkileri kadar topluluklar arası ilişkileri de iyi özetleyen bir söylemdir. Hristiyan dünyası ile İslâm dünyası arasındaki ihtilaflar yüzyıllardır sürmektedir. Bu ihtilafı Samuel Hungtinton'un *“medeniyetler çatışması”* kavramlaştırmasıyla kısaca ifade etmiştir. Bu söyleme karşı her ne kadar *“medeniyetler ittifakı”* *“dinler arası uzlaşısı”* gibi söylemler geliştirilmeye çalışılsa da fiiliyatta medeniyetler arası veya dinler arası çatışma ya da rekabet gizli ya da aleni devam etmektedir.

Dünyanın en büyük dini kitesini oluşturan bu iki topluluk (Hristiyanlar ve Müslümanlar) arasındaki ihtilaf, farklı dönemlerde farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır. Ancak bunun en sinsi ve en sert olanı son çeyrek yüzyılda dünya gündemini işgal eden *“islamofobi”* olmuştur. İslamofobi kabaca bir topluluğun diğer topluluğa karşı taşıdığı korku psikolojisine dayansa da sonuçta topluluklar arası çok büyük bir güven problemi doğurmuştur. Bunda kimin suçlu ve sorumlu olduğu meselesine gelince, güven karşılıklılık (mütekabiliyet) esasına dayalı bir kavramdır. Hem güven duyanın hem de karşı tarafa güven verenin sorumluluğu ve fedakârlığını ihtiva eder.

Son yıllarda Batı dünyasının İslâm'a/Müslümanlara karşı büyük bir güvensizlik içerisinde olduğunu, söz konusu güvensizliğin *“islamofobi”* adı altında Müslüman korkusunu aşırıp, İslâm ve Müslüman nefretine doğru evrildiğini, üzülen ve endişe ile takip etmekteyiz. Bu sürecin temelinde şüphesiz ki yüz yıllardır süregelen rekabetin, çatışmanın, önyargıların, art niyetlerin, kısaca aleni ya da gizli hesapların var olduğunu biliyoruz. Ancak karşılıklı ilişkinin neticesi olan

⁵ <https://benatalislam.wordpress.com/2016/12/22/husn-u-zan-kalemiz-ne-durumda/> (erişim: 11.04.2017).

güven meselesinde, muhatabına güven vermek mükellefiyeti olan Müslümanlara da önemli görevler düştüğü, ya da söz konusu güvensizlikte Müslümanların sorumluluğunun da sorgulanması, öz eleştiriye tabi tutulması gerektiği göz ardı edilemez. Bu güvensizliğin aşılabilmesi için: i) Batı toplumlarının yönetici, medya ve sivil toplum kuruluşlarının tüm toplumsal katmanların önyargularından kurtulacak bir sorgulamaya ihtiyacı bulunmaktadır. ii) Müslüman toplumların önce kendi inançlarına ne kadar bağlı olduklarını, inançlarının gereklerini yerine getirip getirmediıklarını ciddi bir biçimde sorgulamaları, sonra da evrensel insani değerlerden uzaklaşmadan sorunlarını hukuk sınırları içerisinde çözümleyecek bir bilince erişmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Amin, Samir (1993). *Avrupa Merkezilik*. Çev. Mehmet Sert. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Ataman, Kemal – Er, Tuba (2008), *İslamofobi ve Avrupa’da Birlikte Yaşama Tecrübesi Üzerine*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 17, Sayı: 2.
- Atay, Rifat (2007), “Peygamber Varisi Mevlâna: İnsan Sevgisi Merkezli Çoğulcu Bir Okuma Denemesi,” *Harran Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 17, 113-122.
- Atay, Rifat (2012), *Ernst Troeltsch’un Din Felsefesi*, Yayınevi Yay., Ankara.
- Buhâri, İman, 4, 5 (10, 11); Tirmizi, İman, 12, (2629).
- Çebi, Murat Sadullah (2015), İsviçre’deki Minare Karşısı Referandum Afişlerinde İslamofobi’nin Söylemsel İnşası, *Bilig*, Sayı, 73, 99-140.
- Değirmenci, Gamze, (2010), *Avrupa’da İslamofobi Algısı Üzerine*, Bilgesam Raporu.
- Eagleton, Terry (2004), *Kuramdan Sonra*, çev. Uygur Abacı, Literatür Yay., İstanbul.
- İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, c. 3, s. 22.
- Kirman Mehmet Ali (2016), *Din Sosyolojisi Sözlüğü*, Karahan Kitabevi, Adana.
- Lean, Nathan, (2015), *İslamofobi Endüstrisi*, çev., İbrahim Yılmaz, DİB Yay., Ankara.
- Özel, İsmet (2016), *Erbain*, Şule Yay., İstanbul.
- Said, Edward W. (2001), *Şarkiyatçılık, Batının Şark Anlayışları*. Çev. Berna Ünler. Metis Yay., İstanbul.
- Wallerstein, I. (2003), “Dünya-Sistemleri Kavramına Karşı Dünya-Sistemi Kavramı: Bir Eleştiri”, *Dünya Sistemi*, Der. Frank, G. Gills, B., İmge yay., Ankara.

Elektronik Kaynaklar

- <http://www.yenisafak.com/yenisafakpazar/dun-barbar-turkler-bugun-islamofobi-2065935> 232.03.2017.
- <https://benatalİslâm.wordpress.com/2016/12/22/husn-u-zan-kalemiz-ne-durumda/> (erişim: 11.04.2017).

Responsibility of Muslims Against Islamophobia (A Self-Critical Inquiry of Identity and Personality)*

Salih AYDEMİR**

We are Ottomans, or the representative of Islam, even if we burn all the Qurans and demolish all mosques. A dark, dangerous mass of enemies!

Europe is Christian despite materialism; all right or left-wingers are Christian. We are the only enemy of Christianity. We are the fearsome and mysterious power defeating Crusaders repeatedly.

(C. Meriç, *Umrandan Uygurluğa*, 1.)

Abstract

There have been conflicts and controversies, which have arisen at different dimensions and at different times since the revelation of Islam. The last of these conflicts is "Islamophobia," which ultimately determines the way the Western world behaves against the Islamic world. Nowadays, the Westerners portray Islamophobia as the origin of Muslims' tendency to terrorism, tyranny, pro-violence, and intolerance to freedom of opinion and freedom of the press. Muslims, on the other hand, treat Islamophobia as fears forcefully produced by the West to reflect its prejudices against Islam and Muslims as discrimination, racism, alienation, hostility and hatred. This attitude, which is based on mutual accusations toward other sides, is not adequately questioned in the form of accepting culpability or lack of reason or subjecting the case to self-criticism. This study aimed to reflect a trial of a self-critical approach for Muslims.

Keywords: Islamophobia, confidence, violence, hatred

---

* This study is based on the paper entitled "Güven Açısından Çağdaş Müslümanların İslamofobiadaki Sorumluluğu: Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması", presented in the activity named "Şanlıurfa Uluslararası XI. Kutlu Doğum Sempozyumu: Hz. Peygamber ve Güven Toplumu" and held on 20 April 2017.

This paper is the English translation of the study titled "İslamofobi Karşısında Müslümanların Sorumluluğu (Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması)" published in the 6th issue of *İlahiyat Akademi*. (Salih AYDEMİR, "İslamofobi Karşısında Müslümanların Sorumluluğu (Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması)", *İlahiyat Akademi*, sayı: 6, 2017, s. 171-182.) The paper in Turkish should be referred to for citations.

** Asst. Assoc. Prof. Dr., Harran University, Faculty of Theology, Religious Sociology, Academic Member, saydemirs@gmail.com, (0414) 3183517.

İslamofobi Karşısında Müslümanların Sorumluluğu (Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması)

Özet

İslâm âlemi ile Hristiyan dünyası arasında İslâm'ın doğuşundan beri farklı zamanlarda farklı boyutlarda ortaya çıkan çatışma ve çekişmeler olmuştur. Bu anlaşmazlıkların en son şekli Batı'nın İslâm dünyasına karşı tutumunu belirleyen "İslamofobi"dir. Günümüzde Batılılar, islamofobinin Müslümanların terörist ve zorba eylemlerinden, şiddet yanlısı oluşlarından, fikir ve basın özgürlüğüne tahammülsüzlüklerinden kaynaklandığını düşünmektedirler. Buna karşın Müslümanlar ise islamofobiyi, Batı'nın İslâm'a ve Müslümanlara karşı nefretlerinin, önyargılarının, düşmanlıklarının ve ötekileştirmek için zoraki ürettiği korkularının bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Karşılıklı muhatabını suçlama üzerine kurgulanan bu tutum, taraflarca öz eleştiriye tabi tutulup '*Bizim kabahatimiz veya eksiğimiz nedir?*' biçiminde yeterince sorgulanmamaktadır. Bu çalışmada Müslümanlar açısından bu özeleştirel yaklaşımın denemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, güven, şiddet, nefret

Islamophobia is a misconception arising from the combination of "Islam", meaning peace, and from the Greek term of "phobos" or "phobia", meaning fear or fearing and used to reflect irrational fear-based psychiatric disorders. Islamophobia is defined by some as the irrational fear felt toward Islam and/or Muslims, but this definition does not totally cover the meanings attributed to the concept. What should be understood when Islamophobia is mentioned is as follows: Islamophobia is a concept reflecting the prejudice, hatred, hostility and (nonsense) fear felt toward Islam and/or Muslims, insulting and making them sound like an evil, and indicating a discriminatory context (Kirman, 2017).

Terminologically, Islamophobia was first used by Runnymede Trust, a philosopher from England, in the report prepared in 1997 in regard to the negative effects of Islamic perception, which was based on the Islamic trend rising in the world, among the members of western public.¹ The concept became popular and was often included in the media following the 9/11 attacks conducted by al-Qaeda on World Trade Center in New York, which is also known as Twin Towers, on 11 September 2001. In addition, incidents that occurred in various European countries were called the 9/11 of the specific country. With these assessments, Islam was deemed relatable to violence, and hatred and hostility toward Muslims were promoted. Brutal killing of Theo Van Gogh, the director of the short movie *Submission* which was created to blemish Islam in Netherlands, by a Moroccan

---

¹ <http://www.yenisafak.com/yenisafakpazar/dun-barbar-turkler-bugun-islamofobi-2065935> 23.03.2017

attacker; Charlie Hebdo incident which occurred in France on 7 January 2015; and the explosion which occurred in Manchester Arena in 23 May 2017 turned the fear of western people toward Muslims into hatred and hostility. An extensive analysis of these incidents, the actions regarded as the reasons for these incidents, and perpetrators in this regard indicates that these are just nonsense efforts to relate these to Islam and Muslims.

Although Islamophobia was mentioned first in the early 21st century, the anti-Islam approach, along with the hostility toward Islam, the orientation of marginalizing Islam and competition between Islam and Christians in this context, can be associated with the beginning of Crusades. The most prominent forms of this orientation, which has shown itself in different ways throughout history, have been developed with the concepts of orientalism and islamophobia (Lean, 2015).

People have lived with their opponents in line with the principle of “one exists with one’s opponent” since the day the first human emerged. This dichotomy has been maintained in the concepts related to our spiritual worlds such as mortal-eternal world, devil-angel, benevolence-malevolence, sins-good deed etc., and in the dilemmas regarding the presence of people and society such as Abil-Khabil, Abraham-Nimrod, or Moses-Pharaoh. Western countries have been maintaining the approach of assessing the world from the western perspective, which became obvious after the Age of Enlightenment following the Renaissance, since the 16th century (Amin, 1993: 457; Wallerstein, 2003; 527).

After the Soviet Union and the United States became superpowers in the early 20th century, the world kept its presence with opposite concepts or groups such as communist-capitalist/liberal, Warsaw-NATO, or Iron Curtain-Free World. After the dissolution of the Soviet Union in 1989, the US-based western ideology needed to create an opponent for itself in case followers of this ideology might be left without an opponent or enemy, and this opponent turned out to be Islam and Muslims.

Justifying the Islamophobic approach of the west through a couple of violent acts and interpreting Muslims’ reactions as intolerance to ideas and artistic activities will be wrong and inadequate. Although western countries are sensitive regarding basic human rights, particularly the freedom of belief, all respected principles may be put aside when it comes to Islam and Muslims, or the environment where anti-Islamic acts are justified may be created. Such western attitudes are briefly but properly assessed by Kadir Canatan as follows:

These approaches have a simple scenario. First, a literary or artistic work is published or formed to insult Islam or Muslims in a sensitive topic, and attackers then consider their theses “proven” referring to Muslims’ reactions to these attitudes (Ataman-Er citing from Canatan, 2008; 760).

The incidents reflecting Muslims as attackers in the last 25 years, which is the case for certain European countries, indicate that this western scenario has been fulfilled and followed. For instance, the crisis of awful comics in Denmark, the republication of these comics in France, relevant incident of Charlie Hebdo from Paris, and short movie by Theo Van Gogh from the Netherlands are nothing but the implementation of this simple scenario. Likewise, the Salman Rushti incident, which took place long before these events, was an insult to the values that Muslims were sensitive to and considered sacred, but they did not hold back from considering insults as freedom of opinion. Moreover, the knighthood title was granted to Salman Rüşdi by the English Government when Islamophobia was a controversial topic in the West (June 2007), so insults to Islam were governmentally rewarded, and Muslims were triggered once again to commit violent acts.² All brochures used in the Swiss referendum related to minarets aim to insult Islam and Muslims. For instance, a minaret was depicted as a missile in a brochure while another one reflected a minaret as a bayonet tearing the Swiss flag apart (Çebi, 2015). Defending these practices full of insults under the idea of ideological freedom or freedom of the press is nothing but insincerity and hypocrisy.

If a religion and its followers are perceived as a threat element and source of fear and concern by a large group of people, the reasons for such fears should be examined and reviewed to reach a solution. European public, institutions and media should question the reasons and reality behind these concerns and make efforts to overcome their fears. Perception of Muslims, who live as large groups and constitute a part of the unity in European countries, as a danger and living a life with concerns due to this perception blemish the image of European countries that value modern, contemporary and democratic laws and human rights. Well, what happened today is that Muslims with a deep cultural heritage are being viewed as a threat to Europe (Miller, 2010).

Stating that this is nothing but a prejudiced, one-sided approach by western countries would mean nothing but running away from the severity and responsibility of the case. Islamic world/Muslims had suited such positioning and been insufficient and passive for a period. These conditions resulted in western imputations and acceptance by Islam/Muslims. In conclusion, Muslims welcomed such imputations and roles assigned by their opponents, rivals or others as they forgot their essential characteristic, which is “the reliable society”, when they were considered as a dishonorable group of people.

However, this religion revealed by God and declared by the Prophet is totally based on the concept of trust. Following concepts would help perceive the case better;

---

² http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/06/070619_rushdi_update.shtml (date accessed: 20.03.2017)

- ✓ **al-Mumin:** One of God's names: Confidential, making others sure, protecting.
- ✓ **al-Amin:** The primary title of the Prophet (Atay, 2007); he was a person called *Muhammadu al-Amin*" even before he was assigned the duty of Prophecy. After he was assigned as the Prophet, his enemies could not blemish this title, although they fought with him and did not hesitate to do anything malevolent toward him. Let alone making a negative statement; they agreed to entrust their goods to him or determine him as a judge for a conflict between them.
- ✓ **Mumin:** This is the most basic quality of one who declared that one is a Muslim, and it has the same meaning with the base of the term "amin". In other words, people trusted the Prophet, considering his characteristics called *al-Mumin* and *al-Amin*, and he did not disappoint in this regard.

The Prophet ordered the following to form a society of trust:

* الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ *

*"A Muslim is a person whose actions and statements are trusted by others."*³

The Prophet's conception regarding the society of trust consists of these points, which are al-Mumin, al-Amin, mumin, or the one trusted, believed, followed or obeyed. The concept of "trust" among these titles is specific or associated to Islam, the religion integral to the concept of trust. Moreover, the ideology that trust is integral to Islam is also adopted. This title belongs to God, Prophet, Islam or Muslims. The Prophet's life indicates that the adoption of Islam and his attitudes before or during the revelation process are based on the concept of trust or in coordination with trust. The Arabic society called him *al-Amin* before the duty of Prophecy. After the revelation of the divine role, his enemies continued calling him *al-Amin* and showed their actual trust to him by entrusting their lives and properties to the Prophet. One of the most significant examples in this regard can be seen during the Hijra of the Prophet. As known to all, the Prophet did not only order Ali to lay on Prophet's bed the night before the Hijra. He also told him to prepare a list of goods and properties disbelievers from Mecca entrusted him and to issue a list of owners, and he ordered him to deliver the goods and properties back to their owners.⁴ The main attitude in this regard can only be explained with the Prophet's unique characteristic called *al-amin*. He made efforts to save himself and others from the malevolence of his opponents who were planning to kill him, but he prioritized the responsibility of delivering the goods and properties of these people to them, which is second to none in the history of humanity.

The Prophet had lost nothing from his trustworthy characteristics regarding his actions throughout his 63 years of life. This case directs us to the following

³ al-Bukhari, *Sahih*, "Iman", 4, 5 (10, 11); at-Tirmidhi, *Sunan* "Iman", 12, (2629).

⁴ لَمَّا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى «: أَخْبَرَنَا ابْنُ عُفَيْرٍ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَلِيِّ قَالَ: قَالَ: 4 فَأَقْبَمْتُ ثَلَاثًا الْمَدِينَةَ فِي الْهَجْرَةِ أَمْرَنِي أَنْ أَقِيمَ بَعْدَهُ حَتَّى أُوَدِّيَ وَدَائِعَ كَانَتْ عِنْدَهُ لِلنَّاسِ، وَلِذَا كَانَ يُسَمَّى الْأَمِينِ، فَأَقْبَمْتُ ثَلَاثًا Kubra, v. 3, p. 22).

comparison despite not being true: Disbelievers' attitudes toward the Prophet and Muslims on the one hand, and Prophet's attitude and the principle of following his own characteristics and beliefs without paying attention to disbelievers' attitudes and behaviors on the other hand. Considering the attitude of western countries toward Islam and Muslims and thinking how well Muslims represent their Prophet about the concept of trust, Muslims' responsibility in terms of Islamophobia is a great issue to be solved. In other words, anti-Islamic approaches of disbelievers from Arabia during the seventh century were less severe than the anti-Islamic ideology of the Muslims from the 20th and 21st centuries. In other words, we cannot overcome Islamophobia by blaming the west and western people. We must question what sort of contributions Muslims make to this process.

The social and behavioral roles to be adopted by Muslims and reflected in two basic sources of Islam (Quran and hadiths) do not actually let Islamophobia inventors improve and develop their concepts:

Recommending benevolence and preventing malevolence (Ali 'Imran 3/104, 110, 114; at-Tawbah 9/71, 112; ak-Haj 22/41; Luqman 31/17); cooperation in benevolent acts (al-Maidah 5/2.); avoiding from exaggerating benevolent acts (al-Baqarah 2/264; al-Muddaththir 74/6); forgiving mistakes (Ali 'Imran 3/134, 159; al-Maidah 5/13); making sacrifices and prioritizing others over the self (al-Hashr 59/9); overcoming malevolence through benevolence and kindness (ar-Ra'd 13/22; al-Mu'minun 23/96; al-Qasas 28/54); avoiding from making fun of people (al-Hujurat 49/11; al-Humazah 104/1); and avoiding from causing disorder and corruption (al-Baqarah 2/11, 27; ar-Ra'd 13/25).

There are certain people from my ummah who may consider their prayers, fasting and alms when Judgment Day is mentioned, but if they insult somebody else, kill or injure others, or steal goods of others, their benevolent acts are distributed to others as a good deed. If their benevolent acts end before they pay their debts (or fulfill responsibilities assigned to them), sins of the creditor or beneficiary are transferred to them and therefore, they will go to hell (Muslim, Imarat 118).

Whoever gives harm (to a Muslim's life, property or honor) will be harmed by God. Whoever causes trouble (by showing hostility against Muslims for no reason) will see problems and difficulties from God (Abu Dawud, Akdiya 31).

Although the definition of a Muslim, and Muslims' morals and social relationships are clearly reflected in the basic sources of Islam, do Muslims have a responsibility in terms of the perceptions toward Islam as a fear and hatred object? If they do, what is the level of this responsibility?

This study reviews whether the actual state of the current Muslims match the orders and recommendations of Islam through a couple of examples observed and listened from the witnesses in this regard:

A friend of mine who lived in the US for a long time came to Turkey a couple of years ago and noted this anecdote while assessing the state of Muslims there: When my friend wanted to buy a second-hand car a couple of years after moving to the US, people around recommended purchasing from non-Muslims. When he/she found An American seller, the seller mentioned about the deficits of the vehicle. However, he/she stated that another friend bought a second-hand vehicle from a Pakistani Muslim considering the seller's swears regarding the car, and that friend found many deficits following the purchase upon different oaths.

Another example is as follows: When we went to Denmark to perform a study on the states of migrant Muslim females, a woman who was from Uşak, Turkey, who was 82 years old and had lived in Denmark for approximately 45 years, stated the following: *"If there were 40 people in our workplace, and if there were 39 Danish and a Muslim among them, we would have no problem staying with any of those Danish people, but we would be concerned staying with the Muslim in the same place."* This topic was brought to attention in different interviews conducted with first, second and third-generation Danish people who included at least five or maximum fifteen women and whose ages ranged from 20 to 80, and no answers from them opposed the afore-noted statement. Moreover, questionings in this regard were deepened in terms of the daily lives of Muslim males who are indirectly accused of causing distrust, and efforts were made to measure the relationship between the concepts of distrust and religiousness along with the variables of praying or fasting men or those who avoid from sinners. However, the result did not change, and the statement *"We are concerned or fear of staying with a Muslim man alone."* was received.

Another colleague of mine who stayed in England for a long period to complete the master's studies conveyed such an anecdote regarding the time-wise perceptions of Muslims. When Muslim students plan to conduct an activity, they insistently add the following note under the time-wise section of the brochure: *"Please Note: This activity is based on western timing, rather than Muslim timing!"* When we asked our friend what this meant, they said, *"The activity will start on time. If you are late, you will miss it!"* As the followers of a religion that aims to ensure the time-wise ontology through five-time prayers, you can imagine the contributions of the West when we take their punctuality as an exemplary character.

In addition to these observations and anecdotes indicating that we do not reflect the Islamic characteristic of providing trust let alone the issues and matters between the Muslims in the west and western people, there is another example that occurred in Turkey:

A retired professor from a faculty of divinity who came to Şanlıurfa in the last days of April 2006 to participate in a conference stated that when he went to Dargah Mosque for the morning prayer, he saw a middle-aged old woman who also came to the mosque alone in dawn and that it was a nice indication of the city in regard to its safety, seeing that women could come to mosques alone in dawn without having any concerns. Hearing this appreciation and nice words from him, I asked, “*Sir, should not this be natural for a Muslim society?*” and we kept talking in another environment.

The number of these examples can be increased. However, as an opposite attitude, when we mention “islamophobia”, the number of negative attitudes and prejudices against Islam and Muslims is more than you wish. However, any of these examples, regardless of whether they support or do not support Muslims in the issue of Islam and trust-distrust, do not justify the state of Islam/Muslims. Moreover, Muslims are far away from representing Islam through these examples. Terry Eagleton, the Marxist philosopher of the West who we criticize a lot, properly indicates the role of modern Muslims about calling Islam along with the concepts of orientalism, terror and phobia, and reflects Muslims’ attitudes and approaches contradicting Islam:

Islam, meaning ‘bowing down’, has the main principles of mercy, equality, compassion and guardianship toward the poor, and it requires total obedience to God... Anti-violence is at the core of Islam, which particularly prohibits congregational and social justice and theological speculations... This fascinating theological system is what has turned into the doctrine of rich autocrats from the oil sector, critics of females, fascist mollahs and villain zealots (Eagleton, 2004; 181).

In conclusion, this study reflects that it is not correct to implement the idea of defending the self to Islam through the oppositional approach used by modern Muslims to explain their states as a typical social and personal reaction. In the terminology of postmodern philosophers, explaining our problems through binary opposition and developing a defense mechanism are not possible and persuasive. Therefore, the answer to the question “*Why are we regarded as so (unreliable)?*” is not the traditional motto “*due to the western, Zionist tricks and their local pawns*”. (Atay, 2012; 16-18) The west certainly aims to build an identity and does whatever is needed for this purpose. Islamophobia is one of those. However, our contribution to this process as contemporary Muslims cannot be neglected. Accordingly, the God we believe, the Prophet we follow, and the believer we are should be reexamined, and it should be stressed that we must do whatever is necessary to build the environment of trust. As noted by İsmet Özel, we are living in a country where being unfair does not catch attention as much as eating with the left hand,⁵

---

⁵ <https://benatalislam.wordpress.com/2016/12/22/husun-u-zan-kalemiz-ne-durumda/> (date accessed: 11.04.2017).

so the guilty side here is us instead of westerns. Instead of blaming them, we must know our own faults, and in Özel's words, we have to check "the dead bodies between our teeth" (Özel, 2016; 227-228). These bodies should "trigger" us and awaken our minds. (Özel, 2016; 167-18).

Conclusion

The statement of Tomas Hobbes "One is an enemy of the other (homo homini lupus)" properly and briefly reflects the relationship between the societies as much as the ties between people. The conflicts between the Christian and Islamic worlds have been continuing for centuries. This conflict was briefly reflected by Samuel Huntington through the concept of "conflict of civilizations". Although efforts were made to develop discourses such as "alliance of civilizations" or "agreement between religions" against this discourse, the conflicts or competition between the civilizations or religions still continue secretly or obviously.

The conflict between these two groups (Christians and Muslims) forming the greatest religious sections of the world emerged in different periods in different forms. However, the most sneaky and severe form of these conflicts has been Islamophobia, occupying the global agenda in the latest century. Although Islamophobia is briefly based on the phobia of a group regarding another group, a great problem of trust still emerged between the societies. Regarding the issue of who is guilty and responsible, the concept of trust is based on mutuality. It includes the responsibility and sacrifices of whoever trusts and is trusted.

Western countries have not been trusting Islam/Muslims in recent years, and this distrust and fear called Islamophobia toward Muslims exceeded the limits and turned into the hatred toward Islam and Muslims, which is upsetting and concerning. This period is based on the competition, conflicts, prejudices and malevolent acts, or obvious or hidden plans which have been lasting for centuries. However, it should be noted that Muslims, who are to give confidence and trust to their addressee in this regard, have important responsibilities, and that Muslims' responsibility in this issue should be questioned and criticized. To overcome this issue: *i*) Administrators, media and non-governmental organizations of western countries need a questioning which will be free of the prejudices from all social sections. *ii*) Muslim societies need to seriously question how committed they are to their own cultures and whether they fulfill their religious responsibilities, and they must achieve awareness to solve their issues within legal borders without deviating from the universal human values.

REFERENCES

- Amin, Samir (1993). *Avrupa Merkezilik*. Trans. Mehmet Sert. Istanbul: Ayrıntı Yay.
- Ataman, Kemal – Er, Tuba (2008), *İslamofobi ve Avrupa’da Birlikte Yaşama Tecrübesi Üzerine*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Volume: 17, Issue: 2.
- Atay, Rifat (2007), “Peygamber Varisi Mevlâna: İnsan Sevgisi Merkezli Çoğulcu Bir Okuma Denemesi,” *Harran Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I. 17, 113-122.
- Atay, Rifat (2012), *Ernst Troeltsch’un Din Felsefesi*, Yayınevi Yay., Ankara.
- Buhâri, İman, 4, 5 (10, 11); Tirmizi, İman, 12, (2629).
- Çebi, Murat Sadullah (2015), İsviçre’deki Minare Karşıtı Referandum Afişlerinde İslamofobi’nin Söylemsel İnşası, *Bilig*, Issue, 73, 99-140.
- Değirmenci, Gamze, (2010), Avrupa’da İslamofobi Algısı Üzerine, Bilgesam Raporu.
- Eagleton, Terry (2004), *Kuramdan Sonra*, trans. Uygur Abacı, Literatür Yay., Istanbul.
- İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, v. 3, i. 22.
- Kirman Mehmet Ali (2016), *Din Sosyolojisi Sözlüğü*, Karahan Kitabevi, Adana.
- Lean, Nathan, (2015), *İslamofobi Endüstrisi*, trans., İbrahim Yılmaz, DİB Yay., Ankara.
- Özel, İsmet (2016), *Erbain*, Şule Yay., Istanbul.
- Said, Edward W. (2001), *Şarkiyatçılık, Batının Şark Anlayışları*. Trans. Berna Ünler. Metis Yay., Istanbul.
- Wallerstein, I. (2003), “Dünya-Sistemleri Kavramına Karşı Dünya-Sistemi Kavramı: Bir Eleştiri”, *Dünya Sistemi*, Compiled by: Frank, G. Gills, B., İmge yay., Ankara.

Electronic References

- <http://www.yenisafak.com/yenisafakpazar/dun-barbar-turkler-bugun-islamofobi-2065935> 232.03.2017.
- <https://benatalİslâm.wordpress.com/2016/12/22/husn-u-zan-kalemiz-ne-durumda/> (date accessed: 11.04.2017).

مسؤولية المسلمين تجاه ظاهرة «الإسلاموفوبيا»؛

مراجعة الهوية والشخصية مراجعة نقدية ذاتية*

د. صالح أي ديمير

جامعة حران - كلية الإلهيات؛ قسم علم الاجتماع الديني: saydemirs@gmail.com

الخلاصة:

إننا في نظر الأوروبيين عثمانيون حتى ولو أحرقتنا القرآن، وهدمنا المساجد كلها؛ والعثماني يعني الإسلام. يعني الأجمة المظلمة والخطرة والعدو اللدود! وإن أوروبا مسيحية رغم حضارتها ومدنيتها؛ إنها مسيحية بيمينيتها، ويساريها. والعدو الوحيد بالنسبة للمسيحي هو نحن: القوة الغامضة والمرعبة التي أذقت الجيوش الصليبية الويلات، وألحقت بها مرارة الهزائم (جميل مَريح، من العمران إلى الحضارة، ١).

الكلمات المفتاحية: الإسلاموفوبيا، الأمن، الشدة، الكره

İslamofobi Karşısında Müslümanların Sorumluluğu (Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması)

Özet

İslâm âlemi ile Hristiyan dünyası arasında İslâm'ın doğuşundan beri farklı zamanlarda farklı boyutlarda ortaya çıkan çatışma ve çekişmeler olmuştur. Bu anlaşmazlıkların en son şekli Batı'nın İslâm dünyasına karşı tutumunu belirleyen "İslamofobi"dir. Günümüzde Batılılar, islamofobinin Müslümanların terörist ve zorba eylemlerinden, şiddet yanlısı oluşlarından, fikir ve basın özgürlüğüne tahammülsüzlüklerinden kaynaklandığını düşünmektedirler. Buna karşın Müslümanlar ise islamofobiyi, Batı'nın İslâm'a ve Müslümanlara karşı nefretlerinin, önyargılarının, düşmanlıklarının ve ötekileştirmek için zoraki ürettiği korkularının bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Karşılıklı muhatabını suçlama üzerine kurgulanan bu tutum, taraflarca öz eleştiriye tabi tutulup 'Bizim kabahatimiz veya eksiğimiz nedir?' biçiminde yeterince sorgulanmamaktadır. Bu çalışmada Müslümanlar açısından bu özeleştirel yaklaşımın denemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, güven, şiddet, nefret

Responsibility of Muslims Against Islamophobia (Self-critical an Identity and Personality Inquiry)

Abstract

Between the Islamic world and the Christian world have been conflicts and controversies that have arisen in different dimensions at different times since the birth of Islam. The last of these conflicts is "Islamophobia" which ultimately determines the way the Western world behaves against the Islamic world. Nowadays, teh Westerners portrays Islamophobia as the origin of Muslims' tendency to terrorism, tyranny, pro-violence, and intolerance to freedom of opinion, freedom of the press. Muslims, on the other hand, treat Islamophobia as fears forcefully produced by the West to reflect its prejudices against Islam and Muslims as discrimination, racism, alienation, hostility and hatred. This attitude, which is based on accusation of mutual accusations, is not adequately questioned in the form of our culpability or lack of reason by subjecting it to self-criticism. In this study, a trial of this selfcritical approach was made for Muslims.

Keywords: Islamophobia, confidence, violence, hatred

* هذا البحث مقتبس من محاضرة بعنوان «مسؤولية المسلمين المعاصرين أمام ظاهرة الإسلاموفوبيا من ناحية الأمان: مراجعة الهوية والشخصية مراجعة نقدية ذاتية» والتي أقيمت ضمن فعالية «النبى ﷺ ومجتمع الأمان»: وذلك خلال المؤتمر الدولي الحادي عشر المنعقد في مدينة أوزفا بمناسبة المولد النبوي، بتاريخ ٢٠ نيسان من عام ٢٠١٧.

وهذه هي الترجمة العربية للدراسة بعنوان (Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması) التي نشرت في العدد السادس من مجلة الإلهيات الأكاديمية. (صالح أي ديمير، مسؤولية المسلمين تجاه ظاهرة «الإسلاموفوبيا»؛ مراجعة الهوية والشخصية مراجعة نقدية ذاتية، الإلهيات الأكاديمية، ٢٠١٧، العدد: ٦، ص ١٧١-١٨٢). من الواجب أن يستند في الاقتباس إلى المقالة التركية.

نبذة:

منذ بزوغ فجر الإسلام وقعت صراعات وصدامات وخلافات بين العالم الإسلامي والعالم المسيحي في مختلف المراحل الزمنية، وعلى مختلف الأصعدة. وإن آخر شكل من هذه الصدامات والخلافات هو «الإسلاموفوبيا» والذي يحدد موقف وطريقة تعامل الغرب مع العالم الإسلامي. ويعتقد الغربيون في وقتنا الحالي أن ظاهرة الإسلاموفوبيا ناتجة عن أعمال المسلمين الإرهابية والاستبدادية، والكيانات والمنظمات الإسلامية التي تمارس العنف وتؤيده، ومن غياب حرية الفكر والرأي والصحافة أو التضيق عليها. وفي المقابل يرى المسلمون أن ظاهرة الإسلاموفوبيا هي نتيجة لمخاوف وهواجس مفتعلة من الغرب بسبب ما لديهم من كراهية وعداوة ومواقف وأحكام مسبقة تجاه الإسلام والمسلمين، وذلك بهدف إقصائهم ونهبهم من المجتمع. ولم يتم إخضاع هذا الموقف القائم على الاتهامات المتبادلة لنقد ذاتي ومراجعة كافية من قبل الأطراف بطرح التساؤل الآتي: «ما هو خطونا، أو ما هي جوانب التقص والعيب لدينا؟». فحاولنا في هذا البحث تجربة مقاربة نقدية ذاتية من ناحيتنا نحن كمسلمين.

الكلمات المفتاحية: الإسلاموفوبيا، الأمان، والعنف، الكراهية.

إن «الإسلاموفوبيا» مصطلح أو لفظ مغلوط فيه مؤلف من اجتماع كلمتين أو شقين؛ كلمة «الإسلام» التي تعني السلم، والتسامح، والسلام، والكلمة اليونانية «فوبوس phobos» أو «فوبيا phobia» التي تعني الخوف، والهلع، والرعب، والهلع. ورغم أن هناك من يذهب إلى تعريف هذا المصطلح الذي تكون بإضافة ملحق «فوبيا phobia» المستخدمة في الطب النفسي لتفسير الاضطرابات الذهنية/العقلية المتضمنة الخوف اللامنطقي - على أنه الخوف اللامنطقي تجاه الإسلام أو المسلمين أو كليهما معاً، إلا أن هذا التعريف أصبح بعيداً جداً عن احتواء المعنى الكامل الذي يتم تحميله للمصطلح اليوم. حيث إن الذي يجب فهمه عند إطلاق أو سماع مصطلح إسلاموفوبيا: هو أن الإسلاموفوبيا مفهوم يعبر عن حالة من العداء والكراهية والتحامل والخوف اللامربر، وما ينتج ذلك من خطابات وأفعال تحتوي على الإساءة والتمييز العنصري والشيطنة تجاه الإسلام أو المسلمين أو كليهما معاً. (كيرمان، ٢٠١٧).

يعود الظهور الأول لمصطلح الإسلاموفوبيا من الناحية التاريخية إلى عام ١٩٩٧ في إنكلترا، وذلك عندما استخدم في التقرير الذي أعدته مؤسسة فكرية بريطانية تُدعى «رنيميد تراست» حول التأثير السلبي الذي خلقه تصور الإسلام وربطه بالتيار الإسلامي الصاعد في العالم، وخاصة على الرأي العام الغربي^(١). إلا أنه لم يجد هذا الانتشار الواسع، والتداول الكثيف في مختلف الوسائل الإعلامية إلا بعد الهجمات الانتحارية الشهيرة على برج مركز التجارة العالمي في نيويورك بتاريخ ١١ أيلول ٢٠٠١، والتي تم تنفيذها بطائرة مدنية لنقل الركاب، وتبناها تنظيم القاعدة حيث بلغ تداول هذا المصطلح ذروته. وفيما بعد صار كلما حدثت أعمال عنف أو هجمات

(١) <http://www.yenisafak.com/yenisafakpazar/dun-barbar-turkler-bugun-islamofobi-2065935> 23.03.2017

انتحارية في الدول الأوروبية يتم تقييمها في سياق أحداث ١١ أيلول، واعتبار الدولة المعنية قد تعرضت لذات النمط من الهجمات، ومن جهة أخرى بدأت عملية ربط الإسلام بالعنف وإثارة العداوة والكرهية تجاه المسلمين. وتسببت جملة من الأحداث الدامية التي وقعت في الدول الغربية، مثل: مقتل المخرج السينمائي الهولندي «ثيو فان غوخ Theo Van Gogh» على يد مواطن مغربي وسط الشارع في هولندا إثر إخراجها الفيلم القصير «الطاعة Submission» المسيء للإسلام؛ وحادثة تشارلي إيبدو التي وقعت بتاريخ ٧ كانون الثاني في باريس؛ والتفجير الذي حدث في مانشستر أرينا بتاريخ ٢٣ أيار ٢٠١٧ بتحول الخوف الموجود في الغرب تجاه المسلمين منذ زمن بعيد إلى حالة من العداء والكرهية. وفي الواقع إذا ما تم إخضاع الأعمال التي أظهرت كسبب لتلك الأحداث، والذين قاموا بتنفيذها للتحليل والتمحيص الدقيق والمفرد يتبين لنا أن هناك تعمداً في إفحام الهوية الإسلامية والمسلمين بتلك الأحداث، وإظهارها معها بمظهر واحد.

حتى وإن كانت ظاهرة الإسلاموفوبيا قد ظهرت كمصطلح في نهايات القرن الحادي والعشرين، فإن مضمونها وجذورها المتمثلة بالميول العدائية تجاه الإسلام ومحاربه ومحاولة الحد من انتشاره وإقصائه -تعود إلى عهد الحروب الصليبية، والتنافس الإسلامي المسيحي. حيث إن الحروب الصليبية التي تُعد أجلى صورة لهذه الميول التي ظهرت عبر التاريخ بأشكال مختلفة قد تجسدت وتمثلت تماماً في مفاهيم/ مصطلحات الاستشراق، والإسلاموفوبيا. (لين، ٢٠١٥).

إن الإنسانية منذ نشأتها حافظت على استمرار وجودها من خلال الآخر والأضداد في سياق المبدأ الشهير «الأشياء قائمة بأضدادها أو تُعرف بالأشياء بأضدادها». وكما أن هذه الثنائية موجودة في المصطلحات والمفاهيم المتعلقة بالعالم المعنوي، مثل: الدنيا- الآخرة، الشيطان- الملائكة، الخير- الشر، الثواب- العقاب؛ فإنها كذلك قائمة في الكينونة الإنسانية والاجتماعية؛ وفي سائر الثنائيات الأخرى، مثل: هايل- قابيل، إبراهيم- نمرود، موسى- فرعون. وإن الغرب لا يزال يطور ويحافظ على مفهوم التنوير الذي بدأ مع عصر النهضة ومفهوم تقييم العالم على أساس منطق المركزية الأوروبية الذي ظهر جلياً بعده، وذلك منذ القرن السادس عشر للميلاد وإلى الآن. (أمين، ١٩٩٣: ٤٥٧؛ فالرشتاين، ٢٠٠٣: ٥٢٧).

ومع ظهور الاتحاد السوفيتي، والولايات المتحدة الأمريكية كقوتين عظيمين في بدايات القرن العشرين تابع العالم وجوده مع أضداد مثل: الاشتراكية- الرأسمالية، حلف وارسو- حلف الناتو، الستار الحديدي- العالم الحر. وعندما هيمنت فكرة البقاء دون ضد؛ والتي برزت مع انهيار الاتحاد السوفيتي عام ١٩٨٩ شعر الغرب القائم على المركزية الأمريكية بالحاجة إلى إيجاد جهة مواجهة له، ووقع الاختيار على الإسلام.

إن حصر الغرب لعقلية أو ذهنية الإسلاموفوبيا بجملة من أعمال العنف فقط، ومن ثم تصويرها وتقييمها وكأنها ضيق ذرع لدى المسلمين وتدمير وعدم تحمل لمختلف أشكال النقد وعلى رأسها النقد على الصعيد الفكري والفني يُعد تقييماً أو نظرة خاطئة ومشوبة بالعيب والنقص. إذ إن الغرب رغم حساسيته واهتمامه البالغ بمسألة حقوق الإنسان الأساسية بما في ذلك حرية المعتقد، فإنه مستعد دائماً إذا ما تعلق الأمر بالإسلام

والمسلمين للتخلي عن كل قيمه ووضعها جانبا، أو لخلق وسط وبيئة مناسبة من شأنها إضفاء المشروعية على أعماله ومواقفه المعادية تجاه الإسلام والمسلمين. ويلخص قدير جانانان Kadir Canatan سلوك الغرب وموقفه بشأن مثل هذه المسائل تلخيصاً رائعاً، حيث يقول:

إن لمثل هذه الأحداث والأعمال تخطيط بسيط: حيث يتم اللجوء أولاً إلى نشر أمر مسيء بشأن مسألة هامة وذات حساسية خاصة في الإسلام ولدى المسلمين، ثم يتخذ المعتدون المظاهرات وردات الفعل التي تصدر عن المسلمين حجة لتبرير أعمالهم العدوانية (أتامان وأر نقلاً عن جانانان، ٢٠٠٨: ٧٦٠).

فيكفي الإنسان لأن يعرف أن هذا التخطيط هو المتبع إلقاء نظرة خاطفة على الأحداث التي جرت في بعض الدول الأوروبية خلال الربع الأخير من القرن الماضي وقُدمت في مختلف وسائل الإعلام على أنها هجمات معادية من قبل المسلمين. فأزمة الرسوم الكاريكاتورية المشينة والمسيئة التي وقعت في الدانمارك، وإعادة نشر هذه الرسوم في فرنسا، وحادثة شارلي إيبدو التي نتجت عن ذلك، وكذلك عرض الفيلم القصير المسيء للمخرج الهولندي ثيو فان غوخ وما تبعه من أحداث في هولندا ما هي إلا تطبيق لهذا المخطط البسيط. والأمر ذاته ينطبق على حادثة سلمان رشدي التي وقعت قبل هذه الأحداث بفترة طويلة، حيث لم يتردد الغرب في اعتبار ما فعله سلمان من إهانة حرية فكرية رغم احتوائه على استهزاء واحتقار وإساءة لقيم المسلمين ومقدساتهم. ولم يُكتف بذلك فحسب، وإنما بلغ الأمر بالغرب إلى حد تقليد سلمان رشدي ميدالية الفروسية من قبل الحكومة البريطانية (حزيران ٢٠٠٧) في الفترة التي بلغت ظاهرة الإسلاموفوبيا في الغرب أقصى درجاتها، وبهذا العمل يكون قد كوفئت إهانة الإسلام وتوجت بالجائزة على مستوى الدولة من جهة، ومن جهة أخرى تم تحريض المسلمين على اللجوء إلى العنف مرة أخرى^(٣). وإن كافة الملصقات والكتابات والمواد الدعائية التي استخدمت في الاستفتاء بشأن المنارات في سويسرا تحمل إساءة وإهانة وأذى للإسلام والمسلمين. فمثلاً فقد تم تصميم المنارة في إحدى اللافتات على شكل صاروخ، وفي ملصق آخر صممت المنارة على شكل حربة تمزق العلم السويسري (تشبي، ٢٠١٥). فالدفاع عن هذه الممارسات المسيئة والتحريرية والاستفزازية تحت مسميات حرية الفكر، وحرية الصحافة ليس إنفاقاً، ودجلاً وكيلاً بمكيالين.

إن كان دين ما وأتباعه يشكلون مصدر قلق وخوف، وعنصر تهديد في تصور شريحة اجتماعية واسعة، فلا شك أن الحل يتطلب البحث عن أسباب هذا الخوف والوقوف عليها، ومن ثم الانطلاق منها للتغلب على هذا الخوف وتبديده. فيجب أن يتكاتف المجتمع الأوروبي بكل مؤسساته ووسائل إعلامه المرئية والمسموعة والمكتوبة لدراسة حقيقة هذا الخوف والقلق والكشف عنها، والعمل على تبديده وإزالته؛ لأن نظرة خوف كهذه إلى المسلمين الذين يتواجدون بكثرة في البلدان الأوروبية، ويشكلون جزءاً من النسيج الاجتماعي لتلك البلدان، واعتبارهم مصدر تهديد، وسيطرة حالة من القلق والارتياح على حياة الأطراف نتيجة لتلك النظرة والتصوير -من شأنها الإضرار بصورة الدول الأوروبية التي ترفع شعار الحداثة، والعصرنة والديموقراطية وسيادة القانون وحقوق الإنسان.

(٢) http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/06/070619_rushdi_update.shtml (20.03.2017)

إذن، فما الذي حدث اليوم حتى بدأت أوروبا تنظر إلى المسلمين أصحاب الحضارة والتراث الثقافي الغني والضارب جذوره في القدم على أنهم عامل خطر وتهديد (دغيرمنجي Degirmenci، ٢٠١٠)؟

إن اعتبار هذا الوضع ناتج عن طرف واحد، وتحميله للغرب وحدهم يُعد تهرباً من المسؤولية، وتغافلاً عن جدية الوضع وخطورته. حيث إن العالم الإسلامي/ المسلمين كانوا بحالة الوهن والعجز الناتجة عن تقصيرهم من نواح عدة سمحت بظهور مثل هذا الوضع في هذا العصر الذي نتحدث عنه. وهذه الظروف أتاحت المجال للغرب بتوظيفها لإثارة الأحداث، وتبني المسلمين لها بسهولة. وفي النتيجة فإن المسلمين أيضاً عندما شكل لهم دور «مجتمعي مهزوز وغير واثق من ذاته»، فإنهم نهضوا بهذه الوظيفة التي كلفوا بها من قبل الآخر متناسين دورهم في تأسيس «المجتمع الذي يوفر الأمان» والذي تتيحه لهم عقيدتهم.

هذا في حين أن كل ذرة من ذرات الدين الذي أنزله الله تعالى، وبلغه رسوله ﷺ إنها مبنية على الأمان/ الأمانة. حيث إن:

✓ المؤمن: اسم من أسماء الله الحسنى. أي يمنح الأمان، ويضمن الحماية، ويجعل الإنسان آميناً.

✓ الأمين: من أهم وأبرز صفات رسول الله (أتاي، ٢٠٠٧)؛ فالنبي ﷺ كان يوصف وينادي بـ«الصادق الأمين» حتى قبل النبوة، وتكليفه بالمهمة المقدسة. وأما بعد البعثة والنبوة فإن أعداءه من المشركين رغم محاربتهم له، وإقدامهم على فعل مختلف صنوف الأذى بحقه، لم يستطيعوا أن يطعنوا بصفة «الأمانة» لديه. وإنهم فوق ذلك لم يترددوا لحظة واحدة في ائتمانه على ودائعهم وأماناتهم، وفي تحكيمه بشأن الخلافات التي تحدث فيما بينهم.

✓ المؤمن: أبرز صفة من صفات الشخص الذي يقر بالإسلام، ويلتقي في المصدر مع معنى الأمانة. أي أنه آمن بـ«المؤمن» و«الأمين» واستسلم لهما، وأنه صار مصدرراً للأمان مثلما آمن ووثق بهما. يقول النبي ﷺ في معرض بناء مجتمع الأمانة والسلام: «المُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ»^(٣).

إن مفهوم مجتمع النبي يتكون من هذه النقاط الثلاث: الله – ومن أسمائه المؤمن، النبي – صفته الأمانة، المؤمن – الأمين (المؤمن)، الموثوق به، والمصدق، والذي يؤتمن به، ويُعتمد عليه... إلخ. وعند التأمل في هذا الثلاثي يتبين لنا أن مفهوم «الأمان أو الأمانة» قد امتزج بالإسلام، وتوحد معه وصار جزءاً لا يتجزأ منه، بحيث لا إسلام حيث لا أمان/ أمانة، ولا أمان حيث لا إسلام. والخلاصة؛ إن هذا المفهوم هو مفهوم الله، مفهوم رسول الله، مفهوم الإسلام، مفهوم المسلم. وإذا ما تتبعنا حياة النبي ﷺ نجد أنها كانت قبل نزول الوحي وأثناء نزوله مرجعاً للأمانة/ الأمان، ومبنية على محور الأمانة. فالمجتمع العربي الذي كان يخاطبه ويناديه بلقب «الأمين» قبل البعثة، وحتى إنهم لم يتوقفوا عن مناداته بـ«الأمين» بعد النبوة أيضاً وهم أعداؤه؛ ورغم عدائهم الشديد له ومحاربتة ليل نهار فإنهم أثبتوا له هذه الصفة وقد عززت ثقتهم به وشعورهم بالأمان تجاهه بشكل عملي من خلال وضع أموالهم أمانة عنده. ونجد أبرز هذه الأمثلة وأكثرها غرابة ولفناً للأنظار ما كان أثناء

(٣) البخاري، الصحيح، الإبان، ٤، ٥، (١٠، ١١)؛ الترمذي، السنن، الإبان، ١٢، (٢٦٢٩).

هجرة النبي ﷺ. فمن المعروف أن النبي ﷺ ليلة هجرته لم يطلب من علي رضي الله عنه النوم في فراشه فحسب، وإنما بين له في الوقت عينه قائمة بأمانات مشركي مكة المودعة لديه، وأعطاه أسماء أصحابها، وطلب منه تسليمها لهم أيضاً^(٤). فهذا التصرف النبيل والأصيل يظهر لنا صفة الأمانة لدى رسول الله «الأمين» التي لا مثيل لها بأبهي وأسمى صورها وتطبيقاتها؛ لأنه كان من جهة يحاول التخلص من خطر محقق به على يد الذين جاؤوا لقتله والفتك به، ومن جهة أخرى يحاول إيجاد سبيل لتسليمهم أموالهم التي وضعت أمانة لديه. فهذا التصرف لا يشهد له التاريخ مثيلاً أبداً.

لقد عاش النبي ﷺ ثلاثة وستين عاماً، ولم يحدث طيلة هذه المدة أن فقد ولو قدر ذرة من صفته التي تشعر كل من حوله ومن يتعامل معه بالثقة والأمان، لا على مستوى أقواله، ولا آرائه، ولا أفعاله وسلوكه. إن هذه المرحلة تدفعنا إلى مقارنة وإن كانت مع فارق؛ وهي مقارنة سلوك المشركين تجاه النبي ﷺ والمسلمين، وموقف النبي ﷺ منهم والذي لم يتردد للحظة في معاملتهم بالطريقة التي ذكرناها وفق ما تلميه عليه شخصيته، وطبيعته، وعقيدته دونما اعتبار لسلوكهم وتصرفاتهم، وأفعالهم من جهة، مع سلوك العالم الغربي اليوم تجاه الإسلام أو المسلمين، وموقف المسلمين من ذلك من جهة أخرى. وإذا ما تأملنا في هذه اللوحة، وفي حال المسلمين ومدى اتباعهم لنبيهم وسيرهم على خطاه من ناحية الأمانة/الثقة فسوف نجد أن مسؤولية المسلمين بمواجهة الإسلاموفوبيا تبدو أماناً كمشكلة كبيرة تستوجب الحل. ويمكن القول أيضاً: لا يمكننا أن نعتبر أن مناوأة ومعارضة المشركين للإسلام في شبه الجزيرة العربية خلال القرن السابع كانت أقل وأخف من مناوأة العالم الغربي للإسلام في القرن العشرين والواحد والعشرين. وبناء على ذلك فإننا لا نستطيع التخلص من حالة الإسلاموفوبيا التي نعيشها اليوم من خلال توجيه الاتهامات للغرب والغربيين فقط. وإنما يتوجب علينا التساؤل والتفتيش عن الإسهامات التي قدمها المسلمون في هذه العملية أيضاً.

فالمناهج السلوكي وأسلوب التعامل في العلاقات الاجتماعية/المجتمعية المبين والمقدم للمسلمين في المصدرين الرئيسيين لدينهم (القرآن والسنة) من شأنه سد الباب أمام مثيري ومحدثي ظاهرة الإسلاموفوبيا، وتضييع الفرصة عليهم، ومن أمثلة ذلك:

الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر (آل عمران: ١٠٤، ١١٠، ١١٤؛ التوبة: ٧١، ١١٢؛ الحج: ٤١؛ لقمان: ١٧)؛ التعاون على البر (المائدة: ٢)، النهي عن المن في الصدقة وعمل الخير (البقرة: ٢٦٤؛ المدثر: ٦)؛ كظم الغيظ والعفو عن الأخطاء (آل عمران: ١٣٤، ١٥٩؛ المائدة: ١٣)؛ دفع السيئة بالحسنة (الرعد: ٢٢؛ المؤمنون: ٩٦؛ القصص: ٥٤)؛ عدم الاستهزاء بالناس والسخرية منهم (الحجرات: ١١؛ الهمزة: ١)؛ تجنب إحداث الفتن والفساد (البقرة: ١١، ٢٧؛ الرعد: ٢٥)؛ «إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلَاةٍ، وَصِيَامٍ، وَزَكَاةٍ، وَيَأْتِي

(٤) قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ عُمَرَ. حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: لَمَّا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى الْمَدِينَةِ فِي الْهَجْرَةِ أَمَرَنِي أَنْ أُقِيمَ بَعْدَهُ حَتَّى أُوَدِّيَ وَدَائِعَ كَانَتْ عِنْدَهُ لِلنَّاسِ. لَذَا كَانَ يُسَمَّى الْأَمِينِ. فَأَقَمْتُ ثَلَاثًا... (ابن سعد، الطبقات الكبرى، ج ٣، ص ٢٢).

قَدْ شَتَمَ هَذَا، وَقَدَفَ هَذَا، وَأَكَلَ مَالَ هَذَا، وَسَفَكَ دَمَ هَذَا، وَصَرَبَ هَذَا، فَيُعْطَى هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ، وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ، فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يُقْضَى مَا عَلَيْهِ (من حقوق) أُخِذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ (من اعتدي على حقوقهم) فَطُرِحَتْ عَلَيْهِ، ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ^(٥)؛ مَنْ صَارَ (مسلماً في نفسه، أو ماله، أو عرضه) أَضَرَ اللَّهُ بِهِ، وَمَنْ شَاقَّ (عادى المسلمين وضيق عليهم بغير حق) شَاقَّ اللَّهُ عَلَيْهِ^(٦).

فهل يتحمل المسلمون المسؤولية في تصور العالم الغربي ومجتمعاته للإسلام اليوم على أنه شيء مربع ومخيف ومثير للكراهية؟ رغم هذا الوضوح في تعريف المسلم وبيان أخلاقه وعلاقاته الاجتماعية في المصادر الإسلامية الرئيسية، وإن كانت هناك مسؤولية عليهم ففي أي جانب؟

أود أن أجري تقييماً لمدى توافق الواقع الفعلي للمسلمين اليوم مع أوامر الإسلام ونواحيه من خلال جملة من الأمثلة التي رأيتها، وسمعتها ممن شاهدها وعاشها بذاته:

قبل عدة سنوات جاء إلى تركيا أحد أصحابنا من أمريكا، وكان قد عاش فيها مدة طويلة. ولدى حديثه عن أحوال المسلمين وواقعهم هناك روى لنا طرفة غريبة، حيث أخبرنا أنه بعد ذهابه إلى أمريكا بستين أراد أن يشتري سيارة مستعملة، وعندما أخبر من حوله بالأمر نصحوه أن يبتعد عن المسلمين، ويشتري سيارته من غير المسلمين؛ لأن البائع الأمريكي الذي سيشتري منه السيارة سوف يخبره بكل عيوبها. وقال في المقابل: إن صديقاً له قد اشترى سيارة من رجل مسلم باكستاني، وتبين له فيما بعد أنها تعاني من عيوب وأعطال كثيرة، رغم أن البائع المسلم كان قد أقسم له بكل معتقداته أن السيارة سليمة.

مثال آخر: عندما ذهبنا إلى الدانمارك لإجراء دراسة حول نساء المهاجرين المسلمين أجرينا مقابلة مع مجموعة من النساء، وكان من بين تلك المجموعة امرأة من «أوشاك Uşak»^(٧) تبلغ من العمر اثنين وثمانين ٨٢ عاماً، وتقيم في الدانمارك منذ خمس وأربعين سنة تقريباً، فقالت في المقابلة: «إذا كان في المكان الذي نعمل فيه أربعون عاماً، تسعة وثلاثون منهم دانماركيون، وواحد مسلم، فلا يجتنب أحدنا أن يبقى وحيداً بينهم؛ ولكننا نخشى من أن نبقى في مكان واحد مع المسلمين».

لقد تم التطرق إلى هذا الموضوع في المقابلات مع مجموعات مختلفة من اللواتي تقمن في الدانمارك من الجيل الأول والثاني والثالث، وكل مجموعة تتكون على الأقل من خمس نساء، وتراوح أعمارهن من ٢٠ إلى ٨٠ سنة، ولم يتضمن أي من الردود المقدمة كلاماً مخالفاً لما قالته هذه المرأة. وكذلك أجري تحقيق بشأن الحياة الدينية اليومية للرجل؛ وتمت محاولة ولو على مستوى بسيط قياس العلاقة بين انعدام الثقة/الأمانة والتدين بالاعتقاد على دالات عديدة مثل: أداء الصلاة، والصيام، واجتناب المحرمات. وذلك بهدف التعمق في التحليل حول نمطية الرجل المسلم الذي يُتهم ضمناً بأنه مثير للشبهة والقلق، ولا يبعث على الثقة والأمان. إلا أن النتيجة لم تتغير بحال من

(٥) مسلم، الإمارة، ١١٨.

(٦) أبو داود، الأفضية، ٣١.

(٧) مدينة تركية.

الأحوال حيث كانت الإجابات تقول: «نجنب أو نخشى من أن نبقى وحدنا مع الرجل المسلم في مكان واحد».

لي زميل أقام مدة طويلة في إنكلترا لإكمال الدراسات العليا، وذات مرة تحدث عن مسألة تتعلق بوعي وقيمة الوقت لدى المسلمين. حيث قال: إن الطلاب المسلمين إذا ما أرادوا تنظيم نشاط أو فعالية هناك يصرون على كتابة ملاحظة بشأن التوقيت في المنشور الإعلاني، وهذه الملاحظة هي عبارة: «من فضلكم: إن الموعد حسب الموعد الغربي، وليس حسب موعد المسلمين!»، وعندما سألت زميلي عن المقصود بهذه العبارة، قال: إنها تعني: «إن الفعالية سوف تبدأ في الموعد المعلن تماماً، فإن تأخرت عن الموعد فاتتكم المشاركة!».

وهنا أود أن أترك لكم تقدير مدى إسهام الغرب ودوره في بقائنا كأتباع دين يحاول أن يوفر لنا مفهوماً أو علماً للزمن من خلال مواقيت الصلوات الخمس، وأن نتخذ الغربيين الذين نظنهم أعداء قدوة لنا في مسألة الالتزام بالوقت.

هذا جزء يسير من الطرائف والمشاهدات التي تجري في علاقات المسلمين مع بعضهم فضلاً مع الغربيين في البلدان الأوروبية التي يقيمون فيها؛ والتي لا تليق ولا تتوافق أبداً مع صفة الأمانة والإشعار بالثقة التي يستوجبها الدين الذي نؤمن به. وأود بالإضافة إلى ذلك أن أقدم مثلاً من تجاربي الشخصية التي حدثت معي في بلادنا.

جاء أحد مشايخنا وهو بروفيسور متقاعد في كلية الإلهيات إلى مدينة أورفة للاشتراك في مؤتمر جرى تنظيمه في المدينة أواخر شهر نيسان من عام ٢٠٠٦، وأخذ يتحدث أنه أثناء ذهابه إلى «جامع دركاه» لأداء صلاة الفجر صادف في طريقه مجموعة من النسوة متوسطات الأعمار يذهبن إلى الجامع تحت جناح الظلام بمفردهن، معتبراً أن ذهاب تلك النسوة إلى الجامع في تلك الساعة من الليل بمفردهن ودون أدنى شعور بالقلق والخوف ظاهرة حسنة، ودليل على توفر الأمان في المدينة. فلما رأيت تقدير أستاذنا لهذه الظاهرة، وإعجابه الشديد بها، سألته: «ألا يجب أن تكون مثل هذه المظاهر أمراً طبيعياً وعادياً في مجتمع مسلم؟»، ثم تشعب حوارنا، وأخذ مجرى آخر.

ويمكننا إيراد أمثلة كثيرة من هذا القبيل. وفي المقابل يمكننا أيضاً تقديم أمثلة بقدر ما تريدون حول ظاهرة «الإسلاموفوبيا»، أي السلوك والموقف السلبي تجاه الإسلام والمسلمين لدى الغربيين، والأحكام المسبقة التي يحملونها بحقهم. إلا أن أيّاً من هذه الأمثلة وغيرها المذكورة بشأن الإسلام والأمانة - انعدام الأمانة سواء تلك التي لصالح المسلمين أو ضدهم لا تبرر حال الإسلام/العالم الإسلامي اليوم ولا تجعله محقاً، وتشير هذه الأمثلة إلى أن المسلمين قد أصبحوا بعيدين للغاية عن تمثيل الإسلام. وفي الواقع فإننا نجد خير تلخيص لحال المسلمين المزري اليوم ودورهم في خلق التصورات والمفاهيم السلبية ضد الإسلام مثل مقارنة ذكره بمصطلحات الاستشراق، والإرهاب، والرهبنة، والخوف؛ وأفعالهم وتصرفاتهم وسلوكهم المتناقض مع الإسلام، نجده لدى المفكر الماركسي المحايد الذي ينتمي إلى ذلك الغرب الذي نوجه إليه أشد الانتقادات. وهو تيري إيغلتن Terry Eagleton، حيث يقول بشأن الإسلام:

«إن الإسلام - بمعنى الاستسلام أو التسليم - يستوجب تكريس الإنسان نفسه وجعلها فداء لله الذي من مبادئه الأساسية الرحمة والشفقة وحماية الفقراء والمحتاجين... وإن معارضة العنف، والعدالة الاجتماعية من صميم

نظام العقيدة الإسلامية المحكم والمغلق أمام الجدليات اللاهوتية بشكل خاص... ففي الأساس هذا هو النظام العقدي الذي يثير الإعجاب، إلا أنه تحول في عصرنا هذا إلى مذهب أو عقيدة لراجمي المرأة بتعاون أغنياء النفط مع الحكام المستبدن الطغاة، وعقيدة للرجعيين القتلة على يد الملاي الفاشيين». (إيغلتون Eagleton، ٢٠٠٤، ١٨١).

وفي المحصلة أرى أنه ليس من الصواب كثرة لجوء المسلمين كردات فعل شخصية وجماعية نمطية إلى الإسلاموفوبيا والدفاع والتعريف بأنفسهم عن طريق مبدأ التضاد التي يلجؤون إليه كثيراً في تفسير أو ضاعهم وأحوالهم. وبعبارة أخرى حسب مصطلح مفكري عصر ما بعد الحداثة إن تفسير مشكلاتنا وقضايانا الإشكالية وتطوير آلية دفاعية عن طريق مبدأ التضاد المزدوج مع الأسف غير ممكن، كما وأنه غير مقنع أيضاً. لذا فإن الرد على سؤال: «لم نحن بهذه الحال بدون أمان؟» ليس بشعارات من قبيل: «الموت للغرب، الموت لأمريكا؛ وحالتنا هي بسبب المكائد والمؤامرات الصهيونية وعملائهم في الداخل» والتي صارت عادة متبعة، وحالة نمطية لدى المسلمين. (أتاي، ٢٠١٢، ١٦-١٨).

لا شك أن الغرب يسعى إلى إنشاء صورة نمطية، ويعمل على تنفيذ ما يتطلبه ذلك من أمور. ويُعد إيجاد ظاهرة أو مفهوم الإسلاموفوبيا إحدى هذه الأمور. إلا أن لنا كمسلمين معاصرين دوراً لا يمكن إنكاره في إنشاء هذه الصورة. وفي هذا السياق أود أن ألفت النظر إلى أنه من الواجب علينا طرح تساؤلات على أنفسنا، من قبيل: أي إله نؤمن به؟ وأي نبي نتبع؟ وأي نوع من المؤمنين نحن؟ لنعرف طبيعة الإله الذي نعتقد به، وهوية النبي الذي نسير على نهجه، وطبيعة هويتنا الإيمانية وتصنيفنا، ومن ثم القيام بكل ما يلزم في سبيل إنشاء وسط آمن تسوده الأمانة والثقة. وكما قال عصمت أوزال: إذا كنا نعيش في بلد لا يلفت نظره «أكل الحقوق» بقدر ما يلفت أنظاره «الأكل باليد اليسرى» فإن المذنب الأساس هو نحن لا الغرب والغربون؛ فينبغي أن ننظر إلى أنفسنا بدل اتهامهم. ويقول أيضاً: علينا تفقد الأجساد التي بين أسناننا (أوزل، ٢٠١٦، ٢٢٧-٢٢٨). فيجب أن نثيرنا هذه الأجساد وتوقفنا من غفلتنا. (أوزل، ٢٠١٦، ١٦٧-١٦٨).

النتيجة:

إن مقولة توماس هوبز: «الإنسان ذئب للإنسان» عبارة تلخص جيداً علاقات الإنسان بقدر تلخيصها العلاقات التي تقوم بين المجتمعات أيضاً. فالخلافات القائمة بين العالم المسيحي وبين العالم الإسلامي لا تزال مستمر منذ قرون طويلة. وقد عبر صموئيل هنتنغتون عن هذه الخلافات بعبارة مختصرة تمثلت في مصطلح «صراع أو صدام الحضارات». ومهما جرت محاولة إيجاد وتطوير مقولات أخرى في مواجهة هذه المقولة مثل: «تحالف الحضارات» و«التقارب بين الأديان» فإن المنافسة والصدام بين الحضارات أو بين الأديان يظل في الواقع مستمراً سواء بشكل خفي أو علني.

لقد ظهر الاختلاف بين هذين المجتمعين (المسيحي والإسلامي) اللذين يشكلان أكبر تكتل ديني في العالم بأشكال وأنماط مختلفة عبر التاريخ. إلا أن أكثر أشكال هذا الاختلاف خبثاً ومكرراً وقسوة هي ظاهرة

«الإسلاموفوبيا» التي طغت على الساحة العالمية خلال ربع قرن مضى. وإن كانت الإسلاموفوبيا تعود إلى حالة الخوف النفسي التي يشكلها مجتمع هجوي تجاه مجتمع آخر، إلا أنها في النهاية خلقت مشكلة معقدة بين المجتمعات. وإذا أردنا الدخول في مسألة تحديد المسؤول عن هذه الحالة نجد أن الأمان أو الثقة مفهوم قائم على أساس تبادلي، فهو يتطلب المسؤولية والتضحية ممن يشعر بالأمان ومن يمنح الأمان للطرف الآخر معاً.

إننا نتابع بحزن وقلق بالغين هيمنة حالة واسعة من انعدام الأمان والثقة على العالم الغربي تجاه الإسلام أو المسلمين خلال السنوات الأخيرة، وتجاوز هذه الحالة ظاهرة الخوف من المسلم المسماة «الإسلاموفوبيا» لتتجه نحو كراهية الإسلام والمسلمين.

نحن نعلم أن هذه الحالة تعود في الأساس إلى المنافسة والصراعات والصدمات والأحكام المسبقة والنوايا الخبيثة. وباختصار إلى الحسابات العنلية أو الخفية المستمرة منذ قرون طويلة. إلا أنه في قضية الثقة التي هي نتيجة لعلاقة متبادلة لا يمكن تجاهل واجبات مهمة تقع على عاتق المسلمين المكلفين أصلاً بإشعار مخاطبيهم بالثقة والأمان، وأن هناك ضرورة للتحقيق في مدى مسؤولية المسلمين عن هذه الحالة من انعدام الأمان والثقة وإجراء نقد ذاتي حقيقي.

إن تجاوز هذه الحالة يحتاج أمرين أساسيين يتعلقان بالطرفين:

- أ) يحتاج إلى تحقيق ومراجعة من شأنها تخلص أصحاب القرار في المجتمعات الغربية ووسائل الإعلام ومؤسسات المجتمع المدني بكل أطيافها وطبقاتها من الأحكام المسبقة.
- ب) تحتاج المجتمعات الإسلامية إلى إجراء تحقيق ومراجعة جديدة للتوقف على مدى ارتباطها بمعتقداتها ومدى تنفيذها للواجبات الوظائف التي تفرضها عليهم هذه المعتقدات، ثم تطوير وعي من شأنه المساهمة في حل مشكلاتهم وقضاياهم العالقة ضمن الحدود القانونية، ودون الابتعاد عن القيم الإنسانية العالمية.

المراجع العربية:

- أمين، سمير (١٩٩٣)، المركزية الأوروبية، ترجمه للتركية: محمد سرت، إسطنبول، منشورات آيرنتي.
- أناي، رفعت (٢٠١٢)، الفلسفة الدينية لدى أرنست ترلنش Ernst Troeltsch، منشورات يابن آفي، أنقرة.
- البخاري، الإيخان، ٤، ٥، ١٠، ١١؛ الترمذي، الإيخان، ١٢ (٢٦٢٩).
- تشبي، مراد سعد الله (٢٠١٥)، تأسيس خطاب الإسلاموفوبيا في منشورات الاستفتاء على رفض المنارات في سويسرا، بيليج، العدد: ٧٣، ص، ٩٩-١٤٠.
- كير منجي، غمزة، (٢٠١٠)، حول ظاهرة الإسلاموفوبيا في أوروبا، تقرير Bilgesam.
- إيغلتن، تيري (٢٠٠٤)، ما بعد النظرية، ترجمه للتركية: أويغور أباجي، منشورات ليراتور، إسطنبول.
- ابن سعد، الطبقات الكبرى.
- كرمان محمد علي (٢٠١٦)، معجم علم الاجتماع الديني، مكتبة كاراهان، أضنة.
- لين، ناثن (٢٠١٥)، صناعة الإسلاموفوبيا، ترجمه للتركية: إبراهيم يلماز، منشورات DİB، أنقرة.
- أوزل، عصمت (٢٠١٦)، الأربعين، منشورات شوله، إسطنبول.
- سعيد، إدوارد (٢٠٠١)، الاستشراق، مفاهيم الشرق لدى الغرب، ترجمه للتركية: برنا أونلر، منشورات ماتيس، إسطنبول.
- والرشتاين Wallerstein، إيهانويل، ١ (٢٠٠٣)، "مفهوم/ نظرية النظام العالمي في مواجهة مفهوم الأنظمة العالمية: نقد"، النظام العالمي، دير، فرانك، ج جيلز، ب Der. Frank, G. Gills, B. منشورات إيمغه، أنقرة.

Islamophobia and Surveillance Directed at Muslims in the West

Zeynep Serap TEKTEN AKSÜRMELİ*

Abstract:

Increasing surveillance directed at Muslims after 9/11 is among the mostly studied issues in the surveillance literature. Many studies show that surveillance directed at Muslims is intensified in the name of national security measures. Increasing surveillance makes the Muslims in the West live more anxiously and causes negative discrimination against Muslims. The Islamophobic practices affect the Muslims living in the West and Muslims who travel to West for various reasons.

Muslims are seen as the most “suspected” individuals especially in crowded places such as airports, shopping malls, entertainment centers. Muslims who carry Islamic symbols are searched more carefully or paid more attention in crowded places. The surveillance directed at Muslims is justified for the so-called national security necessities. Security forces and media claim that the surveillance directed at Muslims stems from “objective” reasons, however, the biased assumptions regarding religion and culture shape the sphere of surveillance. The discriminatory and accusatory “surveillance discourse” is also reinforced by the media images and populist politicians.

This study aims to figure out the intersection points of Islamophobia and surveillance practices. For this purpose, the surveillance practices directed at Muslims in the West are mentioned briefly in the article. The main axis of the study is the Islamophobic assumptions underlying the increasing surveillance of Muslims in the West. In this article, gender aspects of Islamophobia are also addressed. “Gendered Islamophobia” concept is elaborated in this context. The intensity and type of surveillance changes according to gender because of the different dressing styles. The Muslim women, who prefer to veil, become more easily identifiable because of the headscarf, hijab, turban etc. Moreover, in gendered Islamophobic discourses, Muslim women are usually portrayed as “oppressed”, while Muslim men are presented as “oppressors”.

Surveillance includes unequal power relations between the surveillant and the surveilled. Being the object of the surveillance reflects a power relation in which the person who surveils can exercise power on the surveilled. This article points out the role of Islamophobia in portraying Muslims as “threat” as well as attracting attention to hierarchical power relations embedded in surveillance practices directed at Muslims.

Keywords: Islamophobia, gendered Islamophobia, surveillance, terror, post-9/11 period.

---

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, tektenzey@gmail.com.

İslamofobi ve Batı'da Müslümanlara Yönelen Gözetim

Özet

Gözetim sosyolojisi literatüründe özellikle 9/11 saldırıları sonrasında artış gösteren çalışma konularının başında Müslümanlara yönelik artan gözetim gelmektedir. Birçok çalışma ulusal güvenlik gerekçeleriyle artan gözetimin özellikle Müslümanlara yöneldiğini ortaya koymaktadır. Artan gözetim, Batı'da yaşayan Müslümanların gündelik hayatlarını daha kaygılı geçirmelerine ve ayrımcılığa uğramalarına neden olmaktadır. Bu durumun Batı ülkelerinde yaşan Müslümanları ve çeşitli nedenlerle Batı'ya seyahat eden Müslümanları etkilediği bilinmektedir.

Batı'da Müslümanlar özellikle havaalanları, alışveriş merkezleri, eğlence merkezleri gibi kalabalık ortamlarda en "şüpheli" kişiler olarak görülmekte ve güvenlik gerekçeleriyle gözetim özellikle Müslümanlara yöneltilmektedir. Müslümanlıkla ilişkilendirilen kıyafet ve simgelerin taşıyıcılarının daha fazla "aranması", bu kişilere "dikkat edilmesi", bu kişilerden daha fazla şüphelenmesi gerektiği algısı yaygındır. Güvenlik güçleri ve medya Müslümanlara yönelik artan gözetimin "objektif" nedenlerden kaynaklı olduğunu iddia etmekteyse de din ve kültüre dair önyargılı varsayımların gözetim alanını şekillendirdiği bilinmektedir. Müslümanlara dair yaratılan dışlayıcı ve suçlayıcı "gözetim söylemi" medyanın kullandığı imajlarla ve populist politikacıların söylemleri ile de desteklenmektedir.

Bu çalışma, islamofobi kavramıyla gözetim sosyolojisi alanını birarada incelemeyi ve kesişim noktalarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Müslümanların Batı'da hangi gözetim pratiklerine maruz kaldıkları makalede değinilen konular arasındadır. Batı'da Müslümanlara yönelik gözetimin artmasının altındaki islamofobik varsayımlar makalenin ana eksenini oluşturmaktadır. Bu çalışmada, islamofobi ve gözetim ilişkisinin toplumsal cinsiyet boyutlarına da değinilmiştir. Literatürde "cinsiyetçi İslamofobi" kavramıyla ifade edilen süreçler de ele alınmıştır. Müslüman kadınlardan örtünmeyi tercih edenler kullandıkları eşarp, başörtü, türban ve hicab gibi kıyafetler nedeniyle daha ayırt edilebilir ve görünür olmaktadır. Kadın ve erkeklerin kıyafet farklılıkları nedeniyle günlük hayatta gözetime maruz kalma şekilleri ve sıklıkları değişmektedir. Cinsiyetçi İslamofobik söylemde Müslüman kadınlar genellikle "baskılanmış" olarak resmedilirken, Müslüman erkekler is "baskılayan"lar olarak temsil edilmektedir.

Gözetim, gözetleyen ve gözetlenen arasında eşitsiz bir güç ilişkisinin olduğu bir olgudur. Gözetimin nesnesi olmak gözetleyenin, gözetlenen üzerinde güç uygulayabileceği bir pozisyonu ifade eder. Bu makale, islamofobinin Müslümanları "tehdit" olarak göstermedeki rolünün yanında, Müslümanları gözetimin nesnesi olarak hiyerarşik olarak daha alt bir pozisyonda konumlandığına da dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, cinsiyetçi İslamofobi, gözetim, terör, 9/11 sonrası

Introduction

In September 2015, a school boy aged 14 was handcuffed and arrested in Texas, USA for bringing an alleged homemade hoax bomb to school¹. His name is Ahmed Mohamed and the alleged hoax bomb was his science project, it was a homemade clock. After this tragic event, he received many invitations from politicians and public figures including Barack Obama, the President of USA, and many of others tweeted about him to give support². He even met with the Prime Minister of Turkey at that time³. However, this event made it very visible that Islamophobia is embedded in the everyday life of the USA.

The attacks on September 11, 2001 (also referred to as 9/11) is usually stated as a turning point for Islamophobia and the surveillance studies. Especially after 9/11, one of the crucial elements defining the Muslim identity in the West has become "terror". Many individuals claiming a Muslim identity or carrying the symbols of being a Muslim (beard, headscarf, hijab vs.) feel the need to show that they are not "terrorists". The main motive of surveillance after 9/11 is "suspicion" (Lyon, 2001: 9). The fear and suspicion are closely related themes, Islamophobia as "fear of Islam" is one of the sources of the surveillance directed at Muslims. That is to say, Muslim communities living in the West are affected from 9/11 attacks in a negative way. 9/11 is the most important event that affects the Arab Americans. After 9/11, Arab community attracted a great deal of attention from public, people with Arab background needed to reconsider and reevaluate themselves in the society (Salaita 2005: 151). After 9/11, Arab and Muslim people are subjected to discriminatory practices in the USA such as detentions without charge and trial (Lyon, 2001:76). The security-based discourse regarding Islam is very much influenced from the statements of politicians and the media.

Along with this, terrorist attacks associated with Islamic State of Iraq and Syria⁴ (ISIS) took many lives⁵. However, it is not just Western countries affected from terrorist attacks. In October 10, 2015 in Ankara, two bombs exploded and caused the death of 102 people, this attack is said to be associated with ISIS. In addition, in June

¹ Follow the links for details: <http://time.com/4079766/ahmed-mohamed-clockmaker-president-obama/>
<http://edition.cnn.com/2015/09/16/us/texas-student-ahmed-muslim-clock-bomb/index.html>
<http://www.independent.co.uk/news/world/americas/ahmed-mohamed-texas-police-knew-he-didnt-have-a-bomb-but-arrested-him-anyway-10507254.html>

² Follow the link for details: https://www.washingtonpost.com/news/speaking-of-science/wp/2015/09/16/president-obama-tweets-in-support-of-istandwithahmed/?utm_term=.30121cfc2b0

³ Follow the link for details: <http://aa.com.tr/tr/yasam/davutoglu-elindeki-saat-bomba-sanilarak-abd-de-gozahtina-alinan-musulman-ogrenci-ahmed-ile-bir-araya-geldi/320941?amp=1>

⁴ "DAESH" is the acronym of the arabic phrase al-Dawla al-Islamiya al-Iraq al-Sham (Islamic State of Iraq and the Levant). Some experts and the world leaders prefer to use this phrase. Since the more commonly used name of this group in the literature and the media is ISIS, ISIS is preferred in this article.

⁵ Follow the link for details: <http://edition.cnn.com/2015/12/17/world/mapping-isis-attacks-around-the-world/index.html>

28, 2016, at the Atatürk Airport in Istanbul, 44 people were killed and many others were injured, again these bombings are carried out by the alleged ISIS members. Lastly, on the New Year's Eve in 2016, 39 people were killed by a shooting in Reina night-club in Istanbul. Citizens of Tunisia, Lebanon, India, Jordan and Saudi Arabia were among the victims along with the citizens of Israel, France and Belgium.⁶ The purpose of presenting these cases is to attract attention that the fear of terror is not limited to the western world. However, there is an unhealthy tendency to fear from the Muslims in general despite the fact that Muslims are also the targets of the terror. In line with this perspective, this study aims to present a discussion about Islamophobia and the everyday surveillance of Muslims in the West. A discussion on the intersection points of Islamophobia, the everyday surveillance and discrimination of Muslims in the West are presented in this study.

Islamophobia in the West

The term Islamophobia, simply meaning the fear of Islam and implying a form of xenophobic reaction against Muslims, is used frequently to describe the recent prejudice and antagonism towards Islam and Muslims (Rana, 2007: 149). In Islamophobic discourse, Islam is misevaluated as religion of terrorism and backwardness, as having an anti-democratic tendency, and a very patriarchal character.

Islamophobia emerged as a widely used concept in late 1990s with a report namely "Islamophobia: A Challenge for Us All" by a British NGO Runnymede Trust in 1997 (Bleich, 2012:180). Although Islamophobia has historical roots, mostly latest developments increased its prevalence. Especially 9/11 attacks of Al-Qaeda are stated as a turning point that caused increasing discrimination acts towards Muslims and provoked biased opinion on Islam (Inman, McCormack & Walker, 2012:111; Doyle & Ahmad, 2013: 167). Today, ISIS threat further feeds the Islamophobia in all over the World. However, it must be added that although increasing terrorist attacks accelerate the Islamophobic sentiments in the West, it is not just related to terrorism but also to orientalist and ethno-centric assumptions about Islam and Muslims. Said (2016: 11-12) points out the place of East in defining European identity in orientalist thinking, stating that the East is the cultural opponent and the strongest "other" figure of the West. The East descriptions are useful in defining European identity because the East is presented as the opposite of the West (Said, 2016: 11-12). Since East and Islam are presented as the anti-thesis of the West, and the comparison of the East and West is used in the Western identity formation, blaming the "Middle Eastern" and "Muslim" for increasing terror threat becomes functional. Identification of the Islam and blaming Muslim people with organized terrorist activities become a

---

⁶ Follow the link for details: <http://www.bbc.com/news/world-europe-38645787>

---

way of protecting “Western identity” in the face of increasing unrest in the Western society.

Since there cannot be a single origin of Islamophobia, possible compound factors can offer some explanation on the issue of rising Islamophobia in the world. Along with the identification of terror with Islam and having orientalist tendencies, some other factors are also related to increasing Islamophobia in the West.

Migration is one of the important factors related to increasing Islamophobia. Poverty and other factors have accelerated Muslim migration to Western countries and this influx of immigrants increased the xenophobic hatred and discrimination directed at migrant populations, Muslims in particular (Rana, 2007: 149,159). Especially in recent years with the war in Syria, migrant populations try to reach Western countries in search of a better life. The cultural and religious confrontation, which is experienced because of the recent migration wave, are among the factors affecting rising Islamophobia.

Another factor contributing to intensification of Islamophobia is the populist discourse in the West. Right wing conservative political movements in Europe attack Islam and misinterpret some facts to enhance their political power (Havez, 2014: 479). They develop an anti-Islam discourse at the expense of increasing hatred and discrimination against Muslim minority. Blaming Muslim migrants for increasing unemployment and terrorist attacks is a way of gaining political support. Right wing populist politicians base their arguments on a kind of “clash of civilizations” argument once formulated by Samuel Huntington in 1998. Moreover, Bayoumi (2015) states that not only right-wing conservatives but also liberals and even some groups of leftists are using anti-Islam sentiments and arguments for political purposes.

Along with the increasing migrant population and populist tendencies, media discourse is also influential in increasing Islamophobia. The media is a powerful tool in shaping the public opinion and assumptions regarding the Muslim migrant communities. Continuous broadcasts on media about Islamist terrorist groups consolidate negative image of Islam and this results in discrimination of Muslims (Von Sikorski, Schmuck, Matthes & Binder, 2017: 826-827). The images of Arabs, Muslims and people with Middle Eastern origin are usually portrayed as “wholly evil and warlike” and there are rarely positive images of those group of individuals in the media (Perry and Poynting, 2006: 5). The image of Islam is harmed through Western media by ignoring the distinction between Islam and terrorism (Perry, 2014: 76). The impact of the media on shaping the assumption of the public is huge especially after 9/11. Spigel (2004: 242-245) gives an important example, a serial namely *The West Wing*, on the importance of media after 9/11 context. After 9/11, the episode of *The West Wing*, broadcasted on October 3, 2001, was about a group of high school students who caught in the White house because of a terrorist attack. During this episode, the Middle East’s antagonism towards the West is mentioned.

Moreover, in this episode, some “cultural customs of Islamic fundamentalists” such as forced veiling of women, are confronted with the Western culture. Spigel evaluate this tendency on this important episode as “an ethnocentric celebration of American cultural superiority” (2004: 242-245).

Gendered Islamophobia

Although Islamophobia affects almost all Muslims in the world, the frequencies and the nature of discrimination and surveillance directed at individuals vary according to gender. That is to say, Islamophobia has a gender side. The concept *gendered Islamophobia* is useful to understand the different impacts of Islamophobia on women and men especially in Western World. This concept reflects the intersectionality of gender, race and religion, and in some contexts class. The bans on different forms of veiling in public spaces in the West are among the most visible forms of reflection of the gendered Islamophobia. Although the definition of veiling in Islam is a debated issue, some forms of dressing are usually directly seen as Islamic symbols in daily life. The veiling practices of Muslim women are usually seen in the form of the “hijab, burqa, and nikab, headscarves and shawls” and all these forms are recognized as “veiling” (Renne, 2013, as cited in Rasmussen, 2013: 237). But, veiling also may refer to a way of dressing in which “the face and body are wholly or partially hidden” (Rasmussen, 2013: 237). The veiling and dressing practices make Muslim women more identifiable and visible, therefore, more vulnerable to discrimination and surveillance in everyday life. Moreover, as Perry points out women are even more vulnerable to violence due to prejudice (2014: 79). Although there are some codes of appearance associated with being a Muslim man and having an Arabic or Middle Eastern origin, in general, Muslim men have less differentiable dress codes compared to Muslim women.

Gendered Islamophobia also refers to the way of thinking that Islam has a patriarchal character, as a result, it should be condemned. One source of suspicion against Muslim people is so-called ‘undebatable oppression of women’ in the Muslim community. Rasmussen points out a common way of thinking in the West that all veiled women are thought as oppressed or forced to veil, which implies a cultural deficit (2013: 238). Mirza makes a similar point and argues that in the West the heterogeneity, complexity, and individuality of Muslim women are ignored and biased categories of “oppressed” and “dangerous” created to define Muslim women (Mirza, 2013: 313). These arguments ignore the feminist movements in Muslim communities as well as personal meanings attributed to veiling. Especially in the West, veiling can be a form of expressing identity. As Mirza states, the veil is an “identity site” of Muslim women in Britain and Europe (2013: 313). Jailani expresses that the anti-veiling thoughts stem from the “white savior complex” in the West, which expresses the white western people’s attempts of ‘save’ or help others with different color or ethnic origin (2016:54). However, the Muslim women, especially

---

those who prefer to veil, are subjected to discriminatory behaviors in the West such as the unequal access of employment and bans of veiling in public space. Stereotypes are affecting the lives of Muslim women in Europe (Mirza, 2013: 303). Muslim women, who are not in line with the Western codes of ideal women, considered as 'others' in Western World (Perry, 2014: 79).

Another aspect of gendered Islamophobia is the demonization of Muslim men. In the West, there is a tendency to see all the Muslim men as conservative, authoritarian, religious, violent, and oppressive, whereas Muslim women are seen as being oppressed in all spheres of life and always wearing a form of veiling (Sadek, 2017: 204-205). In this line of thought, two key defining elements of Muslim identity are "backwardness and danger" (Sadek, 2017: 204-205). "Backwardness" usually makes reference to alleged violent and oppressive character of Muslim men, and the strictly patriarchal culture among Muslim communities, whereas "danger" refers to suspicion towards Muslims as potential terrorists. Sadek argues that the heterogeneity and individual differences among the Muslims are ignored as well as the historical changes across time (2017: 204-205).

The discussions on Muslim women's oppression, veiling, and patriarchy in Muslim communities are very important for the transformation of Muslim women's position and community improvement. However, the discussions fed by gendered Islamophobia do not serve the positive purposes, on the contrary, it may cause reactionary responses among Muslim communities or hurt Muslim women by discriminatory practices. My aim is not to underestimate the oppression of women or ignore some problematic aspects of position of women in Islamic geography but just to express that the patriarchal practices and the oppression are not the only meaning of the veiling for the Muslim women or the problem of oppression of women is not exclusive to Islamic geography.

The Intersections of Islamophobia and Surveillance: Loss of Privacy, Social Sorting and Power Relations

Surveillance is a "routine and focused attention to personal details for the purposes of influence, management, care, and control" (Lyon, 2006: 403). The increasing surveillance with the help of developed technology is a worldwide issue. However, not all citizens and migrants are subjected to same amount of surveillance. Some categories of people are seen as more "dangerous" and subjected to greater amount of surveillance. As Levi and Wall (2004: 203) state security agencies lean on the public support for increasing surveillance and the opposition to it is usually silenced. What this study argues is that one of the sources that feeds the "public support" is Islamophobia in Western societies. Moreover, there is an institutional culture in which Islamophobic assumptions are embedded in.

While some authors see developing surveillance technologies and decreasing privacy as something concerning, some others argue that increasing surveillance and data-veillance (surveillance by data) are something positive because these technologies makes the life easier (Lyon, 2010 :20). Lyon indicates that the concept of privacy itself is “historically and culturally relative”, in some cultures such as Chinese and Japanese personal space in western sense is limited (2010: 20). Although the sense of privacy is relative, the violation of privacy of individuals without their consent, is still problematic. Moreover, the cultural responses to violation of privacy in close family settings are very different from the violation of privacy by strangers or state. In this context, violation of privacy of Muslims reflects an unequal power structure based on ethnicity and religion. The unequal power relations are not only between state (and other organizations as surveillant) and the individuals (surveilled) but also between the surveilled groups of people because, individuals from different backgrounds are exposed to different levels of violation of privacy.

Privacy is the processes of “to decide when, how and to what extent that information is communicated to others” (Westin 1967, as cited in, Lyon, 2010: 20). Therefore, the context in which the privacy is discussed, is important. In some contexts, individuals can focus on the benefits in exchange for giving up the privacy. However, in some other cases, privacy is violated without any consent, as in the case of the period after 9/11. Giving up privacy on the information about the shopping tendencies does not have the same consequences with being forced to give information about the personal details in the context of terror threat. In some cases, personal information is retrieved without the knowledge of the person so the individuals even are not aware of the violation of privacy. Moreover, the only problem is not only violation of privacy of the Muslim individuals but also collection of personal details and classification of individuals into certain categories.

Social sorting and Reflection of Power Relations

Personal data collected through surveillance systems are processed and these systems identify certain groups. Sometimes these categories may be certain consumer groups who are being provided certain exclusive services and sometimes certain potential “treats” for society (Lyon, 2006). The surveillance systems’ coding mechanisms use some categories fed by biased information (Lyon, 2005:2), meaning that these categories are not just technical issues. As Lyon states, power relations are embedded in all surveillance processes (2010: 3). The values prevalent in the society shape the information the assumptions of surveillance systems, and the target population from which the information to be collected. These systems and the processes are not free from the power relations. On the contrary, these are the reflection of hierarchies and power relations prevalent in the society. Race, ethnicity, class, gender and religion are the basic elements that shape the power relations in personal and institutional level. Concerning the Islamophobia debate, all these four

---

elements are very relevant in analyzing the power relations, and the reflection of these relations in the field of surveillance.

One reflection of the power relations is *social sorting*. Information collected through various surveillance mechanisms are sorted and some profile categories are created through this way. These categories are not merely data sets, they have social consequences (Lyon 2001), everyday life and life chances of individuals are affected by these categories (Lyon, 2005: 2), the groups which are created by social sorting “can be treated differently” (Lyon, 2006: 399). Lyon also points out the difference of the social sorting perspective from Foucault’s surveillance understanding in which surveillance affect all citizens equally (Bigo and Guild, 2005 :3, as cited in Lyon, 2010: 10). Social sorting and surveillance are not only used for terror prevention activities, but also in sorting of individuals into categories of ‘desirable’ and ‘undesirable’, in a sense “who needs to be controlled and who is free of that control”, the individuals who need to be controlled are usually foreign workers, immigrants and asylum seekers (Lyon, 2004, as cited in Lyon, 2010: 10).

One example of the different treatment by social sorting is ‘no-fly-lists’ which are created on the basis of information about ethnicity, religion, and country of origin (Lyon, 2010: 26-27). Lyon points out that after 9/11, Arab or Muslim travelers are paid extra attention. Especially young Muslim men’s usage of internet, phone calls, financial transactions, travelling information are monitored, and as a result, the complaints regarding discrimination of young Arab men and Muslims has increased (Lyon, 2001; 100). For example, the monetary transactions are also monitored, sending money for the remaining family members and voluntary philanthropic organizations in the country of origin, is seen as problematic especially for Muslims because of the suspicion of funding terrorists in these countries (Lyon, 2001:51). Lyon points out that it is the discriminatory practices coming as a consequence of surveillance are more problematic than the surveillance itself (2005:2).

Today, surveillance systems are using biometrical information to create “biological profiles” to regulate traveling (such as creating ‘no-fly-lists’), monetary transactions and employment information, these technologies are not free from racist and colonial ‘anthropometric’ tendencies (Lyon, 2010: 26-27). These surveillance policies create some advantaged categories such as “trusted travelers” or disadvantaged categories such as “people of Middle Eastern appearance” (Lyon, 2006: 406). That is to say, the people with “Muslim-Arab” origin are subjected to “racial’ profiling” (Lyon, 2001:50). One of the most striking examples of classification of personal data on “racial criteria” had taken place in South Africa under apartheid system, in this system population data had been used to exclude black population from opportunities in different structures (Lyon, 2010: 22). Lyon also points out that social sorting may not have an ill intention at the beginning of surveillance process, however, it still has an effect on the life-chances of the individuals (Lyon, 2010: 24). The consequences of the social sorting can be very grave especially in the field of criminal justice because the new tendencies in criminal systems are assessing

---

'dangerousness' (Feely and Simon 1994: 180, as cited in Lyon, 2010: 25). That is to say, new trends in the justice system are based on the 'risk assessment' rather than the hard-core evidences especially after 9/11 (Lyon, 2010: 25).

Another dimension that makes the social sorting more problematic is that the categorization codes usually are not under public scrutiny, especially when these codes are presented as national security measures (Lyon, 2010: 31-32). This dimension points out the transparency problem in criteria setting process in defining who is suspected.

Surveillance by state is just one form of the suspicion directed against Muslims or people with Middle Eastern origin. Surveillance of everyday life by neighbors, co-workers, social workers or other people with whom those individuals have face-to-face contact is another form of being under scrutiny.

Lyon states that creating "categories of suspicion" has been augmented after 9/11, this process makes all individuals "surveillors" (2001:10). Since all individuals in the society have the potential to gaze other people, the individuals who are in the "categories of suspicion" are under constant surveillance of others in the daily life. As Lyon states, any behavior and even "doing nothing" can be seen as suspicious (Lyon, 2001:51).

An example of surveillance of Muslims in the daily life by face-to-face interaction is the Prevent programme in Britain. The program, Prevent, "The Preventing Violent Extremism" is stated to aim to identifying young Muslim who are deluded and inclined to radical Islamist ideologies and groups (Lavette, 2014: 495). This program implies that Muslims, especially young Muslims, are seen as potential terrorists and they are needed to be intensively surveilled by all agents of the society who can access them. This programme is implemented by two successive governments in Britain. The "Prevent" agenda enables us to see the "institutionalized Islamophobia" in Britain (Lavette, 2014:544). The Prevent programme reflects that Muslim communities are understood as "potentially problematic" so that constant surveillance should be exercised by encouraging involvement of social welfare workers, teachers, youth workers, voluntary sector organizations and other social local community members as agents to surveil any potentially suspicious case among Muslim community members (Lavette, 2014: 491-493). This program sets targets for people who have face-to-face interaction with community members to collect information about "people who were being influenced by 'Islamic extremism'" and demands reporting the intelligence to the government (Lavette, 2014: 505). However, Lavette also adds that the definitions of "extremist" behavior are not clear (Lavette, 2014: 547). With this policy perspective, British governments make welfare workers, health and education professionals and voluntary sector workers "'soft' policers" of vulnerable Muslim communities which include poor sections of society such as Pakistanis and Bangladeshis (Lavette, 2014:508, 547-549). These policies have the

---

potential to further estrange the Muslim populations who already experience problems due to the bias directed to them (Lavette, 2014: 547).

Conclusion

It is important to place the Islamophobia debate into a broader frame; this study aims to discuss Islamophobia in the context of surveillance and power relations embedded in surveillance practices. There are many Muslims who are citizens of Western countries, also, there are individuals who do not hold a citizenship status but live in the West or travel to Western countries for some reason. All these groups are affected negatively from the Islamophobic assumptions and practices. In this study, the concepts of Islamophobia and gendered Islamophobia has been addressed, and these concepts are elaborated in the context of surveillance directed at Muslim individuals in personal and institutional level.

After 9/11, increasing surveillance in the name of national security is discussed within the loss of civil liberties and loss of privacy. Increasing security measures harm the privacy of individuals, however, terrorism fear of the public is manipulated to justify the increasing surveillance. Security vs. privacy debate becomes more important for the Muslim populations in different countries because the increased surveillance mostly target Muslim population. Because of the the massive growth of surveillance systems in the world, the "end of privacy" debate became very common (Lyon, 2010:19). However, loss of privacy of Muslims individuals is more striking in the Western societies in terms of extent and prevalence. Negative representation of Islam on the media and political populism reinforce the negative images of Muslims and Muslims immigrants in the West, therefore increasing surveillance directed at Muslims is justified. In this respect, new extensive publicity is needed to renew global image of Islam.

All discussions regarding surveillance bring us to the issue of power relations. Surveillance of Muslims reflects unequal power relations and biases stemming from religion and country of origin. This perspective is very useful in catching the effects of racial, religious and ethnic differences in the society. In this article, the power dimension of surveillance practices is also addressed by making references to Islamophobia.

BIBLIOGRAPHY

- Bayoumi, M. (2015, June 29). 'Why Do They Hate Us?' Retrieved December 06, 2017, from <https://www.thenation.com/article/why-do-they-hate-us/>
- Bleich, E. (2012). Defining and researching Islamophobia. *Review of Middle East Studies*, 46(2), 180-189.
- Doyle, N. J., & Ahmad, I. (2013). Islamophobia, European Modernity and Contemporary Illiberalism. *Politics, Religion & Ideology*, 14(2), 167-172.
- Hafez, F. (2014). Shifting borders: Islamophobia as common ground for building pan-European right-wing unity. *Patterns of Prejudice*, 48(5), 479-499.
- Inman, S., McCormack, P., & Walker, S. (2012). "Wearing Your Own Culture": a Study of Islamophobia in English Schools. *Children's Voices*, 109-127.
- Jailani, Y. (2016). The Struggle of the Veiled Woman: 'White Savior Complex' and Rising Islamophobia Create a Two-Fold Plight. *Harvard International Review*, 37(2), 51-54.
- Lavette, M., & Penketh, L. (2014) Institutionalized Islamophobia and the 'Prevent' agenda: 'winning hearts and minds' or welfare as surveillance and control. In Lavalette, M., & Penketh, L. (Eds.). *Race, racism and social work: Contemporary issues and debates*. Policy Press.
- Levi, M., & Wall, D. S. (2004). Technologies, security, and privacy in the post-9/11 European information society. *Journal of law and society*, 31(2), 194-220.
- Lyon, D. (2001). *Surveillance society: Monitoring everyday life*. Open University Press.
- Lyon, D. (2005). Introduction. In *Surveillance as social sorting: Privacy, risk, and digital discrimination* (pp. 1-10). London and New York: Routledge.
- Lyon, D. (2006). Airport screening, surveillance, and social sorting: Canadian responses to 9/11 in context. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 48(3), 397-411.
- Lyon, D. (2010). Surveillance, power and everyday life. *Emerging Digital Spaces in Contemporary Society*. Houndsmills, UK: Palgrave Macmillan, 107-120.
- Mirza H.S. (2013) Embodying the Veil: Muslim Women and Gendered Islamophobia in 'New Times'. In: Gross Z., Davies L., Diab AK. (eds) *Gender, Religion and Education in a Chaotic Postmodern World*. Springer, Dordrecht
- Perry, B., & Poynting, S. (2006, December). Inspiring islamophobia: media and state targeting of Muslims in Canada since 9/11. In *TASA Conference 2006, University of Western Australia & Murdoch University, 4-7 December 2006 ASA 2006*.
- Perry, B. (2014). Gendered Islamophobia: hate crime against Muslim women. *Social Identities*, 20(1), 74-89.
- Rana, J. (2007). The story of Islamophobia. *Souls*, 9(2), 148-161.
- Rasmussen, S. J. (2013). Re-casting the veil: Situated meanings of covering. *Culture & Psychology*, 19(2), 237-258.

-
- Sadek, N. (2017). Islamophobia, shame, and the collapse of Muslim identities. *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 14(3), 200-221.
  - Said, E. W. (2016). *Şarkiyatçılık: Batının Şark Anlayışları*. İstanbul: Metis Yayınları.
  - Salaita, S. G. (2005). Ethnic identity and imperative patriotism: Arab Americans before and after 9/11. *College literature*, 32(2), 146-168.
  - Spiegel, L. (2004). Entertainment wars: Television culture after 9/11. *American Quarterly*, 56(2), 235-270.
  - Von Sikorski, C., Schmuck, D., Matthes, J., & Binder, A. (2017). "Muslims are Not Terrorists": Islamic State Coverage, Journalistic Differentiation between Terrorism and Islam, Fear Reactions, and Attitudes toward Muslims. *Mass Communication and Society*, 20 (6), 825-848.

Islamophobia and Surveillance Directed at Muslims in the West*

Zeynep Serap TEKTEN AKSÜRMEĪ**

Abstract:

Increasing surveillance directed at Muslims after 9/11 is among the mostly studied issues in the surveillance literature. Many studies show that surveillance directed at Muslims is intensified in the name of national security measures. Increasing surveillance makes the Muslims in the West live more anxiously and causes negative discrimination against Muslims. The Islamophobic practices affect the Muslims living in the West and Muslims who travel to West for various reasons.

Muslims are seen as the most “suspected” individuals especially in crowded places such as airports, shopping malls, entertainment centers. Muslims who carry Islamic symbols are searched more carefully or paid more attention in crowded places. The surveillance directed at Muslims is justified for the so-called national security necessities. Security forces and media claim that the surveillance directed at Muslims stems from “objective” reasons, however, the biased assumptions regarding religion and culture shape the sphere of surveillance. The discriminatory and accusatory “surveillance discourse” is also reinforced by the media images and populist politicians.

This study aims to figure out the intersection points of Islamophobia and surveillance practices. For this purpose, the surveillance practices directed at Muslims in the West are mentioned briefly in the article. The main axis of the study is the Islamophobic assumptions underlying the increasing surveillance of Muslims in the West. In this article, gender aspects of Islamophobia are also addressed. “Gendered Islamophobia” concept is elaborated in this context. The intensity and type of surveillance changes according to gender because of the different dressing styles. The Muslim women, who prefer to veil, become more easily identifiable because of the headscarf, hijab, turban etc. Moreover, in gendered Islamophobic discourses, Muslim women are usually portrayed as “oppressed”, while Muslim men are presented as “oppressors”.

Surveillance includes unequal power relations between the surveillant and the surveilled. Being the object of the surveillance reflects a power relation in which the person who surveils can exercise power on the surveilled. This article points out the role of Islamophobia in portraying Muslims as “threat” as well as attracting attention to hierarchical power relations embedded in surveillance practices directed at Muslims.

Keywords: Islamophobia, gendered Islamophobia, surveillance, terror, post-9/11 period.

---

* This paper is published in the 6th issue of *İlahiyat Akademi*. (Zeynep Serap TEKTEN AKSÜRMEĪ, Islamophobia and Surveillance Directed at Muslims in the West”, *İlahiyat Akademi*, sayı: 6, 2017, s. 183-196.)” The paper in Turkish issue should be referred to for citations.

** Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, tektenzey@gmail.com.

İslamofobi ve Batı'da Müslümanlara Yönelen Gözetim

Özet

Gözetim sosyolojisi literatüründe özellikle 9/11 saldırıları sonrasında artış gösteren çalışma konularının başında Müslümanlara yönelik artan gözetim gelmektedir. Birçok çalışma ulusal güvenlik gerekçeleriyle artan gözetimin özellikle Müslümanlara yöneldiğini ortaya koymaktadır. Artan gözetim, Batı'da yaşayan Müslümanların gündelik hayatlarını daha kaygılı geçirmelerine ve ayrımcılığa uğramalarına neden olmaktadır. Bu durumun Batı ülkelerinde yaşan Müslümanları ve çeşitli nedenlerle Batı'ya seyahat eden Müslümanları etkilediği bilinmektedir.

Batı'da Müslümanlar özellikle havaalanları, alışveriş merkezleri, eğlence merkezleri gibi kalabalık ortamlarda en "şüpheli" kişiler olarak görülmekte ve güvenlik gerekçeleriyle gözetim özellikle Müslümanlara yöneltilmektedir. Müslümanlıkla ilişkilendirilen kıyafet ve simgelerin taşıyıcılarının daha fazla "aranması", bu kişilere "dikkat edilmesi", bu kişilerden daha fazla şüphelenmesi gerektiği algısı yaygındır. Güvenlik güçleri ve medya Müslümanlara yönelik artan gözetimin "objektif" nedenlerden kaynaklı olduğunu iddia etmekteyse de din ve kültüre dair önyargılı varsayımların gözetim alanını şekillendirdiği bilinmektedir. Müslümanlara dair yaratılan dışlayıcı ve suçlayıcı "gözetim söylemi" medyanın kullandığı imajlarla ve populist politikacıların söylemleri ile de desteklenmektedir.

Bu çalışma, islamofobi kavramıyla gözetim sosyolojisi alanını birarada incelemeyi ve kesişim noktalarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Müslümanların Batı'da hangi gözetim pratiklerine maruz kaldıkları makalede değinilen konular arasındadır. Batı'da Müslümanlara yönelik gözetimin artmasının altındaki islamofobik varsayımlar makalenin ana eksenini oluşturmaktadır. Bu çalışmada, islamofobi ve gözetim ilişkisinin toplumsal cinsiyet boyutlarına da değinilmiştir. Literatürde "cinsiyetçi İslamofobi" kavramıyla ifade edilen süreçler de ele alınmıştır. Müslüman kadınlardan örtünmeyi tercih edenler kullandıkları eşarp, başörtü, türban ve hicab gibi kıyafetler nedeniyle daha ayırt edilebilir ve görünür olmaktadır. Kadın ve erkeklerin kıyafet farklılıkları nedeniyle günlük hayatta gözetime maruz kalma şekilleri ve sıklıkları değişmektedir. Cinsiyetçi İslamofobik söylemde Müslüman kadınlar genellikle "baskılanmış" olarak resmedilirken, Müslüman erkekler is "baskılayan"lar olarak temsil edilmektedir.

Gözetim, gözetleyen ve gözetlenen arasında eşitsiz bir güç ilişkisinin olduğu bir olgudur. Gözetimin nesnesi olmak gözetleyenin, gözetlenen üzerinde güç uygulayabileceği bir pozisyonu ifade eder. Bu makale, islamofobinin Müslümanları "tehdit" olarak göstermedeki rolünün yanında, Müslümanları gözetimin nesnesi olarak hiyerarşik olarak daha alt bir pozisyonda konumlandığına da dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, cinsiyetçi İslamofobi, gözetim, terör, 9/11 sonrası

Introduction

In September 2015, a school boy aged 14 was handcuffed and arrested in Texas, USA for bringing an alleged homemade hoax bomb to school¹. His name is Ahmed Mohamed and the alleged hoax bomb was his science project, it was a homemade clock. After this tragic event, he received many invitations from politicians and public figures including Barack Obama, the President of USA, and many of others tweeted about him to give support². He even met with the Prime Minister of Turkey at that time³. However, this event made it very visible that Islamophobia is embedded in the everyday life of the USA.

The attacks on September 11, 2001 (also referred to as 9/11) is usually stated as a turning point for Islamophobia and the surveillance studies. Especially after 9/11, one of the crucial elements defining the Muslim identity in the West has become "terror". Many individuals claiming a Muslim identity or carrying the symbols of being a Muslim (beard, headscarf, hijab vs.) feel the need to show that they are not "terrorists". The main motive of surveillance after 9/11 is "suspicion" (Lyon, 2001: 9). The fear and suspicion are closely related themes, Islamophobia as "fear of Islam" is one of the sources of the surveillance directed at Muslims. That is to say, Muslim communities living in the West are affected from 9/11 attacks in a negative way. 9/11 is the most important event that affects the Arab Americans. After 9/11, Arab community attracted a great deal of attention from public, people with Arab background needed to reconsider and reevaluate themselves in the society (Salaita 2005: 151). After 9/11, Arab and Muslim people are subjected to discriminatory practices in the USA such as detentions without charge and trial (Lyon, 2001:76). The security-based discourse regarding Islam is very much influenced from the statements of politicians and the media.

Along with this, terrorist attacks associated with Islamic State of Iraq and Syria⁴ (ISIS) took many lives⁵. However, it is not just Western countries affected from terrorist attacks. In October 10, 2015 in Ankara, two bombs exploded and caused the death of 102 people, this attack is said to be associated with ISIS. In addition, in June

---

¹ Follow the links for details: <http://time.com/4079766/ahmed-mohamed-clockmaker-president-obama/>
<http://edition.cnn.com/2015/09/16/us/texas-student-ahmed-muslim-clock-bomb/index.html>
<http://www.independent.co.uk/news/world/americas/ahmed-mohamed-texas-police-knew-he-didnt-have-a-bomb-but-arrested-him-anyway-10507254.html>

² Follow the link for details: https://www.washingtonpost.com/news/speaking-of-science/wp/2015/09/16/president-obama-tweets-in-support-of-istandwithahmed/?utm_term=.30121cfc2b0

³ Follow the link for details: <http://aa.com.tr/tr/yasam/davutoglu-elindeki-saat-bomba-sanilarak-abd-degozaltina-alinan-musulman-ogrenci-ahmed-ile-bir-araya-geldi/320941?amp=1>

⁴ "DAESH" is the acronym of the arabic phrase al-Dawla al-Islamiya al-Iraq al-Sham (Islamic State of Iraq and the Levant). Some experts and the world leaders prefer to use this phrase. Since the more commonly used name of this group in the literature and the media is ISIS, ISIS is preferred in this article.

⁵ Follow the link for details: <http://edition.cnn.com/2015/12/17/world/mapping-isis-attacks-around-the-world/index.html>

28, 2016, at the Atatürk Airport in Istanbul, 44 people were killed and many others were injured, again these bombings are carried out by the alleged ISIS members. Lastly, on the New Year's Eve in 2016, 39 people were killed by a shooting in Reina night-club in Istanbul. Citizens of Tunisia, Lebanon, India, Jordan and Saudi Arabia were among the victims along with the citizens of Israel, France and Belgium.⁶ The purpose of presenting these cases is to attract attention that the fear of terror is not limited to the western world. However, there is an unhealthy tendency to fear from the Muslims in general despite the fact that Muslims are also the targets of the terror. In line with this perspective, this study aims to present a discussion about Islamophobia and the everyday surveillance of Muslims in the West. A discussion on the intersection points of Islamophobia, the everyday surveillance and discrimination of Muslims in the West are presented in this study.

Islamophobia in the West

The term Islamophobia, simply meaning the fear of Islam and implying a form of xenophobic reaction against Muslims, is used frequently to describe the recent prejudice and antagonism towards Islam and Muslims (Rana, 2007: 149). In Islamophobic discourse, Islam is misevaluated as religion of terrorism and backwardness, as having an anti-democratic tendency, and a very patriarchal character.

Islamophobia emerged as a widely used concept in late 1990s with a report namely "Islamophobia: A Challenge for Us All" by a British NGO Runnymede Trust in 1997 (Bleich, 2012:180). Although Islamophobia has historical roots, mostly latest developments increased its prevalence. Especially 9/11 attacks of Al-Qaeda are stated as a turning point that caused increasing discrimination acts towards Muslims and provoked biased opinion on Islam (Inman, McCormack & Walker, 2012:111; Doyle & Ahmad, 2013: 167). Today, ISIS threat further feeds the Islamophobia in all over the World. However, it must be added that although increasing terrorist attacks accelerate the Islamophobic sentiments in the West, it is not just related to terrorism but also to orientalist and ethno-centric assumptions about Islam and Muslims. Said (2016: 11-12) points out the place of East in defining European identity in orientalist thinking, stating that the East is the cultural opponent and the strongest "other" figure of the West. The East descriptions are useful in defining European identity because the East is presented as the opposite of the West (Said, 2016: 11-12). Since East and Islam are presented as the anti-thesis of the West, and the comparison of the East and West is used in the Western identity formation, blaming the "Middle Eastern" and "Muslim" for increasing terror threat becomes functional. Identification of the Islam and blaming Muslim people with organized terrorist activities become a

---

⁶ Follow the link for details: <http://www.bbc.com/news/world-europe-38645787>

way of protecting “Western identity” in the face of increasing unrest in the Western society.

Since there cannot be a single origin of Islamophobia, possible compound factors can offer some explanation on the issue of rising Islamophobia in the world. Along with the identification of terror with Islam and having orientalist tendencies, some other factors are also related to increasing Islamophobia in the West.

Migration is one of the important factors related to increasing Islamophobia. Poverty and other factors have accelerated Muslim migration to Western countries and this influx of immigrants increased the xenophobic hatred and discrimination directed at migrant populations, Muslims in particular (Rana, 2007: 149,159). Especially in recent years with the war in Syria, migrant populations try to reach Western countries in search of a better life. The cultural and religious confrontation, which is experienced because of the recent migration wave, are among the factors affecting rising Islamophobia.

Another factor contributing to intensification of Islamophobia is the populist discourse in the West. Right wing conservative political movements in Europe attack Islam and misinterpret some facts to enhance their political power (Havez, 2014: 479). They develop an anti-Islam discourse at the expense of increasing hatred and discrimination against Muslim minority. Blaming Muslim migrants for increasing unemployment and terrorist attacks is a way of gaining political support. Right wing populist politicians base their arguments on a kind of “clash of civilizations” argument once formulated by Samuel Huntington in 1998. Moreover, Bayoumi (2015) states that not only right-wing conservatives but also liberals and even some groups of leftists are using anti-Islam sentiments and arguments for political purposes.

Along with the increasing migrant population and populist tendencies, media discourse is also influential in increasing Islamophobia. The media is a powerful tool in shaping the public opinion and assumptions regarding the Muslim migrant communities. Continuous broadcasts on media about Islamist terrorist groups consolidate negative image of Islam and this results in discrimination of Muslims (Von Sikorski, Schmuck, Matthes & Binder, 2017: 826-827). The images of Arabs, Muslims and people with Middle Eastern origin are usually portrayed as “wholly evil and warlike” and there are rarely positive images of those group of individuals in the media (Perry and Poynting, 2006: 5). The image of Islam is harmed through Western media by ignoring the distinction between Islam and terrorism (Perry, 2014: 76). The impact of the media on shaping the assumption of the public is huge especially after 9/11. Spigel (2004: 242-245) gives an important example, a serial namely *The West Wing*, on the importance of media after 9/11 context. After 9/11, the episode of *The West Wing*, broadcasted on October 3, 2001, was about a group of high school students who caught in the White house because of a terrorist attack. During this episode, the Middle East’s antagonism towards the West is mentioned.

Moreover, in this episode, some “cultural customs of Islamic fundamentalists” such as forced veiling of women, are confronted with the Western culture. Spigel evaluate this tendency on this important episode as “an ethnocentric celebration of American cultural superiority” (2004: 242-245).

Gendered Islamophobia

Although Islamophobia affects almost all Muslims in the world, the frequencies and the nature of discrimination and surveillance directed at individuals vary according to gender. That is to say, Islamophobia has a gender side. The concept *gendered Islamophobia* is useful to understand the different impacts of Islamophobia on women and men especially in Western World. This concept reflects the intersectionality of gender, race and religion, and in some contexts class. The bans on different forms of veiling in public spaces in the West are among the most visible forms of reflection of the gendered Islamophobia. Although the definition of veiling in Islam is a debated issue, some forms of dressing are usually directly seen as Islamic symbols in daily life. The veiling practices of Muslim women are usually seen in the form of the “hijab, burqa, and nikab, headscarves and shawls” and all these forms are recognized as “veiling” (Renne, 2013, as cited in Rasmussen, 2013: 237). But, veiling also may refer to a way of dressing in which “the face and body are wholly or partially hidden” (Rasmussen, 2013: 237). The veiling and dressing practices make Muslim women more identifiable and visible, therefore, more vulnerable to discrimination and surveillance in everyday life. Moreover, as Perry points out women are even more vulnerable to violence due to prejudice (2014: 79). Although there are some codes of appearance associated with being a Muslim man and having an Arabic or Middle Eastern origin, in general, Muslim men have less differentiable dress codes compared to Muslim women.

Gendered Islamophobia also refers to the way of thinking that Islam has a patriarchal character, as a result, it should be condemned. One source of suspicion against Muslim people is so-called ‘undebatable oppression of women’ in the Muslim community. Rasmussen points out a common way of thinking in the West that all veiled women are thought as oppressed or forced to veil, which implies a cultural deficit (2013: 238). Mirza makes a similar point and argues that in the West the heterogeneity, complexity, and individuality of Muslim women are ignored and biased categories of “oppressed” and “dangerous” created to define Muslim women (Mirza, 2013: 313). These arguments ignore the feminist movements in Muslim communities as well as personal meanings attributed to veiling. Especially in the West, veiling can be a form of expressing identity. As Mirza states, the veil is an “identity site” of Muslim women in Britain and Europe (2013: 313). Jailani expresses that the anti-veiling thoughts stem from the “white savior complex” in the West, which expresses the white western people’s attempts of ‘save’ or help others with different color or ethnic origin (2016:54). However, the Muslim women, especially

those who prefer to veil, are subjected to discriminatory behaviors in the West such as the unequal access of employment and bans of veiling in public space. Stereotypes are affecting the lives of Muslim women in Europe (Mirza, 2013: 303). Muslim women, who are not in line with the Western codes of ideal women, considered as 'others' in Western World (Perry, 2014: 79).

Another aspect of gendered Islamophobia is the demonization of Muslim men. In the West, there is a tendency to see all the Muslim men as conservative, authoritarian, religious, violent, and oppressive, whereas Muslim women are seen as being oppressed in all spheres of life and always wearing a form of veiling (Sadek, 2017: 204-205). In this line of thought, two key defining elements of Muslim identity are "backwardness and danger" (Sadek, 2017: 204-205). "Backwardness" usually makes reference to alleged violent and oppressive character of Muslim men, and the strictly patriarchal culture among Muslim communities, whereas "danger" refers to suspicion towards Muslims as potential terrorists. Sadek argues that the heterogeneity and individual differences among the Muslims are ignored as well as the historical changes across time (2017: 204-205).

The discussions on Muslim women's oppression, veiling, and patriarchy in Muslim communities are very important for the transformation of Muslim women's position and community improvement. However, the discussions fed by gendered Islamophobia do not serve the positive purposes, on the contrary, it may cause reactionary responses among Muslim communities or hurt Muslim women by discriminatory practices. My aim is not to underestimate the oppression of women or ignore some problematic aspects of position of women in Islamic geography but just to express that the patriarchal practices and the oppression are not the only meaning of the veiling for the Muslim women or the problem of oppression of women is not exclusive to Islamic geography.

The Intersections of Islamophobia and Surveillance: Loss of Privacy, Social Sorting and Power Relations

Surveillance is a "routine and focused attention to personal details for the purposes of influence, management, care, and control" (Lyon, 2006: 403). The increasing surveillance with the help of developed technology is a worldwide issue. However, not all citizens and migrants are subjected to same amount of surveillance. Some categories of people are seen as more "dangerous" and subjected to greater amount of surveillance. As Levi and Wall (2004: 203) state security agencies lean on the public support for increasing surveillance and the opposition to it is usually silenced. What this study argues is that one of the sources that feeds the "public support" is Islamophobia in Western societies. Moreover, there is an institutional culture in which Islamophobic assumptions are embedded in.

While some authors see developing surveillance technologies and decreasing privacy as something concerning, some others argue that increasing surveillance and data-veillance (surveillance by data) are something positive because these technologies makes the life easier (Lyon, 2010 :20). Lyon indicates that the concept of privacy itself is “historically and culturally relative”, in some cultures such as Chinese and Japanese personal space in western sense is limited (2010: 20). Although the sense of privacy is relative, the violation of privacy of individuals without their consent, is still problematic. Moreover, the cultural responses to violation of privacy in close family settings are very different from the violation of privacy by strangers or state. In this context, violation of privacy of Muslims reflects an unequal power structure based on ethnicity and religion. The unequal power relations are not only between state (and other organizations as surveillant) and the individuals (surveilled) but also between the surveilled groups of people because, individuals from different backgrounds are exposed to different levels of violation of privacy.

Privacy is the processes of “to decide when, how and to what extent that information is communicated to others” (Westin 1967, as cited in, Lyon, 2010: 20). Therefore, the context in which the privacy is discussed, is important. In some contexts, individuals can focus on the benefits in exchange for giving up the privacy. However, in some other cases, privacy is violated without any consent, as in the case of the period after 9/11. Giving up privacy on the information about the shopping tendencies does not have the same consequences with being forced to give information about the personal details in the context of terror threat. In some cases, personal information is retrieved without the knowledge of the person so the individuals even are not aware of the violation of privacy. Moreover, the only problem is not only violation of privacy of the Muslim individuals but also collection of personal details and classification of individuals into certain categories.

Social sorting and Reflection of Power Relations

Personal data collected through surveillance systems are processed and these systems identify certain groups. Sometimes these categories may be certain consumer groups who are being provided certain exclusive services and sometimes certain potential “treats” for society (Lyon, 2006). The surveillance systems’ coding mechanisms use some categories fed by biased information (Lyon, 2005:2), meaning that these categories are not just technical issues. As Lyon states, power relations are embedded in all surveillance processes (2010: 3). The values prevalent in the society shape the information the assumptions of surveillance systems, and the target population from which the information to be collected. These systems and the processes are not free from the power relations. On the contrary, these are the reflection of hierarchies and power relations prevalent in the society. Race, ethnicity, class, gender and religion are the basic elements that shape the power relations in personal and institutional level. Concerning the Islamophobia debate, all these four

elements are very relevant in analyzing the power relations, and the reflection of these relations in the field of surveillance.

One reflection of the power relations is *social sorting*. Information collected through various surveillance mechanisms are sorted and some profile categories are created through this way. These categories are not merely data sets, they have social consequences (Lyon 2001), everyday life and life chances of individuals are affected by these categories (Lyon, 2005: 2), the groups which are created by social sorting “can be treated differently” (Lyon, 2006: 399). Lyon also points out the difference of the social sorting perspective from Foucault’s surveillance understanding in which surveillance affect all citizens equally (Bigo and Guild, 2005 :3, as cited in Lyon, 2010: 10). Social sorting and surveillance are not only used for terror prevention activities, but also in sorting of individuals into categories of ‘desirable’ and ‘undesirable’, in a sense “who needs to be controlled and who is free of that control”, the individuals who need to be controlled are usually foreign workers, immigrants and asylum seekers (Lyon, 2004, as cited in Lyon, 2010: 10).

One example of the different treatment by social sorting is ‘no-fly-lists’ which are created on the basis of information about ethnicity, religion, and country of origin (Lyon, 2010: 26-27). Lyon points out that after 9/11, Arab or Muslim travelers are paid extra attention. Especially young Muslim men’s usage of internet, phone calls, financial transactions, travelling information are monitored, and as a result, the complaints regarding discrimination of young Arab men and Muslims has increased (Lyon, 2001; 100). For example, the monetary transactions are also monitored, sending money for the remaining family members and voluntary philanthropic organizations in the country of origin, is seen as problematic especially for Muslims because of the suspicion of funding terrorists in these countries (Lyon, 2001:51). Lyon points out that it is the discriminatory practices coming as a consequence of surveillance are more problematic than the surveillance itself (2005:2).

Today, surveillance systems are using biometrical information to create “biological profiles” to regulate traveling (such as creating ‘no-fly-lists’), monetary transactions and employment information, these technologies are not free from racist and colonial ‘anthropometric’ tendencies (Lyon, 2010: 26-27). These surveillance policies create some advantaged categories such as “trusted travelers” or disadvantaged categories such as “people of Middle Eastern appearance” (Lyon, 2006: 406). That is to say, the people with “Muslim-Arab” origin are subjected to “racial’ profiling” (Lyon, 2001:50). One of the most striking examples of classification of personal data on “racial criteria” had taken place in South Africa under apartheid system, in this system population data had been used to exclude black population from opportunities in different structures (Lyon, 2010: 22). Lyon also points out that social sorting may not have an ill intention at the beginning of surveillance process, however, it still has an effect on the life-chances of the individuals (Lyon, 2010: 24). The consequences of the social sorting can be very grave especially in the field of criminal justice because the new tendencies in criminal systems are assessing

'dangerousness' (Feely and Simon 1994: 180, as cited in Lyon, 2010: 25). That is to say, new trends in the justice system are based on the 'risk assessment' rather than the hard-core evidences especially after 9/11 (Lyon, 2010: 25).

Another dimension that makes the social sorting more problematic is that the categorization codes usually are not under public scrutiny, especially when these codes are presented as national security measures (Lyon, 2010: 31-32). This dimension points out the transparency problem in criteria setting process in defining who is suspected.

Surveillance by state is just one form of the suspicion directed against Muslims or people with Middle Eastern origin. Surveillance of everyday life by neighbors, co-workers, social workers or other people with whom those individuals have face-to-face contact is another form of being under scrutiny.

Lyon states that creating "categories of suspicion" has been augmented after 9/11, this process makes all individuals "surveillors" (2001:10). Since all individuals in the society have the potential to gaze other people, the individuals who are in the "categories of suspicion" are under constant surveillance of others in the daily life. As Lyon states, any behavior and even "doing nothing" can be seen as suspicious (Lyon, 2001:51).

An example of surveillance of Muslims in the daily life by face-to-face interaction is the Prevent programme in Britain. The program, Prevent, "The Preventing Violent Extremism" is stated to aim to identifying young Muslim who are deluded and inclined to radical Islamist ideologies and groups (Lavette, 2014: 495). This program implies that Muslims, especially young Muslims, are seen as potential terrorists and they are needed to be intensively surveilled by all agents of the society who can access them. This programme is implemented by two successive governments in Britain. The "Prevent" agenda enables us to see the "institutionalized Islamophobia" in Britain (Lavette, 2014:544). The Prevent programme reflects that Muslim communities are understood as "potentially problematic" so that constant surveillance should be exercised by encouraging involvement of social welfare workers, teachers, youth workers, voluntary sector organizations and other social local community members as agents to surveil any potentially suspicious case among Muslim community members (Lavette, 2014: 491-493). This program sets targets for people who have face-to-face interaction with community members to collect information about "people who were being influenced by 'Islamic extremism'" and demands reporting the intelligence to the government (Lavette, 2014: 505). However, Lavette also adds that the definitions of "extremist" behavior are not clear (Lavette, 2014: 547). With this policy perspective, British governments make welfare workers, health and education professionals and voluntary sector workers "'soft' policers" of vulnerable Muslim communities which include poor sections of society such as Pakistanis and Bangladeshis (Lavette, 2014:508, 547-549). These policies have the

potential to further estrange the Muslim populations who already experience problems due to the bias directed to them (Lavette, 2014: 547).

Conclusion

It is important to place the Islamophobia debate into a broader frame; this study aims to discuss Islamophobia in the context of surveillance and power relations embedded in surveillance practices. There are many Muslims who are citizens of Western countries, also, there are individuals who do not hold a citizenship status but live in the West or travel to Western countries for some reason. All these groups are affected negatively from the Islamophobic assumptions and practices. In this study, the concepts of Islamophobia and gendered Islamophobia has been addressed, and these concepts are elaborated in the context of surveillance directed at Muslim individuals in personal and institutional level.

After 9/11, increasing surveillance in the name of national security is discussed within the loss of civil liberties and loss of privacy. Increasing security measures harm the privacy of individuals, however, terrorism fear of the public is manipulated to justify the increasing surveillance. Security vs. privacy debate becomes more important for the Muslim populations in different countries because the increased surveillance mostly target Muslim population. Because of the the massive growth of surveillance systems in the world, the "end of privacy" debate became very common (Lyon, 2010:19). However, loss of privacy of Muslims individuals is more striking in the Western societies in terms of extent and prevalence. Negative representation of Islam on the media and political populism reinforce the negative images of Muslims and Muslims immigrants in the West, therefore increasing surveillance directed at Muslims is justified. In this respect, new extensive publicity is needed to renew global image of Islam.

All discussions regarding surveillance bring us to the issue of power relations. Surveillance of Muslims reflects unequal power relations and biases stemming from religion and country of origin. This perspective is very useful in catching the effects of racial, religious and ethnic differences in the society. In this article, the power dimension of surveillance practices is also addressed by making references to Islamophobia.

BIBLIOGRAPHY

- Bayoumi, M. (2015, June 29). 'Why Do They Hate Us?' Retrieved December 06, 2017, from <https://www.thenation.com/article/why-do-they-hate-us/>
- Bleich, E. (2012). Defining and researching Islamophobia. *Review of Middle East Studies*, 46(2), 180-189.
- Doyle, N. J., & Ahmad, I. (2013). Islamophobia, European Modernity and Contemporary Illiberalism. *Politics, Religion & Ideology*, 14(2), 167-172.
- Hafez, F. (2014). Shifting borders: Islamophobia as common ground for building pan-European right-wing unity. *Patterns of Prejudice*, 48(5), 479-499.
- Inman, S., McCormack, P., & Walker, S. (2012). "Wearing Your Own Culture": a Study of Islamophobia in English Schools. *Children's Voices*, 109-127.
- Jailani, Y. (2016). The Struggle of the Veiled Woman: 'White Savior Complex' and Rising Islamophobia Create a Two-Fold Plight. *Harvard International Review*, 37(2), 51-54.
- Lavette, M., & Penketh, L. (2014) Institutionalized Islamophobia and the 'Prevent' agenda: 'winning hearts and minds' or welfare as surveillance and control. In Lavalette, M., & Penketh, L. (Eds.). *Race, racism and social work: Contemporary issues and debates*. Policy Press.
- Levi, M., & Wall, D. S. (2004). Technologies, security, and privacy in the post-9/11 European information society. *Journal of law and society*, 31(2), 194-220.
- Lyon, D. (2001). *Surveillance society: Monitoring everyday life*. Open University Press.
- Lyon, D. (2005). Introduction. In *Surveillance as social sorting: Privacy, risk, and digital discrimination* (pp. 1-10). London and New York: Routledge.
- Lyon, D. (2006). Airport screening, surveillance, and social sorting: Canadian responses to 9/11 in context. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 48(3), 397-411.
- Lyon, D. (2010). Surveillance, power and everyday life. *Emerging Digital Spaces in Contemporary Society*. Houndsmills, UK: Palgrave Macmillan, 107-120.
- Mirza H.S. (2013) Embodying the Veil: Muslim Women and Gendered Islamophobia in 'New Times'. In: Gross Z., Davies L., Diab AK. (eds) *Gender, Religion and Education in a Chaotic Postmodern World*. Springer, Dordrecht
- Perry, B., & Poynting, S. (2006, December). Inspiring islamophobia: media and state targeting of Muslims in Canada since 9/11. In *TASA Conference 2006, University of Western Australia & Murdoch University, 4-7 December 2006 ASA 2006*.
- Perry, B. (2014). Gendered Islamophobia: hate crime against Muslim women. *Social Identities*, 20(1), 74-89.
- Rana, J. (2007). The story of Islamophobia. *Souls*, 9(2), 148-161.
- Rasmussen, S. J. (2013). Re-casting the veil: Situated meanings of covering. *Culture & Psychology*, 19(2), 237-258.

- Sadek, N. (2017). Islamophobia, shame, and the collapse of Muslim identities. *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 14(3), 200-221.
- Said, E. W. (2016). *Şarkiyatçılık: Batının Şark Anlayışları*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Salaita, S. G. (2005). Ethnic identity and imperative patriotism: Arab Americans before and after 9/11. *College literature*, 32(2), 146-168.
- Spiegel, L. (2004). Entertainment wars: Television culture after 9/11. *American Quarterly*, 56(2), 235-270.
- Von Sikorski, C., Schmuck, D., Matthes, J., & Binder, A. (2017). "Muslims are Not Terrorists": Islamic State Coverage, Journalistic Differentiation between Terrorism and Islam, Fear Reactions, and Attitudes toward Muslims. *Mass Communication and Society*, 20 (6), 825-848.

Islamophobia and Surveillance Directed at Muslims in the West

---

İslamofobi Üzerine Söyleşi

Mehmet Ali KIRMAN*

Erol ERKAN*

E. Erkan: İslamofobi kavramı, 1980'lerde ortaya çıkmış yeni bir kavram ve haliyle farklı şekillerde tanımlanıyor. Siz bu kavramı nasıl tanımlıyorsunuz ve toplumbilimsel açıdan nasıl değerlendiriyorsunuz?

M. Kirman: İslamofobi iki ayrı kavramdan oluşmaktadır: İslam ve fobi. İslam barış anlamına gelen “silm” kökünden türetilmiş bir kelime olmakla birlikte kavram olarak 610 yılında Hz. Muhammed’e gönderilmiş dinin adıdır. Aslında Hz. Adem’den Hz. Muhammed’e kadar bütün peygamberlere gönderilmiş dinlerin ortak adı olarak da ifade edilebilir. Fobi (phobia) ise köken itibariyle Grekçe bir kelime olup, Yunan mitolojisinde “dehşet tanrısı” olan Phobos’tan geldiği bilinmektedir. Şu halde İslamofobi kelime olarak “İslam korkusu” anlamına gelmektedir. Ancak kavram olarak ise, en genel anlamda, Batı dünyasında görülen İslam ve Müslümanlara karşı duyulan “*irrasyonel*” bir korku ve fobi olarak tanımlanabilir. Burada irrasyonel kelimesinin altını kalın bir çizgiyle çizmek gerekir. Zira korku, normal şartlarda akıl ve mantıkla anlaşılabilen öznel bir içermektedir. Hatta öyle ki bu korku, İslam’dan ve Müslümanlardan korkma, ürkme, çekinme ve hoşlanmama şeklinde iken, zamanla evrilerek somutlaşma sürecine girmiş; irrasyonel bir korkudan, fobiden kaynaklanan çeşitli söylem, tutum ve tavırlar bütününden oluşan bir olguya dönüşmüştür. İslamofobi, artık, bir yazımda da ifade ettiğim gibi, İslam korkusuna dayalı Müslüman karşıtlığını, ayrımcılığını ve düşmanlığını ifade eden bir kavrama dönüşmüştür. Şu halde artık İslamofobinin adının doğru konması gerekmektedir. İslamofobi olgusunu daha doğru tanımlamak için “İslam korkusu” yerine “anti-İslamizm”, yani “İslam karşıtlığı” veya daha açığı “İslam düşmanlığı” demek gerekmektedir. Zira İslamofobik tutum ve davranışlar sergilenmesinin görünür sebebi olarak İslam fundamentalizmi veya radikal İslamcı akımlar gösterilse de, asıl amacının İslam’ın bizzat kendisi olduğu açıktır¹. Bu son ifademizde yanlış anlamaya meydan vermemek adına hemen belirtilmesi gereken bir husus, İslam’ı bir din olarak kabul etmenin ötesinde siyasi bir ideoloji olarak anlayan söz konusu radikal ve fundamentalist hareketleri tecviz ettiğimiz anlamı çıkarılmamalıdır.

* Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

* Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Bkz, M. Ali Kirman, “İslamofobinin Korkudan Düşmanlığa”, içinde: *Günümüz İslam Toplulukları ve Problemleri*, Akademi Titez Yayınları, İstanbul 2015, s. 91-112.

Meseleye sosyal bilimler açısından bakıldığında şunlar söylenebilir. Daha ziyade psikolojik olduğu düşünülen İslam ve Müslüman korkusunun arka planında çok daha köklü sosyolojik bir temelinin de olduğu bilinmektedir. Nitekim bu konuda psikolojik ve sosyolojik araştırmalar yapılmıştır ve halen de yapılmaktadır. Ancak İslamofobi yeni ve küresel bir olguyu ve sorunu nitelenmek üzere dünya literatürüne yakın zamanda, son otuz yılda sokulmuş kavram olarak bilirse de buna iki yönden itiraz edilebilir. İlk itiraz, bu olgu veya sorun kendiliğinden mi ortaya çıktı yoksa suni olarak mı üretildi sorusu etrafında odaklanır. İkincisi, bu olgu veya sorun yeni olmayıp kökleri çok daha geriye doğru götürülebilir. Meselenin çoğu zaman ihmal edilen, gözden kaçırılan bu yönünün de sosyal bilimler açısından özellikle ele alınıp araştırılması gerekmektedir.

E. Erkan: İslamofobi gibi bir kavramın üretilmesinde gerek Müslümanlar ve gerekse de Batı dünyası açısından ne gibi faktör ve süreçlerin etkili olduğunu düşünüyorsunuz?

M. Kirman: Az önce ikimizin de vurguladığı gibi, İslamofobi üretilmiştir, bir üretimdir. Ancak her üretim gibi bunun da bir takım sebeplerinden söz edilebilir. Bir diğer ifadeyle, ötekine yönelik algılamalar, önyargılar, korkular, kaygılar, endişeler ve takıntılar birden ortaya çıkmadığı gibi kuşkusuz sebepsiz de değildir. Dolayısıyla Batı dünyasında görülen İslamofobi öznel bir durum gibi görünmekle birlikte sosyal, siyasal, kültürel, tarihî ve dinî vb. olmak üzere çok çeşitli köklerden beslenmektedir.

Son derece tarafsız bir bilimsel üslupla kaleme aldığım ve dolayısıyla çok geniş kesimden referans gösterilen bir yazımda² da ifade ettiğim gibi, İslamofobi olgusuna yol açan faktörler ve süreçler üzerine düşünüldüğünde bunların iki ana çizgide toplanması mümkündür. Bunlardan ilki Batılılardan kaynaklanan, İslam'ın kendisinden değil de algılanmasından kaynaklanan, yani İslam'dan ve Müslümanlardan bağımsız gelişen 'Batılı', 'dışsal' sebepler. İkincisi ise Müslümanların bizzat kendisinden kaynaklanan 'Doğulu', 'içsel' sebepler. Batılılardan kaynaklanan sebepler arasında İslam-Hristiyanlık karşılaşmaları, Batılıların kolektif hafızası veya bagajı, Batı'da İslam imajı, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık, oryantalizm, medya ve siyaset, Batıda İslam'ın görünürlüğü, Batılı toplumların yaşadığı kimlik sorunu vb. sayılabilir. Müslümanlardan kaynaklanan sebepler arasında ise, Batılıların kendi dışındaki toplumların dil ve kültürlerine olan ilgisine karşı Müslümanların ilgisizliği ve dolayısıyla iletişim ve/veya iletişimsizlik sorunu, uzun zaman Batı toplumlarında yaşamalarına rağmen örgütlenmek ve örgütlü bir toplum olarak kendilerini temsil konusunda gösterilen ilgisizlik ve isteksizlik sorunu zikredilebilir. Anlaşılan İslamofobi konusunda Müslümanlar çok da masum sayılmazlar.

² M. Ali Kirman, "İslamofobinin Kökenleri: Batılı mı Doğulu mu?", İslami Araştırmalar Dergisi, 2010, c. 21, s. 1.

E. Erkan: Beşerî bilimler açısından değerlendirdiğinizde, İslamofobi kavramının kısıtları ve avantajları nelerdir? Kavramın kısıtları ve avantajları düşünüldüğünde siz bu kavramın kullanılmasına taraftar mısınız veya yerine bir kavram tavsiye eder misiniz?

M. Kirman: Daha önce bahsettiğimiz gibi bu kavram artık masumiyetini, masum bir korku durumunu niteleme özelliğini yitirmiştir. İslam korkusu değil artık İslam karşıtlığına, hatta düşmanlığına dönüşmüştür. Altı çizilerek belirtilmesi gerekir ki, İslamofobi usturuplu bir biçimde üretilmiş bir projedir. Artık bilimsel bir kavram veya gerçekmiş gibi düşünmemek gerekir. Bilindiği gibi John Esposito İslami terör konusunda kitabına da isim olarak verdiği *The Islamic Threat: Myth or Reality*, yani *İslam tehdidi bir mit mi yoksa gerçek mi?* sorusunu sorar. Aynı mantıktan hareketle, İslamofobi meselesinin de gerçek olmadığını, bir mit, bir efsane veya suni olarak üretilmiş sanal bir gündem olduğu ifade edilebilir. Burada altı çizilmesi gereken husus, bu meseleyi tartışırken bile çok dikkat edilmesi gerekmektedir. Zira kavramlar doğru ve yerinde kullanılmalıdır. Söz gelimi “İslam korkusu sanal bir gerçekliktir” demek bile meselenin gerçeklik boyutu olduğu yönünde yanlış çağrışımlar yapabilir. Dolayısıyla usturuplu bir biçimde üretilmiş olan bu kavramı Müslümanlar bile kullansa, Batı insanında tarihi kökleri olan olumsuz İslam algısı bir anlamda somutlaşmış olmaktadır. *Bu konuda ne yapılabilir?* sorusu etrafında söylenebilecek bir hususu yeri geldiği için burada da belirtmek yararlı olacaktır. İslam ve Müslümanları şiddet, terör, korku, nefret, öteki gibi kavramlarla birlikte ele alan çalışmalardan çok daha fazlasını üretmek, yazmak, yayınlamak gerekmektedir. Söz gelimi “İslamofilia”, İslam sevgisi veya “İslam ve Biyofilia” yani İslam ve canlı sevgisi başlıklı veya konulu çalışmalar yapılabilir.

E. Erkan: İslam ile fobi kavramının yan yana getirilmesiyle bir şekilde İslam'ın öteki ile çoğulcu bir anlayış çerçevesinde barış ve huzur içinde yaşamayı öngören bir din olduğuna itiraz ediliyor. Diğer açıdan 1,5 milyardan fazla inananı olan bir dinin, günlük hayattaki farklılıkları görmezden gelinerek ve İslam tek bir yorum biçimine indirgenerek özcü bir tanıımı yapılıyor. Tüm bunları bir sosyolog olarak siz nasıl değerlendiriyorsunuz?

M. Kirman: Böyle değerlendirmeler yapılıyor. Doğrudur. Bu tür değerlendirmelerin İslam'ı ve Müslümanları homojen, yani türdeş ele almasına itiraz ediliyor. Dolayısıyla “Müslümanlar arasında korku ve nefret uyandıran tipler olabilir ama bunlar geneli temsil etmez, çünkü çoğunluk öyle değil” demek isteniyor. Ancak aynı mantıkla ıskalanmaması gereken bir husus da Batının homojen olmadığıdır. Bugün Batı neresi, kıta Avrupası mı yoksa Kuzey Amerika mı veya Batılı denilince kimler kastediliyor vb. sorular cevap beklemektedir. Şunu demek istiyorum: Bir özeleştiri yapmalıyız. Eleştirdiğimiz mantık ve üslubu kullanmaktan sakınmalıyız.

İslamofobi üzerine oldukça geniş bir literatürün oluştuğuna işaret edilmişti. Bu literatürün önemli bir kısmı Batılılar diğer bir kısmı ise Müslümanlar tarafından

ortaya konmuştur. Batılıların zihninde İslamofobinin yüzyıllara dayanan bir geçmişi olduğu, bir bilinçaltı sorunu olduğu, yaptıkları çalışmalarda da açık veya kapalı bunun bir şekilde yansıdığı bilinmektedir. Buna mukabil Müslümanlar tarafından yapılmış olan çalışmaların da savunmacı bir yaklaşımla kaleme alındığı görülmektedir. Daha ziyade Batının çok kültürlü bir geçmişi olmadığı, İslam'a karşı önyargılı olduğu, aslında çok köklü bir geçmişi olan bu korkunun 11 Eylül sonrası ısıtılarak suni bir gündem şeklinde tüm dünyaya servis yapıldığı, medyanın da bu bağlamda çok önemli bir rol oynadığı belirtilen bu çalışmalarda Batı dünyasında gözlenen İslamofobinin mahiyeti ve ortaya çıkışı ile ilgili son derece aydınlatıcı bilgilere ve yorumlara yer verilmekle birlikte böyle bir korkunun oluşumundaki sebeplerin tek yanlı ele alındığı ve Müslümanların sorumluluk düzeylerinin çok fazla sorgulanmadığı görülmektedir. Oysa İslamofobi gibi köklü bir geçmişe dayanan ve son derece karmaşık bir olgunun tek taraflı açıklanması oldukça güçtür. Her toplumsal olay ve olgu gibi, İslamofobinin de çok çeşitli sebepleri olabileceği gerçeği göz önüne alındığında tek sebebe bağlı açıklamaların indirgemecilik (reductionism) ile nitelenmesi kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla söz konusu olgunun anlaşılması açısından hem Batılıların hem de Müslümanların tutum ve davranışları bir arada değerlendirilmelidir.

E. Erkan: Medya araçlarının popüler kültürü yeniden üretmesi bağlamında İslamofobi kavramını nasıl değerlendiriyorsunuz. Özellikle kültür endüstrisi kavramı çerçevesinde değerlendirirsek, medya araçlarının bireylerin kültürel değerlerini şekillendirmedeki rolü hakkında ne düşünüyorsunuz?

M. Kirman: İslamofobi kavramı, yeni olmakla birlikte kısa zamanda Batı aydınları ve medyasının adeta tutkusu olmuş ve Hristiyan Batı dünyasında oldukça geniş bir popülarite kazanmıştır. Bu noktada Avrupa ile Amerika arasında İslamofobi konusunda sadece bir coğrafi farklılık söz konusudur. Bir diğer ifadeyle, son yıllarda sadece kıta Avrupası ve Kuzey Amerika ülkelerinde değil, tüm dünyada yaygınlaşarak küresel bir olgu haline gelen terör ve şiddet olaylarını İslam ve Müslümanlar ile eşitleyen ve her tür hakaret ve tahrik içeren tutum ve davranışlar büyük bir kriz dalgası oluşturmuş gözükmektedir. Medya veya kitle iletişim araçları her toplumsal meselede olduğu gibi bu meselede de çok önemli rol oynamaktadır. Bilindiği gibi küreselleşmenin, daha doğrusu küreselleştirmenin en önemli enstrümanlarından biri kitle iletişim araçlarıdır. Gazete, radyo, sinema, tiyatro gibi kitle iletişim araçları, günümüzde ise özellikle internet ve sosyal medya kültür endüstrisinin en önemli ve hatta vazgeçilmez araçlarıdır.

E. Erkan: Batı dünyasında yapılan araştırmalarda İslamofobi algısında artış yaşandığı görülmektedir. Sorun, algı meselesinin ötesinde zaman zaman şiddet eylemlerine de dönüşebilmektedir. İslamofobi uluslararası ilişki ve siyaseti nasıl etkilemekte ve gelecek açısından ne gibi sonuçları olabileceğini düşünmektesiniz?

M. Kirman: Batı dünyasında bir kimlik krizi yaşanmaktadır. İslamofobi de yaşanan bu kimlik krizi karşısında politika üreticilerin ve karar alma mekanizmasında yer alanların bir projesi olarak değerlendirilebilir. Hristiyanlığın ciddi bir biçimde erime ve yok olma sürecine girdiği, ateizmin taraftarlarının ve sesinin her geçen gün yükseldiği Batı dünyasında İslamofobi bir projedir. Neyin projesidir? Batı toplumlarında insanların Hristiyanlıktan uzaklaşmasının, ateizme yönelmesinin durdurulabilmesi için İslamofobi yegâne çözüm yolu olarak görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, bu proje vasıtasıyla Batı insanına, bir anlamda, *“Rahat ve konforlu bir hayat yaşıyorsunuz ama sizi siz yapan dininizden, kültürünüzden, kimliğinizden uzaklaşıyorsunuz, nüfusunuz da hızla azalıyor ve kaçınılmaz bir sona doğru gidiyorsunuz. Oysa Müslümanlar öyle değil, yakın gelecekte onların egemenliği kaçınılmaz. Aklınızı başınıza alın.”* şeklinde mesaj verilmek isteniyor. Bu yönde bir algı operasyonu yapılıyor. Atalarımızın *“bir adama kırk gün deli dersin deli olur”* sözünü önemine binaen hatırlamamız gerekmektedir. Kitle iletişim araçlarında İslam ile korku ve şiddeti, Müslümanlar ile silahı ve teröristi kırk kere bile değil, birkaç kez yan yana göstermek, teşhir etmek yeterli olmaktadır. Böyle bir algı oluşturduktan sonra sosyal, kültürel ve ekonomik alanı, iç siyaseti, uluslararası ilişkileri bu algı çerçevesinde dizayn etmeye yönelik talep canlandırılmaktadır.

E. Erkan: **Öteki ile sağlıklı bir ilişki kurulması açısından gerek bireysel, toplumsal ve gerekse de kurumsal düzeyde, ilişkinin her iki tarafına düşen sorumluluklarımızın neler olduğunu düşünüyorsunuz?**

M. Kirman: İslam'ın ve Müslümanların başta Avrupa olmak üzere tüm dünyadaki varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Avrupa'da yaşayan ve önemli bir kısmı Avrupa Birliği vatandaşlığı alan Müslüman kökenli vatandaşların toplam nüfusu birçok Avrupa ülkesinden daha fazladır. İslam artık Avrupa'dadır ve Avrupalıdır. Çok kültürlü bir geçmişi, bir tecrübesi olmayan Avrupa bu gerçeklerle yaşamayı öğrenmek durumundadır. Bir diğer ifadeyle, kültür, din, kimlik, yurttaşlık gibi konularda daha empatik bir yaklaşım içerisinde olma noktasında Batılılara önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Bununla birlikte Müslümanlara da önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Zira içinde bulunduğu toplumla iletişim kuramayan, sessiz ve edilgen bir konumda kalan siyasal ve demokratik haklarını kullanarak meşru kanallarla yönetim mekanizmalarına katılmayan toplulukların kaçınılmaz olarak dinî veya etnik kimliklerine yaslanarak şiddet içeren bir dil kullanacağı açıktır. Bugün İslamofobiden en çok rahatsızlık duyan Avrupalı Müslümanların bu gerçeğin farkında olmaları ve gereğini yapmaları gerekmektedir. Aksi takdirde marjinalleşecekleri ve Batılı muhataplarında İslamofobik tutumların oluşmasına veya güçlenmesine istemeyerek de olsa katkı yapacakları söylenebilir. Bu kapsamda Müslümanların bir *“imaj restorasyonu”*na gitmeleri kaçınılmazdır.

İslamofobinin yeni icat edilmiş bir kavram olduğunu ifade etmiştik. Özellikle 11 Eylül 2001 sonrası dönemde İslam'ın şiddet ve terör dini olduğu, Müslümanların da eli silahlı birer terörist olduğu şeklinde bir algı yaratılmıştı ve Müslümanlar

ötekileştirilmişti. Aslında Batı dünyasında İslam'a ve Müslümanlara yönelik algı hiçbir zaman sağlıklı bir şekilde oluşturulmamıştır. Fakat hemen belirtilmesi gereken bir husus vardır ki, o da şudur: 11 Eylül sonrası İslam'ı ve Müslümanları topyekûn ve ölçsüz biçimde ötekileştirirken kısa bir süre sonra bir hususun altının çizilmesi ve dolayısıyla daha sağlıklı bir bakış açısı oluşturulması sürecine girilmişti. Bu sürecin ana çizgisi; İslam'ın tek bir yorumu olmadığı, Müslümanların zannedildiği gibi homojen olmadığı, bu çerçevede özellikle Türk Müslümanlığının gerçek anlamda bir istisna oluşturduğu şeklinde ifade edilebilir. Bu konuda bir yazımda³ da belirttiğim gibi, "*Türk Müslümanlığı*" öne çıkarmak gerekir. Nedir bu Müslümanlık, nasıl bir din anlayışıdır? "*Türk Müslümanlığı*" İslam'ı bir din olarak sade, basit, açık ve duru bir şekilde algılayan ve onu gösterişsiz yaşamaktır. Bu, ayakları Anadolu Türk-İslam medeniyetinde, akli evrensellikte olup bütün insanları kucaklayan bir İslam anlayışıdır. Ötekine hoşgörülü, cami ile havranın ve kilisenin bir arada bulunmasından rahatsız olmayan, gocunmayan, kendinden emin, hoşgörülü bir din anlayışıdır. Bu, İslam'ı başkalarına karşı kin ve düşmanlık aracı yapmayan, "daha az siyasi, daha çok barışçıl" bir din anlayışıdır. Bu, İslam ümmetinin yıkıldığı yerden kalkmasını sağlayacak dinamizmi bünyesinde barındıran bir din anlayışıdır. İslamî terminoloji ile ifade etmek gerekirse, Maturidi ve Hanefi gelenektir. Bu gelenekte Müslüman tipi, İslam'ı din, kültür ve geleneğin bir bileşimi olarak algılayan; ibadet, ayin, tören, kutsal gün ve gecelere büyük önem veren; farklı din mensuplarının değerlerine ve inançlarına saygılı ve seküler bir hayat tarzını model alan; akla ve bilime büyük önem veren; İslam'ın savaşa, cihatla değil, barışçıl bir şekilde anlaşılması ve yayılmasının ve nedeni ne olursa olsun şiddet ve savaşı önlemeye yönelik gösterilen her tür çabayı cihat olarak gören; bu yüzden Kur'an ve Sünnet'e göre İslamî bir devlet kurma taraftarı olan radikal ve fundamentalist gruplara fazla itibar etmeyen kimseler olarak tanımlanır. Günümüzde aslında İslam'a karşı korku ve düşmanlık bir anlamda "*Türk Müslümanlığı*"na karşı yürütülen bir proje olarak değerlendirilebilir. İlginç olan şudur ki, günümüzde bu din anlayışının temellerini sarsacak bazı tehditlerin ve mekanizmaların devreye sokulmuş olduğu ve bu yönde belli bir aşama kaydedildiği yönünde bazı önemli gelişmeler de gözlenmektedir.

E. Erkan: Röportaj teklifimizi kabul ettiğiniz ve zaman ayırarak değerli görüşlerinizi bizimle paylaştığınız için teşekkür ederim.

³ M. Ali Kirman, "Küresel Bir Model Olarak Türkiye ve Türk Müslümanlığının İmkânı", KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(2), 2003, s. 53-68.

A Conversation of Islamophobia*

Mehmet Ali KİRMAN*

Erol ERKAN*

E. Erkan: Islamophobia is a new concept that emerged in the 1980s. It is defined in various forms. How do you define and assess this concept from a sociological perspective?

M. Kirman: Islamophobia consists of two different concepts: Islam and phobia. Islam is derived from the base of "silm" meaning peace, and it is conceptually the name of the religion revealed to Prophet Muhammad in 610. In fact, it can be regarded as the common name for all religions covering the period between the births of Adam and Muhammad. Phobia is originally a Greek term that is derived from Phobos, the God of Terror in Greek mythology. Accordingly, Islamophobia means the fear felt toward Islam. However, in its general sense, it can be defined as the *irrational* fear felt toward Islam and Muslims and a phobia. The term irrational should be underlined here because fears contain a sense of subjectivity that cannot be grasped through rationality. Moreover, this fear was once in the form of fearing, avoiding or disliking Islam and Muslims, but it has become concrete in time and turned from an irrational element to a concept arising from the entirety of various discourses, attitudes and behaviors. As I noted in an article of mine, Islamophobia now reflects the opposition, differentiation and hostility against Islam. In this case, Islamophobia should be reflected properly. Anti-Islamism, i.e. anti-Islam or hostility against Islam, should be used to define the concept of Islamophobia better. Although Islamic fundamentalism and radical Islamist trends are reflected as the visible reasons of displaying Islamophobic attitudes and behaviors, the main target is Islam itself¹. To prevent any misunderstandings here, I should note that we do not approve of the radical and fundamentalist movements regarding Islam as a political ideology rather than as a religion.

---

* This paper is the English translation of the study titled "İslamofobi Üzerine Söyleşi" published in the 6th issue of *İlahiyat Akademi*. (Mehmet Ali KİRMAN, "İslamofobi Üzerine Söyleşi", *İlahiyat Akademi*, sayı: 6, 2017, s. 197-202.) The paper in Turkish should be referred to for citations.

* Prof. Dr., Çukurova University, Faculty of Divinity, Academic Member.

* Asst. Assoc. Prof. Dr., Gaziantep University, Faculty of Divinity, Academic Member.

¹ See: M. Ali Kirman, "İslamofobinin Korkudan Düşmanlığa", in: *Günümüz İslam Toplumlari ve Problemleri*, Akademi Titiz Yayınları, İstanbul 2015, p. 91-112.

From a sociological point of view, it can be said that the concept of Islamophobia that is believed to be a psychological issue is based on a rooted sociological issue. Thus, psychological and sociological studies were and are conducted in this regard. Although Islamophobia is known as a concept that has been included in the global literature to reflect a new and global case in the last 30 years, there may be two objections in this regard. The first objection is based on the question of whether this concept or issue arose by itself or was generated artificially. The second objection is that this case or issue may not be new, and the roots may be dated to an earlier period. This neglected or missed aspect of the case should be reviewed regarding social sciences.

E. Erkan: What sort of factors and processes are effective in generating such a concept for Muslims and Western countries?

M. Kirman: As we both noted, Islamophobia arises from a production. However, a couple of reasons can be mentioned for this production, that is also the case for other productions. Perceptions, prejudices, fears, concerns and obsessions toward the others do not emerge suddenly or emerge for a reason. Thus, Islamophobia of the West is regarded as a subjective issue that is supported by various reasons including social, political, cultural, historical and religious aspects.

As I noted in an article, I wrote with an objective and scientific attitude, which was cited by many², factors and processes causing the emergence of Islamophobia to focus on two main points: *Western* or *external* reasons arising from the perceptions of Islam, rather than the religion itself, i.e. developing without any relation to Islam and Muslims; and *eastern* or *internal* reasons arising from the Muslims. The external reasons include the conflicts between Islam and Christianity, collective memory and stance of Westerners, Islamic image in Western countries, racism, xenophobia, discrimination, orientalism, media-policy, visibility of Islam in the West, and the identity issue suffered by Western societies. However, the internal reasons include Muslims' indifference to Westerners who show interest to the languages and cultures of other societies and therefore a relevant communicational issue, organizations against the Western societies despite living in their countries for years, and once again, being indifferent to their representation as an organized public by Western societies. In other words, Muslims are not that innocent in this issue.

---

² M. Ali Kirman, "İslamofobinin Kökenleri: Batılı mı Doğulu mu?", İslami Araştırmalar Dergisi, 2010, v. 21, i. 1.

E. Erkan: What are the pros and cons of Islamophobia from the perspective of anthropological sciences? Do you support the use of this concept of recommending any other term considering the pros and cons from your perspective?

M. Kirman: As we mentioned before, this concept lost its innocence or quality of representing an innocent concept. It turned into a movement opposing Islam or hostility toward it. It should be stressed that Islamophobia is a properly planned project. It should not be regarded as a scientific or real concept. As known to all, John Esposito asks in *The Islamic Threat: Myth or Reality*, whether Islamic threat is real or a false concept. From the same perspective, it is fair to state that Islamophobia is just a myth or a fake topic of agenda created to catch attention. The point to be reflected here is that attention should be paid even while discussing this issue because concepts should be used properly in the right points. Even saying "Islamophobia is a virtual reality" may indicate that the topic has reality even if it is virtual. Therefore, if Muslims use this properly planned concept, the negative perception toward Islam is made concrete. A point to be mentioned regarding the question "*what can be done in this issue?*" should be indicated here. Muslims should write and publish studies more than those reflecting Islam along with the concepts of violence, terror, fear, hatred and others. In other words, studies that may be entitled *Islamophilia*, *Islamic Love* or *Islam and Biophilia* i.e. Islam and love for creatures.

E. Erkan: People object to the belief Islam reflects living in peace along with others with a pluralist approach by using the concepts of Islam and phobia. Moreover, an essentialist definition is made by neglecting the daily differences of a religion followed by more than 1,5 billion people and reducing the level of Islam to a single comment. How do you assess these as a sociologist?

M. Kirman: That is true. People make such assessments. The objection in this regard is shown regarding Islam and Muslims homogeneously. Thus, the aim here is to say, "There may be certain Muslim people who may evoke fear and hatred, but they do not represent all Muslims as the majority do not do so." However, the point that should not be missed with the same logic is that the Westerners are not homogeneous. The questions "What is meant by West? Europe or Northern America?" and "Who are Westerners?" await to be answered. I would like to stress that we should criticize ourselves. We should avoid using the logic and style we criticize.

It was noted that a broad literature was formed regarding Islamophobia. A significant part of this literature was produced by Westerners, while the other part was formed by Muslims. Westerners believe and show that Islamophobia dates back to early periods and that it is a subconsciousness issue clearly or secretly through their studies. Accordingly, studies by Muslims have a defensive approach. These studies indicate that Western countries do not have a multicultural past, that

they are prejudiced against Islam, that this fear with a rooted ground was just made a topic of agenda once again after 9/11, and that the media has an important role in this regard. The above-mentioned studies also have enlightening details and comments about the characteristics and emergence of Islamophobia, but it is clear that the reasons in this regard were reviewed from a single perspective and that Muslims' responsibilities were not questioned that much. However, it is difficult to explain Islamophobia that has a rooted past and that is a complicated concept from a single perspective. Just like every social incident and concept, considering the fact that Islamophobia has various reasons, it is inevitable to explain certain explanations based on a single reason through reductionism. Therefore, the attitudes and behaviors of both Westerners and Muslims should be assessed collectively to understand this issue.

E. Erkan: How do you assess Islamophobia in regard to the reproduction of popular culture by media instruments? What do you think about the role of media instruments in shaping the cultural values of people if we review Islamophobia in relation to the concept of the culture industry?

M. Kirman: The concept of Islamophobia has become the passion and point of interest for the Westerners despite being a new concept, and it has become popular in the Christian Western countries. There is a geographical difference between Europe and America regarding Islamophobia. In other words, all kinds of insulting and provocative attitudes and behaviors that equate terrorism and violence with Islam and Muslims, which have become a global phenomenon not only in continental Europe and North American countries in recent years but all over the world, have caused a great wave of crisis. Media or mass communication instruments play a key role in this issue, that is also the case for all social topics. As known to all, one of the most important instruments of globalization is mass communication instruments. Newspapers, radio, cinema, theatre, and particularly internet and social media are the most important and irreplaceable concepts of culture industry.

E. Erkan: The perception of Islamophobia seems to have increased according to the Western studies. The issue occasionally turns into violent acts. How does Islamophobia affect international relationships and policies, and how will it result in the future?

M. Kirman: There is an identity crisis in the Western world. In this regard, Islamophobia may be regarded as a project of those who take part in the decision-making mechanism of policymakers against this crisis. Islamophobia is a project in the Western world where Christianity has been seriously losing its influence and atheism supporters have been raising and increasing their ideas every passing day. What is this project related to? Islamophobia is regarded as the sole solution for preventing Western people from deviating from Christianity and focusing on atheism. In other words, the message *"You have a comfortable life, but you deviate from*

the religion, culture or identity that makes you whoever you are. Your population is decreasing, and you are going for an inevitable end. However, Muslims are not like this. They will inevitably dominate in the near future. Pull yourselves together." is given to them. There is perception management in this regard. The importance of the phrase "One becomes crazy if you say so for 40 days" should be reflected here. Indicating Islam, along with fears and violence and showing Muslims together with weapons and terrorism just for a couple of times, is enough for the supporters of Islamophobia. After forming such a perception, the demand for designing social, cultural and financial fields, internal policies and international relationships along with this perception, is revived.

E. Erkan: What are the personal, social and institutional responsibilities of both sides to establish a proper relationship with one another?

M. Kirman: The presence of Islam and Muslims in the whole globe, particularly in Europe, is an undeniable fact. The total population of Muslim people who live in Europe and are the citizens of the European Union states is higher than that of many European countries. Islam is now in Europe and European. Europe, with no multicultural past or experience, must learn to live with these facts. In other words, Westerners have important duties and responsibilities in terms of showing a more emphatic approach to the concepts of culture, religion, identity or citizenship. However, Muslims have important responsibilities, too. It is clear that social groups that cannot communicate with the society, that are silent and passive, and that do not participate in administration mechanisms through legitimate channels by using the political and democratic rights will inevitably isolate themselves to their religious or ethnical identities and use a violent language. European Muslims who are concerned with Islamophobia should be aware of this fact and do what is necessary. Otherwise, it can be said that they will be marginal and deliberately or accidentally contribute to the process of forming or strengthening Islamophobic attitudes. Accordingly, it is inevitable for the Muslims to go for an image restoration process.

As I noted earlier, Islamophobia is a newly generated term. The belief that Islam is a religion of violence and terror, and Muslims are terrorists with weapons, was generated particularly after 9/11, and Muslims were marginalized. In fact, the perception toward Islam and Muslims has not been properly generated in the Western world. However, the point to be reflected here is that after 9/11, people totally and abnormally marginalized Islam and Muslims, but then they made certain emphases and aimed to form a more proper perspective in this regard. The main aspect of this process is that Islam does not consist of a single comment, that Muslims are not homogeneous contrary to beliefs, and that Turkish Muslims reflect an exemption in this regard. As I noted in a relevant article of mine³, "*Turkish Islam*"

---

³ M. Ali Kirman, "Küresel Bir Model Olarak Türkiye ve Türk Müslümanlığının İmkânı", KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(2), 2003, p. 53-68.

should be emphasized. What is this Turkish Islam? It is living Islam as a simple, clear and pure religion, away from flamboyance. This is an Islamic conception reflecting physical presence in Turkish-Islamic states and ideological presence in the entire globe. It is a concept of people who are tolerant to the others, who have no problems with the coexistence of mosques, synagogues and churches, and who are self-confident. This concept reflects a religious approach that does not use Islam as the instrument of greed and hostility toward others, indicating the mentality of "fewer politics, more peace". This ideology contains the dynamism that enables Islamic nations to get up once again. In Islamic terms, these are the Maturidi and Hanafi traditions. In this tradition, Muslims are defined as the people who perceive Islam as a combination of religion, culture and traditions, who value prayers, rituals, sacred days and nights, who respect the values and beliefs of the followers of other religions and take the secular lifestyle as a model, who value ideology and science, who regard the efforts that are made to ensure that Islam is understood and spread from a peaceful perspective and that violence and conflicts are prevented as a jihadist activity, who support founding an Islamic government based on Quran and Sunnah, and who disapprove radical and fundamentalist groups. The fear and hostility against Islam can be regarded as a project conducted against "*Turkish Islam*". The interesting point here is that there are certain incidents reflecting that certain threats and mechanisms which will shake the roots of this religious concept have been enabled and that certain progress has been made in this regard.

E. Erkan: Thank you for accepting our interview request, indicating your valuable ideas and sparing your time for us.

الحوار عن الإسلاموفوبيا*

أجرى الحوار: د. أرول أركان

أ.د. محمد علي كرمان

جامعة غازي عنتاب - كلية الإلهيات

جامعة هيتيت - كلية جكور اووا

د. أرول أركان: مصطلح الإسلاموفوبيا قد ظهر حديثاً في الثمانينات، فلذلك يُعرف بتعريفاتٍ مختلفة؛ فكيف تعرّفهُ أنت؟ وكيف تقيّمه من ناحية علم الاجتماع؟

أ.د. محمد علي كرمان: مصطلح إسلاموفوبيا يتكون من كلمتين، هما: الإسلام والفوبيا. أما الإسلام: ففي اللغة مشتق من السلم، ويعني السلام. وفي الاصطلاح اسم دينٍ أُرسِل إلى سيدنا محمد في عام ٦١٠ من الميلاد. وقد يعبر عن ذلك بأنه اسم مشترك لجميع الأديان السماوية من زمن سيدنا آدم إلى سيدنا محمد. وأما كلمة فوبيا فأصلها يوناني، وهي اسم لإله الرعب في أسطورة يونانية. إذاً كلمة إسلاموفوبيا تعني رعب الإسلام. وفي الاصطلاح قد يُعرف ب: الخوف أو الرعب من دون مبرر من الإسلام والمسلمين في عالم الغرب. ويجب أن نضع خطأً تحت كلمة (من دون مبرر) في التعريف. لأن هذا الخوف ذاتي وغير مفهوم بالعقل والمنطق في العادة. وهذا الخوف كان خوفاً ورهاباً وتباعداً عن الإسلام والمسلمين، ثم دخل إلى عملية التجسد، فتحول إلى مفهوم يتكون من الكلام والتعامل وأخذ الموقف بسبب الخوف. الإسلاموفوبيا كما بيته في مقالة أخرى لي صار مصطلحاً يفيد التمييز والعدوان ومعارضة المسلمين مستنداً إلى الخوف من الإسلام. إذاً يجب أن يصحح اسم إسلاموفوبيا. كي نعرف مفهوم الإسلاموفوبيا بشكل أفضل يجب أن نستخدم بدل الخوف من الإسلام: مكافحة الإسلام؛ أي معارضة الإسلام، أو بشكل أوضح معاداة الإسلام. لأنه وإن شكلت الأصولية الإسلامية أو الحركات الإسلامية المتطرفة سبباً ظاهراً للإسلاموفوبيا إلا أن من الواضح أن الهدف منه الإسلام نفسه^(١). وكما لا يفهم ما قلنا خطأ، لابد من التنبيه بأننا لا نبرر الأصولية الإسلامية ولا الحركات الإسلامية المتطرفة ولا يجب أن يفسر هذا من كلامنا.

ويمكننا القول إذا نظرنا إلى هذا الموضوع من منظور علم الاجتماع: إن وراء الخوف من الإسلام والمسلمين -وهو خوف نفسي على الأرجح- أصل اجتماعي عميق، وهناك بحوث عدة في هذا الموضوع من جاني علم النفس وعلم الاجتماع، وما زالت تجرى بحوث عديدة. ويعترض على مقولة «إن الإسلاموفوبيا

* وهذه هي الترجمة العربية للدراسة بعنوان "İslamofobi Üzerine Söyleşi" التي نشرت في العدد السادس من مجلة الإلهيات الأكاديمية. (محمد علي كرمان، الحوار عن الإسلاموفوبيا، الإلهيات الأكاديمية، ٢٠١٧، العدد: ٦، ص ١٩٧-٢٠٢). من الواجب أن يستند في الإقتباس إلى المقالة التركية.

مصطلح جديد بدأ يستخدم منذ ثلاثين سنة تقريباً من وجهين؛ أولهما يتركز على تساؤلات: هل ظهرت هذه المشكلة وحدها أم هي مشكلة مصنوعة، وثانيهما: يمكن إرجاع هذا المفهوم أو المشكلة إلى جذور قديمة وهي ليست مسألة جديدة. ولا بد من استعراض هذا القسم خاصة، وهو غالباً يهمل ويغيب عن الأذهان.

د. أرول: ماذا تقول في تأثير المسلمين والعالم الغربي في إنتاج مصطلح الإسلاموفوبيا؟

أ.د. كرمان: كما أكدنا قبل قليل أن مصطلح الإسلاموفوبيا مختلق مصنوع. ولكل صناعة أسبابها، كما لا تظهر الظنون على الآخرين والأفكار المسبقة والمخاوف والقلق والهواجس دون سبب. إذاً الإسلاموفوبيا الذي نلاحظه في العالم الغربي ليس ذاتياً فقط، بل يتغذى من جذور مختلفة؛ منها أسباب اجتماعية وسياسية وثقافية وتاريخية ودينية.

وكما أكدت في مقالة لي^(٢)، كتبها بأسلوب علمي وكنت محايداً فيها، ولأجل ذلك كانت المقالة مصدراً في كثير من البحوث العلمية، أكدت أن العناصر التي تؤدي إلى مفهوم الإسلاموفوبيا يمكننا أن نجعلها في خطين أساسيين. أولهما منشؤه الغرب؛ وهو بسبب فهمهم للإسلام. وهو يتطور مستقلاً عن المسلمين، وهو ما نسميه بالسبب الخارجي الغربي. وثانيهما سبب داخلي شرقي، ومنشؤه المسلمون أنفسهم. وتعد المقارنة بين الإسلام والمسيحية والذاكرة الجماعية أو الأحيولة الغربية وصورة الإسلام في الغرب والعنصرية وكرهية الأجانب والتمييز والاستشراق والإعلام والسياسة ومظهر الإسلام في الغرب إلخ... من الأسباب التي منشؤها الغرب. ومن بين الأسباب التي تعود للمسلمين مشكلة اللامبالاة وعدم تواصل المسلمين مع المسلمين مقابل اهتمام الغربيين بلغاتهم وثقافتهم ومجتمعاتهم. ورغم أن المسلمين يعيشون في المجتمعات الغربية يلاحظ أن المسلمين ليسوا معصومين في موضوع الإسلاموفوبيا.

د. أرول: ما الخصائص الإيجابية والسلبية لمصطلح إسلاموفوبيا في تقييم العلوم الاجتماعية، هل تؤيد

استخدام هذا المصطلح أم تنصح باستخدام مصطلح آخر؟

أ.د. كرمان: كما أكدنا سابقاً، فقد هذا المفهوم الآن براءته، ولم يعد خوفاً من الإسلام، بل تحول الآن إلى معاداة الإسلام. وتجدر الإشارة إلى أن إسلاموفوبيا هو مشروع أنتج بطريقة مدروسة. وليس من الضروري أن نعتبره مفهوماً علمياً أو واقعياً. كما هو معروف، جون إسبوزيتو ألف كتاباً عن الإسلاموفوبيا سماه «التهديد

M. Ali Kirman, "İslamofobinin Kökenleri: Batılı mı Doğulu mu?", İslami Araştırmalar Dergisi, 2010, (٢)

الإسلامي: أسطورة أم واقع؟ وتساءل فيه: هل التهديد الإسلامي أسطورة أو حقيقة؟ وبنفس المنطق يمكن القول إن قضية الإسلاموفوبيا ليست حقيقية، إنما هي خرافة أو أسطورة أو أجندة مصطنعة. النقطة التي يجب التأكيد عليها هنا هي ضرورة الانتباه في مناقشة هذه القضية، ويجب استخدام المفاهيم بشكل صحيح. فمثلاً لو قلنا «الإسلاموفوبيا هو حقيقة افتراضية» لاحتل قولنا أن هناك بعداً حقيقياً في الإسلاموفوبيا، وهذا غير صحيح. ولهذا السبب يكون استخدام المسلمين لهذا المصطلح يجسّد التصور الإسلامي السلبي الذي له جذور تاريخية في الغرب. من المفيد، إجابة عن سؤال «ما الذي يمكن عمله في هذا الصدد؟» أن نقول: يجب على المسلمين أن ينتجوا ويكتبوا وينشروا أكثر من الأعمال الموجودة فيما يتعلق بالعنف والإرهاب والخوف والكراهية والأمور الأخرى، فمثلاً يمكن أن يُدرّس حب الإسلام أو الإسلام وحب المخلوقات وغيره.

د. أروول: ما نراه من اقتران كلمة الإسلام بالخوف جنباً إلى جنب هو مناقض لكون الإسلام دين سلام، ومن ناحية أخرى حصر تعريف الإسلام بمنهج مذهب واحد، وكأنه هو حقيقة الإسلام بغض النظر عن حقيقة وجود فروق كثيرة بين المذاهب الإسلامية، وكون عدد المسلمين يزيد عن مليار ونصف، ما تقييم حضرتك لهذه الظاهرة كأستاذ علم الاجتماع؟

أ.د. كرمان: هكذا يقولون، نعم، نعترض على إظهار المسلمين كفتنة واحدة، قد يكون بين المسلمين أناس ينشرون الخوف والكراهية، ولكن هؤلاء لا يمثلون الأكثرية، وفي الوقت نفسه علينا أيضاً ألا نقع في المشكلة نفسها؛ فلا يسعنا أن نقيم الغرب وكأن سكانه كلهم أصحاب فكرة واحدة. وما المقصود من الغرب اليوم، أهو قارة أوروبا أم أمريكا الشمالية؟ نتساءل من هم؟

قد أشرنا سابقاً إلى أن هناك أدبيات واسعة حول الإسلاموفوبيا، فأكثر هذه الأدبيات من صنع الغرب والأخرى من صنع المسلمين. ونعلم أن ما وراء فكرة الغرب في أدبياتهم حول الإسلاموفوبيا يرجع إلى مشكلاتهم مع الإسلام في وعيهم الباطني. نلاحظ ذلك في إشاراتهم وعباراتهم. في مقابل هذه الظاهرة نجد أن المسلمين قد كتبوا في هذه القضية للدفاع عن دينهم مرتكزين على نقاط منها: إن الغرب ليس لديه تعدد ثقافي، ولديه فكرة مسبقة على الإسلام، ويرجع خوفه من الإسلام إلى الماضي للغاية بينما يتم تصويره للعالم بأسره كأجندة مصطنعة بعد أحداث ١١ سبتمبر، وذلك أدى إلى عدم بحث المسلمين عن مسؤولياتهم في ترويح الإسلاموفوبيا. وفي الحقيقة إن تبيين مصطلح معقد له أصول تاريخية مثل الإسلاموفوبيا صعب للغاية.

ولا بد من القول: إن أي بحث حصر أسباب الإسلاموفوبيا في سبب واحد هو بحث اختزالي، ولهذا فإن فهم هذه الظاهرة لا بد فيه من تقييم مواقف الغرب والمسلمين في آن واحد.

د. أرول: ما تقيمكم لمصطلح إسلاموفوبيا في إطار تجديد أدوات الإعلام للثقافة الشعبية، وفي إطار مصطلح صناعة الثقافة؟ وما رأيكم في دور أدوات الإعلام في تشكيل القيم الثقافية لدى الأفراد؟

أ.د. كرمان: إن مصطلح الإسلاموفوبيا وجد له شعبية واسعة في العالم الغربي المسيحي بما أنه مصطلح جديد. ولا فرق في ذلك بين أوروبا وأمريكا غير الفرق الجغرافي. وبعبارة أخرى إن التطرف والإرهاب وما شابه ذلك من المصطلحات أصبحت تلفظ مقترنة بالإسلام والمسلمين، وذلك بدأ ينتشر في العالم في الأيام الأخيرة وهذه الظاهرة كونت موجة أزمة. والإعلام والصحافة يقومان بدور مهم في ذلك، فإن للصحافة والإذاعة والسينما والمسرح وما شابه ذلك من وسائل التواصل الاجتماعي مثل الإنترنت أدوات مهمة في صناعة الثقافة.

لابد من أن هناك خللاً في هوية العالم الغربي. في هذا الخلل تجد الإسلاموفوبيا ووراءه دوافع سياسية من أصحاب القرار بأهداف معينة. بدأت المسيحية بفقدان هويتها، وبدأ طور اختفائها بشكل جدي. الفكر الملحد وأتباعه تعلقوا أصواتهم أكثر ضمن مشروع الإسلاموفوبيا. مشروع ماذا؟ إبعاد المجتمع الغربي عن المسيحية، واستخدام الإسلاموفوبيا كطريقة لجر المجتمع الغربي إلى الفكر الإلحادي. وكذلك الإنسان الغربي بواسطة هذا المشروع يتم توجيه رسالة إليه مضمونها «أنتم تعيشون في رفاية وراحة تامة ولكنكم تبتعدون عن دينكم وثقافتكم وهويتكم. إن أعدادكم تتناقض وإذا بقيتم على هذه الحال فمصيركم محتوم لا مهرب منه. انظروا إلى المسلمين. إنهم ليسوا كذلك. وقريباً سيحكمون، وسوف يسيطرون على الأمور، ولا مفر من ذلك، افهموا هذا الأمر وارجعوا إلى عقولكم». إذاً فهذا مشروع فكري له أهدافه. وأجدادنا يقولون: «إذا قلت لشخص أنت مجنون لأربعين يوماً فسيصبح مجنوناً حتماً».

إنهم يستخدمون طرقاً مختلفة ليصلوا إلى الجموع ويظهروا أن الإسلام حيث التخويف والتدمير. ليس فقط أربعين مرة بل يظهر ونهم مراراً وتكراراً إذ يتم الأمر جهراً. بعد هذا سيكون المجتمع وعاداته وتقاليده والبعد الاقتصادي والسياسة الداخلية والعلاقات الخارجية تحت حكم هذا الفكر الذي سيصمم ويقوم من بعدها بتحقيق أهداف ومتطلبات معينة.

د. أرول: ماذا عن إقامة علاقات سلمية وإن كان على المستوى الفردي أو المجتمعي أو حتى على المستوى المؤسسي، هذه العلاقات ماذا ينتج عنها من متربات ومسؤوليات على الطرفين، ما آراؤكم؟

أ.د. كرمان: عليهم أن يفهموا أولاً، وعلى رأسهم أوروبا، أن الإسلام والمسلمين لهم مكانة ووجود

في هذه الدنيا وحقيقة لا يمكن تجاهلها. ففي أوروبا يوجد مسلمون يعيشون في دول الاتحاد الأوروبي حاصلون على جنسيتها بأصول مسلمة، وعددهم يزداد في كثير من الدول الأوروبية حالياً. الإسلام موجود في أوروبا وأصبح أوروبياً. الدول الغنية وذات الحضارة وليس لها تجربة مع هذه الواقعة عليها أن تتعلم التعايش والتأقلم مع هذا الأمر. ولنفهم من هذا أن الثقافة والدين والهوية والمواطنة أمور تقع مسؤولياتها وواجباتها على الغربيين تحت سقف ومنطلق عاطفي ووجداني أكثر. ولكن انقطاع هذا المجتمع عن سبل التواصل، حيث الصمت واستخدام الحقوق السياسية والديمقراطية والسلطة المشروعة بشكل سلبي، وكون المجتمع بعيداً عن هذه الأمور، كل هذا يجعلهم يستخدمون الهوية العرقية والدينية بلغة عنيفة بشكل واضح وصريح. اليوم على المسلمين الذين يعانون من الإسلاموفوبيا في أوروبا أن يعلموا هذه الأمور، وأن يقوموا بما يجب عليهم فعله. وعكس ذلك إن لم يفعلوا شيئاً فسوف يحدث التطرف حتى لو من دون قصد. وفي المحافل الأوروبية ستعلو مواقفهم وحججهم لتقوية الإسلاموفوبيا. ويمكننا أن نقول إنه سيزيد ذلك من تهجمهم أيضاً. وفي هذا الموضوع على المسلمين ان يقوموا بـ «إعادة إعمار الصورة الصحيحة» والمضي على هذا النحو.

لقد قلنا فيما سبق إنَّ الإسلاموفوبيا مصطلح مصطنع، خاصة بعد أحداث الحادي عشر من سبتمبر. فقد صوّر الإسلام على أنه دين عنف وارهاب، وصور كل مسلم على أنه إرهابي بيده السلاح. وبذلك يتم تشويه صورة المسلمين. في الحقيقة لم تصل وجهة النظر والصورة الصحيحة للمسلمين في العالم الغربي مطلقاً. ولكن هناك رؤية عليّ أن أبيتها. وهي كالتالي: بعد أحداث الحادي عشر من سبتمبر تم تشويه صورة الإسلام والمسلمين كلياً وبلا حدود بعد فترة قصيرة فقط. علينا أن نلاحظ هذا وأن نضع خطأً تحته لكي نرى الأمور بشكل أوضح وأكثر فعالية. إن أهم خطوة لهذه العملية هي: أن الإسلام ليس مذهباً واحداً، وأن المسلمين ليسوا كما يظنونهم وكما يظهرهم. وفي إطار هذا الموضوع يمكن أن نقول: إن المجتمع المسلم التركي هو مستثنى من كل هذا بشكل حقيقي. يوجد لدي مقال في هذا الموضوع، فقد كتبت في «الإسلام التركي» حيث تكلمت عنه أكثر⁽³⁾. ما هذا الإسلام؟ وما هذا المفهوم الديني؟

إن «الإسلام التركي» يرى الإسلام يحتوي على الشفافية والبساطة والثبات والصلابة والعيش مع هذه المبادئ من دون التظاهر بها. وهذا يمتد جذوره منذ القدم في الأناضول. ففكر إسلامي مبني على العولة والعالمية والترحيب بالإنسانية. الفكر الذي لا ينزعج من رؤية المسجد والكنيسة والمعبد جنباً إلى جنب، ولا يخرج بل

M. Ali Kirman, "Küresel Bir Model Olarak Türkiye ve Türk Müslümanlığının İmkânı", KSÜ İlahiyat (3)

.Fakültesi Dergisi, 1 (2), 2003, s. 53-68

يرحب بذلك، فهو مؤمن بنفسه. هذا الأمر يجعل الإسلام بعيداً عن الحقد والعدوانية لغيره «أقل نزاعاً، أكثر سلمية» هذا فكرٌ إسلامي سيجعل الأمة الإسلامية تنهض من جديد، وسيكسبها حركة مرنة ضد هذه الشبهات. وإذا أردنا أن نتحدث بالمصطلح الإسلامي (الماتوريدي والحنفي) فهي ثقافة. في هذه الثقافة يوجد شكل المسلم ودينه الإسلامي وثقافته وتقاليد، حيث تجتمع في كتلة واحدة العبادة والشعائر والمراسم والأيام المقدسة وأهمية المستقبل واحترام معتقدات الآخرين والتعايش معهم وبناء شكل حياتنا على ذلك. إضافة إلى الاهتمام بالعلم والقدرات العقلية. فالإسلام ليس دين حرب وجهاد بل وضع اتفاقيات سلمية وعمل على نشر السلام والمثابرة مهما كان الثمن. والابتعاد عن العنف والحرب نراه جهاداً أيضاً. لهذا السبب لسنا مع من يقوم باستخدام القرآن والسنة النبوية الشريفة من الراديكاليين والمتطرفين لإقامة دولة مبنية على أسس إسلامية كما يزعمون. وهناك احتمال أن يقوموا بمشروع ضد مفهوم «الإسلام التركي» في هذه الأيام بدافع الخوف والكراهية. والشيء العجيب أنهم يستخدمون بعض الطرق والتهديدات لهدم جذور هذا الدين وهذا المفهوم، حيث بدأ مسار هذه التهديدات بالظهور، وشهدنا بعض الأمور التي تدل على أنها موجودة بالفعل.

د. أروى: نشكرك على هذه المقابلة وعلى إتاحة الفرصة لنا ومشاركتنا وجهات نظر.

Book Review

Nathan Lean. *The Islamophobia Industry: How the Right Manufactures Fear of Muslims*. Pluto Press. 2012. 222 p.

ISBN: 9781849647465

Mehmet AKSÜRMEĒİ*

This book, written by Nathan Lean who holds a Master Degree in International Studies and a Master of Arts in Arab Studies from Georgetown University, mainly tries to find an answer to the question of “Why is it that ten years after September 11, 2001, fear, mistrust, and hatred of Muslims were at their highest levels ever?” (p. 9). The writer proposes that “the recent spike in anti-Muslim sentiment in the United States and Europe is not the result of a naturally evolving climate of skepticism but a product that has been carefully and methodically nurtured over the past decade and is only now in the second decade of the twenty-first century reaching its desired peak” (p. 13). In a more clear and direct way, the writer claims that the book is to examine “the dark world of monster making” and to peer into “the lives of a fear industry bent on scaring the public about Islam” (p. 13). His usage of “industry” and “Islamophobia” concepts together on the book’s title and in the introduction, while explaining the aim of the books, shows that he considers islamophobia similar to a product manufactured in a factory. In that sense, during the book, the reader witnesses the writer’s explanations on how this production processes are working.

The writer attempts to prove his claims in a structure composed of seven chapters. In the first two chapters, the theoretical infrastructure of this book is being constructed. I consider these two chapters as literature review chapters. The title of the first chapter is “Monsters Among Us: A History of Sowing Fear in America”. In this chapter, the history of otherization is held over various examples. Otherization processes of many different groups, like political religious or civic groups in America, since the 1700s have been presented as examples. The writer in that chapter tries to convince the reader that the propaganda to create monsters in America has a historical background. Moreover, this history is not restricted to certain groups of people, according to different authority relationships, different groups may be under the category of ‘unwanted’. In the second chapter, the internet, which is an important and new tool of otherization, is noted. The writer considers the internet as “a web of

---

* Arş. Gör., Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, aksurmeli@gmail.com.

---

deception" that people "foment hate online" (p. 41). He points the internet's demonic power to create perceptions. The internet now is a fertile place for the ones who are "seeking to organize populist uprisings" (p. 50). While "coffee-shop gatherings and living-room meetings" were the old spaces for this purpose, now the internet substitutes such places (p. 50). The cyber-sphere provides a seat for everyone, therefore, "Shopkeepers, bureaucrats, small business owners, and even the unemployed can now transcend the traditional class divisions between them and use the Web as a way to attract a larger following and spread ideas that previously existed only within local populations to the state, national, and even international level" (p. 50).

After these two chapters, which constitute the theoretical background of the book, the writer explains the actors who use the Islamophobia industry for their benefits during the next five chapters. These four chapters shape the main body of the book. During these chapters media, the right-wing politics in America, their pro-Israel position are extensively analyzed as the actors who use Islamophobia industry. According to the writer, these actors work in coordination. He reviews numerous cases from the media, the political life of America, and religious groups' daily life to support his claims. In chapter three, the writer portrays the media as a tool serving to advertise Islamophobia. The media is not a passive tool to circulate such ideas, rather it is the indispensable part of Islamophobia industry similar to any industry in which "advertising is paramount to the success of a product" (p. 66). He points out different media channels as more responsible within these processes. In chapters four, six and five, the writer examines the relationship between the right-wing American politics and Christian groups deeply over different cases to show how they use Islamophobia industry. I should note that Ergun Caner case, presented in chapter four (p. 88-90), is important to see that how Islamophobia may be misleading for Christian groups. The discussions on right-wing politics have a core place in this book. In the subtitle of the book, the writer points out them. Moreover, during chapters six and seven, this subtitle is exemplified over the examples. In the last chapter, the topic is how the United States manufactured Islamophobia industry may have an effect on Europe in the production of Islamophobia. Although this chapter presents various cases from Europe, it mainly focuses on 2011 Oslo attack and mass murderer Anders Behring Breivik. The writer considers this attack and massacre held by Breivik as the consequence of the Islamophobia industry of United States.

Since its publication, the book has been translated and published in various languages including Arabic and Turkish. It has reached a worldwide audience of readers. This is an important indicator to see how the book is considered as a valuable one in various parts of the world to understand Islamophobia. I consider the negative point of the book as its referencing the rhetorical cases rather than the academic studies. Although this situation makes the book easier to read, it makes the book controversial in certain aspects. It may create dissatisfaction for a certain group of the reader and can be regarded as a problem in academic terms.

Book Review *

Nathan Lean. *The Islamophobia Industry: How the Right Manufactures Fear of Muslims*. Pluto Press. 2012. 222 p.

ISBN: 9781849647465

Mehmet AKSÜRMEĪ**

This book, written by Nathan Lean who holds a Master Degree in International Studies and a Master of Arts in Arab Studies from Georgetown University, mainly tries to find an answer to the question of “Why is it that ten years after September 11, 2001, fear, mistrust, and hatred of Muslims were at their highest levels ever?” (p. 9). The writer proposes that “the recent spike in anti-Muslim sentiment in the United States and Europe is not the result of a naturally evolving climate of skepticism but a product that has been carefully and methodically nurtured over the past decade and is only now in the second decade of the twenty-first century reaching its desired peak” (p. 13). In a more clear and direct way, the writer claims that the book is to examine “the dark world of monster making” and to peer into “the lives of a fear industry bent on scaring the public about Islam” (p. 13). His usage of “industry” and “Islamophobia” concepts together on the book’s title and in the introduction, while explaining the aim of the books, shows that he considers islamophobia similar to a product manufactured in a factory. In that sense, during the book, the reader witnesses the writer’s explanations on how this production processes are working.

The writer attempts to prove his claims in a structure composed of seven chapters. In the first two chapters, the theoretical infrastructure of this book is being constructed. I consider these two chapters as literature review chapters. The title of the first chapter is “Monsters Among Us: A History of Sowing Fear in America”. In this chapter, the history of otherization is held over various examples. Otherization processes of many different groups, like political religious or civic groups in America, since the 1700s have been presented as examples. The writer in that chapter tries to convince the reader that the propaganda to create monsters in America has a historical background. Moreover, this history is not restricted to certain groups of people, according to different authority relationships, different groups may be under the category of ‘unwanted’. In the second chapter, the internet, which is an important and new tool of otherization, is noted. The writer considers the internet as “a web of

---

* This paper is published in the 6th issue of *İlahiyat Akademi*. (Mehmet AKSÜRMEĪ, “Book Review”, *İlahiyat Akademi*, sayı: 6, 2017, s. 203-204.) The paper in Turkish issue should be referred to for citations

** Arş. Gör., Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, aksumeli@gmail.com.

deception" that people "foment hate online" (p. 41). He points the internet's demonic power to create perceptions. The internet now is a fertile place for the ones who are "seeking to organize populist uprisings" (p. 50). While "coffee-shop gatherings and living-room meetings" were the old spaces for this purpose, now the internet substitutes such places (p. 50). The cyber-sphere provides a seat for everyone, therefore, "Shopkeepers, bureaucrats, small business owners, and even the unemployed can now transcend the traditional class divisions between them and use the Web as a way to attract a larger following and spread ideas that previously existed only within local populations to the state, national, and even international level" (p. 50).

After these two chapters, which constitute the theoretical background of the book, the writer explains the actors who use the Islamophobia industry for their benefits during the next five chapters. These four chapters shape the main body of the book. During these chapters media, the right-wing politics in America, their pro-Israel position are extensively analyzed as the actors who use Islamophobia industry. According to the writer, these actors work in coordination. He reviews numerous cases from the media, the political life of America, and religious groups' daily life to support his claims. In chapter three, the writer portrays the media as a tool serving to advertise Islamophobia. The media is not a passive tool to circulate such ideas, rather it is the indispensable part of Islamophobia industry similar to any industry in which "advertising is paramount to the success of a product" (p. 66). He points out different media channels as more responsible within these processes. In chapters four, six and five, the writer examines the relationship between the right-wing American politics and Christian groups deeply over different cases to show how they use Islamophobia industry. I should note that Ergun Caner case, presented in chapter four (p. 88-90), is important to see that how Islamophobia may be misleading for Christian groups. The discussions on right-wing politics have a core place in this book. In the subtitle of the book, the writer points out them. Moreover, during chapters six and seven, this subtitle is exemplified over the examples. In the last chapter, the topic is how the United States manufactured Islamophobia industry may have an effect on Europe in the production of Islamophobia. Although this chapter presents various cases from Europe, it mainly focuses on 2011 Oslo attack and mass murderer Anders Behring Breivik. The writer considers this attack and massacre held by Breivik as the consequence of the Islamophobia industry of United States.

Since its publication, the book has been translated and published in various languages including Arabic and Turkish. It has reached a worldwide audience of readers. This is an important indicator to see how the book is considered as a valuable one in various parts of the world to understand Islamophobia. I consider the negative point of the book as its referencing the rhetorical cases rather than the academic studies. Although this situation makes the book easier to read, it makes the book controversial in certain aspects. It may create dissatisfaction for a certain group of the reader and can be regarded as a problem in academic terms.

ISSN: 2149-3979

ilahiyat akademi

yıl: 2017 sayı: 6

altı aylık uluslararası akademik araştırma dergisi

Yayın İlkeleri

1. Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi, ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel niteliklere sahip çalışmalarını yayımlamak suretiyle ilahiyat ve sosyal bilimler alanına katkı sağlamayı hedefler.
2. Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi, yılda iki kez (sayı) hem online hem de basılı olarak yayımlanan hakemli bir dergidir.
3. Dergimizin yayın dili Türkçedir. Ancak dergimizde İngilizce ve Arapça makaleler de yayımlanabilir.
4. Dergimize gönderilecek makalelerin toplam 200 kelimeyi geçmeyecek şekilde İngilizce ve Türkçe özetleri metnin başına eklenmeli, İngilizce özet (İng. Abstract) verilirken makalenin İngilizce tam başlığı da özetin üstünde belirtilmelidir. Ayrıca 5 kelimeyi geçmeyecek şekilde anahtar kelimeler (İng. Key Words), hem İngilizce hem de Türkçe olarak ifade edilmelidir.
5. Dergiye gönderilen yazıların yayımlanma hakkı Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi Yayın Kurulu'na aittir.
6. Dergide yer alan yazıların telif hakkı saklı olup, yazılar kaynak gösterilmeden kısmen veya tamamen iktibas edilemez.
7. Dergide yayımlanacak makaleler, öncelikle kendi alanlarına uygun araştırma yöntemleri kullanılarak hazırlanmış özgün ve akademik çalışmalar olmalıdır. Ayrıca bilimsel alana katkı niteliğindeki röportajlar, çeviriler, kitap tanıtımları, kitap ve makale eleştirileri ile değerlendirmeleri de kabul edilir.
8. Dergi, DergiPark web sistemi üzerinden yayımlandığı için yayımlanmak isteği ile makalelerini göndermek isteyen yazarların <http://ilahiyat.gantep.edu.tr/dergi> adresinden derginin elektronik makale takip sistemine kayıt olduktan sonra makalelerini "word belgesi" şeklinde editöre ulaştırmaları gerekmektedir. Makale takip sistemine yazarlar nüfus cüzdanlarındaki gerçek isimleri ile üye olmalıdır. Zira buraya kaydedilecek isim sistem tarafından dergiye makale yazarı olarak kaydedilmektedir.
9. Dergiye gönderilen çalışmalar başka bir yerde yayımlanmış veya yayımlanmak üzere gönderilmiş olmamalıdır. Ayrıca başka bir dergiye gönderilmiş ve hakemler tarafından olumsuz rapor almış yazılar da olmamalıdır. Sempozyum bildirimleri ise durumun makale içinde belirtilmesi koşuluyla yayımlanabilir.
10. Yayınlanması talebiyle *dergiye* teslim edilen yazıların şekil ve içerik yönünden ön incelemesi Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi Yayın

Kurulu tarafından yapılır. Bu inceleme sonucunda Kurul, yazıların hakemlenip hakemlenmeyeceği konusunda karar verir. Hakemlenmesine gerek görülmeyen yazılar, kurul tarafından reddedilir. Hakemin değerlendirmesine sunulması yönünde karar verilen yazılar ise ilk aşamada seçilen iki hakemin görüşüne arz edilir. (Çeviriler, orijinal metinleriyle birlikte hakemlere gönderilir).

a) Her iki hakem de “yayınlanamaz” raporu verirse, yazı yayınlanmaz.

b) İki hakemden sadece biri “yayınlanır” raporu verirse veya Yayın Kurulu hakem raporlarını yeterli görmezse, üçüncü bir hakemin görüşüne başvurulur. Gelen rapora göre son kararı Yayın Kurulu verir. (Gerekli görüldüğü takdirde, Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi Yayın Kurulu, üçüncü hakeme başvurmaksızın nihâî kararı verme hakkına sahiptir).

c) Hakemlerden biri veya ikisi, “düzeltmelerden sonra yayınlanabilir” raporu verirse, yazı gerekli düzeltmeleri yapması için yazara geri gönderilir ve düzeltmelerden sonra gelen haliyle makale, gerekirse, nihai değerlendirmeyi almak için tekrar ilgili hakemin/hakemlerin görüşüne sunulur.

d) Onaylanan makaleler, Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi formatına uygun hale getirilmesi için yazara gönderilir.

e) Yayın Kurulu, derginin görünüm ve üslûp bütünlüğünü temin amacıyla yazılarda imlâ vs. ile ilgili küçük değişiklikler yapma hakkına sahiptir.

f) Nihâî versiyonlar son okumaya tâbi tutulur ve yayına hazırlanır.

11. Dergiye gönderilen yazıların yayımlanıp yayımlanmayacağına en geç üç ay içerisinde karar verilir ve çalışma sahibi konu hakkında bilgilendirilir.

12. Sayı hakemlerinin ismi derginin ilgili sayısında yer alır.

13. Bir sayıda aynı yazara ait (telif/çeviri) en fazla iki çalışma yayımlanabilir.

14. Yayımlanan makaleler için yazara telif ücreti ödenmez. Yayımlanan çalışmanın dil, üslûp ve muhteva yönünden bilimsel ve hukûkî her türlü sorumluluğu yazar(lar)ına ait olup Yayın Kurulunu bağlamaz.

15. Burada belirtilmeyen hususlarda karar yetkisi, Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi Yayın Kuruluna aittir.

Yazım İlke ve Kuralları

Dergimizde *TDV İslâm Ansiklopedisi*'nin (*DİA*) imlâ kaideleri esas alınır. Buna bağlı olarak;

1. Dergiye gönderilen yazılar, PC Microsoft Word (en az office 2003 sürüm) programında yazılmalı veya bu programa uyarlanarak gönderilmelidir.

2. Çeviri, sadeleştirme ve transkripsiyon yazılarına orijinal metinlerin fotokopileri eklenmelidir. Ayrıca kitap tanıtım ve değerlendirmelerine kitap kaynak resmi JPEG formatında eklenmelidir.

3. Sayfa düzeni: 17.5x25 boyutunda, kenar boşlukları soldan 3 cm, sağdan 3 cm, üstten 4 cm alttan 3 cm şeklinde ayarlanmalıdır.

4. Yazı biçimi: Palatino Linotype (ana metin: 10, dipnot: 8 punto, Özet ve Abstract: 9 punto); satır aralığı: Tek; paragraf aralığı: önce: 0 nk; sonra: 0,6 nk; Arapça metinlerde Traditional Arabic yazı tipi (ana metin: 14 punto, özet ve dipnot: 12 punto) kullanılmalıdır.

5. Gönderilen yazılar resim, şekil, harita vb. ekleri ve dipnotları dâhil olmak üzere 20 sayfayı aşmamalıdır.

6. Varsa yazıdaki tablo, grafik, resim vb. nesnelerin sayfa düzeni genişliği olan 12 cm ebadını aşmamalıdır.

7. Yazılarda sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir. Ayrıca yazıların içine isim ya da yazarın kimliğini deşifre edici bilgiler de konulmamalıdır.

8. Kaynakça yazarın soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir.

9. Dergimizde referans gösterme yöntemi olarak Chicago of Manual Style (CMS) ve APA sistemi esas alınmaktadır.

ضوابط النشر في المجلة

مجلة «الإلهيات الأكاديمية» هي مجلة بحوث إسلامية دولية محكمة نصف سنوية، تصدر عن عمادة كلية الإلهيات بجامعة غازي عنتاب، وتهتم بالبحوث في مختلف العلوم الإسلامية والإنسانية والعربية والاجتماعية، وتصدر باللغتين: العربية، والتركية.

أهداف المجلة:

- ١- نشر الدراسات العلمية والتربوية في مجال العلوم الإنسانية والإسلامية والعربية.
- ٢- تلبية نهم الباحثين وطلاب العلم عربياً وعالمياً في المجال الإسلامي والإنساني.
- ٣- إغناء المكتبات العربية في العلوم الإسلامية والإنسانية.

شروط البحوث المنشورة:

- ١- أن تكون متوافقة مع أهداف المجلة.
- ٢- أن تكون لغة البحث عربية فصيحة وواضحة، وأن تكون مترجمة باللغة التركية حتى يتسنى نشرها باللغتين.
- ٣- أن لا يكون البحث منشوراً قد سبق نشره في مجلة أو كتاب محرر.
- ٤- أن تكون مشكلة البحث غير معالجة من قبل، ويمثل إضافة جديدة إلى المعرفة في ميدانه.
- ٥- أن توافق عليه هيئة التحكيم.
- ٦- ألا يزيد البحث عن ٣٠ صفحة (٨ آلاف كلمة)، بما في ذلك الملخصات والجداول وقائمة المراجع، وذلك ضمن قواعد الكتابة التالية.
- ٧- يسلم البحث منضداً على برنامج «Ms Word»، ضمن القواعد التالية.
- ٨- يرسل الباحث مع بحثه صورته الشخصية، وسيرته الذاتية في حدود (٥٠) خمسين كلمة تقريباً، تتضمن أعلى مؤهل علمي، والجامعة التي تخرج فيها، ومكان عمله، ومركزه الوظيفي واهتماماته العلمية، وأهم مؤلفاته وعنوان بريده الإلكتروني.
- ٩- يجب أن يتضمن البحث: خلاصة للبحث تشمل على الأفكار الأساسية والنتائج، بحدود (١٥٠-٢٠٠) كلمة على الأكثر؛ باللغة: العربية، والتركية، والإنكليزية. ومقدمة تتضمن أهمية البحث وأهدافه ونهج البحث، والنتائج والتوصيات، والمراجع أو المصادر.

قواعد كتابة المتن والحواشي والمراجع:

- ١- تنسيق الصفحة: مقاس «A4» بالهوامش التالية: (٤) سم من الأعلى، و(٣) سم من اليمين واليسار والأسفل.

- ٢- تنسيق الخط: للعربية «Sakkal Majalla» بمقاس (١٤) للمتن، و(١٢) للهوامش. وللاتيني «Palatino Linotype» بمقاس (١٠) للمتن، و(٨) للهوامش.
- ٣- تنسيق الفقرة: مسافة التباعد بين الأسطر: مفرد، ويتأخر السطر الأول (٧, ٠) سم في العربي، و(٥, ٠) للاتيني. وقبل الفقرة (٠) نقطة، وبعد الفقرة (٦) نقاط.
- ٤- لا يضاف للبحث أي لون غير الأسود وتدرج الرمادي في أي موقع من البحث.
- ٥- يجب ترقيم جميع الصفحات تسلسلياً بما في ذلك ملحقات البحث.
- ٦- التوثيق:
- توضع أرقام التوثيق بين قوسين^(٣٧)، وتكون متسلسلة من أول البحث إلى آخره.
  - يذكر اسم السورة ورقم الآية أو الآيات في متن البحث. مثال: [الأعراف: ٢].
  - يوثق الحديث النبوي الشريف في الهامش بذكر من أخرجه والكتاب والباب ورقم الحديث.
  - تكتب أسماء الأعلام في المتن مع ذكر تاريخ الوفاة بالهجري والميلادي بين قوسين (ت: -).
  - تكتب أسماء الأعلام الأجنبية في متن البحث بحروف عربية، ولاتينية بين قوسين ( ).
  - ترتب قائمة المراجع ترتيباً ألفبائياً بحسب اسم الكتاب في نهاية البحث، وتفصل قائمة المراجع الأجنبية عن العربية.
  - تُكتب بيانات المرجع كاملة عند ورودها للمرة الأولى في البحث.
  - تُكتب بيانات المرجع العربي على الترتيب التالي: اسم الكتاب بالخط العريض، اسم المؤلف أو المؤلفين: اسم المحقق (إن وجد) أو المحققون، دار النشر، مكان النشر، رقم الطبعة كاملة أو مختزلة بين قوسين، تاريخ الطبع. مثال: الأفعال، أبو عثمان سعيد بن محمد السرقسطي: تحقيق د. حسن محمد محمد شرف، الهيئة العامة لشؤون المطابع الأميرية، القاهرة، الطبعة الرابعة، ١٩٧٥ م.
  - في المرة التالية يوضع المرجع على النحو التالي: اسم الكتاب، الجزء، الصفحة. مثال: الأفعال ص ١١٦، أو (٣/٣٤٧).
  - تُكتب بيانات المرجع الأجنبي على الترتيب التالي: عنوان الكتاب أو البحث بالحرف المائل. النسبة بالأحرف الكبيرة، الحرف الأول من الاسم. الحرف الأول من الاسم المتوسط. وإذا تعدد المؤلفون يُفصل بين أسمائهم بفاصلة منقوطة (،)، الطبعة (ثانية، ثالثة...)، دار النشر، بلد النشر، سنة النشر.
  - الاستشهاد بمخطوط: عنوان المخطوط كاملاً، اسم المؤلف كاملاً، مكان وجوده، تاريخ النسخة، عدد أوراقها، رقم الورقة.
  - الدَّورِيَّات (المجلات): «اسم المقالة»، اسم الكاتب، اسم المجلة، المجلد و/ أو رقم العدد (سنة النشر)، رقم الصفحة. مثال: «الأمن القومي العربي»، محمد حسن، استراتيجيات، المجلد الخامس عشر، العدد الأول (٢٠٠٩)، ص ١٢٩. وفي قائمة المراجع يكتب هكذا: «الأمن القومي العربي»، محمد حسن، استراتيجيات، المجلد الخامس عشر، العدد الأول، ٢٠٠٩ م.

إذا كان المرجع بحثاً منشوراً في مجلة باللغة الأجنبية: يضاف بعد عنوان البحث بالحرف المائل الكنية والاسم، وتتبعه نقطة. اسم المجلة وبلد النشر ويتبعه فاصلة، المجلد والعدد (كتابة مختزلة) وبعدها فاصلة، وسنة النشر، أرقام الصفحات الخاصة بالبحث ضمن المجلة.

- مقالات الجرائد: يشار إليها فقط في الهوامش دون قائمة المراجع هكذا: «عنوان المقالة»، اسم المؤلف، اسم الجريدة، تاريخ النشر باليوم والشهر والسنة. مثال: «الهجرة السورية أسباب وأبعاد»، فتح الله حسب الله، شفق التركية، ١٢/١٠/٢٠١٣ م.

- المنشورات الإلكترونية: يُشار إليها فقط في الهوامش، وليس في قائمة المراجع. وينبغي أن تتضمن الإحالة تاريخ الزيارة. مثال: «الدولة المصرية» محمد علي النجار، ٩/٣/٢٠١٣ م، على الرابط:

<http://ydut.ronicintifada.net/v2/article3399.shtml>

٨- الاختصارات: تاريخ الوفاة (ت:)، تحقيق (تح:)، صفحة (ص:)، الجزء والصفحة (٢/٣١٥)، الطبعة (ط)، بدون تاريخ (د.ت.)، بدون ناشر (د.ن.)، الهجري (هـ)، الميلادي (م)، قبل الميلاد (ق.م.)، إلى آخره (إلخ)، انتهى (أ.هـ).

ملاحظات:

- ١- للمجلة الحق في ترجمة بعض المواد التي يتم قبولها للنشر إلى لغات أخرى، وفقاً لما تقرره إدارة المجلة.
- ٢- البحوث المنشورة في المجلة تعبر عن آراء أصحابها، ولا تعبر عن رأي الجامعة أو الكلية أو هيئة التحرير.
- ٣- يخضع ترتيب البحوث عند النشر في المجلة لمعايير فنية تراها هيئة التحرير.
- ٤- يكون قرار إجازة نشر البحث أو الاعتذار عن عدم نشره نهائياً بيد هيئة التحرير، وتحفظ هيئة التحرير بحق عدم إبداء الأسباب، ويجوز في حال الاعتذار أن يزود الباحث بالملاحظات والمقترحات التي يمكن أن يفيد منها في إعادة النظر ببحثه.
- ٥- لا يجوز لصاحب البحث أو لأي جهة أخرى إعادة نشر البحث المنشور في المجلة أو ملخص عنه في أي كتاب أو صحيفة أو دورية إلا بعد أن يحصل على موافقة خطية من هيئة التحرير.
- ٦- لا تدفع المجلة أية مكافآت مادية عن المواد - من البحوث والدراسات والمقالات - التي تنشرها؛ مثلما هو متبع في الدوريات العلمية في العالم.
- ٧- ترسل البحوث والمراسلات إلى المجلة على العنوان التالي:

رئيس تحرير مجلة «الإلهيات الأكاديمية» - جامعة غازي عنتاب - الجمهورية التركية

ت: ٠٠٩٠٣٤٢٣٦٠٦٩٦٥ ف: ٠٠٩٠٣٤٢٣٦٠٢١٣٦ @: ilahiyatakademi@gantep.edu.tr